

A TISZAESZLÁRI BŰNPER

Bary József vizsgálóbíró emlékiratai

KIR. MAGY. EGYETEMI NYOMDA. 1933.

ELŐSZÓ

1932 április lén volt ötven esztendeje annak, hogy egy tiszamenti faluban, Tiszaeszláron, nyomtalanul eltűnt Solymosi Eszter, tizenötéves parasztleányka, kinek neve csakhamar az egész világsajtót bejárta, 8 az egész művelt világ érdeklődését az addig ismeretlen kis falu felé irányította. Eltűnése arra a napra esett, midőn a tiszaeszlári zsidók új hitközségi metszőt választottak és e célból több idegen zsidó fordult meg a községben. Csakhamar felmerült a gyanú, hogy a leánykát az idegen zsidók tüntették el, és megindult a tiszaeszlári bűnper, amely másféléven át a legnagyobb izgalomban tartotta az országot, és naponta foglalkoztatta a világsajtót is.

Bűnper sem azelőtt, sem azóta nem keltett nagyobb izgalmat és érdeklődést nemcsak Magyarországon, hanem, a Dreyfus-ügy kivételével, világszerte sem. A nyolcvanas évek legnagyobb eseménye volt ez a bűnper, nemcsak bűnügyi, hanem politikai és társadalmi vonatkozásaiban is, és ennek folyamán és ennek eredményeként indult meg az a nagy antiszemita mozgalom, amely az ország határain is túlterjedt és egészen a nyolcvanas évek végéig tartott.

A tiszaeszlári per a mai nemzedék teljesen egyoldalú, ferde, hamis világításban ismeri. Évtizedek óta úgy él a köztudatban, mint egy középkorra emlékeztető boszorkányper, mint az ártatlanul üldözött zsidóság nagy mártíriuma, s az antiszemita gyűlölködés gonosz találmánya.

Mindezt a zsidóság vitte így be a köztudatba, sajtója révén, és főleg Eötvös Károly segítségével, aki a per történetét húsz évvel annak befejezése után ismert háromkötetes munkájában megírta. Eötvös, akiről egyébként is köztudomású, hogy írásműveiben közölt adatai teljesen megbízhatatlanok, ebben a könyvében különösen sok valótlan, költött adatot hordott össze és lépten-nyomon a legkirívóbb ellentmondásokba került, amelyekről még írásművészetének gazdag eszközeivel sem tudja elterelni az olvasó figyelmét. De ezenkívül Eötvös, aki a bűnperben védőként szerepelt, a védőügyvéd elfogult, egyoldalú nézőpontjából írta meg a Per történetét, amely tehát, a szándékos ferdítésektől eltekintve, már ezekből is nélkülözi a tárgyilagosság legkisebb mértékét. Eötvös ebben a munkájában elfogultsággal vádolta meg a bűnper tárgyaló nyíregyházi törvényszéket és annak elnökét: Korniss Ferencet, de különösen igen súlyosan támadta Bary József vizsgálóbíró működését, aki az akkor érvényben levő bünvádi eljárási szabályok értelmében úgy az előnyomozatot, mint a vizsgálatot végig vezette. Bary József, aki Eötvös könyvének megjelenése idején a nagyváradi kir. ítélőtábla bírója volt, a vádakra és támadásokra nem felelt, bírói állására való tekintettel nem is felelhetett.

A magyar igazságszolgáltatásnak akkori vezetői Eötvös munkáját, adatainak valósága és állításainak igazsága szempontjából, kellő értékére szállították le akkor, amidőn közvetlenül a könyv megjelenése után Bary Józsefet az ország akkori legnagyobb vidéki törvényszékének, a nagyváradi törvényszék elnökévé, majd utóbb kúriai bíróvá nevezték ki.

Kortársai előtt nem is volt szüksége a tiszaeszlári per vizsgálóbírójának önmaga és ténykedései igazolására; mert hiszen ha csak ezredrésznyi igazság lett volna Eötvös állításaiban, nem emelkedhetett volna a liberalizmus korszakában magas vezető bírói állásba, olyan igazságügyi miniszterek kormányzása idején, mint aminők Szilágyi Dezső, Plósz Sándor és Erdélyi Sándor voltak.

Igazolásul azonban az utókor és történelem számára Bary József nyomban Eötvös könyvének megjelenése után hozzákezdett a bűnper folyama alatt készített jegyzeteinek feldolgozásához, s megírta a pernek hiteles igaz történetét, a nyomozás és vizsgálat alapján úgy, amint ezt az elfogulatlan bíró szemével látta. E munkájával már 1912-ben elkészült, és az volt a szándéka, hogy ha majd nyugdíjba vonul, könyvalakban kiadja. Ezt a tervét azonban nem valósíthatta meg, mert még tényleges szolgálata közben, 1915. évi július havában váratlanul meghalt.

Halála után hozzátartozói a hátrahagyott emlékiratok kiadására az akkori háborús, majd az azt követő forradalmi időket nem látták alkalmasnak, még kevésbé tartották erre alkalmasnak a proletárdiktatúra lezajlása utáni éveket, mert lelkiismeretlen és felelőtlen izgatók könnyen felhasználhatták volna az emlékiratokat az amúgyis kiélezett zsidóellenes hangulat fokozására. Bár ezidő szerint Magyarországon az antiszemitizmus csak jelentéktelen és szórványos megnyilatkozásokban mutatkozik, úgyhogy jóformán teljesen megszűntnek tekinthető, és így a tiszzaeszlári per hiteles történetének nyilvánosságira jutása felekezeti béke veszélyeztetésével nem járhat, Bary József hozzátartozói még vártak volna az emlékiratok kiadásával, ha erre nem kényszeríti őket az elhalt emlékének az utóbbi években történt sorozatos meggyalázása.

Néhány év előtt megjelent a „Magyar Zsidólexikon”, amely a „Tiszaeszlári vérvád” címszó alatt a legsúlyosabban megsértette Bary József emlékét, amidőn őt vizsgálóbírói működésében hivatalos hatalommal való visszaéléssel és hamis tanúzásra való felbújtással rágalmazta meg. Ugyanebben az időben az „Egyenlőség” közölte Scharf Móricnak, a bűn-per koronatanújának állítólagos emlékiratait, majd a „8 órai Újság” című lapban Faragó Jenő több tendenciózus és valótlan adatokat tartalmazó közleményben ismertette Eötvös nyomán a per rövidre összefoglalt és elferdített történetét. A múlt év folyamán Krúdy Gyula a „Magyarországa című napilapban „A tiszzaeszlári Solymosi Eszter” címen folytatásos regényt írt a perről, amely meseszerűségével és a valótlan, koholt adatoknak sokaságával Eötvös munkájával méltán versenyre kelhet. Ugyanakkor az „Egyenlőség” című zsidó felekezeti hetilap Szabolcsi Miksa visszaemlékezéseit közölte. Szabolcsi megismétli Eötvös alaptalan vádjait és rágalmaikat Bary vizsgálóbíró ellen, aki szerinte „nem az igazságot, hanem a rituális gyilkosságot kereste”.

A tiszzaeszlári per félszázados évfordulója alkalmából az utódállamok területén megjelenő több magyarnyelvű napilap foglalkozott ismét a per történetével és a legsúlyosabb rágalmakkal gyalázta meg a halott emlékét.

Ezek után az elhalt emléke iránti kegyelet parancsolóan írja elő, hogy Bary József emlékiratait hozzátartozói nyilvánosságra hozzák, de az igazságnak és a történelmi tisztánlátásnak követelménye, hogy legyen vége már egyszer az évtizedek óta folyó vakmerő történethamisításnak és az Eötvös-Krúdy-féle meseköltészet továbbterjedésének.

Az emlékirat hiteles adatokkal megerősített válasz Eötvös könyvének minden egyes valótlan állítására és koholt adatára, és nem meseszerű leírását adja a pernek, hanem a nyomozás és vizsgálat adataiból merített és bizonyítékok egész tömegével alátámasztott történetét.

Egyidejűleg a Magyar Nemzeti Múzeum okmánytárában helyezzük el a bűnper nyomozási és vizsgálati iratainak még a per idején készült és a nyíregyházi törvényszék által hitelesített másolatait és egyéb okmányokat és leveleket, amelyekre az emlékiratokban hivatkozás történik. Így mindenki ellenőrizheti az abban közölt összes adatok hitelességét és valóságát.

Budapesten, 1933 június.

A BARY-CSALÁD.

BEVEZETÉS

TISZAESZLÁR ELŐTT MAGYARORSZÁGON NEM VOLT ANTISZEMITIZMUS. – A BEVÁNDORLÁSI TÖRVÉNY ELMULASZTÁSÁNAK KÖVETKEZMÉNYEI. – ISTÓCZY GYŐZŐ KUDARCA. – AZ OROSZORSZÁGI ZSIDÓÜLDÖZÉSEK SZEREPE. – A VISZONYOK ISTÓCZY MALMÁRA HAJTJÁK A VIZET. – SZATMÁR MEGYE FELIRATA AZ OROSZORSZÁGI KAZÁROK BEÖZÖNLÉSE ELLEN. – A MAGYAR SAJTÓ A BEVÁNDORLÁS MEGAKADÁLYOZÁSÁT KÖVETELI. – A KORMÁNY SEMMIT SEM TESZ. – AZ OROSZORSZÁGI KAZÁROK BEVÁNDORLÁSA IDÉZTE ELŐ MAGYARORSZÁGON AZ ANTISZEMITA MOZGALMAT.

Tiszaeszlár!

Magyarországon egy emberöltőn át, ha e szót valaki véletlenül kimondta, mindenkinek – aki azt akarta, hogy felvilágosodott, művelt embernek tartásuk – kötelessége volt pirulva és szégyenkezve másra terelni a szót s a tisztaeszlári perről, mint a magyarság nagy szégyenéről, hallgatni és másokra is hallgatást parancsolni.

Nemcsak elfogult antiszemitanak kiáltották ki, hanem egyenesen tudatlannak, elmaradottnak bélyegeztek meg mindenkit, aki nem osztotta a véleményt, hogy az a pusztán tény, hogy a tisztaeszlári bűnper megindulhatott, a XX. század szégyene s ezt a szégyenfoltot minden magyar hazafinak kötelessége elrejteni, eltakarni.

Arról az örök rejtélyről, ami az eltűnt Solymosi Eszter sorsára borult, nem volt szabad többé beszélni.

Az ország politikai és gazdasági érdeke kívánta, hogy a tisztaeszlári per úgy végződjék, ahogyan végződött s hogy arról, ami történt és ahogyan történt, többé szó ne essék, ha pedig véletlenül szó esik, azt az antiszemita mozgalom szüleményének s az e mozgalom hullámaitól érintett magyar igazságszolgáltatás sajnálatos botlásának tüntessék fel.

Az ország politikai és gazdasági életében óriási szellemi és pénz hatalmával az utolsó évtizedek alatt nagy súlyra és jelentőségre emelkedett zsidóság óhajára és érdekében történt ez így.

A tisztaeszlári per körüli ferdítéseknek a köztudatba vitelére s megrögzítésére a zsidóság elsősorban a csaknem kizárólag kezében levő napisajtót használta fel, de ezenfelül segítségül hívta korának egyik legeszesebb emberét: Eötvös Károlyt, aki azután megrendelésre megírta „A nagy per” című regényét, ami a szépirodalom számára kétségtelenül érték, ámde a történetíró számára nem jelenthet többet, mint bármely szépírónak akármelyik történelmi tárgyú regénye.

Úgy vélem, a tisztaeszlári per már a történelem távlatába került így ma már az ország politikai és gazdasági érdeke sem vallja többé kárát, ha végét vetem az évtizedek óta folyó történelemhamisításnak, szembeszállok azokkal a tudatos ferdítésekkel, amelyeknek célja és sikeres eredménye a közvélemény félrevezetése volt s a késői kor történetírója számára megvilágítom azt az utat, amelyen keresztül eljut a történelmi igazsághoz.

Hiszem, hogy ezzel a rágalom és gyanúsítások özönével szemben a késő utókor elé is tisztán állíthatom azt a nevet, amelyet a félrevezetett világsajtó egykor így emlegetett: „egy bíró, aki szégyenbe borította századának szellemét”.

Amint már előrebocsátottam, a sajtó és annak ólén Eötvös Károly vitték be a köztudatba azt a valótlanosságot, hogy a tisztaeszlári per a nyolcvanas évek antiszemitizmusának találmánya, hogy a per alapját képező vádak az antiszemita vezérek: Istóczy, Ónody, Verhovay koholták, hogy ezáltal az országot izgalomba hozzák, a zsidóságot kiüldözzék, s a zsidó vagyonokat megszerezzék.

Mindennek a valótlanossága annyira kézenfekvő és könnyen bizonyítható, hogyha nem tudnánk azt, mennyire kockázatos és veszedelmes dolog ezzel a ferdítéssel szembeszállni, – mert hiszen a tisztaeszlári vádlottak egész védelme s Eötvös Károly regénye ezen a megtévesztésen épült fel, – szinte elképzelhetetlen volna, hogy ez a történelemhamisítás három évtizedl óta cáfolatlanul élhetett és élhet ma is a köztudatban. Akik a tisztaeszlári per idején abban az életkorban voltak, hogy az eseményeket figyelemmel kísérhették és azok

felett bírálatot gyakorolhattak, keresztények és zsidók egyaránt, jól tudták és tudják, hogy ebben a beállításban egy szemernyi igazság sincsen, még sem akadt senki sem, aki le merte volna rántani a leplet erről a tudatos ferdítésről.

Ami a köztudatba belerögződött s amit szajkó módjára ismételt szóval és írásban mindenki, ha véletlenül a tiszzaeszlári perről esik szó, annak éppen a fordítottja igaz: nem az antiszemitizmus szülte Tiszzaeszlárt, hanem Tiszzaeszlár eredményezte, hozta létre a nyolcvanas évek nagy antiszemita mozgalmát.

Ennek bizonyítására tekintsünk végig a magyarországi antiszemitizmus történetén, helyesebben szólva előzményein, a tiszzaeszlári per kezdetéig, mert hiszen a per megindulása előtt évszázadokra visszamenőleg antiszemita mozgalomról alig lehet beszólni Magyarországon.

Jeles történetírónk, Ballagi Aladár, a zsidóság helyzetét Magyarországon olyképen jellemzi, hogy Mátyás király koráig a zsidóságot az országos kormány üldözte, a polgárság azonban tűrte, Mátyás király után a kormány tűrte s a polgárság egy része üldözte, de csakis a nyugati határszéli németajkú vidékeken, az ország legnagyobb kereskedő városaiban, jeléül annak, hogy az egész országban főképp ama vidékeken ütközött össze a szintén kereskedelemmel foglalkozó népelemek érdeke. E zsidóüldözések a németajkú vidékeken a XV. és XVI. század elején zajlottak le. 1494-ben Nagyszombatban, 1495-ben és 1525-ben Budán, 1526-ban Pozsonyban és Sopronban, 1529-ben Bazinban voltak zsidóellenes háborgások. Hogy épp a határokon vált leghevesebbé a zsidóellenes forrongás, ebből Ballagi azt a helyes következtetést vonja le, hogy az antiszemitizmus külföldről szivárgott be s a XVI. században másutt nem is vert gyökeret, csakis a zsidókkal foglalkozásuknál fogva rivális németajkú lakosság körében. 1529-től három és fél évszázadon át egészen a tiszzaeszlári per idejéig zsidóüldözés, antiszemita mozgalom Magyarországon nem volt. „A magyarság foglalkozásánál fogva a legújabb időkig sohasem jött ellentétbe a zsidósággal” – állapítja meg Ballagi 1882. év őszén, amikor a tiszzaeszlári per már hónapok óta folyt.¹

A XVI. század óta tehát a zsidóság békében és nyugalomban élt a többi vallásfelekezetű polgárok között Magyarországon éppúgy, mint az egész világon.

A francia forradalom utáni felvilágosultság korszakában a szabadság, egyenlőség és testvériség szelleme a zsidóság emancipációjához vezetett egész Európában s így nálunk is, s a jogegyenlőségnek, a humanizmus elsőrendű követelményének megfelelően Európa-szerte – Oroszország és Románia kivételével – mindenütt törvénybe iktatták a zsidók egyenjogúsítását.

A zsidók egyenjogúsítása azonban a törvények útján csak jogi megoldást nyert, ámde sem a társadalmi egyenjogúsítást nem eredményezte, sem a zsidóságnak az egyenjogúsítást törvénybeiktató államok népébe való teljes beolvadását. Főként ez a körülmény okozta, hogy a politikai és gazdasági egyenjogúsítás a zsidókérdést nem oldotta meg sehol. Azokban az országokban azonban, ahol a zsidóság beolvadását nem akadályozta még újabb asszimilálatlan, szokásban és erkölcsben idegen zsidótömegek beözönlése, nem vált a zsidókérdés égetővé, s nem keletkeztek erősebb antiszemita mozgalmak. Így Nyugaton Franciaországban, Angliában, Belgiumban, Hollandiában, ahol a zsidóság bár teljesen be nem olvadt, de többé-kevésbé a lassú beolvadási folyamat megindult, sohasem volt zsidókérdés olyan értelemben, mint Magyarországon, Ausztriában és Németországban, amely országokba Oroszország felől állandóan özönlöttek az idegen jövevények, akadályozva és késleltetve a beolvadást.

Az emancipáció után a zsidókérdés hosszú időn át sehol sem jelentkezett égető probléma formájában mindaddig, míg a nyolcvanas évek elején az oroszországi üldözések elől menekülő zsidóság el nem özönlötte az Oroszországgal határos közép-európai országokat: Németországot, Ausztriát s főként a kereskedelem fejletlenségénél fogva legtöbb kereseti

¹ „Zsidóüldözés Magyarországon”, Vasárnapi Újság, 1882. évf. 40. szám.

lehetőséget ígérő Magyarországot s mindaddig antiszemita mozgalom sem volt sehhol Európában.

1878-ban, amikor a berlini kongresszus a zsidók emancipálását rá akarta erőszakolni Romániára s Románia ellenszegült, a német sajtónak az a része, amely zsidó irányítás alatt állott, éles tollharcot provokált ugyan s ennek nyomán Németországban kisebbszerű antiszemita mozgalom ütötte fel a fejét, amelynek azonban semmi jelentősége és következménye nem lett.

Nálunk Magyarországon sem volt zsidókérdés, s ennek eredményeként antiszemita mozgalom sem mindaddig, míg az Oroszországból kiüldözött zsidók nagyobbarányú bevándorlása nem érezte hatását. Nem is lett volna zsidókérdés, sem jelentékenyebb antiszemita mozgalom sohasem Magyarországon, ha az emancipációs törvénnyel egyidejűig a bevándorlás korlátozására is törvényt, hoznak. Bűnös mulasztás terheli e tekintetben 1867. év óta valamennyi magyar kormányt, valamennyi magyar parlamenti többséget. Hiába figyelmeztette a liberális láztól elragadtatott politikusokat gróf Széchenyi István,² hogy „zagyvalék nép leszünk, ha egyik túlságból a másikba jutunk”, hiába mondta a haza bölcse: Deák Ferenc 1866 február 23-i beszédében: „van egy, amit ezzel (tudniillik az emancipációval) párhuzamban óhajtok és ez egy bevándorlási törvény”, sőt az emancipációs törvény indokolása is hiába figyelmeztetett arra, hogy „jogszerű érdekek követelik, miképen a bevándorlási roham mérsékel tessék” – az 1867: XVII. t.-c. a zsidóság egyenjogúsítását minden bevándorlási korlátozás nélkül fogadta el, s úgy ekkor, mint később, amikor előrelátó, aggódó hazafiak ismételten figyelmeztették Tisza Kálmán kormányát és parlamenti többségét a bevándorlás veszedelmes következményeire, liberális frázisokkal és közhelyekkel tértek napirendre e fontos, s a nemzet jövőjét oly mélyen érintő kérdés felett.

Deák Ferenc idézett beszédében hangoztatta, hogy: „nemcsak a Mózes vallását követőkre, de minden bevándorlóra kívánnám megállapítani” a bevándorlás korlátozását. 1882. év tavaszán Szatmár megye híres felirata nemcsak a zsidók, hanem minden idegen elem bevándorlását kívánta korlátozni – noha az oroszországi üldözések elől menekülő zsidók beözönlése tette a feliratot időszerűvé, – mégis, miután kétségtelen, hogy a Magyarországra mindenkor bevándorolt idegenek túlnyomórésze a galíciai zsidóságból került ki, a zsidóság érzékenysége és nagy szolidaritása a bevándorlás korlátozásában antiszemita tendenciát látott s ehhez képest a liberális politikusok a liberalizmus és humanizmus szólamaival és jelszavával utasítottak vissza minden olyan kísérletet, amely a bevándorlás törvényhozási korlátozására irányult.

Nem vették észre a zsidóságnak fajszeretettől elfogult szellemi vezérei sem, hogy a kiapadhatatlan galíciai áramlat elsősorban a magyar zsidóságnak van mérhetetlen kárára, ártalmára, veszélyére s elsősorban a zsidóság érdekében álló beolvadásnak az emancipáció után lassan megindult folyamatát tartóztatja fel. Nem látták be a liberális államférfiak sem, élükön Tisza Kálmánnal, hogy a nemzetre milyen veszedelem származhatik a határok nyitvatartásából.

Európa egyik államára sem jelentett olyan óriási veszedelmet az idegen jövevények betódulása, mint Magyarországra s egyik országban sem volt olyan nagyarányú a bevándorlás, mint nálunk. Míg Németországban, a beözönlési folyamat lezajlása után, 100-120 keresztény lakosra jutott egy zsidó, addig a kulturális és gazdasági téren messze mögötte álló Magyarországon 10 keresztény lakosra.

Magyarország régi zsidó lakosságában bármennyire meg lett volna a hajlandóság a beolvadásra és magyarosodásra, a magyar nemzeti gondolat és a magyar kultúra beidegződésére, ilyen nagyszámú és csaknem kizárólag egy foglalkozási ágra specializálódott zsidóság befogadására, megemésztésére képtelen volt az ország. Bölcs és találó hasonlattal mondotta gróf Széchenyi István 1844-ben Zay Károly grófnak a zsidó emancipáció tárgyában

² Széchenyi beszédei. Zichy Antal kiadása, Budapest, 1887, 352. 1.

a felsőházban mondott beszédjére válaszolva: „Ha én egy palack tintát öntök egy tóba, azért a víz nem romlik el és mindenki ártalom nélkül megihatja, de ha a magyar levesbe az ember egy palack tintát önt, megromlik a leves s azt meg nem eheti az ember.”

A veszedelem, a végzetes mulasztás tehát ott kezdődött, hogy az emancipációs törvénnyel egyidejűleg – Deák Ferenc terve ellenére – nem alkották meg a bevándorlási törvényt. Mindazonáltal az emancipációt követő 14 év alatt, egészen 1881-ig, az oroszországi zsidó üldözések kezdetéig, nagyobb arányú bevándorlás nem veszélyeztette a hazai magyarságot, nem is volt zsidó probléma, s így nem is volt figyelembe vehető antiszemita mozgalom sem az országban. 1874. év július hó 4-én Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter a képviselőházban tartott beszéde folyamán kijelentette, hogy nincsen állam Európában, ahol a zsidó elem nagyobb súllyal és befolyással bírna, mint Magyarországon. Így is volt, s ez is egyik legfőbb oka annak, hogy az 1881-i oroszországi zsidóüldözések elől menekülő zsidóság legnagyobb tömegekben Magyarországot lepte el, ahol gazdasági érvényesülésére a legalkalmasabb talajt és legkedvezőbb atmoszférát találta, s azóta is mint egy állandó és feltartóztatathatlan áramlat tódul be évről-évre, egészen napjainkig.

1881-ig tehát sem zsidókérdés, sem antiszemitizmus Magyarországon nem volt. Mégis akadt éppen Magyarországon egy férfiú, egy zárkózott, különc természetű, fanatikus ember, a magyar törvényhozásnak is tagja, aki egész Európában először hirdetett harcot a zsidóság ellen, először vette észre, jelentőségében túlozva az akkor még tulajdonképpen nem is létező zsidókérdést, s akarta megoldani olyan módon, amely nemcsak a liberalizmusnak egész Európán uralkodó elveivel, de a XX. századnak, s a felvilágosultságnak egész szellemével ellenkezett. Ez az egyébként nagyműveltségű és feltétlenül becsületos meggyőződésű ember, aki antiszemita elveiért egész életén át szenvedett, aki meggyőződéséből soha hasznot nem húzott és szerencsétlen elveinek vértanújaként a legnagyobb nyomorban és nélkülözések között tört le és halt meg: Istóczy Győző volt.

A szabadelvű párthoz tartozó Istóczy Győző a zsidókérdésben legelőször 1875. év április 8-án hallatta szavát, amikor is a képviselőház ülésén a belügyminiszterhez terjesztette elő interpellációit. Istóczy helyesen vette észre, hogy az akkor még korántsem nagyarányú, de a zsidóságnak Magyarországon élvezett hatalmánál és súlyánál fogva kisebb mértékben állandóan folyó zsidó bevándorlás milyen veszélyt jelent az országra, s hogy mily nagy mulasztás terheli az emancipáció óta eltelt nyolc év alatt a kormányon levő államférfiakat a bevándorlási törvény megalkotásának elmulasztása miatt. Istóczy csak ott követte el a végzetes hibát, hogy e törvény megalkotását kizárólag csak a zsidók ellen sürgette és interpellációjának további részében a kormánytól annak kinyilatkoztatását követelte, hogy a zsidók ellen Megindítandó „önvédelmi mozgalom útjába akadályokat gördíteni nem fog, s hogy határozott álláspontot foglal el a zsidókérdésben, szakítva a semlegesség és közömbösség addig folytatott politikájával”, ezzel Istóczy a bevándorlást korlátozó törvény meghozatalának kérdését antiszemita kérdésként állította be, egyenesen kesztyűt dobott a zsidóságnak, megnehezítvén e kérdésben a kormány helyzetét is, amely annak ilyen formában és beállításban felvetését nem tehetette magáévá anélkül, hogy a liberalizmus elveivel és szellemével ellentétbe ne kerüljön.

Báró Wenckheim Béla miniszterelnök válaszában kijelentette ugyan, hogy a kormány szükségesnek tartja a bevándorlást szabályozni, s ez iránt törvényjavaslatot fog az országgyűlés elé terjeszteni, de nem abból az indokból, melyet Istóczy felhozott és nem is csupán és különösen a zsidó bevándorlás ellen. A válasz kifogástalan, bölcs és közmegegyezést keltő volt, a kormány azonban, s a későbbi kormányok is egészen máig elmulasztották az ígért törvényjavaslatot a törvényhozás elé terjeszteni, mérhetetlen, végzetes nagy kárára, ártalmára a magyarságnak; keresztény és zsidó magyarságnak egyaránt. Lehetséges, hogy a mulasztás egyik oka éppen Istóczy tapintatlan és kihívó fellépése volt, mert bár báró Wenckheim a továbbiakban hangsúlyozta, hogy a „kormány zsidókérdést nem

ismer, s így állást nem foglal benne, s bár semmi üdvös mozgalmat meg nem akadályoz, de kénytelen volna ellenséges álláspontot elfoglalni minden olyan mozgalom irányában, mely a vallásfelekezetek s a polgárok közti kölcsönös egyetértés, s egymásnak kölcsönös tiszteletbentartását megzavarná” – mégis a nagy gazdasági súlyt jelentő zsidóság érzékenységevel kellett számolnia, ha az Istóczy által antiszemita, beállításban feltálat, félretett bevándorlási törvényt, habár nem a zsidóság ellen irányítva és kiélezve, beterjeszti.

Istóczy ahelyett, hogy tapintatos és diplomatikus úton és módon igyekezett volna a zsidó bevándorlásnak helyesen felismert és értékelt veszélyétől, nem – egy, a zsidóság ellen kiélezett – bevándorlási törvény megalkotásának sürgetésével megmenteni hazáját a zsidó bevándorlás veszélyétől, s az akkor még csak csirájában lévő zsidókérdés felmerülését, a régi, értékes, magyarosodásra hajlamos zsidóság beolvasztásával megakadályozni, s ez által az országot a jövő antiszemita mozgalmak hullámainól megóvni, – a hangos antiszemitizmusnak az egész világon első és úttörő, kétes értékű és dicsőségű apostoli szerepére vállalkozóit. Jó sokáig, hosszú évekig Istóczy jóformán az egyedüli közéleti szereplő volt Magyarországon, aki antiszemitanak vallotta magát, mert követőkre nem igen akadt. Azután, hogy a parlamentben először vetette fel a zsidókérdést, három évig a parlamenten kívül, kint az országban agitált, hogy az akkor még teljesen népszerűtlen elveinek híveket toborozzon, – vajmi kevés sikerrel. Mindössze néhány vidéki katolikus papot és elszegényedett dzsentrit sikerült megnyernie. Úgy látszik, ezeknek a támogatását remélte, amikor 1878 augusztus havában „Jövők” címen antiszemita hetilapot indított. Ámde az elszegényedett dzsentrivel könnyű volt elhitetni, hogy romlásának nem a saját könnyelműsége, hanem a szorgalmas és szívós zsidóság csalafintasága az okozója, arra azonban reávenni, hogy egy antiszemita heti szemlére előfizessen, már nehezebben sikerült, így azután a „Jövők” érdeklődés és pártolás hiányában csakhamar megszűnt.

„1878-ban hamarosan észrevettük, hogy csak kiáltó szó vagyunk a pusztában és visszavonulót fujtunk. Láttuk, hogy a mi időnk nem érkezett el, vártuk tehát tovább ezt a mi időnket” – írja Istóczy 12 röpiratának 1880 október 15-én megjelent első füzetében.

A „Jövők” pár hetes rövid élete és kimúlása után újabb két év telt el, e Istóczy számára ez az idő sem hozott semmi eredményt, semmi sikert sem kint az ország népe között, sem pedig bent a parlamentben. A képviselőházban ez alatt a két év alatt két ízben is megkísérelte szóvá tenni a zsidókérdést. Most már azonban nem a bevándorlás korlátozását sürgette törvényes intézkedésekkel, hanem az egyik esetben, 1878 június 24-én a berlini kongresszus kedvezőnek vélt alkalmából, a zsidó államnak Palesztinába való visszaállítását, s a zsidók oda telepítését, 1880 március 11-én pedig antiszemita liga alakítását javasolta. Amint a parlamenten kívüli agitációját a teljes részvétlenség és balsiker kísérte, a parlamentben még kevésbé sikerült elveinek egyetlen egy követőt is szerezni. Nem részvétlenség és közöny kísérte fejtegetéseit, hanem ami még ennél is csúfosabb kudarcot jelentett számára: a hangos derűtség. Az alapítandó antiszemita liga alapszabálytervezetét is fel akarta a képviselőházban olvasni, de az általános hahota folytán ehhez már nem juthatott hozzá.

Istóczy azonban sokkal szívósabb, makacsabb ember volt, semhogy a balsiker kedvét szegte volna. Dacára a sorozatos kudarcoknak, amelyek élénken demonstrálták, hogy az antiszemitizmusnak Magyarországon egyelőre nincs talaja, 1880 október 15-én mégis megindítja „12 röpirat” című antiszemita szemlét. Okulva az 1878-i tapasztalatokon, nem mert ismét hetilapot indítani, hanem röpirat formájában havonként jelentette meg szemlét, de így is rendkívül csekély érdeklődést tudott kelteni.

Miután azt is észrevehette Istóczy ötesztendő balsikerű munkájában, hogy sem a józan magyar földműves népre, sem az intelligens középosztály higgadtabb elemeire nem számíthat, a tetszetős jelszavakkal legkönnyebben fellelkesíthető egyetemi ifjúságot igyekezett eszméinek megnyerni, tudva azt, hogy az egyetemi ifjúság Magyarország politikai és társadalmi mozgalmában mindig hangos tényezőként szerepelt. Számításaiban nem is

csalódott. A 12 Rőpirat olvasótáborának kiszélesítését ugyan az egyetemi ifjúságtól sem remélhette másként, csak ha azt ingyen terjeszti közöttük, mégis sikerült elérnie, hogy 1881 február 10-én az egyetemi ifjúság 25 tagú küldöttsége 233 aláírással üdvözlő iratot nyújtott át neki, s az aláírókhoz utóbb még 160-an csatlakoztak. Az aláírók az üdvözlő iratban elismerő köszönetüket és bizalmukat fejezték ki Istóczynek, „ki nyílt sisakkal, tiszta lelkesedéssel és erős meggyőződéssel szállt szembe a betolakodó, deprayáló, hozzánk simulni nem tudó fajjal”. 1881 február 17-én az egyetemi polgárság a zsidókérdés megbeszélése céljából nyilvános gyűlést is akart tartani, melynek díszszónoka nyilván Istóczy lett volna, ámde a rendőrség, Tisza Kálmán belügyminiszter rendelkezése folytán, annak Megtartását nem engedélyezte.

Istóczy tehát még mindig elszigetelten állt parlamentben és közéletben egyaránt, mert hiszen az egyetemi ifjúság egy részének: pár ezaz fiatalembernek erkölcsi támogatása komoly és számbavehető erőt meg nem jelentett. Elvei és akciója számára mégis napról-napra kedvezőbb lett az atmoszféra: 1881. év tavaszán megkezdődtek az oroszországi véres és kegyetlen zsidóüldözések. Kiewben a felzendült lakosság felgyújtotta a zsidók házeit, kirabolta üzleteiket, s a zavargások szétterjedtek egész Oroszország területére. A zendüléseket elnyomták, s a résztvevőket megbüntették ugyan, de a zsidó lakosságnak – az úgynevezett zsidóvallású kazároknak – földönfutóvá vált ezrei elmenekültek.

„Mit volt mit tenni? – írja Bartha Miklós, a kiváló publicista – jobb hazát kereslek. Kik? akik a muszka rostából mint szemét kerültek Galíciába. Itt újra megrostáltattak. A java ott maradt. A hulladék vándor útra kelt.

... tehát jöttek, senki sem kérdezte honnan, miért? mit hoztak, miből akarnak megélni, mi a szándékuk, mi a foglalkozásuk?

... ha valaki aggodalmaskodni merészelt volna, ugyancsak lett volna haddelhadd. A liberális közvélemény keményen a fejéhez csapkodta volna a humanizmust, a jogegyenlőséget, a vallástürelmet és a civilizációnak minden értékes szavát...

... és jöttek. A hátukon batyuval, a kezükben hamis mérleggel, a hordójukban mérgezett pálinkával. Jöttek azzal a keresztény gyűlölettel, melyet lelkükben az orosz üldözés megérlelt. Azzal az üzleti élelmességgel, melyet bennük a századok kifejtettek, azzal a felfogással, hogy másokat rászedni szabad, másokat károsítani nem cudarság, másokat tönkretenni nem szégyen. Jöttek tízével, százával, ezrével.”³

„Vallásra nézve mőzeshitű – írja másutt Bartha –, de a mi zsidóinkból, akik velünk barátkoznak, étkeznek, velünk örvendenek és velünk szenvednek, egyetlen vonás sincs bennük.”⁴

És mégis, a „mi zsidóink” ahelyett, hogy megakadályozni igyekeztek volna az elsősorban reájuk nézve veszélyes áramlatot, passzív magatartásukkal, sőt, mint a továbbiakban látni fogjuk, kifejezett szolidaritásukkal, egyenesen Istóczy malmára hajtották a vizet, engedték, túrték, sőt elősegítették, hogy a zsidókérdés megérlelődjék, s ennek következményeképpen a talaj az antiszemitizmus számára elkészüljön.

A mi zsidóinktól voltaképpen teljesen idegen kazárok megtúrt beözönlésének feltartóztatathatlan törvényszerűséggel kellett előidéznie a zsidókérdést, amely pedig ha akuttá válik, hasonló törvényszerűséggel kelti életre a hamu alatt lappangó antiszemitizmust.

Bármily elszigetelten állott is 1881 tavaszán még Istóczy, éreznie és tudnia kellett, hogy most már nincs messze az ő ideje.

Bár ismételen keserűen tapasztalhatta, hogy az antiszemitizmusnak nálunk talaja nincs, tovább folytatta meddő kísérleteit. Újabb antiszemita kitörésre Tisza Kálmán adott neki csakhamar kedvező alkalmat. A Tisza-kormány ugyanis a képviselőház elé törvényjavaslatot terjesztett a keresztények és zsidók közt kötendő polgári házasságról. E törvényjavaslat a

³ Bartha Miklós: Kazárföldön, 95. oldal.

⁴ U. o. 33. oldal.

katholikus egyházi érdekeket súlyosan sértette, e így a katolikus papság körében élénk visszatetszést és ellenzést váltott ki. A katolikus papságnak ezt az elégedetlenségét, s a javaslattal szembeni ellenséges magatartását Istóczy ügyesen kihasználta a zsidóság elleni harcában. Választókerületének katolikus papságát sikerült a javaslat ellen erélyes ellenakcióra rávenni. A vasvári esperesi kerület katolikus lelkészeinek 1881 szeptember 5-én Gerson, majd folytatólag szeptember 29-én Győrvaron tartott kerületi tanácskozmányainak eredményeként készült el a képviselőházhoz intézett kérvény, amelyben a kérelmezők a törvényjavaslat visszavonását kérték. A kérvényt Istóczy 1882 január 11-én nyújtotta be a képviselőházhoz, s kiegészítésül felhívta a kormányt a zsidó emancipációról szóló törvény eltörlése iránti bevezető lépések mielőbbi eszközzésére. Ezt a kiegészítést azonban Istóczy csak utólag csempészte be a kérvénybe, miután már előbb sikerült azt 16 képviselővel aláíratnia, akik mint hitbuzgó katolikusok, kizárólag katolikus vallási szempontból elleneztek a keresztény-zsidó vegyesházasság törvénybe iktatását.

Az aláíró képviselők, akik valamennyien liberálisoknak vallották magukat, a kérvénynek 1882 február 18-i képviselőházi tárgyalásán sietve tiltakoztak az ellen, mintha ők az emancipációs törvény eltörlését kívánják, s kijelentették, hogy csak a kérelem első részét teszik magukévá. A képviselőház a kérvény bizottságnak Berzeviczy Albert által előterjesztett javaslatát fogadta el, mely szerint a kérelemnek a keresztény-zsidó vegyes házasságra vonatkozó részét az igazságügyi bizottságnak adja ki, a második részre vonatkozóan pedig intézkedés szükségét nem látja. Tisza Kálmán miniszterelnök erélyesen utasította vissza az emancipációs törvény eltörlésének gondolatát, amellyel egyébként Istóczy teljesen egyedül maradt, s tiltakozott az ellen: „hogy ezen, annyi küzdelem után helyesen megtett lépés visszacsinálása iránt bármely oldalról még csak látszat is mutakozzék”.

Istóczy tehát ismét teljes kudarcot vallott. Nem sikerült becsempésznie a katolikus vallási érzékenységbe a zsidókérdést.

Ámde az ennek dacára is lassan érlelődött.

Ignatjev gróf orosz belügyminiszter 1881 szeptember 25-ön körrendeletet bocsát ki Dél- és Nyugat Oroszország kormányzóságaihoz, mely szerint a kormány szükségesnek tartja haladéktalanul a nyomatékos rendszabályokat megragadni arra nézve, hogy a lakosság a zsidók kártékony tevékenységétől megóvassék, amik a tudósítások szerint a zavargásokat előidézték. Ezért a különböző rendek és testületek képviselőiből alakult helyi bizottságok összehívását rendeli el abból a célból, hogy véleményt és javaslatot terjesszenek a minisztérium elé, vajjon a fennálló rendszabályok közül melyek megváltoztatása vagy eltörlése szükséges, hogy a zsidók részéről a törvények kijátszása megakadályoztassék? A zsidókérdés végleges megoldása feletti javaslat elkészítésével megbízott, főbizottság az orosz kormányt törvénybe iktatás végett ajánlotta, hogy

1. a zsidóknak megtiltassék az összes italok gyártása és árusítása,
2. minden faluból és kisebb mezővárosból még a nem szeszitalokkal kereskedő zsidók is elűzendők, kivéve, akikért a helyhatóság kezességét vállal. A kiűzött zsidók a Kaspi-tenger mellett letelepedhetnek s ott földművelést űzhetnek.

A körrendeletnek s még inkább e javaslatoknak óriási pánikszerű hatása lett az oroszországi zsidóság körében. A javaslatok törvényerőre emelkedését, s ezáltal kereseti lehetőségeinek elvonását nem várta v az orosz zsidóságnak az az érdekelt része, amely kártékony gazdái tevékenysége folytán semmiképen sem remélhette, hogy a helyhatóság kezességvállalása mellett békében hagyták. Az orosz zsidóság e söpredékének természetesen semmi kedve nem volt arra, hogy a Kaspi-tenger mellett földművelést űzzön. Inkább vették a batyut és vándorbotot és özönlöttek Németország, Ausztria, de különös előszeretettel az eldorádó: Magyarország felé. Sietniök kellett, mert hiszen Ignatjev körrendelete a zsidóellenes zavargások okául kifejezetten a zsidók kártékony tevékenységét jelölte meg, ami az antiszemita tömegeket újabb zavargások előkészítésére bátorította fel. Baltában 1882

április 1-én véres húsvéti pogrom siettette a zsidók menekülését a még várható véres üldözések elől.

A magyar kormány, élén Tisza Kálmán miniszterelnökkel – aki egyszersmind belügyminiszter is volt – tétlenül nézte a kazár inváziót. Nem vett tudomást a nemzetet fenyegető nagy veszedelemtől, sem a parlament, sem a sajtó. Sem szóban, sem írásban senki nem mert a liberális közvéleménnyel szembeszállni. Végre azután mégis akadt egy vármegye, amelynek törvényhatósági bizottsága, hazafias kötelességéhez híven, bátran emelte fel intó szavát a fenyegető veszedelem ellen. Szatmár vármegye 1882 március hó 2-án tartott közgyűlésén, Gönnyei Gábor nagykárolyi ügyvédi javaslatára, Újfalussy Endre alispán a vármegye közönsége nevében feliratot intézett a képviselőházhoz az oroszországi részekből Galiciának Szatmár megyével határos vidékeire beözönlő zsidók bevándorlásának megszorítása tárgyában. A felirat parlamenti tárgyalásáról, amely már jóval a tiszzaeszlári per megindulása után a végsőkig felizgatott közhangulatban zajlott le, később részletesen fogok megemlékezni, ezúttal csak a felirati javaslat tartalmára, & annak nagy jelentőségére óhajtók rámutatni abban a hitben és meggyőződésben, hogyha akkor a felirati javaslat mellé sorakozik minden magyar ember, s elsősorban maga a bennszülött magyar zsidóság, akkor egyszerre végleges megoldást nyert volna a magyarországi zsidókérdés.

A magyar zsidóság azonban csodálatosképen a töle szokásokban és erkölcsökben merőben különböző és idegen kazár söpredék hitsorsosainak testvéri kezét nyújtotta, kiszolgáltatta magas kultúráját a barbár, kultúrátlan bevándorlóknak, s Szatmár megye feliratát antiszemita merényletnek kiáltotta ki. Pedig Szatmár megye törvényhatósága semmivel sem volt kevésbé áthatva a liberalizmus és humanizmus szellemétől, mint Tisza Kálmán kormánya és parlamenti többsége. Ennek dokumentálására idézem a felirat indokolásából a következő sorokat:

„... Másrészt azt sem tartjuk helyesnek, hogy a bevándorlás megtiltassék, de igenis az államnak saját polgárai iránt való méltányosságának tartjuk azt, hogy ezen bevándorlókra nézve az 1879: L. t.-c. 8: §-ában a honosításra vonatkozólag felsorolt kellékeken kívül még egy állíttassák fel. Különösen a Galiciával határos megyék hatósági szigorúan utasíttassanak arra nézve, hogy minden idegennek valamely községben leendő ideiglenes megtelepülését csak úgy engedjék meg, ha az illető egy bizonyos tőkét, vagy valóságos keresetforrást tud felmutatni, illetve az idézett törvény 8. § 5. pontjában foglalt kellékekkel teljesen bír.”

A zsidóságnak, Tisza Kálmánnak és a szabadelvűpártnak még ennyi liberalizmus sem volt elég.

A zsidóság azáltal, hogy a szatmári feliratot antiszemita merényletnek kiáltotta ki, kinyilvánította, hogy a liberalizmust úgy óhajtja értelmezni, hogy a bevándorló idegen kazár zsidóknak mód és alkalom nyújtassék a magyarság és a felvidéki nemzetiségek kifosztására, kiuzsorázására és kivándorlásra kényszerítésére.

Tisza Kálmán és a szabadelvű párt pedig a felirat elvetésével sietett a zsidóságnak ezt a jogot, módot és alkalmat biztosítani. Hiába vonullak fel az ugyancsak liberális vármegyék törvényhatóságai egymásután a felirati javaslat mellett, az elkényeztetett és becézett zsidóság, jövő sorsára nem gondolva, presztízsét látta veszélyeztetve, ha a felirat parlamenti többséget kap, a liberális frázisoktól megkótyagosodott szabadelvű párt pedig az ország pénzügyi helyzetét látta veszélyben, ha a zsidóságnak nem tesz kedvére.

A vármegyékkel mégsem boldogult olyan könnyen Tisza, mint a parlamentjével. Pedig ki volt adva a parancs a főispánoknak: mindent el kell követni a felirathoz való csatlakozás ellen.

És dacára a zsidóság magatartásának és Tisza Kálmán terrorjának és annak ellenére, hogy a közben folyton özönlő galíciai áramlat gyorsan érlelte a zsidókérdést, a vármegyék közgyűlésén sehol nem hangzott el egyetlen antiszemita kifakadás sem. A beszédek kivétel nélkül a liberalizmust meg nem tagadó tárgyilagossággal foglalkoztak a kérdéssel és a közgyűlések lefolyása mindenütt méltóságteljes, minden hevesebb jelenettől és izgalomtól

mentes volt.

A sajtó is a legliberálisabb szellemben, minden antiszemita él nélkül foglalkozott a felirattal. Verhovay Gyula a „Függetlenség”-ben a következőket írja:

„Ne felejtsek még zsidó polgártársaink az oroszországi zsidók etnográfiai különösségeit sem. Viseletben, nyelvben, szokásokban teljesen elütve tőlünk, az üldözések hatása alatt engesztelhetetlen gyűlölői mindennek, ami keresztény, vajjon mennyire segítené elő azt a célt, melyre nekünk is, de különösen zsidó honfitársainknak oly nagy szükségünk van: törekedni a faji és felekezeti ellentétek minél gyorsabb és minél teljesebb elsimulását, s a még félig-meddig idegen elemeknek nemzeti egésszé összeolvadását.” (1882 április 30. A zsidó bevándorlás.)

A „Budapesti Hírlap”, amelynek szerkesztőségében abban az időben olyan nagynevű publicisták ültek, mint báró Kass Ivor, Rákosi Jenő és Viktor, 1882 április 22-i vezércikkében írja:

„Nálunk, hála népünk józanságának, hála intelligenciánk érzületének: a 6ze-mitizmus és antiszemitizmus sok bátorítás, felhívás és csiklandozás dacára is, nem állt egymás ellen csatasorba.

A magyar zsidóság közéletünkben kezd kitűnő szerepet játszani. Jeles férfiakat adott iskolának, tudománynak, irodalomnak, hivatalnak, sőt a mezőgazdaságnak, a törvényhozásnak, hogy a kereskedelem több kiváló alakját, hogy a társadalom számos jeles magánszereplőjét ne is említsem. Azt a nemzetre nézve nagy fontosságú napszámot, melyet e férfiak végeznek nemcsak mint szakmájukban jelesek, hanem egyszersmind mint zsidók, sok időre kompromittálná, eredményeitől megfosztaná, ha eltévesztett humanizmusból, az orosz zsidók tömeges befogadása által magunknak egy orosz-zsidó kérdést nevelnénk, népünket és zsidóinkat az orosz-zsidókérdés vészes következményeinek kitennénk.”

„Ugyanez az újság április 29-i vezércikkében „Kik csinálják a zsidó-kérdést?” címen többek között a következőket olvashatjuk:

„Kik hát a valódi antiszemiták Magyarországon? A zsidók maguk. Azon zsidók tudniillik, akik vagy visszaélnék a törvényes egyenjogúsággal, vagy kivonják magukat a polgári köteleességek egyenlő teljesítése alól. Ezek terjesztik a zsidógyűlöletet, nem Istóczy, ki már kilenc esztendeje prédikálja a zsidók vesztét és egyetlen falut sem indíthatott kihágásokra. Mi emancipáltuk a zsidókat, de a zsidók közt sok van, ki maga-magát nem emancipálta. A becsületes magyar zsidók kedvéért nincs zsidókérdés Magyarországon, mely hogy legyen, nem becsületes és magyarosodni nem akaró zsidók okozzák.”

Ennyi liberalizmus, ennyi filoszemitizmus mellett teljesen érthetetlen, hogyan történhetett meg mégis, hogy a magas kultúrájú magyar zsidóság, kockáztatva a keresztény magyarságnak iránta tanúsított szimpátiáját, testvéri együttérzését, kockáztatva a faji és felekezeti békét, a kultúrátlan, erkölcsileg a vadállatok níveljén álló, mosdatlan kazár söpredéket ölelte magához.

Így nyilatkoztak meg a magyar vármegyék, így írt a konzervatív „Budapesti Hírlap”, így ír a zsidók által később rettegett „Függetlenség” – amelynek akkor még egyik főmunkatársa volt Bogdányi Mór, utóbb az „Egyenlőség” megalapítója – négy héttel Solymosi Eszter rejtélyes eltűnése után.

Állíthatja-e ezek után jóhiszemű ember azt az Eötvös Károly, s a liberális sajtó által a köztudatba erőszakolt valótlaniságot, hogy a tiszaezlári pert az antiszemita izgatók: Istóczy, vagy éppen a szélső liberális Verhovay mesterségesen idézték elő a közvélemény megmérgezésére és az antiszemitizmus népszerűsítésére? Állíthatja-e jóhiszemű ember, hogy a tiszaezlári per megindulása idején, 1882 május havának elején, volt antiszemitizmus Magyarországon?

Amikor a keresztény magyarság annyi liberalizmusa, annyi filoszemitizmusa mellett, amennyi a tiszaezlári per keletkezésének idején általános volt az országban, a zsidóság a parazita kazár söpredéknek nyújtotta segítő jobbát, vajjon kellett-e ide Istóczy, hogy antiszemitizmust szítson?⁵

⁵ Az „Egyetértés” 1882 június 8-án – amidőn a tiszaezlári bűnügyi vizsgálat már hetek óta folyt – „A szatmári kérvény” című vezércikkében írja: „Nálunk Istóczy évek óta próbálkozik a zsidók elleni izgatással parlamentben, s a sajtó terén egyaránt. Sohasem vette őt komolyan sem parlament, se sajtó, se a zsidóság, se a vármegyék, se a

Amit ő hét évi szívós munkával elérni nem tudott, mert minden izgató törekvése, minden szándéka megtört a magyar nép józanságán, azt megcsinálták maguk a zsidók megfoghatatlan magatartásukkal, amely, mint a továbbiakban látni fogjuk, még koránt sem merült ki a gettósöpredék befogadásának kierőszakolásában, hanem tovább ment, a jórészt e söpredékből kikerült, véres bünténnyel gyanúsított zsidókkal vállalt szolidaritásán át a magyar igazságszolgáltatás meghurcolásáig, s az országnak a külföld előtti olyan beállításáig, mintha itt középkori elmaradottság, ázsiai kultúrátlanság uralkodnék.

Istóczy, aki a tiszaezlári per folyama alatt, mint látni fogjuk, a vizsgálat késedelmes megindulása miatt, egyetlen interpellációjától eltekintve, a per anyagával sem parlamentben, sem sajtóban ötnegyed éven át egy szóval sem foglalkozott, – nem tett egyebet, minthogy a zsidóságnak szerencsétlen, a zsidókérdést felidéző, antiszemitizmust provokáló magatartását kihasználta arra, hogy hétévi eredménytelen munkájának gyümölcsét leszakítsa. Ennyi volt mindössze szerepe a magyarországi antiszemita mozgalom „felidezésében”, sem több, sem kevesebb.

pártok, se a községek, – maga maradt Istóczy, mint az árva veréb... Ez volt eddig a zsidókérdés története nálunk”. Június 24 én Pulszky Ágost a Pesti Naplóban írja: „nálunk a zsidókérdés a legújabb időkig nem létezett. Voltak itt-ott panaszok egyesek ellen, de faj; üldözésről még álmodni sem lehetett, az antiszemiták bogarával legfeljebb 1-2 falusi káplán gondolt, vagy egy iskolát nem végzett hétszilvafás földesúr. Nem csodálkozhatunk, ha néhány megye tiltakozott az idegen elemek tömeges bevándorlása ellen, mely különben is nem éppen szeretetreméltó. Míg hazánkban a zsidó lassan kivetkőzik fajának elzárkózottságából, s velünk minden tekintetben azonosítja magát, s életmódjában sem különbözik többé tőlünk, az orosz, kaftános, hajfürtös zsidó megmarad elszigeteltségében, idegen marad érzületben, külsőségben is elkülöníti magát a többi lakosságtól, romlott német nyelvéhez görcsösen ragaszkodik, s hogy megélhessen, tönkreteszi az iszákos, meggondolatlan parasztot”.

ELSŐ RÉSZ.

I.

SOLYMOSI ESZTER ELTŰNÉSE

SOLYMOSI ESZTER. – EÖTVÖS KÁROLY VALÓTLAN ÁLLÍTÁSA AZ ANTISZEMITA MOZGALOM KELETKEZÉSÉRŐL. – A TISZAESZLÁRI ZSIDÓK. – AZ ESZLÁRI SAKTERVÁLASZTÁS, MI TÖRTÉNT ESZLÁRON HÚSVÉT SZOMBATJÁN? – A NYOMOZÁSNAK SOHA NEM VOLT SZÓ VÉRVÁDRÓL.

Talán túlságos hosszasan is foglalkoztam az 1882. évben megindult magyarországi antiszemita mozgalom előzményeivel. Szükségesnek tartottam ezt a kérdést teljesen megvilágítani, hogy rámutassak arra az alapvető valótlanságra, amelyen Eötvös Károlynak „A nagy per”-ről írt fantasztikus regénye, a tiszaezslári vádlottak egész védelme s a sajtónak a közvéleményt megtévesztő ferdítései felépülnek: mely szerint az 1882-ben a tiszaezslári per idején megindult antiszemitizmust Istóczy és társai idézték volna elő s az ő találmányuk volna a tiszaezslári vád.

Az 1882. évben megjelent hírlapok és parlamenti naplók egyszerű betekintése nyomban meggyőzhetett volna eddig is mindenkit ennek a beállításnak célzatos, megtévesztő, valótlan voltáról. Ámde kiben volt bátorság arra, hogy a liberalizmus védelme alatt dédelgetett hazugságokkal szembeszálljon?

Eötvös Károly, kiindulva abból a fentiekben részletesen megcáfolt valótlanságból, mintha Solymosi Eszternek, a tiszaezslári kis parasztleánynak 1882 április elsején történt rejtélyes eltűnése idején már hangos lett volna az ország, parlament és a sajtó az antiszemitizmusról, hihetetlen merészséggel szövi tovább a mesét és halmozza tovább a legegyszerűbben és legkönnyebben megcáfolható ferdítéseket.

Belevitte a köztudatba azt – az elsőre felépített – másik alapvető ferdítést, hogy Solymosi Eszter eltűnését az antiszemita használták ki a zsidóság elleni középkori színezetű, rettenetes vérvád emelésére s az antiszemita izgatás mesterségesen terelte a gyanút a tiszaezslári zsidók ellen.

Ezzel szemben ugyancsak könnyen és az 1882. évi sajtótermékekkel és a tiszaezslári bűnügy bírósági irataival bebizonyítható és megcáfolhatatlan tény, hogy Solymosi Eszter eltűnéséről s arról a gyanúról, amely ezzel kapcsolatosan a tiszaezslári nép körében az ottani zsidóság ellen támadt és napról-napra erősödött, csaknem két teljes hónapig: május 22-ig sem a parlament, sem a sajtó, sem az ország népe nem tudott semmit s a bíróság és ügyészség is csak az eltűnést követő másfél hónap múlva, május 12-én szerzett arról tudomást s indította meg az eljárást. Rendkívüli és döntő fontosságú ez, mert magán ezen az egy tényen, ennek a valóságán megdőlt Eötvösnek minden rágalma, minden ferdítése, minden feltevése és következtetése.

Megdöbbentő az a vakmerőség, amellyel Eötvös ismeretes művének előszavában a mű kettős célját így jelöli meg: „Földeríteni az igazságot és elismerésre is juttatni” (I. k. 11-12. 1.) és utal arra, hogy a könyv utolsó kötetében minden adatra, tudásának minden forrására, állításainak minden bizonyosságára rámutat, „mert enélkül – úgymond – akadhatnának emberek, akik regénynek vagy célzatos munkának vélhetnék művemet”.

Megdöbbentő ez a vakmerőség, mert azok az adatok, források, amelyeket Eötvös művének végén egyszerűen akként sorol fel, hogy a vonatkozó bírósági iratok számát és tartalmát pár szóval megjelöli – éppen az ellenkezőjét bizonyítják Eötvös minden állításának, egyenesen megcáfolják minden feltevését és következtetését.

Ambár köztudomású Eötvösről, hogy munkáiban felhozott adatai teljesen megbízhatatlanok, mégis bámulatbaejtő merészségének az a foka, mellyel „A nagy per”-ben zsonglörködik költött adatok, valótlan dátumok, egymásnak merőben ellenmondó, sőt gyakran egymást kizáró állítások halmozásával.

Eötvös szemfényvesztő módszerének mindjárt első frappáns megnyilatkozása, amikor előszavában a továbbiakban írja az adatokra és forrásokra vonatkozóan, hogy „amennyiben szükségesnek látom, közlöm is azokat”. Kiváló ügyességgel és óvatossággal hallgatja el azután azokat az adatokat, amelyek közlését nem tartja szükségesnek, mert azok közlése megcáfolná minden állítását s összedöntené a koholmányokból és a ferdítésekkel gyönyörűen, élvezetesen felépített regényének egész fundamentumát. „A vizsgálat iratai” cím alatt (III. k. 278. o.) mindjárt 1. szám alatt közli röviden az e szám alatt iktatott iratok tartalmát így: „Egressy Nagy László kir. alügyész Solymosi Eszter eltűnése tárgyában vizsgálatot indít”. Ennyit tartott Eötvös „szükségének közölni s ügyesen mellőzi az indítvány keltének megjelölését, mert hiszen akkor az olvasó, aki természetesen így nem vesz fáradságot, hogy a bírósági iratokat megtekintse, rögtön meggyőződne arról a fentebb kiemelt fontos tényről, hogy 1882 május 12-ig a bíróság sem szerzett tudomást Solymosi Eszter eltűnéséről.

Solymosi Eszter eltűnése április elsején történt. E nap az úgynevezett zsidó húsvét: „passah”-nak szombatja volt. Eötvös könyvének „Húsvét szombatján” című első fejezetében részletesen leírja, mit csináltak e napon reggeltől-estig a tiszaezlári zsidók. Leírja természetesen úgy, hogy amennyiben a leírás igaz volna, a tiszaezlári zsidóknak alibije teljesen igazolva lenne és Solymosi Eszter eltűntetésében való részességük is kizártnak mutatkoznék. Honnan veszi mindezt Eötvös? – kérdezheti a jámbor olvasó; talán a bírósági iratokból, amelyeket számszerű megjelöléssel könyvének végén „a szükséghez képest” felsorol? A bírósági iratokból egészen más tűnik ki. Eötvös a végtárgyaláson kihallgatott s ekkorra már a védelem által megfelelően előkészített tiszaezlári zsidóknak még így is zavaros vallomásai alapján írja le április elsejének történetét, ámde elhallgatja, hogy ezek a vallomások teljesen eltérnek ugyanezen egyéneknek a vizsgálat alatt tett vallomásaival s akik első kihallgatásuk alkalmával – mindössze két hónappal április elseje után – jóformán semmire sem emlékeztek, vagy legalább is nem akartak visszaemlékezni, azoknak ötnegyedév múlva csodálatos módon megjavult az emlékezőtehetségük.

Eötvös könyvének már említett első fejezetében gyönyörű, mesteri ismertető leírást ad a zsidók misztikus vallási életéről, a zsidó faj „csodálatos önértékéről (I. 64.), a zsidóság évezredek szenvedéseiről, énekeiben kifejezésre jutó nagy fájdalomról, szertartásainak szépségeiről.

Az olvasó – még ha nem is filozemita – e gyönyörű leírások hatása alatt akaratlanul is meleg rokonszenvet kezd érezni a sokat szenvedett zsidóság iránt s nem veszi észre, hogy mindez csak előkészítés, hangulatkeltés három kötetnyi mese elhíttetésére.

Arról természetesen nem ír egy szót sem Eötvös, hogy ezeknek a tiszaezlári zsidóknak egyedül és kizárólag csak a vallásuk volt azonos a közöttünk élő, velünk naponként érintkező, közös célokért, közös nemzeti és egyetemes ideálokért küzdő zsidókkal. A tiszaezlári zsidók nagyrésze abból a kazár söpredékből került ki, amelyről Bartha Miklós olyan kiváló megfigyelőerővel ad nagyszerű jellemzést: „Nem tanul, nem művelődik, nem mosdik, csinálja az üzletet és gyermeket. Esküszik hamisan. Sokszor gyújtogat. Megcsonkítja ellensége barmát. Vádaskodik alaptalanul. Veszteget, ahol lehet. Korrumpál mindenütt. Pénteken este gyertyát gyújt és megfürdik a rituális lében. Hangozan imádkozik és némán csal. A földről lenyúzza a termőréteget, a népről a bőrt. Szapora, mint a bogár. Élelmes, mint a veréb. Pusztít, mint a patkány.”

„... Más a szokása, mint nekünk. Más az erkölce is. Más az életmódja, a célja, a vágya. Nem a néppel él, hanem a népen. Nem azt az ételt eszi, nem azt a munkát végzi, nem azt a ruhát viseli. Hazafias ösztöne nincs. Még állami sincs. Csupán utilitárius ösztönei vannak.”⁶

Szóról-szóra ráillik ez a jellemzés azokra a zsidókra, akik a tiszaezlári per idején Tiszaezlárt és környékét lakták. Kulturátlan, mosdatlan, erkölcsi és testi szennyben élő, vallásukban fanatikus, kereszténygyűlölettől izzó, zsidó jargonban beszélő, visszataszító

⁶ Bartha M.: Kazárföldön, 89-90. oldal.

külsejű egyének csaknem kivétel nélkül. A későbbiekben lesz még alkalmam reámutatni a legliberálisabb és legfilozofikusabb napilapok Eszlárra leküldött tudósítóinak leírásaira a tiszaezlári zsidó vádlottakról s a tiszaezlári zsidó imaház rituális fürdőjének minden képzeletet felülmúló szennyéről. (Többek közt Mikszáth Kálmán Pesti Hírlap 1883 június 21. „A tekintetes Törvényszék előtt”.) E leírások mind megegyeznek azzal a jellemzéssel, amit Bartha Miklós oly élénk színekkel és találó hűséggel ad a galíciai kazár zsidó söpredékről. E galíciai kazár zsidók Máramaros, Bereg és Zemplén megyéken át a Tisza mentén lehúzódnak, a határos Szabolcs megyét is nagy tömegben lepték el. A Tiszaezlártól 7 kilométernyire fekvő Tiszalök a galíciai zsidóknak valóságos szent helye volt s nem egyszer megtörtént, hogy galíciai zsidók ügyes-bajos dolgaikban a tiszalöki rabbinushoz zarándokoltak s rabbi jelöltek jöttek ajánlólevelért hozzá, valamelyik galíciai rabbiság elnyerhetése végett.

Tiszaezláron az ötvenes években még csak 12 zsidó lakott, a tiszaezlári per idején számuk már 200 körül volt: a lakosságnak egyhatedét tették ki. Az eszlári zsidó fiókhitközség a tiszalöki rabbiság alá tartozott. A tiszaezlári fiókhitközségnek volt elnöke s volt egy előimádkozója, aki egyúttal a metsző tisztét is végezte. 1882 tavaszán a tiszaezlári zsidó póthitközség metszője és előimádkozója Taub Emanuel volt, akit azonban Tiszapolgáron választottak meg hasonló tisztségre s így állása megüresedvén, arra pályázatot hirdettek.

Állítólag április 1-re volt kitűzve a pályázók próbaimádkozása az eszlári imaházban. Azért mondom, hogy állítólag, mert erre vonatkozóan a tiszaezlári zsidók első kihallgatásuk alkalmával annyira zavaros és ellentmondó vallomásokot tettek, hogy azokból még azt a körülményt sem lehetett tisztán és minden kétséget kizáróan megállapítani, vajjon az idegen zsidóknak Tiszaezláron megjelenése valóban a sakterválasztás okából történt-e? Fogadjuk el azt, amit a végtárgyaláson már egyértelműleg vallottak vádlottak és eszlári zsidó tanúk, hogy valóban próbaimádkozás végett tartózkodtak Tiszaezláron húsvét szombatján Schwartz Salamon, akinek egyébként rabbiságra képjesítő jogosítványa is volt, továbbá a tarcali rabbi veje: a Galíciából csak három évvel előbb bevándorolt Buxbaum Ábrahám és a téglái metsző: Braun Leopold – és hogy a pályázó sakterek próbakönyörgésének meghallgatására jöttek át a szomszédos Tiszaladányból Grosz Farkas és Guttmann József. Hogy Wollner Hermann marhahajcsár, akit Scharf Móric utóbb a Solymosi Eszter meggyilkolásában résztvétellel szintén megvádolt, feleségével együtt a kérdéses napon mit keresett Tiszaezláron, arra nézve nincs más adat, mint amit ő maga elmondott: hogy abban az időben beteges volt, dolgozni nem tudott és koldulás céljából jött Eszlárra.

Buxbaum Ábrahám a vég tárgyaláson ingerülten utasította vissza azt a feltevést, hogy ő sakternek pályázott volna s elmondta, hogy úgy hallotta, Eszláron kántortanító-választás lesz s ebben a hitben és tudatban jött oda. Igaz-e vagy nem ez az egyébként furcsán hangzó védekezése, a későbbiek szempontjából végeredményében közömbös.

A sakterjelöltek tiszaezlári időzése napján délelőtt 11 és délután 1 óra között tűnt el nyomtalanul Solymosi Eszter, a 14 éves paraszt-leányka. Amikor tehát később eltűnésének gyanúja az idegen sakter-jelöltekre és néhány tiszaezlári zsidóra hárult, fontos volt kikutatni és megállapítani, hol voltak, mit csináltak ebben a kritikus időpontban az eszlári zsidók?

És éppen erről a kritikus egy-két óráról nem tudtak számot adni. Nem tudtak hivatkozni a községnek egyetlen olyan keresztény lakosára, aki a gyanúsítottakat ebben az időpontban látta volna, akikkel tehát „alibit” igazolhattak volna.

A zavaros és egymásnak ellentmondó vallomásokból annyi volt megállapítható, hogy április elsején a tiszaezlári zsidók az idegen sakterjelöltekkel együtt a szokásos szombati isteni tiszteletre az imaházba mentek. Az istentisztelet reggel 8-1/2-9 tájban kezdődött s 11 óra körül ért véget. A vádlottak és az eszlári zsidó tanúk állítása forint ekkor a templomból mindnyájan eltávoztak. Schwarz Salamon és Braun Leopold, akik Taub Emanuel metszőnél voltak szállva, állítólag a templomból többekkel együtt Rosenberg Hermann kereskedő és pálinkamérő lakására mentek reggelizni, onnan pedig Taubbal együtt utóbbinak a lakására

ebédelni. Délután néhány órai pihenés után 5 óra tájban a templomba mentek ismét istenitiszteletre, amely egy félórát tartott. Azután Lichtmann Mór bérlőhöz, a póthitközség elnökéhez, a legvagyonosabb eszlári zsidóhoz mentek vacsorázni s este 10 óra után tértek haza Taubhoz és másnap reggel eltávoztak Eszlárról.

A harmadik idegen: Buxbaum Ábrahám, aki állítása szerint csak tévedésből – kántortanítói állás elnyerésének reményében – jött; Eszlárra, Süßmann Jakab korcsmáros, hitközségi algonoknál volt szálláson s állítása szerint a templomból Süßmannal ment haza, nála ebédelt, egész nap ott tartózkodott, este házigazdájával együtt szintén Lichtmannal vacsorázott s másnap reggel ugyancsak eltávozott Eszlárról. Süßmann Jakab legelső kihallgatásakor tagadta, hogy Buxbaum vele együtt jött volna ki a templomból s hogy nála ebédelt volna s állította, hogy csak szombaton este szállott meg nála. Később, 1882 szeptember hó 6-án újbóli kihallgatása alkalmával úgy látszik figyelmeztették, hogy előbb rosszul vallott s hirtelen feltűnően kezdett emlékezni s nemcsak biztosan állította, hogy Buxbaum vele együtt jött ki a templomból s nála ebédelt, hanem ennek igazolására még tanút is állított, a nála szolgálatban levő Varga Kati cselédleány személyében. A végtárgyaláson pedig már éppen kitűnően működött az emlékezőtehetsége, úgyannyira, hogy még arra is pontosan emlékezett, hogy hazaérve megnézte az óráját és az pont tizenegyet mutatott.

Érdekes, hogy Buxbaum mindjárt első kihallgatásakor arra hivatkozott, hogy ő 11 órakor együtt ment ki a templomból Süßmannal, továbbá Grosberg Leonnal, Einhorn Józseffel és Einhorn Májerrel, Ezek közül azonban első kihallgatásuk alkalmával egyik sem vállalta Buxbaumot s akkor még egyikük sem tudott róla semmit. A végtárgyaláson azután már nekik is hajszálnyi pontossággal működött az emlékezőtehetségük. Természetesen e feltűnő jelenség oka felől a végtárgyalás elnöke kérdést tett fel hozzájuk, (irosberg Leon azzal a szokásos kifogással magyarázta meg az eltérést, hogy első kihallgatása alkalmával nem lett előtte a jegyzőkönyv felolvasva s amikor ő annak felolvasását követelte, azt mondtam volna: „óriási szemtelenség” (végtárgyalás 1883 június 23). Einhorn Májer, aki, midőn először kihallgattam, Buxbaumra vonatkozólag szórói-szóra ezeket mondotta: „azt biztosan tudom, hogy sem előttem, sem velem nem ment, később jöhetett”, a végtárgyaláson figyelmeztetvén, hogy most eltérően vall, kis gondolkodás után így felelt: „úgy látszik, hogy jobban emlékezetembe jött most, hogy és miként jöttünk a templomból, mint akkor”. Grosz Márton, amikor először kihallgattam, azt mondotta, hogy nem is látta a metszőket, a végtárgyaláson már pontosan tudta, hogy melyik irányba mentek haza a templomból.⁷

Löwenthal Salamon első kihallgatásakor azt vallotta, hogy ő Römer Jakabbal és Klein Józseffel jött ki a templomból (207. sorsz. jkv.), sőt külön megkérdeztem, biztosan állíthatja-e ezt, mire így felelt: „teljes biztonsággal”. Miután azonban Römer és Klein tagadták, hogy vele jöttek volna, a végtárgyaláson egy merész fordulattal kijelentette, hogy ő az idegen metszőkkel együtt jött ki és ment velük Rosenberg lakásáig, hova azután az utóbbiak bementek, holott első kihallgatásakor ő sem tudott az idegen metszőkről semmit, azt sem tudta melyikük hova ment. Mikor a végtárgyalás elnöke figyelmeztette, hogy ötnegyedévvél előbb másképp vallott, jámbor arccal szintén a szokásos kifogással élt: „nem tudom, mi volt a jegyzőkönyvben, én akkor is így mondtam”.⁸

Jellemző volt Lichtmann Jakab haszonbérlő vallomása is, aki bár a hitközség legtekintélyesebb, legvagyonosabb tagja volt, még arról sem tudott, hogy az idegen metszők miért jöttek Eszlárra és csak Schwartz Salamonról tudta, hogy saktárságra pályázik/

Römer Jakab a fentiekhez hasonló módon igazolta a gyilkosságban részességgel gyanúsított Junger Adolf és Weiszstein Lázár alibijét. Első kihallgatásakor azt mondotta, hogy bár azok vele egy irányban laktak, nem emlékszik, hogy vele együtt mentek volna haza. A

⁷ Végtárgyalás 1883 VII. 5.

⁸ Végtárgyalás 1883 VI. 23.

végtárgyaláson már határozottan emlékszik és biztosan állítja ezt.⁹

Junger Adolf ravasz ésszel úgy akart alibit bizonyítani, hogy ő Weiszstein Lázárral már csak azért sem mehetett ki együtt a templomból, mert vele hosszabb ideig haragban volt, nem is beszéltek, kerülték egymást. Weiszstein azonban nem tudott semmit a haragról, sőt bevallotta, hogy bizony ők együtt beszélgetve mentek ki a templomból.

A legjellemzőbb mégis a Klein József esete. A végtárgyaláson előbb azt mondta, hogy ő az utolsók között jött ki a templomból, a többiek elől mentek, majd kis idő múlva meggondolva a dolgot, jobbnak látta azt mondani, hogy két-három perccel a többiek előtt jött ki és előre ment. Amikor azután az eskütételre került volna a sor, kijelentette, hogy irtózik az eskütől s végül a saját hazugságaiba belezavarodva, így kiáltott fel: „azt sem tudom, hogy úgy volt-e, ahogy mondtam”.

Wollner Hermann, a koldus-zsidó, feleségével együtt, állítása szerint, egész napon át Scharf József templomszolga lakásán, illetve udvarában tartózkodott, amely udvaron a Scharf lakásának közvetlen szomszédságában állott a templom is. Ebéden állítólag Lichtmann Mór hitközségi elnök házában volt, Lichtmann azonban erre nem emlékezett, sőt a végtárgyaláson is tagadta, hogy Wollner nála ebédelt volna. Lichtmann felesége első kihallgatásakor szintén nem emlékezett Wollnerre, a végtárgyaláson⁰ azonban már határozottan felismerte. Wollner arra hivatkozott, hogy egy öreg szakácsnőjük volt akkor Lichtmannéknak, míg Lichtmann ezzel szemben azt állította, hogy abban az időben két fiatal cselédje volt. Ohrenstein Jakab, a Lichtmann sáfárja, első kihallgatásakor határozottan állította, hogy április elsején nem volt enki idegen gazdájánál ebéden. Frenkel Fáni, a Lichtmannéknak szakácsnője előttem szintén ezt vallotta, a végtárgyaláson⁸ azonban már emlékezett az idegen koldusra. Az elnök őt is figyelmeztette eltérő vallomására, amire előbb ezt a naiv feletet adta: „meg voltam ijedve akkor, nem tudtam rá felelni!”, majd azt mondta: „nem jutott eszembe”. – „De ha eszébe nem jutott volna, úgy felelt volna, hogy nem emlékszik, de határozottan állította, hogy nem ebédelt ott senki?” – figyelmeztette újra az elnök. Frenkel Fáni azonban nem hagyta magát. „Akkor nem jutott eszembe, de azóta eszembe jutott” – felelte. – Nem volt csoda, sokan segítettek, hogy az első meglepetésben még össze nem tanúlt megijedt zsidók kijavítsák a hibákat, összeegyeztessék vallomásukat s igazolják egymás alibijét. Végeredményében döntő súlya nem volt annak, hogy Wollner azon a napon Lichtmannál ebédelt-e vagy sem, mert hiszen attól még részt vehetett volna Solymosi Eszter meggyilkolásában, az egész csak abból a szempontból jellemző, hogy milyen megbízhatatlan, zavaros, ellentmondó vallomásokat tettek eleinte valamennyien az érdekelt eszlári zsidók s hogyan javították meg a végtárgyalásra titkos kezek valamennyiük emlékező tehetségét.

Az egymás alibijét igazolni törekvő eszlári zsidók tehát a sok ellentmondás mellett is egyértelműen állították, hogy délelőtt 11 óra után közülük a templomban senki nem maradt. Ezt s illetve azt, hogy azután hol voltak és mit csináltak délután 1 óráig, csakis maguk az érdekelt zsidók beszéltek el, érdektelen tanút erre állítani nem tudtak, sőt Solymosi Zsófi, az eltűnt Eszter nővére, aki akkor Rosenberg Hermann cselédje volt, határozottan vallotta, hogy aznap gazdájánál senki sem reggelizett. Nem igaz tehát, hogy az idegen metszők a templomból Rosenberghez mentek volna reggelizni, aminthogy valótlannak bizonyult az az előadásuk is, hogy 12 órakor már ebédeltek házigazdáiknál: Taubnál és Süßmannál, mert a Taubbal egy pitvaron lakó Csordás Nagy Jánosnének még a vizsgálat során tett vallomása szerint Schwartz és Braun metszők csak délután egy óra tájban jöttek haza Taubbal együtt ebédelni (a végtárgyaláson 1883 VI. 22-én 1 és 2 óra között mondja).

Azon a nevezetes szombati napon – április elsején – szokatlan és rendkívüli időben este 8 óra után is még sokáig világosak voltak az eszlári zsidó templom ablakai. Az eszlári zsidók ennek okául azt adták elő, hogy Süßmann Jakab és Einhorn József között – akik mindketten korcsmárosok voltak – viszály merült fel, mert egyikük olcsóbban mérte a pálinkát, mint a

⁹ Végtárgyalás 1883 VI. 23.

másik. A vita eldöntésére választott bírour Lichtmann Jakab haszonbérlőt kérték fel, s este 8 óra után megjelentek az érdekelt felek a templom pitvarában. Mindegyik fél a saját tanújával: Süßmann, Grosberg Leonnal, Einhorn József pedig testvérel, Einhorn Májerral és sógorával, Römer Jakabbal. Sajátságos és feltűnő, hogy azelőtt soha sem történt meg, hogy hasonló vitás kérdések eldöntése végett az eszlári zsidók a templomba s még hozzá ily szokatlan késő esti időben jöttek volna össze. Hogy meddig tartott a vita eldöntése – erre nézve az első kihallgatásuknál természetesen a jelenlevők nem tudtak egybehangzó vallomást tenni. Lichtmann, a választott bíró szerint, este nyolc órától másfél vagy egy és háromnegyed óráig tartott a vita, vagyis eszerint féltíz-háromnegyedtíz órákor végződött. Einhorn József első kihallgatásakor azt állította, hogy este 11 órákor jöttek el, a végtárgyaláson ellenben már azt mondta, hogy este 10 óra volt, mire hazaért, a két vallomás közötti eltérést röviden így indokolva meg: „akkor tévedés volt az írásban”. Grossberg Leon előttem szintén 11 órát mondott, a végtárgyaláson 10-et, az eltérés magyarázata a szokásos: nem olvastam fel előtte a jegyzőkönyvet, nem tudta mi van benne. Römer Jakab előbb fél 11-et mondott, a végtárgyaláson, a többiekkel egybehangzóan, 10-et. Süßmann Jakab még tovább ment. Első kihallgatásánál 11-et mondott, a végtárgyaláson már 9-et. A későbbiekben, amidőn Solymosi Eszter eltűnéséről lesz szó, ezzel a kérdéssel még foglalkozni fogok, rámutatva azoknak az érdektelen tanúknak a vallomásaira, akik még hajnal felé is világosságot láttak kiszűrődni a templomból. Ehelyütt egyedül és kizárólag azért foglalkozom az érdekelt zsidóknak erre vonatkozó vallomásaival, hogy azoknak az első kihallgatásuk alkalmával még egymástól eltérő és ellentmondó, de a végtárgyalásra már nagyjából összeegyeztetett voltak, s a megbízhatóság szempontjából kétes értékűkre rámutassak. Ezekből a vallomásokból állítja össze és írja le Eötvös ellentmondást nem tűrő meggyőző erővel, az írásművészet megtévesztő és elbájoló eszközeivel az eszlári zsidóknak 1882 húsvét-szombati ünnepet.

Azt írja Eötvös, hogy a bíróság azért állította össze pontosan ennek a húsvétszombatnak történetét: „hogy valami gyanús jelenséget észrevegyen” (I. 70.). Szerinte tehát a bíróság mindenáron gyanús jelenség után kutatott. Elhallgatja ehelyütt, hogy az eltűnt Solymosi Eszter anyja, a templomszolga négyéves kisfiának elejtett szavai alapján, az idegen metszőket és az eszlári zsidókat gyanúsította leányának eltűnésével. Ennek a gyanúnak alaposágát vagy alaptalanságát meg kellett vizsgálni, ezért volt tehát szükség annak kinyomozására, hol voltak, mit csináltak a gyanúsítottak a leányka eltűnése idején?

„Nem azon a napon alakult meg a vérvád – írja tovább Eötvös –, hanem sokkal később”. Itt kockáztatja meg azután először azt a vakmerő állítását, amellyel később még sűrűn találkozunk, s amelyre alapítja minden támadását, minden rágalját a vizsgálat ellen, hogy a vérvádat „előbb a sajtó cikkei, azután országgyűlési beszédek, s gyűlölködő felekezeti izgatások alakították meg. Híre lassanként eljutott az eszlári nép fülébe is. Gyöngye lelkek ott is akadtak, amelyekben meggyökeresedett a vérvád babonája... A bíróság vizsgáló embereit is magával hurcolta ez a hiedelem”.

Fentebb már leszögeztem ezt a kétségtelen és könnyen bizonyítható tény, hogy a parlament, sajtó és az országos közvélemény a leányka eltűnése után majdnem két hónap múlva szerzett tudomást arról, valamint a Solymosiné vádja alapján az eszlári nép körében a zsidók ellen keletkezett gyanúról, amikor a bírói vizsgálat már napok óta folyt és Scharf Móric megtette azt a szenzációs vallomását, amelyben Solymosi Eszter meggyilkolásával az idegen metszőket és néhány eszlári zsidót megvádolt. Az a beállítás tehát, amelyre Eötvösnek a védelem szempontjából szüksége volt, hogy az eszlári nép gyanúja az országgyűlési beszédek és a sajtó cikkei alapján fordult volna a zsidók ellen, teljesen valótlan és rosszhiszemű is, mert valótlanágát maga Eötvös, mint országgyűlési képviselő és publicista, legjobban tudta. Mégis erre építette fel Eötvös a többi s a védelemnek ütőkártyáit képező koholmányait; hogy a Solymosi Eszter ruháiba felöltöztetett és a Tiszába dobott hulla az eltűnt leánnyal azonos, hogy a leányka öngyilkos lett, Scharf Móricot vallomására

betanították és a gyanúsítottakra terhelő összes vallomásokot a csendbiztosok kínvallatással kényszerítették ki.

Alljunk meg itt mindjárt az Eötvös által oly sűrűn használt „vérvád” szónál. Vérvádról a tiszaezlári perben sem a bírósági iratokban, sem a végtárgyaláson szó sem volt, amit egyébként Eötvös könyvének előszavában ezzel az önkényes, minden alap nélküli rosszhiszemű feltevésével maga is félig beismer: „nem mondták ki, hogy vérvádi esetét keresik, de valósággal azt keresték”. Vérvádat csak Istóczy, majd Ónody és még később Verhovay emeltek a tiszaezlári perből kifolyóan a zsidóság ellen, s az egyszerű nép körében, e vádak alapján, elterjedhetett ilyen hiedelem, de a nyíregyházai törvényszék vérvád alapján soha nem nyomozott, s ilyen vád felett nem is ítélt. A nyomozás és a vizsgálat kizárólag arra terjedt ki, hogy mi történt Solymosi Eszterrel, s mikor alapos gyanú merült fel arra nézve, hogy az idegen metszők néhány eszlári zsidó segítségével ölték meg, kötelességszerűen vizsgáltuk, miért ölték meg, s a vizsgálat a gyanúokok alapján arra is kiterjedt, nem vallási fanatizmus volt-e a gyilkosság motívuma?

Ez azonban nem vérvád. A vérvád azt jelenti, hogy a zsidók vallási szabályaik előírása szerint, vallási szertartásaik keretében rendszeresen ártatlan keresztény gyermekek vérének veszik, s azt a húsvéti pászkasütésnél használják fel. Ilyen vádat a bíróság soha el nem fogadott, ilyen vád alapján vizsgálatot soha el nem rendelt volna. Nem a zsidóság volt tehát a tiszaezlári per vádlottja, hanem néhány fanatikus, kultúrátlan, barbár, idegenszokású és erkölcsű zsidó, akik ellen az volt a gyanú, később pedig a vád, hogy vallási fanatizmusból megölték Solymosi Esztert.

A végzetes hiba a zsidóság részéről éppen az volt, hogy ebben a vádban vérvádat látott s a néhány zsidó ellen emelt váddal szemben az egész zsidóság védekezett, e vádat szolidaritásból, elvakult fajimádatból előre képtelennek, lehetetlennek, antiszemita találmánynak minősítette és mint látni fogjuk, minden elképzelhető sőt elképzelhetetlen eszközt felhasznált a gyanúsítottak bűnének elpalástolására, felmentésükre és kiszabadításukra.

II.

TISZAEZSLÁR. – SOLYMOSI ESZTER ELTŰNÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEI. – A VÁD MEGÉRLELŐ” DÉSE. – AZ ELSŐ TANÚK. – EÖTVÖS KÁROLY GYANÚSÍTÁSA ÉS HAMIS FELTEVÉSEI.

Térjünk már most vissza húsvét szombatjára, amely napon eltűnt a 14 éves kislány: Solymosi Eszter. Az eltűnt leánykának anyja, özv. Solymosi Jánosné, akinek Eszteren kívül még két élő gyermeke volt: a 24 éves János és a 17 éves Zsófi, szegény, vagyontalan napszámosasszony lévén, mindhárom gyermekét kénytelen volt szolgálatba adni. A legidősebb gyermeke, Sándor, nem sokkal Eszter eltűnése előtt halt el. Zsófi a testvérenek eltűnése idején Rosenberg Hermann tiszaezlári korcsmárosnál volt cseléd. Eszter 12 éves koráig anyja mellett maradt, s már e zsenge korában ő is cselédsorba került. Egy évig Papp Albertéknél szolgált Tiszaezsláron, majd egy közeli tanyán Olajos Bálintné tanyai cselédnél volt szolgálatban. Az 1882. év elején Olajosnétól hazament az anyjához, s két hónapig nem állott új szolgálatba. Március elején azután Huri Andrásnéhoz, Tiszaezslárra szegődött el, e itt szolgált eltűnése napjáig. Fizetése évi 15 forint és egy pár csizma volt.

Tiszaezslár község abban az időben három részből állt. Mindjárt a Tisza partján tétült el a legrégebb és legnagyobb rész: ófalu, ettől körülbelül egy kilométernyire délre az újabb: Tótfalu, s lejjebb még egy új telepítés: Újfalu. Huri Andrásék háza Újfaluban volt. Hurinének a férje Lichtmann Jakab bérlőnél volt béresgazda, egész napon munkában állott, s csak éjszakára járt haza.

Huri Andrásné házánál azon a nevezetes napon: április 1-én nagy tisztogatás, meszelés folyt a közelgő húsvéti ünnepekre tekintettel. Délelőtt 10 óra tájban Huriné elküldte Esztert a

boltba a meszeléshez szükségéé fekete festékért, amit népies nyelven bécsi koromnak neveztek. Négy krajcárt adott a festék megvételére, amit Eszternek Kohlmajer Józseftől kellett elhoznia, akinek szatócsüzlete ófaluban volt. Újfaluban is volt ugyan boltos, de csak zsidó, már pedig az eszlári zsidók szigorúan megtartották a szombatot, s e napon minden zsidó boltos bezárta üzletét, ezért kellett tehát Eszternek a Huriné lakásától távol fekvő keresztény Kohlmajer üzletébe menni. A Hurinével átellenben lakó Láncki Gáborné meghallotta, hogy Eszter bemegy ófaluba a boltoshoz, ő is hozatott tehát 1 krajcárért gállickövet a leánykával, s ugyancsak megbízást adott neki a másik szomszéd, Csordás Gáborné, aki 2 krajcárt csizmára való patkószegegre adott át neki.

Kohlmajer József vallomása szerint Eszter délelőtt 11 óra tájban járt az üzletében és ott megvásárolta a festéket. Emlékezete szerint a leányka 6-8 krajcár ára veres és kék festéket vásárolt, egyebet nem, amiben azonban nyilván téved. A patkószeget és gállickövet máshol nem vehette meg aznap Eszter, csak nála, mert hiszen minden üzlet aznap zárva volt, de hogy ezeket vásárolta-e, arra már nem emlékezett.

Mindebből Eötvös azt a következtetést vonja le (I. 80.), hogy ilyenformán az időre sem emlékezhetett jól, amidőn 1882 május 20-án először kihallgattam. „50 nap múlva melyik boltos emlékezik biztosan arra, hogy egy ismeretlen, jelentéktelen cselédleány hány óraker fut „ő hozzá pár krajcárnyi árucikkért?” – írja Eötvös. – Ez így egészen meggyőzően hangzik. Ámde később Eötvös mégis elfelejti, hogy pár nap milyen nagy idő, mert könyvének III. kötetében (139. o.), Kohlmajer vallomásával szemben, a vizsgálat során nem is jelentkező, csak a végtárgyalásra a védelem által felvonultatott és kikészített Vámosi Julcsa és Rosenberg Rozi vallomásával igyekszik bizonyítani, hogy e két tanú ötnegyedév múlva jobban emlékezik, mint Kohlmajer 50 nap múlva. E helyütt nem foglalkozom bővebben Vámosi Julcsa személyével, akiről – mint arról későbbem még szó lesz – a végtárgyaláson saját szülei leleplezése alapján derült ki, hogy hamisan vallott és vallomására betanították. De fölösleges volna a 14 éves Rosenberg Rozinak ingadozó s a végén a végtárgyalás hallgatóságának derütségébe vesző vallomásának megbízhatóságáról és bizonyító erejéről is beszélni. Elég csak arra rámutatnom, hogy Kohlmajer az Eszter eltűnéséről nem 50 nap múlva, május 20-án szerzett tudomást, nem akkor kezdett először a kérdéssel foglalkozni, nem akkor idézte először vissza emlékezetébe, hogy a nap melyik órájában járt a boltjában Eszter, Hiszen mindjárt eltűnése napján a leányka gazdája és anyja elsősorban Kohlmajert faggatták ki, hogy volt-e ott Eszter, s ha igen, milyen időben, mennyi ideig és hogy merre ment el onnan? Április 1-től május 20-ig az egész falu állandóan foglalkozott Eszter sorsával, Kohlmajer tehát ez idő alatt naponként alaposan visszaidézhetette emlékezetébe az időpontot, amelyben Eszter nála járt.

Hogy milyen színű volt a vásárolt festék, s hogy patkószeget és gállickövet vett-e Eszter? mindennek az ő sorsára semmi fontossága nem volt, s így természetesen ezzel a kérdéssel nem is foglalkozott Kohlmajer, azt emlékezetébe visszaidézni nem is igyekezett.

Solymosi Eszter tehát elvégezte a reabízott vásárlást, s a festéket kendőbe kötve, hazafelé indult. Még a vásárlás előtt találkozott és beszélt nővérével, Zsófiával, aki akkor vitt gazdájával, Rosenberg Hermannal bort Taub Emánuel metszőhöz. Rosenberg úgy adta elő, hogy ebéd után egyegyedegy-félegy óra tájban indult Taubhoz, s miután a szombati ünnep miatt ő maga nem vihette kezében a bort, azt keresztény cselédjével, Zsófiával vitette. Solymosi Zsófi szerint ez a találkozás 11 és 12 óra között történt. Ugyancsak ő vallotta, hogy egy félóra múlva látta Esztert vissza indulni a boltból. Akkor ő már a bor elvitele után hazament Rosenbergékhez, s a kapuból szaladt ki Eszterhez. Ekkor azt mondotta neki Eszter, hogy sietnie kell, mert Julcsa nénye (Huriné) várja a festéket, amire azután sietős léptekkel hazafelé is indult.

Ezzel szemben a 14 éves Rosenberg Rozi, aki akkor állítólag szintén a kapuban állott, azt mondotta a végtárgyaláson, hogy ez a második találkozás egy óraker történt. Időszámításának

megbízhatóságára jellemző, hogy amidőn dr. Hermann védő azt a kérdést tette fel hozzá: tudja-e hány perc van egy órában?, büszkén vágta ki: „hogyne, 50!” (Végtárgyalás, 1883 VI. 22.)

Solymosi Zsófia nézve Eötvös megjegyzi: „Ez a tanú ingadozik az időre nézve” (I. 81.). Ez az ingadozás abban áll, hogy a vizsgálat során – pár héttel a találkozás után – teljes határozottsággal vallotta, hogy az említett második találkozás is még 12 óra előtt volt. Ezzel szemben a főtárgyaláson azt vallotta, hogy emlékezete szerint Eszter a déli harangozás után jött visszafelé. A valószínűség, a józan ész mellett szól, hogy az első kihallgatáskor, néhány héttel a találkozás után, az emlékezetében még frissebbek voltak az események. Eötvös természetesen, a valószínűség és józan ész ellenére, a védelemnek jobban kedvező későbbi vallomását fogadja el megbízhatónak, sőt később azt állítja (III. 139.), hogy a végtárgyaláson a keresztkérdésekre Zsófi is „szilárdul” abban állapodott meg, hogy a második találkozás egy órákor volt. Természetesen mindebből egy szó sem igaz. Ezt Solymosi Zsófi sohasem mondotta, sőt a végtárgyalás harmadik napján (1883 VI. 22.) Rosenberg Rozival való szembesítése után is fenntartotta, hogy akkor még 1 óra nem lehetett és indulatosan vágta Rozi szemébe:

„Hazudol, egy percre sem mondasz igazat, ez zsidó találmány.”

Erre mondja Eötvös, hogy Zsófi „szilárdul” állapotodott meg ugyanabban az időpontban, amelyet az időszámításból, közderültég mellett, oly kitűnően vizsgázó kis Rozi állított.

„Több megbízható tanút az eltűnt leányka utolsó porcéiról nem találtak” – írja Eötvös (I. 81.), természetesen „megbízható” tanúk alatt egyedül Rosenberg Hermann és a kis Rozit értve. A hosszabb ideig gyanúsítottként letartóztatásban volt Rosenberg Hermannak a bűnper folyamán tanúsított feltűnően gyanús viselkedéséről, rejtélyes utazásairól, az Eszter ruhájába öltöztetett hulla felbukkanása előtti titokzatos jóslatairól, s végül a per egyik nevezetes szereplőjével a fogházban folytatott levelezéseiről még bővebben lesz szó. Ezekből könnyen elbírálható megbízhatósága is.

„Később – folytatja Eötvös –, több mint egy év múlva, akadt ugyan a végtárgyalásnál még néhány tanú (t. i. Eszter eltűnésére), de hogy ezek vallomása mit jelent, arról később szólok.” Miután az óvatos Eötvös e későbbi tanúk vallomásainak a védelem szempontjából természetesen nem kedvező jelentőségéről később elfelejtett szólni, e feledékenységét ehelyütt pótolom.

A végtárgyaláson Tanyi Gábor, Láncki József, Hrabár Gyula, Hajdú József, Tapasztó Miklós és Kaposi József tettek még fontos vallomásokat Eszter eltűnésének időpontjára.

Tanyi Gábor az Újfaluban lévő Papp József-féle malomban öröltette a búzáját, s onnan látta Esztert a boltba menni és látta visszafelé is jönni még déli harangszó előtt.

Láncki József, akinek a jelenlétében adott Eszternek gállicköre – a menyé – Láncki Ciábornó pénzt, határozottan állította, hogy ez délelőtt 10 óra tájban történt.

Hrabár Gyula kerékgyártó ugyancsak a malom ajtajából látta Esztert délelőtt 10 és 11 óra közt Ófalu felé – tehát még a boltba menet – haladni.

Hajdú József 11 és 12 óra között látta Esztert, amidőn már Ófaluból hazafelé indult Újfaluba.

Tapasztó Miklós kocsis, aki a Papp József kertjében dolgozott, szintén 11 és 12 óra között látta Esztert a zsidótemplom előtti téren átvonuló Tisza-töltésen áthaladni és még köszönt is neki.

Kaposi József községi dobos, amidőn aznapi körútjából 12 óra tájban hazatért, Esztert már Ófaluból látta visszafelé jönni.

Ezek a tanúk tehát mind megerősítik Huri Andrásnének azt az előadását, hogy Eszter 10 óra felé indult el hazulról, Kohlmajer Józsefnek azt az előadását, mely ezerint 11 óra tájban járt a boltjában és végül Scharf Móricnak, a bűnper koronatanújának később még részletesen ismerttetendő vallomását, mely szerint Eszter még 12 óra előtt haladt el a zsidótemplom előtt.

Igaz, hogy e későbbi tanúk a vizsgálat folyama alatt nem jelentkeztek kihallgatás végett és csak a végtárgyaláson ötnegyedév múlva tették meg vallomásaikat, eltekintve azonban attól, hogy a védelem egy egész sereg olyan tanút vonultatott el a végtárgyalásra, akik a vizsgálat folyamán szintén nem jelentkeztek, magában véve még ez a tény nem elegendő arra, hogy e vallomások valóságát és bizonyító erejét pusztán ez okból kétségbe vonhassuk kiváltképpen akkor, amidőn azt még egyéb körülmények is megerősítik.

A magyar nép természetében van a tanúskodástól való idegenkedés. A magyar földműves nem szeret „törvénybe járni”. Idő- és munkavesztéseget jelent számára és azon felül sokszor egyenetlenséget, haragot és neheztelést azok részéről, akikre falujának szűk határai között reá van utalva. Nagyon ritka eset, ha önként jelentkezik tanúnak. Ezeket a tanúkat is a községi bíró idézte be a végtárgyalásra, mert fülébe jutott, hogy azok látták Esztert az eltűnés napján. De bármilyen következtetés vonható is le abból, hogy e tanúk csak a végtárgyaláson tettek vallomást, még mindig tekinthetők legalább is annyira megbízhatóknak, mint a 14 éves Rosenberg Rozi, vagy az Eszter meggyilkolásában jóidéig bűnrészesként gyanúsított Rosenberg Hermann.

De nemcsak e tanúk tették valószínűvé, hogy Eszter eltűnése déltájban történhetett. Próbamenéssel megállapítottuk, hogy ha Eszter nem 10 órakor – mint Huriné és Láncki József állították –, hanem még később, fél 11 órakor indult is útnak, beleszámítva a vásárlással eltöltött időt is, 11 óra 47 perckor érhetett a zsidótemplom elé. Rosenberg Hermann és Rozi vallomásait kivéve, az összes tanúk előadása megerősíti e megállapítás helyességét. Esztert ezen időn túl nem látta senki.

Eötvös természetesen kétségbe vonja mindezek dacára is, hogy Eszter 11 óra 47 perckor a zsidótemplom elé érhetett, s kijelenti, hogy „az időbeli körülmények ily összeállítás hamis és önkényes” (III. 137.). Feltételezi, természetesen minden ténybeli alap nélkül, hogy Eszter Lánckinéval és Csordásnéval is beszélgetett pár percig, amikor azok a bevásárlásra megbízást adtak, „talán máshol is betért” (III. 138.) – mondja, sőt biztosra veszi, hogy Kohlmajer boltjában is várakoznia kellett, amíg reá kerül a sor, s azután még nővérével, Zsófiával is beszélgetett. Így kísérel meg Eötvös elhitetni, hogy Eszter délután 1 órakor még élt, s ekkor beszélgetett Zsófi nővérével. Az olvasó megbíráhatja, hogy a próbamenéssel megállapított időbeli körülmények felállítás hamis és önkényes-e, vagy pedig azok a feltevések önkényesek, amelyekre Eötvös alapítja az időbeli körülmények olyan beállítását, amely későbbi feltevéseinek és gyanúsításainak alapjául szolgál.

De még ennél önkényesebb és merészebb feltevései vannak Eötvösnek, – mint a későbbiekben látni fogjuk. A végtárgyaláson olyan tanút állított elő, aki aznap Esztert még délután 3 órakor egy fűzfa alatt, a kút mellett, sírni látta. Természetesen ezzel a hamis tanújával is éppúgy felsült, mint Vámosi Julcsával, mert egész sereg tanú bizonyította, hogy az illető aznap egészen estig a mezőn szántott s így nem is láthatta Esztert a kútnál. Erről azonban még később lesz szó.

Feltűnik Eötvösnek, hogy Láncki Gábornét és Csordás Gábornét nem hallgattam ki rendesen arra az időre nézve, amikor a bevásárlásra pénzt adtak Eszternek, s megjegyzi, hogy erről is van egy később kifejtendő „valamely gondolata”. A gondolat és a feltevés az, hogy ilyen irányú nyomozás nem vágott terveimbe. Ha nem vágott terveimbe, vajjon miért hallgattam ki ugyane körülményre Hurinét és Kohlmayert. Egyébként Eötvös szempontjából ennek a körülménynek téliesen közömbösnek is kell lennie, mert hiszen a továbbiakban azt a már említett fantasztikus feltevését igyekszik valószínűsíteni, hogy Csordásné és Lánckiné éppúgy, mint Huriné, megkapták Esztertől a bevásárolt dolgokat, Eszter rendesen hazament, s csak a késő délutáni órákban ölte magát a Tiszába. És annak ellenére, hogy könyvének III. kötetében ilyenformán azt akarja bebiztosítani, hogy Eszter még délután 3 órakor is élt, az I. kötetben mégis megállapítja: „a leánykát tehát déli 1 óra után nem látta többé senki” (82. o.).

Néha – hacsak tévedésből, elírásból is – mégis mond igazságot az olvasó hiszékenységgel

pajzánul játszó, jókedvű író.

III.

ESZTERT KERESIK. – SCHARF JÓZSEF ELSZÓLÁSA. – FARKAS GÁROR KÖZSÉGI RÍRÓ. – NEM IGAZ AZ, HOGY A SAJTÓ CSINÁLTA A VÉRVÁD MESÉJÉT. – A KIS SCHARF SAMU ELMONDJA A LIBAPÁSZTOROKNAK ESZTER MEGÖLETÉSÉT. – JELENTKEZNEK AZ ELSŐ TANÚK.

Eszter tehát eltűnt azon a szombati napon délelőtt körülbelül 11 óra 47 perckor, egynegyedórával előbb vagy utóbb – végeredményében nem volt döntő jelentőségű.

Huriné, amint a tanúk állították, már délben 12 óra után panaszkodott Csordás Gábornénak Eszter hosszas elmaradása miatt. Sólymosaié, az eltűnt leányka anyja úgy mondja, hogy délután 2 óra felé jött át hozzá Huriné azzal, hogy nem látta-e Esztert? Ezután tovább ment a leányka keresésére. Felkereste Kohlmajert, akitől értesült, hogy Eszter ott a bevásárlást elvégezte, s azután hazafelé indult. Felkereste Huriné Zsófit is, az Eszter nővérét, s az is elmondotta, hogy találkozott és beszélt Eszterrel, de azóta már rég otthon kellene lennie. Erre Huriné visszament haza megnézni, nem jött-e meg közben Eszter? Ekkor már rossz sejtelmek voltak, s ismét átment Solymosinéhoz azzal, hogy a leánya még mindig nem került elő. Solymosiné kétségbeesve indult leánya keresésére, egész délután járta Újfalut és Ófalut, futva panaszolta el mindenkinek, hogy a leánya elveszett. Ezalatt Eszter nővére: Zsófi kétszer is felkereste nagynénjét, özv. Solymosi Gábornét. Először délután 1 óra tájban újságolta neki, hogy elmaradt Eszter húga, majd késő délután ismét átment jelezvén, hogy még mindig nem került elő a leány. Erre Solymosi Gáborné nővéréhez sietett, 8 napszállta előtt most már ketten indultak útnak újból az eltűnt leányka felkutatására. Útjuk elvitt a zsidótemplom előtt is. Scharf József templomszolga éppen ott állt a templom mellett lévő lakása előtt, s mikor meglátta a két asszonyt, kiment utánuk a szekérútra, majd kiszaladt utána a felesége is. Tudakolták az asszonyoktól mi a baj? A két asszony elpanaszolta Eszter eltűnését, mire Scharf megnyugtatta őket:

„Nem kell azon búsulni, nem vész az el! Nánáson volt ilyen történet gyermekkoromban, azt is (!) a zsidókra fogták, még a kemencében is keresték, meg is lelték utoljára a réten.”

Ezt a beszélgetést így szószertint beismerte a végtárgyaláson Scharf József és teljesen egybehangzóan mondták el Solymosi Jánosné és Solymosi Gáborné is.

Scharf József tehát akkor, amidőn Eszter eltűnésével a zsidókat gyanúsítani senkinek még csak gondolatában sem volt – hiszen akkor még meg volt a remény, hogy a leányka napszállta után hazakerül – minden ok, alkalom és előzmény nélkül védekezett egy nem létező vád ellen. Vajjon miért tette ezt Scharf József?

Amikor a végtárgyaláson az elnök errenézve megkérdezte, a felelete ez volt:

„Talán gondatlanság (!) volt, de éppen eszembe jutott. Bár ne adta volna Isten, hogy ilyen bolondságot ejtettem ki a számon.” (Végtárgyalás, 1883 VI. 20.)

„Scharf mindig azt hitte, hogy a vérvád gondolata e vigyázatlan ötletből sarjadzott ki. Én is azt hiszem.” – írja Eötvös (I. 82.), elfelejtvén, hogy 12 oldallal előbb (I. 70.) egészen mást hitt. Ott arról beszélt, hogy: „előbb a sajtó cikkei, országgyűlési beszédek és gyűlölködő felekezeti izgatások alakították meg, s híre lassanként eljutott az eszlári nép körébe is, ahol gyöngye lelkek akadtak, amelyekben meggyökeresedett a vérvád babonája”.

Ezt az előbbi hitét igyekszik azután három kötetben át az olvasóba belevinni, s erre a kétségtelen tényekkel megcáfolható valótlanúságra alapította a tisztaeszlári vádlottak egész védelmét. Melyik hite a valódi tehát? Úgy látszik, ugyanolyan gondatlanság volt Eötvöstől felemlíteni ezt a második hitét, mint Scharf Józsefnek a nánási esetet. Pedig ebben a második hitében van némi igazság, mert volt ugyan gyanú mindjárt az első napokban elég, amely a zsidók ellen irányult, de talán e gyanúoknak sem Solymosiné, sem az eszlári nép nem tulajdonított volna olyan nagy jelentőséget, ha Scharf József feltűnő és gyanús vádnélküli

védekezésének híre nem terjed a faluban.

Érdekes és jellemző, hogy még kevésbé lényeges dolgokban is, milyen szívesen ferdít Eötvös. A Scharf József és a két asszony közötti beszélgetést ugyanis nem Eszter eltűnése napjára teszi, hanem a következő: vasárnapi napra. Kétségtelen pedig s úgy Scharf József, mint a két asszony vallomásával beigazolódott, hogy ez nem vasárnap, hanem az Eszter eltűnése napján: szombaton történt.

Eötvös többször is ismétli azt az – amint láttuk már, saját maga által is megcáfolt – állítást, hogy az eszlári nép azt a gyanút, mely szerint Esztert a zsidók ölték volna meg, kinevette, kigúnyolta (I. 79.). „Teljes képtelenségnek tartotta, hogy a zsidók révén veszett volna el a leányka” (I. 83.). Ismétli ezt makacsul annak elhitézésére, hogy előbb a sajtó, parlament, bíróság készítette volna elő a zsidók elleni vádat s így jutott volna el azután a nép körébe.

Tény az, hogy Scharf Józsefnek a nánási esetről ok és alkaloid nélküli elszólása a Solymosiné lelkében már felkeltett egy lappangó gyanút, amit sietett másokkal is közölni. A ghejtőszerűen elkülönült orthodox zsidók élete különben is mindig rejtélyes, érthetetlen, különös volt a babonára hajló nép szemében. A furcsa idegen szokások, ruhaviselet, idegen nyelv mindig bizonyos misztikus ködbe burkolja a keresztény nép előtt a zsidók életét és cselekedeteit.

Mindazonáltal a józan eszlári nép körében a Solymosiné gyanúja még sem vált egyszerre bizonyossággá.

Két nappal a leánya eltűnése után, április 3-án estefelé Solymosiné felment a községházára, ahol bejelentette leánya eltűnését Farkas Gábor községi bírónak, aki előző nap véletlenül találkozáván Grosszberg Leonnal, tőle már értesült az esetről.

Farkas Gáborról később még gyakran lesz szó. Típusa volt a becsületes, józan, értelmes magyar földművesnek, akit az érdem oroszlánrésze illet azért, hogy később a felizgatott kedélyű eszlári nép a zsidó lakosság ellen semmi erősebb kitörésre nem ragadtatta el magát. Hálából Eötvös és társai azzal vádolták meg, hogy a vád tanúit ő gyártja, ő tanítja be a hamis vallomásra. „A vérvád későbbi körülményei megalakulására ő többet tett, mint rajta kívül mindazok, akik vele együtt közreműködtek” – írja Eötvös (I. 81.). Pedig nem tett egyebet, mint ami hivatali tisztségéből folyó kötelessége volt. Ezt pedig tántoríthatatlan becsületességgel és lelkiismeretességgel teljesítette. Vajjon mi érdeke is lett volna abból, hogy az eszlári zsidókat ártatlanul vérpadra juttassa? A végtárgyaláson a vádlottak egyike: Lusztig Sámuel egy elszólásában megvilágította, hogy mi volt a bűne tulajdonképpen Farkas Gábornak?

„Lett volna csak Nagy Ferenc a bíró, akit mi akartunk megválasztani, nem lett volna Eszter eltűnéséből semmi baj.”

Nagy Ferenc hivatali elődje volt Farkas Gábornak és megbízhatatlanságáról, pénzsóvárgásáról sokat beszéltek annakidején a faluban.

Farkas Gábor vallomása szerint¹⁰ Solymosiné a jelzett napon testvérével együtt jött a községházára, ahol a jegyző is jelen volt s arra kérte őt, tegye közhírré leánya eltűnését. Farkas Gábor megígérte, hogy – miután aznap már későn van – a másnapi postával elküldik a körözést. Ezzel a két asszony eltávozott. Körülbelül 3 perc múlva újból visszatértek.

„Bíró úr kérem, én szeretném, ha a zsidótemplomot megmotoztatná bíró úr” – mondotta ekkor váratlanul Solymosiné. Farkas Gábort meglepte a különös kérés és annak oka felől érdeklődött.

„Mint község bírója nem vagyok meghatalmazva, hogy templomot motoztassak. Micsoda indította magát arra, hogy egy templomot megmotoztasson?” – kérdezte Solymosinét, aki erre elbeszélte Scharf József gyanús védekezését a nánási esettel kapcsolatban. Erre Farkas Gábor azt tanácsolta Solymosinének, hogy menjen el a főszolgabíróhoz s ha az majd meghatalmazást ad neki, ő teljesíteni fogja kötelességét. Pár nap múlva azután újra megjelent

¹⁰ Végtárgyalás 1883 VII. 21.

Solymosiné a község házában elmondta, hogy járt a szolgabírónál, aki elrendelte az Eszter személyleírásának közzétételét. Arról azonban, hogy a zsidótemplom megmotozása iránti kérést előterjesztette-e és erre a kérésére milyen választ adott a szolgabíró, nem szólt az asszony.

Jármy Jenő tiszalöki főszolgabíró vallomása szerint¹¹ április 4-én valóban járt nála Solymosiné, de arról, hogy a zsidótemplom megmotozását kíváná, neki nem szólt. Úgy látszik Solymosiné meggondolta a dolgot s ekkor még maga sem látta a Scharf elszólása alapján annyira megerősödve a gyanúját, hogy ilyen kérelemmel a főszolgabíró elé mert volna járulni.

Amit Solymosiné kért, azt Jármy Jenő teljesítette: azonnal beküldötte Eszter személyleírását az alispáni hivatalhoz közzététel végett.

Teltek-múltak a napok, de az eltűnt Eszternek semmi nyoma nem akadt s már úgy látszott, hogy örök homály és feledés borul az eltűnt leányka szomorú sorsára. Bírótság, sajtó, parlament természetesen akkor még nem tudott semmit Eszter eltűnéséről – csak az Eötvös meséjében. Az eszlári nép is kezdett napirendre térni Eszter eltűnése felett s bár az anya lelkében ott égett a Scharf József furcsa beszéde által felkeltett gyanú, ő is kezdett belenyugodni a változhatatlanba.

Eötvös mindjárt itt felveti a kérdést, hogy akkor, amikor a leány eltűnésének oka lehetett baleset, öngyilkosság vagy közönséges gyilkosság, miért nem történt nyomozás ezekben az irányokban is, miért kellett nyomban a zsidóságot gyanúsítani? Igaz, hogy lehetett a szerencsétlen leányka baleset, öngyilkosság vagy közönséges gyilkosság áldozata, de az sem volt kizárva, hogy csak elkóborolt hazulról és életben volt. Egyik irányban sem mutatkozott semmi nyom, semmi gyanú. Solymosiné egyszerűen bejelentette a leánya eltűnését, a közigazgatási hatóság pedig mást nem tehetett, minthogy kiadta a személyleírását. Hiszen ha életben volt, még elő is kerülhetett.

Eötvös a feltett kérdésre mindjárt feleletet is ad:

„A zsidóság elleni gyűlölködés elemi erővel tört ki – írja (I., 84-85.) –, készülődött az már évek óta, de a leányka eltűnése lobogó lángra szította. A napi sajtó elkezdte tárgyalni az ügyet. A törvényhozás képviselőházában fenyegető kérdést intéztek a kormányhoz, s hangosan vádolták a közigazgatást és igazságszolgáltatást, hogy nem teszi meg a kötelességét. A felzúdírt közvélemény nem fontolgatott. A sajtó a múltnak avarjából napfényre hozta a megtörtént vérvádeseteket. Sohase csodálkoztam afölött, hogy végre Tiszaeszláron is akadtak, a józan, higgadt, hirtelen fellobbanásra sehogy se hajlandó okos magyar nép közt olyanok, akik a külső és viharos izgatásra utóbb elhitték, hogy a vérvád babonás módozatai közt a zsidók emésztették el a szegény leánykát.”

Ahány szó, annyi valótlan! Igaz, hogy sajtó, parlament és közvélemény naponta foglalkozott a tiszaezlári esettel. Csak éppen azt hallgatja el Eötvös szándékosan és rosszhiszeműen, hogy mikor foglalkozott? Elfelejtette hozzátenni, hogy mindez már akkor történt, amidőn a tiszaezlári eset törvényszéki bűnügyként szerepelt, amikor egy sereg gyanúsított le volt már tartóztatva s miután Scharf Móric már megtette szenzációs vallomását. Hol van egyetlen bel- vagy külföldi hírnap, egyetlen képviselőházi felszólalás 1882 május 20-ig, ahol csak egyetlen szó is esik Tiszaeszlárról, Solymosi Eszterről s ezzel kapcsolatosan vérvádról, régi vérvád-esetekről?

Eötvös természetesen szándékosan hallgatta el, hogy mindez mikor történt, mert hiszen a vizsgálat ellen kitalált rágalmi alapjául szolgáló meséjét csak így tehetné elhíhetővé az adatok valódisága, a dátumok pontossága után nem kutató jámbor olvasó előtt. Csak így tehetné elhíhetővé, hogy a Solymosi Eszter eltűnését a sajtó, az antiszemita vezérek és az elfogult bíróság használták ki a zsidóság elleni vád koholására s így keletkezett a tiszaezlári bűnper, vagy ahogy előszeretettel használja ezt a szót: „vérvád”.

Az Eötvös célzatos beállításával szemben tény az, hogy az Eszter eltűnését követő több mint hat héten keresztül sehol az országban viharos izgatásnak nyomát sem találjuk, az eszlári

¹¹ Végtárgyalás 1883 VI. 28.

népen és a hivatalosan értesült közigazgatási hatóságon kívül a kis parasztleánynak a nyilvánosságot nem is érdeklő – eltűnéséről senki sem tudott.

Ennek ellenére is Eötvös a továbbiakban odáig megy vakmerőségében, hogy többek között ezt írja: „Solymosiné május 4-én újra elment Jármay Jenő szolgabíróhoz, most már nyomatékosan jelentette, hogy az egész ország hiszi és tudja, mi történt, az országgyűlés is felszólalt, a hírlapok is tudnak mindfent, – tartson tehát vizsgálatot” (I. 85.).

Mindebből természetesen csak annyi igaz, hogy május 4-én Solymosiné valóban újból felkereste Jármay Jenő főszolgabírót. Amit Eötvös a szájába ad, azt természetesen nem mondta, nem is mondhatta, mert hisz leányának eltűnéséről országgyűlés és sajtó május 4-én éppúgy semmit nem tudott, mint amidőn először járt a főszolgabírónál egy hónappal előbb. Hogy Solymosiné új vizsgálatot kört, azt egész más okokkal támogatta. Lássuk tehát, mik voltak ezek az okok?

Scharf Józsefnek, az eszlári templomszolgának volt egy 5 éves (pontosan 4 éves és 9 hónapos) kisleány, Samu, aki kint szokott játszani a zsidótemplom közelében levő úton, meg a libalegelőn. Itt a libalegelőn egy hónappal Eszter eltűnése után, április 30-án, a kis Samu a libapásztoroknak elmesélte, hogy: „atyus behívta az útról a magyar lányt, megkötözte, megmosta, metszőbácsi elvágta a nyakát, csirkét is vágott nálunk”. Az egyik kis libapásztor, a 11 éves Sós Erzsébet otthon elbeszélte anyjának, Sós Andrásnénak, hogy mit hallott a kis Samutól. Sósné oldalát fúrta a kíváncsiság s pár nap múlva azután maga is megkérdezte a kis Samut, mi is történt a magyar lánnyal? Ekkor előtte is elismételte a gyermek mindazt, amit a kis libapásztoroknak mondott.

Május 2-án Pásztor Józsefné szül. Tanyi Erzsébet estefelé libáit hajtotta haza a legelőről s amint elhaladt a zsidótemplom előtt az úton, ott ugrándozott a kis Samu és gyermeki pajkossággal a libák elé állott. Pásztorné fenyegetőleg rászólt a gyerekekre:

„Eredj a libáim elöl, mert mindjárt megverlek!”

Erre a kis Samu incselkedve válaszolt:

„Azért sem mondom el magának, mit csinált apám a magyar leánnyal!”

Meghallotta ezt a templom szomszédságában lakó Bátoriné is, aki a kapu előtt állott s rögtön átszólt Scharfnénak:

„Hallja-e, szomszédasszony, mit mond a fia?”

Scharfné mérgesen vonta felelősségre a kis Samut, hogy miféle magyar lányról beszél?

„Arról a leánnyal, akit atyuskám megmosott” – felelt vissza a gyermek.

„A Háni volt az!” – kísérelte meg Scharfné a gyermek gondolatait másfelé terelni.

A kis Samu azonban nem hagyta magát meggyőzni s visszafelelt:

„Nem a Háni volt az, hanem más!”

Bátoriné erre megkérdezte: „Hát ki volt?” A gyermek gondolkozni látszott, de nem felelt semmit.

„Hiszen apád itthon sem volt ma!” – próbálkozott újra Scharfné a gyermek beszédének valódi értelmét leplezni.

A kis Samu azonban erre újból felbátorodott:

„Nem ma mosta meg a lányt, hanem amikor a sárga földet hordták” – felelte.

Utóbb a nyomozás során kiderült, hogy a falubeliek a húsvét előtti szombaton a tapasztáshoz való sárga földet a zsidótemplom közeléből hordták. Erre a napra vonatkozott tehát a kis Samu beszéde.

Ez a nevezetes beszélgetést Bátoriné és Pásztor Józsefné teljesen egyezően így mondták el. (Végi 1883 VI. 21.)

A kis Samu különös beszéde természetesen nem maradt titokban. Sósné, Bátoriné és Pásztorné elmondták másoknak is. Az asszonyok és leányok kíváncsiak voltak azután, milyen titkot tudhat a kis Samu és többen faggatni kezdték.

Május első napjaiban a 18 éves Szabó Julianna éppen a boltból jött, ahol cukrot vett és a

Sós Mihályné háza előtt összetalálkozott a 19 éves Tanyi Eszterrel, aki valami darálnivalót vitt oda. Tanyi Eszter rákiáltott:

„Julcsa, hallodtad-e már a kis Samu mit beszél? Gyere, hallgasd meg, megkérdezzük.”

Erre azután Tanyi Eszter bevitte Szabó Juliannát a Sós Mihályné udvarába, ahol a kis Samu a Sósné gyermekeivel játszott. Szabó Julianna rászólt a gyerekre: „Samu, mit beszéltél a Sósénak?”

A játékában megzavart gyermek duzzogva felelt:

„Nem mondom, megyek játszani.”

Szabó Julianna erre a nála levő cukorból ígért a kisfiúnak, ha elmondja, mit látott. Ez már hatott. A kis Samu bejött a pitvarba s ott azután Tanyi Eszter vette át a kérdézt:

„Samuka! Volt-e nálatok egy leány?”

„Volt, – felelte a kis Samu. – Behívta atyus az udvarra, azután megmosták a lábát, leültették székre, hátrakötötték a kezét, a száját betömték és a metsző bácsi elvágta a nyakát.”

„Tán a csirkének?” – kérdezte kételkedve Tanyi Eszter.

A kis Samu türelmetlen sértődöttséggel kiáltott:

„Ej! A magyar lánynak!”

„Mit csináltak azután?” – kérdezte tovább Tanyi Eszter.

„Aztán már nem tudom, mert bezárták az ajtót” – válaszolt a gyermek.

Tanyi Eszter hitetlenül, kételkedve a gyermekbeszédben, megjegyezte:

„Nem láttad te Samu.” De a kis Samu erősködött: „Láttam biz én!”

Mindezt Sós Mihályné, Tanyi Eszter és Szabó Julianna teljesen egyezően így beszéltek el. (Végt. 1883 VI. 21.)

Eötvös mindezekből azt akarja kideríteni, hogy a községi bíró, farkas Gábor, aki szerinte „a vérvád bizonyítékait összehordta”, az értelmi szerzője mindannak, amit a. kis Samu fecsegett. „Április második felében – írja (I. 89.) – Szabó Julianna és Tanyi Eszter játszadozni, enyelegni szokott a kis Samu gyerekekkel. Egyszer-másszor egy-két falat harapnivalót is adtak a gyerekeknek, cukrot, s effélét. Semmi nyoma annak az írásokban, hogy a kis zsidógyereket ők naponként oktatták s valamire kitanították. Még arra se kérdezték ki a leányokat, asszonyokat, vajjon mióta és miért játszadoztak ők a kisgyerekekkel?”

Mindennek természetesen semmi nyoma az írásokban, mert minderről Eötvösön kívül senki nem tudott Eszláron semmit. Hogy érthető női kíváncsiságból egy alkalommal – s nem naponként – Tanyi Eszter és Szabó Julianna cukorral rávették a kis Samut arra, hogy ismétlje meg előttük azt, amit már előbb elmondott önként cukor, édesgetés, rábeszélés nélkül is Sós Erzsébet, Sós Andrásné, Pásztorné és Bátoriné előtt s amiről akkor már sokan tudtak és beszéltek Eszláron, ezt nevezi Eötvös nemcsak „fölte különös” dolognak, hanem egyenesen „oktatgatásnak”, „betanításnak”.

A későbbiekben még visszatérek a kis Samura s mindarra, amit elbeszélte akkor, amidőn Eszláron az elővizsgálat megkezdése végett megjelentem és őt mindjárt az első napon kihallgattam. Ehelyütt Eötvösnek arra a vádjára kell felelnem, hogy elmulasztottam vizsgálni, kutatni, hogyan, miből keletkezett a gyermek fecsegése, pedig ha ezt el nem mulasztom, reá jöttem volna, hogy: „a kisgyerek április elsejétől 20. vagy 25. napjáig semmit sem beszélt, semmit sem tudott” 6 csak „akkor kezdett beszélni, amikor már a vérvád a sajtóban, a törvényhozás képviselőházában s onnan Tiszaeszlárra érve, a falusi mende-mondában kiképződött s határozott alakot öltött” (I. 94). Erre bizony nehezen jöhettem volna rá s nincs is olyan bűvöshatalmú vizsgálóbíró a világon, aki rájöhetett volna, mert hiszen kénytelen vagyok Eötvös ismétlései folytán szintén hasonló ismétlésekbe bocsátkozni – igaz ugyan, hogy a kisgyerek április végéig semmit sem beszélt, csak ott van a hiba az Eötvös állításában és következtetésében, hogy a parlamentben május 23-án, a sajtóban május 24-én volt először szó Solymosi Eszterről és Tiszaeszlárról, a kis Samu pedig, Eötvös szerint is, április végén és május első napjaiban kezdett fecsegni.

Ez a csekély kis időbeli tévedése Eötvösnek megdönti mindazt az állítását és következtetését, amit a kis Samunak egyébként kizárólag (8ak az ő fantáziájában született naponkénti édesgetésére, oktatgatására és tanítgatására alapít. Nem oktatta, nem tanította bizony senki a kis gyermeket, nem édesgették kaláccsal, amit elmondott, önként mondta el. Igazat mondott-e, avagy csak gyermeki fecsegés volt, amit beszélt, amelynek a gyermeki fantázián kívül más alapja nincs, ez ezekután egészen más kérdés.

A kis Samu beszéde természetesen hamarosan eljutott Solymosiné füléhez is, aki most már a templomszolga furcsa beszéde óta lelkében es gyanúját látta megerősödvé. De voltak ezenkívül más okok is, amik hozzájárultak ahhoz, hogy e gyanúja határozott alakot öltjön.

Lengyel Istvánné, kinek háza a zsidó templomtól 8 lépésnyire volt, visszaemlékezett, hogy Eszter eltűnésének napján, a délutáni órákban, a templom irányából háromszori kiáltást hallott. Gyermekhang kiáltott ilyesfélét: „Kovácsné, jöjjön ki” (férjének kovács volt a mestersége). Úgy tűnt fel neki, mintha segélykiáltás lenne s a föld alól jött volna, de nem ment ki, mert gyermekét nem merte egyedül hagyni és csak kinézett az ablakon, de nem látott semmit. Feltűnt akkor neki az is, hogy aznap a zsidók a szokásosnál több ideig időztek a templomban, s már dél is elmúlt, mikor onnan kijöttek, holott máskor már 11 órakor ki szoktak jönni. Később a végtárgyaláson Lengyelné már másképen beszélt – amint arról még szó lesz –, ekkor azonban így emlékezett.

özv. Fekete Jánosné, aki Eszter eltűnése napján a katolikus templomban volt, onnan dél felé, 11 óra után hazamenve, elhaladt a zsidótemplom mellett is. A templom irányából sírás hangja ütötte meg a fülét, s ugyanekkor a templom előtt két zsidót látott az ajtón kifelé az út irányába nézegetni.

Lengyelné és Feketéné természetesen mindezt közölték Solymosinével, aki most már nem nyughatott tovább, s a lelkében égő gyanútól hajtva, május 4-én, tehát pontosan egy hónapra az első látogatás után, újra elment Farkas Gábor bíróhoz és közölte vele úgy a kis Samu beszédét, mint a Lengyelné és Feketéné elbeszéléseit is. Farkas Gábor meghallgatta Solymosiné panaszát és feltette a kérdést, vajjon tudja-e mindezt tanúkkal igazolni? Solymosiné felelete az volt, hogy van egy egész sereg tanú, akik hallották a kis Samu beszédét. Farkas Gábor erre azt ajánlotta ismét neki, hogy menjen be a főszolgabíróhoz s ott adja elő a gyanúját.

Ez volt tehát az indoka annak, hogy Solymosiné még aznap, május 4-én felkereste Jármly főszolgabírót és nem a hírlapokból és parlamenti felszólalásokból támadt az a gyanúja, hogy leányát az eszlári zsidók tüntették el.

A főszolgabíró egy levelet küldött Solymosinéval Farkas Gábor községi bíróhoz, amelyben utasította őt, hogy hallgassa ki azokat a tanúkat, akikre Solymosiné hivatkozik. Farkas Gábor a főszolgabíró utasítását teljesítette. Másnap a község házára idézte és kihallgatta Fekete Jánosné, Lengyel Istvánné, továbbá, akik a kis Samu beszédét hallották: Sós Andrásné, Bátori Gáborné, Sós Erzsébet, Szabó Juliannát és Tanyi Esztert, s vallomásaikat jegyzőkönyvbe foglalta.

A következő napon, május 6-án, Jármly főszolgabíró maga is kiment Eszlárra, hogy személyesen is meggyőződést szerezzen Solymosiné különös gyanújának okairól és alapjáról. Három-négy tanút ő is meghallgatott, s azután a községi bíró által felvett jegyzőkönyveket egy jelentéssel beküldte a nyíregyházai kir. ügyészségnek.

Szeyffert Ede főügyész helyettes, aki a közvádat a végtárgyaláson képviselte, az ott tanúként meghallgatott Jármly főszolgabíróhoz, az Eötvös védelmének alapját képező feltevésre célozva, a következő kérdést tette fel:

„Nem tett saját személyében nyomozásokat arranézve, hogy ama hír, miszerint Solymosi Eszter a templomban megöletett volna, miként érkezett oda? (t. i. Eszlárra).

Jármly főszolgabíró így válaszolt:

„A kis zsidó fiú beszéde nyomán keletkezett, amit ott a cimborával beszélt és úgy jött

azután tudomására a közönségnek/*

Természetesen Eötvös mindezek ellenére is a továbbiakban állandóan ismétli a fentiek szerint minden kétséget kizáró bizonyossággal megcáfolható valótlan állítását, hogy a zsidók elleni gyanút parlamenti beszédek, a sajtó és antiszemita izgatás vitték be a köztudatba, s így került Eszlárra is. Erre alapította a tizaeszlári vádlottak egész védelmét, ez a kiinduló pontja háromkötetes mesekönyvének. Hogy olyan sokan elhitték, érdeme és dicsősége a nagy szónoknak és az íróknak.

IV.

EGRESSY NAGY LÁSZLÓ ÜGYÉSZ MEGKEZDI A NYOMOZÁST. – KORNISS FERENC, A NYÍREGYHÁZI TÖRVÉNYSZÉK ELNÖKE. – AZ ELNÖK ENGEM BÍZ MEG A VIZSGÁLÓBÍBÓI TEENDŐKKEL. – SZÁRMAZÁSOM ÉS CSALÁDOM. – EÖTVÖS RÁGALMAI.

A nyíregyházai kir. ügyészség vezetője 1882. év tavaszán Both Menyhért kir. ügyész volt. Nem sokkal a tizaeszlári bűnper megindulása után öngyilkosságot követett el, s így neve nem is szerepelt a bűnperben.

Both Menyhért Jármly főszolgabíró jelentését, s az azok melletti jegyzőkönyveket elintézés végett Egressy Nagy László kir. alügyésznek adta ki, aki azután hónapokon keresztül látta el a bűnperben az ügyészi tisztet egészen addig, amíg a közöttünk felmerült s bizonyos oldalról mesterségesen felidézett sajnálatos nézeteltérés folytán – amiről később lesz szó – Nyíregyházáról át nem helyezték.

Kiválóan képzett, nagy tudású büntetőjogász, nyakas, hajthatatlan erős jellem volt: Egressy Nagy László. Inkább bírói, mint ügyészi hivatásra született. Nem tudott soha belenyugodni abba, hogy a jó ügyésznek a mindenkori kormány igazságügyi politikáját, s nem a bizonyítékokból a benső meggyőződés által leszűrt anyagi igazságot kell szolgálni és érvényre juttatni.

Egressy Nagy László a főszolgabíró jelentésével beérkezett iratok áttanulmányozásával nem nagyon sietett. Nem azért, mintha talán szándékosan késlekedett volna az ügy elintézésével, amint azt Eötvös úja (I. 95.), mert erre semmi oka nem volt. Egyszerűen nem vette komolynak az eszlári mende-mondát, nem tulajdonított neki nagyobb Jelentőséget. Ügyészi kötelességéhez híven azonban a főszolgabíró és községi bíró által kihallgatott tanúk vallomása alapján, mégis kénytelen volt indítványozni, hogy a kir. törvényszék tartson bírói vizsgálatot a helyszínen. Ezt az indítványt május 12-én tette meg, indokolván azzal, hogy: „tanúk vallomásával azon jogszerű gyanúok állapíttatik meg, hogy a kérdéses helyben és időben Solymosi Eszter akár esetleges erőszakos nemi közösülés, akár ellopás és idegen kézre játszás, akár megölés céljából idegen befolyás és erőszak által vészelt el, vagy tűnt el.”

Erre az indokra nagyon haragszik Eötvös. Hol van itt vérvádról, vagy csak vallási fanatizmusból elkövetett gyilkosságról is szó? A nagy haragnak éppen az az oka, hogy minderről szó sincs benne. Ezért írja Eötvös, hogy abban nincs „se ész, se igazság” (I. 96.).

„Hiszen az összes iratokban – írja tovább – egyetlen szó sem fordult elő, egyetlen jelenségre sem utalt semmi, mely erőszakos nemi közösülést vagy idegen kézre jutást engedett volna sejtetni, csak arról volt szó, hogy a zsidók húsvét szombatján megölték a leányt... Május 12-én már az egész ország a vérvádról beszélt. (!) Más országok társadalma is megtudta a tizaeszlári esetet, (!) miért kellett tehát álnok szíribe öltöztetni a vádat vagy a gyanút, miért kellett erőszakos nemi vétségéről vagy ellopásról, avagy nőragadásról beszélni?”

Eötvösnek erre a kérdésére a feleletet ismét csak annak az ismétlésével kell kezdeni, hogy hiába írja le Eötvös az ellenkezőjét százszor is, kétségtelen és megcáfolhatatlan tény marad, hogy május 22. előtt sem sajtó, sem parlament, sem közvélemény, sem antiszemita még híret se hallották sem Solymosi Eszternek, sem Tizaeszlárnak.

Nem igaz tehát, hogy az ügyészi indítvány keletkezésekor, május 12-én, az egész ország – nem is szólva a más országok társadalmáról – a tisztaeszlezi esetről és a vérvádról beszélt volna. Hogy az ügyészi indítvány indoka erőszakos nemi közösülés, közönséges gyilkosság vagy nőrablás eshetőségéről beszélt, éppen a legmeggyőzőbb bizonyítéka annak, hogy sem az ügyészségnek, sem a bíróságnak eszében sem volt vérvád után kutatni, sőt ekkor még (Scharf Móric vallomása előtt) a vallási fanatizmusból elkövetett gyilkosság lehetősége sem forgott szóban.

Vajjon mit kellett volna tehát tartalmaznia az ügyészi indítványnak? Mikor lett volna benne „ész és igazság”?

Természetesen, ha kimondotta volna az ügyészség azt, amit a per folyamán Eötvösök olyan nagy igyekezettel kíséreltek meg erőszakosan belemagyarázni a bíróság minden ténykedésébe: hogy vérvádiról van szó és az egész zsidóság a per vádlottja.

„Miért kellett – írja Eötvös (I. 96.) – erőszakos nemi vétségről vagy ellopásról, s nőragadásról beszélni? Hiszen ha valósággal a zsidók vették a vérét a keresztény szűznek, s ha ezt húsvétjuk szombatján, imaházukban fényes nappal cselekedték, akkor másról, mint a történelmi vérvádról csakugyan nem lehetett szó.”

Vajjon miért ne lehetett volna beszélni közönséges gyilkosságról, vagy kéj gyilkosságiól csupán csak azért, mert zsidók fényes nappal egy keresztény leány nyakát elvágják?

Természetesen nem lehetett azoknak, akik abból a pusztán tényből, hogy a bíróság nyomozást és vizsgálatot merészelt indítani, súlyos gyanúokok alapján, néhány szokásban, viselkedésben, felfogásban és kultúrában középkori színvonalon álló zsidó vallású egyén ellen, – faji elfogultságból zsidóüldözést akartak reáolvasni a magyar igazságszolgáltatásra.

Természetesen nem lehetett másról beszélni, mint vérvádról azoknak, akik a szegény üldözöttek kikiáltott zsidók védelméből az egész zsidóság előtt népszerűséget, s főleg anyagi előnyöket akartak szerezni és szereztek is.

A perben ötnegyedév múlva hozott végítélet után a Pesti Hírlap,¹² amely pedig ebben az időben köztudomás szerint kifejezetten filozsemita irányú volt, s amely, mint látni fogjuk, az egész per folyamán mindig teret adott hasábjain Eötvösnek a vizsgálat ellen emelt vádjai és rágalmai számára, – „Roma lucuta est” című vezércikkében többek között ezeket írja:

„Sokszor hallottuk, sokszor olvastuk nyomtatásban, hogy az eszlezi pör kompromittálta az ország jó hírnevét. Vajjon azok, akik így gondolkodtak, a ma kihirdetett ítélet után is fenntartják e véleményüket? – Ha igen, mondják meg, mi lett volna humánus, civilizált államhoz méltó eljárás egy esettel szemben, ahol egy anya elveszett gyermekét keresi? – Vizsgálatot nem indítani ily esetről, az lett volna az embertelenség, az igazi barbárság. Ha ezért tör pácát felettünk a civilizált világ akkor igaza van, mert akkor mi valóban barbárok vagyunk, mint akik törvényes eljárásra méltónak találjuk az elveszett csirkét, de az elveszett emberélet nem számít előttünk.”

A zsidóságnak faji elfogultságtól józan ítélőképességét veszített nagy része, s a busás védői és írói honorárium felé kacsingató Eötvös mégis azon a véleményen voltak, hogy nem lett volna szabad vizsgálatot indítani, s ha vizsgálat indult, azzal a bíróság már a vérvád! babonájának lehetőségét dokumentálta. Ez a zsidóság részéről végzetes, elvakult és ésszerűtlen, Eötvös részéről pedig rosszhiszemű beállítás volt az oka annak, hogy a tisztaeszlezi per nem maradt meg annak, aminek indult: egyszerű bűnügyi esetnek, s ezért lett világszenzációvá a kis parasztleány eltűnése.

Az ügyészi indítvány felett a nyíregyházi kir. törvényszék büntető tanácsa mindjárt másnap, május 13-án határozott olyképp, hogy az összes iratokat: „a sürgős vizsgálat elrendelése végett, kebelbéli vizsgálóbíróknak kiadni rendeli”. Teljesen rosszhiszemű és valótlan tehát Eötvösnek az a vádja, hogy „a törvényszék valósággal késlekedett az ügy elintézésével” (I. 95.).

A nyíregyházi kir. törvényszék elnöke akkor Korniss Ferenc volt. Szilárd jellemű, nagy képességű, európai műveltségű férfiú. Típusa az elfogultságtól mentes bölcs és igazságos

¹² 1883 augusztus 4.

bírónak.

A bíróságok szervezése előtt Nagyszöllősen folytatott ügyvédi gyakorlatot, s az egész Ugocsa vármegyének tiszteletét és szeretetét élvezte, úgyhogy a vármegye közönségének óhajára nevezték ki a bíróságok szervezésekor a nagyszöllősi törvényszék elnökévé. Amidőn 1875. évben a nagyszöllősi törvényszék megszűnt, a nyíregyházai törvényszék elére került, ahol szeretetreméltó egyéniségével rövid idő alatt ugyaniak megszerezte az egész Szabolcs vármegyének tiszteletét és szeretetét. A tisztaeszlári per kezdete idején 47 éves volt – életének és pályájának delén.

Korniss kiváló képességeit még Eötvös is elismeri, de természetesen azzal vádolja meg, hogy a perben elfogult volt és hitt a vérvádban, természetes az is, hogy Eötvösnek e vádjában egy szemernyi igazság sincs, ámde mindenkit megvádolni és megrágalmazni, aki kifejezetten nem kedvezett a védelemnek, ez volt Eötvösnek egész életén át jellegzetes védői fegyvere.

„Ítéltéképességét minden irányban jelentékenynek találtam – írja (III. 179.) – s ezért nem látom tisztán elfogultságának se okát, se eredetét, se kifejlődését. Az általános zsidógyűlölet ugyan sokat megmagyarázna, de zsidógyűlölőnek se tartották közelállói, s régi ismerősei.”

Nem is tarthatta annak senki, mert éppúgy nem volt benne nyoma sem a zsidógyűlöletnek, mint a nyíregyházai törvényszék egyik bírójában sem, s hiába is kutatta volna Eötvös elfogultságának okát, eredetét és fejlődését, mert ahol nincsen okozat, ott ok sincsen, már pedig Kornissban elfogultságot, részrehajlást más nem láthatott, mint azok, akik a faji elfogultságtól és gyűlölettől elvesztették tisztánlátásukat.

Végül Eötvös azzal próbálja megmagyarázni a Korniss állítólagos elfogultságát, hogy „szakadatlanul oly társaságban, környezetben élt és munkálkodott, amelyben mindenki meg volt a vérvád valóságáról győződve. Ily társaság vélekedése erős ítélőtehetség dacára is magával ragadhatja a lelkeket”.

Ezzel szemben az igazság az, hogy Korniss éppúgy képtelenségnek tartotta a vérvádat, mint az a környezet, amelyben élt és munkálkodott, s még ha ez a környezet hitt volna is a vérvádban, Korniss sokkal önállóbb gondolkozású, nagyobb műveltségű egyén és befolyásolhatatlanabb jellem volt, semhogy gondolkozását a környezet befolyása irányította volna.

A nyíregyházai törvényszék bírói kara abban az időben jogászai tudás és ítélőképesség tekintetében nem a legmagasabb színvonalon állott. Megyery Géza – a törvényszék elnöki méltóságában később Korniss utóda –, Gruden Ernő és Fejér Barna voltak a bírák közül azok, akik a többiek közül messze kimagaslottak. Megyerynek, mint látni fogjuk, a tisztaeszlári bűnper egyik fontos vizsgálati cselekményénél volt szerepe, az utóbbiak pedig a végtárgyalásnál szerepeltek, mint az ítélőtanács tagjai. Az említett három bíró közül csupán Megyery volt büntetőjogász, a másik két bíró a polgári ügyszakban volt kiváló.

A törvényszék elnöke elegendő számú megfelelő képességű bíró hiányában Patkó Tamás bírói képesítésű törvényszéki jegyzőt bízta meg a vizsgálóbírói teendőkkel, aki e munkakört 1881. év június haváig töltötte be. 1881. év tavaszán Patkó Tamás súlyosan megbetegedett, s miután betegsége hosszabb tartamúnak látszott, más bírói képesítésű jegyző pedig rajta kívül a törvényszéknél nem volt, munkakörének átvételére Korniss, annak ellenére, hogy akkor még bírói képesítemem nem volt, engem, mint fiatal aljegyzőt jelölt ki. Ettől – 1881 június 8-tól – kezdve tehát én láttam el a nyíregyházai törvényszéknél a vizsgálóbíró teendőit. Nagyobb jelentőségű, fontosabb ügyekben Megyery Géza kapott külön megbízásokat, de miután őt rendes munkakörében nélkülözni nem lehetett, a vizsgálatok túlnyomó többségét én teljesítettem.

Közel egy évig működtem már mint vizsgálóbíró, – amidőn 1882 május havában, amidőn még 24. életévemet sem töltöttem be, a tisztaeszlári eset, a többi vizsgálati ügyek között, hozzám került.

„Se a törvény, se a gyakorlat meg nem engedte – írja Eötvös –, hogy ily fontos ügyben ily

alsórendű bírósági tisztviselő végezze a vizsgálat nehéz és nagy munkáját. De a törvényszék túltette magát a törvényen, a gyakorlaton.”

Kétségtelenül igaz, hogy egy olyan nagyfontosságú világszenzációvá lett bűnügyben, mint amilyenné a tiszaezlári bűnügy fejlődött, nem volt sem szokásos, sem célszerű a vizsgálatot egy megfelelő tapasztalattal nem rendelkező bírói képesítés nélküli fiatal aljegyzőre bízni, bár semmiféle törvény nem volt akkor, amely ezt egyenesen kizárta volna. Ámde 1882 május 14-én, amidőn a vizsgálatot elrendelő törvényszéki határozatot és az ügyészi indítványt a főszolgabíró és a tiszaezlári községi bíró által eszközölt tanúkihallgatások jegyzőkönyveinek kapcsán kézhez kaptam, a tiszaezlári ügy még teljesen alárendelt jelentőségűnek látszott és senki még csak nem is gyaníthatta, hogy két hét múlva olyan világlurú bűnügy lesz belőle, amilyen sem azelőtt, sem azóta – a Dreyfus-ügy kivételével – annyit nem foglalkoztatta a világsajtót és annyi izgalommal nem járt.

Vajjon honnan, miből sejthette volna Korniss, hogy egy egyszerű falusi pletykának látszó apró ügy hova fog fejlődni? Hiszen a vizsgálat eredménye lehetett volna az is, hogy mindjárt az első napon előkerül Eszter élve vagy halva? Ki tudhatta, ki sejthette előre Scharf Móricnak saját apját gyilkossággal vádoló és a kriminalisztika történetében ezinte páratlanul álló vallomását? Vajjon mi érdeke lett volna Kornissnak, akit még Eötvös sem tart zsidógyűlölőnek, s aki akkor még szerinte sem hitt a vérvádban, s csak „a környezete befolyása alatt”, egy esztendő alatt, a végtárgyalásig fejlődött volna ki e meggyőződés benne, – mi oka lehetett volna reá, hogy olyan óriási jelentőségű bűnügy vizsgálatával, mint amilyenné a tiszaezlári ügy lett, nem Megyeryt, a kiváló büntetőbíró bízta meg, hanem egy fiatal aljegyzőt?

Természetesen e kérdések egyikét sem vethette fel és vizsgálhatja meg kritikával a jámbor olvasó, aki naivul elhitte Eötvösnek azt a makacsul hangsúlyozott valótlan beállítását, hogy ekkor már: május 14-én, sőt május 4-én is tele volt a világsajtó az eszlári üggyel.

Amikor a tiszaezlári ügy már hónapokon át izgalomban tartotta az egész országot, s amidőn a védelem, s a zsidóságnak a gyanúsítottakkal szolidáris többsége részéről javában folyt a hajsza ellenem és folyt az elkeseredett küzdelem a vizsgálat eredményeinek megsemmisítésére, a képviselőház 1883 november 15-én tartott ülésén Mezei Ernő képviselő egyebek között interpelláció tárgyává tette azt is, hogy a vizsgálatot reám, a fiatal aljegyzőre bízták. Interpellációjának ez a része így hangzott:

„Ott, ahol kiválóan jártas, művelt, emberismeretre és teljesen elfogulatlan, megbízható egyénre lett volna szükség, egy éretlen fiatal jegyzőt küldtek ki, ez egészen megfoghatatlan dolog volna, ha nem ellene feltenni azt, amit magam is Nyíregyházán hallottam, hogy a törvényszéki elnök már előre nevetséges képzelgésnek tartotta az egész ügyet, amely semmi komoly figyelmet nem érdemel. De mikor kitűnt a tényállás valósága, mikor tisztába lehetett, micsoda indokok működnek közre, az igazságügyminiszternek kötelessége lett volna beavatkozni és gondoskodni arról, hogy a vizsgálatok szakavatott kezek által vezettessenek.”

Pauler Tivadar igazságügyminiszter 1883 november 28-án válaszolt az interpellációra, s a választ Mezei kivételével az egész képviselőház egyhangú tüntető tetszéssel vette tudomásul. Mezei interpellációjának erre a részére a következőket válaszolta:

„A tiszaezlári ügyben a vizsgálat, amint tudva van, a község előljárósága által Solymosi Eszter anyjával felvett jegyzőkönyv alapján – mely május 7-én benyújtott – indult meg. Annak a jegyzőkönyvnek, amely a feljelentést tartalmazza, tartalma olyan volt, hogy, amint az elnök kijelentette, annak semmi fontosságot nem tulajdonított. Ez oknál fogva, miután a vizsgálóbírák egyike beteg, a másika pedig távol volt, a vizsgálatot az ez időszertinti ideiglenes helyettesre, Bary József aljegyzőre bízta.

Az ügy folyamában annak jelentősége mindinkább emelkedett. Előre ne látható dimenziókat vett fel és érdeket keltett. Annak az indokolására, hogy miért bízta a vizsgálatot Bary József aljegyzőre, a törvényszék elnöke, általam felszólítva, az imént érintett körülmények felsorolása mellett kijelentette, hogy azt annyira valószínűtlennek, hihetetlennek találta, hogy ő annak fontosságot akkor a maga részéről nem tulajdonított. Később az ügynek fordultával, a közérdeklődés felkeltével többé – úgy mondja – nem ruházhatta át másra,

nemcsak azért, hogy a vizsgálatnak szálai, melyek az illetőnek kezében voltak, az áthelyezés által ne difficultáltassanak, hanem azért is, mert ő a legnagyobb gyanúsításoknak tette volna ki magát, hogyha később a vizsgálatot másra ruházza. Az imént megnevezett vizsgálóbíró már több ízben azelőtt a kisvárdai járásbírósnál vizsgálatok alkalmával ügyességének, pontosságának, és teljes megbízhatóságának több jelét adta, az elnök pedig hozzátette, hogy ő közel 30 esztendeje szolgálatban álló férfiú, meg tudja ítélni az illetőnek képzettségét, s ennél fogva a felelősséget e tetteért tökéletesen magára vállalja.

Ily körülmények közt nem tartom indokoltnak, hogy én akármily mérvben ez ügyben a vizsgálóbíró kinevezésére befolyást gyakoroljak, felelősségre pedig a törvényszék elnökét annál kevésbé sem vonhatom, mert a felhozott indokokon kívül a vizsgálóbíró ellen, sem az ottani ügyészség, sem pedig az oda kirendelt főügyési helyettes, sem, végre, – miután a vádlottak védőket neveztek, ők maguk kifogást nem tettek, sőt az utóbbiak, habár több panasszal éltek is a vizsgálóbíró ellen azon beadványokban, melyeket úgy hoztam, mint a törvényszékhez intéztek és amelyeket a hírlapokban is közzétettek, határozottan kijelentették, hogy más vizsgálóbírónak a kijelölését nem óhajtják, nehogy a vizsgálatnak netán reájuk kedvező sikerében változás idéztesse elő.”

Így lettem én Eötvös szerint: „törvény és gyakorlat ellenére” a tisztaeszlári per vizsgálóbírója, amit az egész ország törvényhozásaidé még Eötvösök is megnyugvással tudomásul vettek.

Amint Korniss kinevelte és képzelődésnek tartotta az egész eszlári pletykát, éppúgy annak tartottam és nem vettem komolyan én sem. A vérvád szót azelőtt soha nem halottam, nem is tudtam mi az. Keresztények és zsidók addig mindig békességben éltek Nyíregyházán. Zsidógyűlöletet senki nem hirdetett, ilyet nem is tapasztaltam és ellenszenvet magam sem éreztem a zsidókkal szemben, akik pedig jelentékeny számban laktak úgy Nyíregyházán, mint az egész Szabolcs megyében.

Olyan erős kálvinista szellemű nevelésben részesültem, olyan környezetben nőttem fel, ahol a krisztusi szeretet, az embertársaim iránti megbecsülés, a meggyőződés és a hit szabadsága voltak az uralkodó elvek.

Amikor már a légféktelenebb igaztalan gyűlölet tobzódott velem szemben azoknak a lelkében, akiknek célja az igazság elhomályosítása volt, s akik mindent elkövettek, hogy erkölcsi megsemmisítésemen keresztül megakadályozzák az igazság felderítését, amikor már minden alávaló eszközt felhasználtak, minden pokoli tervet kimerítettek, Eötvös leghűbb famulusa: Szabolcsi (Weinstein) Miksa az „Egyenlőség”-ben megállapította rólam, hogy az őseim kóbor cigányok voltak. Az épületes kis közleményt, amely megérdemli, hogy ne csak az „Egyenlőség” elsárgult lapjain maradjon meg, szóról-szóra idézem:

„Az atyját, aki eleinte a Lónyaiék somi birtokán levélhordó szolgálatokat tett, később ugyanott kasznárrá lett, – még Barrinak hívták. – Vidékünkön vannak sokan, akik az öreg Barrit ismerték, de sőt ennek atyját is, aki cigány volt és egész életén át itt kóborolt Bereg megyében. Ez utóbbi körülmény oka annak, hogy a vizsgálóbíró bátyja, Barri Sándor, aki, mint református pap, a választáskor megbukott, a hívek azzal utasítván vissza pályázatát, hogy papnak nem kell nekik cigány. Bary, vagy Barri úr bizonyára nem az egyedüli cigány, aki Árpád véreből származottnak tartja magát, hogy abból aztán jogot formálhasson magának a zsidóüldözésre.” (Egyenlőség, II. évf., 5. szám, 1883. II. 4.)

Utóbb az adatainak megbízhatóságáról ismert Eötvös is megismételte Szabolcsi által Bereg megyében ily sikerülten kinyomozott nacionálémat. Amikor az 1884. évi képviselő választások alkalmával a tiszalöki választókerület függetlenségi programmal jelölt, a választást megelőzően Eötvös Miskolcon átutazván, meginterjúvolta őt az ott megjelenő Borsod-Miskolci Közlöny egyik munkatársa. „Szóba jött többek között azon hír is – írja az említett újság –, hogy Bary József fel akar lépni antiszemita programmal képviselőnek. Eötvös csak mosolygott erre. Hogy fel akar lépni – monda – azt elhiszem, de akkor nem ismerik önök a nyíri zsentrit, ha azt hiszik, hogy Baryra csak egy is reászavazna. Az a szabolcsi zsentri képes arra, hogy egy buta, parvenü cigányfiút a maga céljára fel akarjon használni, de hogy maga közé emelje, olyan nincs.” (I. évf., 54. szám.)

Eötvös könyvének 2. kötetében hat nyomtatott oldalon írja le családjának és saját életének történetét (II. 84-91.).

Eötvös Károlynál a magyar irodalom történetében kétségtelenül nagy jelentőségénél fogva – ezt – senki se róhatja fel szerénytelenségül. Nekem családomról és magamról írni éppoly

szerénytelenség lenne, mint a tiszaezlári ügyben végzett vizsgálóbírói működésemről, amelyet hivatali kötelességből éppoly ügybuzgalommal, lelkiismeretességgel és pártatlansággal igyekeztem elvégezni, mint minden reám bízott ügyet, – hogy megfelelő tudással és képességgel végeztem, azt nem állítom, bár hivatali feljebbvalóim részéről annak idején erről is megnyugtató elismerést kaptam. Amint azonban az ellenem emelt vádak és a rólam terjesztett rágalmak kényszerítenek arra, hogy a tiszaezlári perben folytatott vizsgálóbírói működésem minden egyes mozzanatának nyilvánosságra hozatala mellett azt az utókor bírálata alá bocsájtani, éppúgy kénytelen vagyok az igazság kedvéért, bár rövidebben, mint Eötvös, családom eredetével és saját magammal is foglalkozni.

Ha véletlenül őseim levélhordók és kóborcigányok lettek volna, azt nem szégyeleném bevallani, ámde ilyen ősokról nem tudok. Nagypám: Bary István (született 1758-ban) Beregújfalu, Gát (1793-ig), majd Hete (1811-18) beregmegyei községekben volt református pap, atyám: Bary János, gróf Lónyai Elemérnek uradalmi intézője volt Nagylónyán. Magam tíz esztendeig voltam a sárospataki református főiskola növendéke és ott végeztem úgy a gimnáziumot, mint a jogi tanulmányaimat, a gimnázium két legfelső osztályának kivételével, amelyet a német nyelv elsajátítása végett a késmárki evangélikus líceumban végeztem el.

Amidőn Eötvös a tiszaezlári per végtárgyalásán előbb csak pótbióként szereplő, majd az egyik szavazóbíró betegsége folytán az ítélethozatalban is résztvett Fejér Barnáról emlékezik meg, kijelenti, miszerint nem kételkedik abban, hogy Fejér lelkéből minden babona és vallási gyűlölködés hiányzott. Ezt a feltevését azzal indokolja, hogy Fejér a sárospataki kálvinista főiskola növendéke volt, már pedig „kisebbségben lévő, üldözött felekezet lelkében a szerénység, a szabadság, s az igazság érzete fejlődik ki szükségkép” (III. 181.).

Ebben a megállapításban igaza van Eötvösnek, mert a sárospataki kálvinista főiskolából a felekezeti gyűlölködés mindenkoron száműzve volt. Szabadelvű gondolkodásra, keresztényi szeretetre, szerénységre, igazságszeretetre nevelt ez a híres régi iskola mindenkit, aki annak növendéke volt. De hol van az igazság Eötvös megállapításaiban akkor, amidőn e főiskola nevelő hatását elismeri Fejér Barnánál, és pedig „szükségképen”, s ugyanakkor megtagadja nálam?

A gyűlölködés és babona éppúgy hiányzott belőlem, mint Fejér-Barnából. A különbség csak az, hogy a nagy perben nekem jutott a hálátlanabb, népszerűtlenebb szerep: kinyomozni, felkutatni a per egész anyagát, Fejér Barnaé és bírótársaié volt a népszerűbb: a kész anyag birtokában felmentő ítéletet hozni.

Amikor Solymosi Eszter eltűnésének ügyét vizsgálat céljából átvettem, bizony sejtelmem sem volt arról a borzasztó gyűlölködésről, arról a sok orvtámadásról, minden képzeletet felülmúló aknamunkáról, amellyel később a vizsgálatot téves nyomokra vezetni, majd annak eredményeit a rágalmak özönével kompromittálni, megsemmisíteni akarták azok, akik a gyanúsítottakkal szolidaritást vállalva, nem az igazság felderítését tartották fontosnak, hanem egyedül és kizárólag hitsorsosaik megmentését, kiszabadítását.

Hányszor kíséreltem meg ettől a hálátlan, kellemetlen megbízatástól megszabadulni, hányszor kértem Kornisst, mentsen fel a vizsgálóbírói teendőktől, adja másnak kezébe a vizsgálatot! Mindhiába! Végig kellett járnom a keserves kálváriát, végig kellett szenvednem hosszú éveken át az ellenem feltámadt indokolatlan gyűlölködés tör- és tű-szúrásait, bírói pályámon a mellőzés keserűségét és szó nélkül, cáfolat nélkül kellett eltűnnöm a rágalmak özönét.

„Az aljegyző fiatal és tapasztalatlan ember volt – írja Eötvös (I. 97.) – elég tehetséggel és minden rosszindulat nélkül, de tele feltűnési vággyal. Napfényre hozni a vérvádat, mely még eddig alig sikerült valakinek s ezzel magára vonni a világ figyelmét: erre a fiatal lélekben úgyszólván pezsgő nagyravágyás méltán törekedhetik. S ha a fiatal ember csakugyan hisz a vérvádban, nagyravágyását nem is lehet nemtelennek gondolni.”

Azzal szemben, hogy a könyvének elején Eötvös így elismeri, hogy „elég tehetséggel és minden rosszindulat nélkül” folytattam le a vizsgálatot, csodálatosképen később könyvének minden lapján a tehetségtelenséget és rosszindulatot igyekszik reám olvasni, meggyanúsítva okiratok meghamisításával, hamis tanúzásra felbujtással, tanúk és vádlottak megkínóztatásával. Itt azonban még csak feltűnési vágyról beszél hogy a várvád bebizonyításával az egész világ figyelmét akartam magamra vonni. Eszemágában sem volt a várvádat bebizonyítani, mert hiszen ha ez lett volna a célom, nem igyekeztem volna a per folyamán mindenképpen megszabadulni a vizsgálóbírói megbízatástól. Egyébként a várvádban sohasem hittem, sem akkor, amikor a vizsgálatot megkezdttem – hiszen akkor még azt sem tudtam, mi az a várvád? –, sem amikor a vizsgálatot lefolytattam és befejeztem, sem később soha. Akkor is középkori babonának tartottam, ma is annak tartom.

V.

MEGKEZDEM A NYOMOZÁST. – SOLYMOSI ESZTEK ÖNGYILKOSSÁGA LEHETETLENNEK BIZONYULT. – AZ ELSŐ KIHALLGATÁSOK. – A KIS SCHARF SAMU VALLOMÁSA. – SCHWARZ MÓRIC KIHALLGATÁSA. – SCHARF MÓRIC RECSKY CSENDBIZTOSSAL ÉS PÉCZELY ÍRNOKKAL NAGYFALURA MEGY.

Mint már említettem, a tiszaezlári községi bíró és a főszolgabíró által beterjesztett tanúvallomások tartalmát éppúgy komolytalannak, nevetséges képzelődésnek tartottam, mint ahogy annak tartotta Korniss. A gyermekét kereső anya megnyugtatóására, a leány eltűnése körülményeinek kiderítése végett, a megtett feljelentés és ügyészi indítvány alapján, az előnyomozatot a helyszínére mégis el kellett rendelnem.

Az akkor érvényben levő 1872. évi bűnvádi eljárási szabályzat szerint az előnyomozat is a vizsgálóbíró hatáskörébe tartozott s a kir. ügyészségnek a vizsgálóbíró nyomozati intézkedéseinél csak indítványtételi joga volt. A vizsgálóbíró köteles volt kiküldetéséről a kir. ügyészséget értesíteni, amely azután egyik tagját megbízta, hogy az előnyomozatnál legyen jelen s a szükséges indítványokat tegye meg. A kir. ügyész indítványának esetleges mellőzése esetén, ha ahhoz továbbra is ragaszkodott, a kir. törvényszék tanácsa döntött. A különbség tehát a bűnvádi perrendtartás életbeléptetése óta fennálló helyzettel szemben abban állott, hogy a jelenleg a rendőri hatóságok által végzett nyomozást, vagy ahogyan akkor az eljárási szabályzat nevezte: előnyomozást is a vizsgálóbíró végezte s a rendőri, illetve közigazgatási hatóságok csak segédkeztek a nyomozásnál.

A kir. törvényszék ama határozatának átvétele után, amellyel az előnyomozásnak megindítása végett elrendelte az iratoknak részemre kiadását, két nap múlva: május 16-án hoztam határozatot, amely szerint „a gyermekrablás, illetve gyilkosság gyanújával terhelt Scharf József elleni ügyben” a törvényszék által elrendelt helyszíni vizsgálat megtartására határidőül május 19. napjának reggeli 8 óráját tűztem ki 1 erről a nyíregyházai kir. ügyészséget, valamint Recsky András nagyfalui csendbiztos is értesítettem, utóbbi azzal, hogy ha lehet, a jelzett napon személyesen jöjjön Eszlárra, mindenestre azonban küldjön egy csendlegényt (pandúrt), aki a helyszíni vizsgálatnál rendelkezésemre álljon.

A csendőrség abban az időben nem volt még mai formájában megszerveve. A csendőrök, vagy ahogyan abban az időben nevezték: pandúrok, a vármegye szolgálatában állottak s a bűnügyi nyomozásoknál és vizsgálatoknál mint karhatalmi és rendfenntartó közegek működtek. A pandúrok tisztjei voltak a csendbiztosok.

Május 19-én reggel megjelentem tehát Tiszaeszláron a községházán Péczely Kálmán törvényszéki írnokkal, akit jegyzőkönyvvezetőül adtak mellém. A kir. ügyészség részéről Egressy Nagy László alügyész jött ki s megjelent Recsky András csendbiztos is egy pandúrral.

Eötvös könyvének abban a fejezetében, ahol Solymosi Eszter halálának titkát fejti meg, megállapítja, hogy a leányka bűntény áldozatául nem eshetett, mert egy szegény, vagyontalan

falusi cselédleányt ugyan ki és mi okból ölhetett volna meg, a józan felfogás szerint tehát a Tisza vizébe fúlt. Ez Eötvös szerint sem történhetett véletlenül, mert a leányka útja Kohlmayer boltjáig és vissza a Tisza közelében vitt ugyan, de mégsem oly közel a Tiszához, hogy megcsúszhatott volna, egyébként pedig a part közelében mindenütt oly sekélyes volt a víz, hogy ha beleesett is, könnyen kijöhetett volna. „Ezt tehát minden időbeli és helyi körülmény úgyszólván kizárja” (III. 135.). Eötvös szerint más megoldás nem lehetséges, mint hogy a leányka öngyilkos lett. Hogy a végzetes lépésre mi vitte, arra nézve azután az élelntantáziájú író egy megható mesét talál ki, melynek bírálataára később még visszatérek.

„Minő könnyen kinyomozhatta volna ezt a bírói vizsgálat az első napokban” – írja Eötvös (III. 136.) –, majd így folytatja: „a falu népe eleintén arról volt meggyőződve, hogy szándékosan ölte magát a Tiszába. Jól tudta ezt a vizsgálobíróság is. De ez a bíróság belekeveredett a vérvád rögeszméjébe s vakon, siketen, konokul se látni, se hallani nem akart mást, csak a vérvádat. Az öngyilkosság nyomait nem felderíteni, hanem inkább eltaposni, megsemmisíteni törekedett. Tisztán látom s azért határozottan állítom ezt. Az iratok bizonyítják, hogy a közönségnek az öngyilkosság esetéről fennforgó véleményét jól ismerte a bíróság.”

Természetesen mindebből egy szó sem igaz. Amikor a tiszaezslári községházán május 19-én reggel megjelentem, a községi jegyzőtől, bírótól és esküdtektől tüzetesen érdeklődtem, van-e lehetősége annak, hogy Eszter öngyilkos lett? A kérdésemet kinevették s a felelet az volt: hogyan gondolhatott volna egy 14 éves gyermekleányka öngyilkosságra és mi oka lehetett volna arra? Másoktól is érdeklődtem a faluban s a felelet mindenütt ugyanaz volt.

Hogy az esetleges öngyilkosság nyomait felderíteni s nem megsemmisíteni akartam, bizonyítják az előnyomozat első napján kihallgatott Huri Andrásné (6. sz. jzkv.), Kohlmayer József (7. sz. jzkv.) és Solymosi Zsófi (8. sz. jzkv.) kihallgatásáról felvett jegyzőkönyvek. Hurinét kikérdeztem arra nézve, nem volt-e oka Eszternek a meg-szökésre? Huriné azt felelte, hogy bár eltűnése reggelén kissé megdorgálta, mikor a boltba indult, a legnagyobb hangulatban volt a leányka. Kohlmayerhez is kérdést intéztem, nem tapasztalta-e, hogy Eszter izgatott vagy szomorú? A felelet az volt, hogy a leányon nem vett észre semmi olyat, amiből következtethette volna, hogy valami baja van. Végül Solymosi Zsófit is megkérdeztem, hogy a találkozásuk óta nem-e látta szomorúnak Esztert? Solymosi Zsófi válasza szerint nemhogy szomorú lett volna, hanem egyenesen jókedvű volt s boldogan dicsekedett el neki, hogy „Julcsa nénye” (Huriné) húsvéti ajándékkul Öt forintot ígért neki ruhára és csizmára.

A valóság tehát az, hogy Eszláron egyetlen embert sem találtam, aki csak lehetőnek is tartotta volna Eszter öngyilkosságát, egyetlen olyan nyomot sem tudtam felfedezni, ami ezt a lehetőséget a legkevésbé is támogatta volna, így tehát a mindenki által teljesen kizártnak tartott öngyilkosság nyomait fel sem deríthettem. Ilyen nyomokat hónapokkal később – amint látni fogjuk – a tiszaezslári bűntény elkövetésével gyanúsítottakkal szolidáris zsidók koholtak, megkísérelve megfizetett hamis tanúkat állítani az öngyilkosság valószínűsítésére, amely kísérlet azután teljes kudarccal, leleplezéssel végződött, amit természetesen Eötvös óvatosan elhallgat.

Nem igaz ennél fogva természetesen az sem, hogy a közönségnek az öngyilkosságról fennforgó véleményét jól ismerte volna a bíróság s hogy ez az iratokból is kitűnik. Miután ilyen véleménye a közönségnek nem volt, azt nem is ismerhettem s azt sem Eötvös, sem más az iratokból meg sem állapíthatta, mert természetesen annak nincs is nyoma sehol az iratokban, hanem azokból éppen az ellenkező tűnik ki, amit a Huriné, Kohlmayer és Solymosi Zsófi vallomásairól felvett jegyzőkönyvek is igazolnak. Eötvös természetesen egyszerűen és röviden „iratokra” hivatkozik, de hogy hol, a művének végén rövid megjelöléssel tételszám szerint felsorolt iratok közül melyikben található, arról nem beszél, mert hiszen ilyet az iratok közül megjelölni nem is tudott volna. Mégis „határozottan” állít. Ilyen értéke van minden további határozott állításának is.

Megállapítván tehát, hogy Eszter halálának oka sem véletlen szerencsétlenség, sem öngyilkosság nem lehetett, mert erre a legkisebb nyom sem volt és semmi jel nem mutatott, sőt ellenkezőleg, kizártnak látszott, kénytelen voltam az egyetlen létező nyom után indulni. Ez az egyetlen nyom: egy ötéves kisgyerek fecsegése, bármily megbízhatatlannak és komolytalannak látszott is, mégis egyetlen volt s azt teljesen elhanyagolni, felette egyszerűen napirendre térni nem lehetett. Nincs a művelt világnak olyan vizsgálóbírója, aki, ha lelkiismeretlen és felületes munkát végezni nem akart, e nyomot otthagya, egyszerűen belenyugodott volna abba, hogy a leány eltűnése megfejthetetlen rejtély, tehát tovább nyomozni sürgősen.

Mindenekelőtt kihallgattam Eszter szolgálatadóját, Hurinét, továbbá Láncki Gábornét, Csordás Gábornét és Üveges Mihálynét arra nézve, mikor és milyen megbízással küldték el az eltűnt leánykát és mikor indult Huriné annak keresésére? Kihallgattam az anyát: Solymosinét, aki elmondta Scharf József templomszolga különös, vádnélküli védekezését. Kihallgattam azután özv. Fekete Jánosnét, aki Eszter eltűnése idején a zsidótemplom felől sírást hallott s ugyanakkor két zsidót látott a templom előtt az út felé nézni, továbbá Pásztor Józsefnét és idősebb Bátor Gábornét arra a jelenetre vonatkozóan, amikor a kis Scharf Samu a Pásztorné libái elé ugrott s először beszélt a leányról, „akit atyus megmosott”.

Idősebb Bátor Gáborné elmondta még ekkor, hogy Eszter eltűnése napján a szomszédjában levő zsidótemplom ablakában még éjjel 11 órákor is látott világot.

E kihallgatások után magam elé hívtam a kis 5 éves Scharf Samut. A gyermek kérdéseimre elbeszélte, hogy az eltűnt Esztert ismerte s látta, amikor az bement hozzájuk, az apja fehér rongyot dugott a leány szájába, azután teknőben megmosdatták és egy nagy zsidó bácsi egy hosszú késsel a nyakát megvágta, úgy, hogy a feje leesett. A testvérbátyja, Móric fogta a leány fejét és tartott egy tányért, amibe piros vér csurgott. Azután megfogták a leányt és vitték a pitvaron át a templom felé, kezét, lábát s a fejét fogták, Brenner és a fia, Soványkakas (Lusztig Sámuel csúfnéve) és a fia, meg Móric. A templom ajtajáig ő is ment velük, de ott Móric bezárta az ajtót. Sokan voltak ott, ott volt Korbács is (Grosz Márton gúnyneve). Azt mondták, hogy a Tiszába viszik Esztert, de ő csak a szekeret látta, amely a veréce alatt állott, két kereke volt s a Brenner bácsié volt. A szekér arra ment, amerre Soványkakas lakik. (9. sz. jzkv.)

Amint a kis Samu ezt az elbeszélését befejezte, behívtam a község házára az általa említett zsidókat s a megválasztott új metszőt, Schwartz Salamont s a kisfiú elé veztettem őket. A gyermek gondolkodás és habozás nélkül azonnal reámutatott Schwartz Salamonnak: „Ez az a hosszú bácsi, aki a leányt megvágta.”

Megdöböntett a gyermek borzalmas, hihetetlenül hangzó elbeszélése. Rendkívüli értelmességet és szellemi fejlettséget árult el a fiú s ha nem is vehettem komoly és megbízható vallomásnak a beszédét, az a határozottság, amellyel Schwartz metszőre reámutatott, gondolkodóba ejtett s most már nem tudtam egy kézlegyintéssel asszonyi pletykának minősíteni a Solymosiné gyanúját. Helyesen állapítja meg Eötvös, hogy a vizsgálóbíró akármily éretlen gyerek szavaiban jelenséget keres s gyakran talál is. „Tünetnek tekint, melyből kiindulhat s amely helyes nyomra vezetheti őt.” (I. 94.) „Csakhogy azt kell megvizsgálni – írja tovább –, vajjon a tünet valódi-e vagy koholt?” Természetesen Eötvös szerint ebben az esetben koholt.

Amint láttuk, Eötvös úgy igyekszik beállítani, hogy a kis Samu csak akkor kezdett beszélni, amikor már tele volt sajtó, parlament a vérváddal s hogy az eszlári asszonyok és leányok édesgették-csalogatták s tanították be. Fentebb már láttuk, hogy mindebből egy szó sem igaz s hogy az eszlári esetről akkor, amikor a kis Samu beszélni kezdett, de még május 19-én, amikor én kihallgattam, sem parlament, sem sajtó, sem – az eszlári népen, a közigazgatási hatóságon s a bíróságon kívül – senki sem tudott.

Azt írja Eötvös, hogy „a zsidók önmagukat falun nem csúfnéven nevezgetik, a kisgyermek

fülébe úgy sugdosták a neveket (I. 93) s hogy például Kutyakorbács nevet nem is adnak, mert a köznép kutyakorbácsot nem ismer, nem használ, azt csak a vadászgató urak használnak s arról a kis Samu a maga szegény családi körében soha nem hallhatott”. Nem is tételezte fel senki, hogy a csúfneveket a kis Samu otthon hallotta, vagy hogy ezzel az eszlári zsidók egymást nevezték volna el.

A falubéli zsidóknak a köznép szokta mindenütt a csúf neveket adományozni s a kis Samu, aki állandóan kint játszott a libalegelőn és keresztény házak udvarain, százszor és ezerszer hallhatta e csúfneveken nevezni és szólítani a zsidókat. Ami különben a Kutyakorbács nevet illeti, lehetséges, sőt valószínű, hogy ezt a csúfnevet valamelyik környékbeli vadászgató úr adta valamikor Grosz Mártonnak, amely azután rajtaragadt s a köznép körében is elterjedt.

A kis Samu vallomása valószínűségének megdöntésére tehát az Eötvös által felhozott érvek nagyon is gyengék. Annyira gyengék, hogy a szélső liberális „Egyetértés” című lap, amelynek ez időben Eötvös főmunkatársa volt, 1882 június 9-én, természetesen mielőtt még Eötvös védői megbízást kapott volna az ügyben, a kis Samuról ezeket írja:

„Scharf Samu értelmes beszédű, fürgé gyerek, s egészen tisztán beszél magyarul. Ezt jó lesz figyelembe vonni, minthogy bátyjának, Móricnak, vallomása hitelességét azzal az okoskodással akarták gyengíteni, hogy a vizsgálat oly magyaros szavakat adott szájába, miket a zsidó egyházfi fia nem mondhatott, öccse után ítélve azonban Scharf Móric csak oly jól beszélhet magyarul, mint akármelyik eszlári parasztfiú.”

Eötvös is elismeri, hogy a kis Samu beszéde jelenség, tünet, melyből a vizsgálóbíró kiindulhat e miután a tünet, a jelenség nem úgy keletkezett, ahogy Eötvös azt állítja s az az időbeli csekély kis ferdítései mellett úgy nem is keletkezhett, tehát az koholtnak sem tekinthető. Ha pedig nem koholt, hanem valódi, akkor azt elhanyagolni, felette napirendre térni lelkiismeretes vizsgálóbírónak nem lehetett. Nem lehetett annál kevésbé sem, mert összevetve a gyermek beszédét atyjának a Solymosiné előtti elszólásával, a Feketéné által hallott sírásokkal, ez a jelenség, ez a tünet jelentőségében és komolyságában megnőtt.

Ezek után minden indok és alap meg volt arra, hogy Scharf Józsefet Móric fiával együtt, továbbá Schwarcz Salamon metszőt és Brenner Braun Ábrahámot a községházán őrizetbe vétessem és hogy a zsidótemplomban és környékén helyszíni vizsgálatot tartsak.

Az idő azonban ekkora már előrehaladott, borús, felhős idő lévén, korán alkonyodni kezdett, a pontos és részletes vizsgálatot aznap már befejezni nem lehetett és így kénytelen voltam másnapra halasztani.

Elővigyázatból, nehogy a templomszolga feleségével – Scharfnéval – bárki is beszélhessen, Lázi János kisbírót kirendeltem a templomnak és a templomszolga lakásának őrizetére. Amint azután másnap kiderült, nagy hiba volt tőlem, hogy erősebb őrizetről nem gondoskodtam s hogy kifejezetten meg nem parancsoltam a kisbírónak, hogy a templomba senkit be ne eresszen, de nem sejtettem előre, hogy a szerencsétlen kisbíró olyan határtalan együgyűséggel fogja a reabízott feladatot teljesíteni. A jámbor, együgyű Lázi megbízatását csak arra értette, hogy Scharfnéval ne engedjen senkit beszélni, ezt a tilalmat nem is engedte megszegni, ennél tovább azonban már nem járt az esze.

Másnap délelőtt 11 óra tájban, amikor a helyszíni szemle megtartására Egressy Nagy alügyésszel megjelentünk a zsidó templomnál, Jelentette Lázi, hogy estefelé zsidók jöttek a templomhoz, de ő rájuk szólott, hogy ne jöjjenek közel, mert Scharfnéval nem szabad beszélni senkinek. Később, este 8 óra után, Szüszmann Jakab, Braun Ábrahám és Grosz Farkas visszajöttek és Scharfnétól a templom kulcsát kérték.

Lázi János előbb tiltakozott a kulcs átadása ellen, mivel azonban Szüszmann kijelentette, hogy nem lehet őket a templomból kitiltani, belenyugodott a kulcs átadásába, mire a nevezettek a kulcsot Scharfné lakájából kihozták és bementek a templomba, ahol körülbelül egy óráig időztek. Hogy mentek-e be mások is utánuk, azt nem látta, mert közben Scharfné a ház ele kijött, s a zsidók beszélni kezdtek hozzá, mire beparancsolta Scharfnét a lakásba, ő is bement vele, s ott maradt, míg a zsidók a templomból el nem távoztak.

Elbeszélte még Lázi azt is, hogy késő éjjel, 11-1/212 óra tájban megunt az ácsorgást, s

mivel csúnya esős idő volt, bement a templom pitvarába, 6 a küszöbre hajtva a fejét, lefeküdt és elszunnyadt. Arra riadt fel, hogy a kakas megszólalt, mire felugrott és kiment szétnézni. Az eső akkor már elállott, s a templom kertjében a földön egy nagysarkos csizma nyomát fedezte fel, amely Lengyel Istvánné szomszédos háza mellé vezetett egy friss hányású gödörhöz, amely este még nem volt ott. A nyom azután kivezetett a kertből a gyepig és ott elveszett. Csak az eső megszűnése után keletkezhetett a nyom, mert ha az eső kezdete előtt keletkezett volna, a nyomban a víznek meg kellett volna állania, már pedig az teljesen friss volt (206. sz. jzkv.).

A helyszíni szemlén, amit Lázi e jelentése után május 20-án délelőtt foganatosítottam, Szüszmann Jakab algondnok és Guttman József vezetésével megtekintettem a templomot, ennek előpitvarát, karzatát és padlását, de hosszas kutatás után sem tudtam gyanús nyomokra találni. Mindössze az előpitvarban hátul és az imádkozószek alatt látszott a föld olyanak, mintha fel lett volna egyes helyeken ásva. Megnéztem azután tüzetesen a templommal kapcsolatos rituális fürdőt is, ahol a leírhatatlan szennyen és émelyítő bűzön kívül semmit sem észleltem.

Amidőn kérdőre vontam Szüszmann Jakabot és Grosz Farkast, hogy mit kerestek előző napon a késő esti órákban a templomban, azt válaszolták, hogy imádkozás céljából voltak ott. Ezt a választ természetesen kételkedés és gyanú nélkül nem vehettem tudomásul, mert hiszen nem szokás a templomban késő este imádkozni. Amint megállapítottam, nem is történt meg azelőtt soha, csak éppen ezen az estén. Miért? Arra nem tudtak válaszolni Szüszmann és társai.

Lázi jelentése az éjszakai tapasztalatairól, a rejtélyes friss csizmanyomok, Szüszmannak és társainak késő esti erőszakos bemenetele és hosszas időzése a templomban, kiszélesítették azt az egyetlen nyomot, amely az eltűnt leány sorsának felderítésére rendelkezésemre állott és megerősítették a kis Samu gyermeki fecsegésével, s az apjának a nánási esettel kapcsolatos különös védekezésével felkeltett gyanút.

Ezt a gyanút, amelyet a fentiekén kívül a sírást halló Fekete Jánosné vallomása is támogatott, némileg erősítette a május 20-án, a szemle után kihallgatott tanúk vallomása is.

Bátori Zsófi, a zsidótemplom szomszédságában lakó id. Bátori Gáborné leánya elmondta, hogy Eszter eltűnése napján a zsidók a szokottnál későbbben, csak déltájban jöttek ki a templomból, s ugyanaznap este 8 óra tájban Lichtmann Móric lakásán gyülekezve, ismét visszamentek a templomba, s ott késő éjjelig időztek, holott máskor soha sem voltak napszállta után a templomban.

A Polgárra megválasztott régi eszlári metszővel, Taub Emánuellel egy pitvaron lakó Csordás Jánosné elbeszélte, hogy a kérdéses napon Taub, és a nála szálláson lévő két idegen metsző csak későn: délután egy óra felé jöttek haza a templomból, napszálltakor azután ismét elkentek s csak késő éjjel tértek vissza.

Kihallgattam még ezen a napon a kis Samu elbeszélésének többi fültanúit, Sós Andrásné, Szabó Juliannát, Sós Erzsébetet és Tanyi Esztert, akik mindannyian megismételték, amit a községi bíró és a főszolgabíró előtt május elején már elmondottak.

Végül kihallgattam az új metszőt, a kis Samu által Eszter nyakának elvágásával vádolt Schwarcz Salamont és az egyházfnek első házasságából származó 14 éves fiát, Scharf Móricot.

Schwarcz Salamon erélyesen utasította vissza a szörnyű vádat, Scharf Móric pedig kijelentette, hogy Esztert nem ismerte, s eltűnéséről nem tud semmit. A húsvét szombatjának történetét ugyanúgy adta elő, ahogy az anyja, Scharf József né és Schwarcz Salamon. Elmondta, hogy e napon a zsidók reggel 8 óra tájban mentek be a templomba, s 10 óra tájban távoztak el együtt mindannyian. Délután 6 óra tájban ismét volt istentisztelet, mely körülbelül egy és háromnegyed óráig tartott, este 8 óra tájban pedig Lichtmann Jakab, Röhmer, Einhorn és Szuszmán jöttek be a templomba és ott időztek este 10 óráig. Hogy mit beszéltek bent, azt

nem hallotta, csak annyit tud, hogy Szüszmann és Einhorn közt volt „valami veszedelem, s arról volt beszéd köztük”.

Megkérdeztem Mórictól: mennyi ideje annak, hogy az apja egyházi, s ez idő alatt volt-e máskor is eset arra, hogy az esteli órákban valaki a templomba ment. A válasz így hangzott:

„Négy éve, hogy apám egyházi, de ezen idő alatt máskor nem történt meg, hogy valakit este beeresztettünk volna a templomba beszélgetni.”

Scharf Móric kihallgatása a községházán történt. A helyszűke miatt a kihallgatásra előállítottakat nem lehetett teljesen elkülöníteni, s így amikor Móric kihallgatása kezdődött, a jelen lévő mostohaanyja, Scharfné, zsidó zsargon nyelven erősen és keményen reászólt Móricra, mire én nyomban figyelmeztettem, hogy zsidóul beszélnie nem szabad. Mánap, amidőn Móric részletes beismerő vallomást tett, tudtam meg, uii volt a tartalma a Scharfné beszédének s hogy azzal Mórictól akarta megfélemlíteni.

A vizsgálat harmadik napján: május 21-én, elsősorban Scharf Józsefet és Szüszmann Jakabot hallgattam ki. Ők sem akartak tudni Proműt Eszterről, sőt kijelentették, hogy a leányt nem is ismerték. Másnap két tanú jelentkezett, a Solymosiné szomszédságában lakó kzuhi (íyörgyné és Gazdag Józsefné személyében, akik vallották, hogy Szüszmann is Solymosiné közelében lakik és Eszter, amidőn még iskolásgyerek volt, naponként megfordult Szüszmannéknál. Egyébként pedig aznap, vagyis kihallgatásuk napjának reggelén, Szüszmannnak Záli nevű leánya kijelentette előttük, hogy ő is, meg szülei is jól ismerték az eltűnt leányt.

Scharf József beismerte, hogy Eszter eltűnése napján a leányát kereső anyja előtt felhozta a nánási esetet, Scharfné azonban, aki pedig e beszélgetésnél szintén jelen volt, még ezt is letagadta, s tagadása mellett megmaradt még a végtárgyaláson is.

Egyébként Scharf és felesége szintén mindketten tagadták, hogy Esztert ismerték volna. Később, a vizsgálat folyamán (1882 szept. 11.) kihallgatott Papp Albert és neje – akiknek szolgálatában állott Eszter, mielőtt Hurinéhoz került volna – határozottan vallották, hogy az alatt az idő alatt, amíg Eszter náluk szolgált, úgy Scharf, mint különösen felesége és Móric fia, gyakran jártak át hozzájuk zöldségemükért és gyümölcsfélékért s így Esztert ismerniök kellett.

A helyszíni szemlén az imádkozó asztal alatt észlelt tapasztási nyomokra vonatkozóan azt mondta Scharf, hogy azon a helyen a föld kikopott e a kántor megparancsolta, hogy csinálja egyenesre, „hogy az asztal ne billegjen”. Mórival hozatott tehát pelyvát és a kopás helyét megcsinálta, azután pedig vizet öntött reá, hogy tapadjon.

Ugyanén napon kihallgattam Kohlmayer szatócsot is, akinél Eszter eltűnése előtt vásárolt, s akinek vallomását fentebb, amidőn Eszter eltűnésének időpontjáról volt szó, már ismertettem.

Az e napon kihallgatott tanúk egész sora erősítette és növelte tehát azt a gyanút, amely eleinte olyan komolytalannak látszott, de amit maguk a zsidók erősítettek meg azáltal, hogy még azt is letagadták, hogy az eltűnt leányt ismerték volna.

A már jelzett tanúkon kívül Bátoriné Gábor és felesége, akik idősebb Bátoriné házában laktak, igazolták, hogy Eszter eltűnésének napján még este 10 óra tájban is világosság volt a zsidótemplomban. Ugyancsak világosságot látott egész hajnalig úgy a templomban, mint Lichtmann Móric házában az eltűnt Eszter egyik távoli rokona, Solymosi János, aki akkor Grosz Márton (kutyakorbács) cselédje volt, s miután aznap a kutyák egész éjjel hangosan ugattak, le sem mert feküdni az istállóban levő ágyára, mert attól félt, hogy kint tolvajok járnak. Látta, amint a kérdéses szombati napon alkonyat táján a zsidók tömegesen gyülekeztek a Grosz szomszédságában levő Lichtmann Móric lakásán, s feltűnt neki, hogy gazdája, Grosz, aki már régen haragban volt Lichtmannal, szintén megjelent ott. Látta, hogy a zsidók az éj folyamán Lichtmann lakásáról kétezer is mentek tömegesen, apróbb csoportokba oszolva, a zsidótemplom felé s onnan vissza.

Annak ellenőrzése végett, hogy vajjon Solymosi János igazat mondott-e, másnap a

helyszínén, Grosz Márton házánál megjelentem, és megállapítottam, hogy az istálló mellől teljesen tisztán láthatók úgy a zsidó templomnak északi és kelet felőli összes ablakai, valamint a Lichtmann házának az ablakai és jól láthatók a templom és a Lichtmann háza közötti úton elhaladó egyének is.

Papp József törvénybíró és ennek cselédje, Tapasztó Miklós vallották, hogy amidőn húsvét után április hó második felében egy alkalommal Nyíregyházáról katonaság jött Eszlárra, a zsidók különös érdeklődéssel szerették volna kitudni, hogy mi célból jöttek a katonák? Rosenberg Hermann, akinek a bűnperben rendkívül gyanús szerepéről még sok szó lesz, Rozi leányát rögtön átküldötte Papp Józsefhez. Az udvaron lévő két cselédnek, Tapasztó Miklósnak és Dulinszki Jánosnak azt mondta Rozi, hogy az apja napraforgómagért küldte át. Nem ment azonban be a házba, hanem megállt az ablak alatt s ott hallgatódzott. Majd mikor a két cseléd reászólt, hogy ha napraforgómag kell, menjen be, azt felelte, hogy nem is kell mag, csak azért jött át, hogy megtudja, miért van katonaság a faluban? Sokáig faggatta erre nézve a két cselédet, s mikor azok kijelentették, hogy nem tudják a katonák jövetelének okát, azt felelte, hogy nekik ezt tudniuk kell.

Nem állítom, hogy a zsidóknak e két tanú vallomásával igazolt különös érdeklődése a katonaság érkezésének oka felől súlyos gyanúoknak vagy éppen bizonyítéknak volna tekinthető; mert hiszen lehetett az egyszerű és ok nélküli kíváncsiság is, összevetve azonban a többi körülményekkel és gyanúokkal, ez is alkalmas volt a gyanú erősítésére.

Sokkal jelentősebb volt azonban ennél özv. Lengyel Istvánnénak és fiának, Lengyel Jánosnak a vallomása. A zsidótemplom szomszédságában lakó Lengyelné, aki, mint már arról szó volt, a kérdéses szombati napon a templom felől háromszor is segélykiáltást hallott, akinek aznap feltűnt az is, hogy a zsidók a szokásosnál jóval később jöttek ki a templomból, most a községi főbíró, illetve főszolgabíró előtt tett vallomásait megismételvén hozzátette, hogy Eszter eltűnése óta Scharfné, aki pedig azelőtt sohasem járt át hozzá, minden alkalmat felhasznált, hogy átjöhessen, kivált olyankor, ha Solymosiné is ott volt nála, s ilyenkor aziránt szokott érdeklődni, vajjon oda hallatszik-e a beszéd és a kiáltás a zsidótemplomból?

Ugyanezt vallotta Lengyelnének János nevű felnőtt fia is.

Gyanús jelenség volt tehát elég, amely a kis Scharf Samu eleinte hihetetlennek és komolytalannak látszó gyermekbeszédét lassanként a valószínűségbe öltöztette, ámde közvetlen bizonyítók arra nézve nem volt, hogy az eltűnt leányt valóban az a sors érte volna, amit a gyermek elmondott. A háromnapos vizsgálat tehát a jelentékeny gyanúkokon kívül közvetlen tárgyi bizonyítékot nem szolgáltatott.

A nyomozás további menetének irányítására leglényegesebb, legfontosabb lett volna, hogyha már élve elő nem kerülhetett Solymosi Eszter, legalább a holtteste került volna elő. Ha a néma, kihűlt test nem is beszélhetett volna el, hogy miért kellett a fiatal 14 éves életnek megszűnni, de kétségtelenül megmutatta volna az utat, amelyen a nyomozásnak tovább haladni kell. Megállapítható lett volna, hogy a leányka természetes halállal halt-e meg, vagy bűncselekmény – gyilkosság – áldozata lett?

Miután semmi remény nem mutatkozott arranzve, hogy a leányka elve előkerüljön, halászokat rendeltem ki a Tiszához, akik a folyó medrét szigonyokkal felkutatták a folyónak Tiszaeszlár község alatti vonalán.

„A folyó medrének ez a megkotrása – írja Eötvös – nagyon jellemző. Teljes tapasztalatlanságra mutat.” Majd így folytatja: „a leányka eltűnése óta 50 nap telt el. Ötven tavaszi nap, amikor a Tisza áradni szokott, hozván magával a Kárpátok olvadt hóvizét. ötven nap alatt mit nem csinálhatott a tehetetlen holttesttel az áradó folyó?” (I. 99.). Végeredményben megállapítja Eötvös, hogy ötven nap alatt a tetemet a víz száz meg száz kilométer távolságra ragadhatja.

Lehet, sőt valószínű, hogy a tiszaezlári ügy nyomozatának és vizsgálatának nyolchónapi tartama alatt követtem el hibákat és tévedéseket, a Tisza medrének átkutatása azonban az

adott esetben és körülmények között a legszélesebbkörű tapasztalatokkal rendelkező vizsgálóhírnok is legelső intézkedései közé tartozott volna, s nem hiszem, hogy akadt volna hivatását lelkiismeretesen betölteni akaró olyan vizsgálóbíró, aki ezt elmulasztotta volna. Hiszen a legkézenfekvőbb volt a feltevés, hogyha az eltűnt leányka csakugyan büntény áldozata lett – amint erre a bűnözés történetében számos példa van –, a gyilkos vagy a gyilkosok az áldozat nyakára köveket vagy egyéb súlyos tárgyakat erősítenek, s víz alá süllyeszti, így remélve az áruló holttest eltüntetését.

Ha mindenáron vérvád után akartam volna kutatni, mint ahogy Eötvös beállítja, vajjon mi szükség lett volna a holttest előkerítését ilyen fáradságos módon megkísérelni? Nem-e egyszerűbb lett volna megvárni az éjszakát, amikor Scharf Móric a pandúrkezek alatt vallani fog, amit – ha igazak lennének Eötvös rágalmai – nekem akkor már előre kellett tudnom?

A jámbor és felületes olvasó mire Eötvös könyvének II. kötetéhez ér, az élvezetes leírások, az írói művészet szuggesztív hatása alatt, rég elfelejti, amit Eötvös a Tisza tavaszi áradásai által elsodort holttest ötvennapos útjáról ír itt, ahol ez az érv alkalmasnak látszik arra, hogy a vizsgálóbíró munkájának a nevetségesség színezetét adja.

Eötvös ugyanis könyvének II. kötetében 20 oldalon át elkeseredetten kísérel meg orvosszakértőkkel, az eltűnt leány anyjával és ismerőseivel szemben bebizonyítani, hogy a Solymosi Eszter ruháiba felöltöztetett hulla, amely június 19-én, tehát Eszter eltűnése után 80 nap múlva Tiszadadánál, Tiszaeszlártól 20 kilométernyire bukkant fel, az eltűnt leány hullája volt. Amidőn majd erről a hullaúsztatásról, a bűnper legérdekesebb fejezetéről lesz szó, emlékeztetni fogom az olvasót, hogy a kiváló író itt hogyan vélekedett a Tisza tavaszi áradásairól, s arról, hogy 50 nap alatt száz meg száz kilométernyire sodorja a holttestet a szeszélyes folyam árja. Ehelyütt csupán a kiváló humorú író számtani tréfájára hívom fel az olvasó figyelmét: ha 50 nap alatt több száz kilométernyire sodródik egy holttest a Tisza tavaszi áradásai következtében, hogyan bukkannhat fel mégis 80 nap múlva csupán 20 kilométernyire attól a helytől, ahol a folyóba jutott?

Egyébként a folyó medrének az átkutatása eredménytelen maradt.

A nyomozás tehát a harmadik napon sem járt lényeges eredménnyel. A következő napra ismét egy egész sereg tanú várt kihallgatásra ugyanazokra a gyanús jelenségekre, amelyeket részben már az addig kihallgatott tanúk is igazoltak.

A nyomozás e harmadik napján estefelé Recsky András csendbiztos bejelentette, hogy másnap hajnalban az országos vásárra, Nyíregyházára készül bemenni, ezért éjszakára hazamegy Nagyfalura, a lakására. Ugyanekkor Péczely Kálmán írnok, aki aznap már egész napon át beteg volt, engedélyt kért, hogy betegsége miatt haza mehessen Nyíregyházára. Látva azt, hogy az írnok valóban beteg, a kérést teljesítettem. Recsky erre felajánlotta, hogy másnap hajnalban beviszi magával kocsin a beteg Péczelyt, s így éjszakára, Recsky meghívására, ő is Nagyfalura ment.

„El is megy Péczely, csak hogy nem haza megy, hanem ő is Nagyfaluba megy a kisfiúval és a csendbiztossal” – írja (I. 113.) jelentősegteljesen Eötvös, amiből sejteti az olvasóval, hogy Péczely egy tervszerűen előkészített kínvallatás végett ment Recskyvel és Scharf Móriccal Nagyfaluba. Mindenesetre kevésbé gyanús lett volna Péczely szerepe, ha rögtön akkor – este 7 órakor –, amikor Recsky Nagyfaluba kocsikázott, ő betegen nekiindul egy 25 kilométeres gyalogútnak, neki az éjszakának Nyíregyházára. (Vasút akkor még nem volt Tiszaeszlár és Nyíregyháza között.)

Recskynek Nyíregyházára menetele kedvező alkalomnak kínálkozott arra, hogy Scharf Móricot megbízható fedezet mellett bekísértethessem Nyíregyházára a kir. ügyészséghez. Eszláron ugyanis a gyanúsítottak őrizetbevételére megfelelő és elegendő helyiség nem volt, s a már harmadik napja őrizetben lévő Scharf Józsefet, ennek feleségét, továbbá Schwarcz Salamont és Brenner Braun Ábrahámot, nehogy egymással érintkezhessenek, csak a legnagyobb nehézséggel lehetett a községházánál elhelyezni. Móricot – egyrészt, mert a

községhezánál már hely nem volt, másrészt azért is, nehogy zsenge koránál fogva ártalmára legyen a testi kímerültség, amely a többieket egyébként nem túlságos kényelmes elhelyezésük ellenére, felnőtt koruknál és erős szervezetüknél fogva, nem veszélyeztethette, mindjárt a nyomozás első napján a községi bíró házában helyeztem el, s itt volt három napig, természetesen sok kényelmetlenséget okozva a bíró családjának.

A bíró szívességét hosszabb ideig nem vehettem igénybe, s így amidőn ez az első alkalom kínálkozott Móric kedvezőbb elhelyezésére, siettem ezt az alkalmat megragadni annál is inkább, mert a fiú jelenlétére egyelőre szükség sem volt.

Eötvös azt írja, hogy „a fiú nyugodtan maradhatott volna Eszláron, elkülönítésére és letartóztatására ott is volt elég kényelmes helyiség” (I. 113.). Természetesen ez is egy olyan alap nélküli megállapítás, mint amilyennel Eötvösnél lépten-nyomon találkozunk.

„De tanú-e hát, vagy vádlott?” – veti fel a kérdést Móricra vonatkozóan Eötvös (I. 103.) – s mindjárt feleletet is ad rá, mondván, hogy „vádlottnak kellett lennie, de csak azért, hogy előzetes letartóztatására törvényes ürügy legyen”, mert „ha mindjárt kezdetten tanúvá teszik, akkor letartóztatni, rokonaitól elkülöníteni, a világtól elzárni nem lehet.”

A valóság az, hogy miután a kis Samu elbeszélése szerint Solymosi Eszter meggyilkolásánál Móric is segédkezett olyképen, hogy a leány fejét fogta, az állítólagos gyilkosságban ezáltal bűnrészesként van gyanúsítva. Előzetes letartóztatásához tehát ürügy nem kellett. Amikor azután Móric későbbi vallomásában elmondta, hogy ő a kulcsyukon keresztül nézte végig Eszter meggyilkolását, az ő bűnrészeségére nézve pedig a kis Samu vallomásán kívül más adat nem merült el, már pedig kizárólag egy ötéves gyermek vallomása alapján az ügyészség ellene vádat nem emelhetett, éppúgy megszűnt gyanúsított lenni, s éppúgy nem emelt ellene utóbb az ügyészség vádat, mint például, amint a későbbiekben rátérünk, a szintén hosszabb ideig előzetes letartóztatásban, majd vizsgálati fogságban volt Rosenberg Hermann és Klein Sámuelné ellen, akiket utóbb szintén szabadonbocsátottam, s már a végtárgyaláson csak mint tanúk szerepeltek.

Eötvös ezert nem igaz az, hogy Móricot azért adtam át Péczelynek és Recskeynek, hogy Nyíregyházára vigyék, s ott az ügyészségnek adják át, mert Bakó Ignác pandúr világosan hallotta, mikor a fiú átadásakor azt mondtam Recskeynek, hogy kihallgatás végett vigyék át Nagy faluba (I. 117.).

Erre nézve szószerint idézem a végtárgyalás jegyzőkönyvéből Bakó Ignác vallomásának erre vonatkozó részét:

Szeyffert (közvádoló): „Mondja meg, tudja-e annak okát, hogy miért szállították Scharf Móricot Nagyfaluba?”

Bakó: „Kihallgatás végett.”

Szeyffert: „Jelen volt akkor, amikor megkapta a rendeletet, hogy vigye át Móricot?”

Bakó: „Nem én magam vettem át, Recskey úr is ott volt és velem együtt ő is felült a kocsira és Móric is, és együtt mentünk.”

Szeyffert: „De jelen volt, mikor az utasítás kiadatott, hogy a fiút el kell vinni Nagyfaluba?”

Bakó: „Ott nem voltam jelen.” (Végtárgyalás, 1883. VI. 25.)

Az egyszerű paraszti észjárású pandúr tehát, aki saját bevallása szerint jelen sem volt, amikor a fiút átadtam Recskeynek és nem is hallotta az utasítást, amivel átadtam, csak abból következtette, hogy a fiút kihallgatás végett adtam át, hogy Scharf Móric aznap késő este, amint látni fogjuk, félelemszülte saját elhatározásából vallomást tett. Ha vallomást tett, akkor bizonyosan azért vitték el, hogy kihallgassák – gondolta bölcsen a pandúr.

Erre írja azután Eötvös, hogy Bakó világosan hallotta, hogy Móricot kihallgatás végett adták át. Recskeynek.

„Hiszen ha a kir. ügyészségnek akarta átadni – írja tovább –, ott volt a kir. ügyész, Egressy Nagy László kéznél, Tiszaeszláron, miért nem adta át annak? És azután volt a kézen már letartóztatva négy vádlott, miért nem adta át ezeket? Miért csupán a kisfiút akarta átadni, aki

pedig, mint nyomban kisült, nem is volt vádlott” (I. 118.).

Hogy miért éppen Móric külön elhelyezése volt szükséges, arra a fentiekben már reámutattam. A többi négy letartóztatottra még szükség lehetett a helyszínén esetleges szembesítéseknel. S hogy miért nem adtam át a helyszínén lévő ügyésznek Móricot? Talán úgy gondolja Eötvös, hogy az ügyésznek személyesen kellett volna Nyíregyházára bekísérni vagy szállására vinni s ott tartani napokig pandúrként őrizve. A kir. ügyész talán mégsem pandúr, aki bekísér foglyokat, avagy saját maga őrzi azokat? Egyébként pedig Egressy Nagy László a helyszínéről el sem mehetett, amíg ott a nyomozás tartott, mert minden pillanatban felmerülhetett valamely sürgős vizsgálóbírói rendelkezés szüksége, amire nézve az ügyész indítványát haladéktalanul ki kellett kérni.

Móricot a nyíregyházai kir. ügyészséghez címzett kísérőlevéllel adtam át Recskeynek. Vajjon miért kellett volna kísérőlevél, ha csak Nagyfaluba kihallgatás végett akartam beküldeni? Hiszen ha kínvallatással vagy félemlítéssel lett volna szándékom a gyermekből vallomást kivenni, ezt Recskeyvel és pandúrjaival éppúgy elvégeztethettem volna Eszláron is.

Mindebből láthatja az olvasó, mennyi az igazság Eötvös feltevéseiben, ő e feltevésekre vakraerő bizottsággal felépített vádjában. Ugyanannyi, mint a kis Scharf Samu betanításában, s abban a folytonosan ismételt fordításában, hogy az egész bűnpert a vérvádtól hangos sajtónak és az antiszemitáknak az izgatási idézte fel.

MÁSODIK RÉSZ.

SCHARF MÓRIC

I.

MI TÖRTÉNT NAGYFALUBAN? – SCHARF MÓRIG VALLOMÁSA. – RECSKY CSENBIZTOS HÁZÁNÁL. – EÖTVÖSÉK HAMIS TANÚI MÓRIC ÁLLÍTÓLAGOS KÍNOZTATÁSÁRÓL. – A SZAVAHIHETŐ TANÚK MIND AZT VALLOTTÁK, HOGY MÓRICOT SENKI SEM BÁNTALMAZTA.

Május 21-én napszállta után elindultak tehát Nagyfaluba Recsky csendbiztos, Péczely írnök és a tiszzaeszlári zsidó egyházfi 14 éves fia, Scharf Móric. Velük ment a kocsin Bakó Ignác pandúr is. Közvetlen tapasztalatból nem tudhatom, hogy mi történt elindulásuktól kezdve addig az időpontig, amíg éjfél tájban álmomból fölverve Péczely és Recsky ama jelentésére, hogy a fiú fontos vallomást tett, meg nem érkeztem Nagyfaluba a csendbiztos házához. Később, amidon a védelem a vádhatósággal egyetértően azt akarta beigazolni, hogy a bünper koronatanúját, Scharf Móricot vallomására betanították, részletesen ki kellett deríteni minden egyes mozzanatot Móricnak Eszlárról történt elindulása, illetve Nagyfalura érkezése idejétől egészen az én oda érkezésem pillanatáig.

Előre kell bocsátanom, hogy elindulásuk előtt Recskyt arra utasítottam, hogy Móricot éjszakára Péczelyvel egy szobába helyezze el, Péczelynek pedig azt az utasítást adtam, hogy a fiút ugyanabban a helyiségben tartsa, ahol ő maga is aludni fog. Erre az intézkedésre azért volt szükség, mert nem tartottam lehetetlennek, hogyha Móricot a csendbiztosnál a cselédek közé küldik aludni, ezek kérdezősködéseinek vagy gúnyolódásainak lesz kitéve.

Amint Bakó Ignác pandúr később elmondotta, Nagyfalura menet, útközben a fiú csendesen és hallgatagon ült mellette a kocsin. Nagyfalura érkezve, a csendbiztos felesége nyomban terített asztalhoz ültette férjét, a vendéggel, Péczelyvel együtt. Móriccal – meghagyásom ellenére – a megérkezés után nem törődött senki. Recskyt a vacsorázás foglalta el, Péczelyt pedig fejfájás kínozta, s asztalhoz ült ugyan, de nem evett, rövid idő múlva pedig arra kért engedelmet a ház asszonyától, hogy lefekhessék, s hogy egy cseléd hidegvizes borogatást készíthessen a fejére.

Móric tehát a megérkezés után Bakó pandúrral a konyhába ment, ahol azonban a cselédek egyértelmű vallomása szerint vele senki sem beszélgetett. Kis idő múlva azután Péczelynek is eszébe jutott a rendelkezésem s a fiú holléte iránt érdeklődött. Amidőn jelentették, hogy Móric a konyhában üldögél, behívatta őt a szobába, ahol Recskyné vacsorával kínálta, de a fiú nem evett, mert közben már jóllakott az útravalóból, amit az eszlári községi bíró felesége csomagolt részére.

Vacsora után Péczely megkérte Recskyt, mutassa meg kijelölt alvó-helyét. A csendbiztos a vendégszobába vezette Péczelyt, hová Móric is vele ment.

Móric a lefekvéshez készülődött, amidőn Péczely azzal a célzattal, hogy mielőtt a fiú nyugovóra tér, a lelkére beszéljen, megkérdezte tőle:

– Tudod-e, hová mégy?

– Nyíregyházára – felelte a fiú.

– De tudod-e, hogy ott hová mégy? A tömlöcbe! örökös rabságba! Nézd csak, édes gyermekem, te tudsz mindent, mert hallottam habozó vallomásodat. Ha te tudsz valamit, miért nem vallod meg? Eddig a bűntény súlya apádra nehezedik. Egész életedben lelkiismereted rabja akarsz lenni? Szenvedni akarsz egész életedben, hiszen azzal nem könnyítesz apádon, ha tagadásba maradsz.

– Én szólnék, de nem merek, mert ha szólok, a zsidók megölnek – felelte Móric riadtan.

Péczely megnyugtatta:

– Fiam, ha az ember az igazságot mondja, akkor a törvényszék mindig védelmére van. Ha

az igazat mondod, a törvényszék védelmezni fog, nem fog egyetlen hajszálad sem görbülni.

A fiú felbátorodott.

– Meg is mondok mindent – felelte.

Péczy erre azt tanácsolta Recskynak, aki e beszélgetés alatt szintén a szobában tartózkodott, hogy menjenek át az irodába s ott kérdezzék ki és vegyék rögtön írásba, amit Móric vallani akar.

A Péczy szobájában lefolyt jelenetet a végtárgyaláson így beszéte el Péczy s lényegében megerősítette azt Recsky is. Móric csak arra emlékezett, hogy Péczy őt örökös rabsággal fenyegette meg, ha az igazat el nem mondja s ez indította arra, hogy mindent elmondjon.

Eötvös azt írja: „hogyan itt (tudniillik Péczy hálósobájában) mi történt, abból kevés tudódott ki, ... néhány részlet mégis kiszivárgott. Eötvös szerint Péczy ezeket mondotta volna Móricnak: „tudod-e, hol hálsz holnap? A tömlőben. Ott legalább a kutya nem veszi ki kezedből a kenyeret, ott rothadsz el, ha meg nem mondod az igazat, hová lett Eszter?”

Elfelejté Eötvös megnevezni a forrást, ahonnan „ez a részlet kiszivárgott”. Móric csak annyit mondott, hogy Péczy örökös rabsággal fenyegette. A részleteket Eötvös írói fantáziája találta ki.

„Voltak azonban tanúk is” – írja tovább jelentőségteljesen, de elfelejté elmondani, hogy honnan kerültek ki ezek a tanúk s mik azok a titkok, amiket a végtárgyaláson elárultak?

Kik hát ezek a tanúk? Recsky elbocsátott cselédei, akik a kérdéses időben nála szolgálatban voltak. Eötvös szerint az egész cselédség „tudta mi készül”, az egész falu csak erről beszélt. A cselédek kíváncsiak voltak, hallgatóztak a Péczy ablakánál, ahol a zsalu le volt ugyan húzva, de rései közt be lehetett látni a szobába. Ide vonultak a kertbe az ablakok alá az összes cselédek, szakácsnő, szobalány, szolgáló, kertész és kocsisok.

„A vizsgálóbíró egyiket se hallgatta ki” – írja felháborodva Eötvös. Ez igaz. De miért, milyen címen hallgathattam volna ki őket, amikor még gyanúja sem merült fel annak, hogy Móricot vallomására bárki is testi fenyegetéssel vagy fenyegetésekkel kényszerítette volna? Hiszen erről Móric, amidőn később összesen hat különböző alkalommal kihallgattam, sohasem panaszkodott, sőt erre vonatkozó kérdéseimre mindenkor tagadólag felelt. Eleinte ugyanis kételkedve fogadtam magam is mindazt, amit a fiú Eszter meggyilkolásáról elmondott és megnyugtattam, hogy semmi baja, bántódása nem fog történni, csak az igazat mondja, a fiú azonban mindannyiszor kijelentette, hogy senki nem bántotta, senki nem kényszerítette s a maga jószántából mondott el mindent.

Hogyan jutott volna eszembe a cselédeket kihallgatni, amikor azt sem tudhattam, hogy a kérdéses alkalommal azok hallgatóztak?

Mindaz, amit Eötvös Móric állítólagos megkínzásáról leír s amit a hallgatózó cselédekkel akart igazolni, a végtárgyaláson mesének bizonyult. A mesét egy fiatal – a továbbiakban még gyakran szereplő – fanatikus debreceni újságíró: Szabolcsi (Weinstein) Miksa találta ki¹³ s utóbb kísérelték meg a Szabolcsi-féle ötlet sikeres felhasználására e cselédek személyében hamis tanúkat szerezni akkor, amikor az előnyomozat már régen befejezést nyert és a vizsgálat is befejezéséhez közeledett. E kísérlet célja az volt, hogy a bűnügy koronatanújának vallomását ezáltal erőtlenséggé s az előnyomozat és vizsgálat által megállapított és a vádlottakra terhelő bizonyítékokat gyengítsék.

Lássuk már most, mit vallottak a csendbiztos házában történekről a végtárgyalásra

¹³ Az „Egyetértés” 1882 szeptember 2-án írja: „Scharf Móric állítólagos érdekében a belügyminisztériumhoz intézett kérvény amaz állítása, hogy az eszlári bűnpör főterhelő tanújaként szereplő Scharf Móricot a csendbiztos meg nem engedett eszközökkel bírta vallomásra, először a «Debreceni Ellenőr» hasábjain merült fel még május havában. Bizonyos Weinstein Miksa költötte azt a hírt, hogy Recsky Bandi csendbiztos Nagyfaluban betyár módon bánt a Scharf fiúval. Innen terjedt el a hír, amelynek alaptalanságát már többszörös vizsgálat kiderítette. Ügy a közigazgatási hatóság, mint a június elején Nyíregyházára érkezett Székely Ferenc főügyész helyettes alaposan utána jártak annak, hogy Scharf Móric vallomástételek nem-e volt presszióknak kitéve?”

beidézett tanúk, akiket megkíséreltek ígéretekkel és pénzzel reávenni, hogy Móric megkínzásának meséjét vallják. A védelemnek azonban csak két tanút sikerült megvásárolni és hamis tanúzásra bírni, de végeredményében ezekkel is kudarcot vallott.

Az egyik a félhülye, lengyel származású Zdanek Gergely, aki a végtárgyalás idején lopás miatt reá rótt 4 hónapi fogházbüntetését ülte. Zdanek azt vallotta a végtárgyaláson, hogy a leskelődés, hallgatóság alkalmával látta, amikor az írószobában bent volt Móric, a csendbiztos, Bakó pandúr és egy úr, aki az asztalnál írt. Hallotta, amikor Móricot kérdezték: „mond meg, hová tették a leányt?” Móric azt felelte, hogy nem tudja, mire a csendbiztos rászólt a pandúrra: „üsd pofon”.

Itt azután az együgyű Zdanek kiesett a betanult szerepből, mert arra a további kérdésre, hogy pofonütötte-e erre a felszólításra a pandúr Móricot, határozottan tagadó választ adott. Természetesen azt sem tudta megmagyarázni, hogyan lehetséges az, hogy egy pandúr nem teljesíti a csendbiztos parancsát? De nemcsak ezért hamis a Zdanek vallomása. A későbbiekben, a többi cselédek vallomásánál lesz még róla szó, hogy Zdanek sem akkor, sem később soha nem beszélt sem a többi cselédek előtt, sem más előtt arról, hogy látott vagy hallott volna valamit s úgy látszik csupán Weinstein Miksának súgta meg ezt a titkot.

A másik, hasonló megbízható tanúja Eötvöséknek egy tót szolgáló, Leskó Mária, akiről a végtárgyaláson mindjárt kihallgatása elején kiderült, hogy cselédkönyvében hamis nevet használt, mivel Recskynél Borát Mária néven szolgált annak idején. De kiderültek ennél sokkal érdekesebb dolgok is. Megállapította az elnök, hogy Tokajból, ahol a végtárgyalás idején szolgálatban volt, az a hivatalos értesítés jött, hogy a tanúidőzés részére kézbesíthető nem volt, mert a szolgálatból megszökött és két zsidó társaságában Nyíregyházára elutazott. Leskó Mária be is ismerte, hogy gazdájának nem szólt arról, hogy Nyíregyházára jön.

„Csak úgy hoztak, mondták jöjjenek és a vonatra felültettek” – mondotta. Ezek után könnyen eldönthető a Leskó Mária vallomásának súlya és jelentősége s nem is volna érdemes foglalkozni vele, ha nem lenne olyan érdekes és jellemző a védelem és a józanságát veszített zsidóság által használt eszközök bemutatására.

A leány elmondotta, hogy ő is ott hallgatózott az irodának – s nem mint Eötvös írja, a Péczely hálószobájának – ablaka alatt a többi cselédekkel s hallotta, amint Recsky ráparancsolt Móricra, hogy vallja ki, hogyan ölte meg az apja vagy a kolduszsidó az eszlári lányt. A fiú nem akart vallani, mire Recsky megrázta a fülét és később adott neki egy pofont. Később a pandúr egy korbáccsal megverte. Többet azután nem látott és nem hallott, illetve többet betanulni nem tudott.

Leskó Máriával éppúgy felsültek Eötvösék, mint Zdanek Gergellyel. Teljesen belezavarodott a betanult vallomásába. Első kihallgatása a végtárgyaláson 1883 június 26-án történt. A következő tárgyalási napon szembesítették Móriccal. Ekkor már úgy beszélte el a dolgot, hogy Móric pofozása és korbácsolása később történt, éjfél után, amikor én hallgattam ki. ő akkor is hallgatózott és leskelődött a kertben az ablak alatt. Ezzel azonban alaposan megjárta Leskó Mária, mert nyomban a szemébe mondta Móric, hogy hamisan vall, mert hiszen én őt nem is a kertre nyíló írószobában hallgattam ki – ahol Recsky és Péczely jegyezték fel először a vallomását –, hanem az ebédlőben, amelynek ablakai nem is a kertre nyílnak.

Jól emlékszem a végtárgyalásnak erre a frappáns jelenetére. Leskó Mária elvörösödött. A védők megdöbbenve, zavartan néztek össze. Itt már az Eötvös tudománya és leleményessége sem segített.

Később azután nekibátorodott Leskó Mária és bőbeszédűen mondotta el, hogy vallatása után Móric reggel ½8 órakor, amikor a kihallgatásnak vége lett, engedélyt kért Recskytól, hogy a díványra lefeküdhessék, amire azonban Recsky reákiáltott: „nem engedlek, agyonütlek”.

De másodszor is felsült Leskó Mária a rosszul betanult hamis vallomásával, mert Móric

nyomban a szemébe vágta, hogy a kihallgatása hajnalban 5 órakor végződött, azután reggeliztek s 6 órakor már kocsi alá ültek és mentek Eszlárra és onnan Nyíregyházára, tehát reggel ½8 órakor már régen nem is voltak Nagyfaluban.

Eötvös leírja, hogy Móric állítólagos kínoztatása után pár nap múlva Leskó Mária elbeszélte, amit látott és hallott egy máramaros-szigeti zsidóasszonynak, aki Nagy faluban a csendbiztos keze alá került s Recsky őt ezért behívta a szobájába, bottal megverte és rajta öt véres sebet ejtett. A leány ezt elpanaszolta nyomban Árvay Jozefa cseléd társának és sebeit is megmutatta neki. S mindezt Árvay Jozefa el is beszélt részletesen a bíróság előtt.

„Azért verte így meg a csendbiztos Leskó Máriát, amiért a titkot nem tudta megőrizni és eljárt a szája” – írja Eötvös, az igazság mártírjának hófehér palástjába öltöztetve a szegény Leskó Máriát. Arról azonban nem beszél Eötvös, hogyan lehetséges az, hogy mindarról, ami Zdanek és Leskó Mária szerint állítólag Móriccal történt, maga Móric nem tudott semmit s hogyan lehetséges az, hogy amikor a többi cselédek a végtárgyaláson egyértelműleg mind azt vallották, hogy az ablak be volt zárva és a zsalu leeresztve, így tehát sem látni, sem hallani nem lehetett semmit,¹⁴ akkor ez a két ember valami különös isteni megszállottság állapotában mindent lát és hall. Nem különös-e, hogy amikor Zdanek és Leskó Mária sem akkor, sem később soha nem beszéltek arról, amit állítólag láttak és hallottak, – már pedig lehetetlen, hogyha láttak és hallottak volna valamit, arról a többi cselédek előtt ne tárgyaltak volna, – akkor Leskó Mária éppen csak egy máramarosszigeti ismeretlen zsidóasszonnyal közli bizalmasan a nagy titkot, nem napok múlva, amint Eötvös valótlánul állítja, hanem hosszú hetek múlva?

Árvay Jozefa tényleg elbeszélte a bíróság előtt, hogy Leskó Mária panaszkodott a megveretéséről és a sebeit is mutogatta, ámde Recsky nem azért verte meg, mert „a titkot nem tudta megőrizni”, hanem mert hazugságot terjesztett, a Weinstein által kitalált mesét, amely erősen kompromittálta őt is, meg az egész nyomozást is.

Lássuk már most, mit vallottak a többi tanúk, akiknek becsületességén és lelkiismeretén a bűnpalástolók minden fáradsága, fondorlata és mesterkedése megtört.

Mozga Péter kertész, aki a végtárgyalás idején katonai szolgálatot teljesített, elbeszélte a bíróság előtt, hogy őt egy Braun nevű tokaji aranyműves hozta be gyorsvonaton a végtárgyalásra Tokajból Nyíregyházára s ott Zeiger vendéglőjébe vitte, megnyugtatta, hogy „lesz kosztod, mindened bőven”.

„Igaz, finom kosztom volt és szivarra valóm is” – vallotta Mozga. Mindennap 20 krajcárt kapott szivarra s 20 forintot ígért neki a tokaji Braun, ha azt vallja, hogy Móricot kínozták.

„Azt mondta, ne menjek sehova, hogy meg ne lásson senki, azért csak az udvaron sétáltam, de lelkiismeretem nem vezetett reá, hogy hamisan szóljak” – mondotta Mozga. Elbeszélte, hogy ő is ott volt a kertben, amikor az írószoba ablakánál hallgatóztak és leskelődtek a cselédek, illetve csak próbáltak, mert sem látni, sem hallani nem lehetett semmit, miután azonban nevetgélésükkel zajt csaptak, Recsky kiszólt rájuk és szét zavarta őket.

Eötvös természetesen egy szót sem ír minderről, csak annyit jegyez meg, hogy „Mozga magánkörben sok ember előtt részletesen elbeszélte, hogy miként kínozták a gyermeket, de a bíróság előtt azt nyilatkoztatta ki a végtárgyaláson, hogy semmi kínzásról nem tud semmit” (I. 121.).

Ki az a „magánkör”, ki az a „sok ember?” – arról természetesen nem szól Eötvös. A sok közül egyet sem tudott megnevezni s a végtárgyalásra előállítani. Nem is tudhatott, mert ilyen ember nem is volt, hacsak nem a tokaji Braun, aki bizonyára kész lett volna esküt is tenni rá.

Mészáros Juli szobalány a végtárgyaláson ezt vallotta: „Odabent oly csendesség volt, halkan beszélgettek, hogy nem hallottunk semmit.” Eötvösnek természetesen erre is megvan a

¹⁴ „A tárgyalás folyamán constatáltatott – írja a Pesti Napló 1883 június 27-én –, hogy a tanúk, akik Móric kínzását állítják, dacára, hogy Recskynél voltak szolgálatban akkor, arról, hogy a kínoztatást látták, egy szót sem szóltak a többi cselédeknek.”

magyarázata: „nem fért közel az ablakhoz s így nem látott, nem hallott semmit”. Arról azonban szemérmesen hallgat, hogy Mészáros Juli elbeszélte még azt is, hogy amikor már Recsky szétriesztotta őket és ő később megkérdezte a szakácsnétól, aki az ablakhoz közel állott, mit látott és hallott? – ő is azt felelte, hogy nem láttak és nem hallottak semmit. Az elnök külön is feltette még egyszer a kérdést, hogy a cselédek „kivétel nélkül” mondták-e, hogy nem lehetett látni és hallani semmit? – „Igen, mind azt mondta” – felelte erre is Mészáros Juli, majd további kérdésre elmondta, hogy a későbbi napokon sem folyt a cselédség közt semmi beszélgetés a Móric kihallgatásáról és sem Leskó Mária, sem Zdanek Gergely sohasem beszéltek arról, hogy láttak vagy hallottak volna valamit s hogy Móricot ütötték vagy kínozták volna. Ugyanezt vallotta Szilvási Sára szakácsnő is. (Végtárgyalás, 1883 VI. 26.)

Bakó Ignác pandúr elejétől végig jelen volt az írószobában, amidőn ott Recsky és Péczely feljegyzést készítettek a Móric vallomásáról. Határozottan vallotta, hogy semmi ijesztés, fenyegetés nem történt s Móricot sem szóval, sem tettel nem bántotta senki. Mindössze Recsky mondott annyit a fiúnak: „már apád kimondotta az egész történetet, miért nem mondd ki?”, mire Móric azt felelte: „nem az én apám tette, hanem a többi zsidó”. (Végtárgyalás, 1883 VI. 26.) Ezzel a közismert csendőri fogással igyekezett Recsky megnyugtani, bátorítani és biztatni Móricot, aki előbb Péczely hálószobájában azt mondta, hogy azért nem meri megmondani az igazat, mert fél az apjától meg a zsidóktól. Ha az apja mindent elmondott, akkor most már nyugodtan beszélhet ő is!

Ezt a Bakó Ignácot nagyon szerette volna a védelem megvásárolni. Nagy buzgalommal vetették ki reá a hálót. A végtárgyaláson elbeszélte, hogy egy Róka Sándor nevű szolgálatból elbocsátott pandúr, – akinek, mint a bűnpalástoló liga legklasszikusabb hamis tanújának nevével a későbbiekben még találkozni fogunk – egy ízben felkereste őt Görög-szálláson azzal, hogy ha „azt fogja mondani, hogy Scharf Móricot ütötték, hát jól megfizetik érte”.

„Azt feleltem erre – vallotta Bakó –, hogy nem ütötték, nekem senki pénze nem kell, hamis tanú nem leszek.” (Végtárgyalás, VII. 19.)

Szojár Anna, aki Móric kihallgatása idején Recskynél mint dajka volt alkalmazva, elejétől végig ott volt, amikor Recsky és Péczely a Móric vallomását feljegyezték. Recsky hívta be, hogy Bakó Ignác pandúrral együtt a vallomás felvételénél tanúként szerepeljen. Határozottan vallotta, hogy Móricot nem ijesztették, nem fenyegették, s nem ütötték. Az egyik védő kérdésére azt is elbeszélte, hogy amidőn Péczely a feljegyzéssel elkészülvén, azt felolvasta Móric előtt s megkérdezte: „így van-e Móric?” a fiú azt felelte:

„Ha tíz esztendő múlva fognak kérdezni, akkor is így fogom mondani.” (Végtárgyalás, VII. 19.)

Végül Bakó György pandúr, a Bakó Ignác testvére, aki jelen volt úgy az első alkalommal, amikor Recsky és Péczely jegyezték fel a vallomást, mint az általam később foganatosított kihallgatásnál is, határozottan vallotta, hogy Móric „minden kényszerítés nélkül beszélt. A legszebb szavakra, hogy nem lesz semmi bántódásod, hanem úgy, ahogy láttad, mondd el, ahogy tudod”.

„Hitemmel bizonyítom, hogy nem bántotta senki” – fejezte be Bakó a vallomását.

Mozga Péter, Mészáros Julianna, Szilvási Sára, Szojár Anna, Bakó Ignác és Bakó György, mindannyian érdektelen, megbízható tanúk, egyértelműleg vallották tehát, s Móric maga is állította, hogy semmi bántódása nem történt. Eötvös szerint természetesen a fogházból elővezetett tolvaj: Zdanek Gergely a szavahihető tanú és a hamis tanúzáson tettenért Leskó Mária az igazság vértanúja, a többi hitvány, gyáva, megvásárolt hamis tanú.¹⁵

¹⁵ „Azokat a tanúkat, kik Móricnak Nagyaluban, Recsky csendbiztos házában történt kínoztatásáról vallomást tettek, a törvényszék nem eskette meg, mert bizonytalan vallomásaik hemzsegték a sok ellentmondástól.” (Egyetértés, 1883. június 28.)

„Ami a testi bántalmazást illeti, annak feltevésére a kihallgatott tanúk vallomásai egyáltalán nem nyújtanak

És ezt a kizárólag Szabolcsi Weinstein ötletére felépített vádat Eötvös a legvakmerőbb biztonsággal merészelte hangoztatni már a vizsgálat folyamán (1882 szeptember 1.) Tisza Kálmánhoz intézett panaszbeadványában, amelyről később még részletesen lesz szó. A panaszbeadványt elhelyezte az összes napilapokban, lefordította német és francia nyelvre és leközzeltette a külföldi lapokkal is, hogy az egész világ megvető undorának dobja oda a magyar igazságszolgáltatást és a magyar közigazgatást.

A végtárgyaláson azután az ország ellenségeinek öröme és szórakoztatására újból előállt e vádakkal és rágalommal. Mi lett az eredmény?

A hosszas megvesztegetési kísérlet után csak két tanút sikerült szereznie Zdanek Gergely és Leskó Móric személyében, akikkel oly csúfosan felsült.

Móric kényszervallatása a végtárgyaláson hitvány rágalomnak bizonyult. A magyar igazságszolgáltatást és közigazgatást azonban sikerült ország-világ előtt pellengére állítani, alaptalanul megbélyegezni.

II.

MÓRIC ELBESZÉLI ESZTER MEGÖLETÉSÉT. – A JEGYZŐKÖNYV. – PÉCZELY ELŐLETE. – EÖTVÖS KÁROLY ÖRDÖGISAKKUÚZÁSA A VÉG TÁRGYALÁSON.

Lássuk már most, mit vallott Móric, Recsky és Péczely előtt, amidőn átmentek a hálósobából az írószobába, s mit tartalmaz az a feljegyzés, amelyet erről a vallomásról Recsky és Péczely készítettek. Ismétlem e helyen újra, hogy teljesen valótlan s minden tanú megcáfolja, amit Eötvös makacsul állít, hogy Móric első kihallgatása és annak feljegyzése a hálósobában történt volna, s csak annak megtörténte után vonultak volna át az írószobába, ahol szerinte „ünnepeles játékot hevenyésztek, s mintegy hitelesítették a fiú vallomását”, amidőn a csendbiztos által tanúkul behívott Mozga Péter, Szojár Anna és Bakó György jelenlétében Móric előtt a feljegyzést felolvasták. A fentiekben már reá mutattam, s a végtárgyalási jegyzőkönyv igazolja, hogy Szojár Anna és Bakó György, Bakó Ignáccal együtt, elejétől végéig jelen voltak Móric első vallomásánál s annak feljegyzésénél, s utólag csak Mozga Pétert hívták be negyedik tanúnak.

A feljegyzés, amelyet Recsky mondott tollba és Péczely foglalt írásba, így szól:

„Solymosi Eszter szombaton délben 12 óra körül édesapám hívására, amidőn az Ófaluból jött haza, bejött házukba. Apám azzal hívta, hogy a gyertyatartót vegye le az asztról. Solymosi Eszternek, midőn apámmal a házukba bejött, kopottas fehér kendő volt a fején, vöröses kendő a nyakán, fehér forma vizitke és valami – ha jól emlékszem – kékes szoknya volt rajta. Hogy Solymosi Eszternek hívták, onnan tudtom, mert apám Eszternek szólította. A leánynak gazdasszonya Huri Andrásné volt, mert mama megkérdezte, hogy kinél lakik? Megnevezte, hogy Huri Andrásnénál lakik. Solymosi Eszter arcba majd úgy nézett ki, mint testvére, Solymosi Zsófia. Solymosi Eszter a gyertyatartókat amint levette asztalunkról, föltette atyusom meghagyása folytán a sifonra. Midőn a leány a székről szállott, akkorra a templomból egy koldus zsidót beküldtek a leányért, a koldus zsidó megfogta a leánynak a kezét és kicsalta magával a templomba. Ott a templom pitvarában a magas barna koldus zsidó a lányt megragadta és a földre terítette. Ekkor kezdett a leány jajgatni és ordítani, de ekkor hirtelen, a már ott volt téglási és tarcali metszők a leányt a földön megnyomták és a Tiszalökről jött jelenlegi tiszaezlári metsző – Schwarcz Salamon – megmetszette a leány nyakát és veres cseréptányérba eresztette a vérét, s midőn a tányér telefolyt vérral, a vért fazékba öntötte. E jelenetnél nem voltam bent a templomban, hanem kívül a templom ajtaja kulcslyukán néztem. Apám ott nem volt, hanem bent volt a házukban. Midőn a leányt bevitték a templomba, a templomajtót belülről bezárták. A templomban a föntebb

alapot. Pedig e fontos körülményre igen sokan lettek kihallgatva, de az, hogy a Nagyfaluban töltött éjjelen Móric akárki által testileg bántalmaztatott volna, ki nem derült. De még az sem, hogy valami durva, ráivaló hangon szóltak volna hozzá.” (Pesti Hírlap, 1883. június 29-i, „Ami ki nem derült” című vezércikk.)

említettekén kívül jelen voltak: Lusztig Sámuel, Braun Ábrahám, Weiszstein Lázár és Junger Ábrahám.

A leányt előbb egy ingre vetköztették, s úgy metszette meg a metsző, – a lány mezítláb volt. Midőn a lány már nem mozdult, a nyakát ronggyal bekötötték, úgy ismét felöltöztették. A lányt metszők fogták, a koldus zsidó levetköztette, midőn meghalt, ugyancsak a koldus zsidó felöltöztette. Az eset után bementem apámhoz és anyámhoz a szobánkba és megbeszéltem nekiök, hogy a lányt megölték, akkor mami megtiltotta, hogy senkinek ne beszéljek erről.

Recsky azon kérdésére, hogy tudja-e apád, hogy a lányt megölték, azt felelte, hogy tudja, mert elbeszéltem előtte, hogy megölték a lányt.

Eddig a feljegyzés, amelyet Móric sajátkezű aláírásával írt alá ekként: „Vallottam ezeket, minden készer nélkül. Scharf Móric.”

Móric íráshibája, hogy a „kényszer” helyett „készer”-t írt, arra ragadtatja Eötvöst, hogy a kényszer szó etimológiájáról tartson értekezést és megállapítsa, hogy a kényszer szót valaki „úgy beszélte a fiú tolla alá”, mert ezt az irodalmi szót a köznép nem ismerte, s így Móric sem ismerhette.

Ez valószínű is, aminthogy egészen bizonyos, hogy nem Móric fogalmazta a feljegyzést s így az Eötvös által kifogásolt nem magyaros kitételeket sem ő mondotta tollba, hanem Recsky. De vajjon a szavak fontosak-e, vagy a lényeg? Nem szabályszerű vallomást jegyzőkönyvet vett fel Recsky, ilyet felvenni nem is akart, jogában sem állott, hanem egyszerűen csak az volt a szándéka és célja, hogy Móric által elmondottakat megrögzítse, hogy a szabályszerű kihallgatás foganatosítására jogosult és hivatott vizsgálóbírónak az támpontul és segítségül szolgáljon. Recsky, mint régi csendbiztos, tapasztalatból tudta, mily gyakori eset, hogy a letartóztatott a beismerő vallomását esetleg már órák múlva visszavonja. A letartóztatott lelkiállapota szinte percről-percre változik; nehezen szánja, rá magát töredelmes beismerésre, s megtörténik, hogy amit az egyik percben mond, azt a másikban már megbánja. Móricnál, aki saját előadása szerint eleinte azért nem vallott be mindent, mert félt az apjától és a zsidóktól, éppen nagyon is feltehető volt, hogy esetleg később a beismerés által érzett lelki megkönnyebbülésnél erősebbé válik ismét a félelem a lelkében. Ezért volt szükség a Recsky által Péczelynek hevenyészve tollba mondott jegyzőkönyvre, ezért volt szükség azt nyomban tanúk előtt felolvasni és a fiúval aláíratni, nehogy mire mi kikérdezzük, ismét a régi tagadás álláspontjára helyezkedjék. Hogy valóban a beismerő vallomás esetleges megváltoztatásától tartott Recsky, igazolja annak a pár sornak a tartalma, amit közvetlenül a vallomás feljegyzése után Bakó György pandúrral nekem Tiszaeszlárra küldött, s amiben gyors intézkedést kér tőlem, „hogy az ügy pár óra alatt más fordulatot ne vehessen”.

Eötvös, amikor Móric vallomásáról beszél, mindig ezt a Recsky-Péczely-féle feljegyzést említi, és sohasem azt az ugyanazon éjjel általam foganatosított kihallgatásról készült jegyzőkönyvet, amely Móric részletes vallomását tartalmazza. Nem ok nélkül teszi ezt Eötvös, távolabbi céljai vannak vele. Ügy akarja mindenáron feltüntetni, hogy Péczely Kálmán volt Móric vallatója, – hogy miért, arról később lesz szó.

Ugyanez okból írja azt is, hogy valótlán az én általam ugyanazon éjjel készített jegyzőkönyvnek az az állítása, miszerint a Móric esti vallomásáról készült feljegyzést én Recsky tol vettem volna át, aki azt este készítette, illetve vette fel, mert a jegyzőkönyvet Péczely vette fel, őrizte kiérkezésésemig s adta át nekem. Hozzáteszi mindjárt, miért tartja fontosnak ezt a jelentéktelennek látszó apróságot.

Eötvös szerint ugyanis én is jól tudtam, Recsky és Péczely is tudták, hogy Móric vallomásában „jogilag és erkölcsileg egy szó sem igaz”, s ezért kétségtelenül eszünkbe kellett jutni, hogy a vallomás története egykor kérdésessé válik, próbáltunk tehát a törvényszerűségből annyit menteni, amennyit lehetett. Az írnok nem nyomozhat, nem hallgathat ki, ellenben a csendbiztos igen, sőt szükség esetén még jegyzőkönyvet is készíthet. Ezért fogtam tehát én

Recskyre, hogy ő vette fel a jegyzőkönyvet, holott „az írás Péczely írása, a cselekmény Péczely cselekménye, s Recsky még csak alá se írta a jegyzőkönyvet”.

Természetesen e feltevésekből egy szó sem igaz. Én a jegyzőkönyvben mást nem írhattam, mint amit Recsky nekem Nagyfaluba érkezésemkor jelentett, már pedig ő azt jelentette, hogy a kihallgatást ő fogatosította. Később a végtárgyaláson Bakó György pandúr és Szójár Anna egyértelműleg vallották, hogy „amit a fiú vallott, azt írta Péczely úr”. (Végtárgyalás, VII. 19.) Bakó György még azt is hozzátette: „Recsky úr is kérdezett”. A valóság tehát az, hogy Móric beszólt, Péczely írta, s közben Recsky kérdéseket tett a fiúhoz. A feljegyzést azután Péczely a párnája alá tette és amidőn én Nagyfaluba érkeztem, Recsky bement érte, kivette a párna alól és átadta nekem.

Hogy Móric vallomásában jogilag és erkölcsileg mennyi volt az igazság, azt Recsky és Péczely éppúgy nem tudták, amint nem tudtam én sem és nem tudták eldönteni utóbb kiváló pszichiáterek, bírák, írók és újságírók sem. Eötvös természetesen azonnal eldöntötte, hogy a fiú hazudott, be volt tanítva, s ezt kísérelte meg nagy erőfeszítéssel, rabulisztikával, minden elképzelhető és elképzelhetetlen eszközzel bebizonyítani.

Igaz, hogy Recsky a följegyzést nem írta alá, de ismétlem, nem szabályszerű kihallgatási jegyzőkönyvet készített, hanem csak rövid feljegyzést, íratott Péczelyvel arról, amit a fiú beszélt, s miután arra az eshetőségre is számított, hogy kikerkezésemig Móric visszavonja a vallomását, a feljegyzést vele aláíratta. Természetes, hogy nem gondolhattam arra, s valószínűleg Recsky sem, hogy a feljegyzés elkészítésének története valaha is szóba kerülhet.

Hogy miért ragaszkodik Eötvös makacsul ahhoz a beállításhoz, hogy Móric első kihallgatása Péczely cselekménye volt és hogy ő vette ki a fiúból a szenzációs vallomást, erre a feleletet a szerencsétlen Péczelynek, Eötvös, illetve a végtárgyaláson a védelem hű szövetségesévé vált Szeyffert főügyész helyettes által felkutatott előélete adja meg.

Péczely akkor 50 éves lehetett, 1872 óta, tehát már tíz esztendeje állott alkalmazásban előbb díjnoki, majd pedig írnoki minőségben a nyíregyházai törvényszéknél. Becsületes, szorgalmas, pontos, fellebbvalóival szemben tisztességtudó ember volt, aki ellen tízévi szolgálat alatt soha semmiféle panasz nem merült fel. Magánélete is tiszta, kifogástalan volt.

Amikor a végtárgyaláson Péczelyt Móric első vallomásának körülményeiről részletesen kihallgatták, a szerencsétlen emberrel szemben úgy a közvádat képviselő Szeyffert, főügyész helyettes, mint az egész védői kar a legkíméletlenebbül lépett fel és a leglényegtelenebb kérdések egész özönével árasztották el, úgyhogy ez a kérdezési mód már a zaklatásnál is többnek volt minősíthető.

„Hajsza volt ez a szó szoros értelmében, a vadászok a védők, a hadászat tárgya a tanú, kinek törbe jutnia, elesnie kellett” – írja még Eötvös lapja, az ultraliberális „Egyetértés” is (1883 június 27).

Amikor Péczely a kegyetlen tortúrába kimerülve, Eötvösnek arra a már másodszor feltett kérdésére: „Hány éves ön?” – ingerülten vágott vissza: „Megmondtam már, kétszer nem felelek”, – Eötvös a következő kérdéssel fordult hozzá:

„Én ezelőtt 15-17 évvel Veszprém megye magisztratuális fiskusa voltam, ugyanekkor ezen hivatalos működésemben érkezett hozzám egy miniszteri értesítés, mely szerint a minisztérium a fegyházakban lévő rabok közül többeket büntetésük teljes kiállása előtt próbaszabadságra bocsátott. Ezek közt találtatott Péczely Kálmán is, ki társaságban, kegyetlenségekkel elkövetett gyilkosságért 15 évre lett ítélve, mely 15 évből akkor már 12-től kiállott, Az illavai fegyházból bocsátatott el.

Ön volt-e azon Péczely Kálmán?”

A kérdés hatása megdöbbenő volt. Ebben a bűnperben addig már láttunk sok drámai jelenetet, sok megdöbbenő rejtélyt, lelki problémát, láttunk gyermeket, aki apját gyilkosságban való bűnrészességgel vádolja, láttunk szülőt, aki gyermekét hamis tanúzásért feljelenti, láttunk egy eltűnt leány ruháiba felöltöztetett ismeretlen holttestet, ez a jelenet

mégis mélyen megrázta az ítélő bírakat és hallgatóságot egyaránt.

Mikszáth Kálmán, aki a bűnper végtárgyalásán a Pesti Hírlap kiküldött tudósítója volt, „Valjean János” címmel írta meg ezt a drámai jelenetet (Pesti Hírlap, 1883 július 1):

„Hugó Viktor a Nyomorultak című regényében van benne ez a jelenet. Ott elragadóbb, impozánsabb, itt meglepőbb.

„... deres haja, tisztességet keltő diószínű szemeiben nincsen semmi rosszaság. Hosszú, sovány ember, csak úgy lötyög lábszárain a barna nadrág, mely alul le van taposva. Minden öreg írnok nadrágja ilyen.

... Eötvös egy nagy kombinált sakkhúzást tett megint: elütött egy-egy bástyát e rettenetes sakkjátékban. Csakhogy szabad-e eleven, érző emberekkel sakkozni? A vén írnok bűnös, – kétségkívül... Szerelm vitte a bűnre, nagyon kegyetlen volt, talán nagy szenvedély dúlt benne. De végre is megbűnhődött s a társadalom visszafogadta. Hát nincsen a bűnhődésnek vége sehol? Mióta kiszabadult, kifogástalanul, becsületesen élt, mint más ember. És a betűi is, amiket karmolt az irodában, éppen csak olyan jó betűk voltak, mint más emberéi. A szörnyű fátyolt, mely a nagy erkölcsi sebet takarta, senki sem bántotta itt, nem is sejtették, mit takar? Minek volt azt föllebbenteni? Miért volt nem hagyni meg eleven embernek: mikor lehetünk volna többen eggyel? Hát nem elég már ebben az untató perben egy hulla, amelyet felöltöztetnek? Okvetlenül kellett-e még egy másik hulla, amelyről lerántják a takaró ruhát?

„...Fuss innen Valjeán, ha még tudsz hová!”

25 évvel azelőtt követte el a szerencsétlen Péczely a gyilkosságot egy nő miatt, akinek hálójába került fiatalon, 23 éves korában. 15 évi fegyházra ítélték, de 13 év után kegyelmet kapott s kiszabadult. Soha nem hullott volna le a fátyol a szerencsétlen ember múltjáról, ha véletlenül a törvényszék elnöke nem őt, hanem más írnokot jelöl ki mellém jegyzőkönyvvezetőnek. Békén és nyugodtan élhetett volna és róhatta volna tovább a betűket a papírra, ha a sors véletlen szeszélye folytán nem neki jut az a szerep, hogy Scharf Móric első vallomásáról szóló feljegyzést elkészítse Ifjúkori bűneiért rég megbűnhődött, s most lelkiismeretesen végezte kötelességét, s éppen ez okozta vesztét. Amikor kínzó fejfájás gyötörte úgy, hogy fájdalmának enyhítésére vizesborogatást kellett homlokára rakni, egy percig sem habozott, amikor látta, hogy Móric vallani akar, s Recsky felszólításának rögtön engedve, íróasztalhoz ült, hogy feljegyezze a fiú által elmondottakat.

Munkája írnoki hivatásához képest gépies volt. Egyebet nem tett, mint leírta azt, amit a fiú szájából hallott. És mégis őt kellett előtérbe állítania Eötvösnek úgy tüntetve fel, mintha az egész vallomás értelmi szerzője, a fiú vallatója lett volna, hogy azután elmondhassa védőbeszédében: íme, a fiú első vallomását egy gyilkos, fegyházviselt ember vette ki!

De vajjon eliheti-e valaki, hogy egy óra alatt egy csekély műveltségű írnok és egy csendbiztos betaníthatlak egy 13 éves gyermeket olyan vallomásra, amelyet utóbb többszöri kihallgatások során nemcsak megismételt, hanem apró részletekkel kiegészített, s egy év múlva a végtárgyaláson is fenntartott, az ország első védőügyvédeknek órák hosszát tartó, a legélesebb és legfegyelmesebb észjárású embert is kifárasztó keresztkérdései tüzeben egy pillanatil sem jött zavarba, egyszer sem keveredett ellentmondásba?

Péczely áldozata lett a tiszaezlári pernek, jobban mondva áldozata lett Eötvösnek. A szörnyű felfedezés után állásából elbocsátották, családjával együtt a legsötétebb nyomorba jutott, a társadalom kiteszítottja lett ismét.

Találón írja Mikszáth: „Eötvösnek egy sakkjátszma volt az egész tiszaezlári per, s a játékban kiütötte, letiporta azt a figurát, amelyik útjába esett. Nem volt előtte fontos semmi, az sem, hogy a figurák éreznek, szenvednek – csak egy volt fontos, hogy a játszmát megnyerje.”

III.

MEGÉRKEZEM NAGYFALUBA. – MÓRIG MEGISMÉTLI ELŐTTEM RECSKY CSENDBIZTOS ELŐTT TETT VALLOMÁSÁT. – SZEMBESÍTÉSE SCHWARC SÁMUELLEL ÉS A TÖBBI GYANÚSÍTOTTAL. – A TÖRVÉNYSZÉK HITELESÍTI A VALLOMÁST. – SCHARF MÓRICOT FELÜGYELET ALÁ HELYEZZÜK

Tegyük fel, hogy Eötvös igazat mond, Móric első vallomásáról a feljegyzést Péczely csakugyan önállóan készítette, s ami mindennél fontosabb – leírni is rettenetes –, a feljegyzést

nekem Nagyfaluba érkezésemkor valóban Péczely és nem Recsky adta át.

Mennyiben hat ki ez Móric vallomásának hitelességére, tartalmi valóságára, bizonyító erejére? Hiszen Recsky egész cselédsége, akik közül legtöbben a végtárgyalás alkalmával már nem is állottak a szolgálatában, úgyszintén a pandúrok is hallották és vallották, hogy Móric minden fenyegetés, ijesztés, ki tanítás nélkül vallott.

Amikor Péczely és Recsky a fiút kihallgatták és a feljegyzést készítették az írószobában, annak ajtaja nyitva volt, s a szomszéd szobában ott voltak Recsky családtagjai. Eötvös a végtárgyaláson kijelentette, hogy nem kéri azok kihallgatását, mert „nem óhajtja zaklatni a család minden tagját”.

Milyen kedves figyelem, milyen gyöngéd tapintat annak az Eötvösnek a részéről, aki olyan embertelenül gázolt keresztül a szerencsétlen Péczelyn s aki védőtársaival együtt Recskyt és Péczelyt a végtárgyaláson a leglényegtelenebb kérdések özönével zaklatta és gyötörte!

Ennek a finom tapintatnak megvolt az oka és célja. Recsky családtagjai a bíróság előtt ugyanazt igazolhatták volna, amit – Leskó Mária és Zdanek kivételével – az Összes többi tanúk, hogy azon éjszakán nem történt semmi rejtélyes, semmi titokzatos dolog a csendbiztos házábanál.

Amikor Recsky és Péczely elkészültek a fiú vallomásáról készített feljegyzéssel – este 11 óra tájban –, Recsky befogatott, s kocsin beküldte Bakó György pandúrt Tiszaeszlárra, azzal a paranccsal, hogy költeön fel engem, s adja át nékem a Péczely által írt, s Recsky által utóirattal ellátott következő tartalmú levelet:

„Scharf Móric, akit a csendbiztos úrral Nyíregyházára való bekísértetek végett magunkkal hoztunk, kevés idővel ezelőtt önként jelentkezve kérte magát újjólal kihallgattatni, azt mondván, hogy meggondolta magát, igazat akar vallani. Minthogy nagyon fontos dolgokat adott elő, s azok folytán szükségessé válhatik, hogy a holnapi folytatólagos vizsgálatnál Eszláron többekkel szembesíttessék, kérem azonnal ide átjönni és a találandókhöz képest intézkedni afelől, hogy bekísérhetjük-e Scharf Móricot Nyíregyházára, vagy sem? Azonnali válaszát mindenestre kérem. Nagyfalva, 1882. május 21-én esteli 11 órakor. Péczely.”

A levél hátlapjára Recsky a következőket írta:

„A túloldalon felkérést én, mint e járás csendbiztos, azért vagyok bátor kikérni, hogy az ügy pár óra alatt más fordulatot ne vehessen. Kelt Nagyfaluban, 1882. 21/V. Recsky csendbiztos.”

Bakó György pandúr a két levéllel éjfél tájban érkezett meg Eszlárra. Természetesen nyomban felöltöztem, felvertem álmából Egressy Nagy alügyészt is, akivel együtt azután az értünk küldött kocsin éjjel ½2 órakor érkezünk meg Nagyfaluba a csendbiztos házához. Recsky nyomban bement Péczely szobájába, ahol úgy ő, mint Móric mélyen aludtak, felköltötte és kihívta Móricot, a fiú vallomásáról készült, s a Péczely párnája alatt őrzött feljegyzést pedig Péczelytől átvettem.

Eötvös azt írja, hogy én mentem Péczely szobájába, ön vettem át a jegyzéket, s én költöttem fel Móricot. Ha így lett volna, az sem változtat semmit a lényegen, de inég ebben a lényegtelen kérdésben sem mond Eötvös igazat.

Eötvös szerint a kihallgatási jegyzőkönyv készítésénél különböző szabálytalanságokat követtem el.

Először is nem alkalmaztam jegyzőkönyvvezetőt. Ez igaz. Más nem alkalmazhattam volna, csak Péczelyt, aki azonban a kínzó fejtörésben kimerülve olyan állapotban volt, hogy már csak egy beteg ember iránti kíméletből sem vehettem igénybe munkáját. De hiszen az csak nem erősítette volna meg a jegyzőkönyv hitelességét, ha az én kezem írása helyett az egy fegyházviselt ember segédkezővel készül. Vagy talán úgy gondolja Eötvös, hogy várnom kellett volna másnap délig, amíg a törvényszék elnöke Nyíregyházáról egy másik jegyzőkönyvvezetőt küld?

További kifogása Eötvösnek, hogy a fiú kihallgatásánál jelen voltak Egressy Nagy alügyész és Recsky is, holott nem szabad lett volna ott lenniök, s hogy jelenlétük a jegyzőkönyvben feltüntetve nincs.

Az akkor érvényben lévő bűnvádi eljárási szabályzat szerint a királyi ügyész csak a vádlott kihallgatásánál nem lehetett jelen, minden egyéb nyomozati vagy vizsgálati cselekménynél

joga volt jelen lenni.

Scharf Móricról első kihallgatása alkalmával nem volt megállapítható, hogy tanú vagy vádlott lesz-e a perben, mert amint a kis Samu elbeszélésből tudjuk, állítólag ő is jelen volt Eszter meggyilkolásánál. Amidőn azonban részletes vallomását Recsky és Péczely előtt megtette, helyzet« már tisztázódott, s miután bűnrészességére vonatkozóan a kis Samunak koránál fogva figyelembe nem vehető vallomásán kívül más bizonyíték nem merült fel, semmi ok nem volt arra, hogy továbbra is vádlottként kezeljük.

A csendbiztos jelenlétét semmi törvény vagy rendelet nem tiltotta. Azt írja Eötvös, hogy megfélemlítő hatással volt a gyermekre. Vajjon miért lett volna megfélemlítőbb hatással, mint az én jelenlétem? Hiszen polgári ruhában, saját otthonában, fegyver nélkül, békésen pipázva ült egy sarokban!

Móric előttem megismételte mindazt, amit Recsky és Péczely előtt elbeszél, s részben kérdéseimre, részben kérdés nélkül néhány részlettel ki is egészítette azt. Elmondta, hogy amikor Esztert behívták, annak kezében egy ócska sárga kendő volt, s midőn azt letette az asztalra, ő látta, hogy gálickő van a kendőben. Móric anyja ekkor megkérdezte a leánytól, hogy hol járt és hogy mi van a kendőben, mire az elmondta, hogy Kohlmayer boltjában volt, s hogy oda gazdasszonya, Huriné küldte festéket vásárolni. Elbeszélte Móric azt is, hogy szülei ismerték Esztert, s régebben, midőn a lány még Papp Albertnél volt szolgálatban, gyakran járt gazdája megbízásából náluk, az öreg Scharfnál, aki cipész mesterséget is folytatott. Elbeszélte azután Móric azt is, hogy amidőn Schwarcz Sámuel Eszter nyakát elvágta, egymásután két veres tányérba csurgatták a vért, s hogy amidőn Esztert a földre nyomták, három-négy segélykiáltást hallatott olyanformán, hogy: „Emberek, segítség!”

A kihallgatás végén kérdést intéztem Mórichoz arranézve is, hogy miért nem beszélt el mindezt az előző napon, amidőn Eszláron kihallgattam. A felelet ez volt:

„Féltem attól, hogyha kibeszélem a dolgot, elkerget apám a háztól.” Végül megkérdeztem, hogy mi indította arra, hogy Nagyfaluba érkezésük után este Recsky és Péczely előtt a feljegyzett vallomást megtegye, megfenyegették-e talán, vagy valaki kényszerítette a vallomásra?

„Nem fenyegetett és nem kényszerített senki – felelte Móric –, hanem vacsora után a csendbiztos úr és a másik úr azt mondták, hogy sajnálnak engem, hogyha a börtönbe kerülök, hogy csak mondjam meg az igazat és sem apámnak, sem nekem nem lesz semmi bajom, s ekkor én meggondolva a dolgot, önként, magam jószántából mondtam el az igazat úgy, amint azt jelenleg is előadtam.”

A bűnper végtárgyalásának második napján (1883. VI. 20.) elbeszélte Móric, hogy amidőn Eszláron először hallgattam ki a községházán, az ugyanott jelenlévő anyja zsidóul reászólt, hogy hallgasson. Az elnöknek arra a kérdésére, hogy anyjának e tilalma folytán hallgatta-e el az igazat előttem első kihallgatásakor?, így felelt Móric:

„Azért nem mondtam, mert azt hittem, mind ki fogunk szabadulni, de amikor láttam, hogy engem örökös rabságba akarnak vetni, akkor én lelkiismeretesen megvallottam azt, amit tudtam, az egészet.”

Móricnak a hajnali órákban előttem tett vallomása természetesen szükségessé tette, hogy megváltoztassam eredeti rendelkezésemet a fiúnak Nyíregyházára kísértetésére vonatkozóan, s kora reggel – 6 óra tájban – magammal vittem vissza Eszlárra. Midőn itt kipihente magát, később újra kihallgattam arranézve, hogy az elbeszélése ezerint állítólag meggyilkolt Eszter holttestét hová tették a zsidók? Erre azonban nem tudott felvilágosítást adni, s csak annyit mondott, hogy az udvaron vagy a templom környékén nem áshatták el, mert azt észre kellett volna vennie, s így azt tartja valószínűnek, hogy a Tiszába vitték.

Szembesítettem Móricot a már előzőleg kihallgatott Schwartz metszővel és az e napon kihallgatott Junger Adolffal és Braun Ábrahámmal. A többieket, akiket Móric még a gyilkosságban való részvétellel vádolt, csak később, napok múlva tudtam előkeríteni. A

szembesítésnél Móric nyomban felismerte Schwartz Salamont, s szemébe mondta, hogy ő volt az, aki elvágta Eszter nyakát és felismerte Braunt és Jungert is. Természetesen mindhárman tagadták a gyilkosságot és semmit sem akartak tudni Eszterről. Móric vallomása alapján előzetes letartóztatásba helyeztem mindhármukat, s úgy szintén a már napok óta őrizetben tartott Scharf Józsefet és feleségét is. Móricra vonatkozóan is egyelőre úgy intézkedtem, hogy továbbra is őrizetben maradjon, annak ellenére, hogy ettől kezdve már, mint fentebb említettem, csupán tanúként tekintettük a perben. Kénytelen voltam valami formát keresni arra, hogy a fiú a külvilággal ne érintkezhesek. Tanút őrizetbe venni, szabadságától megfosztani nem lehet. Nincs és nem is volt olyan törvény vagy rendelet, amely ezt megengedte volna. Ámde ebben a bűnyüben, a nyomozás sikere érdekében, elkerülhetetlen szükséges volt, hogy a nyomozás, illetve vizsgálat befejezéséig a fiúhoz senki hozzá ne férhessen. Amikor Nagyfaluban kijelentette, hogy meg akarja vallani az igazat, s utóbb is, mikor én hallgattam ki, azzal indokolta meg az előző napi tagadását, mert félt a zsidóktól és az apjától. Ha mindjárt a nyomozás elején szabadlábra kerül, egészen bizonyos, hogy a megfélemlítésnek és kényszernek minden elképzelhető eszközét és módját alkalmazták volna a gyermekkel szemben azok, akiknek érdekük volt, hogy a bűn napfényre ne kerüljön. A következmények, amelyek teljesen igazolták eljárásom helyességét, azt mutatták, hogy még élete is veszélyben forgott volna, ha őrizetlenül marad, s azok után a kétségbeesett küzdelmek után, melyet a zsidóság nagyrésze, élén Eötvössel kifejtett, a bűn elleplezésére, a vizsgálat eredményeinek megghiúsítására, nem kímélve semmi eszközt és fáradságot, könnyen elképzelhető, mi lett volna a sorsa a szerencsétlen fiúnak, ha vissza nem vonja beismerő vallomását.

Természetesen Eötvös rettenetes jogtalanságnak, törvénytelenségnek, visszaélésnek minősíti, hogy egy tanú fogságba kerülhetett. „Hogy ne beszélhessen vele senki, aki őt az éretlen gyermeket felvilágosíthatná, senki aki belé bátorságot önthetne, melyet belőle a nagyfalui éjjeli vallatás kiölt”! (I. 129.) Az olvasó elképzelheti, hogy Eötvös és a fejüket vesztett zsidók, akik az igazságszolgáltatás félrevezetésére merészelték azt a hallatlan vakmerőséget elkövetni, hogy egy idegen hullát öltöztessenek fel az eltűnt Solymosi Eszter ruháiba, akik nem riadtak vissza attól sem, hogy a magyar igazságszolgáltatást meghurcolják és megrágalmazzák az egész világ előtt, csak azért, hogy a vádlottak szabaduljanak, mily módon és milyen eszközökkel világosították volna fel az éretlen gyermeket, hogyan öntöttek volna belé bátorságot?

Egressy Nagy alügyész az általam elrendelt letartóztatásokhoz hozzájárult s még e napon – május 22-én a letartóztatottakat, Móricot is beleértve – bekísértettem Nyíregyházára a kir. ügyészséghez s magam is otthagytam Eszlárt velük, s Egressy Nagy Lászlóval Nyíregyházára mentem, hogy a törvényszék elnökének jelentést tegyek a nyomozás addigi eredményéről. Eltávozásom előtt még Eszláron intézkedtem, hogy kézrekerítsék és Nyíregyházára azonnal kísérjék be a Móric vallomásában felemlített többi egyéneket: Lusztig Sámuel és Weiszstein Lázárt, továbbá az Eszláron járt sakterjelölteket Buxbaum Ábrahámot és Braun Lipótot és a volt eszlári metszőt, Taub Emánuel.

Másnap – május 23-án – délelőtt Korniss törvényszéki elnök jelentésem meghallgatása után nyomban törvényszéki ülést tartott. A tanács tagjai az ő elnöklete alatt Russu Gusztáv és Gruden Ernő törvényszéki bírák voltak s a tanács jegyzője: Wouwermanns Ferenc. A kir. ügyészség részéről az ügyészség vezetője Both Menyhért jelent meg, aki pár nap múlva öngyilkosságot követett el s így ez volt a bűnperben utolsó szereplése.

A törvényszéki tanács Scharf Móric vallomásának hitelesítése végett ült össze. A régi bűnvádi eljárásban ugyanis a vádlottnak vagy fontosabb tanúnak a vizsgálóbíró előtti vallomását a törvényszék hitelesítette. Ez abból állott, hogy a vallomást felolvasták s megkérdezték jól van-e jegyzőkönyvbe véve a vallomása, fermtartja-e azt, s az erre vonatkozó feleletét jegyzőkönyvbe iktatták.

Azt írja Eötvös, hogy a törvényszéknek ez az eljárása idejét múlta, sőt törvényellenes volt. Az 1872-iki bünvádi eljárási szabály kötelezőleg nem írta elő ugyan a hitelesítést, ámde az szokásban maradt e szabályzat életbelépte után is. Törvényellenesnek minősíteni tehát annál kevésbé sem lehet, mert hiszen célja nem volt egyéb, mint a vizsgálóbíró eljárásának ellenőrzése. Az ítélobírószak közvetlenül meggyőződést akart szerezni, hogy a vallomás teljes hűséggel van-e felvéve? Ez az eljárás éppen a bünvádi eljárás törvényességének emelésére szolgált, s egyben a vádlottnak érdekét is szolgálta.

Azt írja tovább Eötvös mély felháborodással: „a fiú vallomásával vagy 7 embert gyilkosság vádjával terhelt. Ezek közül a törvényszék nem idézett meg egyet se. Nem is értesített. Nem gondoskodott számukra védőkről se. Az ő jogaik biztosítására nem tett semmit. E jogok érdekében a fiúhoz nem intéztek se kérdést, se figyelmeztetést”. (1.127.)

A jámbor olvasó természetesen lelke mélyén felháborodik s nem is mer arra gondolni, hogy semmi törvény, semmi szabály nem kötelezte a törvényszéket, hogy valamely tanú vagy vádlott vallomásának hitelesítésére a többi vádlottakat megidézze vagy arról értesítse. A hitelesítés zárt ülésben történt, nem nyilvános tárgyalás volt, s így azon a bíróság tagjain és közvédat képviselő ügyészen kívül másnak helye nem volt. Az eljárás folyamán egyébként a vádlottaknak módjukban volt a tanúk vallomására még a nyomozás és vizsgálat alatt is megtenni észrevételeiket, mert hiszen azok közöltettek velük, s a vádlottakat a tanúkkal és egymással szembesítettem is, amennyiben erre szükség mutatkozott, nem is szólva arról, hogy mindegyik a végtárgyalás során éppen bő alkalom nyílt. És végül, hogy a törvényszék nem gondoskodott védőkről? Az akkor érvényben lévő bünvádi eljárási szabályzat szerint nem is gondoskodhatott. E szabályzat 38. §-a szerint ugyanis „a vádlott jogában áll a vizsgálat megindítása után védő ügyvéd segítségével élni”. Ebből következik tehát, hogy a vizsgálat megindítása előtt védőügyvéd kirendelhető sem volt.

S hol voltunk még akkor az előnyomozat kezdetén a vizsgálatról, amelyet csak hetek múlva rendeltem el?

Két oldallal később Eötvös is beismeri – (I. 129.) –, hogy a „védelemnek a vizsgálat folyama alatt a törvények szerint egyáltalában nem lehetett szerepe”. Egyébként, ha nemcsak egyszerűen megjelölte, hanem szószerint is közölte volna a könyvének III. kötete végén felsorolt nyomozati iratok közül a vádlottak előzetes letartóztatását elrendelő végzésemnek (129/1882. vb.) kihirdetési záradékát, abban szószerint olvashatta volna: „Fenti határozat a letartóztatottak előtt kihirdetett, ellene mindnyájan fellebbezést jelentettek be. Scharf József, Schwartz Salamon, Junger Adolf és Braun Ábrahám ügyvédet óhajtanak vallani védekezésük végett s ennek megválasztását Friedmann Károly helybeli rabbinusra bízzák. Május 24-én (tehát mindjárt másnap) Friedmann Károly előhivatván, a felkérők védőjéül dr. Hermann Ignácot válassza stb.” Ebből nyilvánvaló, hogy a vádlottak védelmének még sokkcvl tágabb teret engedtem, mint amit az eljárási szabályok előírtak.

„Miért tette hát ezt a törvényszék?” – kérdezi ezután Eötvös.

„A törvényszékre rettenetes súllyal rányomakodott a gyűlölködő közérzés. Maga a bíróság elnöke szentül hitte, hogy a leánykát a zsidók tették el. A levegő tele volt azzal, hogy a zsidók vesztegetnek, Rotschild hozza a millióit, s a világ minden zsidója összedugja a fejét, hogy a bűntény nyomait eltüntesse. Az igazságügyek minisztere Pauler Tivadar, akinek lelkében a vérvád babonája erősen befészkelte. A kormány tehát nem mérsékelte a bíróságot, a közvélemény a gyanúsok halálát követelte. A bíróság mindent tehetett, nem korlátozta semmi”. (I. 128-129.)

A törvényszék tanácsulása, amint említettem, május 23-án volt ugyanazon a napon, amikor az ország először szerzett tudomást a tisztaeszlári esetről Ónody Gézának képviselőházi beszédéből, amelyben a hadiköltségvetéshez szólván, mellesleg felemlítette a tisztaeszlári esetet. A sajtó a beszédének erről a részéről jóformán tudomást sem vett s csak Istóczy Győzőnek másnap – május 24-én – elmondott interpellációja után kezdett eleinte csak pár

sorban foglalkozni vele, de mint a későbbiekben látni fogjuk, az első részletes tudósítások az összes napilapokban csak május 30-án jelentek meg.

Hol volt tehát május 23-án az a gyűlölködő közérzés, ami Eötvös szerint a törvényszékre nehezedett? Hol volt a levegő tele azzal, hogy a zsidók a bűntényt palástolni akarják, amikor még büntényről sem tudott a közvélemény? Hogyan fészkelődhetett be a vérvád babonája Pauler Tivadar lelkébe, akkor amidőn másnap május 24-én az Istóczy interpellációjára adott válaszában kijelentette, hogy csak előző napon Ónody beszédéből értesült az egész esetről. Hiszen amikor a törvényszék tanácsa ülésezett, még Ónody beszédéről sem tudott az országban senki s Pauler és az egész kormány még azt sem tudták, hogy a világon él Scharf Móric s hogy eltűnt egy Solymosi Eszter nevű leány. Hogyan állott volna tehát módjában a kormánynak mérsékelni a bíróságot, amikor Tisza Kálmán miniszterelnök is azt felelte másnap – május 24-én – az Istóczy interpellációjára: „Nekem a dologról eddig tudomásom nem volt”.

Eötvös azonban nem törődik az ilyen kis csekély időbeli tévedésekkel, s tovább folytatja háborgását. Elmondja, hogy a gyűlölködő közérzés rettenetes súlya alatt mily borzasztó dolgokat követett el ez a törvényszéki tanácsülés.

Both Menyhért kir. ügyész ugyanis a törvényszék üléséről felvett jegyzőkönyv szavai szerint: „Scharf Móric miként való tekintése iránt, kit tanú s nem vádolt gyanánt lát alkalmasnak, határozatot hozni indítványozza, s egyszersmind beleegyezik, hogy Scharf Móric vallomása netaláni visszavonása vagy módosításának megakadályozása céljából továbbra is felügyelet alá helyeztessék.”

A bíróság úgy határozott, „hogy a kir. ügyész indítványától, hogy tanú vagy vádlottként tekintessék-e Scharf Móric, mint időelőttitől eltekint, s a vizsgálati iratokat azon meghagyással rendeli a vizsgálóbírónak rövid úton visszaküldeni, hogy a további letartóztatás kérdésében a fejleményekhez képest sürgősen határozatot hozva, a vizsgálatot mielőbb befejezni igyekezzenek.”

„No hiszen, gyorsan végeztek – írja Eötvös –, több mint egy esztendőn és két hónapon át volt fogságban a tanú” (I. 131.). De azt elfelejti megírni, hogy kinek a hibájából történt mindez? Kik késleltették a vizsgálat befejezését a szálak összebogozásával, idegen hulla csempészésével, ki ásatta fel az eltemetett idegen hullát egy félév múlva, s kinek a hibája volt, hogy az indokolatlan exhumálás miatt a végtárgyalás ideje oly messze kitolódott?

A törvényszék e tanácsülésén egyébként Móric, vallomását „egész terjedelmében fenntartja és megerősíti, s pontról-pontra részletesen újra elbeszéli, vallomására esküt tenni bármikor késznek nyilatkozván, fel-kérdezésre előadja, hogy ezen vallomását saját jószándékából, minden fizikai vagy morális kényszer nélkül tette”.

Végül megismételte, hogy legelső kihallgatásakor azért hallgatta el az igazságot, mert félt atyja haragjától.

Móric sorsa felől tehát véglegesen nem határozott a törvényszék. A következő napokon még kétszer hallgattam ki egyes körülményekre nézve: május 26-án és 27-én. Az első alkalommal arra nézve kérdeztem meg, mit gondol, hogyan vihették ki Esztor hulláját a toplomból? Erre azt felelte, hogy a hullát a templom pitvarának ablakán vihették ki, s nem a templom ajtaján, mert akkor megláthatták volna, akik a templom melletti térségen aprómarháit, malacod és marhát szoktak őrizni. Eszter megölésének idején a templom pitvarának ablakával szemben egy szalmaboglya volt, s esetleg nappal ott rejthették el a holttestet, s éjjel azután eltüntették. A szalmaboglyát húsvét után a padlásra hordták, s most is ott van.

A második alkalommal elbeszélte Móric, hogy Eszternek a templomba bemenetele után csak körülbelül egy negyed óra múlva hallotta a segélykiáltást s hogy az istenitiszteleet végeztével a templomban csak a három idegen metsző és a kolduszsídó maradtak vissza, a gyilkosság többi résztvevőiről nem tudja, mikor mentek be, csak már bent látta őket.

Vallomása végén kérte, hogy Eszláron a szülei házában maradt ruháját megkaphassa, mert

otthon nem akar maradni.

„Így készült el a tanú fogsága – írja tovább Eötvös. – Amit a törvényszék nem mert megtenni, megtette a vizsgálóbíró.” (I. 131.)

A törvényszék ugyanis a fentiek szerint reám bízta, hogy a fejleményekhez képest döntsek a Móric sorsa felett. Miután a kis Samu beszédén kívül semmi adat nem volt arra nézve, hogy az állítólagos gyilkosságban bármilyen minőségben részt vett volna, – mint már említettem – a kir. ügyészséggel egyetértve, beismerő vallomása óta magam is tanúnak tekintettem Móricot s nem vádolttnak. Ehhez képest a törvényszék említett felhatalmazása folytán előzetes letartóztatását megszüntettem, de egyszersmind – amint már ugyancsak említettem – kötelességemnek tartottam a további eljárás érdekében olyan megoldási módról gondoskodni, hogy a fiú ezután se maradjon őrizet nélkül.

Előzetes letartóztatásának megszüntetésével az a helyzet állott elő, hogy miután szülei fogságban voltak, elhelyezéséről Szabolcs vármegye gyámügyi hatóságának kellett volna rendelkeznie. Szabolcs megye alispánját tehát értesítettem (129/1882. v. b.) Móric elhelyezése felől a nyomozás eredménye érdekében tett ama intézkedéséről, hogy őt ideiglenesen az ügyészség fogházában, de nem a letartóztatottak között, hanem a fogházörök hivatalos helyiségében helyeztem el s e végzés közlése által megkerestem az alispánt, hogy a fiú további elhelyezéséről intézkedjék. Erre azután az alispán a nyíregyházi kir. ügyészséget felkérte (10/882. Eln. sz. alatt), hogy a kivételes helyzetre való tekintettel Móricot egyelőre további intézkedésig hagyja meg ebben az ideiglenes elhelyezésében s tartsa a fogházörök helyiségében.

Eötvös szerint, miután az apa fogságban volt, az árvaszéknek kötelessége lett volna a fiú részére gondnokot kirendelni. A jámbor, laikus olvasó ezt könnyen elhiheti, de Eötvös, az ügyvéd, a kiváló jogász, jól ismerte az akkor már életben levő gyámsági törvényt, amely szerint gondnokot csak végérvényesen elítélt foglyok kiskorú gyermekei számára kell kirendelni, már pedig Móric szülei ekkor még csak vizsgálati foglyok voltak.

A gyermek elhelyezése a gyámhatóság intézkedésével teljesen jog-és szabályszerűen történt. Ezt később Pauler Tivadar igazságügy-miniszter az országgyűlésen elismerte és szankcionálta. Amidőn ugyanis Mezey Ernő képviselő 1882 november 15-én a tiszaezlári ügyben a már jelzett interpellációt terjesztette elő, többek között interpelláció tárgyává tette, hogy Scharf Móricot, aki pedig bűnrészességgel vádolva nem volt, csendbiztos kezébe adtam, úgyhogy az „bizonyos vallomást csikart ki belőle” s hogy azóta is fogva van.

Az interpellációnak erre a részére Pauler a képviselőház november 28-i ülésén a következőkben válaszolt:

„A vizsgálóbíró Scharf Móricot néhány napig a községi előjáróság felügyelete alá vette és május 22-től 24-ig előzetes letartóztatás alá vette. Tehát nem hónapokról, hanem néhány napról lehet szó. A fogházrendtartás 13. §-a azt rendeli, hogy valamely fogoly gyermekeit, ha koruk, testi alkatuk, vagy egyéb viszonyaiknál fogva külön gondoskodást tesz szükségessé, akkor a vizsgálóbíró vagy a polgári hatóság azoknak elhelyezéséről intézkedik és a szükséges lépéseket megteszi. Meg is tette a vizsgálóbíró, midőn ő megszüntette az előzetes letartóztatást és megkereste Szabolcs megye alispánját, hogy a fiúnak elhelyezéséről gondoskodjék, addig pedig, amíg az alispán nem intézkedett, a kir. ügyész hozzájárulásával nem ugyan fogva, nem is a fogházi szabályok alkalmazása mellett, de ott, ahol a fogházörök vannak elhelyezve, – tartatott. Az alispán helytel nem rendelkezvén, megkérte az ügyészséget, hogy a fiú ott maradjon, ott tartózkodhasson – amint magát kifejezte – személybiztonsága szempontjából is. Ott maradt addig, míg a kir. főügyész kezdeményezése folytán átvette az alispán, akinek már most felügyelete alatt még jelenleg is a vármegyeházában élmeztetik és tartatik. Utóbb a védők kifogást tettek ugyan ezen intézkedések ellen, de kihallgatván szülei, azok abba belenyugodtak, t. i. a politikai hatóság azon intézkedésébe, mert hiszen akkor már többé fogházban nem tartatott.

Eötvös mindezek ellenére állítja, hogy „senkinek se jutott eszébe a gyermek jogainak megőrzése”.

Móric ily módon történt elhelyezésének indoka az volt, hogy a fiú saját kijelentése szerint hazamenni nem akart s mert alaposan tartani kellett attól, hogy a zsidók, mint terhelő tanú, bántalmazták vagy megfélemlítették volna.

Eötvös szerint „mindebből természetesen egy szó sem igaz”. Ezzel szemben nehéz bizonyítani, hogy ha a fiú szabadjára kerül, milyen bántalmazások érheték volna? Mutakoztak azonban bőven olyan jelenségek, amelyekből erre következtetés vonható. Hogy csak egyet említsek, Henter Antal, a vármegyeház várnagya, akinek gondozása alá került utóbb Móric, – mint a későbbiekben látni fogjuk – a végtárgyaláson beszélt el vallomásában, hogy 1883. év húsvét táján egyik éjjel 11 és 12 óra között három idegen egyént látott a vármegyeház udvarán. Néhányszor közbük is lőtt, de azok elmenekültek. Véleménye szerint | fiút akarták elrabolni.

Eötvös ezt az esetet úgy írja le, mintha az egész csak a Móric számára megrendezett komédia lett volna. Három embert felbéreltek, felöltöztették kaftánba, éjjel beeresztették a vármegyeház udvarára, akkor azután felriasztották a fiút álmából azzal, hogy „nézd, a kutya zsidók téged akarnak elrabolni”. Mindezt azért csinálták, hogy a fiút megrémítsék, hogy zsidóságától elidegenítsék, képzelődésére hassanak, hogy féljen a zsidóktól és maradjon meg jó tanúnak. Ez a beállítás természetesen tisztán csak Eötvös képzeletében született s azt még valószínűsíteni sem kísérelte meg.

Hogy nem akart hazamenni Móric, azt május 27-i kihallgatása alkalmával jelentette ki s a jegyzőkönyvet, amely e kijelentését tartalmazta, aláírta.

Természetesen Eötvös szerint ez sem igaz s csupán az az igazság, hogy Móric „fogoly volt több mint 14 hónapon keresztül”. (I. 132.)

Hogy ebben mennyi az igazság? – látni fogjuk.

IV.

A NAGYFALUI ÉJJELI VALLOMÁS EÖTVÖS MESÉJÉBEN. – A TINTÁK SZÍNÉNEK KÜLÖNBÖZŐSÉGÉRE ALAPÍTOTT GYANÚSÍTÁSA.

De hát hogy készült a nagyfalui éjjeli vallomása?” – veti fel a kérdést Eötvös.

A védelemnek minden erőfeszítése dacára a felbérelt tanúkkal sem sikerült bebizonyítania, hogy Móricból Recsky csendbiztos házában kínzásokkal vették volna ki a vallomást. Ezt a kudarcot félig-meddig maga Eötvös is beismeri, amidőn Móric kínvallatását ekként írja le: „fület megráncigálták, pofon is ütötték s talán (!) Bakó pandúr a korbáccsal egyet-kettőt rá is húzott, – ez bizony még nem a történelmi kínzó vallatás”.

Leskó Mária és Zdanek Gergely, a megvásárolt két tanú túlságosan korlátolt lények voltak ahhoz, semhogy velük sikerülhetett volna betanultatni egy középkori kínvallatás színes és szemléltető leírását.

Mást kellett tehát kitalálni. Ha minden kötél szakad, Eötvös védői fegyvertárának utolsó eszközét szokta előszedni s bűncselekmény elkövetésével rágalmozza meg – a bíróságot.

„Nekem rendíthetetlen hitem volt – írja – s ebből sohasem csináltam titkot, hogy a fiú vallomása úgy, ahogy Péczely első felírásában feljegyződött, nem Nagyfaluban készült. Hanem igenis készült május 20-án és 21-én még Tiszaeszláron a vizsgálatnál ott szereplő egyéniségek pajkos tanácskozásaiban. Péczely készen vitte azt Nagyfaluba, neki és a csendbiztosnak abból állott minden feladata, hogy a kész munkát a fiúval elfogadtassa és aláírassa. Vallomás, beismerés, tanú nem igazolja E hitemet, de tárgyi körülmények egész serege teszi azt valószínűvé.”

Nincs szándékomban ilyen alacsony gyanúsítással szemben védekezni s ha azzal foglalkozom, csupán azért teszem, hogy az olvasó elé tárjam, milyen eszközökkel, milyen alaposan, lelkiismeretes és jóhiszeműen felépített feltevésekkel szolgálta Eötvös a tisztaeszlári perben az igazságot!

Lássuk tehát azokat a „tárgyi körülményeket”, amelyek Eötvös „hitét” valószínűvé teszik!

Kijelenti elsősorban ellentmondást nem tűrő bizonyossággal, hogy a Móric által Eszter meggyilkolásáról elbeszélte történet „minden részlete koholmány”. „Hiszen megkerült a szegény eltűnt leányka holtteste, azon pedig semmi vágás, semmi metszés nincsen.”

Ezek után erős kétség fog el, hogy vajjon csakugyan én voltam-e a tisztaeszlári per

vizsgálóbírája s ha én voltam, hogyan lehetséges, hogy elkerülte a figyelmet ez a még sem jelentéktelen körülmény: Eszter holttestének előkerülése? De úgy látszik, nemcsak az én figyelmet kerülte el, hanem az ország legfőbb bíróságáét, a Kúriáét is. Eötvös könyve 3. kötetének végén leközölt kúriai ítéletben (III. 274.) szószerint olvasható:

„Egyáltalában meg nem állapítható az, hogy Solymosi Eszter életét veszítette”, majd tovább:

„Solymosi Eszter ruhái idegenek által azon célzattal voltak a hullára adva, hogy a gyilkosság felderítésével foglalkozó hivatalos közegek a hulla iránt tévedésbe ejtessenek.”

Ezzel szemben állítja Eötvös, hogy Solymosi Eszter holtteste megkerült és a Móric által elmondott mesét a képzelődés szülte.

„De hát kinek a képzelődése?” – kérdezi tovább.

És miután a kínzó vallatásról kieszelt legendával a végtárgyaláson olyan csúfos kudarcot vallott, festői leírásban tárja az olvasó elé, hogy a hazulról idegen környezetbe hurcolt félénk gyermekből hogyan hozhatta ki most már a „lelki” kényszerűség a Péczely-féle vallomást.

„Éjszaka van. Idegen ház, idegen emberek. A gyerek magában van ... tudja, hogy rab és hogy viszik messze a városba, a börtönök mélységébe. Apja, anyja is rabok. Mellette a hatalmas csendbiztos, kinek szavára pandúr enged, kard villan, puska elsül, bilincs záródik. S mellette a pandúr, az erőszak jelképe. Kard az oldalán, pisztoly az övében, korbács a kezében.”

Az olvasónak a háta borzong e balladaszerű bevezetésre s természetesen nem is sejtí, hogy a kard, a pisztoly, a korbács az Eötvös költői fantáziájából kerültek ki. Bakó Ignác pandúr eskü alatt vallotta, hogy amidőn Móric vallomásának feljegyzéséhez tanúnak behívták, fegyvertelenül volt a lakásban.

A balladai bevezetés végső konklúziójaként Eötvös nem lát semmi hihetlent abban, ha „a megrettent gyermekagy koholta volna ki lázas képzelődéssel a Péczely-féle vallomást.” (I. 138.) „Csakhogy annak a vallomásnak oly részletei is vannak, amelyek igazak, amelyeket kikölni nem lehet s azokat vagy tudja az ember, akkor elbeszélheti, vagy nem tudja s akkor ki nem gondolhatja” – állapítja meg ezúttal helyesen Eötvös.

Mindebből pedig józan észszerűség és becsületes jóhiszeműség mellett csak az volna következtethető, hogy ha Móricz a legapróbb részletességgel elmondta, milyen ruha volt Eszteren, mit vitt a kezében, kinek az üzletéből jött ki és kinél szolgált a kérdéses időben, akkor ennek a vallomásának igaznak kell lenni. Miután pedig sem lelki, sem testi kényszerűség mellett – még ha ilyet sikerült is volna Eötvösöknek bizonyítani – ilyen részletekre kiterjedő vallomást kicsikarni nem lehet s mert Eötvösnek minden áron be kellett bizonyítania, hogy a Móricz vallomása mégis csak hamis, – más mód nem volt rá, mint a jegyzőkönyv meghamisításának a vádja; megrágalmazni az eljáró hatósági személyeket, hogy a vallomást előre elkészítették.

Azt írja Eötvös, hogy Péczelynek, miután este 9 és 10 óra között kezdett a fiú vallatásához s 11 órakor már a jegyzőkönyvvel is készen volt, sőt a nekem szóló levelet is megírta, legfeljebb 1 és ½ óra ideje volt a jegyzőkönyv elkészítésére. A jegyzőkönyv pedig összefüggő elbeszélés, már pedig, ha a fiú saját képzelőtehetségére támaszkodva beszél, beszéde zavaros, szakadozott, egyes részleteiben nem összevágó. „Péczelynek sok kérdést kell tenni, sok részletet összhangzásba kell hozni a munka ily rövid idő alatt el nem készülhet.” (I. 139.)

De hiszen még ez a tárgyi körülmény is amellet szól, hogy a Móricz vallomásának igaznak kell lenni, éppen, mert a jegyzőkönyv összefüggő elbeszélés s mert ha Móricz találta volna ki az egészet, a részletek összeegyeztetése ily rövid idő alatt valóban nem történhetett volna meg.

Melyek ezzel szemben, azok a tárgyi körülmények, amelyek Eötvös állítólagos „hitét” s e hitéből eredő vádját alá támasztanák?

„A jegyzőkönyvnek nincs kelte. Miért nincs? Természetesen azért, mert elfeledték ráírni.

De hát miért feledték?” – fűzi a gondolatmenetet Eötvös.

Péczy az első kérdésre azt a természetes választ adta a végtárgyaláson, hogy azért nincs kelet rajta, „mert nem úgy vettem fel mint hivatalos jegyzőkönyvet, csak mint jegyzéket, hogy legyen a vizsgálóbírónak valami támpontja, mikor kijön.” Péczynek ebben a válaszában nincs is semmi hihetetlen.

Ámde Eötvös hite szerint a kelet nem azért maradt el, hanem, „mert amikor készítették, nem tudták, hogy a kisfiút mikor tudják rávenni, hogy azt elfogadja és aláírja.”

Gondolkozzunk csak józanul és logikusan e feltevés valószínűsége felett. Ha előre elkészítenek Tiszaeszláron egy vallomási jegyzőkönyvet azzal, hogy azt majd Nagyszőlősi előbb, vagy utóbb – amikor a fiú a kényszernek enged – aláíratom, akkor azt alaposan és jól készítem el, s nem egy hevenyészett jegyzéket csináltatok Péczyvel, hanem gondoskodom arról, hogy ne merülhessen fel gyanú arra nézve, hogy az már előre készen volt, gondoskodom arról, hogy a kelet rajta legyen, hogy Recsky is aláírja, hogy a vallomás ne legyen hézagos s ne legyen szükséges a fiút utóbb még négyszer is kihallgatni különböző körülményekre. Éppen ez a körülmény, hogy a Péczy által írt jegyzék nem volt szabályszerű és a szükséges alakosságok mellett készült jegyzőkönyv, egyenesen ellene szól Eötvös gyanúsításának.

De segítségére siet Eötvösnek egy véletlen. Ez a véletlen adta voltaképpen neki az ördögi eszmét, hogy ha már nem sikerült a kínvallatást igazolni, ha nem sikerült Móríc vallomásának hitelességét más úton megtámadni, ennek a véletlennek kihasználásával kísérelje meg a leghitványabb vádat emelni a vizsgálóbíró, s a nyomozásnál segédkező személyek ellen. Ez a véletlen abból állott, hogy az a levél, amelyet Péczy a jegyzék elkészítése után írt nekem, más tintával van írva, mint a jegyzék. Ebből azután Eötvös meg is állapítja, hogy a jegyzék eszlári tintával van írva, a levél pedig nagyszőlősi tintával.

A tintáknak ez a különbözősége az egyedüli tárgyi körülmény, amelyre Eötvös vádját alapította, amelyből megkísérelte a végtárgyaláson feltevését, gyanúsítását nem ugyan nyíltan, – mert hiszen nem tudott és nem tudhatott e feltevés bizonyítására bizonyítékot felhozni, – de mégis oly módon kifejezésre juttatni, amelyből mindenki sejtette, hogy mire kíván célozni.

De nem sikerült Eötvösnek ezt a pusztán véletlent sem a védelem hasznára eredménnyel gyümölcsöztetni. Nem tudott kihozni ebből a tintahistóriából semmit.

A végtárgyaláson ugyanis megállapítást nyert, hogy az a tinta, amellyel Recsky a Péczynek hozzám intézett levelére pár sort reá írt s amellyel én Nagyszőlősi kiérkezésemkor a jegyzőkönyvet felvettem, szintén különbözött a Péczy által használt két különböző színárnyalatú tintától, vagyis nem kétféle, hanem háromféle tintáról van szó. A végtárgyaláson Eötvös és védőtársai a kérdések egész sorozatát intézték a tanúkhöz, – akik e kérdések célját nem is sejtették – a Recsky lakásában levő tintatartók felől. Recsky csodálkozva felelte, hogy az írószobában, ahol Péczy a jegyzéket és a levelet írta, állandóan 3-4 tintatartó van, a lakásban pedig volt összesen 5-6 is. Recsky gyermekei serdülő iskolásgyermekek voltak s gyakran használtak tintát, a tinták pedig nem mindig voltak egyszínűek, egyfajtajúak. Az egyik régibb volt és sűrűbb, a másik fakóbb, a nagyszőlősi szatócs üzletéből sem mindig egyformát kaptak. Péczy, amidőn az írószobában felvette a jegyzéket Móríc vallomásáról, s utána a levelet nekem megírta, éppen nem figyelt arra, hogy az írószobában levő 3-4 tintatartó közül ugyanabba mártsa a tollat, amelyből először írt.

Azt Eötvös sem állítja, hogy Péczy levele, Recskynek e levél hátára írt sorai s ugyanazon éjjel a kiérkezésem után készült jegyzőkönyv nem egy helyen és egy éjszakán Nagyszőlősi készültek volna. És mégis, a Recsky által használt tinta is különbözik úgy attól a tintától, amellyel Péczy a jegyzéket írta, mint attól is, amellyel később a levelet írta, ellenben azonos azzal, amivel én írtam ugyanazon éjjel a jegyzőkönyvet.

Hiszzen ha előre kitervezett dolog lett volna Móríc vallatása, s előre elkészült volna annak szövege, éppen nagyon is vigyázni kellett volna arra, hogy a tinták azonos színűek legyenek!!

Eötvös, hogy a gyanúsítást továbbfűzze, azt írja, hogy azért maradtunk ébren Egresi Nagy László és én a kérdéses éjjelen Tiszaeszláron, s ezért talált bennünket éjjel 11 órakor „indulásra készen” Bakó pandúr (I. 140.), mert vártuk a nagyfalui vallatás eredményét. Már előzőleg is érinti ezt Eötvös, amikor elbeszéli Bakó kiérkezését Eszlárra „a készenálló kocsival”, s azt írja: „ott az urak, Bary a vizsgálóbíró s Egresi Nagy László a kir. ügyész még fenn voltak, borozgattak s nyugodtan várták a híradást” (I. 122.).

Mindebből természetesen egy szó sem igaz. Mikor Bakó pandúr éjfél tájban Eszlárra kiérkezett, Egressy Nagy is, én is, már régen aludtunk, s még csak sejtelmünk sem volt arról, hogy aznap éjjel Nagyfaluba kell menni, mert ott Móric beismerő vallomást tett. Jellemző Eötvös óvatosságára, amellyel e gyanúsítást kezelte, hogy Bakó Györgytől a végtárgyaláson meg sem kérdezte, vajjon Eszláron, mikor oda kiérkezett, ébren talált-e bennünket vagy álmunkból vert fel? Ennek a kérdésnek a kutatását a végtárgyaláson óvatosan elkerülte s csak húsz év múlva, amikor már tudta, hogy Bakó pandúr – aki talán már nem is élt – cáfolni nem fog, merte a könyvében állítani, hogy a pandúr engem és az ügyészt borozva ébren talált. Hiszen ha ez igaz lett volna, módjában állott volna ezt azoknak az eszlári tanúknak a kihallgatásával igazolni, akiknél az ügyésszel éjjeli szálláson voltunk, vagy akinek asztalánál állítólag borozgattunk. Sem ezt, sem pedig azt, hogy Nagyfaluban készen állott a kocsik, amellyel Recsky a pandúrt hozzám küldte, természetesen meg sem kísérelte Eötvös igazolni.

A végtárgyaláson a tanúk egész sora: a pandúrok, Recsky egész cselédsége, eskü alatt vallották, hogy Péczely a jegyzéket Nagyfalun Móric vallomása nyomán Recsky házában írta. E vallomások tehát teljességgel kizárják a gyanúsítást, hogy az Eszláron előre készülhetett volna. E tanúkkal szemben Eötvös a már jelzett tárgyi körülményekkel kísérelte meg „hitét” igazolni.

„Hadd lássa a nyájas olvasó – írja –, hogy az érdekek és szenvedélyek által összekuszált esetekben néha mily nehéz a valódi igazság kiderítése!” (I. 133.)

Eötvös és társainak érdeke össze is kuszálta a végén az egész bűnügyet úgy, hogy a valódi igazság nem derülhetett ki soha!

V.

MIÉRT KELLETT MÓRIC NAGYFALÜI VALLOMÁSÁT ELFOGADNI. – MÓRICOT FIGYELMEZTETTEM VALLOMÁSÁNAK SÜLYOS KÖVETKEZMÉNYEIRE. – ÁLLHATATOSAN MEGMARADT VALLOMÁSA MELLETT. – A FIÚ BETANÍTÁSA LEHETETLENSÉG VOLT. – MIKSZÁTH KÁLMÁN ÉS RÁKOSI VIKTOR SCHARF MÓRIC VALLOMÁSÁRÓL.

Scharf Móric május 20-án – amikor először kihallgattam – semmit nem akart tudni Eszter eltűnéséről, sorsáról s másnap este Nagyfaluban részletéé vallomásban beszélt el a leánykának a zsidótemplomban történt meggyilkolását.

„Melyik igaz a két vallomás közül?”

„A törvényszéki gyakorlat rendesen az utolsó vallomást veszi figyelembe – írja Eötvös. – A zsidók ellen egyetemes és mély gyűlölet lángolt akkor a társadalomban. A sajtó hihetetlen gyorsasággal s harsogó hangjának egész erejével röpítette szót a hírt a zsidógyerek vallomásáról. A gyűlölettől izzó lelkek nem tűrtek semmi kétséget. Amit a zsidófiú mond, amit utoljára mond az az igazság” (I. 109-110.).

Az olvasó, aki veszi a fáradságot és felkutatja a magyarországi napilapoknak 1882. évi május hóban megjelent számait, hiába olvassa végig azokat a vezércikktől az apróhirdetésektől, azokban a zsidók elleni egyetemes és mély gyűlöletnek még csak nyomát sem találja, pedig a sajtó mindenütt és mindenkor a közvéleményt tükrözi vissza s ha ilyen egyetemes és mély gyűlölet csakugyan létezett volna, annak valamelyes nyomát e sajtótermékek tartalmában fel kellene találjunk. Láttuk már ott, ahol a magyarországi antiszemitizmusnak a tisztaeszlári pert megelőző megnyilatkozásairól volt szó, hogy 1882 május havában milyen szélső liberalizmustól áradoztak kivétel nélkül az összes napilapok.

Verhovay Gyula május 17-én a „Függetlenség”-ben az oroszországi zsidóüldözésekről a következőket írja:

„Az oroszországi brutalitások visszatetszést keltenek az egész művelt világban. Az ember – ember –, elismert alapvetően immár, s a zsidókon ejtett sérelmeket, mint a humanitás megsértését, kárhoztatja mindenki.”

Ugyancsak Verhovay május 18-án a „Függetlenségben” idézi a konzervatív báró Kaas Ivornak, a kiváló publicistának, a főváros közgyűlésén elhangzott következő szavait: „Büszkeségünket képezi, hogy hazánkban felekezeti üldözésre nem volt érett talaj soha.”

Így nézett ki a zsidók elleni egyetemes és mély gyűlölet 1882 május havában.

Móric május 21-én tette meg szenzációs vallomását s a sajtóban, amely Eötvös szerint „hihetetlen gyorsasággal s harsogó hangjának egész erejével röpítette szét a hírt”, az olvasó május 28-ig, tehát egy teljes hétig egyetlenegy sor híradást nem talál Móric vallomásáról. Május 24-ike után, vagyis Ónody és Istóczy május 23-i, illetve 24-i képviselőházi felszólalásai után, egyes napilapokban található az olvasó egymásnak ellentmondó híreket, az e parlamenti felszólalások által ismertté vált tisztaeszlári esetről. Egyszer a Pester Lloyd közli, hogy Solymosi Eszter megkerült, majd a Budapesti Hírlap kapja a hírt, hogy egy gyermek a körülmetélésnél a sakter kezei között elvérzett, s ebből keletkezett Eszter meggyilkolásának meséje. A nyomozás eredményéről és Móric vallomásáról azonban a Pester Lloyd május 27-i esti lapjának pársoros híradása nyomán a május 28-i reggeli lapok közölnek csak pár rövid sort.

A vasút, a távíró századában ez az a „hihetetlen gyorsaság”, amely „harsogó hangjával” világgá röpítette ezt a nagy szenzációt. Május 21-én teszi meg a vallomást Móric, s 23-án a képviselőházban meginterpellált miniszterelnök és igazságügyminiszter először hallják Solymosi Eszter nevét és a nagy szenzációt csak egy hét múlva tudja meg „a gyűlölettől lángoló társadalom”.

Vajjon a közvélemény Móric második vallomását csak azért fogadta el valónak, mert ez a vallomás volt a későbbi, az utolsó?

Ha az első vallomás volna az igaz, akkor a második vallomás csak kétféle módon jöhetett létre: vagy Móric fantáziája találta ki az egész gyilkossági rémtörténetet, vagy testi vagy lelki kényszer hatása alatt fogadott el és írt alá egy előre elkészített vallomást.

Eötvös, mint láttuk, ez utóbbi esetet kísérelte meg a legerőszakosabb módon és eszközökkel, – de minden siker nélkül – valószínűsíteni. Az első esetet azért nem tartja valószínűnek, mert a fiú elmondott olyan részleteket is, amit magától nem találhatott ki.

Azoknak a már említett tanúknak vallomásán kívül, akik Móricot Nagyfaluban hallották minden kényszer és kínzás nélkül vallani, itt még reá kell mutatnom néhány fontos körülményre, ami egyenesen kizárja a betanítás, a kényszerítés lehetőségét.

Scharf Móric a gyilkosságban való részvétellel megvádolta a négy eszlári zsidót: Braun Ábrahámot, Junger Adolfot, Lueztig Salamont és Weiszstein Lázárt, továbbá a kolduszsidót s a három idegen sakter-jelöltet és pedig az utóbb sakterró megválasztott Schwarcz Salamont, a téglási Braun Lipótot és a tarcali Buxbaum Ábrahámot.

Schwarcz és Braun április 1-én, Eszter eltűnésének napján, Taub Emánuelnél, a Tiszapolgárra megválasztott volt eszlári metszőnél voltak szálláson s mindhármuk egyező előadása szerint együtt mentek a templomba, együtt távoztak onnan, együtt ebédeltek, s késő délutánig együtt maradtak. Móric ennek ellenére azt vallotta, s e vallomása mellett végig kitartott, hogy Taub Emánuel, amikor Eszter meggyilkolása történt, nem látta a helyszínén, sem a templomban, sem a pitvarban, sem annak környékén, sőt a végtárgyaláson kijelentette, hogy ha ott lett volna Taub, neki látnia kellett volna, hiszen mint volt helybeli metszőt, mindenképp sokkal jobban ismerte, sokkal jobban, mint a pályázó idegen metszőket. Vajjon ha Móricot betanították vagy kényszerítették volna vallomására, mi oka lehetett annak, aki e vallomás értelmi szerzője volt, hogy éppen Taub Emánuel kímélje?

A másik körülmény, ami Móric szavahihetőségére vall, hogy amíg az idegen pályázó metszőket a szembesítés alkalmával azonnal felismerte, a kolduszsidót – akit Wollner

Hermann személyében igaz, hogy csak félév múlva, november végén sikerült előkeríteni – nem tudta felismerni. Már pedig ha bárki és bármilyen befolyást gyakorolt volna arra nézve, hogy milyen vallomást tegyen, fel kellett volna vele ismertetnie Wollnert is.

Móric vallomása alapján kilenc embert kellett előzetes letartóztatásba helyezni. Súlyos felelősség hárult rám kilenc ember szabadságának megvonásával. Igyekeztem lelkiismeretemet megnyugtatni, s ezért Móricot minden egyes kihallgatása alkalmával figyelmeztettem azokra a súlyos következményekre, amelyek vallomása folytán letartóztatott szüleire és hitsorsosaira hárulnak. Figyelmeztettem, hogy csakis az igazságot mondja el. Móric következetesen megmaradt a nagyfalui éjszakai vallomása mellett. Egy alkalommal, június 2-án, Nyíregyházán hivatalos helyiségembe kísértetem s amint oda belépett, szigorúan rászóltam:

„Miért akarod akasztófára juttatni az apádat? Hiszen megtaláltuk Solymosi Esztert.”

Móric nyugodtan és határozott biztonsággal felelt:

„Lehet, hogy megtalálták, de élve nem, azt tudtom.”

„Ne hazudj, hiszen itt van élve a szomszéd szobában Eszter!” – mondtam, erősen a szeme közé nézve. Ismét nyugodtan felelt:

„Az nem lehet, vagy én nem vagyok az élők között. Akinek a nyakát elmetszik, az nem támadhat fel.”

Alaposan kikérdeztem ezután újból, hogy Recsky nem ijesztett-e reá, nem-e azért tette meg a vallomását? Megmagyaráztam neki, hogyha nem mondott igazat, módjában áll visszavonni mindent, itt most én parancsolok a király és a törvény nevében és a haja szála sem fog meggörbülni. A fiú ezek után is megmaradt állhatatosan vallomása mellett.

Hónapok múltán, október 20-án, amikor a vizsgálat már közvetlen befejezés előtt állott, Móricot újból szembesítettem az idegen metszőkkel, akiket közel egy félesztendővel azelőtt látott. E szembesítést megelőzően magam elé vezettem a fiút s újból figyelmeztettem, hogy vallomása mily súlyos következményekkel fog járni a vádlottakra, s lelkiismeretére hivatkozva felszólítottam, hogyha nem vallott volna igazat, mondja meg őszintén, s ne terhelje a lelkét ártatlanokat szerencsétlenségbe döntő vallomásával. Móric habozás nélkül kijelentette, hogy csak azt mondotta el, amit látott, s éppen ez szerzett neki megnyugvást. Ezután még egyszer elmondattam vele vallomását, ami teljesen megegyezett a nagyfalui éjszakán tett és azóta már többször megismételt vallomásával. A szembesítésnél azután ismét határozottan felismerte a három idegen metszőt s bátran mondotta a szemükbe, hogy résztvettek Eszter megölésében.

„Még a kötélre is ráismernék, ha előttem volna”, – mondotta, arra a kötélre célozva, amellyel Schwarcz Salamon Eszter kezeit megkötözte.

Móric nagyfalui vallomása után körülbelül két héttel, amidőn a tiszzaeszlári pör már nagy hullámokat vert fel s azzal az egész világsajtó foglalkozott, Tisza Kálmán miniszterelnök intézkedése folytán Kozma Sándor főügyész leküldte Nyíregyházára Székely Ferenc főügyésznél tettést (később koronaügyész, majd igazságügyminiszter), hogy részben ott, részben Tiszaeszláron a helyszínen vizsgálja meg, vajjon helyes úton halad-e a nyomozás, van-e valamely alapja a nagy világszenzációnak? Székely küldetéséről, majdnem három hétig tartó ellenőrző szerepéről a továbbiakban még bőven lesz szó. Ehelyütt csak azért említem, mert legelső dolgai közé tartozott Móricot maga elé vezetetni s négyszemközt lelkére beszélni.

Erről a jelenetről a kormány hivatalos lapja, a Jókai Mór által szerkesztett „Hon” című lap június 24-i számában a következőket írja:

„Különösen részletesen kihallgatta dr. Székely Ferenc Scharf Móricot és figyelmeztette a terhelő vallomás borzasztó következményeire.

– Igazat mondtam, – volt a válasz.

Dr. Székely azután azt kérdi, mit gondol a fiú, mi okból tehették szülei s a zsidók ezt a

borzasztó vétket, mellyel őket vádolja? Ez elgondolkodott, s így szólt:

– Az idegenek tették.”

Az „Egyetértés” június 6-án írja:

„A főügyési helyettes aziránt is nyomozott, hogy Scharf Móric vallomásakor nem volt-e pressziónak kitéve? Konstatálta, hogy Scharf Móric minden presszió nélkül önként vallott s vallomását azóta más közegek előtt is változatlanul fenn tartotta.”

Hihető-e, elképzelhető-e, hogyha Móric Nagyfaluban Péczely és Recsky befolyása alatt hamis vallomást tett volna, ennyi próba, ennyi rábeszélés után nem mondotta volna meg az igazat? Hiszen kényszer – legyen az akár fizikai, akár lelki – hatása alatt lehet hamis vallomást tenni, s ennek a kényszernek a hatása kiterjedhet órákra vagy napokra, de hogy hónapok múlva is megmaradjon valaki a kényszerrel kivett vallomás mellett, amikor a kényszer hatása már rég megszűnt, teljesen elképzelhetetlen.

Eötvös azt írja, hogy: „Oda kéredzkedett Bary vizsgálóbíróhoz, Egresy Nagy László ügyészhez is több ízben, hogy vallomását igazítsák ki, ő se nem látott, se nem hallott semmiféle gyilkosságot, Solymosi Eszterről semmit sem tud, eresszék őt haza szülői házához. Jelentkezéseit, kórelmeit nem vették írásba, ehelyett jól összeszidták (III. 93.),”

Természetes mindebből egy szó sem igaz, minderről a végtárgyaláson egy szót sem szólt Eötvös, pedig ha igaz lett volna, módjában állott volna igazolni azoknak a kihallgatásával, akik útján a fiú állítólag vallomástételre jelentkezett.

Nemcsak hónapok multán, hanem több mint egy év múlva a vég-tárgyaláson is ragaszkodott Móric a nagyfalui vallomás minden részletéhez. A védők, élükön Eötvössel, s a rendelkezésükre álló sajtó jó előre beharangozták, hogy a fiú be van tanítva s előre jelezték, hogy a védők keresztkérdéseinek tüzeiben meg fogja mondani az igazat.

A végtárgyaláson azután az ország legelső kriminálistái: Eötvös, Friedmann, Funták órák hosszat kérdezték és faggatták, s a 14 éves gyermek a keresztkérdések között egyetlen egyszer sem jött zavarba, egyszer sem került ellentmondásba. Tízszor is más és más alakban intézték hozzá ugyanazt a kérdést és a fiú a kérdéshez viszonyítva, mindig ugyanazt a tényt erősített meg, ha más szavakkal és más alakban is.

Magyarország legelső három védő ügyvéde órákon át kifáradt abban, hogy ezt a gyereket csak egyetlen egyszer is zavarba hozza, de nem sikerült.

Elképzelhető volna-e ez, ha a fiú tényleg be lett volna tanítva? Hiszen aki egy 14 éves gyermeket képes úgy betanítani, hogy az ország egyik legkiválóbb elméje és mellette a legkitűnőbb kriminálisták órákon keresztül ne tudják megfogni és zavarba hozni, az a tanítómester egy lángész, egy zseni! Józan ésszel fel sem tehető, hogy Nagyfaluban Péczely vagy Recsky este 9 órától 11-ig így betaníthatták volna, vagy hogy bárki más előre elkészíthette a legkiválóbb védők összes, előre nem sejthető kérdéseire s a fiúval betaníthatta valamennyi előfordulható kérdésre a feleletet is.

Ha a legérettebb korú férfi, a kitűnő regényíró képzelő tehetségével megáldva gondolhatta volna ki Eszter meggyilkolásának meséjét, akkor sem lett volna képes a személyekre, a helyre, a bűntény körülményeire oly minden részletre kiható pontos leírást adni. De ha képes volna is regényírói talentummal csupán bosszúból ilyen pontos és részletes vallomást kigondolni vagy betanulni, a fogások, keresztkérdések első tüzenél kiesnék szerepéből és vagy bevallaná, vagy reábizonyulna, hogy maga találta ki az egész mesét.

Aki a végtárgyaláson végighallgatta Móric vallomását, az, ha csak nem tartozott az Eötvösök legszűkebb köréhez, bármennyire is meg volt győződve már előre arról, hogy a fiú vallomása nem lehet igaz, s amit elbeszélt, az meg nem történhetett, be kellett ismernie, hogy azt a határozottságot, azt a biztosságot, amit ez a gyermek mutatott órákon át, egy helyben állva, bátran és értelmesen felelve a keresztkérdések özönére, fáradság és kimerültség nélkül, ezt nem lehet tanítani, nem lehet reá erőszakolni s hogy ez a határozottság és biztonság csak annál lehet meg, aki hiszi is, amit mond, s aki biztos a maga igazságában.

A nyíregyházai tárgyalásra kiküldött hírlaptudósítók, akiknek újságjai előre beharangozták,

hogy a fiú be van tanítva, kénytelenek voltak sorra elismerni, hogy feltevésükben tévedtek.

A „Pesti Hírlap”, amelynek kiküldött tudósítója Mikszáth Kálmán volt, 1883 június 21-én „A dráma” című vezércikkében többek között így ír:

„Ha a gyermek előtt beszéltek volna hasonló vérvételi eseteket, nem lenne nehéz azt következtetni, hogy azok annyira hatottak a gyermek képzeletére, hogy megzavarták elméjében, s bizonyos hallucináló állapotba ejtették, amikor az ember még később is valónak hiszi, ami pedig csak agya lázas állapotának szüleménye. Hisz a boszorkánysággal vádlottak közül hány volt olyan, akinek teljesen lehetetlen volt kiverni fejéből, hogy köze volt az ördöggel. Meg is esküdt reá önként.

De Scharf József – faggatás után – tagadta azt, hogy beszélt volna hasonló dolgokról a fia előtt, s így a legvalószínűbbnek ígérkező kulcs a gyermek lelkiállapotát megfejteni, vallomása indokait megtalálni, hasznavehetetlenné vált.

Kinek állhatott volna érdekében a fiút kitanítani? Azoknak-e, akik felügyelet alatt tartották, s akik között vannak tiszteletreméltó, előkelő állású, jellemes férfiak, kikről feltehetően, hogy ily alávalóságot megakadályoztak volna. Másfelől meg felmerül a kérdés, hogy lehet-e bárminő agyafűrt gyermeket minden kérdésre kitanítani, mely hozzá intézhető, s tárgy folyamán nem merülhetnek-e fel olyan kérdések, melyekre a gyermeknek a feleletet a szájába rágni, a gyanított kitanítónak eszébe se juthatott. Pedig Móric eddig minden hozzáintézet kérdésre biztosan felelt, s őt ellentmondásokba keverni annyi nagyszerű júristának nem sikerült. És végre hol található meg a lélektani nyitja annak, hogy a gyermek következetesen valónak állítson egy olyan hazugságot, melyet ha elhisznek is, neki csak árthat, de nem használhat, s ha szemébe mondja tulajdon atyjának is, még akkor is, mikor figyelmeztetik, hogy az ellen vallani nem tartozik, s hogy azzal atyjának talán sírját ássa?”

Ugyane számában írja a „Pesti Hírlap”:

„A védelem ma készült elsütni legerősebb lövegét. Móricot venni keresztűzbe. Feleleteiből kellett kiderülni, hogy szajkó módjára van-e betanítva? Harmadfél óráig vallott a fiú a sorompók előtt s az ingerült sakterekkel, s a fogas kérdezősködésre elkészült ügyvédekkel szemben nem ingott meg. Kitűnt, hogy leckézve hadarása pusztán modor, úgy mint a hivatalos stílus is.

A védelem mai rohama nem aratta hát azt a sikert, amit vártak tőle. Móric minden intés, bátorítás, korholás, fenyegetés, átok, szidalom, leköpés, annyi okos ember kérdéseinek órákon át tartott kemény keresztűze, s annyi megfélemlítési kísérlet után is konokul ragaszkodott vallomásához.”

A „Magyar Korona” június 22-én írja „Betanították” című vezércikkében:

„Hogy a nagytekintélyű lapok nyíregyházai riporterei is a védelem o primitív sípján akarják tájékoztatni közönségüket, az már akaratlanul is tendenciózus színt Őlt. Mert mit tartson a riporter úr ítéletéről és logikájáról, midőn táviratában azt olvassa:

Az a leckefelmondásszerű előadás ma a keresztkérdések alatt is folyton tapasztalható volt.

Feleleteket lecképen betanulni, olyan kérdésekre, pláne egymást gyorsan követő, változatos keresztkérdésekre, melyeket nem ismerünk, mégis kiesé bajos feladat volna.”

„És itt önkénytelenül felmerül az a kérdés – írja a kiváló történetíró Gracza György a „Budapest” június 22-i vezércikkében –, vajjon lehetséges-e egy tizenégyéves gyermeket így betanítani? Hiszen a legfurfangosabb gonosztevőt is megfogja a váratlan kérdések feltevése.”

Mikszáth Kálmán „A tekintetes törvényszék előtt” című karcolatában (Pesti Hírlap, 1883 június 23.) így ír Móric vallomásáról:

„Csupán egyetlen embertől hall nyájas szót, szelíd beszédet, az elnöktől, aki míg a kínos vallatásokkal rogyásig engedi kitanulmányozni, – addig lelkében bizonyosan megsiratja a szerencsétlen gyermeket.

Nagy bűnök mindig voltak, melyek megdöbentették az emberiséget. Ember megölt gyakran embert. De hogy a természet megöli önmagát valakiben, annak most, itt van a példája.

Ha hazudott, meg fogja fogni ez a sok okos ember, az kétségtelen.

De csalódtak. Móricnál csak modor volt az a tegnapi darálás, ilyen gyorsan darálja ő le a válaszokat azokra a kérdésekre is, amelyeket a védők tesznek. S mindig schlagfertig. Egyszerre kész a felelettel. Roppant csalódott a közönség, mert Móric nem szólta el magát.

Mikor már jó másfélóráig kínozták a kérdésekkel, ezalatt folyton állt, mint a cövek, csak néha-néha törölte meg izzadó homlokát. A védelemnek éppen az volt a célja, hogy először kifárasssa testileg, azután szellemileg. Ha majd kimerül, figyelme megszibbad, akaratereje megzavarodik, lehetetlen, hogy bele ne zavarodjék (a közönség között minden kérdésnél visszatetszés moraja zúgott. Ez már kínzás! Lehetetlen, hogy kiállja, összerogy, elájul!).

Móric felel egyre, felel gyorsan, mintha nem is gondolkoznék, de már erősen látszik rajta a kimerültség, féloldalt dől a sorompónak egyenesen állva, összeroskadva.

- No, most már tönkre van téve az ébersége, – gondolja Eötvös. – Most már én veszek elő, fiam!

– Milyen tantárgyakat tanulsz?

Móric ránéz, s rögtön lepergeti, mint egy darálógépet. Eötvös megcsóválja a fejét s leül.

– Több kérdésem nincs. Ilyen gyereket még nem láttam.

A zsidók között, akik odalenn, a törvényszéki épület előtt ácsorogva várják a kimenetelt, hirtelen terjed a leverő hír.

– Megbuktunk. Móric nem tágitott, nem anya szülte ezt a gyereket.”

A „Budapesti Hírlap”, amelynek kiküldött tudósítója másik kiváló írónk, Rákosi Viktor volt, „Stádium” című vezércikkében (1883 június 29.) írja:

„Számталanszor hallottuk apja szájából, majd az ügyvédekéből, hogy be van tanítva. Szeretném, ha az egyik ügyvéd úr megmagyarázná, mit kell ez alatt érteni? Recsky, Péczely, emberek, akik már szemük közé néztek egy és más ebetekben a világnak, túl a 40 éven, foglalkozásuk olyan természetű, amely valóságos iskolája a vallás és vallatás művészetének, hozzájuk csatlakozik Henter, a várnagy, ezek közül egyik sem állta azzal a szilárdsággal, azzal a találékonyssággal, azzal a fürge elmével és hajlíthatatlan eltökéléssel az öt prókátor és a kir. főügyész-helyettes tüzt, mint a Móric gyerek. A tárgyalás mai stádiumában több hajlandóság van bennem elhinni, hogy Móric tanította be ezeket, mint elfogadni a feltevést, hogy ezek taníthatták be Móricot. Olyan prókátorfogást, aminővel Móric megfogta Leskó Mari tanút, még az öt prókátor sem produkált eddig ebben a perben. Kétségtelen, ha Móric tanítva van, a perben még nem láttuk a tanítómestert”

Majd tovább így folytatja:

„Bary József ismételt felszólalások tárgya a teremben. Világos, hogy szellemét a védők öt látták Recsky, Henter és Péczely társaságában, ő neki is szánták, amit ezeknek mondtak. Arról van szó, hogy ezek az urak állítólag megfélemlítéssel, kínzással, csábítással bírtak egy 14 éves zsidófiút apja, rokonsága s hitsorsosai ellen hazug tanúvallomásra, s ők készítették elő, ők tanították be Móricot arra a szerepre, amelyet oly virtuozitással játszik. Mindezek az urak hivatalnokok, amivel vádoltatnak, az fegyelmi és bűnvádi eljárást involvál ellenük, amivel vádoltatnak, nem jelent kevesebbet, minthogy főbenjáró dologban hivatalos hatalmukkal visszaélve, hamis tanúságra csábítottak, vagy kényszerítettek egy fiút apja és mások ellen. De nemcsak ez. Ők, ha ebben bűnöseknek találhatunk, még kártérítéssel is tartoznak a megzaklatott, keresetüktől elvont, egy éven túl vizsgálati fogságban tartott Baktereknek. Lehetséges-e, hogy ezek a törvénytudó emberek ily merész mahinációkba merjenek fogni, s egész eljárásukat egy fejre feltenni: a Móricéra. Móricnak csak ki kell nyitni a száját és az egész vizsgálat, az egész vád halomra dőlhet. Én igen nagy respektust kaptam ettől a Móric gyerektől, de hogy jövőmet, becsületedet, hírnevedet attól tegyem függővé, hogy miképpen állja meg egy végtárgyaláson a sarat apja ellen, apja társai, öt ügyvéd és egy közvádoló ellen egymaga, arra nem mernék vállalkozni, s azt ily egyszerűen nem tehetem fel a vizsgálóbíróról, Recskyról, Henterről, Péczelyről sem.”

Írókat idéztem, az emberi lélek ezernyi szövevényének, rejtjelmeinek legalaposabb ismerőit. Két nagy magyar írónak megfigyeléseit, benyomásait, s ezekből leszűrt véleményét, meggyőződését.

A harmadik írónak: Eötvös Károlynak is így kellett látnia. Így is látta. Csakhogy neki éppen az volt a szerepe, feladata, hogy a kézzelfogható valósággal szemben elhitesse a valószínűtlent, akit lehet meggyőzőn arról, hogy mindenki bűnös: vizsgálóbíró, csendbiztos és írnok, csak egyedül a vádlottak büntelenek és ártatlanok.

VI.

MÓRICOT A VÉGTÁRGYALÁSON NEM ESKETTÉK MEG VALLOMÁSÁRA. – A HELYSZÍNI SZEMLE MEGERŐSÍTI MÓRIC VALLOMÁSÁT. – HELYES VOLT-E A FIÚ ÉJJELI ÓRÁKBAN VALÓ KIHALLGATÁSA? – A TÁBLA ÍTÉLETÉNEK TÉVEDÉSEI. – HENTER ANTAL VÁRNAGY. – MÓRIC HOZZÁ KERÜL. – ZOLTÁN JÁNOS ALISPÁN. – MÓRICOT A VÁRMEGYE GONDJAIRA BÍZZÁK. – EÖTVÖS KIFOGÁSAI. – TISZA KÁLMÁN BELÜGYMINISZTER ELUTASÍTTJA EÖTVÖS KÉRELMÉT. – AZ AZ ÁLLÍTÁS, HOGY A FIÚT BE-TANÍTOTTA, KOMOLYTALAN.

Az lejétől végig valónak, igaznak kell tehát elfogadni Scharf Móric nagyfalui vallomását? Ez volt a bűnperben a legnagyobb, a legnehezebb kérdés.

Bár a nyomozás első napjaiban sok olyan, s már fent említett gyanús körülmény mutatkozott, s később is, – mint arról a továbbiakban szó lesz – számtalan gyanúok merült fel, amely Móric vallomását támogatta, annak valóságát valószínűsítette, Eszter állítólagos megöletésének egyetlen közvetlen szemtanújaként mégis csak egyedül egy 14 éves gyermek jelentkezett.

Kitanításról, kényszerítésről szó sem lehetett, az erről szóló mesék a végtárgyaláson teljes és tökéletes cáfolatot nyertek s hogy ennek még a lehetősége is ki volt zárva, arról nemcsak magam győződtem meg, de, mint említettem, meggyőződött dr. Székely Ferenc

főügyész helyettes is. Ha tehát kétség főr Móric vallomásának valóságához, akkor kizárólag csak arról lehet szó, hogy a képzeletében született meg az egész általa elmondott történet. Ez azonban – amint arról fentebb már szó volt – nem valószínű, mert hiszen olyan részleteket is elmondott, amiket ki nem találhatott és mert – mint említettem – igen sok mellékkörülmény is valószínűsítette vallomását.

A bíróság a végtárgyaláson mindezek ellenére Móricot nem bocsátotta esküre, s ezzel tulajdonképpen a bűnper sorsa is eldőlt. A kellő bizonyítékok hiánya folytán kihirdetett felmentő ítélet már csak logikai következménye volt annak, hogy a bíróság nem találta a fiú vallomását olyan feltétlenül megbízhatónak és kétségbevonhatatlannak, amelyre nyugodt lelkiismerettel alapíthatta volna a vádlottak bűnösségét kimondó ítéletét.

Az esküre bocsátás mellőzésének főindoka az volt, hogy „a bíróság előtt a törvényes vallása, atyja és hitsorsosai irányában gyűlöletének, megvetésének oly erős bizonyítékát adá, mely különben is éretlen kora mellett erkölcsi és vallási érzése, s ezzel együtt vallomásának elfogulatlan volta iránt komoly aggodalmat kelt/

Emellett a bíróság indokul felhozta, hogy „a vizsgálóbíró előtt több ízben, majd a törvényszék előtt, s végül a végtárgyalás folyamán Tiszaeszláron megtartott helyszíni tárgyalás alkalmával tett vallomásai között többszörös ellentmondás volt arranézve, hogy:

1. Solymosi Eszter házukba ki által lett behíva?
2. Az állítólagos tett elkövetése alkalmával Eszter testének fekvése s a vele történtek mikéntje tekintetében, s végül mellőztetett az esküre bocsátás azért is, mert
3. az állítólag Eszter kezében eltűnése idején lévő kendő színére vonatkozó előadása cáfolatot nyert.

Mielőtt a főindokkal hosszabban foglalkoznék, röviden szólok ezekről a bíróság által megállapított ellentmondásokról.

Tény az, hogy Móric előbb azt állította, hogy Esztert az apja hívta hozzájuk, majd a végtárgyaláson előadását odamódosította, hogy a leányt apja utasítására ő hívta be.

A kendő színére vonatkozóan Móric elejétől kezdve azt vallotta, hogy a kérdéses alkalommal Eszter kezében sárga kendő volt. Ezzel szemben megállapítást nyert, hogy eltűnésekor nem vitt el hazulról sárga kendőt, hanem egy pettyes kendőt, s ez volt reá kötve – amint a későbbiekben látni fogjuk – a Tiszába csempészett és a leányka ruháiba felöltöztetett idegen hulla kezére is.

Amde sem az a kérdés, hogy Esztert ki hívta be, sem az, hogy a kendőnek milyen volt a színe, a vallomás lényegére: Eszternek a vádlottak által történt állítólagos megölésére vonatkozóan jelentőséggel nem bírhatott, csupán azt bizonyítja, hogy a kitanítás lehetősége kizárt volt, mert különben miért kellett volna oly színű kendőről beszélni a fiút, amelyről rögtön megállapítható volt, hogy ilyent nem viselt az eltűnt leány?

De nem volt lényeges az sem, hogy Eszter milyen helyzetben feküdt, sem pedig a vele a cselekmény elkövetését megelőzően vagy utólag történt apró dolgok, vagy azoknak sorrendje.

A helyszíni szemlén, amely Tiszaeszláron 1883 július hó 17-én folyt le az ítélebíróság tagjai, a közvádoló főügyész helyettes, a védők és a hírlaptudósítók részvételével, Móric elbeszélése szerint lejátszották Eszter megölését, mialatt Móricnak a kulcslyukon át nézve kellett előadnia a bent látottakat.

Erről a szemléről két nagy napilapnak, az „Egyetértésnek és a „Pesti Naplódnak tudósításaiból idézem az alábbi sorokat. Azért választom éppen e két napilapot, mert a zsidóságnak 1882 november 5-én megindult hetilapja, az „Egyenlőség” első számában „A tiszaezlári eset és a sajtó” című közleményben a következőket írja:

„A Pesti Napló és az Egyetértés, a magyar nemzet politikai hangulatának két legtekintélyesebb kifejezője, mégis tartanak rá, hogy a régi magyar szabadelvűség hírnevét megóvják és az európai műveltség színvonalán maradjanak.”

Az „Egyenlőség” által pantentírozott szabadelvűségű lapok egyike, az „Egyetértés” 1883 július 18-án írja:

„Bár felhős, homályos idő volt és a pitvar, mint mindig sötétes teljesen jól látott (t. i. Móricz), mindent meg tudott különböztetni, arcokat, színeket, stb. Szóval bebizonyult, hogy a fiú vallomásait a kulcslyukon való leses legkevésbé sem alterálja.”

Ugyane napon a „Pesti Napló” írja:

„Kitűnt, hogy a Móricz a földön fekvő egyént, valamint a baloldaliakat is tökéletesen kivehette, ellenben a jobb oldalon lévőket nem látta. Ez azonban még nem nyújthat teljes bizonyítékot arra nézve, hogy Móricz az általa leírt jelenetet egyáltalában nem láthatta volna, mert nem zárja ki azt, hogy a csoportozat akkor sem lett volna látható, ha valamivel inkább balra állítják fel. Hogy azt nem konstatálták, az a mai szemlének nagy hiánya, mely leginkább a közvádoló terhére rovandó le, neki kellett volna azt konstatálnia a védőkkel szemben, kik természetesen a vádlottakra nézve legkedvezőbb helyzetet készséggel elfogadták.”

Ugyancsak a „Pesti Napló” írja július 27-i számában:

„Scharf Móricz midőn hallotta, hogy a bíróság Solymosi Eszter fekvésére vonatkozólag tett nyilatkozatai között ellentmondást talál, odanyilatkozott, hogyha a szemle alkalmával azt elébe tárják, rögtön felvilágosíthatna volna a dolgot. Állítása szerint ugyanis a zsinagóga pitvarában az ajtó közelében levő kályha mellett szintén állott egy asztal, s ő folyton azt értette, mint hozzá legközelebb esőt, midőn azt mondta, hogy a leány fejével az asztal felé feküdt, s nem gondolt arra, hogy a zsinagóga háttérében fekvő másik asztalt fogják érteni.”

Az egyik legfiloszemitébb napilap tudósítása is megállapítja tehát, hogy Móricznak a helyszíni szemle alkalmával Eszter testének fekvésére vonatkozó vallomásaiban felmerült ellentmondás csak látszólagos, s hogy ez az ellentmondás a közvádoló mulasztása folytán jött létre.

A későbbiekben részletesen lesz szó arról, hogy a végtárgyaláson a vádat senki sem képviselte. Szeyffert Ede főügyész helyettes a védelemmel teljes összhangban, s azt mindenben segítve és támogatva, még a védőket is felülmúlta a buzgalomban és igyekezetben, hogy „államérdekből” az ítélet felmentő legyen, s mindazt, amit a vizsgálat felderített, az eljárás törvényszerűségének megtámadása által értéktelennek tüntesse fel. Így tehát csak természetes, hogy a helyszíni szemle alkalmával is a védelemnek kedvező beállítást fogadta el, s nem igyekezett Móricz vallomása körüli félreértéseket tisztázni.

Az ítéletben a kir. törvényszék Móricz vallomásának megbízhatósága ellen Varga Kati vallomását is felhozta. Erről fentebb már szó volt, amidőn az egyik idegen metszőnek, Buxbaum Ábrahámnak alibijéről beszéltem (Első rész, II. fejezet). Buxbaum ugyanis arra hivatkozott, hogy ő Eszter eltűnése napján Süßmann Jakabnál volt megszállva, együtt jöttek ki a templomból s utóbbinál ebédelt is. Süßmann eleinte mindent tagadott, s csak annyit ismert be, hogy este nála aludt Buxbaum. Később – 4 hónap múlva – mindenre pontosan kezdett emlékezni, s nemcsak igazolta Buxbaum összes állításait, hanem tanúul állította a nála akkor szolgálatban volt Varga Katit, aki azután vallotta is, hogy a kérdéses napon Buxbaum délelőtt 11 órakor Süßmannal együtt hazajött, ott is ebédelt s ebéd után 2 óra hosszat aludt.

Azt mondja már most a törvényszék az ítéletében, hogy e „kifogástalan” tanú vallomása kizárja Móricz vallomásának azt az igazságát, miszerint Buxbaum jelen lehetett volna az általa jelzett időben a zsidó templomban, s ott Eszter megölésében résztvehetett volna.

Ámbár Varga Kati volt a védelem egyetlen tanúja, akiről a vég-tárgyaláson nem derült ki, hogy megvesztegették, de azok után, hogy maga Süßmann is először másképp vallott, s csak hosszú hónapok után kezdett emlékezni és csak akkor hivatkozott reá is, mint tanúra –, szavahihetőségét oly mértékűnek tekinteni, amely megdönthetné Móricz vallomását, már csak azért is tévesnek mondható, mert kevés a valószínűsége annak, hogy egy egyszerű paraszt cselédleány öt hónap után (1882 szeptember 8-án lett először kihallgatva) pontosan tudjon visszaemlékezni arra, hogy egy reá nézve eseménytelen napnak minden egyes órájában hol volt és mit csinált egy teljes idegen, s életében akkor először és utoljára látott sakter.

E helyen kell kitérnem a budapesti kir. ítélőtábla ítéletének arra a részére, amely ugyancsak Scharf Móricz vallomásának bírálatával foglalkozik.

A kir. ítélőtábla ítélete szerint „kétely forog fenn vallomásának valósága és hitelessége tekintetében többek között azért is, mert a csendbiztos házában az eljárás szabályai szerint meg nem engedett időben kikérdezés alá vétetett”.

Formailag igaza volt a kir. ítélőtáblának, de lényegileg nem.

Éppen a tiszaezlári per vizsgálatának befejezése és a végtárgyalás időpontja között, 1883 április hó elején egy szenzációs rablógyilkosság tartotta hetekig nagy izgalomban a közvéleményt, s terelte el a közfigyelmet egy időre Tiszaezlárról. Ez a nevezetes bűnügy gróf Majláth György országbíró ellen elkövetett gyilkosság volt. Az ebben az ügyben vizsgálóbíróként eljáró Tóth Gerő budapesti törvényszéki bírósági elnöke a tettesekből, a halálraítélt és kivégzett Bereczből és társaiból éjszakai kihallgatással vette ki a beismerő vallomást.

Tóth Gerőnek ezt az eljárását senki sem kifogásolta, sőt dicséretet kapott eredményes munkájáért. S azóta is gyakran elkerülhetlenné válik az éjszakai kihallgatás. Elkerülhetetlen kivált akkor, ha valaki – mint ez Móric esetében történt – maga, önként jelentkezik, késő esti órákban, hogy megmondja az igazat. Ilyen körülmények között tehát az lett volna a súlyos kötelességmulasztás, ha a fiú kihallgatását a Recsky-Péczy-jelentés vétele után nyomban nem teljesítem, mert hisz elvégre megtörténhetett volna, hogy a fiú reggelig meggondolja magát és ismét visszatér a tagadás álláspontjára.

A kir. ítélőtábla tehát tévedett először abban a megállapításában, hogy a fiú „kikérdezés alá vétetett”, mert hiszen maga önként akart vallani, de tévedett abban is, amidőn a szabálytalannak minősítette azt a ténykedést, amelynek elmulasztása hivatali kötelességmulasztás lett volna.

Azt mondja továbbá az ítélőtáblai ítélet, hogy Móric vallomása kifogás alá esik azért is, mert az nem valószínű. Vallomása szerint ugyanis a terheltek nem tudhatták előre, hogy Eszter Ófalu felől fog jönni s így megölésére tervszerű előkészületeket nem tehettek, holott a vádbeli cselekményt tervszerű előkészület nélkül végre nem hajthatták.

Az ítélőtábla itt is tévedett, mert figyelmen kívül hagyta, hogy Eszter a Kohlmayer üzletéből visszajövet tűnt el. Amikor tehát Kohlmayerhez ment, éppúgy láthatták a vádlottak, vagy azok egyike, mint ahogy látta a nővére, Zsófi, s tudhatták, hogy az Újfaluban lakó Eszter vissza fog Ófaluból jönni.

Egyébként az ítélőtábla ítéletének nem ezek az egyedüli tévedései. A perben tanúként szereplő Solymosi János vallomását, mely szerint Eszter eltűnésének napján egész hajnalig világosságot látott kiszűrődni a zsidó templomból és a zsidók egész éjjel kisebb-nagyobb csoportokban gyülekeztek a gazdájának: Grosz Mártonnak szomszédságában lévő Lichtmann Mór lakásán és járkáltak e lakás és a templom között – a kir. tábla azért nem fogadta el valószínűnek, mert „Solymosi János Solymosi Eszterrel való testvéri kötelék miatt aggálytalan tanúnak nem tekinthető”.

A kir. tábla minden indok nélkül nyilvánította ezáltal aggályos tanúnak Solymosi Jánost, mert valójában nem volt testvére Eszternek, hanem csak távoli rokona.

E kitérések után már most visszatérve a kir. törvényszék határozatára, amellyel Móric eskürebocsátását mellőzte, mint említettem, a mellőzés főindoka Móricnak a végtárgyaláson tanúsított magatartása volt, amellyel a vádlottak iránti gyűlöletének, megvetésének s ezzel elfogultságának adta bizonyosságát. Ez az indok szerepelt azután úgy a törvényszék, mint a kir. tábla ítéletében is.

A kir. törvényszék feltétlenül helyesen járt el, amikor Móricot nem bocsátotta esküre. Jóllehet, sok mellékkörülmény, számos közvetett bizonyíték támogatta a fiú vallomását, azt mégsem tekinthette a kir. törvényszék teljesen megnyugtatónak s minden részében kétségbevonhatatlannak, éppen az apjával és hitsorsosaival szemben tanúsított kétségtelenül természetellenes, visszatartó magatartása miatt.

A végtárgyalás hallgatósága túlnyomó részben olyanokból állott, akik a zsidósággal szemben nem viseltettek valami nagy rokonszenvvel. Ámde még a legantiszemitább érzelmű ember lelkében is visszatetszést keltett ennek a csodálatos lelki berendezésű gyermeknek a saját fajtája, vallása és hitsorsosai elleni gyűlöletnek és megvetésnek az a foka, amely minden szavából kiérezhető volt.

Amikor a végtárgyaláson atyja megkérdezte, imádkozik-e minden nap, s rajta van-e a

„Cices”? – durván felelte:

– Nem vagyok én ló, hogy rajtam nyakló legyen!

Kijelentette nyíltan, hogy ő nem akar zsidó lenni, mert megutálta a vallását. Atyja kérdésére, hogy mi idézte elő ezt az utálatát, így felelt:

– Mert mostan olyan idő van, hogy a zsidók csak úgy vannak Magyarországon, hogy csak ki nem kergetik. Hát így a fenének kell a zsidóság!

Mikor atyja a bibliából idézett neki, durván felelt:

– Nem tudom én, nem tanultam azt a sok nyavalya bibliát.

Általában durván és gorombán beszélt, s atyját állandóan „magának” szólította.

Mindezeket Eötvös is részletesen leírja könyvének III. kötetében „A megmérgezett lélek” című fejezetében, természetesen sok túlzással, a gyermek szájába adva olyan kitételeket is, amelyeket a végtárgyaláson nem mondott. Így például azt, hogy: „Ha csöndesen nem viseli magát, beviszik a dutyiba”, nem az atyjának mondotta, mint azt Eötvös állítja, hanem Buxbaum Ábrahámnak, atyjának arra a kérdésére pedig: „Nem sajnálsz, hogy felakasztanak? Nem sajnálsz az embereket, akik itt vannak mint vádlottak?” – nem azt felelte, amit Eötvös állít, hogy: „Mit törődöm én ezekkel a rongyos zsidókkal?”, hanem mindössze csak annyit felelt: – „Én nem tehetek róla”. (L. végtárgyalási napló.)

De bármiként is túloz Eötvös, bármennyit is tessz hozzá a Móric beszédéhez a saját képzeletéből, amennyit mondott a fiú s ahogy mondta, ennyi is elég volt ahhoz, hogy irtózatot és szánalmat keltsen ez a lélek-nélküli szerencsétlen gyermek.

Eötvös szerint szándékosan mérgezték meg így a gyermek lelkét „a tanúgyártók”. Személy szerint is megnevezi azt, aki a fiúból végleges és egész tanút teremtett. „Olyan tanút, akivel a vérvád perét a nyilvánosság elé lehessen hozni.”

Ez az ember Eötvös szerint Henter Antal, a vármegyeház várnagya lett volna.

A „várnagy”, régi időkből fennmaradt elnevezés, valamikor más szerepe és hatásköre volt, ebben az időben azonban csupán a vármegye székházának gondozására, felügyeletére, e a vármegyei huszárok és szolgák ellenőrzésére szorítkozott.

Hogyan került ehhez az emberhez Móric?

A fentiekben már szó volt arról, hogy amidőn a fiú előzetes letartóztatását megszüntettem, a vármegyei árvaszéknek, mint a fiú gyámhatóságának hozzájárulásával, őt ideiglenesen a fogházörök helyiségében helyeztem el. Ott is maradt három hónapon keresztül, amíg azután augusztus 23-án Kozma Sándor főügyész rendeletére a kir. ügyész őt a fogházból eltávolította.

Mi volt az oka és célja a főállamügyész e különös rendelkezésének, arra nézve Eötvös a következőket írja: „Vissza akarta adni a szabadságát, hogy térjen magához. Ki akarta szabadítani a vizsgálóbíró, a kir. ügyész és Kozák őrmester mindennapi befolyásától”. (III. 98.)

Amint erről a későbbiekben szó lesz, Eötvösök azért eszközölték ki Kozmánál a fiúnak a fogházból való eltávolítását, mert azt remélték, hogy így azután az ő „mindennapi befolyásuk” alá kerülhet.

Kozma főügyész „jóindulata” azonban, amint Eötvös megállapította, kudarcot vallott s „még rosszabbá vált a helyzet”, mert amint a fiú kilépett a fogház kapuján, a kapunál már várta Henter Antal várnagy, vitte magával a vármegyeházára s elzárta a külvilágtól. Eötvös szerint ugyanis a vármegye urai, a közigazgatás vezetői szentül hittek a vérvádban, hitték a fiú vallomását s nem akarták őt kezeikből kiereszteni. A vármegye alispánja abban az időben egy előkelő család ivadéka: Zoltán János volt. Eötvös is elismeri róla, hogy „emberszerető jóra való, művelt ember”, de a vérvádban határtalanul elfogult, mint Eötvös szerint mindenki, aki nem esküdött a sakterek és társai ártatlanságára s nem tartotta kötelességének az ügy elsimítását.

Nem tudta megbocsátani Eötvös Zoltán Jánosnak, hogy szép terveit megghiúsította

Móriccal kapcsolatosan, s nem engedte a védők kezére juttatni a szerencsétlen gyermeket. Később a végtárgyaláskor azzal vádolta meg, hogy ő tanítja be a vádlottakra terhelő vallomást tett tanúkat és ő a központja az egész antiszemita szövetkezetnek, amely a szegény ártatlan sakterek életére tör.

Mikszáth Kálmán is hallotta és olvasta ezeket a vádakat, s midőn a végtárgyalás ideje alatt, mint hírlaptudósító Nyíregyházán személyesen megismerte Zoltán alispánt, nagy meglepetéssel látta, hogy Eötvösök e vonatkozásban is mennyire félrevezették a sajtót és a közvéleményt.

„Némely lapok valóságos sárkánynak beszélnek – írja Mikszáth –, aki saktervért reggelizik, s tanúképezdét igazgat. Soha ennél nagyobb csalódás. Olyan akár a bárány. Egyike a legmodernebb embereknek, mai műveltséggel, a természettől gazdagon megajándékozott virtusokkal, melyek a magyar nemes embert ékesítik. Arisztokrata, de nem oligarcha, önérzetes, de nem kevély. Erős, de nem erőszakoskodó ..., nevetni lehet azok állításán, akik azt híresztelik, hogy az antiszemitizmus szárait ő tartja a kezében”.¹⁶

Zoltán alispánnak ez a jellemzése mindenben hű és találó. Eötvös vádjai vele szemben éppoly igaztalanok, s hogy a vérvádban elfogult lett volna, éppoly valótlan ráfogás, mint a bünpernek csaknem valamennyi közfunkcionáriusa ellen – a törvényszék elnökétől kezdve a vizsgálóbíróig – emelt hasonló vádak.

Amikor Móricot Kozma főügyész a fogház épületéből kiharcolta, a fiú Zoltán alispán rendeletére került Henter várnagy gondozása és felügyelete alá.

Volt-e joga Zoltán alispánnak így rendelkezni?

„Dehogyan volt! – írja Eötvös –, csak hatalma volt. Erőszak, amit művelt. Nyugodt időben cselekedete a büntetőtörvénybe is beleütközött volna, ha a gyerek szülői panaszt emelnek”. (III. 99.)

A kérdésre s az Eötvös feleletére – amelyben természetesen egy szemernyi igazság nincsen – megadja a választ Zoltán alispánnak Tisza Kálmán belügyminiszterhez intézett s 1882. augusztus 23-án, tehát azon a napon kelt jelentése, amely napon Móricot Henter várnagy gondozásába vette.

„Miután Scharf Móric a fogház udvarából tényleg kiutasított, miután emberiességi érzellemmel megegyeztethetőnek nem hittem azon eljárást, hogy a most minden gyámol nélkül lévő kiskorú fiút, kinek személyes biztonsága, az ismert bünperben általa tett terhelő vallomások miatt súlyos veszélynek lehetne kitéve, egyszerűen útnak bocsássam, ennél fogva őt hivatali helyiségemben magamhoz hivatván, tudtára adtam, hogyha ő is beleegyezik, miután jelenleg szülei fogva vannak, oly rokonai pedig, kikre eltartását aggály nélkül bízni lehetne, nincsenek, mindaddig, míg szülei sorsa eldőlt, a megyeház udvarában lakást és étellemezést nyerhet. Az ajánlatot a fiú készséggel elfogadván, további intézkedésig itt tényleg elhelyeztettem. Miután a *gyámügyi törvények szerint* gondnokot csak végérvényes ítélettel elmarasztalt foglyok kiskorú gyermekei számára rendel a törvény nevezetű, tehát részérő gondnok nem rendelhető, s miután oly élő rokonai, kikre gondozását aggály nélkül bízni lehetne, nincsenek, a kiskorú érdekében ez az intézkedés mutatkozott célszerűnek.”¹⁷

Így szól az alispán jelentése. Eötvös a jogtudó, a kriminalista meri ezek után megkockáztatni azt az állítást, hogy az alispán eljárása jogtalan, sőt büntetőtörvénybe ütköző volt.

„Én ugyan mint védő – írja tovább Eötvös – tettem kísérletet a belügyi kormánynál, hogy a nyílt törvényszegésnek szabjon határt s a fiút a vármegye eressze szabadon. Sőt javasoltam, hogy ám a fiúhoz ne eresszenek zsidókat, de legalább előkelő fővárosi közintézetben helyezték el, ahol hamis tanúságra, mesterkéltséggel nem készítik elő. Az én kísérletemnek sem lett sikere. Előterjesztésemet a kormány elutasította”. (III. 99-100.)

Mindebből az következnék, hogy a belügyi kormány jóváhagyta az alispán jogtalan, büntetőtörvénybe ütköző rendelkezését. Az a belügyi kormány, az a Tisza Kálmán, aki – mint

¹⁶ „A tekintetes vármegye.” – Vasárnapi Újság, 1882. évi 31. szám.

¹⁷ Szórol-szóra leközli Pesti Hírlap, 1882. augusztus 26.

arról a későbbiekben szó lesz – mindent elkövetett, hogy államérdekből elcsendesüljenek a tiszaszlári per hullámai, vajjon jóváhagyott volna-e egy olyan intézkedést, amely a védelem érdekeit sértette, s az általa pénzügyi, állami érdekből dédelgetett zsidóság részéről a legnagyobb elégedetlenséget váltotta ki, ha ebben az intézkedésében csak a legkisebb jogtalanságot, törvény-ellenességet sikerült volna felfedeznie?

Zoltán alispán, Móric elhelyezésére vonatkozó határozatát szabályszerű végzésbe foglalta. Ezt a végzést Eötvösnek, mint védőnek jogában állott volna a belügyminiszterhez felfolyamodni. Eötvös nem ezt tette. Megvárta, míg az alispáni határozat jogerőssé válik. Szeptember 1-én azután egy hosszú panaszos beadványt nyújtott be a belügyminiszterhez.

A beadvány 1500 sorból állt, s abból mindössze 50 sor vonatkozott olyan dologra, amely a belügyminiszter hatáskörébe tartozott. Voltaképeni célja az volt, hogy a vádlottak érdekében közvéleményt, hangulatot csináljon. Tartalma a vizsgálat elleni vádak özöne: hogy Scharf Móricnak a külvilágtól való elzárása azért történik, hogy kikényszerített, hamis vallomása mellett megtartsák, hogy a vizsgálat általában tendenciózusan van vezetve, hogy Móricot vallása elleni gyűlöletre oktadják. A végén jön azután a kérelem: a fiúnak budapesti árvaházban vagy nevelőintézetben elhelyezése iránt.

A beadványt megküldte Eötvös az összes bel- és külföldi lapoknak, s a legtöbb napilap szószerint le is közölte, a külföldi lapok természetesen nem valami hízelgő kommentárt fűzve a magyarországi igazságszolgáltatás és közigazgatásnak a beadványban feltüntetett állapotához.

Eötvös a beadvánnyal elérte a célját, ha elutasította is előterjesztését a belügyminiszter. Azáltal, hogy a törvényszéket és a közigazgatási hatóságot úgy tüntette fel, mint amelyek a szerencsétlen, ártatlan vádlottak ellen vérvádat koholnak, védeneci részére az egész műveit világon rokonszenvet és érdeklődést keltett.

Hogy a beadvány célja kizárólagosan ez a hangulatkeltés volt, nyilvánvaló abból, hogy ha az előterjesztést a szülői hatalomra hivatkozva Móric érdekében tette volna meg, tudnia kellett volna, hogy azt a gyámsági törvény rendelkezései szerint (1877: XX. 207-212. §.) nem a belügyminiszterhez, hanem az illetékes gyámhatósághoz kell benyújtania. Ehelyett megpanaszolt egy végzést, amely ellen – bár jogában állott volna – szabályszerű jogorvoslattal nem ólt, hagyta azt jogerőre emelkedni, s a belügyminiszter közbelépését kérte egy kiskorú érdekében, kire nézve a belügyminiszternek intervencióra jogosultsága nem volt, csak egyedül a gyámhatóságnak.

A beadványt Scharf József és neje, mint szülők és Peuermann Sára, mint nagymama nevében adta be Eötvös. Később kiderült, hogy Scharf és felesége semmit sem tudtak a beadványról, annak elkészítésére és beadására felhatalmazást nem adtak, sőt Scharf kijelentette, hogy ő nem akarja fiának Budapestre vitelét, hanem azt óhajtja, hogy tovább is Nyíregyházán, a vármegyeházán maradjon.

Tisza Kálmán pár nap múlva határozott a memorandum tárgyában. E határozat szerint az Eötvös beadványában foglalt kérelem nem teljesíthető (1877: XX. t.-c. 15. és 23. §-ai alapján).

A határozat indokolása így szólt:

„A beadvány Scharf József által nem lévén aláírva, de továbbá a beadványhoz csatolt meghatalmazás is csak Peuermann Sára részéről adatván ki, Scharf József atyja, vizsgálati fogoly, ki az idézett törvény szakaszai szerint egyedül illetékes fia elhelyezésére nézve határozni, a nyíregyházai kir. törvényszék útján Megyeri Géza törvényszéki bíró által szabályosan kihallgatott a beadványban foglalt kérelem iránt. Scharf József folyó hó 4-én felvett nyilatkozata szerint kijelentette, hogy *ő annak kérvényezésére, hogy Móric fia Budapesten helyeztessék el, senkit sem bízott meg*, kijelentette továbbá, hogyha haza mehet, *inkább óhajtja, hogy Nyíregyházán a megyeházánál tartassék*, minthogy Budapestre vitessék fel, mert előbb van így reménye, hogyha kiszabadul vele összekerülhet.”¹⁸

Melyik hát a jogtalanság, a büntetőtörvényekbe ütköző eljárás? A Zoltán alispáné, aki

¹⁸ Pesti Hírlap 1882 szeptember 11-i számában leközölve.

teljesen a gyámtörvény rendelkezései szerint járt el, vagy Eötvösé, aki, mint a fiú atyjának védője, védencének megkérdezése nélkül, sőt kifejezett akarata ellenére, felhatalmazás nélkül kérelmezte a fiú Budapestre hozatalát?

A beadványban foglalt egyéb vádakra vonatkozóan a beadványnak a hírlapokban megjelenése után Zoltán alispán nyomban – szeptember 2-án – jelentést tett Tisza belügyminiszterhez. A jelentésben többek között ezeket írja:

„Mint hogy Eötvös Károly védő-ügyvéd úrnak állítólag Feuermann Sára nagyanya és Scharf József és neje szülők megbízásából a nagyméltóságú m. kir. belügyminiszter úrhoz folyó évi szeptember hó elsején beadott előterjesztésében a többek között azon ráfogás is foglaltatik, hogy Scharf Móric inkább el van zárva, mint a vizsgálati foglyok, s börtönének szűk falait el nem hagyhatja, kénytelen vagyok az igazság érdekében s Nagyméltóságod tájékoztása végett kijelenteni, miszerint *az idézett állítás egész terjedelmében valótlan*, mert a nevezett ifjú, a megyeháza tágas és mindig nyitott udvarán, minden őrizet nélkül szabadon tartózkodik, a megyeháza helyiségeit a nap bármely szakában elhagyhatja, mitől azonban helyzetében indokolt óvatosságból önként tartózkodik és személyére vonatkozólag részemről a felügyeletével, *de nem őrizetével* megbízott megyei várnagynak egyedül azon óvatasítás adatott, miszerint figyelemmel legyen arra nézve, nehogy nevezett kiskorú tanú a közönség részéről kíváncsiságból eredő faggató kérdésekkel zaklattassék, s ezáltal kedélynyugalma indokolatlan háborgatásoknak kitévessék, s ideiglenes környezetében erkölcsi szempontból netán ártalmassá válható befolyásoktól megóvassék.

A lapokban közölt hírekkel szemben az irányban is szükségesnek tartom Nagy-főméltóságodat megnyugtanni, miszerint a kiskorú fiút vallásos hitére gyakorolható *bármely nyomás alkalmaztatása ellen erélyesen intézkedtem*, s nevezett kiskorú tanú ideiglenes ellátásáról történt, s fent előadott gondoskodás, felhívásom folytán a vizsgálóbíró által a tegnapi napon a fiú atyjával közöltetvén, ő erre nézve a vizsgálóbíró előtt megnyugvását jelentette ki. Végül tisztelettel jelentem, miszerint a nevezett ifjú szellemi és anyagi gondoskodása bármely irányból jöhető káros befolyások elhárítása feletti örökös, szülei sorsának törvényes elintézéséig éber figyelem tárgyát képezendi.”¹⁹

Móric tehát a vármegyeházára került Henter várnagy felügyelete alá, s Eötvös szerint ő volt a lélekmérgező, aki a fiúval megutáltatta szüleit, hitsorsosait, vallását, s ő képezte ki a végtárgyalásra tökéletes tanúnak.

Vajjon tényleg ilyen szörnyű, elvetemült ördögi lény volt ez a Henter, s egyúttal olyan kiváló lángész, aki úgy előkészíthette Móricot a végtárgyalásra, hogy az ország legelső kriminalistái sem tudták megfogni az órákon át tartó keresztkérdések tüzeiben?

Feleletül megint csak az emberi lélek két nagy ismerőjét, a két kiváló író, Mikszáth Kálmánt és Rákosi Viktort idézem. Utóbbi írja a „Budapesti Hírlap”-ban (1883 július 30):

„A vádnak formulázói milyenek képzelik az ily pedagógiai tanfolyamot, mely feladatul azt tűzi ki szerintük, hogy egy serdülő gyermek, egy istentelen hazugságot betanuljon, annak minden próbájára elkészüljön, s amellet szívében anarchikus állapotok támadjanak, gyűlölet és pedig mesterségesen szított gyűlölet izzódjék önvére ellen, kivesztve belőle minden természetes érzést s minden nemesebb vonást, mely emberre emlékeztet. Aki ily ördögi feladatot nem végrehajtani, de csak kitervezni is képes, annak az emberi lélek minden szövetfonalát, titkát és fortélyát jobban kell ismerni, mint ahogy a mai kor összes tudományos obszervációi után az embertan és neveléstan ismeri.

Henter egyszerű ember, Móric, saját fiával együtt lakik nála, nincsenek elkülönítve, s ha Móricból hamis tanút nevelne tulajdon atyja ellen, e nevelésnek az ő fia is tanúja, osztályosa volna. De meg Móric egy *beismerő vallomás után* került Henter házához s s vallomás lényegétől azóta el nem tért.”

Ugyancsak Henterről írja Mikszáth: „Megtetesülése a hűségnek és engedelmességnek”. (Vasárnapi Újság 1883-31. ez. „A tekintetes vármegye”.)²⁰

Eötvös írói fantáziával, írásművészetének minden eszközével írja le, hogyan folyt le Henternek ez a hóhérmunkája. Aki azonban ismerte Hentert, ezt a jámbor, derék, egyszerű, korlátolt embert, még Eötvös fantáziájával sem hihette el, hogy ez az ember képes volt ezt a zseniális, ördögi munkát olyan nagyszerű sikerrel elvégezni.

„Nem rossz lélek – írja róla Eötvös (III. 101.) –, magasabb iskolákat nem járt, úgy látszik, csak elemi oktatásban részesült”, de mindjárt hozzáteszi, hogy: „nevelési módszere tökéletes volt”.

Ez az iskolázatlan, s Eötvös szerint is – „nem rossz lelkű” ember nevelte volna tehát olyan minden nemesebb érzésből kivetkőzött szíves léleknélküli lényé Móricot?

Eötvösnek nem volt más választása. Henterre kellett mindent ráfogni, mert hiszen a fiú a

¹⁹ Pesti Hírlap, 1883 szeptember 4.

²⁰ „Ez a fiú a gyámtörvényvel, hidegvérűségével, eszes feleleteivel csodálatos lélektani relytély.” (Pesti Napló, 1883. július 22-i reggeli kiadás.)

végtárgyalásig eltelt hónapok alatt mással nem igen érintkezett, „a fiúra tehát nem lehetett hatása másnak, csak a várnagynak” (III. 103.) – írja.

Eötvös szerint Henter nevelési módszere abban állott, hogy a fiú előtt naponta szidta a zsidókat, kezébe adta az antiszemita lapokat, szabad bejárást engedett neki a levéltárba, s ott olvasta, mily nagy fontossága van az ő személyének, hogyan foglalkozik vele alispán, belügyminiszter. Naponta hallhatta a várnagy barátaitól, megyei huszároktól, hogy bolond, aki zsidó marad a mai világban.

Mindez igaz lehetett, csak az nem valószínű, hogy azok Henter részéről tudatosan történtek. De vajjon egy normális lelkületű 14 éves gyermeknél olyan kiváló szellemi képességekkel, olyan érett ésszel, mint Móric mutatkozott a végtárgyaláson, elegendő-e mindez arra, hogy megutálja apját, vallását, hitsorsosait?

Az igazság az, hogy nem a jámbor Henter mérgezte meg ennek a gyermeknek a lelkét. Ez a gyermek léleknélküli volt. Volt esze, de nem volt– szíve.

Anyját korán elvesztette, s mostohaanya nevelte. Úgy látszik sem a nevelőanya, sem atyja, sem tanítója nem oltott belé semmi szív-nemességet, semmi szerénységet, nem élesztett a fiúban semmit abból, ami az embert emberré (eszi. Szeretni, tisztelni nem tanították ezt a gyermeket soha. Nem csoda tehát, ha ez koraérett, szív és szeretet nélküli gyermek kikerülvén a nyomorult falusi környezetből, apjának ijesztően piszkos, szennyes odújából, a jó anyagi helyzetben lévő Henter várnagy tiszta otthonába, ahol együtt volt a Henter gyermekeivel, előbbi környezetéhez képest egy számára hallatlan gyönyörűséget, újdonságot, ezernyi szórakozást jelentő úri környezetbe, előbbi környezetét, e mindazt, ami ahhoz kötötte, megutálta. Nem csoda, ha sorsának hirtelen változásától elkápráztatva, arról álmodozott, hogy ő is megyei úr lesz. Nem csoda, ha nem kívánczolt vissza a nyomorúságba, a szenybe, a piszokba. És miután nem nevelték semmi nemesre, semmi jóra otthon, s így lelkéből hiányzott a szeretet, nom csoda az sem, ha megutálta azokat, akik az előbbi sorsával, életével összekapcsolódtak: a hitsorsosait.

Mindez tehát megérthető és megmagyarázható. Az egyedüli, ami még ezek felett is megdöbbentő és érthetetlen: az apja iránti tiszteletlensége. Ámbár mutatkoztak némi jelei, mintha atyját, iránta tanúsított, minden durvasága és tiszteletlensége mellett is kímélni akarta volna, mert a gyilkosság végrehajtásánál őt közreműködéssel nem vádolta.

A jámbor Henter az ő egyszerű szavaival a végtárgyaláson (1883 június 27) a védők kérdéseire elbeszélte, liogyan változott át Móric lelkülete minden külső behatás, minden „nevelési módszer” nélkül.

„Élelmet egy ideig hordattam neki – vallotta Henter –, de nem hitte, hogy kóser. Egyszer aztán azt mondta: – Henter úr, én nem komédiázom tovább, adjon nekem ételt. – Mondtam a feleségemnek. Móric leült és velünk ebédelt.

Mi vettünk neki izraelita imakönyvet. Vettünk neki két drága könyvet, abból imádkozott. Később kimondta, hogy neki nem kell a zsidóság.

Fiam, mondtam neki, abban a vallásban halj meg, amelyben születél, nem szükséges kikeresztelkedned:, szabad ember vagy, mond az igazat és maradj vallásod mellett. Egyszer erre vonatkozólag így szólt hozzám: tessék nekem a két zsidó imakönyv helyett két keresztény imakönyvet és egy keresztény énekeskönyvet venni és ezt ismételt sürgetésére csak öt nap múlva teljesítettem. De akkor ie azt mondtam, gondold meg, ilyet ne tégy.”

Elmondta még Henter, hogy Móric sohasem nyilvánította óhaját, hogy atyjával beszéljen, a mostoha anyja elől pedig egyenesen elbújt, ha megtudta, hogy őt látogatni akarja.

Természetesen mindezekre azt lehet mondani: hátha nem vallott igazat Henter? Ámde milyen különös érdeke lett volna, hogy a fiút vallásától, eltérítse? Hogy jó tanú legyen belőle? De hiszen még mielőtt hozzá került volna, beismerő vallomását többszörösen megismételte, megerősítette a törvényszék, majd Székely főügyész helyettes előtt s a szembesítésekénél is, semmi szükség nem lett volna tehát arra, hogy Henter – a saját gyermekének lelkét is

megfertőzve – vallásának, szüleinek, hitsorsosainak meggyűlöltetése, megutál tatása árán biztosítsa, hogy Móric vallomását, amelyben hitsorsosait szörnyű gyilkossággal vádolja, vissza ne vonja, hanem amellet a végtárgyaláson is megmaradjon.

„Ha a gyerekek félig paraszt nyelven, félig hivatalos nyelven megalakítják, megszövegezik vallomását, ha ő ezt tökéletesen megtanulja, ha hitté, meggyőződéssé szilárdul nála a vérvád s ha végül megveti és megutálja a zsidóságot és a zsidó vallást, ez valósággal elégnek látszott arra, hogy a vérvád koholói a fiút jó és biztos tanúnak tekintség a maguk céljára” – írja Eötvös (III. k. 109-110), majd utóbb így folytatja: „tanúvallomását pedig megírják, megtanultatják, elszavaltatják vele százszor a várnagy előtt, vizsgálóbíró előtt, az alispán, a törvényszéki elnök, a királyi alügyész s az összes bizalmasok előtt”. (III. k. 129. 1.)

De kik hát a vérvád koholói? Kik azok, akik megírják, megtanultatják a fiúval a vallomást? Erre a kérdésre hiába keres választ az olvasó Eötvös három kötetén keresztül. A gyanúsítások e téren csak általánosságban mozognak. A figyelmes olvasó lelkében az a sejtelem keletkezik Eötvösnek a rejtelmes vérvádmesét szövő alakjai körül, hogy azok Recsky, Péczely és Henter lehettek.

Egyszerű hivatalnokemberek mindannyian, különösebb képességek nélkül. Idéztem már Rákosi Viktornak, a Budapesti Hírlap tudósítójának a végtárgyalásról küldött cikkét, amelyben szembeállítja e három embert Móriccal s arra a végkövetkeztetésre jut, hogy inkább azt hajlandó feltenni, hogy Móric tanította be ezt a három embert, mint fordítva. De ennek a három embernek sem képessége, sem tehetsége, sem érdeke nem lehetett, hogy Móricból olyan tökéletes tanút faragjanak, amilyennek a végtárgyaláson mutatkozott, akkor kik hát az igazi tanítómesterek, a vérvád koholói?

Erre a kérdésre nem felelt, mert nem is felelhetett Eötvös sem a bűnper folyamán, sem hús évvel később írt könyvében s csak mint titokzatos hatalmakról, rejtélyes erőkről beszél, akiknek engedelmeskednek, akiknek akaratát teljesítik, törvényszéki elnök, főispán, alispán, ügyész, vizsgálóbíró, csendbiztosok, várnagy, írnök és pandúrok.

Ez a titokzatos nagyhatalom, ez a „spiritus rector” éppúgy Eötvös képzeletének szüleménye, mint az a sok agyafúrtan kigondolt s az írói, illetve szónoki művészet varázsával a valószínűség látszatába burkolt és sokak – felnőtt, tanult emberek – előtt is elhithetővé tett mese, amellyel teleszította a végtárgyaláson elmondott védőbeszédet éppúgy, mint a perről írott szórakoztató könyvet.

VII.

SCHARF MÓRIC NEM VOLT HAZUG TERMÉSZETŰ. – MI AZ IGAZSÁG VALLOMÁSÁBAN. –
BARCZA DANI TITKOS NYOMOZÁSA A ZSIDÓK ÉRDEKÉBEN. – AZ ÜGYÉSZSÉG TITKOS
MEGBÍZOTTJA DERÜLTSEGET KELTETT A VÉGTÁRGYALÁSON.

A kir. törvényszék azzal, hogy Móricot vallomására nem eskette meg, korántsem állapította meg, hogy a vallomása hamis. Csak annyit állapított meg, hogy a fiú a végtárgyaláson olyan nagyfokú gyűlöletet és megvetést árult el szüleivel és hitsorsosaival szemben, amely mellett vallomását perdöntő bizonyítékul elfogadni, e e vallomásra ítéletet alapítani nem lehetett. Ha ugyanis a fiút vallomására megesketi a királyi törvényszék, az e vallomást valószínűsítő és támogató egyéb tanúvallomások és tárgyi körülmények, mint összetett bizonyítékok tekintetbevételével a vádlottakat bűnösöknek kellett volna kimondani.

A törvényszék annál kevésbbé sem állapíthatta meg a vallomás valótlanságát, mert hiszen Móric lelkében csak hónapok multán lassan fejlődött ki a zsidóság iránti megvetése és gyűlölete. Mielőtt Henterhez került volna, ötször-hatször is ki volt hallgatva, vallomását hitelesítette a törvényszék elolt, megismételte Székely Ferenc előtt, oly időben, amikor még ennek a gyűlöletnek, elfogultságnak nyoma sem volt a lelkében, amikor tehát teljesen elfogulatlanul tett vallomást. A bíróság azonban alaki jogszabályokhoz van kötve. Kizárólag csak a végtárgyaláson felmerült vallomások és bizonyítékok alapján ítélezhet, már pedig a vég-tárgyalás idején Móric kétségtelenül nem volt elfogulatlan a vádlottakkal szemben, s így

régebbi – bár azonos tartalmú –, de más lelki diszpozícióban, elfogultság nélkül tett vallomását az ítékezés alapjául elfogadni nem lehetett.

A fentiekben részletesen rámutattam, hogy Móric többször megismételt, s lényegileg mindig azonos vallomásait minden külső kényszer nélkül tette meg, s hogy betanításról szó sem lehetett, azt a végtárgyaláson minden tárgyilagosan ítélő ember megállapíthatta. Arra is rámutattam, hogy – amint azt Eötvös is megállapítja – Móric képzeletének alkotása sem lehet a gyilkossági történet, mert olyan részleteket beszélt el, amit kitalálni nem lehet.

Feuermann Hermann, aki Móric tanítója volt, a végtárgyaláson (1883. június 28) az egyik védő kérdésére elmondta, hogy Móric képzelő-tehetséggel nem bír, mesét, költött históriát kieszelni és elmondani képtelen volt, hazudni pedig sohasem szokott.

Mostohaanyja, aki pedig nem a legjobb szívvvel viseltetett iránta, – kivált, hogy vallomása börtönbe juttatta, – szintén azt vallotta a végtárgyaláson, hogy Móric igazat szokott mondani.

Ha tehát betanításról szó nem lehet, az a feltevés pedig, hogy a rémtörténet Móric képzeletében született volna meg, az elmondottak szerint szintén valószínűtlen, tekintettel arra is, hogy vallomását sok egyéb körülmény is támogatta, ha az ítékezés alapjául nem is lehetett elfogadni, azt mégis lényegében igaznak kell tartani. Lehet, hogy vannak e vallomásnak olyan részletei, amelyek egy szokatlan és szörnyű látványtól megijedt gyermek káprázatának minősíthetők, a lényeg azonban: hogy Móric látta Eszternek Schvarcz Salamon és társai által történt megölését – igaz lehet. Igaz lehet, mert Eszter sem élve, sem halva, soha elő nem került, mert hetek múlva, amikor a bűnügy már világszenzációvá lett, az eltűnt leánya ruhájába öltöztetett idegen holttesttel kísérelték meg az ismeretlen bűnrészesek a vizsgálat félrevezetését.

Természetesen azzal, hogy Móric vallomását valónak fogadjuk el, a legtávolabbról sem ismertük el a rituális gyilkosság, a vérvád) lehetőségét. Amint ezt már említettem, s a továbbiakban is látni fogjuk, ezt a lehetőséget eleitől kezdve kizártnak tartotta mindenki, néhány, középkori babonától megfertőzött és a képtelenségek feltevéséig elfogult fanatikus antiszemita kivételével.

De a Móric vallomása – annak valóul elfogadása esetén – magában véve még azt sem bizonyítja, hogy Esztert vallási fanatizmusból gyilkolta volna meg néhány műveletlen, fanatikus zsidó, mert hiszen Móric a gyilkosság indító okairól kihallgatásai alkalmával nem tudott és nem mondott semmit, holott erre nézve ismételtlen megkérdeztem.

Mi az igazság Móric vallomásában? Soha nem derült ki tisztán, éppúgy, mint Eszter eltűnésének titka is felderítetlen maradt. De ha azt tételeznénk fel, hogy a vallomás nem igaz, akkor egy további megfejthetetlen rejtély maradna, miért hazudott Móric, mi érdeke volt szüleit, hitsorsosait ilyen szörnyű váddal börtönbe juttatni, s a legsúlyosabb büntetés lehetőségének kitenni?

Nincs az a lélekbúvár, aki erre a kérdésre felelni tudna.

E helyen kell kitérnem Eötvösnek arra a meséjére, amely arról szól, hogy amidőn Móric Henter várnagy házában volt, egy ízben „megmozdult a lelkiismerete” és Barcza Dani csendbiztos előtt, aki „szelíd fondorkodással” befurakodott Henter házába csak azért, hogy a fiúval beszélhessen, – ezeket mondotta volna:

„Ha igazat kell mondani, én nem láttam semmit, én Solymosi Eszter megöléséről semmit sem tudok” (III. k. 120.). Ez a Barcza Dani – amint arról még később szó lesz – titkos nyomozás teljesítése végett önként jelentkezett a bűnügy folyamán a belügyminisztérium rendőri osztályának főnökénél, Jekelfalussy miniszteri tanácsosnál, s előbb tőle, majd Kozma Sándor főügyesztől kapott megbízást, hogy kémkedjen, nyomozzon a nyíregyházai kir. törvényszék megkerülésével, s igyekezzék a vizsgálat adatainak megerősítésére. Szegény, nagycsaládú ember volt ez a Barcza, s nem önzetlen ügy buzgalomból ajánlkozott fel a gyanúsítottak ártatlanságának kiderítésére.

Tény, hogy Henter várnagy barátságával visszaélve, annak házába befurakodott, s Henter

vallomása szerint (végtárgyalás, 1883 június 27) célzásokat tett neki arra, „hogy mindketten boldogok lennénk, ha ezen ügy jól sülne el”.

Bubák Antal vármegyei szolga, aki Barcza látogatása idején Henternél kocsis volt, a végtárgyaláson (1883 június 27) elmondotta, hogyan igyekezett őt is megkönyékezni.

„Nekem azt mondta Barcza úr – vallotta Bubák –, vegyem rá Móricot, hogy nem igaz, amit eddig beszélt. Ha ráveszem, fizet nekem, hogy gazda lehetek, amíg élek.”

Amidőn mindezt a végtárgyaláson Bubák szemébe mondta Barcza Daninak, az önérzetes válasz így hangzott:

„Ahhoz nem kell sok kommentár, hogy én, Barcza Dani, ilyen emberrel nem fogok ilyen aljas úton-módon közlekedni.” Pár nap múlva azonban az önérzetéé Barcza ügybuzgalmának indító oka kiderült, s a nagyhangú csendbiztos vállalkozása csúfos kudarccal végződött.

A végtárgyaláé elnökéhez bejelentés érkezett, hogy Barcza az eszlári üggyel kapcsolatosan különös nyilatkozatokat tett Papp György vendéglős előtt. A törvényszék beidézte és kihallgatta (1883 július 3) a vendéglőst, aki elbeszélte, hogy Barcza, aki vendéglőjében régebben gyakran megfordult 4-5 hónappal azelőtt, ott előtte többek jelenlétében így dicsekedett:

„Sok jót tettem az izraelitáknak, onnan sok pénzt is kapok.”

Barcza Dani kihallgatása egyébként a végtárgyalás legderűsebb percei közé tartozott. Színészi pozitúrában, minden mondatánál becsületére és esküre hivatkozott, mint rendszeren az olyan emberek szokták, kiknél sem becsület, sem eskü nem bír komoly jelentőséggel. Mint bűnügyekben „kipróbált ember”, írásból olvasta fel, amit mondani akart. Rajtakapva, ellentmondásainak tömegéből, cigánymódra azzal igyekezett kibújni, hogy ha hamis a tanúsága, főbelövi magát, mert ő az igazság mellett áll, attól el nem tér, „ha a bakó pallosa is van mögötte”.

„Rendkívül komikus volt – írja a Pesti Napló – (1883. VI. 28 reggeli kiadás), amidon felolvadta a Móricról felvett jegyzőkönyvet. Az eredeti feljegyzést, mint monda, el kellett égetni, mert Henter nem engedte azt elvinni, de azért mellét verve bizonyítja, hogy a felolvasott jegyzőkönyv szórói-szóra megegyez az eredetivel, mert ő még 20 év multán is emlékezik 30 íves jegyzőkönyvekre, melyet ő vett fel. Hogy ily embert, ki első pillanatra nevetséget benyomást tesz, a főügyészség komoly ügyben ily szereppel biz meg, az mélyen lehangoló benyomást tett a hallgatóságra. Az a mesterkéletlen szerény és egyszerű nyílt modor, mely a csendbiztossal szemben Recskyt és Hentert jellemzi, sajtyszerű színezetet adott azon szerepnek, amelyet Barca, mint a főügyészség megbízottja a bűnper első stádiumában játszott.”

Móricot megkérdezte a végtárgyaláson az elnök a Barcza Dani előtt állítólag tett nyilatkozatára. Válasza így hangzott:

„Kérdezett a gyilkosságról, én elmondtam neki, Ő azt mondta, hogy nem igaz. Erre azt mondtam, hogy hát legyen úgy, hogy nem igaz. Nem volt hivatalosan kiküldve és nem vizsgálóbíró, hát így feleltem neki.”

Így „mozdult meg a lelkiismerete” Móricnak a „szelíd fondorkodással” buzgólkodó Barcza Dani előtt.

A végtárgyalás után a gyermek visszakerült a felmentett és szabadlábra helyezett apjához. A központi zsidó iroda érthető okokból és érthető gyorsasággal tüntette el a fiút. Amszterdamba küldték ki s ott gyémántköszörűs mesterségre adták. Ma is Amszterdamban él. „Vallomásáról sohasem beszéltem vele – írja Eötvös. – Egyetlen szóval se kérdeztem, mi történt vele egy éven át? Jobban tudtam én, mint ő. Előadása mindig zavart okozhatott volna azon a képen, amelyet gondos figyelemmel róla és mestereiről alkottam” (III. k. 130.).

Ebben igaza lehet Eötvösnek. Amit Móricról s a vele történetekről ír, azt nem is hallhatta volna Mórictól, de senki mástól sem. Mert hiszen az egyedül az ő képzeletében született meg, s így volt az összefüggő, egységes kép. Ezen a színes, meseszerű képen az igazság fénye éppoly zavart okozott volna, mint a beszűrődő napfény a sötétben vászonra vetített képen.

HARMADIK RÉSZ.

A LAVINA MEGINDUL

I.

A NAPISAJTÓ AZ ESZLÁRI ESET IDEJÉN. – AZ ELSŐ HÍRLAPI KÖZLEMÉNY A „MAGYAR ÁLLAM”-BAN. – ÓNODY GÉZA ANTISZEMITA KÉPVISELŐ BESZÉDE. ÓNODY IS HIBÁS ABBAN, HOGY AZ ÜGYBŐL VILÁGBOTRÁNY LETT. – VERHOVAY FELTÁRJA AZ ÜGYET A „FÜGGETLENSÉGIBEN. – ADAMOVICS PLÉBÁNOS VÁDJAI. – ISTÓCZY INTERPELLÁCIÓJA ÉS TISZA KÁLMÁN VÁLASZA.

Az előzőekben elmondottakkal nyilvánvaló cáfolatot nyert Eötvös Károly tiszaezlári védelmének hamis alapja és kiinduló pontja, amely szerint az antiszemita izgatások mesterségesen készítették és idézték volna elő a tiezaeszlári pert. Ennek éppen a fordítottja igaz. A zsidóságnak a tiszaezlári per kezdetétől, minden jóindulatú figyelmeztetés ellenére tanúsított észszerűtlen viselkedése idézte fel azt a nagy antiszemita mozgalmat, amely később sajnálatos véres zavargásokra és kitörésekre ie ragadta a szenvedélytől elvakult, kevésbé művelt elemeket.

Mint láttuk, Eötvös egész érvelését az olvasó megtévesztésére kigondolt, arra a valótlan állításra alapítja, mely szerint az ország, a sajtó, a parlament már 1882 április havában és május hó első felében, tehát a vizsgálat megindulása és Scharf Móric vallomása előtt telve volt az eszlári vérvád meséjével, s hogy az antiszemita izgatók erre a mesére tanították be előbb Scharf Samut, majd idősebb testvérét, Móricot. Mindennek kézzelfogható valótlansága, amint már jeleztem, az akkori napisajtó és parlamenti napló tartalmából megállapítható. 1882 április és május havában antiszemitizmusnak, kivált pedig vérvádnak híre-nyoma sem volt Magyarországon!

Egyedül Istóczy Győző vívott évek óta tragikomikus szélmalomharcot a zsidók ellen, anélkül, hogy követőkre talált volna. Az alábbiakban látni fogjuk, hogy a tiszaezlári esetről Istóczy Győző Solymosi Eszter eltűnése után majdnem két hónap múlva, Scharf Móric beismerő vallomásának megtétele után szerzett csak tudomást, e kísérelte meg ezt az esetet a zsidóság ellen vívott küzdelmében felhasználni.

Mielőtt részletesen elmondanám, hogyan, milyen körülmények között, mikor került a tiszaezlári eset a sajtó és a parlamenten át a közérdeklődés központjába, s hogyan és miként lett az egész zsidóság ügyévé, s hogy idézte elő fokozatosan s hogyan tette napról-napra erősödő mozgalommá az antiszemitizmust, röviden meg kell ismertetnem az olvasót a magyar napisajtó akkori helyzetképeivel.

1882 május havában 11 magyaryelvű napilap jelent meg az ország fővárosában. A „Pesti Hírlap” szerkesztője ez időben dr. Kenedi Géza, a „Pesti Napló”-é Urváry Lajos, az „Egyetértés”-é Csávolszky Lajos, a „Budapesti Hírlap”-é Csukássy József és Rákosi Jenő, a „Magyar Korona”-é báró Jósika Kálmán, a „Függetlenség”-é Verhovay Gyula, a „Hon”-é Jókai Mór, az „Ellenőr”-é Hindly Árpád. A lapok valamennyien, a „Magyar Állam”, „Magyar Korona” és Budapesti Hírlap” kivételével, szélső liberális szelleműek voltak. A Tiszakormány két hivatalos lapja, a „Hon” és az „Ellenőr” később, a tiszaezlári per folyamán, 1882 szeptember 1-én összeolvadt és „Nemzet” címen Jókai Mór és Visi Imre szerkesztésében jelent meg tovább. Ugyancsak a per folyama alatt, 1882 októberében megszűnt a „Magyar Újság” és 1883 március havában megindult a szintén liberális „Nemzeti Újság” Polónyi Géza és Déri Gyula szerkesztésében. Az „Egyetértés”, „Függetlenség”, „Budapest” és „Magyar Újság” kifejezetten ellenzéki irányúak voltak, a „Pesti Napló” és „Budapesti Hírlap” kormánytámogatók, a „Pesti Hírlap” pártonkívüli. A „Budapesti Hírlap”, valamint a főrendek lapja, a „Magyar Korona” és a katolikus klérus sajtóorgánuma, a „Magyar Állam”, a konzervatív irányt képviselték. Kifejezetten antiszemita irányú azonban

egyik sem volt. Az „Alkotmány” elődje volt a „Magyar Állam”, ez a kis példányszámban megjelent és főként papi előfizetők részére készült újság. Ennek a szűkkörű nyilvánosság mellett megjelenő lapnak 1882 május 20-i számában látott napvilágot a legelső sajtóközlemény „Egy leány eltűnésének titokzatos esete” cím alatt a tiszzaeszlári bűnügyről. A közlemény egy minden kommentár nélküli levélből állott, amelyet Tiszaeszlárról „... s ... c” jel alatt írt Adamovics József ottani katolikus lelkész. A közleményben röviden el volt beszélve Eszter eltűnése, a kis Scharf Samu fecsegése és Solymosinének ezen az alapon az idegen zsidó metszők ellen felmerült gyanúja, s végül panasz arról, hogy a közigazgatási hatóságoknak és a bíróságnak hatásköri vitája folytán hetekig nem történt semmi intézkedés, míg végre május 19-én megjelent a községben a vizsgálóbíró. A levél írója felhívja a lap figyelmét az esetre, „nehogy a hatóságok további mulasztása miatt a leány eltűnése titok maradjon továbbra is”.

A közleménynek még a „Magyar Állam” kis olvasóközönsége körében sem volt semmi hatása és jelentősége. A többi tíz napilap pedig annyira sem tartotta jelentősnek és fontosnak a tiszzaeszlári kis parasztlány eltűnését, hogy észre sem vette a kis közleményt, egyetlen lap át nem vette s a következő napokon, május 21-én, 22-én, 23-án egy sor sem található egyetlen újságban sem az esetről. Maga a „Magyar Állam” is hallgatott vele, s május 26-ig nincs egy szó sem benne Tiszaeszlárról. Pedig 21-én éjjel már megtette nagy horderejű vallomását Scharf Móríc, amelyről Eötvös szerint a „sajtó hihetetlen gyorsasággal, harsogó hangjának egész erejével röpítette szét a hírt”.

Május 23-án, tehát három nap múlva, a „Magyar Állam” közleménye és két nap múlva a Scharf Móríc vallomása után, Ónody Géza, a hajdúnánási választókerület függetlenségi képviselője, a képviselőházban az 1882. évi XXI. „700.000 forintnyi hadiköltségekből a magyar korona országaira eső rész fedezéséről” szóló törvényjavaslat általános tárgyalásánál arról beszélt, hogy Oroszország és Németország a monarchia erejének gyöngítése céljából dobták oda a diplomáciának a boszniai okkupációt, tudva, hogy azon majd évtizedeken rágódik és elsorvasztja népének erejét. „Ez állítás igazságát – mondotta Ónody – bizonyítja az a körülmény, hogy Oroszországban ma antiszemita izgatások folynak. Nem magától felmerült, hanem pánszláv vezérek által mesterségesen előidézett tény ez, hatása a monarchia erejének gyengítésére irányul. Az ott megtámadott izraeliták az üldözés elől menekülni kénytelenek oda, hova a természetes szomszédi viszonynál fogva legkönnyebb menekülni. Oly tényt fogok illusztrálni, amelyből a Ház meggyőződhetik, mily veszélyes áramlat az, amely bennünket Oroszország felől ér.

Folyó év április 1-én déli 12 órakor egy 14 éves leánygyermek ment Tiszaeszlárról Újfaluba egyet-mást vásárolni. Midőn onnan visszatért a leány, az orthodox zsinagóga előtt egyszerre eltűnt, s azontúl elveszett. A nép lázongani kezdett, követelték az izraelitáktól a leányt. Ezek azonban nem válaszoltak, hanem mindenféle kibúvó ajtót kerestek. Véletlenül derült ki az igazság. Ma az eset a fenyítő törvényszék előtt van. Nevezetesen a leányt az ottani metsző behívta a templomba. Kezeit hátrakötötte, száját betömte és hogy tovább mi történt vele, azt nem lehet tudni. Ezen tény a metszőnek a saját gyermeke beszélte el.”

Amidőn Ónody eddig jutott a beszédében, a képviselőház elnöke figyelmeztette, hogy maradjon a tárgynál, Ónody nem is fessegette tovább az esetet, hanem konklúzióképen a boszniai kérdéssel kapcsolatban felhívta a kormányt arra, hogy ilyen elemeknek (tudniillik az orosz zsidóknak) az országba való tódulását minden lehető eszközzel igyekezzen megakadályozni.

Ónody Géza tiszzaeszlári földbirtokos, a függetlenségi párt tagja volt. A politikai életben azelőtt nem igen szerepelt a neve. Eleitől fogva hitt a rituális gyilkosság lehetőségében, szorgalmas kutatásokat végzett, előkutatta a középkor összes történelmi vérvád-eseteit, s a történelem adataival akarta bizonyítani, hogy Tiszaeszláron is rituális bűntény történt. A per folyama alatt „Tiszaeszlár” címen egy könyvet is kiadott (Budapest, 1883. Bartalits Imre

bizománya), amelynek 264 oldal terjedelméből 208 oldalon tárgyalja a régebbi vérvád-
eseteket s Tiszaeszlárról mindössze 56 oldalt ír. Ekkor már Istóczy mellett az antiszemita
mozgalom vezéralakjává lett s később együtt tört le Istóczyval és Verhovayval.

Amidőn az „Egyetértés” megtámadta azért, hogy parlamenti felszólalásába beleszötte a
tiszaeszlári esetet, a „Függetlenség” május 26-i számában „A zsidókérdéshez” címen
nyilatkozatokat adott le, amelyekben többek között a következőket írja:

„Képviselői állásom teljes tudatával átérzem, hogy helyesen cselekedtem akkor, midőn a felháborító s a nép
által sokféleképp magyarázott gyalázatos bűntényre a kormány és a törvényhozás figyelmét felhívtam. Tettem ezt
képviselői hivatásomból folyó kötelességérzetemnél fogva annál inkább, mert mint tudva van, az illetékesség
címén a bűntény hetekig palástolva maradt.”

Később valószínűleg Ónody is belátta, hogy mennyire nem helyesen cselekedett, amikor
hozzájárult ténykedésével ahhoz, hogy a tiszaeszlári ügy, amely csakis és kizárólag a bíróság
elé tartozott, politikai és társadalmi kérdéssé mérgesedjék. Végzetes tévedés volt részéről a
képviselői hivatásból folyó kötelességét így magyarázni, Ónody Géza Adamovics József
katholikus lelkész információja alapján hozta fel a tiszaeszlári esetet a parlamentben.
Ugyanannak az Adamovicsnak az információja alapján, aki a „Magyar Állam”-ban leközölt
levelet küldte.

„Mélyebb benyomást előadása senkire sem tett. Az általános zaj inkább a türelmetlenség
jele volt. Mint nem oda tartozó, mint meseszerű fölött tért napirendre a dolog fölött az
országgyűlés” – írja Verhovay Gyula („Az ország urai”, Budapest, 1890. 32 oldal), aki abban
az időben szintén tagja volt a képviselőháznak, ahol Cegléd városát képviselte.

Mennyire nem keltett feltűnést Ónody beszédének e passzusa, mennyire nem tekintette
senki szenzációnak az Ónody által felhozott esetet, legjobban mutatja az a tény, hogy a
tizenegy napilap közül mindössze három foglalkozott felszólalásának e részével s annak
tárgyával: a tiszaeszlári esettel.

Ezek közül is a „Budapesti Hírlap” kommentár nélkül közli Ónody beszédét a tiszaeszlári
esetre vonatkozó résszel együtt, amidőn idézi Ónody beszédének azt a mondatát, „hogy mi
történt a leánnyal azután, ez nem tartozik ide”, utána zárjelben megjegyzi: „általános
derűtlenség”.

Az „Egyetértés” Ónody felszólalása kapcsán „A tiszaeszlári rejtély” címen leírja a lap
nyíregyházi levelezőjének közlését Eszter eltűnéséről, eredménytelen kereséséről. Solymosiné
panaszainak elutasításáról, a sakter kisfia elbeszéléséről, s közli a törvényszék vizsgálatának
addigi eredményét, mely szerint: „máris a tanúk egyező vallomása és a kis zsidófiúnak
ismételt előadása után az ügy csaknem a bizonyosság színét ölté magára. Adjuk úgy, amint a
levelező az esetet megírta – sa valónak ki kell derülni” – fejezi be a közleményt az
„Egyetértés”.

A harmadik újság – s egyúttal egyedüli, amely a tiszaeszlári esettel Ónody felszólalása
kapcsán május 24-én részletesen foglalkozott – a „Függetlenség” volt.

Verhovay már idézett munkájában igazolásul és magyarázatul elmondja, mi volt az oka,
hogy a liberális, haladószellemű „Függetlenség” hosszasan tárgyalta az Ónody által
felhozott esetet.

„Ónody Gézát a fel nem vevés érzékenyen bántotta – írja Verhovay. – Hitelesebb forrásokból merítette hírét,
hogyszem oly könnyedén elsurranhatott volna fölötte önérzete. Délután beállított hozzám a szerkesztőségbe.
Nagy élénkséggel tálalta fel az eset részleteit. Elmondta körülményesen amit tudott. Megmutatta az eszlári
plébános, Adamovics levelét, aki felszólalásra sarkalta. Megmutatta a nyíregyházi táviratot, mely igazolja, hogy
már a vizsgálat is megindult, sőt egy saktert és négy zsidót már le is tartoztattak a gyanúkok alapján.
Kétségtelen volt, hogy az az eset komoly, összegeztem az adatokat és száraz tárgyilagossággal közzétettem
lapomban.

A közlemény annyiban bír ma is érdekl, mert mutatja, mily részrehajlatlanul, csupán a jogrend és az
igazság érdekében történt az eset napvilágra hozása, de érdekl, mert lényegében a vizsgálat adatai
igazolták, az önvallomások és a tanúvallomások megerősítették.”

Verhovay kétségtelenül igazat mond akkor, amidőn azt állítja, hogy tárgyilagosan, minden
izgató kielezés nélkül közölte le Ónody információit, amit a tárgyilagosan ítéző olvasó is

eldönthet a közlemény tartalmából. A közlemény címe „A zsidó bevándorlás és a tiszaezlári leány eltűnésének esete” – és így szól:

„A bosnyák vita mai folyamán még az oroszországi zsidók bevándorlása is: felmerült. Az izgatottság, mely e kérdésben nemcsak a törvényhatósági gyűlések tanácskozásain és határozatain, hanem az ügyet nemzeti és politikai szempontból mérlegelők kedélyén is előmlik, ma Ónody Géza beszédében oly oldalról is kifejezést nyert, mely ha nem volt is szorosan összefüggésben a bosnyák költségekkel, de mint jellemző minden esetre megérdemli, hogy figyelmet szenteljenek az irányadó körök az egyre elmérgesedő kérdésnek.

Hogy miről van itt szó, s hogy mily alakban adják elő az esetet, melyet Ónody a Házban is elmondott, arra nézve a Szabolcsból jött levelek alapján adjuk a következőket:”

Itt következik azután Eszter eltűnésének, Solymosiné gyanújának, a tiszaezlári zsidók gyanús viselkedésének és a nyomozás megindulásának leírása, s addigi eredményének, Scharf Samu és Móric vallomásai lényegének ismertetése Adamovics információja alapján, úgy, ahogy azt Ónody a képviselőházi beszédében már elmondta.

„Az itt leírt eset közhíre alapján – írja tovább a „Függetlenség” – hívta fel ma Ónody Géza az igazságügyminiszter figyelmet, sőt, mint a képviselőházban beszéltek, Istóczy Győző is interpellálni készül ugyancsak e tárgyban.

Már hogy mi igaz, mi költés az eset körül, erőszak büntette forog-e fenn vagy más büntény, azt a törvényszéki vizsgálat van hivatva földeríteni. Akármilyen lesz a vizsgálat eredménye, a komolyan gondolkozók az esetnek ily alakú közhíre jutásában okvetlenül meg fogják találni a politikai és társadalmi visszahatás ama jelenségét, mely a nép rétegeiben az oroszországi asszimilálásra képesnek nem tartott a gyűlöletesnek ismert zsidók bevándorlása ellen támadt. E jelenséget a politikusnak latba kell vetni, s kivált a magyar zsidók iránt a nemzeti, társadalmi és politikai élet terén rokonszenvvel és barátsággal viseltető köröknek számba kell venni az eset kapcsán felmerülő jelenséget, amely kétségtelenül az izgatottságnak és gyűlöletnek hálás anyagát hinti el a nép között.

Ami magát a tiszaezlári pernek törvényes elintézését illeti, a leggyorsabb és legszigorúbb vizsgálat oly nyilvánvaló szükség, hogy azt a közérdek szempontjából nem is kell indokolni, elég ráutalni, mily égető az, minél előbb tisztába hozni s a vizsgálat eredményéhez képest elintézni.”

Verhovay elbeszéli idézett munkájában, hogy Ónodynak mindjárt kezdettől az volt a véleménye, hogy rituális gyilkosság történt, ezzel szemben azonban neki az volt az álláspontja – s emellett végig a tiszaezlári per folyamán ki is tartott –, hogy a vérvád, amíg bebizonyítva nincs, csak mesebeszédszámba jön s addig lapja „csak egyetlen feladatot ismerhet: hogy nyilvánosságra hozza a leány eltűnésének körülményeit, felhívja az illetékes hatóságok figyelmét, éberren ellenőrizze ezek működését, követelje az igazságszolgáltatás részrehajlatlanságát s a bünténynek törvényszerű megtorlását”.

A lavinát tehát, amely azután a tiszaezlári bűnesetet világszenzációvá dagasztotta, amely lehetővé tette, hogy a zsidóság saját ügyének tekintse az eszlári sakter és társai ügyét s hogy a zsidóság magatartása folytán nagyarányú antiszemita mozgalom fejlődhesse ki Magyarországon, Ónody Géza, az eszlári katolikus pap, Adamovics József ösztönzésére indította meg s Verhovay Gyula, a vérbeli újságíró szenzációtkutató ösztönével gördítette tovább. Ámde sem az Ónody beszédébe szőtt s nagyobb figyelmet nem keltő meseszerű előadás, sem Verhovaynak lényegében mégis tárgyilagos és antiszemita irányúnak semmiképpen sem mondható közleménye nem idéztek volna fel olyan viharokat, nem keltettek volna olyan óriási izgalmakat s nem tették volna a tiszaezlári esetet világszenzációvá, még ha a lavinát tovább gördítette is az antiszemitizmusnak Magyarországon évek óta sajnálatraméltó Don Quijote-ja, Istóczy Győző, ha a zsidóság erre feleletül nem vállalt életre-halálra szolidaritást az eszlári vádlottakkal, anélkül, hogy tudta volna, bűnösök, vagy ártatlanok-e azok?

Istóczy Győzőnek izletes csemegeként kínálkozott a tiszaezlári eset s amint Ónody beszédéből tudomást szerzett az Eszláron történekről, sietett kihasználni azt a saját céljaira, évek óta eredménytelenül hirdetett elvei győzelmének elősegítésére.

Május 24-én, azon a napon, amidőn a „Függetlenség” ismertett közleménye megjelent, Istóczy Győző a képviselőházban interpellációt intézett a belügyi és az igazságügyi miniszterekhez. Interpellációjának elején; ismertette a „Magyar Állam”-ban május 20-án megjelent levelet s ugyané levél írójának, Adamovicsnak, hozzá intézett későbbi levelét, mely

e hangzatos szavakkal fejeződik be:

„Uram! Ajánlom ezen ügyet hazafiúi nagybecsű figyelmébe. Legyen kegyes ezen ügyről bővebb értesülést venni, miután az máris törvényszéki vizsgálat tárgyát képezi és a községi előjáróság vizsgálatában tanúk által már be is igazoltatott, tehát világos, hogy ezen vérlázító zsidó merénylet nem koholmány. De a mai időben Magyarországon, fájdalom, pénzzel még a megtörtént dolgokat is lehet meg nem történné tenni. Talán lesz hatása a törvényszéki vizsgálóbíró urakra annak, ha a sajtó és a nyilvánosság őrei kissé figyelemmel kísérik ezt az ügyet, mely megérdemli, hogy példás és legszigorúbb büntetésben részesüljön úgy a kedélyek lecsillapítása, mint az igazságszolgáltatás érdekében.”

Adamovics tehát nem elégedett meg azzal, hogy egy levelét, amelyben a tiszzaeszlári ügyet ismerteti, leköszölte a „Magyar Állam”. Nem elégedett meg a kerület képviselőjének, Ónodynak felszólalásával sem. Látnia kellett, hogy a vizsgálat napok óta folyik s minden gyanús jelenséget kikutat, kinyomoz, mégsem volt bizalma a bíróságban. Újra kezébe vette a tollat, hogy Istóczyt is felszólalásra bírja a „vérlázító zsidó-merénylet” ügyében. Meggyanúsította a hatóságokat, teljesen alaptalanul vádolta meg a vizsgálat késedelmes megkezdése körüli mulasztással a bíróságot, mondván, hogy ebben az országban „pénzzel mindent el lehet simítani”.

Adamovics bizonyára komolyan hitte, hogy így, ezen a módon, hozzájárul az igazság kiderítéséhez s ahhoz, hogy a bűnösök elvegyék büntetésüket. Éppen az ellenkező eredményt érte el. Megadván az első lökést annak a lavinának, amely a tiszzaeszlári ügyben minden szennyet összesodort, hogy az igazságot elrejtse, ha nem is közvetlenül, de közvetve az ő indokolatlan bizalmatlansága és túlbuzgalma hozzájárult almoz, hogy Eszter halálának titka örökre rejtve maradjon.

Adamovics levelének felolvasása után Istóczy a levélhez a következő megjegyzést fűzte:

„Én a priori nem akarom állítani, hogy a kérdés alatt levő ügyben vallási fanatizmusból eredő gyilkosság esete forog fenn. Tekintve azonban azt, hogy a gyilkosságot a zsidók által rituális ölésre rendelt hitközségi sakter követte el, elkövette pedig közvetlenül a húsvéti ünnepek előtt és a zsinagógában...” Istóczy nem fejezhette be a mondatot, félbeszakította az elnök: „Kérem a képviselő urat, méltóztassék azt mégis meggondolni, hogy ilyen vád rettenetes következményeket vonhat maga után egyes helyeken. S ezt oly határozottsággal mondani, mikor a képviselő úr maga kérdést intézett aziránt, hogy a dolog megtörtént-e és vizsgálatot kér? – ez talán mégis sok.”

E megszakítás után előterjesztette Istóczy a következő interpellációt: A Tiszzaeszláron, a zsinagógában, közvetlenül a folyó évi zsidó húsvéti ünnepek előtt Schwarc Salamon sakter által meggyilkolt Solymosi Eszter keresztény leány meggyilkoltatásának ügyére vonatkozólag Ónody Géza által a folyó hó 23-i ülésen elmondottak kapcsán kértem:

1. Van-e tudomása a belügy- és igazságügy miniszter úrnak arról, hogy Szabolcs megye felsődadaai járásának főszolgabírája, kinek az esetet a meggyilkolt leány anyja feljelentette, ahelyett, hogy az ügyet azonnal elővizsgálat tárgyává tette volna, az anyát panaszával a nyíregyházi kir. törvényszékhez utasította, a törvényszék meg az anyát viszont a szolgabíróhoz utasította, s így a szolgabíró és törvényszék teljesen indokolatlan illetékességi kérdést csinálva a dologból, emiatt a vizsgálat csak hetek múlva indulhatott meg?

2. Szándékoznak-e a tisztelt miniszterek ezen feltűnő kötelelességmulasztás miatt az illető szolgabírót és a törvényszék illető tagjait feleletre vonni?

3. Az ügynek a fennforgó viszonyok közti kiszámíthatatlan horderejénél fogva, szándékoznak-e ezen ügyet élénk figyelemmel kíséreni, örködni afölött, hogy a mozgásba hozott nagy zsidó pénzeszközök dacára, a bűnös zsidók méltó büntetésüket minden körülmények közt elvegyék?

Az interpellációra előbb belügyminiszteri minőségben Tisza Kálmán válaszolt: „... Midőn a képviselő úr maga is azt mondja, hogy az ügy még törvényszék előtti tárgyalás alatt van – mondotta Tisza –, akkor oly módon nyilatkozni, hogy a kedélyekben bizonyos rejtélyes, szerinte hitfelekezeti elvből eredő bűn iránti hit terjesztése útján oly izgalom álljon elő,

melynek kimenetele azután a képviselő úr kezében nincsen, ez ismét helytelen és ez ellen tiltakozni a magam részéről kötelességemnek tartom.”

„Ami magát a kérdést illeti, és ez megjegyzendő, nekem a dologról eddig tudomásom nem volt, mindenesetre különös, hogyha ilyen eset fordult elő, midőn úgy a közigazgatási, mint a bírói téren meg van a fokozatos fellebbvitel, annak felhasználása nélkül előbb hírlapi cikk, majd polémia tárgyává tétetik az. Biztosíthatom a képviselő urat és a képviselőházat, hogy úgy az igazságügyminiszter úr részéről, mint az én részemről, mindenikünk részéről, saját hatáskörében meg fognak tétetni a szükséges intézkedések, hogy az ügynek mibenléte kideríttessék, s ha hibáztak a közigazgatási vagy a bírói közegek, törvényszerű büntetésben részesüljenek.”

Ezután Pauler Tivadar igazságügyminiszter válaszolt. „Eddigélé én erről az esetről tudomással nem bírtam – mondta. – Tegnap azonban ezen eset itt a házban felhozatván, én már ma hivatalosan felszólítottam a nyíregyházai törvényszék elnökét, hogy az esetről és az ügy állásáról nekem jelentést tegyen.”

Istóczy, aki egyébként a válaszokat tudomásul vette, természetesen – Adamovics téves információja alapján – teljesen alaptalanul vádolta meg kötelességmulasztással a bíróságot és közigazgatási hatóságot, mert, amint már az előzőkben már láttuk, semmi mulasztás nem történt.

Ha a legcsekélyebb fáradságot veszi Istóczy, mindenről módjában állott volna meggyőződést szerezni.

Amde Istóczy szempontjából nem az volt a fontos, hogy valóban történtek-e mulasztások vagy sem, hogy az interpelláció alapjául szolgáló értesülései valók-e vagy nem? Neki az egész tisztaeszlári eset csupán egy fegyver volt a zsidóság elleni makacs, elkeseredett, s addig siker nélküli, eredménytelen küzdelmében.

II.

A ZSIDÓSÁG KÖTELESSÉGE LETT VOLNA A PÁRTATLAN IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS TÁMOGATÁSA. – A LAPOK ISTÓCZY INTERPELLÁCIÓJÁRÓL. – A SAJTÓ A PÁRTATLAN VIZSGÁLATOT SÜRGETI. – A ZSIDÓSÁG VISELKEDÉSE.

Adamovics lelkes szerencsétlen túlbuzgósága eredményeképpen tehát Ónody felszólalása, s a „Függetlenség” hosszú közleménye után Istóczy interpellációja a közérdeklődés központjába állította a tisztaeszlári pert és mindenesetre erőteljes lökést adott ahhoz, hogy az kitérjen abból az egyenes vonalból, amelyben megindult, hogy ne csupán bírói ügy, közönséges bűnügy legyen, hanem országos ügyé, zsidókérdéssé fűvöd jök fel.

Mi lett volna ezekután józan ész szerint a kötelessége a magyar zsidóságnak, s elsősorban szellemi vezetőinek az őt egyenjogúsító, szeretetei befogadó magyar állam iránt, mi lett volna a kötelessége egyúttal saját faji és felekezeti érdekei szempontjából?

Ki kellett volna adniok a jelszót: működjék az igazságszolgáltatás szabadon! Ha bűnösök az eszlári vádlottak, nyerjék el méltó büntetésüket. Ha kiderülne, hogy csakugyan megölték a keresztény leánykát, akár vallási fanatizusból, akár más okból, ez az ő ügyük, az ő bűnük, amellyel a zsidóság magát nem azonosítja. Más vallásnak is voltak és vannak fanatikusai, fanatizusból követtek el bűntényt is, mégsem vállalt velők szolidaritást saját hitfelekezetük. A zsidóságnak nem szabad lett volna felvenni az Istóczy által dobott kesztyűt, nyugodtan, minden provokálás nélkül kellett volna bevárniuk a bírói vizsgálat eredményét, s a bíróság ítéletét. Ha a bírói vizsgálat kideríti is, a bírói ítélet megállapítja is, hogy Solymosi Esztert az eszlári zsidók vallási fanatizusból megölték, vajjon kinek jutott volna eszébe ezért a zsidóság egészét felelőssé tenni akkor, amidőn Magyarországon a legliberálisabb kormányzat, s a legliberálisabb közszellem uralkodott? Ha valaki ezt kétségbe vonná, álljon itt bizonyítékul, hogyan fogadta Istóczy interpellációját, s az annak tárgyát képező tisztaeszlári esetet a közvéleménynek két legfontosabb tényezője: a parlament és a sajtó:

Idézem sorban az újságok parlamenti tudósításait s a hozzáfűzött kommentárokat.

A kormánypárti félhivatalos „Hon” írja május 25-i reggeli kiadásában:

„Szégyeljük nemcsak a tény, hanem a módot is, amint a zsidó kérdés újra fölmerült a képviselőházban, mert hogy képviselők találkozzanak, kik komolyan veszik azt az évszázados mesét, hogy a zsidóknak vallási szertartásaikhoz keresztény vére van szükségük, azt valóban sajnálattal és szégyennel fedezzük fel. Valóban, nem tudjuk érdemes a nyomdafestékre felemlíteni azt, hogy Tiszaeszláron a nép közt az a hit van elterjedve, hogy egy fiatal leányt a zsidó papok vallási szertartás érdekében megöltek, illetve annak vérért vették. Még a gyilkosság sincs be bizonyítva, annál kevésbé annak bármiféle indokból való elkövetői kikutatva. Lehet-e tehát ilyen hírek hitelt adni és azt éppen a képviselőház magas fóruma elé hozni?”

A „Pesti Napló” így ír:

„Istóczy Győző újból alkalmat talált szőnyegre hozni a zsidókérdést és a középkori dajkamesék tradícióiból gyúrt össze egy interpellációt, amelyből a vadromantikus iskola rendkívül hálás anyagot meríthetne egy rémmesére.

A tiszaezlári eset, mely inkább illenék a Kisfaludy Társaság népköltési gyűjteményébe, mintsem a parlament naplóiba, képezte az interpelláció tárgyát.

A Házban nem volt semmi derűtség, csak csöndes mosoly, elannyira, hogy Irányi Dániel egy nyitott ajtót döngtetett, midőn a 19. század eszméinek értelmében a zsidóság védelmére kelt és komolyan magyarázta annak abszurditását, hogy a zsidó sakterek húsvét előtt keresztény vért kóstolnak, Jehova parancsából.”

Az „Egyetértés” (1882 május 25) „A zsidó kérdés” címen vezércikkben foglalkozik az interpellációval.

„A tiszaezlári esetet – írja – sehogysen engedhetjük a zsidókérdés elemei közé keveredni s Ónody és Istóczy felfogását egyáltalán nem helyeselhetjük, hogy ők ez esetnek egész nagy vallásfelekezetre oly végzetesen nyomasztó fontosságot látszanak tulajdonítani.

Meglehet, hogy a lányka még elő is kerül. De habár bűnténynek lett is áldozatává s habár zsidó is a gonosztevő, mit tartozik ez egy egész nagy vallásfelekezetre, melynek hazánkban több mint félmillió hívő tagja van?

Ha a bíró zsidó sakter személyében találja is meg a gonosztevőt, az egész eset nem egyéb, mint egy ritkán előforduló, de azért közönséges büntetőjogi eset”

Az országgyűlési tudósításban külön megjegyzi még az „Egyetértés”:

„Istóczy beszéde különböző benyomást keltett, egynémelyiknél derűtséget, másoknál felháborodást.”

A „Budapesti Hírlap” ugyancsak „A zsidókérdés” címen a legtárgyilagosabb hangú vezércikkben írja:

„Egy bűnesetről van szó, mely az illetékes bíróság előtt van. Hány rémes büntett kerül elbírálás alá anélkül, hogy interpelláció tárgyává tétetnék, még mielőtt az előző vizsgálat stádiumán keresztül ment volna? Nem állítom, hogy izgató szándék vitte az esetet a törvényhozás fóruma elé, de hogy az interpelláció szándék nélkül is vésszen alkalmas arra, hogy izgasson, senki sem tagadhatja.

Mondanunk sem kell, hogy hazánkban a viszony zsidók és nem zsidók között általában komoly aggodalomra nem ad okot. Külső impulzus és nem várt komplikációk idézhetnek fel itt-ott veszedelmet. Ily komplikációnak tartanak az orosz menekültek tömeges bejövetelét és ily komplikációnak különösen, ha a tiszaezlári esetet a kormánynak nem sikerülne a gondolható legrövidebb idő alatt tisztába hozni.”

A konzervatív „Magyar Korona” írja:

„Ha csakugyan meg is történt úgy, azért és azon körülmények közt, ahogyan elő lett adva, az iszonyú büntény nem terhelheti az egész zsidóságot, hanem csak éppoly örült, mint fanatikus részét.” (1882. V. 25.)

A klerikális „Magyar Állam”, ugyancsak vezércikkben, így ír:

„A lapunkban megjelent Ónody és Istóczy képviselők által szellőztetett ügyben mi is elvárjuk a tüzetes felvilágosítást, de azon ügyet nem tartjuk összefüggőnek az általános zsidókérdéssel, mely megoldásra vár.”

Majd tovább megjegyzi:

„undorral fordulunk el a zsidóknak oly forma üldözésétől, mint az Oroszországban történik.” (1882. V. 26.)

A többi lap, köztük a „Pesti Hírlap” és a „Függetlenség” is, egyszerűen hallgatással! tér napirendre Istóczy szereplése s az egész valószínűtlennek látszó tiszaezlári eset felett. A „Pesti Hírlap” csak egy hót múlva, amidőn már részletes jelentések érkeztek a vizsgálat eredményéről, s az Összes nagy lapok leküldték tudósítót Eszlárra, június 1-én írja:

„Meglehet, hogy a tiszaezlári metsző ártatlannak bizonyul, de ha a bíróság megállapítja ellenében a bűnösséget, az sem lehet ok rá, hogy az alávaló büntett, elkövetője helyett, a zsidóságnak tulajdonításék. Ez ellen tiltakozik a józanság. Azok ellen pedig, akik nálunk az ilyen ürügyeket zsidóüldözésre akarják felhasználni, tiltakozik nemcsak a humanitás, de a magyar nemzet történelme és becsülete.”

Ezekután mi oka lehetett a zsidóságnak félni a bűnvizsgálatnak a gyanúsítottakra esetleg terhelő adatokat kiderítő eredményétől, mi okuk volt arra, hogy ne a legnagyobb

nyugalommal, s a magyar bíróság pártatlanságába vetett hittel várják a bűnvizsgálat lefolytatását?

Irányi Dániel mindjárt Istóczy interpellációja után, annak ellensúlyozásául, ugyancsak interpellációt terjesztett elő, aggodalmát fejezvé ki, hogy az oroszországi zsidóüldözésekkel kapcsolatos izgatások nálunk is zsidóellenes mozgalomra ragadtathatják a nép egy részét, felhívta a kormányt, hogy az izgatók ellen (értvén ez alatt Istóczyt és 12 röpiratát) szigorúan lépjen fel.

A tizenegy különböző pártállása és különféle világnézetet hirdető magyar napilap közül tehát egy sem akadt, amely köztudomásra jutásakor a tiszaezlári esetet – valósága esetén – a zsidóság egyeteme ellen fordította volna fegyverként, sőt a legtöbbje ez ellen a legnagyobb hévvel tiltakozott.

A parlamentben Istóczy és Ónody álláspontjainak egyetlen híve sem volt s őket mindenki elítélte az ügynök parlament elé hozataláért.

Milyen szerencsétlen s a józan ésszel ellenkező volt tehát az a magatartás, amelyet a zsidóság kezdettől fogva tanúsított a tiszaezlári ügyben. És éppoly szerencsétlen volt a zsidóság magatartása, amint arról az alábbiakban lesz szó. Szatmár megye feliratával szemben is, amely két héttel a tiszaezlári eset köztudomásra jutása és Istóczy interpellációja után június 7-én került parlamenti tárgyalás alá. Hitem és meggyőződésem, hogyha a zsidóság szellemi vezetői Szatmár megyének a liberalizmussal és humanizmussal a legkisebb mértékben sem ellenkező feliratát magukévá teszik, s ha nem vállalják Istóczynak és Ónodynak azt az akkor még teljesen elszigetelten álló beállítást, hogy a tiszaezlári bűnügy a zsidóság ügye, akkor a zsidókérdés Magyarországon örökre megoldást nyert volna.

III.

A TISZAEZSLÁR ZSIDÓSÁG NYUGTALANSÁGA. – A PESTEK LLOYD ÜGYETLEN MESÉJE. – WEINSTEIN = SZABOLCSI MIKSA SZEREPE. – WEINSTEIN ÚJ MESÉT KÖLT, ELŐBB MOHIG BETANÍTÁSÁBÓL, MAJD MEGKÍNOZTATÁSÁRÓL. – A NAPILAPOK TUDÓSÍTÓI NYÍREGYHÁZÁRA UTAZNAK.

Amint a parlament és a sajtó tudomást vett a tiszaezlári esetről, a Tiszaezlár és környékbeli zsidóság körében nagy nyugtalanság, félelem, zavar és izgalom keletkezett. Lichtmann József tokaji bérlő, Lichtmann Móricnak, az eszlári hitközség főgondnokának testvére egyenesen Pestre szaladt fel, az idősebb Mór pedig fiával, Jakabbal és Süßmann Jakab algondnokkal együtt Nyíregyházára, Friedmann Károly rabbihoz futottak, aki azután dr. Heimann Ignác nyíregyházi ügyvéd személyében védőt választott a letartóztatott hitsorsosainak.

Lichtmann József Pestre érkezvén május 25-én nyilván a központi izraelita iroda tanácsára, előbb a „Pester Lloyd”, majd a „Neues Politisches Volksblatt” szerkessz tőségébe sietett, s elbeszélte, hogy Solymosi Eszter, akit állítólag a zsidók meggyilkoltak, él és jó egészségnek örvend. A „Pester Lloyd” május 26-i reggeli kiadásában siet az örvendetes hírt közölni.

„A tiszaezlári leány, kinek rejtélyes eltűnése oly nagy feltűnőét és bosszúságot okozott, mint a késői éjjeli órákban értesülünk, szerencsésen megtaláltatott.

A leány, a forrás szerint, elvesztette a bevásárlás végett reá bízott pénzüsszeget és emiatti félelemből megszökött. Eszlártól néhány mértföldnyire fekvő faluban szolgálatba állott, hol még jelenleg is van. Az esetről az igazságügyminisztert már értesítették.

Így beszélt el a dolgot egy tokaji rokonom, aki jelenleg a fővárosban időzik és igen meg volt ütődve, midőn két nappal Budapestre érkezése után Ónody felszólalása és Istóczy interpellációja történt.”

Végül felemlít a Lloyd egy régebbi szabolcsmegeyi vérvádesetet. „Egy zsidót halálra is ítélték tanúk vallomása alapján, de a meggyilkolt előkerült s így a tanúkat ítélték 20-20 évi fegyházra!”

Természetesen mindebből egy szó sem igaz. Ilyen vérvádeset sohasem volt azelőtt.

Ugyané napon megjelent esti kiadásában a „Pester Lloyd” ekként egészíti ki értesülését:

„A tiszaezlári uradalmi bérlő, Lichtmann Jakab április 3-án a zsidók húsvétját megelőző napon elbeszélte

Tokajban, hogy néhány nappal ezelőtt Tiszaeszláron a parasztek között nagy volt az izgatottság, mert azt mondták, hogy Solymosi Esztert az odavaló zsidó sakter tüntette el. Néhány nap múlva „kitűnt, hogy Solymosi Eszter a Szent említett okból a félóra járásnyira fekvő Nagyfalva községben 6zolgal. Azon a vidéken nem beszéltek erről az esetről.”

Ezt az ügyetlen mesét „a tokaji ökoném” alighanem Friedmann nyíregyházi rabbival egyetértve terjesztette. Legalább is azt kell következtetnem abból a körülményből, hogy május 24-én, amidőn az eszlári nyomozást megszakítva Nyíregyházán tartózkodtam, Friedmann rabbi bejelentette nálam, hogy Tokajból küldönc útján levelet kapott Klein Jakab kereskedőtől, melyben értesítik, hogy az eszlári keresztény leány a szomszédos Tarcal községben május havában megfordult, el akart szegődni egy Gottlieb Henkel nevű zsidóhoz, de erről lebeszéltek és Tolcsvára ment, ahol most is szolgal.

A bejelentésre megkerestem azonnal a tarcali és tolcsvai előljáróságokat, ami élenken bizonyítja, milyen buzgalommal kutattam a vérvád után! Ki is hallgatták Gottlieb Izsák és Kolvek Antalné tarcali és Klein Jakab tokaji lakosokat. Természetesen kiderült, hogy egy szó sem igaz az egész meséből, csak annyi, hogy egy nyíregyházi cseléd Kolveknéhez akart szegődni és egy éjjel ott is aludt, de másnap tovább ment.

A Lloyd közleményét átvették csaknem az összes másnap reggeli lapok, némelyik fenntartással, mások fenntartás nélkül.

Mialatt Lichtmann „Ökonom” Pesten informálta a „Lloyd”-ot, azalatt megjelent Nyíregyházán a „Debreczeni Ellenőr” című hetilapnak munkatársa, egy ifjú fanatikus talmudista: Weinstein Miksa, ki utóbb nevét Szabolcsira magyarosította. Bámulatos agilitású, páratlan lelkes fiatalember, aki e pillanattól fogva a tiszaezlári per eltussolási akciójának „spiritus rectora”, s fáradhatatlan kitartással az maradt a per végéig. A jelszava: „a cél szentesíti az eszközöket”. A cél volt az eszlári sakterek és társaik kiszabadítása minden áron. Istóczy és Ónody parlamenti felszólalásaiból – ügylátszik – azt következtette, hogy ha kiderül a gyanúsítottak bűnössége, a zsidóságról senki le nem mossa a vérvádat. A cél érdekében azután nem válogatta az eszközöket. Nem volt olyan eszköz, amit meg nem ragadott volna, ha azt célszerűnek, hasznosnak találta. Akadály nem volt a számára. Ha kellett, belegázolt tisztességes emberek becsületébe, nem riadt vissza a legsötétebb rágalmaktól, a legfantasztikusabb valótlanosságok terjesztésétől, hogy a gyanúsítottak ellen felmerült bizonyítékok hitelességét megerőtleníthesse. Ő szállította a védelemnek csaknem valamennyi tanúját, akikkel azonban a végtárgyaláson csúfos kudarcot vallott. Amint látni fogjuk, jóformán kivétel nélkül valamennyi védelmi tanúról beigazolódott, hogy vallomásuk hamis. Egyedüli enyhítő körülmény Szabolcsi javára, hogy minden tettének egyetlen mozgatója fajának, felekezetének rajongó szeretete s határtalan vallási fanatizmusa. Ez a fanatizmusa olyan szertelen túlzásokra, olyan cselekedetekre ragadtatta, hogy végeredményében kevés zsidó ártott annyit a magyar zsidóság ügyének, mint éppen ő. Aki látta, hogy mire képes vallási fanatizmusból ez az eszes és tanult fiatalember, az előtt elhíhetővé és megérthetővé vált az is, hogy a sötét középkori elmaradottságban fetregő, undorítóan szennyes, műveletlen tiszaezlári vádlottak fanatizmusból arra is képesek lehettek, hogy az ártatlan Solymosi Esztert megöljék.

Weinstein Miksa ügylátszik rájött, hogy a Solymosi Eszter előkerüléséről szóló mesék további torjlesztésével nem érnek célra. Újabb mesét kell tehát kieszeln! Tudósításokat küldött rögtön a „Pesti Hírlapnak és a „Budapesti Hírlap”-nak. Ugyanazon a napon, május 26-án, amidőn a „Lloyd” leköszölte a „tokaji ökoném” meséjét, a „Pesti Hírlap” köszölte az újabb nyíregyházi értesülést az alábbiak szerint:

A tiszaezlári esetről az Ónody képviselővel egészen ellentétes, de szintén megbízható forrás a következő részleteket juttatja tudomásunkra: Schwarc Simon sakter, aki egyszeremind körülmetsző is, újonszülött gyermekét körülmételte, oly kegyetlenül azonban, hogy a csecsemő a vérvesztés következtében meghalt. A sakternek egy nagyobb ötéves gyermeke a tényt elfecsegte itt-ott úgy, ahogy a cselédétől hallotta, hogy t. i. a gyerek vért elfolytatta a sakter. Innen támadt volna – a mi forrásunk szerint – mely izraelita forrás, a mende-monda, reávonatkoztatván az éppen akkor eltűnt Solymosi Eszterre. Az ottani csendbiztos s kivált a pap,

mesterséges módon a nagyon sikeresen szították a gyanút. A környékbeli zsidók nagyon megbotránkoztak, hogy immár a parlament előtt van az ügy s egy deputáció ment Egerbe Samassához, hogy a papot tegye el onnan. Adjuk értesülésünket nyersen, minden kommentár nélkül – írja a „Pesti Hírlap”.

Más változatban, de lényegében ugyanezt írja a „Budapesti Hírlap”. A különbség annyi, hogy e tudósítás szerint nem a saját gyermekét metélte körül ilyen szerencsétlenül a sakter, hanem egy más zsidógyereket. A tudósítás így fejeződik be:

„Solymosi Eszter egyidejű eltűnése eszerint nincs összefüggésben a sakter végzetes szereplésével. Nem lehetetlen, hogy a leány telekvásárlók kezei közé jutott”.

Weinstein Miksaék ezzel a tudósítással most már nyilván azt remélték, hogy a tiszaezlári ügy lekerül a napirendről; Solymosinét, a szerencsétlen nyomorult özvegyet az ő szegényes viskójában vagy megfélemlítéssel, vagy némi pénzzel sikerül majd elhallgattatni, a sajtó pétiig, amint addig sem vett tudomást róla – bár a vizsgálat már napokon keresztül folyt s csak Ónody és Istóczy irányították rá a figyelmet – e cáfolat után ismét elhallgat. Bár hallgatott volna el a sajtó s maradhatott volna meg a tiszaezlári ügy egyszerű bűnügynek! – Máskép történt!

Verhovay Gyula, a szenzációéhes újságíró nyugtalanságával gyanúsna találta az ellentétes tudósításokat, a különféle verziókat. „Annyi különböző verzió jogosan felkelthette a gyanút az „oekonom” hitelessége iránt – írja a „Függetlenség” május 27-iki számában –, azonnal sürgönyöztünk tehát Tiszaezlárra és Nyíregyházára, s legilletékesebb helyről a következő táviratokat kaptuk:

Tiszaezlár május 26. A leány megtalálásáról szóló hír alaptalan. A 6 éves zsidó fiú is úgy vallott, mint a kicsiny.

Nyíregyháza május 26. Az eszlári lány nem került meg. Ily hírek hamisaknak bizonyultak.

Az oekonom úr tehát füllentett a „Lloyd”-nak s azt igen kellemetlen helyzetbe hozta. Némelyek szemében ugyanis olyan szint nyerhet a mesének bizonyult közlemény, mintha a nagyobbára zsidók által szerkesztett „Lloyd” a rejtélyes esetet erőnek erejével el akarná simítani.”

Természetesen a lapok legnagyobb része leköszölte a „Függetlenség” táviratait.

Ezalatt Nyíregyházán nagy lett a riadalom. E napon éjjel V212 órakor Friedmann rabbi egy Kovács Hotyisovzky Mihály nevű nyíregyházi talyigást meneszt Eszlárra, Lichtmann Mórchoz sürgős levéllel, amelyre választ is hozott, amint azt a június 3-án általam kihallgatott talyigás vallotta. Mi volt ez a sürgős éjjeli közlés tartalma? az rejtély maradt.

Most már nem lehetett eltitkolni, a sajtóval elhallgattatni a történeteket. Be kellett ismerni, hogy Solymosi Eszter nem került elő, hogy nem egy csecsemő vérzett el körülmételésnél. Ezek után célszerűbbnek látszott, hogy még mielőtt a „Függetlenség” értesülhetne Scharf Móric megdöbbenő vallomásáról, Weinstein könyomatosa informálja arról a sajtót saját szájaíze szerint olyan beállításban, amely nyomban a szenzációs vallomás hitelességét is kétségessé teszi. A „Pester Lloyd” esti kiadása május 24-én közli a következő nyíregyházi táviratot:

„A vizsgálat három napig eredménytelen maradt. Végre a metsző négyéves fiának vallomása alapján ugyanannak 13 éves fiát a rendőrség letartóztatta s a csendbiztos a szomszéd faluba vitte, hová még az éjjel kihallgatás megejtése végett Tiszaezlárról a vizsgálóbíró is elhivatott. A fiú terhelő vallomása alapján őt, atyjával és másokkal együtt vizsgálati fogságba helyezték. Azt hiszik, hogy a fiút a terhelő vallomásra betanította valaki. Az eltűnt Solymosi Eszternek eddig még semmi nyoma.”

A „Pester Lloyd” e nyíregyházi táviratából, amelyet másnap május 28-án a „Pesti Hírlap”, „Pesti Napló”, „Budapesti Hírlap”, és „Függetlenség” is átvettek, amely először emlékezik meg Scharf Móric vallomásáról, megállapíthatja az olvasó azt a már fentebb érintett fontos tény, hogy Scharf Móric vallomása egy teljes hétig titok maradt a nyilvánosság számára és nem is a katolikus felekezeti lap a „Magyar Állam” vagy Verhovay „Függetlensége” útján került nyilvánosságra, hanem a csaknem kizárólag zsidók által szerkesztett és olvasott „Pester Lloyd” útján.

A nyíregyházi Friedmann-Weinstein-Heumann-sajtóiroda most már látta, hogy addigi

haditerve nem vezetett sikerre, új haditervet kellett kieszelni. Az új haditerv, melynek az ötletét megint a találékony Weinstein adta meg, már látható volt a távirat szövegéből: „azt hiszik, hogy a fiút a terhelő vallomásra betanította valaki”. Nyilvánosságra kerülve Móric szenzációs vallomásának lényege, ennek a vallomásnak erejét kellett valamiképpen gyengíteni, hitelességét kétségessé tenni.

Weinstein azonban itt még nem állott meg. A talmudista meseköltészet másik gyöngyeként kitalálta, hogy Móricot veréssel kényszerítették vallomástételre.

Kieszelte a rémtörténetet Móricnak éjszakai kínvallatásáról a nagyfalui csendbiztos házában. Amidőn Scharf Móric vallomásáról beszéltem, már idéztem a filozemita ultraliberális „Egyetértés” 1882 szeptember 2-i számában közölt megállapítást, amely szerint „bizonyos Weinstein Miksa költötte azt a hírt, hogy Móricot Recsky csendé biztos meg nem engedett eszközökkel bírta vallomásra”, s ezt a „Debreczeni Ellenőr”, melynek Weinstein munkatársa volt, írta meg először május havában. „Innen terjedt el a hír, melynek alaptalanságát már többszörös vizsgálat kiderítette” – írja az „Egyetértés”.

Hogy Weinstein Miksának ebből az ötletéből azután Eötvös zsenialitása, páratlan ügyvédi furfangja mit hozott ki, azt már az előbbi fejezetekben elmondottam. Igaz, hogy – amint láttuk – sem megvesztegetési kísérletekkel, sem Barcza Dani-féle „agent provocateur-ök” szerepeltetésével nem sikerült az ötletből a védelem részére fegyvert kovácsolni s Eötvösnek ez az ágyúja végeredményben visszafelé sült el.

A sajtót tehát egy hétre a tiszzaeszlári eset nyilvánosságra jutása után már sikerült fellármáznia. Most már nem lehetett hallgatással napirendre térni Solymosi Eszter eltűnése felett. Itt volt Scharf Móric vallomása, amely ha egy fiatal gyermekember szájából hangzott is el, szörnyű vád volt a gyanúsítottak ellen. Az éber, szemfüles Verhovay résen állott s külön tudósítót bízott meg Nyíregyházán. Tiszzaeszlár az ország, sőt az egész világ érdeklődésének központjába került. A bécsi lapok igyekeztek kihasználni az alkalmat, hogy a legkíméletlenebb hangon nyilatkozzanak a magyar képviselőházzal, ahol középkori babonák kerülhettek szóba képviselők beszédében e általában a magyarok, mint a művelődéstől elmaradt barbárok ellen, akik a vérvád meséjében hisznek.

Május 28-án, pünkösd vasárnap reggel írták meg a lapok a „Pester Lloyd” híradását a vizsgálat addigi folyamáról és Scharf Móric vallomásáról. Ugyané napon a legolvasottabb lapok a „Pesti Hírlap”, „Pesti Napló” és „Egyetértés” külön tudósítót küldenek Eszlárra és Nyíregyházára s elutazik a helyszínre a „Függetlenség” szerkesztője Verhovay Gyula is, hogy a lapok olvasóinak személyes benyomások után számolhassanak be a helyzetről s a szokatlan bűnügy állásáról.

Az újságolvasó közönség pedig az egész országban lázas érdeklődéssel várta a hírlapok pünkösd után megjelenő számát, hogy újabb híreket, újabb adatokat kapjon és a sok ellentétes híradás után végre megtudja: mi a valóság?

IV.

KÉZREKERÜLNEK A TÖBBI GYANÚSÍTOTTAK. – BRAUN LOBI VÖRÖS PORA. – KÍSÉRLETEK A KOLDUSZSIDÓ FELKUTATÁSÁRA. – AZ EMÓDI ZSIDÓK KIHALLGATÁSA. – ELFOGJÁK WOLL” NERT, A KOLDULÓ ZSIDÓT. – GYANÚS VISELKEDÉSE.

Mialatt a nyíregyházi és környékbeli zsidóság fejvesztetten kapkodott fűhöz-fához és azon mesterkedett, hogyan lehetne a sajtót elnémítani vagy félrevezetni, s mialatt a sajtó a teljes tájékozatlanságban leközölt fantasztikus értesülések után a valóság megállapítása céljából a helyszínére küldte tudósítóit, azalatt az előnyomozat nem törődve sem a sajtóval, sem a zsidóság nyugtalankodásával, sem Ónody vagy Istóczy véleményével, haladt a megkezdett úton, az egyedüli mutatkozó nyomon, amely Scharf Móric vallomásával a valószínűség látszatába öltözött.

Mindjárt Móric vallomása után – mint már említettem –, előzetes letartóztatásba helyeztem Scharf Józsefet és feleségét, Schwarc Salamont, a megválasztott eszlári metszőt, továbbá a

gyilkosságnál – Móric vallomása szerint – szereplő négy eszlári zsidót, Jungert, Weinsteint, Brennert és Lusztigot. Csakhamar kézrekerült Taub Emánuel, a Polgárra választott volt eszlári metsző, akit nem szerepeltetett ugyan Móric a gyilkosságnál, de mint már fentebb szó volt róla, a gyanúokok alapján mégis letartóztatásba kellett helyezni. Kézrekerült a galíciai Buxbaum Ábrahám kántor is, aki egy szót sem tudott magyarul. A pályázó harmadik metsző, Braun Lobi előkerítése már nehezebben ment. Az eszlári zsidók úgy tudták, hogy téglási születésű és lakos. Az elfogatása végett megkeresett debreceni vizsgálóbíró kiutazott Téglásra, de az ottani zsidók között ott senkiről sem tudtak, aki április 1-én húsvét szombatján Eszláron járt volna. Az eszlári zsidók azonban erősítették, hogy Braun mégis csak téglási. Végre megállapította a debreceni vizsgálóbíró, hogy egy téglási ecetfőzőnek a veje Braun Lobi, s Szatmár megyében Udvari községben visel metszői állást. Így azután június 5-én sikerült elővezetni. Miután Tégláson az ecetfőző bevallotta, hogy az eszlári eset felmerülte óta levelet váltott vejével, elrendeltem a házkutatást Braun Löbinél. A szatmárnémeti vizsgálóbíró foganosította is, s lefoglalt néhány héberírású levelezőlapot és feljegyzést, meg valami vörösszínű port.

Maró gúnnyal írja le Eötvös, hogy „a vizsgálóbíró és barátai nagy titkokat sejtettek ezekben”. Miután megküldte azokat a szatmárnémeti vizsgálóbíró, kötelességem volt kutatni, mit tartalmaz az írás, s mi a célja és rendeltetése a talált veres pornak. Igaz sok felesleges dolgot adott mindez, de elvégre előre nem tudhattam, hogy az írás ártatlan és az ügyre nem tartozó dolgokat tartalmaz s a veres por egyszerű vérzéscsillapító szer, amit a metszők szoktak használni csecsemők körülmetélésénél. Az írást előbb egy héber nyelvtudós hírében álló nagyváradi papnak: dr. Karch Lolliónak küldtem el, majd amidőn ő visszaküldte azzal, hogy a rasi-rabbinus nyelvben nem elég jártas, elküldtem egy Stern Pál nevű orientalista bencés papnak. Azt mondja bájos egyszerűséggel Eötvös, hogy Braun Lobi „szívesen lefordította volna, de zsidónak nem lehetett hinni”. (I. k. 15.) Nem a zsidónak, hanem a gyanúsítottnak nem lehetett, s nem is volt szabad hinnen! A veres porra vonatkozólag Eötvös szintén elhitte a vádlottnak, hogy az csakugyan egyszerű vérzéscsillapító por. Eötvös szerint ez „olyan egyszerű és világos megoldás”, hogy „vizsgálóbírói ésszel” már ennél fogva el sem lehetett volna fogadni. (I. k. 152.) Ezek szerint a legegyszerűbb megoldás lett volna az összes vádlottnak minden szavát elhinni, s ez alapon megszüntetni a további nyomozást azonnal.

„Pedig hát a metszőnek igaza volt!” – állapítja meg diadallal Eötvös.

Nem azért kellett megállapítani, hogy mi az a veres por, mintha abban a megölt Eszter megszáradt és porrá tört vérére sejtettem volna, hanem mert sehol a világon egyetlen vizsgálóbíró sem fogadhatta egyszerűen valónak azt, amit a vádlott állít.

Együtt volt tehát Móric vallomása szerint Eszter megölésében résztvevő és segédkező egész társaság, kivéve a rejtélyes ismeretlen koldus zsidót. Ez még Braun Leopoldnál is több bajt okozott és több munkát adott a bíróságnak. Az eszlári zsidók első kihallgatásuk alkalmával semmi felvilágosítást nem tudtak adni kiletére vonatkozólag. Schwarcz Salamon úgy emlékezett, hogy a borsodmegyei Ernődről jött, s az ottani izraelita hitközségből mint tűzkárosult járt koldulni. Ezenkívül csak annyit sikerült megállapítani róla, hogy magas, barna, beteges kinézésű, köhécselő ember, s vele volt egy 2-3 éves fiúgyermek és két koldusnő, az egyik alacsony, veresarcú és hóbortos viselkedésű, a felesége, a másik pedig egy valamivel idősebb, 26-27 éves, szeplős-arcú. Megkerestem azonnal a mezőkövesdi járásbírószékhelyénél a jelzett koldus zsidó felkutatása iránt. Eötvös azt írja, hogy „oktalan és törvénytelen szigort alkalmaztak az emődi zsidók ellen” (I. 156.), hogy „gyanúba fogtak minden zsidót tekintet nélkül. Mindenkit arra kértek fel, hogy bizonyítson alibit, bizonyítsa be, hol volt április 1-én” (I. 157.), s „aki nem tudott állítani – lehetek ilyenek húszan is –, fogságba helyezték s néhányat több-kevesebb ideig a fogságba is felejtettek” (I. 158.).

Természetesen mindez valótlanság. Annyira kíméletesen bántak az emődi zsidókkal, hogy

be sem idézték őket Mezőkövesdre a bíróság székhelyére, hanem egy járásbíró kiutazott Ernődre, ahol összesen hat egyént hallgatott ki. Később Katz Jakab metszőt és Glück Adolf egyházfit, akik a járásbíró kiutazása napján Egerben tartózkodtak, beidézték ugyan Mezőkövesdre, de kihallgatásuk után nyomban elbocsátották őket, s általában az emódi zsidók közül egy sem volt egy óráig sem letartóztatva. Mindezt tanúsítják a mezőkövesdi járásbírószéktől a megkeresés folytán beérkezett, s a vizsgálati iratok között (61. és 68. naplószerű számú alatt) lévő iratok.

Felpanaszolja Eötvös, mint égbekiáltó igazságtalanságot, hogy az ország különböző részein nap-nap után fogtak el koldus zsidókat és a rendőrkapitányok valósággal versenyeztek, ki tudott több koldus zsidót összefogdosni?

Az megfelel a valóságnak, hogy az országban sok kóborló, s magát kellően igazolni nem tudó zsidót fogtak el hónapokon át mindaddig, míg november végén elő nem került az Eszláron április 1-én járt koldus zsidó. Erőszakoskodás, bántalmazás egyikkel sem történt. Mindössze addig az 1-2 óráig voltak őrizetben, míg a rendőrkapitányok táviratára a távirati válasz meg nem érkezett. A vizsgálati iratok tanúsítják, hogy minden egyes táviratra azonnal, késedelem nélkül válasz ment.

Hosszas nyomozás után, egy félév múlva, november 23-án került elő Wollner Hermann és felesége. A társaságukban lévő másik nő eltűnt, s nem is került soha elő. Nem is volt rá szükség. „Wollner koldus, de erőteljes férfi – írja Mikszáth a végtárgyalás folyama alatt (Pesti Hírlap, 1883. VI. 22.) –, koldus, de neje van és családját neveli. Furcsa koldusok az ilyenek! Nálunk a kisebb hivatalnokok se nőülhetnek.”

Furcsa koldus is volt Wollner! És különös volt a viselkedése is azon a bizonyos április 1-én. Azt állította, s a többi vádlott társaival is igazolni kívánta, hogy az étkezés idejét leszámítva, egész nap a zsidó imaház és egyházi lakásához tartozó udvaron egy szénaboglya alatt heverészett feleségével együtt. Földön, boglya tövében heverészni nyári meleg idején, természetes, azonban kora tavasszal – április 1-én –, amikor még hűvös, szeles az idő, amikor még a szobákat fűteni szokás, nem heverésztek minden ok nélkül a boglya tövében Wollner és felesége, amikor benn is ülhetek volna a szobában. Valaminek az őrzésével voltak megbízva, s ezt a valamit őrizték olyan hűségesen egész napon át. Természetesen Wollner is tagadta, hogy Eszter meggyilkolásában része volt. Azzal védekezett, hogy hogyan avatták volna be a vérontók őt, az Eszláron soha nem járt, s ott senki által nem ismert idegent, amikor azt sem tudták, megbízható ember-e, nem-e árulja el őket?

Ha ölni akartak volna, mi szükségük lett volna rá, hogyan ereszítették volna őt, a teljesen ismeretlent magok közé.

„Egyszerű és igaz beszéd – jegyzi meg Eötvös –, hatása észrevehető volt” (III. 90.).

Ezzel a valószínűnek és elhithetőnek látszó védekezéssel szemben azonban, ha vallási fanatizmusból történt a gyilkosság, nem volt szükség az ismeretlen beavatott megbízhatóságát kutatni, a vallás közössége megbízhatóvá kvalifikálta a tettesek szemében hi borsosukat. Láthatta mindenki a zsidóknak az eszlári sakterekkel vállalt nagy szolidaritását az egész bűnper folyamán, amely a holttestcsempészettől sem riadt vissza. Ebből megérthető volt, mért bíztak meg az eszlári metszők az idegen koldus zsidóban.

Eötvös annak elbeszélése kapcsán, hogy a koldus zsidó Eszter eltűnésének napján állítólag Lichtmann Mórnál ebédelt, felteszi a kérdést, vajjon minő lelkiállapot lehet az, amely délelőtt 11 óráig áhítatosan végzi az istentiszteletet, 12-12 óra között egy általa sohasem látott ismeretlen lánykát meggyilkol, s 12 órakor nyugodtan asztalhoz ül, s ebéd után lefekszik aludni?

E sorokban nem a kriminalista, hanem a nyájas olvasó képzeletével játszadozó író csodálkozik. A kriminalista azt felelné erre a kérdésre: aki ölni képes, miért ne tudna ebédelni és aludni is utána?

Eötvös színesen írja le a koldus zsidó kóborlásait az alatt a félév alatt, amíg körözték.

Kóborolt Borsódban, Abaújban, Zemplénben, legtöbbször azonban Nyíregyházán tartózkodott.

A végtárgyaláson (1883. VI. 19.) megkérdezte tőle az elnök, vajjon tudta-e, hogy körözik, s ha tudta, miért nem jelentkezett?

„Felelete egyszerű volt – írja Eötvös (I. 182.). Tudott ő mindent. De nem őt keresték, hanem azt a koldus zsidót, aki az eltűnt leánykát kézen fogta, az imaházba bevitte, s ott vére ontásánál segédkezett. Mi köze neki ehhez az emberhez? Miért jelentkezett volna ő a gyilkos gonosztevő helyett?”

„Igaza volt!” – állapítja meg Eötvös, s hozzáteszi, hogy az is igaz, hogyha bűnösnek érzi magát, „nem marad ott a bíróság székhelyén, s Tiszaeszlár közeli szomszédságában”.

Eötvös rosszhiszeműen megint tudva valótlanul írt. A végtárgyaláson Wollner nem azt felelte az elnök kérdésére, amit Eötvös a szájába ad, hanem azt felelte, hogy nem tudott róla, hogy vádolva van a gyilkosságban részvétellel.

„Itt voltam, mikor zsidó újesztendő volt, hisz ha tudtam volna, hogy ilyenekkel vagyok vádolva, nem jöttem volna ide, féltem volna.”

Majd dr. Friedmann védő kérdésére azt felelte, hogy nem tud olvasni, csak zsidóul, s újságot sem olvasott soha.

Wollner tehát nem tudott semmit, s nem ártatlanságának biztos tudatában maradt a bíróság székhelyén, Tiszaeszlár szomszédságában, hanem mert nem tudta, hogy keresik, őszintén megmondta, ha tudta volna, nem mert volna Nyíregyházára jönni.

Eötvös akkor, amikor a végtárgyaláson gyorsírói jegyzetek alapján készült naplóból reá lehet olvasni, hogy valótlanul mond, mégis azt állítja, hogy Wollner mindent tudott. S ha valóban mindent tudott volna és mégsem jelentkezett. – Eötvös morális felfogása szerint – „igaza volt”.

De ha Wollnernek igaza volt, hogy meri Eötvös mégis panaszkodni, hogy a szegény emódi zsidókat zaklatták, hogy a rendőrkapitányok ártatlan zsidókat fogtak le? Hiszen akkor Wollner az oka mindennek, miért nem jelentkezett? Ha tudott róla, hogy keresik, miért hagyta, hogy miatta ártatlan embereket zaklassanak hiábavalóan? „Igaza volt” – illetve lett volna a saját maga egyéni érdeke, de semmiesetre sem a hitsorsosai érdekeinek és az emberiségnek szempontjából. Eötvöst azonban ezek a szempontok nem érdekelték. Előtte csak egyetlen fontos szempont volt: a védői és írói siker, s az ezekből származó anyagi eredmény.

V.

AZ ÚJSÁGÍRÓK MEGÉRKEZÉSE ESZLÁRON NAGY IZGALMAT OKOZ. – LICHTMANNÉK TOKAJI ÚTJA. – AZ ÚJSÁGÍRÓKNAK NEM ADOK FELVILÁGOSÍTÁST. – MEZEI ERNŐ VÁDJA. – WEINSTEINÉK KIADJÁK A JELSZÓT: MINDENT ELTUSZOLNI! – A ZSIDÓK PÉNZT GYŰJTENEK. – KÍSÉRLETEK SOLYOSINÉ MEGVESZTEGETÉSÉRE. – A ZSIDÓSÁG A SAJTÓ INTELME ELLENÉRE SZOLIDARITÁST VÁLLAL A GYANÚSÍTOTTAKKAL. – WEINSTEIN ÚJABB MESÉKKEL VEZETI FÉLRE A SAJTÓT.

Május 28-án, pünkösd vasárnapján – mint már említettem – megjelentek Eszláron a négy legelterjedtebb napilap kiküldött tudósítói. A zsidóság körében úgy Nyíregyházán, mint Eszláron nagy izgalom fogadta érkezésüket. E napon Lichtmann Móric eszlári hitközségi előljáró, miután előző éjjel, Friedmann nyíregyházi rabbi levelének vétele után, késő éjjel tanácskozott fiával, vele együtt szekéren elmegy Eszlárról. A cselédek előtt titkolják, hova, merre, miért mennek? A fiatal Lichtmann Jakab csak harmadnap reggel, 5-6 óra tájban, lóháton érkezik haza. Közben pünkösd másodnapján este, 8 óra tájban, egy idegen alacsony zsidó levelet hoz Lichtmannnak. Távollétében felesége veszi át, mire nyomban befogatnak és az egész család Tokajba utazik. Mindezt így beszélte el özv. Bachna Józsefné sz. Juhász Lujza, aki abban az időben Lichtmann Móric szolgálatában állott (90. naplószerű jegyzőkönyv).

A napilapok pünkösd után megjelenő május 304 számában hosszas tudósításokban írják meg az Eszláron és Nyíregyházán járt újságírók az ott látott és hallott dolgokat. Mindannyian felkerestek engem felvilágosítás végett, én azonban természetesen kitértem minden nyilatkozat elől, s tőlem mindegyik üres kézzel távozott. Ugyanígy jártak Egrssy Nagy Lászlóval is. Természetesen az újságíróknak ez nem tetszett.

„Itt az újságírók iránt, a hivatalos kiküldöttek között, olyan bizalmatlanság uralkodik, hogy tőlük ugyan ember legyen, aki újságíró létére egy árva szóit kivesz” – írja az „Egyetértés” (V. 30).

A „Pesti Napló” tudósítója ekkor panaszodik: „Nem hivatkozhatom ugyan a vizsgálatot vezető közegeknek auctoritására mert ha mint jogász, nagyon is tudom méltányolni irányomban tanúsított feltétlen titoktartásukat és némaságukat, melyben őket mint újságíró sem voltam képes minden jó igyekezetem mellett megingatni, de az utóbbi minőségben nagy tisztelettel bár, de kevésbé meglepődve távoztam tőlük.”

Mezei Ernő országgyűlési képviselő később a parlamentben (1882 november 15-én) mégis alaptalanul azzal vádolt meg, hogy vizsgálati titkok elárulásával az antiszemita agitáció szolgálatában állottam.

Úgyes és mesterségét értő újságírónak nem kell az illetékes tényezők hivatalos információja ahhoz, hogy kikutasson valamit.

Az „Egyetértés”, a „Pesti Napló” éppúgy, mint a „Függetlenség” és a „Pesti Hírlap” is egybehangzóan nyomozták ki és írták meg a vizsgálatnak addigi menetét és eredményét, a kis Scharf Samu elejtett szavait, Solymosiné panaszát, a vizsgálat megindulását és Scharf Móric szenzációs vallomását, a gyanúsítottak letartóztatását.

Valamennyi újság közleménye higgadt, tárgyilagos hangon szólt, s a hozzáfűzött kommentárok is a felzaklatott közvélemény megnyugtatását célozták. A „Pesti Napló” többek között így ír:

„A bűnténynek kiderítése, ha tényleg elkövetett és elkövetőinek példás megbüntetése szociális érdek, közös érdeke a haza minden polgárának, mely elől háttérbe kell vonulnia minden felekezeti érdeknek, mert azon meggyőződésemet bátran kimondhatom itt is, amint hangoztattam a helyszínén, hogyha a bűntény – ismétlem – csakugyan elkövetett, s ama legrosszabb esetet téve fel, hogy az idézett fiú vallomása csakugyan elfogadhatónak fog kitűnni, súlyos és megbocsáthatatlan tévedés volna mindkét oldalról egyaránt, ha abba felekezeti érdek is erőszakosan belevonatnék. (1882. V. 30.)”

Az „Egyetértés” a következőképpen fejezi be tudósítását:

„Beszéltem néhány értelmes felvilágosult zsidóval is, s ezek maguk úgy nyilatkoztak, hogy a *jelek után ítélve a gyilkosság valószínű*, mert bár a zsidó vallás még az állatok vérének áldozati célból való kiontását is tiltja, *nem lehetetlen, hogy a felekezeti gyűlölködésben felnevelkedett gácsországi lengyel zsidók közt akadhat oly fanatikus rajongó, ki örültségében oly tette képes.*

Kétségtelen, hogy ma a dolgot maga a környékbeli zsidóság igen kompromitálónak tartja, s retteg a következményektől.”

Egy hét múlva, június 8-án írja:

„Az is meglehet, hogy beszámíthatatlan lelkiállapotban lévő egyének vallásos őrjöngése tette el láb alól a leányt.

... tiltakoznunk kell, hogy a tisztaeszlári esetből, bármi süljön is ki belőle *az egész zsidóságra*, egy egész hitfelekezetre következtetést lehessen levonni.”

A „Budapest” című függetlenségi képes néplap írja:

„midőn konstatáljuk, hogy immár valószínű, mikép undok bünténnyel van dolgunk, ki kell egyúttal jelentenünk, hogy nagy könnyelműség és oktalanság volna, ha bebizonyosodnék is, hogy néhány zsidó őrült fanatizmusának esett áldozatul a szegény lányka, egy egész felekezetet vádolni vagy kárhóztatni. Bármely más felekezet körében is akadhatnak és akadtak is egyes vakbuzgó, sőt vallási őrültségben szenvedő emberek, kikért bizony nem lehetnek felelősek a felekezetek, – melyekbe azok véletlenül tartoznak.” (1882, V. 31.)

Hiába írta minden lap kivétel nélkül, a legradikálisabbtól egészen a legkonzervatívabbig, hogy a tisztaeszlári ügynek semmi köze a zsidósághoz, hiába írta le akár százszor is, hogyha történt is gyilkosság és vallási fanatizmus is volt a motívuma, néhány fanatikusért az egész felekezetet felelőssé tenni és vádolni – Istóczyn és Ónodyn kívül – senkinek, sem parlamentnek, sem sajtónak, sem egyetlen mértékadó tényezőnek eszéágában sincs, ennek

ellenére a zsidóság a saját ügyének kívánta tekinteni a tiszaezlári gyanúsítottak ügyét, az egyesek ellen emelt váddal szemben az egész zsidóság védekezett. Miben állott ez-a védekezés?

Kiadták a jelszót: elsimítani, eltussolni mindent, kiszabadítani a börtönből a tiszaezlári hitsorsosokat, minden áron, minden eszközzel, nem kímélve sem fáradságot, sem pénzt.

Kezdődött Lichtmannak, a tokaji ökonémnak szaladgálásával és informálásaival, a Weinetein-féle távirati iroda fantasztikus tudósításaival – s hogy milyen apparátussal, milyen hihetetlen eszközökkel folytatódott, azt a későbbiekben látni fogjuk.

A szélső liberális „Festi Napló” kiküldött tudósítója az egy részében már idézett tudósításában érdekesen mutat rá a Weinsteiné tudósításainak eredetére:

„Az a hír, mely szerint Eszláron a mondott időben egy gyermek körülmételé adott volna okot a 6 éves kis fiú csacsogásának, ide Eszlárra csak a lapok útján került. E verzióról itt addig, míg az egy tekintélyes fővárosi lapban meg nem jelent, épp oly keveset tudtak, mint arról az állításról, hogy a kis Solymosi Eszter időközben megkerült. Mindkét hír, a legilletékesebb egyének bizonyítása szerint, nagy meglepetést és csodálkozást idézett elő, mert ha e híreknek csak némi alapjuk lett volna, azoknak Eszlárról kellett volna kiindulniok és nem Eszlárra máshonnan importáltatniok. Az itteni községi előljárásnak semmi tudomása sincs arról, hogy Tiszaezláron az időben oly gyermek született volna, ki okot adhatott volna a rajta végzett műtét által, a kis 6 éves gyermeknek ama feltevésére.”

Kár, hogy a tudósító nem vett magának fáradságot kikutatni azt is, honnan kerültek ezek a hírek a fővárosi lapokba? A nyomozás oda vezette volna a Weinstein-Szabolcsi-Friedmann-Heumann-féle sajtóirodához.

Amikor már ferdítésekkel, hamis hírek táviratozásával nem lehetett tovább a sajtót sem félrevezetni, sem elnémítani, Weinsteiné új haditerven gondolkodtak, s először is – amint már említettem – Móric vallomásának hitelét támadták meg annak a hírek költésével és terjesztésével, hogy a fiút bántalmazták, betanították. Ezzel egyidejűleg megkísérelték az eltűnt lányka anyját megnyugtatni, illetve megértetni vele, hogy egész életre boldoggá tennék, ha valamilyen hasonló korú és kinézésű leányban felismerné gyermekét.

Amikor híre terjedt, hogy a fővárosi lapok tudósítói Nyíregyházára és Eszlárra érkeznek, a Weinstein-féle sajtóiroda hirtelen Tokajra költözött. Ide mentek pünkösd vasárnap legfőbb haditanácskozásra Lichtmanné is. Úgy látszik, itt főzték ki az új haditervet.

Már napokkal azelőtt Tiszaezláron és környékén nagy pénzgyűjtés kezdődött a zsidók körében, természetesen hatósági engedély nélkül. Később, amikor a hatóság rájött, megállapítást nyert, hogy a gyűjtés május 25-én Eszláron kezdődött, pár nap alatt 1500 forint gyűlt egybe, s az adakozók egytől-egyik vagyonosabb megyebeli zsidók.

A „Pesti Hírlap” június 2-án a gyűjtés céljáról ezt írja: „A pénzt arra kívánták fordítani, hogy az Solymosiné jutalmazására szolgáljon, ha eltűnt leányát vagy annak hulláját előállítja, illetve előállítani segítkezik.”

Pünkösd hétfőjén, május 21-én este Solymosinét – mint azt a vég-tárgyaláson (1883. VI. 25.) elbeszélte – Lichtmann József, ugyanaz a fürge, mindenütt jelen volt „tokaji ökoném”, aki a „Lloyd”-ot informálta, megszólította:

– „Nézze Solymosiné, valamit mondok magának: ha lánya éjjel hazajön és maga nem tagadja meg, egy ezer forint lesz a magáé.”

Solymosiné ezt válaszolta, hogy nem kell neki, nincs az a kincs a világon, csak a gyermekét hozzák vissza élve vagy halva.

A „halva” szóra az ökoném felfülett. Sietve kérdezte – „úgy is jó lesz?”

Másnap reggel Einhorn Józsefnével találkozott Solymosiné az utcán. Odasompolygott hozzá Einhornné s igyekezett rábeszélni fogadja el a pénzt.

„Gondolja meg Solymosiné szép pénz az az ezer forint!” – mondotta.

A „Függetlenség” eszlári levelezőjének értesítése alapján megírta a Solymosiné elleni vesztegetési kísérletet. Amint a tudósítás megjelent az ideiglenesen Tokajon lévő Weinstein sajtóiroda nyomban táviratot küldött a „Pester Lloyd”-nak, amely június 1-ön megjelenő reggeli kiadásában közölte a cáfolatot, amelyeket azután a „Hon” és „Pesti Napló” is átvettek.

A cáfolat így szólott:

„Hogy Lichtmann vesztegetési kísérletet tett – rágalom –. Lichtmann tudatta Eszter anyjával, hogy a leánynak prémium van kitéve, ha hazajönne. Ennyi az egész.”

A végtárgyaláson Lichtmann József azt vallotta, hogy ezer forintot nem ígért, csak kétszázat, azért, hogyha előjön a lánya, ha éjszaka jön is jelentse be azonnal. A tokaji távirat szerint viszont a leánynak ígérték a jutalmat, ha hazajönne.

Vajjon józan ésszel feltehető-e, hogyha Solymosi Eszter csakugyan hazajön, az anyja eltagadta volna? Vajjon feltehető-e, hogy ne terjedt volna el percek alatt híre a faluban, akkor, amikor már az egész világ érdeklődése az eltűnt lányka felé irányult, amikor eltűnése miatt izgalomban volt az egész ország?

Mi érdeke lett volna Solymosinéknak, hogy eltagadja a lányát, ha az csakugyan megjön? Hiszen az örömtől megittasodva végig kiabálta volna az egész falut, ha előkerült volna elveszettnek hitt leánya!

Feltehető-e józan ésszel, hogy az okos, agyafűrt Lichtmann pénzt ígér csak azért, hogy akkor is jelentse azonnal Solymosiné, hogy megjött a leánya, ha éjszaka jönne meg? Miért? Nem mindegy a nyíregyházi fogházban ülőkre nézve, ha csak reggel történik a bejelentés, reggelnél előbb ügyse szabadulhatnak!

Einhorn Józsefné, aki másnap figyelmeztette Solymosinét, hogy gondolja meg, hiszen ezer forint nagy pénz, mikor kihallgatták, bevallotta, hogy annyit mondott: „kapna ezer forintot a zsidóktól, hogyha a leánya előkerülne.”

Lichtmann a végtárgyaláson csak 200 forintról beszélt. Kihallgatása elején, az általános kérdéseknél, mikor az elnök vagyoni viszonyai felől érdeklődött, azt felelte, hogy 200 forint értékű vagyona van. Később azt kérdezte az elnök tőle, hogy vajjon ő maga akarta adni Solymosinéknak a 200 forintot, mire Lichtmann így felelt:

„Én ígértem, én adtam volna!”

„Honnan? – kérdezte az elnök. – Magától nem telt volna, mert vallomása szerint összesen 200 forint értékű vagyona van.”

Lichtmann kis gondolkozás után felelte:

„Még kétszáz forintot bírtam volna és ha kellett volna mások is adtak volna”. (1883. VI. 25.)

Bárhogy is igyekezett tehát Lichtmann elhallgatni, saját vallomásából kétségtelenül megállapítható, hogy a Solymosinéknak tett ígéret nem egyéni vállalkozás volt részéről. Abból a hatosain engedély nélküli gyűjtésből befolyt 1500 forintból ígérte ezt a pénzt Lichtmann, amelyet azután az alispán, mikor a gyűjtést betiltotta, lefoglalt.

Mi volt a Lichtmannék további haditerve, ha sikerül rávenni Soly-mosinét, hogy egy idegen leányt ismerjen el leányának, nem lehet tudni? Semmi esetre sem úgy gondolták, hogy valójában elhoznak neki egy idegen leányt, mert hiszen tudhatták, hogy csaknem az egész falu ismerte Esztert. Talán úgy tervezték, hogy ha Solymosinét sikerül rávenni, bejelenti a hatóságoknak, hogy lánya él, elkóborolt valahová Máramarosba, s ott szolgálatba állott valamelyik zsidóhoz, ő látta két szemével, beszélt vele! Hogy ilyesféle járt az eszükbe, arra mutat Róth Borbála szerepe is, amelyről az alábbiakban lesz szó.

Mindezekből látszik, hogy az eszlári zsidók és hitsorsos tanácsadóik teljesen fejüket vesztették és haladtak tovább érdekeik és a józan ész ellenére a megkezdett végzetes úton.

„A józan ész azt parancsolná, hogy maguk a zsidók buzgólkodjanak legjobban az ügy kiderítésén – írja a «Függetlenség» május 31-én – és mit tapasztalunk? Azt, hogy a közönséget félrevezetni, s a vizsgálatot megakasztani próbálgatják. Alighogy megtörténtek az ismeretes országközi felszólalások, egy Lichtmann nevű úriember megjelent a Lloyd szerkesztőségében, 6 egy aaptalannak bizonyult mesét tétetett közzé, hogy a lány megkerült. Utóbb a lány eltűnt ugyan, hanem most már lélekkufárok kezébe került. Majd ismét új verzió repült világgá csodálatosképen mindannyiszor oly lapok révén, melyek szerkesztői köztudomás szerint zsidók. A vizsgálóbíró naponként kap névtelen feljelentéseket, hogy Soly-mosi Eszter itt, vagy ott van, a hírek azonban mindannyiszor valótlanoknak bizonyultak, s csupán a bíró idejét rabolták el s a vizsgálat eredményét késleltették. Hogy az eszlári és a környékbeli zsidók az eltűnt lány édesanyját megvesztegetni akarták, bizonyval

méltó megbotránkozására mindenkinek, aki az igazság felderítését kívánja.

Miért cselekszik ezt a zsidók? – kérdi mindenki. Látva azt, hogy a zsidók általában magukévá teszik az elfogott metszők ügyét, tapasztalva azt az ideges kapkodást, mellyel az ügy elsimitására minden eszközt megragadnak. Vajjon rossz néven vehetni-e sokaknak, ha épp a zsidók e rendkívüli szolidaritásával látják igazoltnak azt a rettenetes néphitét, mely ha megerősül, bizony-bizony szörnyű bajoknak lehet még kútforrása.”

A „Függetlenség” tehát, Verhovay lapja, amely eddig mindig szélső liberális szellemű volt, szép szóval, igaz érvekkel kérve-kéri a zsidóságot, ne folytassa a megkezdett végzetesen hibás viselkedését, hagyja abba a saját érdekében.

Pár nap múlva június 6-án felhossa Ubryk Borbála esetét, akit fanatikus szerzetesek vallási rajongásból befalaztak.

„Ha a katolikusok nem tartották lehetetlennek és nem is védték a borzasztó büntényt, akkor az egyenlőség és felvilágosodás századában a legkevesebb, amit követelni lehet, hogy a zsidók is szakítsanak azzal a szokásokkal, amely ezúttal is roppantul hozzájárult az izgatottság és ellenszenv fokozásához, hogy egy mind nevelésére, mind látókörére, mind vallási elfogultságára nézve barbár korbéli sakter bűnügyét, mint zsidó sérelmet tekintsék.

De nemcsak a „Függetlenség” ostorozta a zsidóság érthetetlen, okatlan viselkedését.

A „Budapest” megemlékezvén Lichtmannak kísérletéről, Solymosiné megvesztegetésére, azt írja:

„...ily magaviselet után nem lösz csoda, ha az ottani lakosság ritka és örvendetes türelmességének fonala végre elszakad.”

Majd így folytatja:

„... a zsidóknak saját jól felfogott érdekükben éppen sürgetniök kellene a gyors és szigorú vizsgálatot.” (1882 VI. 1.)

A „Magyar Korona” június 5-én írja:

„A zsidóság nagyon rossz eljárást követ. Mielőtt a vizsgálat be volna fejezve, quasi identificálja magát a vádlottakkal, s mennyre-földre esküdjök, hogy szertartásaiknál keresztény vér nem szerepel. Qui sexcuse sacuse. Azt szokták mondani és jelen esetben azért is alkalmasnak latszik a közmondás, mert a *zsidóságot általánosságban senki sem vádolta.*

A zsidóságnak nem tanácsolhatjuk saját érdekében eléggé, hogy kissé több nyugalmat tanúsítson és ne tegye magáévá a befogott sakterek ügyét. A vizsgálat eredményét be kell várni.

...ha rábizonyul a vádlottakra, hogy csakugyan meggyilkolták a szeren esetlen kis leányt, akkor a zsidóság jelenlegi lázas igyekvése, hogy előzetesen befolyásolja a közvéleményt, s a befogottakat büntetleneknek hirdethesse, nagyon rossz világot fog vetni az összes zsidóságra, mely oly megfoghatatlan meg gondolatlansággal kél védelmére a vádlottaknak.”

A kormánypárti „Ellenőr” vezércikkében többek között így ír:

„A tett felderítése nemcsak nincs a zsidóság érdeke ellen, határozottan érdekében van. Komolyan rosszalnunk kell tehát nemcsak azok eljárását, kik elég lelkiismeretlenek rémhírekkel alarmirozni a közönséget és a rossz szvenvedélyeket, hanem azokat is, kik a vizsgálatot minél nagyobb homállyal igyekeznek körülvenni, s a dolgot akként feltüntetni, mintha bárkinek szándékában volna az eltussolás. Mert erős meggyőződésünk, hogy a tett és körülményeinek teljes felderítése egyenesen meg fogja nyugtatni a kedélyeket, ahelyett, hogy alarmirozná. Ha a tiszzaeszlári véres drámára még soká ráborul a titkolózás leple, vagy csakugyan történnék kísérlet az eltussolásra, akkor igenis gyökeret verhetne a tömegben ama gyanú, hogy a dráma motívumait vallási fanatizmus képezi. Maguknak a zsidóknak legfőbb érdekük tehát, hogy a büntett minél teljesebben napfényre kerüljön, s rossz szolgálót tesznek, kik Solymosi Eszter eltűnésének megmagyarázásáért mindenféle igaz és nem igaz történeteket tesznek közzé, s ekként úgy tűnnek fel, mintha a tiszzaeszlári ügyről el akarnák fordítani a közönség figyelmét.” (1882. VI. 1.)

Hiába volt minden. A zsidóság maga vállalta a tiszzaeszlári vádlottak ellen emelt vádat, s védekezett ellene eleitől fogva az egész vallásfelekezet nevében. Nemcsak a műveletlen, tudatlan zsidók, de az intelligensebbek is, a zsidóság szellemi vezeterei a lehető legnagyobb felháborodással és sértődöttséggel tiltakoztak a rajok semmiféle árnyékot nem vető és legfeljebb néhány ember vérengző fanatizmusát megbélyegző vád ellen is. Be nem várva a bírói vizsgálat eredményét, eleve esküdtek a gyanúsítottak ártatlanságára. Pedig soha, sehol, semmiféle vallásfelekezet híveinek nem jutott eszükbe felekezetük őrzőjével azonosítani magukat, ellenkezőleg, minden vallásfelekezet felvilágosodottabb elemei visszautasítják a közönséget felekezetük fanatikusaival.

Hiába volt minden. A zsidóság rémületében süket és vak lett. És haladt a megkezdett úton,

terrorral és a Weinstein (Szabolcsi) és Lichtmann ökoném által bevezetett eszközökkel, hamis hírek terjesztésével, pénzzel kísérelte meg az ügy eltussolását, a vizsgálat eredményének megghiúsítását, a vizsgálat félrevezetését, hamis nyomokra terelését.

Naponta százával jöttek a bejelentések hozzám. Solymosi Esztert egyszer a Dunántúlon, majd a Felvidéken vagy Erdélyben fedezték fel. Egyik bejelentés arról szólt, hogy bordélyházban van, a másik szerint szolgálatba állott. Levelek érkeztek, amelyek arra figyelmeztettek, hogy Eszter holtteste itt vagy amott van elásva.

A Weinstein (Szabolcsi) sajtóiroda megint ontotta a legképtelenebb hazugságokat. A „Debreceni Ellenőr”, amelynek, mint említettem, munkatársa volt Weinstein, június 1-én a meseköltészetnek egész kis csokrát nyújtja:

„Solymosi Eszter már két ízben odahagyta édesanyját, csak hetekig való kóborlás után tért haza.

Ónody Géza képviselő meglátogatta szombaton a zsidó templomot, kutatott a szentélyben, kiásatta a templom talaját, s ahol a helységben dombot talált, emellé parasztokat állított örökül, hogy a zsidók el ne lophassák a talán valamelyik alatt eltemetett hullát. Hogy a nép ilyen intézkedéseket látva mit szól, mit gondolhat, azt elképzelhetjük.

A nyíregyházi vizsgálóbíró kihallgatta szakértő gyanánt az odaváló rabbinust, ki határozottan kijelenté, hogy vallásos motívumok nem vezethetnek senkit ilyen büntényre.”

Az „Egyetértés” június 2-án leközli szóról-szóra ezt a sületlenséget, azonban a forrás megnevezésével.

Június 6-án siet jóvátenni könnyelműségét, s cáfol ekképen:

„Úgy a közigazgatási, mint a bírói vizsgálat kétségbevonhatatlanul konstata, hogy Solymosi Eszter kalandos természetéről, csavargásáról elterjedt hírek teljesen alaptalanok.

Úgy az előjáróság, mint a katolikus és református lelkészek, valamint az egész falu állítása szerint Solymosi Eszter egy még fejletlen, legjobb erkölcsű, jó magaviseletű leány volt.”

Az Ónody ásatásairól és a nyíregyházi rabbi szakértői (1) kihallgatásáról szóló fantasztikus meséket úgy látszik, még cáfolni is szé-gyelte az „Egyetértés”.

Az „Ellenőr”-t is sikerült falhoz állítani Weinstein Miksának. Június 3-án írja:

„Hivatalos értesítés (?) által megerősített tény az, hogy Solymosi Eszter kora gyermekéke óta – ha lehet e kifejezéssel élni – kalandos természete által tűnt ki, ami úgy értelmezendő, hogy nyughatatlan természetű volt, kinek szokatlan kevés érzéke volt a szülei házban békén megmaradni, keresve-kereste az alkalmat, hogy nyom nélkül eltűnjék, s különös örömet talált abban, hogy hozzátartozói felkeresésével vesződjenek.”

A félhivatalos „Ellenőr” „hivatalos értesüléseit így szerezte a „Debreceni Ellenőritől, a kifogyhatatlan találékonyságú Weinstein (Szabolcsi) Miksától.

Weinstein nyilván azzal a célzattal, hogy a tiszzaeszlári bűnygyben a kormány beavatkozását erőszakolja ki, leadott egy tudósítást a fővárosi lapoknak, mely szerint Eszláron a nép között forrongó hangulat van, mely katonaság közbelépését teszi szükségessé. A Weinstein-féle koholmánynak sikerült Tisza Kálmánt is megtéveszteni. Azonnal jelentést kórt Szabolcs megye főispánjától és alispánjától, s nagyon meglepődött, mikor a főispán, alispán jelentették egyértelműleg, hogy a nép teljesen nyugodt, csendes, forrongásnak nyoma sincs. A lapok megint kénytelenek voltak megcáfolni saját közléseiket. Az „Ellenőr” május 30-i esti kiadásában írja:

„Az a hír valótlan, hogy Eszláron a nép közt forrongó hangulat uralkodik, mely katonaság közbelépését tette szükségessé. A nép nyugodt, mert oly kézben látja az ügyet, melytől elvárhatja az igazságot s azonkívül dicséret illeti meg a különféle felekezetek lelkészeit, kik csillapítólag hatnak. Ebbe a kérdésbe felekezeti érdeket belevonni nem lehet.”

Az „Egyetértés” június 6-án írja:

„Á közrend megháborításától tartani nem lehet, ámbár az izraeliták több helyen minden alap nélkül forgalomba hozott izgató hírekkel a kedélyek lecsillapultát önmaguk leginkább akadályozzák.”

Június 9-én újra azt írja, hogy: „az eszlári nép teljesen nyugodt, bízik a bíróságban.”

A „Magyar Korona” június 7-én írja:

„Amíg a nép kénytelen tapasztalni, hogy az összes zaidóság a legnagyobb hévvel pártját fogja a tiszzaeszlári véres tettben vádoltaknak, senki sem csodálkozhat rajta, hogy a legnagyobb izgatottság kap lábra és tulajdonítsák maguknak az illetők, hogy a nép közt az elkeseredés tágabb körökre is kiterjed.”

Szinte csodálatra méltó a nép higgadtsága, józansága, törvénytisztelete e napokban az

egész országban. Sehol a legkisebb zavargás fel nem ütötte fejét. Bízott mindenki a magyar bíróság pártatlanságában, s bízott abban, hogy a bűnösök, ha a bűn rajok bizonyul, bizonynyal elveszik büntetésüket.

A zsidóság pedig szóban, írásban, cselekedetekben valósággal kihívta maga ellen a közvélemény hangulatát.

A „Pester Lloyd” nap-nap után felelevenít vérvád-eseteket. Senki nem beszél vérvádról, egyetlen újság sem állítja, sőt egyenesen tiltakozik a feltevés ellen, hogy a gyilkosság, ha megtörtént, az egész zsidófelekezeti ügyének tekintessék, a „Pester Lloyd” mégis védekezik, s tagadja, hogy valaha és valakit fanatizmusból zsidó gyilkolt volna.

Más felekezetenél megtörténhetett, hogy fanatikusai a gyilkosságig mennek, de a zsidónál ez lehetetlen!

Leírta többek között a „Pester Lloyd” a damaszkuszi esetet, ahol szerinte az eltűnt Tamás szerzetes élve megkerült, sőt bevallotta, hogy egyik rendfőnöke heccelte fel, hogy eltűnésével a zsidók ellen vérvádat lehessen koholni. Írta pedig ezt a „Pester Lloyd” a történeti tények ellenére.

A „Pester Lloyd” szerint élve előkerült Tamás atyának testét ugyanis – darabokra vágva találták meg Damaszkuszban, ahol az obszervánusok templomában van eltemetve.

Június 6-án Korniss Ferenc levelet kap, amelyben több zsidó felszólítja, hogy a már teljesen képtelen vád ügyében még vizsgálatot tartson. Elvárják tőle, hogy a felszólításnak engedve, mielőbb hírlapilag is ő maga fogja a vádat visszautasítani.

Így hangolta maga ellen a zsidóság napról-napra a közvéleményt és szította az ellenszenvet maga iránt; így járt a kezére Istóczynak. Ez a magatartásuk, s az a nagy tapintatlanság, amelyet a vizsgálat meghíúsítása, félrevezetése, kifárasztása érdekében elkövettek, lassankint olyanokat is megingatott jóakarató véleményükben, akik eddig azt magukra erőszakolták.

Ez a bűnpalástolás lassankint széles körben azt a hitet gyökereztetve meg, hogy csakis vallási fanatizmusból elkövetett gyilkosság bűnténye foroghat fenn, különben mi okból folyomodtak volna minden kigondolható furfanghoz az igazságszolgáltatás feltartóztatására? Ezek a mesterkedések sokkal jobban felizgatták a zsidóság ellen a közvéleményt, mintha megállapítást nyert volna, hogy a zsidóság kebeléből néhány őrjöngő, – aminők voltak régebben más vallásnak táborában is – vallási fanatizmusból gyilkolt.

VI.

LELKIISMERETLEN BEAVATKOZÁSOK A NYOMOZÁSBA. – A TISZADOBI FEJETLEN HULLA MESÉJE. – A VARJULÁPOSI ESET.

Mielőtt tovább folytatnám annak leírását és bizonyítását, hogy a zsidóság a naponta megismételt jóindulatú figyelmeztetések ellenére hogyan folytatta az eltussolási kísérleteket s hogyan tett meg egy közönséges bűnügyet az egész zsidóság perévé, meg kell emlékezni röviden azokról az esetekről, amidőn a nyomozás útvesztőjében téves nyomokon jártam és jóhiszeműleg időt és fáradságot elvesztegetve olyan utakra tévedtem, amelyen semmivel sem lehetett előre jutni a titok felderítéséhez. Meg kell említenem néhány esetet már csak azért is, mert ezekből Eötvös könyvében fegyvert kovácsol ellenem és metsző gúnnyal igyekszik olyan színben feltüntetni, mint akinek „elméjét tompává, de egyúttal furfangossá is tette az a töredéktudomány, amely oda beleszorult” (I. 156.). Lássuk tehát mennyi igazság van abban, hogy „a vizsgálat intézőinek furfangja és gyámoltalansága több pajkos beavatkozásra ingerelte az embereket”. Az olvasó látni fogja ezekből az esetekből, milyen emberfeletti feladat volt a vizsgálat meghíúsítására, félrevezetésére, kifárasztására irányuló szándékok és kísérletek között a helyes irányban maradni, s az igazságot kibogozni.

Május 27-én Farkas Gábor eszlári bíró hivatalos bejelentést tett arról, hogy Botos István eszlári lakos egy hónappal azelőtt Tiszadobon járván, egy ottani asszonytól azt hallotta, hogy ott akkoriban a halászhok egy lányt fogtak ki a Tiszából, akinek feje nem volt s a halászatot

bérlő zsidó főnökük megparancsolta nekik, hogy ássák el, ne szóljanak erről senkinek s ő majd jól megfizet ezért nekik.

Eötvös gúnyosan írja, hogy ebben én nagy dolgot láttam. „Ha Solymosi Esztert a zsidók a Tiszába dobták – ami valószínű –, természetes, hogy a hulla fejetlen volt s még természetesebb, hogy a halászat zsidó bérlőjének el kellett azt rejteni, mert különben a vérvád napfényre jut.” (I. 172.)

Scharf Móric vallomása után s mert a leány sem élve, sem halva elő nem került, feltehető volt, hogyha csakugyan megölték a zsidók, a holttestet bedobhatták a Tiszába, de éppen Eötvös azt kísérelte meg elhíttetni, hogy a leány öngyilkos lett s a Tiszába ölte magát. Akár az előző feltevés, akár Eötvös feltevése áll meg, csak természetes, hogy ha Tiszaeszlár előtt valahol hullát fognak ki a Tiszából, utána kell járni a dolognak, csakugyan kifogtak-e hullát s ha igen, kinek a hullája az? Nem az eltűnt Eszteré-e? Kötelességmulasztás lett volna a világ minden vizsgálóbírója részéről a kifogott hulláról szóló bejelentés felett egyszerűen napirendre térni.

Május 3-án kimentünk tehát a kir. alügyésszel Tiszadobra. Kiderült, hogy senki sem tud semmiféle hulláról. Botos István megmarad nyilatkozata mellett, de nem tudja megnevezni a tiszadobi asszonyt, akitől hallotta a fejetlen hulla kifogásáról szóló hírt. A halászok, Tóth Gyula, Rácz Imre és a többiek, kijelentik, hogy soha hullát ki nem fogtak a Tiszából. A bérlő Horstein Jakab sem tud róla. Kidoboltattam a faluban, ki tud róla valamit? Senki sem jelentkezett. Ezzel a tiszadobi fejetlen hulla meséje felett, a haszontalan időtöltés miatti bosszúsággal, napirendre is tértünk.

Pár héttel később Dojcsák Mihály nevű eszlári napszámos elbeszélte, hogy május első felében Kassán katonai gyakorlaton volt; Rácz Imre tiszadobi halász katonatársa felemlítette, hogy Tiszadobon is volt keresni a lányát Solymosiné s igaz, hogy ők kifogtak egy hullát, de el is temették.

Június 21-én kihallgattam Dojcsák Mihályt s jegyzőkönyvbe vettem a vallomását. Június 27-én újra kimentem Tiszadobra, elővettem a már egyszer kihallgatott Rácz Imrét s a többi halászkat, valamint Rácz Imre családtagjait. Ismét megmaradtak amellest, hogy nem tudnak semmi hulláról. „Dévaj katonának pipázás közben támadt ötlete volt az egész” – írja Eötvös – és megjegyzi, hogy így készültek a hírek, mende-mondák, „látások, káprázatok és a bírói vizsgálatok”. (I. 174.) Mindez igaz. De vajjon ki tehet róla: a vizsgálóbíró, vagy azok a felelősségnélküli emberek, akik ilyen haszontalan pletykákkal rabolták el az idejét és tették próbára türelmét?

Egyébként végeredményében a tiszadobi fejetlen hulla meséjéből Eötvösék nagyszerű fogást csináltak. A tiszadobi halászkat – mint a későbbiekben látni fogjuk – a vizsgálatelleni hajszában sikeresen használták fel.

A tiszadobi fejetlen hulla esetéhez hasonló az Eötvös által szintén felhozott varjúláposi eset. „Ebből az esetből – írja Eötvös – megismerjük a vizsgálóbíróság észjárását, jókedvét és idejét.” (I. 167.) Július 22-én, amidőn a vizsgálat már két hónap óta folyt, az eszlári községi elöljáróság jelentette, hogy Kovács Ignác görögszállási tisztartó elbeszélése szerint mintegy két héttel előbb, a Rakamazról Nyíregyházára vezető országút mentén fekvő varjúláposi korcsmába, estefelé, két idegen zsidó ment. Megérkezésük után a korcsmáros és anyja a náluk szolgáló fiatal leányt saját szobájukba küldték be és szigorúan ráparancsoltak, hogy aludjék, majd többször benéztek a szobába, meggyőződést szerezni, vajjon alszik-e s midőn ébren találták, mindannyiszor biztatták az alvásra. A leány előtt gyanús volt a dolog. Miért parancsolja a gazdája a saját szobájába és miért akarja mindenáron, hogy aludjék? Félelem, ijedtség fogta el s bizonyára eszébe jutott Solymosi Eszter sorsa. Alvást színlelt tehát s amidőn gazdája már megnyugodott, hogy alszik, magára kapta ruháit és kiszökött az istállóba a kocsishoz, akinek azután elbeszélte a dolgot s erre kimentek együtt leskelődni.

A sötétben megfigyelték, hogy a két idegen zsidó a korcsmamelletti országúton többször

fel és alá járt, mintha valakire vártak volna, végre a korcsma háta mögött levő temetőbe vittek valami csomagot és sokáig időztek a temetőben.

„Bary nagy dolgot látott ebben – írja gúnyosan Eötvös –, fölkerekedtek csapatosan, vizsgálóbíró, kir. ügyész, írnok hajdú, kocsis, vadászkutya s mentek Varjúláposra nyomozni.” (I. 169.)

A valóság ezzel szemben az, hogy miután Egressy Nagy Lászlóval aznap, amikor a jelentés érkezett, éppen Nyíregyházára szándékoztunk bemenni – írnok, hajdú és vadászkutya nélkül – és miután a varjúláposi korcsma a Nyíregyházára vezető országút mentén útba esett, pár percre megállítottuk a kocsit s megállapítván, hogy a korcsmárosnét Weisz Salamonnénak hívják, hogy férje néhány héttel előbb meghalt s hogy a szóbanforgó szolgáló, Janczura Mária, néhány nap előtt elszökött s jelenleg Belegrád-tanyán, a nagynénjénél, egy Vaskóné nevű béres-asszonynál tartózkodik, mindezt röviden írásba foglaltuk és tovább mentünk Nyíregyházára. Mindez így megállapítható a 165. naplószerű vizsgálati iratokból s Eötvös mégis azt írja, a humor és nagyobb hatás kedvéért, hogy „a nap különben jól telt vadászattal, lakomával”.

„Augusztus elsején érdemes volt a kirándulást megismételni” – írja tovább. Bizony nem sok örömünk telt sem Egressy Nagy László alügyésznek, sem nekem órákig szekéren rázódni s azután kihallgatásokat jegyzőkönyvbe venni a rekkenő nyári hőségben. Nem is siettem ennek a megvizsgálásával, csak egy héi múlva, augusztus elsején, amikor megint Nyíregyházára kellett mennünk, útközben szálltunk ki ismét. Elvégre intelligens ember, a tisztartó tette a bejelentést s ha annak tartalma igaz, tekintettel az előzményekre, amik addig történtek a tisztaeszlári ügyben, ezt a gyanús jelenséget teljesen elmellőzni nem lehetett.

Először Bashalom tanyára mentünk ki, ahol kihallgattam a tisztartót. Megismételte a rejtelmes történetet, de most már hozzátette, hogy csak hallomásból tudja. Átmentünk a közeli Belegrád-tanyára, ahol azonban Vaskóné közölte, hogy Janczura Mária már ismét visszament szolgálatba a varjúláposi korcsmába. Bashalom éppúgy a Nyíregyházára vezető országút mentén van, mint a varjúláposi korcsma, mindössze a Belegrád-tanya esett ki 2-3 kilométerre az utunkból. Ennyi idő veszett el a varjúláposi ügygel. Varjúláposon is megálltunk, de miután értesültünk, hogy úgy a szolgálóleány, mint a kocsis kint vannak a mezőn, ami legfeljebb egyórás különbséget jelentett oda és vissza, tovább mentünk Nyíregyházára s parancsot adtam, hogy másnap reggel a szolgáló és kocsis jöjjenek be Nyíregyházára 6 jelentkezzenek nálam kihallgatás végett.

Másnap jelentkeztek is. Kiderült, hogy amikor a korcsmáros meghalt, az idegen zsidók, az özvegy rokonai, az örökség elintézése végett jártak a korcsmában s a Solymosi Eszter esete miatt felizgatott kedélyállapotú szolgáló ettől ijedt meg.

„Kinevette mindenki – írja Eötvös –, csak a bíróság nem, mert az méltatlannak találta magához az együgyű paraszt józan esztét, neki tovább kellett keresni a nyomokat, melyek soha meg nem történt esethez vezettek.” (I. 171.) A már jelzett vizsgálati iratokból is megállapítható valóság ezzel szemben, hogy a szolgáló és kocsis kihallgatása után természetesen a további nyomozást a varjúláposi ügyben beszünttettem. Több időt nem töltöttem vele, mint amennyit kötelességemhez képest kellett. Hogy nagy dolgot nem láttam benne, bizonyítja, hogy csak mellékesen, útközben foglalkoztam az esettel. Éjjel-nappal talpon voltam s végeztem azt az áldatlan, idegörlő munkát, amelyért csak rágalom, gáncs, meghurcolás volt a jutalom.

Arra nem volt időm, hogy külön kirándulási napokat áldozzak az ilyen eseteknek, vadászattal és lakomával egybekapcsolva, ahogy azt Eötvös elképzeltet! és elhiteti a gyanútlan olvasóval.

VII.

A SZATMÁRMEGYEI FELIRAT TÁRGYALÁSA. – A PESTI HÍRLAP ÉS A PESTI NAPLÓ A KAZÁROK BEVÁNDORLÁSÁNAK MEGAKADÁLYOZÁSÁT KÖVETELIK. – VERHOVAY CIKKEI. – TISZA A

PÉNZÜGYEK MIATT KEDVESKEDNI AKAR A ZSIDÓSÁGNAK. – HERMAN OTTÓ INDÍTVÁNYOZZA A ZSIDÓ BEVÁNDORLÁS MEGRENDSZABÁLYOZÁSÁT. – HELFY IGNÁC, MOCSÁRY LAJOS, IRÁNYI DÁNIEL HERMAN OTTÓ INDÍTVÁNYA MELLETT. – WAHRMANN MÓR SINCS ELLENE. – AZ ISTÓCZY-WAHRMANN-ÜGY.– A KERESZTÉNY KÖZVÉLEMÉNY ISTÓCZY ELLEN.

Miközben a magyar zsidóság nagy része vakon követte az ifjú rajongó Weinsteint a tiszaezlári gyanúsítottakkal vállalt szolidaritásban, elérkezett Szatmár megye már említeti; felirata képviselőházi tárgyalásának napja. Említettem annak helyén, hogy a feliratai szemben, amely az oroszországi üldözések elől beözönlő kulturátlan és élősdikazár tiöpredék bevándorlásának akart elsősorban a magyar zsidóság érdekében gátat vetni, a magyar zsidóság már eleitől kezdve ugyanolyan végzetesen hibás és antiszemitizmust kihívó magatartást tanúsított, mint a tiszaezlári ügyben. Pedig a liberális sajtó éppúgy figyelmeztette naponta a zsidóságot a felirattal szemben való magatartásának várható veszedelmes következményeire, mint ahogy napról-napra könyörgött a tiszaezlári ügyben, hogy végre térjenek észre, s ne akadályozzák az igazságszolgáltatás munkáját, ne kísérletezzenek minden elképzelhető, sőt elképzelhetetlen eszközzel a bűn eltussolására.

A felirat parlamenti tárgyalása június 7-én kezdődött.

A „Pesti Napló” másnap, június 8-i számában a következőket írja:

„Szükségünk van arra, hogy a körünkben lévő zsidók megmagyarosodjanak és számuk ne szaporodjék az Oroszországból kivándorló, a civilizáció legalsóbb fokán lévő orthodox zsidókkal.

A kormány teljesítse feladatát. Zárja el határainkat az orthodox orosz zsidóktól.”

Az „Egyetértés” „A szatmári kérvény” című vezércikkben írja:

„E zsidóknak állandó megtelepedését meg kell gátolni, nem azért, mert zsidók, hanem azért, mert vagyontalanok, keresetképtelenek és sokan vannak.” (1882. VI. 8.)

A „Pesti Hírlap” ugyancsak „A szatmári kérvény a képviselőházban” címen hosszú vezércikkben mondja el, hogy a zsidó beözönlést károsnak tartja „a neológ-zsidók beolvadása szempontjából is, de nemzeti, politikai és közgazdasági szempontból is”. (1882. VI. 8.)

A „Budapest” május 25-i vezércikkében, „Zsidókérdés Magyarországon” címen írja:

„... meg fogja engedni mindenki, hogy mi az oroszországi zsidók betelepítése ellen szólalunk fel. Tesszük ezt a magyarországi zsidók jól megfontolt érdekében. Tesszük ezt azért, mert esztelennek tartjuk azt az államrendszert, melyben akkor, amidőn a meg nem élhetés miatt másfél millió honpolgár kivándorol: még arról mernek beszélni, hogy 30.000-40.000 műveletlen, fanatikus oroszországi zsidót befészkelődni engedjenek?”

E tekintetben az ország többsége teljesen egyetért, a az a miniszter, aki a közérzület ellen cselekednék, a nemzettel való nagy számadás aktusát el nem fogja kerülni.”

A „Budapesti Hírlap” és „Függetlenség” hasonló szellemű cikkeit már idéztem. (L. Bevezetés.)

A „Függetlenség”-ben Verhovay Gyula ragyogó tollával ír május 25-i számában „A zsidókérdés” címen vezércikket:

„A zsidókérdést oly értelemben mint Németországban csak Istóczy, s oly eszközökkel, mint Oroszországban, senki se vetette fel. Nincs is senkinek eszéágában úgy felvetni. Mindenki öhajítja a zsidók simulását, magyarosodását és átalakulását.

Tény pedig, hogy oly osztály egy társadalomban, mint a lengyel zsidóság, mely kasztszerűleg zárkózik el a köz- és magánélet haladási, érintkezési törvénye elől, mely hozzá a rút szenvedélyek egész sorával bír, mely vallási elkülönülését faji, politikai és társadalmi gátak egész tömegével teszi áthághatatlanná, amely közgazdaságilag a jobb erkölccsel bíró többi osztályokat elkoldusította és a kivándorlásig üzte, az ily osztály, száz és egy okból, nem képes rokonszenvet kelteni.

Mi következik tehát mindebből?

Az, hogy ha a tények és tapasztalás a felsőmagyarországi orthodox zsidóság életmódját és hatását a legellenszenvesebbnek és a legveszélyesebbnek tünteti fel, ha úgy politikailag, mint társadalmilag oly elem gyanánt ismerteti őket, mely abszolút elzárkózottságával, egy simulni, haladni és beolvadni nem képes, idegen kúteges testrészt képez, akkor politikai és társadalmi érdek, hogy ez elem még egy veszélyesebbel, hátramaradottabbal, elzárkózottabbal ne szaporíttassék.

Hiábavaló e téren minden beszéd. Ez nem a vallás, ez nem a faj, – ez politika kérdése. És akik nem akarják felfogni, azok az antiszemitizmus malmára hajtják a vizet.

Minél későbbre hagyják, bármily izgatások, bármily kormányzási és pártbeli érdekek okából a bevándorlás elleni intézkedéseket, annál több anyagot adnak azok a nyílt antiszemitizmus kezébe.

Magyarország magyar zsidóságának és értelmes és hazafias részének úgy kell felfogni a kérdést, amint van,

úgy kell felfogni, mint más vallású magyar ember fel szokta fogni, ha valami politikailag magyar kérdés.

Mindenre, ami a hazát édessé és egyetlenné teszi, annak, aki magyar, s csak azután katolikus, protestáns vagy zsidó, mindenre, ami ez országban a vallási türelemre és felebaráti szeretetre int, mindenre: a közbékére, a hazaszeretetre: kérjük azokat, kiket a vezérszó illet, vessék latba szavukat, hogy az oroszországi zsidók bevándorlásából származó bajok elháríthatassanak.

A zsidókat a zsidók érdekében kérjük, álljanak elére az oroszországi zsidók bevándorlása elleni mozgalomnak, s Magyarországon megszűnik a zsidókérdés, ha nem, nem.”

Egy hét múlva, június 2-án, már ingerültebb hangon foglalkozik a kérdéssel a „Függetlenség”.

Valóban nem tudjuk, az esztelenséget vagy a vakmerőséget bámuljuk e, mellyel legjobb akaratú figyelmeztetések dacára, erőnek-erejével társadalmi és politikai kérdéssé akarják felfűjni a zsidókérdést, s oly bonyodalmakat, oly rázkódtatásokat előidézni, melyektől Isten óvja az országot.

... a bevándorlást mindenáron meg kell akadályozni. S ebben semmiféle humanitási tekintetek nem korlátozhatnak. A humanitás igen szép dolog, de első, aki iránt humánusnak kell lennünk, magunk vagyunk. Már pedig nagyobb csapást aligha bocsáthatnánk az országra, mintha egy csomó vagyontalan, dologkerülő orosz zsidót beeresztenénk.”

Mint látjuk, Szatmár megye előrelátó, hazafias és bölcs felirata mellett állott teljes erővel úgy a liberális, mint a konzervatív sajtó, a felirat mellett foglaltak állást a vármegyei törvényhatóságok is kivétel nélkül mind.

A közvélemény tehát a sajtó és a törvényhatóságok útján egységesen nyilatkozott meg. A nemzet nagy többségének, liberálisnak és konzervatívnak egyaránt óhaja, kívánsága volt, hogy az oroszországi zsidók bevándorlása elé a kormány törvényes úton gátat emeljen.

Mi volt az oka mégis, hogy Tisza Kálmán és kormánya, a mögötte álló és parlament többséget alkotó szabadelvűpárti képviselőkkel együtt, nyíltan szembehelyezkedjék a nemzet akaratával, a törvényhatóságok egyhangú megnyilatkozásával?

Mi volt az oka, hogy a kormánypárti két félhivatalos, az „Ellenőr” és a „Hon”, az összes többi liberális lapokkal szemben, a kormány intenciójához híven, így írt:

„Nem létező veszély, ami ellen Szatmár megye harcol. Az oroszországi zsidóbevándorlás ürügye alatt zsidókérdést akartak becsempészni Magyarországra.” („Ellenőr”, június 8.)

„A most érvényes törvények teljesen elégségesek arra, hogy a községeket az orosz zsidók el ne árasszák.” („Hon”, június 8.)

Vajjon Tisza Kálmán annyira rövidlátó politikus lett volna, hogy nemlétező veszélynek tekintse azt, ami ellen tizennyolc évvel később Egán Ede személyében már kormánybiztost kellett kiküldeni a beözönlőit kazár zsidók által letarolt felvidéki területek koldusbotra jutott vagy kivándorlásra kényszerített lakosságának megmentésére?

Bizonyára Tisza Kálmán is tudta és látta a bevándorlás veszélyét, ámde ő 15 évi kormányzási ideje alatt nagy kérdések megoldása elől rendszerint kitért. Egyelőre a közel jövőben nagyobb bajoktól tartott, mint a milyen távoli veszélynek látszottak előtte az orosz zsidóbevándorlás következményei. Egyelőre az államháztartást kellett egyensúlyba állítani.

Évek óta óriási deficittel dolgozott a pénzügyi kormány. Az ország még mindig nyögte a boszniai okkupáció s az ennek folyományaként szükségessé vált adminisztráció és fegyverkezés pénzügyi terheit, sőt még a Lónyay Menyhért pénzügyminiszter gazdálkodásainak majdnem államcsödre vezető eredményeit is. Az 1881. évi zárszámadás 70 millió forint deficitet mutatott.

Az államháztartás rendbehozatalához feltétlen szükség volt a nagy tőke, a pénzpiac segítségére, amelyet már a nyolcvanas évek elején is, európaszerte a zsidóság képviselt. A rente konverziót, a 6%-os magyar arany járadékkötvényeknek 4%-os kötvényekkel kicserélését már ebben az évben tervezte Tisza Kálmán, de nem lehetett végrehajtani, mert a pénzpiac nem volt „kedvezően hangolva” a magyar hitel iránt. Tehát kedvezően kellett hangolni. A rente konverzió sikerétől sok függött, s a rente konverzió sikere pedig nagyrészt a nagytőkés zsidóság hangulatától függött. A zsidóságnak kedveskedni kellett valamivel. Akkor már izgalomban volt az egész ország a tisztaeszlári ügy miatt, s legelsősorban izgalomban, félelemben voltak a zsidók. Nagyon kellemetlenül jött Tisza Kálmánnak az eszlári bűnyügy, mert a nyomában, mint már fentebb említettem, kivált a bécsi lapokban megjelent

sajtótámadások, a magyar képviselőház és igazságszolgáltatás ellen, nem voltak alkalmasak arra, hogy a pénzpiacot kedvezően hangolják. Valamivel ki kellett engesztelni tehát a zsidóságot azért a rettenetes sérelemért, ami azáltal érte őket, hogy néhány felekezetükhöz tartozó, kulturálatlan, fanatizmustól elsötétült agyú embert gyilkosság gyanúja miatt letartóztatni merészelték!

Ezért történt azután, hogy június 7-én a képviselőház ülésén a kérvényi bizottság előadója: Berzeviczy Albert, olyértelmű határozati javaslatot ajánlott elfogadásra, mely szerint „a ház a kórelem tárgyára nézve törvényhozási intézkedés szükségét nem látja”.

A kérvénybizottság e javaslatával szemben a vita első szónoka a kiváló tudós Herman Ottó terjesztett elő határozati javaslatot és indítványozta, mondja ki a képviselőház, hogy:

1. Miután a honosításra és megtelepedésre vonatkozó országos törvényeink és községi szabályrendeleteink a népesedési mozgalomnak csak normális eseteiről, tehát olyanokról intézkednek, amelyek a társadalom kereteit nagyobb mértékben meg nem bontják, azoknak rendes fejlődését nem veszélyeztetik, ellenben az orosz birodalomból kiüldözött nagy tömegeknek hazánkba való esetleges beözönlése a társadalom kereteit, úgy társadalmi, mint nemzetgazdasági tekintetben minden esetre tetemesen megbontaná és veszélyeztetné: ezeknél fogva az Oroszországból kiüldözött tömegeknek, s azok töredékeinek Magyarországra való beözönlése okvetlen megakadályozandó.

2. A képviselőház utasítja a kormányt, hogy használja fel a külügyekre való öt törvényesen megillető befolyását arra, hogy az Oroszországból kiüldözött tömegek ügye a nemzetközi jog alapelvei szerint rendeztessék, még pedig oly irányban, hogy egyfelől úgy a repatriálás, mint a továbbvándorlás és megtelepülés is azon ország terhére történjék, amelyből a tömegek kiszorítottak.

3. A képviselőház utasítsa a kormányt arra, hogy amennyiben törvényhozási intézkedések szüksége mutatkoznék, azokat haladék nélkül a ház elé terjessze.

Ezt a határozati javaslatot tíz képviselő írta alá. Köztük a zsidó-vallású Helfy Ignác és a liberalizmus egyik fő oszlopa: Mocsáry Lajos.

Maga Herman Ottó is, aki a zsidókérdéssel a legnagyobb szeretettel foglalkozott később is és mindent elkövetett, hogy az a nemzet jövője érdekében kedvezően és méltányosan oldassék meg, a legliberálisabb gondolkozású ember volt. Bár meghallgatták volna bölcs szavait és elfogadták volna a zsidókérdés megoldására vonatkozó javaslatait, keresztények és zsidók egyaránt!

A kormány egyik félhivatalosa, az „Ellenőr” másnap vezércikkben mégis így méltatta Herman Ottó javaslatát:

„Ott leselkedett a zsidók elleni gyanú Herman bőszedének szavai mögött, s határozati javaslatának nem egy sora antiszemita harag gőzét párologja ki. A kormányelnök megróttá ezt, s az ő sajátságát képező *hatalmas boncolóerő*vol szedte szét ezt a határozati javaslatot, mely vagy nagyon is ártatlan, vagy nagyon is veszedelmes. Tendenciája inkább az utóbbira vall.”

Elvégre minden beszédből mindenkinek joga van azt következtetni, amit akar, viszont azonban Herman Ottó beszédéből csak a teljes rosszhiszemőség vagy butaság vonhatta le azt a következtetést, hogy „üldözzük a zsidókat!”

Csernátony vagy Hindy Árpád, az „Ellenőr” nagyjai, akartak jobb zsidók lenni Helfy Ignácnál, liberálisabbak Mocsáry Lajosnál és a függetlenségi pártnál, melynek hivatalos lapja az „Egyetértés” június 4-i számában teljes egészében leköszölte Herman beszédét és javaslatát azzal, hogy „benne a pártnak a zsidókérdésben elfoglalt álláspontja van kifejezve”. Annak a pártnak, amelynek egyik vezére Irányi Dániel volt, aki egyébként a vitában is felszólalt Herman javaslata mellett, kijelentvén, hogy bár feltétlen híve a teljes vallásszabadságnak, mégsem óhajtja az orosz zsidók hazánkba való esetleges megtelepedését s az ellen közigazdasági és közbiztonsági okokból tiltakozik.

Lássuk már most a kormányelnök „sajátságát képező hatalmas boncoló erőt”, amivel szétszedte (!) Herman javaslatát.

„Természetesen igazat adok – mondotta Tisza – a kérvényi bizottság előadójának, mert úgy a települési, mint a honossági törvény az ellen, hogy egyes községek magukat fenntartani nem tudó tömegek által megrohantassanak, kellő biztosítékot nyújt.

Amidőn pedig e biztosíték megvan, ha csakugyan bekövetkeznének oly események, melyektől Herman fél, még akkor is lenne idő ezirányban törvényhozásilag intézkedni. Egyébként kijelentem, hogy ma még tömeges bevándorlásról Magyarországon szó sem lehet.”

Valóban „nagy boncoló erő” volt a kormányelnök e szavaiban.

Bámulatraméltó államférfiúi bölcsesség volt az, amely nem akarta meglátni, sőt egyenesen letagadta azt a veszedelmet, ami a nemzet nyakán volt: a tömeges bevándorlást s amely azt tartotta, hogy ráérünk törvényt hozni a beözönlés ellen akkor, ha majd annak káros társadalmi és gazdasági hatásai már bekövetkeztek!

Befejezésül annak a véleménynek adott kifejezést Tisza, hogy a magyar kormánypártnak összes tradícióival ellenkeznek, hogy „a szerencsétleneket, hideg szívvel, kegyetlenül a veszélybe visszakergetnék.”

Az „Ellenőr”, amely Herman beszédéből azt a következtetést vonta le, hogy üldözzük a mi zsidóinkat, több joggal vonhatta volna le a kormányelnök e szavaiból, hogy üldözzük ki az országból a magyarjainkat, kényszerítsük kivándorlásra, juttassuk koldusbotra, csak hogy a humanizmus követelményeinek eleget tehesünk és öleljük keblünkre a népünket pálinkával, váltóval kiuzsorázó, idegen szokású, erkölcsű, az üldözések hatása alatt a keresztény vallás iránti gyűlölettel szaturált söpredéket.

A vitában természetesen felszólalt Istóczy Győző is, a tiszzaeszlári eset felmerülte óta vele hasonló elveket valló Ónody Gézával együtt.

Ónody felszólalása a lehető legszerencsétlenebb volt e azért, hogy a talmudból igyekezett bizonyítani, hogy a zsidó vallás a keresztény vér kiontását Istennek tetsző cselekedetnek tekinti, s azt hangoztatta, hogy a tiszzaeszlári rituális gyilkosság ténye be van bizonyítva, ismét nagy mértékben hozzájárult az országban már általánossá vált izgalom fokozásához. Egyébként sem az előadói javaslatot, sem Hermann javaslatát nem fogadta el. Ónody beszédével igazolta a zsidóság addigi magatartását a tiszzaeszlári perben, amely a tiszzaeszlári gyanúsítottak elleni váddal szemben az egész zsidóság védekezése és hadakozása által a tiszzaeszlári ügyet felekezeti kérdéssé mérgecséte.

De nem igazolta sem a parlament, sem a sajtó, amely Ónodyt élesen elítélte beszéde miatt.

Tisza Kálmán nyomban felháborodva utasította vissza és a legmegbélyegzendőbb izgatásnak minősítette Ónody beszédét. Kijelentette, hogy „az a szellem, amelyet Ónody idézett, a barbár kornak legdurvább szelleme”, s bízik a magyar nép józanságában, hogy „ily beszédek által, melyeket csakis a képviselői immunitás képes megvédelmezni, nem engedi ítéletét befolyásolni”.

Nem érti, hogy lehet konkrét adatnak nevezni valamely ügyet, amely még távolról sem derítette ki, hogy zsidók által elkövetett rituális gyilkosságról van szó.

A vita második napján, június 9-én az első szónok Istóczy Győző volt. Istóczy ezúttal a tiszzaeszlári esetet nem is említette beszédében. És feljegyzésre érdemes, bár azok előtt, akik Istóczyt úgy ismerik, mint aki Ónodyval és Verhovayval együtt kieszelte az egész tiszzaeszlári várvádat, hihetetlennek fog látszani az a tény, hogy május 24-étől kezdve, amidőn a tiszzaeszlári vizsgálat késedelmes megindítása miatt már ismertett interpellációt tette, az ítélethozatalig eltelt egy és egy negyed éven keresztül, soha a parlamentben a tiszzaeszlári ügyet szóba nem hozta. A 12. „Röpirat” című antiszemita havi szemléjében annak

1882 júniusi és augusztusi számában rövid pár sorban megemlékezett ugyan róla, ettől kezdve azonban több mint egy éven át nem írt sem Tiszzaeszlárról, sem várvádról. Az első bírói ítélet után a 12. „Röpirat”

1883 augusztusi számában ezt a hallgatást így indokolja:

„Ennek oka nem csak abban rejlett, hogy terünk, a napilapok útján úgyszólván bőven ismertett részletek és fejlemények közlésére elégséges nem volt, hanem ezen eljárásunknak főoka az volt, hogy mi – noha az eszlári per az antiszemitizmus fejlődésére és megizmosodására nézve kolosszális mértékben befolyt – ezen pernek a hatalmas ellenáramlatok, s működésbe hozott manőverek mellett elejétől fogva problematikus volt kimenetétől magát a magyar antiszemitizmust elváhatatlan kapcsolatba és függőségbe ne hozzuk, s ekkép azt, bármi lett légyen is az eszlári per vége, elvi magaslapon érintetlenül, sértetlenül fenntartsuk.”

Istóczy nem „tiszzaeszlári antiszemita” volt, az ő antiszemitizmusának már egy évtizedes múltja volt a tiszzaeszlári per felmerülése idején, s azt nem a vérvádnak Solymosi Eszter meggyilkolásával kapcsolatosan keletkezett rögeszméje váltotta ki, mint Ónodynál, sem pedig a zsidóságnak a büntett elpalástolására és az igazságszolgáltatás és a magyar nemzet jó hírnévének meghurcoltatása árán is kifejtett eredményes tevékenysége keltette fel, mint Verhovaynál és az eszlári per folyamán napról-napra számban növekvő híveinél.

Istóczy antiszemitizmusa valóban elvi magaslapon állott s nem azon a középkori babonán alapult, hogy a zsidók keresztény vért használnak vallási szertartásukban, hanem azon meggyőződésen, hogy a zsidóság káros és veszélyes elem, s ezért Magyarországról kiűlendő. A jelzett június 9-iki beszédének lényege is az volt, hogy „miután a zsidóság specifikus nemzeti vallással bíró népfaj, amelynek célja az európai népeknek leigázása és ha lehetséges kiirtása, ezért e hódító népfajjal az európai nemzetek a népjog alapján jogosítva vannak úgy elbánni, amint hódító ellenséggel elbánni szokás.”

Péchy Tamás, a képviselőház elnöke Istóczyt e kijelentése után figyelmeztette, hogy „ha e szavak egy és más helyen netalán tetteket idéznének elő, nagyon szomorúak lennének ezen szónoklat következményei.”

Végeredményben Istóczy nem fogadta el sem az előadói javaslatot, sem Herman javaslatát, mert szerinte az oroszországi zsidók bevándorlásának megtiltásával a zsidókérdés végleges megoldást nem nyerne.

A következő szónok a zsidó Wahrmann Mór volt, aki már csak azért is, mert a kormánypárt tagja volt, a kérvényi bizottság javaslatát fogadta ugyan el, de kijelentette, hogy Herman Ottó javaslatát nem azért nem fogadta el, mintha abban nem találná „sok tekintetben a rokonszenvnek és elfogulatlanságnak kifejezését”, hanem ugyanazon okokból, amit már Tisza Kálmán is felhozott.

Wahrmann Mór beszédének hangja általában kedvező benyomást keltett, s másnap Verhovay a „Függetlenségé”-ben így méltatta:

„De még nagyobb örömünkre szolgál Wahrmann ama másik nyilatkozata, hogy a hazai zsidóknak kötelessége a magyar nemzet testébe való beolvadás.

Wahrmann Mór beszédjében ezt az álláspontot foglalja el, melyet mi lapunkban régóta hangoztattuk, amelyet egy pár túlbuzgó izraelita szeretett volna antiszemitizmusnak feltüntetni. Üdvözöljük érte és ajánljuk nyilatkozatait az összes hazai zsidók figyelmébe.”

Ez a hang, s az a szellem, amely Wahrmann beszédén végig vonul, élesen különbözött a Weinstein-Szabolcsi-féle kihívó és antiszemitizmust tápláló hangtól és magatartástól.

Wahrmann Mór e beszéde után hivatottnak és alkalmasnak látszott arra a szerepre, hogy a magyar zsidóságnak megmutassa az utat, amelyet követnie kell, ha a kereszténység részéről békességet és megértést akar, s elterelje attól a veszedelmes úttól, amelyen a Weinstein által bevezetett harcmódor az antiszemitizmus erősödését eredményezte.

Annál sajnálatramóltóbb, hogy még aznap délután Wahrmannnak Istóczyval olyan súlyos afférje keletkezett, amely a zsidóságot elkeseredett harcra ösztönözte, s így a békesség és megértés útját elvágta.

Wahrmanri ugyanis, Istóczy beszédétől meglehetősen felizgatott kedély állapotában, beszéde végén egy súlyosan inparlamentáris kifejezést használt. Azt mondta, hogy bízik „a magyar nép józanságában és igazságérzetében, mely magát nem hagyja egykönnyen félrevezetni, ámbár egyesek iparkodnak a talajt arra mindenféle ganéjtrágyával előkészíteni”.

Istóczy úgy látta, hogy e szavaknál Wahrmann a kezével feléje mutatott, e így tehát e kifejezést reá vonatkoztatta. A beszéd befejezése után ezért Ónody és Szuhányi Ödön

képviselők útján elégtételt kért Wahrmanntól, aki azonban kijelentette, hogy ő, amikor a kifogásolt kifejezést mondotta, csak szónoki gesztust használt, s nem akart Istóczyra mutatni, nem akarta őt sérteni, s így elégtételadásnak helye nincs. Istóczyt Wahrmannak ez a nyilatkozata nem elégítette ki és segédei kíséretében a képviselőház könyvtárszobájában időző Wahrmannhoz ment, s így szólt hozzá:

„Ön engem megsértett, s nem fogadta el az elégtételt kérő kihívást. Én Önt ezennel, tanúk előtt, hitvány gazembernek nyilvánítom.”

Wahrmann így felelt:

„Én nem sértettem meg önt, s oly nyilatkozatot adtam, melyet egyik segéde is kielégítőnek talált. A támadást visszautasítom és az ön által használt kifejezést önre ruházom.”

Erre Istóczy Wahrmann elé lépett és őt kezével megütötte.

Természetesen az eset nagy izgalmat és rendkívül kellemetlen hatást tett a képviselőkre. Wahrmann követelte, hogy Istóczyt a szabadelvű pártkörből zárják ki a durva sértés miatt. Istóczy, mielőtt a kizárás megtörténhetett volna, kilépett a szabadelvű pártból. Az ügy súlyos feltételű pisztolypárbajjal nyert elintézését, amelyet Ercsiben vívtak meg a felek, miután Tisza Kálmán szigorú rendeletet adott a rendőrségnek, hogy a párbajt minden körülmények között akadályozza meg. Így aztán Pest környékét a rendőrség napokig megszállva tartotta, s Martonvásáron éppen akkor lépett közbe, amikor a felek már szemben állottak. Végre azonban mégis sikerült elmenekülniük a rendőrség szeme elől, a párbajt megvívták és az szerencsére sebesülés nélkül végződött. Ha másképp történik az akkori izgalmas hangulatban, beláthatatlan következménye lett volna!

Így csak az a sajnálatos következménye lett, hogy Wahrmann Mór ettől kezdve teljes passzív magatartást tanúsított, s némán, szó nélkül nézte egy éven keresztül, hitsorsosai hogyan tévelyegnek azon a végzetes úton, amelyről neki lett volna hivatása őket visszatartani.

Istóczy erőszakos és durva eljárását elítélte az egész keresztény közvélemény. A konzervatív „Budapesti Hírlap” így írt róla (1882. VI. 10. „Mikor a kéz beszél.”):

„Ezen magaviselet után, a rumi képviselő megszűnt azon emberek közé tartozni, akinek érvelését komolyan venni, s vele a zsidókérdésről beszélni lehetne.

„Az antiszemitizmusnak senki sem ártott jobban, mint ő.”

A szatmári kérvény felett egyébként a képviselőház napirendre tért. A többség elfogadta a kérvényi bizottság javaslatát.

Érdekes és feljegyzésre méltó, hogy ugyanaz a Bogdányi Mór, aki A Veinstein-Szabolcsi Miksával pár hónap múlva megalapította az „Egyenlőség”-et, Verhovay lapjának, a „Függetlenség”-nek június 16-i számában „A hecc után” címen az Istóczy-Wahrmann-ügyről írván, így fejezi be a cikket:

„Ha a miniszterelnök úr ideáll és komolyan és őszintén, mindén hátsó gondolat nélkül, magyar államférfihez illő nyíltsággal biztosítja a házat, hogy az orosz zsidók bevándorlását minden törvényes eszközzel meggátolanda, akkor alig akadt volna szónok, ki indítatva érezte volna magát újra meg újra utalni a veszélyekre, melyek a bevándorlással járnak. Tisza Kálmán úr azonban ezt nem tette, mert akarta, hogy legyen zsidó-vita.”²¹

VIII.

AZ ÜGY KEZD KELLEMETLEN LENNI TISZÁNAK. – SZÉKELY FERENC FŐÜGYÉSZHELYETTES
MEGBÍZATÁSA. – ÚJ SZEMLE TISZAESZLÁRON. – RÓTH BORBÁLA ESETE.

Amidőn Ónody és Istóczy parlamenti felszólalásai, s az ennek nyomán a tiszzaeszlári

²¹ Hetekkel később, augusztus 16-án, a „Pester Lloyd” megállapítja, hogy Magyarországon nincs zsidókérdés. „Vannak ugyan személyek és körök – írja –, melyek azt erőszakosan előidézni akarják..., mégis, mely körök és mely forrásokból indul ki a mozgalom? A vármegyékből, egy oly intézmény *szemetjéből*, mely lehanyatlásában immár a *világ gúnyjára*, s önmagának terhére válik.” A nagymúltú magyar vármegyékről ily hangon mert írni a magyarországi németnyelvű sajtó!

esetről a napisajtóban megjelent sokféle ellentétes hír után a nagyobb napilapok tudósítói pünkösdi hétfőjén visszaérkeztek eszlári és nyíregyházi útjukról és beszámoltak arról, amit hallottak és láttak, s amidőn e tudósításokból már nyilvánvaló volt, hogy a tiszaezlári zsidók alaposan gyanúsíthatók Solymosi Eszter megölésével, Tisza Kálmán miniszterelnöknek kezdett a tiszaezlári ügy egyre kellemetlenebbé válni.

Látta, hogy a sajtó minden jó igyekezete és erőlködése ellenére a zsidóság nagy része saját ügyének kívánja tekinteni a tiszaezlári vádat. Említettem már az államháztartás bajait, s a küszöbön álló rente-konverziót, amely körülmények Tisza Kálmán állásfoglalását a szatmármegyei kérvénnyel szemben is döntően befolyásolták. Ugyané körülmények megérthetővé teszik, hogy Tisza Kálmánnak minden oka megvolt arra, hogy a zsidóság barátságát, támogatását keresse. Az Ónody és Istóczy parlamenti felszólalásai után Tisza azonnal jelentést kért Korniss Ferenc-től, a nyíregyházi törvényszék elnökétől. A jelentés egyáltalán nem volt reánézve megnyugtató, s nyugtalanságát csak fokozhatták a pünkösdhétfőn a helyszínen járt újságírók tudósításai. Miután a tudósítók hivatalos információkat nem kaphattak és értesítéseiket a helyszínén csak magánúton szerezhették meg, a sajtó is sürgette a tényállás hivatalos előterjesztését, s az izgalom lecsillapításához a kormány közreműködését.

Május 31-én a „Budapesti Hírlap” vezércikkben írja:

„A tiszaezlári eset minden más aktuális esetet háttérbe szorít Magyarországon. Egy hete lesz innen-onnan, hogy a kérdés az országgyűlés előtt szóba hozatott. Akkor a miniszterek a dologról nem tudtak még semmit. Van-e azóta megbízható tudomásuk az eszlári titokról? – arról viszont a publikum nem tud máig is semmit.

A tény az, hogy a miniszterek hallgatnak, a lavina pedig nő és az emberek elkeseredése bő és alapos táplálékot kap a magánközlésekből, melyekkel a hírlapok rendelkeznek. Széltében beszélnek a fővárosban és a vidéken, hogy előkelő zsidó emberek álhírek terjesztésével hírlapok útján, mások megvesztegetésére szánt pénzek erejével iparkodnak a vizsgálat eredményét meghiúsítani.

Most csak azt kívánjuk: újra meg újra sürgetni, hogy a vizsgálat a dologban sietesség és a kormány találjon magának formát oly közlésekre, amelyekben a közhangulat némi megnyugvást talál.

Lehetetlen, hogy a szállongó hírek romboló természetével szemben a kormány szükségét ne érezze annak, hogy eljáró közegeit, saját felelősségével is fedezvén, hozzájáruljon az izgalom csillapításához.”

Június 1-én a „Függetlenség” így elégedetlenkedik:

„Az egész ország fel van izgatva, s ami talán arra hathatna, hogy a kedélyek lecsillapodjanak: a tényállás hivatalos előterjesztése, még mindig késik.”

Tisza Kálmán Magyarország akkori főügyészét, Kozma Sándort (a koronaügyészi intézmény akkor még nem volt meg, s főügyész is csak egy volt az országban) utasította, hogy szerezzen hivatalosan tájékozást a tiszaezlári bűnvizsgálat eddigi összes momentumairól, s küldjön le valakit a főügyészhelyettesek közül Tiszaezlárra, a vizsgálat ellenőrzésére.

Kozma Sándor választása Székely Ferenc főügyészhelyettesre esett, aki később Kozma utóda, majd koronaügyész, s utóbb igazságügyi miniszter is lett. Székely Ferenc liberális gondolkozása, puritán becsületessége, a szórszálhasogatásig menő pontossága és lelkiismeretessége közismert volt.

Nagy szerencse, hogy ezt a kiváló férfiút küldték le Nyíregyházára, illetve Tiszaezlárra, aki közel háromheti ott-tartózkodása alatt a vizsgálatnak legfontosabb cselekményeit jelenlétével, egyéniségének és hivatali hatalmának súlyánál fogva, hitelesítette, jóváhagyta.

Székely Ferenc június 2-án (nem, mint Eötvös tévesen írja, 17-én) érkezett Nyíregyházára. Küldetésének célját a napilapokban leadott hivatalos közlés így jelölte meg:

„... hogy meggyőződjék, vajjon a törvényszék a vizsgálatot helyes úton folytatja-e, s hogy megtették-e mindazon óvintézkedések, amelyek a vizsgálat sikeres keresztülvitelét biztosítják.”

Székely Ferenc megérkezése után magához kérte az összes elő-nyomozati iratokat, s azokat gondosan áttanulmányozta. Másnap közölte velem, hogy Tiszaezlárra óhajtana kímenni, s szükségesnek tartja, hogy a zsidó templomban és környékén pótszemlét tartunk, s különösen arról győződjünk meg szemleút útján, vajjon a zsidó templomból a kiáltás vagy

sírás hogyan hallatszik Lengyel Istvánnéhoz, aki Eszter eltűnése napján kiáltást hallott, s ki az útra, ahol Fekete Jánosné ugyanekkor sírást hallott. Végül szükségesnek tartotta Scharf Móric életkorának pontos megállapítását.

Június 4-ére kitéztem tehát a pótszemlét, s oda Székely Ferencsel kimentünk.

A zsidó templomból Solymosi Eszterhez hasonló korú és nagyságú kisleányokkal próbakiáltásokat végeztünk, s megállapítottuk, hogy úgy a zsidó templomból, mint annak előpitvarából és az egyházi lakásából s a vele kapcsolatos fürdőhelyiségből jövő olyan erős, éles kiáltások, amilyenek egy kétségbeesett embertől származni szoktak, Lengyelné konyhájába majdnem egész tisztán, a tornácra pedig tompán és olyképen hangzanak, mintha a föld alól jönnének (1. 77. számú jegyzőkönyv).

A próba eredménye tehát igazolta Lengyel Istvánné szavahihetőségét, akinek vallomása szerint – amint arról már szó volt – a kiáltások úgy tünnek fel, mintha segélykiáltások volnának, s „a föld alól jönnének”.

A próbából ugyancsak megállapítást nyert, hogy a zsidó templom mellett elvezető útra a templomból a sírás kihallatszik, gyengébben vagy erősebben ahhoz képest, mennyire távolodik el az ember a templomtól. Ezzel valószínűsítést nyert Fekete Jánosné vallomása is.

A szemle további folyamán a fürdőhelyiségben, a fürdőmedencéhez levezető lépcsőzettől jobbra egy szegletben, friss földhányást találtunk. A felhányt földet eltávolítva, megállapítottuk, hogy alatta egy 51 cm hosszú, 32 cm széles és 30 cm mély üreg van. Miután ez az üreg nem volt meg akkor, amidőn május 20-án először tartottam helyszíni szemlét, s ekkor az üreg és a földhányás helyén a föld kemény volt, kutatnunk kellett, kitől és miért származott ez az üreg? A nyomozás ez irányban azonban teljesen eredménytelen maradt. Amidőn Scharf Józsefet és nejét Nyíregyházára bevitték, a házban Scharfnak két kis gyermeke: Samu és ennek testvére maradtak egy Weiszstein Eszter nevű 18 éves leány őrizete alatt, aki Lichtmann József szakácsnője volt, s Lichtmann rendelte ki a gyermekek őrizetére. Weiszstein Esztert kihallgattam az üreg keletkezésére vonatkozóan, de ő azt vallotta, hogy mikor május 23-án a házhoz jött a gyermekek mellé, az üreg már megvolt. Elmondta egyébként, hogy a templom kulcsa nála volt ugyan, de bárki kérte tőle, azt kiadta neki.

Székely Ferenc nyíregyházi kiküldetésének első hetében egy rendkívül érdekes körülmény merült fel, amely közvetve hozzájárult az eszlári gyanúsított zsidók elleni gyanú további megerősödéséhez.

Eötvös Károly is megírja özv. Klein Sámuelné sz. Róth Borbála esetét (I. 160-166.), de azt csak mint egy félig tragikus, félig humoros epizódot említi. A kóbor zsidó asszonyt úgy állítja be, mint aki a világot akarta megjavítani, s a zsidók igazságát kereste.

Róth Borbála esete azonban távolról sem ilyen ártatlan epizód. A tisztaeszlári büntény elpalástolásával olyan összefüggései vannak az ő gyanús szereplésének, ami felett nem lehetett egyszerűen napirendre térni.

Solymosiné, az eltűnt Eszter anyja, sok eszlári asszonnal együtt Tokajba csaknem naponta szokott bejárni, zöldséget, tojást, csirkét eladni, s egyetmást bevásárolni. Egy ilyen alkalommal Tokajban hallotta, hogy Dargón lakik egy tudós asszony, ahhoz kell elmennie, s attól megtudja majd, hová lett a leánya.

A leánya eltűnése felett kétségbeesett anya, aki nem akart belenyugodni, hogy leánya sorsa előtte titok maradjon, felkészülődött nővéreivel, Solymosi Gábornéval, s június első napjaiban elindult Dargóra. Bodrogkeresztúrnál ültek vonatra és Sátoraljaújhelyig kellett utazniuk, hogy onnan tovább gyalogosan eljussanak Dargóig. Sátoraljaújhelyig el is jutottak, tovább azonban nem tudtak menni. Attól a pillanattól kezdve ugyanis, amint a vonatról szálltak, lépten-nyomon zsidók szólították meg őket, tömegesen nyomukban jártak, körülvették őket, majd igazoló írást kértek a megrémült két asszonytól. Végre Sátoraljaújhelyen eljutottak annak az asszonynak a házáig, akinek tovább kellett volna velük menni, s őket Dargóra kísérni. De itt sem volt nyugalomuk. Zsidók ácsorogtak a ház előtt,

folytonosan kihívogatták Solymosinét különböző ürügyekkel. Beküldtek hozzájuk egy asszonyt azzal, hogy fiákerrel keresik őt. A két asszony nem mert ki sem mozdulni a házból, nem tudták elgondolni, mit akarnak velük a zsidók, miért nem hagyják nyugton őket, mi céljuk van azzal, hogy állandóan nyomukban járnak, zaklatják őket. Nem mertek tovább menni Dargóra, hanem visszamentek vonaton Bodrogkeresztúrra, s innen tovább gyalog Eszlárra (Solymosiné vallomása a végtárgyaláson, VI. 21).

Amint Bodrogkeresztúrra érkeztek, az ottani községi jegyzővel beszélgettek. És véletlenül vagy előre kiszámítottan – nem derült ki sohasem ← találkoztak Róth Borbálával, aki utóbb kihallgatása során máramarosszigeti lakosnak mondta magát és e napon, június 6-án jelent meg először Tiszaeszlár környékén. Állítólag okleveles szülész volt, s miután Máramarosszigeten megélni nem tudott, állást keresett, s aznap Bodrogkeresztúrból Tokaj felé igyekezett.

Róth Borbála megszólította a két asszonyt, s kikérdezte tőlük, Eszláron laknak-e? Válaszakra azután tovább kérdezősködött, hogy hiszik-e, hogy az eszlári leánykát a zsidók ölték meg? Solymosiné nem akarván az ismeretlen zsidó asszonnyal a beszélgetést tovább folytatni, azt felelte: „Dehogyan hiszük”, mire Róth Borbála örömmel kiáltott fel: „Hát így nagyon jó, ha maguk sem hiszik, milyen szerencse, hogy Eszlárra nem mentem, mert én zsidó bába vagyok.” Elmondta azután, hogy Tokajba megy, mert úgy hallotta, hogy ott meghalt a zsidó bába. Azután a keresztútnál elvált a két asszonytól és tovább ment. A beszélgetésnek fültanúja volt az éppen arra haladó bodrogkeresztúri jegyző is.

Róth Borbála azután, állítása szerint Tokajba, onnan másnap Nyíregyházára, a következő napon ismét Tokajba vonaton, Tokajból pedig, Tiszaeszláron át, Tiszalökre ment.

Június 9-én Tiszaeszláron, az utcán, megszólított egy Nagy Miklós nevű fiút, s két krajcárt ígért neki, ha megmutatja, hol lakik Solymosiné, az eltűnt Eszter anyja. A fiú egy darabig elkísére Újfalú felé, amidőn az úton utolérték a szintén Újfalú felé haladó Dulinszky Mihályt, aki azután tovább mutatta az utat, illetve vele ment Solymosiné lakásáig. Útközben kérdezősködött Dulinszkynétől Solymosi Eszterről, s elmondta, hogy ő református keresztény asszony, s őt nagyon érdekli ez a gyilkosság, mivelhogy ő nagyon tudós asszony is, s azért megy Solymosinéhoz, hogy „a leánya sorsa felől utasítsa”.

Solymosinéhoz ezzel a köszönéssel nyitott be: „Jó napot, keresztények”. Nem várta be, hogy hellyel kínálják, hanem leült s elmondta, miért jött.

„Hamarosan megmondom, mi járatban vagyok – kezdte. – Csak azért jöttem magukhoz, kíváncsi vagyok megtudni, mondják meg annak a kislánynak a veszteségét, szeretném tudni, hogy történt?” Elmondta azután, hogy ismer Máramarosban egy tudós asszonyt, menjen el vele Solymosiné oda, ő majd elvezeti, vigyen magával a lányka ingéből egy darabot, s akkor a tudós asszony előkeríti a lányt élve vagy halva... Addig, amíg odajár, a lányka ingének egy másik darabját ássa el a földbe, s rakjon a föld fölé tüzet, az égjen addig, amíg csak az eltűnt leány elő nem kerül (Solymosiné vallomása, végtárgyalás, VI. 21).

Solymosi Gáborné, aki szintén ott volt a nővérénél, amikor Róth Borbála beállított, rögtön felismerte benne a három nappal azelőtt Bodrogkeresztúron látott zsidó bábát, s a hosszú beszédre így felelt:

– Minek jön maga ide annak veszteségét megtudni, miért nem megy ahhoz, aki ott volt annak elvesztésénél? Mi nem tudhassuk. Hogy is mer maga idejönni minálunk?

– Miért? – kérdezte ijedten Róth Borbála.

– Azért, hogy maga zsidó asszony – felelte Solymosi Gáborné.

– Hogy volnék én zsidó asszony – felelte erre sértődve Róth Borbála, – én református keresztény asszony vagyok.

Solymosi Gáborné erre csak annyit felelt gúnyosan:

– Hát a zsidó bába akkor ki lesz? – célozva arra, hogy három nap előtti találkozásuk alkalmával azt beszélte, hogy Tokajba megy bábáságot keresni.

Eötvös azt írja, hogy „a zsidó asszonyok nem igen babonások, de a kálvinista magyar asszonyok sem. Nem is adott Solymosiné az egész beszédre semmit. Csak mikor a zsidó asszony elment és Solymosiné az esetet a faluba elbeszélte: akkor jöttek arra a gondolatra, hogy bizonyosan ez volt az az ismeretlen nő, aki a leányka eltűnésekor ott járt a faluba” (I. 161.). Ebből egy szó sem igaz. A nyomozati iratokból világosan megállapítható (86. tételszám), hogy Solymosiné előtt, saját vallomása szerint, rögtön gyanússá lett az ismeretlen zsidó asszony, aki kereszténynek hazudja magát, őt Máramarosba akarja vinni, s a leányának ingéből kér. Azért Solymosi Gáborné az ajtót rögtön bezárta, Solymosi Zsófit a község házára szalasztotta, ahova nyomban elővezették az asszonyt.

A község házában Róth Borbálát Gúnya Sándor jegyző kihallgatta. Itt úgy adta elő, hogy Tiszalökre ment bábaságot keresni, s csak vizet kérni ment be egészen véletlenül az előtte ismeretlen Solymosinéhoz. Ezenkívül mindent tagadott, azt is, hogy elkísértette magát Solymosiné lakásáig, azt is, hogy Solymosinét Máramarosba hívta, s tőle leánya ingét kérte.

Egyébként Róth Borbála személyazonosságát semmiféle írással igazolni nem tudta. Azt mondotta, hogy Tokajban a vasúti állomáson egy vasúti szolgának adta oda megőrzés végett a batyuját, s abban vannak az írásai is.

Bábaságára képesítő bizonyítványát Máramarosszigeten egy forintba elzalogosította Holbert Náthán kereskedőnek, de írt leányának, hogy váltsa ki és küldje el neki Szikszóra postán.

Szikszón ugyanié nővérének két leánya lakott, akiknek azonban a nevét nem tudta megmondani.

E zavaros és valószínűtlen előadás, s főleg az a körülmény, hogy magát igazolni nem tudta, indokoltá tette, hogy Róth Borbálát az előjáróság másnap bekísérje a járási szolgabíróhoz Vencsellőre. A főszolgabíró a „következő napon, az eszlári előjáróság jegyzőkönyvének beküldése mellett, Nyíregyházára kísértette be.

Még aznap, június 11-én kihallgattam Róth Borbálát. Tagadott mindent. Csak annyit ismert el, hogy említette Solymosiné előtt, hogy Máramarosban lakik egy tudós asszony, de nem hívta Solymosinét, hogy menjen vele a tudós asszonyhoz, inget nem kért, csak vizet inni ment be véletlenül éppen Solymosinéhoz, ahol szóba került Eszter esete is, s erre hozta fel a máramarosi tudós asszonyt.

Eötvös meghatóan, részvétet keltő színezéssel írja le a szerencsétlen Róth Borbála kálváriáját, aki közel négy hónapig raboskodott „ártatlanul”!

Róth Borbála esete teljesen sohasem tisztázódott, s négyhónapi fogság után szabadon kellett bocsátani, mert a sok gyanús körülményen kívül pozitív bizonyítékot nem sikerült találni arra, hogy a bűnpártolásban tényleg része lett volna. A gyanús körülmények azonban tisztázatlanok maradtak.

Vajjon fellehető-e, hogy valaki bábaságot megy keresni, s a képesítő oklevelét olt hagyja elzalogosítva Máramarosszigeten, egyéb igazoló írásait, születési bizonyítványát, s a szülésznői foglalkozás folytatását igazoló községi bizonyítványokat Tokajban hagyja egy ismeretlen vasúti szolgánál?

Előbb elbeszéli, hogy hallotta egy zsidó asszonytól, hogy meghalt a tokaji bába. Majd azt mondja, úgy hallotta, hogy a tiszalöki bába Amerikába ment. A végtárgyaláson megmondta neki az elnök, hogyha azzal a szándékkal megy el valaki, hogy valami állást kapjon, nem hagyja el a bizonyítványait. „Elfelejtettem” – volt rá a valószínűtlen válasz.

És miért éppen Tiszaeszlár környékén állítólag megüresedett bábái tisztségekről hall beszélni a messze Máramarosszigeten lakó Róth Borbála? Miért kell neki a leány inge?

Ezekre a kérdésekre sohasem tudott, illetve nem akart választ adni Róth Borbála.

Ellenben a végtárgyaláson elmondta, hogy mikor a vencsellői főszolgabíró által történt letartóztatása után Recsky csendbiztos őrizetében volt Nagyfaluban, a Recskynél szolgáló Leskó Mária neki elbeszélte, hogyan kínozták Móricot. Leskó Mária Eötvösök tanújaként

szerepelt Móric bántalmazására vonatkozólag. Róth Borbála volt az az Eötvös által említett máramarosszigeti zsidó asszony, akinek Leskó Mária elbeszélte a kínzásokat. Emiatt verte meg Recsky Leskó Máriát. A valóság az, hogy nem Róth Borbála hallotta Leskó Máriától Móric bántalmazásának meséjét, hanem ő vette rá Leskó Máriát, hogy ezt a históriát terjessze, mint a bűnpártolók jól fizetett alkalmazottja, akinek szegény koldus, állás nélküli bába léte lett volna pénze Máramarosba tudós asszonyhoz vinni Solymosinét, s volt pénze utazgatni Nyíregyháza és Tokaj között.

A végtárgyaláson Eötvösék Róth Borbálát is tanúként állították elő, mint aki közvetve tudomással bír Móric bántalmazásáról. De nemcsak ezt beszéltették el vele a vógtárgyaláson. A bűnpalástoló szövetkezet pénzéért azt is vallani kellett Róth Borbálának, hogy a nyíregyházi fogságban zsidóul megszólította Scharf Móricot, s Móric így felelt vissza:

„Nem lehet nekem magával beszélni, mert én rossz kezekben vagyok.”

A sok kérdésre, ami Róth Borbála gyanús szereplése nyomán felmerült, s amire a választ megkapni nem sikerült, magyarázatot adnak ezek az összefüggések, s magyarázatot adnak a későbbi események, amelyekről alább lesz szó.

IX.

KÍSÉRLETEK A BÍRÓSÁG FÉLREVEZETÉSÉRE. – TISZA MINDENT MEGTESZ A ZSIDÓSÁG MEGNYUGTATÁSÁRA. – SZIGORÚ RENDELETEI A HATÓSÁGOKHOZ. – ROSENBERG HERMANN TITOKZATOS ÚTJA. – A ZSIDÓK JÖVENDŐLÉSEI: ESZTER ÉLVE VAGY HALVA MEGKERÜL

Mialatt a tiszaezlári környéki zsidóság az eltűnt leány anyjának minden lépését nyomon követte, s előbb pénzzel, majd terrorral kísérte meg a szegény gyermekét elvesztett özvegyet elhallgattatni, azalatt halomszámra érkeztek naponta a nagyobbbrészt névtelen, vagy álnéven aláírt bejelentések, főként hozzám, de Korniss törvényszéki elnökhöz is, amelyekben hol Solymosi Esztert fedezik fel az ország valamelyik részében, vagy különböző, mindig alaptalan és téves nyomokra kísérlik meg a nyomozást reáterelni, közben fenyegetőznek halállal, merénylettel, ha a zsidókat azonnal szabadon nem bocsátjuk.

Június elsejétől tizenötödikéig – a Lichtmann oekonom meséjét nem is számítva – tizenöt helyről jelentik táviratban, s közlik a fővárosi sajtóval, hogy Solymosi Eszter itt, vagy amott előkerült. Átlag tehát minden napra esett egy Solymosi Eszter. Egyszer Balaton-Bogláron, majd Nagy-Tarnán vagy Jászárokszálláson fedezik fel, majd Varasdról táviratozza meg a napilapoknak Schlézinger A. néven valaki, hogy ott Pálffy né nyilvános házában látták. A következő napon már Lupkovról jön egy távirat, hogy ott került meg az igazi Solymosi Eszter, végül Tiszaszalkáról jelentik, hogy egy cigánycsaláddal vonult ott keresztül.

A naponta érkező leveleket alig győztük felbontani és átolvasni. A levelek tartalma jellemző arra az általános izgalomra és érdeklődésre, amit a tiszaezlári ügy felidézett.

Egyik levél írója arra figyelmeztet, hogy a zsidók lakásaik ajtajára felszegezett úgynevezett „mezüzek”-ben, valamint az imádkozásnál használt homlokszíjak rekeszeiben kell keresni Solymosi Eszter kiontott véréét. Egy másik levélben közlik, hogy Alsókubinban közkézen jár egy XVIII század elejétől származó könyv, melyben a zsidó szertartások havonként elkülönítve vannak felsorolva s április hóra azt az utasítást tartalmazza, hogy a zsidók kötelesek e hónapot keresztény vérontással kezdeni, egy keresztény gyermeket a világ akármely helyén felkoncolni. Egy másik levél írója arra figyelmeztet, hogy Eszter hulláját részekre osztották szét és abból az eszlári zsidó templom bejáratánál a küszöb alatt, a miskolci, debreceni és budapesti zsinagógákban pedig azon hely alatt van egy darab elrejtve, ahol „csomós gyertyák szoktak égni”. Követeli a levélíró, hogy a megnevezett helyeket ásassam fel. Valaki álmodja, hogy Eszter a Tisza fenekén fekszik. Követeli, hogy bűvárokkal kutassam fel a Tisza fenekét. Ismét más valaki azt követeli, hogy Istóczynál és Onodynál kell házkutatást tartani, mert ők tüntették el Esztert, csak hogy a zsidók bajba kerüljenek. Egy szegedi ügyvéd arra figyelmeztet, hogy a zsinagóga közelében lévő árnyékszékot kell felkutatni. És így folytathatnám ezerféle változatban a legfantasztikusabb gondolatokat, eszméket, amelyekkel a nyomozás munkáját sokszor rosszhiszeműség nélkül, de legtöbbször

készakarva zavarni, befolyásolni igyekeztek.

Természetesen a levelek és bejelentések özönével foglalkozni nem lehetett, részben azoknak naiv, meseszerű tartalma folytán, részben pedig, mert minden egyes bejelentett nyom megvizsgálására idő sem volt. Néha egy-egy valószínűség látszatával bíró levél, egy bejelentés alapján megkíséreltem a közölt nyomon elindulni, de az első lépésnél már meggyőződtem, hogy kár az időért és fáradságért.

Igy tartottam Székely Ferenc főügyészhelyettes indítványára, egy Solymosi Zsófihoz Nagykárolyból érkezett névtelen levél alapján szemlét június 13-án Eszláron, Schwarc Salamon az egyik vádlott metsző, továbbá Rosenberg Hermann és Lichtmann Jakab eszlári lakosok pincéjében. A levél szerint ugyanis az eszlári sakter pincéjében egy hordó alatt kell keresni Solymosi Eszter holttestét. Természetesen egyik pincében sem találtunk semmit.

A sajtó ezalatt várakozó álláspontot foglalt el. Június 10. és 19. között alig egy-két szó híradás jelenik meg a tiszzaeszlári ügyről. Az újságok attól kezdve, hogy Székely Ferenc főügyészhelyettes kiküldetését hírül adták, hallgatásba merültek. Várták, mit eredményez ez a kiküldetés? Olyan volt ez a 8-10 napos hallgatás, mint a vihar előtti csend. A levegőben volt valami. A tiszzaeszlárkörnyéki zsidók súgtak-búgtak, a budapesti országos izraelita iroda és Nyíregyháza között élénk mozgás, utazgatás volt e napokban.

Székely Ferenc jelentései, amelyek Kozma Sándor főügyészen át Tiszához jutottak, nem nagyon nyugtathatták meg a generálist. Ezekből a jelentésekből csak azt tudhatta meg, amit megtudnia nem volt kellemes, hogy Tiszzaeszláron csakugyan történt valami, hogy Scharf Móric minden kényszerítés, betanítás nélkül vallott, hogy a nyomozás a rendes úton, törvényes eszközökkel halad, s erős gyanúkok forognak fenn, hogy az eltűnt leányát az eszlári gyanúsított zsidók ölték meg.

A zsidóság napról-napra idegesebb, türelmetlenebb, érzékenyebb és szolidárisabb lett. Idegessége, türelmetlensége átragadt már a kormányra is, amelynek érdeke az volt, hogy a zsidóság megnyugodjék, s hogy a zsidóság közreműködésével a pénzpiac a magyar hitel iránt kedvezően hangolódjék.

Tisza Kálmán minden eszközt megragadott a zsidóság megnyugtására és a kormány iránti megelégedésének megszerzésére. E napokban antiszemita kitörésekről szó sem volt sehol az országban. A közvélemény nyugodtan, türelmesen várta a bírósági eljárás eredményét. Amint említettem, még a sajtó is hallgatott. Tisza Kálmán mégis szükségesnek tartotta a zsidóság megvédelmére praeventiv intézkedéseket tenni.

Június 12-én valamennyi törvényhatósághoz belügyminiszteri körrendeletet intézett. A körrendelet többek között így szólt:

„Nom lehetetlen, hogy néhány lelkiismeretlen egyén azon valótlan hírt, hogy az Oroszországból menekült zsidók tömegesen szándékoznak Magyarország területén letelepedni, valamint azon gyanút, amely Solymosi Eszter tiszzaeszlári lány, eddigelé ki nem puhatolt, de törvényes nyomozás tárgyát képező eltűnése alkalmából felmerült, t. i. hogy a lány a zsidók által meggyilkoltatt, a zsidók ellen fajgyűlölet szítására és a törvényes rend és csend megzavarásának előidézésére fogja felhasználni, felhívom a törvényhatóságot, miszerint intézkedjék, hogy minden ilyenmő kísérletek a legéberebb figyelemmel kísértessenek, a városi és községi előljárók utasítandók, hogy minden ilyenmő üzemeket személyes felelősség terhe alatt a legerélyesebben meggátolják és előforduló esetekben a törvényhatóságoknak haladéktalanul jelentést tegyenek, hogy szükség esetén az üzemek meggátolására a legszigorúbb törvényes megtorlás iránt a kellő intézkedések azonnal foganatosíttassanak.”

Tizenhét nappal később, amidőn már az időközben lefolyt események hatása alatt a zsidók elleni hangulat országszerte izgatott volt, a „Pesti Hírlap” „tiszzaeszlári Tisza Kálmán” című tárcájában írja:

„A miniszterelnök semmi kérdést nem tart elég nagynak, sem elég kicsinynek, eem pedig elég komolynak arra, hogy azt ne kamatoztassa pártjának erősítésére, így tett a tiszzaeszlári ügygel is. Mikor még mindenki tréfának vette a dolgot, ő már akkor sietett kivenni a hasznat abból és komoly szavakkal fenyegette meg az országot, hogy jaj lesz annak, aki a törvényt meg fogja szegni. Hogy mire való volt ez az eljárás egyébre, mint arra, hogy az akkor még jelentéktelen tiszzaeszlári esetnek komoly jelleget kölcsönözzenek a törvényhozás termében elhangzott intő szavai.

Nemsokára egy hasonló tartalmú rendelet követte a törvényhatóságokhoz, lázas hangon írva mintha már itt

állnának a zavargások küszöbén. Mintha bizony nom tudnák azok maguktól, mi a kötelességük, ha a törvényes rend megzavarta tik.

De elérte célját, népszerű lett a szemiták előtt.”

A zsidóság idegessége és türelmetlensége nem volt indokolatlan. A tiszaezlári ügy elsimítására irányuló addigi kísérletek meghiúsultak. Sem a sajtót, sem az eltűnt lány anyját nem sikerült elhallgattatni. Nem sikerült a Lichtmann kísérlete, hogy rávegyék a szegény megtört anyát, hogy „ha éjszaka hazajön a leánya, ne tagadja meg”. Es amikor – amint arról már fentebb szó volt – azt felelte Lichtmann csábító szavaira, hogy nem kell neki pénz, csak a gyermekét hozzák vissza élve vagy halva – a „halva” szóra, amint azt Solymosiné a végtárgyaláson elbeszélte –, felkiáltott Lichtmann s egy új ötlettől felragyogó arccal kérdezte: „Úgy is jó lesz?”

Ez történt május 29-én.

Június 12-én hétfőn Rosenberg Hermann tiszaezlári szatócs és korcsmáros útra kél. Feleségének azt mondja Tokajba megy, de még aznap este Klein József ugyancsak eszlári lakossal üzeneti feleségének, hogy tovább utazik. (Rosenberg H.-né vallomása végtárgyalás. VI. 25.) Amikor később ennek az utazásnak célja felől kérdőre vonták, Rosenberg azt állította, hogy Lichtmann Jakab címére jött egy levél Sztropkóról, hogy ott van egy magyar lány, aki az eltűnt Eszterhez hasonlít. Lichtmann erre őt felszólította utazzon Sztropkóra megnézni a leányt. (Végt. VI. 25.) Az óvatos Lichtmann (Végt. VI. 23.) nem erősítette meg határozottan Rosenberg állítását, de nem is cáfolta. Kapott valami ilyenforma levelet, lehet, hogy át is adta Rosenbergnek. Egyébre nem emlékszik. De miért ez a hirtelen buzgalom Rosenberg részéről? Hiszen akkor már két hót óta naponként jelentették az ország különböző helyein Solymosi Eszter megkerülését. Egyikre sem volt kíváncsi Rosenberg, csak éppen erre az egyre. Bebizonyítani sohasem tudta, hogy Sztropkó-ról valóban jött volna ilyen levél, s hogy ő valóban ott járt volna. És ha Lichtmann felkérésére csakugyan Sztropkóra indult, miért titkolta el ezt a felesége előtt, miért mondta, hogy Tokajba utazik és csak Klein Józseffel üzentette utóbb, hogy tovább megy? Erre a kérdésre is adós maradt a válasszal. Június 16-án pénteken délben hazaérkezik titokzatos útjáról Rosenberg. Délután beszólítja a boltjába régi ismerősét Hegedűs József mészáros. Rátereli a beszédet Solymosi Eszterre s azután teljes határozottsággal kijelenti: „Solymosi Eszter három nap alatt élve vagy halva biztosan meg lesz”. (Hegedűs vallomása 132. tételszám.) Ugyanezen a napon Kovács János eszlári lakossal és feleségével összeszólalkozik valami felett Rosenberg. Amikor veszekedés közben Kovácsné odavágja Rosenbergnek, hogy Eszter vére az ő lelkü-kön szárad, Rosenberg azt mondja: „mit törekesznek utána, hisz három nap múlva meg lesz az a leány akár élve, akár halva.” (98. tételszám.)

Történt e napokban egy másik jövendölés is. Hajdú Mihályné, aki Lichtmann Jakab Gizella nevű leányának június 20-án történt lakodalma előtti héten a háznál mosást és vasalást végzett, vallotta (127. tételszám), hogy három-négy nappal a lakodalom előtt, tehát ugyanakkor, amikor Rosenberg hazaérkezett, Lichtmann Gizella előtte mondotta, hogy Solymosi Eszter előbb vagy utóbb, élve vagy halva meg fog kerülni.

Es íme Rosenberg jövendölése után pontosan három nap múlva, június 19-én reggel örömmel újságolta a távíró Nyíregyházáról a világ minden tája felé:

„Eszter hulláját tegnap délután a Tiszából Lök és Dada közt kifogták külsőleg sértetlen állapotban: egy kis kendő volt kezén, benne papírokban festék, ruházata megegyező a leírással, anyja felismerése végett ma helyszínére vezettetik. Dr. Heumann.”

NEGYEDIK RÉSZ.

A CSONKAFÜZESI HOLTTEST

I.

A RUSZNYÁK TUTAJOSOK. – EGYIK TUTAJ ALÓL TISZADADÁNÁL FELBUKKAN EGY HOLTTEST.
– A TISZADADAI ELŐLJÁRÓSÁG A HELYSZÍNÉRE MEGY. – A TISZALÖKI SZOLGABÍRÓ ÉS
JÁRÁSORVOS ÉJSZAKAI SZEMLÉJE. – A SÁRGA PAPÍR ÉS FESTÉK. – A CSONKAFÜZESI
KÖZVÉLEMÉNY,

Június hó 18-án, vasárnap, Tiszaeszlártól 8-10 kilométernyire, Tiszalökön túl, Tiszadada község határában a Tisza partjának azon a helyén, amelyet a nép Csonkafüzesnek nevezett el, orosz tutajoeok tanyáztak. Máramarosból, Bustyaházáról jöttek, egyik fakereskedő cég szállítmányát vitték Szegedre, az egyik ottani gőzfűrészt számára. A tutajok a szállított épületfából, nagy fenyőszálakból voltak összeállítva, két végükön mogyorófavesszőből készült gúzzsal összekötve. Útközben Mezőváriban 400 köbméter tűzifát is felraktak a négy tutajra. A Tiszának a felső része nem hajózható, a máramarosi nagy erdőségekből a fát állandóan tutajozással szállították le a Tiszán. A tutajok személyzetét a kiinduló állomáson a fakereskedő cég szedte össze, az ottani vagy környékbeli rusznyák lakosok közül, akiknek nagy része élt a tutajozásból. Minden tutajra egy ügynevezett kormánybíró, egy tutajost és két szolgát szerződtek. Az egész szállítmányt pedig a sáfár kísérte, akinél volt a kötés és a faszám, amelybe a tutaj minden szálát és esetleges terhét szám és mérték szerint írták. Más dolga nem volt a sáfárnak, mint a szállítmánynak, a kötésnek és faszámnak kiadása az átvevő részére. A sáfár többnyire zsidó volt. A máramarosi rusznyák nem igen értett a számokhoz s bár a sáfári minőség sem kívánt nagyobb tanúltságot, sőt még az írni-olvasni tudást sem, erre mégis alkalmasabbnak látszott az adás-vevésben jártas zsidó.

Az említett négy tutajszállítmány sáfárja Herskó Dávid volt, aki egyszersmind az egyik tutajt mint kormánybíró is vezette. A tutajon voltak még Simon Dazil és két szolga. A második tutajt Matej Péter vezette, egyszersmind az összes tutajok felügyelője, kinek tutajosa saját fia: Bazil volt. A harmadik tutaj vezetője Szavinecz Péter, tutajosa Heckska György. A negyedik tutajt Csepkanics György vezette, tutajosa Matej Ignác volt. A második és harmadik tutajon éppúgy, mint az első, volt még a kormánybíró és tutajoson kívül két-két szolga. A Csepkanics tutajára azonban az elindulásakor nem fogadtak szolgákat, csak Mezőváriban vettek fel két embert, akik azonban Tárkánynál elhagyták a tutajt. Erre a tutajra nem is kellett szolga, mert a három tutajra felfért az egész 400 köbméter tűzifaszállítmány, e így a negyedik tutajnak megterhelés nem is jutott. Útközben Tokajban azután fogadtak erre a tutajra is egy szolgát, Selever János személyében, aki szintén tutajozással foglalkozó rusznyák ember volt, s korábban egy szállítmánnyal ment le a Tiszán. Visszajövet gyakran munkába állott, az útbaeső községekben kivált aratás idején, s így magyarul is megtanult. Amikor Tokajon felfogadták éppen hazafelé igyekezett Máramarosba. A tutajon levő többi rusznyákok közül egy sem beszélt magyarul. Tokajban még egy ember került a Csepkanics tutajára. Egy Galsi István nevű törökszentmiklósi ember, aki Selever Jánost korábban ismerte. Kubikos gátmunkásnak jött Szabolcsba többet magával, s Tokajban keresett munkát. Munkát azonban nem kapott, s így pár nap múlva hazafelé ment volna, hogy az aratásra otthon legyen, de nem volt útiköltsége, összes vagyona egy lapát, meg egy ásó. A lapátot sikerült Tokajban 40 krajcárért eladni, később az ásóját Heckska György, az egyik tutajos vette meg 16 krajcárért. Selever János összetalálkozván vele Tokajban, meghívta a tutajra, hogy ne kelljen gyalogolnia hazáig, a harmadik vármegyében levő Törökszentmiklósig.

Amint később elmondották a tutajosok, a jelzett vasárnapi napon, június 18-án, azért tanyáztak a Csonkafüzesben, mert előző napon Csepkanics tutaja a parthoz ütődött, s meg kellett azt javítani. Ki kellett tehát kötniök, e mivel nagy szél volt, nem indultak tovább a tutaj

helyrehozása után sem. 18-án vasárnap – amint később megállapítást nyert – szélcsendes idő volt ugyan, s hogy a tutajokkal mégsem indultak tovább, azzal indokolták, hogy vasárnap lévén, ünnepnap nem akartak tutajozni.

A tutajosok egy része korán reggel bement Tiszadadára vásárolni, széjjelnézni, többek között Herskó sáfár, a másik két tutajvezető kormánybíró: Mat ej Péter és Szavinecz Péter, továbbá a Tokajban felfogadott Selever János és a szolgák közül egy, Galsi István aludt, mikor a többiek elindultak, s így később egyedül indult el, de rossz irányban, s Tiszadada helyett Tiszalökre ért. A többi tutajos és szolga a Csonkafüzesben maradt a tutajok mellett, Csepkanics György kormánybíróval együtt, s az időt kártyázással, alvással töltötték.

Csepkanics György délben ½12 óra tájban forgácsot gyűjtött, hogy magának ebédet főzzön, s egyedül volt a vezetése alatt álló tutajon. Forgácsgyűjtés közben a tutaj második táblája alól egy úszó test lábait látta felbukkanni, majd a testet a víz az első tábla alá vitte, s az első tábla alól kibukkant egy holttest, amely a víz sodrával a parthoz egészen közel, a füzes mellett haladt, azután a füzes ágai között a lábánál fogva fennakadt. A holttest arca nem látszott, mert hason feküdt a vízen, s a feje a víz alá volt merülve. Az idő akkor csendes volt, s a hulla azért ment a füzesnek, mert a tutaj alól egészen közel a parthoz jött ki. Ezt Csepkanics György Tiszalökön történt második kihallgatásánál beszélte így el (VII. 14-én).

Első kihallgatásánál úgy beszélte el, hogy a holttestet már felülről látta jönni a Tisza közepén, s a nagy szél és vihar a tutaj felső végéhez csapta, ott fennakadt, de csakhamar a szél kiragadta a tutaj mellől és azon alul 40-50 ölnyire a füzes közé a parthoz csapta. Amikor a második kihallgatásánál megkérdeztem, miért mondta előbb máskép, azt felelte, hogy meg volt rémülve és félt, hogy baj lesz amiatt, hogy a hulla a tutaj alól jött ki, s őt fogják megbüntetni, ráfogják, hogy azt ő tette a tutaj alá. Hogy a második vallomása volt igaz, azt később kiderült egyéb körülmények is támogatják, jelentéktelen kicsiségnek tűnik fel az a kérdés, hogy vajjon a tutaj felett a Tiszába látta-e felülről jönni Csepkanics a holttestet, vagy a tutaj alól látta kibukkanni először. Később azonban látni fogjuk, hogy ez nem közömbös.

Csepkanics György meglátván a holttestet, a kártyázó tutajosokhoz sietett, hogy velők a látottakat közölje. A tutajosok letették a kártyát, s mentek megnézni a halottat. Megállapították, hogy női holttest. Ezalatt visszajöttek Dadáról és Lökről a többi tutajosok is, köztük Herskó, Matej, Szavinecz, Selever. Tanakodtak mit csináljanak, hogyan jelentsék be a hatóságnak a felfedezést? Széjjelnéztek a füzes körül, s kimentek az országútra, nem-e látnak valakit, aki Tiszalökre vagy Dadára megy, s aki a hatóságnak hírül adhatná a dolgot.

A füzes mellett egy szekeret találtak, s mellette egy 19 éves legényt, Litvai Józsefet. A legény Kecskés József tiszadadai gazda cselédje volt, s gazdájával ebéd után kijöttek a Csonkafüzesbe füvet szedni a jószág számára.

Kecskés József körülbelül egy óra hosszat kaszált, s amidőn a szekér tele lett, meghagyta Litvai Józsefnek, hogy hajtson ki az országútra, ő maga gyalog megy ki addig a saját földjén keresztül, hogy a búzatermést megnézze. El is indult előre és Litvai József is éppen indulóban volt a szekérrel, amikor Galsi István, Selever Jánossal – aki, mint említettem, egyedül volt a tutajosok között, aki magyarul beszólt – odaért és elmondotta Litvainak, hogy a füzesben egy asszony holtteste van fennakadva, jelentse azt a községi bírónak, hogy temettesse el. Litvai bement a füzesbe a parthoz és megnézte a holttestet, azután visszament a szekérhez, s megindult az országút felé, ahol azután gazdája, Kecskés József is felült a szekérre, s mentek hazafelé Tiszadadára. Litvai József elmondta gazdájának, mit látott. Amint a szekérrel Tiszadada közelébe értek délután ½2-2 óra tájban, az úton szemben jött Váradi András kerülő. Kecskés József megállította a szekeret, s közölte a kerülővel, hogy egy asszonyi holttest van a füzesnél a Tiszában, jelentse azt a bírónak. Váradi András visszafordult, s pár perc múlva már jelentést is tett a községi bírónak. A bíró, Tóth Györgv, nem nagyon hagyta megzavartatni a vasárnapját, nem is sietett ki a füzesbe, hanem meghagyta a kerülőnek, menjen ki és győződjék meg róla, csakugyan van-e ott holttest?

Várad András elindult, de úgylátszik ő sem sok kedvet érzett a fűzesig sétálni, mert összetalálkozván a másik kerülővel, Oláh Györggyel, ennek tovább adta a megbízást. Délután 4 óra után ért ki Oláh György a Csonkafűzesbe. A tutajosok nyelvén nem értett, de azok a fűzesnek egy helye felé mutattak, s így ráakadt a hullára. Egy horgas fát vágott a fűzesből, s a horgot a derékon keresztül kötött kendőbe akasztva kihúzta a holttestet a partra. Eközben a tutajosok valamennyien előkerültek s kíváncsian nézték, mit csinál a kerülő? Előkerült Selever János is, akivel azután beszólni is tudott Oláh György. Az ő segítségével hátára fektette a hullát, megnézte jól, milyen a ruhája, megállapította, hogy balkeze csuklójára egy kendő van kötve, benne kis csomag. Oláh György ezután meghagyta Selever Jánosnak, mondja meg a többieknek is, hogy a hullához ne nyúljanak, úgy maradjon az, amint van, amíg ő a községből vissza nem jön. Ezután bement Tiszadára s jelentette a bírónak, hogy a fűzesben csakugyan női holttest van. A bíró utasította, hogy menjen vissza a holttesthez, ő is mindjárt kimegy.

Oláh György azután vissza is indult, de Várad András kerülőtársa kunyhójánál megállott s megvárta, míg az eszik valamit, mert Várad is ki akart jönni vele a fűzesbe. A magyar földműves ember mint mindenben, az evésben is tempós, kényelmes. Nincs az a nagyfontosságú ügy, amiért elmulasztaná, hogy a bicskát jól megtörölgesse s úgy csúsztassa vissza a lajbizsebbe. Sok idő telt el, amíg Várad András megvacsorázott. Ezalatt esteledni kezdett és a község felől már látták közeledni a szekeret, amelyik a bírót, meg a jegyzőt hozta többedmagával, lefoglalták a szekeret is, hogy ne legyenek kénytelenek gyalogolni a fűzesig, ők is felültek a bíró szekereére, s együtt mentek ki a fűzeshez valamennyien.

Mindez Eötvös írói képzeletében nem ment ilyen simán, egyszerűen.

„Oláh Györgynek, a tetemlátó csósznek nem volt a faluban egy pillanatnyi nyugta sem, – írja Eötvös. – Kérdezték, zaklatták százféle kérdéssel, milyen a holttest, milyen a ruhája?” Ezzel szemben Oláh György azt vallotta (126. tételszám), hogy senkivel mással nem beszélt, csak a bíróval, csakis vele közölte a hulla öltözetét. Nem is nagyon beszélhetett, mert a bíró utasítására indult vissza azonnal. Eötvös szerint pár perc alatt az egész falu tudta, hogy megkerült Solymosi Eszter, s „a zsidókat valóságos örömláz fogta el. Szaladtak a jegyzőhöz, keresse ki Eszter személyleírását e táviratozzon a kormánynak, a pesti lapoknak s az országos izraelita irodának!”

Vajjon mi oka lett volna ennek a nagy örömláznak? Hiszen ha a bíró el is mondta egyeseknek, hogy kifogtak egy holttestet e közölte is, hogy milyen ruhában volt, az orvosi vizsgálat előtt még az a puszta tény, hogy Solymosi Eszter holttestét megtalálták, nem igazolta az eszlári gyanúsított zsidók ártatlanságát. Hiszen az orvosi vizsgálat megállapíthatta volna, hogy nem természetes halállal múlt ki. Minek ezek dacára lehet, hogy Eötvösnek kivételesen igaza van. Hiszen Rosenberg Hermann jövendölése után a tiszadadai zsidók is előre tudhatták, amit az orvosi vizsgálat csak később állapított meg, hogy idegen hullát öltöztettek fel Solymosi Eszter ruhájába.

Kovács György dadái gazda szekeren hazafelé tartott, amikor a községháza előtt Tóth György helyettes főbíró és Lőrinczy István községi jegyző megállították és megkérték, vigye őket a Csonkafűzesbe, a holttest megtekintése végett. Kovács György maga is kíváncsi volt, vajjon csakugyan az eltűnésével világraszóló izgalmat keltő Solymosi Eszter holtteste került elő? A szekérre felültek még Trattner Lipót zsidó tanító és Krausz Bernát. Útközben felvették Oláh György kerülőt is, aki azután ahhoz a helyhez vezette őket, ahol a holttestet kihúzta a partra.

Más vállalkozók is akadnak, akik a sötétedő estében kimennek a Csonkafűzesbe, a türelmetlen kíváncsiság hatása alatt. Lefkovics Bernát tiszadadai bérlő is befogat a kocsijába s vele mennek Takács Endre katolikus tanító, Seres Gyula joghallgató és Schwarc Sámuel, a Lefkovics sógora. Utánuk ment még az első szekéren a főbíróval és jegyzővel együtt ülő Krausz Bernát szekere Orosz András kocsissal. Ez a szekér útközben Várad András kerülőt

vette fel.

Mialatt Oláh György Tiszadadában járt a bíróért s a Váradi András kunyhójában elpipáztatta az időt, a holttest ottmaradt a Tisza partján őrizet nélkül. Egyik óra telt a másik után, a nap is nyugvóra készült már s a halottal senki sem törődött. A meleg szélcsendes nyári napon a holttest elviselhetetlen bűzt árasztott. A tutajosok hajnalban továbbmenni készültek, az ég borulni és az eső csepegni kezdett, vihartól is tartottak, nem akarták éjszakára temetetlen hagyni a halottat. A buzgó, vallásos, de egyúttal babonás rusznyák istentelen dolognak tartotta halottat temetetlenül hagyni. Dacára a kerülő utasításának, Selever János maga biztatta társait, hogy földeljék el a holttestet. Az erős szagot árasztó holttesttel bajlódni nem szívesen vállalkozott senki. Végre Selever János egy liter pálinkát ígért a többi tutajosnak, ha segítenek. Az ígéretnek azután meg volt a hatása. Kis gödröt ástak, mindössze két és fél lábnyit, egy deszkát hoztak a tutajról, ráfektették a holttestet s rászórták a kiásott puha földet. A munkánál jó szolgálatot tett a Herska György ásója, amit Galsi Istvántól vett meg. Enélkül nem tudtak volna boldogulni. A munka után megitták az ígért pálinkát, amit Herskó Dávid, a zsidó sáfár mért ki.

Azt írja Eötvös, hogy „ezzel a jámbor tutajosok nem követtek el semmi bűnt. Nem vétkeztek annyira, hogy utóbb vasraverjék és heteken, hónapokon át bebörtönözzék őket” (I. 227.). Ez igaz, de amint látni fogjuk, nem is ezért börtönözték be őket, nem is mindnyájukat, csak közülök néhányat, hanem egészen más okból.

Oláh György kerülő tehát a hatósági személyekkel hiába kereste a holttestet azon a helyen, ahol otthagya. Selever János és társai már régen eltakarították s már az áldomást is megitták a liter pálinkából, mire a tiszadai szekerek kiérkeztek a füzesbe.

Lőrinczy István jegyző saját felelősségére nem merte a holttestet kiásatni. Közben egészen be is esteledett már, szekérre ült tehát és Takács Endre katolikus tanítóval Tiszalökre ment, felettes hatóságának, a főszolgabírónak jelentést tenni. Intézkedjék a továbbiakra nézve ő. A sírbatett holttest őrizetére ottmaradt Tóth György bíró, a két kerülő, meg a többiek, Schwarc Sámuel, Trattner zsidó tanító és Krausz Bernát kivételével, akik hazamentek Tiszadára.

Lefkovics Bernát – aki a Csonkafüzesbe érkezésük után Oláh György kerülőt részletesen kikérdezte, milyen öltözete volt a holttestnek, Seres Gyula joghallgatónak átadva noteszkönyvét, megkérte őt, hogy azt pontosan jegyezze fel – nyomban Lőrinczyék után szintén bement szekérével Lökre s vitte Seres Gyulát is.

Tiszalökön a főszolgabíró nem találták otthon. Nyíregyházán volt. Felkeresték tehát a segédszolgabíró, ifj. Zoltán Istvánt, aki nyomban értesítette a járás tiszti orvosát: Kiss Jenőt. Azonnal szekérbe fogattak és Szűcs János tiszalöki fuvaros szekérén mentek ki a Csonkafüzesbe. Szűcs Jánosról, akit Eötvös egyenesen deákferenci bölcseséggel ruház fel, aki szerinte többet látott, mint „minden szolgabíró, vizsgálóbíró, királyi ügyész, csendbiztos, pandúr, írnok, járási orvos, tanú” (I. 233.), még sok szó lesz a későbbiekben. A segédszolgabíró és járási orvoshoz csatlakoztak K. Horváth Géza szigorló orvos és Zurányi Kálmán gyógyszerész. Mindkettőnek fontos szerepe lesz még a továbbiakban.

Mialatt Lőrinczy jegyző és Takács Endre tanító előkeresték a segédszolgabíró és járási orvost és felkészülődtek mindannyian az éjjeli kirándulásra, Lefkovics Bernát, miután több zsidó házba betért, ment vissza a Csonkafüzesbe Seres Gyulával. A szekérre felvette Weinberger Ignác kereskedőt is.

Este ½10 volt, mire a három szekér kiérkezett a Csonkafüzesbe. Az ott levők száma időközben megszorodott. Ugyanis Lőrinczy jegyző Lökre indulása előtt a saját szekérén Tiszadára visszainduló Krausz Bernátot megkérte, hogy a községből küldjön ki a Csonkafüzesbe egy esküdtet, akárkit, mindegy, akivel legelőbb találkozik. Molnár János községi esküdt akadt először útjába a hazatérő Krausznak s nyomban közölte vele a jegyző üzenetét. Álldogált az úton egy sereg zsidó, amikor Krausz az üzenetet átadta Molnár Jánosnak. Várták az első híradást a csonkafüzesi holttestről. Az egyik zsidó, Goldstein Jakab

bérlő biztatta Burger Mór fuvarost, menjen ki szekérével, vigye ki ő Molnár Jánost, meg lesz a fuvardíj, csak menjen, legyen ott zsidó is, nehogy valami „baj” történjék. Miféle bajtól félt Goldstein Jakab? Utóbb, mikor efelől kérdeztem, nem tudott választ adni. Burger csakugyan kivitte Molnár Jánost s felült a szekérre Czeizler Márkus cipész is, aki nagy buzgalmában azután estétől másnap délutánig őrizte a holttestet, illetve a sírt.

Borús, sötét volt az éjszaka kinn a Csonkafüzesben, mikor a frissen hantolt sírhoz ért a segédszolgabíró és kísérete. Nem volt az egész társaságnál egyéb világítóeszköz, mint egy darabka gyertya, meg egy kis pislákoló kézi olajlámpa. A segédszolgabíró megparancsolta, hogy a sírt bontsák fel. Ásót is elfelejtettek vinni a nagy sietségben. Szűcs János tiszalöki fuvaros „saszeme” – írja Eötvös – észrevette a sötétben azt az ásót, amit – mint említettem – Hecska György Tokajban vásárolt Galsi Istvántól s annyira ragaszkodott hozzá, hogy állandóan a hóna alatt szorongatta. Most, amint a kikerkező urak körül bámészkodott, szintén nála volt.

Azt írja Eötvös, hogy Szűcs János előbb apróra kikérdezte, hol vette, miért vette, mikor vette az ásót, „mert hogy a tutajosnak ásója legyen, ezt sehogy sem lehet józan ésszel megérteni”. (I. 235.) Majd hozzáteszi, hogy milyen sok viszontagságon ment keresztül a szegény ásó. „A vizsgálóbíró bölcsessége csodálatos hajsztát indított utóbb az ásó után? Hogy merete azt eladni Galsi? Hogy merete azt megvenni Hecska?” (I. 235.) Mintha itt újból némi kis ellentmondásba esett volna a kiváló író! Szűcs János, aki – szerinte – „értelmes fő, gondos szemlélő, Isten által megáldott agyú ember”, nem tudta józan ésszel felfogni, miért van ásója a tutajosnak? Ha ez érthetetlen és gyanús volt a világos agyú Szűcsnek, vajjon miért csodálatos a hajsza, amit a vizsgálóbíró „bölcsessége” indított az ásó után, kivált miután már a holttestcsempészet gaztette kiderült?

A véletlen folytán került tehát ásó is és Szűcs János csakhamar kiásta a sírgödört. Kétlábnyi mélységre ott feküdt a deszkán a holttest, ahogy azt a tutajosok odatették. Mint már említettem, sötétborús éjszaka volt s a darabka gyertya és kis olajlámpa is oly gyarló világítást nyújtottak, hogy behatóbb vizsgálatról szó sem lehetett. Nem is emelték ki a gödörből a holttestet, Kiss Jenő járásorvos csak lehajolt hozzá s úgy nézte meg K. Horváth Géza szigorlóorvossal együtt. Pontosan megnézték a ruháját s a balkeze csuklóján görcsre megkötött kendőt, benne a festékekkel. Megmérték a test hosszát, megnézték a fejet, fogakat. A ruhát természetesen nem vették le s csak a testnek azokat a részeit nézték meg, ami a ruhából kilátszott, vagy annak egyszerű felhajásával láthatóvá vált: az egyébként is csupaszb lábakat és combokat. Alaposabban megvizsgálni a holttestet, a fennforgó körülményekre tekintettel, nem lehetett.

Erről az éjjeli hullavizsgálatról jegyzőkönyv készült. „A jegyzőkönyv rövid és felületes, megfelel az eljárásnak – írja Eötvös –, de néhány értékes adat mégis van benne.” Annak ellenére, hogy a rossz világítás mellett a gödörből ki sem emelt hulla vizsgálatának semmi értéke sem volt, Eötvös később mégis nagyobb értéket és jelentőséget akart tulajdonítani neki, mint a másnap, napvilág mellett, három orvos által a lehető legnagyobb alapossággal és gondossággal eszközölt vizsgálatnak és boncolásnak, amelynél Egressy Nagy Lászlón és rajtam kívül jelen volt Székely Ferenc főügyész helyettes, továbbá a főszolgabíró és a vármegyei első aljegyző, mint hatósági tanúk.

Az éjszakai pár soros jegyzőkönyv szerint a holttest hossza körülbelül 140 cm., középszerűen kifejlett, 14 óv körülinek látszó nő hullája. A hajzat egészen hiányzik, a fogak teljesen épek s közülük egy sem hiányzik. A derékon vöröscsíkos öv. Lábak, alszárak, combok épek. Lábak csupaszkok. A balkézben, sárga papírban, kékfesték volt található.

„Nem is bal kézen volt – írja Eötvös –, hanem a bal keze csuklójára kötött kendőben s ott is egy kis papírcsomagba göngyölve.” (I. 238.) Ez igaz. Utóbb a jegyzőkönyvet szerkesztő Kiss Jenő ezt ilyképen helyesbítette is. De nem is az a fontos ebben a jegyzőkönyvben, hogy a balkézben, vagy a balkéz csuklójára kötött kendőben találtak a festéket, hanem, hogy sárga

papírban.

Ennek azért van nagy fontossága, mert utóbb Eötvös három tudós egyetemi orvostanárral és minden elképzelhető és elképzelhetetlen eszközzel kísérelte meg bebizonyítani, hogy ez a holttest az április 1-én, tehát 80 nap előtt eltűnt Solymosi Eszteré, aki a vízbe ölte magát s akinek holtteste 80 napig, amíg a Tisza a Csonkafüzesbe ki nem vetette, a vízben ázott.

Ez a kis sárga papír csúfolta meg az orvostanárok nagy tudományát, Eötvösök minden furfangját és leleményét!

Az a kis sárga papír, ami 80 nap alatt nem ázott el s nem olvadt szét a benne levő festék sem, sőt még a papír színe is felismerhető volt! Ezt a természeti csodát nem akarta meglátni Eötvös s gondosan igyekszik elsiklani felette, amikor a hangsúlyt arra helyezi, hogy nem a bal kezében volt a festék, hanem a kendőben!

A holttestet a vizsgálat után újra eltemették. A deszkán levő testre füvet szórtak vastagon, hogy a homok ne érje a testet s azután ráhantolták a földet, jelet tettek a sírra s annak őrizetére a segédszolgabíró Molnár János dadái községi esküdtet, a két kerülőt: Oláh Györgyöt és Váradi Andrást és Szentesi István pandúrt jelölte ki önkéntes buzgalomból ott maradt két zsidó ör is, a Goldstein Jakab rábeszélésére Molnár esküdtet kiszállító Burger Mór és Czejzler Márkus, a cipész, „nehogy valami baj történjék”.

Őrizték a sírt éjjel és másnap egészen délután 4 óráig, amikor a hivatalos vizsgálatot kitűztem.

A tutajosok hajnalban tovább mentek, annak ellenére, hogy ifj. Zoltán István segédszolgabíró meghagyta nekik, hogy további intézkedésig tutajjaikkal a füzesben maradjanak. (94. tételszám alatti vallomás.)

„A csonkafüzesi közvélemény megalakult – írja Eötvös –, mindenki, zsidók, keresztények, akik a holttestet látták, megvoltak győződve, hogy a holttest az eltűnt lányka holtteste. (I. 240.)

Okoskodásuk józan volt és egyszerű – írja tovább Eötvös –, Tiszaeszláron, a Tisza partján, eltűnt egy 14 éves lányka. A Tisza onnan Tiszadada felé folyik s 80 nap múlva felvet egy holttestet, mely 14 éves lány holttestének látszik. Ennek tehát az eltűnt lányka holttestének kell lennie.”

A józan és egyszerű okoskodásnak ennél az első láncszeménél álljunk meg egy kicsit! Vegyen fáradságot az olvasó s lapozzon vissza a kötet 98-ik oldalához. Ott, ahol Eötvös élesen bírálja a vizsgálat harmadik napján, május 21-én, tett azt az intézkedésemet, hogy a Tisza medrét halászokkal felkotortattam.

„A lányka eltűnése óta ötven nap telt el, ötven tavaszi nap, amikor a Tisza áradni szokott, hozván magával a Kárpátok olvadt hó vizét. ötven nap alatt mit nem csinálhatott a tehetetlen holttesttel az áradó folyam” – írja itt Eötvös.

Pár sorral odább, a 99. oldalon, így fejezi be a gondolatmenetet:

„A Tisza esése az Alföldön kicsi, alacsony vízállásnál tehát lassú a folyása, de a tetemet ötven nap alatt mégis száz meg száz kilométer távolságra ragadhatja.”

Ehhez, azt hiszem, nem kell kommentár.

Amilyen józan és egyszerű az okoskodás első láncszeme, olyan a többi is. Lássuk tovább:

„Az eltűnt lányka Solymosi Eszter volt, akiről a körözvényben tudvalevő, milyen ruhában tűnt el. S íme ezt a ruhát találták a csonkafüzesi tetemen. Tehát az nem lehet más, mint Solymosi Eszter.”

Ennél világosabb, egyszerűbb, józanabb következtetés nem lehet, nyájas olvasó! Aki Solymosi Eszter ruháját viseli, más nem lehet, csak ő! Csak a kíváncsi, szörszálhasogató vizsgálóbíró vetemedik arra, hogy szükségesnek tartsa annak megállapítását, vajjon a test is a Solymosi Eszteré?

„A szegény leány festéket vett eltűnése napján s íme a festék is ott van egy csomagban, balkarjának csuklójára kötve, egy kis kendőben. Ahogy szegény parasztlánykák szokták az

egész vidéken” – folytatta tovább a „józan és egyszerű okoskodást” Eötvös.

Ha semmi egyéb bizonyíték nem lett volna annak kétségtelen megállapítására, hogy a holttest nem Solymosi Eszteré s hogy idegen holttestet öltöztettek fel annak ruháiba, a csodálatos vízhatlan sárga papír és oldhatatlan festék magábanvéve is elegendő bizonyítékul szolgálhatott erre. A szegény lányka eltűnése napján, amint egyértelműen vallották, Mindazok, akik utoljára látták, csak a kezében fogta a kendőt s íme most olyan erősen négy helyen a csuklójára görcsre kötve találták azt, ahogyan saját magának senki sem tudja megkötni.

És ezek után kérdezi Eötvös:

„Lehet-e hát kétség?”

Természetesen Eötvös csak ezt felelheti saját kérdésére:

„Nem lehet.”

Azután önmagát nemes haragra tüzelve, kimondja a nagy, megfellebbezhetetlen igazságot:

„Aki kételkedni mer, annak meg kell mondania, ki volt hát az a holttest, amíg élt, ha nem az eltűnt lányka? Enélkül kételkedni, vakon kételkedni vagy ostobaság, vagy ledérség, vagy ennél is több.”

Egyszóval „a józan és egyszerű okoskodás” szerint, ha a holttestről soha ki nem derül, kié volt, nem derül ki, mert talán egy kórházban hozzátartozók nélkül elhalt nő hulláját szerezték meg bűnös úton, akkor azt teljes bizonyossággal Solymosi Eszternek kell mondani. Még akkor is, ha az anyja, testvére, rokonok, a leány tanítója, ismerősei azt mondják, hogy a test nem az övé, csak a ruha. Aki kételkedni mer: az anya, testvér, rokon, tanító, ismerős, bíróság, orvosszakértők, az mind ostoba, vagy ledér, vagy ennél is több!

„A vallási gyűlölet azonban mindent mer” – írja tovább Eötvös. Nem a vallási gyűlölet, hanem Eötvös az, aki mindent mer! A legnagyobb képtelenséget és valószínűtlenségét is az egyszerű, józan igazság álarcába öltöztetni.

„Amikor a halottat eltemették – írja tovább –, azt mondta valaki ott az urak közül a tömegben:

Eszter ruháját idegen holttestre is fel lehetett húzni...” – Az író itt élénken aláfesti a helyzetet. Éjfél volt, az ég felhős s közte a hold bágyadtan világított. „Ki mondta ki a gonosz kételkedés szavát először, nem lehetett biztosan megtudni, arcát a sötétség miatt nem lehetett látni. De a kételkedés szava már ott hangzott. E hangnak zúgása utóbb betöltő a művelt népek társadalmát!”

A kételkedésnek e gonosz szelleme minden becsületes, tisztánlátó és józanul gondolkozó ember lelkében nyomban feltámadhatott abban a pillanatban, amint a sárga papírt és a festéket meglátta és arra gondolt, hogy Solymosi Eszter nyolcvan nappal azelőtt tűnt el.

Hogy valaki a kételkedésnek szóval is kifejezést adott? Lehet, s ha tényleg mondott valaki ilyesmit, teljesen jogos és a későbbiekben mindenben igazolt volt a kételkedés. A tanúk közül azonban senki sem állította, hogy a csonkafüzesi „közvéleményét megzavarta volna ilyen hang. Tóth György, a dadái főbíró mondott annyit, hogy mikor megmérték a gödörben a holttest hosszát, azt mondták, hogy a holttestnek a hossza valamivel nagyobb, mint az Eszteré. A csonkafüzesi közvélemény egyébként a legnagyobb valószínűség szerint, nem is volt egységes. A különbség a Csonkafüzesbe tetemzésre kiment keresztények és zsidók véleménye között mindössze az lehetett, hogy a zsidók mindjárt az első percben tudhatták, hogy a holttest nem a Solymosi Eszteré, de minden erejükkel akarták, hogy ezt a hatóságok s az egész közvélemény a Solymosi Eszterének higgye és fogadja el, – a keresztények közül, akik a sárga papírt és festéket, a gúzzsal kézrekötött kendőt látták és jelentőségét felismerték, sejtették, hogy itt bűnös játék folyik.

A többiek, akik nem látták a papírt és a festéket, vagy ha látták is, megzavarta ítélőképességüket, hogy a holttest az eltűnt lánykának a körözésben leírt ruháját viselte az utolsó darabig, ideig-óráig elhihették, hogy az csakugyan Solymosi Eszter holtteste.

Így nézhetett ki a csonkafüzesi közvélemény, amely Eötvös szerint „szilárd volt mindaddig, míg a vizsgálóbíró bele nem avatkozott a dologba”. (I. 240.) Kár is volt bizony ebbe a dologba a vizsgálóbírónak beleavatkozni. Egyszerűbb lett volna megnyugodni abban, ami az Eötvös által a csonkafüzesi közvéleménynek tulajdonított okoskodás szerint olyan kézenfekvő volt: „a hulla Eszter ruháját viseli, a hulla Eszteré”. Nem lett volna szabad a holttestet többé nyugalomban zavarni, orvosokat kicsődíteni, megmutatni az eltűnt leányt hozzátartozóinak, ismerőseinek, majd felboncoltatni. A további nyomozást be kellett volna szüntetni s az ártatlanul szenvedő eszlári zsidókat szabadon bocsátani és tőlük bocsánatot kérni. Ezt követelte volna nemcsak az eötvösi értelemben vett „józan ész”, hanem a felvilágosultság és humanitás!

II.

SZÉKELY FERENC FŐÜGYÉSZHELYETTES JELEN VOLT A HULLASZEMLÉNÉL. – MIÉRT NEM VITETTEM KI ODA A VÁDLOTTAKAT? – MIÉRT KELLETT A HOLTTESTET LEVETKÖZTETVE SOLYMOSI ESZTER RUHÁI NÉLKÜL BE MUTATNI A TANÚKNAK,

Június hó 18-án éjjel volt a csonkafüzesi első hivatalos hullaszemle. Másnap dr. Heumann védő távirata nyomán, amelyet Simon József dr. ügyvéd az országos izraelita iroda titkárához küldött, a „Pester Lloyd”, a „Hon” és a „Pesti Napló” esti kiadásai örömmel jelentették, hogy meg van fejtve a tisaeszlári rejtély, megkerült Eszter! E napon, június 19-én reggelt Zoltán István segédszolgabíró lovasküldönce elhozta hozzám Nyíregyházára a szolgabíró jelentését a csonkafüzesi hulla feltalálásáról, mellékelve a dadái előljáróság jelentését és az éjjeli hullaszemléről felvett rövid jegyzőkönyvet. Nyomban közöltem Székely Ferenc főügyész helyettesével a fontos jelentést.

Azonnal intézkedtem a hullaszemle és esetleges boncolás megtartása iránt. Délután 4 órára tűztem ki a szemlét a Csonkafüzesbe. Szakértőként Kiss Jenő tiszalöki járási főorvost, Kéri Horváth László tiszalöki járásorvost s Nyíregyháza legjelesebb orvosát: dr. Trájtler Somát rendeltem ki, hatósági tanúként pedig Dobos Imre tiszalöki főszolgabírót és Miklós Lászlót, Szabolcs vármegye első aljegyzőjét neveztem ki. Utóbbival, dr. Trájtler Somával, Székely Ferencel és Egressy Nagy László al ügyésszel délután 4 órára ki is érkeztünk a Csonkafüzesbe, ahol akkorára Tiszalökről is megérkezett a másik két orvos, Dobos főszolgabíró, Zoltán segédszolgabíró, Kéri Horváth Géza szigorló orvos, Zurányi gyógyszerész és Vay György csendbiztos csendlegényeivel.

Nagyfontosságú volt az a körülmény, hogy Székely Ferenc jelen volt nemcsak ennél a hullaszemlénél, hanem a másnapi boncolásnál s az egész felismerési eljárásnál. Fontos pedig azért, mert mindazok az előnyomozati cselekmények, ezek keretében az összes rendelkezések és intézkedések Székely Ferenc előzetes megkérdezése után és hozzájárulásával történtek.

Eötvös Károly az egész tisaeszlári ügy legfontosabb részének éppen e két nap alatt lefolyt hullaszemlét, boncolást és felismerési eljárást tartja s ezt részesítette úgy védőbeszédében, mint könyvében a legsúlyosabb s egyszersmind legigazságtalanabb, legkíméletlenebb bírálatban. A védőbeszédében, Székely Ferencre vonatkozóan, szórul-szóra a következőket mondta:

„Nem csupán a vizsgálóbíró urat vádolom: a vádnak súlya kilencvenkilenc századrésze azon kir. főügyész helyetteset terheli előttem és általam, aki ott azon eljárásnál jelen volt, mert a vizsgálóbíró, mint kezdő közege a törvényszéknek, nem bírhatott oly tapasztaltsággal, de egy oly ember, aki még annyit se tud, hogy hullát felismerési eljárásra azon állapotban kell bocsátani, amiként az megtaláltatott, az az ember bitorolja helyét a királyi főügyészség hivatalában.”

Könyvében ezt a vádat teljesen elejti Székely Ferenc ellen. A vádnak azt a kilencvenkilenc századrészt is, amit a védőbeszéd idejében az ő terhére írt, a könyvében már kizárólag ellenem irányítja. Székely Ferenc felelősségének kérdése felett pedig teljesen elsiklik, sőt egyenesen úgy jellemzi Székelyt, hogy „sokban hasonló gondolkozású”, mint Kozma Sándor

főügyész, akiről viszont azt írja: „Nagy lélek, nemes gondolkozású és magyar műveltségű férfiú” (í. 243-244.).

Mi az oka annak, hogy húsz év alatt, ami eltelt a tisztaesztlári pertől Eötvös könyvének megírásáig, ilyen változás történt Eötvös Károly ítélezésében? Hiszen a könyvében is gyilkos kritikával sújtja a hullaszemlénél, boncolásnál és felismerési eljárásnál tett intézkedéseket s ott is felemlíti, hogy mindezeknél a nyomozati cselekményeknél végig jelen volt Székely Ferenc. Miért nem ismétli tehát meg, amit védőbeszédében olyan bátran kimondott?

Az ok nagyon egyszerű. Székely Ferenc az Eötvös könyvének megírása idején már évek óta Kozma Sándor utóda, budapesti kir. főügyész volt s a könyv nyomtatásban megjelenése idején pedig a koronaügyi méltóságra emelkedett az a férfiú, aki, szerinte, „bitorolta helyét a hivatalában”.

Eötvös, mint budapesti ügyvéd előtt, sem észszerűnek, sem célszerűnek nem látszott a legfőbb ügyészi méltóságot viselő férfin személye ellen vádakkal fordulni s ezért szép csendesen elhallgatta húsz év előtti véleményét Székely Ferencről s igyekezett az ő felelősségét és szerepét egyáltalán nem érinteni.

Pedig, ha igaz volna, hogy történtek a hullaszemlénél, boncolási és felismerési eljárásnál hibák, tévedések, törvénytelenések, akkor ezekben 99 százalék erejéig a felelősség csakugyan Székely Ferencet terhelte volna, akitől, mint magasállású, tapasztalt igazságszolgáltatási tényezőtől, minden egyes intézkedésre és rendelkezésre vonatkozóan véleményt és tanácsot kértem és kaptam.

Székely Ferenc, akiben a legbecsületesebb, legpuritánabb, legszilárdabb meggyőződésű és jellemű férfiak egyikét ismertem meg, ezt a felelősséget vállalta is, nem 99, de 100 százalékban, amint arról a későbbiekben szó is lesz.

Az első vádja Eötvösnek, hogy „mindenki ott volt a szemlénél, akinek ott lehetett lenni, csak azok nem voltak ott, akiknek a törvény szerint ott kellett volna lenniök: egyetlen vádlottat se eresztek oda”. (I. 246.)

Elsősorban is nem volt olyan törvény, amely kötelezett volna arra, hogy a vádlottakat oda eresszem a szemléhez.

„Mi volt a vádlottak egyenes, tiszta és tökéletes mentsége?” – kérdi Eötvös.

„Azzal vádoltak, mi vágtuk el Eszter nyakát, íme Eszter holtteste! Nincs rajta vágás. Tehát ne kínozzatok tovább, hanem eresszettek szabadon!”

„Meglehet, a holttest nem Eszter holtteste – folytatja az okoskodást Eötvös –, de ezt nálam nélkül ki nem mondhatjátok. Ha én meg nem látom, akkor eltitkoljátok előlem a mentségemet, tehát az igazságot.” (I. 247.)

Friedmann Bernát, Eötvös védőtársa, kérte az én tanúkénti kihallgatásomat arra nézve, miért nem engedtem a szemléhez a zsidókat; kérelmét így indokolta meg:

„Míg ezen kérdés fel nem derítettik, jogosult az a feltevés, hogy ez csak azért történt, nehogy meggyőződést szerezzenek a vádlottak, hogy az csakugyan Solymosi Eszter hullája... hogy erélyesebb eszközökkel jogait ne védhessék, saját szemeikkel rá ne ismerhessenek Solymosi Eszterre.”

Hogyan? Hiszen a vádlottak egytől-egyig tagadták, hogy ismerték volna s valaha csak látták volna Solymosi Esztert? Tagadták nemcsak a nyomozás és vizsgálat során, de a végtárgyaláson is, amint arról a végtárgyalás jegyzőkönyve tanúskodik.

Mi helye lett volna tehát a vádlottaknak a szemlénél? Miért nem lehetett volna nélkülük megállapítani, hogy a holttest Eszteré-e, vagy sem?

„De van védőjük is. A kitűnő Heumann. Őt sem értesítik hivatalosan – panaszolja Eötvös – a szemléről, sőt kérését, hogy ott lehessen, kereken megtagadják.

De hát megengedi ezt a törvény?

Sehogy se engedi – írja Eötvös – Sőt egyenesen megparancsolja, hogy a bírói szemléhez a

vádlott és érdekelt feleket s a vádlottak védőit meg kell hívni.”

Eötvös védői pályáján megcsinálta már azt a tréfát, hogy nemlétező törvényszakaszokra hivatkozott. Itt ugyanazt a tréfát csinálja. Hivatkozik a büntetőperrendtartásra, amely 18 évvel később, 1900 január 1-én lépett életbe. Említettem már, hogy a tiszaezlári per idején az 1872-i ideiglenes bűnvádi eljárási szabályok voltak életben. E szabályok 38. §-a e szavakkal kezdődik: „vádlott jogában áll a vizsgálat megindítása után védőügyvéd segélyével élni”.

A hullaszemle idejében a tiszaezlári ügy még csak az előnyomozat stádiumában volt. A vizsgálatot csak július 29 én rendeltem el. Az előnyomozat folyama alatt a vádlott megnevezhetett ugyan már előre védőt – amint ez a tiszaezlári esetben is történt –, de a védőnek szerepe – csak a vizsgálat megindítása után lehetett.

Annyira nem lehetett jelen sem a vádlott, sem a védő semmiféle előnyomozati cselekménynél, hogy amidőn hetekkel később az akkor már védőként szerepelt Eötvös védőtársaival együtt engedélyt kórt a hulla-szemle és a boncolási jegyzőkönyvek megtekintésére és e kérelemnek tisztán előzékenységből és a védők zaklatásainak megszüntetése végett, Székely Ferenc tanácsának kikérése után, helyt adtam, Egressy Nagy László alügyész ezért az intézkedésemért élesen és kíméletlenül támadott s azt törvénysértésnek minősítette, mert jóllehet, hogy már akkor a vizsgálat el volt rendelve és folyamatban volt, előnyomozati cselekményekről felvett jegyzőkönyvnek a tartalmát nem lehetett volna a védők elé tárni, csak már a vádhatározat jogerőre emelkedése után.

„De elzártak egyúttal minden zsidót is a szemléltől” – panaszkodik tovább Eötvös és hivatkozik megint nem létező törvényre:

„A szemle nyilvános bírói cselekmény volt, jelen lehetett ott minden tisztességes ember, aki a bírósági eljárást zavarni nem akarta. Ez volt az ország törvénye.” (I. 248.)

1882-ben ilyen törvénye nem volt az országnak. Az előnyomozati cselekmények nem voltak nyilvánosak s nem volt nyilvános bírói cselekmény az előnyomozat alatt a bírói szemle sem.

De nem is igaz, hogy kifejezetten a zsidókat zártam volna el a bírói szemléltől.

A jegyzőkönyv szerint – amelynek ezt a részét Eötvös is idézi – „a hullát tartalmazó gödör közeléből a csendbiztos és legényei messze eltávolították az oda gyülekezett közönséget s utasítva lettek, hogy a hivatalos eljárás helyéhez az illetéktelen egyéneket közel ne bocsássák”.

Így is történt, mindenkit eltávolítottak, akinek nem volt helye a szemlénél. Hiszen képtelenek lettünk volna a szemlélet megtartani, ha a bámész közönség: keresztények, zsidók odaözönlenek és elállják az utat.

Azt mondja erre Eötvös: „Íme a papiros türelmessége és furfangossága! Odagyülekezett közönségről és illetéktelen egyénekről szól, holott a magyar mezei ember nem kíváncsi, nem is törődik azzal, ami nem az ő dolga, nem is megy oda, ahova nem hívják s e napon se gyülekezett a Csonkafüzesben. Aki odament és ott volt, azt bizony a pandúrok szó-nélkül odaeresztették a halotthoz. Hanem zsidó igenis volt ott Tiszalökről és Tiszadadáról vagy tizenkettő. Éppen csak ezeket kergették el a pandúrok. De a jegyzőkönyvből ez ki nem tűnik a világért se. Hamis a papiros.” (I. 248.)

Mindebből természetesen egy szó sem igaz. A mezei ember általában nem kíváncsi természetű ugyan, de Solymosi Eszter esete lázas izgalomba hozta pár hét alatt az egész országot. A mezei embert is kihozta nyugalmaiból egy fiával, 14 éves lány eltűnése, kivált amikor annak megölésével az eszlári zsidókat gyanúsították. Tömegesen jött oda bizony mezei ember éppúgy, mint zsidó, akiknek száma valamivel több volt a tizenkettőnél.

Az Eötvösök tanúja, Szűcs János, a tiszalöki fuvaros is azt mondta a végtárgyaláson, hogy „nemcsak zsidót, de magyart sem eresztettek oda, csak azokat, akik Esztert ismerték”. Tóth György dadai főbíró pedig azt mondja: „Volt ott négyszáz ember, zsidó is, magyar is és a csendbiztos parancsára elhajtották őket 50-60 lépésnyire a pandúrok „ (Végtárgy. 1883. VII.

7.)

Hamis a jegyzőkönyv Eötvös szerint s ezt a hamis jegyzőkönyvet aláírásukkal hitelesítették Székely Ferenc, a két hites tanú, Miklós László aljegyző és Dobos főszolgabíró, az alügyész, az orvosok, a vizsgálóbíró, a jegyzőkönyvvezető. Ennyi sokan voltunk részesei az állítólagos hamisításnak. S annyi tekintélyes közfunkcionárius kifogástalan úriemberekkel szemben ki állította azt, hogy csak zsidókat nem engedtünk a szemléhez s hogy mindenki más odajöhetett? ...

Weinstein-Szabolcsi Miksa, a „Debreczeni Ellenőr” munkatársa volt az, akit valószínűleg mint illetéktelen egyént a többiekkel együtt eltávolítottam s akire azután tanúként hivatkozott a védelem a végtárgyaláson, azonban Weinstein nem mert eljönni a tárgyalásra s nem is tett vallomást a bíróság előtt, csak az „Egyenlőség” című zsidó hetilapban bizonyította többek közt ezt a valótlanítást is, minden felelősség nélkül.

De hát miért kellett volna azokat a zsidókat odaengedni, akik nem is ismerték Esztert? Eötvös maga írja – mint fentebb idéztem –, hogy „zsidó volt ott Tiszalökről és Tiszadadáról tizenkettő”. Tiszaeszlárról azonban nem volt ott egyetlenegy zsidó sem. Kik ismerhettek volna tehát rá Eszterre a zsidók közül? A lökiek és dadaiak, akik nem ismerhették és tényleg nem is ismerték a nem az ő községükben lakó parasztlánykát?

A legnagyobb sérelem gyanánt a hullaszemle megbízhatóságának és alaposágának legnagyobb hiányául Eötvös azt az intézkedést rója fel, hogy a holttestet ruha nélkül bocsátottuk szemlére. Védőbeszédében ennek az eljárásnak felelősségével terheli Székely Ferencet 99 százalék erejéig s ezért tartja méltatlannak hivatására. Vízi hullát levetkőztetve tenni tanúk elé, oktalannak eljárásnak bélyegzi, mert furfangosnak nem mondhatja, „hiszen ahhoz, hogy furfangosan járjon el valamely vizsgálóbírói közeg, az elmének bizonyos foka mégis csak szükséges”. (Védőbeszéd.)

„Ez a világraszóló bölcsesség – írja Eötvös –, úgy mutatni meg a holttestet, ahogy az életben senki sem látta.” (I. 249.)

„De hát miért lehet felismerni a tűzben, vízben elhaltakat? – kérdezi. – Nem a ruháról, inggombról, karperecről, fülbevalóról, külső élettelen tárgyokról, melyeket a tűz esetleg el nem emésztett, vagy a víz el nem változtat?”

A hasonlat kissé sántít. Némi kis különbség mégis csak van egy tűzben elszenesedett, vagy vízből kifogott hulla közt. A tűz felismerhetetlenné teszi a halottat, de a víz oly nagy mértékben el nem változtathatja, hogy ruha nélkül is ne legyen felismerhető.

„A víz csodát mivel a holttesttel – állapítja meg Eötvös –, megváltoztatja a test alakját, eltorzítja az arcot, a haj és a szőrzet letöredezik, a köröm is elhull.”

Mindez igaz, de csak abban az esetben, ha a holttest előrehaladott rothadásban van, vagy ha már hosszú idő, hetek, hónapok óta van a vízben.

Ámde a csonkafüzesi hulláról első pillantásra megállapítható volt, hogy csak pár napig lehetett a vízben. Az arc teljesen ép és sértetlen volt, rajta a rothadás még semmi változást elő nem idézett. Ezt a végtárgyaláson tanúk egész sora megerősítette. Így többek között Oláh György kerülő, Lőrinczy István dadái jegyző, Molnár János esküdt (1883 július 7-én). Mindössze a haj hiányzott. Arról azonban gondoskodtunk, hogy a haj hiánya a felismerésnél zavarokat ne okozzon. A holttest fejét vörös kendővel kötöttük be, hogy a hullát megszemlélők a haj hiányát észre se vegyék. (Ezt még Zurányi Kálmán is, aki pedig a védelem tanúja volt, a végtárgyaláson, július 10-én tett vallomásában, megerősítette.)

Hiszen ha Solymosi Eszter ruháiba öltöztetve mutatjuk be a hullát, egészen bizonyos, hogy a ruha nagymértékben befolyásolta volna azoknak Ítéletét, akik a hullát megnézték.

A ruhát azonnal felismerték volna, de csakis a ruhát, amelyet kétségtelenül az eltűnt Solymosi Eszter viselt eltűnése idején. De a ruha felismerése korántsem jelentette volna azt, hogy a testben is felismerték Solymosi Esztert.

Nem tudom elképzelni, hogy az egész művelt világon akadhatott volna olyan naiv

gondolkozású vagy lelkiismeretlen vizsgálóbíró, aki az ilyen felületéé, megtévesztésre alkalmas és az igazság kiderítésére sohasem vezető eljárást alkalmazta volna, s a holttestet felöltöztetve mutatta volna be a tanúknak. Ez az eljárás valóban oktan lett volna, s ha ezt követjük, úgy Székely Ferenc, mint én, valóban érdemtelenekké váltunk volna hivatalunkra.

Egyébként pedig akármennyire elváltoztatta volna az arcot és alakot a víz és rothadás kettős ereje, voltak olyan ismertetőjelek, amelyekről kétségtelenül megállapíthatták volna anya, testvér, rokonok, ismerősök, ha a holttest a Solymosi Eszteré. Ilyen ismertető jelek: fejletlen gyenge testalkata, kétségtelen érintetlensége, a fogak növése, a láb és kezek formája, a körmök alakja és növése. Eötvös szerint volt egy különös ismertetőjele is Eszternek. Eltűnése előtt még egy évvel történt, hogy egy telién rálépett a lábára, s patája mély sebet ejtett a lábfején a hüvelykujj bőre felett. A seb hegedeseinek nyoma megmaradt, s mivel a leányka, mint általában a szegénysorsú falusi leánykák, mezítláb járt kora tavasztól késő őszig, a hegedést – Eötvös szerint – „minden játszópajtása, leány ismerőse jól ismerte. Ha tehát a csonkafüzesi tetem míg élt, Solymosi Eszter volt, ezt a különös jelet meg kellett találni a lábfején” – írja Eötvös. Eszter lábán erről a jelről az anyja említést tesz ugyan, de rokonai, ismerősei, játszótársai nem is tudtak róla. Ebből következik, hogy az feltűnő, szembeötlő nem lehetett.

Ez a nem létező különös jel lett azután a védelem egyik legerősebb fegyvere!

III.

SOLYMOSINÉ A HOLTTESTBEN NEM ISMERI FEL LEÁNYÁT. – EÖTVÖS KIFOGÁSAI A JEGYZŐKÖNYV ELLEN. – DÖNTŐ BIZONYÍTÉKOK AMELLETT, HOGY A HULLA NEM ESZTERÉ. – A CSOMAGOLÓPAPÍR ÉS A FESTÉK ELTŰNÉSE.

A csonkafüzesi hullaszemléhez Tiszaeszlárról csak az eltűnt leányka anyját és nagynénjét rendeltem be. A ruhátlan holttestet megmutattuk a két asszonynak. Alaposan körülszemlélték arcát, fogát és testét minden oldalról. Solymosi Jánosné, a leányka anyja, hosszas vizsgálat után határozottan kijelentette, hogy a holttestben leányát fel nem ismeri, a hulla nem lehet az ő lányáé.

A fájdalomtól és leánya harmadfél hónap óta tartó keresésében megtört anya összekulcsolt kezekkel közeledett már távolról a hullához, s meg volt győződve, hogy a hullában leányát fogja felismerni, midőn ezt annyian mondták neki, már útközben százan és százan. Másodszor is megmutattuk neki a hullát. Szegény asszony azt gondolta, a bíróság tagjai is azt hiszik, hogy a kifogott hulla Eszter hullája, indulatosan kiáltott tehát fel: „Mondom, nem ez az én lányom, akármit mondjanak is az urak, nem az én lányom.”

Ugyanígy nyilatkozott a holttest figyelmes megszemlélése után Eszter nagynénje, Solymosi Gáborné.

A holttest lábait figyelmesen, hosszasan vizsgálták, s rajta a térd-taposástól eredő hegedésnek semmi nyoma nem látszott.

Más rokona, vagy közelebbi ismerőse az eltűnt leánykának nem volt a szemlénél. Székely Ferenc tanácsára az egyik csendlegényt a szemle helyétől távol hátraszorított kíváncsi tömeg közé küldtem azzal, hogy tudja meg, nincs-e az ácsorgók között olyan tisaeszlári, aki Esztert ismerte. Hatan jelentkeztek rögtön, s azokat egymásután a holttesthez bocsátottam.

A helyzet megértéséhez szükséges megjegyezni, hogy ezen a napon, amidőn a zsidóság sietett világgá röpitni az örömhírt, hogy megkerült Eszter, amikor Eszláron éppúgy, mint a környékbéli falvakban a nép között futótűzként terjedt el a leány holttestének feltalálásáról szóló hír, s amikor Eszlárról a tanúnak jelentkező hat egyént is a kíváncsiság hajtotta a hullaszemléhez, hogy megláthassák az eltűnt leányt, azzal a hittel, tudattal, meggyőződéssel és előítéllettel mentek a holttesthez, hogy az nem lehet más, csak Solymosi Eszter. Hiszen ha le is vetkőztettük, mindenki tudta, hogy Eszter ruháiban találták meg. Ki gondolhatott arra az egyszerű paraszti gondolkozású emberek közül, hogy idegen hullát is lehet felöltöztetni Eszter ruháiba? Ki gondolt volna arra, hogy a zsidók ilyen bűnös játékkal merészljenek kísérletet

tenni az igazságszolgáltatás félrevezetésére?

A hat tanú közül hárman gyermekek voltak, a 19 éves Szakolczay Julcsa, a 14 éves Jakab János és a 12 éves Juhász József. Közülök: Lázi János, ajaka, szeme és nagysága után ítélve, a hullában Solymosi Esztert felismerni véli.

Solymosi János, távoli rokona az eltűntnek, az arcállás és nagyság után Solymosi Eszternek gondolja a hullát.

Jakab János a hullát kék szemei, fogainak rendes állása és nagyságából következtetve, Solymosi Eszterének véli.

Szakolczai Julcsa a fogak, szemek és lábak után ítélve határozottan állítja, hogy a India Solymosi Eszteré.

Juhász József a száj, ajak és nagyság után gondolja, hogy a hulla Solymosi Eszteré lehet, de nem biztos abban.

Juhász Andrásné a hulla nagyságát és fogait olyan formának nézi, mint Solymosi Eszteréi voltak, de nem tud az azonosság felől biztosat állítani.

Mindezt szórói-szóra így vettem be a szemléről készült jegyzőkönyvbe.

Mennyire igaz az, amit előrebocsátottam, mennyire befolyásolta a felsorolt tanúk megfigyelő- és ítélőképességét annak szuggesztiója, hogy Solymosi Eszter holttestét fogják látni, misem bizonyítja jobban, minthogy a végtárgyaláson egytől-egyig kijelentették, hogy tévedtek a csonkafüzesi szemle alkalmával, a holt testben nem ismerték fel Esztert (1883. VII. 7). „A titkos tanács és Farkas Gábor községi bíró készítették így ki a tanúkat a végtárgyalásra” – írja Eötvös. Természetesen mindebből egy szó sem igaz. A „titkos tanács” csak Eötvös képzeletében létezett!

Solymosi János, aki eltűnése előtti időben sokáig nem látta Esztert, mert Tiszaeszlártól távol volt szolgálatban, a végtárgyaláson az elnök kérdésére, vajjon jól megnézte-e a hullát, így felelt:

- Megnéztem, de azért bizonyosan nem mondhatom, hogy nagyon jól megnéztem.
- És Solymosi Eszternek találta? – kérdezte tovább az elnök. Solymosi János így felelt:
- Hát azt mondtam, hogy a test nagy, arra nem lehet azt mondani, hogy az volna. Hanem azt mondtam, az arc alakjában, a szemöldökhely vastagsága, ahol látszott és az álla, azt úgy néztem, hogy talán majd hasonlítana hozzá, de egyéb testét nem néztem alkalmasnak Eszteréhez.

Végeredményben kijelenti, hogy csupán „a szemöldökhelyeknek vastagsága és az állának sugársága” folytán mondta Eszterének a hullát.

A kis Jakab János a hulla kék szeméről következtette többek között, hogy az Solymosi Eszteré. Ezzel szemben kétségtelen megállapítást nyert, hogy úgy Solymosi Eszternek, mint a csonkafüzesi hullának fekete szemei voltak.

A szintén gyermek Juhász József az elnök kérdésére, miért mondta, hogy szája, ajka és nagysága után Eszteré lehet a holttest? – így felelt:

- Azért, mert féltém tőle. Én még sohasem láttam hullát!

Juhász Andrásné, aki egyébként éppúgy nem állította, hogy Eszteré a holttest, mint a kis Juhász József, a végtárgyaláson szintén azt mondta, hogy a hulla szeme kék volt, de egyébként nem hasonlított Eszterhez.

A hat közül az egyedüli, aki határozottan állította, némi habozás után ugyan, hogy a hulla Eszteré, a 19 éves Szakolczai Julcsa volt.

Amivel a végtárgyaláson megindokolta, hogy miért ismerte fel a csonkafüzesi szemle alkalmával a holttestét Eszternek, a legjellemzőbb e teljesen találó a másik öt tanúra is.

- Az a hír jött minálunk – mondotta Szakolczai Julcsa –, hogy Solymosi Eszter megvan, aztán megijedtem, hogy én olyat sohasem láttam, hát én arra a hírre rámondtam.

Majd így folytatta:

- Megijedtem tőle, csak körülszaladtam, hogy hamarabb szabaduljak. Hát én arra

mondtam, hogy megvan Solymosi Eszter. Jól nem is tudtam megnézni, mert nagy fogai voltak és rámvicsorította a fogát!

A végtárgyaláson megkérdezte az elnök többek között azt is, hogyan ismerte meg a hullát a fogairól Solymosi Eszternek? Milyen fogai voltak Eszternek?

Akkor már vagy húsz tanú, Eszter legközelebbi hozzátartozói és ismerősei egyöntetűen azt mondták, hogy az eltűnt leánykának feltűnően szép fehér, apró, sűrű fogai voltak.

A hallgatóság önkénytelenül hangos derűtségbe tört ki, amikor ezekután a jámbor Julcsa így válaszolt:

– Feketéek voltak.

Ezzel a szegény, bárgyú, félkegyelmű Szakolczai Julcsával akarták Eötvösök később bizonyítani, hogy a tehéntaposás nyoma ott volt a hulla lábán is! Főügyészi helyettesel, alügyésszel, vizsgálóbíróval, főszolgabíróval, segédszolgabíróval, vármegyei aljegyzővel, három orvosszakértővel és egy orvosszigorlóval szemben, akik valamennyien megnéztük alaposan és jól a lábat, s ott semmi heggedés nyomát fel nem fedeztük. Szakolczai Julcsa, kinek szellemi képességét a szó szerint idézett vallomásból bárki megállapíthatja, csak „körülzaladta” a holttestet; – mint a végtárgyaláson mondta – sa védelem mégis nagyobb bizonyító erejűnek akarta elfogadtatni az ő állítólagos észleletét, mint azokét, akik tudományos szakértelemmel és alapos vizsgálat után foglalták jegyzőkönyvbe a látottakat.

Azt írja Eötvös, hogy azzal a jegyzőkönyvvel követtem el a végzetes hibát, amelyben a felsorolt hat tanú nyilatkozatát felvettem. „Ha e jegyzőkönyvet törvényes alakban és okosan készíti el – írja –, vége van a nagy pernek azonnal, s a nagy csomó ártalan ember nem sínyli a börtönt 14 hónapig” (I. 260.).

Az alatt, hogy „okosan”, Eötvös természetesen azt érti, hogy ennek a hat tanúnak a vallomását úgy kellett volna jegyzőkönyvbe „ennem, hogy belőlük kétségtelenül megállapítható legyen a holttestnek Eszterrel való azonossága. Feltétlenül szavahihetőnek és megbízhatónak kellett volna elfogadni ennek a szemléhez véletlenül odavetődött, fogyatékos megfigyelő és ítélőképességű hat embernek, a fekete szemet kéknek látó Juhász Andrásnénak és Juhász Józsefnek, a gyermekkorban lévő és a hullától megijedő Jakab Jánosnak és a hullát csak körülzaladó és a fogvicsorgástól megrémült félkegyelmű Szakolczay Julcsának, végül Solymosi Jánosnak az észleletét, aki csupán „a szemöldökhely vastagságáról és az áll sugárságáról” vélte a hullában Esztert felismerni. És ezekkel szemben nem lett volna szabad semmiféle jelentőséget tulajdonítani az eltűnt leány anyjának és nagynénjének határozott kijelentésére, hanem el kellett volna földeltetni a halottat s belenyugodni, hogy az Solymosi Eszter, a börtön ajtaját kinyitni és bocsánatot kérni Scharf Józseftől és társaitól, tekintélyes összeggel kártalanítani őket az államkincstár terhére! Így kellett volna „okosan” elkészíteni a jegyzőkönyvet.

Azt írja Eötvös, fel kellett volna jegyezni, hogy e tanúk a holttestnek ama részeit miről ismerték fel, miként adták elő véleményüket, s mivel bizonyították azt.

„E ponton van a nagy per végzetes fordulata” – állapítja meg végül.

„Egyébként is nagy veszteség – írja tovább – a feljegyzések elmulasztása. A mezei, tanulatlan ember figyelőképességének szép bizonyossága lett volna a hü és pontos feljegyzés.”

A mezei, tanulatlan emberek figyelőképességének szép bizonyosságát láthattuk a fentebb elmondottakból. Kettő kéknek látták a feketét, a másik kettő megijedt a hullától. Szakolczai Julcsát, mikor felszólítottam, indokolja meg, hogy a fogak, szemek, lábáról miért, milyen összehasonlítás alapján mondja Eszterének a holttestet, nem tudott egy szót sem szólni.

Eötvös mégis azt írja, hogy „ha a vizsgálóbíró komoly férfi és kiképződött bírói lélek, nem marad meg ennél a néhány szónál, hanem nagy gondosan jegyzőkönyvbe veszi: mit mondott Szakolczai Julcsa Eszternek és a holttestnek szemeiről, fogairól és lábairól.”

Nincs olyan kiképződött bírói lélek, aki a félkegyelmű Szakolczai Julcsából értelmes feleletet ki tudott volna préselni!

Solymosi János arra a kérdésre, miről ismerte fel Esztert, amint láttuk, a szemöldökhely vastagságáról és az áll sugárságáról beszólt. Mennyivel lett volna értékesebb adat a vizsgálatra nézve, ha Solymosi Jánosnak ezt a bölcs megállapítását jegyzőkönyvbe veszem?

Lássuk most már, hogyan kellett volna „törvényes alakban” elkészíteni a jegyzőkönyvet?

„A jegyzőkönyvet egyik tanú sem írta alá – írja Eötvös. Tudott írni mind. A törvény szigorúan megparancsolja, hogy a jegyzőkönyvet azzal, akinek a tanúságát tartalmazza, múlhatatlanul alá kell írni. A vizsgálóbíró egyenesen megszegte e törvényt.

Miért? Mert szentül hitte, hogy a holttest nem az eltűnt lánykéé és számított arra, hogy ezt be is tudja bizonyítani, s ezért nem tartotta komolynak ezt a munkát.

Csak elméje volt gyöngye, nem lelkiismerete” – folytatja tovább hízelt megállapításait.

Eötvös ismét nem létező törvényre hivatkozik. A jegyzőkönyv nem tanúvallomásokot tartalmazott. Nem a látott vagy hallott tényekről tettek vallomást a tanúk, csak arról nyilatkoztak, hogy felismerték-e a holttestet Eszterének vagy sem. Ez okból tehát nyilatkozataik csak rövid feljegyzés alakjában kerülhettek jegyzőkönyvbe.

„A vizsgálóbíró nem volt megelégedve a csonkafüzesi eljárás eredményével – írja Eötvös. – Hat tanú Solymosi Eszternek ismerte fel a tetemet. A ruha kétségtelenül Solymosi Eszter ruhája volt. Eltűnésekor ez volt rajta. Ha megnyugodott volna a tanúk nyilatkozatában, akkor nyomban meg kellett volna szüntetnie a zsidók ellen támasztott vádat és pert.”

Ez igaz. És ha Eötvös előírása szerint „okosan” készítem a jegyzőkönyvet, az eredmény ez lehetett volna. Igaza van Eötvösnek: „E ponton van a nagy per fordulata.”

Vajjon lelkiismeretes, becsületes vizsgálóbíró megnyugodhatott volna-e öt ilyen tanú határozatlan nyilatkozatában, s Szakolczai Julcsának határozott, de semmivel sem indokolt kijelentésében, akkor, amikor az eltűnt lányka anyja és nagynénje határozottan tiltakoztak ellene, hogy a hulla az Eszteré volna, s amikor ott volt az el nem ázott papír és festék, bizonyítékául annak, hogy a hulla nem lehetett 80 napig vízben, nem lehetett a 80 nap előtt eltűnt Eszter hullája.

A papír és a festék! Mi történt a hullacsempészetnek ezzel a két fontos bizonyítékával?

„Miért tűnt el a bíróság kezén nyom nélkül az a csomagolópapír?” – kérde Eötvös (I. 269.). Majd így folytatja:

„Bary vizsgálóbíró érintetlenül találta azt, de az ő jegyzőkönyvében azért nyoma sincs a sárga csomagolópapírnak. Eltűnt, elveszett, éppúgy elveszett a festék is. Azért nem lehetett a holttest közelébe ereszteni Kohlmayer boltost, akitől a festéket vette Eszter!”

Eötvös itt úgy tesz, mint az a bizonyos tolvaj, aki a tömegben kilopja a körülötte állók tárcáját, s azután felháborodva kezd ordítani: Tolvaj! Kiraboltak! Fogják meg!

Nézzük a védelem két tanúja, Zurányi Kálmán gyógyszerész és Szűcs János tiszalöki fuvaros a végtárgyaláson mit mondott a papirosról és a festékről?

Zurányi Kálmán 1883 július 10-én ezeket mondja:

„Azon éjszaka, mikor első ízben megnéztük (t. i. a hullát), az egyik ember megfogta a kezét és lehúzta a kezéről a kendőt. A szolgabíró is ott állt a sír szélén, nem messze onnan és észrevette, hogy valamit csinál az az ember a hullánál és megparancsolta, hogy semmit sem szabad bántani, úgy kell hagyni, amint volt. Akkor az ember megint a helyére tette és be is nyúlt a kendőbe, kihúzott egy papirost, mely egy kockacsúcshoz hasonlított. Piszkos, sárga vastag papiros volt. Én kezembe is vettem. Elvették azután tőlem, nem tudom, visszatették-e vagy nem, de másnap már nem találtam.”

A festékről ezeket mondja:

„A kendőben volt festék és mikor az le lett bontva a hulla kezéről, valaki lekaparta fával. Én azt akkor összekapartam, beletettem papirosba és elvittem haza a gyógytárba és másod-harmadnap Egressy Nagy László eljött a gyógytárba, kérdezte, meg van-e a festék? Mondtam, hogy igen, én odaadtam, nem volt sok.”

Így beszélt Zurányi, akiről Eötvös azt írja (I. 232.), „hogy nagy érdeme van az igazság

kiderítése körül”, s hogy „ez ifjúnak bátorsága és igazságszeretete nélkül” nem jutott volna el oly hamar „az igazság felismeréséhez”. Már tudniillik az Eötvös-féle igazság felismeréséhez.

Szűcs János a végtárgyaláson, július 11-én, az elnök kérdésére, hogy ő volt-e az, aki az éjjeli szemlénél a kendőbe nyúlt, igenlő választ adott.

– És mi jött az ujja közé? – kérdezte tovább az elnök.

– Egy jércetojás nagyságú darab festék.

– Papíros nem volt benn?

– Az is volt, de el volt ázva – felelte Szűcs, – a festék azonban egy darabból állt, nem volt elázva.

Mi következik tehát a védelem tanúinak vallomásából?

A sárga papíros a június 18-i éjjeli szemlénél még megvolt, ez kétségtelen. Az előleges szemlejegyzőkönyvben ezt Kiss Jenő járási főorvos megállapította. A védelem tanúinak saját bevallása szerint az éjjeli szemle alkalmával csak az ő kezükben járt a papíros. Másnap a bírói szemlénél Zurányi már hiába kereste azt. Még Zurányi szerint sem igaz tehát, amit Eötvös állít, hogy én érintetlenül találtam volna a papírost, s még sincsen nyoma a jegyzőkönyvben.

Kinek vagy kiknek állott érdekében a hullacsempészet döntő bizonyítékának, a sárga papírosnak és festéknek az eltüntetése?

Csakis kizárólag azoknak, akiknek bűnös manipulációját a papír és festék leleplezte, elárulta.

A hullacsempészetet nem Eszláron vagy Lökön gondolták ki az ottani alacsony műveltségű zsidók. Nyíregyházán vagy talán Budapesten született meg ez az eszme. A csempészet végrehajtói azonban részben az eszlári, részben a tutajt kísérő zsidó sáfárok voltak: teljesen műveletlen, tudatlan emberek. Nagyon is pontosan és élethűen akarták utánozni az eltűnt leányka eltűnése idején viselt ruházatát és állapotát, s nem gondoltak arra, hogy a papír és festék magukban véve is kizártta fogják tenni azt, amit el akartak hitetni az igazságszolgáltatással, hogy a holttest 80 nap óta van vízben, s hogy az Solymosi Eszter holtteste.

A csonkafüzesi éjjeli szemlénél jelen volt egynehány zsidó Tisza-dadáról és Tiszalökről: Trattner Lipót, a dadái zsidó tanító, Schwarc Sámuel, Lefkovits Bernát, Burger Mór, Czeizler Márkus és Weinberger Mór. Közülük valakinek eszébe juthatott, hogy a papír és a festék leleplezői, árulói lehetnek a csempészetnek. Vagy talán, ami még valószínűbb, Szűcs János kezén veszett el, aki a jelek szerint már akkor elkötelezte magát a bűnpártoló szövetkezetnek?

A valóságot nem lehetett megállapítani soha. Csak annyi kétségtelen, hogy azon az éjszakán, a sötétség leple alatt, eltűnt a sárga csomagolópapír a benne lévő festékekkel együtt. Aki eltűntette, azt gondolta, hogy az összes festéket eltűntette, s nem maradt árulónak semmi belőle. Azt gondolta, hogy a papírost nem látta meg más. Nem gondolta, hogy Kiss Jenő orvos, Lőrinczy jegyző már előbb észrevették. A véletlen folytán azonban a papírosból kicsúszott a kendőbe, s ott maradt egy darab jércetojás nagyságú összeálló, el nem ázott festékdarab, amiről Szűcs János beszélt a végtárgyaláson. A sötétben ezt nem vette észre, aki a többi eltűntette. Erről a festékről másnap a bírói szemlénél készült jegyzőkönyvben is említést tettem ekként:

„A kibontott kendőben, összecsomósodva, átázott, kenőcsszerű állományú kék festék (állítólag ultramarin) találtatott.”

Ezt a festéket kaparta össze és vitte el Zurányi, s adta vissza állítólag Egressy Nagy László alügyésznek.

Nem igaz tehát, amit Eötvös állít, hogy „a bíróság kezén veszett el a papír és a festék”, mert a bírói szemlénél már nem volt meg. A titkos kezek addig már eltűntették. Pedig később, amikor Szűcs János vallomásáról ír, ismét színlelt felháborodással jegyzi meg:

„Hogy ily nagyságú és fontosságú úgynevezett „bűnjel” a vizsgálóbíró és annyi szakértő

szemeláttára elveszett. Furcsa ez!”

Így tereli el ügyesen ce következetesen Eötvös a tapasztalatlan olvasó figyelmét, a csodálatos 80 nap alatt el nem ázott papír és el nem olvadó festék valódi jelentőségéről. Az olvasó együtt háborodik fel a kiváló íróval, a különös eset felett, hogy vizsgálóbíró és szakértők szemeláttára eltűnt a festék, s hogy emiatt nem mutatták be Eszter holttestét Kohlmayer boltosnak felismerés végett!

IV.

TOVÁBB FOLYTATOM A SZEMLÉT ESZLÁRON. – MIÉRT TEMETTÉK A HOLTTESTET A KATHOLIKUS TEMETŐBE? – KIKET ENGEDTÜNK A SZEMLÉHEZ? – A TANÚK EGYIKE SEM ISMERTE FEL A HOLTTESTBEN ESZTERT. – A REFORMÁTUS PAP ÉS A TANÍTÓ FONTOS VALLOMÁSAI. – A LEÁNY TESTVÉREI EGYÉRTELMŰLEG VALLJÁK, HOGY A HULLA NEM ESZTERÉ.

Miután a csonkafüzesi szemlénél az eltűnt Solymosi Eszter anyja és nagynénje határozottan kijelentették, hogy a holttest nem az eltűnt lánykéé, s mivel rajtuk kívül sem más közeli hozzátartozója, sem ismerősei jelen nem voltak, s végül, mert akadtak hatan, akik a holttestben Eszterre ismertek ugyan, de mivel beszédük olyan határozatlannak, megfigyelő- és értelmi képességük olyan gyengének mutatkozott, hogy tanúskodásukat megbízhatónak tekinteni nem lehetett, Székely Ferenc is, én is szükségesnek tartottuk a holttestet felmutani a Solymosi Eszter közeli hozzátartozói és ismerősei előtt. Ezért, tekintettel arra, hogy már késő délután volt, úgy rendelkeztem, hogy szállítsák át a holttestet Tiszaeszlárra, ahol a szendét folytatni fogjuk. Az orvosszakértőket pedig felhívtam, hogy a hullát csak külsőleg szemléljék meg, s a boncolást csak másnap, a tiszzaeszlári szemle után végezzék el. Mit láttak az orvosok külsőleg a holttesten?, arról majd később szólok.

A holttestet éjszakára a tiszalöki temetőkertbe szállítottam, s ott éjjel a Nyíregyházáról kijött Cséplő János fogházőr vezetésével pandúrok őrizték hajnalig.

Eszláron a holttestet özv. Bátori Gáborné kertjében egy faasztalra helyeztettem, s ott folytattuk másnap június 20-án reggel a szemlét ugyanazok jelenlétében, akik előző délután a csonkafüzesi szemlénél jelen voltak, s csak az egyik hatósági tanú személyében történt változás, amennyiben a hivatalosan elfoglalt Dobos Imre főszolgabíró helyett ifj. gróf Pongrácz Jenő cs. és kir. kamarás, földbirtokost alkalmaztam hatósági tanúként.

Azt írja Eötvös, hogy azért választottuk a szemle helyéül Bátoriné kertjét, mert az tőzsomszédságban volt a zsidó imaház udvarának. A köznép előtt azt a látszatot akartuk kelteni, mintha a holttest valósággal a zsinagóga előtt lenne elhelyezve. Ennek oka pedig Eötvös szerint az volt, hogy már eleve azt a hitet és hírt terjesztettük, hogy a hullát a zsidók csempészték Eszter holtteste gyanánt. A holttest haja hiányzott s mert hiányzott, ráfogtuk, hogy le van borotválva, s azért van leborotválva, mert a holttest zsidólány, vagy asszony volt, míg élt. „Nem is lehet máshova tenni, mint a zsidó imaház udvarába.” (I. 271.)

Ez a megokolás annyira naiv, hogy az olvasónak is hitetlenül kell csóválni a fejét. Hogyan, ezt Eötvös, a kor egyik legnagyobbnak tartott magyar elméje írhatta?

Fordítson ezek után az olvasó harminc oldalt Eötvös könyvében, ahol (302. lap) arról ír, hogy a boncolás után hova temették a hullát? Ott szóról-szóra ezeket olvashatja:

„A kálvinisták temetőjébe nem akarták a vizsgálóbíró urak eltemettetni; Solymosi Eszter kálvinista volt, azt még némi utalásnak tekinthették volna arra, hátha mégis csak Solymosi Eszter volt a halott.

A zsidók temetőjébe szintén nem akarták. Hiszen a vérvád szerint csak keresztény szűz vére kell a zsidóknak. Mit keressen hát a halott a zsidók temetőjében?

Ott vannak a katolikusok. ők elfogadnak elevent, holtat egyaránt. Farkas Gábor, a község fufangos bírója, úgy rendelte, hogy a katolikusok temetőjébe temessék el.”

Mi ez? – kérdezheti megdöbbenve a figyelmes olvasó. A vizsgálóbíró urak ráfogják a holttestre, hogy az zsidónő holtteste, mert le van a feje borotválva s mégis a katolikus temetőbe temetik s nem a zsidóba, mert a vérvád szerint keresztény szűz vére kell a

zsidóknak. Ezt a csodálatos okoskodást nincs olyan nyájas olvasó, aki megtudná érteni.

Hiszen a csonkafüzesi holttestről senki sem állította, hogy annak a zsidók vérért vették. Sőt, mint látni fogjuk, az orvosszakértők kétségtelenül megállapították, hogy természetes halállal halt meg s ezzel szemben akarták Eötvösök bizonyítani, hogy a holttest Eszter holtteste s hogy halálát vízbefulladás okozta.

Egyik jellemző és beszédes példája a sok közül, hogyan keveredik a legzavarosabb ellentmondásba egy olyan mestere a tollnak és a szónak, ha nem az igazság egyenes útján halad és célja nem egyéb, mint a vizsgálatot teljesítő hatóság minden intézkedésének, tettének, cselekedetének olyan motívumokat tulajdonítani, amelyekkel annak jóhiszeműségét és helyességét kétségbe lehet vonni.

A holttestet azért temették a katolikus temetőbe, mert kétségtelen megállapítást nyert, hogy nem a református Solymosi Eszter holtteste s mert ismeretlen felekezethez tartozott. Nem tettük fel azt sem, hogy zsidó volna, mint azt Eötvös az egyik helyen állítja (I. 271.), sem azt, hogy keresztény szűz, akinek a zsidók a vérért vették, mint ezt a másik helyen, harminc oldallal később (I. 302.), írja.

Hogy miért Bátoriné kertjében történt a szemle? Mert zárt helyet kellett keresni, ahova nem özönlük be a bábész tömeg s Bátoriné önmaga ajánlotta fel e célra kertjét, amely bekerített, nagy, tágas kert volt.

„Itt sem engedtek a szemléhez zsidót” – írja megint Eötvös. De hiszen az eszlári zsidók, a vádlottak éppúgy, mint a tanúként kihallgatottak, tagadták, hogy ismerték volna Esztert!

Nem engedték a szemléhez Rosenberg Hermant – írja Eötvös –, aki pedig eltűnése napján látta Esztert, amidőn a nála szolgálatban levő Zsófi nővérel beszélgetett az utcán. Azt azonban elhallgatta Eötvös, hogy amikor azután Zsófi elvált a húgától, Rosenberg megkérdezte Zsófitól, kivel beszélt s csak tőle tudta meg, hogy a leány Eszter volt. Különbözik meg sem ismerte. Így vallotta Rosenberg a június 23-i végtárgyaláson, s hozzátette, hogy életében csak kétszer-háromszor látta Esztert, amikor ott járt Zsófinál.

„Ismerte Esztert Scharf Móric is. Ő látta utoljára s ő beszélte el, hogyan ölték meg a zsidók.” őt okvetlenül meg kellett volna idézнем – érvel tovább Eötvös.

Miért? Hiszen Scharf Móric azt vallotta s e vallomás mellett kitartóan megmaradt, hogy a zsidók elvágta Eszter nyakát. A csonka-füzesi hullá nyaka pedig sértetlen volt. Mit kereshetett volna tehát Móric a szemlénél?

„De a legfelháborítóbb, hogy nem idézték meg tanúskodásra Kohlmayert, a boltost, kinél Eszter utoljára volt eltűnése előtt s a festéket vette. Minden törvény s minden józan okosság ezt követelte” – írja Eötvös –, sőt egyenesen is kijelenti, hogy „egyetlen egy ember se lehetett Eszláron, se rokon, se idegen, aki az igazság felderítése végett méltóbb felismerő tanú volt, mint Kohlmayer, a boltos”.

Lapozzon vissza az olvasó az I. kötet 80-ik oldalára, ahol Eötvös Solymosi Eszter eltűnésének idejét próbálja Kohlmayer és a többi tanú vallomásával szemben későbbre tenni. Itt szóról-szóra olvasható:

„Ötven nap múlva melyik boltos emlékszik biztosan arra, hogy egy ismeretlen, jelentéktelen cselédlány hány órákor fut be hozzá pár-krajcárnyi árucikkért?”

Kohlmayer visszaemlékezhetett arra, hogy az ismeretlen mikor járt nála, mert hiszen másnap és nem 50 nap múlva, mikor kihallgattuk, már a falu nagy szenzációja volt a lányka eltűnése. Ennek ellenére azonban a leányt nem ismerte, hiszen nem járt azelőtt a boltjába, amely az Ófalu északi végén volt, míg Eszter szolgálatadója, Huriné, a több mint kétkilométernyire fekvő Újfaluban lakott s eltűnése napján is – amint láttuk – csak véletlenül ment ilyen messzire hozzá, mert szombat lévén, a zsidó kereskedők üzlete zárva volt, Újfaluban pedig nem volt keresztény kereskedő.

Tegyük fel, hogy Kohlmayert megidézzük a szemlére. Kít, vagy mit ismerhetett volna fel? Az eltűnt leányt, akit nem ismert – semmi-estre sem. Legfeljebb a festéket a kendőben. Ilyen

festéket pedig minden szatócs árul Eszláron is, másutt is, zsidó szatócsok is. A festék azonossága tehát éppen semmit nem jelentett volna.

A józan okosság az eljárás eredményessége szempontjából azt követelte, hogy azokat engedjük a holttest megszemlélésére, akik Esztert életében legtöbbször látták, legjobban ismerték, hozzá legközelebb állottak. Hogy ezek kik voltak, annak eldöntésére az egyedül illetékes volt a leányka anyja.

Eötvös a végtárgyaláson (július 21-én), többek közt, ezeket mondta I tanúként kihallgatott Farkas Gábor községi főbírónak:

„Ha biztosan tudta volna az ember, hogy Solymosi Eszter, akkor az élő Solymosi Eszternek ismerőseit kellett volna odabocsátani, de ha gondolták, hogy nem az, akkor mindenkit oda kellett volna eresztetni, hogy mondja meg hát, kicsoda az, ha nem Eszter?”

E szavakat ugyanaz az Eötvös írja, aki konok következetességgel állítja három kötetten át, hogy a csonkafüzesi holttestről, amely az Eszteré volt, mi, a vizsgálóbizottság, azt akartuk elhiteni, hogy az idegen, csempészett, a zsidók által az eltüntetett Eszter ruháiba öltöztetett hulla, csak azért, hogy a vérvádat bebizonyíthassuk az ártatlan zsidókra. Ezért már eleve, a holttest szemléje, bírói vizsgálat és boncolás előtt hirdettük, hogy a holttest nem az Eszter holtteste. Ha ez igaz volna, akkor miért csak azokat engedték volna a szemléhez, akik Solymosiné megállapítása szerint legjobban ismerték Esztert? Hiszen Eötvös idézett szavaiból is egyenesen az következik, hogy éppen abban a biztos feltevésben voltunk – az ellenkező kétségtelen megállapításig –, hogy a holttest a Solymosi Eszteré s azért nem bocsátottunk mást oda, csak az ő ismerőseit. Hogy kicsoda, ha nem Eszter? Ezt akkor, ha minden eszlári embert, keresztényt, zsidót odaengedünk, sem állapíthattuk volna meg. Hiszen nem is Eszláron fogták ki, hanem Tiszadada és Lök között és Eszláron emberemlékezet óta – Eszteren kívül – nem tűnt el senki, hogyan állapíthatták volna meg éppen az eszláriak, hogy kié a holttest?

Lássuk most már, kik voltak azok, akik a holttestet megnézték s mit láttak, mit mondtak?

Húszan néztek meg a hullát e napon s közülük tizenketten Eszter közeli hozzátartozói, ismerősei. Egyértelműleg a leghatározottabban kijelentették mindannyian, hogy a holttest nem az Eszteré.

Gyáni Gáborné szül. Szellei Zsuzsanna, az eltűnt Eszternek unokatestvére, nézte meg elsőnek a holttestet. Az élő Esztert mindennap látta. Kijelentette, hogy a holttest nem az Eszteré. A végtárgyaláson, július 6-án, részletesen elbeszélte észleletét. Ezek szerint „Eszter csak gyermeki alakkal bírt, a holttestnek mindene nagyobb, vastagabb volt. Eszter legközöségesebb, takaros fejű gyermek volt, amíg a holttestnek nagy volt a feje. Eszter foga apró volt, a holttestnek pedig hátra volt a foga, úgy kivicsorítva”.

Végül azt mondja, hogy a holttest szeme kék volt, míg Eszteré barna s a holttest nyakán forradást látott. Eszter nyakán pedig nem volt forradás.

E két megfigyelés téves volt. A végtárgyaláson a legtöbb tanú sorban ismételte. Mindkét észlelet közönséges optikai csalódásnak minősíthető. Dr. Belky egyetemi tanár, az egyik szakértő orvos, a július 12-i végtárgyaláson úgy magyarázta ezt, hogy a tanúk a hulla szempilláit nem emelték fel s a piszkos, kékes kötőhártyát látták csak, a boncoló orvosok szerint pedig a hulla állkapcsa fel volt támasztva s így a fül felé húzódó bőrfedőt nézhatték forradásnak a tanúk. (Végt. VII. 13.)

Persze Eötvös a tanúknak e két tévedését kihasználta arra a gyanúsításra, hogy a tiszzaeszlári per végtárgyalását „nappal, a hivatalos órák alatt, a bíróság vezette, de éjjel, a hivatalos órákon kívül, valami más titkos kéz”. (I. 285.) Hogy kié volt ez a titkos kéz? azt nem árulja el, mint ahogy a tiszzaeszlári „titkos tanácsot” is sokat sejtető, rejtélyes ködbe burkolja. Az egyik éppúgy nem létezett, mint a másik Eötvös szerint a tanúkkal elhittették egy év alatt százszorosan, hogy a holttest nem Eszteré és miután azt szentül hitték, e hitükhöz és meggyőződésükhöz kellett keresni koholt ürügyeket, hogy nézetüket a bíróság előtt alaposnak

tüntethessék fel.

De hiszen a tiszaezlári szemle alkalmával még mindenki azt hitte, hogy Solymosi Eszter holtteste került elő! A napilapok előző esti kiadásaikban már világgá röpítették a Heumann távirata alapján az örömhírt. S a tanúk a szemle alkalmával éppúgy mindannyian egyértelműleg kijelentették, hogy a hulla nem Solymosi Eszteré, mint egy év múlva a végtárgyaláson. A lényegben tehát egyező volt a vallomásuk, csak az indokolásban tért el. S hogy voltak, akik nyilván tévesen az orvosszakértők szemle jegyzőkönyvének adataitól eltérő észleletekről számoltak be, az csak a szemle óta elmúlt egyévi időnek tudható be, amely idő óta sok mindent hallhattak a tanúk a hulla felől beszélni, amit a végén saját észleletüknek tulajdonítottak. Ha létezett volna az Eötvös által kitalált titkos kéz, elsősorban gondoskodott volna arról, hogy a tanúk vallomása az orvosszakértők véleményével összhangzásba kerüljön, s hogy nyilván téves és valótlan észleletekkel ne tegyék maguk a tanúk kétségessé megfigyeléseik megbízhatóságát.

A második tanú:

Szuhi Györgyné szül. Schwartz Katalin, özv. Solymosi Jánosnének tőszomszédja, sokáig és nagyon jól ismerte Solymosi Esztert, de kijelentette, hogy sem arckinézése, sem orra nem olyan volt, mint a hulláé, határozottan állította, hogy a hulla nem Solymosi Eszteré.

A végtárgyaláson elmondta, hogy a hullának széles válla és csípője volt, szélesarcú is volt, míg Eszter vékony lány volt, vékony, hosszúkas arccal. A hulla kék szeméről és nyak alatti forradásáról ő is beszél. Végeredményben kijelentette, hogy a hullának „semmiféle része nem volt olyan, mint Eszteré, nem lehetett Eszterhez még hasonlítani sem a hullát” (1883. VII. 7).

A harmadik tanú:

Gazdag Józsefné szül. Kramer Mária, özv. Solymosi Jánosnének 10 év óta átelleni szomszédja, határozottan állította, hogy a hulla nem Solymosi Eszteré, akit ő nagyon jól ismert.

A hulla karját és lábát vastagabbnak találta, mint amilyen Eszteré volt. A forradást a nyakon ő is látta.

A következő tanú:

Olajos Bálintné szül. Szakolcai Erzsébet, Solymosi Esztert, ki egy évig, mint cseléd, nála lakott, s csak 1882 január 1-én jött el tőle, nagyon jól ismerte, kijelentette, hogy a hulla nem az eltűnt leányé.

A végtárgyaláson elmondotta (1883. VII. 7), hogy Eszternek hosszas, vékony arca volt, rendes kis feje, a hullának pedig nagy feje. A hulla lábán tyúkszem volt, Eszternek pedig nem volt tyúkszeme. Eszter lábujjai széjjel terpedtek, a hulláé egymáson állottak, Eszter fogai aprók, sűrűek voltak, a hulla fogai kopottak. Olyan feltűnő szép fogai voltak Eszternek, hogy sokszor mondta is neki: De szép, apró fehér fogaid vannak Eszter! Kétannyi széles volt a holttest, mint Eszter. A nyakon levő forradásról ő is beszélt.

Sanyi Józsefné született Gulyás Eszter, akinek első férje – ki 1881. év december közepén elhalálozott –, Solymosi András, az eltűnt Eszternek testvéri atyja volt, s Eszterrel, mint sógornő, négy évig együtt lakott, kijelentette, hogy a hulla semmi tekintetben nem olyan, mint Solymosi Eszter, ez okból nem is lehet az ő hullája.

A végtárgyaláson elmondta, hogy a hulla sokkal vállasabb, csípőjénél szélesebb, minden része vastagabb, testesebb volt Eszternél. Eszternek apró, fehér, sűrű fogai voltak, a hullának nagy, ritkán álló, sárgás fogai. Eszter lábujjai széjjel állottak, a hullán a lábujjak egymásra voltak hajolva. A holttest szemét ő is kéknek látta.

A hatodik tanú:

Szellői Gábor határozottan állította, hogy a hulla nem Solymosi Eszteré, akit ő jól ismert gyermekkorától, s akinek arckifejezése egészen más volt.

A végtárgyaláson hozzátette, hogy Eszter vékony leány volt, a hulla természetesebb, vastagabb.

A hetedik tanú:

Ifj. Papp József szerint a hulla nem lehet az általa jól ismert Solymosi Eszteré, akinek alakja, test állása, arckifejezése egészen más volt, mint a hulláé.

A test nagyságáról, széles mellkasáról idősebbnek nézte a holttestet, mint 14 éves leányénak, 22-25 évesre becsülte.

Lápossy János református lelkész volt a következő tanú.

Esztert jól ismerte még mint iskolás gyermeket, s mint egyházának hívét. Mióta az iskolából kikerült, többször látta az utcán. Határozottan kijelentette, hogy nem ismeri fel a hullában Solymosi Esztert.

Eötvös és védőtársai a végtárgyaláson hosszas faggatás alá vették úgy őt, mint a református tanítót: Várkonyi Ferencet, aki mindjárt Lápossy János után ugyancsak megszemlélte a holttestet.

A szemlénél szereplő összes többi tanú egyszerű földműves sorból valók voltak, a szegény eltűnt cselédleány rokonai, szomszédai, ismerősei. Az alacsonyabb műveltségű és értelmi képességű emberekre rá lehetett mondani azt is, hogy tévedtek ítéletükben, a pap és tanító azonban intelligens, tanult emberek voltak. Vallomásuknak, észleletüknek, nézetüknek nagy súlyát Eötvös és védőtársai sem vitathatták el.

Lápossy János a végtárgyaláson azt vallotta, hogy a hulla ki-fejlettebb, csontosabb volt, mint Eszter, s az arckifejezése sem az volt. Eszter gyöngye, fejletlen leányka volt, a hullánál feltűnt a mellkas domborúsága, szélessége, látszott, hogy az erősebb volt Eszternél.

A közvádó kérdésére, hogyan érti vallomását, határozottan állítja-e, hogy a szemlélt hulla nem volt Eszteré, vagy megengedi az ellenkezőjét is, így felelt:

– Semmikép sem volt az Eszter.

Eötvös elismeri, hogy a lelkész „becsületes, nyílt” őszinte arcú volt, s nem érzett és nem nyilvánított soha gyűlölséget a zsidók ellen”. Vallomását mégis valótlannak, véleményét alaptalannak tartja. Ezért úgy intézte hozzá kérdéseit, „hogy a bíróság ezt belássa, s a tanú maga is érezze, hogy tanúsága semmit sem ér. (I. 275.).

Eötvös kérdéseit csakugyan úgy adta fel, hogy bár sem a bíróságot, sem a tanút nem győzte meg arról, hogy a tanú vallomása valótlan, azt a hamis látszatot azonban kétségtelenül felkelthette, hogy a vallomás nem feltétlen értékű. Ezekkel a kérdésekkel a legműveltebb, a legélesebb megfigyelőképességű tanúvallomást is abban a látszatban lehetett volna feltüntetni, hogy az semmit sem ér. Azonos kérdéseket tett fel úgy a papnak, mint a tanítónak.

Azt kérdezte például mindkettőjüktől, mikor látták utoljára Esztert? Természetesen erre a kérdésre pontosan felelni egyik sem tudott. Várkonyi Ferenc tanító felelete annyira talpraesett volt, hogy tovább azután nem is kutatta a dolgot Eötvös.

– A falusi ember olyan, hogyha ma nem találkozik egymással, másnap már találkozik, mert nem olyan nagy a község.

Eötvös azt írja, hogy nem tudta a lelkész, vajjon „tavalylátta-e utoljára vagy harmadéve” (I. 276.). Ez nem igaz. Hiszen mindössze négy év óta ismerte Esztert, amint a tárgyaláson mondta!

Az ismétlődő iskolába járt a leányka, meg a templomba. Azt nem tudta, hogy vajjon a templomban, vagy az iskolában találkozott-e vele utoljára. De évekről szó sem volt, legfeljebb arról, hogy eltűnése előtt egy-két nappal, vagy esetleg egy két héttel látta.

Azt írja Eötvös, hogy „Eszter már 1879-ben kikerült az iskolából, s az élete utolsó két évében ismétlődő iskolába kellett járnia, azaz kellett volna. „Szegény cseléd volt, a falun is kívül lakott, bizony, ő ritkán mehetett oda, nem is igen eresztették.”

Mindez azonban pusztán feltevés Eötvös részéről, amit ő maga talált ki és semmi alapja sem volt. Sőt az sem igaz, hogy 1879-ben került volna ki az iskolából. A lelkész vallomása szerint csak egy évvel később, 1880-ban.

Ebből a kérdésből, illetve a lelkésznek arra adott feleletéből azt akarta kimutatni Eötvös,

hogy a lelkész nem is ismerhette jól Esztert az iskolában a sok gyerek, a templomban a sok hívő között, alakját, arcát meg sem jegyezhetette, s miután nem tudta megmondani biztosan az időpontot, mikor látta utoljára, azóta fejlődhetett, csontosodhatott, erősödhetett a serdülő leány.

A másik kérdése ez volt:

– Látta-e meztelenül Esztert?

Természetesen nem látta. A holttestet pedig csak meztelenül látta. „A női lest lennel arányairól azonban, ha azt rendes öltönyben látjuk, alig lehet tudomásunk – írja Eötvös. A tévedés igen gyakori. A csalódás mindennapi” (I. 277.).

Tévedés, csalódás valóban előfordulhat, de nem akkor, lia az eltűnt leánykát – akit felöltözve látlak csak – ruhástól gyenge, vékony fejletlen testalkatúnak mondják, míg a holttestet, amelyet viszont csak meztelenül láttak – így meztelenül is sokkal erősebbnek, csontosabbnak, szélesebbnek, nagyobbak mondják. Megfordítva, vagyis ha Esztert mondták volna erősebbnek, fejlettebbnek a holttestnél, szó lehetne arról, hogy a ruha okozta a tévedést, így azonban nem.

Várkonyi Ferenc tanítótól is megkérdezte Eötvös, látta-e meztelenül az eltűnt leánykát? Az éles és gyors felfogású tanító erre a kérdésre is olyan talpraesett választ adott, hogy Eötvös meglepetésében és zavarában olymódon fűzte tovább a kérdéseit, hogy a tárgyalás egész hallgatósága nevetésbe tört ki.

Várkonyi Ferenc azt felelte a kérdésre:

– Igaz, hogy meztelenül nem láttam Esztert, de ruhában igen és ruházattal együtt sem volt olyan széles, mint a hulla meztelenül.

Eötvös erre a nem várt feleletre egy pillanatig megdöbbenve hallgatott, de a következő pillanatban tovább kérdezte:

– Ezt is csak úgy gondolja, de méretei nincsenek sem Eszterről, sem a hulláról?

A tanító erre a szokatlan és különös kérdésre elmosolyodott.

– Hát hogy volnának méreteim! – felelte csodálkozva. Később a holttest fejalakjáról volt szó.

– Hát az élő Solymosi Eszternek a koponyaméreteiről szerzett magának meggyőződést azáltal, hogy megtapogatta, vagy megmérte volna? – kérdezte Eötvös.

A józan észjárású tanító erre már csakugyan elámélikodva felelt:

– Miért mértem volna meg? nem volt rá szükségem.

Eötvös erre megmagyarázta, hogy csaknem lehetetlen nem csalódnai, ha csak szemmel nézi az ember és nem méri meg.

Végre is a tanító észrevette, mit akar Eötvös különös kérdéseivel. Hogyan akarja a kérdésekkel zavarba hozni, s azt a látszatot kelteni, hogy a vallomása megbízhatatlan. Hogy elejét vegye Eötvös további szörszálhasogató és kötekedő kérdéseinek, így válaszolt:

– Kérem, én Esztert ismertem és azt a hullát azért néztem meg, hogy miben különbözik vagy miben hasonlít?

Eötvös azonban nem hátrált meg olyan könnyen:

– Nekem van testvérem innen vagy 35 esztendeje, de soha nem szemléltem a koponyáját abból a célból, hogy magamnak meghatározzam, mekkora lehet az.

A tanító sem hagyta magát:

– Kérem, nekem is van testvérem, akinek egészen más a koponyája, mint az enyém, az övé hosszúkás, az enyém kerek.

Eötvöst megint meglepte a felelet. Ez egyszer emberére talált! Most már kissé ingerülten kérdezte:

– Hát azt kérdezem, hogy Solymosi Eszter koponyáját abból a célból, hogy méretei iránt meggyőződést szerezzen magának, obszerválta-e valamikor Solymosi Esztert életében? Nem szemlélte-e meg oly célból, hogy a koponyáját megmérje?

Erre a kérdésre már aztán nem is felelt a tanító, mert a közönség harsogó nevetésbe tört ki, mire Eötvös felállt s kijelenté, hogy e kérdések súlyát és fontosságát nem érti a közönség kilenczted része sem, tehát kéri az elnököt, csináljon rendet.

Bizony ezeknek a kérdéseknek a súlyát és fontosságát nem is lehetett megérteni, mert hiszen súlyuk és fontosságuk nem is volt. Ilyen módon, ilyen kérdésekkel nincs az a megbízható tanú, akinek vallomásából ki nem lehetne mutatni, hogy észleletei nem pontosak, s így a vallomás semmit sem ér.

Hiszzen olyan tanú nem is akadhatott, aki Esztert életében mezítelenül látta, koponyáját centiméterrel méregette abból a szempontból, hogy hátha valamikor majd eltűnik, s találnak egy hullát a ruhába öltöztetve, akkor majd lemérje annak a hullának a koponyáját is, s mindkét mérés eredményéről számot tudjon adni a bíróság előtt.

A harmadik ilyen élclapba való kérdése volt a jókedvű Eötvösnek a szegény paphoz:

Vajjon az élő Solymosi Eszternek karját, s karcsontjait megtapintotta-e?

Természetesen ijedten tiltakozott e feltevés ellen a pap.

– Dehát akkor az élőnek és halottnak csontosságát miként hasonlíthatja össze? (I. 278.) – kérdezte diadallal Eötvös.

A pap nem tapintotta meg Eszter karcsontjait, megfigyelése, észlelete tehát téves – vallomása értéktelen!

– Miből állapítja meg, hogy a holttest csontosabb volt Eszternél? – gyötörte tovább a szegény papot Eötvös.

– A mellkas domborúságából – felelte.

Eötvös már most ilyenforma okoskodással dönti meg a pap következtetésének alapos és helyes voltát:

„A halott hanyatt feküdt. Ilyen helyzetben a mellkas kidomborodik. Hogy Solymosi Eszter mellkasának domborúsága hasonló fekvő helyzetben mekkora lett volna, azt el sem tudja képzelni az a tanú, aki Solymosi Esztert mindig csak állva, kissé lehajtott fejjel, s kissé előre hajlottan látta életében.”

A kissé lehajtott fejét a kissé előre hajolt test persze Eötvös képzeletében született meg. Hogy Eszternek ilyen járása és tartása lett volna, sem a pap, sem más tanú nem állította.

Csudálatos, hogy ezek után Eötvös nem kérdezte meg a lelkészt: Látta-e Esztert hanyatfekvő állapotban?

És így ment ez tovább a nevetségesség határáig, sőt azon túl. Így akarta Eötvös a két intelligens tanú, a pap és tanító vallomásának fontosságát és súlyát leértékelni.

Végül is megállapítja, hogy a lelkész – saját bevallása szerint – a holttestet nem is nézte meg jól.

„Maglehető undorral tekintett rá az ember, sokáig nem is volt kedve hozzá” – idézi Eötvös a lelkésznek a végtárgyaláson tett kijelentését. Elfelejtí azonban idézni ugyanerre a kérdésre adott feleletének első részét, amely így szólt:

„Én körüljártam az asztalt és amennyire szemmel lehet, megnéztem.”

Elvégre a pap nem orvos, nem szakember, hogy a holttest minden egyes testrészét kézzel végig tapogassa. Nem is azért hívták a hullaszemléhez, hanem, hogy a holttest megtekintése után megállapítsa, Solymosi Eszteré-e az vagy sem? Erre a kérdésre teljes határozottsággal és biztonsággal felelte, nemcsak a szemle alkalmával, de később a végtárgyaláson is, hogy a holttest nem az Eszteré s nem csupán „következtette” ezt „az ábrázat különbözőségéből” – mint Eötvös írja (I. 280.).

A kilencedik tanú, akinek a holttestet bemutattuk, a már előbb említett Várkonyi Ferenc református tanító, aki Solymosi Esztert tanította, úrvacsorához készítette, s azóta is gyakran látta. A holttestet tüzetesen megnézte, látott már élettelen, rothadásban lévő hullát, ő is azt mondja, mint a többi tanú (végtárgyalás 1883. VIT. 7):

„Eszter korához képest fejletlen, vékony termetű volt, keskeny homlokkal, rendes alakú

orral, a holttest pedig természetes, domború mellű, magas, domború homlokú, fitos orrú volt, s a feje is nagyobb volt, mint Eszternek, a csípőcsontja pedig szélesebb. Gyermeklány nem lehetett olyan kifejtett, mint a hulla.

Várkonyi tanító vallomását Eötvös csak röviden érinti, sietve elsiklik felette, s nem dicsekszik el a tanító találó és reá nézve kellemetlen válaszaival, a végtárgyaláson feltett lehetetlen kérdéseire.

A következő tanú:

Tóth Mari 19 éves leány, mint közeli szomszéd, nagyon jól ismerte Solymosi Esztert de határozottan állítja, hogy az alacsonyabb, nem ilyen testes, kisebb fejű volt, mint a hulla, s a lába állása is egészen más volt.

Ő is azt mondta, amit a többi tanú, hogy a lábujjak Eszternél széjjel állottak s a holttestnél egymásra hajlottak. A hullának tyúkszeme is volt. Eszter fogai apró, fehér fogak voltak, a hulla fogai nagy, lapos fogak, egymásra hajolva.

Eötvös szerint ez a tanú két okot hozott fel arra, hogy a hulla nem Solymosi Eszteré, az egyik, hogy a hulla szeme kék volt, a másik pedig, hogy Eszter nála kisebb volt, a holttest pedig nagyobb.

Nem igaz, hogy csak ezt a két okot hozta volna fel. Eötvös a fentebb már felsorolt többi okot: a lábujjak, a fogak különbözőségét egyszerűen elhallgatja. Pedig főként erre alapította a végtárgyaláson Tóth Mari a véleményét. Mellékesen említette fel – ő is tévesen –, hogy a holttestnek kék szeme volt s jegyezte meg Eszter, a holttest és sajátmaga között észlelt magasságbeli különbséget is (végtárgyalás, 1883. VII. 6).

Eötvös kérte a törvényszéket, méresse meg a leányt, mert az legalább 150-160 cm volt.

Az elnök akkor már megelégette Eötvösnek a tárgyalás komolyságát veszélyeztető féktelenkedéseit és a kérelem teljesítését megtagadta.

Lehet, hogy a hallgatóság sorában ülő alispán valóban megmérte a fogházőrmesterrel a leányt – amint azt Eötvös leírja –, ez azonban a tárgyaláson kívül történt. Végeredményben nem is volt fontos Tóth Mari vallomásának ez a része. Hiszen nem a magasságbeli különbség volt az egyedüli és legfőbb eltérés a holttest és az élő Eszter között. Voltak sokkal lényegesebb különbségek, amelyek az eljárás során minden kétséget kizárólag beigazolódtak. Nem centimétereken fordult meg a holttestnek Eszterrel való azonossága vagy különbözősége.

A két utolsó tanú, s aki a holttestet megszemlélte: az eltűnt leány két testvére, a 24 éves János és a 17 éves Zsófi.

Mindketten határozottan kijelentik, hogy a hulla nem Eszteré, aki a hullánál sokkal kisebb volt, arckifejezése egészen más volt, a fogai szintén. Apró, sűrű fogai voltak és nem hajlottak egymásra, mint a hulla fogai.

– Első tekintésre mindjárt láttam, hogy az nem Eszter – mondta a végtárgyaláson (VII. 21) Solymosi János. Nagy képe, nagy szája, nagy homloka volt. Eszteré kisebb volt. Nem lehetett a hulla tizennégy éveshez hasonló, mert nagy test volt.

Solymosi Zsófi is azt mondta, hogy a hulla vastagabb volt, mint Eszter.

– Nem olyan nagy ábrázatja volt az én testvéremnek. Keskeny ábrázata, kis apró fogai voltak. A hulla fogai takarták egymást, Eszter fogai nem. A hulla ábrázata hosszabb és szélesebb is volt, mint Eszteré. Az én testvéremnek kis lába volt és széjjel álló ujjai, ennek nagy lába és összeálló ujjai.

Megkérdeztem a két testvértől, milyen magas volt Eszter? A testvérek között örökös a vetélkedés, ki nagyobb, ki meddig ér a másiknak? Legpontosabban az eltűnt leányka testvérei tudhatták megmondani, milyen magas volt Eszter? Kérdéseimre kijelentették, hogy Eszter kisebb volt Zsófinál, szeméig ért nővérenek.

Megmértem Zsófit, 144 centiméter magas volt, a szeméig pedig 134 cm. A hulla magassága szintén 144 cm. Tehát a hulla 10 centiméterrel magasabb volt, mint Eszter.

„Ez világos – írja Eötvös. – El is döntötte volna ez a kérdést alaposan, ha a vizsgálóbíró följegyzésében csak egyetlen szó is igaz volna.”

Eötvös szerint Solymosi János úgy mondotta, hogy Eszter a melléig ért Zsófinak, Zsófi pedig azt mondotta, a szemöldökéig ért. Ezt a két össze nem férő állítást – szerinte – egyszerűen kifelejtettem a jegyzőkönyvből, hanem e helyett írtam be, hogy Zsófinak csak a szeméig ért.

„Íme, a papíros hamissága!” – állapítja meg Eötvös.

Solymosi János és Solymosi Zsófia a végtárgyaláson egy év múlva valóban úgy mondták, hogy Eszter a melléig, illetve a szemöldökéig ért Zsófinak. A szemle alkalmával azonban mind a ketten egyértelműleg azt mondták, hogy a szeméig ért.

A szemlejegyzőkönyv tartalmát a helyszínén mondtam tollba. Hallották minden szavát Székely Ferenc főügyési helyettes, az alügyész, a két hatósági tanú, gróf Pongrácz cs. kir. kamarás és Miklós vármegyei aljegyző, a három orvosszakértő, segédszolgabíró, csendbiztos. Elképzelhető-e, hogyha valótlanúságot mond tollba a vizsgálóbíró, azt ennyi tisztességes, szavahihető, komoly hatósági személy szó nélkül hagyja?

Végeredményben mindegy, ha akár azt mondták volna Solymosi János és Zsófi egyértelműleg, hogy Eszter melléig ért Zsófinak, akár azt, hogy a szemöldökéig.

Eötvös kifejti, hogy a szem és szemöldök nem mindegy. Két-három, esetleg több centiméter különbség is lehet szemöldök és alsó szemhéj között.

Ugyanaz az érvelés, amint a „koponyának mérés céljából megszemlélésénél” fentebb láttunk.

Hiszen itt sem centimétereken fordul meg a dolog. Akár a melléig, akár a szeméig, akár a szemöldökéig ért Zsófinak az eltűnt Eszter, végeredményében mindegy. A lényeg az, hogy mindkét testvér határozottan állította, hogy Eszter jóval alacsonyabb volt Zsófinál, akinek magasságát egyformának találtuk a holttestével. Az Eszternél ezek szerint jóval magasabb holttest, tehát ez okból sem lehetett Eszter holtteste.

Természetesen Eötvös ebbe sehogysem tudott belenyugodni.

Kész volt az ellenvetés! „Solymosi János azt mondta, hogy Zsófi és Eszter sohasem mérköztek össze. Zsófi is ezt mondta 1882 december 8-án, de a végtárgyaláson már kijelentette, hogy olyanképpen összemériköztek, hogy szembeálltak egymással, mert Eszter örült, hogy fiatalabb létére majdnem olyan magas, mint Zsófi.”

Mi az az összemériközés? Gyermekkorából mindenki visszaemlékezhet, hogy a mériközők hogyan állottak háttal egymásnak, a két lábat szorosán összetéve, úgyhogy sarkaik hátul összeérjenek. Ez a szabályszerű mériközés!

Eötvös nagy kérdést csinált ebből a végtárgyaláson. Történt-e Zsófi és Eszter között ilyen szabályszerű mériközés. Éppúgy kiaknázza e kérdést a legapróbb részletekig, mint a református paphoz és a tanítóhoz a koponya méreteiről feltett kérdéseket.

Ki látta, hogy összemériköztek Zsófi és Eszter? Ha történt össze-mériközés, állítson erre tanút Zsófi. És ha történt, mikor történt? Mondja meg pontosan az évet, a hónapot és a napot – talán még az órát és percet is!

Azt írja Eötvös:

„A védők fontosnak tarthatták, hogy Zsófi vallja meg, mikor mériközött össze Eszterrel?

Nem vallotta meg, általában nagy konokságot mutatott a tárgyalás alkalmával.”

Rögtön megállapítja Eötvös, hogy ez a konokság a „titkos kéz” vezetésének tulajdonítható.

Ebből a konokságból azután, ami egyszerűen abból állott, hogy szegény Zsófi nem tudta, mert nem is tudhatta megmondani pontosan az időt, mikor mériköztek össze, Eötvös ugyanolyan messzemenő következtetéseket kész levonni a védelem javára, mint amilyeneket levont – amint láttuk – abból a körülményből, hogy a református pap és tanító nem tudták napra pontosan megjelölni, mikor látták utoljára a leánykát?

Évekről, hónapokról a papnál és tanítónál sem lehetett szó, csak napokról, vagy legfeljebb

hetekről, mégis diadalmasan állapította meg Eötvös: „hiszen azt sem tudják egy éve, vagy harmadéve nem látták-e a leánykát?”

Ugyanezt mondja most Zsófinál is. „Nem tudja, nem emlékszik, tavaly mérkőzött-e össze, vagy harmadéve?”

És utána teszi mindjárt: „Ez nagyon fontos nyilatkozat. Mert 1881-ben a 12 éves Eszter csakugyan érhetett Zsófi melléig, később érhetett a szemöldökéig, s halálakor a természet rendes törvénye szerint, mégis lehetett 144 cm magas. Jól tudhatta ezt a vizsgálóbíró is, ki is tüntethette volna a felismerési jegyzőkönyvben, de nem tette. Ennek kitüntetését vagy elméje vagy szándéka nem engedte.”

Szóval a végén kiegészítik Eötvös is. Megengedi, hogy igaz az eltűnt leány két testvérenek a vallomása, de csak az általa felállított hármas időbeli beosztással.

Abban tökéletesen igaza van Eötvösnek, hogy a két testvér vallomásának az általa kiesztelt időbeli eltagolása nem jutott eszembe és sem elmém, sem szándékom nem engedte, hogy ilyen bölcsességet jegyzőkönyvbe vegyek.

Vajjon látott-e valaki normális észjárású vizsgálóbírótól vagy más hatóságtól felvett olyan jegyzőkönyvet, amelyben következtetések, feltevések vannak, a jegyzőkönyvet készítő egyéni és esetleg önkényes következtetései és feltevései? A jegyzőkönyvnek természetes rendeltetéséhez képest tényeket kell tartalmazni, következtetni csak az ítélő-bírónak az ítélet indokolásában van joga.

Egyébként abból a pusztán tényből, hogy nem tudta pontosan megjelölni az időt Zsófi, amikor összemérvék, azt a következtetést, hogy 1881-ben érhetett Eszter a melléig, később a szemöldökéig, s hogy halála idején egyforma magasak lehettek, csak az vonhatja le, aki nem létező törvényekre éppoly merészséggel hivatkozik, mint saját fantáziájából merített valótlán adatokra.

Amidőn a végtárgyaláson a szegény Zsófit is sikerült végre Eötvösnek „analizáló” kérdéseivel a türelméből kihozni, a maga természetes, egyszerű józan észjárásával elejét akarván venni a zaklató kérdések özönének, így fejezte be a maga részéről a vitát:

– Kisebnek kellett lenni mint én, mert fiatalabb volt nálam.

Eötvös mohón kapott a szavak után.

„Végre is a jó nevelésű és egyszerű paraszt lányka alig lehet olyan tompa elméjű, vagy behálózott lelkű, hogy szavain az igazság fénye itt-ott át ne csillanjon” – írja diadallal Eötvös.

Így engesztelődött ki a védelemnek annyira kellemetlen Zsófival szemben. Ezzel kész volt megbocsátani neki egész vallomását, mert alkalmat szolgáltatott ezzel az egyszerű szavakkal arra, hogy a nagy lélekanalitikus diadalérzetével reá mutasson:

„Íme, a mindennapi tanú, aki nem azt vallja, amit tud, hanem azt vallja, ahogy vélekedik!”

Látni fogjuk, hogy a védelem tanúit a végtárgyaláson nem vette Eötvös ilyen analízis alá. Nem kutatta, vajjon készítettek-e méreteket Eszter életében annak koponyájáról, megtapintották-e karcsonjtait, látták-e meztelenül? Vakon hitte minden szavukat. Hogyne hitte volna, mikor ő adta a szájukba a szavakat.

De hiába volt minden analízálás, a centiméteres szörszálhasogatás, hiábavalók voltak az önkényes feltevések és következtetések, tény az, hogy az eltűnt leány két testvére egyértelműleg és határozottan vallották, hogy Eszter alacsonyabb volt Zsófinál. Sem Zsófi, sem fivére János nem így vélekedtek volna, ha Eszter magasabb lett volna Zsófinál vagy éppen egészen egyforma magasak lettek volna!

Akár melléig, akár szeméig ért Eszter Zsófinak, akár összemérvék, akár nem, nem kellett hozzá sem tanult fő, sem élesebb megfigyelőképesség, hogy eldöntsék, ha nem is milliméternyi pontossággal, csak körülbelül, mennyivel nagyobb vagy kisebb egyik testvér a másiknál, és kétségtelen, hogy mikor erről vallomást tettek a testvérek, nem arra gondoltak, hogy egy vagy két évvel előbb milyen volt a magasságbeli különbség a két nővér között.

Huri Andrásné – Eszter szolgálatadója – lett volna az utolsó tanú, akinek a holttestet meg

akartuk mutatni.

„Csakhogy Huriné azt mondta, ő oda nem megy – írja Eötvös – s a holttestet meg nem nézi, mert ő ott mindjárt meghal. Hiába volt minden rábeszélés, erőltetés, Huriné kitért a tetemrehívás elől. Érzékenysége előtt, idegeinek gyöngesége előtt az igazságszolgáltatásnak meg kellett hajolni. A lágyszívű vizsgálóbíró felmentette a tanúskodás alól.”

Természetesen a dolog nem egészen így történt. Amint azt a jegyzőkönyv is tanúsítja. Hurinét a holttesthez vezettük, de mielőtt megnézhetne volna, rosszul lett. Az egyik szakértő orvos, dr. Trájtler Soma megvizsgálta, s az ő orvosi véleménye alapján kénytelen voltam felmenteni a hulla megtekintésének kötelezettsége alól.

Végre újra a holttesthez hívtuk Solymosi Jánosnét és Gábornét, Eszter anyját és nagynénjét, akik ismét hosszasan megnézték azt, de újból kijelentették a leghatározottabban, hogy a hullában a nagy különbözőségeknél fogva Esztert fel nem ismerik.

A végtárgyaláson Solymosiné is ugyanazokat vallotta, mint a többi tanú, hogy Eszter lábujjai széjjel állottak és rövidek voltak, amíg a hulláé szorosan egymás fölött feküdtek, hogy Eszter vékony volt, még gyermek volt, a hulla karjai, lábai nagyok voltak, fogai nagy, lapos, egymásránótt fogak, míg Eszternek aprók, egy sorban.

– Semmiféle részét a hullának nem lehetett még hasonlítani se Eszterhez – fejezte be vallomását az édesanya.

A végtárgyaláson Eötvös megkérdezte végül tőle:

– Maga sohase kétkedett, hogy nem volt-e mégis a gyermeke?

– Nem, soha! – felelte határozottan Solymosiné.

Több közeli hozzátartozója és ismerőse, akiket Solymosiné kijelölt volna, nem volt az eltűnt Eszternek, s így a hullaszemlélt befejeztük, a holttestet a Bátoriné kertjéből a tiszaparti füzesbe szállítottuk, ahol az orvosszakértők a boncolást végezték. A holttestet azonban látták inég néhányan, akik a szállításkor és a boncoláskor segítettek, vagy útközben megnézték. Többen közülök Esztert nem ismerték, s így összehasonlítást sem tehettek. Később azonban fontos kérdés lett, hogyan nézett ki a holttest?

Eötvösék kétségbevonták az orvosszakértők észleletének, jegyzőkönyvének valóságát, s ezért kellett tanúkat hallgatni a végtárgyaláson erre vonatkozóan is.

Id. Papp József, aki az élő Esztert nein ismerte, a boncoláskor nézte meg a holttestet, a végtárgyaláson azt mondja:

„Meglét cseléd széles mellel és vékony derék, combjai meglehetősen természetesek voltak, mint akármelyik asszonynak. Ügy báméskodtam rajta, nagy test ez, nem 14 éves gyermek lehetett, mondtam. Ügy véltem 20-25 éves megtermett cseléd” (1883 július 4.).

Babócsi József, aki szintén a boncoláskor segítettek, a végtárgyaláson hasonlóan nyilatkozott:

„Nagy, derék, megállapodott cseléd volt” – mondotta. – Rendetlen fogai voltak. A tyúkszemét is látta a lábán. (1883 július 21.)

Ennek a teljesen érdektelen tanúnak a vallomása, aki Esztert soha életében nem látta, különösen nem tetszett Eötvösnek. Nem tudott semmiképp belekötni, annyira igaznak látszott minden, amit mondott.

A végső eszközhöz folyamodott tehát, hogy valamiképpen a tanú szavahihetőségét megkísérelje kétségbevonni.

– Büntetve volt-e valamikor? – Ezt a meglepő kérdést intézte hozzá.

A becsületes Babócsi önértékes tiltakozással felelt:

– Sohasem voltam ebben az életben!

Farkas Eszter együtt járt az ismétlőiskolába az eltűnt leánnyal. A végtárgyaláson azt vallotta, hogy a hulla fogai nagyok és barnák voltak, Eszteré sűrű, apró, rizskásafehérek. (1883 július 21.)

Megnézték még a holttestet Aradai István és Sós András is. A végtárgyaláson őket is

kihallgatták. Vallomásuk főként a hulla körmeire és rothadási fokára vonatkozott. Mindkét kérdésről később külön és részletesen lesz szó. A vallomásuk tartalmát tehát majd ott fogom ismertetni.

Fel kell még jegyezni a vég tárgyaláson kihallgatott ifj. Zoltán István segédszolgabíró vallomását.

Ami a hullán legjobban feltűnt neki, éppúgy, mint Láposy református lelkésznek, a hullának széles, kifejtett mellkasa. (1883 július 7.)

A csonkafüzesi holttestnek tehát már a külső szemléje eldöntötte, hogy a holttest nem lehet Sólymost Eszter holtteste!

V.

A BONCOLÁS EREDMÉNYE. – AZ ORVOSSZAKÉRTŐK VÉLEMÉNYE. – EÖTVÖS VÁDASKODÁSAI AZ ORVOSSZAKÉRTŐK ELLEN.

A szemle befejezése után az orvosszakértők, dr. Kiss Jenő, dr. K. Horváth László és dr. Trájtler Soma a holttestet a Tisza partján levő füzesben felboncolták. A boncolásnál K. Horváth Géza szigorlóorvos segédkezett.

Jegyzőkönyv készült úgy az előző délután a csonkafüzesben tartott-külső szemléről, mint a boncolásról.

A külvizsgálat mindenekelőtt megállapítja, hogy „a hulla hossza 144 cm. Bőre halvány, hátán hullafoltokkal”.

„A fejbőrön a hajzat hiányzik, kopasz.”

„Ez már bizonytalan beszéd – írja Eötvös –, s később szép és nagy viták támadtak belőle!”

A vita, mint látni fogjuk, onnan keletkezett, hogy amidőn beigazolódott, hogy a holttestet csempészték, s nem lehetett róla megállapítani, hogy életében ki volt, az a feltevés keletkezett, hogy a csempészetet kigondoló és végrehajtó zsidók valamely zsidó temetőből vagy kórházból vették a holttestet, s az zsidó nő hullája volt.

A hithű zsidóknál rituális szokás a halott nő haját leborotválni. Miután az orvosok, Eötvös szerint, „odalökték a közönség elé a kopaszságot”, nagy tudományos vita keletkezett utóbb, vajjon a csonkafüzesi holttest fejről a haját leborotválták-e, vagy pedig vízben töredezett le, esetleg nem-e halála előtt valamilyen betegségben hullott-e ki?

Hogy ilyen vita keletkezni fog, azt nem tudhatták előre, arra nem számíthattak az orvosszakértők, akik egyébként gondosan megvizsgálták a fejbőrt, s mindjárt megállapították, hogy a haj hiányát annak leborotválása okozta. Teljes jóhiszeműségüket éppen az bizonyítja, hogy ennek ellenére eszükbe nem jutott feltételezni azt, aminek gyanúja később felmerült, hogy a holttest zsidó nő holtteste. Végeredményében azonban ez nem is volt döntő fontosságú.

„A szemöldök és nemzőszervek szőreiktől megfosztvák” – mondja tovább a jegyzőkönyv.

Eötvös szerint kötelességük lett volna az orvosszakértőknek gondosan megvizsgálni, miért hiányzott a nemzőszervekről a szőr, azért-e, mert azt erőszakosan eltávolították, vagy mert még olyan fejletlen volt, hogy a nemi szőr ki sem nőhetett? A valódi igazság az volt, Eötvös szerint, hogy a holttest nemi szőre fejletlen életkor miatt ki sem nőhetett.

Természetesen ez nem igaz. A „megfosztvák” szónak semmiképpen nem lehet azt az értelmet tulajdonítani, hogy még nem nőtt ki a szőr. Az orvosszakértők sem így értették. Megvizsgálták nagyon is gondosan, miért hiányzik a szőr és megállapították, hogy azt csak borotvával vagy más élesebb szerszámmal távolíthatták el.

„A szem barnás – mondja tovább a jegyzőkönyv. – A bal szem nyitva, a jobb szem zárva. Az arc beesett, minden bőrfolytonossági hiány nélkül, semmi lehorzsolódás vagy külsértés jelei rajta nem találhatók. Az orrcimpán a porc meg van, az orr tömpe, fitos. Az orr bőre és izomzata folytonos.”

E megállapítások rendkívül fontosak a felismerhetőség szempontjából. A végtárgyaláson

azt vitatta Eötvös, hogy a hulla orra el volt ferdülve, s azt a szemlénél igazították helyre, s hogy a hulla előrehaladott rothadása miatt az arc nem volt eléggé felismerhető. Természetesen mindebből egy szó sem igaz.

„A fogak nagyok, épek. Bölcsességfogak még nem jelentkeztek. Az alsó fogsor rendetlen növéssé, a felső a rendestől kevés eltérést mutat.”

Ez is fontos megállapítás volt. A tanúk mindegyike – az egy Szakolczai Julcsát kivéve – azt vallotta, hogy Eszternek feltűnően szép, apró, sűrű fogai voltak.

„Én is megnéztem a fogsort – írja Eötvös – az exhumálás után. Egészben nagyon szépnek és rendesnek találtam. Csak két alsó metszőfoga dőlt kissé egymásra.”

Az csak természetes, hogy Eötvös ezt az állítólagos egyéni észleletét értékesebbnek és nagyobb jelentőségűnek tartja, mint az orvosszakértők és az összes felismerési tanúk megfigyelését, akik szinten mindannyian kivétel nélkül, nagyoknak és rendetleneknek mondták a hulla fogait.

„A mell domborad, átmérője 76 cm, emlők elsoványodottak.” Eötvös is megállapítja, hogy az elsoványodottak alatt nem lehet mást érteni, minthogy az ismeretlen hőnek emlői kifejlődtek, de betegség vagy valamely más ok miatt az emlők izmai, mirigyei összezsugorodtak. „Ez a szó pedig így nem igaz – írja Eötvös. – Minden számbavehető, tanú és pedig sok tanú megegyezett abban, hogy az emlőnek semmi domborúsága nem volt, a csecsbimbó kicsiny volt és alig látszott.” Természetesen Eötvös szempontjából csak az a számbavehető tanú, aki úgy látott mindent, ahogy az a védelemnek érdekében állott.

Szui Györgyné például azt mondta a végtárgyaláson: „a hulla mellbimbójának meg volt a nagy kerülete, akár csak nekem” (1883 július 6.)-

A tanúk nagyrésze nem vizsgálta meg tüzetesen a mellbimbót. Azt mindannyian látták, hogy az emlőknek nincs domborúsága, ez a megfigyelésük azonban teljesen egyezik az orvosszakértők megállapításával. Az elsoványodott emlőknek éppúgy nincs domborúsága, mint a kifejtetleneknek. A tanúk nem vizsgálták, hogy miért nincs meg a domborúság. Ez az orvosszakértők dolga volt. Meg is vizsgálták tüzetesen és vizsgálatuk eredményeképpen írták be, hogy „elsoványodottak”, s nem azt, hogy kifejtetlenek.

Amikor azután az igazságukat Eötvös kétségbevonta, a végtárgyaláson bővebben megmagyarázták észleleteiket.

Dr. Kiss Jenő azt mondta, hogy az emlők azt a külsőt mutatták, mintha bizonyos kifejlődöttségről valamely betegség vagy kór következtében visszafejlődtek. (1883 VII. 14.)

Dr. Trájtler Soma azt mondta: „láttuk, hogy ráncos kis melle van”. (1.883 VI!. 13.)

Dr. Horváth László kijelentette, hogy a csecsbimbó udvarát és annak mirigyeit jól megnézték, s látták a színét, kiterjedését, nagyságát, s ez alapon írták, hogy az emlők elsoványodottak. (1883 VII. 14.)

K. Horváth Géza szigorlóorvos szerint „a mellbimbó udvara sárgásbarna volt és akkora, mint egy kétgarasos”. (1883 VII. 11.)

„A has domborad, de nem puffadt – mondja tovább a jegyzőkönyv. – A jobb alkar lágy részeiben az izomzattól meg van fosztva, úgy, hogy az orsó és singsont alsó fele szabadon fekszik.” A későbbiekben látni fogjuk, mi okozta ezt a roncsolást a balkaron, s mit nevez itt Eötvös „elmés rögtönzés”-nek, amire, szerinte, „ez a lelet alkalmat adott azoknak, akik a híres hullausztatást kikoholták!”

„A kezek feltűnően kicsinyek és szépek. A körmök szép fejlődésük és gondos ápolásuk által, s azon körülménynél fogva, hogy megnövesztve vannak, különösen feltűnnek” – írják a szakértők.

Ez a tény, hogy a hullának ápolt, finom kezei és hosszú körmei voltak, nagyon kellemetlen volt a védelemnek. Hiszen Solymosi Eszternek, a durva cselédmunkát végző kis parasztlánynak nem lehettek jól ápolt kezei és megnövesztett körmei.

A védelem és az egyetemi tanárok, akik egy félév múlva a csontokból próbálták

megállapítani annak az ellenkezőjét, amit a három orvos-szakértő az ép testen megfigyelt, azzal okolják meg a kezek finomságát, hogy a holttest 80 napig a vízben ázott, s a kezekről lehámlott már a felhám, sőt a köröm is, azért látszottak olyan finomnak. Körömnek pedig a puszta körömágyat nézték a szakértők és tanúk.

A körmökről még részletesen lesz szó. Orvosok, s tanúk egész sora közelről megnézte, tapintotta az ujjakon túlnőtt körmöket, de mivel egy félév múlva a kiásott hullán nem találtak a tudós tanárok körmöket, ráfogták, hogy azok nem is léteztek.

Amiről három orvossal szakértő szaktudással meggyőződött, s amit egy sereg tanult, művelt ember, a szemlénél szereplő közfunkcionáriusok és vagy húsz tanú valósággal láttak, azt utóbb optikai csalódásnak minősítették!

„A lábak kicsinyek, finomak. A talpbőr igen finom, feltűnően vékony. A balláb kisujján tyúkszem található. A talp és sarkbőr egyáltalán semmi érdekességet nem mutat. A lábak alkata folytonos cipő-viselésre vall.”

Ez is kemény dió volt a védelemnek! Solymosi Eszter kora tavasztól késő ősziig mezítláb, télen pedig csizmában járt, mint a falusi parasztlányok általában. Finom, vékony lába s rajta tyúkszem tehát nem lehetett.

Itt is feltalálta magát a védelem! „A jámbor szakértők – írja Eötvös – itt is megfélemeztek egy fontos dologról. Itt se vizsgálták meg, vajjon megvan-e a bőr felháma?”

Természetesen nem igaz, hogy meg ne vizsgálták volna. A belvizsgálati jegyzőkönyv 17. pontjában olvasható:

„A talpbőr vékonysága bevágás által is megállapított.”

A lábokról meg ezeket írják az orvossal szakértők:

„Az alvégtagok a hátsó részen kékes, szederjes hullafoltokkal fedvék, különben épek, régi hegeknek még nyomai sem fedezhetők fel.” Ez utolsó megállapítás fontos abból a szempontból, hogy az Eötvösök által kitalált tehéntaposás hegedését keresték és vizsgálták gondosan az orvosok, de nem találták a legszorgosabb kutatás dacára sem.

A jegyzőkönyv fontosabb adatai még a következők:

„A vállakon, a háton, a mellen a felhám kékes cafatokban rothadt, mely vékony, hártyaszerű, könnyű lehámlása által nyilvánul, a felhám alatti szövetek legkisebb elváltozása nélkül.

A hát- és oldalrészek hullafoltokkal fedvék, melyek a hátoni hosszabb fekvéstől közvetlen a meghalás után jöttek létre.”

A belvizsgálati jegyzőkönyv fontosabb adatai:

„A külbőr a fejen helyenkint vízszintes irányban vékony metszetekben leszeletvén, úgy szabad szemmel, mint mérsékelt nagyítóüveg használatával a hajhagymák épen, láthatóan tűntek elő. A fejbőr az egész koponya terjedelmében lefejtetvén, a koponyacsont sápadt, kékes foltokat tüntet elő.

Az agy csokoládés színű elrothadt folyós állományt képez. A mellhártya a szegycsonthoz hozzánőtt. A tüdők nem szabadok, nagy részben lenőve. A tüdők kevés habzó savót választanak el, felületükön igen kiemelkedő dudoros lég hólyagokkal borítvák.

A lép és a vese vérszegények. A méh rendes, a hüvely erősen tágult.”

A boncolás befejezése után az orvossal szakértőkhöz nyolc kérdést intéztem:

Az első kérdés, hogy olyan állapotban van-e a vizsgált hulla arca, hogy annak megtekintése által azok, akik életben ismerték, felismerhetik-e?

A felelet határozottan igenlő volt, hivatkozván a külvizsgálati jegyzőkönyvben is felemlített arra a tényre, hogy az arc tökéletes, minden folytonossági hiány nélkül eltorzulatlanul, épen, jól megtartott állapotban találtattott.

A második kérdés az volt, megállapítható-e, hogy a holttest vízbefulladás áldozata lett vagy nem és esetleg élve vagy halva került a vízbe?

A felelet így szólt:

A vizsgált hulla nem lehet vízbefulladás áldozata, s a vízbe már csak mint hulla dobott, mert először is, amint a külvizsgálati jegyzőkönyvből kitűnik, a hulla külmegetekintésre is lényegesen eltér minden olyan hullától, minőket vízből kifogva látni szokva vagyunk. A hulla nem puffadt, β dacára annak, hogy tegnap három óráig, a mai napon pedig majdnem négy óra hosszáig a nap hevének és a lég szabad áramlatának kitéve volt, semminemű elváltozást sem színben, sem teréme-nagyobbodásban, duzzadásban, mint ilyen hulláknál történni szokott, nem mutatott. De igazolják állításunkat másodszer a boncjegyzőkönyv belvizsgálati részének 6., 8., 9. és 13. pontjai is; mert a 6. pont szerint a gége és tápcső nyákhártyái, s ugyancsak azon szervek üregei semminemű folyadékot nem tartalmaztak és a nyákhártya fellazulva nem találtatott; továbbá a 8. pont szerint a tüdők metszlapjai vérszegények és nem vérdúsak, mint a vízbefülés esetében; a 9. pont szerint pedig a szív üregei, különösen a jobb gyomroc s a fel- és lehágó visszerek vértelennek, üreseknek találtattak, mely körülmény szintén a vízbefülés ellen szól. A 11., s talán a leglényegesebb pont szerint, a gyomor teljesen üresnek, mindennemű folyadéktól mentnek találtatott, mely a vízbefülés lehetőségét határozottan kizárja; ezt támogatja még a beleknek a 13. pont alatt jelzett teljes üressége is; és végre még azon körülmény, hogy a kezek összeszorítva nem találtattak, s azokban homok vagy egyéb idegen tárgy nem volt felfedezhető.

A harmadik kérdés: A holttest mennyi idő óta lehet halott?

Az orvosszakértők felelete ez volt:

„A boncolt hulla, véleményünk szerint, legfeljebb tíz nap óta lehet halott, mert ezen határozott állításunkat kellőleg indokolhatjuk azzal, hogy a külbőrön általános rothadást nem észleltünk, hanem csakis a ruhával fedett részeken mutatkoztak csekélyebbmérvű felhámrothadá-sok és másrésről azzal is, hogy a belek és zsigerek feltűnően épek voltak és rothadásnak semmi nyomát nem mutatták, holott ezek rothadása gyorsan szokott bekövetkezni. Csakis látszólag szólhat ezen állításunk ellen a boncjegyzőkönyv külvizsgálatra vonatkozó 11. pontjának azon részlete, mely a lágyrészekről részben megfosztott orsó- és singcsontnak szabadon fekvését említi, mert ezen állapot nem a rothadási folyamatnak, hanem azon feltehető körülménynek tulajdonítható, hogy a hulla a kézre alkalmazott köteléken vonszoltatott.”

A további kérdés, mennyi ideig lehetett a hulla a vízben?

Felelet:

„A hulla három-négy napnál tovább vízben nem lehetett, igazolja ezt azon körülmény, hogy a hulla felpuffedve nem volt, sem a bőr, sem pedig az izomzat vizenyős beivódást nem mutat, s ezenkívül a koponya felületén és a bal gázizmon leírt bőrfolytonossági hiánynak csekély mérve határozottan afelől tanúskodik, hogy a vízben élő állatok falánkságának huzamosabb ideig kitéve nem volt.”

Ötödik kérdés volt: hány éves egyén hullája?

A felelet így hangzott:

„Határozottan nyilváníthatjuk, hogy a vizsgált hulla legalább is 18., de valószínűleg már 20. életévét is elérte egyéné. Bizonyítja ezt a testnek általános fejlettségén kívül különösen a belvizsgálati jegyzőkönyv 2. pontja, mely szerint a homlokcsont homlokvarrata felösmerhetetlenül elenyészett, s a többi varratok részben összeosontosodtak, s a koponyacsontok tömöttek. Ellene szólhatna állításunknak némileg, hogy a bölcsességfogak még nem jelentkeztek, de ez ellen is mint általános tapasztalati tény felhozható, hogy sokaknál előrehaladottabb korban sem jelentkeznek bölcsességfogak.”

A hetedik kérdés volt: Megállapítható a holttestnél a szüzesség vagy nem? Konstatálhatók erőszakos nemi közülés nyomai? Felelet:

„Nemcsak teljes bizonyossággal állítható, hogy a hulla nem szűz, de a szűzöv teljes hiánya és a hüvelynek szerfeletti bőrsége a nemi közösülésnek nagymérvbeni gyakorlását bizonyítja. Erőszakos közösülésnek a nyomai a hullán nem fedezhetők fel.”

Ha nem vízbefúlás idézte elő a halált, mi a halál oka? – Ez volt a következő kérdés.

Erre a kérdésre a szakértők véleménye így hangzott: „A halál közvetlen oka, véleményünk szerint, általános vérszegénység (anaemia); ugyanis: a belvizsgálat 8. pontja szerint a jobb tüdőcsúcs gümöket és genyes üreget tüntet elő, melyhez ugyanazon pont szerint járulékos szövetközi nagyobb kiterjedésű tüdőlégdag társult, mely a belvizsgálat 9. pontjában leírt jobb szívgyomrocstúltengését eredményezte, ebből kifolyólag, amint a 10. pontban leírva van, a máj kisebbedése és szemcsésedése állott elő. Ezen kórokhoz járult még a 11. pontban jelzett gyomorhurut, melyről a gyomornak palaszínű falazata tanúskodik: mindezek összességben pedig a halál okául állított vérszegénységet eredményezték.

Az utolsó kérdés: Hozhatott-e létre a hulla a rajta levő ruhán vérnyomokat?

A szakértők „nem”-mel feleltek, indokolva feleletüket azzal, hogy a hullán semmiféle külérőszak nyomai sem találhatók, amelyek vérezést idézhettek volna elő.

Véleményüket azzal a megjegyzéssel zárták be, hogy „a hullánál a lábak és kezek alkotása és azoknak és a kéz körmeinek figyelmes ápolása legkevésbé sem szólhatnak amellet, hogy az elhalt egyén élete folyamán durvább munkával foglalkozott volna, avagy cipő nélkül, mezítláb szokott volna járni, sőt ellenkezőleg, hangosan bizonyítják, hogy könnyebb életmódot folytatott, s így minden valószínűség szerint nem azon osztályhoz tartozott, mely durvább házimunkákkal foglalkozik”.

Az orvosi véleményből most már minden kétséget kizárólag megállapítható volt, hogy a holttest nem Solymosi Eszteré!

„Az orvosok leletében egyelőre nem kételkedett senki – írja Eötvös, – csupán maguk az orvosok.”

Eötvös tehát azzal vádolja az orvosokat, hogy tudatosan hamis véleményt adtak!

Vajjon mi érdekük lett volna, hogy existenciájukat, jóhírnevüket, becsületüket kockáztatva, olyan véleményt mondjanak, amelyből az következik, hogy a holttest nem Solymosi Eszteré? Talán a féktelen zsidógyűlölet tette könnyűvé lelkiismeretüket?

Eötvös is felveti a kérdést: „Az orvosokban a rossz lélek dolgozott-e, vagy csak a tudatlanság és elfogultság?”

Dr. Kise Jenőre vonatkozóan a kérdésre nem tud felelni, s ezáltal feltételezi róla mindkettőt, a rosszhiszemúséget éppúgy, mint a tudatlanságot.

Dr. K. Horváth Lászlóról és K. Horváth Gézaról elismeri, hogy ők meg voltak győződve eljárásuk helyességéről és alaposágáról. Nem is vonhatta kétségbe, amikor egy Liszauer Ignác nevű tiszalöki zsidó vallotta, hogy amikor K. Horváth László a tiszaezlári szemléről s boncolásról hazament Lökre, ezt a kijelentést tette: „Sírva, fájdalommal jöttem Eszlárról, hogy abban a leánykában Solymosi Esztert fel nem fedezhettem, de hiába, lelkiismeretemet, mindenemet, Istenben való hitemet kellene megtagadnom, ha azt állítanám, hogy én azt a hullát Solymosi Eszternek tartom.”

Megismételte ezt a kijelentést a végtárgyaláson is. Ezek az őszinte, emberszeretetről tanúskodó szavai, amelyet elfogódott hangon tett meg, mélyen megindították a végtárgyalás egész hallgatóságát.

Dr. Horváth László egyébként régi, tapasztalt orvos volt. Sokáig járásorvos, majd megyei tisztiorvos, s életében 3-400 hullát boncolt már, s ezek közül, miután a tiszamenti vencesellői járásban teljesített szolgálatot, százon felül volt a Tiszából kifogott vízihulla.

Dr. Trájtler Somáról is elismeri Eötvös, hogy nem vezette rossz szándék, azt, amit tett, teljes jóhiszeműséggel tette, csak elfogult volt, „az uralkodó áramlathoz szívesen csatlakozott, s az orvosi kérdések nagy része teljesen ismeretlen volt előtte”. Azt írja Eötvös, hogy később személyesen megismerte és „tudásának mértékét és gondolkodásának erejét kémlelte”. „Jelentékeny észbeli erőt találtam nála – írja –, a közepesnél jóval nagyobbat. De megfigyelőképességét nem találtam komolynak, ő volt a vizsgálat vezetője – írja tovább –, tehát ha ő tévedett, társainak is tévedniök kellett. Másként nem adhattak volna egyező

véleményt.”

Eltekintve attól, hogy a három orvos közül egyik sem volt a „vizsgálat vezetője”, az a körülmény, hogy egyező véleményt adtak, épp azt bizonyítja, hogy olyan kétségtelen jelenségek, tünetek forogtak fenn, amelyekből csakis egyforma következtetést vonhattak le, s a tévedés ki volt zárva.

Dr. Trájtler Soma a legkiválóbb nyíregyházi orvosok egyike volt. Tanulmányait a bécsi egyetemen végezte, kiváló képzettsége, nagy tudása, s felvilágosult gondolkozása közismert volt. Nyíregyházán egyenesen filoszemitának tartotta mindenki.

Az „Egyetértés” 1882 június 27-i számában írja a lap tudósítója:

„A N. P. Journal a hullaszemlénél szerepelt dr. Trájtler Somát prononszírozott antiszemitának mondja. Hogy ez-e, vagy sem, nem tudni? Pár nap előtt nyilvános helyen tett nyilatkozata azonban legkevésbé sem vall arra. Szó lévén az esetleg Magyarországon kitörhető zsidóüldözésekről, Trájtler így nyilatkozott: «200 töltesem van mindig készen azok ellen, akik az én utcámban a zsidót bántani mernék».

De ha a három orvos közül kettőről kénytelen elismerni Eötvös a jóhiszeműséget, s a harmadikról sem meri az ellenkezőt állítani, mi alapon meri írni, hogy az orvosok maguk kételkedtek saját szakvéleményük igazságában?

„Az urak, akik ott jelen voltak, az orvosokkal voltak egy nézetben” – írja Eötvös (I. 296). „Urak” alatt érti nyilván a főügyész-helyettest, a kir. alügyészt, vizsgálóbíró, a vármegyei aljegyzőt és gróf Pongrácz hatósági tanút.

Mi alap és jogcím lett volna arra, hogy kételkedjünk három kiváló tudású, elfogulatlan szakértőorvos véleményében, mi a laikusok akkor, amidőn láttuk, milyen körültekintéssel és lelkiismeretességgel jártak el?

„Csak három ember nem adott igazat lelkében az orvosoknak” – írja tovább Eötvös.

Ki volt hát akkor az a három kiváló tudós és magasabb rendű lény? Aki többet tudott, többet látott szakértőknél és a hatóság embereinél?

Az egyik: Zurányi Kálmán, „a tiszalöki fiatal gyógyszerész, aki jól látta a holttest lábán Solymosi Eszter jegyét, amint arra Szakolczai Julcsa rámutatott.

De felkiáltani mégsem jutott eszébe, nem is lett volna abban a környezetben tanácsos” – írja Eötvös.

Bizony nem jutott eszébe Zurányinak felkiáltani, mert akkor még ő sem látott semmit, csak hónapokkal később nyíltak ki szemei, s jött meg a bátorsága a felkiáltásra, amikor Eötvösök bátorságot öntöttek beléje! Hogyan és milyen előzmények után jött meg Zurányi bátorsága, arról még később lesz szó.

A másik felsőbbrendű lény Szakolczai Julcsa „fiatal és erőtlén hajadon parasztlány”, akire – Eötvös szerint – „rárivaltak az urak, mert fel merté ismerni a holttestben az eltűnt leánykát”.

Fent leírtam már ennek a „fiatal és erőtlén hajadon”-nak a végtárgyaláson tett vallomását, hogyan ijedt meg a rávicsorgó fogú hullától, s mondotta feketének Eszter apró, sűrű, feltűnően fehér fogait.

És végre a harmadik, az „éles szemű” tiszalöki fuvaros, Szűcs János, aki nem ismerte, sohasem látta az élő Esztert, s aki, nem tudni mi okból, kinek vagy kiknek a megbízása folytán, a holttestszemlénél Solymosinét arra akarta rávenni, hogy a holttestet fogadja el leánya, tetemének.

Solymosi Gáborné – Eszter nagynénje – a végtárgyaláson szemébe mondta Szűcs Jánosnak, hogy a hullaszemle alkalmával erőszakoskodott a nővérével, hogy vállalja el a holttestet gyermekének. Solymosi Jánosné szintén a szemébe mondta, hogy ezekkel a szavakkal fordult hozzá:

– Bizony, nénemasszony, higgye meg, a maga gyermeke, miért nem vállalja?

Egressy Nagy László alügyész figyelmes lett Szűcs János erőszakoskodására, s erélyesen rászólt, hogy takarodjék Solymosiné mellől és bizony haragjában nem válogatta a szavakat. Szűcs János megsértődött és felugrott a szekérre, kijelentvén, hogy elmegy. Dobos Imre főszolgabíró erélyes parancsára azután mégis ottmaradt.

Dünyögve és ellenséges indulattal teljesítette a parancsot „az éles szemű” fuvaros. Mindebből az látszik, hogy a hullaszemlénél már, mint a hullacsempésző, bűnpalástoló szövetkezet bizalmi embere akarta ráerőszakolni a holttestet Solymosinéra és Egressy Nagy László szidalmi folytán megsértődve, még nagyobb erőssége lett a védelemnek.

Erre mutat az is, hogy a hullacsempészet két legfontosabb tárgyi bizonyítéka, a festék és csomagolópapíros – amint láttuk – az ő kezén tűnt el. Szűcs János kezében látták azt utoljára, ő igyekezett a kendőt, levenni a hulláról, s a festék iránt is ő mutatott különös érdeklődést.

Ez a három ember volt. tehát, aki az orvosok tudatlanságával, s a hatósági személyek: az igazságszolgáltatás és közigazgatás közegeinek becstelenségével, lelkiismeretlenségével szemben a szaktudást, e a páratlan becsületességet, igazságszeretetet képviselte! Milyen nagy szerencse, hogy annyi tudatlan, hitvány és becstelen ember: hatósági orvosok, főügyész helyettes, alügyész, vizsgálóbíró, vármegyei aljegyző, főszolgabíró, hatósági tanúk között akadt három becsületes, makulátlan, felsőbbrendű emberi lény!

„Hol van hát Solymosi Eszter, ha a holttest nem az övé? – riad fel Eötvös sötéten (1. 299.). – És ki volt az a holttest, amíg élt? Hogyan került Eszter ruhája az idegen, ismeretlen holttestére? Kinek birtokában volt Eszter ruhája eltűnése napja óta? Száz kérdés és ezer titok nyomul előre, mint a viharos felhő! Minden újabb kérdés újabb sötétség. Ide fejlesztette az egész ügyet június 20-án a vizsgálóbíró furfangja, az orvosok híg tudománya, s a véletlenségek találkozásának lángeszű szeszélye.”

Az olvasónak, aki figyelemmel olvasta az eddigieket, könnyű eldöntenie, vajjon valóban „a vizsgálóbíró furfangja” és „az orvosok híg tudománya” okozta-e a száz kérdés felmerülését, s azt a sötétséget, amelyet Eötvös a fejezet címének választott. (Legyen sötétség!) Vajjon ki okozta a sötétséget?

Azok a sötétlelkű bűnös emberek, akik az idegen holttestet az. eltűnt Eszter ruháiba öltöztetve, a hullacsempészet komédiáját rendezték, avagy a vizsgálóbíró és az orvosok, akik nem voltak annyira lelkiismeretlenek és tudatlanok, hogy ennek a bűnös játéknak felüljenek, s magukat félrevezetni engedjék, s nem voltak annyira hitványak, hogy a bűnpalástolásban segédkezzenek és annak sikerét előmozdítsák?

A holttestet a boncolás befejezése után félig ülő helyzetben egy ládába helyezték, s mint már fentebb említettem, miután a halott nőt senki sem ismerte, s nem tudta, hogy életében milyen felekezethez tartozott, a katolikus temetőbe temették. Az el temetéssel a községi bíró, Farkas Gábor volt megbízva azzal az utasítással, hogy az a személyes jelenlétében történjék. Hogyan végezte el, nem tudom, nem tartozott a vizsgálóbírói hatáskörbe a temetés ellenőrzése, ez a közigazgatási szabályok szerint a község kötelessége volt.

Eötvös nagy kegyetlenségnek és pogányságnak minősíti, hogy „nem koporsóban, hanyat fekvé lett eltemetve, hanem keserűvízes ládába, ülő helyzetbe és ruha nélkül, és hogy vallási szertartás sem volt.”

Ki tehet róla? A vagyontalan eszlári parasztok, s a szegény község bizony nem gondoskodhattak koporsóról. A vagyonos Lichtmannak módjában állott volna koporsót adományozni az ismeretlen halott teteme részére. Miért tűrte ezt a pogányságot?

„Először eltemette a Tisza árja – írja Eötvös –, azután eltemették a jámbor tutajosok, azután eltemette a szolgabíró, s most már véglegesen eltemette a hatóság azt a szegény halottat. Most már mindenki azt hitte, itt lesz utolsó pihenője. Dehogyan lett. Innen is kiásták, száz darabra tagolták, soha többé el nem temették.”

Elfelejteti hozzátenni: ki nem hagyta nyugodni a szerencsétlen halottat? Ki ásatta ki, ki szedette darabokra? Kinek a kérelmére, erőszakoskodására, igaztalan vádjaira történt mindez, – anélkül, hogy a sok fáradság vagy tudományos apparátus eredményre vezetett volna? Amint látni fogjuk, Eötvös Károly volt az, akit mindezt kieroszakolta. Ugyanaz az Eötvös Károly, aki az idézett sorokat írta, aki felháborodott azon az istentelen pogányságon, hogy az ismeretlen holttestet ruha nélkül, s nem hanyatt fekvé temették el.

I.

A „TITKOS TANÁCS” EÖTVÖS MESÉJE. – A PESTI HÍRLAP JÚNIUS 20-I VEZÉRCIKKE. – A TUTAJOSOK LETARTÓZTATÁSA. – KIHALLGATOM A TUT A JÓSKOK AT. – HOZHATTAE A VÍZ A HOLTTESTET? – MIT MOND EGY SZAKÉRTŐ? – EÖTVÖS MESÉJE „A TISZALÖKI TITKOKRÓL”.

A csonkafüzesi holttestről a két napon át tartott vizsgálat, szemle és boncolás kétségtelenül megállapította, hogy Solymosi Eszter holtteste nem lehet, de kétségtelenül megállapítást nyert az is, hogy a ruha, amely rajta találtatott, Solymosi Eszter ruhája, ugyanaz a ruha, melyet eltűnésekor viselt.

Mindebből józanul egyéb nem következtethető, minthogy azok, akiknek érdekében állott az igazságszolgáltatás félrevezetése, s az eszlári zsidók ártatlanságának bebizonyítása, egy idegen holttestet öltöztettek a bűntény áldozatává lett Solymosi Eszter ruháiba. Orosz tutajosok fedezték fel a hullát. Nem látszott valószínűnek, hogy akik a hullát Solymosi Eszter ruháiba öltöztették, szabadjára eresztették volna a holttestet a Tiszába, mert hiszen akkor hetek, sőt hónapok is eltelhetnek, amíg a holttest előkerül, sőt a Tisza füzeséibe úgy belesodorhatja az ár, hogy fel sem fedezik.

Teljesen alapos volt tehát az a feltevés, hogy a holttest felbukkanása nem véletlenül történt, hanem abban az orosz tutajosoknak vagy azok zsidó sáfárjának, Herskó Dávidnak van szerepe.

A hullaszemle és az orvosszakértők véleménye után minden ész-ezerőség és józan logika ezt a gondolatmenetet parancsolta.

Eötvös mégis maró gúnnyal írja le, hogy született meg a hullacsempészet meséje a „titkos tanács” agyában. Természetesen, amit ő gúnyosan, mint valami fantasztikus mesét egy általa elképzelt titkos tanács ágybéli szörnyszülőtteként tüntet fel, az megtörtént és kétségtelenül beigazolt valóság.

Az eszlári zsidók ellen merült fel az a gyanú, hogy Solymosi Esztert megölték. A zsidóság túlnyomó része szolidaritást vállalt a gyanúsítottakkal. Erre ugyan okuk nem volt, mert a zsidóságot, mint felekezetet, senki felelőssé nem tette volna néhány fanatikus őrvjögő, megtévelyedett hitsorsosuk bűnéért. A zsidók, amint láttuk, ahelyett, hogy szabad utat engedtek volna az igazságszolgáltatásnak, megkísérelték előbb hamis hírekkel a sajtót félrevezetni, majd mikor ez nem sikerült, az eltűnt lányka anyját pénzzel hallgatásra bírni. Ez sem sikerülvén, az eltűnt lányka ruháiba idegen holttestet öltöztettek azzal a céllal, hogy észrevétlenül a bíróság szeméi elé csúsztatják. A holttesten külerőszak nyomai nincsenek, az anyát meg a rokonokat, ismerősöket majd megtéveszti a ruha, reámondják a holttestre, hogy az Eszteré, s ezt elfogadja a bíróság is. így gondolkoztak, akik a hulla-csempészetet rendezték.

Azt írja Eötvös, hogy a szegény eszlári zsidók ekkor már hetek óta börtönben ültek, tehát nem tudhattak a holttestcsempészetéről. „A »titkos tanács« úgy gondolkozott – írja Eötvös –, hogy a holttestcsempészetben ugyan a bezárt zsidók nem bűnösök, de éppen ez a csempészés bizonyítja egyenesen, hogy a vérvádban bűnösök. Mi szükség lett volna különben a holt testcsempészésre” (I. 310). Lehet, hogy Eötvös így gondolkozott volna, ha az általa képzelt, de a valóságban nem létező »titkos tanács« tagja és irányítója lett volna. A bíróság nem így gondolkozott. A bíróság vérvádról sohasem beszélt, vérvádra sohasem gondolt. Csak a józan logika szerint arra gondolt és ez volt a valóság is, hogy az eszlári gyanúsítottakkal szolidáris zsidók tervezték ki, s hajtották végre a csempészetet. Ebből azonban senki nem von le olyan következtetéseket, amelyeneket Eötvös állít. Senki nem mondta s nem is gondolta, hogy abban, amivel az eszlári zsidók gyanúsítva voltak, minden zsidó bűnös.

„Nyomban összeült az eszlári titkos tanács – írja Eötvös. – A főügyész helyettes, Székely Ferenc ebben már nem vett részt. Benne is megrendült ugyan a hit, hogy a holttest Solymosi Eszteré volna, de magasabb felfogása, s emberséges érzése nem engedte, hogy bizonytalan indokú s eredményű emberhajszában részt vegyen. Talán magasabb tisztí állása sem engedte.”

Ezeket ugyanaz az Eötvös írja, ugyanarról a Székely Ferencről, akit húsz évvel előbb a

végtárgyaláson állására érdemtelennek és tiszttségét bitorlónak bélyegzett meg, mint aki 99%-ban hibás, hogy a csonkafüzesi hullát – amely Eötvös szerint Solymosi Eszteré volt – nem nyilvánították a szemle eredményeként Eszterének.

Ugyanaz az Eötvös írta ezeket ugyanarról a Székely Ferencről azzal a különbséggel mégis, hogy húsz évvel ezelőtt Eötvös csak egy főügyész helyettesről írt, húsz évvel utóbb pedig már a budapesti főügyésről.

Ezek szerint Székely Ferenc, akinek irányítása és ellenőrzése mellett történt már három hete az egész nyomozás, s annak legkimagaslóbb, legjelentékenyebb része, a csonkafüzesi hullá szemléje és boncolása, mindazzal, ami ennek a hullaszemlének és boncolásnak szükségképeni következménye volt, megtagadta volna az azonosságot, magasabb felfogásból és emberségesebb érzésből. Székely Ferenc valóban hazament nem ugyan 20-án, ahogy Eötvös írja, hanem csak két nap múlva, 22-én este érkezett meg Pestre, tehát ha lett volna titkos tanács, abban neki is részt kellett volna venni. Hazament jelenteni Kozma Sándornak, hogy az előnyomozat a legtörvényesebb keretekben, s a legjobb nyomon halad, hogy Scharf Móríc minden kényszer és bántalmazás nélkül tette meg vallomását, s hogy a csonkafüzesi holttest szemléjének hitelességét, törvényszerűségét és alaposágát ő maga, mint annak irányítója és ellenőrzője tanúsítja, s tanúsítja azt is, hogy a szemle eredményéből és az orvosok szakvéleményéből kétségtelenül megállapítható, miszerint a holttest nem Solymosi Eszter holtteste.

Székely Ferenc mindazért, ami az ő ellenőrzése mellett történt, s amit Kozma Sándornak jelentett, vállalta is végig a felelősséget. Két hozzám írott levelét egész terjedelmében ismertetni fogom. Az egyik 1882 augusztus 3-án kelt, tehát hetekkel azután, hogy Eszlárról hazautazott Pestre, a másik 1882 november 4-én, tehát a vizsgálat befejezése után.

Az augusztus 3-i leveléből ehelyütt csak ezt a pontot idézem:

„... én is nagyon óhajtom, hogy amennyire tőlem telik, nehéz munkáját megosszam.”

lia az én nyomozati és vizsgálati intézkedéseimet „bizonytalan indokú és eredményű emberhajszának” tartotta volna ez a kiváló, puritán férfiú, nem valószínű, hogy nagyon óhajtotta volna a munkámat megosztani.

Székely tehát – Eötvös szerint – nem vett részt a titkos tanácsban, „amelynek tagja a vizsgálóbíró, a kir. alügyész, a csendbiztoson s Farkas Gábor községi bírón kívül egy-két eszlári birtokos és zsidógyűlölő képviselő volt. összejöveteleikről, tanácskozásaikról, csöndes mulatozásaikról alig szivárgott ki valami hír. Zsidót, újságírókat nem eresztettek maguk közé. Csak egy újságíró volt köztük, a «Függetlenség» című lap szerkesztője és tulajdonosa. Egyébként képviselő, neve Verhovay Gyula” (I. 307).

Foglalkozni sem volna érdemes az író fantáziájában élő „titkos tanáccsal”, ha nem nevezné meg egyenesen Verhovay Gyulát, mint ennek a tanácsnak tagját. Olyan naiv olvasó nem hiszem, hogy akadna, aki el tudná képzelni, hogy a vizsgálóbíró és kir. alügyész titkos tanácskozásra összeül a csendbiztossal, a községi bíróval és a birtokosokkal és tárgyalnak velük komolyan arról az ügyről, amelynek nyomozására őket kiküldötték? Kik voltak ennek a mesebeli tanácsnak a tagjai az eszlári birtokosok és zsidógyűlölő képviselők közül, arról hallgat Eötvös. Verhovayt említi csupán, a „Függetlenség” szerkesztőjét. Verhovay lent járt már egyízben Nyíregyházán azon a bizonyos pünkösdhétfőn, amikor a többi nagy napilapok tudósítói is megjelentek, de éppúgy szóba nem álltunk vele sem én, sem a kir. alügyész, mint a többiekkel. A hullaszemle és boncolás idején nem is járt sem Nyíregyházán, sem Tiszaeszláron. Június 20-án, vagyis a szemle második napján, mikor a boncolás is történt, az általa szerkesztett „Függetlenség”-ben örömmel újságolja:

„Megkerült hát valahára a szegény Solymosi Eszter, vagy legalább is a hült teste!” (A tiszzaeszlári rejtély, 1882. VI. 20.)

Ugyanő számban a zsidó Szörényi Lipót is ír egy cikket „A zsidó-vita után” címmel. Ebben többek között megállapítja, hogy „a tiszzaeszlári esetről helytelenül járt el a magyar

zsidóság, mert az első ijedelemben azonosító!ta magát a talmudzsidókkal, mely elnevezés alatt a zsidóságnak azon részét értem, mely nem akar felolvadni a nemzet testébe”.

A cikk e szavakkal végződik:

„Itt az ideje, hogy a zsidóság önmaga kezdjen gyomlálni saját kertjében, kiirtva s önmaga vetve a társadalmi megvetés prédájául a tisztességtelen elemeket. Az a zsidó, akit saját hitsorsosai bélyegeznek meg, nem kompromittálhatja a zsidóságot. A hajó süllyedezik, tengerbe a felesleges árukkal.”

Ugyané napon, amikor a „Függetlenség” kritika nélkül elfogadja Solymosi Eszter holttestének feltalálását és örül rajta, a filozemita „Pesti Hírlap”, melynek akkori szerkesztője dr. Kenedi Géza (később a tiszaezlári kérdésben a zsidóügy mellett párbajt vívott Verhovayval), „A rejtély megfejtése” című vezércikkében foglalkozik terjedelmesen a csonkafüzesi holttest feltalálásával:

„Mint futótűz terjedt el ma a déli órákban Budapestén a hír, hogy Solymosi Eszter hulláját Tiszalökön kihalászták.

Ennek a feltevésnek azonban kevés valószínűsége van. Sokkal valószínűbb, hogy a talált bulla nem Solymosi Eszter hullája. Hasonlít hozzá, de nem az. Sőt van valami célzatosság abban a leírásban, amit a villamosdrót hozott. Még azon kendőt is a holttest kezébe adja, amelyben az igazi Solymosi Eszter eltűnése előtt festéket vitt. Lehetséges-e az, vagy legalább van-e valószínűsége, hogy Solymosi Eszter holttestét a festékes kendővel ujjai között találják fel? De ha a leírásban célzat van, akkor elárulja a tendenciát az az egész jelenet, mely ma ismét alarmirozza Magyarországot. – Egy más leánynak feltalált holttestét szándékosan adták ki Solymosi Eszteré gyanánt.

Ha azok nem, akik az első hirt hozták, vagy a hullát megtalálták, úgy azon ismeretlenek, kik a szomorú jelenetet rendezték.

A zsidók kimentésének célzata szintén részes lehet Solymosi Eszter hullájának feltalálásában. Sokan tartanak attól, hogyha a tiszaezlári metsző bűnössége bebizonyul, s bebizonyul okának a vallási fanatizmus, a kihágásokra hajló elemek a zsidóság ellen fordulnak. Ezt a félelmet mi alaptalannak véljük.

A hivatalos vizsgálat közegeinek különösen résen kell lenniök, nehogy félrevezettessenek, Ө félrevezettessék velök a közvélemény.

Az orvosi tudomány ma már bír elég eszközzel annak konstatálására, mikor szűnt meg élni a talált holttestem. Az időpontot aztán összevetve Solymosi Eszter eltűnésének idejével, valamint egyéb körülményekből, meg lehet állapítani, rászédést célzott-e a legújabb országos alarm, vagy pedig komoly valóság rejlik mögötte? S az első esetben a körmükre kell ütni azoknak, kik ily csalfaságban járnak, tévedésbe akarják ejteni az igazságszolgáltatást.

Az igazságszolgáltatás feladata kideríteni az igazságot. Aki pedig illetéktelenül beavatkozik az emberi és isteni gondviselés jogszolgáltatásába, annak lakolnia kell. Nem lehet tehát elég óvatosságot ajánlani azoknak, kik a tiszaezlári eset vizsgálatával vannak megbízva.”

Ez a vezércikk június 20-án reggel jelent meg Budapesten, aznap, amikor a tiszaezlári szemit és boncolás történt. Előző délután vagy estén kellett tehát azt megírni, akkor, amikor az orvosok még alaposan meg sem szemlélték a holttestet, amikor még Eszternek anyja, rokonai és ismerősei nem látták, s amikor még semmi bizonyosság sem volt amellett, hogy a holttest nem Eszteré. „A kételkedés gonosz szelleme – ahogy Eötvös nevezi – tehát nem a „Függetlenségben, nem Verhovay lelkében szólalt meg, nem is a nem létező titkos tanács valamelyik tagja gondolt először arra, vajjon nem idegen holttestet öltöztettek-e fel Eszter ruháiba, hanem a szélső szabadelvű „Pesti Hírlap, az országnak már akkor is legtekintélyesebb, legolvasottabb napilapja, amelynek belső munkatársa volt akkor Mikszáth Kálmán, a nagy író is.

Ugyanez a rossz szellem megszállta az „Egyetértés”-t és a „Magyar Koroná”-t is.

A „Magyar Korona” június 21 i számában írja:

„Hihető-e, hogy két havi vízben, iszapban hentergetés után teljes épségben maradjon a ruházat egy nagy, merőn feloszlásnak indult hullán?”

Az „Egyetértés” június 24-én a feltalált hullán levő kendőről írja:

„... ezen kendő oly szorosan csomós kötés által volt odaerősítve, hogy önkéntelenül azon kérdés támad, hogy vajjon képes-e valaki saját balkarjára oly erősen odakötni valamit?”

„Kedden, 20-án este a »titkos tanács« áldomásozott, mulatott és tanakodott, és szerdán, 21-én reggelre szerencsésen feltalálta a holttest-csempészet és tetemúsztatás elméletét” – írja

mindezek ellenére Eötvös (I. 311.).

Később már nem tudja ilyen határozottan megjelölni a hullausztatás meséjének feltalálóját.

„Ki jött erre a gondolatra először, ezt kipuhatolni ma már alig lehet, ezelőtt 20 évvel sem tudtam kipuhatolni. Azok, akik a vizsgálat körül a főmunkát végezték, a vizsgálóbíró, kir. alügyész s törvényszéki elnök élnek még, talán ők meg is mondhatnák, de még ez se valószínű” (III. 203.).

A holttestcsempészet és tetemúsztatás elméletét nem kellett senkinek feltalálni. A szemlének eredményéből és az orvosszakértők véleményéből okszerűen következett, hogy idegen holttestet az eltűnt lányka ruháiba öltöztetve kíséreltek meg a bíróság elé csempészni. Akit a „kétkedés gonosz szelleme” ezek után sem fogott el, vak és siket volt, vagy nem akart sem látni, sem hallani. Ámde, ha már kételkedésről és a holttestcsempészet elméletének feltalálásáról van szó, az elsőség semmiesetre sem a „Függetlenség”-et illeti, amelynek szerkesztője, Eötvös szerint, a képzelt „titkos tanács” valóságos beltagja volt, hanem a „Pesti Hírlap”-ot, a Kenedi-Mikszáth-Törzs szabadelvű lapját.

A „Pesti Hírlap” vezércikkírója éppoly józanul és logikusan gondolkozott, mint mindenki, akinek ítélőképessége helyes, látása tiszta volt, s nem adta el magát a bűnapalástoló szövetkezetnek.

A hullaszemle és boncolás befejezése után tehát, még 20-án, kedden délután, s nem – mint Eötvös állítja – 21-én reggel, táviratilag intézkedtem, hogy az összes tutajosokat ott, ahol megtalálják, fogják le és kísérik Nyíregyházára. Nem volt szükségem az Eötvös képzeletbeli titkos tanácsnak a határozatára, s még az állított „éjszakai multság” előtt magamtól is rájöttem a holttestcsempészetre, sőt anélkül, hogy a „Pesti Hírlap”-nak a szemle és boncolás előtt megjelent vezércikkét olvastam volna.

A tutajosok még 19-ön hajnalban, a csonkafüzesi éjszakai szemle után, a segédszolgabíró tilalma dacára, megindultak. Közülök csak kettőnek nevét jegyezte fel a segédszolgabíró: Szavinecz Péterét és Hecska Györgyét, A többiek nevét nagy nehezen a huszti járásbíróság útján, táviratváltások után sikerült kinyomozni, s közölni Farkas Albert szolnoki csendbiztossal. A számítások szerint a tutajosoknak még Szolnokon felül kellett lenniök, s ezért kerestem meg a szolnoki csendbiztost elfogatásuk iránt. A jász-nagykún-szolnok-megyei Fegyvernek felett pár kilométernyire fekvő Tiszabeőnél sikerült valamennyi tutajost elfogni, akiket azután június 27-én Nyíregyházára bekísértek. A tutajosokkal együtt a csendbiztos letartóztatott és bekísértetett egy Drimusz György nevű embert is.

Ez a Drimusz György szintén tutajos volt, de nem a Herskó sáfár által kísért négy szálon teljesített szolgálatot, hanem egy Tizakerecsnyből kiinduló tutajon, amelynek sáfárja a perben nagy szerepet játszó Smilovics Jankel volt. A Smilovicsék tutaja, mint később látni fogjuk, elhagyta Herskóék szálait, e jóval hamarabb Szolnokra érkezett. Itt a parton felállított pandúr őrszemnek, akik a letartóztatandó tutajosokat várták, azt mondotta, hogy hiábavaló minden várakozás, a tutajosok úgysem fognak Szolnokra lejönni, mert neszét vették annak, hogy várják őket. E kijelentése alapján gyanút fogott a csendbiztos, hogy a tutajosokkal összejátszva, nekik egérutat akart szerezni, hogy a pandúrok keze közé ne jussanak. Drimusz György saját maga okozta, hogy fecsegésével gyanúba kerekedett, s hogy tizennégy napig letartóztatásban volt, aminek sem a vizsgálóbíró, de még a csendbiztos sem az oka.

Időközben letartóztatásba került Rosenberg Hermann, aki titokzatosan megjósolta, hogy Eszter élve vagy halva előkerül három napon belül, e akinek jövendölése olyan pontosan bevált. Miután a csonkafüzesi hulla felbukkanása előtt napokig távol volt, s a jóslás nyomban Eszlárra hazaérkezésekor történt, valószínűnek látszott, hogy a hullacsempészetéről tudott, vagy abban részes is volt.

Eötvös ugyan azt írja róla, hogy „a napfény világosságával bizonyította be alibijét” (II. 135.), látni fogjuk azonban a későbbiekben, mit jelent Eötvös frazeológiájában „a napfény világossága”.

Az elfogott tutajosok egyikénél sem volt pénz. Ez a tünet, Eötvös szerint, „a vizsgálóbíró tünődésre serkentette s minden további kalandos kísérlettől visszatarthatta volna”. (I. 316.) „Azt csak elgondolhatta volna a vizsgálóbíró, hogy efféle vállalatra pénz nélkül senki sem vállalkozik” – írja tovább (I. 317). Tehát, ha a vizsgálóbíró ilyen esetben hivatása magaslatán áll, a tutajosokat kihallgatás nélkül elbocsájtja. Ez következik Eötvös okoskodásából.

További ellenérvei is vannak:

„Azután tizenöt emberre bízni ilyen munkát! És egyszerű, ostoba, tanúlatlan falusi emberekre bízni! Hiszen ezek és ennyien meg nem őriznek semmi titkot.”

Mindez igaz. Nem is tételeztem fel egy percig sem, hogy mind a tizenöt tutajos be volt avatva a holttest csempészetbe. De hogyan találhattam volna el azonnal, hogy a tizenöt közül melyik az az egy, vagy több ember, aki tud róla? Ennyire a vesékbe látni olyan isteni tulajdonság, amely nem adatott meg egy gyarló földi vizsgálóbírónak. Mégis csak a tizenöt között kellett megtalálni azt, vagy azokat, akikre a további nyomozásnál szükségem van s azt másként elérni nem lehetett, csakis és kizárólag úgy, ha egyelőre mindegyiket őrizetbe veszem.

„Bizony, vad emberek igazságszolgáltatása ez!” – írja az álhumanizmus őszinteségnélküli szégyenkezésével Eötvös. „A vizsgálóbíró soha hírét nem hallotta annak a tizenhat tutajosnak. Minden gondolkodás nélkül elrendelte, hogy ott, ahol megtalálják, el kell őket fogni s a nyíregyházi börtönbe hurcolni” – írja nemes felháborodással és hozzáteszi, hogy „se az ország kormánya, se a sajtó, se a népképviselő, se a bíróságok, se a törvényhatóságok föl nem emelték szavukat az eljárás ellen”.

Bizony, szörnyű dolog volt ez! Az Eötvös-féle humanizmus követelménye szerint, miután nem lehetett tudni, hogy a tizenöt tutajos közül melyik tud a hullacsempészetéről, mindegyiket szabad útjára kellett volna engedni.

Ez lett volna a „művelt, felvilágosodott emberek igazságszolgáltatása”!

Arról a rettenetes, emberietlen érzésű vizsgálóbíróról, ki ezt a felháborító törvényteleniséget elkövette, Eötvös is elismeri, hogy „majd két héten, vagy több napon át is rendkívül el volt munkával foglalva. Végzett munkájának tömege bámulatos. Eszláron, Nyíregyházán, Tiszadadán, Tiszalökön naponként 10-12 órai s gyakran éjjeli munkát is végzett. Június 28-tól július 1.-ig, négy napon át, Nyíregyházán az összes tutajosokat kihallgatta. Jegyzőkönyvei e négy nap alatt vagy 50 ívre szaporodtak”.

Vajjon mi ok volt erre az egészséget veszélyeztető, idegeket őrlő munkára? – arról nem szól Eötvös. Pedig be lehetett volna végezni napi 6-8 órai munkával is, az igaz, hogy még egyszer annyi idő alatt. „Az emberi érzésekből kivetkőzött vizsgálóbíró azért áldozta fel éjszakai nyugalma több mint két héten keresztül, azért kockáztatta egészségét, rontotta idegeit, hogy a szerencsétlen tutajosok nagyobb része, akiknek a hullacsempészetben része nem volt, minél előbb szabadulhasson. Július 9-én kilencen ki is szabadultak. Ha Matej Ignác mindjárt első kihallgatása alkalmával megtette volna azt a minden részében valószínűtlen vallomását, amely mellett azután végig kitartott, társai azonnal szabadultak volna.

Herskó, a sáfár, Csepkanics, a hulla felfedezője s az ő tutaján levők: Matej Ignác, Selever s a másik két tutaj kormánybírója, Szavinecz és Matej Péter, fogva maradtak. Hecska György azért maradt egyelőre fogva, mert ásója volt. „Nagy bűn volt ez, a vizsgálóbíró felfogása szerint” – írja Eötvös. Természetes és magától értetődő semmiesetre sem volt, hogy tutajosnak ásója legyen. Szűcs Jánosnál, a védelem bölcs, élesszemű, nagyszerű ítélőképességű tanújánál – mint láttuk – természetesnek tartotta Eötvös is, hogy ő sem tudta megérteni, miért van Hecskának ásója.

Egyébként a tutajosok első kihallgatásuk alkalmával valamennyien lényegében egyformán beszéltek el indulásuk idejét s hogy mikor, hol és miért álltak meg s meddig időztek. A holttestről egyikük sem akart tudni semmit.

„... a holttestet más nem szállíthatta, csak zsidó. A titkos tanács s a vizsgálóbíró, a maga

vak elmélkedésében, úgy meg volt erről győződve, mint ahogy ma után holnap következik” – írja Eötvös. Bizony, ez az elmélkedés a későbbiekben egyáltalán nem bizonyult vaknak. Egyébként, józan ész szerint, nem is volt feltételezhető, hogy a szegény tutajosok önszántukból, az eszlári gyanúsítottak kiszabadítása érdekében, csempészték volna a holttestet!

Miután csak az eszlári gyanúsítottaknak és a velük szolidáris zsidóknak érdeke lehetett az eltűnt leány ruháiba öltöztetett idegen holttest csempészése, mindenki, aki logikusan gondolkodik, meg lehetett eleve győződve, úgy, „amint a ma után holnap következik”, hogy az értelmi szerző csak zsidó lehetett. A véletlenül elfogott s a nyolc tutajos-társával együtt július 7-én ugyancsak szabadon bocsátott Drimusz György vallomásában erre vonatkozóan mutatkozott is némi nyom.

Elbeszélte, hogy amikor Tiszabeő felett, a Gólya-korcsmánál, megállapodtak a Simlovics-féle tutajjal, amelyen ő szolgálatot teljesített, ott találkoztak a Herskó sáfársága alatt álló négy tutajjal. E tutajok sáfárja átjött az ő tutajukra és Simloviccsal félóráig beszélgetett, hogy miről, azt nem hallotta. Ugyanezt vallotta a tutajosok egyike, névszerint Potrohos István. Egyéb gyanús nyom egyelőre nem volt. „Ha nincs, tovább kell keresnünk” – írja Eötvös.

„Ez a vizsgálóbíró esze. Ha tanúkat nem találunk, vegyük elő a szakértőket!”

Bizony az nagy hiba, hogy voltak, vannak és lesznek mindig nyomozó hatóságok, akik hivatásukat teljesítik, vizsgálóbírók, akik gyanús nyomokat keresnek s nem a védelem kezére járnak. Egyébként azonban szakértők után én nem kutattam. Az orvosszakértők már megmondták véleményüket.

Szomjas Károly egykori tengerész, aki Tiszadadán lakott, beterjesztett ugyan hozzám egy szakvéleményt, de én azt tőle nem kértem, őt nem is ismertem, róla azelőtt nem is tudtam. Szomjas Károly, mint szakember, kifejtette véleményében, hogy minden folyóvíz medrének van egy úgynevezett lágy oldala, amely alatt a medernek azt a részét kell érteni, hol a part kevésbé lejtős, a víz sekély, lassabban folyik és szélén fűzveszős, van azután egy ellentéte, úgynevezett „selye”, hol a part meredélyes, a vízsél kopár, a víz aránylag mély és gyorsan folyik. Minden hordalók a „selyén” úszik tova, megesik azonban, hogy a szél a lágy oldalra nyomja s olyankor a fűzveszőkben fennakad. Június 18-án, mikor a csonkafüzesi hulla kivetődött, teljes szélcsend volt. A tutajosok a lágy oldalon kötöttek ki s itt bukkant elő az egyik tutaj alól a holttest. Ki van zárva tehát a lehetősége, hogy a hullát a víz magától hozta volna, mert az e napon uralkodó szélcsend mellett csakis az ellenkező sebes oldalon vetődhetett volna ki. Elfogadhatatlan tehát az az állítás, hogy a holttestet a víz hozta volna s az a tutaj felső táblája alatt a víz alá merülve, az alsó táblánál jött volna ki.

Ezt a szakvéleményt Kétségtelenül egy, a Tisza partján született, tapasztalatokban gazdag, élete java részét vízen élő e a víz horderejét jól ismerő ember küldte be. Teljesen elmellőzni s napirendre térni felette könnyelműség, felületesség lett volna.

Július 4-én kivittem négy tapasztalt tiszai halászt arra a helyre, ahol a hulla felbukkanása, Csepkanics előadása szerint, történt.

A halásznak, aki bámulatós türelemmel naphosszat lesi vízbemerített hálóját, vagy horgát, bő alkalmja és ideje van a víz mozgását, hordirányát, a szél hatását megfigyelni, megtanulni. Kivittem Csepkanicsot is, aki megmutatta a helyet, ahol a tutajja felett először felbukkant a holttest. Egy egész sereg embert kihallgattam arra nézve, milyen volt június 18-án a szél ereje és iránya és egyértelmű előadásukból megállapítottam, hogy aznap teljes szélcsend volt, csak időnkint fűzdogált kis szellő, ugyanolyan erejű és irányú, mint a kihallgatás napján. A Csepkanics által kijelölt helyen eleresztettünk egy darab fenyődeszkát, amelyet a túlsó part felé vitt a víz, igazolva Szomjas Károly szakvéleményének helyességét. Északi irányú gyenge szél dacára, amelynek pedig a deszkát éppen az ellenkező oldalra, a füzes felé kellett volna vinnie.

„Ne higye ám a nyájas olvasó – írja Eötvös –, hogy én a vizsgálóbírókat csak nevetségessé

akarom tenni, mikor ezt az ostobaságot leírom.”

Ostobaság volt a kísérlet Eötvös szerint, mert a fenyődeszka 1-2 centiméter mélyen jár a víz felszínén, a holttest pedig 20-25 centiméter mélyen, „tehát a fenyődeszkát a legkisebb szellő is más irányba tereli, mint amerre a víz sodra önmagától vinné, holott a holttest irányát gyenge szellő éppen nem változtatja”.

Ebben igaza lehet Eötvösnek, de mit bizonyít ez? Ha a deszkát, melyet a legkisebb szellő kitérít az irányából, mégis a túlsó part felé vitte a víz sodra, mennyivel inkább szükségképpen arra kellett volna vinni a holttestet, amelynek irányát gyenge szellő nem változtathatja, ha csakugyan a Tisza vize hozta volna s nem a tutaj alól eresztették volna ki.

„Azután más volt a víz magassága, árja, a szélessége és iránya június 18-án, mint azokban a napokban, amikor a vizsgálóbíró ezt a gyerekjátékot csinálta” – írja tovább Eötvös.

De hiszen vagy húsz tanút kihallgattam, s mindannyian azt mondták, hogy szélesend volt június 18-án, olyan szélről, amely egy olyan nagyságú testet, mint a hulla, kitérítetett volna eredeti irányából, senki nem tudott, a víz magassága pedig a hordírányt nem befolyásolja.

„És azután honnan tudta azt a vizsgálóbíró, s a négy együgyű halász, hogy a holttest Csepkanics tutajja fölött éppen 7 vagy 8 ölnyire bukkant fel, s éppen azon a helyen, ahol ők a fenyődeszkát a vízbe lökték?

S ha azt nem tudták, miként merészelték ezt a bárgyú kísérletet végrehajtani, s ezzel az emberek ostobaságát fokozni e balvélekedést erősíteni?”

Honnan tudtam? Hiszen ott volt a kísérletnél nemcsak Csepkanics, hanem a fogságban maradt összes tutajosok, Herskó, a két Matej, Szavinecz, Selever és Hecska is (25. naplós. jegyzők.).

Csepkanics és a többiek megmutatták a helyet, ahol a holttest felbukkant. Eötvös ezt jól tudta és rosszhiszeműen, tudatosan hallgatja el, hogy alkalma legyen egy durva kifakadásra a 6zerinte bárgyú kísérlet ellen.

Milyen magasztaló és dicséző jelzője lett volna erre a „bárgyú” kísérletre, s milyen Szűcs Jánoshoz hasonló élesszemű bölcsnek kiáltotta volna ki a négy együgyű halászt, ha a kitérlet véletlenül azt igazolta volna, hogy a hordalékot a víz a lágy oldalra viszi !

Egyébként ez a kísérlet igazán nem volt alkalmas „az emberek bal-vélekedését erősíteni”, mert hiszen; a későbbiek a hullacsempészet kiderülésével teljében beigazolták, hogy a holttestet nem a Tisza vize hozta.

Július 4-én, a osonkafüzesi kísérlet napján reggel, a fogva maradt hat tutajost Tiszalökre kísértettem a szolgabírói hivatalhoz.

„Vajjon mi ok volt erre? – kérdi Eötvös. – Semmi. Hiszen helyszíni körülmények megmutatására egyetlen tutajos is elég lett volna” (I. 328.). Ebben igaza lehet Eötvösnek. De melyik a hét közül? A hulla felbukkanás-helyének megjelölésére elegendő lett volna Csepkanics egymaga. De szükség volt más körülmények tisztázására is, s hogy a hét tutajos közül melyik van beavatva a hullacsempészetbe, azt előre földön járó vizsgálóbíró nem tudhatta.

De ha Eötvös mindezt elismerte volna, nem írhatta volna meg könyvének „A tiszalöki titkok” című fejezetét, amellyel a ponyvairodalom rémtörténetei között, önálló műremekként is, nagy sikert arathatott volna.

„Nagy oka volt -Eötvös szerint – a vizsgálóbírónak arra, hogy Tiszalökre vitesse a hét tutajost. Tiszalökön is volt csendbiztos! Scharf Móric se gerjedt fel addig az igazság elmondására, míg Nagyfaluba át nem vitték, a csendbiztos kezére nem adták, s ott éjnek éjszakáján őt Recsky csendbiztos fel nem világosította” – írja Eötvös (1.328.).

A Scharf Móricról szóló részben rámutattam, mennyi igazság van Scharf Móric nagyfalui kínoztatásában és kényszervallatásában. Eötvös – mint látni fogjuk – a végtárgyaláson éppúgy felsült az ugyancsak Weinstein-Szabolcsi által kitalált tiszalöki titkokkal is, és egyebet nem ért el, mint a magyar igazságszolgáltatás meghurcolását az egész világ előtt.

Július 5-én Csepkanicsot Eszlárra vittem, s ott megjelölte azt a helyet, ahol június 16-án a szemben lévő tiszaladányi füzesek mentén kikötöttek. Ez a hely az eszlári zsidó templomnak csaknem átellenében volt.

Ugyané napon délután Matej Pétert, Szavineczet, Hecskát és Selevért visszaküldtem Nyíregyházára.

„Tegnap kihozták őket, ma visszaviszik – írja Eötvös. – Időközben nevöket sem kérdik, s egyáltalán szóba sem állanak velök. Miért kellett hát ezeket Tiszalökre kicsődíteni. Bizony nem másért, csak azért, hogy a világnak fel ne tűnjék, hogy hét tutajost a csendbiztos kezére adnak.”

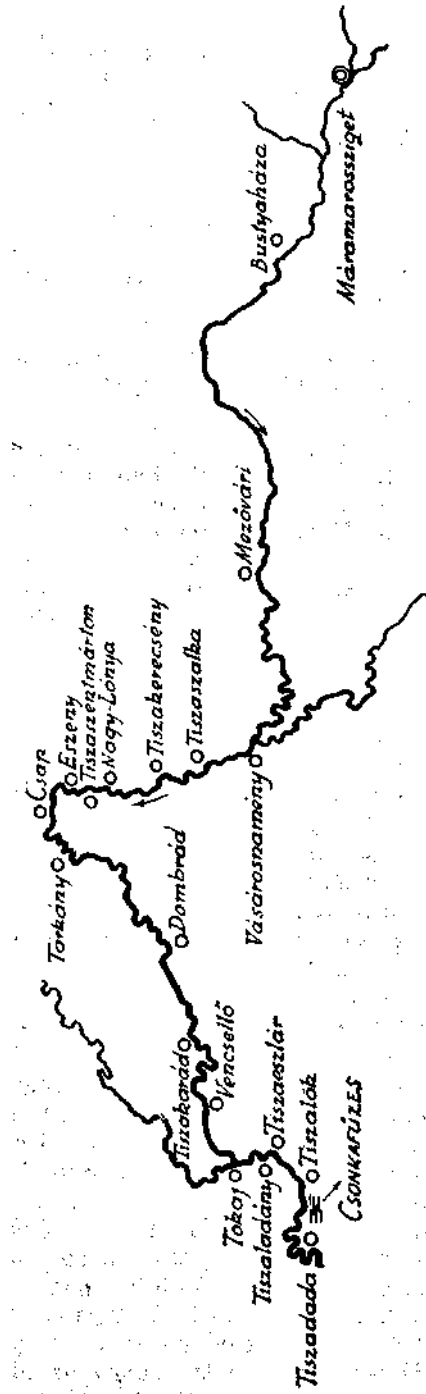
Ezzel szemben Eötvös könyvének végén felsorolt (295. oldal) elő-nyomozati iratok közül a 125. naplósám. cím alatt lévő jegyzőkönyv tartalma bizonyítja, hogy igenis nagyon is szóba álltam mind a hét tutajossal. Mindegyikük kint volt a csonkafüzesi kísérletnél, s vallomásukat a szél erejéről, irányáról, a tutajok helyéről pontosan felvettem. Az öt tutajosnak visszaküldése Nyíregyházára ugyancsak a jegyzőkönyvben foglalt indokolás szerint azért történt, mert „a helyszínén eszközendő további kihallgatásuk eddigi körülmény szerint nem mutatkozott feltétlenül szükségesnek, továbbá tekintettel arra is, hogy kellő helyiség hiánya és az élelmezés nehézsége miatt Tiszalökön tartózkodásuk sok nehézséggel járna”.

A július 4-én délután és 5-én délelőtt tartott helyszíni szemlék alkalmával úgy látszott, hogy Csepkanics Györgynek és Matej Ignácnak kell tudniok a hullacsempészetről, mert az ő tutajuk alól bukkant ki a holttest, azért tartottam vissza őket Tiszalökön.

Eötvös hozzáteszi: „S ha nem tudtak is, ezeknek kellett vallaniok. Arra való a csendbiztos, hogy valljanak!”

Természetesen, ha Eötvös a valósághoz híven közölte volna annak a jegyzőkönyvnek tartalmát, amelyre pedig, mint forrásra a könyv végén éppúgy hivatkozik vakmerően, mint a többi nyomozati és vizsgálati iratokra, akkor megint csak elveszett volna az irodalom számára

„A tiszalöki titkokról” szótó hátborzongató rémmese.

A tutajosok útja Bútyaházától a tiszadáni esonkfűzésig.

ÖTÖDIK RÉSZ.

A HULLACSEMPÉSZET

I.

MATEJ IGNÁC VALLOMÁSA. – A HULLACSEMPÉSZET TÖRTÉNETE. – MATEJ A VALLÁSOS OROSZ PARASZT HITÉVEL TETTE LE AZ ESKÜT.

„A vizsgálóbíró gonosz bölcsessége egyelőre diadalt aratott. Matej Ignác csakugyan vallott a csendbiztos kezén”. Ezzel kezdi Eötvös könyvének a hullacsempészetről szóló fejezetét.

Természetesen ebből egy szó sem igaz. Július 5-ön, mikor Matej Ignác második kihallgatása Tiszalökön történt, a csendbiztos a kihallgatásnál ott sem volt, ő csak azzal volt megbízva, hogy a kint maradt két tutajos, Csepkanics és Matej őrizetéről gondoskodják. A kihallgatás a szolgabírói hivatalnál történt. Matej Ignác rájött arra, hogy csökönyös hallgatásával és tagadásával csak fogságának idejét hosszabbítja meg. Részletes vallomást tett tehát, nem hallgatva el semmit. A végtárgyaláson azt is bevallotta, hogy Herskó vette rá arra, hogy mindent tagadjon. Amikor Szolnokon elfogták őket és Nyíregyházára kísérték, Herskó a vonaton mindegyik tutajossal külön beszélt ez irányban.

Tiszalöki vallomásában elmondta Matej, hogy május 30-án indultak el Bustyaházáról. Június 10-én délután 1 és 2 óra között Kis- és Nagytárkány községek között kötöttek ki. A következő nap, június 11, vasárnap lévén, e napot pihenéssel töltötték s csak 12-én, hétfőn indultak tovább. Vasárnap reggel a tutajosok nagy része, Herskó sáfárral együtt, bement a közeli Agárd községbe pálinkát, dohányt, kenyeret vásárolni. Három-négyórai távollét után visszajöttek a tutajosok Herskó kivételével, aki valamivel később jött meg egyedül. A tutajosok csaknem valamennyien pálinkától részegen jöttek haza, s estefelé már a legtöbben a tutajokon lévő kalibába vonulva aludtak. Este 8 óra felé már csak négyen voltak kinn a füzesben a parton, ő, Csepkanics és a két ismeretlen tutajos, akiket Mezővárban fogadtak fel a tutajra, de Tárkánynál már önként elmaradtak. Helyettük fogadták fel azután Tokajban Selevért. Herskó Dávid szintén fent volt még és a parton sétálgatott. Este 8 óra után Matej a füzesből a közeli tanyára akart menni, hogy ott a juhásztól túrót vegyen. Elindult a parton a tanya felé, s ekkor látta, hogy a parton felülről lefelé egy zsidó jön, s a vízben valami tárgyat gúzsra kötve húz maga után. Utána nézett és látta, hogy az ő tutajuk felé közeledik, ahol Herskó a parton várja. Kíváncsi lett, mit hozhat az idegen zsidó, visszafordult tehát a füzesbe és Csepkanicsnak azt mondván, hogy nem tudott túrót kapni, lement a parton, s a két zsidó fele tartott, akik a parton, az ő tutajja előtt állottak. Amint a két zsidó felé közeledett, látta, hogy az idegen zsidótól a tárgyat, amit a vízben vonszolt, átvette Herskó Dávid és észrevette azt is, hogy a tárgy egy emberi holttest. Mire a két zsidóhoz ért, akkorra már az idegen zsidó megindult vissza a parton felfelé, Herskó pedig a holttestet, melynek jobb kezére volt a gúzs kötve, a gúzsnál fogva behúzta a tutajokig. A holttesten nem volt egyéb öltözet, mint egy térdig érő ing.

– Mit csináltak? –: kérdezte Matej Herskótól.

– Nincs itt semmi nézni való, eredj tovább a dolgodra – felelte Herskó.

Matej visszaindult társaihoz a füzesbe, de menetközben visszanezett, s látta, amint Herskó a holttestet végighúzva azon a tutajon, amelynek kormánybírója volt, s amely a négy tutaj közül alulról számítva a második helyen állt, átvitte arra a tutajra, amelyen ő és Csepkanics utaztak, s almoz megkötötte a gúzs másik végét. Látva ezt Matej, visszament, s egyenesen a tutajokhoz tartott, amelyre akkor a holttest már rá volt kötve.

Herskó most már látta, hogy kénytelen Matejt beavatni a titokba, odament hozzá és a füléhez hajolva szólt:

– Hallgass, sok pénzt fogsz kapni!

Matej ezután a tutajon lévő kalibába vonult aludni, Herskó szintén elment saját tutajjára.

Reggel, mielőtt a tutajok tovább indultak volna, Matej a parton állt, s Herskó a tutajról egy rögöt hajított felé. Odanézett és látta, hogy Herskó a kezével integet, hívja a tutajhoz. Átment tehát Herskó tutajához, ahol Herskó így szólt hozzá:

– Vigyázz a holttestre, magam is vigyázni fogok, hogy el ne szakadjon a tutajtól. Senkinek se szólj a holttestről, sok pénzt fogsz kapni.

Kérdezte Herskótól, mit akar a holttesttel, de az nem akarta ezt elárulni.

Másnap – június 13-án, kedden – estére Vencsellőnél kötöttek ki. Itt Herskó átjött a Matejék tutajjára és kivárta az alkalmat, hogy vele zavartalanul beszélhessen.

Kérdezte, nem romlott-e még a holttest? Azt felelte, hogy nem. Herskó nem hitte. Maga is megnézte, s csak azután nyugodott meg. Június 14-én, szerdán reggel Vencsellőről tovább indultak, s délben Tokajba érkeztek, ahol ismét kikötöttek, s csak pénteken, 16-án reggel indultak tovább.

Tokajba megérkezésük után a tutajosok egy része a városba ment be, ő és Herskó is. Útközben Herskó hátramaradt és átadott neki 56 forintot és pedig négy darab 5 forintost, s a többi egyforintokban, ezek közül 26 papírpénz volt, tíz darab pedig tallér. Ismét arra kérte, hogy ne szóljon egy szót sem senkinek a holttestről és akkor még többet fog kapni.

Azután rábeszélte, hogy ne tartsa magánál a pénzt, hanem adja át egy ottani zsidónak, akihez el fogja vezetni, s csak majd akkor vegye magához, ha a tutajozás befejeztével hazafelé megy. El is vezette egy zsidóhoz, akiről útközben elmondta, hogy már tudni fogja, miféle pénzről van szó. A zsidónak a Bodrog felé eső kis boltjába tértek be, ahol apróságokat árulnak, s ahol ő egy pipát is vásárolt.

A boltos zsidó: magas, barna fekete szakállú, szikár, 30-35 év körüli ember, a felesége pedig terhes állapotban volt, s amidőn ők Herskóval a boltba beléptek, azonnal távozott, s férjével magukra hagyta őket. Herskó valamit zsidóul beszélt a boltossal, majd őhöz fordult, s mondta, hogy a pénzt adja át a boltosnak. Erre a boltos is szólt valamit feléje fordulva magyar nyelven, majd, amidőn észrevette, hogy magyarul nem tud, tótul mondta:

– Add ide a pénzt, majd megőrizem, s ha visszajövünk, majd megosztozunk rajta!

Az élelmes boltos zsidó a szegény orosz tutajos hallgatásáért ígért díjból így akarta a maga hasznát is lefölni!

E felszólításra a pénzt a zsidó boltosnak átadta 2 tallér kivételével, amit magának megtartott. Herskó megnyugtatta, hogy semmi írás nem szükséges. Ebbe ő meg is nyugodott és élelmiszereket és pipát vásárolt, Herskó pedig pálinkát, s azután együtt visszamentek a tutajokhoz.

Június 16-án, pénteken reggel Tokajból tovább indultak és délután 2-3 óra tájban Eszláron alul, a túlsó parton, a tiszaladányi oldalon kötöttek ki egy kanyarulatnál a füzes alatt, s ott időztek másnap, június 17-éig, szombat reggelig.

Mialatt a tiszaladányi füzesnél tartózkodtak, estefelé Herskó körülbelül két óra hosszáig egyedül járkált a parton felül a füzesben, de midőn visszatért a tutajokhoz, nem hozott semmit magával. Estefelé Matej is felment a partra az ő tutajuk kormánybírójával, Csepkaniccsal, Selever Jánossal és Galsi Istvánnal együtt. Az ő tutajukon ugyanis nem lehetett tüzet rakni, mivel üres volt, s nem volt mivel körül rakni a tüzet. Amint a parton a tűzrakással foglalatostkodtak, Herskó odasompolygott, megrántotta az ő karját, s felhívta a tutajra.

– Feküdj le a kalibába, amíg én hívni foglak – parancsolta. Szót fogadott neki és a kalibába fekvé várakozott.

A tutajosok, Csepkanics, Selever és Galsi kivételével, akik a füzesben a tűz mellett heverésztek, lerészegedve aludtak. Herskó még Tokajban 8-9 liter pálinkát vásárolt, s azt folyton kínálta a tutajosoknak, természetesen jó pénzért, hogy ebből is hasznot húzzon magának.

Este tíz óra tájban Herskó egy rögöt hajított be a kalibába, erre Matej felkelt, s kiment. Herskó a tutaj végére vezette, ahol akkor a holttest már a vízből kiemelve, a tutajon volt.

– Most fel fogjuk öltöztetni a hullát. Emeld föl! – parancsolta, ő a holttestet felemelte, Herskó pedig egy csomó ruhát tartott az

egyik karján, s azokat egyenkint adogatta, húzta fel a hullára. Előbb a térdig érő inget húzta le a hulláról, s azt a Tiszába dobta. Helyette egy kurta inget adott rá, azon alul egy pendelyt, továbbá egy reklit, amely a könyökén és a vállán rongyos volt, arra rá egy színes és szintén rongyos kabátot, végül a nyakában keresztül összekötve egy vastag kendőt.

Amikor a holttest így fel volt öltöztetve, Herskó a hulla bal kezének csuklójára egy kékes-színű, sötét kendőt kötött és abba fekete festéket tett. A festéket olyan sárgás-színű papírba takarta, mint amilyenbe a gyufát szokás csomagolni és amilyenbe a dohányt is szokták takarni.

Mikor mindezzel elkészült, a hullát a vízbe eresztette és a bal kezére kötött kendőt gyengén a tutajhoz kötötte.

– Ha a hulla leszakad a folyásnál a tutajról, ne nyúlj hozzá, hadd menjen útjára, – mondotta Hersko, s otthagya a hullát így, a Matejék tutajához kötve, visszament a saját tutajára.

Ettől kezdve azután Matej nem látta többé a hullát mindaddig, míg Tiszadadán vasárnap, június 18-án délben Csepkanics fel nem fedezte. Hogyan bukkant elő a hulla a tutaj alól, s hogyan került a füzesbe, arról nem tudott, mert azalatt ő néhány társával bent járt Tiszadadán.

Azt a zsidót, aki a holttestet Kis- és Nagytárkány között Herskónak átadta, Kerecsenyben látta először június 7-én, azt a vasárnapot megelőző szerdai napon, amikor a holttest átadása történt. Amikor ugyanis Kerecseny mellett elhaladtak, a parton ült az idegen zsidó, aki a tutajra felkiáltott Herskónak, s aztán zsidóul beszélgettek, úgyhogy Herskó a tutajról felelgetett a zsidónak, akit Jankelnek szólított. Jankel közepmagasságnál nagyobb, szikár, szőke, hosszas arcú, sárgás szakállú, pájésze fülén alul ér, szemei szürkék, orra kissé lefelé hajló, bajusza kicsi, sárgás, szintén lefelé hajló. Annyit tud róla, hogy Vajnágra való, ugyanoda, ahol az ő tutajukon jött egyik tutajos, Dojcsák Ivan is lakik. Egy kis tutajon jött egy orosz és egy oláh társaságában, s a tutajon hasítvány fák voltak. A tutajon lévő oláh embert velük együtt kísérték be Szolnokról Nyíregyházára a fogházba. Erről a letartóztatott oláhról fentebb már volt szó. Drimusz György volt a neve. Jankelék kis tutajja, amely a hasítványfákat Szentesre vitte, nem volt ott Kis- és Nagytárkány között, amikor a holttestet Jankel átadta Herskónak, később azonban Tiszakeszinél elhagyta az ő tutajukat.

Eötvös úgy ír erről a vallomásról, mint amelyet Matej Ignác „Tiszalökön a csendbiztos keze alatt tett éjnek éjszakáján”.

Megjegyeztem már fentebb, mennyi szerepe volt a csendbiztosnak Matej és Csepkanics kihallgatásánál. Abból, hogy a vallomást éjnek éjszakáján tette Matej, annyi az igazság, hogy délután kezdtem a kikérdezést, s mire a vallomást írásba foglaltam, s a terjedelmes jegyzőkönyv elkészült, bizony valamivel éjfél is elmúlt.

„A jegyzőkönyvet nem írta alá Matej Ignác” – szörnyülködik Eötvös. „Igaz, hogy a törvényszék előtt azt jelentette ki, hogy se írni, se olvasni nem tud. Ezt a jegyzőkönyv záradékában meg kellett volna jegyezni és csupán emiatt is külön bírósági tanút, vagy jegyzőkönyvvezetőt kellett volna alkalmazni. Így szól a törvény, s ezt parancsolta volna a törvényes gyakorlat” (II. 91.).

Ahány szó, annyi valótlanság. Matejnek az előnyomozati iratoknál 123. naplósám alatt levő vallomása, amelyet könyvének végén mint forrást megjelöl Eötvös is, el van látva szabályszerűen Matej kszekeresztvonásával s mellé írva néviró: Bary. Olyan törvény vagy törvényes gyakorlat pedig, amely kötelezővé tette volna ilyen esetben külön bírósági tanú, vagy jegyzőkönyvvezető alkalmazását, 1882-ben nem létezett.

A jegyzőkönyv előírászerűen e szavakkal végződött: „felolvasás után helybenhagyva, aláíratik, megjegyeztetvén, hogy a vallomás részletesen tolmács által lett megmagyarázva

kihallgatottnak”.

„Ki bizonyítja ezt?” – kérdezi Eötvös. „Csupán a vizsgálóbíró aláírása. Ez sem felel meg a törvénynek” – adja meg rögtön a feleletet.

Hogy miért nem felel meg a törvénynek, azt természetesen nem magyarázza meg.

Csupán a vizsgálóbíró aláírása! Talán a vizsgálóbíró által felvett minden jegyzőkönyvet Eötvös külön törvényei szerint közjegyzőileg kellett volna hitelesíteni?

„A tolmács sem írta alá a jegyzőkönyvet. Újabb törvénysértés!” – halmozza tovább Eötvös rosszhiszeműen alaptalan vádjait.

Matej rövid időközben négyszer tett vallomást. Előbb június 30-án, amikor semmiről sem akart tudni, másodszor július 4-én, amikor a jelzett részletes vallomást tette, harmadszor és negyedszer július 14-én és 29-én, amikor a vallomását egyes részletekkel kiegészítette. Karancsay József fogházőr volt mind a három alkalommal a tolmács. Miután a július 14-i és 29-i vallomásokot ugyanazon jegyzőkönyvben folytatólag vettem fel, Karancsay július 30-án, amikor már Matej további kihallgatásának szüksége nem mutatkozott, egyszer írta alá a jegyzőkönyvet a végén, ahol azonban megjegyeztetett, hogy mind a három alkalommal tolmácsként működött.

„Ez a Karancsay közönséges börtönőr volt, tudatlan és tanulatlan ember” – írja Eötvös, tehát „e fajta embert alkalmazni ily fontos ügyben tolmácsul, még sem felelt meg a törvénynek”.

Ismét az Eötvös külön kódexszébe becikkelyezett törvénynek! Karancsay hivatásának megfelelő értelmes ember volt. Hivatali esküt tett igazságügyi alkalmazott. Az egyszerű, írni, olvasni sem tudó s a legprimitívebb szókészlettel rendelkező orosz tutajos vallomásának tolmácsolásához nála sokkal alacsonyabb műveltségű ember is alkalmas lett volna. A nyíregyházai törvényszéknek nem volt külön orosz tolmácsa. Egy környéki orosz tutajos egyszerű beszédének tolmácsolására Budapestről még sem látszott gazdaságosnak egy orosznyelvtudóst Tiszalökre leutaztatni s ezzel a bűnügyi költséget szaporítani. Az esz-lári sakterekre úgy is nagyon ráfizetett a szegény magyar állam!

„De hát elvégre is mindez csak alaki dolog” – mondja végül Eötvös. – „Ettől még lehetett igaz Matej vallomása.” Mivel azonban annak igazságát megdönteni Eötvösnek minden mesterkedése sem volt elegendő, tehát nemlétező alaki hibákat ró fel.

„Július 14-én Nyíregyházán újra kihallgatták. Itt már a tiszalöki csendbiztos se állt rém gyanánt a háta mögött. Újra megerősítette tiszalöki vallomását. Több, holmi apróbb részletekkel megtoldotta” – ismeri be Eötvös. – Akkor talán mégsem a csendbiztos keze es „az éjnek éjszakája” volt a Matej július 5-i vallomásának magyarázata? Amikor a csendbiztos komor alakja nélkül még apróbb részletekkel toldja meg, amit már előbb elmondott!

Egyébként e vallomásában elmondja Matej, hogy ő nem közölte senkivel, hogy hullát szállítanak s nem is vette észre, hogy bármelyikük tudott volna rajta kívül a dologról. Akkor este, amikor Herskó a hullát felöltöztette, azt nem látta, hogy a hulla kezére a gúzszt visszakötözte volna. Június 18-án vasárnap reggel, mikor a Csonkafüzesből ő Tiszadára indult a hulla még ott volt a tutajhoz kötve. Ki eresztette el, hogyan bukkant fel Csepkanics szeme elé? nem tudja.

Július 30-án, amikor – mint már említettem – Matej kihallgatása befejezettnek volt tekinthető, Nyíregyházán a törvényszék büntető tanácsa előtt hitelesítette vallomását. A tanács elnöke Korniss Ferenc törvényszéki elnök volt.

„Szokatlan és törvényellenes eljárást követett ezzel el a törvényszék. Se a vádlottak, se a védők nem voltak ott. Se nem idézték, se nem értesítették őket.”

Fentebb már több ízben hivatkoztam az akkor érvényben lévő bűnvádi eljárási szabályokra, amelyek egyenesen tiltották a védők jelenlétét előnyomozati cselekménynél. Az ügy pedig akkor még az előnyomozat stádiumában volt. Olyan törvényt sem ismer a magyar törvénytár, mely előírta, vagy csak megengedhetővé is tette volna, hogy valamelyik tanú vallomásának

hitelesítési aktusánál a vádlottak jelen legyenek.

A törvényszék előtt Matej megismételte vallomását, egyes részeiben azonban helyesbítette s új részletekkel toldotta meg.

A ruhák közül, melyeket Tiszaeszláron alul a hullára feladtak, úgy emlékszik a rékli a könyökén lyukas, illetve foltos volt.

„Csodálatos emlékezőtehetség! – jegyzi meg Eötvös. – Éjjel volt, esti 10 óra után, a felöltöztetés ott Eszlár alatt a tiszaladányi füzes árnyékában, a holdvilág is felhők alatt bujkált, a ruha sem az ő kezében volt... és mégis tudja, hogy folt volt a kabátka ujjának könyökén.”

Valóban csodálatos az Eötvös emlékezőtehetsége. Húsz év múlva visszaemlékezik, hogy 1882 június 16-án este a holdvilág Eszláron a felhők alatt bujkált, holott ő akkor ott sem volt, hanem Budapesten és soha senki sem állította, hogy e napon felhős este lett volna Eszláron. Egyébként Matej nemcsak éjjel látta a holttestet, hanem úgy ő, mint az összes tutajosok látták a Csonkafüzesben, amikor már kihalászták s a parton feküdt.

A törvényszék előtt elmondta még Matej, hogy amidőn az ő tutajuk a Csonkafüzesnél elhaladt, Herskóók tutajja mellett, Herskó mondotta neki, hogy most már szabadon bocsáthatja a hullát, ő azonban azt nem tette. Smilovics Jankellel szembesítése után felismerte benne azt a zsidót, aki Herskónak a holttestet átadta. Kijelentette végül a törvényszék előtt, hogy vallomását minden fenyegetés és kényszer nélkül tette meg.

„Matej Ignác emlékezőtehetsége még bámulatosabb volt egy óv múlva” – írja gúnnyal Eötvös.

A végtárgyaláson ugyanis néhány olyan részletet még elmondott, amiről az előnyomozat során nem szólt.

Amidőn Eszlár alatt a ladányi-füzesben a hulla felöltöztetése történt s Herskó röögöt dobott be az ő kalibájába, látta, hogy a parton egy zsidóasszony adta át a ruhákat Herskónak. Mikor Herskó a ruhákat átvette és szólt neki, hogy a hullát fel fogják öltöztetni, ő vonakodott azzal a kifogással, hogy a hullának erős szaga lesz. Erre Herskó betömte az ő orrát falevével, hogy ne érezze a szagát.

Ezek azok az egyébként lényegtelen részletek, amelyek elmondásával Matej „bámulatos” emlékezőtehetségéről tett biznyságot a végtárgyaláson. Bizony ehhez nem nagyon kellett a rendesnél nagyobb emlékezőtehetség! Érthető okokból elhallgatja azonban Eötvös Matej jó emlékezőtehetségének azt a kétségtelen bizonyítékát, hogy a végtárgyaláson, amikor az elnök megkérdezte tőle, hogy a jelenlevő zsidó vádlottak közül melyik volt az, akit átadta Herskónak a hullát, habozás nélkül Smilovicsra mutatott. Pedig egy évvel azelőtt látta utoljára!

Azóta ugyanis Smilovics a többi vádlottakkal együtt fogságban volt. Matej elmondta még a végtárgyaláson, hogy a hulla gúzsra fogva volt a tutaj alá kötve, hogy az ki ne lássék. A gúzs mogyorófavesszőből készült és körülbelül 3 láb hosszú volt.

A tokaji boltostól, Wieder Mórtól nem kérte vissza a nála letett pénzt, a börtönből kiszabadulása után sem, mert Herskó azt mondotta, hogy majd ha ez a dolog elmúlik, akkor fognak menni a pénz után.

Természetesen Eötvös ezert Matej hamis vallomást tett, sőt azt is sejteti, hogy a vallomását nem ő maga találta ki, hanem betanították rá. „Lehetetlen, hogy ily különös és szövevényes esetet paraszt-ésszel ki lehessen gondolni. Annyira összefüggő, oly sok részlet alig is lehet parasztképzlődés szülötte” (II. 14.), állapítja meg egészen helyesen. Nem is a képzlődés szülötte volt az, hanem a megtörtént valóság!

A végtárgyaláson szilárdan megmaradt vallomása mellett. A védők órák hosszat faggatták keresztkérdésekkel. Nem tudták zavarba hozni, mert igazat mondott. Hiába próbálták félrevezetni, megijeszteni, hiába terjesztettek elő indítványt és kérték hamis tanúzás büntette címén letartóztatásba helyezését. Rendíthetetlenül megmaradt az igazság mellett.

Vallomása igazságának megdöntésére Eötvös csupán azt az egy érvet tudja felhozni

könyvében, hogy „a felelete közben sohase a kérdezőre nézett s nem is a tolmácsra, hanem mereven a földre, maga elé” (II. 14.). Ez bizony döntő érv!

Értelmes ember volt Matej, tartalékos katona. A ruthének mély vallásos hitével. Midőn az esküt letette, letérdelt, az ég felé emelte két kezét és úgy mondta oroszul: Isten engem úgy segélyen! A jelenet teátrális színezetű volt ugyan, de látszott, hogy őszinte és mesterkéletlen s hogy mély vallásos érzésből fakad, amely érzés az egyszerű, jámbor orosznál kizárta még a lehetőségét is, hogy hamis esküt tegyen.

Vallomásának olyan meggyőző ereje volt, hogy nem volt a tárgyalóteremben senki, aki meg ne lett volna győződve, hogy a tiszta igazat vallotta. Lelkük mélyén Eötvös és védőtársai is meg voltak erről győződve. Védői hivatásuk parancsolta, hogy ezt a meggyőződést elnyomják s védenek érdekeiben Matej vallomását hamisnak nyilvánítsák.

II

HERSKÓ VALLOMÁSA. – A HULLA FELÖLTÖZTETÉSE. – SMILOVICS JANKEL. – SMILOVICSOT KIVISZEM ESZLÁRRA, A HULLASZÁLLÍTÓ KÉT ZSIDÓ FELISMERÉSE VÉGETT. – SMILOVICS TISZALÖKI ÚJABB VALLOMÁSA.

Matej Ignác nagyfontosságú vallomása után másnap, július 6-án reggel sürgősen intézkedtem, hogy Herskót Nyíregyházáról hozzák ki azonnal Tiszalökre. Ki is hozták még a délelőtt folyamán.

„E napról két vallomás került jegyzőkönyvbe. Az egyik nappal és másik éjjel” – írja Eötvös.

A mondatnak csak egyik fele igaz, a másik nem.

Tény, hogy két vallomása került jegyzőkönyvbe, de mindkét vallomását fényes nappal tette, a tiszalöki szolgabírói hivatalban.

Az első – ahogyan Eötvös írja – „nappali” vallomásában, éppúgy nem akar tudni semmiről, mint régebbi elfogatása után történt első kihallgatásakor Nyíregyházán. Tagadja, hogy Smilovicstól, vagy bárkitől holttestet vett volna át, hogy Matejnek 56 forintot adott volna. Általában tagadja, hogy a hulláról bármiféle tudomása volna. Smilovics Jankelt ismeri már húsz év óta. Kerecseny mellett valóban elmentek egymás mellett tutajaik, de csak annyit beszélgettek zsidóul, hogy megkérdezték egymástól, ki hova megy?

Herskóval e vallomása után szembesítettem Matejt, aki szemébe mondta az egész hullacsempészet történetét, úgy amint azt előző napi vallomásában elbeszélte.

A szembesítés után Herskó látva, hogy baj van, Matej elárult mindent, további tagadásának úgy sincs értelme, kijelentette, hogy elmond mindent őszintén.

Vallomásában elbeszélte azután, hogy amidőn június 7-én szerdán Kerecseny mellett haladtak el a tutajukkal, Smilovics Jankel a parton rakódott saját tutajára s amint meglátta őt zsidónyelven átkiáltott neki:

- Elviszel-e egy holttestet jó fizetségért a tutajodon?
- El! – felelte Herskó –, hol van a holttest és hová kell vinni? Smilovics így válaszolt:
- Kis- és Nagytárkány között szombaton vagy vasárnap majd magam adom át a holttestet, s ott megmondom azt is, hová kell vinni!

Ennyiből állott a beszélgetésük Kerecseny mellett. Herskóék mentek tovább a tutajukkal anélkül, hogy kikötöttek volna, Smilovics pedig tovább rakódott a parton.

Június 9-én pénteken este, Kis- és Nagytárkány között kikötöttek s csak 12-én hétfőn reggel indultak tovább. Azért maradtak ott két napot, mert szombaton az ő ünnepe volt, vasárnap pedig a tutajosoké, már pedig ünnepen nem szoktak tutajozni. Egyébként sem volt a legalkalmasabb idő a tutajozásra, mert szél fújt.

Kis- és Nagytárkány közötti időzésük tartama alatt vasárnap este 9-10 óra tájban Smilovics kie tutajáról odajött az ő tutaja mellé.

A holttest a kis tutaj alá volt kötve, jobbkezénél fogva egy gúzsveszővel.

Smilovics akkor átadta neki a holttestet, azt mondván, hogy Tiszadadáig kell vinni s ott

azután el kell bocsátani. Egyúttal közölte, hogy Eszlárnál egy asszony ruházatot fog hozni s abba kell felöltöztetni a holttestet. Megmagyarázta azt is, melyik ruhadarabot hogy kell feladni a hullára, s hogy a kendőt a festékekkel a balkéz csuklójára kell kötni. A hullaszállításért Smilovics 120 forintot ígért, amelyből 56 forintot rögtön átadott s ígérte, hogy majd a többi Szolnokon adja meg, mert nincs nála elég. pénz.

A tetemszállítás történetét egyebekben éppúgy beszéli el, mint Matej: hogyan adták át letétbe Wieder Mórnak Tokajon a pénzt és hogyan öltöztették fel a hullát.

„Csodálatosan összevág a két ember emlékezőtehetsége” – írja Eötvös.

Természetesen összevág, mert hiszen három-négy héttel azelőtt megtörtént dolgokat beszéltek el. Eötvösnek azonban ezen csodálkoznia kell, mert hiszen szerinte Matej és Herskó a csendbiztos kezén tették meg a beismerő vallomást.

Ámde új részleteket is mondott Herskó.

Elbeszélte, hogy június 16-án pénteken délután érkeztek meg Eszláron alul és kötöttek ki a ládányi-füzesnél. Négy órakor egy 30-35 év körüli barna asszony hozta a ruhát csónakon egy révesszel. Zsidóasszony volt, zsidóul beszélt vele, középtermetű, nem kövér, akit arcáról és természetéről felismerne. Azt mondta az asszony, hogy Jankel parancsolta, hogy adja át ezt a ruhát és közölte vele azt is, hogy milyen öltözetű embernek kell azt átadni. A ruhaátadás bokros helyen történt a füzesben, hol senki sem látta, amikor 16-án déltájban Eszlár alatt elhaladtak s az asszony neki megadta a jelt: akként, ahogy a csomóba összegöngyölt és kendőbe takart ruhákat a feje fölött felemelte. A kendőt, amibe a ruhák kötözve voltak, a hullát felöltöztetése után visszavette.

A hullát Dadánál ő oldotta le és bocsátotta el a Csepkanics tutaja alatt, ahogy azt Smilovics elrendelte. Egyebekben mindent teljesen úgy mondott el, mint Matej.

Július 29-én Nyíregyházán újból kihallgattam Herskót. Itt elmondta, hogy ő maga sem tudta, miért kell a holttestet csempészni, s így nem közölte ezt se Matej jel, se Wieder Mórral, akinél a pénzt letétbe helyezték, ő csak azért vállalkozott az egészre, mert megörült a Smilovics által ígért 120 forintnak.

Július 30-án a nyíregyházi törvényszék az ő vallomását is hitelesítette a Matejével együtt. Ott teljesen megerősítette beismerő vallomását és az elnök kérdésére kijelentette, hogy vallomásra senki sem kényszerítette, önként, minden fenyegetés nélkül vallott. Ez alkalommal szembesítve lett újra Matejjel, majd Smilovicscsal s utóbbinak szemébe mondott mindent a legteljesebb biztonsággal.

„A törvényszék ülése és tárgyalása nyilvános – írja Eötvös. – Ott joga van megjelenni minden tisztességes felnőtt embernek. Különösen joga van ott megjelenni a vádlottnak és védőnek. Ez a jog oly erős, hogyha a vádlottat és a védőt e jog gyakorlásától elzárják, akkor a törvényszék egész eljárása semmis. Így rendelkezik az alkotmány. Azt igen jól tudta a törvényszék s ennek dacára erről a hitelességi tárgyalásról se a vádlottakat se a védőket nem értesítette” (II. 21.).

A változatosság kedvéért Eötvös nem létező törvény helyett most alkotmányra hivatkozik és a laikus olvasót szándékosan megtévesztve, tárgyalásról beszél. A tárgyalás nyilvánossága valóban alkotmánybiztosíték, ámde alkotmány és törvény, amint már reámutattam, nem hogy előírta volna, hanem egyenesen tiltotta és kizárta a nyilvánosságot és a védők részvételét előnyomozati cselekménynél, mint amilyen a nyomozás során elhangzott tanú vallomásának hitelesítése volt.

Azt írja tovább Eötvös, hogy „ilyen törvényteleniségről nem látott példát életében (!) és hogy megtörtént, az a bíróság nagy elfogultságát bizonyítja. A törvényszék sem fegyelmi felelősségre vonástól, se a közönség felriadásától nem tarthatott” (II. 22.). Nem is tarthatott, mert eljárása teljesen törvényes és jogos volt.

Herskó Dávidot, mint látni fogjuk a későbbiekben, vallomásának a törvényszék előtti hitelesítése után július 30-án a törvényszék szabadlábra helyezte. Hazament Szeklencére, ahol

pár hét múlva az ottani . községi elöljáróságnál, Weinstein (Szabolcsi) Miksa közreműködése folytán bejelentette, hogy beismerő vallomását kényszer hatása alatt tette s ezért azt teljes egészében visszavonja. E mellett azután a végtárgyaláson is megmaradt. Erről később még részletesen lesz szó.

„Vajjon elhitte-e a vizsgálóbíró, s az a titkos tanács, mely neki segített, a holttestcsempészetet, úgy ahogy azt Herskó és Matej elbeszéltek?” – tépelődik Eötvös (II. 23.), s bár a kérdésre nem tud választ adni, feltételezi, hogy „bár sok részlet valótlansága előttük is nyilvánvaló volt, a vizsgálóbíró és a titkos tanács hajszáláig tele volt elfogultsággal. Tehát feltételezhető, hogy elhitték”. Hogy a titkos tanács mit hitt, arra csak Eötvös felelhetne, mert amint már említettem ezt a nemlétező titkos tanácsot csupán csak ő eszelte ki. A vizsgálóbíró azonban Eötvös kérdésére ezt feleli:

A csonkafüzesi holttestről orvosszakértők véleménye kimondta, hogy nem lehet Solymosi Eszteré, de józan laikus ésszel is meg lehetett állapítani az épen maradt sárga papírról és festékről, a kezére erősen gúzsbakötött kendőről is.

Az idegen hulla az eltűnt leány ruháiban került elő. A zsidóság nagy része eleitől kezdve szolidaritást vállalt a gyanúsítottakkal. Az eszlári zsidóknak állott tehát érdekükben, idegen holttestet az eltűnt leányka ruháiba öltöztetve a bíróság elé csempészni, s a megtévesztést megkísérelni.

Teljesen valószínűnek és hihetőnek hangzott tehát Herskó és Matej egybehangzó vallomása, amit később Smilovics Jankel is a reávonatkozó részeiben megerősített.

Mi oka lehetett volna tehát a vizsgálóbírónak kételkedni? Mi okom lehetett volna, hogy Matej és Herskó teljesen egybehangzó vallomásának valódiságát kétségbevonjam?

Természetesen, Eötvös szerint, Matej és Herskó vallomásait egyszerűen figyelmen kívül kellett volna hagyni, s az egész holttestcsempészet ügye felett napirendre térni.

Eötvös, mint vizsgálóbíró, talán így is cselekedett volna. Én másként cselekedtem. Rögtön, még aznap délután 7 órakor, amikor Herskó vallomásának írásba foglalásával elkészültem, táviratilag intézkedtem Smilovics letartóztatása iránt, másnap reggelre pedig Wieder Mór tokaji boltosnak kihallgatását rendeltem el a helyszínén, ahova magammal vittem szembesítés és felismerés céljából Herskót és Matejt is.

Wieder Mór tagadott mindent. Tagadta, hogy életében akár Herskót, akár Matejt látta volna, s hogy tőlük vagy bárkitől is pénzt vett volna letétbe. Herskó és Matej szemébe mondtak mindent, de Wieder állhatatosan és kitaróan megmaradt tagadásával továbbra is. Vajjon miért nem adta a vizsgálóbíró a csendbiztos kezére, hogy „éjnek éjszakáján” beismerő vallomást tegyen, mint Matej és Herskó? Ezt a kérdést elfelejtette feltenni Eötvös.

Matej és Herskó vallomásai alapján, amelyek Wieder Mór bűnrészességét tagadásával szemben is teljesen igazolták, utóbbit letartóztatásba helyeztem. Hiszen részletesen elmondták már előzően Herskó és Matej is, még azt is, hogy hány darabban és milyen pénznemeket vett át Wieder, sőt még azt is tudták és elmondták – ami szintén igaznak bizonyult –, hogy felesége terhes állapotban volt. Ezek után nem lehetett kétséges, hogy Wieder volt az a tokaji boltos, akinél a pénzt letétbe helyezték.

Másnap, július 8-án Eszláron annak a zsidó asszonynak kilétét kíséreltem meg kideríteni, aki a ruhákat Eszláron, illetve a ládányi füzesben június 16-án, pénteken délután, Herskónak átadta. Kihallgattam a tiszai halászokat és révészeket, de közülök csak egy emlékezett, hogy az utóbbi hetekben Junger Adolfnét, Weinstein Lázárnét és Feuerlicht Mártonnét szállította gyakrabban a túlsó partra. Mindhárman tagadták, hogy a ruhát ők vitték volna, s Herskó sem ismerte fel egyikükben sem a ruhaszállító asszonyt. Ez irányban tehát a nyomozás egyelőre eredményt ölen maradt, s a tiszalöki nyomozást e napon befejezve, Matejt, Herskót, Csepkanicsot Tiszalökről Nyíregyházára visszakísértettem, s magam is Egressy Nagy alügyósszal oda visszatértem, hogy másnap Smilovics Jankelt, akit Técsőn aznap letartóztattak, s vele már úton voltak, kihallgassam.

Smilovics Jankel eleinte mindent tagadott, semmiről sem akart tudni. Határozottan tagadta, hogy ő holttestet adott volna át Herskónak.

Hat nap múlva, július 15-én Nyíregyházán önként jelentkezett vallomástételre, s részletesen beismert mindent, amit Herskó és Matej elmondottak.

„Érdekes lélek volt ez a Smilovics Jankel – írja Eötvös. – Kis lélek, kis ész. Őt nem gyötörték, nem kínozták Tiszalökön a csendbiztosi magányban és mégis vallott. Mégis súlyos terheket vállalt.”

Elfelejteti azonban Eötvös felvetni azt a kérdést, hogy ha igaz, hogy Matej és Herskó csak a csendbiztos kezén tettek beismerő vallomást, vajjon Smilovicsot, aki eleinte éppúgy tagadott mindent, mint Matej és Herskó, miért nem kísértetem ki Lökre, hogy ott „a csendbiztos kezén, éjnek éjszakáján” mindent beismerjen?

Annak ellenére, hogy kis lélek és kis ész volt Smilovics, Eötvös egy bonyolult lelki folyamattal magyarázza meg, miért és hogyan határozta el magát vallomástételre.

„Egy odúban több rab fészkel” – írja (II. 26.) és Smilovics mindennap hallotta rabtársaitól és börtönőreiktől, hogy a zsidók álnok módon idegen holttestet öltöztettek az eltűnt lányka ruháiba, s azt a bíróság kezébe csempészték. Hallotta, hogy Herskó mindent beismert.”

„Azt is hallotta a rabok tanácskozásai közt, hogy a tetemsikkasztás bűne nem nagy bűn. Néhány hónapi vagy talán félévi fogság. Ila vall, el is eresztik nyomban, s ha utóbb elítélik is, egy-két hónap nem a világ. Ha pedig nem vall, ott tartják vizsgálati fogságban.

Arra határozta el tehát magát, hogy vall!”

Természetesen, Eötvös szerint, az ő vallomása is koholt, hamis.

Mi mehetett végbe Smilovics lelkében július 9 és 15 között, milyen tünődés eredményeként határozta el magát vallomástételre, azt sohasem mondotta el.

Hogy azonban úgy semmiesetre nem történhetett, ahogy Eötvös leírja, bizonyítja a végtárgyaláson tett vallomása.

1883 július 2-án éppen Eötvös tette fel hozzá a kérdést: „Július 9 és 15 között, azon hat nap alatt, beszéltek magával ott a tömlőben erről a hulla dologról?”

– Én hozzám senki sem beszélt, mert az egyesbe voltam bezárva – felelte Smilovics.

„Egyes” fogházi nyelven magánzárkát jelent. Bajos elképzelni, hogy azt, aki hat napig magánzárkában ül, hogyan világosíthatják fel rabtársai a rabok „tanácskozásain”, hogy a holttestcsempészetért milyen büntetés jár?

Hogyan képzelte el a kiváló humorú író a „rabok tanácskozásait”, azt nem közli az olvasóval?

Egyébként ha, amint Eötvös állítja, hamis, koholt vallomást tett volna Smilovics, még talán laikus eszével is rá jöhetett volna, hogy a hamis tanúzásért legalább is jár olyan súlyos büntetés, mint a holttestcsempészetért.

Bizonyos azonban, hogy Smilovics július 15-i vallomásában, ha lényegében való is volt, koholt részletek is voltak. Miért kevert belé ilyen részleteket is, erről nem nyilatkozott soha.

Elmondta, hogy Kerecsenyben június 5-től 14-ig tartózkodott tutajával, amelyen Drimusz György és Sirkó Mihály teljesítettek szolgálatot. Június 11-én, vasárnap Eszenybe rándult be, ahol adósa volt és ettől akarta behajtani a tartozást. Edényből átment a túlsó partra Tiszaszentmártonba, ahol szintén volt egy adósa. Amint átérkezett, a part mentén egy cserje mellett félreállítva látott egy szekeret, s a szekéren két ismeretlen zsidó embert. Az egyik oda intette őt a szekérhez, s elmondta, hogy ő eszlári szatócs, s a másik a fuvarosa. Elbeszélte a tiszaeszlári vérvád történetét, hogyan üldözik a zsidókat a bíróság és hatóságok, vállalkozzék tehát Smilovics, hogy a bíróság kezére juttassa a holttestet.

Amint így beszéltek, megpillantotta a Tiszán a szekencei tutajosok négy tutaját. E tutajokat már ő előbb látta Tiszaváriban. Azt tanácsolta a két zsidónak, hogy adják át a holttestet a tutajosoknak, s azok majd elviszik.

A két zsidónak tetszett az ötlet. Rögtön befogták a szekér mellett legelésző két lovat,

amelyik közül az egyik sárga volt, a másik fekete, Smilovics is felült a szekérre a két zsidó közé, s mentek a holttesttel a part mentén és kísérték a tutajokat egészen addig, amíg Kis- és Nagytárkány között ki nem kötöttek.

A szekencei tutajok naplementkor kötöttek ki, s akkor a zsidók is megálltak a halottszállító ezekérről.

Smilovics leszállt a szekérről, s kihívta a tutajról Herskót, aki két tutajossal ki is jött. A parton azután az eszlári szatócs megállapodott Herskóval, aki a tutajosokkal együtt elvállalta a holttestet. Az eszlári boltos pénzt is adott nekik, hogy mennyit, nem tudja.

Herskó és a két tutajos vette le a szekérről a tetemet, s vitte be a tutajra.

Végül elmondta Smilovics, hogy a holttest akkor, amikor a szekérről levették, már fel volt öltöztetve úgy, ahogyan azt Csonkafüzesnél kifogták.

„A vizsgálóbíró vakon fogadta el Smilovics beszédét. Nem bírálta meg sehogyse a fakó szekér útját. Ha csakugyan a folyam partján dőcögött a szekér, akkor Zsurk, Záhony és Győröcske falvakat kikerülniök nem lehetett” – írja Eötvös (II. 30.).

„Hogyan mert volna az a két zsidó halottat vinni szekéren? – veti fel a kérdést. – Hiszen ha a babonás nép észreveszi, még agyon is üti őket, ha pedig a hatóságok tetten érik, haláluk halálával pusztul el a három zsidó.

A falvakban ott vannak a kutyák. A kutyák szaglása óriási. A halottszagot messzi távolságból megérzi, s megy a halott után keserves üvöltéssel, ami okvetlenül figyelmessé kell, hogy tegye a falubéli népet.

Ezzel a vizsgálóbíró nem törődött. Smilovics beszédé a zsidók ellen szólt, örömmel iktatta tehát a beszédet papírra.”

„Csak beszéltette Smilovicsot” (II. 32).

Eötvös ezek szerint úgy képzei el a vizsgálóbíró hivatását és kötelességét, hogy csak azt a vallomást veszi jegyzőkönyvbe, amelynek valóságáról meg van győződve, amit valószínűnek, s lehetőnek tart.

Örömmel vagy nem örömmel, de bizony a vizsgálóbírónak írásba kell foglalni minden vallomást, akármilyen hihetetlenül és fantasztikusan hangzik is. A törvényszék ítélőtanácsának hivatása azután a vallomásokat bizonyító erő és elfogadhatóság szempontjából mérlegelni.

Más kérdés, hogy fenntartás nélkül utolsó szóig elhittem-e Smilovics vallomását? Nem is hittem, mert hiszen az több pontban ellentétéé volt a Matej és Herskó egybehangzó és valószínű vallomásával.

Azt azonban Smilovics egy szóval eem mondta, hogy falvakon mentek keresztül, e elvégre könnyen elképzelhető volt, hogy a falvakat kikerülték. Hiszen a tutajokat nem kellett állandóan szem előtt tartani, azok másutt nem mehettek, csak a Tiszán, s ők a szekérral gyorsabban haladtak, mint a tutajok, attól nem kellett tartaniok, hogy szem elől eltévesztik őket.

Azt írja tovább Eötvös, hogy bizonyára készakarva nem kérdeztem meg Smilovicstól azt se, hogy volt-e nagy szaga a halottnak.

„Pedig nagy szaga volt – állapítja meg. – Hiszen Eszlár száz meg száz kilométernyire van Tizsaszentmártonhoz. Azzal a két rossz gebével a két eszlári zsidó egy hét előtt oda nem érhetett, hiszen bujkálva kellett nekik haladni, népes helyeken éjszakákon vonulni keresztül, s a tolvajutakat keresni fel mindenütt, s aztán nyári meleg napok jártak, s a holttestnek nagy feloszlásba kellett átváltozni.”

E sorokban mégis elismeri Eötvös előző érvelésével szemben, hogy a két halottszállító szekérnek nem volt szükséges okvetlen „népes helyeken” átvonulni, mehettek „tolvajutakon” is.

Azt állítja továbbá, hogy Eszlár száz meg száz kilométerre van Tizsaszentmártonhoz. Ez sem igaz. A távolság légvonalban 60 kilométer, a kerülőket számbavéve, a Tisza mentén

haladva, legfeljebb 90 kilométer. A rendes országúton 75-80 km. Ezt az utat még a legrosszabb két gebével is két nap alatt meg lehet tenni. De nem is kellett a hullát Eszlárig vinni a két zsidónak szekérrel, csak addig, amíg találnak valakit, aki vállalja a további szállítást a Tiszán. Herskó, Matej és Smilovics vallomásaiból kitűnően nem is vitték tovább, csak Tárkányig, ami Eötvös szerint is csak 25 kilométernyire van (légvonalban körülbelül 11 km) Tizaszentmártontól.

Azt írja Eötvös, hogy Smilovics vallomása „nem tetszett a vizsgálóbírónak a maga egészében (II. 33.), mert sok lényeges körülményre nézve homlokegyenest ellenkezett Herskó és Matej vallomásával. Az ellenmondást ki kellett tehát egyenlíteni. Ezt azonban Nyíregyházán nem lehetett megtenni, ahol még a falnak is füle volt. Nem volt más, mint Smilovicsot kivinni Tiszalökre, ott van a csendbiztos” – írja jelentőségteljesen.

De hiszen Smilovics akkor már egy hét óta le volt tartóztatva, s első kihallgatásakor, mint említettem, semmiről semmit nem akart tudni. Ha csakugyan azért vittem ki Tiszalökre július 17-én, hogy a csendbiztos kezén kiegyenlítse a vallomásában mutatkozó ellentmondásokat, miért kellett volna egy hétig várni?

Július 17-én Smilovicsot, Herskót és Matejt nem, mint Eötvös írja, Tiszalökre, hanem Eszlárra kísértettem.

A ruhákat a tiszaladányi füzesbe szállító zsidóasszony személyére nézve a nyomozás addig eredménytelen volt, és Smilovics vallomása sem adott erre nézve útmutatást, mert, mint láttuk, ő azt állította, hogy a hulla már fel volt öltöztetve, mikor Herskónak átadták. Ennek az asszonynak felkutatása és Smilovics, Herskó és Matej által leendő esetleges felismerése céljából kellett az előnyomozatot Eszláron folytatni, s a nevezetteket is oda kivinni.

Mindenesetre ésszerűbb és gazdaságosabb volt Matejt, Herskót és Smilovicsot kivinni a helyszínére, mint az összes eszlári zsidóasszonyokat behozatni Nyíregyházára.

Smilovicsra nézve még különös ok is volt, hogy a helyszínére vigyem ki. Fent említett vallomása határozott állításokat tartalmazott arra nézve, hogy a hullát két eszlári zsidó adta át neki. E két eszlári zsidó kilétének megállapítása végett elkerülhetetlenül szükséges volt vagy az összes eszlári zsidókat behozatni, vagy Smilovicsot kivinni. Én az utóbbit választottam. Azt hiszem, minden más józan észjárású ember is ezt választotta volna.

Ezért kellett tehát a hullacsempészet addigi három gyanúsítottját, Matejt, Herskót és Smilovicsot Eszlárra kivinni, s nem azért, mert Tiszalökön a csodálatos hatalmú csendbiztos lakott.

Mindez Eötvös által, könyvének végén forrásként megjelölt elő-nyomozati iratok között, a 153. naplósám alatti végzésben, meg van írva majdnem szószerint.

Mielőtt rátérnék az eszlári helyszíni nyomozás eredményére, fel kell jegyeznem, hogy július 15-én szabadlára helyeztem a még fogva lévő öt tutajost Matej Ignác és Herskó kivételével.

Előző napon mégegyszer kihallgattam őket, s e kihallgatásuk alkalmával Szavinecz, Csepkanics, Selever és Matej Péter felemlítettek egyes jelenségeket, amelyek valószínűsítették Matej Ignác nagyfontosságú vallomását.

Szavinecz Péter Tárkányban időzésük alatt, június 14-én, vasárnap délután látta Herskót a parton egy idegen zsidóval beszélgetni, de az idegent felismerni nem tudná, mert a tutajon lévő kalibából távolról látta csak őket (119. naplósám). Ugyanezt vallotta Matej Péter is (118. naplósám).

Csepkanics (121. naplósám) elbeszélte, hogy amidőn Kerecseny mellett június 7-én, szerdán elhaladtak tutajjaikkal, látta, hogy ott több tutaj rakodott, e azok egyikén lévő zsidóval – kinek arcát a távolság miatt kivenni nem tudta – Herskó Dávid zsidóul beszélgetett kiabálva, mialatt mellette elhaladtak. Arra is visszaemlékezett Csepkanics, hogy amidőn június 16-án, pénteken este ő, Selever és Galsi tüzet raktak, a ladányi füzesbe, s a tűz mellett is aludtak, Matej Ignác egyedül maradt a tutajukon lévő kalibában, s ott is aludt egyedül. Ugyanezt

vallotta Selever János is (122. naplósám).

Tiszaeszláron július 17-én a helyszíni nyomozás azzal kezdődött, hogy összeírást készítettem arról, hogy az eszlári zsidók közül kinek milyen színű lova van? Azután a község házára berendeltem az összes eszlári zsidó boltosokat, valamint azokat, akiknek lovaik voltak, szám szerint tizenkettőt.

A tizenkét zsidót a község háza udvarán felállítottam, Simlovics Jankelt pedig az egyik udvarra nyíló ablakhoz vittem, úgyhogy csak ő láthatta a sorban álló zsidókat, de azok nem láthatták őt.

Ezek után felszólítottam, mutassa meg azt a két zsidót, akik Tiszaszentmártonban a hullaszállító ezekérel voltak, s akik a holttestet azután Tárkánynál Herskónak átadták. Smilovics habozás nélkül Grósz Márton és Klein Ignác eszlári lakosokra mutatott.

Miután Smilovics e vádjának szükségszerű következménye csakis az általa megmutatott két zsidó letartóztatása lehetett, fokozott óvatossággal jártam el, nehogy ártatlanok kerüljenek fogságba.

A tizenkét zsidót különböző elhelyezésben és csoportokban állítottam fel, Smilovics azonban mindannyiszor teljes biztonsággal, tétovázás nélkül mutatott rá Grósz Mártonra és Klein Ignácra. Kétség, tévedés tehát a személyekben nem lehetett.

Smilovicsot aznap este Herskóval, Matejjel és az újonnan letartóztatott Grószszal és Kleinnal együtt, miután Eszláron helyiség hiánya miatt külözárkákban éjjelre elhelyezhetők nem voltak, Tiszalökre, a szolgabírói hivatalba kísértetem át.

Másnap reggel Tiszalökön újabb vallomást tett, s július 15-i vallomását némiképp módosította, új részletekkel toldotta meg.

Elbeszélte, hogy június 6-án kedden vagy 7-én ezerdán Kerecsenybe érkezett, hol a tutajra rakodni akart, ugyanakkor jött oda rakodni a Máramarosziget melletti Fehéregyháza községben lakó ismerőse, Fogel Amsel, aki elbeszélte neki a tiszaeszlári esetet és azt is, hogy más hullát akarnak felöltöztetni, hogy Eszter helyett elfogadtassák. Kérte őt, szállítsa le a hullát a Tiszán és Eszlár alatt eressze el; pénz lesz elég. ő azt felelte, hogy csak később, napok múlva fog elindulni tutajával, de gondoskodni fog róla, hogy valaki elszállítsa. Fogel azt is közölte vele, hogy Mendelovics Niszen vajményi lakos bízta meg őt, hogy valakit keressen a hulla elszállítására, ő kérdezte Fogeltől, hogy ki fogja majd előhozni a hullát, mert ő nem mehet utána. Fogel közölte erre, hogy két eszlári zsidó fogja hozni, akiket a tiszaszentmártoni révhez rendelnek, s amint ott átveszi majd tőlük a hullát, adja át rögtön a Bustyaházáról Szolnokra útban lévő szeklencei tutajosoknak, az eszlári két zsidó pedig előre megy haza, s gondoskodni fognak a hulla felöltöztetéséről, amely Eszláron fog megtörténni.

Fogel 500 forintot ígért neki a hullaszállításért, amely összeg Mendelovics Niszennél van. Előlegül 80 forintot adott át neki.

Június 7-én, ezerdán Kerecseny mellett csakugyan elhaladtak a szeklencei tutajosok Hersó Dáviddal. Amint ő meglátta a tutajokat, sajkába ült és ahhoz a tutajhoz ment, amelyen Herskó utazott. Herekó-nak meghagyta, hogy kössön ki a tarkányi parton, ő majd másnap megy utána, Tiszaszentmártonnál átveszi a hullát és Tárkánynál átadja neki. Százhusz forintot ígért Herskónak és Herekó bele is egyezett a dologba.

Június 10-én, szombaton este elindult azután Kerecsenyből gyalog a ezentmártoni révhez, ahol már ott találta a két zsidót, akiktől megkérdezte, hova valók, s azok eszláriaknak mondták magukat. Másnap, 11-én vasárnap reggel a két eszlári zsidóval, a holttestszállító szekéren, elindultak a tarkányi határhoz és a Tisza-parton álltak meg. Kis távolságra attól a helytől, ahol a szeklencei tutajosok kikötöttek. Ott azután hárman levették a szekérről a holttestet, levitték a vízbe, a két eszlári zsidó nyomban szekérré ült és elhajtott, ő pedig a hullát a vízben, a hulla kezéhez kötött gúzsánál fogva húzta le a tutajokig.

A két eszlári zsidó távozás előtt azt az utasítást adta, hogy ok sietnek haza a ruha felől intézkedni, de nem ők fogják átadni, hanem egy középkorú barna asszony. Herskó majd kiköt

Eszláron és az asszony kiáltani fog: „Maga az, Herskó Dávid?” s igenlő feleletre átadja a ruhát e szavakkal: „Ezeket Smilovics Jankel küldötte”.

A ruhák közül a jobbik szoknyát kell felülre adni és egyik kezére kössék a csuklóra a kendőt a festékekkel.

A hullát ő vasárnap délután 3-4 óra tájban adta át Herskónak, akit kihozott a tutajról. Egy orosz is kijött a tutajról és az is látta a hullát. Herskónak megadta azután az utasítást úgy, ahogy azt neki mondták, hogy Eszláron a ruhával várni fogják, s hogy Eszláron alul a hullát eressze el. A hulla átadásakor pénzt is adott Herskónak, úgy emlékszik, 40 forintot.

Azt a július 15-i vallomását, mely szerint a hullát már felöltöztetve adta volna át Herskónak, ezek szerint módosította, s most úgy mondotta, hogy csak egy rongyos ing, s talán egy szoknya volt rajta.

Ez volt Smilovics Jankel július 18-i vallomása, melyet három hónap múlva, a vizsgálat során, október 19-én, teljes egészségében fenntartott, s csaknem szó szerint megismételt.

III.

SMILOVICS FELISMERI A HOLTTESTSZÁLLÍTÓKAT. – GRÓSZ MÁRTON ÉS KLEIN IGNÁC ALIBIJE. – SMILOVICS A FŐTÁRGYALÁSON MINDENT LETAGAD. – GRÓSZNÁL ÉS KLEINNÉL MEGAKAD A NYOMOZÁS.

Smilovics július 18-iki vallomása alapján elrendeltem Vogel Amsel és Mendelovics Nieszen letartóztatását. Két nap múlva már Nyíregyházán voltak a fogházban. Mit szóltak Smilovicsnak őket terhelő vallomására, a későbbiekben látni fogjuk.

Az előbbieken már említettem, hogy a hullát a tiszaszentmártoni révhez Smilovics vallomása szerint két zsidó vitte. Említettem azt is, mennyire óvatosan jártam el, nehogy Smilovics vallomása folytán ártatlan emberek kerüljenek fogságba. Július 17-én tehát az eszlári községhezárára rendeltem a községben tartózkodó valamennyi zsidót, s őket többször különböző helyzetekben és csoportokban felállítva, Smilovics teljes bizonyossággal G róz Márton és Klein Ignác személyében ismerte fel a holttestszállító két zsidót.

„A vizsgálóbíró valóságos színjátékot rögtönözött, hogy a felismerést biztosítsa” (II. 266.) – írja erről Eötvös. Majd hogy a valószínűség látszatába öltöztesse, hogy semmi szükség sem volt a helyszínre kivinni Smilovicsot, s csak azért vittem ki, hogy a csendbiztos kezén valljon – így folytatja:

„Ha Smilovics igazat beszél, erre semmi szükség. Hiszen akkor jól ismerte Grósz is, Kleint is, s nem kellett a felismerés végett őket vagy harminc zsidóval összekeverni és Smilovics elé állítani”.

Smilovics soha egyetlen vallomásában sem állította, hogy Grósz és Kleint jól ismerte volna. Ellenkezőleg Smilovics Eötvös által is leközlött vallomásában (II. 28-29.), mint láttuk, úgy beszélte el, hogy a tiszaszentmártoni révnél életében először látta a két halottszállító zsidót. Azt se tudta róluk, hol laknak, mi a nevük?

Annyit elmondtak azután később magukról, hogy eszláriak mindketten, az egyik boltos, a másik fuvaros. Ennél többet nem tudott róluk Smilovics, mert nevüket sem mondták meg.

Hogyan lehetett volna tehát kikutatni a két halottszállító zsidó személyét másként, mint az összes eszlári zsidónak Smilovics előtti elvonultatásával?

Az igazság – Eötvös igazsága – azonban az –, írja tovább az igazság nagy fanatikusa –, hogy „Grósz és Klein sohasem voltak Szentmártonban és sohasem szállítottak holttestet, s mind a kettő tökéletesen igazolta június 9-től 12-ig való otthonlétét, vagyis a jogtudósok úgynevezett alibiját”.

Lássuk már most, mit nevez Eötvös „tökéletes igazolásnak?” Smilovics előadása szerint június 11-én vasárnap találkozott a szentmártoni révnél a két zsidóval s aznap este adták át a holttestet Herskónak. Grósznak és Kleinnek tehát – ha valóban ők voltak a hullaszállítók – június 11-én távol kellett lenniük Eszlártól és csak 12-én reggel érkezhettek haza.

Grósz és Klein tagadták a körömszakadtáig, hogy június 11-én Eszlártól távol

Szentmártonban vagy másutt lettek volna s hogy a holttestet ők szállították volna.

Mindjárt letartóztatásuk alkalmával kérték, hogy hallgassam ki a szomszédaikat Eszláron, azok igazolni fogják, hogy június 10-e körül állandóan otthon tartózkodtak. Kérték azután, hogy Smilovicsot szembesítem az eszlári határban lévő tanyákon lakó zsidókkal és azzal a néhány zsidóval is, akik az előző napon nem tartózkodtak otthon s így a községházán Smilovics előtt nem vonultak fel. Azonnal teljesítettem a kérelmet s július 19-én Eszlárról Frenkel Sámuel, Lichtmann Jakabot és Ornstein Jakabot, a tanyákról pedig Schwarc Ignácot, Altmann Adolfot, Alter Mórt, Fisler Ignácot és Wildmann Adolfot vonultattam fel Smilovics előtt, aki azonban megmaradt amellett, hogy az előző nap már felismert két ember – Grósz és Klein – voltak a halottszállítók. Másnap és harmadnap július 20. és 21-én kihallgattam Grósz és Klein szomszédait.

Grósz Márton azzal védekezett, hogy sógorának Süszmannak június 3-án elhalt egy kis gyermeke s ő aznap megbetegedett, úgyhogy 4-én a temetés körüli teendőknél részt nem vehetett, s feküdt egészen június 10-ig. E napon szombaton azért kelt fel a betegágyból, mert templomba akart menni. Istentisztelet után újra lefeküdt s megint ágyban feküdt pár napig. Hivatkozott feleségére, továbbá Grószberg Éliásnéra és a szomszédjainál, Einhorn Józsefnél és Mayernél szolgálatban lévő cselédekre, Gyulay Zsuzsannára és Nagy Borcsára, akik Eötvös szerint „apróra bizonyították e napokon át tartó betegségét”.

Június 13-án kedden, állítása szerint újból felkelt az ágyból Grósz és Ófaluba a községházához akart menni, de ereje útközben elhagyta s csak a malomig tudott eljutni, ahol meglátta a vánszorgó embert Szilvásy Jánosné birtokos, aki kocsiján a szőlőjébe indult, e mivel útja Újfalun vezetett át, ahol Grósz lakott, őt felvette a kocsijára. Az úrnóval együtt volt kocsiján cselédje, Hatalovszky Mária is. Mind az úrnő, mind cselédje eskü alatt bizonyítják az esetet – írja Eötvös. Vizsgáljuk meg már most, mi az igazság mindebből? Grósz Mártonné, mikor július 19-én kihallgattam (160 naplósám), semmit sem szólt a férje betegségéről, sőt beismerte, hogy férje egy ízben három napig egy kölcsönkért talyigán oda volt szolgálatot keresni. Pünkösöd utáni vasárnap ment el és kedden vagy szerdán jött haza. A pünkösöd utáni vasárnap ez évben június 4-én volt, tehát pont azon a napon, amikor Grósz állítólag beteg lett. A vizsgálat során 1882 szeptember 11-én már összeegyezteti a vallomását a férje védekezésével s azt mondja, hogy aznap lett a férje beteg, mikor a Süszmann fiát temették s ettől számítva tíz napig volt fekvő beteg, tehát június 4-től június 14-ig. Ez a vallomás homlokegyenest ellenkezett az első vallomással e természetesen az utóbbit ismételte a végtárgyaláson is, azzal kezdve vallomását, hogy „mikor kihallgattak, nem tudtam megmondani, de most határozottan tudom” ...

Az elnök meg is kérdezte: Hogy van az, hogy most jobban tudja, mint akkor?

Mire Grószné azt az együgyű választ adta: „akkor nagyon meg voltam ijedve”, majd mikor az elnök elébetárta, hogy első kihallgatásakor nem is szólt férje betegségéről, a szokásos válasszal felelt: „nem akarta jegyzőkönyvbe venni a vizsgálóbíró!”

A végtárgyaláson Grószné emlékezőtehetsége éppoly pontosan működött, mint az összes zsidó tanúké, akik egy évvel előbb mind meg voltak ijedve s ijedtükben semmire sem emlékeztek.

Grószberg Éliásné természetesen igazolta, hogy Grósz Márton beteg lett Süszmann kisfiának temetése napján s még egy hét múlva is betegen feküdt.

Süszmann Jakab előbb úgy emlékezett, hogy Grósz jelen volt a fia temetésén, természetesen a végtárgyaláson kitörölték emlékezetéből ezt a védelem épületének biztonságát veszélyeztető kis felesleget.

A többi tanú, akire Grósz Márton hivatkozott, semmit sem igazolt. Átellenes szomszédai Gyáni Gábor és felesége (végt. 1883. VII. 6.) egyáltalán nem tudtak róla, hogy Grósz Márton betegeskedett volna. Ezt nekik sem Grósz, sem felesége, aki pedig gyakran járt hozzájuk, soha nem említette. Arról azonban tudtak, hogy Grósz pünkösöd óta egy ízben több napig távol volt.

Gyulay Zsuzsanna és Nagy Borcsa csak annyit tudtak mondani, hogy egyszer a nyár elején valóban ágyban fekvő beteg volt Grósz, de hogy mikor, mely napokon, június 11 előtt vagy után, s hogy hány napig tartott, megmondani nem tudták. Szilvász Jánosné és cselédje Hatalovszky Mária emlékeztek, hogy nyár elején egy napon felvették a kocsi az úton betegen vánszorgó Grósz Márton, de hogy mikor, melyik napon történt, még körülbelül sem tudták megmondani (49. naplósám).

Hivatkozott még Grósz Marton arra is, hogy betegsége alatt ellene végrehajtást foganatosítottak. Mint később megállapítást nyert, ez június 13-án volt, tehát két nappal azután, mikor a hullaátadás a tizsaszentmártoni révnél történt. Nagy beteg azonban még sem lehetett Grósz, mert Papp József (végt. 1883. VII. 21.) aznap vagy másnap, amikor a foglalás történt, találkozott vele.

Elpanaszolta neki a foglalást, de ez alkalommal nem említette, hogy beteg lenne, vagy lett volna s nem is látszott betegnek, sőt inkább egészséges kinézésű volt.

Papp József szerint ez a találkozása Grósszal az után való nap történt, amikor Schwarc Salamon és Süszmann lakásán házkutatást tartottak. Megállapítást nyert, hogy ez a házkutatás június 13-án volt, s a találkozás ugyanaz nap, mikor Grósznál a foglalás történt. A Grósszal való találkozás napja eszerint: június 14.

„Akadt egy tanú – írja Eötvös –, Pásztor Józsefné, aki emlékszik arra, hogy a beteg Grósz számára tőle is kértek orvosságot.” A baj csak az, hogy Pászorné arra sem emlékezett, vajjon ez pünkösöd előtt vagy után történt, t hogy a betegség egy napig vagy tovább tartott.

A végtárgyaláson így jelölte meg az időpontot: „Körülbelül, mikor a libák tollasodtak.”

„Hát bizony volt itt alibi elég – állapítja meg Eötvös. – Halál, temetés, betegség, bírói végrehajtás, elég emlékeztető biztos jelenség. De azért mind nem használt semmit. A bírói végrehajtót ki sem hallgatta a vizsgálóbíró.”

A bírói végrehajtót a végtárgyaláson sem hallgatták ki. A védelem nem is kérte a kihallgatást. Nem is volt fontos. A foglalási jegyzőkönyvből kitűnt a nap, mikor a foglalás történt. Az a körülmény, hogy Grósz e napon ágyban feküdt, nem bizonyít semmit.

Ha valóban beteg is volt június 13-án, ez még nem zárja ki, hogy június 11-én a tizsaszentmártoni révhez nem vihette volna székéren a csonkafüzesi hullát.

Eötvös a felsorolt tanúvallomások eredményeképp kimondja megdönthetetlennek látszó bizonyossággal az ítéletet: „bizonyos volt, hogy 10-én és 11-én Tizsaszentmártonban nem szállíthatott holttestet”, s a továbbiakban is hivatkozik arra, hogy Grósz „tökéletesen” igazolta alibijét.

Igazolt annyit, hogy a nyár elején egy vagy több napon át beteg volt, lehetett ez május végén, június elején vagy közepén, „libatollasodáskor”. De azt szavahihető tanúval beigazolni nem tudta, hogy június 11-én, amikor Smilovics szerint a tizsaszentmártoni révnél a hullaszállító székérral megjelent, beteg lett volna, vagy otthon Eszláron, vagy esetleg másutt tartózkodott volna. Feleségének két, homlokegyenest ellenkező vallomásán kívül csak Grószbergné vallomása valószínűsíthetné azt.

Azonkívül, hogy az eszlári ügyben eszlári zsidó vallomását – arra a példátlan szolidaritásra tekintettel, ami a zsidók között észlelhető volt – megbízhatónak tartani amúgy sem lehetett, Grószbergné vallomásának valóságát még Szüszmann Jakabnak első kihallgatása alkalmával történt fentebb említett elszólalása is kétségessé tette.

Lássuk már most, Klein Ignác hogyan próbálkozott alibit igazolni?

„Ezzel ugyan csúffá lett a vizsgálóbíró minden furfangja és bölcsessége” – állapítja meg Eötvös.

Klein Ignác, akit „lótoló” gúnynéven ismert Eszláron mindenki, „gyűrűs zsidó” volt. Falu helyen gyűrűs zsidónak nevezik a pálinkával, fésűvel, gyűszűvel, szappannal, szagos vízzel és egyéb, a falusi fiatalság örömei közé tartozó apróságokkal házaló zsidót.

Klein Ignác taligájával és egy lovával járt naphosszat Eszláron és a környező tanyákon –

Smilovics szerint – ő lett volna a másik eszlári zsidó, a „fuvaros”, aki a tiszaszentmártoni révnél a hullaszállító szekéren volt.

Miután, Smilovics szerint, a holttestet négykerekű rudas szekéren hozták, s a szekérbe két ló, egy fekete, meg egy sárga volt fogva, nyilvánvaló, hogy Klein Ignác nem saját lovával és taligájával, hanem idegen, kölcsönkért szekéren és lovakkal fuvarozta a hullát. Meg kellett tehát állapítani, vajjon június hó első felében napokig volt-e távol Klein Ignác kölcsönkért szekéren és lovakkal?

Klein természetesen mindezt tagadta, s állította, hogy pünkösöd óta minden éjjel otthon aludt. Hivatkozott feleségére és szomszédaira;

Csuha Ferencre és feleségére, Nagy Istvánra, Kovács Józsefnére és Cseres Andrásnéra.

„Mindezek semmit sem tudtak arról, hogy a „lótól” egy vagy két egész napon, vagy éjszakán távol lett volna a háztól” – írja Eötvös (II. 117.). Ez igaz, de azt sem bizonyították, hogy minden éjjel otthon lett volna.

Kovácsné és Cseresné nem figyelték, otthon tartózkodik-e Klein. Napszámba jártak, s csak alvásra tértek haza. Tőlük ugyan többször is megtörténhetett, hogy napokig távol maradt.

Csuha Ferenc és felesége már tavasz óta egy házban laktak Klein Ignáccal, s egy pitvaron jártak ki és be. Mind a ketten vallották (160. naplósám és végtárgyalás, július 4), hogy megtörtént három ízben is, hogy Klein két nap és két éjjel távol volt a lovával. Egy alkalommal – a napra pontosan nem emlékeznek –, Grósz Márton szekérébe fogta a lovát, s melléje még egy idegen lovat, azt mondván, hogy Nyíregyházára megy. Egy másik alkalommal a Lichtmann Jakab dohányosától, Antal Mátyástól kért kölcsön szekeret, s abba fogta a saját fekete lovát s a letartóztatásban lévő Braun Ábrahám sárga lovát, amely Wertheimer Farkas gondozása alatt állott. Erre az egyik szomszéd, Nagy István is emlékezett. A végtárgyaláson azt mondta Csuha, hogy a második alkalommal reggel 4-5 óra tájban ment el Klein és másnap hajnalban tért vissza. Csuhané megjegyezte, ugyancsak a végtárgyaláson: „Nem hozott a szekéren senkit, nem ült azon senki.”

Antal Mátyás – Lichtmann dohányosa – igazolta szintén, hogy öt héttel azelőtt, tehát június közepe táján, Klein kölcsönkérte tőle a szekeret, s abba befogta a saját lovát, mellé pedig a Braun lovát és egyik reggeltől a másikig távol volt. Azt mondta, hogy Nyíregyházára megy.

„Ezzel hát nem boldogult a vizsgálat” – állapítja meg diadallal Eötvös (II. 117.). „A tarkányi holttest szállításához 3-4 nap és éjjel volt szükséges. Ezt az utat Matyi szekéren megtenni nem lehetett.”

Hogy a holttest szállításához 3-4 nap és éjjel lett volna szükséges, az természetesen Eötvös önkényes megállapítása. Hiszen Smilovics nem mondott egyebet, mint hogy Grósz és Klein a szentmártoni révnél június 11-én, vasárnap tartózkodtak a hullaszállító szekérrel, s napszálltakor Tárkányban átadván a hullát az ő közvetítésével Herskónak, az üres szekérrel haza indultak, s hajnalra haza is értek.

Párkánytól Eszlárig nem kellett a Tisza mentén menniök, s az országúton legfeljebb 75-80 kilométer az út. Estétől reggelig pihenésekkel is megjárhatták ezt az utat, s 12-én, hétfőn reggelre haza érkezhettek Eszlárra. Hogy Grósz és Klein Tieszaszentmártonban vagy másutt vették-e át a hullát, s hogy kitől vették át, arról Smilovics nem tudott.

Teljességgel kizárva tehát nem volt a lehetősége, hogy a holttestszállítás egyik reggeltől a másikig 24 órán belül az Antal Mátyás szekéren történhetett. De történhetett más szekéren is. Történhetett az eleő alkalommal is, amiről Csuha Ferenc említést tett, amikor Grósz Márton szekérébe fogta a lovát egy idegen lóval, s azt mondta, hogy Nyíregyházára megy, s két nap két éjjel volt távol. Valószínűbb is, hogy ez alkalommal történt a hullátadás.

Július 21-én, amikor Grósz és Klein alibi-tanúi már ki voltak hallgatva, előhozattam a község házára az Antal Mátyás szekerét, s beléfogattam a Klein Ignác és a Braun Brenner sárga lovát, a szekérre pedig felültem Grószt és Kleint. A szekeret azután végighajtottam a község háza előtt, amelynek ablakában Smilovics állott. Felszólítottam Smilovicsot, jól

figyelje meg a szekeret és a lovakat, s a rajta ülő két embert, s ha csalódna a személyükben, őszintén mondja meg.

Smilovics figyelmes szemlélődés után kijelentette, hogy a szekér olyanforma volt, de hosszabb, vagy legalább is a hátulsó saroglya le volt eresztve, a lovak is így néztek ki, de hogy azok voltak-e, azt bizonyosan nem állítja. Ellenben ezúttal is határozottan állította, hogy a szekéren ülő két egyén volt az, akik a hullát június 11 én Tizsaszentmártontól vele Tárkányig vitték (157. naplósám). Erre mondja Eötvös: „Smilovics ímmel-ámmal felelt. Bánja is ő, ez volt-e, nem ez volt-e.” (II. 122.) „A vizsgálóbíró mesterkedésének nevetnivaló lett az eredménye – írja tovább –, mert hát Braun Ábrahám lova nem sárga volt, hanem szintén sötét pej. Az egyik sárga, a másik fekete ló helyett tehát két egyszínű fekete ló volt a kocsi előtt. Ez hát nem lehetett a tarkányi tetemszállító fogat!”

Nem lehetett volna, ha mindabból, amit Eötvös leír, csak egy szó is igaz lenne. Nem igaz, hogy Braun lova sötét pej volt, s így nem igaz, hogy két egyszínű ló volt befogva a szemle alkalmával. Braun lova sárga volt, a Kleine sötét pej és Smilovics is úgy mondta a szemle alkalmával, hogy a tarkányi hullaszállítószekér lovai hasonlóan néztek ki.

„A furfangos «letoló» zsidó más meglepetésekkel is tudott szolgálni” – írja Eötvös. Ez igaz. Kijelentette ugyanis, hogy ő balkezes. Ennek pedig az a fontossága volt Smilovicsnak a hullaszállításra vonatkozó előadása tekintetében, hogy szerinte a szekéren jobb felől ült Klein, aki a lovakat hajtotta, s balfelé ült Grósz. Lehetetlen tehát, hogy balkezes ember hajtani tudjon, ha jobbfelé ül.

Ez így hihetően hangzik, csak az volt különös, hogy Klein semmivel se tudta bizonyítani, hogy ő valóban balkezes.

„A legmulatságosabb – Eötvös szerint – mégis az volt, hogy a letoló bebizonyította, hogy ő nem egy halott lányt, hanem három eleven eszlári zsidóasszonyt vitt akkor fuvarba Nyíregyházára. Ezt látta az elinduláskor két keresztény asszony, s látták az éjjeli örök, mikor hajnalban velők hazaérkezett.” Ez valóban a legmulatságosabb, de nem abból a szempontból, ahogy azt Eötvös beállítja. A mulatságos benne ugyanis az, hogy sem a keresztény asszonyok, sem az éjjeli örök nem emlékeztek arra, hogy mikor, mely napon látták elmenni és hazatérni a „lótoló” zsidót a három zsidóasszonnyal.

Pilicky János és Feuermann Hermann éjjeli örök (végt. július 22.) még arra sem emlékeztek, melyik hónapban történt ez, csak annyit tudnak, hogy aratás előtt volt. Sötét éjszaka volt még, sem a kocsit, sem a lovakat nem látták jól, nem is figyelték, okuk sem volt rá.

Tanúságuk semmit nem ér, tehát semmit sem bizonyít.

Ezek után diadalmasan jelenti ki Eötvös: „Smilovicsot hiába tanították be Grósz és Klein ellen, olyan tisztára hozták ezek a maguk dolgát, mint a napfény.” (II. 123.)²²

A fentiekből könnyen elbírálható, melyik világosabb és tisztább: a napfény, vagy a Grósz

²² Kozma Sándor főügyész vádiratában 6zószerint olvasható a holttestcsempészetre vonatkozóan:

„Grósz Márton és Klein Ignác tagadják, hogy a hullát Szent Mártonnál, illetőleg Tárkánynál ők adták volna át Smilovics Jankelnek, tagadásukkal szemben áll Smilovics Jankelnek törvénytől hitelesített terhelő vallomása, amely szerint nevezettekben határozottan felismerte azon két eszlári zsidót, akik neki a hullát átadták, valamint Antal Mátyás által igazolt ama tény, hogy Klein Ignác június hóban a nevezettnek könnyű futókocsiját egyízben kölcsönkérte, s reggeltől másnap reggelig volt nála, továbbá, hogy Csuha Ferenc, Nagy István és Antal Mátyás vallomása szerint megtörtént, hogy Klein Ignác az ő fekete lovát összefogta Braun Ábrahámnak sárga lovával, Smilovics Jankel pedig azt állítja, hogy midőn Grósz Márton és Klein Ignác a hullát átadták neki, könnyű futókocsijukban, akkor is egy fekete és egy sárga ló volt befogva, s végül, hogy Smilovics Jankel a vizsgálat folyamában az Antal Mátyás kocsijából és Klein Ignác és Braun Ábrahám lovaiból összeállított fogatban a Grósz Márton és Klein Ignác által használt fogatot felismerni vélte.

Az előadottak szerint tehát a vizsgálat terhelő adatokat nyújt arra nézve, hogy Fogel Amsel, Smilovics Jankel, Hersko Dávid, Grósz Márton és Klein Ignác a gyilkossággal terhelt Schwarcz Salamon és társainak segítségét nyújtottak, hogy a terhükre rótt büntett miatt ellenük folyamatba tett büntető eljárásnak sikerét meghiúsítsák.”

és Klein alibije. És megjegyzendő a továbbiakra nézve, hogy amidőn Eötvös erkölcsi tisztaságról beszél, az mindig a Grósz és Klein tisztaságának mértéke ezerint értendő.

De hát ki tanította be Smilovicsot Grósz és Klein ellen? És ha csakugyan hamis vallomást tett Smilovics, miért éppen Grószt és Kleint jelölte meg tetemszállítók gyanánt. Hiszen volt Eszláron harmincnegyven zsidó?

Eötvös – miután természetesen azt vitatja, hogy Smilovics vallomása hamis – kénytelen szintén felvetni ezt a kérdést és mert arra a feleletet megtalálni, a magyarázatot megkapni még az oly találékony és élénk fantáziával megáldott írónak is nehéz, azt írja, hogy Grószra és Kleinre bizonyára neheztelt valaki a „titkos tanács” tagjai közül, akik a vizsgálóbíró füleit tele suttozták. S ez a valaki éppen csak ezt a két zsidót akarta kissé sarkantyúja alá venni és megtoporzékoltatni”. Később azt írja:

„Szentül meg vagyok győződve, hogy Smilovicsra holttestszállítóként úgy akarták Grószt és Kleint rátukmálni, hogy Smilovics még maga se vegye észre, miként történik a dolog.”

Ez a magyarázat nagyon általánosságban mozgó volt. A végtárgyaláson tehát Grósz Márton szájába adták Eötvösök, amit maguk hangoztatni nem mertek volna.

Grósz a végtárgyaláson elbeszélte, hogy őreá és Kleinre Ónody Géza különösen haragudott s ez a harag volt az ok, amely Smilovics figyelmét őellene és Klein ellen irányította. „Van-e, vagy nincs igaza ebben Grósznak, nem lehet kideríteni. Se Ónodyt, se a vizsgálóbíró e tárgyban nem hallgatta ki az ítélőbíróság” – írja tovább.

Eötvös így óvatosan Ónodyt Grósz Mártonon keresztül rágalmazza meg vakmerően s végeredményében azt sejteti a sorok között, hogy a vád igaz, csak az ítélőbíróság mulasztotta el annak valóságát kideríteni...

Eötvös, bár sehol sem meri nyíltan és névszerint megjelölni, kiket akart a „titkos tanács” tagjaiként feltüntetni, nyilvánvaló, hogy Ónodynak jelentékeny szerepet tervelt ki e mesebeli „titkos tanács”-ban.

Természetesen az igazság az, hogy Ónody a tisztaeszlári per nyomozásába és vizsgálatába éppúgy nem folyt és nem folyhatott be, mint ahogy nem folyhatott be a törvényszék elnökén és az ügyészségen kívül senki.

Ónody Smilovicsal soha nem beszélt, nem is volt rá lehetősége, hogy vele érintkezessen. Ezt Smilovics sem merte hazudni később sem, amidőn – nem tudni, milyen titkos erők hatása alatt –, mint látni fogjuk, mindent visszavont és össze-vissza hazudozott. Ilyen vakmerő és átlátszóan naiv gyanúsítással kísérel meg tehát Eötvös Grósz Mártonon keresztül valószínűsíteni, hogy Smilovics vallomása koholmány s hogy Grószt és Kleint nem azért ismerte fel határozottan, mintha csakugyan ők szállították volna a hullát.

Nem hiszem, hogy akadhat józan gondolkozású ember, aki elképzel a művelt világon olyan ítélőbíróságot, amely hasonló ostoba gyanúsításra tanúként kihallgatta volna Ónodyt és a vizsgálóbíró.

De lássuk, mit mondott a végtárgyaláson Smilovics, amikor a „védők beavatkozása” folytán már beismerő vallomását visszavonta s amikor Eötvös szerint „külső körülményekkel is igazolta, hogy egész vallomása pusztán koholmány volt”. Mivel indokolta meg, hogy lia az egész hullacsempészet mese, éppen Grószt és Kleint választotta ki s rájuk fogta a holttestszállítást?

Smilovics azt mondja, egészen véletlen dolog, hogy ő Grószra és Kleinre célzott.

Az elnök kérdésére felelete röviden ez volt:

– Célozhattam volna másra is. (Végt. VII. 2.)

Szeyffert főügyész helyettes újból feltette a kérdést Smilovicsához. A felelet ez volt:

– Hátha mögöttem áll a csendbiztos és a pandúr, az édesapámra is rámondom!

– Hát a csendbiztos és a pandúr azt mondta, hogy mondja ezekre? – kérdezte tovább Szeyffert.

A ravasz Smilovics kitérő választ adott. Kérdéssel felelt:

– Hát kire mondjam? – gondoltam, majd igazolják magukat. Honnan gondolhatta Smilovics, hogy éppen Grósz és Klein tudják majd igazolni magukat?

Ezt a végtárgyaláson még a közvádlói székben a védelmet képviselő Szeffyert főügyész helyettes sem hitte el.

Felháborodva kiáltott rá Smilovicsra:

– Én nem tudok olyan lelkiismeretlenséget képzelni. Tudta, hogy mi lesz a következménye; hogy azokat elfogják.

– Hát ha én ártatlanul szenvedek, szenvedjen más is – felelte Smilovics.

Ez bizony gyenge érvnek mutatkozott! A védők szerettek volna valami hihetőbb, valószínűbb magyarázatot kihozni Smilovicsból. Három nap múlva az egyik védő, Friedmann, július 5-én, újra feltette a kérdést. Smilovics azonban most sem adott kielégítő választ.

– Csak gondolomra mutatott rájuk? – kérdezte Friedmann.

– Igen – volt a válasz.

– Hát megtörténhetett volna, hogy másra mutatott volna?

– Megtörténhetett volna éppen úgy – felelte Smilovics.

Képzélje el az olvasó, hogy – az egyébként gyenge értelmiképességű – Smilovics elé állítanak harminc zsidót, akiket, kettő kivételével, sohasem látott életében. A harminc zsidót különböző csoportokban és helyzetekben mutatják be előtte és azonnal, gondolkodás nélkül, a legteljesebb biztonsággal rámutat kettőre s minden variációnál ugyanarra a kettőre és pedig „csodás véletlen: az egyik csakugyan boltos, a másik fuvaros!

Elképzélhető-e ezek után, hogy a kiválasztás véletlenül, ötletszerűen, „gondolomra” történt?

A későbbiekben még lesz szó róla, lehetséges-e egyáltalán, hogy Smilovics a vizsgálat során tett vallomását kitalálhatta volna, vagy arra betaníthatta volna valaki, amidőn egy egész sereg olyan új részletet derített fel, amiről senkinek fogalma sem lehetett, sőt olyanokat is, amelyek a váddal semmi összefüggésben nem állottak.

Eötvös csodálkozik azon, hogy „vajjon miért kellett a vizsgálatnak a kétkerekű és egykerekű szekér, s a sárga-fekete ló kérdéseivel annyit bajlódni, mielőtt tisztába hozta volna, hogy Grósz és Klein hol vette a holttestet? Hiszen az első kérdés, sőt az egyetlen főkérdés végre is abból áll, hogy ha az a két zsidó csakugyan holttestet szállított, hol vette azt?”

Ha nem tudnánk, hogy Eötvös a tisztaeszlelő perben sohasem csodálkozott őszintén, meg kellene döbbernünk, hogy egy olyan éles elme hogyan kerülhet ilyen logikai zavarba? Hát hogyan lehetett volna kinyomozni, hogy a holttestet szállító két zsidó hol vette a holttestet, addig, amíg ki nincs nyomozva, hogy ki volt a két zsidó? Hiszen Herskó Smilovicstól, Smilovics két zsidótól vette át a holttestet, de egyik sem tudott arról, hogy a két zsidó honnan vette azt? Hogyan lehetett volna ezt a két zsidó nélkül kinyomozni? A két zsidó személyét pedig, mivel azokat Smilovics névszerint nem ismerte, hogyan lehetett volna másképpen kipuhatólni, mint egy felismerési eljárás útján?

És miután Grósz és Kleint Smilovics határozottan felismerte, meg kellett állapítani, vajjon nem téved-e Smilovics? Valóban Grósz és Klein-e a két tetemszállító? Ennek megállapításához pedig azt is ki kellett kutatni, lehetett-e június 11-én a tiszaszentmártoni révnél Grósz és Klein olyan szekéren és olyan lovakkal, mint azt Smilovics állította?

Hogy honnan vették a holttestet, az a nyomozás menetében egy későbbi láncszem. De ennek kinyomozása már csak a holttestet Smilovicsnak átadó két zsidó személyének kétségtelen megállapítása után volt lehetséges. „A száz meg száz ívnyi vizsgálati irathalmazban egy betű so fordul elő arra nézve, hogy Grósz és Klein miként jutottak a holttesthez? Minden írás csak arra tör, hogy a holttestet ők szállították. Pedig csakugyan nem szállíthatták, míg valahogy hozzá nem jutottak” – ismétli Eötvös.

Ebből természetesen így egyetlen szó sem igaz. A vizsgálati iratok igenis bizonyítják, hogy

Grósz és Kleint nagyon is kérdőre vontuk, hogyan jutottak a holttesthez?

Miután azonban ők a körömszakadtáig tagadtak, a nyom, amely Grószig és Kleinig vezetett, náluk megszakadt, s a holttest eredete soha kideríthető nem volt.

Eötvös szerint a „titkos tanács” sugalmazására egész részletességgel mesélték, „hogyan egy lemergi kórházból sikkasztották el egy borotválttestű zsidóasszony tetemét és szállították le Máramarosszigetre, onnan Fogel és Mendelovics kezén jutott Grósz és Klein kezéhez”. Lehet, hogy azokban az izgatott napokban, amikor ezer álhír terjengett országszerte, valahol a nép képzeletében létrejött egy ilyen verzió is, s így értesült arról Eötvös is. Ahhoz azonban a bíróságnak semmi köze és a bírósági iratok közt semmi nyoma.

A nyomozás, mint látni fogjuk, Grósznál és Kleinnél, illetve a Smilovics által a hullaszállításra neki megbízást adó Fogelnél és Mendelovicsnál megakadt, s így arról, hogy a holttest Lembergől vagy máshonnan került-e elő, szó sem lehetett; annak kinyomozására, hogy a holttest honnan származik, sor nem kerülhetett.

Eötvös mindezek ellenére haraggal támadja a hulla eredetére vonatkozó feltevést, mint amely „szomorú világot vet a vizsgálóbíróknak és a titkos tanácsosainak (!) nemcsak elméleti állapotára, de erkölcsi felfogására is”.

Egyébként Grósz és Klein szerepe kapcsán annak a kérdésnek felvetése, hogy honnan vették ők a holttestet, akkor, amikor mindent tagadtak és semmiféle holttestről tudni nem akartak, – Eötvösnek ismét ügyes fogása, hogy a figyelmet elterelhesse arról, hogy bizony Grósz és Klein ügyének napfénynél tisztábbra hozatala, nem egészen sikerült. Döntő érvként végül felhossa Eötvös: „Ilyen nagy dolgot jelentékeny haszon nélkül nem végez senki. A két zsidó minden pénze alig volt több néhány fillérenél. De azért elzárták őket szigorúan.” (II. 125-126.)

Hát bizony ez „döntő” bizonyíték teljes ártatlanságuk mellett, s bármily gyanúok forgott is fenn különben ellenük, szabadon kellett volna engedni, pusztán e döntő ellenbizonyíték alapján. Eötvös mint vizsgálóbíró talán így cselekedett volna.

„Elméleti állapotom és erkölcsi felfogásom” azonban mást parancsolt. Hiszen még ha nem is volna elképzelhető, hogy ha pénzt kaptak, volt eszük és idejük azt elrejtetni biztos helyre, az a feltevés is közelfekvő, hogy jelentékeny haszon nélkül csinálták. Jóformán az egész világ zsidósága szolidaritást vállalt az eszlári gyanúsítottakkal, mennyivel szorosabbnak kellett lenni ennek a szolidaritásnak maguk között az eszlári zsidók között.

IV.

MENDELOVICS ÉS FOGEL ELFOGATÁSA ÉS KIHALLGATÁSA. – A NYOMOZÁS ZÁTONYRA JUT AZON A PONTON, HOGY HONNAN KERÜLT A HOLTTEST GRÓSZHOZ ÉS KLEINHEZ.

Mialatt Grósz és Klein „napnál fényesebb” ártatlanságának kiderítésével bajlódtam kevés eredménnyel, azalatt Fogel és Mendelovics is kézre kerültek.

Július 20-án, miután a Grósz és Klein alibi-tanúinak kihallgatása a helyszínén folyt, Eszlárra hozták ki mind a kettőt.

Mendelovics, aki tutajozó-sáfár volt, elmondta, hogy Bustyaházáról május 19-én indulva el, Szegedre szállított fát s június 28-án érkezett oda. Június 5-én, vagy 6-án Mezőváriban találkozott Fogellel, akit már vagy nyolc éve ismert. Azontúl sem Fogelt, sem Smilovicsot, sem a szekencei tutajosokat nem látta.

„Nem vált be tehát se vádlottnak, se tanúnak – írja Eötvös. Ostobaságnak bizonyult az a bírói cselekmény, mely szerint elfogták, hurcolták, előzetes vizsgálati fogságba helyezték.” (II. 146-147.)

Smilovics vallomása szerint Fogel, amikor őt a hullacsempészetre június 6-án, vagy 7-én Kerecsenyben rábeszélte, felemlítette, hogy megbízóinak egyike Mendelovics. Ez alapon kellett tehát letartóztatni Mendelovicsot. A bölcsesség az lett volna – Eötvös szerint –, mit sem adni Smilovics beszédére.

Nem azért nem vált be vádlottnak, vagy tanúnak Mendelovics, mintha kizártnak bizonyult

volna a szerepe a hullacsempészet körül, hanem, mert nem bizonyult rá semmi. Bizonyítók hiánya azonban még nem ártatlanság.

Miután ő és Fogel is tagadták, hogy tudtak volna a hullacsempészetéről, azt pedig, hogy Mezőváriban együtt mit beszéltek, senki sem hallotta, Mendelovicsot hamarosan szabadlábra kellett helyezni.

Másképpen állt a dolog Fogellel, akit Smilovics egyenesen azzal vádolt, hogy ő volt az, aki a hullacsempészetre rábeszélte.

Fogel – szintén tutajozó sáfár – azt vallotta, hogy május 30-án indult el hat tutajjal és 24 emberrel Mármarosszigetről és június 6-án ért Szolnokra. Smiloviccsal egész úton csak egyszer találkozott, június 18-án Eszenyben, amikor ő a parton állott és Smilovics a nagy vizén ment lefelé. Oda kiáltott hozzá a partról, hogy miért megy a nagy vizén, mire Smilovics azzal válaszolt, hogy kicsi a tutajja. Ennyi volt az egész beszélgetésük.

Egyébként június 4-től 8-ig Mezőváriban időztek a tutajokkal, június 9-én Vásárosnaményban, 11-én Nagylónyán kötöttek ki, 12-én Eszeny alá érkeztek s ott tartózkodtak június 24-ig. Kerecsenyben, ahol Smilovics vallomása szerint, június 6-án, vagy 7-én Fogel őt megbízta a csempészetrel, ki sem kötöttek. Mindezt Fogel tanúi, Popovics Vaszil, Horka Vaszil és Hiba Vaszil is igazolták.

Az eszenyi tartózkodást igazolta Bajer Hermann kisvárdai kereskedő, nem ugyan június 12-től, hanem csak 14-től kezdve 24-ig. Csonka István és Barta András eszenyi lakosok emlékeztek, hogy ott tartózkodott Fogel hosszabb ideig, de hogy mikor jött Eszenybe s mikor ment el onnan, nem tudták.

Kérdés most már, hol találkozhattak Fogel és Smilovics a Fogel által említett június 18-i eszenyei találkozáson kívül?

Mindenekelőtt kétségtelenül bizonyos, hogy az eszenyi találkozás június 18-án meg nem történhetett, Fogel tehát hazudott. Smilovics tutajja ugyanis június 5-től 14-ig állt Kerecsenyben, amely Eszeny alatt körülbelül 15-20 kilométernyire fekszik s így csakis e napon haladhatott el Smilovics Eszeny alatt, mert másnap este már Eszenytől jó messzire, 30-35 kilométernyire, Dombrádra érkeztek, 18-án pedig már Tokajban töltötték a vasárnapot.

Fogelék 11-én mentek el Kerecseny mellett, de nem álltak meg. Smilovics pedig 14-én haladt el Eszeny mellett, de ő meg ott nem kötött ki.

Eötvös szerint egy lehetőség lenne, hogy a két sáfár június 12. és 14. közt valamelyik éjszaka találkozott egymással, vagy az egyik ment át Kerecsenyből Eszenybe, vagy a másik jött Eszenyből Kerecsenybe. „Ez azonban azért nem lehet, mert a két hely közötti távolság 19 kilométer, kocsija, lova egyiknek se volt, gyalog pedig ilyen nagy utat egy éjszaka oda és vissza megtenni nem lehet. Egyébként a mese szerint Smilovics már június 11-én átadta Herskónak és Matejnek a holttestet,” (II. 250.)

Ezt, az Eötvös által ekként cáfolt lehetőséget, nem is állította senki. Smilovics vallomása szerint június 11-én ő Kerecsenyből átment Eszenybe, bizonyos adósságok behajtása végett, s akkor találkozott a szentmártoni révnél a holttestet szekéren szállító Grósszal és Kleinnel. Feltehető, sőt valószínű, hogy Grósz és Klein, akik az Eszenyvel szemben, a Tisza túlsó partján fekvő Tiszaszentmártonban állottak, Fogellel találkoztak, aki tutajozván, e napon, Nagylónyánál kötött ki. Nagylónya Eszlár alatt, a tiszaszentmártoni révtől körülbelül 6-8 kilométer távolságra fekszik. Sőt még az is lehetséges, hogy Grósz és Klein Fogeltól vették át a holttestet és vitték a szentmártoni révhez.

Smilovics azonban beszél egy korábbi találkozásról Fogellel, amikor június 6-án vagy 7-én Kerecsenyben rakódtak, s amikor a csempészetben megállapodtak. Ámde Kerecsenyben Fogelék nem állottak meg. De megállottak feljebb Mezőváriban, ahol június 4-től 8-ig időztek. Smilovics 5-ön érkezett Kerecsenybe, emlékezete szerint 3-án indult Mezőváriból. Lehet, hogy Smilovics és Fogel is tévedtek egy félnapot, hiszen csak megközelítőleg jelölték meg az időpontokat, s a valószínűség mellett szól, hogy Smilovics 4-én hajnalban indult el.

Fogelék pedig 3-án este kötöttek ki Mezőváriban, a megbeszélés tehát 3-áról 4-ére virradó éjjel is történhetett.

„Csakhogy egy nagy akadály van e feltevésnek – írja Eötvös. – A tetemszállító mese szerint a holttest, melyet a Csonkafüzesnél találtak, legfeljebb tíz nap óta halott,” (II. 251.) Az orvosszakértők véleménye szerint a június 18-án kifogott halottnak június 8-án valóban élnie kellett még. De akkor június 6-án és 7-én Kerecsenyben nem beszélhetek volna a holttestről Smilovics és Fogel.

Ebben Eötvösnek igaza van, amiből azonban csak annyi következik, hogy Smilovics június 6-án vagy 7-én Kerecsenyben vagy előbb Mezőváriban nem beszélt Fogellel, vagy legalább is nem a hullacsempészetről, ahogy azt Smilovics mondotta.

Mindtez azonban nem zárja ki a Smilovics további vallomásának igazságát, amelyet Herskó és Matej teljesen egybehangzó vallomásai teljes bizonyossággal igazoltak.

Fogelre azonban nem bizonyult be semmi, s egyedül Smilovics vallomása terhelte. A nyomozás ennél a pontnál zátonyra jutott. Grósz és Klein nem akarták elárulni, kitől kapták a holttestet, Smilovics pedig erről nem tudott. Aki tudhatott volna – Smilovics vallomása szerint – Grószon és Kleinen kívül a holttest eredetéről, Fogel, állhatatosan és végig tagadott mindent.

A nyomok ilyenképen történt megszakadását, a nyomozás zátonyra jutását, Eötvös döntő bizonyítékul állítja fel annak igazolására, hogy az egész hullacsempészet koholmány, s hogy a csonkafüzesi holttest Solymosi Eszter holtteste.

„A vizsgálóbíró hát kudarcot vallott tetemúsztatási meséjével” – írja (II. 276.) és természetesen úgy állítja be a dolgot, hogy Matej, Herskó és Smilovics be voltak tanítva vallomásaikra, „arra azonban, hogy a holttest kié volt, míg élt, s hogy honnan került elő, nem lehetett kioktatni se Matejt, se Herskót, se Smilovicsot, se a többi zsidót és nem zsidót”.

Eötvös szerint, „amíg nincs bebizonyítva, kié volt a csonkafüzesi holttest, addig furfang és sok rosszindulat kell már a puszta gondolatához is, hogy a tetem idegené, s nem az eltűnt leánykéé”.

Ebből tehát Eötvös logikája szerint az következik, hogy miután nem lehetett kideríteni, kié a holttest, s hogy honnan eredt és mert a konokul tagadó Grósz, Klein és Fogelnél megakadtak a nyomok, Matej, Herskó és Smilovics vallomásai figyelmen kívül hagyásával, napirendre kell térni az egész tetemúsztatási machináció felett, s az orvosszakértők véleménye, az anya, rokonok és ismerősök tiltakozása ellenére ki kell mondani, hogy az idegen holttest Solymosi Eszteré, kizárólag azon az alapon, mert az ő ruhába volt öltöztetve!

V.

KÍSÉRLETEK A HULLAÖLTÖZTETŐ ESZLÁRI ZSIDÓASSZONY FELKUTATÁSÁRA. – GYANÚ GRÓSZBERGNÉ ELLEN. – CSERES ANDRÁSNÉ VALLOMÁSA A VÉGTÁRGYALÁSON. – A SZEGÉNY EMBER FÉLELME A TANÚZÁSTÓL. – REJTÉLY MARAD, HOL VOLTAK ESZTER RUHÁI ÉS HONNAN VALÓ VOLT A RUHÁIBA ÖLTÖZTETETT HOLTTEST.

Eötvös a vizsgálati iratok és jobb tudomása ellenére a legnagyobb rosszhiszemőséggel állítja, hogy ezzel „a főkérdéssel: honnan került elő a holttest, a vizsgálóbíró nem törődött, hanem tovább botorkált tévelygő utain. Föltette magában, hogy a mesét kiegészíti azzal, miként került az eltűnt leánykának, Eszternek, ruhája az idegen tetemre”. (II. 277.)

Herskó, mint láttuk, vallomásában azt mondta, hogy Smilovics már június 11-én Tárkányban, mikor a holttestet neki átadta, jelezte előre, hogy Eszi áránál, a parton, várni fogja egy asszony, kinél egy csomó ruha lesz s abba kell majd felöltöztetni a holttestet. Június 16-án, pénteken, amidőn Eszláron alul, a túlsó parton, a ládányi füzesnél kikötöttek, délután négy órakor egy harminc év körüli barna zsidóasszony az eszlári partról csónakon ájtött egy révesszel és hozta is a ruhákat s azokat a következő szavakkal adta át Herskónak: „Itt vannak a ruhák, Jankel küldötte.”

Említettem már fentebb, hogy Herskó vallomása után azonnal megkísérletem ennek az

eszlári zsidóasszonynak felkutatását és június 8-án kihallgattam az összes révészeket, akik Eszlár és Tiszaladány között az elmúlt hetekben a túlsó partra szállítottak valakit. A nyomozás azonban akkor eredménytelen maradt.

„Nincs határa annak a bárgyúságnak, amellyel a titkos tanács ezt kigondolta” – írja Eötvös (II. 277.). „Ezt” alatt Herskó vallomásának a ruhák átadására vonatkozó most idézett részét érti. Ha bárgyúságról van szó a kigondolásnál, akkor csak Herskó bárgyúságáról lehet szó, mert hiszen amint már többször említettem, a „titkos tanács” Eötvös találmánya s Herskót vallomásra senki be nem tanította és nem is taníthatta be, mert azokról a részletekről, amelyeket Herskó Matejjel egyezően elmondott, rajtuk kívül senki nem is tudhatott, de meg mindketten a törvényszék tanácsa előtt hitelesítették, sőt még új részletekkel is kiegészítették vallomásaikat, amelynek valóságához még csak kétség sem férhetett.

De hát lássuk, hol van a bárgyúság Herskó elbeszélésében? – „Miért és miként került volna Solymosi Eszter ruhája Máramaros megyébe Jankel kezébe? – kérdi Eötvös s ha mégis Jankel kezébe került, miért nem adta volna ő át a ruhát Herskónak ott és akkor, ahol és mikor a holttestet átadta?

Olyan buták csak nem lehettek a zsidók, hogy titkos műveletük esetleges felfedezését kétszeresen megkönnyítsék. Egyszer a holttest ide-oda hurcolásával, azután meg a ruhák ide-oda csempészésével? Miért kellett volna a ruhaátadás rejtélyébe egy eszlári zsidóasszonyt s egy eszlári vagy ládányi révészt, vagy halászt beavatni (II. 278.). De még mindez semmi – folytatja Eötvös. Ha a zsidók emésztették el a leánykát, ennek ruhája természetesen az ő kezükbe jutott. De hát miért őrizték volna ezt a ruhát hónapokon át, ha a holttestet nyom nélkül el tudták tüntetni, kétségtelenül eltüntették volna a ruhát is. Hiszen ha a május 19-én megindult vizsgálat után valamelyik eszlári zsidónál az eltűnt leányka ruhájából csak egy tenyéryit találtak volna is, nincs az a hatalom, amely ama izgalmas korszakban a legiszonyúbb vádtól meg tudta volna őket menteni.”

A jámbor olvasó, akinek fejéhez így a kérdések özönét zúdítja a kiváló bűvészmester, ha közelebbről nem vizsgálja azokat, a látszatérvek súlya alatt megállapítja, hogy Herskó vallomása csakugyan nem lehet igaz s a tetemúsztatás meséjét csakugyan valami „titkos tanács” bárgyúsága költhette.

Vegyük sorjában a kérdéseket!

Soha, sem Herskó, sem senki más nem állította, sőt nem is tételezte fel, hogy az Eszter ruhái Máramarosban Jankel kezébe kerültek volna, Smilovics Jankel sem mondta ezt soha. Ezt a feltevést csak Eötvös állítja fel úgy, mintha Herskó vallomásából folyna, csak azért, hogy reámutathasson annak valószínűtlenségőre.

Azok a szavak, amelyekkel a zsidóasszony a ruhákat Herskónak átadta, nem azt jelentették, mintha a ruhákat valóban Smilovics küldte volna, hanem – amint Smilovics és Herskó is vallották –, csak ismertetőjel volt Herskó számára, tekintettel arra, hogy Herskó és a ruhákat vivő zsidóasszony egymást nem ismerték. Senki soha nem állította és nem tételezte fel azt, hogy a zsidók olyan buták lettek volna, hogy a ruhák ide-oda csempészésével könnyítsék meg műveletük felfedezését. Ezt ie csak Eötvös magyarázza be Herskó vallomásába. Hogy miért nem adta át Smilovics a holttesttel együtt a ruhákat is Herskónak? Mert a ruha Eszláron volt, a holttestet pedig valahonnan Beregből vagy Máramarosból hozták. A ruhákat éppen azért nem vitték az érkező holttest elébe Tárkányba, mert nem akarták a ruha ide-oda csempészésével a művelet felfedezését megkönnyíteni. Hiszen ha a ruhákat is átadja a holttesttel együtt Smilovics, akkor kellett volna előbb Eszlárról Tárkányig vinni azokat.

Ha pedig ruhástól felöltöztetve csempézik a holttestet Tárkánytól Eszlárig, a holttest felfedezése esetében kétségtelenül kiderült volna a csempészet is, s nem foghatták volna rá, hogy a holttest Eszteré, mert nincs az a csodálatos holttest, amely a Tisza folyása irányának ellenében úszna felfelé Eszlártól Tárkány irányában, míg így, ha ruha nélkül fedezik fel véletlenül, nem jutott volna senkinek eszébe az eszlári üggyel, vagy Solymosi Eszter

eltűnésével kapcsolatba hozni az idegen hullát.

Miért kellett beavatni a ruhaátadás rejtélyébe egy eszlári zsidó-asszonyt s egy eszlári vagy ládányi révészt, vagy halászt?

Hiszen az eszlári letartóztatott zsidók feleségei, sőt valószínűleg a szabadon maradt zsidók is, nagyon jól tudták, mi történt Eszterrel és hogy hol van a ruhája? „Beavatásról” tehát szó sincs. A révészt vagy halászt, aki a ruhát átvivő zsidóasszonyt a ládányi partra átvitte, nem volt szükséges beavatni semmibe.

Herskó vallomása szerint ugyanis a ruhák egy nagy kendőbe voltak bekötözve s a ruhák átadása után a zsidóasszony a kendőt visszavitte. A halásznak vagy révésznek nem kellett tudni, mi van a kendőben, valószínűleg nem is volt rá kíváncsi. Elvégre abban a mindennapi jelenségben semmi feltűnőt nem láthat egy révész, hogy egy zsidó-asszony bátyúval megy át Eszlárról Ladányba.

Végül az utolsó kérdés, miért őrizték a zsidók a ruhákat, miért nem tüntették el a holttesttel együtt?

Vagy amint később felteszi a kérdést Eötvös:

„Ha a holttestet örökre el” tudták sikkasztani, miért nem sikkasztották el a ruháját is? Hiszen az a ruha minden nap árulójuk lehetett. Arra pedig csakugyan nem számíhattak április 1-én, hogy abba a ruhába majd június 16-án egy áltetemet fognak öltöztetni.”

Ki állította vagy tételezte fel, hogy április 1-től június elejéig valamelyik eszlári zsidó udvarán közszemlére voltak kitergetve az eltüntetett Solymosi Eszter ruhái, vagy valamelyik zsidó a szekrényben őrizte?

Egészen biztos, hogy a valódi Solymosi Eszter holttestével együtt el voltak ásva s mikor a hullacsempészetet kigondolták, akkor ásták elő a ruhákat is. Ezért volt a csonkafüzesi holttestnek nagyobb szaga felöltözött állapotban. Mindnyájan megállapítottuk, hogy a holttest túrhetetlen szaga a ruha levetése után megszűnt. Ezt a végtárgyaláson azok, akik a szemlénél jelen voltak, egybehangzóan vallották.

Sem Herskó, sem Smihvics vallomásából még csali következtetni sem lehet, hogy Mármarosból kerültek volna elő a ruhák, hanem éppen ellenkezően, az volt a feltevés első perctől fogva – s így mondták Smilovics és Herskó is –, hogy az ismeretlen eredetű idegen holttestet ruha nélkül úsztatták le s Eszláron öltöztették fel Solymosi Eszter ruháiba.

Látjuk tehát, hogy Eötvös csupán maga találja ki a „bárgyúságokat” s tulajdonítja azokat a hullacsempészet tanúinak csak azért, hogy a hullacsempészetet képtelenségnek, lehetetlennek tüntesse fel.

Lássuk azonban, hogy mit sikerült kideríteni a nyomozásnak a ruhaszállító zsidóasszony kilétére vonatkozóan.

Eötvös szerint a mindentudó eszlári bíró Farkas Gábor hivatalosan jelentette, hogy a ruhákat „Buchta Siegfridné eszlári lakos adta át Herskónak.”

Farkas Gábor ilyen jelentést sohasem tett. Bejelentette azonban azoknak a halászoknak és révészeknek neveit, akiknek csónakjuk volt 6 akik az eszlári és ládányi part között idegeneket is szoktak átszállítani egyik partról a másikra. Buchtáné férje szintén halász volt, a Tisza partján laktak és csónakjuk is volt. Ez alapon került gyanúba Buchtáné. Buchtáné 50 éves és evangélikus vallású volt, a ruhaszállító asszony pedig Herskó és Matej vallomása szerint 30 év körüli zsidóasszony.

„Szemébe is állították Herskónak és Matejnek – írja Eötvös –, de ezek csak fejüket csóválták, mikor meglátták, ő maga indulatosan utasította el magától ezt a vádat” (II. 279.).

De hiszen ha Herskó és Matej a csendbiztos kényszere alatt hamisan vallottak s az egész hullacsempészet a vizsgálóbíró találmánya, akkor hamarosan fel lehetett volna ismertetni velük az állítólagos ruhaszállító asszonyt, akár Buchtáné, akár bármely más ártatlan asszony személyében. Miért kellett akkor végig kihallgatni, két ízben is halászokat, révészeket s az eszlári összes zsidóasszonyokat felvonultatni Herskó előtt?

„A vizsgálóbíró nem tehetett mást, zsidóasszonyt kellett keresni a ruha átadására” – írja Eötvös.

Miután Smilovics, Herskó, Matej zsidóasszonyról beszéltek, csak természetes, hogy zsidóasszonyt kellett keresni.

Már említettem, hogy a kihallgatott révészek és halászok közül csak egy: Hegedűs Béni emlékezett arra, hogy az utóbbi hetekben három zsidóasszonyt szállított át több ízben a ládányi partra Eszlárról: Jungernét, Weinsteinnét és Feuerlichtnét. Herskónak mindhármukat megmutattam s felvonultattam ugyanakkor előtte tizenhat eszlári zsidóasszonyt, de nem ismerte fel egyikükben sem a ruhaszállító asszonyt.

Miután így a nyomozás eredménytelen volt, amint azt fentebb szintén már említettem, július 17-én úgy a ruhaszállító zsidóasszony, mint a hulla-szállító két zsidó nyomozása és esetleges felismerése végett Smilovicsot, Herskót és Matejt Eszlárra kísértettem ki.

Július 19-én a községházához rendeltem tizenhat asszonyt, köztük Buchtánét, egy német asszonyt és szembeállítottam Herskóval.

„Csodálatos szerencséje volt a vizsgálóbírónak – írja Eötvös. Van Eszláron vagy ötven zsidóasszony, ő csak nyolcat választ ki szembesítésre s íme már e nyolc közt megtalálja Herskó a magáét. Rámutatott Herskó Grószberg Leonéra: imhol az asszony, úgy véli, ez adta át a ruhát, bizonyosan nem tudja” (II. 281.)

Hogy még jelentéktelen dolgokban véletlenül se mondjon igazat Eötvös, a tizenhat zsidóasszonyt letagadja és azt állítja, hogy nyolc közül választotta ki Herskó Grószbergné. A végtárgyaláson (végt. VII. 13.) az elnök is megállapította s Herskó és Grószbergné is elismerték, hogy első ízben tizenhat, második alkalommal nyolc zsidóasszonnyal történt a szembesítés. Igaz, hogy volt Eszláron, ha nem is ötven, de harminc zsidóasszony, olyan azonban, amilyenek Herskó állította a ruhaszállító asszonyt: 30 év körüli barna zsidóasszony csak 16 volt. Ezek közül a különböző csoportban kétszer is felállított asszonyok közül Herskó mind a két ízben Grószbergnére mutatott, azzal, hogy nem meri ugyan teljes határozottsággal állítani, hogy ő volt az az asszony, de azt hiszi nem csalatkozhatok vélekedésében.

„Grószbergné persze kereken tagadott mindent, nem vallott vele szerencsét a titkos tanács” – írja Eötvös.

Herskó határozatlan vallomásán kívül, tagadásával szemben, nem lehetett ellene találni más gyanúokat, egészen a végtárgyalásig, amikor azután egy eszlári asszony, Cseres Andrásné, súlyosan terhelő vallomást tett reá.

Hogy Herskó határozottan nem ismerte fel a két szemle alkalmával, azon nem lehet csodálkozni, mert hiszen életében egyszer látta, akkor is csak esti sötétségben egy pillanatig, amíg a ruhákat átadta. A hulla felöltöztetésénél az asszony már nem segédkezett, akkorra már visszament. De ha Herskó – amint Eötvös állítja – valóban a csendbiztos kezén hamisan vallott, be volt tanítva, akkor a csendbiztos kezén határozottan is fel lehetett volna vele ismertetni Grószbergné, a ruhaszállító asszonyt úgy, ahogy határozottan felismerte a holttestszállítókat, Grószt és Kleint.

Egy év múlva, 1883 június 23-án, amidőn a végtárgyalás már ötödik napja folyt, Cseres Andrásné, aki átellenes szomszédja volt Grószbergnének, az eszlári községi előljárásnál bejelentette, hogy a tisztaeszlári ügyben fontos vallomást akar tenni. Az előljárással azonnal értesítette a főszolgabírót, ez pedig az alispánt, az alispán Korniss törvényszéki elnököt, aki nyomban felhívott, hogy utazzak ki Eszlárra és hallgassam ki Cseresné. Azonnal értesítettem a közvádoló kir. főügyészi helyettest, Szeffert Edét, aki azonban, mint látni fogjuk a továbbiakban, a végtárgyaláson a köz vádi ői székéből a védelmet képviselte, s természetesen, miután ez a védelem érdekét veszélyeztette, tiltakozott az én kiküldetésem és Cseresnének a helyszínen való kihallgatása ellen, s ragaszkodott ahhoz, hogyha Cseresné tud valamit, a bíróság előtt mondja el. Így azután Eszlárról, ahova már délután kikerkeztem, Korniss újabb rendeletére visszatértem Nyíregyházára anélkül, hogy Cseresné kihallgattam volna.

Azt írja Eötvös, hogy Európa nem ismert addig olyan gyorsaságot, amilyen gyorsan történtek az intézkedések Cseresné kihallgatása ügyében.

Cseresné június 23-án reggel 8 órakor jelentkezett az eszlári községi bírónál, s déli 12 órakor már az alispán megkapta a jelentést, délután 1 és 2 óra között pedig már a vizsgálóbíró, a vett elnöki utasítás alapján, közli a végzést a közvádolóval, amelyben Cseresné helyszíni kihallgatását aznap délutánra kitűzi.

„Ez nem rendes munka – írja Eötvös. – Ha császárt gyilkolnak meg, vagy ha Szent Péter temploma gyullad ki: még akkor se fejtenek ki ekkora gyorsaságot az aluszékony vagy fejvesztett hatóságok.”

Csakhogy Szabolcs vármegye közigazgatási hatóságai nem voltak sem aluszékonyak, sem fejüket vesztettek. Az intézkedéseket olyan gyorsan foganatosították, amint azt a tiszaezlári ügy közérdekű fontossága megkívánta. Nem kell elfelejteni, hogy a tiszaezlárihoz hasonló világszenzációs bűnügy Európában addig még sohasem volt. Az egész világ szeme Nyíregyházán függött a bűnügynek hetekig tartó végtárgyalása idején. Boszorkányos gyorsaságról azonban nem volt szó. Elvégre igaz ugyan, hogy Nyíregyháza és Tiszaezlár között a távolság 20-22 kilométer és se vasút, se távíró, se távbeszélő nem volt ott abban az időben, ámde Tiszalökön volt távíró és távbeszélő is, Tokajon volt vasút, s az előbbi 7-8 kilométernyire, az utóbbi 10-12 kilométernyire van Eszlártól. Elvégre 1883-ban Magyarország már nem volt az ázsiai sivatagokkal vagy afrikai őserdőkkel egyenlő színvonalon és ha reggel 8 órától déli 12 óráig a vármegye alispánjához érkezik egy értesítés a megye egyik községéből, arra mégis kissé túlzás azt mondani, hogy „addig ily gyorsaságot nem ismert Európa”.

Mi volt hát az a fontos vallomás, amit Cseresné – utóbb tanúként beidézettvén – július 9-én a bíróság előtt tett.

Cseresné két körülményről tett fontos vallomást.

Április elején, Eszter eltűnése napján éjjel nagy zajra ébredt föl. Kinézett az ablakon a holdvilágos éjszakában és látta, hogy a szemközti lakó Grószbergék udvarán és a kertben egy sereg zsidó jár-kél. Hányan voltak, nem tudja, s azt sem tudta megállapítani, kik voltak azok? Csak Süszmann Jakabot ismerte fel, s holdfénynél látott egy különös öltözetű idegen zsidót hosszú kaftánba, a lábán térdig harisnyában, s fején nagy, bozontos szőrű sapkában. Hallotta Grószberg hangját és látta, amint jajgatva szaladgált.

– Istenem, mit tettünk, mit cselekedtünk, ki fog derülni. A bozontos eapkájú, kaftános zsidó megnyugtatta:

– Ne félj semmit, nem lesz semmi baj belőle.

Később hallott egy hangot Cseresné, de hogy ki kiáltotta, nem tudja:

– Hozd a kapát és ásót!

Cseresné felköltötte a férjét is álmából:

– Kelj fel, nézz szét, mit tesznek a zsidók!

Cseres András egész napon át Tokajban napszámban dolgozott, s fáradtan feküdt, mély álomban. Haragosan szólt rá a feleségére:

– Hagyj nekem békét, én alhatnám. Ha dolgoz van velük, eredj magad!

Tovább azután Cseresné nem figyelte a zsidók járását-kelését, visszafeküdt az ágyba és tovább aludt.

Cseresné vallomásának másik része Grószbergnére vonatkozott.

Azon a pénteki napon – június 16-án –, amikor Herskóék a tiszaladányi füzesnél, az eszlári parttal szemben, kikötöttek, s amikor Herskó vallomása szerint neki a ruhákat a 30 év körüli zsidóasszony átadta, Cseresné délután átment Grószbergékhez, akiknek szatócsüzletük volt, s egy darab szappant akart venni hitelbe. Grószberg éppen akkor tért haza valahonnan és zsidóul szólt; a feleségéhez:

– Eredj Jakabnál és vidd el a ruhát, menj a nagyfalusi füzeshez és add oda!

Az asszony ingerülten felelt:

– Én nem megyek, eredj te a fekete fenébe!

Grószberg szép szóval kérlelni kezdte a feleségét:

– Eredj csak, előbb menj, öltözz fel!

Grószbergné hajlott a szép szóra, rendbe szedte magát, papucsát, amellyel marhaganéjba lépett, Cseresné törülgette le és segített neki az öltözésben.

Cseresné azontúl nem látta az asszonyt, azt sem látta, hogy csomagot vitt volna magával.

Nem is látta egész nap Grószbergéket, csak estefelé ment át ismét hozzájuk szappanért. Éppen akkor jött haza az asszony.

Grószberg szemrehányó szavakkal fogadta a feleségét:

– Hol voltál ilyen sokáig, már azt hittem, a Tiszába fűltál – mondotta ismét zsidó nyelven.

– Nem tudtam odaadni a nagyfalusi füzesnél a ruhát, le kellett menni a löki füzeshez – felelt az asszony.

– Mondtad, hogyan öltöztessék fel, hogyan kössék kezére a kendőt? – kérdezte Grószberg.

– Megmondtam – felelt az asszony.

A beszélgetést Cseres Andtásné eddig hallotta és értette is, mert a zsidó jargon nyelvet nagyszerűen elsajátította. Másfél évig szolgált leánykorában a tiszalöki metszőnél, s ott tanulta meg. A végtárgyaláson a bíróság előtt ezen a jargon nyelven szószerint idézte Grószbergék beszélgetését.

„A védők egész nyelvészeti keresztűzbe fogták az asszonyt és a közönség nagy derűtsége közt meggyőződtek arról, hogy Cseresné csakugyan tudja a jargont” – írja az „Egyetértés” július 10-én.

„Ha van hamis tanú a világon, Cseres Andrásné hamis tanú” – állapítja meg természetesen Eötvös, s hozzáteszi, hogy hamis tanúságának tartalmát is parasztos fűrfanggal gondolták ki. Ki gondolta ki? – arról nem beszél világosan Eötvös, a következőkben azonban sejteti, azt mondván, „hogy parányi bírói ész mellett is Grószbergék kertjét meg kellett volna vizsgálni, vajjon hát ott porladnak-e az eltűnt lányka csontjai?”

De hiszen 1883 június 23-án, mikor Cseresné a vallomását tette, az ítéldbíró tárgyalta már az eszlári ügyet, a vizsgálat akkor már kilenc hónapja be volt fejezve, s hónapok óta Eszi áron sem jártam. Eötvös szerint mégis a titkos tanács gondolta ki Cseresné vallomását azért, mert gyanút akart a tömegben a zsidók ellen támasztani.

De miéit kellett volna parányi bírói ész mellett Grószbergék kertjét felásatni, amikor Cseresné vallomásában egy szóval sem állította, hogy Solymosi Eszter holttestét ott ásták volna el. És ha a törvényszék ítéltanácsa valóban felásatta volna a kertet, mert hiszen az ügynek abban a stádiumában már ez nem a vizsgálóbíró hatáskörébe tartozott, micsoda gúnnyal és felháborodással támadta volna ezért Eötvös „a vérvád babonájától megfertőzött agyú és lelkű” bíróságot!

„Ha csakugyan ott voltak Eszter ruhái valamelyik Jakabnál, miért nem szállította azokat Jakab Herskóhoz vagy Matejhez és miért kellett volna ebbe Grószbergéket és Cseres Andrásnét is beleavatni?” – kérdezi Eötvös (II. 291.).

A felelet egyszerű és természetes:

Ha egy asszony visz kendőbe kötött ruhaneműket, mégis csak kevésbé feltűnő jelenség, mintha azt egy férfi teszi. Érthető volt tehát teljesen, ha erre a szerepre a hullacsempészet kieszelői asszonyt szemeltek ki. Cseresné pedig senki sem avatta be a ruhaszállításba. Véletlenül hallotta Grószbergék elejtett szavait.

Az április elseji éjjeli jelenetből, természetesen Eötvös szerint, egy szó sem igaz, annyit azonban megenged, hogy „valami csakugyan történt azon éjszaka Grószbergéknél”.

Aznap este néhány zsidó összejött a zsinagóga pitvarába az italmérsi viszálykodást kiegyenlíteni, s ott volt Grószberg és Süssman is.

Csak hogy ez nem a Grószbergék kertjében, hanem a zsinagóga pitvarában történt!

Eötvös szerint ugyanaznap este Süßmann és Weinstein, akiknek gyermekeik betegek voltak, megkérték Grószberget, vigye el kocsiján beteg gyermekeiket Nagykállóba a nagy tudományáról híres Józsa András megyei főorvoshoz. El is vitte. Kora hajnalban indult el. Ebben az ügyben tanácskozott Grószberg a másik két zsidóval.

Honnan veszi ezt Eötvös? Grószbergék ezzel magyarázták a Cseresné által látott éjszakai mozgalmat. Azt azonban nem tudták igazolni, hogy ezen a napon történt volna a hajnali elindulás Nagykállóba.

Még egy fontos érve Eötvösnek amellet, hogy Cseresné vallomása hamis, hogy „se reggel, se azután soha el nem mondta se férjének, se másnak, se a szomszédoknak, se Grószbergéknek. Ezt maga is beismeri, de férje, Cseres András is hűségesen bevallja a törvényszék előtt”.

Az igaz, hogy idegennek nem szólt Cseresné sem erről az esetről, sem a ruha átadásáról folytatott beszélgetésről, az azonban nem igaz, hogy férjének se szólt volna róla. Hiszen Cseres András vallotta, hogy még azon éjjel felköltötte őt, de ő álmos lévén, nem volt kíváncsi, mit csinálnak a zsidók. De beszéltek Cseresek máskor is egymás között a két esetről, sőt arról is volt szó közöttük, bejelentse-e a bíróságnál Cseresné, amit látott és hallott?

Cseres András a július 9-i végtárgyaláson szószerint vallotta:

– Én mindig azt mondtam, hogy mi szegény emberek vagyunk, hogy nekünk ilyet kerülni kell, mert éppen olyankor találunk bekísérni, amikor egy kevés kenyérkeresetünk volna.

És ezzel meg van magyarázva a másik kérdés is, amit Eötvös feltett csak azért, hogy Cseresné vallomásának értékét ezzel is lecsökkentse: „Miért várt tizenöt hónapig Cseresné a vallomásával?”

Cseresné sokáig tépelődött és küzdött saját lelkiismeretével, feljelentse-e tudomását a bíróságnak. Grószbergnével, mint átellenes szomszédal, addig a legbarátságosabb viszonyban volt.

– Én ezen zsidóasszonnyal úgy voltam, amit ő tudott, én is tudtam, hát gondoltam, ha nálam nélkül kikerülhetne, én nem szólnék ellene – mondotta Cseresné a végtárgyaláson, majd így folytatta:

– Férjem mondta, ha te szólasz, úgy meg így lesz, ha magad belekevered. Mi szegények vagyunk, nekünk dolgozni kell és meglátod, hogy nagy bajba kevered magad.

– Mondtam férjemnek, hogy a zsidók kérték a kapát akkor éjszaka, ő erre figyelmeztetett, hallod-e, te csak magad vagy, a zsidóknak pénze van és téged örömet tömlőre vetnek, ha te ezt mondod.

– De én azt mondtam, nem bánom, ha akasztófára ítélnék is, nem hagyom ezt magamba.

Íme a szegény napszámos életfilozófiája! A szegény ember dugja be a fülét, hunyja be a szemét, ne avatkozzék senki dolgába, mert úgyis mindenütt a rövidebbet húzza. A szavát nem hiszik el, s akinek pénze van, annak hatalma is van, hogy elnémítsa az igazságot. A szegény napszámos ember nem szereti, ha „törvénybe” idézik. A tanúzási kötelesség közérdekű és erkölcsi jelentőségét alacsony műveltségű ember felfogni nem képes, csak a saját szűk látóköréből nézi és látja a dolgokat. A tanúzás munka- és idővesztéssel jár, s azonkívül annak részéről, akinek a tanúzása terhére szól, haragot, gyűlöletet vált ki.

Ezért küzdött sokáig lelkiismeretével Cseresné, ezért óvta és tartotta vissza a férje a tanúságtételtől.

Íme az egyszerű felelet Eötvösnek arra a kételkedő kérdésére, hogyha valóban látta volna az összesereglett idegen zsidókat, vajjon várt volna-e ennek elmondásával tizenöt hónapig?

Természetesen Eötvös célzatosan elhallgatja, hogy a végtárgyaláson (VII. 11) Sípos Istvánné, aki Eszter eltűnésének idején Grószbergék szolgálatában állott, valószínűsítette Cseresné vallomását. Elmondta ugyanis, hogy aznap este, mikor Eszter eltűnt, bent a szobában és kint az udvaron is voltak néhányan zsidók.

– Még bementem a szobába és Grószberg anyja azt mondta, menjek ki, mert valami

titkosat akarnak beszélni – vallotta Siposné.

– Én megfogadtam és kimentem – beszélte tovább. Grószbergné a végtárgyaláson azzal védekezett Cseresné vallomása ellen, hogy tavasszal márciusban ő csirkéket nevelt, s a Cseresné disznaja mindet felfalta. Emiatt ő a községi bíró előtt panaszt tett ellene, aki azután kiegyezett békésen őket, s abban állapodtak meg, hogy Cseresné a kárt napszámmal leszolgálja. Cseresné azonban nem tartotta meg az egyezséget, emiatt lett köztük viszály, s emiatt vádolta meg Cseresné őt bosszúból ruhaátadással.

„Vajjon Grószbergné bíró elé merte volna idéztetni Cseresnét, ha az ily borzasztó titkokat tudott volna ő róla? – kérdi Eötvös (II. 292). – Vajjon elképzelhető-e – írja máshol –, hogy előtte és jelenlétében beszélgettek volna Grószbergék június 16-án arról, hogy a zsidóasszony vigye el a tutajosok számára Solymosi Eszter ruháját, hogy abba az idegen holttestet felöltöztessék?”

De hiszen Grószbergók nem tudhattak arról, nem is sejtették, hogy Cseresné „borzasztó titkokat” tud róluk, mert nem is tudott ilyeneket. Solymosi Eszterről és holttestfelöltöztetéséről nem beszéltek előtte egy szót sem, ezt Cseresné egy szóval sem állította, csak ruhaátadásról, öltöztetésről és kendő felkötéséről volt szó, de se Eszterről, te hulláról nem volt szó. Nem is gondolhattak arra akkor, hogy a hullacsempészet valaha ki fog derülni Matej, Herskó és Smilovics vallomásaiból, s hogy akkor Cseresné az elejtett szavakból következtetni fogja, hogy Eszter ruháiról és a hulla felöltöztetéséről volt szó. Nyugodtan beszélhetnek tehát Cseresné előtt, habár tudhatták is, hogy Cseresné ért zsidóul.

Azt Eötvös maga írja a fentebb már idézett sorokban (II. 286.), hogy Cseresné soha nem beszélt Grószbergók előtt, hogy hallott vagy látott volna valamit. Grószbergné tehát minden félelem nélkül feljelentette a kártétel miatt Cseresnét.

Nem igaz, hogy Cseresné haragosa lett volna Grószbergnének. Hiszen békésen kiegyeztek a bíró előtt a kártétel ügyében, semmi oka nem volt tehát Cseresnének a haragra, gyűlölködéssre.

– Nekem jó asszonyom volt Grószbergné – mondta a végtárgyaláson, – minek tettein volna neki? De lia már egyszer így kerül, muszáj megmondani, mert akkor a lelkemen vész!

– Az a hír terjedt el ugyanis a végtárgyalás első napjaiban Eszláron, hogy a zsidók nyernek, a keresztények veszítenek.

Megkérdezte tőle Eötvös, hogy mit ért az alatt?

– Azt értem, hogy a zsidók veszítették el Esztert, s most a keresztényeket nyomják, hogy ők veszítették el – volt a felelet.

Cseresné tehát őrizte magában a titkot, ameddig „hitte és remélte, hogy az ő tanúságtétele nélkül is napfényre jut az igazság és bűnhődni fognak a bűnösök. Amidőn azonban látta és hallotta, hogy az Eszlár-környéki zsidók hamis tanúk felvonultatásával és beismerések visszavonásával, minden eszközzel igyekeznek a büntetéstől mentesíteni hitsorsosait, úgy gondolta, hogy most már tovább nem hallgathat arról, amit látott és hallott, meg kell mondani, mert „a lelkén vész”.

Eötvös végeredményben nem hiszi, hogy „csupán babonás hit, a vallási és felekezeti indulat bírta rá a hamis tanúskodásra” Cseresnét, mert hiszen „a nyilvános tárgyalás folyamán a titkos tanács tetemes számú hasonló tanút állított a bíróság elé” (II. 294). Azt hiszi tehát, hogy „midőn Herskó minden ijedtsége és gyávasága dacára se merte Grószbergnét egyenesen és határozottan gyanúsítani, valami más terhelő jelenséget is kellett tehát Herskó ingadozó nyilatkozatán kívül Grószbergné ellen keresni. Ez tv más jelenség Cseres Andrásné vallomása volna, ha beválna.”

Hogy a végtárgyaláson kik gyártották a hamis tanúkat, arról a későbbiekben majd szó lesz, itt csak annyit, hogy a hamis tanúk kikészítése csakis a védelemnek állott érdekében. Ha létezett volna Eötvös által annyit emlegetett „titkos tanács”, s ha Cseresné vallomását ez a titkos tanács sugalmazta volna, vajjon miért kellett azzal a végtárgyalásig várni, hiszen

Herskó ingadozása már tizenegy hónappal előbb ismeretes volt? Végeredményben Cseresné vallomása sem vetett teljes világosságot arra a kérdésre, hol voltak Solymosi Eszter ruhái április 1-től június 16-ig, az idegen hulla felöltöztetésének napjáig? Ezt kinyomozni éppúgy nem sikerült soha, mint azt a másik rejtélyt, honnan került elő az Eszter ruháiba öltöztetett idegen holttest?

VI.

EÖTVÖS ELMÉLKEDÉSE SMILOVICS VALLOMÁSÁRÓL. – SMILOVICS LEVELE ROSENBERGHEZ. – SMILOVICS LEVELE BIZONYÍTTJA A HOLTTESTCSEMPÉSZÉST ÉS ESZTER MEGÖLETÉSÉT. – A VÉGTÁRGYALÁSON NEM LEHET BOLDOGULNI SMILOVICSCSAL. – SMILOVICS ALIBI-IGAZOLÁSÁNAK KUDARCA.

Smilovics Jankel vallomásában megjelölt azok az egyének, akik a hulla eredetét tudhatták vagy a hulla eredetének és kilétének felderítésében segíthettek volna – mint már említettem –, konokul tagadtak mindent s így a nyomozás ezen a ponton teljesen zátonyra került. Smilovics Jankel július 15-iki vallomását teljes egészében fenntartotta és megismételte, amidőn október 19-én a vizsgálat befejezése előtt újból kihallgattam. Három hónap múlva azután 1883 január 11-én jelentkezett, nem nálam, a vizsgálóbírónál, hanem az akkor már a védelemmel a legteljesebb összhangban, a vizsgálat terhelő adatainak megghiúsítására együttműködő kir. ügyésznél s kérte újbóli kihallgatását, ami meg is történt. Smilovics ekkor visszavonta összes előbbi vallomásait és kijelentette, hogy a csonkafüzesi holttestről semmit sem tud. Ugyanezt mondta a végtárgyaláson is.

Lássuk már most hogyan, mivel indokolja Smilovics ezt az érthetetlen viselkedését és mivel kísérli meg motiválni azt Eötvös?

Azt írja Eötvös, hogy „maguk a zsidók is szentül hitték a holttestcsempészetet (II. 38.) s átkozták Herskót és Smilovicsot s ezek társait, amiért ilyenre vetemedtek. Maga Smilovics rendíthetetlenül meg van győződve a holttestcsempészet valódiságáról”. (II. 39.)

Mi ez? – tűnődhetik joggal a jámbor olvasó. A zsidók, akik esküdtek égre földre, bizonyosságul hívták a világ valamennyi rabinusát és szolidárisak voltak a világ minden táján abban, hogy Solymosi Eszter eltűnésében semmi részük nincsen, mégis „szentül hittek” abban, hogy Herskó, Smilovics és társaik egy idegen holttestet a Solymosi Eszter ruháiba öltöztetve csempészték a nyomozó hatóságok elé?

Ha csakugyan hittek ebben, akkor hinniök kellett abban is, tudniök kellett arról is, mi történt Eszterrel, mert hiszen a csonkafüzesi hulla az eltűnt leány ruháiban volt?

Itt ugyan alaposan félrecsúszott a kiváló író tolla!

És ha – amint állítja és bizonyítani megkísérli Eötvös – a hullacsempészet a titkos tanács által kieszelt mese, s hogy Smilovics, bár bevallotta, hogy egyik főrészes a csempészetnek, éppúgy nem követhette azt el, mint Herskó vagy más, hogyan lehetett mégis rendíthetetlenül meggyőződve a hullacsempészet valódiságáról?

Erre nem ad világos feleletet Eötvös, csak annyit mond, hogy „ennél különösebb és érdekesebb lelki tünetet életében nem látott. Csodálkozni lehet s elmélkedni fölötte.”

Hogyan elmélkedik tehát a kiváló író?

„Smilovicsnak nem volt börtöntársa. Mint vizsgálati fogoly, maga volt külön odúba elzárva. Emberekkel csak akkor találkozott, ha ételét, italát beadták” (II. 39.).

A jámbor olvasó megdöbbenve olvassa a sorokat. Eötvös szavaival élve „csodálni lehet és elmélkedni felette”.

Hiszen tizenkét oldallal előbb (II. 26-27.) arról ír Eötvös, hogy Smilovics mindennap hallotta rabtársaitól és börtön őreitől a holttest-csempészetet s „a rabok tanácskozásai közt” hallotta azt is, hogy az nem is „nagy bűn” és ha vall, kiengedik a börtönből, ha pedig nem vall, ott tartják.

Tizenkét oldallal előbb ezzel motiválja Eötvös azt, hogy Smilovics – szerinte – hamis beismerő vallomást tett.

Hol van hát az igazság? Egy odúban több rab fészkelte, amint a 26-ik oldalon írja, avagy „Smilovicsnak nem volt börtöntársa”, amint a 39-ik oldalon megállapítja?

A kettő közül az egyik állításnak igaznak kell lenni. Nem azért, mert Eötvös írja, mert hiszen ebből csak az következne, hogy egyik sem igaz, hanem mert harmadik eset nem lehet. Az igazság az, hogy Smilovics magánzárkában, egyedül volt.

Eötvös most már egészen elfeledkezik arról, hogy tizenkét oldallal előbb Smilovics még a rabtársai beszédeinek hatása alatt vallott, s itt most már azzal motiválja a – szerinte – hamis vallomást, hogy „a kényszerű magánosság meggyötöri a lelket és átalakítja”.

„Ismételve határozottan mondja a nyilvános tárgyaláson, hogy őt nem kínozták” – állapítja meg Eötvös is (II. 228.).

„Legalább is testileg nem, csak lelkileg!” Szegény érzékeny lelkű Smilovics, vajjon mivel gyötörték?

„Smilovicshoz, míg teljes vallomást nem tett, éjjel-nappal bejárt a vizsgálóbíró. Ijesztgette, faggatta, biztatta, rémítette, különösen azzal biztatta, hogy ha töredelmesen bevallja a holttest csempészetét, akkor elereszti őt” – írja (II. 39.) egyik helyen Eötvös –, majd később elbeszéli, hogy „július 9. és 15-e közt, hat napon át folyt makacs lelkének puhítása”. Ezért vállalta a hullacsempészet meséjét.

„A vizsgálóbíró cselekedte – írja Eötvös – ama hat napon a szünetlen faggatás dolgát. Azt mondja Smilovics, részint magához rendelte, részint hozzáment a tömlöcbe a vizsgálóbíró talán ötvenszer is. (!) Fölzaklatta nem egyszer éjnek-éjszakáján is. Egyik szavával rémítgette, másik szavával kecsgettette. Ezt cselekedték kétségbeesett társai is: rabok, fogházörök (tehát ismét visszatér Eötvös a magánzárkától a rabtársakhoz) önként, szokásból, vagy kitanítva cselekedtek, mindegy” (II. 228.).

Smilovics tényleg mondta a végtárgyaláson előbb (VII. 2.), hogy éjjel-nappal, naponta 3-4-szer is kihallgattam az alatt a hat nap alatt, összesen ötvenszer is.

Eötvös kérdésére, hogy be tudná-e bizonyítani ezt, így felelt: „Ha lettek volna velem rabok, akkor be tudnám bizonyítani, de én egyesben voltam.”

– Hát nem volt ott börtönfelügyelő vagy őr, aki tudja?

– Ott van Bodnár úr, ő nyitogatta az ajtót. Nem tudom emlékszik-e vagy sem, vette-e számba vagy nem?

Természetesen erre sem Bodnár, sem más nem emlékezhetett, mert egy szó sem volt igaz Smilovics beszédéből.

Eötvös is tudta ezt és nem is kérte Bodnár kihallgatását.

Az ötvenszeri faggatást még Eötvös is sokallja.

„Ez a szám magasnak látszik. De hogy sokszor rányomakodott, az bizonyos – írja. Utóbb a kir. alügyész, Egressy Nagy László is összeveszett emiatt a vizsgálóbíróval, ő felelős a törvény szerint a börtön rendfenntartásáért. De Bary aljegyző ezzel nem törődött, keresztül-kasul járt éjjel-nappal a börtönben, rendelkezett foglyokkal és börtönőrökkel” (II. 230.).

Egressy Nagy Lászlóval valóban erős ellentétbe kerültem. A közöttünk keletkezett ellentétek megvizsgálására és kiegyenlítésére az igazságügyminisztérium kiküldötte jött le Nyíregyházára, aki a vitában nekem adott igazat, s ennek következményeképpen Egressy Nagy Lászlót áthelyezték Nyíregyházáról. Hogy ennek a sajnálatos ellentétnek a felidézésében éppen az Eötvös-féle bűnpalástoló szervezetnek milyen része volt, arról is lesz szó. Az a tény, hogy Egressy Nagy László hatáskörébe való jogtalan beavatkozásnak tekintette és erélyesen tiltakozott az ellen, hogy egyetlen alkalommal 1882 július 26-án a késő esti órákban előzetes tudomása nélkül bementem a fogházba, meggyőzően bizonyítja, hogy ez július 26 előtt, tehát a Smilovics és Eötvös által állított időben július 9 és 15 között nem történhetett meg, mert akkor az ellen, a jogkörére annyira féltékeny és érzékeny Egressy már korábban tiltakozott volna és semmi esetre sem nézte volna el hetekig, hogy keresztül-kasul járjak éjjel-nappal a börtönben és rendelkeznek a foglyokkal és börtönőrökkel.

Éppen ez az összetűzés bizonyítja, hogy július 26. előtt soha meg nem történt, hogy éjszaka a fogházba bementem, vagy onnan akár Smilovicsot, akár mást kihozattam volna.

Smilovicsot július 9. és 15. között nem is láttam.

A jelzett egyetlen alkalommal július 26-án – amint arról a későbbiekben szó lesz – sem Smilovics miatt mentem a fogházba, hanem, mert késő este bizalmas jelentést kaptam, hogy a tisztaeszlári ügyben letartóztatott; Braun Leopold részére levelet akarnak becsempészni.

Eötvös tehát nyilvánvalóan valótlan állít, amikor éjszakai faggatásokról, ijesztésekről és kecsegtetésekről beszél. Nem ijesztette, nem kecsgettette, nem faggatta Smilovicsot senki. Mi vihette rá mégis, hogy július 15-én részletesen beismerjen mindent, amit 9-én még elhallgatott és tagadott? Sem „a rabtársak beszéde”, amivel először motiválja Eötvös, sem „a kényszerű magányosság lélekgyötrő és átalakító ereje”, amit később már jobb motívumnak talált a változatosságot kedvelő író (II. 39.), sem a vizsgálóbíró „ijesztgetései, kecsegtetései, éjjeli faggatásai”, amiben végül megállapodik Eötvös, hogy a tiszalöki titkok fejezetébe beleilleszthesse Smilovics vallatását is. Egyszerűen az bírta rá Smilovicsot a beismerő vallomásra, hogy Herskó mindent a szemébe mondott, s Matej is reáismert. Látta, hogy hiábavaló a tagadás.

Gonoszlelkű, egészen a galíciai kazár söpredék erkölcsi nivóján álló ember volt Smilovics, akit még Eötvös is megvetésre méltónak tart, aki pedig könyvében az eszlári ügyben szereplő minden más zsidót a férfiúi erények rendkívüli gazdagságában tüntet fel.

Nem volt benne semmi hajlandóság a fajtájáért magát feláldozni és szenvedni. Amikor látta, hogy Herskó rávall, elárult mindent és rá-vallott Grószra, Kleinre és Vogelre.

„Ezután három hónapon keresztül nem zaklatták – írja Eötvös, csak október 19-én hallgatta ki újra a vizsgálóbíró s akkor is változatlan megmaradt hamis vallomása mellett!

Előzőleg azonban, pár héttel október 19-iki kihallgatása előtt történt valami, aminek jelentőségét és súlyát utóbb a védelemnek a legkeservesebb erőfeszítés mellett se sikerült lecsökkenteni.

A nyíregyházi fogházban a hullacsempészetben bűnrészesség gyanúja miatt le volt tartóztatva Rosenberg Hermann, az eszlári szatócs, akiről a fentiekben már többször volt szó. Az ő szolgálatában volt – mint emlékezhetik az olvasó – az eltűnt Eszter nővére Zsófi, e ő volt az, aki három nappal a csonkafüzesi hulla felbukkanása előtt, néhány napig tartó titokzatos útjából visszatérve, pontosan megjövendölte, hogy három nap alatt Eszter élve, vagy halva előkerül. Ezért a titokzatos útjáért, jövendöléséért került gyanúba és letartóztatásba.

Ennek a Rosenberg Hermannnak a zsidók újévi ünnepe előtt, szeptember 17-én egy levelet írt Smilovics Jankel.

A levél így szólt:

„Isten ismer engem, hogy én maguknak jó barátjuk vagyok. Jelentkezzenek és beszéljenek el mindent, amit tudnak, hát mindnyájuknak könnyebb lesz, mert úgyis marad magukra minden, mert mi hárman már kivallottuk.

Jelentkezzenek még egyszer, megmondani mindent az első szolgáról és a másodikról szintén, mert ha nem, nekünk nagyon rosszul üt ki. Tisztelem és kívánok boldog újévet. Minden nap fogok önöknek írni.”

Ez a levél Eötvösöknek kellemetlenebb volt Scharf Móric, Herskó és Matej vallomásainál. Azokra ráfoghatták, hogy testi és lelki kényszer hatása alatt vallottak a csendőrbiztos kezén. De ezt a levelet – amint Eötvös is írja – „nem a tiszalöki csendbiztos erőszakolta ki s nem a vizsgálóbíró ügyeskedése szülte. Azt már a zsidó csakugyan lelke bensőjéből szabadon szerkesztette” (II. 43.).

Kemény dió volt még Eötvösnek is Smilovics levelének olyan magyarázatot adni, ami a védelemnek kedvez.

A levél megírását olyképp magyarázza Eötvös, hogy Rosenberg Hermannt, aki kézzel-

lábbal hadonászott a hullacsempészet ellen, rabok és örök egyaránt kinevették s eléje tárták, hogy hiszen zsidótaná is van, aki már beismerte. Rosenberg kijelentette, hogy ezt „nem hiszi el, addig, míg az a zsidó neki meg nem írja. De ha magyarul írja, még akkor se hiszi el. Csak az esetben hiszi el, ha zsidóul írja”.

Eötvös tehát úgy tünteti fel, mintha Rosenberg e kijelentése jutott volna Smilovics fülébe s erre írta volna az idézett levelet. Ezt azután az időközben szabadlábra került Rosenberggel így mondatták el a végtárgyaláson. Smilovics azonban semmit sem tudott Rosenbergnak erről a kételkedéséről. Nem is tudhatott, mert ezt a mesét csupán Eötvös fantáziája gondolta ki.

Eötvös szerint, amikor Smilovics a levelet írta, két erő dolgozott lelkében. Az egyik erő a börtön lakóinak megingathatatlan meggyőződése, hogy az idegen holttestet csakugyan a zsidók csempészték s ez a meggyőződés már az ő lelkében is úrrá vált. A másik erő pedig az az életnek az ösztöne: legyünk őszinték valamennyien s ezzel sietessük az ügy befejezését.

Ami az első erőt illeti, erről már elmondottam, hogy a börtön lakóinak meggyőződése, már csak azért se juthatott el Smilovichhoz, mert magánzárkában volt s elmondottam azt is, hogy az a meggyőződés, hogy az idegen holttestet csakugyan zsidók csempészték, csak úgy válhatott úrrá a lelkén, ha ő is valóban részese volt a csempészetnek, s vallomása nem hamis.

Eötvös természetesen ragaszkodik ahhoz a képtelen megállapításhoz, hogy Smilovics hitt a holttestcsempészetben, holott ő arról közvetlenül nem tudott, része nem volt benne, nem is lehetett, mert a holttestcsempészet a titkos tanács által kitalált mese és Smilovics vallomása hamis.

Hát ezt bizony még Eötvös dialektikája is nehezen teszi elhíhetővé: Valaki hisz valamibe, egy mesébe, ami nem igaz, holott ha igaz volna, neki is tudnia kellene róla, mert ő is részes volt benne – a mese szerint.

Később azt írja Eötvös:

„Sajátságos. Ekkor (október 19-i vallomása idején) már szentül hitte a holttestúsztatás megtörténtét. Azt ugyan tudta, hogy amit erről beszélt, mindaz valótlan, de amit erről mások beszéltek, az hitte. E hitében írta Rosenberg Hermannhoz szeptember 17-én azt a levelet, amelyről már korábban megemlékeztem.”

Sajátságos! – gondolhatja csakugyan az olvasó ezekre a különösen hangzó sorokra.

Smilovicsnak beszélnek a hullacsempészetéről, amelyben ő is részes. Ki beszélhetett? Ez rejtély marad, mert hiszen állandóan egyedül volt. Végre elhiszi és részletes beismerő vallomást tesz. A vallomás hamis, azt ő is tudja, de anak ellenére hiszi a hullacsempészetet. Mi ez? Fából vaskarika.

Ebben a kemény dióba bizony beletörtek Eötvös edzett fogai is úgyannyira, hogy a levél megírására ösztönző másik erőről szólva, így adja vissza Smilovics gondolatmenetét: „Legyünk őszinték!” Ezzel beismeri Eötvös, hogy Smilovicsnak a hullacsempészetéről szóló vallomása igaz, mert hiszen, ha az életösztön azt parancsolta neki, hogy „őszinte legyen”, s azért írta meg a levelet, akkor mindaz, amire a levélben célzott, igaz, úgy az első szolgáloról, (S. Eszter), mint a másodikról (csonkafüzesi holttest).

De lássuk, mit mondott Smilovics a végtárgyaláson, miért írta a levelet?

– Azért, hogy ártatlan emberek voltak bezárva, írtam, hogyha azon tárgyban tudnak valamit, valljanak, hogy mi, kik ártatlanul vagyunk bezárva, szabaduljunk – felelte Smilovics.

– De hiszen a levélben megerősítette beismerő vallomását, azt írván, hogy „mi hárman már kivallottuk” – tárta elébe az elnök.

– Még akkor azon vallomás mellett voltam, ameddig vissza nem cáfoltam – volt rá a felelet.

Ezzel ugyan nem magyarázta meg Smilovics, miért írta a levélben, hogy mindent kiváltott, s miért biztatta Rosenberget is őszinte vallomásra, ha amit kivallott, nem volt igaz?

Az elnök megkérdezte, hogy kit értett a második szolgálo alatt?

Nehéz volt a kérdés és Smilovics csak hosszú gondolkozás után válaszolt:

– Hallottam a metszett leány történetét, hogy ez a második baj lett volna.

Eötvös megkérdezte végül tőle, vajjon a maga fejéből gondolta ki a levelet, vagy valaki tanácsolta?

– Nem tanácsolta senki – felelt Smilovics.

„Smilovicsra saját levelének felolvasása rendkívüli hatást gyakorolt:– írja a Pesti Napló a végtárgyalás idején, 1883 július 5-én. – Egy ideig szótlánul nézett maga elé, s csak azt tudta dadogni, hogy ő nem akart mást, mint boldog újévet kívánni jóbarátainak.

Egész lényén meglátszott a saját írásbeli beismerése által megcáfolt bűnös, aki dacára Eötvös eziránti kérdésének, nem mertte mondani, hogy a levelet mások tanácsára írta. E levél által Matej vallomása belső igazolást is nyert.”

„Ki tanította be erre? – írja a Pesti Hírlap 1883 július 25-én, ugyancsak a végtárgyalás alkalmával. – A tutajosok bűncselekményének szállain túlmegy a második szolgáló. Arra már nem volt szüksége a vizsgálóbíróknak! Roppant tanulékony ember ez a Smilovics, amikor egyedül marad, egyszerre többet tud a mesterénél, ha ugyan lett volna mestere?”

Láthatja mindebből a/ olvasó, hogy akármivel magyarázza Eötvös a levél megírásának lelki motívumait, a levél, amelynek megírására senki sem kényszerítette, amely a lelkéből fakadt, amely őszinte megnyilatkozás volt, mindennél kétségtelenebbül igazolja, hogy a holttest: csempészet megtörtént, s hogy az eszlári zsidók kezén veszett el Solymosi Eszter.

Hogy azonban minderről az olvasó figyelmét káprázatos ügyességgel elterelje Eötvös, felháborodik azon, hogy miként juthatott Smilovics tollhoz, tintához, papíroshoz, amidőn a börtönbeli rabok elől pénz, fegyver, írószer tökéletesen el van zárva. „Neki azonban mindene lett, amikor a levelet meg akarta írni.”

Toll és tinta annál kevésbé kellett, s annál kevésbé juthatott a kezéhez, mert hiszen a levél írónnal volt írva, s azt Smilovics, saját vallomása szerint, egy könyvkötő rabtársától kapta, akit később Vácra vittek. Annak volt plajbásza, papirosa, s bizonyára a rabok sétája közben adta át Smilovicsnak. Ugyancsak séta közben csúsztatva oda a levelet egy Oláh Sándor nevű rabnak, aki azt Rosenbergnek továbbította.

„Bármily titokban történt is az egész dolog, bizony nyomban megtudta ezt a börtönőrmester, s a királyi ügyészség. Pedig se Smilovics, se Rosenberg nem jelentette fel” (II. 43.).

Természetesen ez sem igaz. Maga Eötvös megcáfolja kilencven oldallal tovább, amidőn Rosenbergről ír ekképen:

„Hiába adta át a levelet a börtönőrmesternek, hiába jelentette fel a fogházi rend megbontása miatt Smilovicsot és levélhordóját...” (II. 135.).

De más szemfényvesztő bűvészkedéssel is megkísérli Eötvös a Smilovics-féle levél valódi jelentőségéről elterelni az olvasó figyelmét.

Azt írja: „Föltétlenül bizonyos, hogy ha Smilovics tudta volna, hogy az idegen holttest honnan ered, s kinek a holtteste, megmondta volna egész nyíltsággal nyomban. Amikor Rosenbergnek a levelet írta, akkori lelki állapotában megmondta volna mindenestre. Azért nem mondta meg, mert nem tudta. De más se tudta.”

„Erre nem lehetett beoktatni se Matejt, se Herskót, se Smilovicsot, se a többi zsidót” – állapítja meg végül, s diadalmasan vonja le a konzekvenciát, hogy „íme a tetemúsztatás elméletének egyik nagy hibája!”

Szóval Eötvös szerint, mert Smilovics nem tudta, honnan ered a holttest, nem igaz az egész hullacsempészet, nem igaz, hogy ő átvette és Herskónak tovább adta volna a hullát. Ez csak igazán logikus, természetes és kézenfekvő?

De hiszen Smilovics nem is tudhatta a holttest eredetét éppúgy, mint Herskó, mert mindketten csak közvetítői voltak a hullacsempészetnek. A holttest eredetét Grósz és Klein tudhatták volna vagy Vogel, aki Smilovicsot rávette a hullacsempészetben való közreműködésre, ők azonban nem árulták el soha.

Bizony ezzel a nyakatekert logikával, ezzel a prókatori csűrés-csavarással csak nem sikerült Eötvösnek hihetővé tenni, hogyha Smilovics vallomása, amelyben a hullacsempészetnek azt a részét, amelyben ő közreműködött elmondta, hamis lenne, hogyan írhatta meg mégis Rosenbergnek azt a levelet, amelyben vallomását mintegy megerősíti.

Smilovics, amint már említettem, 1883 január 11-én kihallgatásra jelentkezett és visszavonta a szeptember 17-i, levél által is megerősített, s október 19-i kihallgatása alkalmával minden részben megismételt és fenntartott vallomását.

Miért tette ezt Smilovics?

A végtárgyaláson azt mondta, azért vonta vissza a vallomását, mert látta, hogy nem bocsátják szabadon.

– Hát ha elbocsátották volna, megmaradt volna előbbi vallomása mellett? – csapott le rá váratlanul az elnök kérdése.

A felelet nehéz volt, nem is felelt azonnal Smilovics, – gondolkozott.

– Hogy maradtam volna-e? – ismételte a feladott kérdést, s azután néhány pillanatnyi gondolkodás után felelt:

– Én csak az igazságot kerestem volna akkor is, mint most.

Ez így szó szerint olvasható a végtárgyalási naplóban.

De hogyha a nagy igazságkereső Smilovics csakugyan hamisan vallott, miért csak hónapok múlva szánta rá magát a nagy igazság kimondására? Hiszen október 19-én még beismerésben volt. Miért várt az igazság kimondásával még három hónapig?

Erre az elnök is kíváncsi volt. Meg is kérdezte:

– Hát akkor vallomását mikor vonta volna vissza? Smilovics megint nem tudott érthető választ adni. Így felelt:

– Ha kinn lettem volna, inkább tehettem volna a visszahúzást, mint itt a börtönben.

De hiszen már október 19-én a védelemmel összeműködő Havas Imre volt a tisztaeszlári per ügyésze! Egressy Nagy Lászlót már augusztus végén menesztették. Smilovics már szeptemberben nyugodtan jelentkezhetett volna Havasnál, aki, mint látni fogjuk, azzal a célzattal és szándékkal vette át a közvédlői tisztet még szeptember elején, hogy az előnyomozat és vizsgálat által addig kiderített terhelő adatokat megdöntse s a vádlottak ártatlanságát bebizonyítsa, s e célzatot és e szándékot minden egyes ténykedésével világosan és félre nem magyarázhatóan demonstrálta is.

Smilovicsnak ezt az érthetetlen válaszát, hogy „ha kinn lettem volna, inkább tehettem volna”, kissé érthetőbbé teszi Eötvös, amikor azt írja: „Novemberben, decemberben a védők is beleavatkoztak már a vizsgálat vezetésébe. Értesült a börtönben valamikép (?) arról, hogy én november 12-én nagy előterjesztést nyújtottam be a törvényszékhez, amelyben a vizsgálóbíróság addigi téves és hibás működése kegyetlenül szét van zilálva. Érezték valahogy az összes foglyok, hogy Bary aljegyző korlátlan hatalmának vége.”

Smilovics tehát úgy gondolta, hogyha ő künn lett volna, előbb értesült volna arról, hogy Eötvösék „beavatkoztak” a vizsgálatba, hogy kár volt nekik mindent őszintén bevallani, mert most már az eszlári zsidók ügye – hála Eötvösnek és Havasnak – kezd jól állni és hiába mondott neki Herskó a szemébe mindent, Eötvösék kisütötték, hogy Herskó be volt tanítva, félelemből vallott.

Így is idejében megtudta Smilovics, hogy vissza kell vonnia a beismerő vallomását. Attól kezdve, hogy Havas Imre vette át a tisztaeszlári ügyben a közvédlői szerepet, a vizsgálati foglyok nemcsak védőkkel, hanem egymással és hozzátartozóikkal is szabadon érintkezhetek, levelezhetnek. Így Eötvösék eljuttathatták Smilovicshoz az utasítást arra nézve, mit kell tennie, hogyan kell vallomását visszavonni, s a visszavonást mivel kell indokolni.

De Smilovics a végtárgyaláson nemcsak azt hozta fel július 15-iki és október 19-iki vallomásának indokául, hogy a beismeréstől gyors szabadulását várta. E mellett más indok is kellett. Olyan indok, amely összevág Eötvöséknek azzal a taktikájával, amely minden – a

vádoltakat terhelő – vallomást, a félelem, a kényszer, a csendbiztos kínzó eszközeinek hatása alatt létrejöttek tüntetett fel.

Azt mondta Smilovics is a végtárgyaláson:

– A vizsgálóbíró úr fenyegetett és szembesített Herskóval, azután azt mondta, valljam be, akkor kiereszt. Meg voltam ijedve, hát mondtam volna a világra.

– Olyan időben, ha meg van ijedve az ember, mondtam volna még az apámra is.

– Félttem, hogy a csendbiztos elé visznek és kínoznak, amint láttam, hogy Vogel is kínozták.

Smilovics tehát a Vogel kínzásától ijedt meg. Ez az ijedtség készítette a beismerő vallomásra.

Látta Vogel, amikor én szakállánál fogva húztam felfelé, hallotta jajgatását is.

Egy kis hiba azonban van ebben a védekezésben. A hazug ember megcsúszik egy narancshéjon.

Smilovics július 15-én tette meg beismerő vallomását, amikor Vogelnek még sejtelve sem volt arról, hogy letartóztatják és Mármaros-szigeten üdült. Vogel csak öt nappal később, július 20-án kísérték be Nyíregyházára és ezen a napon hallgattam ki először. Smilovics tehát a Vogelnek állítólagos, július 20-i kínzásától megrémülve, július 15-én beismerő vallomást tett. Mert hiszen, ha Vogel csakugyan a szakállánál fogva rángattam volna, ezt csak július 20-án láthatta, jajgatását csak ekkor hallhatta volna!

Erre a csekély kis időbeli tévedésre nem gondolt az egyébként óvatos Smilovics, de nem gondoltak a védekezésnek értelmi szerzői sem! Eötvös is mint valóságos tényt állapítja meg, hogy Vogel kínzásától való ijedtében vallott Smilovics.

Öt magát, nem kínozták, ezt – javára legyen írva – ki is jelentette.

– Engem nem kínoztak, de azért fecsegtem mindent, hogy no kínozzanak – mondotta a végtárgyaláson.

Hogyan képzelhető el mégis, hogy Smilovics, ijedtségében, kitalált egy olyan mesét, amely mindenben összevág Herskó és Matej elbeszélésével, sőt megtoldja új és igaznak bizonyult részletekkel?

Hogy lehet, hogy Herskó is, ő is, egyezően beszélték el a kerecsenyi és tarkányi találkozást, amelynek valóságát az összes tutajosok is igazolták? Hogyan keletkezhetett volna három ember agyában egy teljesen egyforma mese és még hozzá ilyen szövevényes mese?

Erre a végtárgyaláson még a védelemmel egyetértő Szeffyert főügyész helyettes is kíváncsi volt.

Herskó is magával egyezően vallott – mondotta Szeffyert. Hogy ugyanazon históriát két különböző egyén, kikről felteszem, hogy nem volt alkalmuk találkozni, egyformán mondja el, az feltűnő!...

Smilovics csak a régi nétát fújta:

– Ijedtségemben kénytelen voltam mondani. Korniss elnök is megkérdezte:

– Nézze csak, mikor maga ezt a vallomást tette, nem gondolt annak következményeire, ami ezen vallomás után magát érni fogja. Mert hiszen maga mondja, hogy azon vallomás által akarta elkerülni azt a rosszat, ami a csendbiztos által netalán magára háramlott volna. Hát attól a másik rossztól nem félt, ami magára szakad, ha törvény-székileg, vagy bíróilag megbüntetik?

Smilovicstól nem lehetett egyenes feleletet kapni. Így válaszolt:

– Hát én csak azt vallottam, amit most mondtam.

A keresztkérdések tüzeben, hazugságaiba belezavarodva, teljesen elvesztette a biztonságát a ravasz vörös Smilovics. Hogy elkerülje a további faggatást, tettetett ártatlan naivsággal mondta:

– Mit tud a buta ember? Én sohasem voltam a törvény előtt, mit tud az olyan paraszt ember? Én tudom mondani az oláhnak, ezt a szeget üsd ide be, egyebet nem.

Az elnök hitetlenkedve kérdezte:

– Ha maga olyan buta ember, hát mégis, ha nem igaz egy ilyen história, elbeszéléséhez jó elme kívántatik!

Smilovics kitérő választ adott s ismét az apja szellemét idézte;

– Hát hagyjam magamat agyonütni. Ha édesapámra kívánták volna, aki 20 éve meghalt, arra is mondtam volna. Ámbár szegény vagyok, mégis élni akarok a világon.

„Hihetetlennek látszik – írja a végtárgyalás folyamán, 1883 július 3-án, az „Egyetértés”, hogy ez az alantas értelmi fokú ember, ki maga dicsekszik lépten-nyomon saját bárgyúságával, olyan szövevényes történetet tudjon kigodolni, mint amit tavaly elbeszél a vizsgálóbíró előtt „és amit később visszavont.”

A „Pesti Napló” ugyancsak július 3-án írta:

„Ellentmondásai feltűnőek, szemmel láthatólag tettett együgyűsége által nem egyszer keveredett oly szálnalmas helyzetbe, melyből kiszabadulni nem birt.”

Nem lehetett Smiloviccsal boldogulni. Ebből a teljesen erkölcsi érzék nélküli emberből még Eötvös sem tudott kierőszakolni egyetlen logikus választ sem. A kérdésekre adott válaszai elárulták, hogy minden szava hazugság s bizonyossá tették, hogy levélbeli őszinte megnyilatkozásával is megerősített az a vallomása igaz, amit a nyomozás és utóbb a vizsgálat során tett s hogy a hullacsempészet nem mese, hanem valóság.

Beismeri Eötvös is, hogy Smilovics nemcsak annyit mondott, „amennyit a titkos tanács kigondolhatott, hanem annál sokkal többet, kinek juthatott volna eszébe például az eszenyi és tizsaszentmártoni kirándulás..., kinek lehetett volna sejtelve is Vogel Amselről és Mendelovics Niszenről”? (II. 239.)

Bizony, ezeket éppúgy nem a képzeletbeli titkos tanács eszelte ki, mint a vallomásnak a Herskóéval egybehangzó részét. Sem az egyik részt, sem a másikat ki nem találhatta sem Smilovics, sem semmiféle titkos tanács. Hiszen Matej, Herskó, Smilovics a nyomozás során tett vallomásaikat a nyíregyházai törvényszék büntetőtanácsa előtt nyomban hitelesítették s ott egészen új dolgokkal egészítették ki, toldották meg.

Mennyire igaz volt Smilovicsnak Herskóval teljesen összevágó elbeszélése, a hullacsempészetéről, s milyen vakmerően hazudott a végtárgyaláson, amikor Vogel állítólagos kínzatasairól, éjjeli kihallgatásokról, ijesztgetésekről beszélt, mi sem mutatja jobban, mint csúfos felsülése az alibi igazolásával.

Smilovics ugyanis, mikor január 11-én „visszacáfolta” vallomását, tanúkra hivatkozott, hogy ő június 11-én át sem adhatta a hullát Tár-kánynál, s ott nem találkozhatott Herskóval, sem a tizsaszentmártoni révnél Grószszal és Kleinrel, mert ő ezen az egész napon át a Tárkánytól 30-35 kilométernyire levő Tizsakerecsenyben volt Grósz Berci korcsmárosnál, nála kosztolt és aludt, s napiközben Weil Sámuellel és Weinstock Ignáccal tárgyalt. Kérte az utóbbiakat, s Grósz korcsmárost, ennek feleségét, fiát és leányát tanúként kihallgatni.

Grósz Benci kijelentette, hogy Smilovicsot soha nem látta, nem is hallott felőle, soha nála nem hált, s nem ebédelt. Grószné ugyanezt vallotta, s hozzátette, hogy ő kosztot senkinek nem adott, tutajosok, sáfárok náluk soha nem háltak, férje nem is korcsmáros, üzlete sincs, hanem bérlő, Grósz Mózes, a Grósz Benci fia, akivel Smilovics állítása szerint a jelzett napon egy szobában aludt, szintén kijelentette, hogy nem ismeri Smilovicsot. Ugyanezt vallotta Grósz Háni.

A végtárgyaláson – egy év múlva! –, amikor a védelem Szabolcsi = Weinstein Miksa segítségével minden zsidó tanúval elhitette, hogy a vádlottak sorsa a zsidóság sorsát jelenti, Grósz Benci és fia már lehetségesnek tartották, hogy valamikor náluk aludt és kosztolt Smilovics, bár nem emlékeznek rá, s még kevésbé arra, hogy mikor történt ez, június 11-én vagy máskor?

Weil Sámuel kijelentette, hogy nem ismeri Smilovics Jankelt, még a nevét sem hallotta, s

hogy nem emlékszik rá, mikor volt ő Kerecsenyben, de úgy gondolja, hogy májusban lehetett, hogy milyen napon, azt se tudja, csak annyit tud biztosan, hogy nem szombati nap volt.

A végtárgyaláson már ő is azt mondja, hogy emlékszik rá, hogy Smilovics Kerecsenyben járt és tárgyalt vele egy vasárnapi napon. Ez a kisvárdai vásár előtti napon volt, vagyis június 11-én!

Weinstock Ignác azt vallotta, hogy egy alkalommal – a napra azonban már nem emlékszik – csak éppen találkozott Smilovicssal Kerecsenyben, de vele nem tárgyalt. A végtárgyaláson éppúgy megjavították emlékezőtehetségét, mint Grósz Bencinek és Weil Sámuelnek, s állította, hogy az ebédidőt – egy órát kivéve – vele volt Kerecsenyben egész napon át Smilovics!

Ez az alibi-igazolás bizony kudarccal végződött. Erre még Eötvös se meri azt írni, hogy „a napfénynél világosabban sikerült”, pedig, amint láttuk, előszeretettel használja hasonlatainál a napfényt, óvatosan el is siklik e tanúk vallomásai felett, s nem ír egy szót sem róla, hogy mennyiben igazolták vagy cáfolták Smilovics állításait. Megjegyzi azonban Smilovicsnak erre az alibi-tanúkra vonatkozó vallomására, hogy „ha Smilovics most igazat beszél: akkor Matej és Herekó egész holttestúsztatási meséje szemenszedett hazudozás. Akkor a csonkafüzesi szakértők munkája is tévedés, tudatlanság és ámitás. Akkor összedül az eddigi vizsgálat minden mesterkéltné eredménye, s akkor Szokolczay Julcsa beszéde szentírás és szegény Solymosi Eszternek vérének nem ontotta senki” (II. 234.).

Az olvasó, ha csak ezt a kiszakított részt olvassa Eötvös könyvéből, méltán hiheti, hogy egyéb terhelő adatot a vizsgálat nem talált az eszlári zsidók bűnösségének és a holttestcsempészetnek igazolására Smilovics vallomásán kívül. Eltekintve attól, hogy Smilovics levele egymaga is igazolja, hogy Smilovicsnak január 11-én tett, s a végtárgyaláson megismételt vallomása, amelyben beismerő vallomását „visszacáfolta”, az első saótól az utolsóig valótlán, tehát minden következtetése Eötvösnek, amelyet e vallomás valóságához fűz, már csak ezért is elesik, mégis nem végzett volna felesleges munkát a kiváló író, ha bővebben megmagyarázza, vajjon abból, ha Smilovics alibije valóban igazolást nyer, miért következik, hogy a csonkafüzesi szakértők véleménye tudatlanság és csalás, s hogy a félkegyelmű Szokolczai Julcsa vallomása Szentírás, s hogy Eszternek vérének nem ontotta senki?

A védelem minden erőfeszítése arra irányult, hogy a holttest-csempészetet nem létező, titkos tanács által kigondolt mesének tüntesse fel. Csak így lehetett ráfogni a csonkafüzesi holttestre, hogy az Solymosi Eszter holtteste, Eszterre, hogy öngyilkos lett és Móricra, hogy betanították.

Eötvös jól látta a holttestcsempészet valóságának vagy valótlanságának jelentőségét, s a védelem súlypontját Matej, Herskó, Smilovics vallomásának megdöntésére helyezte.

„Ha ez nem igaz, semmi sem igaz, ha pedig ez igaz, minden igaz”

– mondotta sokszor, amint azt Mikszáth Kálmán is feljegyzi. (Vasárnapi Újság 1883. évi 29. szám.)

A holttestcsempészet pedig igaznak bizonyult. Teljesen kinyomozni a holttest eredetét, s hogy miként került az Grósz és Klein kezeihez – mint már említettem – nem lehetett. A nyomozásnak e részbeni eredménytelenségéből azonban a legkevésbé sem következik – csupán Eötvös különös logikája szerint –, hogy a hullacsempészetnek a tiszaszentmártoni átadástól a csonkafüzesi felbukkanásáig terjedő és Matej, Herskó és Smilovics egymást kiegészítő vallomásaival tökéletesen beigazolt része, koholt mese lett volna. Az elfogulatlan olvasó az eddigiekből már erről teljes meggyőződést szerezhetett. Miután azonban Eötvös külön fejezetet szentel a tetemúsztatás elméleti bírálatának és egy sereg érvet hoz fel amellet, hogy a holttestcsempészet úgy, amiként azt Matej, Herskó és Smilovics elbeszéltek, meg nem történhetett, szükségesnek tartom a következőkben sorbavenni Eötvösnek minden egyes érvet, s azoknak erőtlenségére és csupán az olvasó megtévesztésére irányuló célzatára reámutatni.

VII.

MIÉRT BÍZTÁK A HULLACSEMPÉSZÉST HERSKÓ-RA? – EÖTVÖS ALAKOSKODÁSAINAK
MEGDÖNTÉSE. – EÖTVÖS VÉLETLENEI. – EÖTVÖS LÉPTEN-NYOMON MEGCÁFOLJA ÖNMAGÁT.
– FUNTÁK ÜGYVÉD HITT A HULLACSEMPÉSZETBEN. – A KÚRIA ÍTÉLETÉBEN
MEGÁLLAPÍTOTTA A HULLACSEMPÉSZÉS TÉNYÉT.

„Ha a zsidók csakugyan idegen holttestet akartak a bíróság elé csempészni, miért kellett azt éppen Herskóra bízni, aki tizennégy keresztény tutajossal, tehát egy egész sereg emberrel úszott lefelé?” – kezdi a bírálatot Eötvös. – „Hiszen éppúgy rábízhatták volna olyan tutajra, melyen csak két vagy három teljesen megbízható ember van.

Egyszerűen utalok Smilovics és Herskó vallomásaira, amelyek szerint tisztán véletlen volt, hogy Herskóra bízták a csempészetet. A hullacsempészet kigondolói tudták, hogy a Tiszán tavasztól ősziig csaknem naponta jönnek Máramarosból tutajok, s minden tutajszállítmánynak zsidó sáfárja van. Egy ilyen zsidó sáfárt kellett beavatniuk, akinek titoktartásában megbízhattak, mert hiszen zsidóval nem volt nehéz megértetniük, hogy itt, már legalább is az ő helytelen felfogásuk szerint, zsidóügyről, egyetemes zsidóérdekekről van szó, amelyben minden zsidónak szolidárisnak kell lenni. Az országban a hangulat a zsidók ellen van, s ha a tiszaezlári zsidók bűnössége kiderül, minden zsidó szenvedni fog. Eredetileg nem is Herskókat akarták beavatni, hanem Smilovicsot, akinek, mint láttuk, tutajszemélyzete mindössze két emberből állott. Smilovics azonban nem merte vállalni, s mert tudta, hogy a szeklencei tutajosok Herskó sáfárral útban vannak; őket Mezőváriban már látta; Grószszal és Kleinrel Tiszaszentmártontól Tárkányig követte őket, s itt adta át Herskónak a hullát. Hogy Herskónak tizennégy embere volt és Smilovicsnak csak kettő, nem jelenti, hogy Smilovicsra nyugodtabban lehetett reábízni a szállítást, mert hiszen nem mind a tizennégy ember utazott a Csepkanics tutaján, amelyhez a hullát kötötték. Sőt éppen ezen a tutajon, amint láttuk, Csepkanicson kívül csupán Matej utazott, s csak Tokajnál került a tutajra Selever és Galsi István.

„Mendelovics Niszen gondolta ki a tetemúsztatást” – írja Eötvös tovább. Úgy érti természetesen, hogy a titkos tanács szerint. Ez annál meglepőbb megállapítás Eötvös részéről, mert hiszen Mendelovics tisztázta magát és sem Smilovics, sem más nem állította ezt sohasem róla. Smilovics csak annyit mondott, hogy Vogel említette Mendelovicsnak, mint megbízói egyikének nevét. Hogy Mendelovics találhatta volna ki, egy egyszerű tanulatlan máramarosi zsidó, a bonyolult holttestcsempészetet, ezt még csak feltételezni se lehet.

„Miért bízta ő (tudniillik Mendelovics) a foganatosítást Vogel Amselre?” – szövi tovább az egyre meglepőbb kérdéssorozat Eötvös. – „Hát az miért bízta Herskóra? Hát Herskó miért bízta csupán csak Matejre? Hiszen a tutajon ott volt Csepkanics is és éppen Csepkanics volt a kormánybíró, az idősebb, az okosabb, a figyelmesebb?”

Mint már említettem, senki sem állította, hogy Mendelovics volt Vogel megbízója, legfeljebb csak egyike megbízóinak, s miután Mendelovicsnak és Vogelnek részessége sem nyert igazolást, a csempészetnek beigazolt része Smilovicscsal kezdődik. Csak azt a kérdést lehetne tehát feltenni, miért ajánlotta Smilovics Herskót maga helyett? Fentebb már szóltunk róla, hogy Smilovics saját bevallása szerint nem merte vállalni, Herskó azonban nem bízta sohasem Matejre. Hiszen emlékezünk úgy az ő, mint a Matej vallomására, melyek szerint Matej véletlenül látta meg a hullát, s csak kényszerből avatta be Herskó, mert hiszen előtte titkolni többé úgysem lehetett. Teljesen értelmetlen tehát Eötvösnek az a kérdése, hogy miért avatta be Herskó csak Matejt, s miért nem inkább Csepkanicsot egyedül, vagy Csepkanicsot is. Az előtt az érve előtt, hogy „a józan ész azt parancsolta, hogy inkább mind a kettővel értsen egyet, mint csupán az egyikkel” – a józan észnek csakugyan nehéz meghajolni, mert hiszen nyilvánvaló, hogy ha két embert avat be Herskó, kétszerannyi az eshetőség, hogy a titok napfényre jut, mintha csak egyre bízta azt.

„De ha titkot kellett őrizniök, miért fogadták fel Tokajon a tetemúsztató tutajra az idegen, ismeretlen Selever Jánost? – folytatja a kételkedő kérdéseit Eötvös. – És miért fogadták be

ugyanarra utazóvendégnek Galsi Istvánt?”

Csepkanics tutajáról, amint úgy ő, mint tutajostársai vallották, még Tárkányban otthagyta a szolgálatot két tutajos. Miután a tutajnak nem volt megterhelése, nem is kellett rá két szolga, csak egy; (Matej 123. naplószerű vallomása). Előre elhatározták tehát, hogy a Csepkanics tutajára felfogadnak egy embert. Tokajig nem kaptak senkit s csak ott fogadták fel Selevért. Csepkanics nem tudott róla, hogy holttestet szállítanak, ő tehát nyugodtan felvehetett még egy embert a tutajra. Herskó tudta ugyan, de ha ő tiltakozik egy embernek a már előre tervezett és eldöntött felfogadása ellen, csak gyanút kelthetett volna ellenkezésével a tutajosok között, amit pedig elkerülni érdekében állott.

Ami Galsi István meghívását illeti, Galsit Selever János, tehát olyan valaki hívta meg a tutajra, akinek sejtelve sem volt, hogy a tutaj holttestet visz. (Selever vallomása, 122. naplószerű.)

Egyébként Matej elmondta vallomásában, hogy Herskó Tokajban nyolc vagy kilenc liter pálinkát, vett és állandóan itatta a tutajosokat. Előrelátóan gondoskodott tehát arról, hogy figyelmüket, hallásukat, szaglásukat az alkohollal eltompítsa.

Csepkanicsról – akinek tutajához volt a holttest kötve – különösen gondoskodott Herskó, hogy lehetőleg ne maradjon józan állapotban. Csepkanics maga vallotta (1883 július 4.), hogy Tárkányban, ahol Herskó a hullát átvette, semmit sem látott, mert egész nap részegen aludt. Agárdon szintén egész nap részeg volt.

„Egyik oktalanság a másik után! – írja Eötvös. A folyam árja Tiszalök körül odaüti aznap a teteműszató-tutajt a parthoz s a tutaj két-háromfelé esik. Ugyanaz esik szét, amelyhez a holttest van erősítve, ki kell kötniök emiatt Csonkafüzesnél, minden tutajos odasiet segíteni s a megbomlott talpat összeróni. S a holttestet, vagy annak szagát nem veszi észre senki. Tizenöt, többnyire fiatal ember közül senki. Képzhető-e ez?”

A teteműszató-tutaj balesetét Eötvös erősen túlozva írja le. Matej vallomása szerint (1883 július 3.) a tutaj nem ment széjjel, csak egy szál vált le, de a többi még együtt volt. Ugyancsak Matej vallotta, hogy a holttestet nem láthatta senki, mert a vízben volt, a fatábla alatt és a talp alá úgy volt kötve, hogy az ki ne lássék. Nem kellett tehát a tizenöt ember közül senkinek észrevenni, kivált mikor megfigyelőképességük elhomályosításáról Herskó a pálinkával amúgy is gondoskodott, ..

„De ha meg nem is látták, a szagáról észre kellett volna venniök!” A vízholttest rettenetes szagáról külön értekezést ír Eötvös és csodálkozva írja, hogy nem vette észre senki, „holott mikor a dadái csösz kivonszolta, a parton mindenki észrevette és irtózott tőle”.

A vízholttest szaga csakugyan erős és tűrhetetlen. Ámde, míg a holttest a víz alatt van, addig a vízen keresztül a szag természetesen nem tör át.

Mihalkovics egyetemi tanár szerint, aki a végtárgyaláson szakértőként volt kihallgatva (1883 július 13.), a tutajon levőknek nem kellett a szagot feltétlenül megérezni.

Egyébként, mint már említettem, a Herskó pálinkája is megtette a hatását s a tutajosok szaglőérzékét alaposan eltompította. Matej vallotta (1883 július 4-én), hogy ő egész úton pálinkát ivott, mert Herskónak volt mindig bőven pálinkája és amikor ő odament a Herskó pálinkájából inni, Herskó sohasem mondta neki, hogy nem szabad. Ugyancsak Matej vallotta, hogy nemcsak ő, de a többi tutajosok ie részegek voltak mind, csaknem az egész úton.

Nagyon haragszik Eötvös Matejre, amiért vallomásában, többek közt, elmondta, hogy amidőn a tiszaladányi füzesben a partra tették a holttestet és felöltöztették, minthogy annak nagyon erős szaga volt, Herskó falevével betömte a Matej orrlyukát. „Balgatag beszéd – írja Eötvös –, mintha egy 28 éves erős katonaeMBER, mint Matej, mással engedné az orrlyukát betömetni. Amikor még a kutya, meg a macska is haragszik, mikor az orrát piszkálják.” S mindezért a vizsgálóbíró felelős, „aki az emberek hiszékenységével egyenesen játékot űz a holttest szagának kérdésében”.

De mit csináljon egy erős katonaeMBER, ha valaki meglepetésszerűen csakugyan betömi az

orrát falevéllal? Agyonüsse a merénylőt? És végeredményében bármennyire háborodik is fel Eötvös a feltevés ellen, mintha a falevél „élő, egészséges ember orrába gyömöszölve, útját állana a szaglásnak”, mégis csak tompítja valamennyire. Ha nem is volt elsőrangú ötlet Herskótól, hogy falevelet gyömöszöljön a Matej orrába, a falevéllal betömött orr mégis kevesebb szagot érez, mintha a szag behatolása az orrba semmivel sincsen akadályozva.

Herskó együgyű ötletéért azonban a vizsgálóbíró felelőssé tenni, ez már igazán csak Eötvösnek abba a csodálatos védői módszerébe illeszthető be, amely minden terhelő tanú vallomását úgy tünteti fel, mint amelyre őket a titkos tanács, vagy maga a vizsgálóbíró tanította be.

„Még ennél is furcsább dolgokat puhatolt ki Bary József vizsgálóbíró!” – folytatja Eötvös. (II. 48.) „A két eszlári zsidóval, Grósszal és Kleinnel, Tiszaszentmártonig viteti a félig meztelen és egyébként is födetlen holttestet két rossz gebén és hitvány fakó-szekéren. Tiszaszentmárton a Tisza folyása mentén, mintegy 130 kilométernyi távolságra van Tiszaeszlártól. Ha itt-ott átlóúton ment is a két zsidó, akkor is vagy 100 kilométernyi kocsitartást kellett tennie... Útjuk tehát így is, úgy is, több napra terjed. El lehet ezt hinni akárminő tanúnak?”

Eötvös szándékosan vezeti félre az olvasót, hogy a tetemszállításnak Matej, Herskó és Smilovics által elbeszölt történetét a teljes valószínűtlenség látszatába öltöztesse. Egyikük vallomásában egyetlen szó sincs arról, hogy Grósz és Klein Eszlárról szállította volna 100, vagy 130 km. úton, napokon át a holttestet, Tiszaszentmártonig. Sőt ez a feltevés egyenesen ki van zárva. Hiszen Eszlárban, egy kis tiszamenti faluban, idegen holttestet nem is szerezhettek volna észrevétlenül, kivált a tiszaezlári per izgalmai által túlfűtött atmoszférában, sem Grósz és Klein, sem más. Smilovics vallomásából csak annyi volt nyilvánvaló, hogy Grósz és Klein Tiszaszentmártontól Tárkányig vitték szekéren a holttestet s ez a 25 kilométeres út június 11-én, vasárnap déltől alkonyatig tartott, nem pedig napokon át. Hogy Tiszaszentmártonban Oroszhoz és Kleinhez honnan került a holttest, az Grósz és Klein konok tagadása folytán kinyomozható nem volt, de bárhonnán hozták is, Eszlárról semmi esetre sem hozhatták.

Később azt írja Eötvös (II. 254.), hogy Vogel és Smilovics még a tetemúsztatási mese szerint is csak úgy keveredhetett a dologba, ha ők már előre is értesítést nyertek valahonnan az egész tervről. De hogy a művelet létrejöhesse, a holttestet valakinek már korábban Eszlárra vagy Eszlár környékére kellett varázsolni, másként Grósz és Klein azt nem szállíthatta volna Tiszaszentmártonra. El sem képzelhető, hogy más módon történhetett volna az egész.

Pedig, amint reámutattam, minden más módon elképzelhető, csak éppen ezen az egyetlen módon nem, amit Eötvös egyetlen módnak állít.

A holttest eredetére vonatkozólag Eötvös egészen zavaros képzelődéseket tulajdonít a nem létező tanácsnak.

„A mesébe bele lehetett volna illeszteni – írja –, hogy a holttestet Bustyaházától vagy Mármároszigetről vagy Mezőváritól úsztatták Herskó és a tutajosok. Ám a titkos tanácsnak száz oka volt arra, hogy ezt meg ne kísértse.” Hogy miért, azt is rögtön megmagyarázza Eötvös: „A Tisza Bustyaházánál kicsi, sok száz meg száz ember jár, lehetetlen tehát elképzelni, hogy ha itt holttestet csempésznek, valaki azt észre ne vegye.” „Mezővárit is ugyanezért hagyta ki a meséből a titkos tanács, melynek fejében sokáig mozgott Mármárosziget” – írja tovább Eötvös és elbeszéli, hogy július hóban egy névtelen levél érkezett Mármároszigetről a nyíregyházai törvényszék elnökéhez, amelyben az író elmondja, hogy egy Vájzer nevű szigeti zsidónak volt egy szolgálója, aki kórházban halt meg, s az ő holttestét használták fel a csempészetre, amelyet a szigeti rabbi és egy Káhán nevű gazdag zsidó tervezett ki.

Ez a levél sok tűnődést okozott Eötvösnek, s annak írásában Karancsaj József fogházőr írását vélte felismerni. Azét a Karancsajét, aki Matej és az orosz tutajosok kihallgatásánál

tolmácsként szerepelt. Úgy látszik Eötvös gondolkozott az általa elképzelt „titkos tanács” eszével. Matej nem azért hagyta ki Bustyaházát és Mezővárit a holttestcsempészetből, mert a titkos tanácsnak erre száz oka volt, amelyből Eötvös csak egyet említ, hanem mert igazat beszélt. Bustyaházát és Mezővárit nem a titkos tanács, hanem a holttestcsempészek hagyták ki a programjukból ugyanabból az okból, amit Eötvös is felhoz.

A mármaroszi névtelen levéllel a törvényszék elnöke nem sokat foglalkozott. Eötvös is csak azért foglalkozik vele, hogy meggyanúsíthassa, természetesen minden alap nélkül, Karancsyt, aki sohasem járt Mármaroszigeten, ahol a levelet postára adták s egyébként sem volt semmi érdeke vagy oka a vizsgálatot tévútra vezetni.

De folytassuk Eötvösnek a tetemúsztatás elméleti bírálata kapcsán felmerült további állítólagos kétségeit.

„S aztán ha már a holttestet hurcolták magukkal, nem vihették volna magukkal Solymosi Eszter ruháját is? Tárkány alatt nem lehetett volna a tetemet éppoly könnyen felöltöztetni, mint Eszlár és Tiszaladány között? Ha pedig csak itt volt kényelmes az öltöztetés, a sok napi kóborlás mellőzésével, nem lehetett volna magát a tetemet is itt adni át?”

Nem kell vizsgálóbírónak lenni, de még intelligens józaneszű olvasónak sem, hogy ezekre a kérdésekre határozott „nem”-mel feleljen.

Hiszen ha Solymosi Eszter ruháját is magukkal viszik, még inkább, ha abba már Párkánynál felöltöztetik az idegen hullát, ezerszeresen nagyobb a kockázat és a veszély. Hiszen ha a két zsidót felfedezik az idegen holttesttel és Solymosi Eszter ruháival, nyomban kiderül teljes bizonyossággal az egész holttestcsempészet! Míg, ha ruha nélkül fedezik fel őket, nem bizonyítható rájuk semmivel, hogy ál Solymosi Esztert akartak a bíróság elé csempészni. Eszlár és Tiszaladány között nem azért történt az öltöztetés, mert ott kényelmes volt, hanem mert Eszláron voltak Solymosi Eszter ruhái, s azoknak messze földre elhurcolása veszélyes lett volna.

Eszláron csak az igazi Solymosi Eszter holtteste lehetett, s az idegen holttest, mint már fentebb rámutattam, semmiesetre sem származhatott Eszlárról. Ha tehát Eszláron adják át a tetemet, éppen akkor kellett volna „sok napi kóborlással” messze földről előbb Eszlárra szállítani azt, s éppen a sok napi kóborlást mellőzték, amikor a Tisza felső folyásánál, Tárkánynál adták át.

„S ez még mind semmi!” – írja Eötvös azzal a mosolyra készítő fölénnyel, mintha csakugyan valami lett volna az, amivel eddig érvelt.

„Véletlenül találkozik Smilovics Vogelgel – írja tovább –, tehát véletlenül bizza meg őt a holttestcsempészetrel Vogel. Véletlenül látogatja meg adósait, s így véletlenül éri éppen Grósz és Kleint a tiszaszentmártoni révnél. Véletlenül találkozik Herskóval is Kerecsenyben.

Tehát ha Smilovics nem időzik Kerecsenyben a tervezettnél hosszabb ideig, ha később ér a tiszaszentmártoni révhez, amikor már Grósz és Kleint nem találja ott, ha nem áll meg a parton Kerecsenyben, s nem látja meg Herskót, akkor nincs holttestcsempészet” – fejtegeti tovább jobb ügyhöz méltó buzgósággal, úgyannyira, hogy az olvasó hirtelen meglepetésében maga is szentül elhiszi.

Vogel és megbízói zsidó sáfárt kerestek a csempészet végrehajtására, ha Smilovics nem időzik Kerecsenyben, megbíztak volna mást, akár Kerecsenyben, akár máshol, hiszen valószínű, hogy nemcsak Vogel, hanem más zsidó is lesett sáfárra a tiszaparti községekben, ahol majdnem naponta jöttek és kikötöttek a tutajok. Smilovics nem véletlenül ment a tiszaszentmártoni révhez. 1882 július 15-i vallomásában mondja, hogy Vogel jelezte már Kerecsenyben, hogy Tiszaszentmártonnál lesz két zsidó a holttesttel. De még ha véletlenül találkozott volna is Grósz és Klein Smilovicscsal, akkor is feltehető az, amit az előbbieken jeleztem, hogy Grósz és Klein a tiszaszentmártoni révnél zsidó sáfárt lesett.

Herskót csakugyan véletlenül bizza meg Smilovics azzal, amit maga. végrehajtani nem mert, de ha nem Herskót bizza meg, akkor megbízott volna más zsidó sáfárt. Kerecsenyben a

parton azonban nem véletlenül állt meg, hanem azért, mert tudta, hogy Herskó a tutajokkal arra fog járnival, hiszen, amint vallotta, már Mezőváriban látta őket, tudta tehát, hogy jönniök kell.

Eötvös később is az olvasót megtévesztő módon írja:

„Honnan tudta volna Smilovics, hogy két földig szegény eszlári zsidó” majd június 9-én elindul Eszlárról, kopott, fakó szekér a készségük, sárga és féke görhes ló a vontatójuk, meztelen női holttest lesz feldobva a szekér deszkájára, s ily állapotban majd ott várják a tiszaszentmártoni parti füzesekben Smilovicsot, akit sohasem láttak, hogy neki átadhassák a holttestet!

Hát bizony így nem is tudhatta Smilovics, aminthogy egy szó sincs egyik vallomásában sem arról, amit Eötvös a holttestcsempészet valószínűtlenítésére vallomásaként tüntet fel, hogy Eszlárról indult volna el a holttesttel a két zsidó. Éppúgy semmi alapja és nyoma sincs egyik vallomásában sem annak a feltevésnek, hogy június 9-én indultak volna el, csak az a bizonyos, hogy június 11-én a tiszaszentmártoni révnél voltak. Oda hogy került a holttest? – annak semmi nyoma. Azt azonban igenis tudta Smilovics, hogy a két zsidó a holttesttel várni fogja a tiszaszentmártoni révnél. Hiszen vallomása szerint Vogel azt már előre közölte vele.

„De még ennél is cifrább az az ostobaság, mellyel a holttest eleresztését kigondolták” – írja Eötvös.

Matej vallomása szerint ugyanis véletlenül kötöttek ki Csonkafüzesnél, mert tutajukat az ár a meder oldalához ütötte. „Ha meg nem állnak, akkor nincs dadái holttest! Azt is vallja Matej, hogy „ha szél és áradat nem fenyegeti őket, akkor nem állanak meg Tiszaladánynál, s nem találja őket ott az eszlári zsidó asszony Eszter ruháival!”

„Tehát ez mind véletlen!”

Természetesen a valóság nem egészen így néz ki.

A tutajosok vasárnapi napon mindig kikötöttek, s pihentek, mint azt Eötvös is kifejti a tutajosokról írt fejezetben. E napon szünetel a tutajozás. Június 18-án, vasárnap mindenesetre pihentek volna valahol. Nem bizonyos, hogy a Csonkafüzesben. Ha nem ütődik tutajuk a meder oldalához, valamivel előbbre jutottak volna Tiszadada alá, talán Tiszadobig, vagy azon túl is. Matej, mint említettem, vallotta is, hogy a felöltöztetés után azt mondta már Eszlár alatt Herskó, hogyha a holttest lo talál szakadni a tutajról, hagyni kell, menjen a maga útjára. Azt is vallotta, hogy Herskó már Tiszalök alatt mondta neki, hogy el kell eresztetni a hullát. Ha tehát nem a Csonkafüzesnél kötnek ki, hanem lejjebb, akkor valóban nincs „dadái hulla”, ellenben van „tiszadobi hulla”, vagy „tiszapolgári hulla”. Végeredményben mindegy, hogy mi a neve. Csak az a lényeg, hogy nem Solymosi Eszter.

A tiszaladányi kikötés nem véletlen. Hiszen Smilovics és Herskó egyező vallomása szerint Smilovics már Tárkánynál megmondta Herskónak, hogy Eszlárnál hozzák majd Eszter ruháit, s Herskó vallomása szerint, mikor június 16-án elhaladt Eszlár alatt, ő már észrevette a parton a ruhákat hozó asszonyt. Hogy szél és áradat is fenyegetett, az csak jó ürügy volt Herskónak a kikötésre, amire azonban ha ez nincs, más ürügyet talált volna.

Eötvös véletlenei tehát csak látszólagos véletlenek.

„A képtelenségek sorozatának még itt sincs vége” – állapítja meg Eötvös.

Nincs. Az Eötvös képtelen feltevései, gyanúsításai és cáfolatukat önmagukban hordó látszólagos érvei kifogyhatatlanok! Smilovics határozottan vallotta, hogy ő azt az utasítást kapta és adta tovább Herskónak, hogy a holttestet Tiszalökön alul szabadjára kell eresztetni. Ezt megerősítette Herskó is.

„Ha ez igaz volna – írja Eötvös –, akkor teljesen oktalan és értelmetlen az egész holttestcsempészeti furfang; mert ha a holttestet a vízen szabadjára hagyják, s azt majd Titelnél veszik észre, akkor hiábavaló az egész mesterkedés.”

„A napfény se világosabb ennél” (II. 51.).

Megint a napfény! ...

A fentiekben már gyakran láttuk, hogy mit kell érteni Eötvös szótárában a napfény alatt.

Azt mondja továbbá Eötvös, hogyha Tiszalökön alul szabadjára eresztik a tetemet, „ki állhatna arról jól, hogy az rögtön el nem merül, e az emberek szemei elől örökre el nem tűnik? Ki állhat arról jól, hogyha felbukkan is, ez nappal történik és emberek szemeláttára, s nem éjszaka, s nem lakatlan és kietlen folyamrészeken, ahol ember nem veheti észre?”

Eötvös három kötetben keresztül vitatja és kíséri meg a jámbor olvasóval elhíttetni, hogy a csonkafüzesi holttest Solymosi Eszter teteme, aki öngyilkos lett április 1-én. Ha ez igaz volna, akkor Solymosi Eszter holtteste már április elsején szabadon úszott Titel felé. Hogyan lehet, hogy nem merült el? Hogy nappal bukkant fel és nem éjszaka s emberek szemeláttára? És nem csodálatos, hogy az állítólagos Solymosi Eszter holtteste nyolcvan nap alatt, április 1-től június 18-ig nem ment a Vaskapuig vagy a Fekete-tengerig, csak néhány kilométernyire jutott Eszlár-tól a Csonkafüzesig?

Eötvös felhoz tehát egy érvet, amellyel a holttestcsempészet képtelenségét akarja igazolni. Ez az érv azonban ellene szól annak, aminek elhíttetésére annyi energiát pazarol. Ez az a bizonyos ágyú, amelyik visszafelé sül el.

De vajjon helyt álló-e Eötvösnek ez az érve? Erre a feleletet kétszáz oldallal később maga Eötvös adja meg (II. 282).

„Hiszen nem afrikai és amerikai rengeteg ott a Tisza partja! Lakott helyek, művelés alatt álló földek, s művelt lakosságú községek azok. Nyári nap és éjszaka el nem múlhat ott anélkül, hogy csőszök, kerülők, mezei munkások, izenethordók, járókelők, jószágítatók, vízértmenők, halászok, révészek, tutajosok ott meg ne fordulnának.”

E sorok olyan tökéletesen megcáfolják Eötvösnek kétszáz oldallal előbb felhozott érveit, s annyira valószínűtlenítik, hogy a szabadjára eresztett holttest észrevétlenül Titelig juthasson, hogy szükségtelen egy szót is hozzátenni. Nem első eset és nem is az utolsó, hogy Eötvös Károlyt Eötvös Károly cáfolja meg.

De mindettől eltekintve sem kellett félni attól a holttestcsempészet kigondolóinak, hogy a holttest elmerül és nem bukkant fel. Hiszen a holttestcsempészetbe beavatott zsidók figyelték a holttest útját és gondoskodtak, hogy még idejekorán felbukkanjon, mielőtt még a Feketetengerig vinné a folyam árja. A csonkafüzesi hulla felbukkanásának körülményei tökéletesen igazolják ezt. Herskó úgy oldotta el a tutajhoz kötött hullát, hogy a víz árja a parthoz sodorja és Csepkanics észrevegye. Gondoskodott róla, hogy a hulla ne menjen Titelig vagy még tovább.

„Mindazt, amit a vizsgálóbíró Matej, Herskó és Smilovics vallomásaiból jegyzőkönyvbe vett, durva parasztésszel gondolták ki” – írja Eötvös. Természetesen úgy érti, hogy a vizsgálóbíró durva paraszt esze gondolta ki a vallomásokat, amelyeket Matejjel, Herskóval, Smiloviccsal jóváhagyatott, aláíratott a csendbiztos segítségével.

Ezt a durva paraszti észjárását szerinte semmi sem bizonyítja jobban, mint az a furcsa ötlet, amely szerint a holttest a tutajhoz volt erősítve.

Matej vallomása szerint a hulla három láb hosszú gúzzsal volt a tutaj alá erősítve, jobb csuklójánál fogva.

„Itt már a szakértő orvosok esze is belejátszódott a dologba” – írja Eötvös.

A szakértő orvosok ugyanis, akik a csonkafüzesi hullát boncolták, megállapították – mint emlékezhetik az olvasó –, hogy a holttest jobb karján, könyöktől a csuklóig a lágy részek hiányoztak, s az alkar csontjait a kézfej tövéhez csak az inak és erek kapcsolták.

Eötvös nem magyarázza meg, hogy mit ért az alatt, hogy „a szakértő orvosok esze is belejátszódott a dologba”? Nyilván azt érti, hogy a hullacsempészet meséjét akarták; az orvosok is hihetőbbé tenni, amikor ezt – szerinte a valóságnak meg nem felelően – leírták a külvizsgálati jegyzőkönyvbe. Minderről nem szól, ellenben megállapítja, hogy „azt azonban elfedték a tudós pandúrok és szakértők kigondolni, milyen hosszú volt a gúzs?”

Ennek megállapítása bizony nem vágott sem az orvosszakértők szakértelmének körébe,

sem a pandúrok működési körébe. Matej és Herskó három láb hosszúnak mondják a gúzszt. Eötvös ezzel a hosszúsággal sehogyan sincs megelégedve.

Hosszasan értekezik arról, hogy a három láb hosszú gúzsral nem lehetett volna megkötni a hullát, hanem legalább öt láb hosszúságúra volt szükség. Számadatokat sorol fel, hány centiméter kell a hurokhoz, mennyi a hurok karikájához és kisüti, hogy három lábból nem telik ki. „A pandúrok és szakértők tehát nem jól gondolták ki a dolgot, azt hitték, a bolondnak a fapénz is elég, a közönségnek így is jó lesz. Nem gondoltak arra, hogy munkájukat majd a vádlottak védői ésszel, gonddal, figyelemmel meg fogják bírálni.”

Scheuthauer professzor, Eötvös szakértője, akivel, mint látni fogjuk, egy félesztendő múlva a csonkafüzesi hullát újra megvizsgáltatta, a végtárgyaláson (július 13-án) elismerte, hogy a hulla nem volt sértetlen. Két 1-1 tallérnyi és egy huszasnyi folytonossági hiány a falcsontdudorok feletti fejbőrön, s egy a baloldali ikrán és a vállizületen, azután a jobboldali kézizületen. Talán Eötvösök tudós szakértője is elfelejtette volna, hogy milyen hosszú a gúzs?

Scheuthauer véleménye is amellet szól tehát, hogy a hullát a tutaj alá kötve szállították, ahogyan azt Herskó és Matej elbeszélték. A holttest sérülései innen származtak, a jobb kézizületi nagy folytonossági hiány pedig a gúzskötéstől. Eötvös később ráfogta, hogy mindezt a halak rágták ki. Ahogyan „védői ésszel” gondolta: „a bolondnak a fapénz is elég”.

Ezzel azután befejezi Eötvös a tetemúsztatás elméleti bírálatát, s kijelenti, hogy ezzel bevégzi a „sötétség fejezetét”.

Az olvasó láthatja, hogy csakugyan volt itt elég sötétség, de azt Eötvös igyekezett az igazság elrejtésére az ítélobíróság, húsz év múlva pedig az olvasó szeme elé varázsolni.

„Bírálatom dacára a csempészet megtörténhetett – ismeri el végül. – Abból, hogy valamit oktanul csináltak, még nem következik, hogy azt meg nem csinálták” – írja. Kivált, ha nem is olyan oktanul csinálták, mint azt feltünteti!

„Éles és furfangos elmének kellett volna annak lenni – írja a későbbiekben –, aki a holttestcsempészetet a bíróság félrevezetése végett kitalálta. Miként lehet ilyen elméről akkora bárgyúságot feltenni, hogy a holttest csempésztést végrehajtani, ily módon kísértse meg.”

Ha még oly bárgyúan és oktanul is hajtották volna végre a holttestcsempészetet, ahogyan azt Eötvös feltünteti, akkor sem állhat meg ez az érvelés, mert hiszen mások voltak a csempészet tervezői, kigondoló! és mások a végrehajtói.

Érezte azonban Eötvös is, hogy a szónak meggyőző ereje az ékes-szólásnak, majd pedig az írásművészetnek minden kápráztató eszköze kevés ahhoz, hogy a holttestcsempészet tényét valószínűtlennek, meg nem történtnek tüntesse fel és hitesse el.

Más eszközök után kellett tehát nézni. Meg kellett kísérelni a szakértőkre rábizonyítani, hogy hamis véleményt adtak, a vizsgálóbíróra, hogy a vádlottakat, tanúkat a csend biztossal kínoztatta, hogy hamis vallomásokat erőszakolt ki, hamis jegyzőkönyveket vett fel. Mindehhez természetesen tanúkat kellett vásárolni. Mindenekelőtt pedig a sajtó támogatását kellett megszerezni. Ennek a nagyarányú akciónak leírását kapja az olvasó a következő fejezetekben.

Dacára azonban Eötvös nagyszerű ékesszólásának és írásműve szelének, a sajtó odaadó támogatásának, mégsem tudta a közvéleménnyel elhitetni, hogy a holttestcsempészet mese s nem megtörtént valóság. Még saját védőtársa Funták Sándor sem hitte el neki.

Mikszáth Kálmán nagyszerű humorral leplezte le Funtáknak az egyébként Eötvös előtt gondosan titkolt kételkedését. (Vasárnapi újság 1883. évi 29. szám.)

„Funtáktól – írja – zsentri társaságban kérdezték, mit tart a pörről?

– Ezt a hullacsempészetet komolynak tartom, magam is azt mondom, a hulla nem az Eszteré.

– De hát a ruha ügyvéd úr –, a ruha meg az Eszteré az bizonyos!

– Persze, hogy persze, vakarta meg a fejét, ezzel a ruhával úgy vagyunk, mint a cigány

volt, ki almát ment lopni egy kertbe és zsákot vitt magával. A kertben ott éri a gazda és rárivall. Hát te mit keresel itt? Sétálni jöttem kérem alásan, feleli bátran a cigány. De hát akkor minek hoztad magaddal a zsákot? – süt rá a tulajdonos. A cigány zavarba jön és megrökönyödve hebegi: az Isten verje meg ezt a zsákot, ha nem hozom, most becsületes ember lehetnék.

Hát persze, hogy az a ruha... az a ruha!”

És ha a közvélemény, de még a saját védőtársa sem hitte el Eötvösnek, hogy a holttestcsempészet meg nem történt mese, még kevésbé hitte el a bíróság.

A nyíregyházi kir. törvényszék és a budapesti kir. ítélőtábla nem látták bebizonyítottnak Matej, Herskó és Smilovics vallomásával a hullacsempészetet, mert mint látni fogjuk, védői beavatkozásra a végtárgyaláson nemcsak Smilovics, hanem az időközben szabadlábrahelyezett s Weinstein (Szabolcsi) kezei közé került Herskó is visszavonta beismerő vallomását. Csupán Matej tartotta fenn beismerő vallomását és erősítette azt meg esküvel. Ezt a vallomást azután azért nem fogadták el teljes bizonyító erejűnek, mert első kihallgatásánál a nyomozás során még tagadta, hogy bármit is tudott volna a hulláról.

A Kúria a hullacsempészet vádlottait Vogel, Herskót, Smilovicsot, Grósz, Kleint törvényszerű bizonyíték hiányában éppúgy felmentette, mint a kir. törvényszék és a kir. ítélőtábla, ámde a kir. törvényszék és a kir. ítélőtábla ítéletével szemben kimondotta az ítéletben:

„Ami a vádbeli hullacsempészet kérdését illeti, a Tiszából kifogott kérdéses hullán kétségtelenül Solymosi Eszter ruhái találtatván, azonkívül a hulla kézcsuklójára egy kendőben papírba takart és szorosan odakötött festék is felfedeztetvén, mindezek bizonyítékul szolgálnak arra, hogy az említett ruhaneműeit s a kendőbe helyezett festék, idegen által azon célzattal voltak a hullára adva, illetőleg kötve, hogy a gyilkosság kiderítésével foglalkozó hivatalos közegek a hulla iránt tévedésbe ejtessenek.”

A Kúria ítélete tehát kimondotta, hogy a hullacsempészet megtörtént, hogy azonban ezt Vogel, Herskó, Smilovics, Grósz és Klein követték el, miután a végtárgyaláson mindannyian tagadták, egyedül Matej vallomásával kétséget kizáróan bizonyítottnak nem volt tekinthető.

Itt tehát vitának, kétségnek helye nincs, a legfelsőbb pártatlan magyar bírói fórum mondta ki és szavának súlyával és tekintélyével igazsággá nyilvánította a holttestcsempészet tényét.

Ha a nyíregyházi törvényszék mondta volna ki, Eötvös bizonyára azt az ellenvetést emeli, hogy a törvényszéki tanács tagjai antiszemita légkörtől megfertőzött elfogult gondolkozásnak.

A Kúria ítélőtanácsáról ezt még Eötvös sem meri még csak feltételezni sem. Azért jobbnak látja hallgatással mellőzni a Kúria megállapítását s ehelyett száz és száz oldalon át az írói fogás minden eszközével kísérli meg az olvasót a Kúria ítéletével ellenkező meggyőződésre bírni.

VIII.

AZ ELŐNYOMOZAT BEFEJEZÉSE. – TÓTH BORBÁLA ESETE. – A HERNÁDNÉMETI TITOK.

A holttestcsempészetnek a Matej, Herskó és Smilovics vallomásaival a Kúria ítélete szerint is teljesen beigazolt ténye egyszersmind kétségtelenné teszi, hogy a holttestcsempészet a Solymosi Eszter meggyilkolásával gyanúsított eszlári zsidók érdekében történt és hogy azok, akik az idegen holttest felöltöztetése végett az eltűnt Solymosi Eszter ruháit Herskóhoz juttatták, a leánya sorsáról hitsorsosaik által történt meggyilkolásáról tudtak.

A holttestcsempészet felderíthető részének kinyomozásával az előnyomozat befejezést is nyert. Az utána következett vizsgálat már csak az előnyomozat által kipuhított körülmények kiegészítéséből állott.

A tiszaezlári per nyomozati és vizsgálati anyaga annyi volt, amit az előző fejezetekben elmondtam. Ennél többet kideríteni nem lehetett. Hogy miért nem? Erre a kérdésre a feleletet az olvasó a következő fejezetekben találja meg. Ezek a fejezetek elmondják, mi

történt a tiszaezlári ügyben attól a naptól kezdve, amidőn Eötvös megbízást kapott az „Országos Központi izraelita iroda” részéről, az esz-Ifíri zsidó gyanúsítottak védelmére.

A tiszaezlári per tulajdonképpen két időbelileg elhatárolható szakra osztható. Az első perszak a nyomozat megindulásától 1882 május 19-től július végéig terjedt. A vizsgálóbírónak csak ebben az első perszakban jutott cselekvő szerepe; 1882 július végétől Eötvös és a bűnpalástoló szövetkezet, az ügyészség által képviselt kormányhatalom támogatásával a nyomozás és a vizsgálat munkájának megsemmisítésén dolgozott s a bűnpör e szakában a vizsgálóbíró már csak szenvedő tényező.

Az államérdek az volt, hogy az eszlári zsidók mentesüljenek a vád alól. A kormányhatalom képviselője: az ügyészség ezért az államérdekért kötelességszerűen vállalta a bűnpalástoló szövetkezet fővédnöki szerepét. Eötvös és a bűnpalástoló szövetkezet természetesen nem államérdekből használtak fel minden eszközt az eszlári zsidók kiszabadítására. Eötvöst tisztán anyagi érdek vezette, a bűnpalástoló szövetkezetet pedig az a tévhit, hogy a zsidóság érdekeit szolgálják, az az alaptalan és indokolatlan félelem, hogy ha az igazság napfényre kerül, az egész zsidóságot felelőssé teszik majd az eszlári zsidók gonosztettéért, s ártatlanul üldözéseknek lesznek kitéve.

Mielőtt a tiszaezlári per második szakaszának ismertetésére rátérnék, a nyomozásnak két epizódjáról kell megemlékezni, Tóth Borbála esetéről és a hernádnémeti titokról. Szorosan nem függenek össze a holttestcsempészettel, de mégis azzal kapcsolatosan kerültek fel és mert Eötvös úgy tünteti fel azokat, mint amelyek „a vizsgálóbíró vak bölcsességének bizonyítékai”, kénytelen vagyok röviden foglalkozni velük.

Tóth Borbála 16 éves eszlári leány július 12-én megjelent a vencesellői járás főszolgabírója előtt s elmondta, hogy ő Römer Jakab eszlári zsidó kocsmáros szolgálatában áll s mióta a dadái hullát kifogták, nem mer egyedül aludni, hanem éjszakára Szálkai Esztert szokta magához elhívni hálótársul. Szálkai Eszter egyik éjjel arra ébredt, hogy Römer Jakab Klein József társaságában közeledett fekvőhelyükhöz, s amint odaértek, Klein József Tóth Borbálát, miközben az mélyen aludt, spárgával megmérte. A két zsidó eltávozása után Szálkai Eszter nyomban felköltötte hálótársát, s elbeszélte neki a történetet. Ettől kezdve nem is mert többé vele aludni. Klein József a megmérés utáni napon felszólította Tóth Borbálát, hogy szedjen számára belénymag levelet és fontjáért tíz krajcárt fog fizetni, de csak este vigye el hozzá.

Tóth Borbála összefüggést látván éjszakai megmérése és Klein megbízása között, miután Oláh Zsuzsa figyelmeztette, hogy a belénymag mérges növény, nagyon megijedt s rögtön kilépve Römer Jakab szolgálatából, bejelentette a főszolgabírónak a vele történeteket.

A főszolgabíró július 13-án elküldte Tóth Borbála panaszát hozzám.

„A vizsgálóbíró nagy dolgot látott ebben – írja Eötvös.

Igaz, hogy 30-40 ember szenved börtönben és a vizsgálat napokig eltarthat s azalatt az a sok ember ok nélkül szenved. Azok ügyét elővenni mégis fontosabb dolog lenne, lélekre és igazságra is kellene adni valamit. Mindegy, a leánymérés dolga a legelső.”

Július 12-én tette meg Tóth Borbála a panaszát és csak augusztus elsején, az előnyomozat befejezése után hallgattam ki.

Ebből könnyen elbírálható, vajjon csakugyan a leánymérés dolga volt az első s tényleg olyan nagy dolgot láttam-e benne?

Elvégre, ha igaznak bizonyul, mégsem oly természetes és érthető dolog, ha egy fiatal leányt két zsidó éjnek idején spárgával móreget, kivált Solymosi Eszter eltűnése és az akkor már ismeretessé vált hullacsempészet után. Lehet, hogy semmi új nyomra nem vezet, de az is lehet, hogy közelebb visz a rejtély felderítéséhez. Napokig tartó vizsgálatról szó sem lehetett. Mindössze egy-két órát szenteltem Tóth Borbála különös panaszának megvizsgálására.

„Utoljára is az sült ki, hogy a Borcsa leány csak álmodta az egészet” – írja Eötvös (II. 129.).

Természetesen ez sem igaz! Szálkai Eszter (184. naplósám) vallotta, hogy a kérdéses

alkalommal éjfél tájban Römer és Klein sokáig beszélgettek zsidóul az ő fekvőhelyükön állva. Szoláth Gábortól, aki a kapuból figyelte őket, azt hallotta, hogy 2-3 óra hosszáig is ott állottak. Az ő fekvőhelyük, bárhova akart menni a két zsidó, útjukba nem esett, ő rögtön felköltötte Tóth Borcsát és közölte vele, hogy a két zsidó ott állott mellettük. Azt azonban nem látta és nem is mondta Tóth Borcsának, hogy megmérték volna.

Miután Szálkai Eszter vallomásából láttam, hogy Tóth Borcsa ügyében nem érdemes tovább nyomozni, ki sem hallgattam az általa említett Szoláth Gábort. Miért állott a két zsidó a fiatal leányok fekvőhelye mellett olyan hosszasan, tovább nem kutattam. Elvégre nem volt semmi adat annak feltevésére, hogy a tiszaszlári bűnüggyel bármi kapcsolatban lett volna Römer és Klein titokzatos éjféle beszélgetése.

Ezek után állapítja meg Eötvös, hogy „míg a vizsgálóbíró bölcsessége mind a két szemére vakon, a Borcsa leánynak babonás gyermekálmai után hiába futkosott, addig a vizsgálat a főúton csakugyan nem mozdulhatott előre s a tömérdek elzárt szegény ember hiába esenkedett igazságért. A világ néha csakugyan bolond!”

Az az egy-két órás munka, amit a Tóth Borcsa panaszainak megvizsgálásával töltöttem, olyan éjjel-nappal tartó megfeszített munka mellett, amelyre egészségem veszélyeztetésével kötelezve sem voltam a tömérdek – Eötvös szerint – természetesen ártatlanul elzárt szegény ember fogságát semmivel sem hosszabbította meg. Aki azt nem egy-két órával, hanem több mint egy félesztendővel meghosszabbította, mint később látni fogjuk, Eötvös Károly volt, aki megvárva, míg a csonkafüzesi holttest a felismerhetetlenségig elrothad, a megmaradt csontokat kiásatta s nagy tudományos apparátus felvonultatásával akarta bebizonyítani, hogy a csontok Solymosi Eszter csontjai.

Ez a félesztendő nem számít, mert Eötvös munkája az Eötvös-féle igazság kiderítésének célját szolgálta.

A másik eset, amit Eötvös gúnyosan „a vizsgálóbíró eszejárása egyik remek részlete” gyanánt tüntet fel: a hernádnémeti titok.

Bejelentés érkezett július 5-én, hogy Hernádnémetiben a Paradicsom-csárda zsidó tulajdonosának keresztény szolgálója azt beszélte, hogy a falubeli metsző két idegen zsidót rejteget a hajlékában s ez lenne a két zsidó, aki a csonkafüzesi holttestet szállította.

Elküldtem a bejelentést a szerencsi járásbírósnak, nyomozzon utána, ki az a két zsidó és feltehető-e, hogy ők voltak a holttestszállítók?

„Ez immár a vizsgálóbíró eszejárásának egyik remeke – írja Eötvös. Még azt se tudja, hogy az a szolgáló beszélt-e valamit, azt se tudja, mit beszélt, azt se tudja, igaz-e az, amit beszélt, azt se tudja, járt-e ott a két ismeretlen zsidó, ki volt az a két zsidó, s ha ott volt, mi járatban volt ott, azt se tudja, rejtegette-e őket a metsző az ő hajlékában, de még azt se tudja, van-e hát hajléka a metszőnek, tehát semmit sem tud, de azért már tudja, hogy azt a két ismeretlen zsidót az áltetem csempészetével lehet és kell gyanúsítani.”

De hiszen éppen azért kerestem meg a szerencsi járásbírósnak a nyomozás foganatosítása végett, mert semmit sem tudtam. Megkerestem éppen azért, hogy megtudjam, lehet-e a két ismeretlen zsidót az áltetem csempészetével gyanúsítani?

A nyomozás kiderítette, hogy a bejelentésnek semmi alapja nincs. „Semmi se sült ki – állapítja meg Eötvös –, s hogy azután egy csomó eljárási költséget kénytelen volt az állam kifizetni s hogy azalatt, míg az eljárás folyt, 30-40 ember kénytelen volt a börtönben ok nélkül ülni, s a hernádnémeti titok felderítésével várni, ez is kisült ugyan, de az nem tartozik a dologra.”

Természetesen mindebből egy szó sem igaz. A nyomozást, mint már jeleztem, nem én, hanem a szerencsi járásbírósnak foganatosította, azalatt tehát természetesen a vizsgálat fennakadás nélkül folyt Nyíregyházán és Eszláron. A hernádnémeti titok felderítésére senkinek sem kellett várni, a szerencsi járásbírósnak nyomozása egyáltalán nem befolyásolta a vizsgálat menetét s egy perccel sem hosszabbította meg a szegény ártatlan 30-40 (!) ember

fogságát, annál kevésbé, mert az egész eljárás folyamán összesen húsz ember volt letartóztatásban, ezek közül is csak tizenketten maradtak a végtárgyalásig fogságban, a többiek még a vizsgálat befejezése előtt, részben július végén, részben szeptember közepén szabadultak.

Eljárási költség egy krajcár sem merült fel. A csonkafüzesi holttest eredménytelen exhumáltatása, a három budapesti egyetemi orvostanár szakértői szerepeltetése ellenben több költségbe került az államnak, mint a nyomozás és vizsgálat során felmerült összes költségek együttvéve.

Ami miatt tehát Eötvös a Tóth Borbála esete és a hernádnémeti titok kapcsán a felelősséget reám hárítja: a vádlottak hosszú vizsgálati fogságának, a tetemes bűnügyi költségek felmerülésének okozója ő maga volt!

HATODIK RÉSZ.

AZ IGAZSÁG ELLEN

I.

A ZSIDÓSÁG A SAJTÓ TILTAKOZÁSA ELLENÉRE SAJÁT ÜGYÉNEK TEKINTI A TISZAESZLÁRI ÜGYET. – A FÜGGETLENSÉG, A PESTI HÍRLAP, A BUDAPESTI HÍRLAP, A MAGYAR KORONA CIKKEI. – ANTISZEMITA TÜNTETÉSEK A NÉMET ÉS TÓT VIDÉKEKEN. – A MAGYAR NÉP NYUGODT MARADT. – A PESTER LLOYD FERDÍTÉSEI. – VERHOVAY FIGYELMEZTETŐ CIKKE. – ORSZÁGSZERTE FELTÁMAD AZ ANTISZEMITIZMUS.

A csonkafüzesi holttest felbukkanásáig a magyar sajtó – mint láttuk – elfogulatlan és tárgyilagos álláspontot foglalt el a tiszaezslári ügyel szemben. Közölték ugyan az egyes lapok a „Pester Lloyd” által terjesztett hamis híreket, de utána mindjárt közölték a cáfolatot is. Egy kérdésben kivétel nélkül egyforma álláspontra helyezkedtek. Naponkint hangsúlyozták, hogy a tiszaezslári bűnügyet nem szabad a zsidóság ügyének tekinteni. Nem szabad pedig elsősorban maguknak a zsidóknak. Ámbár a keresztény közvélemény súlyt és tekintélyt jelentő túlnyomó részében tiltakozott is ellene, hogy a tiszaezslári perből zsidókérdés legyen, ha még is akadtak egyesek, akik Solymosi Eszter vére hullásáért az egész zsidóság felelősségét hangoztatták, a zsidóságnak nem lett volna szabad ez ellen a nem komoly részről, komolytalanul hangzó vád ellen egyetemes zsidó szempontból védekezni. Ehelyett – mint láttuk – az történt, hogy a zsidóság eleitől kezdve a maga ügyének tekintette az eszlári gyanúsítottak ügyét, velük a legteljesebb szolidaritást vállalta s egyenesen követelte az egész keresztény magyarságtól is, hogy az eszlári ügyet az egész zsidóság ügyének tekintse s reájuk akarták erőszakolni az eszlári gyanúsítottak ártatlanságának elfogadását, minden bírói vizsgálat nélkül. Magát azt a tényt, hogy az eszlári ügyben hivatalos bírói eljárás, nyomozás indult, zsidóüldözésnek, az egész zsidóság ellen irányuló erőszakosságnak nyilvánították, s minden zsidó kötelességévé tették a bírói vizsgálat megnehezítését, tévútra vezetését, kompromittálását. A napi sajtó hasztalan intette, óvta őket naponta ettől a végzetesen helytelen és téves magatartástól. Nem használt semmit. Annál hevesebben védekeztek a gyanúsítás ellen, hogy Solymosi Esztert zsidó-vallású egyének ölheték meg. Egyenesen neveltséges volt, hogy rabbinusok egész kis füzeteket írtak össze, amelyben azt vitatták, hogy a talmud tiltja a zsidóknak a gyilkosságot.

Szokatlan és neveltséges volt ez az eljárás, mert hiszen katolikus vagy proteetáns papnak soha eszébe nem jutott, bármely felekezetéhez tartozó gyilkos védelmében tanulmányt írni arról, hogy ártatlanul vádolják, mert a tízparancsolatban benne van a tilalom: Ne ölj!

Egyenesen csodálatra méltó s kizárólag a magyarság higgadt józanságának tulajdonítható, hogy a zsidóságnak ez a szokatlan, egyfelől neveltséges, de másfelől felháborító magatartása nem keltett antiszemita megnyilatkozásokat a keresztény magyarság körében. A keresztény közvélemény éppúgy, mint a magyar napi sajtó, türelemmel és bizalommal várta a megindult bírói vizsgálat eredményét s a zsidóság idegességét, türelmetlenségét, kihívó magatartását tisztán a meggyőzés fegyverével igyekezett mérsékelni.

Ez volt a helyzet egészen a holttestcsempészlet kiderüléséig. Amidőn kétségtelenné vált, hogy a csonkafüzesi holttest nem Solymosi Eszter holtteste s hogy a zsidók idegen holttestet öltöztettek fel, az általuk eltüntetett Eszter ruháiba, a keresztény magyar közvélemény türelmének egyszerre végét szakította a vakmerő játék, amit a most már kétségtelenül bűnösnek bizonyult eszlári zsidók cinkostársai megkíséreltek a bíróság félrevezetésére.

Láttuk, hogy a napilapok és köztük a tiszaezslári perrel legtöbbet foglalkozó „Függetlenség” is, örömmel üdvözölték a csonkafüzesi holttest kifogásáról szóló első hírek megjelenése után Solymosi Eszter holttestének előkerülését, s a sok izgalmat keltő tiszaezslári

bűnpernek remélt befejezését. Egyedül a „Pesti Hírlap” adott kifejezést nyomban kétkedésének, még mielőtt a bírói és szakértői szemle megállapította volna, hogy a holttest nem a Solymosi Eszteré, s mint már említettem, gyanúsnak minősítette, hogy az első táviratnak szövege szerint a hullát a festékes kendővel ujjai között találták meg.

A hullaszemle és orvosi vizsgálat lefolyásáról és eredményéről napokon keresztül a legellentétebb tartalmú táviratok özönét küldöttek az egyes napilapoknak ismeretlen egyének Nyíregyházáról, Tiszalökről, Tokajról, Tiszadobról, veszélyeztetve és részben megghiúsítva az előnyomozat addigi eredményét, úgyannyira, hogy már június 25-én Egressy Nagy László kir. alügyész ellenzése dacára két nap időtartamra kénytelen voltam betiltani a jelzett helyekről minden, a tiszaezlári ügygel kapcsolatos távirat továbbítását (109. naplósám).

Amint a bírói szemle és a szakértői vizsgálat eredménye ismeretessé vált, a sajtó nagy része egyszerűen csak közölte kommentár nélkül a kétségtelenné vált bizonyosságot, hogy a Solymosi Eszter ruháit viselő holttest nem Solymosi Eszter holtteste. Az eszlári gyanúsított zsidók cinkosainak vakmerősége s a zsidók központi irodája által terjesztett első táviratnak nyilvánvaló megtévesztő célzata, annyira meglepetésszerűen érintette a sajtót is, hogy eleinte nem is tudta teljes mértékben felismerni a zsidóság nagy részének érzelmi szolidaritásával kigondolt és végrehajtott bűnös játék jelentőségét.

Az „Egyetértés”, amely pedig addig bő és kimerítő tudósításokat közölt a tiszaezlári ügyről, még napok múlva is csak egy rövid és kommentár nélküli táviratot közölt eszlári tudósítójától, amely szerint „a hullaszemle minden kételyt kizárólag konstatálta, hogy a talált hulla nem a Solymosi Eszteré”.

Négy napilap foglalkozott csak mindjárt az első napokban hosszabban a bírói szemle és szakértői vizsgálat eredményének jelentőségével: a „Függetlenség”, a már kezdettől fogva gyanakvó „Pesti Hírlap”, a „Budapesti Hírlap” és a „Magyar Korona”. A „Függetlenség” június 21-én így ír:

„Valóban nem tudjuk, mit csodáljunk jobban, az ostobaságot-e vagy a vakmerőséget, melyet a zsidók ebben az egész ügyben tanúsítanak. Vagy nem veszik észre, hogyha ők mindennap hol elevenen, hol holtan földerítenek egy Solymosi Esztert, csupán a különben ia óriási izgalom fokozásához járulnak.

Tegyék önök kezüket a szívükre, s feleljenek nyíltan: képzelhetni-e izgatást, mely veszedelmesebb hatású legyen, mint az önök vakmerő, ügyetlen, de mindenkor gyanúsításokra alkalmas kísérletüknek láncolata. Az önök Lichtmannjai, Heumannjai, akik ostobán kieszeltek álhírekkel akarják félrevezetni a közönséget, az önök fanatikusai, akik seregesen rontanak a gyászoló anyára, az önök lapjai, melyeknek minden sorából kirí az elsimítási szándék, ezek csinálják, ezek növelik nagyra az izgalmat.

Itt az ideje, hogy belássák eljárásuk helytelenségét. Nagy a magyar ember türelmének pohara, de ha annyit rázogatják, annyit töltögetik, mégis csak megcsordulhat. Ez pedig nem kívánatos egyikünkre sem, legkevésbé azonban a zsidókra nézve.”

A „Pesti Hírlap”, amely rögtön külön tudósítást küldött Nyíregyházára, hogy a bírói szemle és a szakértői vizsgálat eredményéről kimerítő tudósítást küldjön, június 22-én írja:

„Midőn hozzánk is híre érkezett tegnapelőtt, hogy Solymosi Eszter holttestét megtalálták, mindjárt kifejezést adtunk nézetünknek, hogy óvakodni kell e hírt igaznak elfogadni mindaddig, míg illetékes helyről nem történt nyilatkozat. És félretettük azon hozzánk is, de előttünk ismeretlen feladók által küldött táviratokat, melyek apodiktikus bizonyossággal állították, hogy Solymosi Eszter holtteste sértetlenül megkerült.

Azt kérdezzük már most, föltehető-e, hogy azok, kik a hamis hírt azonnal megtáviratozták az ország minden részébe, teljesen jóhiszeműen jártak el? Vagy nem kell-e azt hinnünk, hogy vannak némelyek, kik célzatosan akarják tévútra vezetni a közvéleményt s a vizsgálatot? Bárhogy legyen: bízzák az elfogottak hitsorsosai a valóság kiderítését a bíróságra. A valóságnak ki kell derülnie. Nagy érdek követeli ezt, köztük a magyar büntető igazságszolgáltatás jóhírveve.”

Majd így folytatja:

„A vizsgálat elé annyi új és új akadály gördül, hogy célja, a közönség megnyugtatása, mindinkább illuzóriussá válik. Csak a nép józanságának köszönhető, hogy komolyabb rendzavarás eddig nem fordult elő.”

A kiküldött tudósító jelentése alapján június 24-én „A valóság a tiszaezlári bűntényben” című vezércikk többek között így ír:

„Solymosi Eszter április első napjaiban gyilkoltatott meg. A gyanú mindjárt a tiszaezlári metszőre esett. De

senkinek sem jutott eszébe, hogy emiatt a zsidókra rituális büntetést fogjon. Az egyik zsidó azonban, ki utóbb szintén letartóztatott, maga célzott esetekre, s a vallási büntetett lehetőségére.

Scharf Móric az utolsó pillanatig megmaradt azon első vallomása mellett, hogy a kulcslyukon át látta a lemészárlási jelenetet. Azon feltevés tehát, hogy vallomását fizikai vagy erkölcsi kényszer alatt tette, tévesnek bizonyult.”

A „Budapesti Hírlap” június 22-én „A zsidókérdés veszedelme” című vezércikkben írja:

„Nagy hiba volt kezdettől fogva sokaktól, de kivált a megrémült zsidóktól, hogy a bírói eljárást félrevezetni, az igazság gyors és teljes kiderítését feltartóztatni akarták, hogy Solymosi Eszter anyját megvesztegetni próbálták, s hogy folytonos álhírek gyártásával igyekeztek a közönséget megnyugtatni. Ezzel csak növelték a gyanút, az izgalmat, az ellenszenvet. Nekik egyáltalán tartózkodni kellett volna minden beavatkozástól. A vizsgálatot egészen ráhagyni a bíróságra, s megtagadni minden szolidaritást a bűnessel és a vádlottakkal. Történt-e gyilkosság vagy sem, ki a gyilkos és mi okból, vallási fanatizmus követte legyen el a gyilkosságot rituális formák között vagy nem, a bíróság feladata kideríteni. Senki a bűntényért nem felelős, csak a bűnös.”

Tovább így folytatja:

„Jöttek-mentek, minden követ megmozgattak, mintha minden zsidó becsülete az eszlári metsző bűnös vagy ártatlan voltával függne össze.”

A vezércikk e szavakkal végződik:

„örizzük meg hazánkat a zsidóüldözés veszélyétől!”

A „Magyar Korona” ugyancsak június 22-én írja:

„A tisztaeszlári állítólagos rituális gyilkosság miatt senkinek eszébe sem jutott az összes zsidóságot vádolni. Az országos közvélemény úgy tekintette, mint valamely szűk körre szorítkozó fanatikus szekta borzalmisságait. De most aztán a megfoghatatlan közös ügy után, melyet az ország zsidósága a tisztaeszlári sakter-ügyből csinált, megdöbbenve kérde a közvélemény: mi ez? Hát talán az összes zsidóság érezné magát elítélve, ha csakugyan kiderülne, hogy a tisztaeszlári bűntény rituális gyilkosság volt?”

Ha a zsidóság azt akarja, hogy ne érje semmi felelősség, akkor ne igyekezzék az igazságszolgáltatás kerekét megakasztani és tartsa magát távol minden közösségtől a befogott sakterek ügyével. Ezzel magának is, a hazának is nagy szolgálatot tesz, mert meg fogja óvni a következményében beláthatatlan legborzasztóbb felháborodástól.”

Az idézett újságcikkek hangja tehát még a csonkafüzesi hullacsempészet dacára is eléggé mérsékelt. Nem fenyegető hangon szólal meg a jogos felháborodás, kéri, figyelmezteti, óva inti a zsidóságot, hagyjon fel végre oktalan magatartásával, engedjen szabad utat az igazságszolgáltatásnak, ne vállaljon közösséget a bűntény elkövetésével gyanúsítottakkal, hiszen ha ártatlanok, ártatlanságuknak úgyszólván ki kell derülni, ha pedig bűnösök, vegyék el méltó büntetésüket.

Vajon hatott-e az utolsó órában elhangzott józan, komoly intő szó, volt-e fogantatja a sajtó jóakarató figyelmeztetésének? Megváltoztatta-e a zsidóság a jogos felháborodást kiváltó magatartását?

Sajnos, a sajtó hangja süket fülekre talált. A zsidóság nagy részét akkor már a Weinstein-Szabolcsi Miksa fanatizmusa teljesen megköttyösítette.

A szellemi vezérek között nem akadt senki, aki őket a helyes útra terelje és a józan belátásra bírja. Akiknek ez kötelességük lett volna, azok vagy hallgattak, vagy őket is elragadta a Weinstein fanatizmusa.

A „Pester Lloyd”, amint a csonkafüzesi hullá elökerüléséről szóló táviratok világgá kürtölték az örömhírt, hogy Solymosi Eszter holtteste megkerült, leküldte munkatársát Nyíregyházára, akinek első dolga volt lapjának olyan táviratokat küldeni, amelyek egyrészt a közvélemény megtévesztését, másrészt a vizsgálat eredményének meggyanúsítását célozták.

Június 21-én, amikor a bírói szemle és szakértői vélemény ismeretes, volt a „Pester Lloyd” reggeli kiadása közli a kiküldött tudósító következő táviratát:

„Anyá, nővér, nagynéni és két szomszédasszony felismerték a hullában Solymosi Esztert. A többiek kihallgatás nélkül elbocsátották.”

Ugyane napon megjelent esti kiadásában azt írja, hogy Tiszaeszláron és környékén a nép a gazdagabb zsidók házáat felgyújtotta, a községet pogromot hirdető plakátokkal árasztották el, e a zavargások megfékezésére katonaságot rendeltek ki, Nagyszombatban pedig falragaszok

hirdetik, hogy e hó 25-én a zsidók pusztulása fog bekövetkezni. Ezt a rémhírt azután átvette több magyar napilap is.

Természetesen mindebből egy szó sem volt igaz. Solymosiné, mint láttuk, éppúgy, mint nővére és Zsófi leánya, mindjárt kezdetben kijelentették, hogy a holttest nem Eszteré. Mind Tiszaeszláron, mind környékén a lehető legnagyobb nyugalom uralkodott, s a lakosság mindenütt bizalommal várta a bírósági eljárás befejezését.

A „Pesti Napló” tudósítója, aki szintén a helyszínére sietett, természetesen nagy meglepetéssel olvasta a „Pester Lloyd” hamis híreit, s rögtön cáfoló táviratot küldött lapjának, amely június 23-án meg is jelent. A távirat tartalma így szólt:

„Különben mi itt Nyíregyházán sok dologról – amit a budapesti lapoknak Nyíregyházáról jelentenek – csak a lapokból szerzünk tudomást és csodálkozunk egyes tudósítók élénk fantáziája felett. Faluhelyen a lelkészek szószékről nyugalomra intik a népet, a hírek, melyek szerint egyes gazdagabb izraeliták házait felgyújtották volna, alaptalanok.”

Egy héttel utóbb, ugyancsak a „Pesti Napló”, július 1-i számában közöl egy levelet Szabolcsból, amelyben többek között olvasható:

„Én Tiszaeszlárhoz egy és fél óra távolságra lakom, az eszlári lakosságot évek óta ismerem, s merem állítani, hogy józanabb gondolkozású, higgadtabb, előljáróira hallgatóbb népet, minő a tiszzaeszlári, kívánni sem lehet.

Merem állítani, hogy Szabolcs megyében semmi antiszemita üldözések nem fordultak elő. A lapok erre vonatkozó hírei valótlanok. Az sem való, hogy Nyíregyházán antiszemita pamflettek fordultak volna elő.”

Miért volt szükséges a „Pester Lloyd” szócsövén át erre a vaklármára? A feleletet, amely a helyzet alapos megítélését mutatja, a „Magyar Korona” június 23-án „Gyanús alarm hírek” című vezércikkében a következőkben adja meg:

„A mai reggeli lapok tele vannak alarmhírekkel, hogy ekkor meg ekkor fog Magyarországon a zsidóüldözés megkezdődni.

Azt senki sem akarja tagadni, hogy országszerte nagy az izgalom, amióta a tiszzaeszlári esetben a zsidóság oly megfoghatatlan ügyazonos magatartást tanúsít, de hogy ezen izgalom oda fejlődhetnék, hogy a magyar nép általános tettelességre vetemedjék, arra semmi jel sem mutat.

Nem a népnek, hanem azoknak kell a zsidóüldözés, kik ily módon akarnak kimenekülni az önalkotta kelepcéből, kik ily módon akarnak a hatóság erőszakának a segítségével a nép fölé kerekedni.

Minő diadallal hívnák Európát a barbár magyar nemzet ellen segítségre, ha az agent provokátoroknak sikerülne Nagyszombatban vagy másutt egy kis zsidó heccet inscenálni.”

A hullacsempészet leleplezése és kudarca miatt megrémült zsidóság vaklármájának nem ugrott be a józan magyar nép, sem Tiszaeszláron, eern környékén. Hiába áhítoztak a zsidók egy kis antiszemita zavargás után, hogy azután az egész tiszzaeszlári ügyet antiszemita találmánynak tüntessék fel, s a köznyugalom érdekében a nyíregyházai törvényszék kezéből kivéttessék, s a kormányhatalom segítségével elsimíthassák. Az egyedüli Pápa kivételével csak a dunántúli, nagobbára német és tót nemzetiségek által lakott helyeken, Nagyszombatban, Pozsonyszentgyörgyön, Szemerjén, továbbá a Bácskában Szontán voltak kisebb antiszemita tüntetések, azonban a tüntetők nagyobb erőszakoskodásra itt sem ragadtatták magukat. Jellemző egyébként a szolidaritásra és arra a módra, ahogyan ezek az alarmhírek készültek, hogy budapesti zsidók tettek panaszt Tisza Kálmán belügyminiszternél a Szabolcs megyében állítólag a zsidókkal szemben folyó izgatások miatt.

A kormánypárt felhivatalosa, a „Hon” írja július 7-én.

„A fővárosból 14 budapesti lakos feljelentette a belügyminiszternél, hogy Istóczy és Ónody gyűjtéseket rendeztek, s több névszerint megemlített budapesti antiszemita utazott le Szabolcsba izgatás végett.

A belügyminiszter gondosan utána járt a dolognak és a vádat teljesen alaptalannak találta.”

A belügyminisztérium két titkosrendőrt küldött le Budapestről. A két titkosrendőr, névszerint Stell és Karcsay, Nyíregyházán és Eszláron felváltva tartózkodtak napokig.

A „Budapesti Hírlap” írja:

„A biztosok bejárták Eszlárt, Dadát, Lököt, és Újházát, de a keresett antiszemitákat sehol sem találták, miért is teljes eredménytelenséggel tértek vissza a fővárosba.”

Ahogyan Tisza Kálmánt sikerült félrevezetniök a rémlátó zsidónak, éppúgy a magyar napilapok is felültek eleinte a „Pester Lloyd” véres zavargásokról, készülő pogromokról szóló hazug híradásainak, s igyekeztek a vakmerő holttestcsempészet miatt országszerte mutatkozó

jogos felháborodást és nagy izgalmat mérsékelni.

A „Függetlenség” június 22-i számában írja:

„Azokat a híreket, melyek a tényt (t. i. a holttestcsempészetet) kommentálólág tudósítóink megtáviratozták, nem akarjuk reprodukálni, mert véteknek tartanak azok által az óriássá vált izgalom fokozásához hozzájárulni.

Azok után, amiket a nyíregyházi és eszlári zsidók ez ügyben elkövettek, nem lehet csodálni, ha a nép ingerültsége tetőpontra hág és sajnálatos kihágásokban keres nyilatkozást. Mondjuk mi – feltéve, hogy a zavargások híre való – nem találunk abban semmi csodálni valót, semmi olyast, aminek okát a zsidók lázítóan vakmerő misztifikáló kísérletein kívül kellene keresnünk: mégis rosszul esik a hírt konstatálnunk, mert mi bízunk abban, hogy a magyar lakosság nem fog erőszakoskodni, s békésen bevárja, míg a bíróság meghozza ítéletét s a bűnösök elveszik megérdemelt büntetésüket. Reméljük is, hogy habár a tegnapi felfedezés hatása alatt ma voltak is némi zavarok, azoknak nem lesz semmi folytatása.”

A „Pester Lloyd” tudósítója nem elégedett meg a hamis pogromhírek világgá kürtölésével. Az eszlári és nyíregyházi zsidóság gyűléte és haragja teljes erővel fordult ellenem és az orvosszakértők személye ellen, amiért nem sikerült bennünket a csonkafüzesi csempészt holttesttel félrevezetni, s azt Solymosi Eszterének elismertetni. A „Pester Lloyd” tudósítója, e hangulatnak megfelelően, a bírói szemle és a szakértői vizsgálat törvényszerűségét, hitelességét támadta meg és a „Debreczeni Ellenőr” nagy reményekre jogosító riporterének, Weinstein-Sza-bolcsi Miksának – utóbb Eötvös által is felhasznált – ötletei után szerkesztette meg a közvélemény félrevezetését célzó valótlán tartalmú táviratait.

A „Pester Lloyd” június 22-i reggeli kiadása közli a táviratot, amelyet a két kormánypárti lap, a „Hon” és az „Ellenőr” sietve átvesz, amely szerint „az eszlári zsidók ellen tendenciózus irányban vezették a vizsgálatot. Egyetlen zsidót sem engedtek a hullához. Hívták ugyan kezdetben őket, de akkor félelemből azt mondták, hogy nem ismerték Solymosi Esztert”.

Ugyane napon az esti kiadás írja:

„Izraelita körökben, inég a műveltebbeknél is, még mindig tartja magát az a hit, hogy Solymosi Eszter eltűnése fölötti nyomozat szándékosan, sőt rossz akuratulag megjelölt téves útra töröltetett az eszlári zsidók vádolásával.

Különösen a hulla azonosságának kiderítésénél követett eljárás fölött panaszkodnak s azt állítják, miként a negatív hivatalos eredmény, még mindig nem zárja ki a lehetőséget, hogy a dadái hulla csakugyan a Solymosi Eszteré. Keresztény egyéneket neveznek, kik előtt az anya Tiszalökön leányának ismerte föl a hullát, első látáskor.

Panaszkodnak amiatt is, hogy a hivatalos szemle alkalmával egyetlenegy zsidót sem bocsátottak a hullához. Hogy egy zsidó sem volt jelen, hivatalosan megerősített tény, amelynek azonban következő magyarázatát adják: Az előnyomozat alatt több megkérdezett eszlári zsidó félelemből eltagadta, hogy ismerte Solymosi Esztert. A hulla megszemléléséhez csak olyan egyéneket bocsátottak, kik a leányt ismerték, ilyenek pedig természetesen nem jelentkeztek most már a zsidók közül. Ennek dacára többen a zsidók közül máris panaszt tettek, hogy erőszakosan gátolják őket a hulla megszemlélésében.”

Természetesen az orvosszakértők személyét sem kímélték. A „Neues Pester Journal” az egyik szakértőtől, az egész Szabolcs megyében liberális gondolkozásáról közismert dr. Trajtler Samuról azt írta, hogy „prononszírozbt antiszemita” és hogy „fogorvos”.

A hullacsempészet kigondolói tehát semmiképen sem akartak belenyugodni, hogy a csempészet nem sikerült, s a vizsgálat részleghajló vezetésének tulajdonították, hogy a holttestet nem ismerték el az eltűnt Solymosi Eszternek sem az anya, testvér, rokon, ismerősök, sem az orvos-szakértők. Ekkor még Matej, Herskó és Smilovice nem kerültek kézre, s nem tették meg vallomásukat, amelyekből a holttestcsempészet ténye teljesen beigazolódott. A zsidóság tehát még megkísérelte elhitetni a közvéleménnyel, hogy a csonkafüzesi holttest a felismerési eljárás és orvosi szakvizsgálat negatív eredménye ellenére is Solymosi Eszteré.

Az „Ellenőr” június 25-én külön tudósítója távirataként közölte, s a „Hon” is átvette június 26-i reggeli számában, hogy a tiszaezlári ügyben folyamatba tett bűnügyi eljárásban „egészen új nyomozás és vizsgálat fog kezdetni és hogy Kozma kir. főügyész úr kiváló budapesti orvosok társaságában a helyszínre utazik, s a talált hullát újra megvizsgálhatja, s az egész nyomozást és vizsgálatot újra kezdi ott, ahonnét az kiindult, kihallgatja az összes tanúkat, átvizsgálja az eddigi adatokat, új nyomozásokat indít.”

Az új nyomozás elrendelését azzal indokolja az „Ellenőr”, hogy „ha a csonkafüzesi holttest tényleg nem Solymosi Eszter holtteste, akkor csak egy képtelen feltevéshez lehet folyamodni, hogy t. i. a zsidóság az antiszemitikus mozgalomtól megijedve akarta félrevezetni az igazságszolgáltatást. És mert a budapesti főügyészség e feltevéshez nem járulhat hozzá, tervbe van a hulla újból való megvizsgálása.”

Honnan származott ez a hír? Nem derült ki. Nyilván Weinstein Miksa sajtóirodájából!

Az „Ellenőr” két nap múlva szégyenkezve cáfol, s a cáfolatot átveszi néhány más lap is. A cáfolat, amelyet hivatalos kommuniké formájából következtetve, a kormány sajtóirodája adathatott ki, így hangzott:

„Ezen közlemény teljesen alaptalan, mert új vizsgálat kezdéséről szó sem lehet akkor, midőn már több mint száz tanú kihallgatott e midőn az eddigi eljárás ellen alapos kifogás nem emelhető, miután a vizsgáló bizottság minden irányban igyekezett és igyekszik a bonyolult ügy nehézségeit legyőzni, s azt a közvélemény teljes bizalommal kíséri is.

Kozma Sándor főügyész – ha esetleg a helyszínére megy is – miről egyelőre szó sincsen, nem azért fogna leutazni, hogy budapesti orvosokkal vizsgálta meg a talált hullát, mert a hulla azonosságának felismerésére budapesti orvosok közbenjötté teljesen fölösleges volna, miután a hulla felismerése nem annyira az orvosi tudomány, mint azok dolga, kik Solymosi Esztert ismerték és hogy Kozma Sándor kir. főügyész úr tanúkat nem fog kihallgatni, az igen természetes, mert az ügyészségről szóló 1871: XXXIII. t.-c. 21. §-a szerint a közvádlónak nem szabad semmiféle bűnügyben tanúkat kihallgatni, hanem a tanúkihallgatás tekintetében is azon joga van, minővel az egész bűnvádi eljárás folyamán bír, azaz csakis indítványokat terjeszthet elő.”

Ez a jogász kitanítás nem nagyon használt Weinstein Miksának, aki a később megindult „Egyenlőségében – mint látni fogjuk – Lázár Kálmán nyíregyházi ügyész és közöttem lefolyt jelenetet költött, melyet o állítólag kulcslyukon hallgatott ki, s amelyben a kir. ügyészt megteszi a vizsgálóbíró felettes hatóságának.

Az „Ellenőr” informálójának tehát már pár nappal a csonkafüzesi hullavizsgálat után eszébe jutott, hogy a holttestet újból felássák, s újból megvizsgálják olyan szakértők, akiknek véleménye lehetőnek fogja tartani, hogy az Solymosi Eszter holtteste!– Egészen bizonyos, hogy ez az ötlet Eötvös Károly előtt is rögtön ismeretessé vált, amint a védelmet pár nappal az ötlet felmerülése után elvállalta.

Négy héttel később a „Pesti Napló” írja:

„A zsidók meg vannak győződve arról, hogy a hulla, melyet Dadán kifogtak, Solymosi Eszter hullája volt. Valószínűnek tartják, hogy a hulla újra fel fog ásatni és újabb szemle tartatik.”

Eötvös Károly, aki higgadtabb, meggondoltabb és óvatosabb volt ifjú famulusánál, Weinsteinnél, legtöbb ötletét magáévá tette és védenői érdekében értékesítette, előbb azonban gondosan megfésülte őket. Később szerfelett bosszantotta, hogy Weinstein a hulla újból felásatásának ötletét időelőtt nyilvánosságra hozta.

A csonkafüzesi hulla azonnali újabb felásatása és szemléje nehezen vezetett volna célhoz, mert bajos volt olyan szakértőket hirtelen szerezeni, akik hamis véleményt adnának, s akiknek szakértőkül kirendeléséhez a bíróság is hozzájárult volna. Előbb két-három hamis tanút kellett szerezeni, akik a csonkafüzesi felismerési eljárásnál történeteket a védelem céljainak megfelelően meghamisítsák, s ki kellett találni a tehéntaposás nyomát, mint kétségtelen ismertető jelet. És ami a legfőbb, meg kellett várni, míg a csonkafüzesi holttest a felismerhetetlenségig teljesen elrothad, amikor azután egy félesztendő múlva a felülvizsgálaton a szakértők a csontokból megállapíthatják, hogy a hulla lehetett olyan korú nő is, mint amilyen Solymosi Eszter volt, a csonkafüzesi orvosszakértők által a boncolásnál megállapított egyéb körülményekről pedig – amelyek kétségtelenül kizárják, hogy a holttest Solymosi Eszteré – megállapíthassák, hogy azok fenn sem forogtak, s a csonkafüzesi szakértők tudatlanságból vagy lelkiismeretlenségből hamis véleményt adtak! Mindezekről szép sorjában a későbbiekben lesz szó.

A „Pester Lloyd” allúreivel és a Weinstein-féle mesékkal megtévesztett kormánylapok közleményei az izgalmat és felháborodást a keresztény magyarság körében napról-napra

fokozták, pedig akkor még Matej, Herskó és Smilovics vallomásai alapján a holttestcsempészet egész szövevénye nem volt ismeretes.

A napilapok most már naponként hosszú cikkekben foglalkoztak a tiszzaeszlári ügyel s e napokban más nem érdekelte az embereket egész Magyarországon, csak a holttestcsempészet!

Egyes lapok türelmetlenül, idegesen sürgették a nyomozás munkáját, s arról panaszkodtak, hogy a legnagyobb baj, hogy nincsenek detektívek, akik a nyomozásnál segídhessenek.

Így az „Ellenőr” június 22-én vezércikkben írja:

„Felettébb sajnós, hogy még ma is csak sejtelmek és feltevésekkel állunk szemben.

A vizsgálat a halasztgatott feljelentés miatt későn kezdődött s nincs igazságügyi rendőrségünk, mely a tényeket és gyanúokokat kellő időben megállapítaná. Ez azonban csak igazságügyi baj. Sajnos, hogy a faji és vallási fanatizmus a bajnak társadalmi és politikai jelleget kölcsönzött.”

Június 24-én ismét vezércikk foglalkozik az ügyel, s ebben többek között így ír:

„Megállapított tény, hogy Solymosi Eszter valóban meggyilkoltatott. A legközelebbi napokban vagy megszüntetik a pert, vagy határozottan formulázott vádat emelnek.

A törvényszék mérlegelni fogja a gyanúokokat és ha a tetteseket bűnösnek találja, elítéli őket. A gyilkos bűnhődni fog. S ebből egy józan ember serai fogja azt következtetni, hogy azok is lakoljanak, kik ártatlanok.

Ami tarthatatlan, az a inai helyzet. A gyanú rosszabb a világosan formulázott vádnál. A rémlátó sejtelen rosszabb a legkomolyabb valóságnál. A bizonytalanság túlfeszíti az idegeket.”

A „Pesti Hírlap” június 23-án a „Rejtelmes vizsgálat” című vezércikkében írja:

„Nem vádoljuk mi sem a kormányt, sem a nyíregyházi törvényszéket. A rejtelmes ügy derék vizsgálóbíró kezében van. A kir. ügyész, aki a vád élén áll, eszes ember. A törvényszék tagjai általában kiváló emberek. Legfeljebb a tapasztaltság tekintetében lehetne kifogást emelni. Dr. Székely Ferenc főügyész helyettes azonban pótolja a netán e tekintetben mutatkozó hiányt.

A baj az, hogy nincs ügyes detektívrendőrségünk. 3-4 hét múlt el, a kétes feljelentés alapján a vizsgálat csak akkor kezdődött, mikor a gyanúok már nem voltak fixírozhatók. Mikor a tett meleg nyoma már rég kihűlt. Mit tehetett akkor már a vizsgálóbíró, a kir. ügyész? Mit tehetett igazságügyi rendőrség hiányában, a bűnjelek előleges összegyűjtése nélkül? Nem tehetett egyebet, mint ment a rumor publicus által kijelölt csapáson, összefogatta a gyanúsított zsidókat.”

A „Budapesti Hírlap” és a „Függetlenség” még e napokban sem adták fel a reményt, hogy sikerül a zsidóságnak felháborító és az antiszemizmust kihívó magatartását megváltoztatni, s az igazságszolgáltatás munkájának szabad utat engedni. A zsidóság szellemi vezéreitől várták és kérve kérték a kezdeményezést, hitsorsosaik irányítását, helyes útra terelését. Azoktól ugyan várhatták! Egyiküknek se volt egyetlen Szavuk sem, amely hitsorsosaikat mérsékleltre intette volna.

A „Budapesti Hírlap” június 23-i vezércikkében az alábbi sorokat olvassuk:

... „figyelmeztetjük a zsidókat, hogy eddigi magukartása az eszlári kérdésben a lehető legmegmondatlanabb, minden ízében félszeg és tapintatlan volt. Gyenge, rémlátó lelkek hamar megszeppennek s könnyen a pánik ragadja el őket, ami rossz tanácsadó. Ez a nagy félelem meglátszik a zsidók minden tettén mostanság. Erre vall az a nagy mozgalom, melyet maguk közt az eszlári rémeset tervszerű eltussolására indítottak s mely törekvés egyeseket a dadái tetemmel űzött visszaélésre ragadott. Erre vall újabbán áhítózásuk rendkívüli övrendszabályok, katonaság, statárium után. Ily eljárás nem vezethet jóra, legkevésbé a kedélyek megnyugtatására. Felhívjuk a hazai magyar zsidóságot, hogy ne nehezítse meg az elítélendő gyáva magaviselettel a hatóságok és az értelmiség törekvéseit az indulatok lecsillapítása művében.

Az ő feladatuk az, hogy a bűnösökkel szüntessenek be minden szolidaritást, szigeteljék el magukat teljesen a borzasztó bűnyegtől s bízzák a törvény őreire, végrehajtóra, hogy az igazságot kiderítsék. De bűnhődjék is mindaz, aki vétkes!”

A „Függetlenség”-ben, ugyancsak június 23-án, „A zsidók és a közvélemény” címen Verhovay Gyula, annak az időnek legjelesebb tollú újságírója, írt hosszabb cikket. Érdemes arra, hogy az olvasó egész terjedelmében megismerje, s eszébe jusson mindannyiszor, ahányszor azt a már minden újságolvasó emberbe beidegződött valótlanságot hallja, hogy a tiszzaeszlári per nem volt egyéb, mint Verhovay és antiszemita társai által kitalált vérvádmese, a zsidók kiüldözése és vagyonának megszerzése céljából! Az olvasó láthatja a cikk minden sorában annak a pszichológiai folyamatnak tükörképét, amely a szélső liberális Verhovayt a tiszzaeszlári ügyben lassanként az Istóczy és Ónody által képviselt szélsőség irányába terelte.

„Mi voltunk az elsők – írja –, akik a tiszzaeszlári eset kezdő stádiumában, a hangulatra való hivatkozással, óva intettük a sajtót, ne tárgyalja az esetet mint a felekezetet fenyegető veszedelmet, hanem álljon a részrehajlatlan igazságnak az álláspontjára, s a hazafias és értelmes zsidóság maga követelje a legszigorúbb és legerélyesebb vizsgálatot s ennek eredményéhez képest a legsúlyosabb ítéletet.

Mi voltunk azok, akik a szatmári kérvény által a nemzeti, állami és közgazdasági fejlődést veszélyeztető oroszországi zsidóbevéndorlás elleni mozgalom alkalmából a magyar zsidóságot felszólítottuk, álljon a mozgalom élére.

Mindkét tárgynál éppen az ellenkezője történt annak, ami az izgalom lecsillapítására és az antiszemita irány korlátozására tanácsos és helyes lett volna.

... az igazságszolgáltatás félrevezetésére bűnös vakmerőséggel mindent elkövettek, hogy az izgalmak húrját az elpattanásig feszítsék.

Elég lett volna a jelszó: hadd működjék szabadon az igazságszolgáltatás gépezete, a zsidóság nem azonosítja magát 6e fanatikussal, se gonosztevével s e jelszóban mindenki megtalálta volna azt a szelentyűt, melyen az antiszemita izgatás gőze veszélytelenül kiszabadul.

És már most itt az elvetett mag gyümölcse. Az átalakulás általános, minden társadalmi kört, a napszámostól a legfelvilágosodottabb emberig magával árként ragadó a ellenszenvtől és gyűlölettől terhes. Es a szerencsétlenség nem annyira az áradatban van, mint inkább abban, hogy a zsidóság hangadói körei nem akarják felismerni és azt hiszik, a régi taktika, mely a kezében levő sajtóval s más esz közökkel elhallgattatta, agyonhallgatta vagy elnyomta a véleményt, még ma is biztost hatást elérő eszköz.

... És ez az, amire mi felhívni kívánjuk a zsidóság azon elemeit, kikben van annyi értelmi és erkölcsi erő, hogy galíciai zugalmudiskolák vad fanatizmusában növekedett zsidók bigottságával nem akarják azonosítani magukat s nem akarnak csinálni néhány örült vagy gaz tetteiből vallási és faji kérdést. Nézzenek körül és vessenek véget azok üzelmeinek, akik botorul kompromittálják az egész zsidóságot. Egy Lichtmann, egy Heumann többet árt a zsidóságnak, mint száz antiszemita.”

Verhovay szózata a zsidó értelmiséghez és a „Budapesti Hírlap” újabb komoly intelmei éppúgy eredménytelenek maradtak, mint az addigi összes kísérletek a zsidóság magatartásának megváltoztatására. A „Magyar Korona” június 26-án már teljesen lemondva ennek reményéről megállapítja, hogy „a harc az igazság és a gyilkosság leleplezői között még ma sincs ugyan befejezve, mert olyan ellenséggel áll itt szemközt a felháborodott közérzület, mely minden elvetemültségre képes s mely a végsőkig fog küzdeni”.

Ez a jövendölés szórói-szóra bevált. Minden békítő kísérlet, minden intelem, kérés, figyelmeztetés dacára a zsidóság nagyobb része nyíltan ellenségnek tekintette az egész keresztény magyarságot s az eszközökben nem válogatva, a végsőkig küzdött a gyilkosság leleplezése és következményeinek elhárítása érdekében.

A csonkafüzesi vakmerő holttestcsempészet felett jogosan felháborodott közérzület pedig, amelyet olyan könnyű lett volna egy szóval lecsillapítani, egyetlen szóval, amely a zsidóság vezetői részéről kijelenti, hogy nem kívánja magát azonosítani az eszlári gyanúsítottak ügyével és szabad kezet enged az igazságszolgáltatás útjának, nem hallva ezt a megnyugtató szót, ellenben látva most már napról-napra a zsidóságnak felháborítóbb magatartását, egyre hevesebben fordult az egész zsidóság ellen.

„Nagy a magyar ember türelmének pohara – írta Verhovay –, de ha annyit rázogatták, annyit töltögetik, mégis csak megcsordulhat”. A keresztény magyarság türelmének bámulatos befogadóképességű poharát addig rázogatták, töltögették, amíg végül csakugyan kicsordult,

A magyar zsidóság rövidlátása, az eszlári gyanúsítottakkal vállalt szolidaritása, a vezetők mulasztása így idézte fel 1882 június hó végén a magyarországi antiszemitizmust, amelynek pedig itt olyan talaja volt, hogy Istóczynak kilenc évi hosszú és keserves munkájával egy barázdát sem sikerült abban feltörni.

II.

A HULLACSEMPÉSZET KIROBBANTJA A ZSIDÓSÁG IRÁNTI ELLENSZENVET. – ISTÓCZY TÁBORA HIRTELEN MEGNŐ. – ÁRESÉS A TŐZSDÉN. – A BÍRÓI IGAZSÁG ÉS AZ ÁLLAMÉRDEK ÖSSZEÜTKÖZÉSE. – TISZA KÁLMÁN ÓVINTÉZKEDÉSEI AZ ANTISZEMITA MOZGALOM TERJEDÉSE ELLEN. – HURINÉT BELE AKARJÁK KEVERNI A GYLKOSSÁGBA.

Az ország közhangulata 1882 június utolsó hetében, amely még pár héttel azelőtt a zsidósággal szemben a legtürelmesebb, sőt mondhatni egyenesen filoszemita volt, jóformán egyik napról a másikra változott meg. A gyújtó anyag már hetek óta gyűlt. A zsidóságnak magatartása a szatmári kérvénnyel szemben és viselkedése a tisztaeszlári ügyben, a zsidóságot a nemzet testébe beolvasztani akaró liberális és testvéries érzelmű keresztény magyarság lelkében napról-napra erősítette az ellenszenvet. A csonkafüzesi vakmerő holttestcsempészet azután fellobbantotta a hamu alatt lappangó parazsat s pár nap alatt Istóczynak jelentéktelen kis tábora úgy megnőtt, ahogyan azt még legmerészebb álmaiban sem remélte. De akik nem

vallották magukat nyíltan antiszemitanak és Istóczy hívének, azoknak érzülete is megváltozott a zsidóság iránt s e napokban csak az vallotta magát filozsemitának, akit a zsidóságtól való valamelyes függő viszony kényszerített erre.

A zsidóság pedig, amelynek a csonkafüzesi holttestcsempészet után végre be kellett volna látni, hogy az igazságszolgáltatást félrevezetni nem lehet és hogy eddigi magatartása volt kizárólag oka. az antiszemita hangulat keletkezésének, ezek után tehát legkevesebb amit tehet, ha az igazságszolgáltatásnak szabad utat enged, napról-napra kihívóbb, sőt a keresztény magyarsággal szemben egyenesen ellenséges magatartást tanúsított.

Az ország minden részében, de különösen Szabolcs vármegyében napirenden voltak ezek a provokálások, amelyeknek céljuk volt a keresztény magyarságot antiszemita kitörésekbe beugratni, hogy azután arra hivatkozassanak egész Európa előtt, hogy a tiszaezlári pert az antiszemita közhangulat idézte fel a vérvádmese igazolására. Amint mái-ementtem, naponta teleharangozták a napilapokat, főleg a „Pester Lloyd” útján antiszemita zavargásoknak és katonaság kirendelésének rémhíreivel. Telekürtölték a sajtót, hogy az egész vizsgálat, különösen pedig a csonkafüzesi hullaszemle céltudatosan zsidóellenes irányban volt vezetve és vizsgálóbíró, szakértő orvosok mindannyian kimondott antiszemiták.

Amint azután látták, hogy a hamis riasztó híreknek az antiszemitizmus hangoztatásának nincs meg a várt eredménye s a józan magyarságot egy könnyen beugratni nem lehet, naponta megkísérelték Nyíregyháza és Eszlár környékén antiszemita kitöréseket felidézni.

Egyik ilyen esetet a „Budapesti Hírlap” is megírta június 28-iki számában:

A tokaji vasúti állomás éttermében Fábry Károly rakamazi bíró egyedül ült egy asztalnál. Szemben vele öt zsidó fiatalember, kik, meglátva a bírót, ennek bosszantására többször így kiáltottak fel: „Pincér, abból az eszlári borból! Éljen Eszter! Bort ide, bort abból az eszláriból, mely keresztény vérről van vegyítve. Hiszen ez olyan jól esik!”

Fábry bíró intelligens, higgadt ember s ennek köszönhető, hogy komolyabb sértegetés és esetleg tetlegesség nem történt. Hasonló esetek már többször fordultak elő.”

Ugyancsak a „Budapesti Hírlap” tudósítója írja június 29-én.

„Ma éjjel titkos jelentésre Tiszaezslárra utaztam, mert híre járt, hogy Eszláron zendülés volt. A hír azonban koholmánynak bizonyult, mint sok más, amit a fővárosi lapoknak innen sürgönyöznek. Valótlan ugyanis, hogy itt katonaság konszignálva volna, valótlan, hogy zsidóellenes falragaszok jelentek meg, stb....

Eszláron a nép nyugodt, feltétlenül bízik a bíróságban. De a zsidóság folyton provokál. Tegnap egy magyar asszony Eszláron panaszkodott, hogy egy zsidó őt az utcán legyalázta, leköpte és szidalmazta. És ilyen esetek igen gyakran fordulnak elő.”

A nép nyugodtan várta a bíróság igazságos ítélezését, s bár a zsidóság iránti ellenszenv ott égett a lelkében, kitörésekre vagy éppen tettelegességre nem ragadtatta magát, amiben sok része volt a községek lelkészeinek, akik a szószékről türelemre, nyugalomra intették a népet.

Akadnak természetesen olyan élelmes üzérek, akik a nép zsidóellenes hangulatát kihasználva, a zsidóság ellen gyűlöletre izgató füzeteket szerkesztettek, s értékesítettek és élelmes vidéki lapkiadók, akik a lap olvasótáborát kísérelték meg gyarapítani zsidóellenes izgató cikkekkel. Egyes helyeken röpcédulákkal, falragaszokkal kísérelték meg a zsidóellenes hangulatot fokozni. Bartalits Imre, Istóczy 12 röpiratának kiadója, „Füstölő” címen, amint maga hirdette: „antiszemitikó-szatirikus és humorisztikus” lapot szerkesztett.

Ezeknek a füzeteknek, cikkeknek, röpcéduláknak és falragaszoknak azonban különösebb hatása és eredménye nem mutatkozott. A zsidóellenes hangulat amúgy is megvolt, s annak fokozásáról maguk a zsidók is eléggé gondoskodtak.

Tisza Kálmán és kormánya nagy aggodalommal és nyugtalansággal látták az ország közhangulatának hirtelen megváltozását. A június 22-én Budapestre visszatért Székely Ferenc jelentése Kozma Sándor főügyész útján Tisza Kálmánhoz azonnal eljutott, s ebből megállapítható a kormány, hogy a tiszaezlári bűnyűben a nyomozás a rendes, törvényes keretek között, teljesen pártatlanul folyik (a két kormánypárti lapban, az „Ellenőr”-ben június 25-én és a „Hon”-ban június 26-án megjelent hivatalos közlemények kénytelenek voltak megállapítani, hogy „az eddigi eljárás ellen alapos kifogás nem emelhető”) s hogy a

nyomozás eddigi adatai a legnagyobb mértékben valószínűvé teszik, hogy Solymosi Esztert a tiszaezlári zsidók ölték meg s a csonkafüzesi holttestet az igazságszolgáltatás félrevezetésére öltöztették fel annak ruháiba,

Tisza Kálmánt kellemetlenül érintette Székely Ferenc jelentése. Tekintettel az ország siralmas pénzügyi helyzetére, a rente-konverzió sikeres keresztülvihetőségére s a mindig bekövetkehető választásokra, a legnagyobb mértékben szüksége volt a zsidók rokonszenvére.

Amint a csonkafüzesi bírói szemle és szakértői vélemény ismertté vált, a budapesti tőzsdén olyan pánik keletkezett, amilyenre a tőzsde fennállása óta nem volt példa.

A „Budapesti Hírlap” június 23-án írja: „Két nap óta az árfolyamokban oly hirtelen a hanyatlás, milyen a párisi nagy krach idején sem volt. Nagy baisse – ez az általános hangulatkép címe.”

Tiszának nem lehetett a nagyhatalmú és -erejű zsidóság rokonszenvének eljátszásával hatalmi pozícióját és az ország pénzügyi érdekeit kockáztatni. Viszont az igazságszolgáltatást szabad útjában feltartóztatni és a bírói függetlenség megsértése árán a kellemetlen tiszaezlári ügyet most már egyszerűen elsimítani sem lehetett. Egyelőre tehát nem volt más választás, mint amennyire csak lehetett, a zsidóság védelmére kelni anélkül, hogy a bíróság munkájába beavatkozott volna.

Ettől kezdve a tiszaezlári perben két elv küzdött egymással. Az egyik az igazság, „Fiat justitia”, a másik az államérdek, a „Salus reipublicae”.

Tisza Kálmán és kormánya az államhatalmat képviselő kir. ügyészség útján – mint látni fogjuk – az egész perben, államférfiúi kötelességéhez híven, természetesen a második elvet juttatta sikeresen érvényre az elsővel szemben, amelyhez viszont a nyíregyházai kir. törvényszék, a magyar bíró kötelességéhez méltóan, a végsőkig hű maradt.

Tisza Kálmán nagyon jól tudta, hogy a zsidóságnak nincs igaza s hogy a zsidók magatartása idézte fel az antiszemitizmust, de azt is látta, hogy hiábavaló minden kísérlet, a zsidóságot nem lehet magatartásának megváltoztatására bírni. Hiszen, mint láttuk, megkísérelte azt a kormány sajtója is, éppúgy, mint a többi napilapok, kivétel nélkül, mind, a legkisebb eredmény nélkül. (L. a június 22-i vezércikket az „Ellenőre-ben.)

Miután ezek szerint az antiszemitizmus keletkezésének okát Tisza megszüntetni nem tudta s az antiszemitizmus felidézői: a zsidók ellen, kormányfői tekintélyével és súlyával a „salus reipublicae” felelős államférfiúra kötelező parancsának megszegése nélkül erélyesen fellépni nem lehetett, tehát az antiszemitákat fenyegette meg sajtója útján.

A „Hon” június 23-i reggeli kiadása „A zsidók izgalmához” című cikkben, többek közt, azt írja, hogy „az antiszemiták azt érik el, hogy az állam, társadalom, hatalom még hatásosabban lesz kénytelen védelmére fellépni mindazoknak, akikben esetleg nem csupán egyen jogú embertársait, hanem egyúttal a méltatlanul üldözötteket látja majd”.

Amíg a „Hon” méltatlanul üldözötteket lát az antiszemitizmus felidézőiben, addig a kormányhoz közelálló „Pesti Napló” a „salus reipublicae” követelményét szegezte szembe az érzelmi alapon álló antiszemitáknak, elsősorban az ország lakosságának gerincét alkotó földbirtokos osztálynak. Június 24-én írja többek között: „A földbirtok nem nélkülözheti a hitelt és azáltal, ha a lebegő tőkét megfélemlíti, vagy elúzi, önmagát rontja meg.”

De nemcsak a sajtója útján igyekezett Tisza a „méltatlanul üldözöttek” védelmére kelni s ezáltal a zsidóság rokonszenvét ismételtelen biztosítani a maga és pártja részére.

A vármegyék főispánjait azonnali jelentéstételre hívta fel az egyes vármegyékben észlelhető antiszemita jelenségekről. Az antiszemita füzetek és cikkek szerzői ellen, nagyon helyesen, sajtóper indított. A „Szabolcsmegyei Közlöny” ellen egyszerre három cikk miatt indult sajtóper. A főispánok jelentéseinek beérkezte után, június 28-án, rendkívüli minisztertanácsra hívta össze a kormány tagjait s másnap a hírlapok természetesen leadták a hivatalos kommunikét a zsidók védelmére tartott rendkívüli minisztertanácsról.

A „Függetlenség” június 29-én erről a minisztertanácsról írja:

„A főispánok jelentései általában véve megnyugtatók ugyan, de mindegyik konstatálja, hogy az, ellenszenv a zsidók ellen a Tiszadánánál kifogott hullá szemléje óta jelentékenyen növekedett. Ez izgalomból az intelligencia sem volt képes kivonni magát.”

A minisztertanácson Pauler igazságügyminiszter részletesen referált a tiszaezslári ügyről és kijelentette, hogy „a vizsgálat eddigi adatai és bizonyítékai után a közönséges gyilkosság tárgyi tényálladéka meg van állapítva”.

A minisztertanács elhatározta, hogy elővigyázatosságból az esetleges antiszemita kitörések megakadályozására Szabolcs megyét katonasággal szállatja meg. Gräfl főispán azonban kijelentette, hogy nem látja ennek szükségét, mert a katonaság csak fokozná a lakosság izgatottságát, s kérte a rendelet elhalasztását, ami meg is történt.

Nem is volt szükség erre később sem. Szabolcs megyében mindvégig a legnagyobb rend és nyugalom volt.

A „Budapesti Hírlap” július 13-án írja:

„Gräfl főispán elnöklete alatt tartott szolgabírói értekezleten konstatál tátott, hogy a zsidók ellen semmi néven nevezendő rendzavarás nem fordult elő s a hatóság egyetlen egy esetben sem jutott azon kényszerhelyzetbe, hogy a zsidók érdekében közbelépjen. Felhivatott valamennyi szolgabíró s községi előljáró, hogy éber figyelemmel kísérjék a községbe érkező idegeneket, s ha ezek ott tartózkodásuk célját kellőleg beigazolni nem képesek, rögtön illetőségi helyükre toloncolandók.”

Hogy a kormány mégis valamivel demonstrálja a zsidóság iránti rokonszenvét, a minisztertanács eredményeképen Tisza Kálmán belügyminiszter július 1-én szigorú rendeletet adott ki az antiszemita sajtótermékek ellen a törvényhatóságokhoz.

„A közelebbi időben – mondja a rendelet – oly tartalmú nyomtatványok árusítatnak, melyeknek céljuk az ország keresztény lakosait a zsidóság ellen gyűlöletre, sőt tetteles támadásra izgatni.....felhívom a törvény hatóságot, hogy a kérdéses és hasontartalmú nyomtatványok terjesztése és árusítása a rendőri közegek által megakadályoztassék, az eladásra szánt példányok lefoglaltassanak.”

„Az elővigyázat nőttön nő – írja a «Magyar Állam» július 15-én «Indokolatlan elővigyázat» című cikkében. – Belügyminisztérium és rendőrség összefognak, nehogy valakinek eszébe jusson bántalmazni a zsidóságot. Mirevaló ez a sok beszéd, ez a sok védelem, mikor a zsidókat nálunk nem bántja senki, mikor nem árt nekik más, csak maguk.”

A zsidóság, hátamögött érezvén Tisza Kálmánnak és kormányának hatalmát, nagyszerűen játszotta a méltatlanul üldözött szerepét, magatartása pedig napról-napra kihívóbb lett.

Június 29-én a „Függetlenség” újra figyelmezteti a zsidóságot, hogy még mindig nem késő változtatni addigi magatartásán.

A tiszaezslári büntény elpalástolása érdekében folyt játék hatása az egész országban érezhető – írja többek között. Mindenfelől jönnek tudósítások, melyek arról tanúskodnak, hogy a hangulat ellenszenves a zsidók ellen és a kedélyek izgatottak. Valamennyi tudósítás megegyez abban, hogy a szolidaritás, melyet a zsidóság tapintatlan része a büntény elkövetői s még inkább az igazságszolgáltatás kijátszására folyt üzelmek iránt tanúsított, termette meg az ellenszenvet és izgatottságot. A közönség minden rétegének igazságérzetét provokálták a hullarablás által csinált jelenetek.

Általában ma is csak egy része – fájdalom kisebb része – a zsidóságnak tudja megőrizni a büntény vizsgálatával szemben pártatlanságát. Pedig hányszor figyelmeztettük a zsidóságot, hogy magatartása jobban provokálni fogja az ellenszenvet, mint magának a bünténynek leigazolása. Ez csak a gyilkosokra vont volna árnyat, amaz kompromittálja a zsidóságot.

Még most se késő változtatni a magatartáson, sőt nemcsak nem késő, de az izgalom mérveit tekintve, a legesélyesebb eljárás. Magának a zsidóságnak követelni kell, hogy a büntény rendkívüli körülményeit és megbotránkoztató utójeleneteit tekintve, rendkívüli intézkedésekkel vessenek végett a tiszaezslári bünszerzési és bűnpártolási játékaiknak.”

A zsidóság mást követelt... Több szabolcsmegyei község izraelita lakossága a tiszaezslári perben a vizsgálat további folytatására és ítélethozatalára más bíróság delegálását kérelmezte, azzal az indokkal, hogy „eltekintve az eddigi tapasztalatoktól, az eljáró nyíregyházi törvényszék legutóbb is a Dadánál kifogott holttest azonosságának megállapítási eseténél azáltal, hogy a zsidóságot minden alapos indok nélkül a tanúzástól eltiltotta, részrehajlásának adott tanúbizonyítást.”

A kórvényt ugyanaz a mindenütt jelenlevő Weinstein-Szabolcsi Miksa szerkesztette és irattá alá, aki ugyané napokban a „Debreczeni Ellenőrben egy Tiszaeszláron Solymosinéval állítólag folytatott beszélgetését írta meg. A beszélgetés egy része így folyt volna le:

– Ugyan mondja csak, hát igaz, hogy ez a Lichtmann zsidó meg akarta vesztegetni?
– Ó dehogy, dehogy akart! – vágott türelmetlenül szavamba – én nem tudom, minek terjesztenek ilyen hamisságokat.

A beszélgetés, amelyet az „Egyetértés” június 28-i száma is leköszölt, természetesen nem történt meg. Solymosiné a községi főbíró figyelmeztetése folytán szóba sem állott újságíróval, de meg ő maga tette a feljelentést a megvesztegetési kísérletről, nem valószínű tehát, hogy saját feljelentését hamisságnak nyilvánítsa.

Az interjú végén azt írja Weinstein:

„Nagyon figyelemreméltónak találok Huriné azon állítását, hogy ő nem látta sohasem a leányt nevetni, nem hallotta sohasem dalolni s mindig nagyon szomorú volt.” („Egyetértés”, június 28.)

Így fogamzott meg Weinstein fejében már akkor Eszter öngyilkosságának naiv meséje, amit így adagolva akart beadni a közvéleménynek. Ezt a mesét – mint látni fogjuk – Weinstein a később megindult „Egyenlőség”-ében tálalta fel egész részletességgel és azt azután Eötvös az írói művészet színeivel öltöztette a valószínűség látszatába, s használta fel a védelem érdekében. Az ötlet azonban Weinstein-Szabolcsi elvitathatatlan érdeme. Más körülmény is amellet bizonyít, hogy Weinstein képzeletében az egész öngyilkossági mese, úgy, ahogy azt Eötvös később megírta és védőbeszédében elmondotta, már ekkor készen volt. Június 24-én, pár nappal azelőtt, hogy a Solymosinéval való beszélgetés, s az Eszter szomorúságáról kitalált mese a „Debreczeni Ellenőr”-ben megjelent, egy névtelen bejelentés érkezett hozzám. Tartalma oly szoros összefüggésben van Weinsteinnek Huriné rossz bánásmódjáról és Eszter öngyilkosságáról kitalált, s később Eötvös által feltálatl meséjével, hogy szükségesnek tartom azt egész terjedelmében ismertetni.

A 105. naplósorszám alatt iktatott beadvány tartalma a következő:

Huri András tiszaezlári parasztgazda, lakik az Újfalunak nevezett egyik rész végén. Magát a gazdát szelíd, jóra való embernek mondja az egész falu, annál házsártosabbnak mondják a feleségét; cselédjeit rendszeren üti, veri, kínozza, szomszédjaival folyton civakodik, sőt verekedik s békében vele csak nagyon kevesen élnek. Ehhez a családhoz szegődött Solymosiné 14 éves gyenge testalkatú, korához képest kifejeletlen Eszter leányát. Huriné nem jól bánt Eszterrel, a legcsekélyebb mulasztásért ütötte a leányt, pedig keresztanyja volt s Solymosinének megígérte úgy bánni leányával, mintha saját gyermeke volna. Április elsején, mely szombati napra esett, Huriné beküldötte cselédjét Ófaluba festékért. Eszter Ófaluban Zsófi nevű testvérével találkozott, ki Rosenberg Hermann nevű gazdáját palack borral kezében kísérte. Eszter elmondta Zsófinak, mi járatban jött Ófaluba, viszont Zsófi elbeszélte, hogy náluk éppen most ebédelt meg s hogy a kezében levő bort a sakterhez viszi, kinél még két más idegen sakter van ebéden, kik az ebéd előtt mentek el gazdájától, miután azzal együtt tértek haza a templomból, a harmadik sakter-jelölt Újfaluban Süßmann Jakab nevű zsidónál lakott s étkezett. Rosenberg Hermann, míg a nővérek egymással fecsegték, jóval előrehaladt, most rákiáltott Zsófira, hogy ne maradjon már el és hogy fusson már utána. Zsófi otthagya testvérét és gazdája után sietett, ki előtt azzal szabadkozott, hogy akivel beszélt, az a leány az ő testvére, ki Huri Andráséknél Újfaluban szolgál. Zsófi beadta a bort a sakterhez, látta a két vendég saktert ebédelni a visszatért gazdája lakásához, míg maga Rosenberg a vendégekkel együtt maradt. Zsófi visszatértében még egyszer találkozott Eszterrel, ki a bevásárolt festékkel visszatérve Rosenbergék kapujánál várakozott rá. Délután egy órához már nagyon közel járhatott akkor az idő. A testvérek újból beszélgettek egymással egy darabig, Zsófi el is kísérte egy kicsit Esztert 8 utána nézve látta egész a Papp Józsi malmáig haladni. Ezen malom még az Ófaluban van. Esztert azután nem látta senki sem. Délután két órakor Zsófi gazdája hazatért az egyik sakter, Schwarc Salamon volt tiszalöki. Később tiszaezlári sakter kíséretében. Csugáné parasztasszony és Feuermanné egész két óráig látták együtt a saktereket és hallgatták énekeiket. Rosenberg maga évekkor azelőtt szintén sakter volt. Csordásné és Varga Kati pedig tudják, hogy a harmadik sakter délelőtt 11 órától egészen délután 3 óra előttig nem hagyta el Süßmann Jakab lakását. Félhárom óra tájban Huriné Esztert keresendő Rosenberghez jött. Zsófi elmondotta neki, hogy találkozott ugyan délután Eszterrel kétszer is, de azóta már háromszor is hazaérkezhetett volna. Meg kell jegyezni, hogy Huriné, aki azelőtt Rosenberghez nem igen látogatott el, most ő hozzá ment legelőször keresni a leányt, pedig útjába ejtette Solymosiné és Gergelyné, Solymosiné testvére lakását. Hát honnan sejtette Huriné, hogy Eszter csak Zsófi-val találkozhatott, holott azelőtt Eszter nem járt Rosenbergnél. Huriné erre elmondotta a rémületes történetet, hogy

Esztert a zsidók meg a sok sakter délben elfogták, bevitték a templomba, megfűrosztotték, megkötözték és a sakterek roppant késsel elvágták a nyakát és felfogták a véré t. Kis Gáborné és mások még akkor délután hallották a borzalmas mesét egész körülményesen előadni magától Hurinétól. Ez asszony oly hévvel és makacssággal terjesztette a rémes esetet, hogy nagyon rövid idő múlva tudta és hitte az egész falu. Nem állott-e vajjon Huriné érdekében terjeszteni és elhíttetni a mesét? Huriné az Újfalú végén lakik, háza környéke tele van árkokkal, gödrökkel, posványos helyekkel és mocsarakkal (április elseje vizenyős időszakba esik). Egy időben azt rebesgették a falubeliek, hogy hát Huriné ölte meg Esztert, míg mások azt beszélték hogy eladta 800 forintért és e pletyka óta Huriné hallgat, egyetlenegyszer sem hallották azóta tőle a szörnyű gyilkosság részleteinek előadását, mit máskor oly nagy lelkesedéssel tett. Bennem, ki lenn voltam a színhelyen, ki számos parasztemberrel és asszonnal beszéltem, azon mély gyanú vert gyökeret, hogy Solymosi Esztert ha megölték, csak Huriné ölhetette meg, nem mondom akarattal, de véletlenül, szerencsétlen ütés által. Az asszony megrémült; a szükség találékonyra tesz 8 arra a gondolatra jutott, a sok sakter is feltűnhetett az asszonnak, hogy a zsidókra háritotta a gyilkosság vádját, kikről már hallhatta, hogy húsvétjukra keresztény vért használnak és kész lett az eszlári eset. Azon esetben is, ha a leány él, de tartják, azon esetben is Huriné be van avatva a dologba. Erre minden jelenség mutat.”

A beadvány egész tartalma, amely rögtön első elolvasásra teljesen valószínűtlennek mutatkozott, az addigi eszlári nyomozások adataival homlokegyenest ellenkezett. Mindamelllett annak ellenére, hogy a bejelentés névtelen volt, s így joggal figyelmen kívül hagyhattam volna, nehogy a kétség árnyéka is hozzáférhessen eljárásom teljes pártatlanságához és részrehajlatlanságához, később a rendes vizsgálat folyamán megvizsgáltattam a bejelentés minden adatát.

Senki az egész községben nem tudott arról, hogy Huriné cselédjeit kínozni, verni szokta, s hogy szomszédaival is folyton veszekedik, verekedik.

A beadványnak Solymosi Zsófia vonatkozó részét Solymosi Zsófi határozottan megcáfolta, mert ő egyáltalán nem látta, hogy Eszter eltűnése napján a két idegen sakter együtt jött volna haza gazdájával, Rosenberggel a templomból. Azt sem mondta soha, hogy amidőn Eszterrel másodszor találkozott, déli egy órához járt közel az idő.

Csordás Andrásnének a legkisebb tudomása sem volt arról, hogy Solymosi Eszter eltűnése idején Süßmann Jakabnál idegen sakter lett volna beszállásolva, még kevésbé tudhatta, hogy ez a sakter a kérdésé napon délelőtt 11 órától délután 3 óráig Süßmannnál tartózkodott.

Csugán Dánielné, aki a Taub metezővel egy házban lakó Cs. Nagy Jánosnének szomszédja volt, Eszter eltűnése napján reggel 8 órakor látta az idegen saktereket Taub lakásáról vele együtt eltávozni, de azután egész napon nem látta őket.

Teljesen valótlannak bizonyult a beadványnak az az állítása is, hogy Huriné már délután félhárom óra tájban Rosenbergnél kereste Esztert, s hogy ott elmondotta a rémtörténetet, mely szerint Esztert a zsidó sakterek délben elfogták és a templomban a nyakát elvágták. Sem Kiss Gáborné, sem mások ezt a históriát sem akkor, sem később nem hallották Hurinétől, minthogy az senkinek eszébe sem jutott volna, ha Scharf József aznap este a gyermekét kereső Solymosiné előtt nem példalózzgat a hajdúnánási esettel. Gergely Ferencné vallotta, hogy Esztert április 1-én délután 3 és 4 óra tájban az anyja kereste először.

A beadványban megjelöltek, de mások sem az egész községben nem tudtak tehát semmi olyan gyanús jelenségről, amely Huriné ellen irányult volna. Egyedül Rosenberg Hermann, aki jövendölése miatt sokáig mint gyanúsított letartóztatásban volt és Feuermann Hermanne, a Scharf József és Grósz Márton anyósa tettek olyan vallomást, amely a beadvány tartalmát megerősítette. Az eszlári keresztény lakosság köréből azonban nem akadt egy ember sem, aki hamis tanúskodásra kapható lett volna, sőt ellenkezőleg, mindannyian megcáfolták Rosenberg és Feuermanné állításait. A névtelen beadvány tartalma elárulta, hogy az Weinsteinől származik, aki ez időben állandóan Tiszaeszláron és környékén „nyomozott” tanúk után, akikkel a vizsgálatot hamis nyomokra akarta terelni.

Weinstein, éppúgy, mint a hullá felásatásának ötletét, ezt az új ötletet sem tudta gondosan megőrizni arra az időre, amikor majd Eötvös kellően értékesítheti. Július közepén távirat vitte szét a világ minden tája felé a talmudista költészet e legújabb remekét.

A „Függetlenség” július 18-i számában írja erről:

„Ma délután egy állítólagos nyíregyházi távirat alapján azt terjesztették zsidó körökben, hogy a vizsgálat megint új irányban van kiterjesztve. A vádlottak rokonainak és aziránt érdeklődő zsidóknak sikerült kipuhatolniuk, hogy Solymosi Eszter keresztanyja, kinél a végzetes időben szolgált, épp aznap megverte a leányt s e miatt meg is szökött (!). Hurinét már el is fogták (!), kihallgatása majd beigazolja, hogy a leány alkalmasint öngyilkos lett.

Még most sem mondtak le némely zsidó körökben a vizsgálat félrevezetésének gondolatáról.”

Voltak azonban Weinstein-Szabolosi Miksának kevésbé szerencsés ötletei. Nem elégedett meg a legvakmerőbb valótlanosságok világgá kürtölésével. Nem volt olyan eszköz, amelyet céljának elérésére fel ne használt volna. Sem a családi szentély, sem a női becsület nem volt előtte szent. Amikor azután felelősségre vonták, okosabbnak látta meghátrálni, s beismerni hazudozását, de csak azért, hogy adandó alkalommal újabbakkal tetézzék.

A „Függetlenség”, a „Budapest” és még néhány napilap július 22-t száma közölte az alábbi nyilatkozatot:

„Ezennel kijelentem, hogy a „Debreczeni Ellenőr” című politikai hírlap július 10-i számában „Tiszaeszlári bűnügy” cím alatt Tiszaeszlárról július 8-ról keltezett tudósításomban foglalt azon kifejezéseket: „Azt alig kell mondanom, hogy Tiszaeszlárról Ónody Géza képviselő úr, nem ritkán kedves neje kíséretében – lelkemre a legbájosabb hölgy, ki valaha férjet boldogított – a vizsgálóbíró úr leggyakoribb vendége”. Nem tendenciózusan és nem sértő szándékkal írtam s amennyiben Ónody Géza országgyűlési képviselő úr a fent kiemelt kifejezést sértőnek találta, kinyilvánítom, hogy azt mint helytelen, illetőleg a valóban meg nem felelőt ezennel visszavonom s eljárásomért bocsánatot kérek. Kelt Nyíregyházán, 1882 július 18-án. Weinstein Miksa s. k. Előttünk: Elek Mihály s. k., Clair Vilmos s. k.

Természetesen mint minden szó, amit Weinstein leírt, valótlan volt az is, hogy én Tiszaeszláron vagy másutt az eszlári ügy folyama alatt Ónody Gézát akár egyedül, akár nejevel vendégül láttam volna.

Hiszen Tiszaeszláron és Eszláron magam is vendég voltam, tehát sem Ónodyt, sem más vendégül nem is fogadhattam, amire egyébként időm sem lett volna, amikor nappal a kihallgatásokkal, éjjel a kihallgatási jegyzőkönyvek másolatainak készítésével s egyéb írásbeli teendővel voltam elfoglalva.

Milyen eszközök állhattak rendelkezésemre az ilyen semmitől vissza nem riadó fanatikus emberrel és az ilyen fegyverekkel szemben?

„Egy bíróság és egy ügyészség vajjon mit tehet – írja a «Függetlenség» –, melynek titkos és nyitott kezek egész hadával kell megküzdenie, amikor a hatalom maga semmi rendkívüli eszközt nem ad kezébe, míg a működése elé akadályokat dobálok nem sajnálnak időt, fáradságot és pénzt?”

Eljárásom törvényességének tudata és tiszta lelkiismeretem volt az egyedüli fegyverem az igazság kiderítése céljából folytatott meddő küzdelemben.

III.

AZ ORTHODOX RABBIK GYŰLÉSE. – AZ EGÉSZ ZSIDÓSÁG SZOLIDÁRIS LESZ EGYMÁSSAL.

A mikor eddig a zsidóságnak a tisztaeszlári ügyben tanúsított magatartásáról szóltam, a zsidóság alatt a zsidóknak azt a túlnyomó részét értettem, akik szolidaritást vállaltak a tisztaeszlári gyanúsítottak ügyével, még mielőtt a bírói vizsgálat megállapíthatta volna, hogy bűnösök-e vagy ártatlanok, s akik úgy vélekedtek, hogy ha Solymosi Esztert valóban az eszlári zsidók ölték meg, akkor is minden fajához és vallásához hű zsidónak kötelessége a büntényt elpalástolni, s e célból az igazságszolgáltatást, sajtót, közvéleményt félrevezetni, megtéveszteni. Hogy a zsidóság szellemi vezetői hogyan gondolkoztak a szolidaritás kérdésében, pontosan megállapítható nem volt. Egyesek nyíltan vállalták: mint Mezei Ernő országgyűlési képviselő és Acsádi Ignác történetíró. A többiek mélyen hallgattak, s ha igaz a latin közmondás: „qui tacet consentir videtur”, a hallgatás hozzájárulásnak tekintendő, akkor azt kellett következtetni, hogy a többiek is helyeslik hitsorsosaik nagy többségének magatartását, cselekedeteit..

Július 6-án az orthodox izraelita rabbik Budapesten nagygyűlést tartottak és nyilatkozatot bocsátottak ki, természetesen közölve azt mind a bel-, mind a külföldi sajtóval. A rabbik

kinyilatkoztatták, hogy az egész tisztaeszlári ügy nem egyebb, mint rosszakaratú ellenségek fondorkodása és kijelentették, hogy Európa összes teológiai fakultásaival érintkezésbe lépnek, hogy korunkat ily meggyaláztatástól megkímélhessék.

Az orthodox izraelita egyházfők tehát nyíltan kifejezésre juttatták, hogy a gyilkossággal gyanúsított tisztaeszlári zsidókkal magukat azonosítják és hogy a kor meggyalázását látják abban, lia a magyar igazságszolgáltatás azt derítené ki, hogy az eszlári zsidók gyilkosságot követtek el, hogy pedig ettől a meggyaláztatástól a kor megkíméltessék, nemzetközi mozgalmat indítanak. Az összes európai teológiai fakultásokkal fogják bizonyítani, hogy zsidó vallási fanatizmusból nem gyilkolhat!

Tizenhárom évvel az eszlári eset előtt került napvilágra a híres Ubrik Borbála-eset.

„Ki volt Ubrik Borbála? – írja a «Függetlenség». – Egy apáca, kit testvérei Krakkóban 21 évig befalazva tartottak. Ezt az alkalmat mindenki megragadta, hogy tüntethessen a katolikus klérus ellen. S mit tett a klérus? Hallgatott, szabad folyást engedett az igazságszolgáltatásnak. Mi lett a vége? A bűnösöket megbüntették, a kedélyek lecsillapultak, minden visszatért a régi kerékvágásba. És a klérus nagyobb tiszteletnek örvendett, mint azelőtt.”

A katolikus egyházfők nem hívtak össze zsinatot, hogy teológiai fakultásokkal igazolják, hogy katolikusok vallási fanatizmusból nem gyilkolhatnak, mert a tízparancsolatban benne van, hogy ne ölj! Amint a nazarénusok sem tiltakoztak, amidőn egy nazarénus csizmadia az Úrnak áldozatul mutatta be egyetlen fiát, pedig köztudomású, hogy a nazarénusok vallási felfogásuk szerint még háborúban sem foghatnak fegyvert az ellenség ellen.

A felebaráti szeretet vallásainak mindannyija a csalást és hazugságot bűnnek mondja, de azért van hazug és csaló. És vajjon mit szólna a közvélemény ahhoz, ha akadna keresztény pap, aki a törvényszéktől fölmentését követelné egy keresztény csalónak, s indokolná ezt azzal, hogy idézné a szentírás tételeit, a szentatyák iratait, s ezzel bizonyítaná, hogy keresztény ember csaló nem lehet, mert tiltja a Szentírás? Nem vizsgáltatták volna meg az oly keresztény papnak az elméjét, aki hasonló idézgetésekkel akarná bebizonyítani, hogy az a felvidéki rabló, ki terhes asszony csecsemőjének ujját viselte babonából a szíve felett, mert akkor nem fogja a golyó, nem létezik, mert a káté nem tanítja?

„A középkori zárdai életre, annak visszaéléseire, a jezsuitákra csak úgy hullott a szitok – írja ismét máshol a «Függetlenség» (1882 júl. 16). – Követelték a zárdai élet megreformálását. Nagyon helyesen tették! Ostorozni kell a visszaélést, bárki részéről történik. De már az se nem helyes, se nem igazságos, se nem becsületes eljárás, kivételt tenni és a sakterkésnél megállani, mintha az szent és sérthetetlen volna !”

A tisztaeszlári perben kiderült, hogy a sakterkés még akkor is szent és sérthetetlen, ha öl. A zsidóság nagy része előtt pedig egyedül helyes, igazságos és becsületes csak hitsorsosainak megvédése, szabadságának visszaszerzése volt, tekintet nélkül arra, ártatlanok-e vagy bűnösök?

Más bűntényeknél a vádlott tagad, a tanúk vallanak önszántukból az igazság, lelkiismeret és társadalom által szívébe oltott erkölcsi érzéknél fogva. A tisztaeszlári perben a zsidóság nagy részének szemében a bűnrészesség erény volt, elhazudni, eltitkolni, félrevezetni, a zsidó faj és vallás melletti bizonyágtétel.

Ennek a nagy szolidaritásnak konfesszióját Weinstein Miksa a „Nyírvidék” című nyíregyházi hetilap Nyíltterében július 16-án következőképpen állította fel:

„Ezen sorok írója behatóan ismeri a talmudot: híres rabbik „moremi”-ja (megfelel a tudor címnek) tanúskodnak az állításom mellett, jártas a rabinikus irodalomban és a héber nyelvet folyékonyan beszéli s én, ime, ország-világ előtt ünnepélyesen kijelentem, hogy amilyen bűnös tisztaeszlári rituális gyilkosságban a tisztaeszlári zsidók bármelyike, olyan bűnös én is vagyok. És ha az eszlári zsidók a börtönben azért sínylenek, s ha családjaik otthon azért nyomorognak, mert a rituális gyilkosság vádja terheli őket, akkor hurcolják fogságba Dóczi Lajost is, Kiss Józsefet is, Ágai Adolfot, Simonyi Zsigmondot, Bánóczi Józsefet, Wahrmantr Neményit, Goldziehert, Kármánt, Mezeit és Chorint és akkor üssék láncra az egész zsidóságot, ortodoxot és haladót különbség és kivétel nélkül. Mert azon farizeusi megjegyzését a lapoknak, hogy „tiszteltet a kivételeknek”, a rituális gyilkosság vádját illetően nem veszi magára egyetlen zsidó sem, de igen bántóan érzi magát minden zsidó, kiről egy percre is felteheti valaki, hogy a rituális gyilkossággal vádolt tisztaeszláriakkal szolidaritást nem vállal. Igen! Szolidaritást vállal a zsidóság azon szerencsétlenekkel, kiket a rituális gyilkosság vádja sújt, mert az összes

zsidóság szívó legnagyobb szívével meg van győződve a vád hamisságáról, a rituális gyilkosság abszolút lehetetlenségéről.”

A nyilatkozat így végződik:

„Ha találkozok Magyarországon csak 10 becsületes embernek ismert zsidó, kinek ezen állításaim nem a szívéből vannak merítve, ki nem írná alá tételeim mindegyikét, szólaljanak fel és én ellököm magamtól meggyőződésemet és azt fogom vallani és hinni, hogy hazudtam.”

Rituális gyilkosság vádjával a zsidók egy pillanatig sem voltak terhelve, rituális gyilkosságról a bűnügyi iratokban egy szó sincs. Annak lehetősége ellen tiltakozott az egész sajtó. Hanem igenis kellő alappal és okkal gyanúsítva voltak az eszlári zsidók azzal, hogy Solymosi Esztert vallási fanatizmusból megölték. Weinstein tehát rosszhiszeműleg beszélt rituális gyilkosságról, csak azért, hogy a közönséges büntettes hitsorsosaival való szolidaritást szépítse és erkölcsileg elfogadhatóvá tegye a közvélemény előtt.

A nyilatkozatban említett tíz becsületesnek ismert zsidó természetesen nem jelentkezett. Nem azért, mintha tíz becsületesnek elismert zsidó nem létezett volna Magyarországon, hanem azért, mert az ország minden zsidója nem volt abban a szerencsés helyzetben, hogy a „Nyírvidék” nyílttéri közleményét olvassa s ha olvasta és ha más véleményen volt, mint Weinstein, ezt a véleményét nem nagyon merte hangoztatni, mert a többség, mely a Weinstein-féle szerencsétlen fanatikus álláspontot hirdette és vallotta, nyomban a zsidóság áruelőjének kiáltotta volna ki...

A zsidóság érezte, tudta, hogy nagy hatalmat jelent az országban s hogy az igazságszolgáltatás útjának feltartóztatására irányuló mesterkedések előtt a kormány, magasabb államérdekből, szemet huny s hogy minden esetleges antiszemita kitöréssel szemben teljes erejével meg fogja őket védelmezni. Nem látták tehát szükségesnek az országban általánossá vált antiszemitizmus okainak megszüntetésére, kiküszöbölésére, vagy csak enyhítésére egy lépést is tenni. Valósággal tüntetőleg demonstrálták a szatmári kérvénnyel szemben tanúsított magatartásukkal és az eszlári gyanúsítottakkal nyíltan vállalt szolidaritással azt az akaratukat, hogy legyen zsidókérdés; abban a biztos tudatban, hogy minél jobban provokálják az antiszemitizmust, a kormánynak annál hathatósabb védelmére számíthatnak. És e révén maguknak különféle előnyöket harcolhatnak ki, kivételes kedvező helyzetet biztosíthatnak. Kezükből volt a legnagyobb hatalmi eszköz, a pénz. Ezzel az eszközzel megvásárolhatták a közvéleményt irányító és befolyásolható sajtót és az akkori zilált pénzügyi helyzetre tekintettel megszerezhették a hitelre annyira reászoruló államhatalom feltétlen támogatását, tisztaeszlári hitsorsosaik védelmére pedig odaállíthatták az ország legelső, a törvényhozásban is nagy tekintéllyel és súllyal rendelkező ügyvédeit.

IV.

EÖTVÖS, FUNTÁK, HORÁNSZKY NÁNDOR VÁLLALJÁK A VÉDELMEET. – EÖTVÖST AZ ORSZÁGOS IZRAELITA IRODA KÉRTE FEL A VÉDELEMRE. – SZEREPE TÖBB VOLT MINT VÉDŐÜGYVÉDÉ. –

A LAPOK EGYSZERRE ELHALLGATNAK, CSAK VERHOVAY LAPJA ÍR AZ ÜGYRŐL. –

BOJKOTTÁLJÁK VERHOVAY LAPJÁT. – EÖTVÖS ÉS VERHOVAY HARCA.

Július hó 1-én, amikor a csonkafüzesi tutajosok már kézrekerültek s minden remény meg volt arra, hogy a holttestcsempészet bűnös komédiájára rövidesen világosság derül, dr. Heumann, az eszlári gyanúsítottaknak Friedmann nyíregyházai rabbi által felkért és a bíróságnál bejelentett védője, a sajtónak buzgó informálója, Weinstein jogi tanácsadója, bejelentette a nyíregyházai törvényszékhez, hogy lemond a védelemről. Egyúttal bejelentette azt is, hogy Friedmann rabbi három budapesti ügyvédet ajánlott fel, akik a védelmet el is vállalták és pedig: Eötvös Károly Scharf József és nejének, valamint Buxbaum Ábrahámnak, Funták Sándor Schware Salamonnak és Braun Leopoldnak, Horánszky Nándor pedig Junger, Weinstein, Lusztig, Braun Ábrahám, Taub Emánuel és Rosenberg Hermann védelmét.

Sohasem fordult elő azelőtt, hogy valamelyik bűnügyben, amelyben a gyanúsítottak a katolikus, vagy protestáns hitfelekezethez tartoztak, védelemről ne maguk, vagy hozzátartozóik, hanem egyházfők, plébános vagy esperes, jelölték volna ki védőiket.

A tisztaeszlári perben megtörtént az a hallatlan eset, hogy a rabbi gondoskodott a

felekezetéhez tartozó gyanúsítottak védelméről. Ez is demonstráció volt, hogy a zsidóság a maga vallási és faji ügyének tekinti a tiszzaeszlári bűnpört.

Ezt a szokatlan és szabálytalan bejelentést természetesen nem vehettem tudomásul. A bejelentés első részét, Heumann lemondását, tudomásul vettem, de a rabbi által ajánlott három védőügyvéd bejelentését, mint illetéktelen beavatkozást a letartóztatottak ügyébe, visszautasítottam.

Július 9-én azután Eötvös, Funták és Horánszky bemutatták a védenek által aláírt meghatalmazásaikat és szabályszerűen bejelentették a védelem elfogadását.

Természetesen a zsidóság mindjárt világgá röpítette a nagy örömhírt; három nagynevű politikust sikerült megnyerni a sakterek védőiül! Július 2-án a „Függetlenség” is közölte a hírt s azt az értesülését, hogy az országos központi izraelita iroda bízta meg a három kiváló ügyvédet, miután a védelem céljaira országos gyűjtést rendeztek a zsidóság körében, amelynek eredményeképpen már 80 ezer forint áll a védők rendelkezésére.

„Ez értesülésünkkel kapcsolatban a következő alternatívát kell feltennünk – írja a «Függetlenség» –: Vagy ártatlanok, vagy gyilkosok az elfogottak. Ha ártatlanok, úgymond kiderül, ha gyilkosok, lakoljanak. Akár ártatlanok, akár gyilkosok, mostanáig nem volt rá példa, hogy a társadalom valamely osztálya ezeket gyűjtött volna össze, hogy csomósan szedje össze az ország előkelő kriminalistáit védelmükül. Amint láttuk, nem volt elég a tapintatlanság, amelyet összehalmoztak, még többel akarják tetézni.”

Másnap az összes napilapokban, július 2-i kelettel, egy nyilatkozat jelent meg a három védőügyvéd, Eötvös, Funták és Horánszky aláírásával.

A nyilatkozat valótlannak nyilvánítja, hogy az országos központi izraelita iroda tekintélyesebb tagjai szólították volna fel a védelemre őket.

„A vádlott egyének nejei kértek fel – mondja a nyilatkozat – s mi a jogvédelmet megtagadni nem vagyunk feljogosítva, az emberiség és az ügyvédi kötelességérzet egyaránt tiltja azt. Velünk az országos központi izraelita irodának tagjai nem érintkeztek, nincs szerencsénk tudni azt sem, hogy kik azok?”

A 80 ezer forintra vonatkozólag pedig így szól a nyilatkozat: „Mi legalább nem látjuk be, mi célja lehetne több pénznek, mint amennyi a feláldozott időért és munkáért, a törvény, a becsület és a méltányosság legszigorúbb korlátai közt tiszteletdíjul esetleg szükséges lesz.”

Mindezzel szemben Eötvös könyvének „A védelem” című fejezetében, a második kötet 83-ik oldalán, szószerint olvasható: „Június hó utolsó napjainak egyikén eljött hozzám a központi iroda titkára, Simon József ügyvéd, s felkért arra, vállaljam el a vádlott zsidók védelmét...” A kiváló író tehát alaposan elfelejtette a húsz év előtti nyilatkozat tartalmát, amelyben még „nincs szerencsése tudni”, kik azok az országos központi izraelita iroda vezetői.

Horánszky és Funták bizonyára jóhiszeműleg adtak felhatalmazást Eötvösnek, hogy az ő nevük is szerepeljen a nyilván valótlan tartalmú nyilatkozat alatt. Fel kell tételeznem, hogy ők nem tudták, hogy Eötvöst az országos központi izraelita iroda bízta meg a védelemmel, ők csak Eötvössel tárgyaltak s őket Eötvös nem azért kérte fel védőtársaiul, mintha egymaga nem mert volna megbirkózni az előtte álló nagy feladattal. Az okot, amiért két védőtársat és pedig éppen Horánszkyt és Funtákat kellett megszerezni, maga Eötvös húsz év múlva ezintén elmondja. Könyve második kötetének 101-ik oldalán írja:

„Én a védelemben pártállásomnál fogva a közönség vélekedésében a függetlenségi pártot képviseltem. Társaimat úgy akartam megválasztani, hogy a nagy bajvívásban a parlament minden pártja képviselve legyen. Tehát a mérsékelt ellenzék, a középpárt és a szabadelvű kormánypárt is.”

Horánszkyknak és Funtáknak tehát nem a jogi szaktudása, nem az ügyvédi tevékenysége kellett, hanem hogy nevükkel, politikai súlyukkal és tekintélyükkel fedezzék Eötvösnek és az

irányítása alatt működő bűnpalástoló szövetkezetnek üzelmeit.

A törvényhozás három legjelentékenyebb súllyal és hatalommal rendelkező pártjából kellett kikeresni egy-egy ügyvédpolitikust, hogy így az egész törvényhozás szemet hunyjon az erkölcsstelen üzelmek felett, amelyek egyrészt mindazok elleni becsületrabló hajszában nyilvánultak, akik nem akartak a bűnpártoló szövetkezet eszközei lenni, másrészt a gyanúsítottak elleni bizonyítékok eltüntetésében vagy lehető meggyengítésében.

Horánszky, bár kiváló politikus, pénzügyi és közgazdasági szakember és neves ügyvéd is volt, mint kriminalista azelőtt sohasem szerepelt, annál feltűnőbb volt, hogy a választás éppen reá esett. Úgy látszik, magasabb erkölcsi érzéke nem engedte, hogy nevével és politikai súlyával fedezze Eötvös üzelmeit, a védelemről, még jóval a végtárgyalás előtt, 1883 február 9-én lemondott. Ügyvédi lelkiismerete azt parancsolta, hogy a lemondással a védelem ügyének ne ártson, tehát annak igazi okát el kellett hallgatnia és olyan indokot felhozni, amely a védelem ügyének és Eötvös intencióinak kedvez. Lemondását tehát azzal indokolta, hogy „a nyíregyházi törvényszék elfogultsága a perben az alapigazság kiderítését lehetetlenné teszi”.

Horánszky, aki az ügyben semmi védői ténykedést ki nem fejtett, Nyíregyházán sem volt egyetlen egyszer sem, a nyíregyházi törvényszékről csupán Eötvös rágalmai által félrevezetve tételezhette fel az elfogultságot, anélkül, hogy arról meggyőződést szerzett volna.

Az Eötvös által szerkesztett és védőtársai által is aláírt nyilatkozat közzététele után a „Függetlenség” így riposztózott:

„Ténynek tény, hogy a védelmet elvállalták, tény, hogy nem ingyen vállalták, tény, hogy az elfogottak szerencsétlen nejei szegények, a kérdés tehát az, ki fizeti a védelemmel összekötött készkiadásokat és ügyvédi tiszteletdíjakat? Alkalmast az a világgá ment koldus zsidó!” (1882. VII. 3.)

A továbbiakban, amidőn védelemről lesz szó, ez alatt Eötvös Károly értendő, két Hséges társával: dr. Heumann nyíregyházi ügyvéddel, s a fő tanácsadó és ötletgyártó Weinstein-Szabolcsi Miksával együtt. Horánszky, mint említettem, lemondott a védelemről, egyébként lemondásáig jóformán semmi ténykedést ki nem fejtett. Funták pedig (utóbb elnöke a budapesti ügyvédi kamarának) kizárólag a végtárgyaláson szerepelt.

A fentiekben már többször volt szó arról, hogy a tisztaeszlári per idejében fennálló bűnvádi eljárási szabályok szerint a védelemnek az előnyomozat szakában egyáltalán semmi, &, vizsgálat folyamata alatt is a legkorlátozottabb szerepe volt.

Tényleges szerepe csak a vádhatározat meghozatala után volt. Ezen a helyzeten csak a majdnem két évtizeddel később életbelépett bűnvádi perrendtartás változtatott, amely azután a védelem jogkörét kiszélesítette.

Eötvös Károly tehát nyugodtan maradhatott volna Budapesten a végtárgyalásig s helyettesítésével, amely a bírói határozatok kihirdetésénél való megjelenésben és a határozatok elleni esetleges jogorvoslatok beadásában merült ki, megbízhatta volna dr. Heumannt is, ha csak tisztán az ügyvédi hivatás körén belül vállalta volna a gyanúsítottak védelmét. Ő azonban annál sokkal többet vállalt. Vállalta az előnyomozat alatt beszerzett és a gyanúsítottak terhére szolgáló összes bizonyítékok megsemmisítését, Solymosi Eszter eltűnésének örök homályba borítását, minden célravezető eszköz felhasználásával, legyen bár az eszköz Magyarország igazságszolgáltatásának meghurcoltatása és bemocskolása az egész világ előtt, hamis tanúk megvásárlása, kötelességüket teljesítő emberek megrágalmazása.

Hús évvel később írt könyvében maga is bevallja, hogy a központi izraelita iroda felhívására Simon József előtt kifejtette, hogy „a vállalatban (!) az ügyvédi munka lesz a legkisebb és legkönnyebb” (II. 99.).

„Nekem be kellett bizonyítanom – írja –, hogy mindaz, amivel a zsidókat terhelik, az első szótól az utolsóig valótlan, minden terhelő adat koholt, minden terhelő tanú és jelenség hamis, s a vádlottak csak a bíróság végzetes tévedésének és csodálatos elfogultságának áldozatai.”

Ez bizony nem közönséges ügyvédi munka volt! A valóságról bebizonyítani, hogy koholmány, becsületes, igazmondó tanúkról, hogy hamisan vallottak, kézzelfogható jelenségekről, hogy azok nem léteznek, a pártatlan bíróságról, hogy elfogultságában

vetemedett hamis bizonyítékok gyártására!

Eötvös Károly abban az időben az ország egyik első kriminalistája volt, amellet a politikai élet kimagasló alakja, kiváló szónok, nagy, széleskörű gyakorlati tudással, s közismert volt arról az oldaláról, hogy – amint róla Mikszáth írta – „kézzel, lábbal védi, akit véd és pedig mindenféle eszközökkel” („Pesti Hírlap”, 1883 június 26). És mindezen felül köztudomású volt az is, hogy bizalmas benső barátság fűzi Kozma Sándor kir. főügyészhez. Akkoriban még csak egy főügyész volt az országban és Kozma fennhatósága alá tartozott az ország minden ügyésze, az az ügyész is, aki a tiszaezlári ügyben a vádat képviselte.

Eötvös Károlynál tehát a védői tisztre alkalmasabb embert keresve sem találhatott volna az országos központi izraelita iroda.

Eötvös, miután már előzőleg is napokig hol Nyíregyházán, hol Tiszalökön időzött, július 17-én formálisan leköltözött Nyíregyházára, ahol Heumann ügyvéd irodájában készültek a tervek, s futottak be a jelentések a tanúvásárlások eredményeiről. Itt töltötte napjait ezentúl Eötvös, esténként pedig a sóstói árnyas erdő fái alatt pihente ki a napi fáradalmakat.

Az éber „Függetlenség” július 21-i számában ilyenképen méltatja Eötvös nyíregyházai működését:

„Az ügy elővizsgálati stádiumában még egy illetékes és törvényszerű oldalról eredő meghatalmazás alapján se leköt a védő abban a helyzetben, hogy annak megfelelhessen, hacsak a vizsgálatot nehezíteni, azt zavarni nem szándéka, mely esetben nem a védő, hanem a bűnpalástoló szerepét játssza.

Eötvös Károly társai helyett és azok nevében is védői tiszttét összetéveszti oly szereppel, aminőt az alaposan lejárt és kompromittált Heumann viselt idáig. Jóllehet a vizsgálat nincs befejezve, s a védők törvényes és jogszerű működése a kezdőt stádiumába som léphetett, mégis formyszerű irodát rendezett be. Ez iroda egészen Heumann ügyvéd mintájára dolgozik. A zsidók ki- és bejárnak. A legkevésbé érdekelt, vagy az érdekeltekkel rokonsági vagy más összeköttetésben álló emberek jönnek-mennek, hogy a tanácsokhoz képest járjanak el. Időelőtti és semmivel sem indokolható lemenetele és ottani konferenciái óta a betanítás kétségtelen jelei mutatkoznak a kihallgatott, de le nem tartóztatott zsidók vallomásain és ellentmondásain.”

Eötvös Károly és védőtársai fellépésének első eredményeképpen a sajtó nagy része elnémult.

A kormánypárti lapok valószínűleg Tisza Kálmántól kaptak intelmet a hallgatásra, az ellenzéki sajtó elnémulása azonban kizárólag Eötvös súlyának és tekintélyének volt tulajdonítható.

A napilapok, amelyek a csonkafüzesi hulla felboncolása óta tíz napig csak úgy ontották a tiszaezlári ügyre vonatkozó táviratokat és értesítéseiket, s csaknem naponta vezércikkben foglalkoztak az országos izgalmat keltő hullacsempészettel, s a zsidóságnak a perben tanúsított magatartásával, most mély hallgatásba burkolóztak, s e hallgatás a lapok nagy részénél hosszú hetekig, augusztus 20-ig tartott, amely nap, mint látni fogjuk, szintén egy nevezetes fordulópont volt a tiszaezlári perben.

A „Pesti Hírlap”, „Pesti Napló”, „Egyetértés”, „Ellenőr”, „Hon”, „Magyar Állam”, „Magyar Korona” versenyeztek a hallgatásban, s csak a kormány félhivatalos könyomatosának, a Futtaki által szerkesztett „Budapester Correspondenz”-nek stereotíp, semmitmondó kommunikéit közölték, amely napról-napra majdnem szórói-szóra ez volt:

„A tiszaezlári ügyben ma sem érkezett semmiféle olyan hivatalos értesítés, mely akár a vizsgálat eredményének újabb mozzanatairól, akár a vallomásokról szólna.”

Amint a „Pesti Hírlap” írta gúnyolódva: „mindennap variálja a semmit” (július 7).

E nagy hallgatás és csend közepette július 10-i számában megszólalt a félhivatalos kormánypárti „Hon” és a zsidóságnak a tiszaezlári ügyben tanúsított magatartásáról a tényeknek teljesen megfelelő összefoglaló képet közölt, ami azután kormánykörökben nagy riadalmat okozott. A szerkesztőséget bizonyára megleckéztette Tisza Kálmán, mert ettől kezdve azután harapófogóval sem lehetett egy szót sem kihúzni a „Hon”-ból a tiszaezlári ügyre vonatkozólag a lapnak egészen szeptember 1-én történt megszűnéséig, illetve az „Ellenőr”-rel történt fuzionálásáig.

Az érdekes és minden szavában igaz közlemény így szólt:

„A zsidók közül igen sokan nemcsak jajveszékélésük által tették az ügyet oly lármássá, hanem tényleges

közreműködésük által is. Tiszaeszláron már nincs zsidó, kit a hatóság ki ne hallgatott volna, s kétségtelen, hogy sokan voltak közülök a büntett tudói. Az ügyetlen Heumann azonban még most is Istóczyt és Ónodyt akarja Solymossi Eszter holtteste végett megmótoztatni, s más zsidók szintén eléggé megfontolatlanul védelmezni akarják a bünösöket. Általában elmondhatni, hogy a tiszaeszlári büntetést a zsidók jajgatása fújta fel. Ha nem csinálnak felekezeti és faji ügyet belőle, már rég elhallgattak volna vele. Nekik jobb lett volna a bünös kinyomozását, s szigorú megbüntetését sürgetni. Okos ember úgy sem hiszi, hogy itt rituális gyilkosság forogna szóban, azaz olyan, melyet dogmák, vagy erkölcsi és egyházi szabályok rendszeresen parancsolnának, de valószínű, hogy babonás tettekből származó gyilkosság volt, amilyen minden vallásfelekezet körében időről-időre felmerült. Mi köze a tisztességes zsidóknak ahhoz, hogy egy pár vallásos rajongót örültek házába csuknak, vagy egy pár gazembert felakasztanak, habár az történetesen zsidó is? Az igazságszolgáltatás folyamának meggátolása ellenben oly – hogy kemény szóval ne éljünk –, tapintatlanság, mely természetesen növeli az antiszemitizmus irányt és az igazgottságot.”

A hallgatókhoz csatlakozott a mindig pártatlan és tárgyilagos „Budapesti Hírlap” is. Hallgatását azonban még Eötvösék fellépése előtt előre bejelentette az olvasóinak:

„... meg lehet mindenki győződve, hogy a tiszaeszlári eset nem rejtély többé, hanem bűnügy. A társadalom visszanyerte egész nyugalmát, s megbízik azon férfiak erélyében, kik eddigi fáradhatatlan tevékenységükkel a vizsgálat eredményessége által érdemeket nyertek maguknak.

Nekünk többé semmi okunk, hogy a vizsgálat további adatait idő előtt nyilvánosságra hozzuk. Eddig szükség volt a közönség megnyugtatására, tájékoztatására.

... felmentve érezzük magunkat a feladat alól, hogy még egy vizsgálat alatt levő bűnügyről részletes jelentéseket adjunk.”

A lapok hallgatása egyébként az ügyre nézve csak jótékony és üdvös lehetett, sőt egyenesen szükséges is volt, nemcsak azért, hogy az amúgyis végsőkig fokozódott izgalom még tovább ne nőjön, hanem a vizsgálat eredményességének érdeke volt, hogy az egyes tanúk vallomásai, a naponként kinyomozott újabb körülmények ne kerüljenek nyilvánosságra, s ezáltal az egyes nyomokat, bizonyítékokat meg ne hiúsíthassák azok, akiknek ez érdekében állott.

Hiszen ezért tiltottam le a csonkafüzesi hullaszemle után napokig minden, a tiszaeszlári ügyre vonatkozó, Nyíregyházáról és környékéről feladott táviratok továbbítását is.

A védelem tehát helyesen, okosan, üdvösen cselekedett volna, ha a napilapok elnémitésében kizárólag az a cél vezette volna, hogy a vizsgálat menete ezáltal is megkönnyíthető, s az igazság felderíthető legyen. A védelemnek azonban nem volt ez a célja. A hallgatás a védelemnek csak azért kellett, hogy nyugodtan, zavartalan felkészülhessen arra a nagy zenebonára, amit ütni készült, s hogy a nagy csend után annak annál nagyobb legyen a hatása. Amikor a védelem azután alaposan elkészült az összes előmunkálatokkal – mint látni fogjuk a későbbiekben –, a nagyközönséget kárpótlandó, egy adott jelre felrobbantotta az összegyűjtött puskaport, s ütött akkora zajt a sajtóban, hogy hangja a világ minden tájára elhallatszott.

Verhovay Gyula lapja, a „Függetlenség” volt az egyedüli napilap, amely nem csatlakozott a hallgatók táborához, hanem napról-napra hosszú tudósításokat közölt az előnyomozat egyes mozzanatairól.

A „Függetlenség” jólétesültségét később Mezei Ernő országgyűlési képviselő szóvátette a parlamentben is, és úgy engem, mint a bűnvizsgálatnál közreműködő többi hatósági személyeket hivatalos titkok elárulásával vádolt meg.

Az interpelláció által személyében érintve lévén Verhovay Gyula, aki szintén országgyűlési képviselő volt, nyomban felfedezte a titkos forrást, amelyből a hiteles értesüléseket vett«. A „Függetlenség” tudósítója egyszerűen napról-napra megfigyelte, kiket hallgatok ki, s nyomban kihallgatásuk után mindegyiket apróra kikérdezte, milyen kérdéseket kaptak és azokra milyen feleleteket adtak. Így aztán valóságos vizsgálatot folytatott a „Függetlenség” a hivatalos bírói vizsgálatnál párhuzamosan. Természetes, hogy értesülései a legpontosabbak voltak.

Eleinte, míg rá nem jöttem az ügyes fogásra, magam is gyanakodtam, nem a jegyzőkönyvvezető vagy a nyíregyházi királyi törvényszéknek az iratokat kezelő valamely tiszt viselője, árulja-e el a hivatalos titkot?

A „Függetlenségnek ez a jólétesültsége rendkívül kellemetlen és az előnyomozatra káros

hatású volt, de a tudósítók közlését megakadályozni a sajtószabadságnak törvényellenes flagrns megsértése nélkül nem lehetett. A bűnpernek éppen a legkritikusabb stádiuma volt akkor: a hullacsempészet részleteinek kibogozása folyt, s talán a „Függetlenség” tudósításai is hozzájárultak ahhoz, hogy Solymosi Eszter ruháiba felöltöztetett holttest eredetét, a holttest csempészet kiinduló szárait kinyomozni, végeredményben felfedezni nem lehetett. Hiszen a csempészetben részesek naponként értesülhettek a „Függetlenségiből, mit nyomozott ki a vizsgálóbíró, milyen új nyomokat fedezett fel, s volt idejük és alkalmuk a további szálatokat elrejtteni, megsemmisíteni.

Verhovay azzal indokolta meg a tiszaezlári ügy napirenden tartását, hogy „el ne temessék hallgatással, vagy félhivatalos igazat nem mondással” (július 12). Ennek az indoknak őszintesége azonban nem fogadható el. Hiszen az ügy a pártatlan bíróság kezében volt, s nem volt sem oka, sem joga sem Verhovaynak, sem másnak feltételezni, hogy a bíróság az ügy eltussolásához segédkezett fog nyújtani. Azt hiszem, nem tévedek, ha a kérdés napirenden tartásának indokát némi kis üzleti számításban keresem.

A tiszaezlári ügy akkor már világszenzációvá nőtt. Az újságolvasó közönség lázas izgalommal olvasta a bűnpörről szóló tudósításokat, s azt a lapot olvasta és vásárolta legszívesebben, amely legjobban kielégítette kíváncsiságát. A tiszaezlári kérdést napirenden tartani, a nyomozás részleteiről érdekes közleményeket adni, egy napilap számára olvasótáborának kiterjesztésére, s anyagi erejének nagymérvű gyarapodására nyújthatott kedvező kilátást, kivált akkor, amikor a többi lapok részint a kormány parancsára, részint Eötvös nagy befolyása folytán, egyelőre hallgattak.

A „Függetlenség” tudósításai természetesen a legnagyobb zavart okozták a kormány köreiben. A félhivatalos könyvatos, a „Budapester Correspondenz” naponta jelentette – mint már említettem –, hogy a tiszaezlári ügyben semmi újabb hír nincsen, s ezzel szemben a „Függetlenség”-ben napról-napra olvashatta bárki a részletes, érdekesen feltálat tudósításokat.

A kormány sajtója, a „Budapester Correspondenz”, cáfolni próbálta a „Függetlenség” tudósításait. Július 6-án az összes napilapoknak leadta a Futtaki könyvatos az alábbi hivatalos kommunikét:

„A tiszaezlári bűnügyben folyó vizsgálat eddigi eredménye, s különböző vallomások felől egyik másik lapban közölt hírek – félhivatalos biztosítás szerint. – merő kombinációkon alapulnak, amennyiben hivatalos értesítés mindazokról illetékes helyre mai napig nem érkezett.”

Természetesen a félhivatalos biztosításnak senki sem adott hitelt, s annál nagyobb hévvel és buzgalommal olvasták a „Függetlenség” újabb tudósításait.

Július 12-én írja a „Függetlenség”:

„A kormány köreiben a legnagyobb zavar uralkodik a bűnténnyel szemben. A mi közleményünkre 48 óráig gondolkoztak, mitévők legyenek. Először kerülgették, később kijelentettek sok körülírás mellett, hogy két hét óta nem kaptak jelentést, majd azzal álltak elő, hogy jött jelentés, de e szerint a vizsgálat lényegesebb eredményekre nem vezetett stb.

A választásokra pénz kell, s ha nyíltan állanak elő a vizsgálat eredményeivel, a pénzhatalmak rosszalását vonják magukra.”

A vizsgálat eredményeinek nyilvánosságra hozatala a pénzhatalom körében természetesen nagy izgalmat és felháborodást keltett. Most már ismeretessé váltak a „Függetlenség” tudósításai révén lassankint a hullacsempészet részletei, s eltűnt minden remény, hogy Eszter ruháiba öltöztetett holttestről elhithetően sikerüljön, hogy az Solymosi Eszter holtteste. A zsidóság hangulata napról-napra ingerlékenyebb, magatartása provokálóbb lett. Hiába írta a „Függetlenség” július 13-án:

„Lehetetlen, hogy a legjobb akarattal ne figyelmeztessük a zsidó értelmiség élén álló férfiakat, hassanak oda, hogy hitsorsosaik no ragadtassák el magukat provokációkra. Ne

idézzenek fel erőnek-erejével olyan állapotokat, melyektől Isten mentse meg az országot.”

A „Függetlenség” a vizsgálat eredményeinek nyilvánosságra hozatala, s általában a zsidóság magatartását eleitől kezdve legélesebben kárhóztató cikkei miatt a zsidóság bojkotálta, s mindent elkövetett, hogy a lapot anyagilag, szerkesztőjét, Verhovay Gyulát pedig erkölcsileg is tönkretegye.

Verhovay azonban hajlíthatatlan maradt. Úgy látszik, mint vérbeli újságíró, most már tüzelte, ingerelte a harc az igazság kiderítéséért a bűnpalástoló nagy hatalommal szemben.

Július 15-én írja a „Függetlenség”:

„... biztosíthatjuk olvasóinkat, hogy ezentúl is a legfeszültebb figyelemmel fogjuk kísérni az ügyöt és a lapunk ellen több helyen a vallási és faji türelmetlenség izgágasága által elfoglalt állás csak makacsabbá fog tenni a részrehajlatlan igazság küzdelmében.”

Nyilván ebbe az időpontba esik Verhovay antiszemita érzelmeinek kialakulása. Ámbár ő sohasem volt abban az értelemben antiszemita, mint Istóczy és Ónody, mert hiszen Istóczyval szemben, aki azt vallotta, hogy a zsidót asszimilálni nem lehet, hirdette és hangoztatta élete végéig, hogy a magyarországi zsidóságnak meg kell magyarosodni, a magyar nemzet testébe kell beolvadni.

Mindazonáltal a zsidóság nagy részének a tisztaeszlári ügyben kezdettől fogva tanúsított magatartása, a szatmármegyei zsidó bevándorlást korlátozó kérvénnyel szemben való ellenséges állásfoglalása mélyen felháborította, s a zsidósággal szemben éppúgy kedvezőtlenül hangolta Verhovayt is, mint az egész keresztény magyarságot.

A különbség csak az volt, hogy sokan vagy magasabb államérdekből, vagy a pénzhatalom iránti tiszteletből, felháborodásukat és ellenszenvüket elfolytatták, mások azonban nyíltan kifejezésre juttatták.

Verhovay ragyogó tollát epébe mártva hadakozott a bűnpalástoló és az eszlári gyanúsítottakkal szolidáris zsidósággal szemben, s e harcban nem ismert félelmet, meghátrálást, egész sereg párbajt vívott, s sebeket kapott és osztott, végül is elvérzett, nem tudván kellően mérlegelni az erőviszonyokat. A vakmerőségig bátor ember, még ha olyan országos népszerűségű, olyan ragyogó tollú újságíró is, mint amilyen Verhovay volt, csak egy ember, s szemben volt a nagyhatalmú szolidáris zsidóság, sok ezren egy ellen. Az ilyen egyenlőtlen harcban csak elvérezni lehetett.

Verhovaynak első nagyobb összeütközése Eötvös Károllyal támadt. Mindjárt, amidőn nyilvánosságra jutott, hogy Eötvös és két védőtársa elvállalták az eszlári zsidók védelmét – mint láttuk – leleplezte, hogy a védelemmel az országos központi izraelita iroda bízta meg Eötvöst, aki azt akkor erősen cáfolta ugyan, de húsz évvel később mégis beismerte.

Ez az első leleplezés már módfelett bosszantotta Eötvöst. Ismerte jól Verhovayt, tudta, hogy veszélyes ellenfélre tett szert benne.

A második leleplezés Eötvös említett nyíregyházi védői irodájáról szólt,

Eötvös azonban nem volt az az ember, aki könnyen fel ne találja magát. Megkísérelte nyíregyházai állandó tartózkodásának jogcímét felmutatni. Erre egyik intézkedéssel akaratlanul is kedvező alkalmat szolgáltatott neki.

Annak ellenére ugyanis, hogy a védőügyvéd szerepe abban az időben az előnyomozat szakában mindössze annyi volt, hogy a gyanúsítottak előzetes letartóztatására, vagy annak meghosszabbítására vonatkozó bírói határozatokat előtte is kihirdessék, július 15-én felhívtam a védőket, hogy maguk vagy helyetteseik tartózkodjanak állandóan Nyíregyházán, s jelentsék be ottani tartózkodási helyüket, hogy részükre a határozatok kézbesíthetők legyenek.

Természetesen ez az intézkedésem legtávolabbról sem tette szükségessé, hogy Eötvös vagy védőtársai Nyíregyházán tartózkodjanak, hanem egyszerűen megbízhatták volna Heumannt a helyettesítéssel, hiszen védői működésről szó sem volt, s az időnkint hozott határozatok tudomásulvételére nem kellett az ország első kriminálislistájának állandó-jelenléte.

Eötvös sietett felhasználni a kedvező alkalmat, hogy a közvélemény előtt igazolja a

nyíregyházi „jogvédő iroda” működését. Az egyik szócsövében, az „Egyetértés”-ben közölte, hogy a vizsgálóbíró öt táviratilag Nyíregyházára rendelte állandó tartózkodásra.

A hír megjelenése után kérdést intéztem hozzám a „Függetlenség” nyíregyházi külön tudósítója annak valódisága felől. Természetesen kijelentettem, hogy abból ilyen formában egy szó sem igaz. Verhovay a „Függetlenségben” azután másnap leleplezte Eötvös igazolási kísérletét. Eötvös július 23-án az „Egyetértésben” nyilatkozott, hivatkozván a vizsgálóbírói végzés tartalmára. A nyilatkozat tartalma miatt azután Verhovay lovagias elégtételt kért. A vége az lett, hogy kölcsönös kimagyarázás után megállapították a félreértést, Eötvös pedig visszavonta nyilatkozatát. Az ügy tehát békés elintézését nyert. Ettől kezdve azonban Eötvös és Verhovay elkeseredett ellenfelekké váltak.

Annak a hatásnak ellensúlyozásául, amelyet a „Függetlenségnek” a vizsgálat eredményeiről szóló tudósításai okoztak, a „Pester Lloyd” igyekezett továbbra is hamis hírekkel félrevezetni a közvéleményt.

Július 4-én egy hosszabb tudósítást közöl a „Pester Lloyd”, olyan fantasztikus hazugságokat hordva össze, hogy azt a „Pesti Hírlap” másnap, július 5-i számában a következő megjegyzéssel közölte le:

„... meg kell jegyeznünk, hogy reánk azt a benyomást gyakorolja, mikép dr. Heumann, a vádlottak volt ügyvédjének adatai után készült.”

A „Pesti Hírlap” nem tévedett. A „Pester Lloyd”-ban megjelent tudósítások ezután is a Weinstein-Heumann-féle sajtóirodában készültek, amelynek vezetését és irányítását most már maga Eötvös vette át.

Július 20-án ez a sajtóiroda ugyancsak a „Pester Lloyd”-on keresztül jelenti, hogy „Tiszaeszláron tegnap az összes zsidókat elfogták és nyolc óráig zárva tartották”. Természetesen ez is valótlan volt éppúgy, mint a „Pester Lloyd” többi tudósítása.

Azután a „Pester Lloyd” is elhallgatott pár hétre. A nyíregyházi sajtóiroda bizonyára értesítette, hogy nagy szenzációk készülnek Nyíregyházán az Eötvös-féle boszorkánykonyhán. Várni kell, amíg Eötvös elsüti majd a nagy ágyút. Július 23-án, amikor a Verhovay-ügyben nyilatkozott az „Egyetértés”-ben, már beígérte Eötvös a védelem első vívmányait: „Nem sokáig lehet már az országot hazugsággal tartani, remélem, rövid időn világhírű derül az ügy állására” – írja.

Verhovay nagyon jól ismerte Eötvöst, ismerte gondolkozását, szavahihetőségét, eszközeit. Jó előre megjövendölte tehát, hogyan fog Eötvös „világhírűt deríteni” az ügy állására.

A „Függetlenség” július 29-i számában a zsidóságnak magatartását a tiszaeszlári ügyben több stádiumra bontja fel.

„Első volt, hogy Solymosi Eszter eltűnését tagadták, Lichtmann az oekonom, a „Pester Lloyd”-on keresztül úgy informálta a sajtót, hogy Eszter megkerült. Mikor ezzel az ötlettel felsültek, az országnak majd minden részén fedeztek fel egy élő Solymosi Esztert, egyszer a bordélyházban, egyszer a cigánysátorban, majd kóborló cseléd képében. Csakúgy teremt a Solymosi Eszter, mint a gomba, volt elég, egyedül az igazi nem volt.

Ez volt a második stádium, ha nincs eleven Eszter, teremteni kell holtat! Jött a hullacsempészet. Amidőn azután ez sem sikerült, s lelepleződött az egész hullacsempészet komédia, akkor kezdődik a vizsgálat helyességének, törvényességének, pártatlanságának kétségbevonása. A hullaszemle nem jól volt keresztülvive. Jó és tökéletes a szemle csak akkor lett volna, ha ráfogja a dadái hullára, hogy az Solymosi Eszteré, s hogy Huriné rossz bánásmódja vitte a leányt a Tiszának.

Ez a mostani stádium.

Koránt sincs azonban vége. Megmondjuk, hogy jönnek ezután majd sorjában.

Hetedik stádium lesz a támadás a vizsgálat ellen. A vizsgálat rosszul volt vezetve.

Harcolnak minden fegyverrel a vizsgálat és annak vezetője ellen.

Nyolcadik stádium lesz, hogy mindenáron ki fogják akarni sütni, hogy az álhulla az igazi. Lévén logikai új rend, hogy nem a teste tette Esztert Eszterré, hanem a ruhája ...”

Verhovay jóslatai, mint a következőkben látni fogjuk, pontosan beváltak.

A tiszaeszlári pernek új stádiuma kezdődött. Támadás, harc minden fegyverrel a vizsgálat ellen. A harc élén egy nem mindennapi elme, úgy az élősónak, mint az írott betűnek mestere, eszközökben nem válogató, mindenben és mindenkin keresztül gázoló, összeköttetései,

befolyása és szellemi nagyságának tudata vakmerővé tették ebben a harcban, amelyben mellette volt ezenkívül az egész pénzhatalom, a zsidóság. Minden hatalom és eszköz a kezében volt tehát, csak egyetlen hiányzott, egyetlen hatalom állott szemközt vele: az igazság.

A harc egyenlőtlen volt. Ennyi hatalommal, eszközzel, befolyással könnyű volt a győzelem. Ebben a harcban csak az igazság bukhatott el.

V.

EÖTVÖS LEGFŐBB CÉLJA: ELHITETNI, HOGY A CSEMPÉSZETT HOLTTEST SOLYMOSI ESZTERÉ.

– KOZMA FŐÜGYÉSZ A VÉDELEM SEGÍTŐTÁRSA.

– TITKOSRENDÖRT KÜLDENEK KI NYÍREGYHÁZÁRA. – ÁTHOZZÁK MISKOLCRA SÓSKÁLMÁN ALÜGYÉSZT. – ÖSSZEÜTKÖZÉSEIM EGRESSY NAGY ÜGYÉSSZEL. – A BÍRÓSÁG ÉS AZ ÜGYÉSZSÉG KÖZÖTT MEGSZÚNIK A JÓVÍSZONY.

Eötvös Károly, amidőn védőtársaival együtt elvállalta a gyanúsítottak védelmét, a siker biztosítékának s ehhez képest a védelem legfőbb céljának tekintette az elhirtelenkedve rendezett és csúfos kudarccal végződött hullacsempészet hibáinak helyrehozását és az igazsággal szemben annak elhitetését, hogy a csonkafüzesi holttest a Solymosi Eszter holtteste és hogy Solymosi Eszter nem bűntény áldozata, hanem gazdasszonyának, Hurinének rossz bánásmódja következtében öngyilkos lett. Olyan feladat volt ez, amely még egy olyan élesesű embernek is, mint Eötvös volt, igénybe vette minden energiáját, szellemi éberségét, ügyességét, találékonyságát.

Nem kisebb dologról volt szó, mint egy idegen holttestről, aki életében ledér életmódot élt, finom, ápoltságú és lábú, fejletkorú nő volt, elhitetni, hogy azonos a durva munkát végző, mezítláb járó, fejletlenkorú, ártatlan kis paraszt cselédlánnyal, Solymosi Eszterrel. Elhitetni, szemben három orvosszakértővel, a leányka anyjával, rokonaival és az egész faluval.

Hogy ezt a majdnem lehetetlenséggel határos herkulesi munkát elvégezhesse, nyomban a védői fegyvertárának nála szokásos eszközeihez, a rágalomhoz nyúlt és megvádolta a három orvosszakértőt, hogy tudatlanságból, lelkiismeretlenségből, felületességből és a zsidók iránti ellenszenvből adtak olyan véleményt, amely kizárta a lehetőségét annak, hogy a holttest a Solymosi Eszteré volna, s megvádolt engem, hogy Székely Ferenc főügyész helyettesével egyetértvén, ugyancsak a zsidóság iránti gyűlöletből, olyan irányban vezettem a hullaszemlét, hogy Solymosi Eszternek felismerése az anya, a rokonok és ismerősök által lehetővé volt tényleg.

A vizsgálatnak azonban addig már nemcsak az a negatív eredménye volt, amely kétségtelenné tette, hogy a csonkafüzesi holttest nem a Solymosi Eszter holtteste, hanem voltak pozitív bizonyítékai is! Scharf Móricnak igen sok külső körülmény folytán valószínűnek látszó vallomása arról, hogy Esztert az eszlári zsidók gyilkolták meg, továbbá a Matej, Herskó és Smilovics egybehangzó vallomásaival bebizonyított holttestcsempészet. Mielőtt tehát a védelem azt a tényt kísérelte volna megcáfolni, hogy a hulla nem lehet a Solymosi Eszteré, előbb a vizsgálat pozitív eredményeit kellett valamilyen módon megdöntenie: Scharf Móric vallomását és a holttestcsempészet tényét. Hogy pedig ezt elérhesse, előbb megkísérelte (Scharf Móric kiszabadítását a hatóság őrizetéből, hogy a Heumann-Weinstein-társaság kezei köze kerülve fenyegetéssel és terrorral vallomását vele visszavonassák, másrészt megkísérelték Matejt, Herskót, Smilovicsot ugyancsak szabadlábra helyezni, hogy azután vallomásaik visszavonására bírják rá, aminek megtörténte után bizonyítható, hogy úgy Scharf Móricot, mint Matejt, Herskót és Smilovicsot és általában mindenkit, aki a gyanúsítottakra terhelő vallomást tett, a vizsgálóbíró és csendbiztos fenyegetéssel, kínzásokkal, éjjeli vattalásokkal kényszerítették vallomástételre.

A védelemnek e munkájához kedvező légkörre, külső körülményekre volt szüksége. Hogy ez a kedvező légkör kialakulhasson, s a védelem munkájában teljesen szabad kezű nyerhessen, mindjárt kezdetben hatalmas támasz és segítség állott Eötvösék rendelkezésére a kormányhatalom részéről.

A védelem vállalkozását annak ellenére, hogy élén a túlsóbaloldal egyik vezére állott, Tisza Kálmán az ország pénzügyi érdekei szempontjából teljes rokonszenvvel fogadta.

Eötvös ezt tagadja ugyan, azonban ez a tényen nem változtat. „Oly erős és erőszakos volt – írja – a zsidók elleni felekezeti izgatás, oly egyetemesen népszerű a vizsgálat iránya és működése, hogy az irányt megváltoztatni, e működést megzavarni, a teljes népszerűtlenség állapotába juttatta volna a kormányzatot. Gyakorlati államférfi erre alig vállalkozhatott. Tisza Kálmán semmiesetre sem vállalkozott volna.”

Tisza Kálmán nem is merte nyíltan demonstrálni, hogy a védelemnek a bűnügy elsimítását, elpalástolását célzó munkája, a kormány pénzügyi tervei szempontjából neki mennyire kedvező. A bíróság munkájába beavatkozni, a bírói függetlenséget megsérteni nem is akarta, de nem is akarhatta volna, mert hiszen ez a keresztény magyarság körében olyan ellenérzést ébresztett volna, amely a még oly szilárdan megalapozott s egy teljesen hatalma alatt álló parlamenti többség által támogatott pozícióját is megingatta volna.

Miután azonban a zsidóság magatartása országszerte a legnagyobb antiszemita hangulatot teremtette meg, amely az egész világ zsidóságának: a pénzhatalomnak Magyarországgal szemben való tartózkodását, sőt ellenszenvét váltotta ki, a tisztaeszlári per eseményei pedig napról-napra kedvezőtlenebbül hangolták a pénzpiacot, az ország pénzügyi helyzetére s a küszöbön állott rente konverzióra tekintettel, a „salus reipublicae” követelménye volt az antiszemitizmust megszüntetni. Mivel pedig annak közvetlen okozóját, a zsidóság magatartását megváltoztatni még Tisza Kálmánnak se sikerült, nem volt más választás, mint az okozatok láncolatában továbbhaladva, a zsidóság antiszemitizmust provokáló magatartásának előidézőjét, a tisztaeszlári ügyet tapintatosan, észrevétlenül, a bírói függetlenség megsértése nélkül elsimítani. Amit Székely Ferenc közvetlen tapasztalatai nyomán Kozma Sándor főügyész jelentett, az a legnagyobb mértékben nyugtalaníthatta Tiszát s a lelke mélyén bizonyára örömmel vette tudomásul, amikor Eötvös Károly vette kezébe a gyanúsítottak védelmét.

Az igazságügyminiszter akkor Pauler Tivadar volt, kiváló jogtudós, a budapesti egyetemen a büntetőjog tanára. Eötvös szerint maga is hitt a vérvádban, s a nagy per vádlottainak bűnösségében” (II. 93.). Ezalatt azt kell érteni, hogy nem volt hajlandó a bűnpalástolók kezére járni s a védelemnek Nyíregyházán kedvező légkört teremteni. Tudós, elméleti ember volt Pauler, s nem gyakorlati államférfi. Nem volt érzéke a „salus reipublicae” követelményei iránt. A bírói függetlenség előtte szent és sérthetetlen volt.

Kozma Sándor éppen ellenkező egyéniség. Az ügyészi intézménynek Magyarországon e nagyszerű megeremtője, ízig-vérig gyakorlati ember, akit minden ténykedésében a „salus reipublicae” követelménye vezetett. Kozma tisztán látta és átértette Tisza Kálmán intencióit. Látta, hogy az országnak súlyos érdekei követelik, hogy a tisztaeszlári ügy hullámai elcsendesüljenek, látta, hogy a zsidóság megváltozhatatlan szolidaritása folytán milyen következményei lennének, ha az eszlári gyanúsítottak bűnössége kiderülne. Lehetséges az is, hogy Kozma Sándornak nemcsak célszerűségi, államraison szempontból magára eröltetett, avagy bizalmas benső barátja, Eötvös Károly által szuggerált véleménye, hanem benső meggyőződése is volt, hogy a tisztaeszlári gyanúsított zsidók ártatlanok, s hogy minden terhelő adat ellenük antiszemita koholmány. Egy azonban bizonyos; Eötvös Károly fellépésétől kezdve mindvégig a tisztaeszlári perben a védelemnek segítőtársa, támasza, a Nyíregyházán székelő bűnpártoló szövetkezetnek pedig legfőbb reménysége, bizodalma volt.

Amint már rámutattam, június 25-én, amikor Eötvös már a védelmet elvállalta, de még az nyilvánosságra nem került, Weinstein Miksa tudósítása folytán az „Ellenőr” megírta, hogy Kozma Sándor egész új vizsgálatot és nyomozatot kezd, kihallgatja az összes tanúkat, a budapesti orvosokkal újra megvizsgálhatja, a csonkafüzesi hullát, mert „nem járulhat hozzá ahhoz a feltevéshez, hogy a zsidóság idegen hulla csempészésével akarta félrevezetni az igazságszolgáltatást”.

Kozma nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a tiszaezlári perben az igazság örökre felderíthetetlen maradt. Szolgáljon mentségéül, hogy amit tett, abban a meggyőződésben tette, hogy az ország érdeke úgy kívánja. Köztudomású volt puritán becsületessége, fel sem tételezhető, hogy ténykedésében más érdek vezette volna.

Tisza Kálmánnak Kozma Sándor bizalmas embere volt s bár az igazságügy miniszteri székben Pauler ült, Kozma Sándornak nagyobb volt a hatalma és befolyása, mint Paulernek s a tiszaezlári ügyben Tisza Kálmán mindig Kozmával tárgyalt közvetlenül.

Nyilvánvaló, hogy mindjárt akkor, amidőn Székely Ferenc jelentése folytán Tisza a valódi helyzetről felvilágosítást nyert, már elhatározták, mi lesz Kozmának a teendője a továbbiakban.

Székely hazaérkezése után június 25-én Jekelfalussy min. tanácsos, a belügyminisztérium rendőri osztályának főnöke – kétségtelenül Tisza Kálmán belügyminiszter tudtával – egy titkosrendőrt küldött le Tiszaezlárra és pedig anélkül, hogy erről Korniss Ferencet, illetve az ő útján engem értesített volna. Erről a titkosrendőrrel már szó volt fentebb. Ő volt az a bizonyos Barcza Dani, aki a barátság ürügye és álarca alatt előbb Recsky, majd Henter várnagy házába férközött, hogy ott Scharf Móricot ellenkező vallomásra vegye rá. Amint a végtárgyaláson elbeszélte, ő olvasván a „Pesti Hírlap”-ban, hogy nincs jó rendőrségünk, mert ha volna, Tiszaezláron a helyszínen minden szálát összeszedne és a vizsgálóbíró kezére juttatná, ezen vérig sértődött s felmenvén Jekelfalussyhoz, önként ajánlkozott fel, hogy nyomozni fog az eszlári ügyben. Jekelfalussy megbízta, hogy bizalmasan puhatolódzzék a helyszínen. Majd utóbb Kozma főügyésztől kapott megbízást titkos nyomozásra. Erről a bizalmas megbízatásról akkor senki sem tudott s mindez csak egy évvel később a végtárgyaláson derült ki. A „Budapesti Hírlap” 1883 június 29-én így írt róla:

„Egy további rejtély Barcza Dani szereplése a perben. Rendőri ambíció és a belügyminisztérium rendőri osztályának privát megbízása vitte őt a nyomozás színhelyére.

A törvényszék az igazságtigyminí6ztérium égisze alatt kiküld egy vizsgálóbírót, az országos rendőrség a belügyminisztérium égisze alatt kiküld egy vizsgáló rendőrt, a vizsgálóbíró hegyibe. A kormány, íme, egy főbenjáró dologban a törvényszéket titkosrendőri felügyelet alá helyezi, sőt mi több, a vizsgálatba való beavatkozás egy nemére feljogosítja. Nem megdöbbentő megfoghatatlanság ez? Nem kompromittálása a közhatalomnak?”

Barcza Dani azután, amint már láttuk el is végezte megbízatását. Munkája azonban nem járt sikerrel. Járt Hurinénál és Solymosinénál, de nem sikerült sehol hamis bizonyítékokat szerezni és a bűnpalástoló szövetkezetnek szolgáltatni.

Említettem már, hogy Kozma Sándor régi, bizalmas, benső barátja volt Eötvösnek, amiről utóbbi is megemlékszik (II. 77.), s miután a kormánynak intenciója végső eredményben egyezett a védelem intenciójával, a védelem eszközeiről pedig, ha nem akart, nem kellett tudomást vennie, nem volt nehéz a Kozma Sándor pártfogását és segítségét megnyerni arra, hogy mindenekelőtt a védelem részére kedvező légkör alakuljon ki.

Eötvös Kozma barátságának felhasználásával elsősorban Egressy Nagy László alügyészt akarta eltávolítani, s olyan ügyészt kirendeltetni, ki a vizsgálóbírónak a vizsgálatnál nem segítőtársa és támasza legyen, hanem egyenesen azzal a rendeltetéssel foglalja el Egressy Nagy helyét, hogy a vizsgálat menetét, ahol lehet, megakassza és a vizsgálat eredményeit megghiúsítsa.

Egressy Nagy László az ügyészi tisztében inkább bírói kvalitással és erényekkel működött. Bíró és ügyész között pedig nagy a különbség hivatásban és a tisztevel járó követelményekben. A bíró ítél és a jó bíró más szempontot, más elvet nem tarthat szem előtt, mint a „Fiat justitia” elvét. A bíró független és ítélezésében nem befolyásolhatja semmi földi hatalom. Az ügyész az államhatalomnak képviselője, működésében egyedül csak a „salus reipublicae” elvét tarthatja szem előtt. Az ügyésszel a mindenkori kormányhatalom rendelkezik, utasítja és az utasítást híven, bírálat nélkül teljesíteni köteles, ellenkező esetben a kormány tőle az ügyészi megbízatást visszavonhatja, vagy más helyre rendelheti. Egressy

Nagy László nem tudta magáévá tenni a kormányhatalom álláspontját, a „salus reipublicae” követelményét, mely szerint a tisztaeszlári ügyben az igazságot felderíteni nem szabad. Kozma Sándornak sok baja volt a hajthatatlan, nyakas Egressy Nagy Lászlóval. A főügyészség rendeleteire, amelyek nem ritkán a tisztaeszlári ügyben valamely ténykedését helytelenítette, önérzetesen és igazságának tudatában vágott vissza. Többek között Kozma mulasztásul róttá fel Nagy Lászlónak, hogy az eszlári ügyről – felhívás nélkül – jelentést nem tett. Nagy László az erre tett jelentésében kissé méltatlannak nyilvánította a Kozma leiratának tartalmát, mire Kozma újabb leiratát e szavakkal kezdte: „a fennhéjázó modorban tett jelentésére” stb.

Kozma ennek ellenére sem helyezte át. Sokféle gyanúsításra adott volna ez okot abban a túlfűtött izgatott közhangulatban, s a keresztény közvélemény bizonyára egyetemesen zúdult volna fel az intézkedésben, meglátva annak a valódi intencióját, hogy Nyíregyházára oly ügyész kerüljön, aki kevesebb buzgósággal képviseli a vádat az eszlári zsidókkal szemben. Valami okot, ürügyet kellett tehát Egressy Nagy eltávolítására kitalálni. Kinek a fejében született meg a gondolat? Nem lehet tudni. Tény azonban, hogy a terv úgy alakult ki, hogy az ügyészt és vizsgálóbírókat egymásra kell uszítani, s mikor az ellentét annyira kiéleződik, hogy a helyzet tarthatatlanná válik, akkor kell az ügyészt eltávolítani. Így azután senki sem mondhatja, hogy az a zsidók érdekében történt. A terv sikerében bízva, mindjárt egy második ügyészt küldött Kozma Nyíregyházára Egressy Nagy László mellé, statisztikai adatok gyűjtésének ürügye alatt, akinek küldetése az volt, hogy Eötvös Károlynak mindenben kezére járjon, segítségére legyen s a vizsgálat eredményét megsemmisítse.

Kozma Sándor erre a szerepre az akkor a miskolci kir. ügyészséghez beosztott Sós Kálmán alügyészt szemelte ki.

Ez a Sós Kálmán volt az a hírhedt egyén, aki később bírói tisztségbe kerülve, a bírói palástot beszennyezte s évtizedek óta az egyetlen magyar bíró volt, aki ellen a megvesztegetés vádját emelték.

1904-ben lepleződtek le Sós Kálmánnak pályája kezdete óta folytatott aljas üzemei. Mint a budapesti büntetőtörvényszék egyik fellebbviteli tanácsának elnöke, ítéleteit egy Schwarc Ábrahám nevű egyén közvetítésével állandóan pénzért rendeltette meg. A börtönbüntetés elől azután Amerikába szökött.

Sós Kálmán már mint miskolci ügyész is a lehető legrosszabb hírben állott. Még nem is érkezett meg Nyíregyházára, Korniss Ferenchez máris tömegesen érkeztek a levelek Miskolcra, amelyek Sós ottani viselt dolgairól szóltak. Sőt előző működési helyéről, Marosvásárhelyről, 1882 augusztus 6-i kelettel hozzám is érkezett egy névtelen levél, amelyiknek írója elmondja, hogy Sós ott egy gazdag zsidó által pártfogolt és kitarított hivatalnok volt, s éppen megbízhatatlansága miatt helyezték át Miskolcra. Figyelmeztet a levél írója, hogy az ő alkalmaztatása annyi, mint a vizsgálat megghiúsítása.

Kozma Sándornak mindezt tudnia kellett, hiszen Korniss közölte vele nyomban a Miskolcra kapott levelek tartalmát. Talán éppen ezért esett a választása reá, mert csak egy ilyen, mindenre kapható, s a zsidóktól anyagi függésben lévő ember látszott alkalmasnak Tisza Kálmán szándékainak megvalósítására: a vizsgálat elgáncsolására, s az Eötvös által vezetett bűnpártoló szövetkezet támogatására, amely szövetkezetnek végső célja, mint említettem, azonos volt a kormány intencióival.

A bűnpártoló szövetkezet Sós Kálmán megérkezése előtt már hozzálátott tervének végrehajtásához, s titkos aknamunka kezdődött, amelynek – mint említettem – célja volt Egressy Nagy Lászlót ellenem ingerelni. Egressy Nagy László rendkívül érzékeny, ingerlékeny, hirtelen haragú ember volt. Bizonyára valamely hiúságát érintő híreszteléseket juttattak ügyesen a füléhez. Július 17-ike után, amidőn Eötvös állandó tartózkodásra Nyíregyházára jött, napról-napra tapasztaltam, hogy Egressy Nagy, aki addig velem a legteljesebb egyetértésben és összhangban működött, s a vizsgálat munkájában segítségem és támaszom volt, hideg és kimért modort vett fel velem szemben, s annak ellenére, hogy azelőtt

jó baráti viszonyt tartottunk fent, most tisztán a hivatalos keretek között érintkezik velem. Az okot nem is sejtettem, de nem íb kutattam.

Eközben a kihallgatások alkalmával napról-napra olyan adatok merültek fel, amelyből azt kellett következtetnem, hogy a fogva lévő gyanúsítottak a külvilággal állandó érintkezést tartanak fenn, s egyszersmind több oldalról arról értesültem, hogy Eötvös vezetése alatt álló bűnpártoló szövetség a fogházban lévő vizsgálati foglyokhoz állandóan leveleket csempész be, s a leveleket csempésző Weinstein Miksa esténként állandóan a fogház épülete környékén ólákodik. Észleletemet és értesüléseimet közöltem Egressy Nagy Lászlóval, aki hivatali állásánál fogva a nyíregyházi ügyészség fogháza felett a felügyeletet gyakorolta, s kértem, hogy a foglyok ellenőrzését szigorítsa meg.

Pár nap múlva, június 25-én este lakótársam: dr. Menyhért János, akihez benső, bizalmas barátság fűzött, vacsora közben újságolta, hogy értesülése szerint aznap a tisztaeszlári ügy egyik gyanúsítottjához, Braun Leopold vizsgálati fogolyhoz, ismét levelet szándékoznak becsempészni.

A fogház abban az időben két egymástól meglehetősen messze-fekvő épületben volt elhelyezve, egy nagyobb és egy kisebb épületben. Braun Leopold a kisebb fogházépületben volt elhelyezve, amely lakásomhoz közel esett. Este 11 órakor hazafelé menve, elhatároztam, hogy a kis fogházépületbe benézek, s meggyőződést szerzek arról, hogy vajjon az őrizet elég erős-e ahhoz, hogy Braun Leopold részére tervezett levélcsempészést megakadályozza? Elvégre a vizsgálat eredményeinek veszélyeztetéséről volt szó, s tudatában voltam annak a törvényes jogomnak, hogy mint vizsgálóbíró, a vizsgálati foglyokat bármikor megtekinthetem, s ha a felügyelet tekintetében mulasztást vagy hiányt észlelek, ezek megszüntetése végett a kir. ügyészséget megkereshessem. A fogházhelyiséghez érve, mindenekelőtt az utcai ablakból benéztem Braun Leopold zárkájába, majd dr. Menyhért Jánost az utcán kinnhagyva, bebocsáttattam magamat a fogház udvarára, s ott a belső ablakon át megtekintettem Braun Leopoldot, aki ágya előtt ülve ébren volt, s bizonyára a levél csempész őt várta. Megállapítottam mindenekelőtt, hogy a fogházépületben az éjjeli felügyeletet egyetlen fogházőr teljesíti, aki kérdésekre elmondta, hogy kötelessége az utcán a fogházépület két oldalán végigjárkálni, s minden órában a nagy kiterjedésű fogházudvaron is végigtekinteni, mialatt természetesen külső felügyelet nincs. Bementem az őrszobába is, ahol két fogházőr mélyen aludt és a járkálásommal okozott, meglehetősen nagy zajra sem ébredtek fel. A helyzet az volt, hogyha véletlenül Braun Leopold nem tudta volna rólam, hogy a vizsgálóbíró vagyok, nyugodtan vállalkoztam volna rá, hogy vele akár mikor, különösen pedig éjjel, észrevétlenül beszélhessek.

Elhatározott szándékom volt, hogy a tapasztalatokat másnap közölni fogom Egressy Nagy Lászlóval. A délelőtt folyamán azonban olyan sürgős írásbeli teendőim voltak, hogy nem tudtam őt hivatalában felkeresni. Délután két órakor az egyik vizsgálati fogoly kihallgatása végett a törvényszék közelében lévő nagyobb fogház épületébe akartam menni, a kapunál álló őr azonban, a legnagyobb megdöbbenésemre, megtagadta a bebocsátásomat azzal az indokolással, hogy a kir. ügyész rendelete folytán a fogházfelügyelő meghagyta, hogy a vizsgálóbírót a fogház helyiségbe beengedni nem szabad. Kihívtam rögtön a fogházfelügyelőt, aki elmondta, hogy ő reggel a kis fogház helyiségeiben járván, értesült arról, hogy én előző estén ott a fogházban elzárt egyik vizsgálati foglyot megtekintettem, amiről ő nyomban jelentést tett Egressy Nagy alügyésznek, aki ezt a legnagyobb felháborodással vette tudomásul, maga elé parancsolta azt a fogházőrt, aki engem este bebocsátott és erősen leszidta. A fogházfelügyelőt pedig utasította, hogy a fogházőröknek szigorúan parancsolja meg, miszerint engem a fogház-helyiségbe beengedni nem szabad.

A fogházfelügyelő előadása mélyen felháborított, mert hiszen Egressy Nagy Lászlónak ilyen utasítás kiadására sem oka, sem joga nem volt, s ezzel a jogtalan intézkedéssel nemcsak a fogházőr-személyzet előtt kisebbítette a vizsgálóbírói tekintélyt, hanem a tisztaeszlári ügy

vizsgálatára is a legkárosabb hatásokat idézhette elő. Azonnal felkerestem tehát Egressy Nagy Lászlót és felháborodásomat és indulatomat igyekezve elfojtani, megkérdeztem tőle, milyen jögon adta ki az én személyemet megszegyenítő utasítását?

Egressy Nagy László mindenekelőtt kijelentette, hogy nem tudja elgondolni, honnan vettem magamnak a bátorságot, hogy az ő felügyelete alatt álló fogházba engedély nélkül belépni merészeltem. A fogházórt, aki kötelessége megszegésével a fogházba bebocsátott, csakis az irántam való kíméletből nem sújtja fegyelmi büntetéssel, s ugyancsak személyem iránti kíméletből teszi azt is, hogy az általam elkövetett törvénysértést szélesebb körben nem terjeszti és arról a főügyésznek jelentést nem tesz. Egyébként kizárólag a tisztaeszlári ügy érdekében, annak kivételes fontosságára való tekintettel, kivételesen megengedi, hogy csakis erre az ügyre vonatkozó vizsgálati cselekmények elvégzésére és csakis nappal, a fogházba bebocsássonak, s az ezt megtiltó rendeletet hajlandó visszavonni.

Egressy Nagy László kegyeket osztogató válaszára kijelentettem, hogy a fogházkezelési szabályok szerint jogom volt és most is jogom van a vizsgálati foglyokkal bármikor, éjjel-nappal érintkezni, a királyi ügyészség előzetes engedélye nélkül. Nem vonom kétségbe, hogy a fogház feletti felügyeletet ő gyakorolja, de nem ismerek olyan törvényt vagy rendeletet, amely nekem, mint vizsgálóbírónak megtiltaná, hogy a vizsgálati foglyokkal bármikor érintkezhessem, s meggyőződést szerezzek arról, hogy vajjon a vizsgálat érdekében nem szükséges-e valamely intézkedés, melynek megtétele végett azután a királyi ügyészséghez fordulhassak.

Kijelentettem, hogy a hivatalvezető királyi ügyész úrnak, ha kötelességét teljesíteni akarja, sem a vizsgálóbíró, sem más iránti tekintetből nem szabad a fogházórt, ha megérdemli, a fegyelmi büntetéstől mentesíteni. Kijelentettem továbbá, hogy nem kívánom az általam teljesen jogosnak és törvényesnek tartott eljárásom elhallgatását, sőt én magam fogom panasolni illetékes helyen, hogy vizsgálóbírói jogomat és hatáskörömet a kir. ügyészség vezetőié csorbítani akarja, s hogy törvényes eljárásomért kíméletlen, sértő és jogtalan intézkedéseket tett ellenem, amelyekért elégtételt kérek.

Végül visszautasítottam azt a kivételes kegyet is, amellyel megengedi, hogy a tisztaeszlári ügyben nappal a fogházba bemehessek. Amire feltétlen jogom van, arra nem szükséges engedélyt nyerni.

Ezeknek elmondása után Egressy Nagy László hivatali szobájából eltávoztam s egyenesen Korniss Ferenc törvényszéki elnökhöz siettem neki jelentést tenni a történetekről. Jelentésemet rögtön írásba is foglaltam, s kértem, hogy a budapesti királyi főügyészség vagy az igazságügyminisztérium útján részemre szerezzon elégtételt azáltal, hogy a királyi ügyész hasonló kíméletlen és jogtalan támadásoktól a jövőre nézve tiltassék el, eddigi jogtalan és sértő viselkedéséért podig rendreutasításban részesüljön. Kértem egyúttal azt is, hogy a fogházhelyiségbe bebocsátatásomat csak a tisztaeszlári ügyre és csak a nappali időre korlátozó, a fogházkezelési szabályokba ütköző jogtalan ügyési rendelet azonnali megszüntetése iránt a budapesti királyi főügyészt táviratilag keresse meg.

Korniss Ferenc mindenben helyeselve eljárásomat, azonnal átiratot, küldött Egressy Nagy Lászlóhoz, amelyben sürgős felvilágosítást kört afelől, hogy milyen szabályokra alapítja a vizsgálóbíró jogával ellenkező intézkedését? Egyúttal a budapesti királyi főügyészségtől táviratilag kérte a sérelmes ügyési intézkedés hatályon kívül helyezését.

Egressy Nagy László, mint később kiderült, még aznap, július 26-án délután megkapta Kozma főügyész táviratát, amelyben sürgősen jelentést kér, s egyúttal közli, hogy a vizsgálóbíró el nem tiltható attól, hogy a fogházba bármikor, éjjel is bemehessen.

Könnyen elképzelhető, hogy Egressy Nagy László hiúságát és érzékenységét hogyan érintette ez a távirati intézkedés. Olyan lelkiállapotba került, amelyben az ember már a józan ítélőképességét is elveszíti. Az az uszítás, amellyel Eötvös bérencei már napok óta ellenem hangolták, most már egyenesen gyűlöletre ingerelték s bennem többé nem a vizsgálóbírót, a

vele jóbaráti viszonyban lévő munkatársat, hanem az ő tekintélyét lerontani akaró fiatal törvényszéki aljegyzőt látta. Felzaklatott lelkiállapotában mindenekelőtt elmulasztotta közölni úgy Korniss törvényszéki elnökkel, mint velem Kozma főügyész távirati utasítását, amely pedig az ő sérelmes és jogtalan intézkedését hatályon kívül helyezte. Erről csak negyednapra rá, július 30-án értesültem, amidőn a budapesti királyi főügyészség távirata is megérkezett. Ebből a július 29-én kelt átiratból nyomban meg lehetett állapítani, hogy Egressy Nagy László Kozma távirati felhívására a valóságnak meg nem felelő, teljesen tendenciózus jelentést tett.

A főügyészi átirat, amelyet a később a végtárgyaláson szereplő Szeffert főügyész helyettes írt, így szólt:

„Nagyságos Elnök úr! Folyó 1882. évi július 26-án érkezett becses távirata folytán az ottani kir. ügyészség vezetőjét távirati úton értesítettem, hogy a vizsgálóbíró attól el nem tiltható, hogy a fogházba, habár éjjel is, bemehessen. Kibocsátottam a rendeletet azon okból, mivel Nagyságod a táviratban azt jelezte, hogy a kir. ügyészség vezetőjének azon viselkedése, amely szerint a fogházfelügyelőt utasította, hogy a vizsgálóbíró a fogházba ne bocsáttassák, a tisztaeszlári esemény miatt folyamatban levő vizsgálati ügyre nézve hátrányos. Ebből azt kellett következtetnem, hogy Bary József kir. törvényszéki aljegyző, vizsgálóbírói minőségében folyó hó 26-ára menő éjjel sürgős vizsgálati cselekményt végzett. Azonban a kir. ügyészség vezetőjétől kapott folyó évi 4511. ez. jelentés szerint nevezett aljegyző említett éjjel 11 óra tájban egy ismeretlen úriember társaságában az ottani kis fogháznál megjelenve az ő által a fogház ajtaját felnyitatta, társának a kapuban hátrahagyásával a fogház udvarába ment, s onnan mintegy tízpernyi idő múlva ismét távozott. Ezen tényállás mellett valóban tudni óhajtom, hogy mi célból jelent meg tulajdonképp az aljegyző azon éjjel a fogház udvarában? Ezúttal is ismétlem, mikép én nem kívánok nehézségeket tenni az ellen, hogy a vizsgálóbíró az általa vezetett vizsgálat céljából bármely időben a fogház helyiségebe léphessen, s ott a foglyokkal négy szemközt is érintkezhesek, a fennálló fogházi szabályokra tekintettel azonban megkövetelem, hogy a fogházba bárki, s így a vizsgálóbíró is mindenkor csak a felügyelettel felruházott, e felelős kir. ügyésznek, vagy ennek távollétében, vagy sürgős esetekben legalább a fogházfelügyelő tudtával léphessen. Meg vagyok győződve, hogy Nagyságod osztozni fog ama nézetemben, hogy egyszerű kíváncsiság még nem jogosítja fel a vizsgálóbírót arra, hogy a fogház-helyiségek kinyitását a fogházőrségtől követelhesse, s a fogházi rendre vonatkozó intézkedéseket a felügyelettel megbízott közegek mellőzésével tenni akarjon. Ebbeli meggyőződésemben egyúttal tisztelettel megkeresem Nagyságodat, miszerint odahatni szíveskedjék, hogy a szükséges jó egyetértés a királyi ügyészeti közegek, e a törvényszéki vizsgálóbírák közt megzavarást ne szenvedjen.

Budapest, 1882 július 29-én.

Szeffert, kir. főügyész helyettes.”

A főügyészi átirat tartalmát természetesen szó nélkül nem hagyhattam, annál kevésbé, mert a kir. törvényszék elnöke is azzal a felhívással közölte azt velem, hogy arra nyilatkozatomat terjesszem be. Terjedelmes nyilatkozatot adtam be a törvényszék elnökéhez, kérve egyes kérdéseknek tisztázását.

Nyilatkozatomban mindenekelőtt elpanaszoltam Egressy Nagy László mulasztását, hogy nem közölte a sérelmes intézkedésnek még július 26-án történt hatályon kívül helyezését, aminek következménye az lett, hogy a következő napokon kénytelen voltam a letartóztatásban lévő vádlottakat két ízben is egyenkint a törvényszékhez hivatali helyiségembe átkísértetni, ami alkalmat nyújtott bámész tömegek csoportosulására. Rámutattam azután, hogy a sérelmes főügyészi átiratnak az a része, amely azzal indokolja Egressy Nagy sérelmes és törvénytelen intézkedésének hatályon kívül helyezését, mert az „a tisztaeszlári esemény miatt folyamatban lévő vizsgálati ügyre hátrányos”. Ezt így másként nem lehet értelmezni, minthogy a főügyész nem ismeri el feltétlenül a vizsgálóbíró abbeli jogát, hogy a vizsgálati foglyokkal érintkezés céljából bármikor engedély nélkül léphessen be a fogházba, s ezt a jogot kivételesen csak a tisztaeszlári ügyben ő adja meg a vizsgálóbírónak. Amennyiben ily értelmezés nemcsak a vizsgálóbírónak, hanem a törvényszéki elnöknek jogait is sértené, kinek a vizsgálati foglyokkal való érintkezés tekintetében a fogházkezelési szabályok a vizsgálóbíróéval egyenlő jogosultságot adnak, s ilyenformán a fogházkezelési szabályokról szóló igazságügyminiszteri rendelet 14. §-ába ütközik, arra kértem a törvényszéki elnököt, hogy a királyi ügyész részére olyan határozott utasításnak kiadása iránt keresse meg a királyi főügyészt, hogy a jövőre nézve semmiféle ügyben ne akadályozza meg a vizsgálóbírót jogai

gyakorlásában. Ha pedig nem vizsgálati cselekmények, vagy vizsgálati foglyokkal érintkezés céljából menne a vizsgálóbíró a fogházba, ám tegyen panaszt ellene a királyi ügyész az illetékes felügyeleti hatóságához.

Részletesen feleltem azután a kir. főügyész leiratának arra a részére is, amelyben a főügyész úr tudni óhajtja, hogy mi okból jelent meg tulajdonképpen az aljegyző azon az éjjel a fogházudvarban? A főügyészi átiratból kitűnőleg, Egressy Nagy László jelentése szerint, ez csak pusztán kíváncsiságból történt. Egressy Nagy e megállapítását valótlannak minősítettem s kijelentettem, hogy én nemcsak a kihallgatást tartom vizsgálati cselekménynek, hanem ugyanolyan fontosnak és jogosnak tekintem a vizsgálóbírónak azt a cselekményét is, hogy a különösen veszélyesnek mutakozó vizsgálati foglyot megfigyeli akkor, amikor ahhoz valószínűséggel és teljes alappal bíró tudomása szerint a vizsgálat eredményét veszélyeztethető értesítést akarnak becsempészni.

Rámutattam arra, hogy a kir. ügyésznek kötelessége lett volna előbb tőlem, vagy ha velem szóba állani méltóságán alulinak tartja, a törvényszéki elnöktől megkérdezni, hogy mit kerestem a fogházban. Ha a választ nem tartotta volna kielégítőnek, ellenem fegyelmi eljárást kellett volna kérnie. Ahhoz nem volt joga és hivatali állásának méltóságával sem egyeztethető össze, hogy a vizsgálóbíró és törvényszéki elnök megkérdezése nélkül, a vizsgálóbírói cselekmények megbíráására hiányos műveltségénél fogva sem illetékes fogházőr egyoldalú információjára a törvényszék vizsgálóbíróját a fogházőrök előtt hivatali hatalommal való visszaélés és kémkedés vádjával illesse.

A kir. törvényszék elnökének megítélésére bíztam, vajjon addigi működésem feljogosíthatja-e a kir. ügyészség vezetőjét arra, hogy engem kémkedéssel és szándékos hivatali visszaéléssel gyanúsítva, a legkellemetlenebb módon a fogházból való kitiltással kompromittáljon, s hogy vajjon a törvényszék vizsgálóbírójáról, ha a fogházba bemeleg, azt kell-e vélelmezni, hogy ott egyszerű kíváncsiságból jelent meg, vagy pedig azt, hogy vizsgálati cselekményt végzett?

Tiltakoztam továbbá az ellen, hogy a főügyészi átirat rólam következetesen mint „aljegyződről” tesz említést. Nem azért tiltakoztam ez ellen, mintha ezt a hivatali állásomat szégyeltem volna, sőt kiemeltem egyenesen, hogy inkább jogosan büszke lehetek arra a kitüntető bizalomra, amely már ilyen állásban vizsgálóbírói fontos teendőket ruház rám, hanem tiltakoztam azért, mert a törvényszéki aljegyző soha a fogházba nem járt, hanem járt törvényes jogainál fogva a vizsgálóbíró. Amidőn tehát én a fogházba bementem, sohasem az aljegyző ment be, aki erre hivatalánál fogva jogosult sem lett volna, hanem a vizsgálóbíró.

Végül még rámutattam arra, hogy a fogházkezelési szabályokban semmi olyan intézkedés nincsen, mely szerint a vizsgálóbíró vagy törvényszéki elnök, a fogházba csak a kir. ügyész vagy fogházfelügyelő tudtával léphetnek be. A kir. főügyészi átirat erre vonatkozó rendelkezésének tehát semmi jogi alapja nincsen, s el sem gondolható, miért lenne szükséges ez az előzetes tudomás, amikor engedély nem szükséges hozzá, a főügyészi átirat szerint sem. Hiszen megeshetik, hogy a kir. ügyész a város másik végén van, a fogházfelügyelő sem köteles éjjel-nappal a fogházban időzni, ha tehát egy sürgős vizsgálati cselekmény teljesítése végett a vizsgálóbírónak a fogházak valamelyikébe kell mennie, előbb kutassa fel a kir. ügyészt, vagy a fogházfelügyelőt és hozza tudomására, hogy be fog menni a fogházba. A főügyész e rendelkezésének végrehajtása csak a vizsgálati cselekmények feltartóztatását, a vizsgálóbíró munkájának megnehezítését és idővesztéseget jelentene és esetleg a vizsgálatok eredményét is veszélyeztethetné.

Mindezeknek a kérdéseknek a tisztázása a főügyészi átirat tartalma folytán, a jövőbeni tájékoztatás végett multhatatlanul szükséges lévén, kértem a törvényszék elnökét, hogy e kérdések tisztába hozatala iránt intézkedjék.

Korniss Ferenc nyilatkozatomat az annak tartalmát teljesen fedező és helyeslő saját jelentésével felküldötte döntés céljából az igazságügyminiszterhez.

Az ügyészség és a bíróság közötti jóviszony ezzel teljesen megszűnt, s nem is állott helyre a tisztaeszlári per végéig soha. A nyíregyházi ügyészség, amelynek hivatása pedig a bíróság támogatása, tekintélyének megvédése és fenntartása lett volna, ettől kezdve mindent elkövetett a bíróság munkájának megakadályozására és tekintélyének lerontására.

VI.

A BŰNPALÁSTOLÓ SZÖVETKEZET TOVÁBBRA IS FOLYTATJA MŰKÖDÉSÉT. – EÖTVÖSTŐL MEGTAGADOM A HOLTTESTSZEMLE IRATAIBA VALÓ BETEKINTÉST. – SZÉKELY FERENC HOZZÁM INTÉZETT LEVELE. – AZ ÜGYÉSSZEL VALÓ KONFLIKTUS TOVÁBBI FEJLEMÉNYEI. – KORNISS ELNÖKTŐL FELMENTÉSEMET KÉREM, AMIT MEGTAGAD. – SÓS ALÜGYÉSZ AGENT PROVOCATEUR! SZEREPE. – BERCZELLY MINISZTERI TANÁCSOS KÜLDETÉSE. – AZ IGAZSÁG ÜGYMINISZTERIUM ÉS A FŐÜGYÉSZSÉG KONFLIKTUSÁNAK MTUSA. – EGRESSY NAGY LÁSZLÓT ÁTHELYEZIK

Mielőtt a bíróság és ügyészség sajnálatos összeütközésének további fejleményeiről és az Egressy Nagy-affér mikénti befejezéséről szólnék, az időbeli sorrend megtartása végett vissza kell térnem a bűnpalástoló-szövetkezet másirányú működésének ismertetésére.

Mint említettem, a védelem munkájához szükséges kedvező légkör megteremtéséhez tartozott, mint első eredmény, az Egressy Nagygyal előidézett konfliktus, a védelem és a vezetése alatt álló bűnpalástoló szövetkezet azonban emellett, már ismertetett céljainak megfelelően más irányban is szorgalmasan működött.

Július 11-én éjjel a lakásomhoz tartozó udvarban, az istállóban alvó kocsis nagy kutyaugatásra riadt fel. Kiment az udvarra, ahol előbb három embert, majd egy negyediket is fedezett fel, aki közvetlenül a lakásom ajtaja előtt állott. Közelebb érve hozzájuk, látta, hogy az idegen emberek kaftános öltözetű idegen zsidók, akik azonban meglátván őt, futásnak eredtek. A kocsis üldözőbe vette a menekülő zsidókat, azonban nem sikerült elcsípni egyiket sem.

Mit kerestek a gyanús idegenek éjnek idején lakásom körül? Sohasem derült ki, alapos azonban a gyanú, hogy a bűnpalástoló szövetkezet a tisztaeszlári bűnügy vizsgálati iratait akarta kézrekeríteni, hogy így azután radikálisan, egy csapással, eltüntetéssel semmisítsék meg a vizsgálat eredményeit. Mindenesetre ez sokkal könnyebb és olcsóbb megoldás lett volna, mint a sok hónapokon át folytatott munka; hamis tanúk megvásárlása, vádlottak kitanítása, hullának föld-alóli kiásatása, tudós orvosok tudományának kölcsönkérése, a magyar igazságszolgáltatást bemocskoló hosszú ügyvédi beadványok gyártása.

A terv tehát nem sikerült.

Eötvösnek azonban feltétlenül szüksége volt a csonkafüzesi bírói szemle- és hullaboncolási jegyzőkönyvre, s ezek alapján készült orvos-szakértői vélemény adataira. Hiszen a védelem főcélja volt a szemle szabályellenességét, a boncoló orvosok tudatlanságát és lelkiismeretlenségét kimutatni, s ezáltal bizonyítani, hogy a hullacsempészet mese, s hogy a holttest Eszteré.

Július hó 20-án megjelent tehát nálam Eötvös, hogy rövid úton betekintést nyerhessen a szemle-, boncjegyzőkönyv és felismerési eljárás, irataiba. Természetesen a kérést megtagadtam, mert hiszen a bűnvádi eljárási rendeletek szerint az előnyomozat stádiumában a védő az elő-nyomozati iratokat meg nem tekintheti. Erre július 25-én írásbeli panaszt adott be a törvényszék elnökéhez, amelyben a kérelmet megismételte, s ugyanakkor, ugyancsak a törvényszék elnökéhez kérvényt nyújtott be, hogy az előnyomozat sürgős befejezése iránt intézkedjék. Ez utóbbi beadványában Eötvös az előnyomozat indokolatlan elhúzásával vádol, s a sorok között azt a vádat is emeli, hogy csak azért késlekedem a rendes vizsgálat elrendelésével, hogy a vádlottaktól az önvédelem szabadságának törvényes biztosítékát megvonjam.

Természetesen gondoskodott Eötvös arról is, hogy a sajtó útján a közvélemény is tudomást szerezzen az ő nagyszerű védői tevékenységéről s a vizsgálóbíró vétkes mulasztásairól, a

zsidók elleni tendenciózus eljárásáról. A „Pesti Hírlap” július 26-i számában egész terjedelmében leköszölte a két beadványt.

A törvényszék elnöke az első kérelemre végzésben értesítette Eötvöst, hogy miután a döntés a vizsgálóbíró jogkörébe tartozik, hozzám forduljon. A másik kérelem folytán pedig végzésben felhívott, hogy az előnyomozat sürgös befejezése és a különös vizsgálat elrendelése, s a vizsgálati foglyok fogságának fenntartása vagy megszüntetése kérdésében mielőbb határozzak.

Eötvösnek utóbbi kérelmét tartalmazó nagyhangú beadványára, igen helyesen és a való ténynek megfelelően írta a „Pesti Napló” július 26-i számában:

„A vizsgálat már rég be lenne fejezve, s az illetők szabadon bocsátva, ha az ál-Eszter hullájával üzött játék közbe nem jön, ami igen terjedelmes nyomozásokat tett szükségessé, összebonyolította az egészet és lényegesen növelte a gyanút.”

Hiszen június közepén már az előnyomozat közvetlen befejezés előtt állott. (A „Pesti Hírlap” június 17-én már közölte is egy rövid hírben, hogy az elővizsgálat hír szerint pár nap alatt befejeződik.) A hullacsempészet furfangos ésszel kitervezett szövevényes komédiája azonban olyan széleskörű újabb nyomozást tett szükségessé, amely hetekkel kitolta az előnyomozat befejezésének idejét. Hiszen a hullacsempészet gyanúsítottjai közül többen csak július közepén kerültek kézre. Vogel Amselt – mint láttuk – csak július 20-án kísérték be Nyíregyházára, s még e napon ki is hallgattam. Fizikailag lehetetlen volt tehát az előnyomozatot befejezni, amíg a hullacsempészetet felfedezhető részében ki nem nyomoztam.

Eötvös feltevése és burkolt gyanúsítása ezek szerint teljesen rosszhiszemű volt. Egyébként a törvényszék sürgető végzésére vajmi kevés szükség volt, mert akkor már az előnyomozat utolsó stádiumában voltunk, s pár nap múlva, július 29-én, az befejezést is nyert, s e napon a különös vizsgálatot el is rendeltem.

A törvényszék végzése folytán a hullaszemle, boncjegyzőkönyv és szakértői szemle iratainak megtekintetése végett Eötvös kénytelen volt írásos beadványát július 27-én most már hozzám intézni.

Ugyanazzal az indokolással utasítottam el, mint már előző szóbeli kérelmét. A bűnvádi eljárási szabályok 19-32. §-ai az előnyomozat stádiumában más védői beavatkozást meg nem engedtek, csakis az előzetes letartóztatás iránti fellebbezést. Az engedély megadása tehát nyílt jogszabálysértés lett volna.

Mint már említettem, július 29-én elrendeltem a különös vizsgálatot. A letartóztatottak közül Matejt, Herskót, továbbá az előzőkből már ismert tokaji korcsmárost, Wieder Mórt és a Smilovics által ártatlanul az ügybe kevert Mendelovics Nieszent szabadlábba helyeztem, a többiekkel szemben azonban a vizsgálati fogság fenntartását rendeltem el.

Matej és Herskó szabadlábba helyezését indokolta, hogy bár beismerésük szerint a hullacsempészetben részesek voltak, ámde semmi gyanúok arra nézve fenn nem forgott, hogy tudomásuk lett volna arról, hogy egy bűncselekmény elpalástolása és az igazságszolgáltatás félrevezetése céljából történik a csempészet.

A nyíregyházai törvényszék ezt a határozatot másnap, július 30-án, egész terjedelmében helybenhagyta. (2745/882. Bf.)

Eötvös július 31-én panaszos előterjesztést nyújtott be a szemle-boncjegyzőkönyv és orvosi vélemény iratainak megtekintetése tárgyában július 27-én hozzám intézett kérelmére ugyané napon hozott elutasító határozatom ellen. A törvényszék az előterjesztést még aznap, július 31-én végzéssel ismét kiadta nekem további eljárás végett. Korniss Ferenc szóbelileg közölte velem, hogy nézete szerint Eötvös további zaklatásainak és erőszakoskodásának elkerülése végett – bárha a bűnvádi eljárási szabályokkal ellenkezik is – meg kell engedni neki a jelzett iratok megtekintését. Ennek dacára sem mertem a kérdésben elhamarkodva dönten. Írtam azonnal Székely Ferenc főügyészhez lesnek, s kértem a véleményét. Válaszának megérkeztéig nem határoztam és hogy egy kis időt is nyerjek, csak augusztus 3-

án adtam ki Egressy Nagy László alügyésznek az előterjesztést indítványtétel végett. Augusztus 4-én megjött azután Székely Ferenc levele. A levél szószerinti tartalma a következő volt:

Igen tisztelt barátom! A küldött jegyzőkönyveket aláírva íme visszajuttatom. Szíves soraira pedig – hogy a jegyzőkönyvek csakugyan postafordultával mehessenek vissza –, csak annyit válaszolok, hogy miszerint én is nagyon óhajtom, hogy amennyire tőlem telik, – nehéz munkáját megosszam. Talán hamarabb lesz részem benne, mint gondolnók, mert nálunk meglehetősen katonásan megy a dolog. Pakkolj – indulj! Itt még csak 8-án reggelig maradok, 9 én Rózsahegyben leszek 10 óráig délelőtt, azután Koritnyicára indulok át, honnan 10 én este, vagy 11 én reggel visszajövök Rózsahegyre. Este Budapestre érkezem, 12-én reggel a Platzon leszek és most nem gondolom, hogy máshova küldjenek, mint legföllebb Nyíregyházára, mert sok dolog van otthon is és annak a legközelebbi hetekben el kell pusztulni. Egyébiránt a lakásom Budapest (VII, Rákosárok-u. 20), – érkező levelek rögtön utánam jönnek, ha valahova hosszabb időre elutazom is. Azért oda intézendő levele mindenkor megtalál nagyobb késedelem nélkül. Ami a boncjegyzőkönyv közlését illeti: teljesen osztom azon nézetét, hogy a zaklatások megszüntetése végett jó lesz közölni ezen jegyzőkönyv másolatát a védőkkel, vagy hogy meg kell engedni a betekintést. Azonban ne vegye rossz néven, hogy azon egyéni nézetemet is közlöm, miszerint (az iratok közlése csak a vádhatározat jogerőre emelkedése után lévén köteles) jó lesz a közlést csak az elvi álláspont fenntartásával eszközölni, mert különben egyik iratot a másik után fogják kérni különféle ürügyek alatt és szándékolt intézkedésével csak alkalmat nyújt újabb zaklatásokra. A végzésben ki lehetne például mondani, hogy habár nincsenek most sem jogosítva az okmányt kérni, minthogy azonban annak közlése által most már a vizsgálat eredménye veszélyeztetve nincsen, stb., stb., kivételképen közöltetik. Általán tisztelt barátom legyen elkészülve, hogy a védők nem fognak önnek békét hagyni bármit tegyen meg kedvükre. Az ő legfőbb feladatuk önt kifárasztani, – akár teljesíti kérelmüket, akár nem. És én csakis ez egytől félek, hogy a feláldozó munka mellett agyon zaklatják. S azért most is csak azt mondom, mit Zoltán alispán úrtól voltam bátor izenni, hogy t. i. vigyázzon egészségére, – ne feszítse túl erejét, mert már úgy is emberfelettit tett, s az úgy mai állásában már nem is szükséges –, egészsége rovására a munkát erőszakolni.

Addig is, míg újra személyesen lesz szerencsém, igen szívesen fogadom szíves megemlékezését, becses sorait, s mindenkor szívesen megmondom magánvéleményemet legjobb meggyőződéseim szerint. Most pedig az idő sürgetvén, még egy Isten-hozzádot önnek és hű munkatársának, Nagy László barátomnak, s ezzel maradok őszinte tisztelője és barátja

Tátrafüreden, 1882 augusztus 3.

dr. Székely Ferenc.

Egressy Nagy László akkor már a közöttünk felmerült konfliktussal volt elfoglalva és csak augusztus 8-án tette meg hosszú indítványát. Akkor már mellette volt az Eötvösék által várva-várt Sóos Kálmán, aki augusztus 4-én foglalta el hivatalát, s azzal kezdte működését, hogy mindent elkövetett a köztem és Egressy Nagy között felmerült ellentét kimélyítésére és Egressy Nagy László további uszítására ellenem és a törvényszéki elnök ellen.

Egressy Nagy László intézkedését, amellyel engem pusztán sértett hiúságból a fogházépületben való közlekedésben megakadályozni, majd korlátozni akart, a budapesti főügyészség – mint láttuk – megváltoztatta, ámbár az ő hiúságának kielégítése és az ügyészi tekintély emelése végett, azt a józan érvekkel meg nem indokolható intézkedést találta ki, hogy ha a fogházépületbe bemegyek, ámbár azt bármikor engedély nélkül tehetem, mégis előzetesen tudomására kell hozni vagy az ügyésznek, vagy a fogházfelügyelőnek.

Egressy Nagy Lászlót mindez nem elégítette ki, mert végeredményében mégis csak alul maradt a vitában. Tudomására jutott az is, hogy Korniss mindenben helyeselte az én álláspontomat és eljárásomat, s a főügyészi átiratra beadott nyilatkozatomat döntés végett az igazságügy-miniszterhez terjesztette fel. Lelkében tehát a keserűség nagyon is felgyülemlett, s nem volt nehéz Soósnak ezt a keserűséget, s az irántam és Korniss iránt érzett ellenszenvét fokozni, s őt ellenünk bosszúra ingerelni.

Még mielőtt Egressy Nagy Nyíregyházára került volna alügyészi minőségben, már évek óta szokásban volt, hogy az ügyészség fogházőrt kölcsönzött a törvényszéknek, akik közül egy a büntető tárgyalásokon teremőri szolgálatot teljesített, egy pedig a vizsgálóbíró helyisége előtt őrködött.

A tisztaeszlári ügy felmerülése óta Egressy Nagy még egy harmadik fogházőrt is adott a törvényszék rendelkezésére, aki az én lakásomon az ott levő bűnvizsgálati iratokat őrizte, amidőn lakásomtól távol voltam, s csak akkor távozott el onnan, amidőn éjjelre hazatértem.

Mily nagy szükség volt rá, igazolja a fentebb említett július 11-i eset, amidőn éjjel a négy idegen zsidó ismeretlen célból lakásom ajtaja előtt ólálkodott.

Egressy Nagy, Soós Kálmán tanácsára, aki előre biztosította, hogy Kozma, akinek ő bizalmas embere, intézkedését feltétlenül jóvá fogja hagyni, augusztus 5-én mind a három fogházort bevonta a törvényszéktől, nem gondolva arra, hogy ezzel a meggondolatlan lépéssel a tiszaezlári ügy vizsgálatának eredményét veszélyeztetheti és azokat, akiknek érdekük a vizsgálat iratainak megszerzése, felbátorítja arra, hogy ezt ismét erőszakos úton kíséreljék meg.

Soósnak igaza volt, amikor Kozma helyeslését kilátásba helyezte. Amidőn ugyanis másnap a fővárosi napilapok egynémelyike erősen támadta Egressy Nagy Lászlót ez intézkedéséért, augusztus 7-én nyilatkozatot tett közzé, amelyben egyenesen Kozma utasítására hivatkozik, mondván, „a fogházór elvonására nézve meg kell jegyezni, hogy ezt a fennálló szabályok értelmében kibocsátott felsőbb rendelet utasítása alapján tettem”.

Ekkor már jól láttam, hogyan szervezkedik körülöttem a maffia. Nem akartam bevárni, míg majd becsületembe is belegázolnak. A törvényszék elnökéhez az alábbi kérelmet intéztem:

Nagyságos Elnök Úr!

Azon Nagyságod által is ismert különös magatartás, melyet Egressy Nagy László kir. alügyész úr, s a nyíregyházi kir. ügyészség jelenlegi hivatalvezetője a tiszaezlári gyilkossági bűnvizsgálatnál legutóbbi időben kiváltképpen hivatalvezetői alkalmaztatása óta tanúsított, lehetetlenné teszi, hogy irányában én, akit többször érzékenyen megsértett, kellő bizalommal viseltessem.

Amennyiben pedig a tiszaezlári gyilkossági bűnvizsgálat minden tekintetben olyan nagy fontossággal bír, hogy annak továbbvitelénél vizsgálóbíró és ügyész között a kölcsönös bizalomnak és jó egyetértésnek múlhatatlanul fenn kell állnia én a magam részéről, a bűnvizsgálat rendkívüli fontosságának teljes tudatában, kikerülni és megelőzni óhajtom azt, hogy ily közérdeklődést keltett ügyben kicsinyeskedő személyeskedések kockáztassák a jelen stádiumában jogosan várható eredményt.

Ezeknél fogva tisztelettel kérem Nagyságodat, miszerint becses figyelmére méltatván azon körülményt, hogy az én további működésem Egressy Nagy László úr ügyészi beavatkozása mellett, a nagy fontosságú ügyet, kellő sikerre nem vezetheti, méltóztassék engem a tiszaezlári gyilkossági vizsgálat további vezetésétől kegyesen felmenteni és annak eszközésével oly vizsgálóbíróra bízni meg, aki a nevezett alügyész úr segédkezését és ügyészi intézkedéseit bizalommal és megelégedéssel fogadva, a vizsgálatot vele együtt oly eredményteljesen fejezheti be, amint az igazságszolgáltatás érdeke méltán megkövetelheti és az ország igazságszerető és elfogulatlanul gondolkozó közönsége kivétel nélkül óhajtja.

Mély tisztelettel maradtam Nagyságodnak alázatos szolgálója.

Korniss magához hivatott és kijelentette, hogy szó sem lehet kérelmem teljesítéséről. A bűnvizsgálatnak abban a stádiumában egyrészt az ügyre nézve lett volna káros hatású, ha azt másra bízzák, de másrészt a felzaklatott közhangulat mellett sem lehet megtenni, mert különféle következtetésekre adhatna alkalmat.

Bármennyire befolyásolta is Soós Kálmán Egressy Nagy Lászlót a velem szemben tanúsítandó magatartása tekintetében, az Eötvös és társainak panaszos első előterjesztésére, amelyet indítványtétel végett hozzá áttettem, indítványának megtételében nem engedte magát befolyásolni s egyedül jogász meggyőződése szerint járt el, amikor a védők alaptalan, jogosulatlan és törvényileg nem indokolt panaszának, illetve kórelmének elutasítását indítványozta. Indokolta ezt azzal, hogy a kérelem tárgyában egyszer már határozott a vizsgálóbíró és a törvényszék is, ez ellen tehát még egyszer felebbezéssel élni nem lehet, de elutasítandó ettől eltekintve a kérelem azért is, mert a bűnvádi eljárási szabályok szerint a vádhatározat jogerőre emelkedéséig sem az előnyomozat, sem a vizsgálat folyama alatt nincs joga semmiféle iratok megtekintésére. A kérelem teljesítése veszedelmes precedenst teremtene a jövőre nézve, mert a védők újabb és újabb iratok betekintését kérelmeznék, hivatkozva az előző engedélyre, már pedig a vizsgálat eredményeinek a megghiúsítását eredményezhetné és a büntett nyomainak eltüntetését a védők számára megkönnyítené.

Egressy Nagy Lászlónak a „jus strictum”, a szigorú jog értelmében, teljesen igaza volt és hogy mégis, indítványa ellenére, a védők kérelmét teljesítettem, ennek kizárólagos oka az

volt, amit már fentebb megjelöltem. Az augusztus 9-én meghozott határozatom indokolásában azonban szószerint kimondottam, hogy a bűnvádi eljárási szabályok világos és határozott rendelkezése szerint a vádhatározat jogerőre emelkedése előtt semmiféle iratok megtekintésére egyáltalán nincs joguk, tekintve mégis, hogy a tiszadadai hulla megvizsgálásáról felvett jegyzőkönyv és orvosi vélemény közlése által a vizsgálat további eredménye ezidőszerint már nem veszélyeztetik, csupán ezen indokból és kivételképen megengedtetik a védőnek, hogy azokba betekinthessenek s illetve azokat másolatba kivehessek.

Utóbb nagyon megbántam a védelem irányában gyakorolt különös méltányosságomat és előzékenységemet, mert azzal Eötvös Károly a legcsúnyábban visszaélt.

Egressy Nagy e határozatomat a törvényszékhez megfelelően bejelentette, a törvényszék azonban azt, augusztus 11-én, indokainál fogva, helybenhagyta s másnap, augusztus 12-én, dr. Heumann ügyvéd a boncjegyzőkönyvről és orvosi véleményről másolatot is készített.

Egressy Nagy nem nyugodott meg a törvényszék határozatában sem, azt a budapesti táblához felebbezte, amit a törvényszék visszautasított azzal, hogy nincs helye a felebbezésnek. A hajthatatlan Egressy Nagy nem hagyta magát. Ezt a határozatot is megfelebbezte, később azonban a felebbezésnek felterjesztésétől, nehogy a vizsgálat menetét ezáltal feltartóztassa, eltekintett, annál is inkább, mert közben a boncjegyzőkönyv és -vélemény hiteles másolatát már kivették a védők s tulajdonképpen a további vita úgy is meddő volt.

A felebbezésben Egressy Nagy részletesen kifejtette a maga feltétlen igazságát, hivatkozott arra, hogy a védők kérelmének teljesítése olyan precedenst képez, amely felülemelkednék az egész világnak anyagi és alaki büntetőtörvényein és gyakorlatán.

Az olvasót bizonyára untatja ie ennek a jogi vitának részletezése. Szükségesnek tartottam azzal mégis hosszasan foglalkozni, hogy világosan és tisztán álljon az olvasó előtt annak, a tisztaeszlári per folyamán unós-untalan hangoztatott vádnak az igazságtalansága, hogy a nyíregyházai törvényszék a gyanúsítottak terhére elfogult, hogy a védelem jogától őket elzárta s hogy a vizsgálatot tendenciózusan vezettem. Bírálja el az elfogulatlan olvasó, vajjon őszinte lehetett-e, vagy, amint reámutattam, csak a viselt védői tiszttel járó erkölcsi kényszerből származott-e az az indokolás, amellyel később Horánszky Nándor a védelemtől visszalépett: „hogy a nyíregyházai törvényszék elfogultsága e perben az alapigazság kiderítését lehetetlenné teszi”?

Soós Kálmán titokban örült, hogy a védelem hozzájutott azokhoz az okmányokhoz, amelyek a vizsgálat eredményeinek megdöntéséhez oly fontos eszközül szolgáltak és szidta a hajthatatlan Egressy Nagy Lászlót, aki keményen kitartott az igazsága mellett. Soós már tudta, hogy közel van az idő, amikor a zord ügyészi szék felől lágy zefirek fogják simogatni a védelem titkos bőrkéit. Az ő hivatása és megbízatása az lévén, hogy az ellentéteket ügyész és vizsgálóbíró között kimélyítse, Egressy Nagy ellenszenvét Kornissal és velem szemben a legvégsőkig fokozza, hogy azután végül Egressy Nagy helyzete Nyíregyházán tarthatatanná váljék s ő kerülhessen a helyére és „intézze el” a tisztaeszlári ügyet – Egressy Nagy előtt természetesen az ő jogi álláspontját helyeselte és dicsérte, az én rendelkezésemet pedig, amellyel a kért iratok lemásolását engedélyeztem, a legélesebb kritika tárgyává tette. Erről tanúskodik az 1882 augusztus 12-én két nyíregyházai úriember, Póchy Gyula és Ábrányi Lajos, által aláírt alábbi nyilatkozat:

„Alulírottak az igazság érdekében teljes készeéggel igazoljuk, miszerint folyó év augusztus hó 10 én este 7 és 8 óra között Egressy Nagy László és dr. Soós Kálmán kir. alügyész urak a törvényszéki épület előtt nyilvánosan és akként, hogy a járó-kelek is hallhatták, Bary József vizsgálóbírónak a dadái hullára vonatkozó jegyzőkönyvek kiadatása tárgyában ugyanazon napon hozott végzését gúnyo3 hangon és megbotránkozással helytelenítették. Különösen a vizsgálóbíró azon intézkedését, hogy a végzést Horánszky védőügyvédnek kiadományoztatta,

botrányosnak, skandalózusnak nyilvánították, Bary vizsgálóbíró eljárásáért fegyelmi vizsgálat alá vonandónak mondták; a kir. alügyészek hangos nyilatkozatai az utcán általános feltűnést keltettek.”

Úgy látszik Soós Egressy Nagyot tervszerűen újabb konfliktusba akarta keverni velem és azzal a feltett szándékkal kezdett hangos diskurzusba a törvényszék kapujában, hogy bevárja, amíg a hivatalos helyiségeimet elhagyva, a törvényszék kapuján távozom. Ez nemsokára meg is történt s ekkor Soós, kinek voltaképpen az egész ügyszemély semmi köze nem volt, illetéktelenül reámszólt és rendelkező hangon mondta:

– Ne felejtse, hogy a kir. ügyészség az ön törvényszékének fegyelmi-indítványozó hatósága s ön ellen, ha tetszik, fegyelmi vizsgálatot is kérhet!

Én már előzően értesülve a hangos, megbotránkoztató utcai beszélgetésről, emelt hangon mindössze ennyit feleltem:

„Nem az alügyész úrnak, hanem a királyi ügyészségnek van joga nemcsak fegyelmi, hanem bűnvádi eljárás iránti indítványt is tenni, ha erre alap van, de az alügyész uraknak semmiesetre sem áll jogukban a vizsgálóbíró végzését és intézkedését az utcán becsmérelni és botrányosnak nyilvánítani.”

Akkor már tisztán láttam Soós szerepét, s elhatároztam, hogy semmiféle provokálásnak nem fogok beugrani. Szegény Egressy Nagy azonban nem is sejtette Soós „agent provocateur” szerepét, s csak később, hónapok múlva, amikor már régen az ország másik felében ügyészkedett, jött rá mindenre, amikor azután baráti békejobbát nyújtotta felém, amit hasonló barátsággal fogadtam, mert tudtam, hogy Egressy Nagy becsületes, félrevezetett áldozata a bűnpalástoló szövetkezet távolabbi céljainak.

Egyébként augusztus 12-én Nyíregyházára érkezett az igazságügy-miniszter kiküldöttje, Berczelly Jenő miniszteri tanácsos, hogy a budapesti főügyész átíratára tett, s fentebb már ismertetett nyilatkozatomban tisztázni kért kérdéseket véglegesen eldöntse, s a köztem és Egressy Nagy között kitört konfliktust végleg elintézzze.

Berczelly a tényekből állapíthatta meg már akkor, hogy a fogházfelügyelet hiányos, s hogy nem volt indokolatlan az én éjjeli ellenőrző látogatásom. Pár nappal előbb, augusztus 9-én éjjel három, nem ugyan a tisztaeszlári ügyben letartóztatott fogoly szökött meg a kisebbik fogházépületből. Ugyanezen este 8 óra tájban Papp László helyettes adófelügyelő és Vekerdy Máté bírósági jegyző, amint a fogházépület felé közeledtek, feltűnt nekik, hogy az őrt nem látták az épület előtt. Kíváncsiakká lettek és odamentek a fogház sarkán levő faköpenyeghez, s amint betekintettek, két zsidó meglepetve ugrott ki, s szaladt a Rózsautca irányában, utánuk pedig az őrt ugrott ki ugyanonnan, s szaladt ellenkező irányban a Kiskállói-utcába.

Berczelly az egész vonalon nekem adott igazat, s a Szeffert-féle főügyészi átíratással szemben kimondotta, hogy a fogházépületbe bármikor a hivatalvezető ügyész vagy fogházfelügyelő tudta nélkül és akár éjjel, akár nappal bemehetek, s a vizsgálati foglyokkal érintkezhetem. Utasította egyúttal Egressy Nagy Lászlót, hogy a törvényszéktől s az én lakásom őrizetétől bevont fogházőröket azonnal bocsássa újból rendelkezésre.

Természetesen a napilapok előtt sem maradt titokban Berczelly le-utazása, s tett intézkedései. „Berczelly miniszteri tanácsos a kir. ügyész és a vizsgálóbíró közti viszonyra nézve olyan intézkedéseket tett – írja a Pester Lloyd augusztus 19-én –, amelyek a budapesti főügyészség által e tárgyban adott utasításokkal ellenkeznek.”

Kozmát egyenesen konsternálták Berczelly intézkedései. Az általa féltékenyen dédelgetett ügyészség kapott hosszú orrt Berczelly rendelkezései által, amellet a főügyészségnek Szeffert által aláírt átíratának kizárólag az ügyészi tekintély kidomborítására szolgáló azt a rendelkezését, hogy a fogházépületbe való bemenetelről értesíteni kell a hivatalvezető ügyészt vagy a fogházfelügyelőt, Berczelly hatályon kívül helyezésének ténye által jogtalannak minősítette.

Kozma, aki különben nyugodt temperamentumú volt, elvesztette higgadtságát és merész

lépésre határozta el magát. Saját felelősségére odautasította Egressy Nagy Lászlót, mint a nyíregyházi kir. ügyészség vezetőjét, hogy csakis a főügyészség rendeleteinek engedelmeskedjék.

A „Pester Lloyd” augusztus 19-én örömmel újságolta ezt a hírt, amely újabb bizalommal és reménykedéssel töltötte el a bűnpalástoló szövetkezet tagjait és vezérét, Eötvöst.

Soós, aki Berczelly lejtője óta pár napig alig volt látható, s olyan néma volt, mint a hal, e napon ismét diadalmas arccal járt-kelt. Most már az igazságügyminisztérium és a főügyészség között tört ki a konfliktus, amelynek elintézésére már nem volt hivatalos fórum.

Most már Tisza Kálmán került kínos helyzetbe. Melyiket szeresse: Paulert vagy Kozmát? Szíve inkább Kozmához vonzotta, de látta, hogy az igazság Pauler oldalán van, aki természetesen fedezte mindenben Berczelly intézkedéseit. Ezért támadt reá irtózatos dühvel a budapesti német sajtó, s utána a bécsi sajtó, s kísérelték meg kiemelni a miniszteri székéből. Ezért kellett elviselnie azt a vádat, amelyet, mint láttuk, Eötvös is hangoztat könyvében, hogy „hitt a vérvádban”.

A „Wiener Allgemeine Zeitung” Budapestről augusztus 19-én már táviratot közöl, amely szerint „Pauler igazságügyminiszter lemondása minden percben várható”.

Tisza kénytelen volt Paulernek igazat adni. A fogházrendtartásról szóló szabályokkal ellentétes rendelkezéseket, még ha azok az ügyészi tekintély emelésére szolgáltak is, nem ismerhetett el Tisza sem jogosnak. De ezenkívül, mivel az igazság is feltétlenül a Pauler oldalán volt, az államérdek szempontjából is így kellett Tiszának döntenie. Ha ugyanis Kozmának ad igazat, Pauler feltétlenül lemond. A tiszaezlári ügy miatt igazságügyminiszterválság mégsem volt kívánatos abban az izgatott, túlfűtött hangulatban, amiről főispánjai napról-napra jelentést tettek!

Tapintatosan és csendben intézte el tehát az ügyet Tisza. Berczelly rendelkezései megmaradtak, a kanapét pedig kidobásra ítélték. Egressy Nagy áthelyezését határozták el, ami egyébként Kozma terveinek és intenciójának teljesen megfelelt, s így nem volt nehéz Tiszának megvigasztalni Kozmát, hogy azért mégis csak ő áll közelebb a szívéhez s nem a rideg jogtudós Pauler.

A „Nemzet”, amely a kormány két félhivatalos lapjának, a „Hon”-nak és „Ellenőr”-nek szeptember 1-én történt fúziója folytán egészen hivatalos lapjává lett, első számában, szeptember 1-én ezt a tapintatos elintézését következőképpen közli:

„Az igazságügyminisztérium egy intézkedésével szemben a kir. főügyészség abbeli törvényileg megállapított jogosultságának épségében tartását követelte, mely szerint a kir. ügyészségnek intézkedéseire való felügyelet, s rendelkezés közvetlen őt illeti meg. Az igazságügyminisztérium, melynek korántsem volt intenciója az e részben törvényei jogkör bárminő alterálása, a főügyészség ezen kívánságának jogosultságát a maga teljességében elismerte, s ezzel a konfliktus, melynek eszerint távolról sem volt oly odíózus természete, mint a lapok feltüntetni szerették volna, szerencsésen kiegyenlítettett.”

Tehát célt értek. Egressy Nagy Lászlónak pedig rövidesen távozni kellett.

Egressy Nagy helyzete már Berczelly intézkedései után is tarthatatlanná vált ugyan, de Soós még hátra volt a kegyelemdőfással. Felbiztatta Egressy Nagyot, hogy a sajtóban nyilvánosan harcoljon a maga vélt igaza mellett, az igazságügyminisztérium intézkedésével szemben. Az érzékeny és önérzetében megbántott, amúgy is felingerült lelkiállapotban levő Egressy Nagy Lászlót nem volt nehéz rávenni, hogy cikksorozatot küldjön be az összes napilapoknak. A cikkeket persze Soós maga sugalmazta. Azoknak tartalma nem az egyeneslelkű, becsületes Egressy Nagy elméjéből származott. Az a gyanúsítás, amely egyik cikk alábbi soraiban nyilatkozott meg, csak a Soós lelkületéből származhatott:

„De ezeken felül meg kellett a kérdéses intézkedéseket tennem azért is, mert és ilyen alattomos és hátam mögé kerülő eljárással szemben és után bizalmat annál kevésbé érezhettem, mert az időben a nevezett kisfogházban oly foglyok számosan voltak elhelyezve,

kiknek fenyegető ügyét nem Bary József vizsgálta, aki – mint maga később is beismerte (?) – az őt kosztoló (!) ügyvéd jóbarátjával, Menyhért Jánossal ment a fogházhoz, kinek azonban mint ügyvédnek más érdekei is lehetnek, mint a vizsgálóbírónak és ki, bár ekkor a kis kapuban kint is maradt, mégis később okot szolgáltatott azon gyanúnak felmerülésére, vajjon ezen titokszerű (!) és indokolatlan látogatása nem állott-e összefüggésben azon különös tényvel, hogy ezen kis fogházból, melyből soha ilyen falbontás melletti szökés nem történt, folyó hó 9. és 10. között éjjel 3 földműves fogoly egy éjjel egyszerre megszökött...”

A hiányos felügyeletért a felelősséget ilyképpen igyekezett áthárítani Egressy Nagy, helyesebben a sugalmazó Soós, hogy fogolyszöktetéssel gyanúsított nemcsak engem, hanem egy városszerte köztisztviselőben álló, puritán becsületességei embert, amilyennek Menyhért Jánost ismerte mindenki. Annak a rágalomnak, hogy engem kosztolt volna Menyhért János, mindössze annyi alapja volt, hogy ugyanazon étkező-helyen, egy asztalnál étkeztünk.

Menyhért János nyomban nyilatkozatokat küldött az összes napi lapoknak. Jellemző azonban az akkor már Eötvösék irányítása alá került sajtó magatartására, hogy a nyilatkozatot alig egy-két lap közölte. Az augusztus 28-ról kelt nyilatkozatban, többek közt, ezeket írja:

„... az abban foglaltaknak, engem a 3 fogoly megszökése miatt gyanújának feltüntető része teljesen alaptalan, s aljas rágalom, íróját, Egressy Nagy Lászlót, nyíregyházi kir. alügyészt pedig mindaddig alávaló rágalmazónak tekintem, míg előbb említett gyanúsító állításának valóságát be nem igazolja.”

Az igazolás természetesen elmaradt s utóbb Egressy Nagy László megkövette Menyhért Jánost a Soóstól inspirált, igaztalan gyanúsításáért.

A cikkekben egyébként saját eljárását kísérelte meg nagy terjengősséggel igazolni Egressy Nagy László. Többek között állította, hogy aznap este, amikor a fogházba bementem, 1/2 11-ig az ő vacsorázóasztalánál ültünk Menyhérttel együtt, közönbös dolgokról beszélünk s nem említettem egy szóval sem, hogy a fogházépületbe akarok bemenni, amit egy negyedóra múlva megtettem. Egressy Nagy László emlékezőtehetsége kissé rosszul működött öt hét múlva. Megtörtént ugyanis nem egyszer, hogy vacsora után Menyhért Jánossal hárman % 11-ig elbeszélgettünk, de azon az estén nem is láttam Egressy Nagy Lászlót. A fogházörök bevonását azzal indokolta, hogy tulajdonképpen csak kivételes és szabálytalan helyzet volt azoknak átengedése, már pedig neki, mint hivatalvezető-ügyésznek kötelessége volt „a tapasztalt szabálytalanságok lassankénti megszüntetéséhez hozzáfogni”.

Csak arra a kérdésre felejtett el Egressy Nagy feleletet adni, hogy miért éppen akkor jutott eszébe a „szabálytalanságokat” megszüntetni, amikor a törvényszék elnökével és a vizsgálóbíróval felmerült konfliktusa arra a következtetésre adhatott okot, hogy az csak az ellenük irányuló bosszúból eredt és hogy miért éppen akkor volt sürgős a fogházörök bevonása, mikor azokra a tisztaeszlári ügy vizsgálata érdekében olyan fontos szükség volt.

Végül elmondja Egressy Nagy, hogy amidőn Berczelly miniszteri tanácsos Nyíregyházán a vitát eldöntötte, határozatát hármunk, a törvényszéki elnök, a vizsgálóbíró és az ő részére a hivatali titoktartás kötelességén felül még „a becsületszó szentségével biztosított és elvállalt kötelezettség feltétele mellett hirdette ki és a becsületbeli és hivatali titoktartás kötelezettségével egyaránt biztosított férfiszó mégie megszegett”. Felveti tehát a kérdést, kitől szivárogtak ki a Berczelly intézkedéséről szóló újságközlemények. Ünnepelesen kijelenti, hogy nem tőle és általa.

Ha Egressy Nagy kissé utánagondolt volna annak, amit írt, rájöhetett volna, hogy a sajtó közleményei alapján nem volt szükséges sem a törvényszéki elnököt, sem engem hivatalos titoktartás és becsületszó megszegésével alaptalanul gyanúsítani. Hiszen Berczelly tett intézkedéseit nyomban foganatosította, a bevont fogházöröket nyomban a törvényszék rendelkezésére bocsátotta és a fogházörök nyomban megkapták az utasítást, hogy bármikor előzetes tudósítás nélkül bemehetnek a fogház épületébe. A sajtó tudósítóinak igazán nem okozott nagy ágybéli megerőltetést ez intézkedésekből visszakövetkeztetni arra, hogy azok

csakis Berczelly leutazásával kapcsolatosan jöhettek létre.

Egressy Nagy cikksorozatát mohó gyönyörűséggel közölték le a napilapok, csak a „Budapesti Hírlap” jegyezte meg azzal a tárgyilagos komolysággal, amelyet végig megtartott: „... hogy az ilyen kölcsönös herce-hurca, ízetlen személyeskedés mit tartozik a közönség elé, az igazat megvallva, nem értjük”.

Természetesen én nem követtem a Soós biztatásainak szerencsétlenül beugrott Egressy Nagy példáját és nem bocsátkoztam vele hírlapi polémiába. Pedig Eötvösök ebben reménykedtek, hogy azután egy-csapással engem is elintézhessenek.

A cikksorozat első cikkének megjelenése után a „Pester Lloyd” már jelentette az örömhírt, hogy az Egressy Nagy eltávolítására kitervezett s hetek óta folyó aknamunka sikeres eredményre vezetett. Augusztus 24-i számában írja:

„Ez ügyben a főállamügyészség már döntött, a kimondta, hogy bár eddig hivatalos működése ellen 60mmi megróvándót nem találtak, Egressy Nagy László legutóbbi közleménye miatt már nem alkalmas többé arra, hogy ez ügyben, mint államügyész működjék.”

Másnap hozzát teszi:

„Egressy Nagy iránt a főügyészség a vizsgálat ügyében teljesített működéseinek korrektsége miatt elismerését nyilvánítja.”

Ez volt tehát a flastrom, amit a szegény Egressy Nagy László kapott azért, mert jóhiszeműen hagyta magát beugratni és felrevezetni, hogy azután „inter duos litigantes”, a két veszekedő közül a harmadik: a bűnpalástoló szövetkezet, örülhessen. Most, amikor bizonyossá vált Egressy Nagy áthelyezése, a „Pester Lloyd” és társai, amely lapok pár héttel azelőtt őt is éppúgy támadták, mint engem, mint a vérvád középkori dajkameséjében hívő antiszemitát, most a távozásához készítették a görögtűzfényt s dicséretekkel halmozták el napról-napra.

A Kozmától kapott elismerésflastrom sem Egressy Nagy Lászlónak szólt, hanem a közvéleménynek. Bár a konfliktusban, amelybe Egressy Nagy a törvényszék elnökével és velem szemben belekeveredett, Kozmának különös öröme telt, mert hiszen ennek kiélézése és annak eredményeként Egressy Nagy eltávolítása az ő szándékai szerint történt, s éppen annak végrehajtása volt Soós kiküldetésének egyik feladata és célja, csak hogy a lobbanékony és érzékeny természetű Egressy Nagy tovább ment az előre kitervezett útnál. Azáltal, hogy hirtelen haragjában jogtalan intézkedéseket tett, amelyeket később a főügyészségnek is legalább részben vissza kellett vonnia, a Kozma által féltékenyen őrzött és melengetett ügyészség tekintélye szenvedett csorbát.

Kozma ezt soha megbocsátani nem tudta, Egressy Nagy örökös alügyész maradt, s dacára elvitathatatlan nagy képzettségének, élete végéig a mellőzés keserűségét kellett elszenvednie. Mint az ország legöregebb aliigyósze halt meg, ami részben hajthatatlan kemény önfejlőségének tulajdonítható, mert nem volt hajlandó az ügyészi pályáról átmenni a bírói pályára, azt mondván, hogy „ha nem vagyok jó ügyésznek, akkor nem vagyok jó bírónak sem! „

Soós Kálmán, aki azzal a biztos hittel és reménnyel jött Nyíregyházáról a konfliktust elmélyíteni, hogy „cum jure successionis” kerül a kimart Egressy Nagy helyébe, abban a számításban, hogy a tisztaeszlári ügy elsimításából tekintélyes vagyont szerez, alaposan csalódott. Kozma részben neki tulajdonította és pedig teljesen indokoltan is, hogy Egressy Nagy elragadtatta magát, s hogy végeredményében az ügyészség tekintélye szenvedett sérelmet. A vizsgálatnak hivatali titoktartás alá tartozó dolgait feltáró cikksorozat megírása kétségtelen a Soós sugalmazására történt.

Soós tehát kiesett a Kozma kegyeiből és hosszú orral távozott egy hónapi dicső szereplés után Nyíregyházáról. Ő azonban okosabban tett, mint Egressy Nagy László. Átment a bírói pályára, ahol az ő erkölcsi felfogása szerint egyébként is több kereseti lehetőség kínálkozott. Itt érte utói azután – elég későn – a nemezis, amelynek lesújtó karja elől azonban a Justitia mérlegére Schwarc Ábrahám segítségével hullatott aranyakkal szerencsésen elmenekült.

A bűnpalástoló szövetkezet előtt azonban elévül hete tien érdemeket szerzett.

Nyíregyházára leküldésének másik feladatát ugyanis „a statisztikai adatok gyűjtését” nagy gondnal és sikerrel elvégezte. A törvényszék irattárából azokat az iratokat, amelyek Recsky András nagyfalui és Vay György tiszalöki csendbiztosok elleni ügyekre vonatkoztak, azzal a hamis ürüggyel kérte ki, hogy azok nyomán statisztikai összeállítást készít el. El is készítette azután a kimutatást arról, hogy Recsky és Vay mikor voltak büntetve a kezükbe került bünténynyel gyanúsított egyének bántalmazása miatt.

Ezzel akarta azután a védelem igazolni – amint arról később szó lesz –, hogy Scharf Móric a Recsky, Matej, Herskó és a többiek pedig a Vay kínvallató eszközeinek kényszerhatása alatt vallottak.

A bűnpalástoló szövetkezet tehát sikeres eredményt ért el. Az atmoszféra tisztult. Egressy Nagy eltávozott, s jöhetett az az ügyész, akit Kozma kiválaszt és megfelelő utasításokkal lát el.

A „Pester Lloyd” írta augusztus 28-án:

„Egressy Nagy László az ügyre való befolyás alól fel lett mentve, mert most már nemcsak arról van szó, hogy nézeteltérések vannak, de nyilvánvaló lett az igazságügyminiszter és főállamügyészség közt támadt összeütközés, mely a hivatalnok által mindenestre megőrizendő tárgyilagosságot zavarná, másrészt pedig a vizsgálat érdekében felette fontos, hogy az ügyész és a vizsgálóbíró egymásnak támogatásával járjanak el.”

Hogyan támogatták a tiszaezlári perben Egressy Nagy László után szereplő ügyészek Havas Imre, majd Szeffert Ede a vizsgálóbíró, arról a továbbiakban bőven lesz szó. A vizsgálat érdekében valóban felette fontos lett volna, hogy az ügyész és a vizsgálóbíró egymást támogatva járjanak el. Havas és Szeffert működése azonban csak azt igazolta, hogy az államérdek többé már nem a vizsgálat érdekével, hanem a vizsgálat megghiúsításának érdekével volt azonos.

VII.

EÖTVÖS FELLÁRMÁZZA A SAJTÓT. – AZ ESZLÁRI ZSIDÓK ELHAGYTÁK A ZSINAGÓGÁT. – A VOLKSBLATT KÖZLEMÉNYE. – SZABOLCSI MIKSA FELKERESI MÁRAMAROSBAN HERSKÓT ÉS MATEJTE. – E KÉT UTÓBBI TANÚVALLOMÁSA HUSZTON. – A HUSZTI JEGYZŐKÖNYV.

Eötvös a boncjegyzőkönyv és orvosi vélemény megszerzését sikeresen kiharcolta, hogy azután a birtokába jutott adatok alapján kísérelje meg bizonyítani, hogy a vélemény hamis, a hullacsempészet koholt mese, s a csonkafüzesi hulla Solymosi Eszteré.

Ezalatt az idő alatt a védelem részére kedvező atmoszféra megteremtésére kirendelt Soós Kálmán Egressy Nagy beugratásával és statisztikai adatok gyűjtésével volt elfoglalva és sikerrel is fejezte be munkáját, bárha annak eredményét saját részére nem is értékesíthette. Lássuk már most a bűnpalástolószövetkezet egyéb tevékenységét is.

Eötvös Károly augusztus 20-án érkezettnek látta az időt, hogy a sajtót, amely már hetek óta csak nagy ritkán emlékezett meg egy pár rövid sorban a tiszaezlári ügy eseményeiről, fellármázza és az ellenem indított hajszát bevezesse.

Előbb Weinstein Miksával, az egyik budapesti németnyelvű zuglaphoz a „Neues Politisches Volksblatt”-hoz beküldetett egy közleményt, amelyet az augusztus 12-i számában „Bericht aus Tiszaezlár” címen ki is adott. A közlemény természetesen mint Weinsteinnek minden tudósítása, az első szótól az utolsóig szemenszedett valótlanságot tartalmazott. Azt írta le benne, hogy Grósz Márton Tiszalökön 24 óráig a szolgabíró tyúkóljában volt elzárva, majd Eszláron pincébe zárták, ahol levegője alig volt. Állította még a közlemény, hogy a vizsgálóbíróság gyakran idegen magánszemélyek báméskodásainak és szóbeli bántalmainak engedte át a letartóztatott vádlottakat, s a vádlottakkal együtt bizonyos időközönként magánszemélyek házában helyezkedett el, s végre megengedte azt, hogy egy idegen magánszemély egy tiszaezlári lakos: Ónody Géza azon felszólítást intézhesse a letartóztatottakat kísérő rendőri közeghez: „az én udvarom felé menjetek, hogy a feleségem is láthassa a Jordánokat”. Állította a cikk írója azt is, hogy a rendőrközegek némelyike,

névszerint bizonyos Róka nevű pandúr, durván és sértően hánt a vádlottakkal, s hogy „Grósz Mártonné eszlári lakos egy ugyancsak eszlári magánszeméllyel való ártatlan feleselés miatt 3 napra el záratott”. Végül állította, hogy a „vádlottak némelyike az előnyomozás alatt, kínoztatott, s különösen Vogel Amsel annyira megkínoztatott, hogy alig tudott menni”.

Íme Weinstein Miksa löki és eszlári nyomozásainak eredménye! Hogy tőle származik a cikk az a későbbiekkel teljesen igazolást nyert. A végtárgyaláson Eötvös a Volksblatt közleményében foglaltakra Weinsteint kérte tanúként kihallgatni, aki azután az idézésre nem jelent meg, mert nem volt bátorsága megjelenni a bíróság előtt.

Eötvös Károly ezizel a cikkel készítette elő nagyszabású akcióját a hullacsempészet tényét igazoló tanúk vallomásának megdöntésére és annak bizonyítására, hogy a tanúk kínzás és fenyegetés kényszere alatt vallottak.

Pár nap múlva augusztus 19-én azután három beadványát adta át az összes napilapoknak közlés végett, melyek közül kettő a nyíregyházi törvényszékhez, egy pedig a budapesti főügyészséghez volt intézve. A napilapok másnap 20-án örömmel le is közölték azokat egész terjedelemben.

Az első beadvány mindenekelőtt ismertette a „Neues Politisches Volksblatt” cikkének tartalmát, s ahhoz a vádlottak nevében szólván, többek között a következőket fűzte:

„Sem mi, akik vizsgálati fogságban vagyunk, sem védőink nincsenek abban a helyzetben, hogy ezen állított tények valóságáról kezeskedhetnénk, azonban minden hírlapi közlemény, mely valamely büntetettre és fontosabb bűnvizsgálati eljárásra vonatkozólag a helynek, időnek, helyzetnek és személyeknek határozott megjelölésével pozitív tényeket közöl, a bíróság figyelmét nem kerülheti el, sőt kötelessége a bíróságnak az ily tények megállapítását vagy valótlanságuk kiderítését vizsgálati úton megkísérteni.”

Megállapítja azután a beadvány, hogy „a jelzett közlemény alapján a vizsgálat nemcsak nem teljesítetett, de sőt meg sem kezdetett.”

Hivatkozik azután arra, hogy a vádlottat kínozni öt évig terjedhető börtönnel büntetendő bűntény, sőt még az egyszerű bántalmazás is hivatali hatalommal való visszaélés, súlyosan büntetendő vétségét képezi. A továbbiakban reámutat arra, hogy súlyos felelősség terheli a törvényszéket, mert egy fiatal aljegyzőre bízta a vizsgálatot, a fennálló szabályok ellenére.

„Mi – mondja a beadvány – mindennek dacára sem kérjük a jelenlegi vizsgálóbíró elmozdítását. Az irtózatossá vád súlya alatt is nyugodtan várjuk az ügy végbefejezését, s mert ez az ügy bizonyos speciális és politikai természetű izgatásokkal összekötött, becsületünk és jövőnk érdekében szükségesnek tartjuk azon lehető ürügynek elejét venni, hogy a vizsgálat azért maradt esetleg sikertelen, mert a vizsgálóbíró a mi kérelmünkre a törvény alapján elmozdított s mással helyettesített.” Végül kéri a vádlottak, hogy a Volksblatt közleményeire vonatkozóan a törvényszék sürgősen vizsgálatot indítson.

A türelmes papír elbirta azt a határtalan farizeuskodást is, amit ez a beadvány tartalmazott.

A vádlottak, Scharf és társai, kiknek nevében szól, tehát nem állítják, hogy a „Neues Politisches Volksblatt”-ban felhozott dolgok csakugyan megtörténtek, pedig ha tényleg megtörténtek, nekik csak legjobban kellene tudni ok, mert rajtuk kellett volna megtörténni az állított sérelmeknek. Mégis vizsgálatot kérnek a közlemény alapján.

„Szinte komikus hatást kelt – írja a „Budapesti Hírlap” augusztus 20-án, hogy a vizsgálati fogságban levők ily szorgalmas Hírlap-olvasók, s hogy a Volksblatt közleményei alapján kéri annak bebizonyítását, igaz-e az, ami velük történt?”

A második beadványban kéri a vádlottak, hogy a vizsgálati iratokat vitessék el tőlem, s azokat a kir. törvényszék hivatalos helyiségében őrizzék és éri is csak ott tekinthessem meg és használhassam azokat. Kéri továbbá, hogy a kir. ügyész közbenjöttével az iratokról iratjegyzék készíttessék. Végül, hogy kötelezzen engem a törvényszék a fontosabb iratokról másolat készítésére, s e másolatokat vagy a törvényszéki elnök vagy a kir. ügyész őrizze.

Ez a beadvány teljesen nyitott kapukat döngetett. A vizsgálati iratokat még augusztus 5-én,

amidőn Egressy Nagy megvonta tőlem a fogházort, elvittem magánlakásomról, s azok már régen a törvényszék helyiségében voltak. Iratjegyzéket az ügy kezdete óta vezettem, s abban pontosan fel volt tüntetve minden irat, s nemcsak a fontosabb iratokról, hanem minden egyes vizsgálati iratról, részint magam, részint Írnokom által, kezdettől fogva másolatokat készíttettem, mert eleitől kezdve tartottam tőle, hogy az iratok ellopását megfogják kísérni azok, akiknek érdekükben áll. Ezeket a másolatokat hitelesítette a törvényszék és a per befejezése után is megőriztem, ezek ma évtizedek múlva is birtokomban vannak.

Mindezt nagyon jól tudták Eötvösök is. Miért kellett mégis egy dörgedelmes beadványt szerkeszteni? Felelt rá augusztus 22-iki számában a „Magyar Korona” című lap ekképen:

„Itt újból Bary József vizsgálóbíró ellen intéztetik leplezett támadás, mintha bizony a vizsgálatnak érdekében állhatna, hogy a vizsgálati iratok eltűnjenek, megcsonkíttassanak, vagy kicseréltessenek?”

A harmadik beadványban Scharf József és neje panaszolják, hogy lakásukat Tiszaeszláron kifosztották, miért is kártalanítást kérnek, panaszolják továbbá, hogy az eszlári zsinagógát bemocskolták, összerongálták és megszenteltelenítették. Ez irányban kéri a vizsgálatnak elfogulatlan vizsgálóbíró általi sürgős foganatosítását.

Ezt a beadványt, dacára annak, hogy az intézkedés a törvényszék hatáskörébe tartozott, a főügyészhez intézte Eötvös, bizonyosan attól a különös bizalomtól vezetve, amelyet Kozmával szemben táplált.

A kir. törvényszék a második beadványt, mint tárgytalant, figyelmen kívül hagyta, az első és harmadik beadvány alapján nyomban megindította vizsgálatot. A „Volksblatt” közleményére vonatkozólag nyilatkozattételre hívott fel a törvényszék elnöke, s az annak utána lefolytatott vizsgálat teljesen beigazolta nyilatkozatomnak tartalmát, és megállapította, hogy a „Volksblatt” közleménye az első szótól az utolsóig szemenszedett valótlanosság. Eötvös „A tiszalöki titok” című fejezet rémregényszerű leírásában mégis mint beigazolt tényekről beszél Grósz Márton, Vogel és társai megkínzatosításáról. Ezekről a „tiszalöki titkokról” még később szó lesz, s ott fogom ismertetni az olvasóval a Grósz, Vogel és társai kihallgatásának való történetét is.

A harmadik beadványra vonatkozóan a nyíregyházi törvényszék helyszíni vizsgálatot rendelt, s annak foganatosítására Megyery Géza törvényszéki bírót küldte ki, aki Ambrózy alügyész társaságában augusztus 20-án kiutazott Eszlárra. A vizsgálat eredményéről Eötvös Károly lapja, az „Egyetértés”, augusztus 27-én írja:

„Megyery Géza törvényszéki bíró és Ambrózy alügyész az éjjel tértek vissza Eszlárról, hová a kir. ügyészségnek sürgős megkeresésére a kir. törvényszék küldötte ki őket, hogy az ottani zsinagóga lerombolásáról támadt hír folytán az ügyet megvizsgálják. A bíróság megvizsgálta az ügyet és a hírt alaptalannak jelentette ki. A zsinagóga bemocskolásáról szóló hír is nagyítás. A bírósági szemle megtartása után egyúttal felszólították a zsidó hitközséget, miért nem tartanak ezentúl is templomfelügyelőt? Azonban erre az állásra most nem akad vállalkozó. A bíróság konstataulta, hogy a zsinagóga el van hagyatva, felügyelője nincs, bútorraktáruul szolgál s ablakai be vannak zúzva.

A zsinagóga lerombolása tehát pár ablak kitöréséből állott.

Az „Egyetértés” idézett közleménye a bemocskolásról csak annyit mond, hogy az arról szóló hír nagyítás, de hogy mit értettek az eszlári zsidók bemocskolás alatt, azt nem lesz érdektelen elmondani, mert egyik jellemző adat az eszlári zsidók sötét vallási fanatizmusára.

Az eset úgy történt, hogy Lengyel Istvánnénak, kinek háza, mint már tudjuk, a zsinagóga szomszédságában volt, meghalt egy héthónapos kisgyermek. Az elhalt gyermek keresztanyja a házhoz koporsót és fakeresztet vitt. A keresztet Ráczné után a kisleánya vitte. Ráczné látván a zsinagóga karzatának ajtaját, kíváncsiságból felment, hogy megtekintse a sokat emlegetett zsinagógát, melyet még belülről sohasem látott. A talyigán magával hozott koporsót előre küldte, azt azonban nem vette észre, hogy a keresztet hozó kislány követi őt a zsinagógába. Több zsidó meglátta, mikor a kislány kijött a zsinagógából keresttel a kezében. Az eszlári zsidóság között gyorsan híre futott a zsinagóga ilyen valóság megszenteltelenítésének. Az

esteli istentiszteletre gyülekező zsidók felvették a tórát, s elvitték azt Lichtmann Móricnak Tótfaluban levő házához, s ott tartották meg az istentiszteletet, a kereszttel megszentelt templomot pedig végleg elhagyták. Ezért nem akadt vállalkozó a templom felügyelőségére.

És ezért kellett Eötvösnek alármírozni a sajtót és a világ összes zsidóságát, hirdetvén a szörnyű vad antiszemita garázdálkodást, az eszlári zsinagóga bemocskolását, lerombolását.

Eötvösnek az arany borjúra néző szemei már a keresztet is „mocsok”-nak látták.

Fődolog volt hangulatot, közvéleményt csinálni „az ártatlanul üldözött zsidók mellett”. Ét dacára annak, hogy a beadványokban foglalt panaszok teljes alaptalansága kiderült, mégis sikernek tulajdonította a védelem a nagy zajt, amit ütött és a sajtónak a félrevezetését.

A „Pesti Hírlap”, amely addig – mint láttuk – teljesen hű tárgyilagossággal szólt az eszlári üggyhöz, augusztus 26-án „Quo-usque című vezércikkében ekképen háborgott:

„Másfél hónapja nem csinált a bíróság semmit, több mint két hónapon keresztül előnyomozást teljesített, amihez ilyen alakban és terjedelemben joga sem volt Több mint egy hónap óta pedig egyebb nem történt, mint az, hogy a vizsgálóbíróság a törvényszéki ügyészséggel, az igazságügyminiszter a főügyésszel, minden hivatalos közeg egymással marakodik, egymás ellen védekezik és vádaskodik hivatalos burokban és hírlapokban egyaránt. Ekkora eredménytelenséget, ilyen veszett zürzavart, annyi indiszkréciót, ekkora hühót, ilyen izgatottságot igazságszolgáltatási ügyben még nem látott Európa!

Vagy ártatlanok azok a zsidók, vagy bűnösök. Ha ártatlanok, el kell őket eresztetni, ha bűnösök, fel kell őket akasztani. De húzni, vonni, nyomorgatni őket is, az ügyet is, táplálni az izgatottságot, csinálni a baklövéseket egymásután, gyalázatba keverni itthon is, külföldön is nemzetünk és igazságszolgáltatásunk jó hírnevét; ez az, ami ellen egyenesen tiltakozunk.

Vizsgálóbírónak alkalmaznak egy fiatalembert, aki most verte le az iskola porát, akinek emberismerete semmi, s aki a törvényt is a gyakorlatban csak most kezdené tanulni, s akit nagy törvénytértés nélkül vizsgálóbírónak alkalmazni sem lehetne. De azért nálunk ez is megtörténik, s öt hónap óta nyugodtan nézi az igazságügy-miniszter, hogy a fiatal és illetéktelen egyén kezein hogy pusztul el az ügy, s vele együtt az igazságszolgáltatás tekintélye.”

A „Pesti Hírlap” olvasói joggal hihették, hogy valami különös káprázat játszik velük, hogy ugyanabban a „Pesti Hírlapi-bán olvassák e sorokat, amely két hónappal előbb, június 20-án még így írt:

„... mi is úgy vagyunk meggyőződve, hogy úgy az eljáró államügyész, mint a vizsgálóbíró odaadással és buzgalommal teljesítik nehéz feladatukat. Két hónapja innen onnan, hogy ez az ügy veszi igénybe teljes tevékenységüket, s hogy nemcsak nappal, de éjjel sincs nyugtuk.”

Erről természetesen megfélekedezett a „Pesti Hírlap”, s megfélekedezett arról is, hogy vajjon kik az okai, hogy az előnyomozat hónapokig húzódott. Hiszen éppen a „Pesti Hírlap” újságolta már június 17-én, hogy az előnyomozat pár nap alatt befejeződik és másnap, június 18-án felbukkant a csonkafüzesi hulla! Ha nincs hullacsempészet, már két hónappal előbb befejeződik az előnyomozat, s már vége a különös vizsgálatnak is. Talán mégsem a törvényszéktől kellett volna megkérdeznie a „Pesti Hírlap”-nak, hogy „Quo-usque”?, meddig még? – hanem a holttestcsempészetet rendező, bűnpalástoló szövetkezeitől. De már akkor a „Pesti Hírlap” is Eötvös szemével nézett és látott.

A többi lap egyelőre nem vezércikkezett. Várta Eötvös újabb ütőkártyáját.

A bűnpalástoló szövetkezet pedig ezalatt lázasan dolgozott. Említettem, hogy a lud t test csempészet három koronatanúja közül Matejt és Herskót július 30-án szabadon bocsátottam.

A bűnpalástolók célja volt a holttestcsempészetet a vizsgálóbíró által kitalált mesének feltüntetni, mint anjelynek elfogadására kínvallatással erőszakolták Matejt, Herskót és Smilovicsot. Mikor Eötvösék értesültek Mútej és Herskó szabadlábrahelyezéséről, már mindketten túl voltak árkon bokron. A többhetes fogság után örültek a szabadságnak, s futottak Nyíregyházáról el, ahogy csak tudtak, haza, Mára-marosba.

A bűnpalástoló szövetkezet előtt azonban nem volt akadály és nehézség, céljaik elérésében nem ismertek sem távolságot, sem fáradságot, vagy éppen költséget.

Augusztus közepén a mindenütt jelenvaló mozgékony, ifjú rabbijelölt, Weinstein Miksa útra kélt Máramarosba Matejt és Herskót felkutatni. Napokig tartó keresés után reájuk akadt

Szeklence községben.

Herskóval könnyű dolga volt Weinsteinnak, mert hiszen egyebet nem kellett elhíttetni vele, mint hogy az ő beismerő vallomása bajba, romlásba kergeti az egész zsidóságot, ki fogják üldözni őket az országból, elpusztítják mindenüket, s még talán le is gyilkolják valamennyit. Herskó Dávid együgyű, korlátolt ember volt, olyan gyenge értelmi képességgel, amely zsidónál a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. Elképzelhető, mennyire megijedt a Weinstein által kilátásba helyezett rémségektől. Dehogy is ellenkezett attól, hogy mindent visszavonjon! Kern tud ő semmiről semmit. Kínózták, fenyegették és ezért hagyta jóvá, amit a vizsgálóbíró jegyzőkönyvbe vett.

Matejjel már nem boldogulhatott olyan könnyen Weinstein. Szeklencén, ahol feltalálta őt, vele volt Csepkanics György is, aki Kerecsenyénél hallotta, hogy Herskó beszélget Smilovicssal zsidó nyelven, tehát valami kis adattal a huilacsempészlet megtörténtét ő is valószínűsítette. Egy csapással két legyet – gondolta Weinstein –, s ha már Csepkanics is itt van, ő is vallani fog a kínzásokról!

A szerencsétlen tutajozásért, amely a hullacsempészletbe tudtuk és akarattuk nélkül belekeverte a szegény oroszokat, Csepkanics a munkaadó tutajozó vállalatától akkor még nem kapta meg munkadíját. A vállalat vonakodott azt kifizetni, mert önhibáján kívül ugyan, de nem ment le Szegedig a szállítmánnyal. Szolnokon – mint tudják – letartóztatták, s egy hónapig a nyíregyházi fogházban ült.

A ravasz Weinstein tehát előzőleg megállapodott a tutajos vállalkozóval, a zsidó Hillmannai és ugyancsak zsidó sáfárjával, Herskovics Moskóval, hogy addig ne fizessék ki a tutajosokat, amíg a nyíregyházi vallomásukat jegyzőkönyvileg vissza nem vonják és jegyzőkönyvbe nem mondják, hogy a vallomásra őket kínzással kényszerítették. Amikor azután Matej és a többi tutajos Bustyaházán követelték a pénzüket, egy Kucsmás Móskó nevű zsidó elébük állott és azt mondotta nekik, hogy a falu bírása megparancsolta, hogy menjenek fel a községházára. Matej, amint a végtárgyaláson vallotta, azt felelte erre, hogy nem küldött a bíróságra írást, tehát ő nem megy. Kucsmás Móskó tovább erőszakoskodott, úgyhogy végre csakugyan felment a bírósághoz, aki azt mondotta neki, várjanak, míg megjön a tutajos vállalkozó, a gazda, s akkor azután elmennek a fogadóba megbeszélni a dolgot.

Estig vártak is és akkor jött utánuk a kisbíró és jelezte, hogy az a parancsolat, hogy a fogadóba menjenek. Hárman: ő, Herskó és Csepkanics el is mentek és ott a gazda kijelentette, hogy előbb Husztra menjenek, ott írást kell csinálni, s csak ha azt aláírják, kapják meg a pénzüket. Ekkor jött egy szekér, hogy ki fogadta vagy fizette nem tudja, tőle nem kértek viteldíjat, s a bíróságtól a bíróságtól, hogy üljenek fel a szekérre. Herskó mindjárt felült. Csepkanics beteg volt és semmiképen sem akart menni. Erre kijelentette Matej, hogy akkor ő sem megy. A községi bíróságtól megfenyegette őket, ha megtagadják a parancsolatot, pandúrokkal viteti be őket, s erőszakkal feltette a szekérre Csepkanicsot. Így mentek be hárman Husztra, ahol már Weinstein várta őket, s vitte a községi jegyzőhöz, ahol aláírtak valamit, illetve írni-olvasni nem tudván, kezük keresztvonását húzták az írásra velük, de nem tudják, mi volt az írásban. Weinstein azt mondta Matejnek, hogy a munkadíjakról van szó. Csepkanics nem is volt benn a szobában, nagy beteg volt, alig bírt állani, s kint az udvaron feküdt.

Azzal hívták be azután, hogy húzzon keresztet arra, amit Nyíregyházán beszélt. Mi volt az írásban? ő sem tudja. Így beszélték el szórói-szóra mindezt a végtárgyaláson, Matej 1883 július 3-án, Csepkanics pedig július 4-én.

Matej még elbeszélte azt is, hogy Huszton nem mentek egyenesen a szolgabíróhoz, előbb a takarékpénztárnál álltak meg, ahol egy csapat zsidó várt rájuk, voltak húszan, vagy negyvenen is. Itt a sáfár azt mondta nekik, „ne menjetek a szolgabíróhoz, se máshova, adok én nektek fejenként két forintot, hogy szekeret fogadhassatok és menjetek Szigetre”.

Eötvös természetesen mindezt sokkal rövidebben írja le könyvében:

„Csepkanics Györgyöt és társait csakhamar szabadlábra helyezték, s ők hazamentek

Szeklencére. Közülük hárman nyomban felkerekedtek, elmentek a községi bíróhoz, s ott elmondták sérelmeiket” (II. 303.). Könyvének más helyén azonban ő is beismeri, hogy mégsem nyomban és nem is önként „kerekedtek fel”, hanem „Szabolcsi-Weinstein nem nyugodott addig, amíg Herskót, Matejt és Csepkanicsot rá nem bírta, hogy a kínzás miatt emeljenek panaszt” (II. 222.).

Csepkanics július 15-én, Matej és Herskó július 30-án szabadultak és csak augusztus 22-én tették meg a panaszt állítólagos kínzásaikról, tehát öt hét múlva. Ezt érti Eötvös „nyomban” alatt.

Addig, amíg Weinstein Miksa Szeklencén meg nem jelent, eszükbe se jutott panaszt tenni, mert hiszen panaszuk nem is volt.

Kopánszky Jura szeklencei községi bíró a végtárgyaláson (1883. VII. 16.) elbeszélte, hogy Matej és tutajos társai hozzá mentek panaszra, hogy a zsidó tutajos vállalkozó és sáfár nem akarják kifizetni részükre a tutajozásért járó 308 forintot. A zsidók csak akkor voltak hajlandók kiadni a pénzt, ha jegyzőkönyvbe foglalják, „hová mentek és milyen veszteséget szenvedtek”. Azt mondták nekik a zsidók, hogy csak akkor kapnak pénzt, ha jegyzőkönyvet állítanak ki, amelyben „a dolgokat elbeszéljük és beismerik”.

Azt is vallotta Kopánszky Jura községi bíró, hogy előtte Csepkanics nem panaszkodott semmi verésről, bántalmazásról, csak annyit mondott, hogy nem tud visszaemlékezni egyszerre vagy háromszor-e, a pandúr puskatussal oldalba döfte egy kicsit, de mégis nem tudja biztosan, a puskával vagy a kezével lökte-e meg?

Ugyanezt vallotta Monies Ferenc községi hites is a végtárgyaláson (1883. VII. 10.), s ő is vallotta azt is, hogy a zsidó sáfár csak az esetben volt hajlandó kiadni a pénzt a tutajosoknak, ha jegyzőkönyvbe mondják, mi történt velük?

A megszolgált munkadíj kifizetése ellenében a szegény tutajosoktól tehát előbb hamis vallomást kívántak.

Bónis Bernát huszti községi jegyző, aki előtt a jegyzőkönyv készült, Matej, Herskó és Csepkanics panaszáról azt mondta a végtárgyaláson, hogy a jegyzőkönyvet nem ő írta, hanem a segédje, s annak beszélte állítólag a kínzást Matej.

Matej Huszton tényleg beszélt kínzadásokról is. A vég tárgyaláson (1883 július 26-án) bevallotta azután, hogy Herskó vette erre rá.

Hiszen a zsidó sáfár attól tette függővé a keserves munkával megkeresett kis pénzének kiadását, ha jegyzőkönyvbe mondja, amit Weinstein kívánt. Megesküdnie nem kellett – gondolta –, ha a törvényszék előtt esküdni kell, úgymint megmondja majd az igazat, most azonban az a fontos, hogy a pénzéhez hozzájusson, s ehessen egy kis kenyeret és ihasson rá pálinkát. A szegény, nyomorult, együgyű orosz tutajos csak nem lehetett az igazság mártírja, amikor a gyomra korgott az éhségtől! Neki csak a munkadíja járt az eszébe, s félrevezetve a zsidóktól, azt hitte, hogy csak azért kell az írás, a jegyzőkönyvre azért kell a keze keresztvonását ráhúzni, hogy a pénzt megkaphassa.

A Huszton felvett jegyzőkönyvet, amint Bonis jegyző beismerte, nem ő maga írta, hanem a segédje, akinek azt Weinstein mondta tollba. A jegyző természetesen ezt érthető okból elhallgatta. Aki azonban végigolvasta ezt a magas talmudista stílusban megírt jegyzőkönyvet, azonnal megállapíthatta, hogy az nem egy máramarosi községi jegyző fogalmazása, hanem Weinstein jól ismert stílusa.

Amikor később a bűnpalástoló szövetkezet a jegyzőkönyv szövegét közölte a napilapokkal, s azok azt egész terjedelmében leközlötték, a „Magyar Korona” metsző gúnyal jegyezte meg:

„Jogász embereket, kik aktákat forgatnak, bírákat, köztisztviselőket, a körjegyzőségek hivatalos stílusát ismerő szakértőket hívjuk fel, olvassák jól el e jegyzőkönyvet. E jegyzőkönyv fő részeinek fogalmazása nem Huszton készült, az bizonyos! Ezt a stílust mintha ismernénk! Sajnálkozhatunk rajta, hogy oly irodalmi stílusban, inkább írói emelkedettséggel, mint szárazon tudósító modorban írott jegyzőkönyv készítője ott veszett valahol Izán vagy

Szeklencén és nem jó be dolgozni társnak a „Vasárnapi Ujság”-ba vagy „Egyetértés”-be.”

De álljon itt maga a jegyzőkönyv teljes szövegében:

„ ... Csepkanics Jura, Máthé Ignác Jura és Herskó Dávid, mindnyájan szeklencei lakosok, személyesen megjelentek és előbb említett Csepkanics Jura előszóval előadja, hogy ő Sréter Salamon és társa bustyaházai lakosok és fakerekedők által fatutajozáshoz fel lévén fogadva, folyó év tavaszán több társaival fatutajozással Szeged felé útra kelt; a tiszadadai határon kikötöttek s társai a faluba mentek; őt magát pedig az ott vesztegelt fatutaj mellett hagyva, ő ottmaradt és étel készítéséhez fogott, aközben észrevette, hogy egy hulla közelít a tutajhoz, de ijedségében föl nem ismeré annak nemét, ezután jöttek társai és leültek a készített étel fogyasztásához, mely közben megmondván társainak az általa látott esetet, ők hitelt nem akartak neki adni, s így történt, hogy ők nem mentek el, a tutajtól tovább haladt, s oda nem messze egy fűzfabokornál megállott hullát megnézni, de jövén egy általuk nem ismert tutajos szolgál: Paczkán Vaszili – nevének csak később tudták meg –, annak tudára adták, s az ment előre, s ők mindnyájan utána mentek megnézni a hullát, s meggyőződtek a tényről, hogy a hulla egy női személyé. Máthé I. és utóbb említett Herskó Dávid, a Csepkanics Jura előadása mellett, mindenben szorul szóra nyilatkoznak. Ezek után mind a hárman egyhangúlag előadják, hogy az előbb elmondottak után egy, a faluba való csősz bement a községbe, az esetnek a bírónál való megjelentése végett, de miután a vízből kihúzott és a partra tett hullára a varjúk rászálltak, a csősz visszajöttét be nem várva, a hullát eltemették és annak végeztével jött ki a bíró, aki az esetről tudomást szereztén, 60 krajcár pálinkára való adott nekik díjul és útnak bocsátotta őket. Haladtak Szolnokig, de nem tovább, mert ott egy csendbiztos és csendlegények által meg állították, s elfogattak, s a panaszló három egyéneken kívül még a velük volt tutajos társaik: Herska Jura, Szanivecz Péter, Selever János, valamint az előttük ismeretlen Paczkán Vaszil is elszállították a nyíregyházi börtönbe, hol t. i. Nyíregyházán a valóságos tényről vallomást tettek, úgy, amiként történt, s aminek voltak. Onnan pedig a csendbiztos által Tiszalökre lettek szállítva, s ott vallomástételre felszólítva, de miután a már Nyíregyházán tett, s a valóságos ténynek megfelelő vallomással a csendbiztos meg nem elégedett, veréssel kényszerítette őket újabb más vallomástételre, de ők: miután egyébről mit sem tudtak, az adott vallomásnál maradtak. De azután komolyabb fordulatot vett a dolog, összekötözték őket és úgy hol bottal, hol pedig csendbiztosi ostorral verték őket agyba-főbe kegyetlenül, s arra lettek kényszerítve, hogy a csendbiztos által diktált, azon elérni óhajtott vádat elismerjék, miként a hulla Smilovics Jankel által lett nekik adva a célból, hogy azt egy rendelt helyre tutajozzák, s így miután kegyetlenül lettek kínozva, a kívánt célnak hajolt is Máthó I. és Herskó Dávid, kijelentvén azt, hogy ily körülmények között az apjukra is vallanak, bármiféle soha meg nem történt büntetést, mintsem tovább hagyják magukat kínoztatni, de Csepkanics Jura dacára a kínzásnak, az adott igaz vallomás mellett megmaradt.

Ezen előadások után a községi elöljáróságokhoz fordulva kérelmük oda terjedt, hogy az iránti útbaigazítást nyerjenek, mikép ezen rajtuk elkövetett ok nélküli kínzás miatti panaszukat, nemkülönben a kialakított bérből még fizetetlen maradt 388 forint bérük, valamint az elzárva tartott öt hétre eső legalább 18 forint napidíjuk megtérítése iránti keresetüket, hova és ki ellen intézzék?

A jegyzőkönyv szövegéből látszik, hogy a furfangos Weinstein szegény oroszoknak arra az időre, amíg el voltak zárva, a 18 forint megtérítését is kilátásba helyezte, ha a jegyzőkönyvet kezük keresztvonásával látják el.

A jegyzőkönyv szövegezését azért végezte Weinstein gondos irodalmi nyelvezettel, hogy a szegény emberek egy szót se értsenek belőle, amikor majd felolvassák előttük. A szegény tudatlan emberek csak bólogtattak, amikor ilyeneket hallottak: „hitelt nem akartak adni”, „fel nem ismeré annak nemét”, „komolyabb fordulatot vett”, „a kívánt célnak hajolt” stb., s csak a végét értették meg a jegyzőkönyvnek, ahol a 388 forint bérrel és a 18 forint kártérítésről volt szó.

A jegyzőkönyvet a jegyző nyomban betérjesztette a főszolgabíróhoz, aki azután áttette azt a mármaroszigeti törvényszékhez, amelynek vizsgálóbírója Veréczy Gyula beidézte a panasztevőket és felolvasta előttük a huszti jegyzőkönyvet.

A mármaroszigeti törvényszék vizsgálóbírója előtti kihallgatás szeptember 25-én történt meg. Ugyanezen a napon hozta a bűnpalástoló szövetkezet a napilapok útján nyilvánosságra a huszti jegyzőkönyv szövegét, amelyet pedig már egy hónappal előbb, augusztus 22-én ismertek. Vajjon miért vártak egy hónapig a jegyzőkönyv nyilvánosságra hozatalával Eötvösök? A magyarázat egyszerű és kézzelfogható.

Nem merte Weinstein előbb nyilvánosságra hozatni, mert nem tudta, nem jönnek-e rá időközben a félrevezetett orosz tutajosok, Matej és Csepkanics, a hamisságra, s nem fogják-e a mármaroszigeti vizsgálóbíró előtt leleplezni az egész machinációt.

A félelem nem volt egészen indokolatlan, mert Csepkanics Mármaroszigeten tényleg

kijelentette, hogy ő egy szóval sem beszélt sehol, sem a huszti előjárásán, sem másutt arról, hogy őt kínozták, fenyegették vagy bántalmazták volna. A szegény Matej azonban, aki úgy látszik, még mindig a 18 forintba reménykedett, Veréczy Gyula jegyzőkönyve szerint elmondta, hogy őt két pandúr Tiszalökre vitte, ott a csendbiztos rákiáltott, hogy mondja meg a valót, azután megkötötte és egyszer fejbevágtá és megfenyegette, hogy össze fogja törni, széjjel fogja hasogatni, ha nem úgy vall, ahogy ő kívánja. Elmondta továbbá, hogy amikor a törvényszék hitelesítette vallomását, azért hagyta helyben, mert a vizsgálóbíró is jelen volt és azt mondta, hogyha nem fogja a valót megmondani, ismét kínoztatni fogják.

Matej a végtárgyaláson (1883 július 3.) határozottan és kereken tagadta, hogy mindezt elmondta volna Máramarosszigeten. A végtárgyaláson kihallgatott dr. Mihályi Gábor törvényszéki jegyző, akit Veréczy a kihallgatás befejezése után a vallomás előttemezése végett szobájába behívott, a végtárgyaláson (1883 július 16-án) vallotta, hogy Veréczy tolmács nélkül hallgatta ki Matejt, vele oroszul beszélt. Sem ő, sem az előttemezésre behívott másik törvényszéki jegyző, a végtárgyaláson ugyancsak kihallgatott Szaplonczay József, nem voltak jelen a kihallgatásnál – vallomásuk szerint –, előttük csak a kész jegyzőkönyvet olvasta fel Veréczy magyarul, ők csak a jegyzőkönyv aláírásának tényét tanúsították, s hogy Matej oroszul mit vallott, azt nem tudták, s Veréczy azután oroszul beszélt valamit Matejnek, amit azonban ők nem értettek.

Nem igaz, amit Eötvös ír (II. 313.), hogy a nevezettek előtt szószerint megmagyarázta volna Veréczy a jegyzőkönyv tartalmát Matejnek. Általában jellemző Eötvös igazságkereső objektivitására, hogy bár Veréczy a kihallgatásnál tolmácsot nem alkalmazott, ezt természetesnek tartja, holott azt a tényt, hogy Matej tiszalöki kihallgatásáról felvett jegyzőkönyvet Karancsay, aki a kihallgatásnál tolmácsként működött, csak utólag és több jegyzőkönyvet egyszerre írt alá, olyan szabálytalanságnak minősíti, ami a jegyzőkönyv hitelességét megdönti. Kerner, a zsidó segédjegyző, aki a huszti jegyzőkönyvet írta, a végtárgyaláson fel sem ismerte sem Csepkanicsot, sem Matejt, de huszti vallomásaikat el tudta pontosan mondani. Fehér Barna, az egyik szavazóbíró meg is jegyezte, hogy ez feltűnő körülmény. Mire Eötvös felszólalt és kijelentette, hogy „a hivatalos jegyzőkönyv hitelességében kételkedni nem is szabad a bíróságnak”. Eötvös ennek dacára az általam eszközölt valamennyi vizsgálati cselekményről felvett jegyzőkönyv hitelességét kétségbevonta.

Mindennek dacára semmi ok nincs annak feltevésére, hogy Veréczy szándékosan hamis vallomást vett volna jegyzőkönyvbe. Matej nyilvánvalóan elbeszélte előtte is mindazt, amire Weinstein és Herskó rávették, s aminek előadásával remélte, hogy 18 forint napidíját megkapja. A végtárgyaláson, július 16-án azután, amikor esküt is kellett tennie az erősen vallásos oroszoknak, amikor nem volt mögötte Weinstein, amikor látta, hogy félre van vezetve, s itt nem napidíjról van szó, kijelentette, hogyha bebizonyosodik, hogy csak az ujját is rátette valaki, a nyakát is odaadja.

Csepkanics György ugyancsak megesküdt a végtárgyaláson is arra, amit egyébként már Máramarosszigeten is kijelentett, hogy őhöz senki egy ujjal sem nyúlt és nem is fenyegette (VIII. 4.). „Soha sem nyomoztam ki, miért változtatta meg első elhatározását” – írja Eötvös (II. 338.). Eötvösnek semmi szüksége sem volt rá, hogy ezt kinyomozza. Tudta ő azt nagyon jól, hogyan keletkezett a huszti jegyzőkönyv, s tartott is tőle, hogy a Weinstein által félrevezetett Matej is visszatér az igaz vallomáshoz a végtárgyaláson. Ezért kellett hamis tanúkról gondoskodni, akik majd igazolják a valóságban meg nem történt kínzásokat a végtárgyaláson, ha Matej és Csepkanics kisiklik a kezükből.

Természetesen, miután Matej a végtárgyaláson az igazat vallotta úgy, amint azt a nyomozat és vizsgálat során előttem is elmondta, Eötvös „vakmerőnek, hülyének, rosszlelkű hamis tanúnak” bélyegzi meg.

„Két dolog eleve tisztán állott előttünk – írja (II. 310.). – Az egyik, hogy Matej első

nyíregyházi és második tiszalöki vallomása homlokegyenest ellenkezőnek, s míg a tiszalökiével magánosan áll, s egyetlen tanú sem támogatja, addig nyíregyházi vallomását, tőle függetlenül, mind a tizennégy tutajos társa megerősíti. A két vallomás közül tehát az egyik hamis: természetesen a veréssel kikényszerített tiszalöki vallomás.”

Ez már csak tiszta dolog, nyájas olvasó! Az igaz, hogy Matejnek a tiszalöki vallomása teljesen összevág Herskó és Smilovics vallomásával, sőt Csepkanics vallomásával is, de Eötvös szerint ezek is hamisan vallottak, tehát ezek nem számítanak, s így ezzel a vallomásával, Eötvös szerint, „magánosan áll Matej”. A nyíregyházi legelső vallomás, amelyben semmiről semmit sem tud Matej, tőle függetlenül, mind a tizennégy tutajos társa tényleg megerősítette, akik szintén azt mondták, hogy semmiről semmit sem tudnak. Tiszta és világos, hogy miután ezeket nem avatták be a csempészetbe, s így arról nem is tudhattak semmit; ha tehát 15 ember kijelenti, hogy semmit sem tud, akkor ez a semmi az igazság! Az Eötvös „igazság”-a!

„A másik dolog, amit tisztán látunk – írja tovább Eötvös – az, hogy ő mind Szeklencén, mind Máramarosszigeten önkéntesen és saját elhatározásából tett panaszt és beszélt el a tiszalöki erőszakolást, s hogy se egyik, se másik helyütt hamis jegyzőkönyvet fel nem vettek.”

Hát ez bizony éppoly tiszta és világos, mint az első dolog.

Csak éppen ott volt a hiba, hogy Kopánszky községi bírósági és Monies jegyző vallomásai, továbbá Csepkanicsnak és Matejnek vallomásai is élénken megvilágították, mit kell azalatt érteni, hogy „önkéntesen és saját elhatározásukból”. Erről az ifjú Weinstein-Szabolcsi Miksa tudott volna sokat beszélni!

Eötvös szerint a végtárgyaláson a bíróság is tisztán látott mind a két dologban és hogy nem adott semmit Matej vallomására! „Csak a vád koholói hirdették, hogy Matejnek a tiszalöki vallomása igaz.” Mivel pedig nem hagyhatták a vád koholói kezében ezt a fegyvert, azért kellett felderíteni a végtárgyaláson, minő körülmények között tette meg szeklencei és máramarosszigeti vallomását. Hogy ez a felderítés milyen nagyszerűen sikerült, láthatta az olvasó a fentiekből!

Herskó azt beszélt el a máramarosszigeti vizsgálóbíró előtt, hogy Vay csendbiztos őt öklével fejbevágtatta, azután bottal végighúzott rajta, oldalba döfte és másfél liter meleg vizet erőszakkal megitatott vele. Ekkor a szobában egy lovas pandúr (!) is benn volt.

Arra a kérdésre, miért nem mondotta mindezt el Nyíregyházán a törvényszék előtt, mikor vallomását hitelesítették, azt felelte, hogy én magamhoz rendeltem, s azt ígértem neki, hogyha vallomását helybenhagyja és a tiszalöki dolgokról nem panaszkodik, akkor nyomban szabadlábra helyezem, különben ottmarad a kezemen. Miután pedig a törvényszéki hitelesítés alkalmával jelen voltam, nem mertem megmondani az igazat.

Említettem, hogy ez a Herskó annyira buta volt, hogy nem fogott rajta a betanítás sem jól.

A végtárgyaláson az elnök egyes kérdéseire, hogy miért vallotta és hogyan találhatta ki magától a hullacsempészet történetét, ha az nem igaz, nem tudott mást felelni csak egyre ismételte: „Nagyon féltem, nagyon meg voltam ijedve, nem tudtam mit beszélek. Mindenkitől félek.”

Arra a kérdésre, hogy a törvényszék előtt miért hitelesítette a vallomást, ha az nem volt igaz – alaposan elfelejtve, hogy máramarosszigeti vallomása előtt mire tanították be – most már csak így felelt:

„Csodálkozom azon, hogy lehet az, mert én nagyon megijedtem, most is meg vagyok ijedve, én nem tudom megmagyarázni.”

„Feltűnt – írja a „Pesti Napló” 1883 július 3-án –, hogy ezen állítólag kínzással kieszközölt vallomást Herskó Dávid a törvényszéki hitelesítés alkalmával saját beismerése szerint is ő maga igazította ki.”

Végül megkérdezte az elnök, hogy tulajdonképpen mitől fél, hiszen nem bántja senki?

– Nem tudom mitől félek, csak meg vagyok ijedve – felelte. Elmondta azután, hogy

ijesztették, kínozták, mikor Tiszalökre vitték, nem az ülésre ültették a szekérben, hanem az ülés alá. Lökön istállóba zárták, faggatták, kétszer fejbeütötték, spárgával összekötözték, s megittattak vele másfél liter vizet, s így kénytelen volt vallani. Eötvös megkérdezte tőle, fáj-e, mikor fejbeütötték?

– Fáj, amennyiben ha nem fáj, volna meg nem ijedtem volna annyira – volt a bölcs felelet.

Eötvös tovább kérdezte: – Hát jajgatott-e vagy visított-e?

– Sírtam volna, de nem engedtek sírni, hangzott a meglepő válasz. Eötvös további tortúrákat remélt kihozni az együgyű Herskóból és tovább faggatta:

– Hát hogy lehet megtiltani a sírást?

– Azt én nem tudom, nem kérdezték tőlem –, felelte Herskó a végtárgyalás hallgató közönségének csöndes derűltége között.

A verésből tehát nem lehetett kihozni semmit. Eötvös azonban nem adta fel a reményt.

– Hát vizet mennyit ivott? – kérdezte.

– Másfél literes rumosüveggel itattak meg velem – felelte Herskó. Eötvös elégedetten bólintott. A hallgatóság elszörnyűködött. Másfél liter víz! Ez bizony borzasztó!

Eötvös most már ki akarta aknázni a helyzetet. Részletekbe bocsátkozott.

– Egyezzerre? – kérdezte.

– Nem egyszerre. Megittam, mert szomjas voltam.

Ezt a feleletet nem várta a kitűnő védő. Halomra dűlt minden reménysége. Éles elméjében azonban hirtelen új ötlet támadt. Rá kell vezetni ezt a buta embert, hogy valami szennyvizet itattak vele. Persze, hogy megitta, amikor a szomjúságtól el volt gyötörve az istenadta! Úgy adta fel a következő kérdést, hogy benne legyen a felelet is.

– Milyen víz volt? – kérdezte.

– Tiszta ivóvíz. Különbözik nem tudom meghatározni, mert akkor éhes is, szomjas is voltam.

Még egy utolsó remény.

– Önként itta, vagy beletöltötték?

– Kénytelen voltam magam inni –, szakította el a reménység utolsó fonálát is Herskó.

Herskóval tehát nem boldogult Eötvös.

Elbeszélte még, hogy oldalba akarták döfni a bot végével háromszor is, s ezt csak az ügyész akadályozta meg. Később azután elfelejtve, amit előbb mondott, azt állította, hogy meg is döfte a pandúr a lapockáján.

– Meg is döfte háromszor bottal? – kérdezte az elnök.

– Nagyon megszurta volna, de mondotta a kir. ügyész: „ne bánts” – felelte Herskó.

Erre már azután igazán kíváncsi volt az elnök is, hogyan tudhatta előre Herskó, hogy ha az ügyész meg nem akadályozza, nagyon megszurta volna a pandúr.

– Hát akkor mégsem szúrta meg? – kérdezte tovább.

Herskó habozott, maga sem tudta már, mit hazudjon, teljesen elfelejtette a leckét.

– Nem nagyon, de éreztem mégis, hogy megszurta egy kicsit –, egyezett ki végre 50%-ra.

Mikszáth Kálmán Herskónak végtárgyalási szerepléséről többek között így ír (1883 július 4, „Pesti Hírlap” Tárcá):

„a ruha cafatokban lóg le róla, buta, vörös arcán semmi kifejezés, mintha csak egy víziborjút látna az ember. Festők ecsetjére méltó, ritka alak!

Tagadja, amit azelőtt bevallott. De hát miért vallott akkor? Nemde kínozták?

Azt bíz ő már nem tudja, mert nem érezte az ütést.

Hát a vízzel nem kínozták-e?

Herskó úr elismeri, hogy csakugyan itattak vele sok vizet.

– Aztán mikor itatták önrel a vizet?

– Amikor szomjas voltam, kérem alássan.

Eötvös mérgesen rázza a fejét, Funták az orrát vakarja.” Ez volt hát Herskónak az a vallomása, amelyet a védelem igaznak akart elfogadtatni, szemben a Tiszalökön tett és Matejjel és Smiloviccsal összevágó vallomásaival, amelyben részletesen elbeszélte a holttestcsempészetet. Hiszen, amikor a vizsgálat során Matejjel szembesítettem, Matej egyebet nem mondott neki szemébe, csak annyit, hogy a hullát Tárkánynál Smilovicstól ő vette át. Hogyan gondolhatta volna ki a többi apró és Smilovics vallomásával összevágó részletet ez az együgyű buta ember, akit még arra sem lehetett betanítani, hogy elhíphetően elmesélje a meg nem történt megkínztatásának rémtörténetét?

VIII.

A BŰNPALÁSTOLÓ TÁRSASÁG MEGPRÓBÁLJA SCHARF MÓRICRA RÁTENNI A KEZÉT. – A NEUE FREIE PRESSE MAGYARGYALÁZÓ CIKKE. – A BUDAPESTI HÍRLAP EÖTVÖSRŐL. – RECSKY ANDRÁS CSENDBIZTOS NYILATKOZATA.

A védelem, helyesebben a bűnpalástoló szövetkezet sikeres, eredményes munkát végzett rövid néhány hét alatt. A holttestcsempészet három koronatanúja közül ketten beismerő vallomásukat legalább egyelőre visszavonták. Most már tovább kellett haladni a megkezdett úton, hamis tanúkkal beigazolni azt is, hogy Matej, Herekó tényleg kínzások és fenyegetés kényszere alatt vallottak, e hogy a többi gyanúsítottakat: Vogelt, Grósz és Kleint is kínozták, gyötörte a csendbiztos. Ezenkívül azonban a védelem nem hanyagolta el másirányú céljait és feladatait sem. A haditerv már régen készen volt és Eötvösék a boncjegyzőkönyv birtokában, akkor már megkezdtek a tanúk szerzését arra, hogy a csonkafüzesi hullaszemlélet és a felismerési eljárást úgy vezetem, hogy Solymosi Esztert a hullában fel ne ismerjék, továbbá arra, hogy az orvosok hamis véleményyt adtak.

Hátra volt még Scharf Móric! A gyilkosság tényének egyetlen tanúja. A terv szerint előbb szépszerével kellett megkísérelni, hogy a fiú a bűnpalástoló szövetkezet kezére kerüljön, s akkor azután megfelelő eszközökkel visszavonadni vele vallomását, s ismét csak a vizsgálóbíróra és a csendbiztosra kenni mindent, akik a fiút fenyegetéssel, veréssel kényszerítették, hogy gyilkossággal vádolja hitsorsosait. Így azután végül a vizsgálóbíró kerüljön a szegény ártatlan zsidók helyébe a vádlottak padjára és elvegye méltó büntetését a világ zsidóságának örömujjongása között.

Eötvösék Scharf Móricnak kezükre jutását illetően elsősorban Kozma Sándor főügyész segítségével bizakodtak. A segítség nem is maradt el, e hogy az Eötvösék terve mégsem sikerült, abban nem Kozma volt a hibás, ő a maga részéről mindent elkövetett a siker érdekében. Augusztus 20-án, ugyanazon a napon, mikor Eötvös három beadványát a napilapok ismertették, mintegy koncentrikus támadásként a vizsgálat ellen, Kozma (8034. f. ü. sz.) rendeletet intézett az akkor még működő Egressy Nagy alügyészhez, amely ezerint Scharf Móric a fogház épületéből azonnal eltávolítandó „A Scharf Móric” című fejezetben már említettem, hogyan került Scharf Móric a fogházi épületbe, a gyámhatóságának Szabolcs megye árvaszékének hozzájárulásával. Kozma tudta, hogy ha most a fogházépületből eltávolíttatja a fiút, a gyámhatóság rendelkezik további sorsa felől is. Sejtette azt is, hogy Szabolcs vármegye alispánja nem tartozik a bűnpalástoló szövetkezethez, s éppen azért nem fogja engedni, hogy a fiú kezeik közé, befolyásuk alá kerüljön, s ezáltal a bűnvizsgálat eredménye meghiúsíttassék. Jónak látta ezért | sorok között már előre jelezni, hogy törvénytelennek és jogtalanoknak tartja, ha az alispán úgy intézkedne, hogy a fiú ne jusson rokonságaik gondozása, s ezáltal az Eötvös-Heumann-Szabolcsi-társaság befolyása alá. „Ha a megye alispánja azt hiszi, hogy van törvényes oka a fiút rokonai körétől és gondnoksága alól elvonni, szabadságában áll saját felelősségére úgy intézkedni, amint jónak és törvényszerűnek találja” – írja rendeletében Kozma.

Zoltán János nemcsak hitte, de tudta is, hogy van nemcsak törvényes joga, de morális oka is erre és felelősségének tudatában úgy intézkedett, hogy a fiú a vármegyehez kerüljön Henter Antal várnagy gondozása alá. E határozatát közölte a fiúnak vizsgálati fogságban lévő

szüleivel, s védőjükkel Eötvössel is. A gyámtörvény szerint a gyámhatósági határozat ellen jogában állott volna a vármegye közigazgatási bizottságához, s ha azoknak határozata sem kielégítő, a belügyminiszterhez fellebbezéssel élni. Eötvös nem fellebbezte meg a határozatot, mert hiszen tudta, hogy az törvényes alapon nyugszik, teljesen indokolt, s így a határozat jogerőre is emelkedett.

Ha azonban nem sikerült ilyenformán Kozma segítségével a fiút simán és egyszerűen kézrekeríteni, más hatékonyabb fegyverek is készenlétben voltak, s azokkal egyrészt azt a célt óhajtotta elérni, hogy ha Móricot már nincsen mód vallomásának visszavonására bírni, azt kell a közvéleménnyel s a bírósággal elhitetni, hogy vallomásának megtételére kínzással, fenyegetéssel kényszerítették, másrészt azt is célozta, hogy rágalomokkal, kitalált mesékkel közvéleményt, hangulatot csináljon és felháborodást szítson az alispáni intézkedés ellen, hogy azután a kormány, a felháborodott bel- és külföldi sajtó és közvélemény nyomása alatt, esetleg önkényűleg nyúljon bele Móric ügyébe. Ahelyett, hogy szabályszerűen megfelebbezte volna a gyámhatósági határozatot, ha abban a meggyőződésben volt, hogy az jogtalan, egyenesen a belügyminiszterhez, Tisza Kálmánhoz intézett egy terjedelmes beadványt Móric szülei, Scharf és neje, valamint nagynyja Feuermann Sára nevében, amelyben elmond mindent, amit könyvében Móric kínvallatásáról elmesél: hogyan került a csendbiztos kezére, azzal a rendeltetéssel, hogy vele az előre elkészített vallomást elfogadtassák, hogyan sikerült ezt fenyegetéssel, veréssel, a gyermeknek az éjszakai nyugalom elvonásával megtenni, hogyan gyűlöltették meg a fiúval vallását, hitsorsosait, szüleit és így tovább. Azután elmondja a beadvány, hogy az egész bűnügyben a vizsgálat azzal a tendenciával folyik, hogy a rituális gyilkosság tényét a zsidóságra reábizonyítsák, ezért a tanúkat, a vádlottakat kínzással kényszerítik terhelő, illetve beismert vallomásokat tenni és a terhelő vallomásokat rögtön közlik a sajtóval, míg a mentőkörülményeket elhallgatják.

A beadvány végén a szülők és nagynyja azt a kérelmet terjesztik elő, hogy Móricot valamelyik fővárosi jótékony árvaházban vagy gyermekmenhelyen helyezték el a végtárgyalásig, nehogy a fiú mesterséges kitanításának vádját emelhessek ellenük.

Ha nem sikerül közvetlenül kézbevenni a fiút – gondolta Eötvös –, talán sikerül közvetett úton hozzáférközni; az ő találékonysága és ügyvédi furfangja majd megtalálja a módját, hogy a jótékony árvaházban valami jótékony befolyás hozzájusson „a megmérgezett lelkű” gyermekhez.

Mint láttuk a beadvány folytán a nyíregyházi törvényszék egyik bírója: Megyery Géza szeptember 4-én meghallgatta a vizsgálati fogságban lévő Scharf Józsefet, Móric apját, aki kijelentette, hogy senkit sem bízott meg annak kérvényezésével, hogy fiát Pestre vigyék, s ő azt óhajtja, hogy fia Nyíregyházán és a vármegyeházán maradjon. Eötvös felsülése teljes volt ezzel a beadvánnyal is, éppúgy, mint ahogy az előbbi három beadványával is, ámde annyi eredménye ennek is volt, hogy nemcsak a belföldi, hanem az egész külföldi sajtót fellármázta vele. Az Eötvös-Heumann-Szabolcsi-sajtóiroda a bécsi lapok útján az egész világsajtónak eljuttatta a beadványnak különböző nyelvekre lefordított szövegét, s a külföldi lapok, különösen a magyargyűlölettől tajtékozó osztrák lapok, nagy gyönyörűséggel támadták a barbár Magyarországot, a csendbiztosokkal, kínvallatással dolgozó magyar igazságszolgáltatást! A „Neue Freie Presse” szeptember 8-án „A magyar igazságszolgáltatásról” című cikkben többek között így ír:

„Vigasztalan, borzalmat keltő kép ez, mely az utóbbi hetekben a magyar igazságszolgáltatás állapotai felől szemeink elé tárul.”

Majd a vizsgálat folyamatáról napvilágra került hírek tartalmát foglalja össze, s megütközve jelenti ki, hogy „mindezeket most már nem a külföld mondja. A vérző sebről, maguk a legkifogástalanabb magyar hazafiak vonták le a leplet”.

„Mióta Pauler vezeti az igazságügyet, elmenekült megint a modern civilizáció a magyar jogszolgáltatásból, s az asiaticus szellem lépett helyébe a maga brutalitásával és

barbárságával”.

„Az igazságügy legfőbb vezetése kétségkívül már legközelebb új kezekbe megy át” – írja végül reménykedve a „Presse”.

Az Eötvös-féle beadványt Tisza belügyminiszter, amint arról már a „Scharf Móric” című fejezetben szó volt, kénytelen volt elutasítani a gyámi törvény alapján, annál is inkább, mert Scharf József, aki, mint apa, egyedül volt jogosítva ilyen kérelmet előterjeszteni, maga kijelentette, hogy nem kívánja fiát Nyíregyházáról, a vármegyeházáról máshova vitetni.

Scharf Móricot tehát nem sikerült Eötvösöknek törvényellenesen kivonni a gyámhatóság rendelkezése alól, s maradt tovább, a végtárgyalásig, Henter várnagy gondozása alatt, a beadvány azonban mégis célját érte. Most már benne volt a hit és meggyőződés a közvéleményben, hogy Móricot vallomására kényszerítették, a lelkét megmérgezték, é így már csak egy pár hamis tanút kellett szerezni, akik ezt igazolni is fogják.

„Nem állíthatjuk – mondja a beadvány többek között –, hogy ő a csendbiztos által valamely szokásos módon kínoztatott volna, miután bárminő legyen sejtelmünk, föltevésünk, sőt következtetésünk, hogy a gyermek minden törvénynek és emberiességnek lábbal taposásával ily sorsban részesült – ily állításra ma még pozitív adataink nincsenek.

Azonban mégis föl kell vetnünk azt a kérdést, vajjon mi történt a szerencsétlen gyermekünkkel azon az éjszakán, melyet a csendbiztos kezében és házában kellett eltöltenie?

Miért nem várta meg a vizsgálóbíró a nappalt, a hivatalos órák bekövetkezését. Miért nem várta meg, míg a gyermek kipihenve magát, testi és lelki erőinek teljes birtokába jut? Vagy talán azt gondolta, hogy ez esetben nem tudta volna tőle azt a vallomást kivenni? Ez valószínű.”

A módszer tehát ugyanaz, ami volt az előző beadványban. Nem bizonyít semmit Eötvös, de még csak nem is hivatkozik bizonyítékokra, arra, hogy Móricot csakugyan kínozták, fenyegették volna, éppúgy, amint nem állította, hogy Vogelnek és Grósz Mártonnak a „Volksblatt”-ban leírt kínzásai tényleg megtörténtek volna. „Ma még pozitív adataink nincsenek.” A tanúk tehát még nem voltak meg, de sejteti Eötvös, hogy holnapra már azok is meglesznek. Szabolcsi Miksa akkor már szorgalmasan puhatolózott Eszláron, Lökön, Nagyfalun, s kereste a megvásárolható embereket.

A belföldi sajtó csaknem kivétel nélkül hosszas cikkben foglalkozott Eötvös beadványával, sürgős vizsgálatot követelve a benne foglalt vádak valóságának, vagy valótlanágának megállapítására.

A „Függetlenség” és „Budapesti Hírlap” Eötvöst keményen megtámadták a magyar igazságszolgáltatás és közigazgatás meghurcoltatása miatt. „Mi van ebben a beadványban? – kérdi a „Függetlenség” (szeptember 3). – Hogy Magyarországon a kínvallatás borzalmi napirenden vannak. Ki mondja ezt? Politikusok, hírlapírók, országgyűlési képviselők, akiknek ezt az előterjesztését ma minden nyelvre fordítják már, hogy a világ megvető undorának dobják oda a magyar igazságszolgáltatást és a magyar közigazgatást.

És kinek az érdekében mondják ezt a védők?

Cégéres gazemberek érdekében, hullacsempésző bitangok érdekében! ... De ezek jámbor, becsületes, istenfélő, igaz emberek mind, hanem a vizsgálóbíró, alügyész, alispán, törvényszéki elnök, csendbiztos, börtönőr az mind hóhér, kínvallató.

Alügyész, főügyész, védőügyvédek a politikai állás tekintélyével mind egy célra törnek. Kompromittálni a vizsgálatot, tönkretenni a vizsgálóbírót, elvenni a kezéből a vizsgálati ügyet.”

A „Budapesti Hírlap” szeptember 1-én írja:

„Lapunk tere nem engedi meg, hogy a hosszú lére eresztett s prókatori fogásokkal jól megspékelt előterjesztést közöljük, magja különben dióhéjba szorítva az egésznek az, hogy csendbiztos, vizsgálóbíró, alispán mind bűnösök, mind visszaéltek hatáskörükkel, a vádlottak pedig majd csak hogy olyan ártatlanok, mint a ma született bárány, róluk – óh, istentelen világ – részint valótlan, részint túlzott és elferdített, részint gyűlöletesen kiszínezett adatokat hurcoltak a közönség elé.”

Ugyan é számban „Eötvös Károly” címen egy hosszú vezércikket közöl, amelyből idézem az alábbi sorokat:

„Sokáig szándékosan hallgattunk a tiszzaeszlári ügyekről.

De most, amidőn a védők egyike, Eötvös Károly úr jónak látta, hogy túlterjeszkedjék a védő ügyvéd hatáskörén, s a belügyminisztériumhoz intézett legújabb feliratát hírlapi cikk gyanánt szétküldé a budapesti és bécsi lapoknak közlés végett, s e feliratban azt a borzasztó vádat emeli a magyar közigazgatás és bíróság ellen, hogy nálunk a vizsgálati foglyok és beidézett tanúk barbár módra megkínóztatnak a vallatás alatt, s minden hivatalos közeg öregje, apraja összejátsszik, hogy ártatlan emberekre süsse egy gyalázatos bűntény bélyegét: e lépés láttára nem hallgathatunk többé. Itt már a hallgatás egyértelmű lenne a kötelességmulasztással. Ha valami obskúrus ember handabandáznék így a magyar állam intézményei ellen, azt mindenki ignorálhatná. De a vádat Eötvös Károly emeli, s nevével, reputációjával adja neki a hihetőség látszatát. Látszatát csak, mert maga sem tudja állításait bizonyítani a feliratban, egyszerűen hallomás alapján vádol és kér a belügyminisztériumtól jogorvoslatot.

Szabad ilyen hallatlan vakmerőséget Magyarországon bárkinek is elkövetni? Szabad üres mende-mondákra támaszkodva a legfőbb közigazgatási fórum előtt hivatalos eljárást provokálni, s ugyanott a tisztviselői és bírói kar bármelyik tagjának oly tényeket insinualni, melyek sértők, meggyalázók az egész karra, az államra és nemzetre egyaránt? Szabad ilyen mendemondákat az egész belföldi sajtóban, s a külföldinek jelentékeny részében mala fide terjeszteni a tények kiderítése, a vizsgálat eredményének bevárása előtt?

Szabad egy magyar embernek, hazafinak, politikusnak, pártvezérnek hazáját ily lépéssel kompromittálni az egész világ láttára? Kitenni Magyarországot az idegen bírálóinak, ellenségeink gúnyolódásának és kárörömének?

Pedig ezt tette Eötvös Károly!

Kár, nagy kár érte! Minket régi barátság fűz hozzá, fényes tehetségét a politikai pályán elismertük, hirdettük. De a baráti szeretet nem tesz elfogulttá, a tehetség fénye nem vakíthat el annyira, hogy egy ily meggondolatlan, semmi észszerű vagy erkölcsi okkal nem menthető tény láttára szemet hunyjunk. Követeljük a legszigorúbb vizsgálat elrendelését a kormánytól, nem azért, mintha minden kósza hír hivatalos eljárással volna megcáfolandó, hanem azért, mert a hír terjesztője egy kiváló társadalmi és politikai állású egyén, ki nevének hitelével, nimbuszával egyesíti a borzasztó hírt és sikerült vele a közfigyelmet az egész művelt világon Magyarországra vonni. Ha a vizsgálat során bebizonyul a vád alaptalansága, a törvény és lelkiismeret előtt arra száll a felelősség, aki emelte és terjesztette. De ha az bizonyul is be, hogy a gyalázatossgot egyes kötelességükről megfélekedezett állami közegek csakugyan elkövették, Eötvös Károlyt ez a szomorú sikere se menti fel a vád alól, hogy ódiózus tartalmú vádiratainak a lapokba beküldése által a magyarság reputációján fájdalmas sebet ejtett. E ténnyel a politikus oly lejtőre jutott, mely, fájdalom, politikai pályájának dicstelen végéhez vezet.”

A naiv „Budapesti Hírlap”! Dehogya is vezetett Eötvös politikai pályájának dicstelen végéhez a vádak alaptalanságának kiderülése, Magyarországon ekkor a magyarság hírnevének bemocskolása nem volt bűn.

A „Pesti Napló” szeptember 1-én foglalkozik a beadvány tartalmával, s többek között ezeket írja:

„Ha igaz, ami ez iratban állítatik, gyalázat az egész országra és első sorban a kormányra, amely az ilyesmit eltűri. Ha nem igaz, a védőügyvéd menthetetlen visszaélést követett el a védői kötelességével: de mindenesetre tudnunk kell az igazságot, az egész igazságot.

Eötvös előterjesztésében ugyan azon megdöbbentő kijelentést teszi, hogy neki bizonyítékai nincsenek. De ugyanekkor a legsúlyosabb vádat emeli a tiszzaeszlári ügyben eljáró összes hatósági közegek ellenében, s közzéteszi előterjesztését, hogy olvashassa bel- és külföld.

Mi igaz a vádból? Mi nem? Ha a kormány rögtön szigorú és pártatlan vizsgálat által ki nem deríti a valót és nem szolgáltat e szerint igazságot, meggyalázza az egész országot.

Követeljük annak konstatálását, hogy van-e barbárság, s e szerint történjék igazságszolgáltatás azok iránt, akik az ilyesmit állítják.”

Az „Egyetértés” szeptember 3-án szintén vezércikkben írja:

„Az eddigi jelenségek szerint a bíróság még egyik irányban sem jutott eredményre. Sem a gyilkosságot, sem az ártatlanságot ki nem deríté.

Ebben van az első hiba. A bíróságnak vagy szorosán meg kell őrizni a hivatalos titkokat, s szenzációs bűnyűben semmit sem szabad elárulnia, nehogy az ország népe ok nélkül, talán alaptalanul izgattassék, vagy pedig ha ezt tenni nem akarja, vagy nem tudja: vég nélkül húzni-vonni, halogatni az ügyet nem szabad, hanem magas kötelességérzettel, megfelelő szakavatottsággal s éjjeli és nappali megfeszített munkával mielőbb be kell fejezni azt.

Legújabbban a védelem súlyos panaszokkal lépett fel, s határozott vádat emelt, amelyben az eljáró közegek elfogultságát, irányzatos működését, sok iránybani visszaéléseit s erőszakoskodását hangsúlyozta. Ha a panaszok igazak, vagy ha ezek vizsgálatlanul maradnak, vagy ha ezek nem tökéletesen kifogástalan közegek által, s nem teljes ellenőrzéssel vizsgálatnak meg: az esetben nemcsak a hazai közönség, hanem annak az Európának véleménye is, mely feszült figyelemmel kíséri az ügy fejlődési folyamatát, a legsúlyosabban fogja elítélni igazságszolgáltatásunkat.

Az ügy érdeméről természetesen nincs módunkban nyilatkozni, s nem is lesz, míg a nyilvános tárgyalás, s a bírói ítélet, s annak indokai előttünk nem állanak. De afőlött mégis lehetetlen ki nem fejeznünk csodálkozásunkat, hogy a vizsgálat dacára hatalmas korlátlanságának, s dacára annak, hogy vádbeli tény helyszínén az egész társadalom segítségére volt, még sem volt képes eddig sem egyik, sem másik irányban

eredményre jutni. E jelenségek okát lehetetlen másban keresnünk, mint abban, hogy a bíróság nem állott eddig feladata magaslatán, vagy a felvett irány volt téves, amelyben haladt, mert hogy az antiszemita banda, vagy a szémita szövetség állt volna a bíróság útjában, ezt mi haszontalan szószátyárságnak tekintjük, nem egy okból.”

Az Eötvös befolyása alatt álló „Egyetértés” tehát a holttestcempészlet befejezett tényét haszontalan szószátyárkodásnak tartja nem egy okból. Természetesen azonban egy okot sem hoz fel állítása mellett.

Ugyanaz az „Egyetértés” írta ezeket, amely öt héttel előbb, július 24-én még így írt:

„Valóban alig képes az ember meghatározni: vajjon azt a minden legcsekélyebb részletekre kiterjedő, s szakavatottságot tanúsító fáradhatatlan figyelmet bámulja-e, mit a bíróság az ügy érdekében kifejt, vagy pedig azt a következetes titoktartást, melyet a vizsgálat sikeres folytathatása érdekében, a nagyközönség kíváncsiságával szemben gyakorol.”

A kormánypárt két félhivatalosa, a „Hon” és az „Ellenőr” – mint említettem – szeptember 1-től kezdve fúzióba lépve a „Nemzet”-ben, melynek főszerkesztője Jókai Mór, felelős szerkesztője Láng Lajos lett (főmunkatársai pedig: Csernátony Lajos, Hegedűs Sándor, Visy Imre, Beksics Gusztáv, Berzeviczy Albert és Hindy Árpád), szeptember 1-én, első számában, szintén sürgős vizsgálatot követel a beadványban emelt vádakra vonatkozóan, mondván, hogy „e tények alaptalansága esetén meg fog szünni a vádaskodás minden olyan neme, mely nemzetünk humánus, türelmes és felvilágosult hírét komolyan alterálhatná”.

Az ugyancsak Eötvös befolyása alá jutott „Pesti Hírlap” szeptember 2-i vezércikkében az Eötvös beadványának minden szavát eleve igazságnak tekintve, a vizsgálatot támadja:

„Ki felelős azon gyalázatért, mely igazságszolgáltatásunkat érte, hogy egy szörnyű gyilkosság tetteseit nem képes kideríteni, hogy minden valószínűség szerint ártatlan egyéneket, magát – ami hallatlan – a terhelő tanút hónapokon át letartóztatták?”

Ez a vizsgálat a lehető legnagyobb mérvben antiszemita irányban vezetettik, sajnos, botrányokat idézett fel, de távolról sem állapított meg oly bizonyítékot, mely a per további folytatását indokoltá tehetné.”

A beadványban foglalt vádakat a nyíregyházi kir. törvényszék – mint említettem – Megyery Géza törvényszéki bíró által megvizsgáltatta, aki azokat teljesen alaptalanoknak találta, sőt, mint láttuk, kiderült, hogy Móric apja nincs egy véleményen Eötvössel fia elhelyezése kérdésében. Ennek a nagy felsülésnek úgy kísérelték meg azután az élet elvenni, hogy Havas Imre kir. ügyész – kiről az alábbiakban még bőven lesz szó – szeptember 22-én az öreg Scharffal aláíratott egy jegyzőkönyvet, amelyben már – a szeptember 4-i nyilatkozatával ellentétben – fiának a vármegyházáról elvitelét és a rokonok kezéhez kiadását kérte.

Az Eötvös-féle beadványban Móric megkínzgatásával gyanúsított Recsky András csendbiztos szeptember 6-án a hírlapokban nyilatkozatot tett közzé, amelyben Eötvösnek reávonatkozó gyanúsításait „alaptalan rágalmaknak, Eötvöst pedig alávaló rágalmazónak nyilvánította”.

Eötvös szeptember 8-án válaszolt a nyilatkozatra s kijelentette, hogy a tiszaezlári ügy befejezte után sietni fog vele az ügyet egyébként is elintézni, ha csak egy jotta is alaptalannak fog bebizonyulni illetékes vizsgálat folytán abból, ami az ő hivatalos eljárására vonatkozólag és szignatúrája melletti beadványban állított. Mondanom sem kell, dacára annak, hogy mindebből egy jotta sem bizonyult valónak, Eötvös a per befejezése után egyáltalán nem sietett az ügyet elintézni.

IX.

TISZA KÁLMÁN SZERENCSEJE. – TISZA KÁLMÁN ÉS CSERNÁTONY LAJOS. – CSERNÁTONY KOSSUTH LAJOSRÓL. – KOZMA FŐÜGYÉSZ NYÍREGYHÁZÁRA UTAZIK. – A FŐÜGYÉSZ KÜLÖNÖS NYILATKOZATA FARKAS GÁBOR KÖZSÉGI BÍRÓ ELŐTT. – VERHOVAY ÉLES TÁMADÁSA KOZMA ELLEN. – HAVAS, AZ ÚJ ÜGYÉSZ, MUNKÁHOZ LÁT. – A TISZADADAI HALÁSZOK PANASZOS BEADVÁNYA ELLENEM A FŐÜGYÉSZNÉL. – A FEGYELMI ELJÁRÁS. – GROSZ ÉS KLEIN SIRALMAI. – HAVAS ÜGYÉSZ ÚJABB SZENZÁCIÓJA. – BEKSICS GUSZTÁV ÉS HEN” TALLER CIKKEI A TISZAEZSLÁRI ÜGYRŐL. – HAVAS ÜGYÉSZ FELSÜLÉSE KARANCSAY FOGHÁZÓRREL. – TÁRSADALMI BOJKOTT NYÍREGYHÁZÁN HAVAS ÜGYÉSZ ELLEN. – ÓNODY ÉS CSERNÁTONY INTERPELLÁCIÓJA. – HAVAS FELMENTÉSE. – A HAVASSAL VALÓ

ÖSSZEÜTKÖZÉSEM RÉSZLETEI. – ÖT HÓNAP MÚLVA BEFEJEZŐDIK A VIZSGÁLAT. – TÜNTETÉS
MELLETTEM A FŐISPÁNI DÍSZEBÉDEN.

Eötvös beadványai, dacára annak, hogy rövidesen kiderült, hogy alaptalan vádakra, rágalomokra voltak alapítva, éppen Eötvösnek politikai és társadalmi súlyánál és tekintélyénél fogva úgy bent az országban, mint a külföldön, óriási hatást keltettek. A soha meg nem történt kínvallatások leírása s az a vád, hogy a vizsgálat mindenáron rituális gyilkosságot akar a zsidóságra bizonyítani, a vádlottak érdekében közhangulatot teremtett, a magyar igazságszolgáltatást és közigazgatást pedig az egész művelt világ előtt a legsötétebb színekben tüntette fel.

Tisza Kálmán és kormánya nem sokat törődött azzal, hogyan hurcolják meg, hogyan mocskolják be a magyar igazságszolgáltatást és közigazgatást s ezáltal magát a nemzetet az egész világ előtt.

A nemzetközi pénzpiacot és a tőke hatalmánál fogva az egész világ sajtóját irányító zsidóság szimpátiájának elnyeréséért kész volt feláldozni a magyar igazságszolgáltatás és közigazgatás hírnevét, mert a „suprema lex”, az államraison ezt parancsolta.

„Még szerencsésebb Tisza Kálmánra nézve a tiszzaeszlári eset, most minden zsidó kormánypárti s lesz pénz rentekonverzióra, választásra” – írja a „Budapesti Hírlap” szeptember 3-án „Tisza Kálmán szerencséje” című vezércikkében.

Igy is volt. Tisza Kálmán nemcsak jóindulattal kezelte Eötvös Károlynak és a bűnpalástoló szövetkezetnek a magyarságot meghurcoló üzelmeit, hanem még ő maga igyekezett túlszárnyalni, felülmúlni Eötvöst, nehogy a zsidóság előtti népszerűségét elhomályosítsa a szélsőbalpárti Eötvösnek előttük egyre növekvő népszerűsége.

Tiszának volt egy házi újságírója, Csernátory Lajos, előbb az „Ellenőr” szerkesztője, majd a lapnak a „Hon”-nal történt fúziója után a kormány hivatalos orgánumának, a „Nemzetinek”, főmunkatársa. Ennek a Csernátorynak a legsötétebb múltja volt. Fiatal korában lopáson is tettenérték, később pénzhamisítás miatt börtönbe került s mint újságírót többszörösen leleplezett rágalmazónak ismerték, aki a világosi fegyverletétel után osztrák zsoldba szegődött s becsmérlő cikkeket írt a magyarokról. Csodálatos, hogy ennek dacára Tisza Kálmánnak legbensőbb bizalmas tanácsadója, úgyszólván magántitkárja lett, akit beavatott terveibe s a legbizalmasabb államtitkokba is.

Ez a Csernátory, aki akkor mint szabadelvűpárti képviselő a törvényhozásnak is tagja volt, augusztus hó végén felkereste a magyar nemzet bálványát, a Turinban emigrációban élő Kossuth Lajost, hogy őt a tiszzaeszlári ügyről informálja s a tiszzaeszlári per fejleményei folytán egyre erősödő antiszemita mozgalom elítélésére megszólaltassa.

Hogyan történt ez az informálás, maga Csernátory írta meg lapjában, az „Ellenőr”-ben, augusztus 29-én, „Az antiszemita bujtogatásról” című cikkben.

„Én erre elmondtam Kossuthnak őszintén a saját érzelmeimet a tiszzaeszlári vizsgálat menetéről, mely nem annyira a gyilkos kitudására, mint az antiszemita bujtogatás támogatására buzgólkodott és elmondtam azt is, hogy mit hiszek és mit nem hiszek én a Solymosi Eszter eltűnésére vonatkozó egész históriából. És végre nem hallgathattam el azt sem, hogy ezen causa céljára és a vele kapcsolatos antiszemita mozgalom tulajdonképpen egy üzlet és szédelgés, amelyet némelyek a zsidók iránti ellenszenvekre alapítanak, hogy az okatlan szenvedélyeket kizsákmányolhassák és a zavarosban befolyást halászhassanak.

... mellőzöm most a tiszzaeszlári vizsgálatra vonatkozó véleményem itteni részletezését, az alügyész revelációi különben is olyan világot vetvén éppen most ama műveletekre, amely előtt pirulva sütheti le megbotránkozott tekintetét a magyar igazságügy részrehajlatlan szelleme.”

A Kossuth Lajos elveit és hagyományait valló és hirdető „Függetlenség” másnap, augusztus 30-án, a következőket írja Csernátory turini látogatásáról:

„Csernátory, aki 1874 szeptember hóban az «Ellenőrben» Öt cikket közölt a zsidók ellen, elment meginterjúvolni Kossuthot.

Csernátory, a nála megszokott furfanggal, tartózkodik szóról szóra közölni Kossuth szavait, csak annyit mond, hogy a nagy hazafi második érzelme a legerőteljesebb szavakban nyilvánuló felháborodás afelett, hogy egy egész faj hagyománya, egy egész hitfelekezet

szertási bűne gyanánt állíttassák az ország elé az, ami a legrosszabb esete⁸¹ · csak egyén bűne és csak egyéni fanatizmus ténye lehet. Csernátony galád tendenciával tájékoztatta az eseményekről, ez a nyilatkozatából nyilvánvaló.

Ki meri azt mondani, hogy minden zsidó fanatikus, ki meri azt mondani, hogy a rituális vérvételre minden zsidó kész? Hiszen mi öt nap óta kárhoztatjuk a zsidóságot, hogy az ortodox fanatikusokkal, egyéni bűn elkövetőivel, a felvilágosult, művelt zsidók is azonosítják magukat. Mi éppen azt kárhoztatjuk, hogy az egész zsidóság összetart, bűnpalástoló ligává alakul, megvédeni a rituális szertartás nekivadult fanatizmusában bűnös gonosztevőket. Mi és a józan ember egy sem mondja, hogy minden zsidó szükségesnek tartja a keresztények vérvételét. Hanem támadjuk és, támadja minden józan ember a zsidóságot azért, mert magáévá teszi azok ügyét, akik erre képesek.”

Csernátony tehát sikeresen elvégezte a reábizott feladatot. Kossuth szavának a magyar nép előtt abban az időben nagyobb súlya és jelentősége volt, mintha maga a koronás király, Ferenc József, emelte volna föl szavát a tiszaezlári zsidók érdekében.

Tisza a zsidóság körében népszerűségének zenitjére jutott s nyugodtan mehetett üdülni Osztenyébe, nem tévesztvén szem előtt üdülése kézben sem, hogy mit követel a „salus reipublicae”. Hiteles volt-e, vagy sem a bécsi „Deutsche Zeitung” értesülése, amelyet a „Pesti Hírlap” szeptember 15-én közölt, nem lehet tudni, mindenesetre azonban nagyon hozzájárult ahhoz, hogy abban a nemes versenyben, amelyben Tisza Kálmán és Eötvös Károly a zsidóság előtti népszerűségben akarták egymást felülmúlni, Tisza semmivel sem maradt el versenytársa mögött. Az értesítés így szólt:

„A belga király Eötvös Károlynak ismert beadványában foglaltakra vonatkozóván, közvetlenül informáltatta magát Tisza Kálmán miniszterelnöktől. Közvetlenül a beszélgetés után Tisza utasítást adott volna, hogy a főügyészség az eddigi vizsgálati eljárás kritikáját ne engedje át Eötvös Károlynak, a függetlenségi párt egyik vezérének s ne szerezzen állandó népszerűséget a kormánypárt egy olyan fontos és megbízható részénél, mint a magyarországi zsidóság.”

Ugyanennek a „Deutsche Zeitung”-nak az „Egyetértés” szeptember 15-i számában is leközölt másik értesülése már a végletekig túlozza Tisza Kálmán Osztenyéből küldött utasításainak hatását és a legnagyobb ostobaságokat hordja össze.

„Tisza utasításai – írja – Nyíregyházán, a megyei hatóságnál, jPies változást idéztek elő. Az antiszemita agitációkat most már nem tűrik. Az alispán, ki még két héttel ezelőtt olytartalmú felterjesztést készült intézni az igazságügyminiszterhez, hogy a tiszaezlári perben kivételesen engedjék meg a kínvallatás (!), most ugyanezen alispán a zsidókat osztentatív kintünteteti s a nyíregyházai zsidókat személyesen hívja meg, hogy Scharf Móricot a megyeházában megtekintsék. Természetes, hogy e meghívást senki sem fogadta el.”

Zoltán alispán álmétkodva olvashatta a „Deutsche Zeitung” gondolatolvasójának közlését arról, hogy ő milyen tartalmú felterjesztést készült tenni, s hogyan tüntette ki a zsidókat, hogyan csalogatja be őket a megyeházára Móricot megmutogatni, s hogyan teszi zsebre az önértetes zsidók visszautasításait.

Annyi igazság mégis akadt a sok ostobaság között a „Deutsche Zeitung” közleményeiben, hogy Tisza tényleg küldhetett valamilyen utasítást Kozma főügyésznek Osztenyéből, amelyben nagyon lelkére kötötte „a vizsgálati eljárás kritikáját”, legalább is a következmények ezt mutatták.

Kozma Sándor ugyanis augusztus végén elhatározta, hogy személyesen leutazik Nyíregyházára és Tiszaezslárra, s ő maga fogja installálni az Egressy Nagy László utódját: Havas Imre budapesti kir. ügyészt, akit nyilvánvalóan azzal az utasítással küldött kizárólag csak a tiszaezlári ügy ellátására, hogy a vizsgálat addigi eredményét a vizsgálati eljárás támadásán s kritikáján, s a vizsgálóbíró személyének kompromittálásán keresztül megghiúsítsa. Nyíregyházai útjával és Havas Imre megbízatásával azt remélte Kozma elérni, hogy a

tiszaeszlári ügy elsimításának két legfőbb akadályát: Korniss törvényszéki elnököt és engem sikerülni fog helyünkről kiemelni, Kornisst keztyüs kézzel, rábeszéléssel, főispáni méltóság felajánlásával, engem erőszakkal legázolva, meghurcolva, lehetetlenné téve.

A kormányhoz és a Kozma személyéhez közelálló sajtón keresztül már augusztus hó utolsó napjaiban sejtetni engedte Kozma, hogy a vizsgálati eljárás kritikáját most már ő is fokozottabb mértékben fogja gyakorolni. A „Pester Lloyd.1” augusztus 27-i esti kiadása, másnap, augusztus 28-án, a „Lloyd” nyomán az „Ellenőr”, mintegy a zsidóság előtt mentetve a főügyészségnek a tiszaeszlári ügyben addig tanúsított „türelmét”, megmagyarázza, hogy a főügyészség a vizsgálat menetét mindeddig miért nem befolyásolta?

„Jóllehet az ez ügyben követett eljárás egyes mozzanatai aggodalmat keltők, mindazonáltal a főállamügyészség el van határozva, hogy tekintettel az ezeknek tulajdonított és bizonyos értelemben csakugyan benne rejlő fontosságra, a vizsgálatot nem nehezíti.”

Mindebből a figyelmes olvasó sejthette, mi készült az ügyészségen!

Kozma Sándor szeptember 6-án reggel Hindy Árpád, a „Nemzet” tudósítója kíséretében Nyíregyházára érkezett. Havas Imre kir. ügyész pár nap múlva követte Kozmát és szeptember 10-én már ő is Nyíregyházán volt.

E napokban a vizsgálat befejezésén dolgoztam teljes erővel, a sok támadástól, a reámszórt rágalmaktól elkedvetlenedve, elfáradva, alig várva a napot, amikor végre a szerencsétlen ügytől végleg megszabadulhatok. Szeptember 6-ára és a következő napokra egészen 12-ig bezárólag Eszláron helyszíni vizsgálatot tűztem ki, s összesen 79 tanút idéztem be a községhez az előnyomozat során kihallgatott tanúk közül mindazokat, kiknek vallomása lényegesnek mutatkozott, úgyhogy egy napra körülbelül 11-12 tanú kihallgatása esett. A helyszíni vizsgálatot még szeptember 2-án elrendeltem, akkor, amidőn Kozma érkezésének idejéről sem tudtam, ámbár, ha tudtam volna se halasztottam volna el amiatt a tanúk kihallgatását, mert elvégre nem volt felügyeleti felettes hatóságom, s nem a vizsgálat ellenőrzésére jött, amire egyébként jogosult sem lett volna. Minderről pedig azért szólok, mert Kozma a legmélyebb és személye ellen irányuló sértésnek tekintette, hogy én ugyanaznap reggel, amidőn ő Nyíregyházára érkezik, egy hétig tartó tanúkihallgatást kezdtem meg Eszláron. Hindy Árpáddal rögtön meg is íratta a „Nemzet”-be (szeptember 8).

„Bary vizsgálóbíró, ámbár a lapok közölték, hogy a főügyész mely napon utazik Nyíregyházára, mégis egy nappal előbb Tiszaeszlárra utazott az újabb teméntelen tana kihallgatására. Alig hihető, hogy az egész környéken ne hallgattak volna ki már mindenkit. De ha a vizsgálat mindig mesék és monde mondák után fog indulni, akkor az ügy sohasem leír/befejezhető” (u. i. „Magyar Újság” szeptember 8).

Kozma Sándor nyíregyházi utazásának céljához híven, nyomban bő tudósításokat adatott le a kíséretében lévő Hindy Árpáddal a „Nemzet” be. Mindenki előtt kétségtelen volt, hogy bár a tudósítások Hindy neve alatt jelentek meg, ő csak szócsövétül szolgált Kozmának, s tulajdonképen Kozma nyilvánította Hindyn keresztül véleményét a tiszaeszlári ügyben és fejezte ki kritikáját a vizsgálati eljárás ellen.

A „Nemzet”-nek ezekből a Kozma-Hindy tudósításaiból a „Budapesti Hírlap” szeptember 12 én a következő kommentárral vett át egyes részleteket:

„A »Nemzet« című kormánypárti lap részletes tudósítást hoz Kozma Sándor nyíregyházi és eszlári tartózkodásáról és tapasztalatairól. Habár az egész közlemény fölötté zsidóbarát tónusban van tartva, mégis átveszünk belőle egyes részeket, már csak azért is, mert sok mindenre egészen különös világot vetnek.”

Ugyancsak szeptember 12-i számában a „Magyar Állam” írja:

„A kormánypárti sajtó már néhány níp óta állást foglalt a tiszaeszlári ügyben a vizsgálati fogságban lévő rituális gyilkossággal vádolt zsidók mellett, a magyar igazságszolgáltatás ellen.”

Ám beszéljenek maguk a tudósítások:

Szeptember 9-én jelent meg a „Nemzet”-ben az első hosszabb véleménynyilvánítás:

„Nekem azok után, amiket a tiszaezlári esetről hónapok óta olvastam, de főleg azok után, amiket itt láttam, tapasztaltam és hallottam, meggyőződésem az, hogy a vizsgálat eleitől fogva nem helyes nyomon haladt s hogy a tiszaezlári ügyet felfújlak azzá, amivé nem kellett volna. Ha minden animozitás nélkül járnak el, ha bizonyos dolgok forrását keresik, ott is, ahol eddig nem keresték, ma talán az egész ügy más stádiumban van. Igaz, hogy egyben másban hibázott a zsidóság is, de mentségéül hozható fel, hogy a dolog jelentőségével szemben megijedtek és zavarukban követhetlek el a hallépéseket, melyek félremagyarázásokra vezettek.

Ezért nincs a vizsgálatnak máig pozitív eredménye s az eddig követett úton nem is lesz.

Arról meggyőződtem, hogy Scharf Móric a megyeházán szabadon jár-kelel, de az udvarból kimenni nem kívánkozik.

Nekem hiába hozzák fel most már a hullacsempészetet is. Nem hiszem, hogy azt a zsidók követték volna el. Ebben nem kutatott a vizsgálat helyes úton. A boszorkánypernek vége régen. Én nem lehetek róla, de a tiszaezlári vizsgálat egészen egy boszorkányper benyomását teszi rám. Pedig a XIX. században élünk.”

Kozma-Hindy tehát nem hitte, hogy a hullacsempészetet a zsidók követték el. Úgy gondolta bizonyára, hogy a keresztények kerítették kézre Solymosi Eszter ruháját és öltöztették fel egy idegen hullára, hogy az igazságszolgáltatást félrevezessék és így az eszlári sakter és társai szabaduljanak. Tiszta dolog, hogy ez csak keresztény emberek érdeke lehetett!

Ugyane napon a „Nemzet” esti kiadása írja:

„Scharf József, az apa, nem jelentette azt ki, mint a mai lapok táviratai állítják, hogy inkább megnyugszik abban, hogy fiát a megyeházán tartásuk. Kérte igenis, hogy gyermekéről gondoskodjanak, de hogy ott éppen a megyeházán legyen, azt nem mondta.”

Micsoda játék a szavakkal! Hiszen Scharf tudta, hogy a fia Nyíregyházán a vármegyházán van, s ebben a leghatározottabban belenyugodott. Azt természetesen nem mondta, hogy ragaszkodik a fiúnak a vármegyházán elhelyezéséhez !

Szeptember 11-én már egy lépéssel közeledik Kozma leutazásának egyik főcéljához, felvetvén a kérdést, egyszersmind szívének hő óhaját és várva reá a boldogító igent: nem tartaná-e az igazságügyi kormányzat szükségesnek a vizsgálóbíró személyében a változást?

Ez a szeptember 11-i tudósítás így szól:

„Mi azt állítjuk, hogy rituális gyilkosság nem létezik, hogy Scharf Móric megbízhatatlan tanú, ennél fogva kiveendő az ő kezükből, nem azért, mint ők állítják, hogy vallomása visszavételére bírassék, hanem azért, hogy elmebeli állapota megvizsgáltassék s megvizsgáltassanak a vallomását megelőzőt körülmények.

Azt sem hiszem, hogy Scharf Móricot kiszabadulása esetén valaki bántalmazná.

A vizsgálat ily, módon folyván, nem tudom, nem látja-e az igazságügyi kormány elérkezettnek az időt, hogy úgy, amint az ügyész személyével történt, a vizsgálóbíró személyében is megtörténjen a szükséges változás? Most ahogyan az viszi, vagy soha be nem fejezi, vagy igazságügyünk hitelének nagy kárával valami nevetség vagy botrány lesz a dolog vége. Még egy megoldás képzelhető, s ez az, hogy az új ügyész a jelenlegi hibás alapon indult vizsgálat megszüntetését indítványozza, s a most fogva ülő vádlottak szabadlábra helyeztetvén, Solymosi Eszter eltűnésének körülményeire vonatkozólag újabb vizsgálat rendeltetik el.”

Ugyanazon napon, szeptember 11-én a „Nemzet” esti kiadásában így folytatja a megkezdett hajsztát:

„Néhány vádlott azonban panasolja, hogy júliusban Bary vizsgálóbíró őket a kihallgatások alkalmával tetteleg bántalmazta, nevezetesen Buxbaum vádlottat a fűrtjeinél fogva rángatta s összevissza pofozta. Ezek panaszait az ügyészség kénytelen felvenni.”

Buxbaum soha nem panaszkodott bántalmazásról, sem az ügyészség előtt, sem másutt, a „Nemzet” tudósítójának azonban nem az volt a fontos, hogy igazat, hanem csak hogy olyat írjon, ami alkalmas a vizsgálat kompromittálására.

„Bary vizsgálóbíró még mindig kinn van Eszláron – írja még a tudósító –, amint mondják, 45 ember idéztetett meg. Csoda, hogy esztendőket nem kérnek arra, hogy Mármárosszigettől Tokajig, vagy még tovább is, minden zsidót kihallgassanak.”

A „Nemzet” szeptember 12-i tudósítása még fokozottabb gyűlölettel fordul ellenem és még hitványabb rágalomokkal illet:

„Úgy látszik – írja – a vizsgálatot nem csupán Bary vizsgálóbíró vezette, hanem illetéktelenül befolytak mások is s az elfogottakat vallatták.

Általános a panasz a zsidók között, hogyha valaki mentő vagy felvilágosító körülményt akar felhozni, Bary megtagadta nyilatkozatuknak jegyzőkönyvbe vételét, készségesebb volt azok iránt, kik a zsidók ellen terhelő körülmények bevallására jelentkeztek. Amit a zsidók különösen feltűnőnek találtak, az a tény, hogy Huriné nem

akart elmenni az állítólagos álhulla megtekintésére, azt üzenvén, hogy ő rosszul lett, elájult s nem képes a holttestet megnézni.

A zsidók nagy része különben ma is meg van győződve, hogy az álhulla Eszteré volt.

... ha mögött vizsgálatoknak és kihallgatásoknak íssz helye, azok főleg olyanokra lesznek kiterjesztendők, kiket az eddigi vizsgálat nem volt hajlandó tekintetbe venni, mert vallomásaik nem illőttek be abba a rendszerbe, melyet a vizsgálat alapul vett.”

Ennek a tudósításnak minden szavából nyomban megállapíthatta az olvasó, hogy ki volt a sugalmazó. Ez már kizárólag a találékony Szabolcsi-Weinstein Miksától eredt, akinek ötlete volt, mint láttuk, a gyanút Hurinéra terelni. De a sorok közül kiolvasható volt az is, hogy Eötvösék már megtalálták a hamis tanúkat: Szűcs Jánost, Zurányi gyógyszerészt, meg a többi, akik a pótvizsgálat folyamán majd igazolják, hogy vizsgálóbíró, ügyész, orvosok mind antiszemita vérvádkutatók, s hogy a csonkafüzesi hulla Solymosi Eszteré, tehát a holttestcsempészet meséje is összeomlik önmagától.

A „Nemzet”-nek e tudósításai, amelyeknek célja mindenki előtt nyilvánvaló volt, természetesen a sajtónak annál a részénél, amely Eötvösnek, a kormánynak vagy a zsidóságnak befolyása alatt nem állott, élénk visszatetszést keltettek.

„Azzal ugyan semmit sem javítanak a közhangulaton – írja a „Magyar Újság” szeptember 16-i számában –, ha a vizsgálóbíró, csendbiztos ellen minduntalan panaszokkal, vádakkal lépnek fel. Az ilyesmi csak hátráltatja a vizsgálat lefolyását, s alkalmat ad arra a gyanúra, hogy az egész vádaskodás csak azért történik, hogy a vizsgálóbíró ellen fegyelmi eljárás indíttassék, annak vezetését valamely hozzáférhetőbb ember vegye át.”

A „Budapesti Hírlap” 17-én nyíregyházi tudósítójának jelentése alapján írja:

„Városunkban közmegebotránkozást szültek a „Nemzet” zsidóbarát és tendenciózus tudósításai, melyek a múlt napokban láttak napvilágot. Mindenki bűnös volt a tudósításukban, csak a zsidók voltak ártatlanok, mindenki elpusztíthatta Solymosi Esztert, csak zsidók nem ölheték meg és végül Scharf Móric, a szegény zsidógyerek bolondnak jelentetett ki.”

És e tendenciózus közleményeket az a „Nemzet” közölte, amelynek elődje, a „Hon”, június 244 számában még így írt:

„A vizsgálat vezetéséről különben a szakértő körök a legjobban nyilatkoznak. Különösen dicsérik a vizsgálóbírót, Baryt, akiben a közvélemény teljesen megbízik.”

Kozma Sándor nyíregyházi tartózkodása alatt nem is titkolta érzelmeit és véleményét. Dacára annak, hogy a vizsgálati iratokat áttanulmányozni, s meggyőződést szerezni arról, hogy a vizsgálat milyen terhelő bizonyítékokat hozott napfényre, módjában nem állott, már eleve nyíltan hangoztatta, hogy a pert be kell szüntetni, mert a zsidók ártatlanok. Így azután természetesen, hogy a nyíregyházi és környékbeli zsidóság szabadítójaként üdvözölte, s a nyíregyházi rabbinus tisztelgő látogatást is tett nála, mely alkalommal hangoztatta, hogy 76 zsidó család sorsa tőle függ. Ugyanez alkalommal arra kérte Kozmát, hogy engedje meg a zsidó foglyoknak a közelgő újévi és hosszúnapi ünnepein a közös imádkozást. Kozma kijelentette, hogy a kérés teljesítése \$n tőle függ, hanem a vizsgálóbírótól, s ha a vizsgálóbíró megengedi, neki nincs ellenvetése.

Az engedélyért azután hozzám jött a rabbi. A közös imádkozást engedélyeztem is azzal a kikötéssel, hogy az csak jelenlétemben történhet, nehogy a foglyok imádkozás ürügye alatt, a tisztaeszlári ügyben fékezlessenek egymással.

Kozma Sándor egy napra Eszlárra is kirándult, ahol akkor – mint már jeleztem – napokon át tanúkihallgatásokkal voltam elfoglalva. Korniss Ferenc törvényszéki elnök is elkísérte őt erre a nevezetes kirándulásra, amellyel azután sokat foglalkozott a sajtó is. Itt történt, hogy Kozma megnézte a zsidótemplomot és előpitvart és a kulcslyukon is benézett, ahonnan Móric vallomása szerint Eszter meggyilkolását végignézte. Kozma megállapította, hogy a kulcslyukon át nem lehet belátni, Scharf Móric tehát örült, akinek elmeállapotát meg kell vizsgálni. Korniss is benézett és a fillérnagyságú nyíláson be is látott. Kozma azonban nem akart belátni.

De nemcsak ez történt Eszláron Kozma látogatása idején. Kozmát és Kornisst Farkas Gábor községi bíró látta vendégül ebédre, s Kozma ebéd közben vele a tisztaeszlári ügyről eszmecserébe kezdett.

– Ejnye kedves bíró uram, csak nem hiszi el, hogy Solymosi Esztert a zsidók ölték meg a templomban, amint azt beszélük? – kérdezte nyájasan, megfeddve a bírót naiv hiszékenységeért.

Farkas Gábor bátran felelte:

– De bizony méltóságos uram, lelkiismeretemre mondom, hogy szentül hiszem én is, meg az egész község, hogy úgy történt.

Kozma erre a következő megdöbbentő kérdést intézte az egyre jobban álmélkodó községi bíróhoz:

– Hogy van az, hogy ha már az eszlári népség hiszi, hogy a zsidók ölték meg Esztert, még minden zsidót agyon nem ütött?

Farkas Gábor meglepődve, de higgadt józansággal adta meg a főügyésznek a választ:

– Azért méltóságos uram, mert mi mindnyájan törvénytisztelő emberek vagyunk és bízunk a törvényben és az igazságszolgáltatásban, hogy a bűnösök elnyerik büntetésüket.

Kozma látta, hogy a kemény, nyakas Farkas Gábor nem olyan fából van faragva, mint akivel „okosan” lehet beszólni. Bosszús kézlegyintéssel felelte:

– Nem úgy van az, csak 5-6 úriember találta ki az egész mesét! A beszélgetésnek egyetlen fültanúja Korniss Ferenc volt. Nem csekély megdöbbenéssel hallotta Kozmának meg gondolatlan könnyelműséggel tett különös nyilatkozatát, de nem szólt egy szót sem és nem is árulta el senki előtt a beszélgetés részleteit. Amikor azután hazafelé kocsiztak, Kozma is kirukkolt azzal, ami nyíregyházi útjának egyik főcélja volt.

– Te Feri – mondotta Kornissnak –, te vagyonos független ember vagy, miért ragaszkodol ehhez a bírói pályához, nem való ez a te természetednek, én inkább főispán lennék a te helyedben!

– Nekem ez a hivatásom – felelte Korniss – s eszem ágában sincs főispánnak ienni.

Így mondotta el ezt a beszélgetést utóbb Korniss Ferenc évek múltán, amikor törvényszéki elnöki állásától már régen megvált.

Farkas Gábor nem volt lovag, csak egy egyszerű földműves ember, aki nem tartotta magára nézve kötelezőnek a magánbeszélgetés folyamán elhangzott titokbántartásának kaszinói szabályát. Másnap bement Nyíregyházára és elbeszélte Kozma különös nyilatkozatát Zoltán alispánnak. E napokban véletlenül lent járt Nyíregyházán Verhovay Gyula is, akinek azután Zoltán alispán elmondotta a beszélgetésnek Farkas Gábortól hallott részleteit. Verhovay a „Függetlenség”-ben leköszölte az érdekes beszélgetést, nem éppen hízelgő kommentárokkal kísérve, s megkezdte sorozatos támadásait Kozma ellen, amelyek azután a két embert halálos ellenséggé tették. Kozma nem tudta hogyan került nyilvánosságra a beszélgetés, s bár feltehetette volna, hogy azt nem a talpig becsületes urigondolkozású Korniss árulta el, attól kezdve mégis engesztelhetetlen haragot táplált vele szemben, holott azelőtt régi jó barátság fűzte őt Kornisshoz.

Amint Korniss elbeszélte, hetek múlva Pesten járva az utcán találkozott Kozmával, s miután üdvözlését feltűnő hidegséggel viszonzta, megkérdezte:

Mi az, csak nem neheztelsz rám?

– Több a neheztelésnél – felelte ő –, amivel veled szemben viseltetem, amiért az újságokban nyilvánosságra került az eszlári kirándulás és a Farkas Gáborral való beszélgetés.

– Én arról nem tehetek, hogy kiírták az újságok – felelte Korniss.

– Te, aki hivatalodnál és vagyonodnál fogva is az ujjad körül csavarhatod egész Szabolcs vármegyét, megakadályozhattad volna, hogy ez az újságokba kerüljön – mondta szemrehányóan Kozma.

– Először is nem forgathatom az ujjam körül egész Szabolcs vármegyét – felelte Korniss –, mert ott mindenki a saját lábán jár és a saját fejével gondolkodik, masrészt pedig igaz, amit írtak, s az igazság megírását még ha módomban állana, sem akadályoznám meg soha. Sajtószabadság van, s te mint főügyész épp olyan jól tudod mi az, mint én...

Természetesen Kozmát a lehető legérzékenyebben érintette a joviális modorában tett nyilatkozatának nyilvánosságra kerülése. Ámbár még a legnagyobb ellensége sem tételezhette fel róla, hogy Farkashoz intézett kérdésével, hogy hogyan lehet az, hogy Eszláron még nem ütöttek agyon minden zsidót, izgatást vagy burkolt felhívást akart volna elkövetni arra nézve, hogy azt tényleg tegyék is meg, egy egyszerű földműves ember mégis könnyen félre is magyarázhatta volna e meggondolatlan szavakat. És vajjon mit szolt volna Kozma, ha akkor, amidőn a vádlottakat a bíróság felmentette, az eszlári nép az ő szavain felbuzdulva azt mondta volna: a törvény nem szolgáltatott igazságot, ítéljen a nép!

Nem kevésbé szerencsétlen volt az a másik elszólása, hogy „5-6 úriember csinálta az egészet”. Hiszen ha még erre bizonyítékai lettek volna, akkor is milyen morális hatása lehetett az egyszerű nép körében ennek a kijelentésnek, amely 5-6 úriembert vádol azzal, hogy ők fogták rá a zsidókra Eszter megölését? De hát hol van akkor Eszter? Erre a kérdésre nem adott felvilágosítást az egyszerű, józan földműves embernek Kozma. Hiszen ha Kozmának csak a legparányibb adatai lettek volna arra, hogy tényleg 5-6 úriember követte el a kegyetlen játékot az igazságszolgáltatással, közzvádloi tisztéből folyó kötelessége lett volna vádat emelni az 5-6 úriember ellen, akik egy büntény rágalomával feldúlták nemcsak egy község, de egy egész ország társadalmak nyugalmát.

A Btk. 230. §-a rendeli, hogy „aki olyan tények vagy bizonyítékok tudomásával bír, melyektől ártatlanul vizsgálat alá vont egyénnek felmentése vagy ártatlanul elítéltnak kiszabadulása függ és azokat akár az illetővel, akár hozzátartozóival, akár az illető hatósággal nem tudatja, három évig terjedhető fogházzal büntetendő” cselekményt követ el. Hiszen ha gyanúok vagy éppen bizonyítékok voltak a birtokában és ennek dacára sem állította a bíróság elé ezt az 5-6 úriembert, akkor Magyarország főügyésze nemcsak hivatali mulasztást, hanem bűncselekményt követett volna el?

Ezek után hogyan bízhatott meg a közvélemény az ügyészség részrehajlatlanságában, amikor a főügyész a vizsgálat adatainak ismerete nélkül előre kijelenti, hogy az egész bűnpör koholmány, 5-6 úriember úri kedvtelése?

Igyekeztek is hivatalosan cáfolni, egyszerűen letagadni a „Függetlenség” által nyilvánosságra hozott beszélgetés megtörténtét.

Szeptember 17-én a napilapok csaknem kivétel nélkül leközltek a „Budapester Correspondenz” hivatalos kommunikációját, amely a legilletékesebb helyről vett értesülése alapján kijelenti, hogy az egyik fővárosi lapban ismételt felmerült hír, mely Kozma Sándor főügyésznek különféle, állítólag a tisztaeszlári bíró előtt, e nyilvános helyeken a tisztaeszlári ügyre vonatkozólag tett nyilatkozatait megírta, nem egyéb légből kapott irányzatos koholmánynál.

Ámde Farkas Gábor – mint láttuk – amidőn elmondta Zoltán alispánnak Kozma kijelentéseit, hivatkozott arra, hogy a beszélgetésnek fültanúja volt Korniss törvényszéki elnök, aki úri kíméletességből hallgatott mindaddig, míg a beszélgetés nyilvánosságra nem került. Amidőn azonban reá, mint fültanúra történt hivatkozás, határozottan többek előtt kijelentette, hogy az szóról-szóra úgy történt, amint a „Függetlenség” megírta, A Korniss szavahihetőségét még a félhivatalos könyomatos sem merte kétségbevonni!

Kozma Sándor nagyon fájlalta a vigyázatlanul elejtett szavakat, s szerette volna az esetet meg nem történné tenni, levelet írt Farkas Gábornak és arra hívta fel figyelmét, hogy nem egészen jól emlékezik a beszélgetés tartalmára, mert ő nem tette meg a neki tulajdonított kijelentéseket e hiszi, hogy levele alkalmat fog szolgáltatni, hogy jobban visszaemlékezve helyreigazítja azokat. A levél végén Kozma tiszteli és jó egészséget kíván Farkas Gábor uram egész kedves családjának.

Farkas Gábor köszönettel vette úgy a neki, mint családjának szóló magas helyről jövő üdvözléseket és jókívánásokat, de bizony erősítette, hogy ő jól emlékszik. Korniss elnök úr is hallotta s ő is vele egyformán emlékszik a tett kijelentésekre. A „Függetlenség” erről a

levélről is híven beszámolt (október 16).

Kozma ezekután jobbnak látta mélyen hallgatni az esetről, s hallgatott most már a „Budapester Correspondenz” is, meg az egész sajtó, a „Függetlenség” kivételével.

Kozma Sándor tehát kellemetlen emlékeket őrizett a nyíregyházi és eszlári kirándulásról. Nem is ment le többet a per folyama alatt. Ott volt már egyébként az általa beiktatott Havas Imre, akivel, mint híre járt, közeli atyafiságban is állott.

„Országszerte tudták, hogy a zsidók iránt nagy ellenszenvet táplál e abból nem csinál titkot” – írja Havasról Eötvös –, aminek természetesen az ellenkezője az igaz, mert közismert filozemita volt. Épp ennyi igazság van abban a további megállapításában is, hogy „erős jogérzet és nagy kötelességtudás élt benne, s hogy a sok erőszak és törvénytelenység láttán lelke elborult”, meg „hogy meghallgatta a panaszokat és orvosolta a jogtalan sérelmeket”.

Kötelességtudása abban merült ki, hogy egyetlen gondja volt főlebbvalói megelégedését kiérdemelni. Ennek megszerzésére az eszközökben nem volt válogatós.

Azzal az utasítással jött Nyíregyházára, hogy a tiszzaeszlári ügyet mindenáron meg kell szüntetni s azért, minthogy jól tudta Kozma is, ő is, hogy a vizsgálat adatai, s a tanúvallomások alapján beszűntetési indítványt tenni nem lehet, más mód nem volt, mint a vallomások hitelességét megdönteni. Ennek elérését pedig úgy gondolták, ha a vizsgálatot az én személyemen át kompromittálják, s ezáltal annak eredményét megghiúsítják, ellenem koholt rágalmak alapján fegyelmi eljárást indítanak, így kezemből a vizsgálatot kivéteketik, s végső eredményképen, miután igazolást nyer, hogy a vizsgálat szabálytalanul, törvényellenesen folyt le, s hogy a vizsgálóbíró fegyelmi vétséget követett el, a bűnügy megszüntetését javasolják.

Havas a legkíméletlenebb erőszakkal fogott hozzá a munkához. Mindjárt kezdetben ugyanolyan modorban kezdett tárgyalni velem, amint azt korábban Soós, s az általa sugalmazott Egressy Nagy tették. Első találkozásom alkalmával rendelkező, fennhéjázó hangon mondotta:

– Úgy tartóztasson le többé valakit az eszlári ügyben, hogy hozzájárulni semmi esetre sem fogok.

– Az az ügyész úr dolga – feleltem. – Akkor és annyi embert fogok letartóztatni a jövőben is, amennyit szükségesnek fogok tartani a vizsgálat eredménye érdekében, s ha az ügyész úr nem járul hozzá, a törvényszék majd eldönti, hogy szükséges-e?

Nem is érintkeztünk ezentúl egymással csak írásban.

Havasnak legelső dolga volt a bűnpalástoló szövetkezet által kitalált kínváltásokra bizonyítékokat koholni.

Az Eötvös beadványában panaszolt Vogel, Grósz, továbbá Scharf Móric elleni állítólagos hántalmazásokon, s a Szabolcsi által Huszton jegyzőkönyvbe vétetett Csepkanics, Matej és Herskó ellen elkövetett kínzásokon kívül a bűnpalástoló szövetkezet találékonysága egy újabb esetet bocsátott Havas rendelkezésére.

Tóth Gyula és Rác Imre tiszadadai halászsok által tétettek panaszt ellenem. Ezt a két halászt – mint arról előbb szó volt – a tiszadobi fejetlen hullára vonatkozó nyomozás során hallgattam ki. Ez a nyomozás még a csonkafüzesi hulla felbukkanása előtt május végén indult meg és mint említettem kiderült, hogy a fejetlen hulla nem is létezett, azt senki nem látta.

Szeptember 12-én, mindjárt másnap, ahogy Havas elfoglalta hivatalát, ez a két halász egy panaszos beadványt nyújtott be Kozma főügyésznek címezve. A beadvány stílusa elárulja, hogy azt nem a két egyszerű halász szerkesztette, hanem Szabolcsi (Weinstein) kiváló írásművészetét dicséri. A beadvány tartalma szószerint ez volt:

„Méltóságos kir. Főügyész úr! A tiszzaeszlári Solymosi Eszternek gyilkosság tárgyában folyamatban lévő bűnügyben tekintetes Bary József vizsgálóbíró úr által ellenünk, mint tanúkul alkalmazottak ellen elkövetett erőszakoskodásai, s egyáltalán nem vizsgálóbíróhoz illő ténykedései ellen, nehogy annak újabban és ismételten kitéve legyünk, kénytelenítettünk az alábbiakban panaszt emelni nevezetesen: Mindenek előtt még május havában voltunk Dobos Imre szolgabíró úr által Tiszadobon kihallgatva arra nézve, hogy nem fogtunk-e ki a

Tiszából egy leánygyermek hulláját, minthogy azonban ezt nem tettük, a legjobb lelkiismerettel csakis azt mondtuk, hogy sem akkoriban, sem azelőtt, sem soha, semmiféle hullát a Tiszából nem fogtunk ki. Erre mintegy két hét múlva ugyancsak Tiszadobon a községhezához rendeltettünk fel, ahol is mint később megtudtuk, Bary József vizsgálóbíró úr vett bennünket kihallgatás alá, a már fentebb említett hulla kifogására nézve, de igen természetesen, habár vallomásunk eskü alatt vétetett is ki tőlünk, nem mondhattunk egyebet, mint az igazat, vagyis azt, hogy a Tiszából mi semmiféle hullát sem fogtunk ki, s e vallomásunkra a tisztelt vizsgálóbíró úr oly annyira megfélemlített önmaga, s hivatalos állásáról, hogy a legnagyobb indulattal rosszáé és fenyegetőzőleg nem átalotta szemükre hányni, hogy nem szégyeljük magunkat, mint református magyar emberek zsidók által megvesztegethetni, e emiatt az igazat, vagyis hogy a hullát mi fogtuk ki, be nem vallani, s hogy ezért mi oly alávaló emberek vagyunk, milyen az országban sincsen több. Később mintegy két-három hétre a tisztelt vizsgálóbíró úr ugyancsak Dobon ismét maga elibe rendeltetett, nemcsak minket, de nejeinket is, de már akkor nem kihallgatás, de szószoros értelemben vallatás alá fogott bennünket, mert már akkor minden tőle kitelhető módon azt akarta tőlünk kicsikarni és erőszakolni, hogy valljuk be a hulla kifogását a Tiszából, s mert hogy ezt eskünk ellenére megtagadtuk tenni, elmondott bennünket mindennek, t. i. hamisan esküvő, megvesztegetett gyalázatosoknak, különösen engem Rácz Imrét, bekísértetéssel fenyegetett, egész napon át a községhezánál letartóztatva is tartott, s hogy nagyobb hatással legyen reánk, nejeinket is megkísértette megfélemlíteni, hogy ezek által is hathasson reánk tett vallomásaink megváltoztatására. Hogy elmondott zaklatásaink és meg nem érdemelt lepszoktatásunk így történt, hivatkozunk mindenekfelett magára a jelenvolt Nagy László kir. ügyész úrra, s hivatkozunk M. Rácz Imre, Danis István és Kacska József tanúinkra, kiket igazaink bizonyításául kihallgatni kérünk.

Az elmondottak után mély tisztelettel esedezünk Méltóságos kir. ügyész úrhoz, miként Bary József vizsgálóbíró úr ellen, ezen erőszakoskodásaiért vizsgálatot indíttatni, s megfenyíttetését eszközölni méltóztassék.”

Havas Imre első ténykedése Nyíregyházán az volt, hogy e panasz alapján fegyelmi eljárás megindítását indítványozta ellenem. A kir. törvényszék fegyelmi tanácsa azután a panaszt másolatban közölvén velem, nyilatkozattételre hívott fel. Nyilatkozatomban elmondottam, hogy a panaszban foglaltak a valóságnak nem felelnek meg. Rácz Imrét és Tóth Gyulát mindkét kihallgatások alkalmával – amint egyszerű embereknél ez szükséges is volt – erélyesen figyelmeztettem a hamis tanúskodás büntetőjogi következményeire és kikérdeztem alaposan, nem ígért-e, vagy adott-e valaki nekik valamit azért, hogy az igazat elhallgassák, ezt azonban kivétel nélkül, minden más ügyben, minden tanúnál megtettem, s ez törvény által előírt kötelesség volt és maradt is mindig. Az azonban nem igaz, hogy szidalmaztam vagy fenyegettem volna őket, s természetesen az sem, hogy Rácz Imre egész napon át letartóztatásban lett volna, aminek csak annyi alapja van, hogy nem lévén bizonyos benne, nem lesz-e még rá szükség a további kihallgatások tartalmához képest, reáparancsoltam, hogy egyelőre maradjon a községhezán készenlétben. Mindennek igazolására hivatkoztam a velem akkor Tiszadobon kinnt volt Egressy Nagy alügyészre, aki ugyan a panasz beadása idején ellenséges viszonyban volt velem, s éppen a közöttünk lefolyt nézeteltérés eredményeképpen kellett Nyíregyházáról elmennie, de ismertem őt olyan becsületes embernek, aki ennek dacára igazat fog mondani.

A nyilatkozathoz mellékeltem egy bizonyítványt, amelyet Csiha Béla, tiszadobi községi jegyző és testvére Csiha Miklós állítottak ki, amelyben nevezettek tanúsították, hogy amidőn Rácz Imrét ők megkérdezték a panaszbeadvány eredetére nézve, a következőket mondta:

„Azelőtt való napon, hogy a panaszos kérvény szerkesztetett, egyszer Harstein Jakab, majd veje hozzám jöttek, hogy mennék velük Nyíregyházára. Én, mivel a feleségem beteg volt, menni nem akartam, de hosszas unszolás után, s azon kijelentésükre, hogy se tarisznya, ee kenyér nem kell, a kész szekérre felültem, s anélkül, hogy tudtam volna miért, velük együtt bementem Nyíregyházára, s ott az elkészített kérvényt aláírtam.”

Igazolta továbbá a bizonyítvány azt is, hogy a Tiszadobon tartott nyomozás alkalmával úgy Rácz Imre és Tóth Gyula, mint a beadványban tanúként hivatott M. Rácz Imre, Danis István és Mácsa József mindkét kihallgatása úgy május 31-én, mint június 27-én a jegyzői szobában történt, s oda a nevezetteket egyenként szólították be, míg a többiek az udvaron várakoztak, s így miután az ajtóban a kisbíró és egy fogházőr felváltva állottak, nem is hallgatózhattak, egyik sem hallhatta, mit beszéltem a másikkal, ennél fogva feltéve, ha a felsorolt tanúk vallanak is amit Rácz Imre és Tóth Gyula a beadványban panaszoltak, vallomásuk feltétlen

hamis volna.

A kir. ügyészség három év múlva, 1885 augusztus 24-én tette meg indítványát a nyilatkozatomra és két sorban indítványozta, hogy miután a nyilatkozattal és a melléje csatolt okmányokkal a panaszban foglalt állítások meg vannak cáfolva, az eljárást a fegyelmi bíróság szüntesse be.

Ez a három év keserves kálvária volt életemben. Az ügyészségnél számtalan beadványban kértem hónapról-hónapra az elintézet, s amidon ez nem használt, a törvényszék közbenjárásával sürgettem, amire azután az ügyészség a sürgetés jogosultságát is kétségbevonta, végre az igazságügyminiszterhez intéztem a kérvények tömegét, amíg három év után végre sikerült az elintézet megkapni. Ennek a fegyelmi ügynek története példátlanul áll a magyar igazságszolgáltatás történetében!

Ez volt Havas bosszúja, amiért – mint az alábbiakban látni fogjuk – nem sikerült ellenem tanúskodásra bírni Karancsay fogházort, sőt lelepleződött egész aknamunkája is.

Három évig nem is pályázhattam bírói állásokra, mert hiszen fegyelmi eljárás alatt állottam!

„A tiszaezlári bűnygyben új fejezetet nyitottak meg a bűntény mindenáron való elpalástolására közreműködő tényezők – írja a „Függetlenség” szeptember 14-én, pár nappal Havas működésének megkezdése után. E fejezetek címe: „Kompromittálják a vizsgálatot. Még pedig félhivatalosan kezdték meg. Rajta voltak, és ebben már hivatalos kezek is merészen nyúltak bele, hogy a bűnpártoló liga által gyártott pletykák és hamis vádaskodások alapján a vizsgálóbíró, ha mindjárt tekintélye vész is általa, mint erőszakoskodó, bírói hatalommal visszaélő embert tüntessék fel...”

E munka lélektani indokai olyan természetesek, hogy nem szükséges azokat bővebben magyarázni. Eltávolítani azt a férfit, aki a vizsgálatot vezeti!...

Hogy minden eszközt és módot felhasználnak Bary eltávolítására, az se előttünk, se mások előtt nem újság. Várta mindenki, látta mindenki! De hogy olyan alakban, oly előzetesen itt Budapesten megállapított tervvel fognak igyekezni ellene törni, hogy a vizsgálati iratokat kezéből kivegyék, arról még álmodni se mert senki.”

A hivatalos kezek tovább dolgoztak a bűnpalástoló liga segítségével. Havas Imre csaknem mindennap kedveskedett Eötvösöknek a vizsgálatra és személyemre vonatkozó leleplezéssel, újabb kínvallatási mesékkal.

Szeptember 18-án az „Egyetértés” már közölte Havas működésének, szorgos munkálkodásainak legújabb eredményét:

„Rosenberget, Grósz Márton és Klein Ignácot ma délután szabadon bocsátották. A szabadonbocsátottak különös dolgokat beszélnek arról a bánásmódról, melyben a vallatás alatt részesültek.

Így Grósz Márton azt beszéli, hogy kétszer 24 órán át egy bűdös tyúkketrecben volt tyúkok közt elzárva. Klein Ignác pedig azt beszéli, hogy őt a csendbiztos július 20-án éjjel Tiszalökön egy kertben akként vallatta, hogy vizet öntetett beléje a megfűlladásig s midőn fogai összevágódtak, állítólag ököllel felütötte az állát s vízzel telten vezette Bary elé, ki állítólag az alétat újra pofokkal vallatta.”

Amiről tehát Eötvös már első beadványában a „Volksblatt”-nak Weinstein által szolgáltatott közleménye folytán panaszkodott, azt most a kiszabadult Grósz és Klein is megerősítették. Természetesen, amint ezabatlábra helyezésüket elrendeltem, a fogházépület kapujánál már várta őket Weinstein-Szabolcsi, s rögtön vitte őket a bűnpalástoló liga pá trónusához, Havas Imréhez a panaszt jegyzőkönyvbe venni.

Csak az volt a sajátságos, hogy Grósz és Klein az állítólagos vallatások után hetekig nem panaszkodtak semmi bántalmazásról, holott a kir. ügyészek akkor is elpanaszolhatták volna, ha azok tényleg megtörténtek. Egyiknek sem jutott eszébe panaszkodni, hamis és hazug váddal föllépni.

Csak amikor kiszabadultak és Szabolcsi vette őket kézbe s jelezte nekik, hogy a „Volksblatt”-ban megírta, hogy őket tyúkölba zárták, vízzel itatták, verték, nehogy meghazudtolják, nehogy másképp beszéljenek, hagytak jóvá mindent, amit Szabolcsi kívánt

tőlük.

Szeptember 22-én az ügyészség hivatalos lapjában, a „Nemzet”-ben Havas újabb szenzációt talál fel a magyar igazságszolgáltatás hírnevének bemocskolására.

A „Nemzet” közleménye, amelyet azután az összes napilapok átvettek, így szólt:

„A Nyíregyházán időző Havas Imre kir. ügyész szeptember 19-én hallgatta ki Karancsaj József fogházort é3 Fogel Amselt, ki a nyíregyházi fogházban ül a tiszacszlári ügy miatt.

Karancsaj fogházor, aki Fogelt Nyíregyházáról Tiszaeszlárra kísérte, a kihallgatás alkalmával előadta, hogy Bary vizsgálóbíró rendkívül izgatott volt s Fogelt egy jegyzőkönyvvel orron ütötte. Eszlárról a vizsgálóbíró parancsára Tiszalökre a csendbiztoshoz kísértő Fogelt. Itt történt azután, hogy a csendbiztos vallatta Fogelt s mikor ez vallani nem akart, Karancsajnak parancsot adott, hogy egy sörös pohárba töltsön vizet s adja oda Fogelnek. Fogel megivott előbb egy, azután a második és harmadik pohárral is. Ekkor a fogházor elejtette a vizeskorsót s az összetört. A csendbiztos kiküldte a fogházort, hogy hozzon be egy sajtár vizet, s mikor ez megtörtént, Fogelt kényszerítette, hogy poharazza ki és igya meg a vizet a sajtárból. Fogel addig ivott, míg a hányás elő nem fogta. Mikor mégsem felelt a kérdésekre, Vay csendbiztos hátrakötötte a kezeit, s fürtjét rángatta egyik felől, megparancsolván Karancsajnak, hogy ugyanezt tegye másik felől.

Később kiküldötte a csendbiztos a fogházort, hogy ez alatt mi történt, nem tudja. Ezt mind a fogházor vallotta. Fogel azt mondja vallomásában, hogy a csendbiztos levetkőztette s egy zsúp szalmára fektette, mondván, hogy össze fogja kötni a lábait. De ez abba maradt, s rövid idő múlva kieresztette az udvarra Fogéit, az ott levő pandúroknak pedig megparancsolta, hogy sebesen hajtsanak vissza Eszlárra, s neki, Fogelnek, az üetve menő ló előtt szaladnia kellett Tiszalöktől Eszlárig.”

Csodálatos, különös találkozása a körülményeknek! Fogel Amsel éppúgy, mint Grósz és Klein, már hetek óta fogházban ülnek, s nem jutott eszükbe kínvallatást, bántalmazást panaszolni soha, csak éppen akkor, amikor Havas kir. ügyész veszi át a közvádoló szerepét. A fogházor, aki az ügyészség fegyelmi és felügyeleti jogköre alatt áll, s akinek kötelessége lett volna mindezeket, ha valóban megtörténtek, felettes hatóságának azonnal jelenteni, csak hosszú hetek múlva áll elő, szintén ugyanakkor, amikor Havas kir. ügyész veszi át az eszlári ügyben a közvádoló szerepét, s pont akkor, amikor Eötvös beadványai erőszakossággal és kínvallatással vádolják a bíróságot, s éppen akkor, amikor a vizsgálat már befejezést nyert és az iratok indítványtétel végett az ügyészséghez kerültek. Az ügyészség nem akart vádat emelni, be akarta szüntetni az ügyet, s azért kellett úgy feltüntetni a vizsgálati eljárást, mint amelynek folyamán terheltek és tanúk vízpróbával vallottak, ezekre a kicsikart vallomásokra tehát nem lehet vádindítványt tenni.

Havas Imre előrelátása, gondossága megszégyenítette még Eötvös Károlyt is. Előre gondoskodott arról, hogy a zsidó vádlottak és tanúk kínvallatásáról kitalált mesének több hitelt adjon, s egy érdektelen tanút állítson azok megtörténtének igazolására, hogy ezáltal a beszűntetést indítványát kellően megalapozza.

„A védelem érdekében igen érdekes szereposztással és betanítással rendezett e botránykomédiának még csak első jeleneténél vagyunk – írja szeptember 26-án a „Függetlenség” –, a többi ezután jó, még pedig ezután jön, a drámai fejlődés szabályai szerint, fokozatos botrányokkal.”

Így is történt. A komédia főrendezője Havas Imre, bámulatos agilitást, ügybuzgóságot fejtett ki, hogy elismerésreméltóan oldja meg feladatát. Most már koncentrikus támadást intézet az egész vizsgálati eljárás ellen. Halmozta a szenzációs leleplezéseket. Szeptember 25-én a sajtó útján nyilvánosságra került a huszti jegyzőkönyvnek és Fogel Amsel szeptember 19-i kínvallatását panaszló vallomásának hiteles szövege. És, hogy betetézze a nagy munkát, szeptember 27-én közlésre átadta a bűnpalástoló liga hivatalos lapjának, a „Pester Lloydsnak a Soós Kálmán által gyűjtött statisztikai adatokat a tiszacszlári ügyben szereplő csendbiztosi személyekről. A „Pester Lloyd” hajmeresztő közleménye Soós Kálmán által az irattárból kikutatott adatok alapján, a szabolcsmegyei csendbiztosok: Recsky és Vay, továbbá Ónody Géza országgyűlési képviselőnek szolgabírói működése idejére eső erőszakoskodásairól hozott fel eseteket.

Így megírta, hogy Recsky ellen két esetben, 1877-ben és 1880-ban tettek büntetőfeljelentést hivatalos hatalommal való visszaélés és súlyos testi sértés miatt. Az első esetben a

feljelentők nem jelentek meg a tárgyaláson, a másik esetben nem volt a sértettnek tanúja, s ezért szüntették be mindkét ügyet.

A közlemény Vay György csendbiztosról is egy egész sereg feljelentést említ meg, a keze alá került letartóztatottak bántalmazása miatt, de elhallgatja, hogy a feljelentések folytán történt vizsgálat, illetve tárgyalás milyen eredménnyel végződött, s csak egy esetet említ, amikor megbüntették Vayt 100 forint pénzbírságra hivatalos hatalommal való visszaélés miatt.

Jármy főszolgabíróról megírja, hogy ellene személyes szabadság megsértése miatt feljelentést tett egy buji ember, amért hat hónapi börtönre ítélte, azonnal vasra verette és három napig élelem nélkül hagyta. Mi történt a feljelentéssel, alaposnak vagy alaptalannak találtatott-e, arról szintén mélyen hallgat a „Lloyd”.

Végül Ónody Géza képviselőről hoz fel egy esetet, hogy mint szolgabíró, Hartman Adolf szabót, mert a kocsisa részére rendelt dolmányt kellő időben el nem küldte, jogtalanul bezáratta. Ezért Ónodyt a bíróság 100 forint bírságra ítélte hivatalos hatalommal való visszaélés miatt.

A „Pester Lloyd” azzal végzi be az adatok felsorolását, hogy a felsorolt esetekkel egyáltalán nincs kimerítve a szabolcsvármegyei rendőrségi tisztviselők bűnlajstroma, hanem, hogy az ebben a szolgálati ágban alkalmazott más tisztviselők ellen is hasonló természetű vádak és vizsgálatok már részben foganatosítottak, részben pedig folyamatban vannak. Természetesen mindebből egy szó sem volt igaz.

A „Pester Lloyd” közleménye országszerte a legnagyobb megdöbbenést és felháborodást idézte elő. Soha semmiféle bűnügyben azelőtt meg nem történt, de még csak elképzelhető sem volt, hogy az ügyészség által gyűjtött és rendelkezésre bocsátott adatokkal, gyilkosság gyanúja alatt állók érdekében, félhivatalosan pellengére állították volna az egész magyar igazságszolgáltatást és közigazgatást.

Az egész világsajtó mélységesen felháborodva fejezte ki lesújtó kritikáját a barbár magyarországi viszonyok ellen. Természetesen nem gondolt a világsajtó sem arra, hogy a legtöbb büntetett, aki első meglepetésében beismerő vallomást tesz, utóbb, különösen ha a védelem is beavatkozik, megbánja elhamarkodott őszinteségét és akkor áll elő azzal a szokásos kifogással, hogy kínozták, fenyegették s azért vallott be mindent. Arra sem gondolt a világsajtó, hogy az ilyen feljelentések állítólagos csendbiztosi erőszakoskodások miatt még korántsem jelentik azt, hogy a feljelentésben foglalt adatok beigazolást is nyernek. Elvégre a legbecsületesebb ember is ki lehet téve annak, hogy bárki feljelentést ad be ellene a legszörnyűbb bűncselekmény miatt. Ez azonban nem ok arra, hogy az ártatlanul megvádoltat előre megvetésre méltó büntettként pellengérezzék ki. Nagyonbízottan bebizonyítatlanul maradt vádakból bűnlajstromot összeállítani s így pellengérré állítani az egész közigazgatást, ez bizony a legillegálisabb izgatás volt a hatóságok iránti bizalmatlanságra.

Az egész belföldi napisajtó ismét megszólalt és vezércikkezett a „Pester Lloyd” felháborító közleményének megjelenése alkalmából.

A „Függetlenségben kívül is akadtak egyes lapok, amelyek már előzőleg tiltakoztak a Havas-féle koncentrikus támadások és a magyar igazságszolgáltatásnak az ügyészség részéről naponként történt megbélyegzése ellen s hangoztatták, hogy ha igazak a vádak, akkor sürgősen járjon el, de ha nem igazak, akkor a kormány kötelessége a nemzet becsületét bemocskoló vádaskodások, hírlapi közlemények elnémítása.

A „Pesti Napló” szeptember 23-án írja:

„A tisztaeszlári esetet illetőleg bizonyára mindenkire kínos hatást tesz, hogy félhivatalos helyről közétételnek oly vallomások, melyek szerint Bary vizsgálóbíró kínoztatta a tanúkat, hogy e híresztelések által alapjában ásatik alá a hit, igazságszolgáltatásunk jó hírneve iránt, anélkül, hogy e tekintetben bármely hivatalos intézkedés történnék. Ezt látva és hallva önkéntelenül felmerül a kérdés, hogy mily célt akarnak elérni az említett félhivatalos híresztelésekkel?”

A „Pester Lloyd” felháborító közleményével csaknem valamennyi napilap vezércikkben

foglalkozott, az „Egyetértés” kivételével, amely, mint már jeleztem, Eötvösökhöz, a „Lloyd” után, legközelebb állott.

A „Budapesti Hírlap” szeptember 29-én „Tiszaeszlár” című vezércikkében írja:

„Nyíregyházán egy igen cudar játék folyik e pillanatban; a főügyészség és az igazságügyminisztérium, ügyészség és bíróság kegyetlenül össze vannak civakodva. A minisztérium és közegei állítólag antiszemita, a főügyészség és közegei ellenben állítólag filozemita. A két huzalkodó fél közt áll a harmadik: a védelem, melynek részéről Eötvös Károly felesküdt ügyvéd és országgyűlési képviselő néhány héttel ezelőtt világgá bocsátotta azt az állítást, hogy a vizsgálat Nyíregyházán kínzással kényszeríti a vádlottakat vallásra. Bécsi és más külső országbeli hírlapok azóta egyre másra hirdetik a mi justiciánk középkori voltát, pandurgazdaságát és basa mivoltát, hivatkozva Eötvös Károly úrra.

... Megesik, mire az ügy eldöntés alá megérik, akkorra a bíró és alügyész vádlottak padjára kerül és a sakterek fognak ítélni Nyíregyházán.

... A justícia gyalázata bírói testületünknek világgá úsztatott dadái hullája a legújabb incidens. Ezt is Amsel adta a tutajosnak éppúgy, mint a másikat. A tutajos azonban ezúttal Eötvös Károly volt.

Valóban egy magában is nehéz ügyet raffiniroztabban komplikálni, újabb meg újabb esetekkel és fordulatokkal folyton más és ismét más mederbe terelni eredeti folyásától, ez becsületére válik a talmud tanítványainak. Nagy pereket, főbenjárókat, politikaiakat is láttam. Ennyi felkavart iszapot nem láttam. A taktika elejétől máig az maradt. Eszter után a bíróságot meríteni a Tiszába, volt célja, amely, úglátszik, sikerült. Se zsidó, se keresztény nem keserüli az eszlári esetet, a káros csak Magyarország benne.”

Természetesen a „Budapesti Hírlap”-ot is antiszemita lapnak kiáltották ki, mint minden lapot és minden embert, aki nem esküdt a tiszaezlári zsidók ártatlanságára. „Az exkluzív zsidópolitika ellenzői és ily értelemben antiszemita vagyunk” – írja október 1-én a Rákosi Jenő, Rákosi Viktor, báró Kaas Ivor liberalizmusától áthatott „Budapesti Hírlap”.

A „Pesti Hírlap” szeptember 29-i számában Beksics Gusztáv „Tarthatatlan Állapot” című vezércikkében bíróközlést követel.

„Egyszer hiteles alakban közlik – írja –, hogy a zsidók ellen valló tanúk tortúrát szenvedtek. Máskor megcáfolják az ide vonatkozó híreket. A tanúk visszavonják azt, amit tegnap vallottak. Másként vallanak az ügyész, másként a törvényszék előtt. Nem érkezik hír többé, ami hitelre számíthatna, amit nyomon ne követne a cáfolat. A vizsgálat kizökkent természetes kerékvágásából, nem kutatják többé a vádlottak bűnösségét vagy ártatlanságát. A levéltárakat forgatják fel a perre befolyó egyének múltjának, előéletének, tényeinek felderítése céljából. A tiszaezlári ügy véglegesen elfajult. Mindez mutatja, hogy a jelen állapot továbbra tarthatatlan.”

Hentaller Lajos „Magyar Újság”-ja szeptember 27-én „Hajsza a bíróság ellen” című vezércikkében írja:

„Példátlan az Magyarországon, hogy bíróságot valaha úgy gyanúsítottak, hogy a bíróság tekintélyének, a bíróság iránti bizalomnak megingatására oly hevesen és következetesen izgattak volna, mint ahogy azt most némely lapok teszik. Hetek óta egy pár úgynevezett „nagy lap” egyebet sem tesz, mint derűre borúra botrányos történeteket közöl arról, mint folyt a tiszaezlári ügyben a vizsgálat, a vizsgálóbíró és csendbiztos mind embertelen kínzásokkal kényszerítették a gyanúsítottakat, hogy vallomásokot tegyenek. A külföldi újságok természetesen kapva-kapnak ezeken a rémhírtörtételeken, 6 nem is késnek híresztelni országnak-világnak, hogy a magyar barbarizmus milyen gyalázatoságokra vetemedik ártatlan vádlottak ellenében.

Arckunkba szökik a vér, mikor ezeket a dolgokat olvassuk. Ha vétett valamit a vizsgálóbíró és a csendbiztos, a védő-ügyvédek megtették ellenök a feljelentést, a törvény ítélni fog. De heteken át kürtölni a világnak, hogy minő vádakot hoznak fel ellenök, közölni a vádakot egyre másra, még pedig oly alakban, mintha azok már egy szálig be volnának bizonyítva, ez – nem akarunk kemény kifejezést használni – hazafiatlan eljárás.”

Feljegyzésre méltó, hogy akkor, amidőn a kínvallatások meséjének a magyar sajtó nagy része nyomban hitelt adott, a „Daily Telegraph” a nemzetgyalázó rágalmakat világgá kürtölő magyar újságok megszegésével kételkedve írta:

„Moglehet, hogy a közigazgatás Magyarországon némi kívánni valót hagy hátra, de amennyire a magyarokat ismerjük, azok sem nem brutálisak, sem nem kegyetlenek, sőt inkább rendesen mind igen nagylelkűek és humánusak.”

A kormánynak ily körülmények között kötelessége lett volna a sajtó útján világgá kürtölt kínvallatási vádak valóságáról nyomban sürgős és erélyes vizsgálat útján meggyőződést szerezni, s ha igaznak bizonyulnak a vádak, nyomban felfüggeszteni úgy engem, a vizsgálóbírót, mint a csendbiztos és ellenünk a fegyelmi és büntető eljárást megindítani, vagy ha kiderül, hogy a vádak alaptalanok, a hamis vádaskodókat a magyar igazságszolgáltatás és közigazgatás meghurcolóit és bemocskolóit a vádlottak padjára ültetni. A kormány ezt nem

tette.

Nemcsak tétlenül nézte, hogyan gyalázzák meg külföldön a magyarnemzet becsületét, hanem a botrány-komédia főrendezője, Havas, e napokban teljes mértékben élvezte a kormány és Kozma főügyész kegyeit és elismerését, a zsidóság előtt pedig népszerűségének tetőpontján állott.

Kozmának nem sikerült Kornisst rábeszéléssel a törvényszék elnöki méltóságából kiemelni, Havasnak azonban sikerült olyan hamis világításba helyezni a vizsgálati eljárást, hogy a félrevezetett sajtó bíró-küldést követelt. Nemcsak a zsidó vádlottak panaszolták már a kínvallatás borzalmait, hanem egy szavahihető tanú, Karancsay fogházőr is igazolta azokat! A csendbiztosok bűnlajstromának nyilvánosságra hozatalával pedig valószínűvé tette, hogy azok a kínzások is megtörténtek, amelyeknél Karancsay nem volt jelen. Minden remény megvolt tehát arra, hogy a kínvallatás borzalmait, s a külföldi sajtó közleményei által felkorbácsolt közvélemény maga fogja követelni a bíróküldést, s ezzel Havas küldetésének célját fele részben már el is érte. Úgy gondolták, azt remélték, hogy a többi majd elvégzi a delegált bíróság, amely Havas indítványa alapján meg fogja szüntetni az egész ügyet azzal az indokolással, hogy szabálytalan, kínvallatással vallomásokot kieroszakoló nyomozati és vizsgálati eljárás alapján vádhatározatokat hozni nem lehet.

Ámde váratlanul a derült égből villámcsapás érte a bűnpártoló ligát. Olyan esemény jött közbe, amely elvette mindenkorra Havas kedvét a vizsgálati eljárás kompromittálására újabb adatok beszerzésétől, s halomra döntötte háromhetes lázas munkájának már-már a kezében lévő eredményét.

Karancsay fogházőr ugyanis szeptember 20-án Korniss törvényszéki elnöknél megjelent és kijelentette, hogy őt szeptember 19-én tett vallomására, amelyben Fogel Amsel bántalmazását és kínvallatását tanúsította, Havas Imre kir. ügyész és Szerényi alügyész fenyegetéssel kényszerítették.

Karancsajt először még szeptember 1-én Megyery Géza törvényszéki bíró hallgatta ki, aki Eötvös Károlynak a „Volksblatt” közleményére alapított panaszos beadványában, Fogel és Grósz Márton állítólagos kínvallatására és bántalmazására vonatkozó vizsgálat lefolytatásával volt megbízva. Ekkor Karancsay a valóságnak megfelelően kijelentette, hogy ő semmiféle kínvallatásról vagy bántalmazásról semmit sem tud, ilyenek egyik vádlottal vagy tanúval szemben sem történtek.

Szeptember 19-én azután Havas kir. ügyész Karancsajt Szerényi alügyész és Korény fogházfelügyelő jelenlétében előfogta és azzal fenyegette, hogy azonnal kivetkőzteti fogházóri egyenruhájából, ha nem vallja be, hogy Fogel Amselt tényleg vízitatással és bántalmazással kényszerítette a csendbiztos vallomástételre, s ha nem jelentkezik nyomban Megyery Géza törvényszéki bírónál, s nem változtatja meg ebben az értelemben a szeptember 1-én előtte tett vallomását.

A szerencsétlen megrémült fogházőr exisztenciáját féltve, kijelentette: „Amit a nagyságos úr kíván, mindent megteszek.” Erre Havas aláíratott vele egy jegyzőkönyvet, amelyben Fogel kínvallatása volt leírva, s amelyet azután nyomban a „Nemzet”-nek megküldött, szószerint, leközlés végett. A szegény Karancsay azt is megígérte, hogy másnap jelentkezik Megyerynél és visszavonja előtte tett előbbi vallomását.

A becsületes, jóézésű Karancsay azonban sehogysem tudta elhatározni magát a hamis vallomástételre, s halasztotta a jelentkezést Megyerynél. Másnap szeptember 20-án Havas egész nap járt a nyakára és még késő este is, amikor a kis fogházépületben teljesített szolgálatot, ott megjelent, s kérdőre vonta, hogy miért nem jelentkezett már Megyerynél? Karancsay azt a kifogást hozta fel, hogy egész nap szolgálatban volt. Erre Havas másnap délután 4 óráig a szolgálattól felmentette. Karancsay azonban másnap is vonakodott a hamis vallomást megtenni, nem vitte rá a lelkiismeret! Havas és a fogházfelügyelő egész délelőtt biztatták és bátorították, míg végre délután 2 órakor a szegény meggyötört ember, hogy vége

legyen a keserves lelkitusának, tényleg jelentkezett nem ugyan Megyerynél, hanem Korniss elnöknél, s elmondta neki, hogyan kényszerítette előző napon Havas a jegyzőkönyv aláírására és a Fogel bántalmazására vonatkozó vallomás megtételére. Korniss rögtön magához kérte Megyeryt, akivel Karancsay elbeszélését jegyzőkönyvbe vettette és a jegyzőkönyvet nyomban megküldte Fauler igazságügyminiszternek.

Pár nap múlva szeptember 28-án, éppen akkor, amikor Havas dicsősége tetőpontján a „Pester Lloyd”-ban megjelent bűnlajstrom nyilvánosságra jutásának hatásán kéjelgett, s vele együtt az egész bűnpártoló szövetkezet, már a végleges győzelem reményével nézett a jövő elé, a „Függetlenség” megírta Karancsay vallomásának történetét s leleplezte Havas kir. ügyészt, „aki hivatali hatalmával visszaélve, alantasát hamis tanúzásra akarta kényszeríteni”.

A leleplezés bombaszerűleg hatott.

Soha azelőtt, de azóta sem fordult elő példa a magyar igazságszolgáltatás történetében, hogy a büntett üldözésére hivatott királyi ügyész, valótlan vallomásra kényszerítse hivatali alárendeltjét. Ez több volt, mint amit a „salus reipublicae” ürügye alatt közhatóság az egész közvélemény felháborodása nélkül elkövethetett. A jogrendnek, az igazságszolgáltatásba vetett bizalomnak teljes megrendülését jelentette Havas kir. ügyész vakmerő cselekedete!

A „Függetlenség” megírta azt is, hogy Karancsay szomszédja, Hegedűs József nyíregyházi lakos is jelentkezett szeptember 26-án vallomástételre és vallotta, hogy Karancsay előtte elpanaszolta, hogy ő kénytelen volt a kir. ügyész előtt a vizsgálóbíró és Vay csendbiztos ellen vallani, mert azzal fenyegette meg, hogy rögtön kivetkőzteti az egyenruhából, lia azt nem mondja, amit kell és Karancsay ettől annál is inkább félt, mert úgy tudta, hogy Havas Kozma főügyésznek veje.

A vallomásról Megyery Géza törvényszéki bíró által felvett jegyzőkönyv szószerinti tartalma ez:

„Felvétetett Nyíregyházán a kir. törvényszéknél 1882 szeptember hó 26-án.

Hegedűs József 51 éves római katolikus nyíregyházi lakos, mű-kertész a bíróság előtt személyesen megjelentvén, következő előadását kérte jegyzőkönyvbe vétetni:

Ma reggel 8 és 9 óra között a róm. katolikus templomtól a járdán a börtön felé menve, Karancsay J. börtönőrrel találkoztam, hozzáintézett azon kérdésemre, olvasta-e szomszéd a „Függetlenség” című lapban megjelent vallomását, tud-e arról valamit?

Mire ő nekem ezeket felelte:

Igen is olvastam és tudok róla, de azon vallomásból egy szó sem igaz, s éppen azért alig várom, hogy engem a törvényszéki elnök úr felhívasson, hogy megmondjam önagységának, hogy az nem igaz; én nem vallottam semmit, én nem tudok semmit azon kínzásokról, melyeket állítólagos vallomásomban általam bemondottaknak állítanak, mert Bary vizsgálóbíró úr a leghumánusabban bánt a foglyokkal és én senki által semmi kínzást elkövetni nem láttam a letartóztatott foglyokon. Ezekhez hozzátette még: igaz, hogy mondtam annyit, mikor engem az államügyész úr veje Havas kir. ügyész előbb ígéretekkel, aztán ruhámbóli kivetkőztetéssel fenyegetve vallomástételre bírni akart, én ugyan nem tudok semmit, mert semmi kínzást nem láttam, de ha a nagyságos úr jónak látja, én szolga vagyok, tessék írni amit tetszik, ha hasznát vehetik ...”

Havas Imrének ettől a csúfos kudarccal végződött túlbuzgóságától valószínűleg Tisza Kálmán sem lehetett túlságosan elragadtatva!

A kormány félhivatalosa a „Nemzet” igyekezett ugyan szépíteni a dolgot, azt azonban meg nem törtéنتé tenni úgy sem lehetett. Október 3-án írja a „Nemzet”:

„Valótlan némely lapnak a vizsgálat illetéktelen befolyásolását hangoztató állítása, mert a vizsgálat, legyen az jó, legyen az rossz, kizárólag az illető vizsgálóbíró által állítottatott össze, anélkül, hogy abban csak egyetlenegy ellenkező ügyészi indítvány által, de csak inkommodálva is lett volna.”

Ez a félhivatalos mosakodás a legfelháborítóbb farizeuskodás volt. Nem állította senki se,

hogy az ügy érdemében felhozott ellenkező ügyészi indítványok akadályozzák a vizsgálat menetét és hiúsítják annak eredményét, hanem igenis az ügyészség orozva támadó aknamunkája, az alaptalan fegyelmi indítványok, a csendbiztosok elleni megvizsgált és alaptalannak talált feljelentések nyilvánosságra hozatala, a vizsgálóbíró és csendbiztosok ellen hamis tanúzásra felhajtások és Havas Imrének többi ténykedései, ezek „incommodálták” – nagyon enyhén szólva – a vizsgálat munkáját.

A bűnpártoló szövetkezet még ezek után sem tett le a reményről, hogy a bíróküldést sikerül kierőszakolnia. A „Nemzet” egyenesen Hegedűs Sándorral irattá vezércikkét Havas Imre mellett és a bíró-küldés eszméjének érdekében. (Okt. 12.)

„Egy kir. ügyészt egyszerűen elakarnak tétetni azért, mert azt beszélnek róla (!), hogy hamis tanúbizonyosságra akart valakit kényszeríteni.

Annyi áll, hogy azok rontják és teszik lehetetlenné az igazságszolgáltatás rendes menetét, akik azt szenvedélyekkel és vádaskodással zavarják és ha előáll előbb-utóbb a bíróküldés kényszerűsége, azok idézik elő, akik küzdenek ellene.”

Hegedűs Sándor szerint tehát nem azok voltak az igazi vádaskodók s nem azok rontották az igazságszolgáltatás hitelét, akik a kínváltások kitalált meséjével, csendbiztosok állítólagos erőszakoskodásainak hajmeresztő leírásával hurcolták meg a külföld előtt a magyar igazságszolgáltatást, hanem akik a szegény, ártatlan Havas ügyészre „ráfogták”, hogy hamis tanúvallomásra akarta kényszeríteni alárendeltjét. A közvéleményt azonban, amely a Havas által a vizsgálat ellen feltálatlalt vádak alapján pillanatnyilag félrevezetve, megnyugvással vette volna tudomásul a bíróküldést, most már nem lehetett továbbra is tévedésben tartani.

Hiába propagáltatták az eszmét még olyan kiváló publicistákkal is, mint Hegedűs Sándor és Beksics Gusztáv, hiába sietett a „Nemzet” támogatására a népszerű „Pesti Hírlap”, a közvélemény jól látta, hogy nem a bíróküldés fogja a tisztaeszlári ügyet rendes mederbe terelni, hanem Havas ügyészek a gyors visszarendelése.

A külföldi sajtót, amelyet Eötvösök telekürtöltek a kínváltások meséjével, most természetesen nem volt, aki informálja arról, hogy kiderült a mesék eredete! Havas kir. ügyész mesterkedésének leleplezését egyszerűen elhallgatta a magyar napisajtó nagyrésze is.

A „Függetlenség” írja október 4-én: „Vajjon képes-e a világ minden mosdatószerével lemosni az ügyészség Magyarország közállapotairól a szennyet, melyet arcába vágott? A külföldi sajtó tudomást vett az igazságszolgáltatást tortúrázás vádjával illetett ügyészi közleményről, de nem vett tudomást arról, hogy az eszlári vizsgálatot kínváltással vádoló tanú, a tanúságra főlebbvalója által kényszerítettett.”

A „Függetlenség” egyébként kíméletlen támadást intézett úgy Kozma főügyész, mint Havas ellen. Havas ellen a leghatározottabb nyíltsággal szegezte a vádat, a hamis tanúzás rábírási vádját. „Cinikus jellem tisztességtelen munkájának” bélyegezte meg Havas tettét és kijelentette, hogy Havas ezeketán erkölcsileg többé nem beszámítható.

A „Nemzet” október 2-án jelezte, hogy a Havas kir. ügyész eljárására vonatkozó közlemény miatt a kir. főügyészség a „Függetlenség” ellen sajtópert indít hivatalból, minthogy a közleményben az ügyészség ellen emelt vád büntetendő cselekményt képez, a kilátásba helyezett sajtóper azonban, dacára, hogy a „Függetlenség” maga kérte, sürgette azt naponként (X. 2., X. 4.), soha nem indult meg. Nem mertte megindítani a főügyészség, mert nem talált volna olyan esküdtszéket, amely fel nem menteti e volna Verhovayt.

Havas helyzete ezzel Nyíregyházán teljesen tarthatatlanná vált. Társadalmi bojkott alá került, senki vele nem érintkezett. Kozma ennek dacára sem akarta elejteni. Ragaszkodott hozzá, hogy Havas fejezze be a munkát, amelynek elvégzésére őt kiküldötte.

A jegyzőkönyvet ugyanis, amelyet Megyeri törvényszéki bíró Karancsaynak vallomásáról felvett, Korniss, átirat mellett, nyomban átküldötte az ügyészséghez, ahol azt az időközben Nyíregyházára áthelyezett és az ügyészség vezetésével megbízott Lázár Kálmán kir. ügyész azonnal felterjesztette a budapesti főügyészséghez. Kozma azonban a törvényszéki elnöki

átirat elintézését szándékosan elodázta.

Szeptember 30-án ismét farizeuskodó kommunikét közöl a „Nemzet”:

„Azon hírekkel szemben – írja –, mintha a kir. ügyészségnek az lenne a szándéka, hogy a tiszaezlári ügyben a vizsgálat megszüntessék, a leghatározottabban írhatjuk, hogy ez az ügyészségnek nem szándéka. Ellenkezőleg tárgyalást és pedig nyilvános tárgyalást óhajt az ügyészség az ügy jelen stádiumában és azon gyanúsításokkal szemben, amelyekkel az ügyészség illetetett. Emlegetik a lapok a bíróküldést is. Az ügyészség ez iránt nem tett eddig indítványt, hacsak készíteni nem fogja erre azon körülmény, hogy Nyíregyházán a vizsgálat folytatása és az ügyészség eljárása lehetetlenné tétetik külső illetéktelen befolyások és izgatások által.”

A valóság ezzel szemben az volt, hogy az ügyészség, a kormány intenciójához képest, az ügy megszüntetésére törekedett. Kozma sem titkolta a szándékát, sőt nyíltan hangoztatta, amidőn Nyíregyházán járt. Nyíltan hangoztatta azt Havas is a tiszaezlári ügy átvétele után.

Karancsainak az ügyészség eljárását kompromittáló vallomása a közvéleménynek előlötti mély felháborodása, amely – mint amiről még szó lesz – országsszerte antiszemita tüntetésekben, sőt egyes helyeken, mint például Pozsonyban, véres zavargásokban nyilvánult meg, az eredeti terveket keresztülhúzta s azokkal egyelőre felhagytak. Végleg azonban sem arról, még kevésbé a bíróküldésről (mint azt a kommuniké is jelzi), nem mondtak le.

Október 11-re Ónody Géza a képviselőházban a tiszaezlári ügyben Havas ügyész szerepére vonatkozóan interpellációt jegyzett be. Volt erre nagy izgalom, lótás-futás, tanácskozás Tisza Kálmán fogadószobájában.

Az 1882. évi költségvetési deficit fedezésére 3 millió forintnyi papíráradék kibocsátása előtt állott a kormány s az időközben kitört pozsonyi zsidóellenes zavargások miatt a papíráradék kibocsátására az atmoszféra nagyon is kedvezőtlennek mutatkozott.

A külföldi tőkét meg kellett valahogyan nyugtatni!

Tisza Kálmán megint főbizalmasát, Csernátonyt vette elő. Kormányzati boszorkánykonyhájának e börtönviselt főszakácsánál rendelte meg az elleninterpellációt önmagához s ugyanazon a napon, közvetlenül Ónody interpellációja után, Csernátony is bejegyzett ugyancsak a tiszaezlári ügyben egy interpellációt. Havast pedig már napokkal előbb felrendelték Pestre Csernátony informálása céljából.

Ónody Géza elmondotta interpellációjában Havasnak hivatali hatalmával történt visszaélését és reámutatott, hogy az ilyen visszaélések nem maguktól keletkeztek, hanem arra egyedül Kozma főügyész magatartása adott okot.

Kozma ugyanis Nyíregyházán már eleve kijelentette, hogy a gyanúsított zsidókat ártatlanoknak tartja s így főügyési méltóságával ellenkezően, előre prejudikált a bíróság magatartására. Az ilyen nyilatkozatnak természetes következménye tehát, hogy az alárendelt kir. ügyész is eleve ártatlanoknak tartotta és tartja a vádlottakat s csak hivatali túlbuzgósága okozta, hogy ennek az ártatlanságnak bizonyítására a fogházőr hamis tanúskodásának kikényszerítéséig is elment.

Idézte Ónody Kozmának Farkas Gábor eszi ári bíró előtt tett kijelentését, reámutatott, hogy a meggondolatlanul és tapintatlanul kiejtett nyilatkozatai nemcsak törvénytiszteletlenséget tanúsítanak, hanem a megsértett jog védelme helyett éppen azzal ellentétes visszaélésekre szolgáltak alkalmul. Az igazságügyminisztert kérdezte ezek alapján, van-e tudomása, hogy a tiszaezlári ügyben kirendelt Havas ügyész alárendelt közeget a vizsgálóbíró ellen hamis tanúság tevésére erőltetett s ha van tudomása, tett-e intézkedéseket arra, hogy addig is, míg az igazságszolgáltatás rendes folyamán felelősségre vonatnék, ezen hümpör ügyészi teendőinek további vezetésétől felmentessék?

Csernátony elleninterpellációja így szólt:

„Tekintettel azon bujtogatásokra, melyek az úgynevezett tiszaezlári ügygel azonosították magukat és tekintettel a köztudomású tényekre, melyek szerint ama bujtogatások a tiszaezlári

ügyben el-fogottaknak ügyvédei ellen is fordultak, sőt az államügyészség működésének gyanúsításával is folytonosan a néperzelem felizgatására törnek, kérdem a belügyminiszter urat, olyannak tartja-e Nyíregyházát, hogy ott a vádlottak védelmének teljes szabadsága és az igazságszolgáltatás részrehajlatlan méltósága biztosak lehetnek a bujtogatások által zaklatott személyek minden kitérésétől?”

Az interpelláció indokolásában elmondta Csernátony, hogy a tiszzaeszlári ügyben eleitől fogva a szenvedélyek felzavarására történt az igyekezet és minden elkövetett, hogy a nép érzelmeit lázítsák, keserítsék, kitörésre juttassák.

Beszélt azután a francia forradalom vívmányáról, a jogegyenlőségről, amit senki kétségbe nem vont és egy igazságos áramlatról, amely jönni fog, s akkor nevetni vagy szégyenkezni fognak azok, akik ilyen nagy ostobaságba belementek.

Előbb Tisza Kálmán válaszolt a Csernátony interpellációjára és válaszolt egyúttal Simonyi Ivánnak a zsidóellenes zavargások elnyomása végett elrendelt statárium miatt ugyanekkor előterjesztett interpellációjára is. Nagy védőbeszédet tartott a zsidóság mellett, megindokolta, miért kellett statáriumot elrendelni, majd kijelentette, hogy „a Tiszaeszlár vidékén levő népnek eléggé el nem ismerhető – amint szokták mondani – jobbjaién túlmenő jó lelkülete és belátása, még eddig semmi okot nem ad arra, hogy eziránt kétségbe legyünk. De merem állítani azt is, hogy akár fog ez tetszeni, akár nem, ha az igazságszolgáltatás érdeke azt fogja kívánni, hogy az eljárás ott fejeztessék be, s ha sikerülne is a nép hangulatát olyanná tenni, mely az eljárás szabadságát veszélyeztethetné, lesz gondom rá, hogy az ne sikerüljön, mert van még hatalom, mely minden ilyen törekvést meggátolhat”.

Ezután Pauler igazságügyminiszter válaszolt Ónody interpellációjára, s kijelentette, hogy tudomása van hivatalos jelentésekből arról, hogy Havas azzal vádoltatik, „hogy Karancsay fogházórt tanúzásra, ellenkezőleg azon állításával, melyeket a vizsgálóbíró előtt tett, indítani törekedett, s hogy ezen ügy annak rendje szerint a kir. főügyésznek törvényes intézkedések végett kiadatik, amely intézkedések lefolyásától függ mindaz, ami azután még teendő és amit szükségesnek és célszerűnek fog azután tartani s amennyiben hatáskörébe tartozik, azt tenni nem fogja elmulasztani”.

Az árnyékhatalom igazságügyminiszter azt tette, amit az államérdek nevében Tisza Kálmán parancsolt. A kir. főügyész pedig nem sietett a neki „törvényes intézkedésre kiadott ügy lefolytatásával”.

Tisza és Pauler az interpellációkra adott válaszaik mindenkit kielégíthettek, zsidókat és keresztényeket egyaránt. Tisza Kálmán államférfiúi bölcsessége módot talált arra, hogy a kecske is jól lakjék s a káposzta is megmaradjon.

A „Budapesti Hírlap” október 12-én írja:

„Az igazságügyminiszter ama lakonikus és méltán megdöbbenő kijelentésre szorítkozott, hogy van ugyan tudomása arról, hogy Havas kir. ügyész azzal vádoltatik, mintha egy fegyőrt hamis tanúságtételre kényszerített volna, meg is indította e tárgyban a vizsgálatot, de míg a vizsgálat befejezve, az ügy kiderítve nincs, nem ítélt benne. Ahogy e kijelentés formulázva és elmondva volt, a néma szenzáció, amellyel fogadtatott, Ónodyt, aki sietett a választ tudomásul venni, csatanyertessé tette a mai napra.”

Tisza Kálmán válasza nem zárta el tehát a bíróküldés lehetőségét s ezzel és a pozsonyi zavargások miatt – még a liberális Mocsáry Lajos szerint is – teljesen indokolatlan statáriumnak elrendelésével és válaszában kifejezetten filoszemita ízével teljes mértékben megnyugtatta a zsidóságot. Pauler válasza pedig, amellyel Ónody vádjaival szemben egy szóval sem vette védelmébe sem Kozma főügyészt, sem Havas ügyészt, megnyugtatta az ügyészség botrányos magatartásán jogosan felháborodott keresztény közvéleményt.

Havas Imre is nyugodtan tért vissza Nyíregyházára és rendezkedett be a további működésre. Kozma pedig nem sietett a törvényszéki elnöki átirat elintézésével s megváltta, amíg Havas feladatát teljesen elvégzi. Lehet, hogy Tisza Kálmán is úgy rendelkezett Pauleren keresztül, hogy a Havas-ügyet, ameddig lehet, el kell húzni.

A „Neue Freie Presse” írta ugyanis október 22-én s ennek nyomán a „Pesti Napló” közölte

október 23-án, hogy az igazságügyminiszter utasította Kornisst, hogy a Havas-féle ügyet hagyja függőben a bűnpör elintézéséig.

„Az igazságügyminiszter ezen eljárásának oka abban rejlik – írja a „Presse” –, hogy elvileg ellenzi az újabban fontolóra vett és Csernátóny interpellációjában is érintett delegálását egy más törvényszéknek és ezért nem akarja most lebonyolítani a Havas-féle ügyet, nehogy ezáltal a nyíregyházai törvényszékre nézve lehetetlenné váljék a bíraskodás a tiszsaeszlári ügyben.”

Valószínűbb azonban, hogy a „Neue Freie Presse” e tudósítása csak óhajt jelentett bizonyos körök részéről ilyen igazságügyminiszteri rendelet kiadása iránt, amely körökben még mindig nem veszett el a bíróküldés reménye.

Kozma november 22-én, két hónapra Korniss átiratának vétele után, megtette indítványát a Havas-ügyben. Egy nappal az indítvány kelte előtt a „Pester Lloyd” célzatos tudósításban közölte, hogy „az igazságügyminiszter utasította a főügyészséget, hogy Havas ellen indítsa meg a fegyelmi vizsgálatot, míg a Bary elleni hasonló panaszok ügye az igazságügyminiszter utasításához képest a tiszsaeszlári ügy befejeztéig függőben hagyandó”.

Az illetékes helyről megrendelt e tudósításra az „illetékes hely” másik félhivatalosa a „Nemzet” november 21-én esti kiadásában illetékes helyről a következő cáfolatot közölte:

„A «Pester Lloyd» ma reggeli kiadásában megjelent egyik közlemény hangzatosan tünteti fel azon igazságügyi rendeletet, amelyben a budapesti főügyész a Havas Imre ügyész ellen felmerült vád folytán teendő intézkedésre szólított fel: midőn azt oly színijén állítja a közönség elé, mintha az igazságügyminiszter erélye a Havas ellen fölmerült vád megtorlásában összpontosulna.

Ezen teljesen irányzatos közleménnyel szemben szükséges megjegyezni, hogy a kérdéses miniszteri rendeletnek célja csak az volt, s annak kellő és félre nem érthető kifejezés is adatott, hogy oly közérdeklődést keltett bűnügyben, mint a tiszsaeszlári, nem lehet bírói határozat nélkül hagyni azon vádat, mellyel Karancsay fogházör az említett kir. ügyész ellen fellépett, mert csak a törvényszerű út az, amelyen a vád képviselétével megbízott kir. ügyész méltó elégtételt nyerhet, ha a vád alaptalannak bizonyul.

„Azon hír, mintha az igazságügyminisztérium a Bary ellen tett feljelentések következtében teendő intézkedések függőt» hagyását rendelte volna el, teljesen alap talán, sőt a Bary ellen folyamatban levő fegyelmi panaszra nézve már a kir. tábla is határozott.”

Egy héttel az indítvány megtétele után a „Pesti Hírlap” november 29-iki számában volt olvasható a következő híradás:

„Karancsay fogházör följelentésére és a vele felvett panasz jegyzőkönyv alapján az igazságügyminisztérium tudvalevően elrendeli a bírói eljárást s ez már folyamatba is tetetett.

Havas kir. ügyész azon indokolással, hogy semmiképpen sem óhajtana az incidens folytán a tiszsaeszlári ügy lebonyolítására személye által zavarólag hatni, de az ügyészség tekintélyének fenntartása érdekében is indítva érzi magát az új kérelemre, hogy a Solymosi Eszter eltűnése tárgyában folyamatba tett bűnügyben a közvádlói teendők további vitele alól felmentessék. E kérelem felett határozat még nem hozatott.

Szeptember 20-tól tehát, amikor a Karancsay-ügy kipattant, november 28-ig Havas nem tartotta „az ügyészség tekintélyének fenntartása érdekében,” fontosnak felmentését kérni. A tekintély megvédése csupán két hónap múltán vált egyszerre szükségessé.

A „Neue Freie Presse” közleményével szemben mindebből az lett volna indokoltan következtethető, hogy az igazságügyminiszter nem jó szemmel nézte a Havas-ügy elintézésének Kozma által való szándékos késleltetését.

A következmények azt mutatták, hogy az igazságügyminiszter és főügyész erélye egészen más irányban összpontosult. Amíg a Havas elleni vád tárgyában Kozma sietett megszüntetési indítványt tenni, az ellenem emelt vádak miatt megindult fegyelmi ügyet évekig hagyta függőben, csak évek múlva tett indítványt megszüntetésére, hogy azalatt pályámon előrehaladásomat megakadályozza.

Kétféle mérleggel a kezében dolgozott a főügyész, akinek ez időben nagyobb hatalom volt a kezében, mint az igazságügyminiszternek.

A Kozma indítványa a Havas elleni fegyelmi ügyben természetesen úgy szólt, hogy a panasz, „mint az eljárásra Havas ellen nem alkalmas, félretétessek”.

Az indítvány indokolása szó szerint a következő:

„Karancsay fogházor, saját előadása szerint, Fogel Amsel vizsgálati fogoly ügyében Nyíregyházára hivatalosan kiküldve volt Havas Imre kir. ügyész által, s külön vizsgálóbíróilag Megyery Géza által is történt kihallgatása alkalmával ellen hamis vallomásokat tett.

Midőn tehát ennek folytán Karancsay fogházort Havas Imre kir. ügyész és Korény János helyettes fogházfelügyelő felebbvalói minőségükben az ellentétes vallomástétel miatt kérdőre vonták, s azon vallomásának fenntartására figyelmeztették, melyet a valóságnak megfelelőnek tartottak (!) o nem is négy szemközt, hanem magának Karancsaynak vallomása szerint is a fogház udvarában tanúk jelenlétében megtörtént cselekményekben a büntető törvénykönyvbe ütköző büntett vagy vétség fel nem ismerhetők. Ezek által a feljelentés félretétele iránti indítvány teljesen indokolva van.”

A főügyési indítvány indokolása valótlanságot tartalmazott. Karancsay azt megelőzően, hogy Havas vele az utóbb visszavont, kényszer hatása alatt tett valótlán vallomását elfogadtatta és aláíratta, csupán egy vallomást tett és pedig Megyery Géza előtt. Ellentétes vallomásokról tehát szó nem lehetett.

Kozma éles megkülönböztetése ennek ellenére odaminősítette Havas cselekményét, hogy Karancsayt csak annak a vallomásának fenntartására „figyelmeztette”, melyet „ő a valóságnak megfelelőnek tartott”.

Természetesen ilyenformán vádindítvány hiányában a törvényszék semmit sem tehetett és a Havas elleni ügyet végleg be kellett szüntetni.

Amidőn így szerencsésen megmenekült Havas cselekményének fegyelmi és büntetőjogi következményétől, s mivel már feladatát is elvégezte Nyíregyházán, most már Kozma tanácsára maga kérte felmentését a tiszaezlári ügy továbbvitelétől.

Azt remélte ugyanis Kozma, hogy a közvélemény jogos felháborodása elkerülhető vagy legalább is mérsékelhető lesz, ha Havasnak addigra megszűnik a szerepe a tiszaezlári ügyben, amikor a nyíregyházi törvényszék az indítvány értelmében ellene a további eljárást-beszünteti. Ezért is akadályozta meg sokáig indítványának nyilvánosságra hozatalát, közben Havast november végén hirtelenül felmentette a tiszaezlári ügyben a további tevékenységtől. December elsején már visszatért véglegesen Budapestre, ahol érdemei jutalmául nemsokára a budapesti ügyészség vezetője lett, s innen évek múlva a közigazgatási bíróságnál ítéldbírói méltóságba kerülve fejezte be pályafutását.

Kozma az indítvány nyilvánosságra hozatalának napjaul nagyszerű találékonysággal december 24-ét választotta. E napon a béke ünnepének: karácsonynak előestéjén, a közvélemény csaknem észrevétlenül vette tudomásul a Havas-ügy ilyen elintézését, s a karácsonyi ünnepi hangulatban elfelejtett felháborodni az eltussolás miatt.

Karancsay József becsületességéért keservesen megbűnhődött. Havas beváltotta fenyegetőzését. Kivetkőztette az egyenruhából s egyik napról a másikra elbocsátották a szolgálatból. Ennek dacára sem tört meg, a végtárgyaláson eskü alatt részletesen elmondotta, hogyan akarta Havas hamis vallomásra kényszeríteni:

„Megfogta a zubbonyomat és egész testében reszketve, azt mondta, ne féljen, csak azon szavai mellett maradjon, amiket mondott, s akkor ezt a zubbonyt senki sem fogja lehúzni magáról és bárki magát sérelmezni fogja, jöjjön csak hozzám és én elteszem más helyre, eltávolítom innen, hogy senkinek lába alatt ne legyen.” (Végtárgyalás, VII. 18.)

A túlbuzgó Havast Kozma a Karancsay-ügy kipattanása után úgy látszik mérsékletre intette, s ettől kezdve nem kutatott többé az addigi nagy buzgalommal a kínvallatások meséjére vonatkozóan Eötvösék által koholt adatokat. Nem mulasztott azonban el egyetlen alkalmat sem a befejezéshez közeledő vizsgálat feltartóztatására és vizsgálati cselekményeim jogosságának és törvényességének kétségbevonásával személyem kompromittálására. Most már ambícióján – a Kozma megalégedésének és elismerésének kivívásán – felül a Karancsay-ügy kudarca miatti bosszú is fűtötte és irányította minden ténykedésében.

Havas, mint már említettem, attól kezdve, hogy szeptember 10-én Nyíregyházán működését megkezdte, az ügy érdemében semmi indítványt nem tett, csak a vizsgálati eljárás kompromittálására gyűjtötte a bűnpalástoló szövetkezet által koholt adatokat, s annak ellenére, hogy neki az összes előnyozozati és vizsgálati iratokat szeptember 18., 20., 22., 25.

és 27-én öt részletben mindjárt nyíregyházai működésének megkezdésekor áttanulmányozás végett átadtam, október 10-ig még sem az iratokat vissza nem adta, sem indítványt nem tett, ellenben október 9-én Budapestre utazott a Csernátony interpellációjához szükséges informálás végett, s napokig távol volt. Ezért október 10-én megkeresést intéztem az ügyészséghez, hogy miután szeptember 27-e óta már kényelmesen áttanulmányozhatta Havas az iratokat, s tekintettel arra, hogy hivatalos helyiségében távolléte miatt fel sem található, a vizsgálati iratokat, miután a vizsgálat befejezése céljából azokra sürgős szükségem van, hozzám mielőtt küldje vissza.

Erre másnap, október 11-én, Havas terjedelmes indítványt tett, amelynek hosszas bevezetésében arra tanított ki, „hogy a büntető eljárás fundamentális tótele, hogy a vizsgálóbíró úgy a vád, mint a védelemnek egyformán részrehajthatatlan közege, s ebből folyólag a vizsgálóbíró egyenlő gondossággal tartozik gyűjteni a vád és védelem adatait és a bűnvádi eljárásban részére kijelölt ezen álláspontnak téves felfogását jelentené az, ha a vizsgálóbíró a védelmi jog csorbítására a vád adatait bármi részben is előtérbe helyezni törekednék¹⁴.

A közvád képviselője tehát tiltakozik a vád adatainak előtérbe helyezése ellen és a védelem érdekeiért küzd! Példátlan eset volt az igazságszolgáltatás történetében!

Az ügyészi indítvány e ki tanítás után, hosszasan fejtegette, hogy „a vizsgálat már négy hónapja indokolatlanul tart, de még nincsen a vádlottak elé terjesztve, hogy mivel vádoltnak”. Mintha bizony nem a halottcsempészet rendezői okozták volna, hogy a vizsgálat négy hónapnál is tovább tartott?

Egyébként végeredményében a hosszas és felesleges fejtegetések után az indítvány úgy szólt, hogy tárjam a vádlottak elébe az őket terhelő adatokat, s azokra nézve újra hallgassam ki őket, továbbá, hogy a csonkafüzesi hullán talált ruhát, a rajta levő zsírréteg megvizsgálása végett küldjem be az országos művegyészhez, keressem meg dr. Belky Jánosnak, a törvényszéki orvostan egyetemi tanárának szakértői meghallgatása végett, „hogy a ruhán levő zsírréteg nem előrehaladott rothadásban levő hullától származik-e, állapítsam meg pontosan Scharf Móríc életkorát, végül indítványozza Havas, hogy Scharfnénak, Taub Emánuelnek és Vogel Amselnek teljesen indokolatlan vizsgálati fogságát szüntessem meg, s őket helyezzem szabadlábra.

Az indítvány folytán október 14-én végzést hoztam, e annak előrebocsátása után, hogy a közvádoló kir. ügyész a vizsgálat folyamán mindennemű indítványt teliét, de nincs jogosítva a büntető eljárásból elméleti vagy gyakorlati oktatásokat adni a vizsgálóbírónak, – az indítványt elfogadtam, a Schariné, Taub és Vogel elleni vizsgálati fogság megszüntetésének kérdésében a határozathozatalt csak az indítványban jelzett kihallgatások utáni időre tartottam fenn.

A vizsgálati iratokat Havas szándékosan nem küldte vissza az október 11-én keltezett indítványa kapcsán, hanem még nyolc napig magánál tartva, október 19-én küldötte azokat vissza egy átíratra kapcsán, amelyben hiúságában a kitanításra adott válaszom és első sürgetésem által véris sértve, többek között ezeket írta:

„Tekintve pedig, hogy ezen bűnügy vizsgálata már amúgyis oly hosszú időre elhúzódott, megkeresem kir. aljegyző urat, mint ezen ügyben megbízott vizsgálóbírót, miként minden céltalan és szükségtelen utazások és kihallgatások mellőzésével annak befejezését lehető sürgősen eszközölje. Végül tapasztaltatván, miként minden ezen ügyben tett hatósági intézkedések a hírlapokban idő előtt közhírré tétettek, a hivatalos titok szigorú megtartására az 1872. évi január 2-án kibocsátott igazságügyminiszteri rendelet 30. §-ában adott jogomnál fogva is figyelmeztetem.”

Felháborító és vakmerő gyanúsítás kiáltott ki ennek az ügyészi átíratnak minden szavából, amelyben, mint Havas minden átíratában, az „aljegyző úr” külön hangsúlyozva volt, miáltal a különbséget akarta hangsúlyozni és kiemelni, ami a kettőnk hivatali állása és rangja között volt. Így akarta Havas leplezni mulasztását, amelyet elkövetett, azáltal, hogy a tiszaezlári ügy

érdemével egy hónap alatt egyáltalán nem foglalkozott, csak az ellenem kompromittáló adatok gyártásában fejtett« ki tevékenységét, s a felelősséget, amely őt a vizsgálat befejezésének megakadályozásáért terhelte, rám akarta hárítani azzal, hogy az általam teljesített vizsgálati cselekményeket rosszhiszeműen céltalanoknak és szükségteleneknek minősítette. Végül pedig a hivatalos titoktartás kötelezettségének megszegésével merészelt vádolni az a Havas, aki Vogel Amselnek állítólagos kivallatásáról szolt vallomását szószerinti szövegben azonnal közzétette, s ugyancsak nyomban szószerint közzétette október 11-i ügyészi indítványát, még mielőtt én megkaptam volna.

Természetesen ezt a hallatlan vakmerőséget szó nélkül nem tehettem zsebre. Az átirat hátlapjára október 22-én rávezettem és a kir. ügyészséggel is közöltem a következőket:

1. A vizsgálóbíró soha semminemű céltalan és szükségtelen utazások és kihallgatásokkal nem hátráltatta a vizsgálat befejezését, s ha ilyenek valamikor szándékoltak volna, alkalma volt és módjában állott a tek. kir. ügyészségnek minden szükségtelen vizsgálóbírói cselekmény foganatosítását ellenezni és törvényes úton megakadályozni, azonban az ügyiratokból kitűnőleg a helyszíni vizsgálatok és kihallgatások mindig a közvádló kir. ügyész tudomásával és hozzájárulásával, sőt legtöbbször annak előleges indítványa folytán eszközöltettek.

2. A hivatali titok megtartására, melyet a vizsgálóbíró mindig szem előtt tartott, joga van a kir. ügyészségnek figyelmeztetni a vizsgálóbírót, de a jelen esetben e figyelmeztetés – akkor, amikor nem is említve több esetet – a tek. kir. ügyészségnek legközelebbi, s Budapesten október 11-én keltezett indítványa, mely csak október 13-án jutott a vizsgálóbíróhoz – még október 12-én megjelent a budapesti hírlapokban, alighanem céltalannak és szükségtelennek mutatkozik, mindamellett a jogos figyelmeztetést a vizsgálóbíró hivatalos tisztelettel tudomásul veszi.

Ebből a hivatalos iratváltásból, amelyből Havas ténykedései s azoknak időpontjai szerint megállapíthatók, könnyen eldönthető, kit terhel a felelősség azért, hogy az előnyomozat és vizsgálat öt hónapig tartott!

Ugyanazon a napon, midőn az ügyészi átiratot a fentebbi megjegyzésekkel az iratokhoz csatoltam, október 22-én meghoztam a vizsgálatot befejezettnek nyilvánító határozatot, s az összes iratokat indítványtétel végett áttettem a kir. ügyészséghez. Az ügyészség egy fél év múlva, 1883 április 14-én terjesztett elő vádiratot. Miért várt egy fél évig? Arról később lesz szó!

Egyébként a vizsgálatot befejezettnek nyilvánító határozatomban, az ügyészi indítványhoz képest, elrendeltem Smilovics és Vogel szabadlábra helyezését, és pedig az előbbiét anélkül, hogy azt Havas indítványozta volna. A többi vádlottnak, így a Havas által ugyancsak szabadlábra helyezni kórt Scharfnének és Taubnak vizsgálati fogságát fenntartottam.

Havas felfolyamodta a határozatot, amiért Smilovicsot szabadlábra helyeztettem, Taubnak és Scharfnének szabadlábra helyezését pedig megtagadtam. Az igazságszolgáltatás történetében páratlanul álló eset, hogy közvádló jogorvoslással támad meg vizsgálóbírói határozatot, azért, mert a vizsgálóbíró a gyanúsítottak egyikének vagy másikának szabadlábra helyezését nem rendelte el. A tisztaeszlári esetben; a sok különös dolog között ez is megtörtént!

A nyíregyházi törvényszék helybenhagyta a határozatomat azzal a változtatással, hogy Scharfné szabadlábra helyezését is elrendelte, Smilovics vizsgálati fogságát pedig fenntartotta.

Erre írta a „Nemzet” november 5-én:

„Havas államügyész már október elején figyelmeztette Baryt, hogy a vizsgálóbírónak feladata nemcsak abban áll, hogy vádpontokat gyűjtsön, hanem az is, hogy tudassa végre a hónapok óta bebörtönözöttekkel, mi terheli őket tulajdonképpen és nyújtassék alkalom védelemre is. Bary kijelentette, hogy kibocsátja Smilovicsot, ha az államügyész hozzájárul. Havas tiltakozott Smilovics kibocsátása ellen. A törvényszék végzése folytán kibocsátotta Fogelt, később Scharfnét. Smilovics és Taub fogva maradtak. Előbbi koncesszió Havának, utóbbi

Barynak.”

A vizsgálat tehát végre befejezést nyert, hosszú, keserves öthónapi munka után. Ez alatt az öt hónap alatt hánszor feláldoztam éjszakai nyugalmamat, forró kánikulai napokon pedig kora reggeltől késő estig kínlódtam heteken át, megszakítás nélkül, tanúkihallgatásokkal, helyszíni vizsgálatokkal, s türtem szó nélkül a meghurcoltatást, a vádak, rágalmak, gyanúsítások özönét, lépten-nyomon az ügyészség és a védelem által egyesült erővel készített mesterséges akadályokkal küzdve, a zsidóság bosszújától, gyűlölködésétől kísérve!

Nem közönséges feladat volt a mesterségesen készített akadályoknak és kelepcek kimeríthetetlen tömegében, az ellenséges erők hatalmas szövetségének még hatalmasabb eszközei között ezt a vizsgálatot vezetni és befejezéshez juttatni. A rendkívüli eszközök tömege, a bűnpalástolás egész rendszere, a védelem egész apparátusa, a pénzeszközök kimeríthetlensége mellett, amely a gyanúval terhelték érdekében működött, egyedül, minden támasz, minden segítség nélkül. Mi volt a jutalom? A tisztaeszleli per befejezése után az évekig tartó mellőzés.

Ezekben a keserű emlékezetű napokban, amikor a mindenre kész és képes hatalmas ellenség becsületesem akarta kivégezni, hálás szeretettel gondolok vissza Korniss Ferencre, a nyíregyházi törvényszék ércjellemű elnökére, aki, midőn a sok üldözés, gyűlölködés, rágalmas és vádaskodás között már kezdtem elveszteni a hitemet abban, hogy Magyarországon a tisztesség, a becsület, a pártatlanság, az önérzet azok az erények, amelyek a bírói pályára minősítenek, biztatott, bátorított csüggedésemben, és tekintélyének egész súlyával mindig mellettem állott.

Egy felejthetetlen nap emlékét őrzöm ezekből a sötét időkből. Amikor legjobban tombolt ellenem a gyűlölködés, a rágalomhadjárat, szeptember 20-án Szabolcs vármegye őszi közgyűlését követő főispáni díszebédre kaptam meghívást Graeffl főispántól. Az ebéden, melyen ott volt a vármegye színe-java, a törvényhatósági bizottság tagjai, s a vármegye tisztikara, Nyíregyháza város társadalmi és közéleti vezetőférfiai, a jelenlevők felkérésére a vármegyének egyik legelőkelőbb vezetőembere: Mezössy László pohárköszöntőt mondott, melyben a „megvesztegethetetlen ítéletű közönség nevében” üdvözölte bennem „a jellemes, tántoríthatatlan, vasszorgalmú fiatal bírót, ki a jelenlegi korrumpált világban lelkiismeretes, önzetlen eljárásáért mindenkinek csak becsületét és tiszteletét érdemelte ki”.

Örökké felejthetetlen, marad előttem a szeretetnek és együttérzésnek az az őszinte megnyilvánulása, amelyet a pohárköszöntő elhangzása után a jelenlevők részéről tapasztaltam. A díszebéd közönsége helyéről felemelkedve, percekig tapssal üdvözölt, s akik személyesen még nem ismertek – köztük érdemes öreg emberek –, siettek hozzám bemutatkozni.

Ez a demonstráció, amely egyúttal tiltakozás volt a támadások és a vádaskodások ellen, amelyekkel becsületesemre törtek, országszerte élénk visszhangot keltettek, s megmutatta azoknak, akik vakmerőségükben a legvégső eszköztől sem riadtak vissza, hogy a vármegye az ország alkotmányának, szabadságának évszázadokon Ívű öre, kellő eréllyel fogja megvédelmezni a bírói függetlenséget, bármily oldalról jövő támadás ellen.

Természetesen a sajtó nagy része elhallgatta a főispáni ebéden, történeteket, s a „Függetlenségben kívül csak a „Budapesti Hírlap” emlékezett meg róla a következő bevezetéssel:

„Hogy mily nagy népszerűségnek örvend Bary József vizsgálóbíró, azt bizonyítja a következő eset is:”

A „Budapesti Hírlap” tévedett, a tüntetés nem a saját személyemnek szólt, nem a népszerűségemnek bizonyítéka volt, hanem szólott a kötelességét teljesítő pártatlan vizsgálóbírónak, és bizonyítéka volt annak, hogy a tisztességes emberek közvéleménye igazságot követelt, s tiltakozott a bűnpalástolás ellen.

A közvéleménynek azonban meg kellett hajolni, a tiltakozásnak el kellett némulni a „magasabb államérdek” előtt.

„A TISZALÖKI TITKOK.” – A MESÉK A KÍNVALLATÁSRÓL. – A FEGYELMI HATÓSÁG MEGÁLLAPÍTOTTA, HOGY EÖTVÖSNEK ELLENEM SZÓRT VÁDJAIM MIND HAMISAK. – MIÉRT VITTEM A TUTAJOSOKAT TISZALÖKRE? – KAZIMIR ROVOTTMULTÚ PANDÚRT HAMIS TANÚZÁSRA RÍRJÁK. – CSEPKANICS MEGKÍNZATÁSA KAZIMIR ELŐADÁSA SZERINT. – VOGEL ÁLLÍTÓLAGOS KÍNVALLATÁSA. – A TYÚKÓL MESÉJE. – KLEIN VALLATÁSA EÖTVÖS ELŐADÁSA SZERINT. – EÖTVÖS VALÓTLAN ÁLLÍTÁSAI KARANCSAY VISSZAVONT VALLOMÁSÁRÓL. – RÓKA SÁNDOR PANDÚR HAZUGSÁGAI. – ÖSSZEZSUGORODIK A TISZALÖKI LEGENDA.

A bűnpártoló szövetkezetnek hivatalos ügyészi támogatással folytatott munkája egyelőre tehát csúfos kudarccal végződött. Bár minden eszközt felhasználták a cél elérésére, amikor már úgy látszott, hogy vakondok-munkájuk eredményre vezetett, hogy az orvítadásokkal, hamis vádakkal és hivatalos fortélyokkal sikerül a bűnper beszüntetését keresztülvinni, egy egyszerű fogházőr rendíthetetlen becsületességén minden tervük, szándékuk hajótörést szenvedett. Mentették azonban ami még menthető volt.

Kezükben volt a huszti jegyzőkönyv Csepkanics, Matej és Herskó panaszáról, állítólagos megkínzásukról, Vogel Amselnek Havas ügyész segítségével a börtönben készült, de kívülről sugalmazott hasonló panasz, s végül Grósz Mártonnak és Klein Ignácnak szabadlábba helyezésük után tett feljelentésük a tyúkólba záratásról és a Szabolcsi Miksa élénk, színes, keleti fantáziája által kigondolt hajmeresztő borzalmakról.

Ezekből készült Eötvös Károly ügyvédi ékesszólásának, majd később írásművészetének színező, szemléltető és meggyőző erejével az a fejezet, amely úgy a bűnperben, mint az arról írott mesészerű művében a „Tiszalöki titkok” címet viseli.

Solymosi Eszter öngyilkos lett, s a csonkafüzesi hulla Sólymost Eszter holtteste, ez a két alaptétele Eötvösnek, amelynek igazságáról egy évig tartó hatalmas szellemi erőfeszítéssel, kiváló orvostanárok tudományának segítségül hívásával, hamis tanúk megvásárlásának és betanításának hol sikeres, hol sikertelen fáradságos munkájával, a végtárgyaláson hét órán át páratlan ékesszólással és az érvek művészi csoportosításával megtartott nagyszerű védőbeszéddel és húsz év múlva három kötetben ezer oldalon keresztül az írásművészet tökéletességével sem tudott egyetlen elfogulatlan embert sem teljesen meggyőzni.

Eötvös azonban a Solymosi Eszter lábán állítólag meglevő tehéntaposás jegyét, amelyet fáradságos munka árán megszerzett három tanú: Zurányi gyógyszerész, Szűcs János és Szokolczay Julcsa állítólag a csonkafüzesi holttest lábán is felfedeztek, már magában véve olyan kétségtelen és döntő erejű bizonyítéknak tekinti két alaptételének igazolására, hogy e kétes értékű bizonyítékokra támaszkodva így riad fel sötét haraggal:

„Dehát akkor mit beszéltek az emberek tetemúztatásról? s magok azok a nyavalyás zsidók, Herskó és Smilovics, miként vállalhatták magukra a tetemúztatásnak és a bíróság félrevezetésének undok bűneit?

E kérdésekre a „Tiszalöki titkok” adják meg a feleletet.” (II. k. 200.)

Mit tartalmaz a „Tiszalöki titkok” sötét fejezete?

Csepkanics, Matej, Herskó, Vogel, Grosz és Klein borzalmas kínvallatásának színes leírását.

Smilovicsot nem bántotta senki. Ezt Eötvös is elismeri. Kínvallatást mesére a fogház rácsain keresztül nem sikerült betanítani ezt a gyenge értelmi képességű zsidót úgy, mint az értelmes Vogelt. Nem merte azt mondani, hogy bántották, s így csak azt vallotta, hogy Vogel kínzásait látva, ijedtségében, félelmében tett beismerő vallomást.

De, amint láttuk, ezzel a mesével alaposan felsült Smilovics, mert elfeledkezett arról, hogy mikor ő beismerő vallomását tette, Vogel még letartóztatva sem volt, hiszen éppen csak az ő vallomása alapján tartóztattam le. így tehát nem ijedhetett meg azoktól az állítólagos kínzásoktól, amelyeket Vogelnek csak később alkalmazhattak.

Herskó se panaszkodott bántalmazásokról. Amint láttuk, a végtárgyaláson elmondotta,

hogyan oldalba akarták ütni háromszor is, majd vizet itattak vele, mert szomjas volt! Ez volt tehát az a rettentő kínzás, amelynek hatása alatt beismerő vallomást tett. Egyébként Karancsay fogházőr, aki a kihallgatásnál eleitől végéig ott volt, a végtárgyaláson (VIII. 18.) eskü alatt vallotta, hogy Herskót senki sem bántotta egy ujjal sem. Így állunk tehát Smiloviccsal és Herskóval, akik, Eötvös szerint, a végtárgyaláson indokoltan vonták vissza beismerő vallomásukat, amiből a logika kétségbevonhatatlan erejével következik, hogy a vizsgálat során a fentiek szerint részben félelemből, részben szomjat oltó víz és oldalbadöfési szándék kény szerhatása alatt kikényszerített beismerő vallomásuk hamis és a végtárgyaláson tett vallomásuk a kristálytisza igazság, amiből nyilvánvaló, hogy a holttestcsempészet a „titkos tanács” által kitalált mese.

A hullacsempészet harmadik koronatanúja Matej. Mint láttuk, Huszton Weinstein-Szabolcsi elhitette vele, hogy a jegyzőkönyv aláírása által a szerencsétlen tutajozásért járó visszatartott munkabérét fogja megkapni s aláíratta vele az állítólagos kínvallatásról kigondolt és irodalmi stílusban leírt panaszt, s azt Matej ugyanez okból Mármároszigeten is jóváhagyta. A végtárgyaláson azonban, miután időközben, rájött, hogy Weinstein rútul félrevezette, kijelentette, hogy őt senki egy ujjal sem bántotta, sem nem fenyegeti e, s a vizsgálat során tett, s a hullacsempészetet igazoló vallomása a való. E vallomására a buzgó, vallásos Matej a törvényszök előtt esküt is tett. Egyébként a „Tiszalöki titkok” fejezetben már Eötvös sem állítja egy szóval sem, hogy Matejt bántalmazták volna, csak azt írja le, hogy Matej, látván Csepkanics szenvedéseit, félt, reszketett és mindent bevallott. Természetesen Matej erről sem tudott semmit, s kijelentette eskü alatt azt is, hogy ő előtte sem Csepkanicsot, sem mást senki sem bántalmazta.

Arra a kérdésre tehát, hogy miképp beszélhettek az emberek tetemúsztatásról, hogyan vállalhatták „a bíróság félrevezetésének undok bűnét magukra a nyavalyás zsidók”: Herskó és Smilovics, józan ítéletű, elfogulatlan olvasó a „Tiszalöki titkok”-ban más feleletet, más magyarázatot nem találhat, mint azt, hogy azért vállalhatták magukra a tetemúsztatást, mert azt valóban véghez is vitték.

A „Tiszalöki titkok – fejezetnek többi állítólagos szenvedő szereplője: Csepkanics, Vogel, ürösz és Klein. A hullacsempészetéről egyik sem akart tudni semmit. A vizsgálat során egyikük sem tett beismerő vallomást és megmaradtak tagadásuk mellett a végtárgyaláson is. Így tehát, ha igaz volna is, hogy velök szemben a kínvallatás eszközeit alkalmazták, az a tisztaeszleári bünper lényegét, érdemét a vádlottak bünösségét vagy ártatlanságát, a holttestcsempészet beigazoltságát, semmiképpen sem érintené, mert hiszen a velük szemben alkalmazott állítólagos kínvallatás sikertelen, eredménytelen maradt. Ebből a szempontból tehát e hajmeresztő mesékkal foglalkozni teljesen felesleges is volna. Mégis foglalkoznom kell vele egyéb szempontból. Ezekkel a gonoszul kigondolt kínvallatási mesékkal engem akart a bünpártoló szövetkezet Havas Imre segítségével ország-világ előtt mint egy újkori Arbuezt vagy Torquemádát bemutatni, hogy ezáltal ellenem fegyelmi eljárásra alapul szolgáló okokat koholjanak, s így a vizsgálat vezetését kezemből kivehessek, s azután a delegált bíróság előtt Havas rámutathasson, hogy íme a vizsgálat során tett vallomásokat ilyen eszközzel kényszerítéd ék ki, az így származott vizsgálati adatokra vádat alapítani nem lehet, tehát kéri a bünper megszüntetését.

Eötvös azt írja a „Tiszalöki titkok” fejezetének végén, hogy „Bary József és Egressy Nagy László szó nélkül, minden megjegyzés nélkül túrték el az erőszakos vallatás vádját”. (II. 328.)

„Vajjon miért nem nyilatkoztak? Miként lehet hallgatásukat megérteni, ha Tiszalökon csakugyan törvényes módon folyt a kihallgatás? Hiszen a vizsgálat tisztasága érdekében is kötelességük lett volna felszólalni.” – Hallgatásuk jellemző – írja másutt. Némaságuk bizonyítja, hogy volt igazság a panaszokban. (III. 301, 303.)

Eötvös tehát kényelmes következtetése alapján azt sejteti, hogy hallgatólag elismertük a kínvallatás megtörténtét. Teszi ezt azzal a rosszhiszeműséggel, amely könyvének minden

sorából kikiált. Hiszen jól tudta Eötvös, hogy a bírónak fegyelmi hatósága van, s az előtt felel minden olyan tényéért, amellyel bírói kötelességét megszegi.

Hírlapokban nyilatkozni vádakkal szemben, újságcikkekben vitázni bírónak nem szabad és a bírói méltóságával, a bírói hivatás természetével is a legélesebben ellenkezik. Természetesen nagy öröm lett volna Eötvösnek és a bűnpártoló szövetkezetnek, ha sikerült volna beugratni egy hírlapi hadakozásba, hogy azután, mint a szerencsétlenül beugratott becsületes Egressy Nagy László kezéből kiragadhatták a közvádloi tisztet, úgy az én kezemből is kivehessék a vizsgálatot.

A hírlapi hadakozástól ekkor már Egressy Nagy Lászlónak is elment a kedve, s nem kockáztatta meg, hogy Székesfehérvárról megint az ország másik végébe dobják.

Egyébként az összes vádak miatt, amelyeket a sajtóban is naponta megírtak, kértem az igazságügyminiszter felhatalmazását a bűnvádi eljárás megindítására. Eötvös nagyon jól tudta, hogy igazságügyminiszteri felhatalmazás nélkül bírói funkciót végző köztisztviselő nem indíthat bűnvádi eljárást rágalmozói ellen, azt is nagyon jól tudta, hogy ezt a felhatalmazást megkértem. Pauler igazságügyminiszter az országgyűlésen Mezei Ernő interpellációjára adott válaszában (1882 november 27) ezt elismerte, s egyben kijelentette, hogy nem barátja annak, hogy „bármily állítás vagy gyanúsítás miatt az esküdtszéki apparátus mozgásba hozassék”, s hogy a felhatalmazás megadása mindeddig azért nem történt meg, „nehogy ezen ügyis bonyolult ügy lefolyása ezen incidens által még inkább megnehezíttessék és elhalasztassék”. A minisztérium ugyanazon okokból, amelyek a tiszaezlári ügynek eltussolását szükségessé tették, a felhatalmazást később sem adta meg.

Ezekután a rosszhiszeműség tetőpontja, amidőn Eötvös azt írja, hogy a tiszalöki kínzások miatti panasz alaptalanságát „könnyedén” be tudtam volna bizonyítani, s bizonyára nem hagytam volna cáfolatlanul a panaszokat, ha azok valóban alaptalanok.

Egyébként fegyelmi hatóságom elé került minden ellenem emelt panasz! A Grósz, Klein és Vogel által emelt panasz éppúgy, mint a tiszadobi halászok feljelentése. Mindegyik feljelentés tárgyában vizsgálat folyt le ellenem, s az ügyészség, amelynek irántam tanúsított meleg baráti rokonszenvéről annyi alkalmam volt meggyőződni, nem tudott találni a legkisebb szálát sem, amelybe belekapaszkodva, ellenem fegyelmi vétséget mutathatott volna ki, s vádat emelhetett volna. És Eötvös ezt is jól tudta!

Ez volna a másik ok, amelynek alapján sürgősen lenne „a tiszalöki titkok”-ban foglalt rágalmozásokkal vitába szállni. A vádakról fegyelmi hatóságom megállapította, hogy egytől-egyig alaptalanságok, s ezt az ügyészség is kénytelen-kelletlen elismerte. Az ügy aktái tehát le vannak zárva és a fegyelmi hatóságom által szentesített, kétségbevonhatatlan, felülbírállhatatlan tény, hogy a tiszalöki kínvallatásokból egyetlen szó sem igaz, azok soha meg nem történtek.

E kettős ok mellett, vagyis, hogy egyrészt a bűnper szempontjából közömbös, vajjon megtörténtek-e, s mert bíróilag megállapítást nyert, hogy nem történtek meg, mégis röviden foglalkoznom kell a tiszalöki kínvallatások meséjével, mert szorosán hozzátartozik a bűnpártoló szövetkezet működésének hű történetéhez.

A „Tiszalöki titkok” elbeszélését Eötvös azzal kezdi, hogy július 4-én elrendeltem az összes fogva lévő tutajosoknak Tiszalökre kísérteteket, hogy ott folytassam a kihallgatásokat a szolgabírói hivatalnál. A kivitt tutajosokat azonban nem hallgattam ki. Szóba sem álltam velük, hanem másnap július 5-én végzést hoztam, ebben elrendeltem Csepkanics és Matej kivételével valamennyi tutajos visszahurcolását Nyíregyházára.

„Mi ez? Talán megzavarodott volna a vizsgálóbíró elméje? – kérdi Eötvös. – Hiszen Tiszalök Nyíregyházától 4-5 órai gyalogút. Minő jogon hurcolja a szegény ártatlan tutajosokat, mint a csürhét, hol előre, hol hátra? Hiszen Tiszalök se nem hivatalos helyiség, se nem székhely, és nem színhely.”

Eötvös rögtön meg is okolja a tiszalöki ide-amoda futkározást. „Jól megfontolt dolog volt

ez” – írja jelentőségteljesen.

Ugyanis Tiszalökön lakik a csendbiztos Vay György, akiről azután elmondja Eötvös a „Pester Lloyd”-ban közölt, Soós által összegyűjtött adatokat–, amelyek egyebet se bizonyítanak, minthogy adtak be ellene erőszakoskodások miatt feljelentéseket, amelyek – ezt természetesen elhallgatja Eötvös – alaptalanoknak bizonyultak, egy eset kivételével, amikor Vayt 100 forint bírságra ítélték.

„Erőszakos természetét jól ismerte a vizsgálóbíró, e alig lehet kételkedni, hogy éppen ez okból adta át neki vallatásra a tutajosokat” – írja Eötvös. (II. 211.)

Arról már volt szó néhány fejezettel előbb, amidőn a tutajosok vallomását ismertettem, hogy mi volt az oka, Csepkanics és Matej kivételével, a tutajosok Tiszalökre kiszállításának július 4-én és visszahozatalának július 5-én. Idéztem ott a vizsgálati iratok tartalmát (125. naplósám), amelyek igazolták, hogy valamennyi tutajossal nagyon jó szöbe álltam július 4-én délután és 5-én délelőtt. Részletesen kihallgattam valamennyit a helyszínén a csonkafüzesben, ahol mindegyiket külön kikérdeztem, melyik tutaj hol állott a holttest felbukkanása idején, milyen volt akkor a szél ereje és iránya, hol bukkant fel a holttest, hová sodorta a víz stb.? Hogyan mutathatták volna meg mindezt Nyíregyházán „a hivatalos helyiségben, a bíróság székhelyén?” Ezt elfelejti megmagyarázni a kiváló író. Hogy nem volt se székhely, se színhely Tiszalök, az igaz. De a Csonkafüzesben még sem lehetett vallomási jegyzőkönyvet felvenni, erre az alkalomra sátrat építeni, íróasztalt és írószereket kivinni. A Csonkafüzes, mint tudjuk, Tiszalök és Tizadada között fekszik, a dadái határban, de Tiszalökhöz közelebb. Tiszalök volt a járási székhely, ott volt a szolgabírói hivatal, ahol a kihallgatások fogantatására volt alkalmas helyiség és – igen! – ott volt a csendbiztos a pandúrjaival, miért is természetesen itt lehetett a foglyok őrizetéről legkönnyebben gondoskodni.

A vizsgálati iratok választ és felvilágosítást adnak arra is, hogy miért rendeltem vissza július 5-én Csepkanics és Matej kivételével a tutajosokat Nyíregyházára. Egyszerűen azért, mert a július 4-iki és 5-iki kihallgatások alapján azt állapítottam-meg, s ezt a későbbi tények igazolták is, hogy a tutajosok közül Csepkanics és Matej adhatnak legvalószínűbben felvilágosítást a hulla eredetéről, mert az ő tutajuk alól bukkant az fel. A többi tutajosra, tehát egyelőre további szükség nem volt.

Igaza van tehát Eötvösnek, mikor azt írja, hogy jól megfontolt dolog volt ez a tiszalöki ide- amoda futkározás. Volt is oka, csak éppen nem az, amit Eötvös állít.

Ezek után a „Tiszalöki titkok” hajmeresztő leírását Eötvös a Csepkaniccsal történt borzalmakkal nyitja meg.

Amint már fentebb elbeszéltem, Csepkanics maga a vele elkövetett kínzásokról semmit sem tudott, soha senki előtt nem beszélt, soha panaszt nem tett. Szabolcsi (Weinstein) aláíratta vele ugyan a huszti jegyzőkönyvet, de amint azt a végtárgyaláson is kihallgatott tanúk egész sora, községi jegyző, községi bíró, jegyzői irnok is vallották már ismertett vallomásaikban, Csepkanics a jegyzőkönyv felvételénél jelen sem volt, beteg feküdt az udvaron, erőszakkal vitték be Husztra a szekéren, s csak mikor a keze keresztvonását, kellett odarajzolni a Szabolcsi által ékes nyelven lediktált jegyzőkönyv alá, hívták be az udvarról. Mármharoszigeten az ottani vizsgálóbíró előtt már 1882 szeptember 25-én határozottan kijelentette, hogy őt senki sem bántalmazta, semmiféle kínzásról nem tud, Huszton nem tudja, mit írtak alá vele erőszakkal.

A bűnpártoló szövetkezet nagyon megrémült, amidőn mindez szeptember 25-én kiderült. Nem lehetett a hamis tanúzásra felbujtás miatt büntető eljárásnak kitenni Szabolcsi (Weinstein) Miksát, akinek huszti szereplésére célozva írja Eötvös: „rajongása, tapasztalatlansága s lázas mozgékonyága sok félszégbe is belékergette”. De meg egyébként sem bocsátotta ki kezéből Eötvös a védelemnek a vizsgálati eljárás kompromittálására olyan alkalmas, nagyszerű eszközt, mint amilyenek a huszti

jegyzőkönyv mutatkozott.

Hamis tanút kellett tehát szerezni, aki igazolni fogja a Csepkanicson végrehajtott borzalmas kínvallatást, amelyekről maga Csepkanics szegény soha nem tudott, éppúgy, amint ahogy Scharf Móric állítólagos bántalmazásaira is fogdosták a hamis tanúkat, holott Scharf Móric határozottan kijelentette, hogy ő hozzá senki egy ujjal nem nyúlt és nem is fenyegette senki...

Egyik bűncselekmény leleplezésére másik bűncselekményt kellett elkövetni. A tiszalöki kihallgatásoknál Karancsay fogházőrön kívül csak Vay csendbiztos és pandúrjai, Kazimír József, Róka Sándor és Szentesi István voltak jelen. Karancsayval mint láttuk nem boldogultak. Még Havasnak sem sikerült hivatalos terrorral hamis tanúzásra kényszeríteni. Nagy csalódást hozott ez a bűnpártoló szövetkezetnek, mert Karancsay valamennyi kihallgatásnál ott volt, a hullacsempészetre három tanújának, Matej, Herskó és Smilovicznak kihallgatásánál éppúgy, mint a Vogel, Grósz és Klein kihallgatásánál. Ha őt sikerült volna Havasnak levenni a lábáról, a holttestcsempészetre vonatkozó tanúk vallomásának bizonyító ereje jelentékenyen meggyöngült volna. Most már nem maradt más hátra, mint a két pandúrra kivetni a hálót. A legnagyobb áldozatok árán is a bűnpártoló szövetkezet szolgálatába kellett őket állítani. A két szegény, műveletlen pandúrnak nagyon szilárd jellemnek kellett volna lennie, ha a megcsillogtatott aranyaktól meg nem szédülnek, s kitartanak az igazság mellett. A bűnpártoló szövetkezetnek azonban szerencséje volt mind a kettővel. Kazimír rovottmúltú ember volt, s amint a végtárgyaláson kiderült, egy ízben orgazdaság miatt meg is büntették. Egy hónapi fogházat le is ült. Sőt kisebb áldozatok árán is meg lehetett nyerni, annál inkább is, mert Vay csendbiztossal, aki őt a szolgálatból időközben különféle szabálytalanságok miatt elcsapta, ellenséges viszonyban állott, s amint a végtárgyaláson hivatalos megállapítást nyert (1883. VII. 19.), Vay ellen becsületsértés miatt feljelentést tett, s miután a vád alól Vayt a bíróság felmentette, Kazimír fellebbezése folytán, a végtárgyalás idején, az iratok a kir. ítélőtáblánál voltak. Az is megállapítást nyert, hogy Vay beperelte Kazimírt 37 forint 50 krajcár erejéig, amely per a végtárgyalás idején még szintén folyamatban volt. Ilyen körülmények között Kazimír szívesen és örömmel vallott Vay ellen és igazolta a Vay által soha el nem követett kínvallatások keséjét.

Nehezebben ment a dolog Róka Sándorral. Erre az emberre egész vagyont áldoztak. A bűnper tartama alatt meggazdagodott, s haláláig gondtalanul élhetett az országos gyűjtésből befolyt tőkéből, amelyet a bűnpártoló szövetkezettől kapott.

Kazimír a Matej és Csepkanics kihallgatásánál volt jelen. Matejre vonatkozólag kijelentette, hogy őt nem bántotta senki, Csepkanics György szörnyűséges megkínzásának rémtörténetét azonban élénk színekkel tárta a végtárgyaláson (július 18-19) a bíróság elé, lényegesen kibővítve Weinstein fantáziájának a huszti jegyzőkönyvbe megrögzített csapongásait.

Csodálatos – jegyezte meg a vallomására Korniss elnök –, hogy akit vertek (Csepkanics) nem vallott be emmit, s a másik, akit nem vertek (Matej), az mindent bevallott!” (Végt. 1883. VII. 18.).

Kazimír elbeszélése szerint aznap, mikor Csepkanics és Matej kihallgatása történt, Egressy Nagy Lászlóval és Vay csendbiztossal egész napon át vadásztunk, s csak estefelé, mikor visszajöttünk, került sor a kihallgatásra, amely azzal kezdődött, hogy a vizsgálóbíróság megparancsolta Csepkanicsnak és Matejnek, hogy vetközzenek le ingre, gályára (!). Amikor ez megtörtént, Csepkanicsot Vay és Karancsay levitték a szolgabírói hivatal kertjében levő üvegházba. Itt elkezdtek vallatni, de Csepkanics folyton azt hajtotta: nem tudok semmit! Erre Vay csendbiztos parancsára hanyatt kellett feküdnie a földre, s Kazimír a két lábát a bokánál összekötözte. Vay ekkor kiküldte Kazimírt azzal a paranccsal, hogy hozzon három vesszőt, mire ő a ház végén, álló ringlószilvafáról három vesszőt vágott és bevitte az üvegházba. A csendbiztos most megfenyegette Csepkanicsot, hogyha nem vall, verést kap. Csepkanics

azonban újra csak nem vallott, mire Kazimir a csendbiztos parancsára az egyik vesszővel Csepkanics meztelen talpára húzott. Kettőt ütött Csepkanics talpára, úgyhogy a pálca összetört. Akkor Csepkanics, összetéve a két kezét, könyörgött a csendbiztosnak: „Édes Istenem, nem tudok vallani, kire vallják, ha tudnék valamit, az anyámra is vallanám!”

Erre a csendbiztos parancsára újra ütött Kazimir. A másik vessző is szétment. A csendbiztos ekkor reárvallt:

– Csak úgy bírod ütni? Nem ettél még ma?

Kazimir most már éhes is lévén, a csendbiztos szavától feldühödve, teljes erejéből a fejére ütött a szerencsétlen tutajosnak. Csepkanics csak nem vallott.

A csendbiztos megparancsolta, hogy szót kell oldani a Csepkanics lábán a zsineget. A szerencsétlen megkínzott ember felállott. Ekkor a csendbiztos elővette a hüvelykszorító gyűszűt és két ujjára srófolta Csepkanicsnak. Erre sem vallott semmit.

Akkor levetette a gyűszűket és megparancsolta Kazimirknak, hogy húzogassa meg a megkínzott ujjakat, nehogy megdagadjanak.

Ezzel befejeződött Csepkanics vallatása... Matejre került a sor. A csendbiztos megparancsolta Kazimirknak, hogy vezesse elő. Kazimir jóakarattal rászólt a félelemtől reszkető emberre: „te is vallj be mindent, mert a másik mindent bevallott”.

Matej arra kérte Kazimirt, árulja el, mit vallott Csepkanics Kazimirknak, azonban nem sok ideje volt a beszédre, vitte Matejt a csendbiztos elé. A csendbiztos rárvallt: „ha nem vallasz úgy, mint amaz, te is úgy fogsz járni, mint ő”. Erre azután Matej vallott kényszerítés nélkül. Amikor ezzel készen voltunk – beszélte tovább Kazimir –, hajnal felé elküldtük őt pálinkáért és kifliért. Már tudniillik Egressy Nagy László és én. Azután pedig beküldtem Herskóért Nyíregyházára. Azt parancsoltam, hogy Herskót az ülés alá dugja, hogy ki ne látszódjék és ki ne bújjon. Tiszalökre érkezve pedig a fák között vezessék be észrevétlenül, Herskó kihallgatásánál már nem volt jelen Kazimir.

Ezt a vérfagyasztó rémes históriát mesélte el Kazimir a végtárgyaláson (1883 július 19-én). Természetesen az egészségből egy szó sem igaz.

Okmányyszerűleg bebizonyítható elsősorban az, hogy július 5-én, vagyis aznap, amidőn (Kazimir után) Eötvös szerint egész nap vadászgattunk Egressy Nagy Lászlóval és Vay csendbiztossal a Tiszalök határában levő Hajnalos-pusztán, s csak estefelé fogtunk hozzá a Csepkanics és Matej hajnalig tartó vallatásához, Egressy Nagy László nem is tartózkodott Tiszalökön, hanem előző estén hivatalos ügyben Nyíregyházára ment és csak délután 2 órára jött vissza Tiszalökre. Magam pedig korán reggel Eszlárra mentem, s ott elsősorban Hajdú Mihályné és Oláh György kerülőt hallgattam ki a csonkafüzesi hulla feltalálásának körülményeire vonatkozólag, azután pedig a magammal vitt Csepkanicsot a Tisza partjára vittem, s megmutattattam vele azt a helyet, ahol június 16-án pénteken este a tutajok a tiszaladányi parton kikötöttek. Mindezt tanúsítják a vizsgálati iratoknál levő 126. és 127. naplószerű kihallgatási jegyzőkönyvek és a 125. naplószerű előnyomozati jegyzőkönyv. Egyébként, erősen rövidlátó lévén, soha életemben vadászaton részt nem vettem, s vadászfegyver a kezemben nem volt. (Ugyané testi fogyatkozásom miatt katonai szolgálatot sem teljesítettem.) Ugyancsak a jelzett 125. naplószerű jegyzőkönyv tanúsága szerint Csepkanics kihallgatása nyomban délután 2 órakor megkezdődött, s utána Matej kihallgatását folytattam, ami rendkívüli hosszadalmassága miatt csak éjjelutánra fejeződött be.

Csepkanics kínzatosát a Kazimir szájába adott vallomás után mesteri leg írja le Eötvös. A szegény, szerencsétlen, nyomorult tutajos, aki hősi lélekkel végigszenvedi a kínvallatás összes rémségeit és szilárdan megmarad az igazság mellett, írói tollra méltó téma. Ki is használta a témát Eötvös s nagyszerű fantáziája olyan részletekkel is kiszínezte, amit Kazimirkkal sem mondattak el. A drámai hatás fokozása kedvéért Eötvös még hozzáteszi, hogy Kazimirk kihallgatásának befejezése után a törvényszék lépcsőcsarnokában elbeszélte, hogy a csendbiztos így ordított rá a szerencsétlen Csepkanicsra:

„Megdöglesz kutya a kezem alatt, ha nem beszélsz!”

Erre Csepkanics nyugodtan felelte:

„Hát megdöglöm, eleget éltem, de nem hazudok!”

Az elszántságnak és kétségbeesésnek ezt a szavát siet Eötvös felhasználni az olvasó lelkének a megindítására.

Regénytémának mindez nagyon szép, lebilincselő, megindító. Csakhogy éppen meg nem történt. Karancsay fogházőr, aki Kazimir szerint végig jelen volt úgy Csepkanics, mint Matej kihallgatásánál, esküvel megerősített vallomásában kijelentette (VII. 18.), hogy Kazimir meséiről semmit sem tud, ő előtte sem Csepkanicsot, sem Matejt nem bántották. De nem tud róla a szenvedő hős maga sem, Csepkanics is, a buzgó, vallásos rutén, megesküdtött rá, hogy senki egy ujjal sem bántotta. Igyekezett a bűnpártoló liga úgy őt, mint Matejt, mindenféle ígéretekkkel rábírní, hogy vállalják el a meg nem történt kínvallatásokat. A két műveletlen orosz paraszttal nem boldogultak. Arra, hogy kezük keresztvonását rátegyék egy jegyzőkönyvre, amelynek fejében megkapják elmaradt munkabérüket, még csak rátudta venni őket Weinstein, de hogy hamis vallomást és esküt tegyenek, arra semmiféle hatalomnak nem sikerült őket rávenni. Nem magasabb erkölcsi érzékük tiltotta ezt, hiszen erről ilyen műveletlen embereknél szó nem igen lehet, hanem buzgó vallásos hitük, az Isten büntetésétől való félelem és rettegés.

Amit Kazimir Herskó Tiszalökre kísértetéséről beszél, természetesen az sem felel meg a valóságnak.

A feltűnés elkerülése végett s nehogy a tisztaeszlári bűnpör megindulása óta amúgy is növekedő általános izgatott közhangulat még jobban fokozódjék és esetleg Herskó, mint egyik vádlott ellen bántalmazásban is nyilvánuljon, kizárólag tapintatból rendelkeztem úgy, hogy Herskót a szekér aljában, az ülés alatt, kell elhelyezni, hogy senki meg ne láthassa...

Eötvös természetesen iszonyú sérelemnek tünteti fel ezt. Oda gyömöszölni szegény zsidót az ülés alá! Ez bizony rettenetes kegyetlenség! „Szegény Herskó majd megfulladt, mire Tiszalökre értek.” Természetesen ebből egy szó sem igaz. A szekér teljesen üres volt s kényelmesen heveredhetett végig az ülés alatt, a szekér hosszában, kedve szerint, csak éppen a fejét kidugni nem volt szabad. Hiába akart ebből Eötvös a végtárgyaláson a spanyol inkvizíció borzalmihoz hasonló barbárizmust kihozni.

– Elfért azért az ülés alatt – felelte Kazimir a faggató kérdésekre.

– Összeguggolva, vagy hogyan? – próbálta Eötvös a szájába adni a feleletet.

Nem sikerült, Kazimir nem értette el a kérdés célját s véletlenül, akaratán kívül, igazat mondott:

„Ahogy fért, lenyújtózhatott, ellehetett az ülés alatt.” (Végt. VII. 19.) Azt írja Eötvös, hogy e szokatlan és törvénytelen intézkedés helyett miért nem én mentem be Nyíregyházára Herskóhoz, miért kellett Herskót Tiszalökre kivinni? „Természetesen azért, mert Tiszalökön volt a rettenetes csendbiztos!” (II. 219.) – állapítja meg diadallal! Ezzel szemben az igazság, amint már említettem, az volt, hogy a helyszíni kihallgatások folytak napról-napra Tiszalökön. Július 6-ra például Oláh György, Lefkovic Bernát, Seres Gyula tiszadadai, Lichtmann Jakab és neje eszlári lakosok voltak kihallgatásra idézve. (125. naplósám.) Vajjon mi volt az ésszerűbb: otthagyni Tiszalöket s bevinni kihallgatásra 4-5 óra járásnyiról azt az öt tanút, vagy Nyíregyházáról kihozni egy embert, Herskót, akinek, Matej vallomása folytán, azonnali kihallgatása vált szükségessé?

„Két jegyzőkönyvet vett fel ezen a napon Herskóval a vizsgálóbíró – írja Eötvös –, egyiket délután, a másikat este és éjjel. Az elsőben még semmit sem tud Herskó, a másodikban pedig már Matejjel egyező módon beszéli el a holttestcsempészetnek és az úsztatásnak részletes történetét. A kétféle vallomás között azonban történt valami. A vallatás!” (II. 220.)

Először is a valóság az, hogy Herskó két vallomásáról megszakítás nélkül egyfolytában készült a két jegyzőkönyv. Délután kezdtem hozzá a kihallgatáshoz, s késő este végződött.

Előbb tagadni próbált mindent, g kijelentette, hogy semmiről sem tud. Erről készült az első jegyzőkönyv. Az első kihallgatás után nyomban szembesítettem Matejjel, aki szemébe mondta a hullacsempészetnek már ismert részleteit. Herskó, aki addig abban a hitben és meggyőződésben volt, hogy sikerült Matejt a letartóztatások után a Szolnoktól Nyíregyházaig tartó úton rábeszélne a hallgatásra, most már látta, hogy úgylátólag hiábavaló a tagadás, bevallott mindent. A két vallomás közt tényleg történt valami, de nem a vallatás, hanem a szembesítés. Egyébként már láttuk, miben állott Herskó állítólagos kínvallatása, hogy beszélte el a rosszul betanított együgyű Herskó a végtárgyaláson, s hogyan sülttek fel vele szégyenletesen Eötvösök. Természetesen erről semmit se ír Eötvös, sőt úgy írja le Herskó bántalmazását, mint megtörtént és bebizonyított tény és hivatkozik arra is, hogy jelen volt Herskó kínvallatásánál Karancsay is. Természetesen Karancsay is kijelentette a végtárgyaláson, hogy Herskót éppúgy nem bántotta senki, mint a többieket.

Itt azután azért háborog Eötvös, hogy szörnyű törvénysértés történt, mert a kihallgatásnál jegyzőkönyvvezetőt nem alkalmaztam, hanem magam írtam a jegyzőkönyvet, már pedig a jegyzőkönyvvezető a tanúja, bizonyosága, sőt ellenőre a vizsgálóbírónak, ellenben a kir. ügyész jelen volt a kihallgatásnál, holott nem lett volna szabad, végül, hogy a jegyzőkönyvet a tolmács nem írta alá.

Jegyzőkönyvvezető ez alkalommal tényleg nem volt, mert Nyíregyházáról e napon nem kaptam Írnokot. Olyan fontosságú ügyben azonban, mint a tisztaeszlári, nem várhattam a Herskó kihallgatásával addig, amíg esetleg másnap Írnokot küldenek. Karancsay volt a tolmács is. Hogy ő nem írta alá a jegyzőkönyvet, s hogy azt Herskó előtt fel nem olvasták oroszul, egyszerűen valótlán állítások.

A kir. ügyésznek jelen kellett lenni egyes kihallgatásoknál, mert a bűnvádi eljárási szab. 37. §-a szerint csak a vádlott kihallgatásánál nem lehetett jelen, már pedig előre bajos volt megállapítani, kivált a tisztaeszlári ügyben, kiből lesz a vádlott? Indítványt pedig másképp nem tehetett az ügyész, csak ha ismerte a tanúvallomások tartalmát, s az csak az eljárás gyorsítása okából történt, hogy nem írásban közöltettek vele az egyes vallomások, hanem kihallgatta azokat mindjárt a helyszínen.

Dehát mindez egyébként nem lényegbevágó fontosságú!

Vogel Amsel kihallgatásáról szólva, azt is törvénytelennek minősíti Eötvös, hogy szembesítéseket eszközöltem, holott az csak a végtárgyaláson az elnök joga és feladata. Eötvös ismét rosszhiszeműen tudva valótlant mond, mert az akkor érvényben volt 1872. évi bűnvádi eljárási szabályok 53. §-a szószerint mondja: „a vizsgálóbíró a szembesítést elrendelheti ugyan, de csak azon esetben, ha ez a vizsgálat sikeres folytathatása, különösen pedig ha valamely személy azonosságának megállapítása végett szükséges”. Másképp, mint szembesítéssel, nem tudtam volna megállapítani a hullacsempészet egyik részeseinek a személyét sem.

Egyébként Vogel Amsel megkínzása, s annak élénk fantáziával készített története éppoly hálás témának mutatkozott az író tollára,

akár a Csepkanicsé. Ki is használta Eötvös e témának összes lehetőségeit. Nagy baj volt, hogy Vogel kihallgatásánál csak Karancsay volt jelen, Kazimir és Róka Sándor nem voltak benn a szobában, s így Eötvös itt nem hivatkozhatik rájuk. Ezért erőszakolta mindenáron Havas, hogy Karancsay legalább Vogel megkínzását igazolja, úgy, ahogy azt szeptember 19-én, Vogel előadása alapján, jegyzőkönyvbe vette. Karancsayt azonban nem lehetett hamis tanúzásra rábírní. Így hát Eötvös a könyvében egyedül Vogelnek Havas előtt tett panasza és a végtárgyaláson tett vallomása alapján írja meg a hátborzongató rémtörténetet, természetesen írói fantáziájával meglehetősen kibővíve és kiszínezve!

Vogel vallatása – Eötvös leírása szerint – azzal kezdődött, hogy én saját kezemmel arcul ütöttem. Miután ez hatástalan maradt, Karancsay gondjaira bízva, kivitték a kertbe, ahol Karancsay kezdte rábeszélne és fenyegetni. Ez sem használt. Ekkor behozták újra a szobába és

az én parancsomra két kancsó vizet itattak velem, de erre sem vallott s kivitték újra a kertbe. Este átkísérték Tiszalökre és éjszakára bezárták egy tyúkólba, amely tele volt tyúkokkal, ürülékkel, tyúktetvekkkel és egyéb undorító férgekkel. Másnap reggel megint előhozták s a vallatás megint egy általam sajátkezűleg lemért pofonnal kezdődött. Miután azonban erre sem akart vallani, belépett egy magas vörös ember: Vay csendbiztos, aki kijelentette, hogy a törvényszéktől meghatalmazása van arra, hogy addig üsse, míg az igazságot meg nem mondja.

Erre a csendbiztos háromszor felütötte az állát öklével, úgy, hogy a szája azonnal tele lett vérrel. Vizet hoztak, hogy a száját kimossa, majd a csendbiztos parancsára meg kellett innia, Karancsay azonban eltörte a kancsót s vederben hozta be a vizet, amelyből addig töltötték Vogelbe a vizet, míg a földre esett és kihányta. Amikor még erre sem akart vallani, négy pohár keserűvizet kellett innia. A csendbiztos ekkor már nagyon dühös volt s mérgében ő meg pálinkát ivott, amellyel Vogel is megkínálta, aki azonban nem fogadta el. Újabb faggatás következett, Vogel azonban hajthatatlan maradt, mire azután a csendbiztos parancsára kezeit zsineggel összekötötték és a pajeszénél fogva kellett Karancsaynak felemelni. Ez azonban nem sikerült, mert hajtincsei kiszakadoztak. Ekkor azonban megparancsolták, hogy vetközzék te s mikor ez megtörtént, bevitték a szomszéd szobába, amelynek padlója vastagon tele volt hintve szalmával és megparancsolták, hogy feküdjék le a szalmára és valljon be mindent, mert különben a lábszáránál fogva fogják felakasztani. A csendbiztos most már látta, hogy semmire sem megy velem, megparancsolta, hogy öltözzék fel s vigyék Eszlárra a vizsgálóbíró elé.

– Hogyan? – kérdezhethetné álmélkodva az olvasó? Hiszen a vallatás nemcsak előző nap, hanem most is – Eötvös leírása szerint – azzal kezdődött Tiszalökön, hogy a vizsgálóbíró pofonütötte (II. 260), most mégis a vizsgálóbíró elé viszik Eszlárra? (II. 262.) Hiszen akkor talán mégsem igaz az egész mese? A vizsgálóbíró Eszláron van s ugyanakkor pofozza a nyolckilométernyire levő Tiszalökön Vogelét. Ez aztán csodálatos! Ilyen kicsiségek azonban nem voltak fontosak Eötvösnek. Törődik is ő velem, hogy két oldallal előbb mit írt, fontos az, hogy az olvasónak minél jobban borsódzék a háta a rémtörténet hatása alatt s minél jobban felháborodjék a szegény, ártatlan zsidót emberietlen módon megkínzó vizsgálóbíró és csendbiztos ellen. No meg, hogy folytathassa a rémhistóriát azzal, hogy Vogelét Lökről Eszlárra a ló orra előtt kergették. Egy talyigára ültek fel Karancsay és egy hajdú s a lóhoz kötötték Vogelét. Eleinte lassan haladtak, amidőn azonban a faluból kiértek a talyigával, ügetőiramban mentek, úgy, hogy a szerencsétlen, meggyötört, megkínzott Vogelnek egymérföldnyi utat futva kellett megtenni.

Vogel további sorsáról elbeszél még Eötvös egy fantasztikus mesét, úgy, ahogy ezt az erre betanított Vogel július 5-én, a végtárgyaláson elmondta, hogy Nyíregyházán sötét egyesodúba zárattam előbb 12 napon át, azután további három hétre s hogy – amikor a szembesítésnél, melynél Karancsay is jelen volt – megkérdezte Vogel Smilovicstól, melyik napon adta át neki a 80 forintot hullaszállításért, akkor én Smiloviccsal külön szobában tanácskoztam s azután Smilovics mondott egy napot, ő kérte alibitanúi kihallgatását, de csak hármat hallgattak ki, akiknek vallomását csak nagy általánosságban (?) jegyezték fel. Egyébként a tiszalöki kínzásoktól súlyos betegséget kapott s három hétig a törvényszéki orvos kezelte.

Mindez természetesen éppoly szemenszedett valótlanság, mint Vogel tiszalöki megkínzolásának fentebb dióhéjban összefoglalt, de Eötvös által a hatás végső fokozásáig kiszínezett meséje.

Miután Karancsay eskü alatt kijelentette, hogy abból egy szó sem igaz, Róka Sándorral és Kazimirral kísérelték meg a végtárgyaláson valószínűsíteni olyképen, hogy ők Tiszalökön, amidőn Karancsay a vederben vitte a vizet, tőle hallották, hogyan itatták meg Vogelét. Karancsay arra is esküt tett, hogy ő ilyet sem Rókának, sem Kazimirnak nem mondott. Elbeszélte a végtárgyaláson (VII. 18.), hogy eleitől végig jelen volt a Vogel kihallgatásánál

mint tolmács, a csendbiztos nem is vallatta, én előttem vallott és sem én, sem a csendbiztos, sem más nem bántotta, le sem vetköztették, meg sem itatták keserűvízzel, csak rendes ivóvizet kapott, mert panaszkodott, hogy szomjas. Eközben a kancsó a szobában levő ládába ütődött s összetört, tehát egy kis csuporba hozott vizet Vogelnek, nem pedig vederben.

Egyébként Vogel sem tudta jól megtanulni a leckét a végtárgyalásra, habár nem is sülték fel vele oly csúfosan Eötvösök, mint a jóval korlátoltabb Herskóval és Smiloviccsal. Kétszer is kihallgatták a végtárgyaláson, először július 5-én, majd július 18-án s mindkét alkalommal másképp beszélt s mindkét vallomása eltért ettől a vallomástól is. amit Havas ügyész előtt 1882 szeptember 19-én tett.

Havas előtt még azt mondta Vogel, hogy kétszer ütötte fel az állát Vay csendbiztos, a végtárgyaláson eggyel már megtoldotta, A kancsórói és vízivásról Havas előtt egy szót sem szólt, keserűvízről sem beszélt. Július 5-én előbb azt mesélte, hogy 3-4 pohárral itattak meg vele, majd meggondolta a dolgot és két üvegre emelte fel a keserűvíz mennyiségét, július 18-án végre amellett maradt, hogy egy üveggel kellett innia.

A Havas által felvett jegyzőkönyv tartalma szerint, szószerint kijelentette: „Sérelmeim bántalmazásból nem származtak, utókövetkezés semmi sem lett olyan, hogy orvoslást igényelt volna, arra eddig nem volt szükség, bántalmaztatásom dacára fennakadás nélkül saját lábamon jöttem.”

A végtárgyaláson, július 18-án, ezzel szemben azt állította, amit azután Eötvös is felhasznált a mese szövéseénél, hogy a kínzások után szívdobogást kapott és három hétig beteg volt.

Mindezeket az elleni mondásokat a végtárgyaláson megállapította és Vogel elé tárta az elnök, Vogel azonban az eltérésnek okát adni nem tudta. Amellett azonban végig megmaradt, hogy amidőn őt Vay csendbiztos kínzással vallatta, nuls nem volt jelen, sem én, sem az ügyész, csak Karancsay.

Ami Vogelnek a ló előtti megfuttatására vonatkozó meséjét illeti, erre nézve még Kazimir sem mert hamis vallomást tenni, mert hiszen az úton többen láthatták, hogyan mentek Lökről Eszlárig, s könnyen rábizonyíthaták volna a hamis tanúzást. A végtárgyaláson tehát azt vallotta Kazimir: „Vogel ment ahogy tudott.”

– Futva? – tette fel a kérdést Eötvös.

– Nem futva, a reverendáját lelökte magáról és úgy ment, – volt a felelet. (Végtárgyalás, VII. 19.)

Természetesen ezt Eötvös óvatosan elhallgatja.

Az igazság a Vogel által elmondott és Eötvös által megírt mesével szemben az, hogy Vogel kihallgatása Eszláron és nem Tiszalökön történt, július 20-án, és Tiszalökre csak éjszakára szállítottam át, miután Eszláron a foglyok elhelyezésére megfelelő helyiség nem volt és másnap reggel a kihallgatás folytatása végett visszakísértettem ismét Eszlárra, A kísérő mindkét alkalommal Karancsay volt, aki maga is Lökön aludt. Én magam, és éppúgy a kir. alügyész is Eszláron maradtunk. Ezt igazolja a 153. naplószerű előnyomozati jegyzőkönyv, azonkívül a 161-164. kihallgatási jegyzőkönyvek, s igazolják Karancsay fogházörnek és Vay csendbiztosnak a végtárgyaláson tett vallomásai. (VII. 18.)

Vogelt éjszakára tyúkólba zárattam, – mesélte és mesél tette Vogellel is Eötvös. Ugyanezt panasolta Orosz Márton is.

„Ötven-hatvan tyúk is, vagy több hált velem!, – mondotta a vég-tárgyaláson. (VII. 5.) Mondhatott volna mindjárt ötszázat is.

Ez a barbárság szerencsés alkalmat nyújt Eötvösnek egy színes, szemléltető természetrajzi értekezésre, a tyúkok életéről, a tyúk tetvek csípésének fájdalmas hatásáról, a kakasok éjjeli álmzavaró kukorékolásáról, a tyúk ürülékének borzalmas szagáról, amelyet a tyúkólba zárt két szerencsétlen zsidónak, Vogelnek és oroszoknak egész éjjel át kellett szenvednie. A leírás után az olvasó egy szűk tyúkketrecet képzel, benne összegubbaszkodva a két ember, felettük a

tyúkok, amelyeknek ürüléke rájuk hull, miközben a tetvek ellepik őket.

A végtárgyaláson azután kiderült, milyen volt ez a tyúkretrec, Vogel és Grósz tiszalöki szállása.

A megvásárolt hamis tanúk, Kazimir és Róka, itt se mertek Eötvösök szájaíze szerinti vallomást tenni. Ott volt Tiszalökön a helyiség, amelyben Vogelt és Grószot azon az éjjelen őrizték, könnyen meg lehetett volna győződni vallomásuk hamisságáról, ha ők is azt mondják, amit Eötvös a „Tiszalöki titkok” fejezetében írt.

Róka a végtárgyaláson (VII. 19.) erről a helyiségről azt mondja:

- Fáskamra, tyúkok is vannak benne, nagy, hosszú fáskamra.
- Milyen? Alacsony? – érdeklődött Eötvös, abban a reményben, hogy a könyvében később olyan részvétet keltően megírt tiszalöki éjszakát minél borzalmasabb színben szemléltethesse.
- Nem alacsony, magas, olyan, mint ami a kocsiszínnel együtt van, – felelte Róka, Eötvösnek legnagyobb elégedetlenségére.

A Vogel és Grósz egy éjszakai elhelyezésére szolgáló tyúkretrec a valóságban egy tágas, hosszú, üres fáskamra volt, egy magas falakkal körített egészséges, jólevegőjű helyiségnek egyik tágas szobája. Az épületnek teljesen elkülönített hátsó részében tyúkokat is szokott a főszolgabíró tartani, a Vogel és Orosz elzárása idején azonban az is teljesen üres volt.

A két zsidó éjszakai szállása tehát olyan volt, ami rendes lakásuknál nemcsak, hogy nem volt kényelmetlenebb, vagy éppen piszkosabb, sőt ahhoz képest valóságos palota volt. Egyébként Tiszalökön nem nagyon lehetett a helyiségekben válogatni. Csak arra fordíthattam gondot, hogy a letartóztatottak egészsége és testi épsége kárt ne szenvedjen.

Karancsay is vallotta a végtárgyaláson (VII. 18.), hogy Vogel olyan tisztátalan volt, hogy a kihallgatása alkalmával az íróasztal közeléből elparancsoltam. A kihallgatások azért is történtek a kerti lakban, mert Vogel és Klein olyan tetvesek és piszkosak voltak, hogy a szolgabíró hivatali helyiségébe be nem lehetett őket eresztetni.

Ez volt a valóság! Mindhárman, Vogel, Orosz és Klein olyan undorítóan szennyesek és tetvesek voltak, hogyha tényleg tyúkokkal lettek volna összezárva, valószínűleg a szegény állatok menekültek volna ijedten a közelükből.

Panaszolta G rós Márton azt is, hogy Klein Ignáccal együtt a napba néztem őket. „Az a kényszerített napbanzés több percen át kínos dolog volt” – állapítja meg Eötvös. (II. 268.) Ez a „napba-nzés” abban állott, hogy amint emlékezik az olvasó, Smilovics előtt Eszláron felvonultattam az összes ottani zsidókat, a csonkafüzesi hullát szekéren szállító két eszlári zsidó felismerése végett. Ez a felismerési eljárás úgy folyt le, hogy a zsidóknak a községháza udvarán kellett elvonulniuk, miközben Smilovics a községháza ablakából nézte az elvonulókat. Megparancsoltam mindannyiuknak, hogy az ablak felé nézzenek. Természetesen abból egy szó sem igaz, hogy Oroszt és Kleint külön állítottam volna, s hogy azt parancsoltam volna nekik, hogy különállva nézzenek az ablak felé, még pedig „nyitott szemmel a nyári napba nézzenek”, – ahogy Eötvös regéli. (II. 267.) A parancs csak az volt, hogy az ablak irányába kell a fejet fordítani.

Egyéb kínzatást nem panaszott Orosz. Sajátságos, hogy sem Oroszt, sem Smilovicsot, sem Mendelovicsot, sem Wieder Mórt, a tokaji boltost nem bántotta senki. Ezt Eötvös is elismeri. Miért csak éppen perskót, Vogelt és Kleint ütötték és kínozták volna? A kérdést azt hiszem, még helyesebb úgy feltenni, miért csak ezzel a hárommal panasztattak bántalmazásokat, kínzásokat Eötvösök? Ugyanolyan joggal a többiek is panaszolhatták volna ugyanezeket a borzalmakat. Talán úgy találta Weinstein-Szabolcsi, hogy ez a három zsidó a legjobb anyag a betanításra?

A Klein Ignáccal történt rémségekkel hosszú oldalakon teszi próbára az olvasó idegeit Eötvös. Itt azután fantáziája kedvére kicsapongja magát.

Amikor Smilovicsal történt szembesítése után nem akart vallani – írja Eötvös –, haragosan így rivalltam rá:

– Hát maga, jómadár, így mer beszélni?

És szidtam parasztos módon, kemény káromlással.

– Ejha, még ezt sem hittem volna ám, hogy vizsgálóbírótól ilyen szavakat lehessen hallani! – vágott vissza a bátor, önérzetes, okos férfiú, – ahogyan Eötvös jellemzi.

Ezekután elébetartották a vádat. Gúnyosan felelt rá, amire megfenyegettem:

– Mindjárt pofonvágom!

– Méltóztassék!

„Ez úgy meglepte a vizsgálóbíró, hogy fenyegetését be nem váltotta”, – írja Eötvös.

Nem akarta egyformán leírni a kínvallatások történetét, nehogy egyhangúvá váljék az olvasó előtt. Itt a változatosság kedvéért tehát nem pofoztat velem.

Éjszakára lóistállóba zárattam – Eötvös további elbeszélése szerint – szegény Kleint. Megint csak a változatosság kedvéért; Vogelt és Grószty tyúkketrebe, Kleint lóistállóba.

Másnap – amint azt Klein a vég tárgyaláson (VII. 18.) vallotta – szépen beszéltem hozzá.

– Klein, én jót akarok magának. Vallja ki csak, mert nem jó lesz magával.

Erre így válaszolt volna Klein:

– Vizsgálóbíró úr, tőlem kényszerítés által mindent ki lehet venni, mert kínozni nem engedem magam.

Így adta volna titkon értésemre Klein, hogy kezdjük csak a kínvallatást, akkor majd mindent elbeszél.

Este kilenc órakor bement Kleinért az istállóba Karancsay – írja tovább Eötvös – s elvitte egy szobába, „melynek ablaka függönnyel volt bevonva, gyertya égett az asztalon”. (II. 27.)

E sejtelmes bevezetés után a kísérteties környezetbe Eötvös fantáziája bevarázsolta Vayt, a rettenetes csendbiztos, aki nagyot káromkodott és kardját kirántotta. Klein megijedt.

– Inkább egyszerre vegye el az életemet, semmint kínozzon. Ha kényszerít, magamra veszem a holt testszállítást.

A csendbiztos dühbe jött. Klein állát felütötte s parancsolta Karancsaynak, hozzon be egy kupa vizet. Közben kegyetlenül káromolta a zsidót.

Karancsay behozta a vizet és elővett egy söröskancsó alakú literes poharat, s Kleinnek egymásután három pohár vizet meg kellett innia, majd miután ez sem vezetett eredményre, tovább töltötték belé a vizet, s közben elkezdtek előtte beszélni a tetemszállító mese részleteit.

Így Eötvös! És sajátságos, dacára annak, hogy állítólag Klein előttem kétszer is és a csendbiztos előtt is kijelentette volna, hogy kényszerítéssel, kínzással mindent magára vesz, még sem vett magára eemmit. Megint a csodálatos jelenség! Akiket kínoznak, nem vallottak semmit, akiket nem bántottak: Matej, Smilovics és Herskó mindent bevallottak kínzás nélkül.

Mert Klein kinszenvedéseinek javarésze csak azután következett, – természetesen csak Eötvös írói fantáziájában! Rosszul lett és a csendbiztos arcul is ütötte, de amikor el akart esni, Karancsay megfogta és leültette. Pálinkát adott neki a csendbiztos s ettől jobban lett. Azután a mesét tovább folytatták, míg végre megszólalt a megtört Klein:

– Tudok már mindent, el tudom mondani az egészet.

Ebben a percben ott termettem én, a vizsgálóbíró, aki egy félórán át, amíg Klein kínvallatása tartott, az ajtón kívül hallgatóztam. (!!)

Klein hirtelen magához tért, amint meglátott engem a tintával és papirossal – amit, nem tudom miért, hurcoltam volna a szobából ki és be. Habozni kezdett. Kezeit tördelte, tusakodott lelkében, – írja Eötvös. (II. 273.) Könyörögve fordult hozzám:

– Tekintetes bíró úr, ne kényszerítsen olyasmire, amit én el nem ismerhetek.

„A vizsgálóbíró türelmetlen volt már. Éjjeli 11 óra körül járt az idő. Ráírvallt Kleinra:

– Hát te kutya zsidó, még most sem akarod elismerni?

Klein félt a gyötréstől, azt hitte, tovább nyaggatják. Elhatározta, hogy vall.

A vizsgálóbíró elővette papirosát s elkezdett írni, följegyezte Klein vallomását.”

Ezután Eötvös leírja, hogy Klein Ignác vallomásában Lichtmann Jakabot nevezte meg társául, akivel a csonkafüzesi hullát a tiszaszentmártoni révhez fuvarozta.

Látván, hogy Klein szavára semmit sem lehet adni, s összehadar mindent, én méregbe jöttem, s úgy mellbelöktem Kleint, hogy leesett ülőhelyére és eszméletét vesztette, mire Karancsay és egy hajdú kivitték az istállóba és ott az alomra lökték.

„A vizsgálóbíró jegyzetei nem kerültek az ügy aktái közé, – írja tovább Eötvös. – Ez természetes.” (II. 275.)

Természetes Eötvös szerint azért, mert Smilovics úgy volt betanítva, hogy Grósz Márton a másik hullafuvarozó, s én jól tudtam, hogy Lichtmann igazolni tudja majd alibijót, de ha ezt nem is tudta volna megtenni, most már nehéz lett volna a Smilovics fejéből Grószt kiverni, s helyébe Lichtmannt rátukmálni.

„Smilovics is ravasz és eszes ember – írja tovább Eötvös. – Hátha egykor mégis magába tér, s az egész kihallgatási cselszövényt majdan elárulja a védőnek, s a törvényszéknek? Mi lesz akkor? Mindezt meggondolta a vizsgálóbíró, s azért jónak látta a Klein vallomásából szóló jegyzeteket összetépni és megsemmisíteni és azokról a vizsgálat további folyamában mélyen hallgatni.” (II. 275.)

Ezt azután igazán nehéz megérteni! Hiszen, ha Smilovicsot tényleg betanították volna, akkor éppúgy lehetett volna félni, hogy magába tér és elárulja a kihallgatási cselszövényt, akár Grósz Márton, akár Lichtmann ellen tanítják be!

Természetesen a Klein Ignác vallatásáról leírt mese is szemenszedett valótlanosság. Hogy csak egyebet ne említsek, Vay csendbiztos ott som volt Lökön, amikor Klein kihallgatása történt, nem is látta soha Kleint – amint a végtárgyaláson vallotta (VII. 18.) –, azt se tudta, hogyan került Klein Lökre.

Éppúgy kitalált mese az is, amit a foglyoknak Tiszalökről Nyíregyházára éjjel történt behajtásáról ír Eötvös.

A tiszalöki kihallgatások befejezése után ugyanis Csepkanicsot, Herskót, Smilovicsot, Vogel, Grósz és Kleint július 21-én este Nyíregyházára visszakísérték. Azért történt késő este az elvonulás, nehogy útközben a kíváncsi emberek tömege lassa a foglyokat.

Egy szekérrel és egy talyigával indultak. A szekéren ült Berzeviczy írnok, Cséplő és Karancsay fogházőrök és Mendelovics – nem pedig Herskó, ahogy Eötvös írja –, a talyigán Róka Sándor pandúr és Smilovics ültek. A többi foglyoknak, Grósznak, Kleinnak és Csepkanicsnak gyalog kellett menniök a két lovon ülő pandúr, Juhász János és Kazimir József előtt.

Szörnyűségesnek, borzalmasnak festi le Eötvös ezt az éjjeli bevonulást.

Grósznak és Kleinnak Esláron lovuk és talyigájuk volt és kérték, követelték, hogy saját lovukkal és talyigájukkal mehessenek be Nyíregyházára.

„Durván utasították el e követelést. Előre, gyalog, a ló orra előtt” – írja Eötvös.

És az állítólagos kínvallatástól meggyötört, kiéhezett, éjszakáit disznóólban, tyúkólban, pincében vagy vallatás közt töltött négy szerencsétlent hajtották a 24 kilométernyi úton 5-8 órán át!

A nagyobb hatás kedvéért, most már nem elégszik meg a tyúkóllal, hanem disznóolt és pincét is emleget a találékony Eötvös.

Vogel útközben szédült, elesett, s a jószívű Róka pandúr megszánta, Smilovicsot leparancsolta a talyigáról és a beteg Vogel ültette fel, aki azután megérkezése után három hétig nyomta az ágyat.

A valóságban a foglyoknak ez az éjjeli bekísértetése természetesen egész másképp történt.

Igaz, hogy Grósz és Klein kérelmezték, hogy saját lovukon és talyigájukon mehessenek be, de miután nem volt elegendő őrszemélyzet, már pedig, ha az engedélyt megadta volna a kir. ügyész, akinek ez hatáskörébe tartozott, mindegyik talyigán egy-egy őrnek kellett volna ülni Grósz és Klein mellett, s akkor Csepkanics és Vogel őrizetére senki sem maradt volna.

Grósz követelő hangon, erőszakosan lépett fel, s káromolta, szidalmazta Karancsnyt, mert

nem engedte, hogy pálinkát igyék, ezért tényleg tizennégy napi magánzárkát kapott az ügyésztől. Meg is érdemelte.

Hajtásról szó sem lehetett. Napszállta után indultak, s hajnali három órakor érkeztek be Nyíregyházára. Útközben, amint azt Eötvös is írja, pihentek is. Juhász József pandúr a végtárgyaláson (VII. 18.) vallotta, hogy úgy jöttek, mint gyalog emberek szoktak, két helyen is tartottak pihenőt.

De Grósz Márton maga is beismerte, hogy tulajdonképpen mi volt a szörnyű erőszak ebben az éjjeli behajtásban.

– Én nem mondom – vallotta –, hogy engem oly sebesen hajtottak volna, mentein bátran, úgy, ahogy szeretek, csak pihenést nem akartak engedni. Az volt a panaszom, hogy gyalogolni kellett. (Végtárgyalás, VII. 19.)

Nem tetszett tehát Vogelnek, Grósznak és Kleinnak a gyaloglás. Szegény Csepkanics, aki szintén gyalog jött, egy szóval sem panaszkodott, hogy nem négylovas hintón vitték be Nyíregyházára. Vogel, Grósz és Klein azonban megkövetelték volna, hogy teljes kényelemben és különös figyelemben részesüljenek. Egyikük sem volt beteg. Az élelmes Vogel, hogy a talyigára feljuthasson, színlelte az ájulást. A tiszalöki kínzások és az éjszakai gyaloglás után három héten át tartó betegségéről senki sem tudott semmit, sem a fogházór, sem az ügyészség. Ezt is csak a végtárgyaláson találta ki Eötvös.

Egyébként is mindhárman, Grósz, Klein és Vogel mesterek voltak a színlelésben, tele voltak furfanggal, ravaszsággal. Grósz Márton, amikor letartóztattam, ájulást színlelt. Ezt látva, Egressy Nagy alügyész a fogházórral egy veder vizet hozatott, hogy az ájult embert magához térítse. Amikor Grósz meghallotta, hogy vizet akarnak rá önteni, hirtelen talpraugrott, zsidóul káromkodott és ártatlanságára esküdött. Feleségének azonban, bizonyára ártatlanságának és közeli szabadulásának biztos tudatában, azt mondta, hogy látogassa meg őt minden héten a fogházban.

A legélelmesebb közöttük mégis csak Klein Ignác volt, aki szabadlábra helyezése után azonnal átlátta az összes üzleti lehetőségeket, amelyeket a tiszaezlári ügyben kiállott vizsgálati fogsága nyújthat. Magához vette a fogházból szabadonbocsáttatását igazoló cédulát, s annak német fordítását közjegyzőileg hitelesítettén, városról-városra járt kéregetni vagyonosabb hitsorsosai között, mígnem végre a szabadkai rendőrség hónapok múltán, 1883 februárban kéregetési engedély hiányában letartóztatta és hazatoloncoltatta Eszlárra. (Egyet. 1883 febr. 13.)

A végtárgyaláson (1883 július 5-én) Szeyffert, a közvádoló feltette a kérdést Kleinhez, hogy miért nem panaszolta Nyíregyházán a bántalmazásokat, miért hallgatott azokról két hónapon keresztül.

– Hiszen csak mondania kellett volna, hogy az ügyészséghez vagy elnökséghez kívánkozik. Hát miért nem tette ezt? – kérdezte Szeyffert.

Klein természetesen nem tudta hallgatását megindokolni, s csak ennyit felelt:

– Nem tettem, csak Kozma öméltóságának panaszoltam el.

Hogy miért csak Kozmának panaszolta és miért csak akkor jutott eszébe panaszt tenni, amikor Kozma Nyíregyházára jött, azt megint nem tudta megindokolni.

Az elmondottakból könnyen eldönthető, mennyi a valóság azokból a rémtörténetekből, amelyeket Grósz, Klein, Vogel, Herskó és Smilovics által a törvényszéki végtárgyaláson elmondott s könyvének a s. Tiszalöki titkok” fejezetében megírt Eötvös?

„Vajjon kinek higyjünk?” – veti fel maga Eötvös a kérdést. Mind az öt zsidó, aki a bántalmazásokat panaszolta, vádlott, már pedig közsímet dolog, hogy a vádlottak túlnyomó része a rendőri és vizsgálóbírói kihallgatás alkalmával több-kevesebb vonakodás után beismeri és elbeszéli a bűncselekményt, melyet elkövetett, a nyilvános tárgyaláson azután visszavonja a beismerő vallomást és konok tagadással védekezik. Amidőn azután elébe tárják az előző beismerést, a védekezés mindig egy és ugyanaz. Kényszerít ették, sanyargatták,

kínozták, azért ismerte be a bűncselekményt, amellyel gyanúsították. A védekezésnek erre a módjára – amint Eötvös is elismeri – rendszerint időközi tanácsadók oktatják ki a vádlottat, aki tehát ily esetben, hogy a tagadás jogával élhessen, alaptalanul vádolja a rendőrséget és a vizsgálóbírókat, s általában a nyomozó hatóságokat.

Természetesen Grósz, Klein, Vogel, Herskó és Smilovics ez alól kivételek! ők nem alaptalanul vádolták a nyomozó hatóságokat, őket tényleg verték, ütötték, kínozták!

De hiszen Grósz, Klein és Vogel, a főpanaszosok, a nyomozás során sem tettek beismerő vallomást, ott is éppúgy tagadtak mindent, mint a végtárgyaláson. Smilovicsot, aki beismerő vallomást tett, nem bántották, Herskó is a végén belesült a betanult rémtörténetbe és bevallotta, hogy azért ivott vizet, mert szomjas volt, s hogy csak akarták oldalba döfni. Matejt szintén nem bántotta senki, ezt Eötvös sem állítja a „Tiszalöki titkok” fejezetében. Eleinte megkíséreltek ugyan belőle is Huszton hamis vallomást kivenni az állítólagos kínzásokról, de amikor balul ütött ki ez a művelet, jobbnak látta Eötvös hallgatni vele.

Akik tehát a holttestcsempészetet beismerték és igazolták: Matej, Herskó, Smilovics, kényszerítés nélkül vallottak a vizsgálat során; akik semmit se ismertek be: Vogel, Klein és Grósz és aki csak lényegtelen részletet igazolt a holttestcsempészetéről: Csepkanics, azokat állítólag meggyötörték, megkínozták, megsanyargatták. Ezek közül Csepkanics eskü alatt kijelentette, hogy őt egy ujjal sem bántották. Marad tehát Vogel, Klein és Grósz, akik nem ismertek be, s nem vontak vissza soha semmit.

Ezek után írja Eötvös, hogy bizony „gondosan meg kellett vizsgálnunk, csakugyan megtörtént-e tehát a tiszalöki kínzás, mert a holttestcsempészetre vonatkozó vallomásokat azzal az indokolással vonták vissza, hogy e vallomások kínzással kényszerítve lettek!”

Karancsay fogházőr, aki jelen volt a holttestcsempészet három tanújának, Matejnek, Herskónak és Smilovicsnak a vizsgálat folyamán történt kihallgatásánál, amikor a beismerő vallomásokat megtették a végtárgyaláson (VIT. 18.) az elnök kérdésére, hogy Herskó önként beszélt-e el a dolgot, ahogy történt? így felelt:

- Tisztán úgy, mint Matej.
- Hát Smilovics? – kérdezte tovább az elnök.
- Az is így beszélt el a dolgokat –, volt a felelet.

És éppen Karancsayra hivatkozik Eötvös, mint a tiszalöki kínzások koronatanújára. Természetesen gondosan elhallgatja a Havas ügyész által e kínzások megtörténetének igazolására, tőle kikényszerített vallomás létrejöttének már az olvasó által ismert történetét.

„önként vallott és senki és semmiben nem kényszerítette – írja Eötvös a leghatártalanabb vakmerőséggel (II. 323.). Amit Havas Imre kir. ügyész előtt vallott, ugyanazt megvallotta közvetlen főnöke, Korény fogházfelügyelő előtt is. Sőt később elbeszélte Soós Kálmán kir. ügyész előtt is.”

Karancsay a törvényszék előtt a végtárgyaláson is részletesen elbeszélte, hogyan kényszerítette őt Havas a hamis vallomásra azzal a fenyegetéssel, hogy kivetkőzteti az egyenruhából. Miután azonban, mint tudjuk, Karancsay Megyery Géza törvényszéki bíró előtt még

1882 szeptemberében jegyzőkönyvbe mondotta, hogy Havas kényszerítette arra, hogy a tiszalöki kínzásokról szóló mesét tartalmazó jegyzőkönyvet aláírja, a mindenre kapható Soóst akarták segítségül hívni, hogy ezáltal Karancsayt kényszerítsék a Havas által tőle kivett hamis vallomásának fenntartására.

A végtárgyaláson azután Eötvös kérte, hogy Soóstól hivatalos nyilatkozat vétessék ki arra nézve, hogy Karancsay a tiszalöki kínzásokat később előtte elbeszélte.

Semmi kétség, hogy a megvesztegetett és a fegyházbüntetés alól Amerikába menekült Soós ilyértelmű hivatalos nyilatkozatot minden habozás nélkül ki is adott volna. A törvényszék azonban jól ismerte már Soós szavahihetőségét, s nem volt kíváncsi a nyilatkozatára.

Soós Kálmánnal ugyanis a budapesti főügyészségen 1883 márciusvégén vallomást tótettek, amelyben elmondta, hogy nyíregyházi működése idején Egressy Nagy alügyész és Karancsay fogházor között lefolyt bizalmas beszélgetéseket kihallgatta, amelyben a tiszalöki kínzásokról beszéltek. Soós azonban a hamis vallomásában egy nagy baklövést követett el. Azt is vallotta, hogy a bizalmas beszélgetés folyamán arról is szó volt, hogyan kínozták meg Vay csendbiztos Scharf Móricot, s hogyan kényszerítette vallomásra. Arról elfeledkezett Soós, hogy Vay nem is látta Móricot soha, s így nem is kínozhatta. Hiszen mikor Móric a vallomását tette, még nem is szerepelt Vay a tiszaezlári ügyben. Nagyfalva, ahol a vallomás történt, Recsky csendbiztos körzetébe tartozott.

Ezzel a Soós-féle vallomással azután, amelyet az „Egyetértés” 1883 március 27-én nagy diadallal harangozott be, nem is jöttek elő Eötvösök, okuk volt mélyen hallgatni róla.

Ami Korény fogházfelügyelőt illeti, róla Eötvös állítja ugyan, hogy előtte szintén bevallotta Karancsay a tiszalöki kínváltásokat, ámde Korénynek erre vonatkozó kihallgatását a végtárgyaláson nem kérelmezte, mert igen jól tudta, hogy Korény nem fog eskü alatt hamisan vallani.

Ezekután Eötvösnek van bátorsága azt írni, hogy „mivel Karancsay vallomása fedi az öt meggyötört vádlottnak előadását és Összevág Róka és Kazimir pandúrok vallomásával is, ez oknál fogva feltétlenül bizonyítja a kínzások megtörtént voltát”.

Megírja Karancsayról, hogy 1883 február 28-án azért, mert elment dőzsölni és makacsul elmaradt a szolgálatból, fegyelmileg elkergették a szolgálatából.

Természetesen ez is valótlanság. Az elbocsátás Havas bosszúja volt és ürügyül az a szerencsés körülmény szolgált, hogy Karancsay 1883 február havában beteg lett és két hétig feküdt, s bár betegségét bejelentette, fegyelmi úton bocsátották el azzal, hogy indokolatlanul távolmaradt a szolgálatból.

„Mindezek után biztosnak tartottuk, hogy a tiszalöki titkokról a nyilvános tárgyaláson lerántja a leplet – írja Eötvös. – Megcsalódtunk.” (II. 324.)

„A nyilvános tárgyalás előtt néhány héttel állást kapott Karancsay a vasútnál.”

Azt írja tovább Eötvös, hogy őt figyelmeztették, hogy Karancsay a tárgyaláson a vallomását visszavonja: „ez lesz a vasúti állás ára”. „Vissza is vont mindent és határozottan tagadta, hogy Lökön csak egy hangos szót intéztek volna is a vádlottakhoz. A visszavonásra azonban semmi komoly indokot föl nem hozott.”

„Nem is vette komolyan a törvényszéki vallomását senki” – írja tovább. „Nyilvánvaló volt, hogy a vakmerő tagadásra azért bírták, hogy a vizsgálóbíró, s a csendbiztos meg lehessen védelmezni.” (II. 324.)

Mindez az első szótól az utolsóig vakmerő szemenszedett valótlanság. Hiszen amit Eötvös olyan gondosan elhallgat, még 1882 szeptember 20-án Megyeri törvényszéki bíró előtt visszavonta Karancsay a tiszalöki kínzásokról szóló Havas által reákönyvelt vallomását. Hogyan lehetett akkor a visszavonás a majd egy esztendővel később elnyert „vasúti állás ára”, hogyan bírhatták rá ezzel „a vakmerő tagadásra” a vizsgálóbíró és csendbiztos megvédelmeznie érdekében?

Hiszen kétség sem lehetett, hogy a nyilvános tárgyaláson sem mondhat egyebet Karancsay, mint amit Megyeri törvényszéki bíró előtt vallott. Tudták ezt nagyon jól Eötvösök, hiszen éppen ezért kellett Rókát és Kazimirt a két pandúrt megvásárolni. Azonban Rókával és Kazimirrel sem volt túlságosan szerencsés a bűnpártoló szövetkezet.

Említettem már, hogy Kazimirről a végtárgyaláson megállapítást nyert, hogy orgazdaságért fogházbüntetést szenvedett, s hogy Vay csendbiztossal többszörös perben van, mind a polgári, mind a büntető bíróság előtt. Azonfelül még Vay csendbiztos a végtárgyaláson leplezte (VII. 18.), hogy Kazimir jóllehet vagyontalan napszámos ember, aki a végtárgyalás idején munkanélkül volt, a végtárgyalás folyamán nagyszerűen felruházkodott, sőt sertéseket is vásárolt.

Róka Sándorról az elnök kihallgatása elején azonnal megállapította, hogy mindjárt az első szava hazugság. Állította ugyanis, hogy ő a tanúidézést megkapta, s arra jött be Nyíregyházára és jelent meg a bíróság előtt. Ezzel szemben az iratokból megállapította az elnök, hogy idézés nélkül jött be, mert az idézést kézhez nem kapta, a kézbesítési vényen ugyanis a kézbesítő azt jelentette, hogy Róka Sándor feleségének közlése szerint Csobajon tartózkodik. Az elnök kíváncsi volt, mit keresett Csobajon, Róka azonban konokul tagadta, hogy Csobajon járt volna. Kiderült azonban, hogy dacára annak, hogy csak július 7-ére szólott az idézése, már a végtárgyalás kezdete, június 19 óta Nyíregyházán tartózkodott Kazimirrel együtt. Egy Pollák nevű falujabeli zsidó fogadott szekeret, ő hozta be őket Nyíregyházára, ő fizette a fuvar és az ő költségén laktak és étkeztek négy héten át egy vendéglőben. Vay leleplezte Rókát, hogy egy Gulyás Sára nevezetű leány útján több ízben pénzt küldött haza a feleségének.

E leleplezésekre Eötvös a tárgyaláson szóról-szóra így nyilatkozott:

„Tudomásom szerint Róka és Kazimir itt voltak több napon át Nyíregyházán és bizonyos felügyelet alatt állottak azok részéről, kik érdeklődnek az igazság kiderítése iránt, nehogy illetéktelen befolyásnak, ki tanításnak, kikészítésnek legyenek kitéve.” (VII. 18.)

A kiváló író így szép virágnyelven fejezi ki a bűnpalástoló szövetkezetnek hamis tanúkat vásárló módszerét.

Rókaról egyébként, mint arról már fentebb a Scharf Móricról szóló fejezetben megemlékeztem, egyéb érdekes dolgok is kiderültek. A végtárgyaláson Bakó Ignác pandúr vallotta (1883. VII. 19.), hogy Róka egy ízben felkereste őt Görögszálláson, arra akarta rávenni, hogy vallja azt, hogy Scharf Móricot ütötték és verték és Móric ennek hatása alatt vallott. Biztatta Bakót, hogy ha így fog vallani, jól megfizetik érte.

Mindezekből könnyen megállapítható volt Róka és Kazimir megbízhatósága és szavahihetősége.

Egyébként sem Róka, sem Kazimir nem voltak jelen a holttest-csempészet három tanújának Matejnek, Herskónak és Smilovicsnak a kihallgatásánál, illetve Kazimir a Matej kihallgatásánál jelen volt ugyan, de a végtárgyaláson kijelentette, hogy „Matej nem kapott egy ujjal sem”. (VII. 18.)

Mit akartak tehát Eötvösök Rókával és Kazimirrel igazolni? Kazimir mint láttuk, Csepkanics állítólagos kínzásáról mondott el megdöbbentő részleteket, amelyekről maga Csepkanics eskü alatt kijelentette, hogy azokból egy szó sem igaz, s ugyanezt vallotta eskü alatt Karancsay is, aki a kihallgatásánál jelen volt.

Róka Sándor a Klein Ignác borzalmas kínvallatását beszélte el. ő ugyanis mint ajtónálló őr szerepelt Klóin kihallgatásánál az ajtón kívül. Karancsay, aki az ajtón belül állott, semmit sem tud Klein kínzatásáról, erre meg is esküszik, ellenben Róka az ajtón kívül mindent hallott.

– Maga hallott valamit? – kérdezte az elnök a végtárgyaláson.

– Egyebet nem, csak hogy a csendbiztos felütötte az állát és a kardját odavágta az asztalhoz – felelte Róka.

– Hogy tudja maga ezt?

– Kihallatszott.

– Ha kihallatszott volna is a csattanás, bár az állütés nem csattan, honnan tudja, hogy éppen állütés volt? – kérdezte az elnök.

– Azt nem tudom, hogy pofonvágta-e vagy állütés volt, csak ütés hallatszott. (Végt. VII. 18.)

Így igazolta Róka Klein kínvallatását.

Ezenkívül sem Róka, sem Kazimir nem tudnak semmit közvetlen tapasztalatból. A Vogel megkínzását kísérelték meg velők valószínűsíteni, úgyhogy a Vogel vízzel itatását nekik Karancsay elbeszélte. Mint láttuk, Karancsay megesküdtött rá, hogy sem nem látta, sem el nem beszélte Vogelnek meg sem történt kínzatását.

Ennyire zsugorodott össze tehát a tiszalöki titkok legendája.

A tiszalöki kihallgatásnál közreműködő harmadik pandúrt semmiféle ígérettel nem sikerült a becsület útjáról leteríteni.

Szentesi István volt a neve ennek a derék tisztességes pandúrnak, aki a végtárgyaláson eskü alatt vallotta (VII. 20.), hogy Tiszalökön mindennap, minden kihallgatásnál jelen volt a kerti házban és ha valakinek bántalmazása történt volna, neki tudnia kellene róla. Vallotta továbbá, hogy Róka és Kazimir, mikor a kerti házban a vizsgálatot teljesítettem, a szobában nem is voltak benn és hogy a kihallgatások nem azért folytak le a kerti házban, mintha ott valami kínzások történtek volna, hanem mert a szolgabírói hivatalban panaszosok jönnek-mennek.

„Íme ezek a körülmények, melyekből megítélhető, vajjon Tiszalökön gyakorolták-e a kínzatást, erőszakot, megfélemlítést?”, összegezi az eredményt Eötvös (II. 325.), természetesen mindent elhallgatva, ami a tárgyilagos megítéléshez szükséges. Karancsaynak Megyery törvényszéki bíró előtt tett vallomását éppúgy, mint a Róka és Kazimir szavahihetőségét jellemző leleplezéseket, Havas ügyész szereplését, éppúgy mint Szentesi pandúr vallomását; elhallgatva azt is, hogy abban az időben, amikor a tiszalöki kihallgatások folytak, a belügyminisztérium rendőri osztályfőnökének megbízásából a szerepre önként ajánlkozó Barcza Dani és kiküldött detektívek titokban ellenőrizték a vizsgálat menetét, s egyikük sem tett annak idején semmi jelentést kínvallatásokról. Elhallgatja végül Eötvös azt is, hogy az a lap, amelynek ő volt egyik munkatársa, az „Egyetértés” 1882 július 11-iki számában az alábbi hírt közölte:

„Tiszalökről írják lapunknak július 9-ről: A nyíregyházi törvényszék elnöke Korniss Ferenc tegnap nálunk volt. A törvényszéki elnök ez alkalommal személyesen győződött meg arról, hogy Solymosi Eszter ügyében működő vizsgáló küldöttség minden tekintetben megfelel várakozásának, részrehajlatlanul, higgadtan, eréllyel járnak el.”

Így azután Eötvös arra a végeredményre jut, hogy „az utálatos erőszakosság kétségtelenül megtörtént (II. 328.), hogy a tanúkat és vádlottakat kihurcolták Tiszalökre és éjszakai vallatásra átengedték a csendbiztosnak azért, hogy a holttestcsempészet meséjét elfogadtassák”.

És következetesen szemképráztató ügyességgel tereli el a figyelmet arról a megdönthetetlen tényről, hogy az állítólag megkínzott Grósz, Klein, Vogel és Csepkanics tagadásainak a holttestcsempészet meg vagy meg nem történte tekintetében semmi jelentősége nem lehet, viszont, akik a holttestcsempészetet igazolták, Matej, Herskó és Smilovics, még a hamis tanúk szerint sem szenvedtek semmi bántalmazást. Ezek természetesen Eötvös szerint csak félelemből vállalták a holttestcsempészetet, nehogy őket is úgy megkínnozzák, mint Grósz, Kleint, Vogelt és Csepkanicsot.

Arról ugyancsak mélyen hallgat Eötvös, hogy a végtárgyaláson milyen csúfos kudarccal végződött a tiszalöki kínvallatások igazolására megmozgatott védelmi készültség minden manővere. Hogyan sült bele a leckébe Herskó és Smilovics, hogyan lepleződtek le Róka és Kazimir.

Csúfosan felsültek az egész vonalon! Láttuk már az egyik előző fejezetben, hogy Scharf Móric megkínzásának, megfélemlítésének be-igazolása milyen eredménnyel járt. Ugyanaz történt a tiszalöki titkokkal.

„A kínvallatás egy gyalázatos ügyvédi legendává vált” – írja a „Budapesti Hírlap” a végtárgyalás idején (1883 július 4-én).

Grósz és Klein – írja később 1883 július 6-án – kínoztatásuk ellen Nyíregyházán hetekenkeresztül nem emeltek panaszt, mindaddig, míg Kozma lent nem járván, őket ki nem hallgatta.”

Az Eötvöshöz közel álló „Pesti Hírlap” 1883 július 6-án „A kínvallatás” című vezércikkben írja többek között:

„Amit Smilovica összehadart, hogy a vizsgálóbíró vallatáskor vizet adott neki inni, amikor megsomjazott, amit Herskó beszélt, hogy ott háromszor akarták oldalba lökni és hogy nagyon félt, hogy kínozni találják, ez még nem állapítja meg a kínzás tényálladékát és senkit sem jogosít fel arra, hogy „Folter in Ungarn” kiabálással lármázza telő a levegőt és tortúrahírekkel áztassa el a magyar nevet a külföld előtt;

A vallatás alkatelemeiből semmi körülmények között, nem hiányozhatnak a kényszernek bizonyos foka.

Hiszen az eszlári tanúk nem vádoltak, de azért kérdezzük meg kivált a leginkább terhelőket, lia nom érzik-e magukat kényelmetlenül a védő ügyvédek órákig tartó keresztkérdése alatt? De azért kinek jutna eszébe azt mondani, hogy ez kínvallatás, s hogy amit az ily kínzás folytán kimondanak, azt nem lehet vallomásnak elfogadni.

Ha Smiloviccsal és Herskóval nem történt a vallatásnál egyéb, mint amit bemondottak, senki sem fogja alaposan állítani, hogy most visszavont előbbi vallomásukat a tortúra csikarta ki belőlük. Ha egyéb nem szól ellene, attól a tortúrától magától még bátran megállhat vallomásuk.

...hallani olyan részleteket, aminőket Vogel felhozott, meghüleszti bennünk a vért, s az egyetlen vigasztalás, melyet meríthetünk, abban a kételyben áll, hogy olyan hihetetlen dolog az, hogy tán nem is igaz. Hogyan magyarázható meg az, hogy Smilovics és Herskó vallottak, noha nem kínoztattak, Vogel pedig, ámbár kínoztatott, mégsem vallott?”

Az „Egyetértés” írja július 6-án:

„Vogel rémséges elbeszélései a teremben igen kevés feltűnést okoztak és még kevesebb hitelre találtak.”

A „Budapest” július 6-án így ír:

„A védők nemcsak hogy az igazságot ki nem derítették, de felsültek annak a mellékcélnak a kiderítésével is, amelyre minden erejüket pazarolták: felsültek Barca Danival, felsültek Herskóval, aki azért itta a vizet, mert melege volt, s mert szomjas volt, akit, oldalba löktek ugyan, de nem érezte, mert a kir. ügyész azt kiáltotta a pandúrnak, ne bántsát, a aki saját vallomása szerint soha se tudja, mit mond, felsültek Smilovics konok tagadásával, mert Smilovicsnak a levele minden tagadást halomra döntött.”

A „Pesti Hírlap” július 11-én „A zűrzavar” című vezércikkben írja:

„A sajtó e felsülések után erőlesen követeli a tortúrávád kérdésében az igazság kiderítését. Föl is tesszük, de el is várjuk, hogy amint a gyűlöletes pernek vége lesz, az illetékes körök meg fogják tenni a magukét arra nézve, hogy az annyit emlegetett „magyar tortúra” itt felhozott esetei megvizsgáltsanak s amennyiben valónak bizonyulnának, megtoroltassanak.”

A „Pesti Napló” 1883 augusztus 2-án az ítélethozatal előtt vezércikkben foglalkozik e kérdéssel, s többek között ezeket mondja:

„A magyar igazságszolgáltatás meghurcolt becsülete becsületkérdés Magyarországra nézve. Ez kétségtelen. Mert micsoda állam az, hol a XIX. század végén tortúrákat alkalmaznak tanúk ellen, hogy vallomást csikarjanak ki belőlük? Szörnyűség, ha igaz. Ily nemzet, hol ez lehetséges, nem kultúrnemzet, ily állam nem való Európába! Ezt állították, ezzel kiabálták telő a világot, ezt írták a budapesti lapok, s különösen a „Pester Lloyd”, melynek hazafisága nem rettent vissza hazánk ellen vádat omolni az egész külföld előtt, mely róla azt hiszi, hogy magyar lap, mely feladatának tűzte Magyarországot a külföld előtt képviselni. Ezt írták cikkekben és levelekben német, angol és francia lapoknak és hivatkoztak az államügyészre, ki a törvényszék előtt bevádolta hazáját, hogy itt kínvallatások történnek. A vád rettenetes és a külföld elhitte. Ellenségeink kaptak rajta, s barátaink elhallgattak. Nincs védelem, nincs mentség számukra, ha a vád igaz.

Bármiként hangozzék a tisztaeszlári perben az ítélet, ezen egy kérdést tisztázni kell. Ezt Magyarország reputációja követeli.

... közvádoló és védők napokig faggatják a tanúkat, hogy a kínvallatást kiderítsék, s így a hullacsempészet vádját a hatóság által kieroszakolt hamis vádnak és hamis tanúszerzésnek kvalifikálják, de minden igyekezetük dacára a kínvallatás tényét oly kevésbé voltak képesek kisütni és megállapítani, hogy aki legkevésbébbé átalította a tortúrának hírét költeni, Eötvös Károly, rengeteg védő beszédében csak könnyedén elsiklik a tárgy felett, emlegetvén csendbiztosí kezelést és ezer és ezer törvényellenességet és sok erőszakot, mely ezen vizsgálati eljárásban elkövetett, de a kínvallatások históriáját újra előadni és bizonyítani elmulasztotta.

Ha van tortúra Magyarországon, köszönetet mondunk Szeiffertnek, Eötvösnek, Heumannak, hogy a rákfenével megismertettek bennünket, mert mi kíméletlen büntetést követelünk a kínvallatókra és a hamis tanúk kikészítőire. S ha csakugyan a vármegye az oka minden gonosznak, el kell törülni a vármegyét, ha pedig a bírák, el kell csukni a bírákat.

Derüljön ki az igazság, csak azt keressük.

Akkor ki fog tűnni, ki a rágalmazó!

És akire bebizonyosodik, hogy rágalmazó, az a becsstelen. Kérünk tehát pártatlan vizsgálatot és ítéletet ebben az ügyben, mely igazán az ország becsületének a kérdése.”

A tisztaeszlári per törvényszéki ítéletének meghozatala után újból vezércikkben írja a „Pesti Napló” augusztus 5-én:

„A vizsgálat ellen hangoztatott vádak nem simíthatók el a felmentő ítélettel. Állított itthon kitűnő

ügyvédek által, terjesztetett a külföldön világszerte, hogy Magyarországon kínvallatások történnek, hogy kínozzák a tanúkat és hatóságok gazul szövetkeznek olyan célra, hogy ártatlan embereket vagyokban, szabadságban megrontassanak. Ezt a vádat nem hagyhatjuk és nem is hagyjuk Magyarországra rászáradni.

Sürgetni fogjuk a tisztázást, a pártatlan vizsgálatot ez ügyben: sürgetjük a sajtóban és a képviselőházban a rendelkezésünkre álló minden eszközzel.

Ha igazak a vádak, fenyíttessenek meg a gazok, kik hatalmukkal úgy visszaélnék; ha nem igazak, szégyeníttessenek a rágalmazók, kik Magyarország becsületét meghurcolták a világ előtt.”

A tortúravádak ügyében a vizsgálat csakugyan megindult ugyan, de az ügyészség nem emelt vádat, s így tárgyalásra sem került az ügy, az ügyészség indítványa alapján valamennyi megszűnt. Az igazságügyminiszter, akihez mint már említettem, kérelemmel fordultam, hogy a rágalmazók elleni bünvádi eljárás megindításához szükséges felhatalmazást adja meg, az elévülési időn belül nem intézkedett, s így az eljárást Eötvös és társai ellen folyamatba nem tehettem.

Nagyon jól tudta az igazságügyminiszter is, Kozma főügyész is, milyen eredménnyel járt volna úgy a fegyelmi eljárás, mint a rágalmazók ellen meginduló bünvádi eljárás. Megint csak a „salus reipublicae” legfőbb törvénye követelte, hogy ne folytassák tovább az ügyet. Ezért nem indult egyetlen sajtóper Verhovay ellen sem, aki pedig a „Függetlenségiben kíméletlenül vádolta Kozma főügyészt, Szeffyert főügyész helyett és Havas ügyészt. Ezért simították el a Karancsay-Havasügyet is. Nem állott érdekében sem a kormánynak, sem az államhatalmat képviselő államügyésznek, hogy tisztán álljon a közvélemény előtt mindaz, amit a tisztaeszlári bűnper elsimítására, az eszközök válogatása nélkül felhasználtak.

Természetesen a bűnpártoló szövetkezet teljes mértékben kihasználta a kormánynak és kir. ügyészségnek ezt a kellemetlen hallgatást parancsoló kényszerhelyzetét. A „Nemzeti Újság” című lap augusztus 4-iki számában a végítélet meghozatala után a következő hírt olvashattuk:

„A védők nem oszlanak szét minden további aktus nélkül. A vádlottak szabadonbocsátása után ezeket egyenként ki fogják hallgatni és tényállást vesznek fel tőlük a kiállott jogtalan szenvedések felől. A védelem minden jogsértést szigorúan számba vesz és erélyes lépéseket fog tenni, hogy semmi jogtalanság se maradjon megtorlatlanul.”

A „Neue Freie Presse” írta ugyancsak az ítélet után: „hogy Bary ellen fegyelmi vagy bünvádi eljárás indítatik, az államügyészség még nem állapodott meg abban, hogy miféle vizsgálatot tegyen folyamatba”.

Természetesen Eötvösék ezeket az erélyes lépéseket csak hangoztatták. Dehogy is tettek ők „erélyes lépéseket”, örültek, hogy baj nélkül megúszták a nagy pert! Éppúgy, sőt még inkább az érdekükben állott, hogy mindaz, ami a bűn elpalástolása körül történt, örökre rejtve maradjon, mint amilyen érdeke volt a védelem üzelmeit fedező kormánynak és kir. ügyészségnek.

Eötvös Károlyra bizonyosodott már a végtárgyalás folyamán, hogy rágalmazó, hogy Magyarország becsületét meghurcolta. Vádakat emelt igazságszolgáltatás, közigazgatás, vizsgálóbíró és csendbiztos ellen, szörnyű vádak, s azokat bizonyítani nem tudta, sőt ellenkezőleg, kitűnt az összes vádak alaptalansága, kitűnt, hogy hamis tanúkat vásároltak a vádak bizonyítására, akikkel azután csúfos kudarcot vallottak.

„Akire bizonyosodik, hogy rágalmazó, az a becstelen” – írta a „Pesti Napló”. És az egész sajtó hangosan követelte az igazságot az egész bűnper folyamán, követelte, hogy ha igazak a vádak, csukják be a vizsgálóbírót, a csendbiztost, de ha nem igazak, akkor szégyenítsék meg, ültessék a vádlottak padjára a rágalmazókat, akik az ország becsületét meghurcolták.

A bűnper befejezése után elhallgatott parlament és sajtó. Nem volt fontos többé a magyar igazságszolgáltatás és közigazgatás ellen emelt vádak tisztázása, s illetve a rágalmak megtorlása.

Milyen nagy hatalomnak kellett lennie, amely megtiltotta, hogy a vádak miatt fegyelmi eljárást indítsanak, s hogy a rágalmak miatt bünvádi eljárás megindításához szükséges felhatalmazást a megrágalmazott bírótól megtagadják, nehogy kiderüljön a vádak teljes

alaptalansága, s nehogy a rágalmozók a nemzet színe előtt megszégyenítve és megbélyegezve álljanak! Milyen nagy hatalomnak kellett lenni annak, amely biztosíthatta, hogy az ilyen módon a nemzet marasztaló ítéletétől könnyen megszabadult rágalmozók továbbra is közbecsülésben álló előkelő közéleti tényezők lehettek, sőt érdemeik jutalmazására tarthattak számot.

A rágalmozók feje pedig húsz évvel később bátorságot vehetett magának, az egész magyar sajtó elismerése és dicsőítése mellett arra, hogy a bűnperben emelt szörnyű vádak a magyar igazságszolgáltatás és közigazgatás ellen megismételje, kiszínezza és az azóta felnőtt új nemzedék elé tárja.

Milyen lehetett az a hatalom, amely megengedhetővé tette az ország becsületének, jó hírnevének meghurcolását az egész világ előtt, a bűnpalástoló liga védelme alatt álló néhány vad fanatikus ember megmentése érdekében.

Ez az óriási hatalom, mely háta mögött érezte a sajtót, semmitől sem riadt vissza. Hullát dobott az igazságszolgáltatás útjába, hogy félrevezesse és elbuktassa azt, részvénytársulati módszerrel fogadta fel a védőket, behatolt a fogházba, hogy érintkezzék a vizsgálati foglyokkal, felkutatta a törvény aktáit, hogy kompromittálja Magyarország becsületét, rávetemedett hamis tanúk szerzésére, minden eszközt válogatás nélkül mozgásba hozott, csak hogy a bünténnyel vádolt embereket kiszabadítsa a büntető igazságszolgáltatás karjai közül.

E nagy elbizakodott hatalom előtt, amely mindent megvásárolhatott, mindenki meghajolt, törvényhozás, sajtó, közvélemény egyaránt. Egy érték mégis volt, amelyet nem lehetett megvásárolni. A magyar bíróság lelkiismerete, becsülete, pártatlansága, amelyet a nyíregyházi törvényszök ércjellemű elnökével Korniss Ferencsel az élén a sok kavargó szenny és piszok között is csorbitatlanul megőrzött.

HETEDIK RÉSZ.

A KIÁSOTT CSONTOK

I.

MIÉRT VÁRTAK EÖTVÖSÉK A CSONKAFÜZESI HULLA FELÁSÁSÁVAL? – SZÚCS JÁNOS
EÖTVÖSÉK „NAGYTANÚJA”. – A VÉDELEM MEGSZERZI ZURÁNYI KÁLMÁN GYÓGYSZERÉST.
– ZURÁNYIT BUDAPESTEN HALLGATJÁK KI. – ZURÁNYI ELLENMONDÁSAI A
VÉGTÁRGYALÁSON. – SZÚCS JÁNOS, „A ELTŰNŐ TANÚ” VALLOMÁSA.

Mialatt Eötvös hűséges munkatársai, Heumann és Szabolcsi, a kir. ügyészség támogatásával a vizsgálati eljárás kompromittálásán keresztül a vizsgálat eredményeinek megghiúsításán buzgón munkálkodtak, azalatt Eötvös a csonkafüzesi hulla szemléjéről felvett jegyzőkönyv, az orvosi vélemény és boncjegyzőkönyv birtokában, orvostudományi tanulmányokat végzett, s a csonkafüzesi hullaszemle iratainak gondos tanulmányozása alapján igyekezett kimutatni valamilyen indokot, amelynek alapján az egész szemle hitelességét megtámadhassa, így osztotta meg Eötvös a bűnpalástoló szövetkezet munkáját.

Heumannak és Szabolcsinak a szerepe volt annak kimutatása, hogy a holttestcsempészet koholmány, s hogy az azt igazoló tanúk kínvallatás kényszere alatt tettek beismerő vallomást, s ugyancsak kényszer hatása alatt vallott Scharf Móric is. Amíg e körülményeket, részben a hamis tanúk: megvásárolt pandúrok vallomásával, részben a hulla-csempészetet igazoló három tanú vallomásának visszavonatása által valószínűvé nem tették, addig Eötvös nem jöhetett a nyilvánosságra azzal a merész ötletével, hogy a csonkafüzesi hulla: Solymosi Eszter, s hogy az eltűnt leány öngyilkos lett. Addig ugyanis, amíg a holttestcsempészet ténye a vizsgálat addigi eredményei szerint bebizonyítottak volt vehető, nem is lehetett arról beszélni, hogy a csonkafüzesi holttest az Eszteré. A holttestcsempészet bizonyítékainak megerősítése után Szabolcsi és Heumann szerepköre a csonkafüzesi hullaszemle alkalmával állítólag elkövetett törvénytelenéseknek, szabálytalanságoknak földerítésében állott. Addig, amíg a valóban nem létező szabálytalanságok valószínűsítésére megfelelő hamis tanúkat nem szereztek, addig hiábavaló lett volna Eötvösnek a boncjegyzőkönyv hiányosságait, a felismerési tanúk megbízhatatlanságát kimutatni; s ez alapon kérni a hulla újból való kiásatását és felülvizsgálását. Ez volt az egyik oka, hogy, bár mint láttuk, a hulla kiásatásának eszméje mindjárt a csonka-füzesi hullaszemle után, 1882 június végén már megvolt a bűnpalástoló szövetkezet irányítóinak fejében és a meggondolatlan Szabolcsi-Weinstein a sajtóban már ekkor elárulta a készülő tervet, mégis hónapokig vart Eötvös a terv megvalósításával.

408

De volt ennél egy másik és a felsoroltaknál fontosabb oka is. Bár valószínűnek tartották Eötvösök, hogy czirányú kérelmüket a nyíregyházi törvényszék el fogja utasítani, amikor azután arra hivatkozhatnak, hogy azért nem sikerült a csonkafüzesi hullában Solymosi Esztert kimutatni, mert az elfogult nyíregyházi törvényszék ezt megakadályozta, mégis számítottak annak az eshetőségére is, hogy a kérelmet teljesítik. Már pedig, hogyha mindjárt június végén vagy július elején állnak elő vele és a törvényszék az exhumálást elrendeli, kétségtelenül bebizonyosodott volna, hogy a csonkafüzesi boncolás és orvosi vélemény minden tekintetben szabályos, helyes és elfogulatlan volt. A felülvizsgáló szakértők sem mondhattak volna mást, csak hogy a holttest nem lehet a Solymosi Eszteré. Bevárták tehát, amíg a vízből kifogott hullán az idő, a föld, a víz, a férgek elvégzik a rothadás munkáját, a testet felismerhetetlenné teszik, s csak az enyészetnek kevésbé kitett csontokból, fogakból, szerzetből, körmökből következtethetnek a szakértők. Miután pedig ötödfél hónap után a feltevéseknek, a következtetéseknek minden irányban hőségéé tere nyílik, remélték, hogy a felülvizsgálat legalább megállapíthat annyit, hogy nincs kizárva az sem, hogy a holttest fiatalabb leány

lehetett annál, mint amily korúnak azt az orvosi vélemény megállapította.

A csonkafüzesi hullaszemle június 19 én és 20-án történt, és eltelt négy és fél hónap anélkül, hogy a védelem a sajtó szócsövén át egyebet felhozott volna a szemle és boncolás körüli eljárás szabálytalansága mellett és hitelessége ellen érv gyanánt, minthogy a hullaszemléhez nem bocsátották oda a zsidókat, akik – mint láttuk – letagadták, hogy az eltűnt Esztert ismerték volna, s így ott semmi helyük nem volt. Nem bocsátották oda sem védőiket, sem Weinstein-Szabolcsi Miksát. Felhozták továbbá azt az általánosságban hangoztatott vádat, hogy az egész hullaszemle és felismerési eljárás tendenciózusan volt vezetve. Eötvös és védőtársai, mint láttuk, a törvényszékhez, főügyészhez, igazságügyminiszterhez intézett számtalan beadványukban Scharf Móric fogvavartartását, betanítását és megkínzását és a tisztalóki kegyetlen kínvallatásokat panaszolták csak, de egy szóval sem támadták meg a csonkafüzesi hullaszemle hitelességét.

Mindezek a körülmények igazolják, amit a fentiekben már jeleztem: a taktikázás oka egyrészt az volt, hogy hamis tanúk még nem állottak kellő számban rendelkezésre, másrészt pedig a hulla teljes elrothadását kellett bevárni.

Eötvös maga is érzi, hogy ez az ötödfél hónapi várakozás gyanús lehet még a legnyájasabb olvasó előtt is. Gyanús lehet különösen akkor, amidőn a könyvében lépten-nyomon engem tesz felelőssé a vizsgálat elhúzásáért, s a szegény, ártatlanul szenvedő zsidók tizennégyhónapi fogságáért. Mentegőzik tehát.

„Mentségem teljes, – írja. – Én csak júliusban hetek múlva kaptam védői megbízást. (II. 167.) Csak szeptember végén küldte meg a bíróság a felismerési és boncolási jegyzőkönyvet, eddig eszembe sem juthatott bármi irányban a nyomozás”, – írja tovább és később is (III. 3.) megismétli ezt a vakmerő valótlanúságot.

Mindenekelőtt utalok arra, hogy Eötvös maga is elismerte előbb (II. 78.), hogy már június 18-án – tehát a csonkafüzesi hullaszemle előtt – leutazott Nyíregyházára tájékozódni, s június 26-án már (II. 95-99.) meg is állapodott Simon Józseffel, a központi izraelita iroda titkárával, a védelem elvállalásában. Ez azonban elvégre nem lényeges. Lényeges az, hogy a felismerési és boncolási jegyzőkönyvet, a kir. törvényszék augusztus 10-én kelt határozata alapján, augusztus 12-én már lemásoltatta Heumann, s az ugyanaz nap már Eötvös kezében volt. Mindez okmányyszerűleg bizonyítható. A nyíregyházi kir. törvényszéknek határozata ellen ugyanis, mely a jegyzőkönyveknek a védők általi lemásolt atását engedélyezte, Egressy Nagy alügyész fellebbezést nyújtott be, amelyet a kir. törvényszék 1882 augusztus 14-én kelt határozatával visszautasította azzal, hogy az ellen fellebbezésnek helye nincs, s megjegyezte, hogy különben is a védőügyvédek által a bonc- és szemlejegyzőkönyvnek kért megtekintése, illetőleg annak másolatban való kiadása már megtörténvén, a kir. ügyészség által bejelentett semmiségi panasz és fellebbezés már ügyis tárgytalanná vált. (2945/82. Bf. szám, a vizsgálati iratoknál 203. naplósám alatt.)

Valótlán tehát, hogy a jegyzőkönyvekbe csak szeptember végén volt alkalma és módja Eötvösnek betekinteni!

Ebből láthatja az olvasó, mennyire „teljes” az Eötvös „mentsége”. Az az egy mentsége mindenesetre megvan, hogy nem töltötte tétlenül az ötödfél hónapot.

Amint már említettem, amíg ő maga egyrészt orvosi tanulmányokat folytatott, másrészt a szemle- és boncjegyzőkönyv tartalmában kísérelt meg ellentmondásokat felfedezni, addig a bűnpalástoló szövetkezet többi vezérei a hamis tanúk felkutatásán fáradoztak, akiknek vallomásaira alapítva építheti fel majd a védelem készülő nagy támadását a csonkafüzesi hullavizsgálati eljárás ellen.

Egy tanúja már volt a társaságnak, akit a jelek szerint még a csonkafüzesi szemle alkalmával vásároltak meg. A „remek tanú”, a „bölcс megfigyelő”, az „éleseszű, világosfejű paraszt” fuvaros, Szűcs János, akinek kezében volt utoljára az első éjszakai hullaszemle alkalmával az áruló sárga papír és benne a festék, amely ugyanakkor el is tűnt.

Mint emlékezhetik az olvasó, ez a Szűcs dános volt. az is, aki bizonyára nem a saját jószántából igyekezett Solymosinét rábeszélni, hogy vállalja el a holttestet leányáénak. Ezt úgy Solymosiné, mint nővére a végtárgyaláson szemébe mondták Szűcsnek, aki természetesen tagadott mindent.

Minden jel arra mutat tehát, hogy Szűcs János már a csonkafüzesi hullaszemlénél a bűnpalástoló szövetkezet zsoldjában állott.

Hiába nevezi azonban Szűcs Jánost „nagy tanú”-nak Eötvös, hiába halmozza el a legválogatottabb dicsérő jelzőkkel, tanúsága egyedül még nem látszott alkalmasnak arra, hogy megdöntse annak a vizsgálati cselekménynek hitelességét, amely a főügyész kiküldöttjének, Székely Ferenc főügyészhelyettesnek az ellenőrzése, hatósági tanúk, főszolgabíró és vármegyei aljegyző tanúsága mellett folyt le.

Intelligens embert kellett tehát keresniök. Sem a hatósági tanúk, sem az orvosszakértők között nem találhatták fel a nekik szükséges és alkalmas és megvásárolható embert. Hiszen éppen a hivatalos személyek, az orvosszakértők munkájának alaposságát, jóhiszeműségét kellett megtámadniuk! Azok között kellett tehát keresniök alkalmas embert, akik a hullaszemlénél segédkeztek az orvosszakértők munkájánál. Kéri Horváth Géza orvosszigorló és Zurányi Kálmán gyógyszerész tiszalöki lakosok voltak tehát csak e tekintetben számbayehetők. Mindketten résztvettek úgy a csonkafüzesi éjjeli szemlénél, mint a másnap ugyanott megkezdett, majd a következő napon Tiszaeszláron folytatott felismerési eljárásnál, Kéri Horváth Géza a boncolásnál mint boncsegéd is közreműködött.

Kéri Horváth Géza talpig becsületes, tisztességes gondolkozású fiatalember volt, akinél nem is mertek kísérletet tenni arra, hogy leterítsék a tisztesség egyenes útjáról, annál kevésbé sem, mert az egyik szakértő orvosnak a fia volt. Zurányi Kálmánnal azonban szerencsájük volt.

„November 3-án idegen, ismeretlen férfi jelentkezett irodámban azzal, hogy az eszlári bűnügyben akar velem beszélni, s bizalmas értesítést nyújtani – írja Eötvös. (TT. 168.) – Bejelentették, s elfogadtam.”

Ez az idegen, ismeretlen férfi, akinek „nyílt, tiszta, értelmes arca” egyszeriben felkeltette Eötvös bizalmát, Zurányi volt.

Csak természetes, hogy Eötvös úgy jelenteti meg Zurányit, mint aki önként, igazságérzetétől ösztönözve, lelki nyugalma érdekében jutott arra a nemes elhatározásra, hogy fényt derít a tisztaeszlári ügyre.

Mindezzel szemben maga Eötvös írja később: „midőn megkaptam a szemle- és felismerési jegyzőkönyvet, valamint a boncjegyzőkönyvet, már akkor eljutott hozzám Zurányi Kálmán bizalmas értesítése.” (III. 4.)

Amint láttuk, Eötvös, valótlannak bizonyult állítása szerint, a jegyzőkönyvet szeptember végén kapta meg, a valóság szerint azonban már augusztus 14-én. Ha tehát a boncjegyzőkönyv megszerzése idején – amint maga beismeri – már birtokában volt Zurányi bizalmas értesítésének, akkor november 3-án aligha lehetett előtte ismeretlen és idegen Zurányi.

Az Eötvösnél tett látogatása alkalmával – Eötvös szerint – elmondotta Zurányi, hogy a csonkafüzesi szemle alkalmával, amidőn Szokolczay Julcsa jól megnézte a hullát és határozottan kimondotta rá, hogy ez Solymosi Eszter, a kir. alügyész durván rárivallt:

- Hogy mered te azt olyan biztosan állítani?
- Hogyne merném, mikor meg kell esküdnöm, s jól látom, hogy az! – felelte volna a leány.
- Hát tudsz-e valami különös jelet, amiről felismered?
- Igenis tudok. A múlt esztendei Szent Mihály-nap táján a tehén rálépett a jobb lábafejére és sebet ejtett rajta. A forradás nyoma azóta mindig nagyon meglátszott.

Az alügyész odanézett, de nem látta a forradást. Megint rárivallt a lányra:

– Mutasd meg hát a hegedést!

Erre Szakolczay Julcsa odamutatott a jobb lábfejen egy helyre.

– Itt kell lenni, de nem látszik jól, mert a lábfej tele van izzappal! – felelte.

Erre Zurányi egy kéznél levő bádoggannával vizet hozott és azt a lábfejre csurgatta. A víz lemosta az izzapot. Bátran szólt most Sza-kolczay Julcsa:

– Tessék most megnézni!

Csakugyan ott volt a hegedés – beszélte tovább Zurányi –, egy barnássárga folt, s kisebb mélyedés a jobb láb hüvelykujjának a tövében. A leány szavait mindenki ballotta, s megnézték az orvosok is a sebhelyet. Különösen gondosan megnézte K. Horváth Géza szigorlóorvos. A három szakértő orvos azután megállapodott, hogy az kisebb bőrséb maradványa és így tehát tehéntaposásnak nem felel meg.

„Dehogyan hihettem én Zurányi szavaiban” – írja bájos, tettetett naivsággal Eötvös. (II. 171.)

Hiszen az orvosi látélet külvizsgálati részének 15. pontja így szól:

„Az alvétagok a hátsórészen kékes, szederjes hullafoltokkal festvők, különben épek, régi hegeknek még nyomai sem fedezhetők fel.” Zurányi azonban – Eötvös szerint – megmaradt amellet, hogy igaz, amit mond. Végre, bizonyára nehezen, de Eötvös is elhitte neki.

„Szóltam Kozma Sándornak, a kir. főügyésznek – írja. Közöltem vele Zurányi Kálmán leleplezését. Bizalmasan tanácskoztunk, miképp lehetne Zurányit bíróság által kihallgattatni.” (II. 172-173.)

„A bizalmas tanácskozás” vége az lett, hogy „aggodalmaik legyőzése után” az egyik budapesti kerületi járásbírósnál hallgattatták ki november 5-én.

„Mindenesetre szokatlan dolog, hogy Zurányit ne a nagy per bírósága, hanem budapesti bíróság hallgassa ki. Nem törvénytelen, de szokatlan. Emiatt támadt a főügyésznek aggodalma” (II. 174.) – írja Eötvös.

Zurányi tiszalöki lakos volt, a budapesti járásbírósnak tehát a nyíregyházi törvényszék előtt folyt bűnperben ki sem hallgathatta volna. Bizony ez nemcsak szokatlan volt, de törvénytelen is.

Kisérelték volna csak ezt meg egy terhelő tanúval megtenni! Telelarmázta volna a bel- és külföldi sajtót Eötvös, a szörnyű törvénytelenkedés miatt.

Természetesen ezúttal Eötvösnek sikerült legyőzni Kozma főügyész aggodalmait. Zurányi egyébként a járásbírósnak előtt ugyanazt vallotta, amit Eötvös előtt állítólag elbeszél, csak két dolgot felejtett ki – írja Eötvös: „egyik az, hogy a kir. alügyész durván rárivallt Szakolczay Julcsára, s a másik az, hogy a kanna vízzel először ő tisztította le a holttest lábát”. (II. 174.)

Ezt a végtárgyaláson is kifelejtette, valószínű tehát, hogy mindkét dolog csak Eötvös fantáziájának húsz évvel későbbi szüleménye.

„Kihallgatását nem jelentettem be sem a törvényszéknek, sem a vizsgálóbíróságnak – írja Eötvös –, azt gondoltam, tegye ezt a kir. főügyész. Az se jelentette be. Úgy fogta fel igen helyesen a dolgot, hogy a kihallgatási jegyzőkönyv csak arra való, hogy annak alapján Zurányit a végtárgyalásra idéztesse tanúnak. Végre is az a fontos, amit a végtárgyaláson a nyilvánosság előtt a keresztkérdésekre fog mondani, s amit nyilvános esküvel erősít meg.” (II. 175.)

Szóval egészen egyszerűen eltitkolták Zurányi vallomását, s talán a végtárgyalásra tartották meglepetésül. De nem tudták annyira titkolni mégsem, hogy ki ne szivárgott volna annyi, hogy Budapesten egy tiszalöki tanú szenzációs vallomást tett, mellyel a csonkafüzesi hullavizsgálati eljárást súlyosan kompromittálta. A szemfüles Verhovay rögtön széleskörű nyomozást indított Budapesten és Tiszalökön is, vajjon ki lehet a rejtélyes tanú?

Természetesen Tiszalökön és Nyíregyházán nyomban megindultak a találgatások a tiszalöki tanú kilétére vonatkozóan. Zurányit rögtön gyanúba fogták, ő azonban egyszerűen letagadta és ráfogta Horváth Gézára. A becsületes Horváth Géza önérzetesen tiltakozott az alaptalan gyanúsítás ellen.

A „Függetlenség” november 17-iki számában nyilatkozatot adott, amelyben többek között azt írja:

„Ki rólam jellemtelen, az igazságnak mindig meg nem felelő s a becsülettől csak hajszálnyira is eltérő dolgot feltételez vagy pláne állít, az aljas, nyomorult gazember.”

Ugyanaznapi számában azután a „Függetlenség” nyomozásainak eredményeképpen már leleplezte Zurányit a tiszalöki tanút.

Hogyan lett Zurányi a védelem tanúja? Zurányi a csonkafüzesi szemle és boncolás után még tele torokkal hirdette, hogy mégis borzasztó, mily csalásra képes vetemedni a bűnpalástoló liga. Egyszer azután eltűnt Tiszalökről néhány napra egy tiszalöki orthodox zsidó társaságában. Mikor visszajött, mintha kicserélték volna.

Élénken világítja meg Zurányi hirtelen pálfordulásának okait az a nyilatkozat, amely Szilágyi János tiszalöki lakostól a „Függetlenség” 1882 november 25-iki számában megjelent:

„Zurányi, mikor pár napig távol volt, visszatérése után gyanítottam, hogy ő volt a tiszalöki tanú, megkérdeztem tehát, hogy nem ő-e az, amire azt felelte, nem ő, hanem bizonyára Horváth Géza. Úgy tüntette fel magát, mint Horváth Géza barátját s járt is utóbbi szüleinek házában. Ki hitte volna, hogy valaki barátját képes legyen oly bűnnel mocskolni, melyet maga követ el? Hamis a vallomása, mert ha igaz volna, előbb fellépett volna, de ő az érdek embere. Erre vallanak többek előtt s ezek között előttem is tett nyilatkozata: «Ha nekem 5000 forintot adnának, ki tudnám deríteni, hogy az a hullá a Solymosi Eszteré». Hamis azért, mert szinte többünk előtt nagy indignációval beszélte a hullavizsgálat után, mikép lehet azt a nemi élvek miatt kimerült, tudósenyves, 26 éven felüli női hullát, a még gyermek Solymosi Eszterének mondani? Ez valamely kórházból került, gyaníthatólag csempészett hullá.”

Így született meg tehát Zurányi „nemes elhatározása”, hogy felderíti az igazságot.

De ha csak egyetlen szó is igaz lenne abból, amit Eötvös a budapesti járásbíró előtt jegyzőkönyvbe mondatott vele, vajjon miért várt az igazságszerető Zurányi ötödfél hónapig az igazság felderítésével?

Hiszen úgy a szemle, mint a boncolás alkalmával nemcsak módjában állott, de kötelezve is volt igaz és lelkiismeretes tanúságot tenni s nem kellett volna ezért egy lépést sem tenni, hiszen a vizsgálat július folyamán napokon át Tiszalökön folyt le s ott jelentkezhetett volna bármikor észleleteivel, vagy ha bizalmatlan volt velem szemben, ott volt a nyíregyházi törvényszék. Ámde Zurányi ötödfél hónapon keresztül nem tartotta szükségesnek sem Tiszalökön, sem Nyíregyházán, de még Budapesten sem vallomást tenni. Csak november elején, az igazság-érzet ellenállhatatlan erejétől hajtva, utazott fel Budapestre s ott is a védőknél jelentkezett, hogy a csonkafüzesi szemlénél eljár összes hatósági közegeket, mint becsúszott embereket, denúciálja.

Eötvös figyelme is kiterjed arra, hogy ezt a kérdést joggal vetheti fel bárki. Azt írja, hogy ő is megkérdezte Zurányit, miért nem jelentkezett kihallgatásra nálam?

„Nem tehettem – felelte. Azon a vidéken nem volna maradásom. Életem sem lenne biztos.” (II. 172.)

Sajátságos! Zurányi éppen csak a vizsgálóbíró, vagy a törvényszék előtt nem merte az igazságot felderíteni. A védőügyvéd előtt azonban már nem félt sem attól, hogy az élete biztonsága veszélyben forog a vallomás által, sem attól, hogy azon a vidéken nem lesz maradása. Hiszen Zurányi jól tudta, hogy vallomása, ha előbb nem, a végtárgyaláson nyilvánosságra jut s bizonyára nem abban a naiv hitben kereste fel Eötvöst és tette meg bizalmas közléseit, hogy azt Eötvös titokban tartja és nem használja fel a védelem eszközéül.

Vagy talán arra számított Zurányi, hogy ha azon a vidéken nem lesz maradása, majd gondoskodik róla Eötvös és a központi izraelita iroda? Erre számíthatott is joggal!

A végtárgyaláson, 1883 július 10-én, hallgatta ki a bíróság Zurányit.

„Vallomása remek példa volt arra, miként kell a tanúnak előtte lefolyt esetet, vagy felbukkant tüneményt megfigyelni” – írja Eötvös (II. 175.), majd utóbb megjegyzi, hogy Zurányi tanúskodása „csodálatraméltó, mert maga egyedül több tünetet vett észre a holttesten, mint valamennyi szolgabíró, vizsgálóbíró, pandúr, tanú és szakértő összevéve.” (II. 177.)

Ez bizony csodálatraméltó volna, ha Zurányi valóban meglevő tünetekről tett volna

tanúságot. Így azonban csak természetes volt, hogy ami nem volt meg a hullán, azt nem láthatták sem szakértők, sem vizsgálóbíró, ügyész, vagy szolgabírák. Ezeket a tüneteket csupán Eötvös találta ki s mondatta el Zurányival.

Így Zurányi, vallomása szerint, látta azt, hogy Horváth Géza az orrcimpákat kihúzta és idomította, emberi formát adott neki.

A fogakról úgy látta, hogy az alsó fogsornál hat fog egymás felé hajlott. Az emlőkről látta, hogy fejletlenek, mint gyermekeknél szokott lenni.

Elbeszélte Szakolczay Julcsának a hullaszemle alkalmával lefolyt jelenetét, úgy, ahogy azt, fentiek szerint, Eötvös, némi kis fantáziával kibővítve, megírta. Az ügyész durva rárivallásairól itt sem beszólt Zurányi.

A holttest lábujja felett állítólag észlelt hegedést a bíróság és a törvényszéki tárgyaláson résztvevő orvostanárok előtt le is rajzolta s a rajz után magyarázta a hegedés alakját, színét és nagyságát.

Zurányi tanúskodásának ez a része, hogy Eötvös szavával éljek, csakugyan „csodálatraméltó”!

Bámulatos megfigyelőképességre vall, hogy, amikor ötnegyedév előtt állítólag látott egy heget néhány másodpercig, olyan hosszú idő után azt olyan jól le tudja rajzolni, ahogyan az a védelemnek kedvező szakértői vélemény alátámasztásához szükséges. Ennek a csodálatos megfigyelőképességnek azonban meg volt az a feltűnő hibája, hogy nagyon is egyoldalúan működött. Ugyanakkor, amikor a hegről ilyen pontos rajzot adott, a közvetlen mellette levő körmökről semmiféle felvilágosítást adni nem tudott, azokat nem is látta.

Biztosan emlékszik arra, hogy a holttest felső szempilláján a szőr teljesen hiányzott, az alsó pillákon mindkét szemnél csak 5-6 szőr volt.

– Tanú úr valószínűleg csalódik, mert az exhumálás alkalmával a pillaszőrök elegendő mennyiségben levőknek konstatáltak – jegyezte meg maga Eötvös a tárgyaláson.

Zurányi bámulatos megfigyelőképessége tehát tévedett a pillaszőröknél, de nem tévedhetett a hegedésnél.

„Zurányi úgy vallott, mintha Eötvös diktálta volna neki – írja Mikszáth, a «Pesti Hírlap»-nak a végtárgyalásra kiküldött tudósítója – s Eötvös olyan lelkesedéssel hallgatta, mint a fősvény a pénzcsengést.” („Pesti Hírlap”, július 11. „A tekintetes törvényszék előtt.”)

Eötvösnek ez a lelkesedése csak akkor csappant meg egy-egy percre, amidőn Zurányi, amint az a hamis tanúknál rendszerint történni szokott, kiesett a szerepéből és olyanokat beszélt, ami a védelemnek nem volt előnyére. Ilyen volt a pillaszőrökről elmondott észlelete, amellyel a megfigyelőképességének nagyszerűségéről táplált véleményt döntötte meg és ilyen volt az a kijelentése, hogy „a csonkafüzesi holttest nemi szervén a hüvely szembetűnőleg ki volt tágulva, úgyhogy az az ember, aki lent állt a sírgödörben, az figyelmeztette rá, mert neki is feltűnt”.

Ez az észlelet nem nagy lelkesedést kelthetett Eötvösben, mert hiszen ha a holttestnél a hüvely szembetűnőleg ki volt tágulva, nem lehetett a Solymosi Eszteré, aki feltétlenül érintetlen, fejletlen leányka volt.

A fent elmondottak szerint tehát minden valószínűség szerint már 1882 szeptember végén, de mindenesetre november elején Szűcs Jánoson kívül még egy tanú és pedig intelligens tanú állott a bűnpártoló szövetkezett rendelkezésére Zurányi személyében.

Most már csak a Szakolczay Julcsa megnyerése volt hátra. Hiszen a tehéntaposás nyomát Zurányi tanúsága szerint ez a leány fedezte fel a holttesten, s ő volt az, aki a holttestben határozottan felismerte Esztert. Azt hitték, hogy ezzel az együgyű parasztleánnyal könnyen fognak boldogulni!

Amint a végtárgyaláson (1883 július 7-én) ő maga elbeszélte, közvetlenül a vég tárgyalást megelőző napokban, amidőn a boltba ment sóért, Grószbergerné, aki – mint emlékszünk – Cseresné vallomása szerint az Eszter ruháit vitte a tiszaladányi füzesbe Herskónak,

megszólította őt:

„No, Julcsa! ha azt mondtad volna, hogy az a Solymosi Eszter, hát 5000 forint készen van, az a tied lett volna!

A bűnpalástoló szövetkezet tehát ilyen, abban az időben vagyonnak tekinthető, összeget sem sajnált volna, ha Szakolczay Julcsa kötélnek áll. Nem sikerült még ilyen nagy áldozatokkal sem megvásárolni!

A végtárgyaláson, mint a csonkafüzesi hullaszemle leírásánál említettem, elbeszélte, hogy nem is nézte meg a szemle alkalmával a holttestet, de miután az a hír jött náluk, hogy meg van Solymosi Eszter, ő csak rámondta, hogy Eszteré a holttest.

„Csak körülszaladtam, hogy hamarabb szabaduljak” – mondta. Arra emlékezett, hogy a hulla lábán volt valami jegy, hogy milyen tájon, nem tudja, „talán a lábafején” mondotta. De hogy a jobb vagy a bal lábafején volt-e, nem tudja, arra sem emlékezett, hogy az ügyész vagy bárki rárivallt volna, s hogy ő mutatott volna rá a hegedésre. Arról sem tud, hogy a jegyet előbb nem találta volna, mert a lábfej iszapos volt és hogy azt utóbb vízzel lemosták és csak azután tűnt fel a jegy. Arról sem tud, hogy Solymosi Eszter lábán lett volna valami jegy, pedig Huriné szomszédságában lakik, s így gyakran látta Esztert.

Szakolczay Julcsának a végtárgyaláson tett vallomásával nemcsak az nyert beigazolást tehát, hogy, mint arra már a csonkafüzesi holttestről szóló fejezetben részletesen rámutattam, a megfigyelőképességnek teljes hiányában szenvedett és feltűnően alacsony értelmi színvonalon állott, hanem beigazolódt az is, hogy Zurányinak és Szűcsnek Eötvös által elmondott vallomása szemenszedett valótlanosság. Nem igaz, hogy Szakolczay Julcsa hivatkozott volna arra, hogy Eszternek a lábán tehéntaposásból eredő heg volt, mert hiszen erről még csak nem is hallott soha. S ezek után meri Eötvös leírni, hogy „Szakolczay Julcsa jól ösmerte a hegedés alakját” (II. 185.) és fejtegeti, hogy mit kellett volna tennie a vizsgálóbírónak (II. 179-180.). Ki kellett volna nyomoznia, mikor, hogyan történt a tehéntaposás és meddig gyógyult a seb! Szósz szerint be kellett volna venni a jegyzőkönyvbe a Szakolczay Julcsa vallomását, „mert „tárgyilag csak ő az igazi tanú” (II. 187.). Csak ő tudott különös ismertető jelre rámutatni, ami Eszter testén is meg volt. A többi tizenkilenc felismerési tanú közül egyik sem. „Az egész vizsgálatnak az a legnagyobb bűne, hogy az ő tanúságát részletesen meg nem örökítette” (II. 187.) – összegezi kérlelhetetlen bírálatát a kiváló humorista.

Szakolczay Julcsával tehát a végtárgyaláson nem sikerült Zurányi és Szűcs hamis tanúvallomásait fedeztetni.

Persze, Eötvös gyakran megisméltődő megállapítása szerint, a „titkos tanács a községi bíró: Farkas Gábor segítségével kegyetlenül el tudta egy év alatt készíteni az eszlári tanúkat”. Ezért hazudta le a végtárgyaláson Szakolczay Julcsa is a csonkafüzesi szemlénél történeteket. Meg volt félemlítve! De a hazugsága mégse volt undorító, fejt ki Eötvös, mert „édes tünet az, mikor olyan fiataalt látunk, ki valamely külső hatalom nyomása alatt mindenáron hazudni akar, de arra semmi áron; se képes” (II. 192.). Eötvös szemében azért vált ilyen „édes tünetté” Szakolczay Julcsa hazudozása, mert, amint írja, „a védők szelíd kérdéseire” mégis csak elismert annyit, hogy a holttest lábán valami jegy volt. A tünetet ugyan Eötvös túlzottan tartja „édes”-nek, mert ő azt is a leánynak tulajdonítja, hogy „a forradás jegyét a saját lábán szemléltetőleg is megmutatta, hol volt és mekkora volt a jegy? A hüvelykujj tövétől kezdődve terjedt a második és harmadik tövéig” (ti. 192.). Mindezt azonban Eötvös mondja csak, de egy szóval sem mondta Szakolczay Julcsa! Forradásról, hegről egyáltalán nem beszélt, sem arról, hogy milyen volt, hol volt? Csupán röviden annyit mondott: „csak arra emlékszem, hogy jegy volt a lábán”. Ennyit mondott, sem többet, sem kevesebbet, s még kevésbé tudott arról, hogy ilyen vagy bármiféle jegy az élő Eszter lábán lett volna!

A hegre vonatkozóan Szűcs János, a „tanúk tanúja”, nagyjából ugyanúgy beszélt a végtárgyaláson, mint Zurányi. Feltűnt, hogy rögtön vallomása elején, anélkül, hogy kérdezték

volna, a holttesten levő hegedősről kezdett beszélni nagy terjengősséggel, ezenkívül azonban külön kérdés nélkül semmit sem mondott.

A másik feltűnő jelenség volt, hogy Egressy Nagy alügyészről állandóan mint az államügyész úrról beszólt. Már pedig nem nagyon lehetett találni széles Magyarországon olyan magyar parasztembert, aki ezt a németből fordított szót használta volna az ügyész megjelölésére. Ezt csak német anyanyelvű emberek taníthatták be Szücs Jánossal.

Egyébként a védelem részére nagyszerűen vallott. Rendkívül értelmes, tanulékony tanúnak bizonyult. A holttest emlőiről ő is azt mondta, hogy nagyon kicsinyek voltak, s hogy a holttestet 18 évesnél fiatalabb lány holttestének tartja.

Az Eötvös által egekig magasztalt, nagyszerű megfigyelőképessége mellett is a szempillára nézve ő is ugyanabba a tévedésbe esett, amibe Zurányi, sőt ő egyenesen kijelentette, hogy egy szál szempillája sem volt. Egy másik észlelete pedig éppoly kellemetlenül hatott a védelemre, mint Zurányinak észlelete a tág hüvelyről. Azt mondta ugyanis, hogy a holttestnek a kezén a körmöket határozottan látta és tapintotta. Már pedig Eötvös – mint látni fogjuk – azt akarta bizonyítani, hogy a hulla olyan nagymérvű rothadásban volt már akkor, hogy a körmök is elpusztultak. Erre az elszólásra éppúgy nem számítottak Eötvösök Szücsnél, mint Zurányinak a hüvelyre vonatkozó elszólására. Egy-egy kérdésben elfelejtették kellően kitanítani előzetesen mind a kettőt.

Elbeszéli Eötvös (II. 187.), hogyan szidta le durván Egressy Nagy alügyész a szemle alkalmával Szücs Jánost, aki azután annyira megsértődött, hogy szekerével ott akarta hagyni a szemlét, s csak a főszolgabíró parancsára maradt ott.

A durva szidást Szücs megérdemelte, mert ott a szemle alkalmával arra igyekezett rávenni Solymosinét, hogy vállalja el a holttestet a leányáénak.

„Vétett ezzel?” – kérdi Eötvös, s rögtön felel is rá: „Dehogyan vétett. Egészen rendes, természetes, emberi dolgot művelt. Sőt annak is igaza volna, aki azt mondaná, hogy tisztes kötelességet teljesített (II. 197.). Eötvös úgy állítja be ugyanis a dolgot, hogy Szücs csak figyelmeztette) Solymosinét arra, hogy ugyanolyan kendőt találtak a holttesten, mint amilyent ő nála látott. Arról azonban nem beszél Eötvös, hogy Szücs János, saját vallomása szerint, ama kiadott tilalom ellenére ment oda Solymosinéhoz, amely megtiltotta, hogy bárki is beszélhessen vele. Nagy oka lehetett Szücs Jánosnak a szokatlan buzgólkodásra, hogy a szigorú tilalom megszegésére vállalkozott és kitette magát a szidalomnak!

De lássuk már most, mit szoltak a Zurányi és Szücs vallomására a végtárgyaláson a hullaszemle többi résztvevői, kivált pedig az orvosszakértők. Dobos Imre főszolgabíró, Miklós László aljegyző, akik hatósági tanúként szerepeltek, éppúgy nem voltak kihallgathatók, mint akár Székely Ferenc, Egressy Nagy László és én. Mindannyian eskü alatt szolgáló közfunkcionáriusok voltunk, \$ amit hivatalosan aláírásunkkal a jegyzőkönyvben tanúsítottunk, annak valóságáért fegyelmileg és büntetőjogilag egyaránt felelősek voltunk. Ifj. Zoltán István szolgabíró ennél a szemlénél nem hivatalos minőségben volt jelen, hanem hogy __ mint az előző éjszakai rendőri szemle vezetője – a szükséges felvilágosításokat megadhatta, őt egyébként is tanúként hallgatta ki a törvényszék (1883 július 7-én) a holttestnek a rendőri szemle megkezdésekor talált állapotára vonatkozólag. Eötvös kérdést intézett hozzá, hogy van-e tudomása arról, hogy a szemlénél a hulla jobb lábán bizonyos jelet találtak? Természetesen ifj. Zoltán István azt felelte, hogy erről nincs tudomása, csupán arról, hogy „föl lett említve, nézték is, de nem állapították meg”.

Az orvosszakértők közül dr. Trájtler (1883 július 10-én) kijelentette, hogy Szokolczay Julcsa tényleg beszélt valami jegyről, meg is mosták a hulla lábát, de senki sem látott semmiféle heget vagy forradást, ilyenről neki semmi tudomása nincs. Zurányihoz azt a kérdést intézte, hogy ha tényleg látta a szemlénél a leírt forradást, miért nem figyelmeztette őket, a szakértőket arra. Egyébként kérte kihallgatni az összes jelenvoltakat arra, van-e valaki közöttük, aki csak a legkisebb tudomással bírna, hogy ott valami sebforradás lett volna?

„Egyszerűen valaki állíthat valamit, különösen 13 hónap múlva – mondotta –, de ha senki sem látta, nagyon furcsa.”

Dr. Kiss Jenő (július 11-én) vallotta: „a lábujjtól a negyedikig találtunk egy kis vonalat, de nem tartottuk ezt érdemesnek jegyzőkönyvbe felvenni, mert a bejelentés szerint azon forradásnak a lábujj bütykén kellett volna lenni”. Majd elmondotta, hogy a hulla lábán, mielőtt azt lemosták volna, egy szennyfolt volt látható, melyet, „miután figyelmeztetve lettünk, hogy az elveszett leány lábán egy tehéntiprás nyomának kell lenni, óvatosan megmosattuk a lábát, hogy megtalálhassuk a folt helyét. Egyszerűen piszok volt, amely lemosódott, s annyira eltűrd,, hogy amidőn Eszláron közszemlére volt kitéve a hulla, a foltnak nyoma sem volt látható rajta”.

Dr. Horváth László (július 14-én) elbeszélte, hogy egy leány tényleg mondta, hogy a lábán valami jegynek kell lenni, de arra a kérdésre, hogy melyik lábán, csak annyit tudott felelni: amelyik lába fáj. Majd gondolkodás után a jobb lábra mutatott. A lábon tényleg látszott valami kis folt. Meglocsolták és egy kis ronggyal letörölték, mire a folt tökéletesen elenyészett. „A bal láb is hasonlóan foltos volt – mondotta –, szintén megmosattuk, s azt nem is töröltük, s 3-4 leöntés után az is elenyészett. A másnapi vizsgálatnál, bár mi már előzőleg feljegyeztük a jegyzőkönyvbe, hogy semmi jegyet nem láttunk rajta, de mégis az én kíváncsiságomra, kértem, tegyék meg az urak, ezen a szép fényes napon nézzük meg ezeket a lábakat újra. Meg is néztük, de sem én, sem senki, úgy hiszem, senki a világon ott foltot nem látott.”

Horváth Géza szigorlóorvos (július 11. é.) vallotta, hogy a holttest lábfejen halvány folt volt látható. „Amint ezt a halvány foltot megláttam – mondotta –, odahívtam édesapámat, s azt mondtam fessék azt megnézni és Kiss Jenő orvos urat szintén figyelmeztettem rá. Midőn megnézték, azt mondták: mosd meg jobban. Fölemeltem egy kupát, leöntöttem, azután egy darab ruhával dörzsöltem. Akkor a folt tökéletesen lement, úgyhogy semmit sem lehetett látni. Másnap Eszláron dr. Trájtler nagyítóüvegen is nézte, de abszolúte semmit sem látott.”

A holttest orrcimpáinak idomítására vonatkozóan Horváth Géza elmondta, hogy az orrlyukak földdel voltak elfödve, s csak azt tisztította ki az orrból. Később burányi a szembesítés folyamán szintén elismerte, hogy Horváth csak kitisztította az orrt és formát adott neki, hogy hasonlítson emberi orrhoz, de azt nem mondja, hogy az orr rothadás állapotban volt, vagy be lett volna nyomódva.

Eötvös Horváth Lászlónak és Horváth Gézának a fentiekben szó-szerint ismertett vallomásait merész költői szabadsággal úgy adja vissza, hogy „amint megmosták s ronggyal ledörzsölték a folt elmosódott. Amikor pedig részint a Csonkafüzesben, részint Tiszaeszláron szalmacsutakkal is ledörzsölték, minden nyom tökéletesen elenyészett” (II. 198.).

„Ebben igazuk lehetett” – állapítja meg a találékony író, s úgy magyarázza meg a dolgot, hogy a holttest, mivel régen vízben volt, a rothadásnak nagy fokáig jutott, el és így egészen természetes, hogy a sokszori dörzsölésre az egykori sebforradásnak legalább színe elenyészett, sőt még több is elenyészhetett, mint a színe. „A hegedés határvonalán némi kis emelkedés is lehetett ott, ahol a roncsolt bőr az ép bőrrel összeforrad. A szalmacsutak dörzsölésére az annyira rothadó testen még az a kis emelkedés is eltűnhetett” (II. 198-199.).

A Horváth László és Horváth Géza vallomásának ezt a rögtönzött és természetesnek látszó magyarázatát azonban Eötvös saját tanújának vallomása dönti meg.

Zurányi Kálmán ugyanis (1883 július 10-án) szószerint vallotta: „a lábak jól kifejlődöttek, különösen többször megtekintettem a ruganyosságát és a hulla combja és ikrája is igen ruganyos volt és mondom, különösen a comb és a láb rózsaszínű, test-színű volt”. Már pedig a nagyfokú rothadásban levő hulla nem szokott ruganyos és rózsaszínű lenni!

Ugyanezt vallotta Horváth Géza is: „ruganyos volt, ha megnyomtuk akár a combján, akár a karján, az ujj nyomása nem maradt meg, hanem csaknem visszarúgta” (1883 július 11).

Ugyancsak Horváth Géza az Eötvös kérdésére kijelentette, hogy a lábnak azt a helyét

szalmacsutakkal nem dörzsölték, csak ronggyal, s bizonyos abban, hogy „az epidermis a dörzsölés által nem lett lehántva. Mert nem dörzsöltem úgy – mondotta –, hogy lejöjjön a bőr, csupán a vizet ráöntöttem és ronggyal megtörültem”.

Ha tehát igaz lenne Eötvös magyarázata, akkor a dörzsölés után az állítólagos jegy helyén valami folytonossági hiánynak kellett volna keletkezni.

Ezt a végtárgyaláson szakértőként szereplő Scheuthauer tanár is megállapította, amidőn arra a kérdésre, vajjon a dörzsölés után nem vett-e nívőkülönbséget észre, Horváth Géza azt felelte, hogy a bőrfelület a dörzsölés után is nívón maradt. Erre Scheuthauer kijelentette, hogy „a barna folt eltávolítása által behorpadásnak kellett volna keletkezni”.

Ilyen behorpadásnak pedig nyoma sem volt! Hiszen, mint láttuk, a csonkafüzesi szemlét követő napon Eszláron a napfénynél ismét tüzetesen megvizsgálták az orvosszakértők a lábakat, sőt Trájtler még nagyító üveggel is nézte, de semmi folytonossági hiányt nem láttak.

Eötvös, másik tanújával, Szűcs Jánossal, sem volt szerencsésebb ebben a kérdésben, mint Zurányival. Szűcs János szószerint vallotta:

„Vizet vittem reá, felgyürköztem, hogy csutakkal megmosom. Erre azt mondták, hogy ne bántsam csutakkal, mert lemegy a bőre. Akkor kezemmel fogtam hozzá, de azt mondták, hogy kézzel sem szabad, mert akkor is lemegy a bőre. Erre aztán végigöntöttem a hullát.”

Mindezekből nyilvánvaló, hogy nem igaz Eötvösnek sem az állítása, hogy a holttest lábát szalmacsutakkal dörzsölték, sem pedig az, hogy az előrehaladt rothadás folytán a dörzsölés által a heg eltűnhetett, mert hiszen a lábak nem voltak rothadtak, friss testszínű, feltűnően ruganyos volt az egész test.

A végtárgyaláson kiderült, hogy az a jegy, amit Szokolczay Julcsa látni vélt, közönséges szennyfolt, piszok volt. Ennek a félkegyelmű leánynak értelmetlen beszéde mégis elegendő volt arra, hogy a védelem számára egy nagyszerű ötletet merítsen belőle s erre az ötletre építse fel támadását a csonkafüzesi szemle-eljárás hitelességének megdöntésére és ez alapon a holttest újbóli felásatását és szakértői felülvizsgálását harcolhassa ki. Szűcs János, aki már a Csonkafüzesben a Weinsteinék embere volt, beszélhetett valamit Eötvösnek arról, hogy Szokolczay Julcsa jegyet látott a holttest lábán és hogy azután ezt a jegyet keresték. Szűcs János elbeszéléséhez nem kellett egyéb, mint egy intelligens tanú, aki majd vallani fogja, hogy tényleg ott volt a jegy a lábon. Így keletkezett azután Eötvösnek a nagyszerűen bevált ötlete, hogy ezt a kis szennyfoltot fogja felhasználni a csonkafüzesi szemle eredményének meghiúsítására.

Az ötlet tárgya: a szenny folt, beillett a védelem egész rendszerébe. A végtárgyaláson azonban, amint láttuk, az ötlettel már súlyos kudarcot vallott Eötvös.

Nem csoda, ha húsz évvel később, a kudarc fölötti nemes haragjában, a vizsgálat egyik legnagyobb bűnéül rójja fel, hogy „a vizsgálóbíró a hegedést jegy megállapításához az orvosszakértőket odaeresztette s nekik abban szerepet és befolyást engedett”. (II. 187.)

Bármily hihetetlenül hangzik, bizony szószerint így olvasható Eötvös könyvében, sőt még hozzáteszi, hogy az épszemű és józaneszű nyers paraszt tanúskodása az igazságszolgáltatás céljaira sokkal jobb és sokkal többet ér, mint a szakértők minden tudománya.

Természetesen „épszemű és józaneszű paraszt” alatt Eötvös csak kizárólag Szűcs Jánost érti, kinek józan esze többet ér, mint a csonkafüzesi három orvos minden tudománya. Az eszlári paraszt nép az egészen más! Azok csupa kikészített hamis tanúk! És más a végtárgyaláson szereplő szakértőknek, Scheuthauernek és társainak tudománya is!

Bizony kár is volt azt a három orvosszakértőt a csonkafüzesi holttesthez engedni és egyáltalán kár volt oda engedni hatósági embereket, főügyész helyett, vizsgálóbíró, alügyészt. Elvégezte volna azt Szűcs és Zurányi segítségével Weinstein-Szabolesi Miksa kitűnően!

Mert hiszen – Eötvös szerint – a csonkafüzesi szemlénél résztvett minden orvos, minden hatósági személy, főügyész helyettes, vizsgálóbíró, alügyész, szolgabíró, hatósági tanúk,

csendbiztos, pandúrok, Eszlár község bírója, jegyzője, lelkesze, tanítója mind-mind közokirathamisító, börtönt érdemlő büntetettek, vérvádkereső fanatikusok s e sok gonosztevő között csakis Szűcs János és Zurányi a becsület fehér hollói, akik a szegény, becsületes, makulátlan, ártatlanul meggyanúsított eszlári zsidók és idegen sakterjelöltek ártatlanságának kiderítéséért bátran síkra merlek szállni!

II.

DR. KOVÁCS JÓZSEF FELÜL VÉLEMÉNYE A CSONKAFÜZESI SZAKÉRTŐK JEGYZŐKÖNYVÉRŐL.
– EÖTVÖS ELŐTERJESZTÉSE A TÖRVÉNYSZÉKHEZ 1882 NOVEMBERÉBEN. – A ZSIDÓK ZAJOSAN
ÜDVÖZLIK EÖTVÖS BEADVÁNYÁT. – A TÖRVÉNYSZÉK HELYTADOTT EÖTVÖS
ELŐTERJESZTÉSÉNEK ÉS ELRENDELTE A HOLTTEST EXHUMÁLÁSÁT.

Mialatt Eötvös famulusai a tehéntaposás jegyéből származott ötlet feldolgozásán, s e célból Zurányi Kálmán megszerzésén dolgoztak, azalatt. Eötvös gondosan belemélyedt a csonkafüzesi szemle és boncolási jegyzőkönyv tanulmányozásába, a jegyzőkönyveknek minden mondatát analizálva és Összehasonlítva megkísérelte azoknak tartalmát a védelem szempontjainak megfelelően magyarázni, amellet pedig kórbonctani és törvényszéki orvostani tanulmányokat folytatott, hogy az orvosszakértők munkáját és véleményét tudományos érvekkel is megtámadhassa.

Amint ő maga leírja, szeptember 20-a és 30-a között, amikor az ő valótlannak bizonyult állítása szerint a jegyzőkönyvek a birtokába kerültek (mint láttuk, már augusztus 13-án megszerezte azok másolatát), a budapesti egyetem nagyhirű, kiváló sebésztanárától, dr. Kovács Józseftől vett leckéket naponként délután négytől hatig, aki dr. Babes Viktor tanársegéd, később bukaresti egyetemi tanár segítségével mellett rövid tíz nap alatt annyi orvosi tudományt csöpögtetett a kiváló íróba, amennyire neki szüksége volt a csonkafüzesi orvosszakértők tudományának lebecsülésére, s a nyíregyházi törvényszékhez benyújtani szándékolt nagy előterjesztésének előkészítéséhez. A leckékért – mint írja – ezer forintot fizetett Kovácsnak; ezért az összegért azonban Eötvös tudományos orvosi kiképzésén kívül Kovácsnak felül kellett bírálnia a csonkafüzesi szakértők boncjegyzőkönyvét és véleményét, s minderről egy írásbeli szakvéleményt kellett készítenie Eötvös részére, hogy azután erre a szakvéleményre alapíthassa a támadást az orvosszakértők ellen, s indokolhassa meg a holttest exhumulása és újbóli felülvizsgálása iránti kérelmét.

Dr. Kovács József írásbeli véleménye, amelyet Eötvös nagy előterjesztéséhez mellékel, 1882 szeptember 30-án kelt.

A felülvélemény a csonkafüzesi szakértők boncvizsgálati jegyzőkönyvét hiányosnak mondja, s arra a megállapításra jut, „hogy az izgalmas viszonyok közt talált hulla vizsgálata és leírása a célból, hogy a hulla azonosságát felismerni elősegítse, kellett volna, hogy szabatosabban teljesíttessék”.

A hiányokat külön is részletezi a felülvélemény. Ilyen hiányoknak mondja a külvizsgálat 14. pontját, amely szerint „a vállakon, a hason, s mellen a felhám kékes cafatokban rothadt, a felhám alatti szövetek legkisebb elváltozása nélkül”, s a kékes szín a ruházattól vagy a bal kézre kendőben kötve volt festéktől származtatandó. Ez a leírás, mondja a felül vélemény, nem ad elég megfejtést ahhoz, hogy a hámcafatok kékje a ruházattól vagy a kendőben levő festékanyagból származtassák, mert az, hogy a vállon talált ruházat kék és színvesztő volt, s a bőrön közvetlenül feküdt, e pontban nem mondatik.

További hiányosság, hogy a belvizsgálat 1. pontja harántszeletekben felismert hajhagymákat említ, de nem mondja, mily mélyen ülök? Mily színű hajzat maradványai, beretva vagy edzők általi hajeltávolítás vagy kitépés, kiázás maradványai-e?

A csonkafüzesi szakértők mondják, hogy az alsó fogsor rendetlen növéű, de nem írják le, miben áll a rendetlenség? Mondják, hogy az emlök „elsoványodottak”. Nem mondják azonban, mekkorák, petyhüdtek, redősek, lógók vagy talán fejletlenek? A csecsbimbók alakja, azok színe, udvara le nem íratik – írja a felülvélemény.

A jobb alkar lágy részeiben az izomzattól meg van fosztva – mondják a csonkafüzesi szakértők. A felülvélemény kifogásolja, hogy nem írják le az anyaghiány alakját, terjedelmét, széleit.

A szakértőknek az az észlelete, hogy az agy csokoládészinű elrothadt állományt képez, a többi leírásoknak oly kevésbé megfelelő – mondja a felülvélemény –, hogy „másannan, mint ezen hulláról vettnek, tűnik fel”.

A méh rendes, de nem írták le, mekkora, milyenek a méhszájak, petefészkek? Hiányzik a hymen s a hüvelybejárat leírása.

„A hüvely erősen tágult” kifejezés, a többi képletnek leírása nélkül, a tágasság fokát sem adja.

Ezek azok a fontosabb hiányok, amelyeket a felülvélemény a csonkafüzesi szakértők munkájában kifogásolt.

Az kétségtelen, hogy a csonkafüzesi hullaboncolási jegyzőkönyvet e az erre alapított szakértői véleményt ki lehetett volna dolgozni akár tízszerakkora terjedelemben is, mint amilyen terjedelemben azt Trájtler, Kiss és Horváth orvosok készítették. A legapróbb részletességgel lehetett volna az észleleteket jegyzőkönyvbe venni, sőt a holttest minden egyes részét laboratóriumi és mikroszkopikus vizsgálat alá is venni, A csonkafüzesi szakértők munkája nem volt sem jobb, sem rosszabb, sem alaposabb, sem hiányosabb annál a munkánál, amit ezidőben a törvényszéki orvosok holttestboncolásoknál általában teljesíteni szoktak.

Igaza volt teljesen az orvosszakértők egyikének, dr. Kiss Jenőnek, mikor a végtárgyaláson Eötvösnek arra a kérdésére, miért nem vizsgálják meg a holttest emlőin a tejmirigyeket, azt felelte, hogy „az ilyen törvényszéki boncolásoknál nem szokás ily részletekbe bocsátkozni, ha szokás lett volna, nem mulasztottuk volna el”.

Arra a kijelentésére a felülvéleménynek, hogy „az izgalmas körülmények közt” talált hullavizsgálatát és leírását szabatosabban kellett volna teljesíteni, elég arra reámutatni, hogy ugyancsak a per folyamán, talán még izgalmasabb viszonyok között, 1882 november 6-án, egy fejetlen női holttestet vetett ki a Tisza Csongrádnál s annak boncolásához szakértőül Scheuthauer Gusztávot, a budapesti egyetem hírneves tanárát rendelték ki, akiről a továbbiakban még gyakran lesz szó. A tanár úr a bonckönyv 12. pontjában a következő észleleteket írta: „A szűzhártya hiányzik, a hüvelybemenet és ürtere tág.” Majdnem szóról-szóra ugyanaz, mint amit Trájtler, Kiss és Horváth orvosok írtak a csonkafüzesi hulláról. Ha tehát a vizsgálat feladatának és a tudomány követelményeinek teljesen megfelelt e kifejezés a csongrádi jegyzőkönyvben, vajjon miért nem felel meg a tisztaeszlári jegyzőkönyvben? És ha hiányosság, vagy tudatlanság az egyik helyen, miért válik tudománnyá a másik helyen pusztán azért, mert egy egyetemi tanár tekintélye fedezi?

Dr. Kovács József elismert kiváló tudós, a legnagyobb magyar elmék egyike volt. Felül véleményéből azonban kiütközik a nagyfokú szórszálhasogatás, amellet, hogy szövegezése arra vall, hogy azt nem is ő maga, hanem az idegen, román anyanyelvű Babes Viktor készítette. (Pl. „másannan, mint ezen hulláról vettnek tűnik fel”, „kellett volna, hogy szabatosabban teljesítették”.)

Önkéntelenül mosolygásra késztet többek között az a kicsinyesség, amely hiányosságul rójja fel a csonkafüzesi szakértőknek, mert a kicsiny kezek ujjairól nem mondták meg, „hengerdedek-e vagy csúcsosak s a megnövesztett körmök végei miképp vágottak?” Vajjon mit változtathatott volna bármely tudós szakértő véleményén ennek a kérdésnek alaposabb részletezése? Vajjon az, hogy a kicsiny kezek ujjai csúcsosak vagy hengerdedek, s hogy a körmök végei milyen alakban voltak vágva, befolyásolhatta-e bármely irányban azt a tényt, hogy egy feslettéletű hölgy finom keze, s egy durva munkában megkérgeedett parasztleány keze közötti különbség az érzékelés tárgya? A vitának ilyen térre átvitele bizony a tudomány komolyságának rovására esik.

Nem elégszik meg dr. Kovács a csonkafüzesi szakértőknek azzal a megállapításával sem, hogy a méh rendes. „Hiszen rendes méhe van a csecsemőnek is, aggnak, ivarérett szűznek és a gyermeket szült anyának anélkül, hogy az egyiké olyan volna, mint a másiké” – vitatta később Eötvös e részben Kovács felülvéleményére alapított előterjesztésében. Ez igaz. Ámde az csak magától értetődik, hogy Tiszaeszláron a szakértők a csonkafüzesi hulla méhét, korához és viszonyaihoz mérten találták rendes térfogatúnak és üregűnek, mert ha találtak volna például szülésre mutató repedési hegjeleket a méh száján, ezt külön kiemelték volna.

És így sorra lehetne venni a dr. Kovács által felrótt hiányokat, s ki lehetne mutatni valamennyiről, hogy olyan hiányokról van csak szó, amelyek voltaképpen a szakértői véleményalkotás szempontjából nem is hiányok s csak az egyes észleletek tüzetesebb részletezésének a hiányáról lehet szó. Igazolják ezt dr. Kovács fel ül véleményének végső konklúziói is. A csonkafüzesi szakértők boncjegyzőkönyvének említett hiányai ellenére ugyanis, dr. Kovácsnak a bonc jegyzőkönyvre alapított felül-véleménye a fontosabb kérdésekben teljesen egyezik a Trájtler-Kiss-Horváth-féle véleménnyel. Dr. Kovács felül véleménye szerint ugyanis:

„Azon okoknál fogva, melyek az orvosi véleményben felsorolva, nagy valószínűséggel állítható, hogy a hulla vízbe nem fulladt.

Nagy valószínűséggel állítható az is, hogy a holttest még nem lehetett tíznapos. Nincs nyoma annak, hogy oly velebánásban részesült volna, mely művileg gátolhatná a rothadást. Nincs nyoma annak sem, hogy a folyam fenekén huzamosabban tartózkodott volna.

Nagy a valószínűség arra nézve is, hogy a hulla pár napon túl a vízben nem volt.

Valószínű, hogy a hulla 15 év alatt nem igen volt, de lehetett harmincéves is. A halál okául valóban a vérszegénység tekinthető.

A hüvely szerfölötti bősége, ha nem állítás, csak amellett bizonyít, hogy a hüvely jelentékenyebb tériméjű testekkel ismételve tágíttatott, valószínűleg kéjelgési célokra.”

A felülvélemény azzal végződik, „hogy a szakértői vizsgálat hiányosságai a fogakra és hajcsövekre vonatkozóan új vizsgálatokkal pótolhatók.

Erről a véleményről írja Eötvös nem csekély ferdítéssel a könyvében!

„Nagytehetségű tudós férfiú mondta ki, hogy a holttestet ki kell ásni újra a föld alól, hogy más férfiak is láthassák.”

Kovács véleménye éppúgy teljesen kizárta annak lehetőségét, hogy a csonkafüzesi hulla Solymosi Eszter hullája lehetett, ahogyan kizárta azt a Trájtler-Kiss-Horváth véleménye is.

Eötvös azonban nem engedte magát befolyásolni dr. Kovács véleménye által sem. Egyszerűen felhasználta a felülvéleményből azt, ami a védelem céljainak megfelelt, s elhallgatta gondosan a vélemény lényegét. Felhasználta a csonkafüzesi boncjegyzőkönyvnek dr. Kovács által megállapított hiányosságát arra, hogy ez alapon támadja az egész vizsgálat hitelességét és értékét és kérje a hulla exhumálását és felülvizsgálását, annak ellenére, hogy az állított hiányosság mellett is ugyanazon véleményt adta dr. Kovács is, mint a csonkafüzesi szakértők. Eötvös azonban dr. Kovács fel ül véleményével szemben is megkísérelte minden eszközzel elhíttetni és valószínűsíteni, hogy a csonkafüzesi holttest Solymosi Eszter holtteste.

Az orvostudományi leckék befejezése és dr. Kovács felülvéleményének kézhezvétele után, amint írja, azonnal hozzáfogott a nyíregyházi törvényszékhez intézett hatalmas előterjesztésének előkészítéséhez.

Az előterjesztést november 11-én nyújtotta be a kir. törvényszékhez, miután előbb kinyomatta s egy-egy példányban valamennyi napilapnak átadta közlés céljából. Zurányi neve az előterjesztésben nem szerepelt ugyan, de erős célzások voltak benne a vallomására. „Egyik tanú – írja az előterjesztés – a bíróság megbízása és engedelmé, sőt tudta nélkül a hulla szemhéjait és szempilláit eredeti helyzetükben megváltoztatta, a beesettnek látszó orrcimpát fölegyengette, s a beesett alsó állkapcsot a felsőhöz támasztotta, s ekként az arc eredeti jellegét lényegesen megváltoztatta.”

Eötvös fantáziájának és találékonyságának ilyen merész kicsapongására vezetett tehát az a tény, hogy K. Horváth Géza, a csonkafüzesi hulla orrlyukait egy vasszeggel a beleragadt sártól megtisztította! A másik célzás Zurányi vallomására a felismerési eljárásnál lefolyt annak a jelenetnek a leírásában volt, amidőn az egyik tanú a holttest lábán a tehén taposás jegyére egyenesen rámutatott, s „a szemle eredménye az lőn, hogy ott találták ugyan az életben támadt, zúzás behegedéséből származott nyomokat, de se a talált hegnyomokat a külvizsgálati jegyzőkönyvben fel nem említették, se pedig az anya és a tanú által megjelölt helyen, boncolati belvizsgálatot nem teljesítettek. Ennek az eljárásnak bizonyítékait – írja Eötvös – csak akkor fogjuk előterjeszteni, ha biztosak leszünk arról, hogy szerencsétlen ügyünkben elfogulatlan vizsgálóbíró fog eljárni.”

Az előterjesztés azzal a váddal kezdődik, hogy „a vizsgálat eddig pusztán annak felderítésére irányult, hogy Solymosi Eszter nem máskor, hanem április lén tűnt el, eltűnését nem más, mint rajta elkövetett gyilkosság okozta, s a gyilkosság nem másként, mint a gyanúsítottak által és szertartásos célra követtetett el”. Azután megállapítja Eötvös, hogy csakis az a feltevés felel meg kétségtelenül a valóságnak, hogy Solymosi Eszter április lén eltűnt. Ez pedig nem zárja ki sem azt, hogy most is él, sem azt, hogy azóta meghalt, de természetes okok folytán, sem azt, hogy később valamely büntény folytán veszté el életét. Sőt egyenesen közelfekvőnek tartja ezt a feltevést, hogy „a hulla azon Solymosi Eszteré ki április lén történt eltűnése után még több ideig élt és csakis a hulla feltalálását megelőző napok egyikén halt meg valami módon”.

Így kísérelte meg Eötvös a dr. Kovács felül véleményének azt a két fontos és a csonkafüzesi szakértőkkel egyező megállapítását, hogy a csonkafüzesi hulla kevesebb volt, mint tíznapos, s csak pár napig volt vízben, összeegyeztetni azzal a bizonyítani megkísérelt állítással, hogy a csonkafüzesi hulla Solymosi Eszteré. Később már elvetette azt az előterjesztésében még közelfekvőnek jelzett feltevést, hogy Solymosi Eszter április 1 után is élt volna és nemcsak könyvében nem szól már arról, hanem a védőbeszédében sem, sőt ellenkezőleg, azt igyekszik bizonyítani, hogy Solymosi Eszter április l-én öngyilkos lett.

Az előterjesztőében Eötvös nem riad vissza az ilyen kedvesen naiv kitételektől, „ha ugyanaz volt is a ruházat, az igen sokféle módon jóhiszeműleg is eljuthatott azon egyén birtokába, kitől az állítólag idegen hulla, származott”.

Azt elfelejtette megmagyarázni Eötvös, hogyan gondolja el, hogy valaki egy idegen hullát jóhiszeműleg öltöztet a nyomtalanul eltűnt Solymosi Eszter ruháiba?

A továbbiakban megismétli Eötvös abbéli panaszát, hogy sem a vádlottakat, sem a védőket nem engedték a csonkafüzesi hulla szemléjéhez, de még csak nem is lettek értesítve arról, hogy ilyen hulla létezik. Erről a kérdéstről már az előzőkben részletesen szoltam.

Ezekután Eötvös előterjesztése áttér mindenekelőtt a csonkafüzesi éjjeli rendőri szemlétről Kiss Jenő dr. járási orvos által felvett jegyzőkönyv analizálására. Emlékezhettek az olvasó, hogy a szemle csillagtalan, borús, sötét éjjelen, éjfél után, egy gyertya világossága mellett folyt le, s így a különben is erősen rövidlátó dr. Kiss Jenő alapos munkát nem is végezhetett, s csak egészen felületesen, nagy vonásokban jegyezte fel a legszükségesebbeket, a részletes alapos vizsgálatot, a bíróság közben jötte mellett lefolytatandó szemlére tartván fenn. A jegyzőkönyvbe bekerült ilyenképen egy néhány tévedés és hiányos kivétel. A jobb alkaron lévő izomhiányt dr. Kise akkor éjjel nem vette észre. A hullát ugyanié ki sem vették a gödörből, csak lehajoltak hozzá s úgy nézték meg felületesen. Miután figyelmét a balkézre koncentráltta, amelyre a kendő volt kötve, a jobbkezet fel sem említi, s így rajta a szövethiányt csak másnap a bírói szemlénél észlelték. A holttesten lévő vörös csíkos kötényt akkor este a holttest derekán összegöngyölve találták, s a rövidlátó dr. Kiss a gyenge világítás mellett vörös csíkos övnek nézte és így vette jegyzőkönyvbe. A holttest balkezére kendő volt kötve e abban sárga papírba csomagolt fektéket találtak. Dr. Kiss, amint később mondta, éjfél után 1 órakor egy fáradságos éjjeli utazás után sietve fogalmazta a jegyzőkönyvet, s tévedésből úgy

írta, hogy „bal kezében egy sárga papírban bizonyos kékes festék volt”, holott a papírt és benne a festéket nem a kézben, hanem a kézre kötött kendőben találták.

Mindezen tévedések kiigazítását később dr. Kiss Jenő december 20-án jegyzőkönyvbe kérte vétetni, ami a 275. naplószerű jegyzőkönyv tanúsága szerint meg is történt.

Eötvös ennek az éjjel sietve összetákoltt jegyzőkönyvnek az éjszakai sötétség és a szendét vezető orvos szemhibája miatt keletkezett tévedéseit kísérelte meg értékesíteni a védelem számára. Akkor, amidőn valamennyi vizsgálati cselekményről felvett jegyzőkönyvnek, különösen a csonkafüzesi hullaszemle és felismerési eljárás összes jegyzőkönyvének hitélességét, tartalmi valóságát kétségbe vonja, egészen humorosan hangzott előterjesztésének az a része, amelyben ennek az éjszakai előzetes szemle-jegyzőkönyvnek tartalmát védelmezi nagy hévvel, ilyenképen:

„Kétségtelenül fel kell tenni, hogy mind a segédszolgabíró, mind a járási orvos, mint komoly és becsületes emberek, s mint köztisztviselők, lelett, hivatalos esküjükhöz híven, szigorú pontossággal és lelkiismeretességgel jártak el, olyan észleletet, melynek valóságáról meg nem győződtek, a jegyzőkönyvbe fel nem vettek: lényegesnek látszó észlelt jelenséget abból ki nem hagytak, s általában hamis jegyzőkönyvet nem készítettek. Ilyet róluk feltenni is bűn volna.”

Ugyanez a járási orvos a másnapi csonkafüzesi szemlénél és a harmadnapi eszlári felismerési szemlénél és boncolásnál is egyik szakértő volt, a segédszolgabíró ugyancsak jelen volt a másnapi csonkafüzesi szemlénél. Ott azonban, Eötvös szerint, már ők sem voltak komoly és becsületes emberek, s részük volt abban, hogy hamis jegyzőkönyv készült. Dr. Kiss, Horváth és Trájtler doktorokkal egyetértőleg kihagyta a tehéntaposásról, Szokolczay Julcsa figyelmeztetésére állítólag észlelt, lényegesnek látszó jelenség felvételét. Ennél a szemlénél az összes jelenlevők között, Eötvös szerint, csak két becsületes ember volt, Zurányi és Szűcs János.

Amint említettem, dr. Kiss Jenő a csonkafüzesi éjjeli szemle jegyzőkönyvét később a valóságnak megfelelő tények megállapításával kiegészítette, s a festékre vonatkozólag hivatkozott Zoltán István szolgabíró jelentésére, amellyel a törvényszékhez a szemle-jegyzőkönyvet betérjesztette (82/882. szám), s amelyben szószerint azt írta, hogy „az egyik kezére egy kendő van kötve, melyben egy sárga papírban bizonyos kék vagy feketés festék van”.

Az erre nézve 1882 december 18-án újból kihallgatott Váradi András és Oláh György kerülők, akik a csonkafüzesi hullát annak felbukkanása után először látták, szintén kijelentették, hogy a holttest egyik kezére kendő volt kötve, melyben papírba takart festéket találtak. (27-4. naplószerű.) Ugyanők vallották, hogy az éjjeli szemlénél a holttestet csak a gödör fenekén nézték meg gyertya fényénél, onnan ki sem emelték.

Eötvös a hiányos szemle-jegyzőkönyv alapján előterjesztésében megállapítja: 1. hogy mivel Kiss Jenő orvosról alig lehet feltenni, hogy akkora hiányt, mint egy alkarnak összes izomzata, észre ne vett volna, a. másnapi bírói szemlénél észlelt izomhiánynak az első szemle után kellett előállnia, és pedig valószínűleg vétkes célzattól, a bíróság háta mögött elkövetve!

2. Miután az éjjeli szemle-jegyzőkönyvben említett, s a holttest derekán talált vöröscsíkos öv a következő napon teljesített szemle alkalmával már nem volt meg, tehát időközben vagy ellopták vagy elrejtették, és pedig valószínűleg a vizsgálat megghiúsítására irányuló vétkes célzattól, ami annál nagyobb baj, mert még az sem lehetetlen, hogy abban az övben valamely írás vagy egyéb nyomravezető világos jelenség volt elrejtve.

3. Miután a Kiss Jenő szemle-jegyzőkönyve a bal kézre kötött festék és kendőről nem tesz említést, csak a hulla bal kezében egy sárga papírban feltalált festékről, s mivel a másnapi szemlén a kendőt a kézen erős gúzskötéssel megkötve találták, világos, hogy a hullával attól az időtől kezdve, amikor az a hatóság kezébe került, valamely büntetésreméltó gonosz üzelem követtetett el tervszerűleg, s a vádlottak alaptalan terheltetése végett. Világos ez, annál is

inkább, mert a kötésnek a talált módon való eszközlése oly nehézkes, hogy arra egyes egyén már annál fogva sem szokott köz tapasztalás szerint vállalkozni és ez oknál fogva egyáltalán nem valószínű, hogy azon egyén, kitől a hulla származott, életében maga kötötte volna a festékes kendőt karjára. A felkötésnek tehát június 19-én éjjeli 1 órától, vagyis a szemle befejezésétől ugyanazonnap délután 4 óráig, vagyis a bírói szemle kezdetéig kellett történni.

4. Miután az éjjeli szemle-jegyzőkönyv szerint a hulla bal kezében találták a papírba csomagolt festéket, már pedig a kék festék a sárga papírral nem lehetett a hulla bal kezében addig, míg a hulla a Tiszában úszott, kétségtelen, hogy a sárga papírba csomagolt kékes festék a hulla kezébe azután csempésztetett. Mindez pedig azért történt, hogy a hulla ismeretlennek konstatáltatván, a zsidók által csempésztettnek tüntetessék fel.

„Mit tartunk mi olyan vizsgálatról – mondja az előterjesztésben –, hogy várhassuk attól az igazság kiderítését, s a mentő és enyhítő körülmények kipuhatólását, mely a legfontosabb bűnjeleket elveszni, ellopni, vagy a vizsgálat megghiúsítására célzó szándékkal, elsikkasztani és megsemmisíteni engedi?”

Az olvasó hitetlenül, kételkedve csóválhatja a fejét ennyi hihetetlen vakmerőség elolvasása után. Ezek pedig szószerinti idézetek Eötvös előterjesztéséből, amelyet csaknem valamennyi budapesti napilap 1882. évi november 12-i száma külön mellékletben leközölt.

Utóbb Eötvös maga is az előterjesztésében felsorolt következtetésekről jobbnak látta mélyen hallgatni. Sem a védőbeszédében, sem a könyvében nem szól előterjesztésének erről a tartalmáról. A végtárgyaláson már egészen mást vitatott a csonkafüzesi hullával kapcsolatban, s egy szóval sem adott kifejezést annak a gyanúnak, hogy a két szende közötti éjjel a hullával „bűnös üzemek” történtek volna. Hiszen azon az éjjel, egészen másnap délutánig, áruikor a bírói szemle kezdődött, az ideiglenesen elföldelt hullát többek között zsidók is őrizték, Czajzler Márkus és Burger Mór. A hulla karjára gúzsba kötött kendőről, meg a sárga papírba csomagolt festékről pedig éppen jónak látta minél mélyebben hallgatni, mert hiszen az a fent idézett két helyes megállapítása, hogy a kendő olyan módon volt a karra kötve, hogy azt a hulla életében nem köthette a kezére, s hogy a sárga papír és benne a festék elázott volna, ha hosszabb ideig lett volna a holttest kezében, magában véve teljesen kizárja azt, amit utóbb olyan hévvel bizonyítani akart, hogy a holttest Solymosi Eszteré, s hogy Eszter öngyilkos lett, ellenkezőleg azt bizonyítja, hogy a holttestcsempészet megtörtént, úgy, ahogy Matej, Herskó és Smilovics bevallották!

Az előterjesztés további folyamán panaszolja Eötvös a hulla arcának elváltó ztatását, Zurányi információja alapján. Erre vonatkozóan előbb már szószerint idéztem az előterjesztés tartalmát, panaszolja továbbá, hogy a hullát nem fényképezték le, hogy a felismerési tanúk vallomását külön jegyzőkönyvbe nem foglalták, s csak rövid feljegyzés formájában került a jegyzőkönyvbe, hogy a tehéntaposás nyoma a boncjegyzőkönyvben felemlítve nincs, s hogy a hullát „eltorzítva”, mert „teljes meztelenségében” mutatták fel a felismerési tanúknak, hogy a vizsgálóbíróság a jelentkező tanúk nagy részét a hulla megszemlélésére sem bocsátotta, s így történhetett meg, hogy június 19-én, az első szemle alkalmával, amidőn még nem válogatták a tanúkat, 8 tanú közül 6 tanú világosan Solymosi Esztert ismerte fel a hullában, másnap már gondosan megválogatták a tanúkat, s ekkor mind a 12 tanú idegen hullának mondotta azt.

Mindezekről a panaszokról, s azoknak teljes alaptalanságáról már fentebb, a csonkafüzesi hulláról szóló fejezetben szó volt.

Panaszolta az előterjesztés, hogy bár Eszter Hurinénál szolgált eltűnése idején, éppen e tanútoi nem kívántam a hulla megtekintését, Trájtler orvosnak ama véleménye alapján, hogy a tanú állapota olyan, hogy a hulla megtekintése egészségét veszélyeztetné. „E véleményét a nevezett orvosnak – írja Eötvös – vagy írásban beadni, vagy szóbeli körülményes nyilatkozatát jegyzőkönyvbe venni kellett volna mindarról, hogy minő fokú és természetű volt a tanú rosszulléte, mind pedig arról, hogy a hulla megszemlélése minő kórtani okból (!) s mily mérvben fenyegeti tanú egészségét.”

Az előterjesztésben Eötvös vitatja, hogy már csak azért sem lett volna szabad a holttesthez felismerés céljából csakis azokat bocsátani, kiket erre Solymosiné s vele egyetértésben a községi előljárással jónak látott, mert Solymosiné a felismerési eljárás napjaiban és óráiban rábeszélési kísérleteknek tétetett ki, hogy a hullát azonosnak semmiesetre sem ismerje el, mert e felismerésben úgy sem lenne semmi hasznuk, míg a fel nem ismerés szerencsés jövőt hoz számukra, ő vagyoniilag gazdag és boldog leendő, mert a könyörületnek és szeretetnek, s talán a számításnak adományai is csak e cím alatt jutnak el hozzá.

„Ha ugyanis kisül, hogy a hulla csakugyan a leányé, akkor a szertartásos gyilkosságról szóló egész mese egyszerre szétfoszlik, s akkor ő mint anya megszűnik a vérengzőnek állított zsidó felekezet szánandó áldozata lenni, a könyörületre nincs semmi ok, tehát a könyörület országos adakozásának s helybeli jótéteményeinek forrásai is bedugulnak.”

E sorokból láthatja az olvasó, hogy nem volt határa annak a leleményességnek és vakmerőségnek, amellyel Eötvös fantáziája a legképtelenebb következtetésekkel, magyarázatokkal és logikai okfejtésekkel kísérelte meg a vizsgálat minden megállapítását kétségbevonni, eredményét megghiúsítani.

Kilátásba helyezte, hogyha elfogulatlan vizsgálóbíró kezébe kerül az ügy, meg fogja jelölni a tanúkat is és a körülményeket is Solymosiné e rábeszélésére vonatkozóan; nyilvánvalóan abban a reményben, hogy talán sikerülni fog a bűnpalástoló szövetkezetnek a végtárgyalásig erre is hamis tarjukat vásárolni. Nem sikerült és így a végtárgyaláson erről is hallgatott. A könyvében pedig az egész nagyszerű okfejtés és következtetés oda zsugorodott össze, hogy „bizalmasan” jelentették neki, hogy „a holttesthez csak azokat eresztették, akikkel előbb Farkas Gábor, a tevékeny és eszes községi bíró beszélhetett. (I. 270.) Miután azonban erről nincs írásbeli feljegyzés – írja tovább – „a hozzám érkezett jelentést nem vettem figyelembe. Nem veszem most sem.”

Sorra veszi azután az előterjesztés azokat a felismerési tanúkat, akik a bullában nem ismerték fel Solymosi Esztert, s megállapítja, hogy hét tanú semmivel sem indokolja véleményét, a másik hét tanú pedig részint oly képletekben (arckifejezés, orr) látja a különbözőséget, mely a hullán erőművi hatással (!) eltorzított, részint oly képletekben (fejalak, lábállás, testállás), melyeket az életben levő Solymosi észternél mezítelenül és kopaszon soha sem láthattak. Végül három tanúnak a test nagyságában felismerni vélt eltéréseiről szóló nyilatkozata szabatos mérés által nincs indokolva, ezenkívül öt tanú vallomása ellenkezik s végül a hivatalos körözvényvel össze nem egyeztethető.

Megjegyzi még azt is, hogy „a tanúk a feltalálás után 40-42 óra múlva látták a hullát, amikor a nyári meleg nap hevén a rothadás már a feltaláláskori állapoton túl is valamennyivel előhaladt, s a felismerés jeleit az elohaladás irányában tette bizonytalanná”.

Arról természetesen készakarva elfelejtkezik Eötvös, hogy mindezek az ellenérvek a felismerési tanúk nyilatkozatának megbízhatósága ellen ugyanúgy felhozhatók lennének, ha mindannyian egyértelműen Solymosi Eszterének ismerik fel a holttestet, ugyanazon képletek alapján. Hiszen akkor egyetlen tanú észlelete sem megbízható, akár Eszterének állítják, akár nem, mert Solymosi Esztert életében senki sem látta sem mezítelenül, sem kopaszon, szabatos méréseket sem eszközölt rajta senki.

Egyébként Eötvös szakértője, Scheuthauer egyetemi tanár, 1883 január 9 én kelt véleményében szószerint írja:

„Hogy a hulla, amidőn hét órán át a napsugaraknak volt kitéve, június 19. és 20-án nem változott meg, ez a már említett okokon kívül abban is leli magyarázatát, hogy a hullát június 19-én erős karból oldattal öntötték le, mely tudvalevőleg a rothadást nagyobb fokban gátolja.”

A testmagasság tekintetében azt vitatja Eötvös, hogy bár Solymosi Zsófi állítása szerint neki Eszter a szeméig óit, amely magasság megmérés után 134 centiméternek bizonyult, a csonkafüzesi holttest pedig megmérés után 144 centiméter hosszúnak találtatott, miután azonban a személyleírás magastermetűnek mondja Esztert, az 144 centiméternél

alacsonyabbnak s éppen 134 centiméter magasnak semmiesetre sem tekinthető. Ennek az érdekes megállapításnak indokául azt hozza fel, hogy nőknél a 130 centiméternél alacsonyabbat közönségesen kistermetűnek, a 130-tól 150-155 centiméterig terjedőt középstermetűnek és csakis az ezen felül levőt szokás magastermetűnek tekinteni és mondani.

Ez már azután tényleg kétségbevonhatatlan erejű törvény, itt már a tévedés csakugyan ki van zárva! Eltekintve attól, hogy Eötvös felállítása teljesen önkényes, s ilyen általános szabály nincs és nem is lehet, de ha volna is, az csak felnőtt nőknél lehetne irányadó. Ámde Solymosi Eszter fejletlen leánygyermek volt. Egy gyermeknél mégis csak mások a kis-, közép- és magastermet ismérvei, mint a felnőtt nőknél. Ilyen apróságokkal azonban a csapongó fantáziájú Eötvös nem törődik.

Ezekután áttér az előterjesztés a dr. Kovács professzor felülvéleményéből a védelemre hasznos adatok értékesítésére és sorra veszi a boncjegyzőkönyvnek dr. Kovács által felsorolt hiányait.

Különösen haragszik Eötvös, hogy az eljáró orvosok bátorsággal bírtak az egyén nemi élete iránt véleményt nyilvánítani, a kül- és belivarszervek tüzetes megvizsgálása nélkül. „Büntető igazságszolgáltatásunk történetében aligha lehetne párját találni ezen orvosi vizsgálat mulasztásainak” – fejezi be méltatlankodását. Amint láttuk, az előterjesztés beadásának napján megtalálhatta a párját. Aznap volt ugyanis a csongrádi fejletlen hulla szemléje, amelynél az ivarszervek leírása Scheuthauer professzor boncjegyzőkönyvében csaknem szó szerint egyező a csonkafüzesi szemlénél eljáró orvosokéival. Amilyen kevésbé volt mulasztás Scheuthauernál, hogy a hüvely tágultságának megállapítása mellett nem tartotta szükségesnek a hymen hiányát külön feltüntetni, éppúgy nem volt mulasztás és felületesség a csonkafüzesi szemle szakértőinél, hogy ugyané, bővebben és részletesebben le nem írt, észlelet és megállapítás alapján a holttest nemi előélete iránt biztos véleményt nyilvánítottak.

Egyébként Eötvös látva azt, hogy a kül- és belivarszervek tüzetes megvizsgálásának és leírásának elmulasztása dacára, dr. Kovács felülvéleménye szerint is, pusztán a hüvely tágultságából azt következik, hogy „a hüvely kéjelgési célokra ismételten tágított”, nem riadt vissza attól az alacsony eszköztől sem, hogy a gyenge, fejletlen, ártatlan 14 éves gyermekleányt, a szegény eltűnt Solymosi Esztert, burkoltan meggyanúsítsa, azt írván előterjesztésében, hogy „Solymosi Eszter előélete szabatos erkölcsrendőri és orvosi vizsgálattal megállapítva nem volt” és hogy „köztudomású dolog, hogy az ország sok községében, s kivált a szegényebb sorsú emberek körében, a 14 éves leányok gyakran titkos nemi élvezetet gyakorolnak”.

Eötvös azonban előterjesztésében nem marad meg a dr. Kovács felülvéleményében foglalt adatok korlátai között. Élénk fantáziája és vakmerősége itt is a leghihetlenebb szertelenségekbe ragadja. Azt írja, hogy „a további bírói vizsgálatnak lesz feladata kideríteni, hogyha a hulla 8-10 napos, mint az eljáró orvosok vélik, hol és miként élt Solymosi Eszter április 1-től június 18-a tájáig, ha pedig a hulla csakugyan olyan idős, aminőnek a belvizsgálat 4. pontja kétségtelenül igazolja, ez esetben ki rejtegette a hullát és ki preparálta a rothadás ellen 79 napig, s ki játszotta azt ki a gyanúsítottak ellen a szertartásos gyilkosság álgyanújának támogatására?”

Annak ellenére, hogy, amint láttuk, dr. Kovács felülvéleménye szerint semmi jel nem mutat arra, hogy a hullát a rothadás ellen „preparálták” volna, Eötvös merészen túlteszi magát a dr. Kovács felülvéleményén és újból megkísérel áthidalni és kiegyeztetni a csonkafüzesi szemlénél eljáró orvosoknak dr. Kovács felülvéleménye által is megerősített véleményét, mely szerint a hulla 8-10 napos és csak pár napja volt a vízben, azzal az általa elhíttetni megkísérelt feltevessel, hogy a hulla Solymosi Eszteré.

Természetesen később elvetette a hulla preparálásának képtelen feltevését, éppúgy, mint azt a másik képtelenséget, hogy Solymosi Eszter április elseje után még ólt volna, s úgy a végtárgyaláson, mint a könyvében már azt vitatta nagy hévvel, de kevés eredménnyel, hogy

Solymosi Eszter április 1-én öngyilkos lett.

Sorban veszi az előterjesztésében Eötvös a csonkafüzesi hullán a szemle alkalmával orvosilag megállapított jeleket is, amelyek azt bizonyítják, hogy az nem a Solymosi Eszter hullája, részben e jelek valódi fennforgását tagadva, részint cáfolni igyekszik a szakértő orvosoknak e jelekből vont következtetéseit.

Így a csonkafüzesi hulla lábainak formásságára, ápoltságára és az állandó cipőviselés nyomaira vonatkozóan vitatja, hogy miután a parasztlányok télen csizmát viselnek, négy-öt hónapi csizmaviselés után a láb felhámja tavasszal nem olyan, mint hathónapi mezítlábjárás, és göröngyön, tarlón járkálás után ősszel, s lia megnézték volna a tiszzaeszlári parasztlányok lábujjait tavasszal, akkor nem egyen találhattak volna tyúkszemet!

A kezek finomságára vonatkozólag azt mondja, hogy 14 éves fejletlen leány kapálni, kaszálni, követ fejteni nem szokott, s az a házimunka pedig, amely a cselédnél leginkább mosásból, mosogatásból és söprés, ágyvetésből áll, nem szokta a leány kezeit eldurvítani.

Mindezek alapján kimondja Eötvös az ítéletet, hogy „a kezek és a lábak finomságára fektetett érv nem nyomhat a bírói mérlegen semmit sem”.

Ha mindezt jóhiszeműen írta volna Eötvös, a felsorolt ellenérvekből mást következtetni nem lehetne, minthogy Eötvös életében sem tavasszal, sem ősszel nem látott mezítlábas parasztleányt, s arról sincs fogalma, hogy néz ki egy mosogatást, súrolást végző cselédleánynak a keze?

Az előterjesztésben foglalt és a fentiekben felsorolt indokokkal támogatta Eötvös a hulla exhumálása és újbóli felülvizsgálása iránti kérelmet.

A szó szerint idézett részekből megállapíthatja az elfogulatlan olvasó, volt-e csak egy szemernyi igazság benne? És megállapíthatja, mennyire lehet értékelni Eötvös szavahihetőségét és következetességét. Eötvös beismeri, hogy a hulla exhumálásának elérése mellett az a mellékcélja volt az előterjesztéssel, hogy a közvéleményhez intézzen intő szöveget (III. 24.), ezért nyomatta ki és fordította le rögtön német nyelvre. Ezért adta át leközlés végett az összes magyarországi, ausztriai és németországi lapoknak.

A lapok természetesen nagy diadalujjongással fogadták Eötvös előterjesztését. Addig alig múlt el nap, mely vezércikket ne hozott volna itt vagy ott, amelyben kíméletlenül, sokszor durván támadták Paulert, miért nem sűrgeti a vizsgálat befejezését. Most azután, mikor a sűrgetők álltak be az ügy menetének megakasztására, egyik lap sem panaszkodott arról, hogy a védőügyvédek az annyira hosszadalmasnak panaszolt vizsgálati eljárást az exhumálással még hosszabbra akarják elnyújtani és amint előbb lehetetlenné igyekeztek tenni a részletek kiderítését, úgy most bonyolítani, kuszálni akarták a kiderített részleteket.

A felületesen ítélő újságolvasó közönség egy részénél tényleg hatást ért el Eötvös beadványa, a fogalmazási stílusa tagadhatatlanul a nagy író írásművészetét dicsérően élvezetes volt.

A zsidóság nagy elragadtatással fogadta Eötvös beadványát, s nagy ünneplésben részesítette a szerzőt. Az orthodox izraelita központi iroda a beadvány egy-egy példányát megküldte az összes orthodox izraelita hitközségek elnökének, azzal a kéréssel, hogy „az ügy érdekében szíveskedjék Eötvös úrhoz magyar nyelven (!) üdvözlő táviratot küldeni”.

Az orthodox izraeliták magyarsága ezekben az időkben kizárólag ebben a magyarságuk melletti demonstrációra irányult figyelmeztetésben merült ki.

A „Budapesti Hírlap” erről a körlevélről november 16-i vezércikkében írja:

„Az antiszemita mozgalomban zsidaink csak az apprehenziós néző szerepét játszották tétlenül. Cselekvő egész erejükkel a tisztaeszlári esetre vetették magukat, ott is ferde irányban, mint ma kiderül. Mert országos központi irodájuk mintegy a priori kizárva az igazságos törvénylátás lehetőségét, nem egy bűneset kiderítésében látta a nyíregyházi törvényszék feladatát, hanem az eszlári sakterek ártatlanságának kiderítésében és ez irányban vett a maga módja szerint részt az eset fejlődésének egyes stádiumában, ez irányban részes a dolog legújabb fázisaiban és amidőn ő díjazza fényesen a védőügyvédeket, mit a szegény sakterek nem képesek méltányosan honorálni és maga fordul vidéki fiókintézeteihez, hogy Eötvös Károly védőügyvédnek legújabb »remek« perbeli beadványáért üdvözlő táviratokat küldjenek, de magyar nyelven.”

Azt írja Eötvös, hogy az ő meggyőződése „rendíthetetlen” volt, hogy az exhumálásnál a sírban Solymosi Eszter tetemét találják meg.

„Olyan holttestet találunk – írja –, mely lehetett 14 éves leányé, s amely 60-70 napig ázhatott a Tisza árjában!”

Érmekek a meggyőződésének igazolására elbeszéli, hogy midőn Simon József, a központi izr. iroda titkára, november 11-én éjjel azt javasolta, hogy várják meg, mi lesz a csongrádi fejtetlen holttest másnapra kitűzött szemléjének az eredménye, kijelentette, hogy nem vár, hanem az előterjesztést leközlésre átadja a napilapoknak.

Nem azért nem várt Eötvös, mintha a meggyőződése „rendíthetetlen” lett volna, hogy a csonkafüzesi hulla Solymosi Eszteré, hanem mert biztosan tudta, hogy a csongrádi fejtetlen holttest nem lehet a Solymosi Eszteré. Tudta ő nagyon jól, hogy Solymosi Eszter ruháiba miért öltöztették fel a csonkaüzesi hullát, s azt is tudta, vagy legalább sejtette, mi történt a valódi Eszterrel! Ezért nem volt fontos és lényeges előtte a csongrádi szemle eredménye!

Az előterjesztésben azt is kérte Eötvös, hogy a törvényszék gondoskodjék az eszlári sírnak az őrizetéről, nehogy „antiszemiták kicseréljék a holttestet”!

„Azt a hatást, amelyet előterjesztésem a törvényszékre tett, alig lehet leírni” (III. 31.) – mondja nem minden szerénységgel Eötvös. Ennek a „leírhatatlan” hatásnak tulajdonítja Eötvös, hogy a törvényszék helyt adott az előterjesztésnek.

A törvényszék jogászai kritikával olvasta az előterjesztést, s nem a laikus újságolvasó felületességével. Nagyon jól tudta a bíróság minden tagja, hogy az előterjesztésben egyetlen szó igazság nincs, okfejtése, következtetései képtelenek. Hogy mégis teljesítette Eötvös körelmét, annak kizárólag az volt az oka, hogy annak a bűnpalástoló liga által hónapok óta hangoztatott kételynek és gyanúnak legkisebb árnyékát is eloszlassa, mintha rituális gyilkosságot akarna szándékosan a gyanúsítottak terhére bebizonyítani, s mintha nem egyedüli célja volna a tiszta igazság felderítése.

A törvényszék tehát az ügyészség indítványának kikérése után az exhumálás! s a holttest újbóli szakértői megvizsgálását elrendelte. Az ügyészség nemcsak nem ellenezte, hanem a maga részéről is kívánatosnak tartotta azt. Ez csak természetes, hiszen erre nézve Eötvös már jó előre megállapodott. Kozmával, sőt abban is, hogy Havas kir. ügyész Scheuthauer Gusztáv, Miháلكovics Géza és Belky János egyetemi tanárokat fogja javasolni szakértők gyanánt. (Az Eötvöshöz legközelebb álló „Egyetértés” már november 19-iki számában közölte, hogy a királyi ügyészség Scheuthauer és Miháلكovics tanárokat ajánlja szakértőkül.) A törvényszék ezt az indítványt is elfogadta, nehogy esetleg más szakértők kirendelésével eljárását a bűnpalástoló liga gyanúsításának újból kitegye.

Eötvös ezekután bűbájos ártatlansággal veti fel a kérdést:

„Miért éppen ezeket a tanárokat? Ezt sohasem tudtam meg, igaz, hogy nem is kérdezősködtem utána.” (III. 32.)

Vajjon, ha véletlenül más egyetemi tanárokat rendelt volna ki a törvényszék, s nem azokat, kiknek személyében Eötvös az ügyészséggel előzetesen megállapodott, s vajjon ha azok a védelemre nézve kedvezőtlen véleményt mondanak, akkor se lett volna kíváncsi Eötvös, hogy miért éppen őket rendelték ki? Alig hiszem. Szegény szakértőknek, akik nem az ő kedve szerint mondtak volna szakvéleményt, tudatlanságát, elfogultságát, lelkiismeretlenségét szélteben hirdette volna a sajtónak és a védői széknek nyilvánossága útján!

III.

A ZSIDÓSÁG MAGATARTÁSA. – AMIDŐN A ZSIDÓSÁG TELJESEN SZOLIDÁRIS AZ ESZLÁRI SAKTEREKKEL, A KERESZTÉNY MAGYARSÁG BÖLCS MÉRSÉKLETET TANÚSÍT. – A TAPOLCAIKÉRVÉNY. – ANTISZEMITA TŰNTETÉS POZSONYBAN. – POZSONY MEGYE TERÜLETÉRE ELRENDELİK A STATÁRIUMOT. – A STEFEZIUS” BÉLYEGEK. – ADOLF MÓZES DREZDAI FŐRABBI HIÁBAVALÓ INTELME A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓKHOZ. – AZ EGYENLŐSÉG MEGINDÍTÁSA. – A LAP ÚTSZÉLI HANGON TÁMADTA A MAGYAR IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁST ÉS A HATÓSÁGOKAT. – AZ ORSZÁGGYŰLÉSEN ÚJBÓL ELŐSZEDTÉK A TISZAESZLÁRI ÜGYET. –

MEZEI ERNŐ INTERPELLÁCIÓJA. – PAULER IGAZSÁGÜGYMINISZTER VÁLASZA.

Mielőtt rátérnék annak leírására, hogyan folyt le havas, esős, zord decemberi napon a tiszaezlári exhumálás, hogyan háborították meg újból síri nyugalomban az eszlári temető ismeretlen halottját, és szedték széjjel csontjait tudományos bűvárkodás céljaira és mit láttak a tudományos orvosszakértők, előbb a tiszaezlári per történetének teljessége kedvéért röviden ismertetnem kell a zsidóság magatartását a csonkafüzesi szemlétől az exhumálás idejéig, s azt követően az 1883. év elejéig.

Az előző fejezetekben részletesen reámutattam, hogyan idézte elő a zsidóságnak a tiszaezlári perben a gyanúsítottakkal vállalt teljesen indokolatlan és a bűnpalástolásig menő szolidaritása az antiszemitizmust, amely addig Magyarországon teljesen ismeretlen fogalom volt, s amelynek itt nem volt semmi talaja. Ideértam ennek a pár hét alatt kifejlődött antiszemitizmusnak első kirobbanását, az eltűnt Solymosi Eszter ruháiba öltöztetett csonkafüzesi hulla feltalálásának hírére. Elmondottam, hogy a magyar nép józansága, bölcs mérséklete, hogyan őrizkedett ennek az antiszemitizmusnak erősebb kitérőseitől, s ezzel szemben a zsidóság pogromok rémhírével, állítólagos zavargásoknak hazug és túlzott híreszteléseivel és napról-napra provokálóbb magatartásával, hogyan kísérelte meg beugratni a keresztény magyarságot olyan erőszakoskodások elkövetésébe, amelyek miatt aztán teletármázhatták volna a világsajtót, s úgy állíthatták volna be a tiszaezlári pert, mint az antiszemitizmus vérvádját az egész világ zsidósága ellen. Amint látta az olvasó az előzőkben, mindez nem sikerült, a magyarság nem ugrott be a provokálásnak, s bölcs nyugalommal és a bírói igazságszolgáltatásba vetett bizalommal várta a tiszaezlári per befejezését. Egyenesen csodálatraméltó az a nyugalom és türelem, amellyel az egész magyarság várta a tiszaezlári perben az igazságos ítéletet, s dacára annak, hogy a napilapok a holttestcsempészlet vakmerő részleteinek leírásával az ügyészség botrányos szerepének, a bűnpalástoló szövetkezet üzelmeinek ismertetésével, Eötvösnek a magyar igazságszolgáltatást és közigazgatást az egész világ előtt meghurcoló beadványainak le-közlésével bő anyagot szolgáltatottak a legnagyobb felháborodásra és izgalomra, hónapokon keresztül még sem volt az egész ország területén még csak antiszemita tüntetés sem.

Vajjon ha az olasz és a francia temperamentumra gondolunk, elképzelhető-e, hogyha olasz vagy francia földön folyik a tiszaezlári per, olyan nyugalommal kíséri a közvélemény az igazságszolgáltatás félrevezetésére és feltartóztatására irányuló vakmerő üzelmeket, amilyennel a magyar közvélemény kísérte?

Ahogy az egész magyarság viselkedett a tiszaezlári per folyama alatt, örök büszkeségére és dicsőségére válik minden időkből és hiába hurcolták meg Eötvös, Havas és társai a magyar igazságszolgáltatást és közigazgatást az egész világ előtt, hiába tüntették fel Magyarországot a középkori barbárságok, inkvizíciós kínvallatások állati brutalitások hazájának, nincs az egész művelt világon nemzet, amely méltóságteljesebb nyugalommal, önmérséklettel, türelemmel és józansággal viselkedett volna, mint a magyarság.

A tiszaezlári per ideje alatt jóformán a jámbor naivsággal megszerkesztett „tapolcai kérvény” volt az antiszemitizmus legerősebb kitérője, legerőteljesebb megnyilvánulása.

Két vidéki földbirtokos, Vadnay Andor zankai és Keöd József balatonfüredi lakosok, 10-15 balatonvidéki plébános és ref. lelkész, egy-két ugyancsak balatonvidéki ügyvéd, gazdatiszt, körjegyző által 1882 július hó 31-ik napján Tapolcára zártkörű magánértekezletet hívtak össze, azzal a céllal, hogy a magyar országgyűlést a zsidók feltétlen emancipációját kimondó 1867. XVII. törvénycikk részbeni megváltoztatására hívják fel.

A tapolcai összejövetelen résztvevők, körülbelül kétszázan elfogadták a Vadnay Andor által előterjesztett határozati javaslatot, amelyben kérték, hogy a képviselőház mondja ki:

1. Hogy az 1867. XVII. törvénycikket, mint elhibázottat visszavonni szükségesnél: tartja, mivel a zsidóság magát, főként a keresztényeket megalázó tisztátalansági tan fenntartásával, népfajként különíti el a keresztény magyarságtól.

2. Hogy addig is, míg e törvényt a magyar nemzeti érdekekkel megfelelővel helyettesíti, a külön zsidó felekezeti oktatást és nevelést megszünteti.

3. A zsidó fajt Magyarországon ingatlan vagyon szerezhetségétől és bírhatásától eltiltja.

A jámbor vidéki földbirtokosok, plébánosok, lelkészek, ügyvédek naiv hitükben komolyan gondolták, hogy a liberalizmus virágkorában a magyar országgyűlésen akár Tisza Kálmán szabadelvű pártjában, akár Irányi Dániel és Mocsáry Lajos függetlenségi pártjában akadt Istóczy és Ónodyn meg legfeljebb még egy-két képviselőkön kívül más is, aki ezt a kérelmet magáévá tenné!

Ez a tapolcai kérvény volt tehát a lelkekben általánossá vált antiszemitizmus egyetlen támadó külső megnyilatkozása 1882 július elejétől szeptember végéig.

Szeptember végén azután, amidőn az Eötvös által Havas pártfogása mellett a vizsgálati eljárás ellen indított hajsza tetőfokát érte el, bemocskolva, meghurcolva a magyar igazságszolgáltatást az egész világ előtt, a zsidók elleni felháborodás és ellenszenv éppúgy kirobbant, mint a csonkafüzesi hullacsempészet feltalálásának hírére.

Szeptember 28-án, aznap, hogy a szabolcsmegyei szolgabírák és csendbiztosok állítólagos kegyetlenkedéseiről a Soós Kálmán által nyújtott s a „Pester Lloyd” által nyilvánosságra hozott adatok alapján a külföldi sajtó „Folter in Ungarn” című cikkekben barbár ázsiai népnek bélyegezte a magyar nemzetet, Pozsonyban és környékén antiszemita zavargások törtek ki. E zavargások, amelyek Pozsonyban több napon át ismétlődtek, s közvetlen környékén is szórványosan megújultak, a zsidók hangos szidalmazásában, ablakbeverésekben és az ezáltal keletkezett zavart kihasználó csöcselék fosztogatásában nyilvánultak, anélkül azonban, hogy egyetlen zsidónak is testi épségben baja történt volna.

Ezek a tüntetések csakis a nagyobbára németektől lakott Pozsony környékére lokalizálódtak. A magyar lakosság továbbra is bölcs, józan és higgadt nyugalomban maradt, s a zavargások példája egyáltalán nem hatott rá. Magyarok által lakott vidéken ezekben a napokban sem volt sehol semmiféle tüntetés, ékes bizonyosságául annak, hogy nálunk az antiszemitizmusnak a legkisebb talaja sem volt.

Természetesen a zsidóság a sajtója útján a legnagyobb mértékben túlozta ezeknek a pozsonyi zavargásoknak a jelentőségét. A „Pester Lloyd” és „Egyetértés” az állítólagos zsidóellenes zavargásoknak egész sorozatáról számoltak be az ország egyes vidékein. Mindezekről azután megállapítást nyert, hogy pusztá koholmányok voltak. A központi izr. iroda minden rémlátó zsidópanaszra, oltalomért, orvoslásért a kormányhoz szaladt. Véres zavargásokat jelentettek egyes helyekről, s később kiderült, hogy ott nemcsak még egy ablakbeverés sem történt, de a legkisebb tüntetés sem. Célzatosan lármázták tele a világot ezekkel a túlzott rémhírekkel, hogy az üldözöttnek feltüntetett zsidók mellett hangulatot teremtsenek.

Egyes lapok már véres «pogromokról is írtak, ugyanazzal a célzattal, amellyel a csonkafüzesi hullacsempészet felbukkanása után itt-ott lefolyt tüntetéseket igyekeztek felfűjni, katonaság kirendelését követelve a tüntetések színhelyére. Most pedig már egyenesen statáriumot követeltek, s Tisza Kálmán az ország pénzügyi egyensúlya érdekében nem merte megtagadni tőlük, sőt a fennálló törvényes gyakorlat ellenére Pozsony megye területére elrendelte azt anélkül, hogy a törvényhatóság kérte volna annak elrendelését.

A teljesen indokolatlan statárium elrendelése miatt a liberális eszméknek nem kisebb képviselője, mint Mocsáry Lajos interpellálta meg Tisza Kálmánt a képviselőház október 10-iki ülésén, szóról-szóra mondván, hogy „a statárium elrendelését a pozsonyi események nem indokolják, mert ott nem volt egyéb, mint kihágás és az utcai csöcselék zavargása. Az életbiztonság megtámadásáról szó sem volt Pozsonyban, annál kevésbé a megye területén. Amit a lapokban megjelent sürgönyök mondtak a pozsonymegyei zavargásokról, annak a háromnegyed része valótlan, a többi pedig a legnagyobb mértékű túlzás”.

Tisza Kálmán az interpellációm adott válaszában kénytelen volt beismerni, hogy „hála

Istennek, azok a kihágások, amelyek elkövetettek messze túlmaradnak azok mögött, melyek azon időben azt lehet mondani kivétel nélkül minden hírlap telegrammjaiban jelentettek”.

A pozsonyi zavargások után nem fordult elő egyetlen egy zsidóellenes zavargás sem az egész ország területén a tiszaezlári per egész folyama alatt, egészen az ítélet kimondásáig, 1883 augusztus elejéig.

Hosszú hónapokon kérésziül az antiszemitizmusnak egyetlen külső megnyilvánulása, az úgynevezett Stefezius-bélyegek használatában állott. A Stefezius-bélyegek ellipszisalakú, körülbelül egy régi forint nagyságú, kékszínű bélyegek voltak, középen fehér betűkkel „Stefezius” felirattal, a széleken pedig ugyancsak fehér betűkkel egy körirat. Felül „Gaz zsidókban a legfőbb baj”, alul: „Nem a vallás, hanem a faj”. E bélyegek tervezője Stefezius, más néven Zarándy A. Gáspár, a legérdekesebb egyéniségek egyike volt, akik e korban éltek. Római szent birodalmi lovag Stefezius Antal huszárcapitánynak a fia, cseh eredetű és nemesi családból származott, Bigott katolikus, aki később a kilencvenes években és 1900 után is gazdag publicisztikai tevékenységet fejtett ki

A bűnpalástoló szövetkezetnek és Eötvösnek nem is tetszett ez a csendes ártalmatlan antiszemitizmus, ők véres zavargásokban, fosztogatásokban remélték és várták az antiszemitizmus kirobbanását, olyan erőszakosságokban, mint amit a pozsonyi zavargások idején a napilapokban koholt táviratokban megírtak. Ezért kísérelték meg kihívó magatartásukkal különösen Nyíregyházán és Szabolcs megyében napról napra az antiszemita kitérőket előidézni, hogy azután hivatkozva arra, hogy a nép hangulata az igazságszolgáltatás szabadságát veszélyeztetné, a bíróküldést kieszközölhessék, s hogy ha ez nem sikerülne, arra hivatkozhasanak, hogy a nyíregyházi törvényszék a közhangulat hatása alatt tartja fogságban és esetleg ítéli majd el az ártatlanul gyanúsított zsidókat.

Nem sikerült a keresztény magyarságot a zsidóság ellen semmiféle erőszakosságra beugratni, s a bűnpalástoló ligának a legnagyobb fájdalommal kellett tudomásul venni, amidőn Tisza Kálmán a Csernátony interpellációjára október 12-én adott válaszában kijelentette, hogy a Tiszaezlár vidékén lévő népnek jó lelkülete semmi okot nem ad, hogy az eljárás ne ott fejeztessék be.

A bíróküldés reményéről azonban még ennek ellenére sem tettek le Eötvösök.

Eötvösnek a kir. ügyészség támogatásával a vizsgálati eljárás ellen indított hajszájában a zsidóság sajtója a „Pester Lloyd”-dal az élén derekasan kivette a részét. És attól kezdve, hogy Eötvös védői tevékenysége az ügyvédi hivatást bűnpártolássá aljasította, rendszerré váltak az országban a becstelen támadások mindazok ellen, akik a részrehajthatatlan igazságot és a bűn megtorlását követelték.

A bűnpalástoló liga üzelmeinek támogatására Eötvös védői működésének megkezdése óta a zsidóság körében országos pénzgyűjtés folyt – sub titulo – a védelem költségeire, amelyeket az eszlári gyanúsított zsidók szegénysorsú családja nem tudott fedezni.

A zsidóságnak szolidaritása az eszlári gyanúsított zsidókkal abban a mértékben nőtt és erősödött, amily mértékben nőttek és erősödtek a gyanúokok, amily mértékben szaporodtak a bizonyítékok arra nézve, hogy Solymosi Eszter meggyilkolásában és a holttest csempészettel üzőtt komédiában bűnösök.

És akkor, amikor a bűnpártoló liga. a kir. ügyészség vezetése és irányítása mellett a vizsgálati eljárás ellen indított hajszával kísérelte meg a vizsgálat eredményét megérőtleníteni, megghiúsítani, amidőn a hajszá tetőpontján volt, s ott állottak a hamis vádak és rágalmak középpontjában, egy kiváló, a zsidóság jövő érdekeit élesen meglátó, minden fanatizmustól ment, nagyműveltségű, az egész Németországban magas tekintélyben álló tudós főpap, Adolf Mózes, drezdai főrabbi, a „Zeitgeist” szeptemberi számában egy terjedelmes cikkben emelte fel intő szavát a magyarországi zsidósághoz, s emelt óvást a zsidóságnak a tiszaezlári perben tanúsított magatartása ellen.

„A zsidóságnak – írja Adolf Mózes – a világ minden részében a föld minden országában,

de különösen jelenleg Magyarországon, őszintén be kellene látnia, hogy hitsorsosaik büntetteinek félnék rejtegetése és eltitkolása által önmaguk okozzák azt, hogy egyesek rosszasa az összes zsidóságra egyetemlegesen hárítatik és azért felelősségre is vonatkoztatják. Mindaddig még nem bírtunk azon szokásunkkal szakítani, hogy az igazságszolgáltatás kezébe jutott zsidó hamisítóknak, uzsorásoknak vagy gyilkosoknak az őket fenyegető büntetés alól való megszabadítására minden erőnkől ne működünk közre, csupán azért, hogy ne mondhassuk, hogy egy zsidó zár alatt van, vagy hogy az akasztófán halt meg. Ha egy zsidó hamisan eskszik, vagy ha felgyújtja saját házát, vagy boltjai, erőszakos fajtalanságot követ el, vagy gyilkosságra vetemedik, azonnal feltámad bennünk a félelem, hogy egy zsidó gazsága mindnyájunk szégyenére válik. Azon szokásunk, hogy büntető feleinket védelmezni óhajtjuk, reánk nézve sok rossznak volt okozója. Nem mondják alap nélkül: Látjátok a zsidók nem engedik övéiket az igazságszolgáltatás keze által megfenyítettetni. Elrejtik a bűnösöket, legjobb meggyőződésük ellenére védik azokat, pénzt tesznek össze, hogy megszabadítsák a börtöntől, megvesztegetik a bírakat, az esküdteket, hogy a zsidó bűntevőket felmentsék. Az állam törvénye elveszti rájuk nézve kötelező erejét, mihelyst fennforog annak szükségessége, övéiket bünténynek következménye alól elvonni.

A magyar zsidóknak tehát köteleységétien állana minden erejükől odahatni, a sötétségbe világosságot szerezni, melyben a Solymosi Eszter halála lepleztetik. Az isten szerelméért, semmit se titkoljanak el, ne törekedjenek arra, hogy a törvényes vizsgálatot tévútra vezessék. Ha büntény forog fenn, bűnhődjék az a büntető törvény teljes szigorával. Ha az elfogott zsidók gyilkosságot követtek el, kötéltre velük. Rabbinusok és hitközségek részesek lesznek a gyalázatos tényben, ha nyílt, becsületes vallomások által nem működnek közre, hogy a titok fátyola fellebbentessék. Minden zsidó Magyarországon, ki valamit a tényállásról tud, jelentkezék önkéntesen a törvényszéknél, s minden utógondolat nélkül tegyen vallomást. Úgy látszik, hogy eddig e tekintetben a zsidók Magyarországon nagyot vétkeztek!”

„Egy főrabbi írta ezt a cikket, aki nem dolgozó társa a »Függetlenség«-nek – írta a »Függetlenség« szeptember 26-án –, olvassák el a saktervédő és bűnpalástoló lapok egyetemesen a védő urakkal és az ügyészséggel. Talán a főrabbi meggyőzi őket, hogy van magasztosabb elv is, hatalmasabb cél is, mint a bűnöst megmenteni és az igazságot kötni fel az akasztófára, mellé pellengérnek odaállítani Hungáriát, amint kínzóeszközökkel föléleszti a középkort.”

Dehogy is győzte meg őket a főrabbi bölcs, mély erkölcsi alapokra fektetett szava! Egyszerűen elhallgatták az összes napilapok az Adolf Mózes cikkét. Egyedül a „Budapesti Hírlap” közölte le szeptember 27-én, ezzel a bevezetéssel:

„Alább közöljük Adolf Mózes főrabbinak állítólag a »Zeitgeist« című lapban megjelent véleményét. A közvélemény akár »verő«, akár »boue trováto«, mindenesetre jellemző akkor, midőn Eszláron a dolgok valakinek a befolyása révén oly furcsa fordulatot készülnek vonni.”

Pár héttel Adolf Mózes cikkének megjelenése után, december 20-án, Lembergben tárgyalták a zsidó Ritter Mózes és társainak gyilkossági ügyét, aki egy állítólag vele szerelmi viszonyt folytatott leányt kegyetlenül, baltával meggyilkolt és a szerelmi viszonyuk elárulására alkalmas négyhónapos méhmagzatot a szerencsétlen nő holttestéből kivágta. E per folyamán a galíciai zsidóság magatartása teljesen hasonló volt a magyarországi zsidóságnak a tisztaeszlári perben tanúsított magatartásával. Ott is mozgásban volt az egész tussolási apparátus, Tanúkat vallomásaik megváltoztatására bírtak, s azután a vádlottak tanúi ugyanazzal a kifogással álltak elő a tárgyaláson, mint a tisztaeszlári ügyben; a csendőrök veréssel kényszerítették őket a vallomásra. Ott is megtámadták az első hullaszemle hitelességét és követelték a hulla exhumálását. Csak az ügyészség nem vállalkozott a bűnpalástolás fővédnöki szerepére, hanem szigorúan követelte a bűnösök megbüntetését, akiket azután a bíróság halálra is ítél. A lebergi bűnper is igazolta Adolf Mózes igazságát, amelyet kíméletlenül vágott oda hitsorsosai szemébe.

A bölcs intellemtnek, az igazság leplezetlen feltárásának dehog is volt foganatja! Dehog is hallgatott a bölcs szóra a Szabolcsi által fanatizált magyar zsidóság nagy része! Hiszen még olyan szellemi vezérei, mint Acsádi Ignác és Mezei Ernő is teljesen egyetértettek a szertelen Szabolcsi vad és eszközökben nem válogatós fanatizmusával. A bűnpalástoló liga rágalomhadjárata még hevesebben tombolt, mint ezelőtt, s Adolf Mózes szavának egyenlő értéke volt előttük a Verhovay Gyuláéval.

Október havában a „Pester Lloyd” egy cikksorozatot közölt Puffke Lipnitzki, a prágai „Politik” című napilap szerkesztőjének tollából. A cikksorozat a „Czäs” című krakkói lengyel zsidó lapban jelent meg először, s a „Pester Lloyd” sietett azt átvenni, pedig Puffke Lipnitzki éppen azért helyezte el más lapnál azokat, mert saját lapjában, a „Politik”-ben nem merte közzétenni. A „Pester Lloyd” mindent mert ezekben az időkben! Egyébként a cikksorozat azt igyekszik bizonyítani, hogy lehetetlen a zsidókról a haladás szellemétől áthatott művelt XIX. században ily gyilkosságot feltételezni. Solymosi Eszter tehát hihetőleg az antiszemita által gyilkoltatott meg. Ebből kiindulva azután a leghihetlenebb, legvakmerőbb hazugságokat, ferdítéseket tartalmazza, többek között a leánya elvesztésén gyászbaboruló szerencsétlen Solymosinét is támadja, s őt becstelen, aljas nőnek írja le.

A Puffke Lipnitzki cikksorozata után azt képzelhette volna az ember, hogy otromba rágalmak, szennyes, csatornaillatú szidalmak orgiája ebben jutott el tetőpontjára.

Pár hét múlva azonban bebizonyította néhány magyar újságíró, hogy a Puffke Lipnitzki cikksorozatának hangja finom és válogatott ízlésű, ahhoz képest, amelyet meghonosítottak most már saját külön, nemcsak leplezetlen, de kimondottan zsidó sajtójuk hasábjain.

November elején megindítottak a tiszaezlári bűnvizsgálat elleni vakmerő és alávaló támadásaik újabb eszközül „Egyenlőség” címmel egy korcsmai hangú hetilapot.

Az „Egyenlőségét mint felelős szerkesztő: Bogdányi Mór ellenjegyezte, aki pár hónappal előbb még Verhovay „Függetlenségének volt szorgalmas és magát írásaiban a magyarsággal asszimilálódott érzelműnek és gondolkozásban összeforrottnak valló cikkírója. Amint annak idején felemlítettem, ugyanez a Bogdányi, Tisza Kálmánt a „Függetlenség”-ben élesen támadta a zsidóbevándorlás korlátozását követelő szatmári kérvénnyel szemben elfoglalt álláspontja miatt. Bogdányi mellett azonban az „Egyenlőség” totum factuma, szellemi irányítója Weinstein-Szabolcsi Miksa volt, aki újságírói pályáját, mint említettem, a „Debreczeni Ellenőr”-nél kezdte. Ez a lap azonban, miután napról-napra csúnya kudarcokat vallott Szabolcsinak a tiszaezlári perről koholt fantasztikus hazugságai miatt, végül is megsokalta Szabolcsi felelőtlen ténykedéseit és elbocsátotta a munkatársai sorából. Ekkor azután Szabolcsi véglegesen Nyíregyházán telepedett meg, mint a bűnpalástoló liga főtitkára, Eötvösnek famulusa és ötletkölcsonzóje. Ebben a minőségben volt kezdettől fogva a bűnpalástolás céljaira alapított „Egyenlőség” nyíregyházi levelezője.

Az „Egyenlőség” első évfolyamainak lapjai már megsárgultak, s a tartalmuk régen a feledés homályába merült. Az olvasó előtt azonban nem állhat tisztán és történeti hűséggel annak a minden elvetemültségre képes bűnpalástoló ligának a munkája anélkül, hogy ne ismerné meg ezt a szellemi szemétdombot, legalább néhány szemelvényből.

Első számában „A rituális bünt csináló banda” című cikk többek között írja:

„A magyar nemzet nevében emelünk szót a gázságok ellen. Igen, hirdetni fogjuk a hazafiság lángnyelvével, hogy az, amit hónapokon keresztül Nyíregyházán művelnek, egy a nemzet félrevezetésére célzó gyalázatos merénylet az emberiség legszentebb vívmányai: a szabadság, egyenlőség és igazságszolgáltatás ellen, s nem fogjuk letenni a tollat, míg le nem álcáztuk a szentségtörő klikket, mely rituális gyilkosság köpenye alatt gyilkot rejt Magyarországon egyik leghazafiasabb felekezete ellen.

Meddig fogják még gyalázni e cudarok gálád visszaélésükkel a nemzöt géniuszáat?”

Az első szám egyébként Kozma és Havas dicséretét zengte csaknem minden sorában.

Kozmára vonatkozóan Bogdányi ezeket írja:

„Mit ér az alkotmány, a parlament, szóval az egész kormányzati gépezet, ha egy pár zsidóért szomjazó ripők magát az igazságszolgáltatás egyik legkiválóbb tagját arra kényszerítheti, hogy jogos meggyőződése ellenére is vád alá helyezést indítványozzon ott, hol annak helye nincs. Vagy nem a törvénnyel üzött legfrivolabb packázás-

e az, mikor az igazságszeretete, műveltsége, nemes gondolkozása alapján a nemzet közbecsülését kiérdemlőit férfiút, Kozma Sándor főügyész urat kényteleníthetik, hogy jobb tudomása ellenére is tegyen vádindítványt.”

A lap tartalmának díszjelei mégis a Szabolcsi nyíregyházi levelei voltak. Az ifjú talmudista színes, keleti fantáziájának remekei ezek egytől-egyig.

Vogel Amsel tiszalöki sorsáról például azt írja, hogy belökték egy disznóólba, hol a kifáradt és kiéhezett ember a sertések közt el is aludt.

Ez azonban csak a szelídebb hazugságok közül való. Nem riadt vissza Szabolcsi a legvakmerőbb rágalomtól sem, amelynek gyártásában találékonysága kifogyhatatlannak bizonyult.

„A jószívű vizsgálóbíró – írja Szabolcsi – lóra való 50 forintot ígért Grósznének, ha oda írja nevét egy bizonyos írás alá, mely azt tartalmazta, hogy Grósznének nincsen semmi panasza Bary ellen és melyben Grószné tagadja még azt is, hogy a helység házában le volt tartóztatva. Csakhogy ám Grószné becsületes asszony és nem hagyta magát megvesztegetni!

Buchta Gottfriedné semmi áron nem akarta azonosítani magát azon váddal, mintha ő lett volna az, aki a hullát Eszter ruháiba öltöztette. Pedig Bary és a neki asszisztáló törvényszéki bíró annyiszor mondták neki, hogy adnak nekik több pénzt, mint amennyit a zsidók adtak.

... hallották úgy tizen, midőn Buchtáné a dolgot nekem elbeszélte.”

A továbbiakban leír egy jelenetet, amikor Ónody, a katolikus pap és a községi bíró bezárkóztak Smilovicssal egy külön szobába, s mikor Smilovics kijött, kezében egy csomó bankjegyet látott, örömeiben el is ejtett párat, „látták ezt többen is, mert nem tudta oly gyorsan felszedni, hogy egynéhányan észre ne vették volna.”

Az „Egyenlőség” első számában jelezte egyébként, hogy munkatársai Acsády Ignác, Hevesi József, Vészi József, Kenedi Géza, Kiss József, Mezei Ernő és Volf Vilmos.

„A rituális bünt csináló banda” cím alatt az „Egyenlőség” állandó rovatot nyitott és szórta az ocsmányabbnál ocsmányabb szidalmakat a nyíregyházi törvényszékre és valamennyi hivatalos hatóságra, amely a bűnpalástolásra hajlandónak nem mutakozott. A második számban (XI. 12.), többek közt, ez olvasható e rovat alatt:

„A Bakonyban nincs annyi vesszőfája, mint amennyi szükséges volna a tiszaezlári vérvádat hazudó banda gazságainak ostromozására.

A pimaszságok pocsolójából merített fondorlatok egész özönével lepik el a szegény magyar nép elbolondítására alapított botrányt hajhászó újságledőjüket, melyhez a zsidókról rágalmozási hazudozásuk annyi undorító trágársága tapad.

... S miért teszik mindezt?

Azért, hogy azt, amit a könnyelműség orgiái közt élveztek, a fosztogatás vérengzései közt ismét megszerezhessék. A zsidók vagyona, s nem vallása a szálka, mely kaján szemüket szúrja. Pénzt akarnak, hogy ingyen élhessenek és munka nélkül dőzsöljenek bor és kártya mellett a szabad szerelem ölelései között.”

Ebben a számban olvashatók Szabolcsi tudósításaiból mindazok a fantasztikus mesék, amelyeket Eötvös könyvében „A tiszaezlári titkok” fejezetében jól átfésülve feldolgozott.

A november 19-i számban, akkor amikor Eötvösnek az exhumálás elrendelése iránti beadványa egy félévvel kitolta a végtárgyalás idejét, amikor köztudomású volt, hogy a bűnpártoló liga mindent elkövetett a tiszaezlári ügy beszüntetésére, volt bátorsága Bogdányinak így írni:

„Követeljük a bosszuló igazság nevében a nyilvános végtárgyalás mielőbbi megtartását, hogy megkapjuk azt a rég kiérdemelt végdöntést, mely a teljes lealcázás pellengéjére lódítja a cégéres gazembereket. A lealcázás hajnalpírja előre bocsátja vérsugarait. A katasztrófa előestéje előtt állunk. Remegjétek!”

Ugyané számban nekitámad durván Pauler igazságügyminiszternek, amiért vizsgálatot indított Havas ügyész ellen Karancsainak hamis tanúzásra felbújtása miatt:

„Melyik törvénynél fogva erzte magát feljogosítva Pauler úr a fegyelmi vizsgálat megindítására egy kii ügyész ellen, ki elsősorban az állami főügyészség fegyelmi hatósága alatt áll?

Mert hát a magyar igazságügyminisztert olyan jól informálták, hogy most kereken hiszi azt, amit a világ minden elfogulatlan gondolkozású embere a szenvedélyek felkorbácsolására szánt dajkamesének tart, hogy t. i. a zsidók Tiszaezláron rituáliter gyilkoltak, a magyar állam főügyésze pedig, aki a helyszínén volt és betekintést tett az antiszemita banda vérvádat hazudó üzemibe; az erős meggyőződés férfias bátorságával állítja, hogy Eszláron rituális gyilkosság nem történt.”

Egy későbbi (XII. 3.) számában azt a valótlanosságot írja meg az „Egyenlőség” a „Hírek”

rovatában, hogy „Karancsay már maga visszavonta a Havas ellen emelt ama vádját, hogy az ügyész őt fenyegetésekkel arra kényszerítette volna, hogy Bary ellen kompromittáló nyilatkozatot tegyen”.

Az a korcsmai hang, ahogy Adamovics tiszaezlári római katolikus lelkészről írt Bogdányi, arról az Adamovicsról, aki, bár a tiszaezlári per az ő információja alapján került először a közérdeklődés előterébe, a per egész folyamata alatt a szószékről a népet nyugalomra és a bíróság ítéletének nyugodt bevárására intette, – annyira felháborító, hogy nem lehetett volna a legkevésbé sem csodálkozni, ha az eszlári katolikus lakosság véres tüntetésben bosszulja meg a zsidó lakosságon Bogdányi vakmerőségét.

„Nincs az az erkölcsi sülyedés – írja –, mely nagyobb undort terjesztene, mint mikor az Isten szolgálja részeg siheder módjára félreüti süvegét és olyan káromlásokat visz véghez, minőket csak a bünbarlangok feslett condrai dőzsölés közben szoktak kurjongatni.” (XI. 19.)

Természetes azonban, hogy az „Egyenlőség” szótárának legocsmányabb kifejezéseivel, legelvetemültebb rágalmaival az én személyem ellen fordult.

„Annyit elárulhatok már most – írja Bogdányi az „Egyenlőség” december 17-i számában –, hogy Bary úr egyszer majd még irigyelni fogja az eszlári sakterek sorsát.”

Kihasználva azt a helyzetemet, hogy sajtópert a sok rágalom miatt csak az igazságügyminiszter felhatalmazásával indíthatok, az igazságügyminiszter pedig, nehogy az általános izgalom a tiszaezlári perrel kapcsolatban az esküdszéki tárgyalások által fokozódjék, a felhatalmazást meg nem adta, a legvakmerőbb, a legkihívóbb arcátlansággal azt hazudta, hogy én nem akarok sajtópert s hogy a felhatalmazás iránti kérvényemet visszavontam.

„Most meg arról értesülünk, írja (XII. 17-én), hogy Bary úr már megint nem kívánja a sajtópert. Hát micsoda eljárás ez? Ha igazán olyan nagyon ártatlan a vizsgálóbíró úr, miért nem követeli a megtorlást? Ne kíméljen bennünket, mert bizony mi sem kíméli úk őt és nem fogjuk kímélni addig, amíg az ártatlanságát be nem bizonyítja.”

Igy képzelték el az „Egyenlőség”-nél az igazságszolgáltatást. Valakit rágalmak özönével megtámadnak. Tessék bebizonyítani, hogy azok nem igazak, különben a rágalmatokat igaznak kell tekinteni. Vajjon, ha a tiszaezlári perben a nyíregyházi törvényszék is így gondolkozik, mi történt volna a gyanúsított eszlári zsidókkal, akik csupán azért menekülhettek meg az akasztófától, mert Scharf Mórícnak a külső körülményekkel és a holttest-csempészet bebizonyított tényével egyébként támogatott és valószínűsíett vallomását elegendő bizonyítékul nem fogadta el a bíróság. Mit szolt volna az „Egyenlőség”, ha a nyíregyházi törvényszék azt mondja a zsidóknak: Bizonyítsátok be, hogy ártatlanok vagytok!

December 24-én átveszi az „Egyenlőség” a „Nemzet”-nek egy hírét a sajtóperre vonatkozólag, amely így szol:

„Az »Egyenlőség« sajtópere elmarad. Bary vizsgálóbíró a napokban azt a kérelmet terjesztette az igazságügyminiszter elé, hogy a sajtóper mellőztessék, annál is inkább, mert a nevezett lap szerkesztője, Bogdányi úr, Smilovics és Scharf Móríc tanúknak a pesti esküdszék elé állítása által a tiszaezlári ügyet a nyíregyházi törvényszék illetékessége alól el akarja vonni.”

Mindebből természetesen egy szó sem volt igaz. Az igazság, mint már említettem, az, hogy az igazságügyminiszter, magasabb államérdekből, nem adta meg a felhatalmazást a sajtóperek megindítására.

Ugyane számban, a karácsonyi ünnepen, mintha csak a kereszténység volna a zsidóság jóvoltából az emancipált, befogadott vallásfelekezet Magyarországon, azt kérdezi az „Egyenlőség” az ünneplő kereszténységtől: „Meddig fognak még visszaélni a magyar zsidók türelmével?”

1883 január 7-én tajtékozó dühhel támad újra ellenein, felém zúdítva a piszkolódásnak újabb szennyes áradatát:

„Hát még mindig nem volt elég abból a gabságból, mely az igazságszolgáltatás csarnokát a prostitúció undok bünbarlangjává tette, hol a törvények és a társadalmi élet tisztesség fogalmaival olyan szemérmetlen játékot

űznek; meddig hatalmaskodik még egy bűnbanda impertinenciája Magyarország alkotmányos vívmánya felett? Mikor lesz már vége a törvéncsavarás brutális erőszakoskodásának, mely ártatlanokat gyilkosokká bélyegez és a meztelenségével kérkedő bünt szabadságlevéllal látja el? Vagy örökké tartson az a szégyenletes komédia, melyet néhány gazember a néplázítás, vagyonrablás és földosztogatás céljából insceniált? Meddig fog egy üresfejű siheder a közvélemény megméltelyezéséből hasznot húzni és a becsület és érdem befekettetéséből tökélet verni?

A héten már ki is nyomozták azokat a visszaéléseket, amelyeket az aljegyzőségből vizsgálóbíróvá felfuvalkodott otrombaság, két becsületes magyar honpolgár irányában elkövetett...

A nyíregyházi törvénytörvényes szennylapjának a szó szoros értelmében ő szolgáltatva heteken át az eszközt a megélhetésre, minden nap újabb botrányt üzött Havas nevével, mert jól tudták, hogy állása tiltja (!) beszennyezni magát az ellene elkövetett cudarságok megfenyítése által.

A rettentő felháborodásra, a magyar igazságszolgáltatás csarnokát védelmező gáncsnélküli lovagnak a becsületes két magyar honpolgár a tiszadobi balászkok által tett, Heumann ügyvédi irodájában készült, s általuk csak aláírt panasz tartalma adott alkuimat.”

Amint már jeleztem, az e panasz folytán ellenem indított fegyelmi eljárás azzal végződött, hogy évek múlva a kir. ügyészség, egyszerű nyilatkozatom alapján, az eljárás megszüntetését indítványozta, mert jól tudta, hogy a panasz értelmi szerzője: Szabolcsi, az ő képzeletében születtek meg a koholt vádak.

Szabolcsi Miksa még a tiszadobi halászkokkal aláíratott és fentebb már szószerint leközölt Heumann-féle panaszban leírt szelídebb vádakot olyan vakmerő és képtelen rágalomokkal toldja meg, hogy maga is előrebocsátotta, miszerint tudósításai „könnyen fantázia merész szüleményeinek tűnhetnek fel”. Bizonyosságul tehát tanúkra hivatkozik, akiké! természetesen név szerint nem nevez meg. Erre azonban még az ő páratlan ügyessége sem volt képes hamis tanúkat szerezni. Hiszen, ha szerezni tudott volna, Havas kir. ügyész nem mulasztotta volna-e felvonultatni azokat egytől egyig az ellenem éppen általa indítványozott fegyelmi eljárásban?

De beszéljen maga a cikk. ítélje meg belőle az elfogulatlan olvasó, mire képes a fanatikus gyűlölet!

„A tiszadobi halászkok panasza Bary ellen teljesen igazolja az «Egyenlőség» mutatószámában megjelent tudósításomnak azon részét, mely a vizsgáló aljegyzőnek Tiszadobon viselt dolgairól szól és melyet megjelenésekor oly sokan kételkedve fogadtak, mert nem hitték, hogy a becsületes e neme is létezik.

Nem csodálkoztam tehát, ha sokan tudósításomban felhozott dolgokat a fantázia merész szüleményeinek találták, mert lehetetlennek tartották, hogy kulturáltan ilyenek megtörténhessenek.

Pedig megtörténtek egytől egyig, be tudom bizonyítani szorú szóra írott bizonyítványokkal, számtalan tanúval, kereszténnyel, zsidóval.

A vizsgálóbíró az öreg Nácsa Józsefnek, tiszadobi halásznak annyi pénzt ígért, hogy még unokái is boldogok lesznek (!), csak vallja azt, hogy fejnélküli hullát fogtak ki a Tiszából, melyet eltemettek és amely tény eltagadásáért az öreg Harstein zsidó pénzt adott a halászkoknak. De a becsületes halász ember nem volt megvesztegethető. Így fordult aztán Rácz Imre feleségéhez, kinek roppant pénzt helyezett kilátásba, ha ráveendi férjét, hogy fentemlített vallomást tegyen, ellenkező esetben elbúcsúzzhatik férjétől. Rácz Imrének magának pedig azt mondta a vizsgálóbíró úr:

„Haszontalan gazember, úgy megkínóztalak én tégedet Nyíregyházán, hogy bevallott még azt is, amit nem kellene.”

Tagadhatja-e ezeket a vizsgálóbíró úr? Nem. Még pedig azért nem, mert mindez tanúkkal, kifogástalan tanúkkal van igazolva.”

Ezekután elbeszéli Szabolcsi, hogy „Bary vizsgálóbíró úr Tiszadobán meghamisította a jegyzőkönyvet, ellenkezőjét írván be annak, amit Smilovics Jankói tanú vallott”. Majd a Vogellett történt kínzások új részleteit fedezi fel, elbeszélve, hogyan hajtották be a szaladó ló orra előtt Eszlárra, amelynek következményeképp „nyomorékká”, örök időre beteggé lett! Így lett Vogel betegségéből, amelyet Eötvös fantáziája sem mer három hétnél hosszabbra tenni, örökös betegség és nyomorékság.

Ugyanő számban Bogdányi Korniss Ferencet támadja durván, amiért Havas elleni hamis tanúságra felbujtás vádját Karancsával jegyzőkönyvbe mondatta.

„A nyíregyházi törvénytörvényes elnöke nem átalott fegyelmi vizsgálatot kérni oly tényekért, melyért Havas csak dicséretet érdemel! Milyen gaszágok történhetek a szegény zsidó sakterek elfogatása és kihallgatása körül, mikor egy köztisztviselő álló előkelő államhivatalnok ellen a perfídiának eme cudarságával mertek eljárni.

... a furfang gaszágainak éa gyalázó rágalmainak sem sikerült bűnösségüket rákenni egy férfiúra, kinek

jellemtisztaságát hiába dobálja sárral egy bitang betyár banda !

Háry úr et consortes jól kifundált hazugságokat csoportosítottak össze úgy, hogy arra a rágalomvárt felépíthessék anélkül, hogy a turpisság kitornyosuljon.*

Az „Egyenlőség” egy későbbi számában Szabolcsi Miksa Solymosinéről írja:

„... hajlandó vagyok elhinni azt is, hogy igazán hitte, hogy leányát zsidók ölték meg, de ezen hite és ártatlansága csak addig tartott, míg a tiszadadai hullát a Tiszából ki nem fogták. E perctől fogva Solymosinéval komédiát inscenált a rituális bünt csináló banda. Pénz, ígéretek, hízeltételek, kitérítések tartják az asszonyt lebilincselve még ma is és tartani fogják talán még egyideig, míg a banda bírja.

„Elhatározták tehát, hogy elkövetnek mindent, nem kímélnék semmit, vissza nem riadnak semmitől, sem alávalóságtól, sem büntől, csak hogy ez a hulla Solymosi Eszterének ne ismertessék fel.”

A Grósz Mártonnéval szemben elkövetett megvesztegetési kísérlet meséjéhez ragaszkodott legosökönyösebben Szabolcsi, csak az a csodálatos, hogy ezzel a váddal Eötvös nem jött elő eem a végtárgyaláson, sem a könyvében. Úgy látszik, Eötvös azt gondolta, hogy ezt a mesét már mégsem lehet tanult emberekkel elhitetni.

„Szentanútól hallottam – írja az »Egyenlőség« egy későbbi számában (1883. il. 4.), hogy egy ülési munkában látta Baryt a tiszaezslári helység házában, a vizsgálati orgiák épp legjavában folytak... Egyszerre csak hirtelen elsápad, elhallgat és csak a kezével int, hogy a tanúk távozhattak. Bary Grósz Mártonuét pillantotta meg az ablakon keresztül a helységháza udvarán. Gonosz kísértetek nem félhetnek annyira a keresztől, mint amennyire Bary, Grósznéétől; Már hónapokkal azelőtt lóra való 30 forintot ígért az asszonynak, ha aláír egy nyilatkozatot, mely szerint ő nem tud semmit, nem látott semmit és amit már mondott, az csak tévedés volt. Grószné az ajánlatot nem fogadta el ugyan, de sietett a megvesztegetési kísérletet velünk közölni.

A legfurcsább az, hogy Bary még nem is tagadhatja, mert Grószné magához vette az aláíratlan Bary által kiállított nyilatkozatot. Minap aztán Bary Eszláron lévén, magához hívatta Grósznéét, kit a bíró egy esküdt és Adamovics úr előtt kérdőre vont, hogy merészelt az hazudni, hogy ő neki 50 forintot ígért, mit aztán az újságba, már mint az »Egyenlőség«-be belöttek, mire az asszony egy cseppet sem ijedve meg, azt felelte, hogy hát ő arról nem tehet, hogy számhiba volt, mert ő nem 50, hanem 30 forintot mondott, ezt pedig csak nem tagadhatja Bary. Bary látva azt, hogy célt nem ér, célja kétségtelenül az volt, hogy az asszonyra ijesszen és az azután félelmében tagadni fog mindent tanúk elöli, az asszonyt szörnyű módon kezdte piszkolni.

... másnap a szegény zsidó asszony alacsony hajlékát egy hatalmas úr kereste fel, ki még rövid idővel azelőtt hatalmas úr volt. Bary József elment Grósznéhoz és sokáig és behatóan magyarázta neki, hogy hát úgy sem fognak neki hinni, jobb volna, ha hallgatna, meg szegény is, aztán gyerekei is vannak és egy néhány forintnak bizony jó hasznát vehetné.”

Szabolcsi – mint láthatja az olvasó – a legnagyobb vakmerőséggel hivatkozott állandóan nem létező tanúkra, okmányokra, a Grószné eseténél általam részéről aláírás végett készített állítólagos nyilatkozatokra. Tudta nagyon jól, hogy Tisza Kálmán igazságügyminiszterének jóvoltából a sajtóper ellen védve van és nem áll elő az a számára kellemetlen helyzet, hogy amikor bizonyítani kellene, kiderül, hogy az állítólagos tanúk és okmányok nem is léteznek.

Vakmerőségében később már odáig menit, hogy olyan emberek tanúságára is hivatkozott, mint Megyery Géza törvényszéki bíró, jól lúdvári, hogy Megyery nem veszi kezébe azt szennylapot és még kevésbé érdemesíti arra, hogy cáfolja annak vakmerő valótlanosságait.

Az „Egyenlőség” 1883 március 28-i számában Szabolcsi Miksa tudósításainak végén írja:

„Végül egy párbeszédet mondok el, melynek hitelességéért kezeskedem és amely drasztikus világot vet a viszonyokra, mely Bary és a törvényszék intelligens tagjai közt fönnáll, de bizonyítani látszik azt is, hogy Bary Tiszaezsláron nem az ő saját lábán járt, nem saját eszével gondolkozott, hanem csak eszköz volt, eszköze Korniss Ferencnek, kinek éppen ilyen emberre volt szüksége, hogy a sok visszaéléseket vele elkövettesse. Az említett párbeszéd, melynek csak töredéke jutott tudomásomra, a melynek hitelességéért ismétlem, kezeskedem, Lázár Kálmán kir. állam ügyész hivatalában folyt le, jelen voltuk az ügyészen kívül Megyery Géza törvényszéki bíró és Bary József törvényszéki aljegyző.

Lázár: Mit kezdjek én már most ilyen jegyzőkönyvvel, de hát hogy is készíthetett ilyen jegyzőkönyvet, hiszen a legutolsó díjnak is több értelemmel csinálta volna?

Bary: Kérem kir. ügyász úr, hátha ki lehetne javítani?

Lázár: Csak nem fogok az ön kedvéért jegyzőkönyvet hamisítani.

Háry: Nem is olyan nagy dolog, mint amilyennek kir. ügyész úr felfogja.

Lázár: Nem szégyell magát, nem ég ki a szeme ilyen pimaszságnak elgondolásánál? És önt küldték ki vizsgálóbíróknak?

Ennyi jutott tudomásomra a párbeszédéből, nem tudom miről volt szó, nem tudom, mi előzte meg, nem tudom, mi követte, de elég az itt reprodukált töredék, nem szükséges semmi kommentár, hogy megítélhessük, milyen kapacitás lehet Bary úr?”

Szabolcsi annyira benne volt már a legképtelenebb hazugságok és rágalmak gyártásában, hogy még arra sem vigyázott, hogy a hazugságot a valószínűség valami kis látszatába öltöztesse. Úgy látszik, nem volt tisztában azzal, hogy a kir. ügyész a vizsgálóbírónak, még hacsak törvényszéki aljegyzői rangban van is, nem felettes rendelkező hatósága, hanem csupán mellérendelt hatóság. A kir. ügyész a bíró előtt ügyfél, akinek csupán indítványozó és pororvoslati, de nem rendelkezési és utasítási joga van.

Szabolcsi az ilyen kicsiségekkel nem törődött. Az ő fanatizált, műveletlen olvasóközönsége mindent vakon elhitt. Minél nagyobb képtelenség volt, annál inkább. Vakmerősége napról-napra nőtt, látván, hogy büntetlenül gázolhat a bíróság becsületébe és tekintélyébe.

Az „Egyenlőség” hasábjain mindannak a mesének a magja megvan, amit Eötvös utóbb könyvében megírt.

Megállapítható, hogy Eötvösnek a védelemben használt ötletei nagyrészt Szabolcsi Miksától származnak, aki azokat már korábban megírta az „Egyenlőség”-ben, s Eötvös pedig azután a mesét valószínűsítette, elhíhetőbb formába gyúrta át.

Mindezt talán legszembetűnőbben látjuk „A rituális gyilkosság keletkezése” című meséből (IV. 15, 5. szám):

„A szóbeszéd nem a gyermek elbeszélése után indult, de megfordítva a gyermek a már faluszerre elterjedt mesét mondta el.

A két lány a kis Samut ölbevette, adtak neki mézeskalácsot, ígértek neki krajcárt.

Bary a gyermeket térdére ültette, hol meglovagoltatta, átadta neki óráját, láncát, hozzá egy marék ezüst pénzt (!), s így kezdte kikérdezni a gyermeket, de az néma maradt, s a vizsgálóbíró kényszerítve volt Samu vallomását csak a két leány bementése után jegyzőkönyvbe venni.

Ónody Géza misztifikálta az országgyűlést. Szüksége volt rá, hogy a miniszterrel a legszigorúbb eljárást ígertesse, mert odalenn előbb a miniszter intencióiról akarták magukat biztosítani.

Ott várták az urak a jelszót, amelyet Ónody meg is adott és azután, de csakis azután fogtak hozzá az urak az »igaz« nyomozáshoz és gazdálkodtak kényük kedvük szerint.

Recsky csendbiztos Mórictól két fülénél fogva magasra emelte, s lecsapta a földre.

Midőn Bary Mórival jegyzőkönyvet akart felvenni, az azt mondta, hogy miről sem tud, mer, amit a csendbiztosnak mondott, az nem igaz és csak azért mondta, mert ütötték és mert félt. Bary elképedt, a fiúra rettentően rákiáltott és beszólította Recskyt. Ez elég volt arra nézve, hogy a fiú ismét mindent valljon.”

Egy későbbi számában Scharf Mórira vonatkozólag ezeket írja az „Egyenlőség” (IV. 29, 17. szám):

„A rituális bünt csináló banda legdühösebb tagjai napról napra a fiúval valószínű konferenciákat tartanak, melyekben a betanított és rákényszerített vallomását gyakorolják vele.”

Így nézett ki az „Egyenlőség” tartalma... Idéztem a fenti részleteket azért, hogy az olvasónak fogalma legyen arról, milyen hihetetlen alávaló eszközökkel dolgozott a bűnpalástoló liga!

Csodálatos volt, hogy a vallási fanatizmus, a Szabolcsi szertelen és eszközökben nem válogató faji elfogultsága el tudta ragadni még az olyan nagy tudású zsidókat is, amilyen Acsádi Ignác a történetíró volt, aki az „Egyenlőségének” rendes cikkírója lett, s képes volt többek között „A zsidó solidaritás” című cikkében (XII. 24, 8. szám) a történetírói objektivitással élesen ellenkező, következő valótlán és rosszhiszemű megállapításokat leírni:

„Az eszlári esetben nem a szolidaritás működik: a becsületesség felindulása az, az önkény és erőszak ellen. Azok az urak erőszakolták a zsidóságra a szolidaritás némi látszatát, midőn a port nem foglyok ellen, hanem az egész zsidó hitfelekezet ellen indították, azt állítva, hogy egyházi szertartásaikhoz keresztény vérre van szüksége. A nyíregyházi törvényszék e célzatos rágalommal csakugyan szolidaritásra kényszerítette a zsidókat.”

A másik csodálatos hódítása a Szabolcsi-szellemnek Mezei Ernő országgyűlési képviselő, aki Acsádi mellett a zsidóság szellemi vezérei között az egyedüli volt, aki nyíltan a bűnpártoló szövetkezet szószólójává lett és bizonyosan ő maga is hitte azokat a vádakokat és rágalmakat, amelyeket ez a szövetkezet napról-napra gyártott minden becsületes és tisztességes ember meggyalázására és meghurcolására, aki nem volt hajlandó a bűnpalástolást elnézni és az igazság elrejtésében segítségére lenni.

Mezei Ernő az országgyűlésnek 1882 november 15-i ülésén Pauler igazságügyminiszterhez

a tisztaeszlári ügyben interpellációt intézett.

Október 12 óta, amidőn Ónody és Csernátony interpellációi elhangzottak, nem volt szó a parlamentben Tisztaeszlárról. Kívánatos is volt, hogy minél kevesebb szó essék róla, mert minden egyes szó az amúgy is izgalomban levő közvélemény izgatottságának fokozására volt alkalmas. Mezei Ernő akkor, amikor a bűnpalástoló liga és a zsidóságnak vele egyetértő nagy része örömmámorban úszott, elragadtatva Eötvös Károlynak a csonkafüzesi hulla exhumálása iránti nagy beadványától, a várható fordulat reményében nekibátorodva, jónak látta agresszív hangon megint előrángatni a parlamenti vita tárgyául éppen nem alkalmas tisztaeszlári pert.

„Képtelenség a vád – mondotta Mezei –, mert ellenkezésben áll a zsidók vallási alaptörvényeivel. A talmud tanai Isten tudja mi mindenek lehetnek. Lehetnek túlzók, ostobák, de nem lehetnek közöttük oly dolgok, melyek magával az alaptörvénnyel ellenkezésben vannak, márpedig a vértől és a hullától való irtózás ez éppen a zsidó vallásnak valami sajátos eleme.”

E bevezetés után előterjesztette és megindokolta öt pontból álló interpellációját.

„A nyíregyházi törvényszék – mondotta –, a törvény ellenére, ily fontos ügyben nem is törvényszéki bírót, hanem egy fiatal aljegyzőt küldött ki, kinek képzelődését okvetlenül elragadta, hogy ő egy ilyen nevezetes ügynek vizsgálatára küldetett ki, mely az egész világ figyelmét magára vonta és hogyha ő egy százados titkot fog kideríteni, akkor az utókor minden dicsősége, a jelenkor minden elismerése őt fogja illetni.

Ez a képtelenség útja. Kezdődik a zsidó sakterek ellen, folytatják képtelen vádakkal a védők ellen és bevégezik még képtelenebb vádakkal az ügyészség ellen.”

A másik interpelláció tárgyává tett panasz Scharf Móric csendbiztosi közreadásáról és vallomásának Recsky általi kicsikarásáról, Szabolcsi által kitalált mese felhasználásával, a fiúnak tanú létére fogságban tartását kifogásolta.

A harmadik kérdést az igazságügyminiszterhez így formulázta meg: „Mivel indokolhatja elnézését a nyíregyházi törvényszék által kiküldött vizsgálóbírónak példátlan eljárása irányában, hogy a vizsgálati iratokat és vizsgálati titkokat egy, az antiszemita agitáció szolgálatában álló hírlapban közzétette és így az igazságszolgáltatás menetét nemcsak egy társadalmi agitációnak behatása alól meg nem óvta, de éppen a felzaklatott szenvedélyek és tömegek vad ösztönének szolgálatába dobta?”

Az interpelláció 4. pontjában az „Egyenlőségének óhajtott Mezei reklámot csinálni s felhívni az országos közvélemény érdeklődését az akkor megindult szennylap érdekes közleményeire, amelynek eddig vajmi kevés olvasója akadt.

„Bary József vizsgálóbíró eljárásáról – mondotta – az «Egyenlőség» című hetilapban oly adatok jelentek meg, melyeket csak a legnagyobb megbotrányozással lehet olvasni, nincs arról szó, hogy ön itt valakit szörnyetegnek mutassak be, mert én nem hiszek a született szörnyetegeken, legyen az akár az eszlári sakter, akár a nyíregyházi vizsgálóbíró.

Hírlapokban jelentek meg ezek az adatok, agyonhallgatni nem lehet, kell, hogy vagy bebizonyíttassanak, vagy pedig sajtóper útján közlésük megtorlassék.

Ha nem igazak, lehet, hogy nem igazak, ez esetben érje a büntetés azt, aki azokat a nyilvánosság elé hozta, persze, ha igazak, a vizsgálóbíró elérheti, amit keresett, Európa csodálatát. De azt is jónak tartanám, hogy úgy, mint Combyes perzsa király tett a lelkiismeretlen bírakkal, teste is kitömve jusson át az utókorra.” (Zaj és nyugtalanság.)

Mindezek alapján kérdezte Mezei az igazságügy minisztert:

„Utasította-e az államfőügyészséget, hogy a Bary József vizsgálóbírói működéséről közzétett, a legnagyobb mértékben kompromittáló, a hivatalos becsületet mélyen érintő adatok miatt az «Egyenlőség» című hetilap ellen a sajtóper megindítsa?”

Ezekután következett a főkérdés! Amit addig beszélt, bevezetés, előkészítés volt arra, hogy feltehesse a legutolsó kérdést a miniszterhez:

„Nem tartja-e szükségesnek, hogy az ügy oly törvényszék kezeibe tévessék le, mely az

eddig eljárás felelőssége által nem érintve és menten a helyi szenvedélyek befolyásától, az elfogulatlan igazságszolgáltatást biztosíthatja?”

A bíróküldés eszméjét óhajtotta tehát Mezei ismét a közérdeklődés körébe vonni. Addig ugyanis hiába kísérelték meg Eötvösék a tiszzaeszlári ügyet elvonni a nyíregyházi törvényszéktől, hiába népszerűsítették ezt az eszmét a sajtó útján, hiába írta a „Pesti Hírlap” a csongrádi fejletlen hulla vizsgálata előtt (XI 12), hogy az új fordulat önkéntelenül megint a bíróküldés eszméjét veti fel. Tisza Kálmán ezt még sem merte megtenni. Ennyire még sem akarta demonstrálni, hogy az ország pénzügyi érdeke a tiszzaeszlári ügy eltussolását követeli. Legutóbb,; mint arról fentebb szó volt, a parlamentben október 12-én már kijelentette, hogy semmivel sincs indokolva a bíróküldés szükségessége.

Most megindokolta Mezei.

„A ház kellemetlenül fogadta – írja a »Pesti Hírlap« november 16-án – a tisztán bírói fórum elé tartozó dolgoknak a parlament elé vonzolását. Pár enyhe, de megérdemelt büntetés érte őt az általános kacajban, mely beszédének azt a részét fogadta, mikor a vádlottak kínzását illusztrálva monda, hogy vizet is öntöttek beléjük, s a szónok maga is felhajtott egy pohár vizet.”

Bizony Mezei interpellációja a parlament rokonszenvét és érdeklődését nem túlságosan nyerte meg. A nagy sikertelenséget még a „Nemzet” sem hallgathatta el.

„Abban tökéletesen igazsága van Mezeinek, ki a tiszzaeszlári ügyet sok túlzással és nem mindig tapintatosan interpelláció tárgyává Lette, hogy a nyíregyházi vizsgálat és a tiszzaeszlári egész ügy folytonosan egyoldalú presszió alatt állott és némelyeknek zsákmányul volt odadobva. De azért helytelenül gyanúsította a kormányt és az igazságügyminisztert.”

Pauler Tivadar két héttel később, november 27-én válaszolt az interpellációra.

Paulernek arra a két első kérdésre adott válaszát, hogy miért bízták egy törvényszéki aljegyzőre a tiszzaeszlári ügy vizsgálatát, s hogy Scharf Móricot miért tartják a vármegyeházán a várnagy őrizete alatt, annak helyén már ismertettem.

A harmadik és negyedik kérdésre a válasza ekképen hangzott:

„A nyíregyházi törvényszék elnökének kijelentése folytán állíthatom, hogy a vizsgálóbíró sem végzéseket nem közölt, sem vizsgálati iratokat újságokban közzé nem tett. Hogy és miként jutottak ki ezek a hírek, ezt bebizonyítani, azt constatalni nagyon nehéz, főképp ha szemügyre vesszük azt, hogy, amint az elnök mondja, a Nyíregyházán és Tiszzaeszláron megjelent számos tudósítók újságolva a vizsgálóbíró után is nyomozást tartván, az általa kihallgatott tanúkat újra kihallgatták, ott ahol a tényt a név aláírásánál fogva constatalni lehetett, a megfelelő intézkedések megtörténtek. Igen helyesen mondja, véleményem szerint, a törvényszéki elnök, hogy a vizsgálóbíró, akit azzal vádolnak, hogy a vizsgálat sikereinek biztosítására törvényben tiltott eszközökkel is ólt volna, a vizsgálóbíró igen ésszerűtlenül viselkedett volna, sőt a maga célja elérését, s a vizsgálat eredményének biztosítását megghiúsította volna, hogyha ő idő előtt a közönség elé maga juttatja azon tényeket, amelynek fonalán talán sokkal könnyebben és sikeresebben juthatott a végeredményhez, mintha azok már előre tudva és közölve lettek volna. Az interpelláló úr azt mondja, hogy a bizonyos irányú áramlattal szemben az igazság legfőbb érdeke lett volna, hogy a nyomozás, a bírói eljárás a szenvedélyek illetéktelen befolyásától megóvassék. Teljesen osztozom e nézetben, csak hogy egy lépéssel tovább megyek, nemcsak egyirányú, hanem mindenirányú befolyástól. De szemben a szabad sajtóval, nekem eszközeim nem voltak, hogy én azt előre meggátolhassam.

Arra a kérdésre, hogy vajjon az «Egyenlőség»-ben Bary József ellen megjelent kompromittáló állítások miatt indult-e sajtóper, én őszintén megvallom, hogy nem vagyok barátja annak, hogy valamely lapban megjelent bármely állítás vagy gyanúsítás miatt az esküdszéki apparátus mozgásba hozassék és ezáltal egy magában jelentéktelen tárgynak nagy jelentőség tulajdoníttassék. Ha azonban a bíró, a törvényszék, az államügyész oly kérdésekben támadtatik, melyek a törvényszék integritását érintik, akkor mindig kész vagyok megadni a felhatalmazást, hogy a rágalmozás üldöztessék. Meg is fogom tenni ez irányban annak idején az intézkedéseket, annyival is inkább, mert Bary vizsgálóbíró is azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy meghatalmazás adassék az ellene szórt – mint állítja, alaptalan – vádak

és gyanúsítások bírói megtorlására. Hogy ez mindeddig nem történt, annak oka – miután az ő vádjai főként a védők ellen irányulnak –, nehogy ezen ügyis bonyolult ügy lefolyása ezen incidens által még inkább megnehezíttessék és elhalasztassék.”

Végül az ötödik kérdésre, a bíróküldésre vonatkozóan Pauler így válaszolt:

„Ami más törvényszék delegálását illeti, az ország egyik sarkalatos törvénye azt rendeli, hogy senkit sem szabad illetékes bíróságától elvonni. A nyíregyházi törvényszéket illetőleg nem forgott fenn semmi ok, melyből annak elfogultsága konstatálható lett volna, ennek következtében nem tartottam szükségesnek a delegálást. Ami pedig az oportunitást illeti, azt hiszem célszerűségi tekintetek szólnak a delegálás ellen, mert úgy az objektív igazságszolgáltatás, hogy ott, ahol bizonyítékok legkönnyebben előállíthatók, ott, ahol az ügynek ismeretével bírnak, mint a vádlottak érdeke azt tanácsolták, hogy az eljárás hagyassék meg a nyíregyházi törvényszéknél, ahol kezdetét vette és eddig is folyt. Ennélfogva e kérdésre határozott válaszom az, hogy más bíróság delegálására szándék egyáltalán nincs.”

Majd e szavakkal fejezte be beszédét:

„Gyakoroltam a felügyelet jogát azon korlátok és határok között, amelyeket a törvény megszab, de tartózkodtam és tartózkodni fogok ezentúl is mindig, hogy a bíróságoknak törvényben biztosított hatáskörébe beavatkozzam. Meggyőződésem az, hogy a judikatúrának a törvényes határok közti önállósága úgy a polgári rend, mint a szabadság egyik legfőbb biztosítója.

Szabadjon kifejeznem azon meggyőződésemet, hogy bíróságaink be fogják bizonyítani ez esetben is, hogy az igazságszolgáltatás Magyarországon áthághatatlan válaszfalat képez, melyen sem a szenvedélyek, sem az elfogultság, sem semminemű más illetéktelen befolyás rést törni nem képes.”²³

Pauler beszéde nagy és mély hatást keltett az egész képviselőházra, s őt kormánypárt és ellenzék egyaránt zajos ünneplésben részesítette, demonstrálva ezzel, hogy lelke legmélyén mindenki elítéli a bűnpalástoló liga üzelmeit és a parlamentnek egyetlen tagja sem azonosítja magát a liga szószólójával, Mezei Ernővel.

Pauler válasza után Mezei újra felszólalt s a többek között azzal vádolta Paulert, hogy „közönnyel nézte, hogy Eszláron, Tiszalökön, Tiszadobon lelketlen embervadászatot rendeztek. Általában az igazságügyminiszter eljárása – mondotta – oly színben tűnik fel, mintha a törvényszékekkel együtt az ügyészség ellenében állást foglalt volna. Az igazságügyminiszter úr közönnyel nézte azt, hogy 600.000 embernek nyugalma, békéje, becsülete van e kérdésben érdekelve”.

A képviselőház természetesen, Mezeit kivéve, egyhangúan vette tudomásul Pauler válaszáat.

Verhovay Gyula is felszólalt ezen az ülésen, személyes kérdésben a vizsgálati titkok elárulására vonatkozóan Mezei által a „Függetlenségire tett célzásokra válaszolva:

„Ha Mezei – mondotta –, mint hírlapíró, nem tudja, hogyan szokták maguknak a hírlapírók

²³ Majdnem egy évvel a tiszaezlári per befejezése után, 1884 január 25 én – amidőn az antiszemitizmus országszerte tetőfokát érte –, a képviselőház ülésén az igazságügyi költségvetés tárgyalása során Veszter Imre képviselő megtámadta Paulert, hogy az antiszemitizmust neki köszönhetjük. Pauler így válaszolt:

„Előhozott az egyik t. képviselő által az antiszemitizmus, s különösen egész határozottsággal azt állította, hogy én antiszemita volnék. Az érv, amely felhozott: eljárásom a tiszaezlári ügyben. Én a t. Ház, Isten és ember előtt nyugodtan, sőt büszke öntudattal mondhatom, hogy én ez ügyben úgy jártam el, ahogy nekem, mint igazságügyminiszternek, eljárni kötelességem volt. (Általános élénk helyeslés.) Én magamat semmi presszió által nem engedtem akár egy, akár más irányban törölni. Nekem, mint igazság ügyminiszternek, nincs jogom beleavatkozni a bíróságok eljárásába, a törvénykezésbe. Ha én ezt tettem volna, akkor szegtem volna meg kötelességemet, akkor érdemtelmet volna meg, hogy szemrehányással illessenek, nem pedig azért, mert én egy vagy más iránynak kedvezni nem akartam, aminthogy kedveznem szabad nem is volt. A hozzám ez ügyben intézett interpellációra én válaszoltam s a választ az egész ház különbség nélkül helyeslő tudomásul vette. És az akkor kifejtett érvek reám nézve a jövőben is zsinórmértékül szolgálnak és mint mondom, emelt fővel és nyílt homlokkal tekinthetek bárkire, ha a tiszaezlári ügy szóba kerül a jövőben is, amint szóba került a múltban.

értesüléseiket megszerezni és hogy miként kerülhetett egy könnyomatilag többszörösített és a védőknek és az ügyészségnek is megküldött boncjegyzőkönyv hozzám, úgy ez csak azt mutatja, hogy rossz hírlapíró.”

Utóbb Verhovay „Az ország urai” című könyvében (Budapest, 1890. Buchmann J.) részletesen meg is magyarázza, hogyan jutott a vizsgálati titkokhoz:

„Mily könnyű a vizsgálat anyagát a hírlapírónak, ha fáradságot vesz, összegyűjteni, kiegészíteni és feltálni. Semmi ördögösség nem kell hozzá, csupán sorba elövenni, akiket a vizsgálóbíró kihallgatott, s aztán töviről-hegyire kikérdezni őket, hogy mit kérdezett a vizsgálóbíró, mit feleltek ők, e a világos kép előttük fekszik, nem kell hivatalos adat sem. Tényleg a »Függetlenség«-nél a legkiterjedtebb mértékben alkalmaztam e módot és jókat nevettem, midőn azzal gyanúsítottak, hogy a hivatalos titok megszegésével, az aktákból meríteni lapom kitűnő értesüléseit. Bary József vizsgálóbírót magát is meglepte, hogy adataim a vizsgálatról oly pontosak, noha ő a leg gondosabban elzárta azokat és óvakodott bárkinek elárulni belőlük valamit. Találkozásunk alkalmával épp emiatt fagyos zárkózottságot tanúsított irántam. Meglatolta, minden szavát, mielőtt felolt, nehogy a legparányibb oly szó kicsússzon a száján, amely a vizsgálatra vonatkozik.” (86-87. oldal.)

Eötvös mindezt igen jól tudta, s ennek dacára könyvében megírja, hogy ő is heves szóváltásba keveredett Paulerrel, amiért eltűri, hogy a zsidóüldöző hírlapok minden hivatalos titokhoz nyomban eljuthatnak, a védőket és vádlottakat pedig a törvény világos megszegésével minden légiuktól elzárják. (II. 143.)

Az igaz, hogy később meg már arról panaszkodik Eötvös, hogy a hivatali titkot nem árultam el.

„Csepkanics, Grósz, Klein, Vogel és Grószbergné vallomásait – írja (II. 296.) – gondosan titokban tartotta. Ezeket nem közölték a hírlapokkal. A nagyközönségnek nem akartak módot nyújtani arra, hogy a mesét megbírálhassa, s annak valósága vagy valótlanúsága fölött komoly megfontolással dönhessen.”

Szabolcsi Miksa természetesen szintén hozzászólt e kérdéshez, írván az „Egyenlőség” december 3-i számában:

„... Hát nem egész délutánokat, éjjeleket töltöttek együtt Bary és Verhovay? Nem voltak-e együtt nyáron, s a szüreten? Hiszen ha ezeket Verhovay tagadni meri, 20-nál több tanúra fogok hivatkozni, kik az itt elmondottakról tanúságot tenni készek. Vannak, akik Verhovayt és Baryt együtt látták nyilvános helyen mulatni kávéházban, s vannak, kik együtt látták őket inni. Verhovay ma a parlamentben mégis azt merte állítani, hogy Baryval azelőtt soha összeköttetésben nem állott.”

Természetesen azt mondanom sem kell, hogy Verhovayval soha az életben, sem szüreten, sem kávéházban vagy nyilvános helyen, de még fehér asztalnál sem voltam együtt. Csodálatos, hogy ezúttal Szabolcsi csak 20-ra tette a nem létező tanúk számát, akikre fog hivatkozhatni, mert ugyanilyen jogcímen egész nyugodtan 200-at vagy még többet is írhatott volna.

Pauler válasza Mezei interpellációjára a sajtóban is élénk visszhangot keltett.

A „Budapesti Hírlap” így emlékezett meg róla november 28-án:

„Igen sajnáljuk, hogy az ügy a parlament elé került. Az interpelláló a vádlottaknak és az igazságszolgáltatásnak sokkal jobb szolgálatot tesz, ha hallgat illetéktelen kérdéseivel, melyek tendenciózusak voltak és az Eötvös-féle nyilvános periratok hatása alatt készültek. Nem látjuk be, mi raison van abból a vádlottakra, ha a perben esetleg tapasztalt szabálytalanságok köztudomásra hozatnak. A közvélemény azokat nem reparálhatja, csak a felső bíróság, Még ha való volna is, mit a védelem állított, s az interpelláló a ház elé hozott, hogy az eszlári perben szabálytalanságok, törvénysértések követettek el, szabad-e, helyes-e a bírói jogorvoslat útját megkerülve, a közvélemény dobjára verni a bajokat, s nyilvánosan bepiszkolni az egész magyar judikatúrát? Mire minősíthető ez eljárás most, midőn az igazságügyminiszter válaszából kiderült, hogy a hírság ellen felhozott vádak mind alaptalanok voltak, s azok csak a rosszakaratú feltevésekből koholtattak. Pauler miniszter szavai fényes elégtételül szolgálnak a nyíregyházi törvényszék, s a magyar bírói karnak. Ha Mezei Ernő jóhiszeműleg interpellál, hogy ily választ provokáljon, tudomásul kellett volna vennie, még pedig örömmel. A maüicia, a rosszindulat abból látható, hogy míg a miniszter kijelentésére, midőn utalt a magyar judikatúra áttörhetetlen védőbástyáira, az egész ház lelkes társulásba töri. ki, az interpelláló nem vette tudomásul a választ.”

A „Pesti Napló” november 28-iki számában írja:

„Mezei Ernő úr bizonyára a legjobb intenciókkal indult ki felszólalásában, gyökeresen sikerült azonban neki minden tényezőt belelovalni abba a hangulatba, hogy nem neki van igaza.”

Még az a két lap, amely Eötvös Károlyt munkatársai közé számította, az „Egyetértés” és a

„Pesti Hírlap” is kénytelen volt beismerni Pauler beszédének általános nagy hatását és Mezei kudarcát.

Az „Egyetértés” írja november 28-án:

„Az igazságügyminiszter a választ úgyszólván általános helyeslés közt adta meg. Nem mindennapi jelenség volt, hogy a minisztert szélső balról, s szélső jobbról egyaránt tapsolták és éljenezték.”

A „Pesti Hírlap” volt mégis az egyetlen napilap, amely Paulert megtámadta és különvéleményt nyilvánított.

Ugyanez a „Pesti Hírlap”, amely Eötvös védői megbízatásáig mindig a legnagyobb tárgyilagossággal szólott a tiszzaeszlári ügyről. November 28-iki vezércikkében többek között így ír:

„Nem nyugodhatunk bele a miniszter válaszában két pontjába. Az első, hogy Bary bízott meg a vizsgálattal, a másik, hogy az ellene emelt vádak azonnal nem tétettek törvényes eljárás tárgyává.

Ha szakértő bíró veszi kezébe a tiszzaeszlári ügyet, tán már rég áttörte volna a világosság sugara azt a sötét ködöt, mely nemcsak a Tiszapart vidékére, de egész Magyarországra keserves súllyal nehezedik. Kiderült volna már tán hónapok előtt a sakterek bűnössége vagy ártatlansága.

Az első esetben már elvették volna méltó büntetésüket. A második esetben szabadulnak vala a fogság és a szörnyű vád terhe alól. S mindkét esetben tán megmenekszik az ország a hónapokon át tartó izgatottságtól. Magyarország címere tán menten marad egy ráfröccsent folttól. Lehet, hogy mindez megtörténik akkor is, habár a vizsgálatot más kezek vezetik. De lehetséges az ellenkező is. És e lehetséggel szemben ki felelős?”

A „Pesti Hírlap”-on kívül csak az „Egyenlőség” volt az, amely Paulert, természetesen nem a „Pesti Hírlap” mégis komolynak és választékosnak megmaradt hangnemében, hanem a tőle megszokott durva hangon támadta, a szidalmak és piszkolódások özönét zúdítva reá.

„A bornírtság megrökönyödött agyveleje soha parlamentben olyan dőre bugyborékot nem eresztett, mint amilyen Pauler igazságügyminiszter őexcellenciája indokolási műhegyéből került elő a héten”, írja december 3-i számában az »Egyenlőség«.

„Soha senki sötétebb képét a magyarországi jogállapotoknak még a legnagyobb rosszakarattal sem lett volna képes megfesteni, minőt dr. Pauler úr a ház osztatlan tetszése közt festett” – írja ugyané számban ifj. dr. Neumann Sándor.

És megszólaltatták Acsádi Ignácot, aki rettenetes felháborodásában, hogy Pauler a bűnpártoló liga koholt vádjait és gyanúsításait nem fogadta el valókul, többek között a leghatártalanabb vakmerőséggel írja (XII. 3. szám „Pauler és a nyíregyházi törvényszék”):

„És e tények az égbekiáltó jogsérelmekkel szemben Magyarország igazságügy-minisztere ünnepélyesen szentesíti, mindenben kifogástalannak nyilvánítja a nyíregyházi törvényszék és közegei eljárását. Ez oly brutalitás, melyre nem lelni példát az európai jogszolgáltatás történetében.

... az egyéni szabadság durva megsértését, a kínzást, a hamis tanúzásra csábítást, a valóban megtörtént büntények mesterséges elleplezését, eltagadását, hétfőn ünnepélyesen jóváhagyta Magyarország igazságügyminisztere.

Magyarország igazságügyminisztere kiadta az utasítást, hogy e pörben a jog és törvény helyett, szabadon érvényesülhetnek az elfogultság, a részrehajlás, a politikai partszenvedély sugallatai.

Komiss Ferenc és Bary József urak, immár egészen az önöké a hatalom! Most már használhatják! Fogassanak el még néhány száz ártatlant, kínoztassanak meg még egy sereg embert. Ha nem elég az állam igazságszolgáltató keze, úgy ott van Zoltán alispán úr, ki majd rendelkezésre bocsátja a nemes vármegye egész hatalmát, a rabváltás derék mestereivel, csendbiztosaival és pandúrjaival együtt.”

Végeredményében tehát Mezei Ernő parlamenti interpellációja sikertelenséggel járt, ami ez interpellációra válaszoló Pauler egyhangú pártkülönbség nélküli lelkes ünneplésében félreérthetetlenül kifejezést nyert.

Ez a miniszteri válasz meglehetősen lehangolta, de egyben, mint az „Egyenlőség” ocsmány szitkozódása! is mutatják, újabb elkeseredett küzdelemre készítette a bűnpártoló szövetkezet tagjait.

IV.

KOSSUTH LAJOS ÉS A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓK. – KOSSUTH TERMÉSZETESNEK TARTOTTA A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓK BEOLVADÁSÁT. – ILYEN SZELLEMBEN SZÓLALTAK FEL A KÉPVISELŐHÁZBAN IRÁNYI DÁNIEL ÉS HERMAN OTTÓ. – JÓKAI MÓR SZÉLSŐSÉGES ÉS KRITIKA NÉLKÜLI ZSIDÓBARÁT. – A ZSIDÓK NEM JELENTEK MEG A PETŐFI-SZOBOR LELEPLEZÉSÉN.

Mialatt a zsidóság a tiszaezlári per kezdetétől tanúsított és minden bölcs intelem dacára is, következetesen megmaradt magatartásával, az addig ismeretlen magyarországi antiszemitizmust nemcsak létrehozta, de naponkint erősítette, fokozta, azalatt természetesen a zsidókérdés is napról-napra égetőbb problémává nőtt.

Magyarországon amint láttuk, a zsidókérdés azelőtt is megvolt ugyan, de egyelőre nem volt probléma másnak, csak Istóczy Győzőnek, amíg az orosz zsidók beözönlése nem érezte hatását, s amíg a zsidóság nagy része a tiszaezlári perben tanúsított magatartásával nem demonstrálta azt, hogy elsősorban és mindenekfelett zsidó és csak másodsorban magyar és hogy sokkal fontosabb számára néhány hitsorsosának kimentése a büntető igazságszolgáltatás kezei közül, mint a magyarosodás, mint az asszimilálódás.

Magyarország nagy száműzött fia, a nemzet bálványja, Kossuth Lajos, akit Csernátonynak sikerült téves információval olyan nyilatkozatokra rábírnai, amelyeket a való tények ismerete mellett semmi esetre sem tett volna meg, később úgylátszik tisztán látta már, hogy mi történik a tiszaezlári per körül, s hogy a zsidókérdés Magyarországon kezd a nemzet testét emésztő problémává fajulni. 1882 október végén egy levelet intézett a függetlenségi párthoz, amelyet Helfi Ignác, akinek ezt megküldötte, pár héten át – nem tudni mi okból – gondosan titkolt és rejtegetett, s csak november 16-án hozott nyilvánosságra.

Ebben a levélben a fennkölt gondolkozású nagy férfi többek közt azt írja, hogy a pártnak hivatása minden eréllyel rajta lenni, hogy a zsidóság a nemzet testébe beolvadjon, vele asszimilálódjék.

„... megkövelelendheti a párt a zsidóktól – írja tovább –, hogy ők is lássanak hozzá azon antidiluviális szagú falak ledöntéséhez, melyek őket a keresztény polgártársaikkal egy nemzetté összeforrásban akadályozzák. Az asszimilációt a maguk részéről is buzgón előmozdítsák, s kivetkőzve a felekezeti szűkebbi kötelekéből, maguk legyenek legsújtóbb ostora azoknak, akik saját felekezetükbeliek közül az összeforrást nehezíteni törekcsenek, s az asszimilálást akadályozzák.” Majd a diaspora kérdésére térve ki, ezeket írja: „Magyarország ne tárjon kaput semmi jött-ment söpredéknek. Azt az önfenntartás kötelessége parancsolja, hogy idegen zsidóknak, éppúgy mint idegen pánszláv elemeknek Magyarországba csoportosulása meg ne engedtessek.”

Ugyanezeket az elveket hirdette, amint láttuk, a szatmári kórvény tárgyalásakor irányi Dániel, Mocsáry Lajos és Helfi Ignác helyeslése és a szabadelvű párt teljes közönye mellett, Herman Ottó, akit ezért a kormány sajtója antiszemitagyűlöletre uszítónak bélyegzett, s a zsidók nagy része el is hitte a kormány sajtójának, hogy Herman Ottó a zsidók ádáz ellensége.

Ugyanezeket az elveket hirdette és hangoztatta Verhovay Gyula is a „Függetlenség”-ben és mégis kikiáltották zsidógyűlölőnek, a legádázabb támadások céltáblája lett, a zsidóság valóságos bojkott alá vette a lapját.

Pedig Verhovay, mint arról a fentiekben ismételtlen volt szó, sohasem volt antiszemita abban az értelemben, ahogyan Istóczy és Ónody.

Amikor a tapolcai kérvény tárgyalás alá került, s Istóczy Győző határozati javaslatot terjesztett elő, mely szerint a ház szükségesnek tartja az 1867. évi XVII. t.-c. revízióját és felhívja a kormányt ennek megfelelő törvényjavaslat előterjesztésére, a javaslat aláírói sorából Verhovay neve hiányzott. Istóczyon kívül Ónody Géza, Széli György, Szentiványi Árpád, Szalay Imre, Lázár Lajos, Simonyi Iván, Meszlényi Lajos és Odescalchi Artúr írták alá.

Verhovay Gyula, az Istóczy javaslatával szemben külön határozati javaslatot terjesztett elő, annak előrebocsátása után, hogy a jogegyenlőség elve, szerinte, egy megdönthetetlen alapelv!

A határozati javaslatban, amelyet Verhovayon kívül aláírtak: Szalay Imre, Békássy Gyula, Ilentaller Lajos, Lázár Lajos, Vidovich György, Tóth Antal, Jánossy János, Széli György, Ónody Géza, Simonyi István, az antiszemitizmusnak még a leghalványabb nyomait sem lehetett feltalálni, sőt ellenkezőleg, a zsidóság jövőjének érdekeit szolgálta. Lényegében ugyanazt kívánta, mint Kossuth, Irányi, Mocsáry, Helfi Ignác, a galíciai söpredék

beözönlésének megakadályozását, az ország zsidó lakosságának pedig a nemzet testébe beolvadását, asszimilációját. A tapolcai kérvény tárgyalása egyébként második nagy próbája volt a magyar zsidóságnak. A magyar zsidóság másodszor állott rövid időn belül a válaszút előtt, hogy a magyar nemzetnek, a magyar liberalizmusnak, s a zsidóságnak a jövő érdekeit, szíven viselő Kossuth Lajosra, Irányi Dánielre és Herman Ottóra hallgasson-e, vagy csak a nemzet pillanatnyi pénzügyi érdekei iránt fogékony és hatalmát a zsidóság segítségével konzerválni akaró, rövidlátó Tisza Kálmánnak és szabadelvű pártjának, csak a hiúságát legyezgető hízelgő szirénhagjai mellett saját magát szellemi narkózisba ringatva, szintén csak pillanatnyi hatalmi érdekeit és presztízisének csorbíthatatlanságát vegye figyelembe.

Azok a beszédek, melyek a tapolcai kérvény tárgyalása során 1882 január 22-28-ig elhangzottak, megérdemlik, hogy azokkal egyenként is foglalkozzunk, mert mélyen bevilágítanak az egész zsidóproblémába. Mocsáry Lajos volt a vita első szónoka, aki a tapolcai kérvényben a kérvény tartalmának és intencióinak érdeméhez teljesen méltóan, a legsötétebb reakciónak bélyegezte meg.

Utána Irányi Dániel hasonlóképpen kijelentette, hogy az 1867. évi XVII. t.-c. sok százados szenvedéseknek ára, s nem kételkedik abban, hogy a kérvényt a képviselőház óriási többséggel fogja elvetni. Beismerte a zsidóság hibáit, amelyeket reformok által tartott eliminálandóknak. Beszédének erre vonatkozó része annyira érdekes, annyira igaz és Verhovay határozati javaslatának nagy részével annyira összevágó, hogy érdemes azt szóróiszóra idézni. Bár meghallgatta volna e bölcs szavakat a zsidóság, egyszeribe sikerült volna a zsidókérdés méregfogát kihúzni!

„Mindnyájunk előtt tudva van – mondotta –, hogy különösen az utolsó 2-3 évtized alatt Magyarországra igen sok zsidó költözött be, leginkább Galíciából és hogy ezek nagyrészt azt az elemet képezik, amely a kocsmai és egyéb közvetítőüzletekből élve, a tudatlan nép hiszékenységét kizsákmányolja, a keresztény társadalomhoz, a magyar nemzethez egyáltalán nem szít. Ezeknek szaporítása tehát, amint a magyar nemzetnek általában, úgy maguknak a hazai zsidóknak sem áll érdekében.

A törvényt akként kellene módosítani, hogy a megtelepedési engedély csakis a törvényhatóság helybenhagyásával legyen érvényes, fennmaradván természetesen az illetőnek fellebbezési joga.

Ami a zsidókat illeti, szükségesnek tartom, hogy kényszeríttessenek zugiskoláikat megszüntetni, nyilvános iskolát tartani és hitelveiket közzétenni és ezek közül azokat amelyek a mai korrallal meg nem egyeztethetők, elvetni, mert e nélkül továbbra is homályban marad a zsidó rítus a keresztény világ előtt.”

Verhovay Gyula Irányi beszédéből elégtétellel állapította meg, hogy „a zsidókérdés tekintetében felmerült mozgalom csakugyan nagyon termékeny talajra talált a társadalomban, mert éppen ő, aki eddig a legmelegebb barátja volt a zsidóságnak, még visszaéléseiben is, ma szükségesnek látja, hogy vizsgálja annak hibáit. A hibák e feltüntetése oly precíz, oly tökéletes, hogy hetekkel ezelőtt elkészített határozati javaslatom tökéletesen felöleli azt”.

Irányi mellett még egy szónoka volt a vitának. Herman Ottó, a kiváló tudós, akinek nagyszerű hatalmas beszéde a zsidókérdés lényegének legtisztább meglátásából merítette azokat a mély igazságokat, amelyekkel telve volt. A beszéd egy részét az alábbiakban idézem, később más helyen, amidőn a tisztaeszlelő gyilkosság megtörténtének lehetőségéről lesz szó, az arra a kérdésre vonatkozó részeket ott fogom idézni.

„Az én legmélyebb meggyőződéseim az – mondotta –, hogy a zsidóságnak legelső kötelessége volna azt tenni, amire felhívta a 49-iki törvényhozás, amit Irányi Dániel képviselőtársam igen helyesen hangsúlyozott, sőt több, amire felemelkedett egy zsidóhang is, ha jól emlékszem Szigeti Márton, midőn az eszlelő eset lüktetései közt felszólította hittársait, hogy gyűljenek össze, állapítsák meg hitcikkeiket, tisztázzák felekezeti és vallásos szokásaikat, abból, ami ma anachronizmus csináljanak tabula rasát sok dologgal, ami már a

korszellemmel egybe nem fér. Nekem, t. Ház, legmélyebb meggyőződése, hogy amíg a zsidóság ezt nem teszi, amíg szorosan ragaszkodik a Pentateuchek azon rendelkezéséhez, mely őt a faji elegyedéstől egyenesen eltiltja és elzárja, amíg ő megtartja szokásaiban a tiszta és tisztátalan emberről szóló tant, mely a korszellemmel egyáltalán össze nem fér, mikor neki minden jog megadatott, mikor vele szemközt az eredetileg keresztény állam lerombolta az összes korlátokat, tehát mikor az állam semmivel sem tartozik többé nekik és ők az államhoz nem közeledtek többel, mint azzal, hogy némely külső szokásait felveszik, s az állam nyelvét megtanulják, hogy a polgári jogok részét kiveszik maguknak, nem tesznek abszolúte semmit, hogy azt az emancipációt, amelyet a törvényhozás egy szava létrehozott, tudniillik a politikai emancipációt egyszersmind társadalmi emancipációra alakítsák át, addig nem teljesítették az állam iránti kötelességüket.

Mindannyian át vagyunk hatva attól, hogy igenis akarjuk a beolvadást, de azt is akarjuk, hogy a másik fél is tegye meg kötelességét a nemzet közérdekeivel szemben.”

Végül Herman élesen elítéli az antiszemita izgatókat, mondván: „Belelovalni egy népet, egy bizonyos célra feltüzelni, tettelegességre és azután veszély idején cserbenhagyva azt, elmenekülni biztos helyre, ez a demagógia legpiszkosabb neme.”

Dacára, hogy Irányi és Herman lényegében teljesen igazat adtak Verhovaynak, határozati javaslatát a Ház még sem fogadta el, pedig a zárszó jogán a vita végén felszólalva, főbbek között a következőket mondta:

„Az egész vita folyamán volt itt szó a jogegyenlőségről, volt sok szép eszméről, de az én határozati javaslatomat nem támadta meg senki. Ellenkezőleg, a szónokok egymás után állottak fel és valamennyi hangsúlyozta, hogy igenis szükségesek bizonyos intézkedések, hogy a zsidóság túlkapasai éppen a nemzet szempontjából mellőztessenek, eltöröltessenek. Mindjárt Irányi képviselő úr volt az első, aki az én határozati javaslatom hét pontjából ötöt ajánlott.”

Tisza Kálmán a szabadelvű párt részéről a kiváló író, Jókai Mórt szólaltatta meg a vitában. Beszédéből rendkívül érdekesek az alábbi szavak:

„Én meg vagyok felőle győződve, hogy a jövő században nem lesz Magyarországon zsidókérdés. A magyar nemzet már két szemitafajt asszimilált, az egyik a kunok, a másik az örmények. A harmadik faj lesznek a zsidók, kiket a jövő században senki nem fog többé megkülönböztetni tudni, melyik a magyar, melyik a zsidó.”

„A jövő század regényé”-nek ragyogó fantáziájú és sok mindent előre meglátó írója ebben az esetben nyilván erős tévedésbe esett, jós tehetsége, mint a következmények mutatják, most az egyszer csődöt mondott.

Tisza Kálmánnak akkor éppen egy erősen filozemita beszéd kellett, ilyet rendelt meg Jókainál, hogy a zsidóságot, amelynek nem kedveskedhetett a tisztaeszlári perben más bíróság delegálásával, hízegő, kedveskedő szavakkal kárpótolja, s erős szálakkal fűzze magához.

A kormány félhivatalosa, a „Nemzet”, amelynek ugyancsak Jókai volt a főszerkesztője, hasonló szellemű cikket szállított Tisza megrendelésére, a tapolcai körvény tárgyalása alkalmából.

A cikk, amely a „Nemzet” január 24-iki számában volt olvasható, a címben foglalt kérdésre így felel:

„Van e Magyarországon zsidókérdés?”

Zsidókérdés nincs, csak antiszemita izgatás. Hogy van zsidókérdésünk, csak annyiban van, hogy Magyarországon nem nélkülözheti a zsidókat.

Az antiszemitizmus csakhamar szétfoszlik mint a köd, szint« hihetatlenségnek fog feltűnni, hogy Magyarországot, a magyar társadalmat az antiszemitizmus izgathatta, hogy a magyar parlament a zsidókérdés feleit vitatkozhatott.”

Mindebből annyi az igazság, hogy a zsidókat valóban nem nélkülözhetette a nehéz pénzügyi viszonyok miatt Magyarország. A küszöbön álló rente konverzió sikeréhez szükséges volt a

zsidóság kedvező hangulatát megnyerni.

Pár hét múlva március 30-án jelentette a „Nemzet”:

„Ma délután ½2– ½4-ig gróf Szapáry pénzügyminiszternél értekezlet volt, melyen a Kotschild konzorcium részéről báró Rotschild Albert, báró Wodiáncr Mór és Hamsemann, Weisz és Kornfeld igazgatók voltak jelen.”

Jókai beszéde, a „Nemzet”-nek megrendelésre készült filozemita áradozásoktól csöpögő cikke meg is teremtette a kedvező hangulatot, s Tiszát még az „egyenlőség” is halhatatlan nagyságnak nyilvánította. Annál nagyobb gyűlölettel és tajtékzó dühvel támadt neki a nemesgondolkozású Herman Ottónak, amiért leleplezetlenül feltárta a zsidóság hibáit, s reformok szükségét hangoztatta. Csodálatos, hogy Irányi Dánielt, aki teljesen hasonló szellemben és hasonló nyíltsággal ugyanazt hangoztatta, nem merték támadni. Egyszerűen elhallgatták a beszédét.

Az „Egyenlőség” Herman Ottóra vonatkozóan írja:

„Azok a támadások, amelyeket Herman úr a héten a magyar zsidóságnak osztogatni kegyeskedett és azok a gyűlöletet lehelő apercuk, melyekkel a tanácsokat kísérte, a magyar zsidóság előtt most újabb bizonyítékai annak, hogy Herman úr nem a magyar zsidóság igazságos ügyét, hanem az antiszemitizmus megingatott pozícióját akarta megvédeni.

Ha valódi tudós volna, régen lemond vala minden lében kanál szercepéről, de félműveltsége ösztönzi őt mindenben kontárkodni.

Zsurnalisztikái pályáján igen sok szerencséje van. A szerkesztők a legízletlenebb dolgozatait is kiadják és hozzá még el is látják különféle magasztaló kommentárokkal.”

Az „Egyenlőségéhez hasonló hangot és modort használó másik felekezeti lap, a Back Ignác volt rabbi szerkesztésében megjelenő „Ungarische Izraelit” című hetilap Herman Ottó beszédéről írva, őt egyenesen szemtelen, „hazug rágalmozódnak nevezte.

Herman Ottónak a „Pesti Hírlap” február 13-iki számában közölt alábbi nyilatkozata ennek a Back szerkesztő úrnak a személyéről elég jellemzést ad.

„Back Ignác urat – írja a nyilatkozat –, aki elégtételadásra felszólíttatván, a sajtószabadságra hivatkozott, nem tartom olyan embernek, akivel tisztességes ember szóba állhat.”

Mit fájt ez Back úrnak? Hiszen azelőtt sem állott vele szóba tisztességes ember. Így értelmezték Back, Bogdányi és Szabolcsi urak a sajtószabadságot! Szabad piszkolódni, rágalmozni, hazudni a leghitványabban és minden felelősség nélkül!

A napi sajtó egyébként elég lagymatagon méltatta Irányinak és Hermannak hatalmas és a zsidókérdés megoldásának útját világosan megmutató beszédeit.

A „Pesti Hírlap” például ezt az alkalmat is csak arra használta fel, hogy a tiszaezlári perre vonatkozólag tegyen egynéhány nem túlságosan igazságos megjegyzést.

A mindig komoly, független és tárgyilagos „Budapesti Hírlap” volt a „Függetlenség” mellett az egyetlen lap, amely reagált Irányi és Herman beszédeire.

„Sajnosán kellett tapasztalnunk – írja a »Budapesti Hírlap« január 24-i vezércikkében –, hogy zsidaink magyarsága e mozgalmas napokban teljesen elmerül zsidóságukban. Magok között egy sem akadt, pedig sokan foglalnak el kitűnő országos állást, aki mindama igazságokat képviselte és fajrokonainak fülébe zúgta volna, melyeket mi hónapok óta hirdetünk.

Egész zsidóságunk eszlári saktert menteni rohan, példátlan tapintatlansággal.”

Hogy a tapolcai kérvény feletti vitában Herman Ottónak és Irányi Dánielnek volt igaza, nem pedig a zsidókérdés létezését tagadó Tisza Kálmánnak és Jókai Mórnak, bizonyítja az a rendelet, amelyet 1883 március havában a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1883. évi 5686. sz. alatt intézett az összes tanfelügyelőkhez az izraelita zugiskolák bezárása iránt.

„Bár az 1876. évi 20.311. sz. rendelet elrendelte azok bezárását, ily zugiskolák – mondja a rendelet – az ország különböző vidékén még ma is léteznek, holott azokban a tanítók nem

képesített egyének, sem a törvényben megszabott tantárgyak nem taníthatnak, ellenkezőleg a tanulók a magyar nyelv és rendes tantárgyak mellőzésével kizárólag, sőt majdnem kizárólag a héber tantárgyak szertelen tanításával foglaltatnak el.

Így volt kénytelen beismerni Tisza Kálmán kultuszminisztere, hogy Irányi Dánielnek és Herman Ottónak van igaza. Nagyon jól tudta ezt Tisza Kálmán a tapolcai kérvény tárgyalása idején is, de neki meg volt az oka, hogy a „Nemzet”-ben azt hirdesse, hogy zsidókérdés nem létezik, s titokban, a kultuszminiszteren keresztül, mégis csak megtett annyit a zsidókérdés élének tompítására, amit a zsidóság érzékenységének és hiúságának nagyobb sérelme nélkül megtehetett.

Hogy a magyar zsidóság nagy részét ezekben az időkben a sakter-mentés mennyire elfoglalta, s mennyire nem érdekelte őket a magyarosodás és asszimilálódás, és hogy a felvilágosodásnak, a tizenkilencedik század nagy eszméinek, a szabadságnak, egyenlőségnek és testvériségnek gondolatát úgy értelmezték, mint Back Ignác a sajtószabadságot, hogy tudniillik a szabadság szelleme azt jelenti, hogy nekik minden szabad, a testvériség és egyenlőség pedig csak a keresztény magyarság részéről velük szemben kötelező elvek, – egyebek között igazolja a „Pesti Hírlap” október 7-i („Arisztokrácia és zsidóság”) vezércikkének tartalma. E vezércikk Petőfi Sándor budapesti szobra leleplezése alkalmából ama feltűnő jelenséget tette szóvá, hogy a leleplezési ünnepélyről az arisztokrácia és a zsidóság teljesen távolmaradt, s csak egyetlenegy zsidó, Wahrmann Mór jelent meg.

„Az antiszemitizmusnak – írja – legerősebb fegyvere, ha a zsidókat úgy tünteti fel, mint akik nem szolidárisak a magyar ügyvel. Legjobb alkalmuk leendett azért megcáfolni az izgatokat Tömeges tüntetésre kellett volna felhasználniuk a Petőfi ünnepélyt. Nem tették. Hogy miért, a lelkesedés hiánya vagy az indolencia volt az ok, nem kutatjuk, Csak a tényt konstatáljuk és kárhozzatjuk, annyival inkább, mivel a zsidóságnak értelmisége nem szokott hiányozni sehonnan sem, ahol a német géniusznak hódolnak. A német sajtónak Magyarországon jobbra ők a fenntartói. A bécsi lapok magyarországi előfizetőinek legnagyobb kontingensét ők képezik. A német irodalom kultusza Magyarországon az ő körükben otthonos. Leányaik a német költőkért rajonganak.”

Végezetül idézem Herman Ottónak később, a tiszaezlári per lezajlása után, 1883 november 22 én, az országgyűlésen, a zsidó-keresztény házasságjavaslat tárgyalásán elmondott szavait:

„Én ki tudom mutatni egész világossággal, hogy a zsidó sajtó azt mondja rólam, hogy én rosszabb vagyok, mint Istóczy képviselő úr, Istóczy képviselő úr pedig 12 röpiratában azt állítja, hogy én rosszabb vagyok a zsidónál. (Istóczy: Igaz!) Azt hiszem, amidőn két érdekelt és szenvedélyes fél engem ellentétes alapon kárhozzat, ott követelhetem magamnak annak elismerését, hogy álláspontom objektív.”²⁴

V.

A CSONKAFÜZESI HOLTTESTET EXHUMÁLJÁK. – LEVELEM SZÉKELY FERENC FŐÜGYÉSZHEZ. – MEGYERY GÉZA TÖRVÉNYSZÉKI BÍRÓT RENDELTÉK KI VIZSGÁLÓBÍRÓUL. – ÉN, MINT JEGYZŐKÖNYVVEZETŐ SZEREPELTEM. – BAJOK A JEGYZŐKÖNYVVEL. – SCHEUTHAUER EGYETEMI TANÁR, SZAKÉRTŐ ELFOGULTSÁGA. – A VÉDELEM TELJESEN FELSÜLT AZ EXHUMÁLÁSSAL.

A nyíregyházi törvényszék Eötvösnek már ismertetett előterjesztésében foglalt kérelme folytán a csonkaüzesi holttest exhumálását és újabb szakértői vizsgálatát 1882 december 2. napjára tűzte ki. Mint már említettem, szakértő orvosokul a kir. ügyészség indítványára Scheuthauer, Miháلكovics és Belky budapesti orvostanárokat rendelte ki.

A hullaszemle vezetésére Megyery Géza kir. törvényszéki bírót küldte ki. Ez volt a második eset, hogy a tiszaezlári perben Megyery végzett vizsgálati cselekményt. Amidőn a tiszaezlári per megindulásáról, s a vizsgálóbírói megbízatásomról volt szó, említettem, hogy

²⁴ A 12 Röpirat 1883 június 15 i számában írja Istóczy (316. old): „Aki még nem volt eddig tisztába Herman úrnak a zsidókérdésben játszott szerepe fölött, tisztába jöhetett az iránt, hogy Herman úr a képviselők között az antiszemitizmusnak legerősebb, legdühösebb ellensége.”

abban az időben a vizsgálóbíró, betegsége miatt hosszasan távol lévén, én mint vizsgálóbíró-helyettes végeztem az összes vizsgálóbírói teendőket. Nagyob fontosságú ügyben azonban Megyery Géza törvényszéki bíró vezette a vizsgálatot. A tiszaezlári per eleinte jelentéktelen kis ügynek látszott, később pedig, amikor országos fontosságú nagy ügy lett belőle, elsősorban az ügy érdeke követelte, hogy ne álljon be változás a vizsgálóbíró személyében, annál is inkább, mert a törvényszék elnöke legteljesebb mértékben meg volt elégedve a munkámmal és működésemmel.

Amidőn Csongrádon 1882 november elején egy fejetlen holttestet fogtak ki a Tiszából, miután az első pillanatokban még kétséges volt, nem a szerencsétlen Solymosi Eszter holttestét vetette-e ki a Tisza, a nyíregyházi törvényszéket értesítették a holttest feltalálásáról, s miután az összefüggésben látszott lenni a tiszaezlári ügygel, a nyíregyházi törvényszék intézkedett a hullaszemle foganatosításáról is. Eötvös e hullaszemlééről megemlékezvén könyvében, azt írja, hogy „az igazságügyminiszter maga se merte és akarta többé csupán Baryra bízni a dolgot”. (II. 145.) Ezért küldték volna ki Megyeryt, e engem pedig csak mint jegyzőkönyvvezetőt alkalmaztak.

Természetesen ez nem igaz. Az igazságügyminiszter, Pauler Tivadar, sokkal jobban őrizte és becsülte a bírói függetlenséget, semhogy ily módon avatkozott volna be a bíróság dolgába. Hogy a nyíregyházi törvényszék kit bizzon meg a csongrádi hullaszemle vezetésével, ebbe éppúgy nem volt beleszólása az igazságügyminiszternek, mint abba, hogy milyen ítéletet hozzon a törvényszék.

Korniss tehát minden külső befolyástól menten, saját elhatározásából küldte ki Megyeryt, és pedig pusztán abból az okból, mert midőn az értesítést kapta a csongrádi holttest feltalálásáról, én Budapesten tartózkodtam.

Intézkedéséről azonban Korniss engem az alábbi táviratával értesített:

(Lapszám 58. Vezetékszám 66. Bary József Budapest. Hungária szállodába. 108. Feladási állomás Nyíregyháza. Pénztári szám 158.)

„Csongrádra Megyeryt küldtem, óhajtom, hogy ön, mint dologgal ismerős, oda tolnokkép utazzék. Megyery ma este már elutazott. Korniss.”

A csonkafüzesi holttest exhumálásánál és újabb vizsgálatánál, ugyancsak Korniss rendelkezése folytán végezte Megyery a vizsgálóbírói teendőket.

Akkor már hónapok óta folyt a kíméletlen hajsza ellenem. Eötvös előterjesztésében, melynek folytán az újabb szemlét elrendelték, elfogultsággal, vérvádkereső buzgalommal vádolt és nekem tulajdonította a csonkafüzesi szemle minden állítólagos hiányát, engem okolt, hogy a holttestben Solymosi Eszter felismerése lehetetlenné vált. A vizsgálatot akkor már hetekkel előbb befejeztem. Korniss nagyon jól tudta, hogy az egész vizsgálat szabályszerűen és a legteljesebb pártatlansággal, lelkiismeretes alaposítással folyt le, annak során semmi törvényellenesség nem történt. Tudta ezt az egész nyíregyházi törvényszék is, s tudta azt is, hogyha három tisztességes, alapos tudású, pártatlan orvosszakértő véleménye és Székely Ferenc főügyész-helyettes ellenőrzése mellett lefolyt szemle megállapította, hogy a csonkafüzesi holttest nem lehet a Solymosi Eszteré és ha Tiszaezláron nem akadt senki sem, aki nem a leghatározottabban jelentette volna ki, hogy a holttest nem a Solymosi Eszteré, – akkor az exhumálás és az újabb szakértői vizsgálat sem deríthet ki egyebet. Mégis elrendellek a hulla felásatását és újabb szemlét, nehogy a vádak, rágalmak és gyanúsítások alacsony eszközeivel dolgozó Eötvös azt mondhassa, hogy a nyíregyházi törvényszék elfogultsága akadályozta meg az igazság felderítését. Ugyanezért küldte ki Korniss Megyery Gézát is az újabb szemle vezetésére. Ha azt panaszolja minden alap nélkül a védelem, hogy az első szemle tendenciózusan, hiányosan, rosszul volt vezetve, hogy egy fiatal, vizsgálóbírónak kiküldött, járatlan aljegyző tapasztalatlansága és elfogultsága vezetett arra az eredményre, hogy a holttest csempészett, idegen hulla, ám itt van, elküldöm a törvényszék legkiválóbb bíróját: Megyery Gézát. így gondolkozott Korniss, s így gondolkozott a nyíregyházi

törvényszék. Természetesen Eötvös nem így gondolta a megoldást, s amikor az előterjesztésben elfogulatlan vizsgálóbírókat követelt, bíróküldésre gondolt, s Soós Kálmánhoz hasonló, laza erkölcsi alapon álló új vizsgálóbírókat remélt, amelyen csak nagyon kevés akadt volna a magyar bírói karban.

Megyery Géza természetesen éppúgy nem felelt meg az Eötvösök céljainak és ízlésének, amint nem felelt volna meg egyetlen, becsületes, elfogulatlan, kötelességét híven teljesítő bíró sem. Megyeryt tehát éppúgy elfogultsággal vádolja könyvében Eötvös, mint engem és az egész nyíregyházi törvényszéket.

Megyery Géza mellé engem is kiküldött a törvényszék a szemlére, mint aki a per vizsgálatát végigvezettem.

A kir. ügyészséget Szeffert Ede budapesti kir. főügyész helyettes képviselte, vele együtt azonban kijött a nyíregyházi kir. ügyészség vezetőjéül időközben kinevezett Lázár Kálmán kir. ügyész is. Havas Imrét – mint említettem – pár nappal azelőtt, december legelső napjaiban – a Karancsay-féle kellemetlen ügye folytán –, végleg visszarendelték Budapestre.

Feltűnő intézkedése volt Kozmának, hogy Szeffert Edét küldötte ki a szemlére és nem a kiváló Székely Ferencet, aki pedig a csonkafüzesi első szemlénél, boncolásnál és felismerési eljárásnál végig jelen volt, s a hulla azonossága tekintetében tanúként is szerepelhetett volna.

Az exhumálás alkalmával azután kiderült a Székely mellőzésének az oka. Szeffert viselkedése, amelyből kétségtelenül kilátszott a főügyészségnek az az intenciója, hogy a védelem álláspontjával egyezően, a kiásott holttestről megállapíttassa, hogy az lehetett a Solymosi Eszteré is, – mindent magyarázott.

Székely Ferenc a koronatanúja volt annak, hogy a csonkafüzesi első szemle, boncolás és felismerési eljárás lelkiismeretes alaposan és körültekintéssel folyt le, s hogy a szemlének kétségtelen és megcáfolhatatlan eredménye az, ami az orvosok véleményében és a felismerési tanúk egybehangzó kijelentésében nyilatkozott meg. Székely Ferenc tehát Kozma céljaira nem mutatkozott alkalmasnak. Olyan ember kellett, aki a védelem intencióit jobban átérti és magáévá teszi, aki a „salus reipublicae”-t jobban tudja megvédelmezni ama fenyegető veszedelem ellen, amely abból származott volna, ha az eszlári zsidókat bűnösöknek mondja ki a törvényszék. Amidőn értesültem, hogy Kozma Szeffertet küldi ki az újabb szemléhez, Székely Ferenchez nyomban az alábbi levelet küldtem:

„Mélyen Tisztelt Főügyész úr! A dadái hullaszemlének a törvényszék által elrendelt kiegészítése f. évi december 2-án szombaton délelőtt 11 órakor fog Eszláron megtartatni.

Szerény véleményem szerint az újabb furfanggal szemben, mely a dadai hullában mindenáron Solymosi Eszteret keresi és amely úglátszik semmiféle eszközöktől nem riad vissza aljas céljainak kivitelében, célszerű lenne, ha Nagyságod is szemlélője lenne az újabb szemlének, mely a Nagyságod közreműködésével foganatosított előbbi szemlét törvényellenesen eszközöltnek, s hamis adatokon nyugvóknak igyekeznek, legalább a védői beadvány és a zsidó orgánusok tanúsága szerint, minősíteni. Azt hiszem közös érdeknek tartja Nagyságod is, hogy az általunk minden mellétekintet nélkül, lelkiismeretes szigorúsággal és hivatalos kötelességünknek megfelelően teljesített előbbi eljárás, hamis úton még csak kétes színezetűnek se tüntetessék fel. Nem kétkedem ugyan az újabb szakértők jellemisségében és még kevésbé szakértelmükben, de oly messze mentek már némelyek az alávalóságban, hogy minden eshetőséget fel kell termi, kivált azon nagy hatalommal szemben, melyet «pénz»-nek neveznek.

Nagyon kérem Nagyságodat, méltóztassék a dolgok felől gondolkozni s ha szükségét látandja, az eszlári hullaszemlénél szemlélő gyanánt megjelenni.”

A levél megírása után időközben a törvényszék a szemlét december 7-ére halasztotta, a védők és a szakértők kérelmére. Szinte az volt a látszat, mintha meglegi o volna. Eötvösöket a kérelmük teljesítése és most már félték a szemle eredményétől, szerették volna annak időpontját minél későbbre kitolni.

Székely Ferenc válasza december 5-én érkezett meg, s abban többek között így írt: „Tisztelt uram! Hozzám intézett bizalmas soraiért fogadja őszinte köszönetemet, s engedje meg, hogy az exhumáció kérdésében egyéni nézetemet, hasonló nyíltsággal elmondjam, reményelvén, hogy az megnyugtatóra fog szolgálni.

A felismerési és boncolási eljárásnak, mint tudjuk, kétféle alkotó eleme van, a formai és az érdemleges. A formai rész a vizsgálóbíró és a kir. ügyész elhatározásától függ, az érdemlegeset a tanúk és a szakértők nyilatkozatai adják.

A formai részért, vagyis az eljárás vezetéséért mi vagyunk felelősek; az érdemlegesért, vagyis a tanúvallomásokért és a boncletekért a tanúk és a szakértők felelnek. Az eljárásnak minket illető része most kérdés alá sem jön és ha ez máskor megtörténnék, bizonyára mindegyikünk könnyen felel magáért, mert lelkiismeretünk tiszta és védelmünk legalább is oly korlátlan leendő, mint a mostani vádlottaké.

A jelen exhumáció pusztán a boncolás érdemére vonatkozván az tisztán a szakértőkre tartozik és sem önt nem érinti, sem engemet.

A közvetlenül érdekelt és szintén meghívott múltkori szakértők bizonyára meg fogják adni mindazon felvilágosításokat, melyek az igazság kiderítésére szükségesek.”

Ezek szerint tehát Székely nem tartotta szükségesnek a szemlénél megjelenni.

A felismerési és boncolási eljárás formai és érdemleges részének ebben az éles elhatárolásában azonban tévedett! Hiszen Eötvös éppen azt vitatta előterjesztésében, hogy a formai hibák hamisították meg a szemle érdemleges részének eredményét is. Vitatták, hogy a hullafelismerés lehetetlenné volt téve, hogy fontos körülmények nem foglaltattak jegyzőkönyvbe!

Valószínű, hogy Székelyt nemcsak ez az egyéni nézete tartotta vissza a szemlétől. Kellemetlen helyzetbe került volna hivatalfőnökével, Kozmával, és főügyészhelyettes társával, Szefferttel szemben, ha a szemlén, mellőzése dacára is, megjelenik.

A december 7-iki szemlére meghívta a törvényszék az első szemlénél eljáró három szakértőt is, bírósági tanúkul pedig már az előző szemlénél is alkalmazott Miklós László vármegyei aljegyzőt, Jármy Jenő főszolgabírót és dr. Jósá Andrást, Szabolcs vármegye főorvosát, kórházi igazgató, főorvost alkalmazta. Utóbbiról Eötvös is elismeri, hogy nagyhírű, kiváló tudós volt, s azt írja, hogy ő lett volna hivatva az egyetemi szakértők tudománybeli tévedéseinek s netaláni hibáinak ellenőrzésére és kiigazítására, mert „a jámbor törvényszék szentül megbízott az ő parlagi tudósaiban, a csonkafüzesi szakértőkben, de sehogy sem tudott megbízni az egyetem jeles tudósaiban”. (III. 34.)

Dr. Jósának korántsem szánt ilyen szerepkört a nyíregyházi törvényszék. A tanúként kirendelésének főoka az volt, hogy azt Trájtler és társai kérték, az ő bejegyzésével a törvényszék elnökétől. Dr. Jósát nagy tudása és tapasztalata országos hírévé tette. A csonkafüzesi szemlénél eljáró szakértők, akiknek tudományát, pártatlanságát, lelkiismeretességét vonta kétségbe Eötvös előterjesztése, kívánták, hogy az új szemlénél ott legyen ez a kiváló tudós is, akinek elfogulatlansága teljesen kétségtelen volt mindenki előtt. Nem igaz, hogy a három budapesti orvostanár munkája elé bárki is gyanakodással és kétséggel nézett volna, s akár a törvényszék, akár más, nem bízott volna meg bennök. Erre semmi ok nem volt! Hiszen senki sem tudhatta előre azt a viszonyt, amelyben Scheuthauer tanár, a szemle vezetője, Eötvössel állott, s amelyre vonatkozóan azt meri leírni Eötvös a türelmes papírra, hogy „akkor még csak névről ismertem mindegyiket” (III. 32.), tudniillik a tanárokat.

Az sem igaz, amit Eötvös ír, hogy „a nagyközönség kételkedett és gyanakodott” volna az orvostanároknál.

A nagyközönség kétségei más irányúak voltak, s nem a kirendelt szakértők munkája iránt nyilvánultak meg.

A nagyközönség kétségei akörül forogtak, hogy ha a védelem részéről oly súlyt fektettek a

felülvizsgálatra, miért vártak annak kérésével közel hat hónapig, amikor a nehézségek, a rothadás előrehaladása folytán vagy legyőzhetetlenek, vagy lelkiismeretesen alig legyőzhetek lesznek.

A június 18-i vizsgálatnál a boncolás 18 évesnek állapította meg az életkorát annak az ismeretlen egyénnek, kinek hulláját Solymosi Eszter ruháiba öltöztették. Megállapította egy rothadásban nem lévő, egészen véve ép hulla megvizsgálása után. Most jön a felülvizsgálat, amely valószínűleg csak a csontrészeket fogja találni, s ezekből kell meghatározni a hulla korát.

A „Budapesti Hírlap” írta december 5-én a szende előtti napokban:

„...ha a védőknek csak az kell, hogy a tiszadadi hulla 15 vagy 25 éves volt, arra a választ meg fogják kapni. Scheuthauer és Mihákovics tanár urak megadják erről a kérdésre a világos választ, de ennél többet nem fognak mondani, mert nem mondhatnak. És ha azt fogják mondani, hogy a hulla megfelel Solymosi Eszter korának, ezzel megtérő a bizalom, lecsillapodnak-e a felkavart hullámok?”

A nagyközönség, éppúgy mint a bíróság, teljes bizalommal nézetl a szakértők működése elé. Elvégre akkor még senki sem tudhatta, Eötvösön kívül, hogy a szemle vezetője, Scheuthauer, nem a szaktudós pártatlanságával és nem az igazságos ember részrehajlatlanságával vizsgálódik, hanem kimondja kerekén: „Majd be fogom én bizonyítani, hogy az a hulla a Solymosi Eszteré volt.”

Azokon a bírósági, ügyészégi személyeken, szakértőkön és hatósági tanúkon kívül, akiket már fentebb említettem, a december 7-i szemlénél a védelem részéről jelen voltak: Eötvös, Funták és Heumann.

A szemle napján zord, havasesős decemberi idő volt, a földeken hó, az utakon feneketlen sár.

A bizottság első útja a temetőbe vezetett.

Említettem már, hogy Eötvös az exhumáció elrendelése iránt tett nagy előterjesztésében kérte azt is, hogy a nyíregyházi törvényszék rendelje el a csonkafüzesi hulla hatósági őrizetét, nehogy a holttest az újabb szemle napjáig kicseréltesse. A nyíregyházi törvényszék november 13-án kelt végzésével ezt a kérelmet teljesítette, s megkereste a főszolgabíró, hogy intézkedjék a sír őrizetéről. A főszolgabíró ki is rendelt egy őrt, aki a sír mellett sátrat épített magának és éjjel-nappal ott őrködött. Megyery Géza először ezt az őrt hallgatta ki, aki kijelentette, hogy a sír megbontva az ő kirendelése óta nem lett.

Ezután felhívta azokat, akik Farkas Gábor községi főbíró ellenőrzése alatt június 20-án a hullát eltemették, hogy jelöljék meg pontosan a sírt. Ennek megtörténte után megkezdődött a sír felbontása.

Megyery Géza ezt a legnagyobb gonddal és óvatossággal végeztette. Megvizsgálta a sírhalmon nőtt növényzetet, megnézte gyökereit, mélységét és vastagságát, hogy ebből állapítsa meg, nem ásták-e fel és cserélték ki időközben a koporsót, s a nyomok eltüntetésére végezték-e be a sírt valamilyen gyorsan növő fűfélével.

„A bíróság feje most is tele volt a sírbontás és holttestcsempészet ostoba ötletével. Ennek nyomait kereste a temető fűvén” – írja Eötvös (III. 3(1.)) –, majd megjegyzi, hogy „a sírgödör ásása igazán remek példája a gyanakodó gondosságnak (III. 37.), de végül is a gyanakodás tudományának egész hitvány rendszere összeomlott ott a felnyitott sírgödörnél.” (III. 38.)

Eötvös előterjesztésében – mint láttuk – maga kérte a sír hatósági őriztetését, nehogy az „antiszemita” (!) kicserélhesse a hullát. A bíróság, amelynek e kérelem nélkül eszébe se jutott volna a sír őriztetni, hogy a gyanúsítás és a rágalom elnémuljon, elrendelte az őrzést, dacára annak, hogy a holttest kicserélése az antiszemitaéknak éppen nem, hanem csakis azoknak állt volna érdekükben, akik azt Solymosi Eszter ruháiba öltöztetve a bíróság elé csempészték, s a bűnös komédiával felsültek. Ezekután merészeli Eötvös a gyanakodás tudományának hitvány rendszerével a bíróságot megvádolni, holott ezt a hitvány rendszert csak kizárólag a védelem követte.

A savanyúvizes láda, amelyben a csonkafüzesi holttest feküdt, csakhamar előkerült. Akik

annak idején a temetésnél közreműködtek, megállapították, hogy a láda azonos az eltemetett ládával, s azon semmi sérülésnek nyoma nem látható. A gödör, amelyből kiemelték, száraz, agyagos föld volt, s egy ásónyomásra beásva is száraznak mutatkozott.

A kiemelt koporsót azután szánkóra tették, s az összes jelenlevők: bíróság, ügyészség, szakértők, védők által kísérve, a boncolás színhelyére szállították.

Egy Farkas András nevű embernek lakatlanul álló házát jelölte ki Megyery Géza a boncolás színhelyéül.

„A vizsgálóbíró kezdettől fogva egyetértett a községi bíróval, Farkas Gáborral. Képzeltetni, milyen helyiségről gondoskodott ez a két hivatalos főrfiú – írja Eötvös. (lit. 40.) – Vert fala, szalmateteje, földes padozata. Nem mert benne lakni még a vályogvető cigány se. Se ajtaja, se ablaka, se kéménye, kályhája ki s bedülve.” (III. 44.)

„Ne, egyetemi tanárok, itt mutassátok meg, mit tudtok! Ledér aggyal – írja tovább Eötvös – úgy gondolták a vizsgálóbíró és a titkos tanács tagjai. Csodálatos ösztönük volt. Eleve érezték, hogy azok a tudós férfiak majd más szemmel és különb tudással nézik meg a tetemet, mint a csonkafüzesi parlagi tudósok. Úgy álltak hát előre bosszút, ahogy tudtak. Minden lehető nehézséget gördítettek útjukba.” (III. 41.)

Farkas András lakatlan háza bizony nem volt palota. Ámde a vizsgálóbíró, még a három kiváló tudós kedvéért sem varázsolhatott az eldugott, félreeső kis tiszamenti faluba egy modern kórházat, gázlánggal világítva, nagyszerű boncteremmel, kellemesen fűtött helyiségekkel. A csonkafüzesi szakértők szabad ég alatt boncoltak annak idején. Igaz, hogy akkor nyár volt, de ilyen célra még sem lehetett kívánni Kállaynéétól, hogy úri kastélyának ebédlőtermét ajánlja fel, sőt még a vagyonos zsidó bérlőnek, Lichtmannak sem jutott eszébe, házában valamelyik kényelmesen fűtött, világos és tágas helyiségét e célra felajánlani.

Olyan helyről gondoskodott a vizsgálóbíró, amilyen rendelkezésére állott. Egyébként Eötvös leírása természetesen meglehetősen túlzott. A helyiségben fűthető kályha volt, a világítást – akkor még villamos világítás nem volt – gyertyák fénye szolgáltatta.

Képtelen feltevés, hogy előre bosszút akart volna állani a szakértő tudósokon, bárki is, és ezért gördítettek akadályokat az útjukba. Hiszen, ha létezett volna „titkos tanács”, amely a holttestcsempészet meséjét koholta és amelynek tagjai közé Eötvös most már Megyery Gézát is besorozta, annak az lett volna a legfontosabb érdeke, hogy a szakértő tudósoknak minden elképzelhető módon kedveskedjék, s őket saját céljainak megfelelő kedvező véleményre hangolja, s nem pedig, hogy előre feldühítse, megbosszantsa őket mesterséges akadályok készítésével. Semmi célzatos nem volt a boncolás helyiségének kiválasztásánál. Más alkalmas helyiség az egész faluban nem állott rendelkezésre.

Az előzetes bosszú másik megnyilvánulásaként panasolja Eötvös, hogy nem kaptak például sem nappali, sem éjjeli szállást, sem ételt, sem italt. „Én is voltam akkor már valaki! – írja sértett önérzettel –, akinek minden dolgát némi figyelemmel kíséri a nemzet. S íme egy tiszta magyar faluban nem akad nemes ember, vagy birtokos, aki felajánlja a vendégszeretetét egy napra. Ilyet még nem hallottam, s nem láttam életemben. Mintha a faluban a magyar fajnak minden nemes erkölce, s minden édes erénye kiveszett volna végképen.” (III. 42.)

„Nem kaptunk.” A többesszám első személy alatt Eötvös saját magát, védőtársait és a szakértő tudósokat is érti. Eötvös valóban volt már valaki akkor, valóban minden dolgát némi figyelemmel kísérte a nemzet. Éppen ezért nem kapott meghívást senkitől, sem ő, sem védőtársai: Funták és Heumann. Jól ismerte a „nemzet”, s jól ismerte Tiszaeszlár becsületes, magyar, vendégszerető lakossága is Eötvös bűnös üzelmeit, amelyekkel a tiszaeszlári perben az igazság útját fel akarta tartóztatni.

Bizony, tisztességes gondolkozású magyar ember nem igen akadt abban az időben az egész országban, aki vendégszerető hajlékának kapuit kitarja volna Eötvös előtt s azok előtt, akik az ő üzelmeit támogatták. A három egyetemi tanárt szíves örömmel látta volna vendégül bárki, akár Kállayné – akinek úri kastélyában Megyery és én voltunk ellátva –, akár más, de csak

Eötvös és Heumann nélkül.

Éppen ezt nem akarta Eötvös! Ő azt akarta, hogy vele együtt maradjanak a tudós tanárok és pedig a zsidó Lichtmann Jakab által bérelt Wesselényi-kastélyban. Azt írja Eötvös, hogy a volt községi bírótól, Nagy Ferencről, „kierőszakolt” egy meghívást mindannyiuk részére. Olyankép, hogy Nagy Ferenc és rokonai megosztottak volna rajtuk.

„Megmondtam az egyetemi tanároknak, válasszanak a Wesselényi-kastély és a jó kálomista gazdák között. Együtt, egyhelyben akartak maradni a főügyésszel s ezért Lichtmann meghívását fogadták el.” (III. 43.)

Nem a tanárok választottak így. Eötvös és Szeyffert, a főügyészhelyettes rendezték el ügyesen úgy a dolgot, hogy az egyetemi tanárokat a zsidóház vendégszeretetében, kedvező testi és lelki kondícióban tartsák.

Lichtman ki is tett magáért. Házanépe még a gondolatát is leste a tudós tanároknak. Amint Eötvös írja, „meleg szobáját, terített asztalát és tele pincéjét, szíves vendégszeretetét felajánlotta.” (III. 42.)

Az orvostanárokat magyaros vendégszeretettel látta volna a Kállay-kastély. Ők azonban együtt akartak maradni a „főügyésszel”, illetőleg a főügyész akart, Eötvösnek bevonásával, bizalmas körben együtt maradni velük Lichtmann Jakab házában.

A Farkas András lakatlan házában délután 2 órakor kezdett munkához a vizsgálóbizottság.

Kétségtelen megállapítást nyert mindenekelőtt, hogy a savanyúvizes ládából kiemelt elrothadt múmia azonos a csonkafüzesi holttesttel Igazolták ezt a hatósági tanúk éppúgy, mint az első szemlénél és boncolásnál közreműködő három orvos.

„Az egyetemi tanárok – írja Eötvös – fázó ujjal, pislogó gyertyafény mellett, dideregve végezték munkájukat.”

„Hiába panaszkodnának. Az elfogult bíróság nem segítene rajtuk. Az elfogult bíróság az igazság ellenségeinek tekinti őket!” (III. 45.)

„Az elfogult bíróság”, amely alatt most már Megyery Gézát érti Eötvös, bizony nem rendelkezett varázshatalommal, hogy barátságos meleget, nappali fényt és kényelmet varázsoljon elő. Maga a bíróság is ott volt végig a tudósok boncolásánál, ott didergett s bizony saját magán sem tudott segíteni. Ha tudott volna segíteni a tudósokon, ha tudott volna részükre nagyobb kényelmet nyújtani, azt bizony a legnagyobb örömmel és készséggel tette volna!

„De azért a nagy tudósok dolgoztak csodálatos buzgósággal – írja Eötvös. Munkájukban fázás, éhség, szomjúság meg nem lankasztja őket. Munkájuk belemegy az éjszakába s éj fél után két órára ért véget. Ekkor lettek kész a boncolással.” (III. 45.)

Mindebből természetesen egyetlen szó sem igaz. A temetőből délután 2 órakor érkezünk be a hullával a boncolóhelyiségbe. Ide még előbb egy sereg azonossági tanút hívtak elő és hallgattak meg, úgy, hogy a tulajdonképeni boncolás csak délután 4 óra felé kezdődött meg s délután 6 óráig tartott, amikor is Megyery Géza két órai pihenőt rendelt, tekintettel arra, hogy a szabályok szerint a boncolásról nyomban jegyzőkönyvet kellett felvenni, amelynek elkészítéséhez előreláthatólag hosszabb időre volt szükség.

Miután a jegyzőkönyv elkészítésére a jólfűtött, meleg községháza alkalmasabb volt, mint a Farkas András lakatlan háza, nehogy ott tovább dideregjenek étlen-szomjan a tudós tanárok, adott Megyery kétórás szünetet, azzal, hogy ez alatt az idő alatt mindannyian megvacsorázva és este 8 órakor a községházán találkozva, hozzáfogjanak a jegyzőkönyv elkészítéséhez.

Nem igaz tehát, hogy éjjel 2 óráig étlen-szomjan és fázva boncoltak volna a tudós tanárok. Már délután fél 7 órakor falatoztak Lichtmann Jakab meleg ebédlőjében, a dúsán megrakott asztalnál. Igaz, hogy ezen a lakomán nem a legvidámabb hangulat uralkodott. A délutáni boncolás, a múmia gondos vizsgálata mélyen elszomorító, hatással volt Eötvösre és védőtársaira éppúgy, mint Szeyffertre.

A három kiváló tudós tanácstalanul tétovázott az elkeseredett hangulat közepette, s

egyelőre időt, haladékot akartak nyerni nemcsak véleményük beterjesztésére, hanem, ami pedig példátlan volt, a vélemény alapját képező észleleteik jegyzőkönyvbe foglalására is.

Eötvösök ugyanis úgy gondolták: „Qui habet tempus, habet vitam.” Elhatározták tehát, hogy nem mennek este 8 órára a megbeszéléshez képest a község házára, hanem Megyerytől halasztást kérnek másnapra a boncjegyzőkönyv tollbamondására. Este még a fehér asztalnál megtanácskozzák, mit lehet tenni, s majd alusznak is még rá egyet!

Este 8 órakor Megyeryvel pontosan megjelentünk a község házában, s hiába vártuk a tanárokat. Helyettük Heumann ügyvédnek egy Megyery-hez címzett levele érkezett meg küldönc útján, amely levélben Heumann a tanároknak azt a kérelmét. terjeszti elő, hogy a boncjegyzőkönyv tollbamondását másnap reggelre halasszák.

Megyery szigorúan kötötte magát a törvényes szabályokhoz. A boncjegyzőkönyvet tulajdonképpen mindjárt a boncolás helyén tollba kellett volna mondaniuk a szakértőknek és Megyery csak a hely alkalmatlan voltára tekintettel és hogy közben megvacsorázhassanak, engedett méltányosságból 2 órai haladékot. Másnap reggelig azonban semmiesetre sem várhatott vele. Megírta Heumannnak, hogy nincs tovább halasztás, a szakértő urak nyomban jöjjenek a község házára.

Még egy próbát megkíséreltek! Nem sok idő múlva Szeffert főügyész helyettes jelent meg a község házában és hosszasan körlelte Megyeryt, egyezték bele a boncjegyzőkönyv felvételének elhalasztásába. Megyery azonban még a főügyész helyettes rábeszélésére sem volt hajlandó az eljárási szabályokat megsérteni. Így azután este 9 órára ingerült hangulatban kénytelen-kelletlen megjelentek Scheuthauer és társai.

Eötvös a jó meleg szobában Lichtman asztalánál bizonyosan megmagyarázta nekik, hogy csak az „elfogult” bíróság akadékoskodása, vérvádkereső buzgalma az, amely azt követeli tőlük, hogy ebben a zimankós estében, jó meleg szobát és terített asztalt otthagya, elbotorkáljanak a község házára, s ott késő éjszakáig kínlódjanak a jegyzőkönyv megszerkesztésével és tollbamondásával.

Bizony Megyery meg én is szívesebben üldögéltünk volna a Kállay-kastély barátságos fehér asztalánál, minthogy a község házában éjjel két óráig görnyedjünk az asztal mellett.

A jegyzőkönyv felvétele azért húzódott a késő éjjeli órákig, mert Scheuthauer és szakértő társai között hosszas viták folytak egyes észleletek jegyzőkönyvbe vételénél. Scheuthauer véleményét valósággal reá erőszakolta a másik két szakértőre, akik fáradtan és kimerülve a hosszas vitában, végül is tekintettel Scheuthauer korára és ideges, türelmetlen, erőszakos modorára is, mindenbe belementek, amit Scheuthauer akart. A jegyzőkönyv részletes leírása csak szakembereket érdekelhetne, s így csak egyes olyan pontjaira terjeszkedem ki, amelyekről a későbbiekben, a szakértői vélemény elfogulatlanságának megítélése kérdésénél, szó lesz.

A jegyzőkönyv szerint a szakértők az exhumált hullán megállapították, hogy a szempillaszőrök és szemöldökszőrök hiányoznak. Ugyancsak hiányoznak az összes körmök is úgy a kéz-, mint a lábujjakról. Ez hihetetlennek látszott a szakértők előtt. A láda fenekén hosszasan keresték a körmöket, de eredménytelenül. Dr. Jósza András, ki, mint szó volt róla, hatósági tanúként volt alkalmazva, csodálkozva jegyezte meg, hogy ily rövid idő alatt a körmök el nem rothadhattak. Ezt a három egyetemi tanár is konstataálta, s kijelentette Scheuthauer, hogy a körmöket vagy ellopták, vagy már a csonkafüzesi holttesten sem voltak meg. A hónaljokban szőrzet szintén nem találtak, mert a rothadás folytán a hónalj takarója zöldes péppé változott. A szeméremajkak körül egypár vékony, körülbelül 4 mm hosszú halvány barnás szőrszál találtak. A fogaknál az alsó fogsorban rendellenesség mutatkozott, amennyiben az alsó belső baloldali metszőfog jobboldali szélével fedi a jobboldali belső metszőfog bal szélét. A felső fogsor rendes növéúnek mutatkozott. A metszőfogak koronáinak élei csekély fokban kopottak. A bölcsességfogak növéoben, a felső bölcsességfogak 6 mm magasak. A koponyavarratok egymással össze nem forrtak. A

felkarcsont teljesen csontos, de „erő alkalmazásánál” leválik a testtől. Hogy milyen erő kifejtés kellett hozzá, csekélyebb vagy nagyobb, azt elhallgatja a jegyzőkönyv. A singkampó (olecronon) ellenben teljesen csontosan kifejlődött és erő kifejtésre sem válik le. A medencecsontok összeforradása megkezdődött. A kis tompor a combcsonttal teljesen összeforrt.

Ezek voltak a jegyzőkönyv fontosabb adatai! A fejbőr egy darabját és a nagy szeméremajkak egy részét, görcsövi vizsgálat céljából, a szakértők borszeszben eltették. A jegyzőkönyv e szavakkal végződik:

„Ami a hulla nagyságát illeti, erre vonatkozólag mérésnek megejtése célhoz vezetőnek nem találtatott, részint azért, mert a lágyrészek úgy a végtagokon, mint a koponyán hiányoztak, vagy ha jelen voltak, töpörödöttek voltak, részint pedig mivel a csípő- és térdizületben erősen behajlított hulla kiegyenesítés megkísérlésénél darabjaira széthullott.”

Mindez a Scheuthauer elfogulatlansága és tárgyilagossága megítélésénél még a továbbiakban szóba fog kerülni, ezért idézem szóról-szóra.

Mielőtt aznap délután a boncolás megkezdődött volna, Scheuthauer ama óhajlásának adott kifejezést, hogy az exhumált hulla fogait azok, akik az eltűnt Solymosi Esztert közelebről ismerték, tekintsék meg újra, mert „a fogak nagyon lényeges ismérvet képeznek egy hulla agnoszkálásánál” (267. naplószerű jegyzőkönyv).

Scheuthauer óhaja megdöbbentette mindazokat, akik nem állottak a bűnpalástoló liga szolgálatában. Kiküld a bíróság három szakértőt egy exhumált hulla megvizsgálására és ennek alapján véleményadásra, a vizsgált hulla korát illetően, és ezek után jön az egyik szakértő és a hullának Solymosi Eszterrel való azonosságára vonatkozó vizsgálatot óhajt, holott annak a kérdésnek eldöntésére, vajjon a hulla azonos-e Solymosi Eszterrel vagy sem, nem a szakértők hivatottak, hiszen ezt csak a bíróság volt jogosítva eldönteni.

Scheuthauer tehát szereplését nyomban azzal kezdte, hogy bíróját akart lenni a pernek, idegen területre akart kalandozni, olyan kérdést akart nyomozni, amelyre nézve véleményére a bíróság kíváncsi nem volt, ami orvosi szakértelmet nem kívánt meg, ami tisztán és kizárólag a bíróság hatáskörébe tartozott.

Természetesen Megyery elutasította a bírói hatáskörbe való jogtalan beavatkozást célzó kérelmet és mint illetéktelent, teljesíthetőnek nem találta, mert „a szemlének nem tartozik hatáskörébe azt is nyomozni, hogy vajjon a hulla Solymosi Eszteré-e vagy sem?”

Ámde Scheuthauernek segítségére sietett Szeffert. Az ügyésznek a vizsgálat folyamán joga van bármikor indítványt tenni. Szeffert tehát Scheuthauer kérelmét magáévá tette, s azt saját indítványként kérte tekinteni. Erre írja Eötvös, hogy „nem elleneztem, de nem is javasoltam az indítványt” (III. 54.). Majd: „ám ha a bíróságnak úgy tetszik, hallgassa meg a fogak tanúit” (III. 56.).

Megyery a felvett jegyzőkönyvben hangsúlyozva, hogy bár a június 20-i szemle alkalmával az agnoszkálás a hulla fogaira is kiterjedt, „a közvédlő önmegnyugtató céljából” elrendelte mégis, hogy Solymosi Eszter azon közelebbi rokonai és ismerősei, akik nagyobb késedelem nélkül előkeríthetők, a fogakat újból megszemléljék. Hamarosan előkerítették tehát az eltűnt Eszter anyját, Solymosi Jánosnét, nagynénjét, Solymosi Gábornét, legjobb barátnőjét, Farkas Eszter, szolgálatadóját, Huri Andrásnét, s előbbi szolgálatadóját, Olajos Bálintot. – Huri Andrásné ismételtelen kijelentette, hogy gyenge természeténél fogva nem képes hullát megnézni. Erre Szeffert elállott Murinénak a hulla agnoszkálásához vezetésétől. Kérte azonban, hogy a Huriné szomszédait és ismerőseit az agnoszkálás befejezése után hallgassák ki arra nézve, hogy megfelel-e a valóságnak, hogy ijedős, gyenge természetű. December 11-én azután erre nézve ki lettek hallgatva Kobros János, Jakab Andrásné, Dunavecky Andrásné és Farkas József, akik mindannyian egyértelműleg tanúsították, hogy Huriné ijedős, félős természetű, halottat soha semmi körülmények között meg nem néz, úgyhogy amidőn saját gyermeke halt meg, még azt sem tudta megnézni a ravatalon.

A többi előhívottak megnézték a kiásott hulla fogait. Az erről a szemléről felvett jegyzőkönyvben olvasható, hogy a tanúkat előzetesen figyelmeztették úgy Megyery vizsgálóbíró, mint az egyetemi tanárok, hogy a hulla fogai most nagyobbaknak látszanak, mint amilyenek életben lehettek, mert a foghús már elenyészett és annak helye is látszik most, minélfogva e körülménynek tekintetbevételével vizsgálják meg a fogakat és nyilatkozzanak azok felől, azonban a tanúk, bár a fogakból azon rész, melyen a foghús volt, eltakartatott, még ezen rész híjával is odanyilatkoztak, hogy „a fogak ekként nézve is nagyobbak, mint a Solymosi Eszteréi voltak, s nem oly rendes növésűek, mint azok valának”. Mindannyian kijelentették, hogy Eszter fogai sokkal sűrűbbek, apróbbak voltak, olyan sűrűek, hogy még a tű sem ment középük, s hogy alul és felül is teljesen rendes növésűek voltak, s az alsó fogsorban a hullán látszó szembeötlő rendellenesség Eszter fogainál nem volt meg.

Amidőn az egyik tanú, Farkas Eszter azt mondta, hogy Eszter fogai aprók voltak, Scheuthauer iszonyú dühre fakadva eltakarta a hulla széles, nagy fogainak alsó részét a kezével, úgyhogy csak a felső részéből látszott ki egy kiesi, s rárivallt a lányra:

– Hát ezek nem aprók? Farkas Eszter bátran felelt:

– Már kérem, hogy volnának azok aprók, hisz az apró fogak nem lehetnek ilyen szélesek.

Scheuthauer és Szeffert tehát nem értek el semmi célt a fogak újbóli agnoszkálásával. Egyik tanú sem fedezett fel a leghalványabb hasonlóságot sem a hullának és Eszternek fogai között.

Ezek után természetesen Eötvös is kijelenti a könyvében, hogy „egy szegény cselédleánynak, ki még csak most lép ki a gyermekkorból, valaki úgy megvizsgálta volna teljes rendes alakú fogát, hogy azokról 9 hónap múlva is biztos tanúságot tehessen, ezt én az élet ismerete alapján gyakorlatilag lehetetlennek tartom” (111. 55.).

Ilyen előzmények után és körülmények között végezte Scheuthauer szakértő társaival együtt a kiásott múmia boncolását, a legnagyobb célzatossággal, elfogultságát egyenesen megbotránkoztató módon mutatva ki.

A fejbőr vizsgálatánál mindjárt azzal kezdődött Scheuthauer ténykedése, hogy a csonkafüzesi szakértőket az irányban kezdte vallasni, vajjon a fejbőr így nézett-e ki az első szemle alkalmával és hogy a fejbőrön most látható pontocskákat minek tartják, hajtöveknek vagy hajhagymáknak?

Végül is a csonkafüzesi szakértők közül a legidősebb, tapasztalt Horváth László dr. kijelentette, hogy ezek a kérdések teljes célnélküliek, inert a barna hajtövek a csonkafüzesi szemlénél szabad szemmel is láthatók voltak. Azt azonban eltitkolta Scheuthauer a csonkafüzesi szakértők előtt, hogy most a görcsöven át mit látott a fejbőrön, látott-e hajtöveket vagy sem?

A csontok vizsgálatánál feltűnő volt, hogy a csontokat illetőleg az epiphysisnek minőségét és viszonyát a diaphysisekhez, melyből a kor lett volna meghatározandó, minden sorrend nélkül vizsgálták meg, sem alólról, sem felülről nem kezdték a vizsgálatot, hanem úgy, ahogyan a Scheuthauer tenyerébe elrejtett külföldi szakmunkából szedett kis jegyzetekből sugdosódva kiolvasták. Sohasem a vizsgált csontrészek sajátosságaira igyekezett Scheuthauer a jegyzőkönyv egyes tételeit alkalmazni, hanem a tudomány tételeinek kaptafájára igyekeztek húzni az egyes, utólag felkutatott sajátosságokat és pedig mindig úgy, hogy a fiatalabb életkor feltüntetésére legyenek alkalmasak.

Ha volt egy csontrésznek, a tenyérbe rejtett kis tankönyv szerint, három olyan tünete, mely a magasabb életkor mellett, egy tünete pedig olyan, mely az alacsonyabb életkor mellett tanúskodott, mindig a kisebb életkorra vonatkozó tételt alkalmazták. A felkarcsont vizsgálatánál a jegyzőkönyvben – mint láttuk – azt állították, hogy erő alkalmazásánál a testtől elválasztható, anélkül azonban, hogy a jegyzőkönyvben megjelölték volna a szükséges erő kifejtés nagyságát. Ez az erő kifejtés pedig igen nagy volt, amennyiben Scheuthauer kalapácsütéssel tudta csak elválasztani. Ilyen jogcímen a legerősebb csontosodásnál, összefő

rrásnál is írhatták volna, hogy erő alkalmazásával az összenőtt részek 6zét-választhatók.

Az ülőcsontokról Scheuthauer véleménye az volt, hogy a csont-magva megvan, de még az ülőcsonttal nem egyesült és éppen csak csontosodásnak indult. Erre azután Mihalkovics és Belky indignálódva tiltakoztak a megállapítás ellen, mert az epiphysisnek nemcsak csontmagja volt, hanem teljesen megcsontosodott. Hosszas vita után végre Scheuthauer kénytelen volt a valóságnak megfelelően jegyzőkönyvbe mondani ezt az észleletet.

Mennyire szembetűnően elfogult és célzatos volt Scheuthauer magatartása, bizonyítja az a nyilatkozat, amelyet az országoshírű dr. Jósa András, kinek nagy tudását Eötvös is kénytelen könyvében elismerni, a „Függetlenségiben tett. A nyilatkozat így szólt:

„Igazság érdekében kérem közzétenni, hogy én csak mint bírósági tanú lévén alkalmazva, figyelmes szemlélője voltam ugyan az eljárásnak, de éppen ezen szemlélésre szorítkozott állásomban eszmecserét dr. Scheuthauer tanár úrral nem folytathattam és így őt zavarba nem hozhattam. Eljárása azonban több tekintetben inkorrekt volt és célzatosság színezetét viseli, mely állításomat az általa kiállítandó véleményig fenntartom.”

Scheuthauer erőszakoskodásának meg volt az értelme és magyarázata. Hiszen ő azzal az elhatározott szándékkal jött Tiszaeszlárra, hogy Eötvös kedve szerint bebizonyítja, hogy a holttest Solymosi Eszteré. Erre mutatott mindjárt első ténykedése, amidőn a fogak újabb agnoszkálását kívánta, amivel azonban felsült.

Amidőn pedig a múmia csontjait szétszedték és megnézték, verejtékezve tudott csak Scheuthauer a kis jegyzőkönyvből olyan tételeket ráhúzni a csontokon észlelt tünetekre, amelyből ne tarthassák teljesen kizártnak, hogy egy Solymosi Eszterhez hasonló korú, 14 éves és 4 hónapos leány hullája.

A boncolás eredménye, mint említettem, lesújtó, elcsüggesztő hatású volt Eötvösre, védőtársaira, Szeffertre és Scheuthauerre egyaránt. A boncolásnál jelen volt néhány újságíró is. Ott volt az „Egyetértés” tudósítója is, aki, amidőn a boncolás befejezése után hallotta, hogy lapjának vezércikkírója, Eötvös, milyen lesújtóan mondja: „Az egész nem ér semmit, kár volt a fáradság” – megtáviratozta lapjának, hogy „a szakértők a hulla korát, a csontokból következtetve, 16-17 évesnél idősebbnek mondják, valószínű korát 20 évesnek tartják”. („Egyetértés”, december 8.) Ugyanezt írták meg, tudósítók távirata alapján, a többi lapok is.

A boncolás befejezése után, mint már említettem, Lichtmann Jakabnál nagy tanácskozás volt Eötvös és védőtársai, Szeffert és az egyetemi tanárok között. Teljesen lesújtva, tanácstalanul állottak. Ezért kért Scheuthauer másnapig halasztást a boncjegyzőkönyv elkészítésére. Amint láttuk, nem sikerült gondolkozási időt nyerni. A szakértők kénytelenek voltak a boncjegyzőkönyvet tollbamondani. A jegyzőkönyv adatainak összevetéséből megállapítható volt, hogy a legnagyobb valószínűség szerint egy 16-18 éves nő csontjait látták a szakértők.

A szakértők éjjel 2 órakor, amidőn a jegyzőkönyvet aláírták, kijelentették Megyery előtt, hogy teljesen tisztában vannak ugyan véleményükkel, azt azonban az idő előrehaladottsága folytán másnap délelőtt 10 óráig, az összes kérdéspontokra adott válaszokkal, írásban át fogják adni.

VI.

NAGY TANÁCSKOZÁSOK LICHTMANN BÉRLŐ HAZÁNÁL, AHOL EÖTVÖS ÉS A SZAKÉRTŐK
MEGSZÁLLTAK. – EÖTVÖS ÉS A SZAKÉRTŐK LESÚJTVA HAGYTÁK EL TISZAESZLÁRT.

Másnap délelőtt 10 órakor az orvostanárok, Szeffert, Eötvös, Funták és Heumann kíséretében megjelentek a község házában. Megyery a beígért írásbeli véleményt kérte, legnagyobb meglepetésére azonban a tanár urak kijelentették, hogy előbb bizonyos kérdésekben tájékozódni szeretnének a csonkafüzesi szakértőktől.

Mi történhetett Lichtmann házában azon az éjszakán?

Mi történhetett a három egyetemi tanárral, akik éjjel két órakor még kijelentették, hogy a boncolás eredményével teljesen tisztában vannak s hogy a véleményük készen van, csak írásba kell foglalni. Hogyan lett véleményük ingadozóvá másnap reggelig, hová lett a

tudományuk biztonsága?

Scheuthauer reggel azzal kezdte a véleményadáshoz szükséges tájékozódásokat, hogy teljesen jogosulatlanul, sértő modorban, két órán keresztül vitatkozott a csonka füzesi szemle szakértőivel, véleményüket lekicsinyelve, úgyannyira, hogy dr. Trájtler végre is kijelentette, hogy semmi kedve nincsen újabb szigorlatot tenni.

Scheuthauer és szakértő társai több kérdést tettek fel Trájtlerhez és társaihoz. Az első kérdésre, hogy miképpen értelmezték a csonkafüzesi hullán a hajhiányt s hogy az megegyezik-e a fejbőrnek azzal az állapotával, amit a mostani második vizsgálat mutatott, kijelentették az első szemle szakértői, hogy június 20-án még megvoltak a hajhagymák, szabad szemmel is láthatók voltak s azokat nem tévesztették össze a hajtűszőkkel. A mostani második szemlénél a hajhagymák már el voltak rothadva s csak a hajtűszőket lehetett látni.

A további kérdésekre azt felelték, hogy a nemzőszerveken és a szemöldökön szőrt nem találtak s tovább nem vizsgálozták, hogy mely okból hiányoznak azok. Szempillaszőröket láttak, úgyszintén megvoltak az összes körmök is, hosszúak, keskenyek, végeik megnövesztve és hegybe vágva.

A tanárok után Eötvös kérdezett, majd Szeyffert tett fel négy kérdést. A kérdéseket természetesen nem ő fogalmazta, mert megállapítható volt azokból, hogy feltevésükhöz orvosi szakképzettség kellett. E kérdések is tehát az orvosszakértőktől származtak.

A négy kérdés így hangzott:

1. Hogyan magyarázzák meg, hogy szövetközi tüdőlégdag jobboldali szívgyomrocstágulást okozna?

2. Mi alapon mondták véleményükben, hogy a holttestnél tapasztalt általános vérszegénység az élőben is létezett volna s így a halál oka lett volna, mikor általánosan elfogadott axióma, hogy a legvérdúsabb egyén is a legnagyobb fokú általános vérszegénységet mutatja kivétel nélkül, ha egyszer hullája a rothadásnak azon fokát érte el, hol, mint itt, az agy, már egészen csokoládébarnás péppé folyt szét?

2. Hogyan magyarázzuk meg, hogy a kezek és lábak még épek voltak, a felhámot még nem nélkülözték, míg a törzsön – ámbár ott a felhám még akkor is, ha a ruhák által a rothadás nem gátoltatik, sokkal később szokott lehullani, mint a kezeken és a lábakon – már cafatokban lógott és miután általánosan elfogadott tény, hogy a vízbefúlt egyén hullája már 12 óra múlva a kezek és lábak felhámjának erős duzzadását, érdességét mutatja, hogy egy hullán, mely a boncoló orvosok véleménye szerint, 4 napig a vízben volt, a kezek és a lábak felhámja oly finom és sima lehetett, úgy, hogy abból következtették, hogy az az egyén durvább munkákkal nem foglalkozott és mezítlábjáráshoz rendszeren nem volt szokva?

4. Mi módon győződtek meg arról, hogy a szűzhártya hiányzott és a hüvely rendkívül tág volt. Szerezték-e ezen meggyőződést megsemmisítés, fölmetszés, mérés által, vagy csupán csak kutaszolás útján?

Ez volt tehát az oka, hogy Scheuthauer és tanártársai beígért véleményüket az előző napi boncolás kétségtelen adatai alapján elodázták. Ezt gondolták ki Eötvös és Szeyffert a Lichtmann házában töltött éjszakán az orvostanárokkal egyetértően. Dehogyan nyugodtak bele Eötvösék az exhumálás kudarcába! Időt kell nyerni, ez volt a főcél. Nem akarták tehát elhamarkodni a véleményadást.

Elvégre az volt a fontos, hogy az első szemle szakértői véleményének erejét valamiképp megdöntsék, hogy azután jöhessenek mindenféle következtetésekkel. Az előző napi boncolás kudarcra járt eredményét pedig valahogy reparálni kellett. Kijelentették tehát, hogy a csontok alaposabb vizsgálata szükséges s csakis azután lehet véleményt mondani. Mindezt szépen elhatározták Eötvösék Lichtmann „vendégszerető hajlékában” s most előjöttek a csonkafüzesi szemle szakértői részére nagy gonddal kidolgozott kérdésekkel. Pedig Scheuthauer és társait nem felülvizsgáló szakértők gyanánt küldte ki a törvényszék. Nem is volt joguk tehát a csonkafüzesi szakértők véleményét felülbírálni. Az ő szerepük és hivatásuk kizárólag az

volt, hogy a földből kiásott holttest életkorát a csontokból és fogakból megállapítsák.

Előző estén erre vonatkozóan már meg volt a vizsgálat eredménye-képen a véleményük, amelyet elhamarkodva már leközltek a jelenlevő lap tudósítók.

A Lichtmann vendégszerető hajlékában Eötvös, Heumann és Szeffert társaságában eltöltött éjszakán azután rájöttek, hogy a reggelre beígért véleményadás még korai volna.

Eötvösék nemcsak azt kívánták tőlük, hogy az exhumált hullára vonatkozóan egyszerűen véleményt adjanak. A megállapodás más volt! Túl kellett terjeszkedniük azon, ami a szakértői hivatásukhoz tartozott, s ítélőbírói jogkört bitorolva kimondani, hogy a csonkafüzesi holttest Solymosi Eszter holtteste.

A Szeffert által a csonkafüzesi szemle szakértőihez intézett szakszerű kérdésekkel a legközelebbi célt, az időhaladékot elnyerték. Ez volt a fontos egyelőre, s ha van idő az utólagos beható tanulmányozásra, a tudomány segítségével majd csak kiizzadnak valami olyan „körülbelül” véleményt, amely Eötvösöknek kedvez.

így állította Szeffert az államhatalmat a bűnpalástolás újabb machinációjának szolgálatába!

Trájtler, Horváth és Kiss kijelentették, hogy a Szeffert által feltett kérdésekre nyomban válaszolni nem tudnak, mert a feleletadáshoz tüzetesebb megbeszélés és elmélkedés szükséges. A feleletek beadására 8-10 napi időt kértek.

Scheuthauer és társai pedig azt kérték, hogy miután a kornak biztos megállapítása céljából a csontrendszer egyes részei hosszabb művelet, nevezetesen azoknak hosszú időn át folytatott áztatása (maceratio) szükséges, annak végrehajtása céljából a kiásott ládának összes tartalma Budapestre küldessék fel, amelynek kézhezvételétől számított tíz nap alatt véleményüket be fogják írásban nyújtani.

Egyes kérdésekre azonban nyomban adtak feleletet. Bár a koponyán külső sérülést nem találtak, kijelentették, hogy nincsen kizárva azon lehetőség, hogy a szóbanlevő egyén külérőszak, például ütés, esés stb. folytán agyrázkódásban nem halt-e el?

Megyery vizsgálóbíró kérdésére pedig kijelentették, hogy a holttest rothadásának jelenlegi foka a megcsontosodott vagy csontosodásnak indult izvégek leválaszthatására elősegítőleg működött, kijelentették továbbá, aminek a későbbiekben rendkívül fontossága lesz, hogy a körmök ezen idő alatt rothadás folytán el nem enyészhettek, s hogy egész haj- vagy szőrszálak rothadás folytán többnyire előbb hullanak ki, mint a körmök.

Végül kijelentették, hogy az orvosi tudomány még nem vizsgálta és nem derítette ki a kérdést, vajjon a tüdőgümőkórnak a csontfejlődésre van-e befolyása, a tüdőgümőkór az a foka azonban, amely a hullának egy szerezsendió nagyságú gumós tüdőbarlang képében csak kis terjedelemre szorítkozott, a csontrendszer fejlődésére gátló befolyással nem bírhatott.

A jegyzőkönyv végén, amely a szakértőknek feltett kérdéseket, az azokra adott válaszokat tartalmazza, megjegyezte Megyery Géza, hogy Trájtlernek és társainak a Szeffert által feltett kérdésekre adandó válasza vonatkozóan a haladék megadását az a körülmény is indokoltá tette, mert az orvostanárok kijelentettek, miszerint ez nem gátolja őket véleményük nyilvánításában. E kijelentésnek a későbbiekben még nem csekély fontossága lesz.

Délután 2 órára elkészült a község házán a jegyzőkönyv. Scheuthauer és társainak kérelme felett, hogy a hullarészeket Budapestre küldjék, a döntés nem a vizsgálóbíró, hanem a törvényszék hatáskörébe tartozott. A tiszaszlári exhumálás és hullaszemle ezzel véget is érb. Mielőtt azonban a tudós tanárok Szefferttel és Eötvössel együtt hazautaztak volna, megkísérelték még egyszer a hullának Solymosi Eszterrel való azonossága kérdését felvetni és ebbe a bíróság döntése alá tartozó kérdésbe) ismét illetéktelenül beleavatkozni. Miután a fogak újabb szemléjével kudarcot vallottak, megkísérelték, nem fedezhetnének-e fel valamely hasonlóságot a hullának és Eszter testvérének, Solymosi Zsófinak fogai között.

Dr. Belky János, a szakértők egyike ugyanis azt hangoztatta, hogy „a hulla fogainál az alsó sorban levő fogak feltűnően egymásra hajtása annyira lényeges sajáttság, hogy míg egyrésről

az élönél bárki előtt az első tekintetre feltűnő, másrésről éppen ez okból lehetséges, hogy Solymosi Eszter testvéreinél ismét feltalálható”. (271. naplószerű jegyzőkönyv.)

Megyery Géza belement a szakértők által felvetett és ismét Szeffert indítványként előterjesztett kérelem teljesítésébe is, nehogy Eötvösök újból azzal a váddal álljanak a nyilvánosság elé, hogy a bíróság megakadályozta az igazság kiderítését.

Előhívták Solymosi Zsófiát és Solymosi Jánost, Eszter testvéreit és a tudós tanárok tüzetesen megnézték fogait és koponyaalkatukat.

„Én különösen érdeklődtem a fogak iránt – írja Eötvös – s nagyon élesen megnéztem a halott fogait is és Solymosi Zsófi fogait is és sajátságos tünetre bukkantam.

Ugyanazt a szabálytalanságot találtam Solymosi Zsófinál. Sőt egyébként is egyenlőknek ismertem föl a két egyén fogait”, – írja tovább. A tudósok azonban Eötvösnek ezt az észleletét – mint írja – „nem találták feljegyzésre méltónak”.

Mihákovics azt mondta volna Eötvös szerint, hogy „tiszta esetlegesség is lehet, tehát tudományos szabatossággal közös örökségnek nem tekinthetjük”. (III. 57.)

Mindezekből természetesen egyetlen egy szó sem igaz. A Solymosi Zsófi fogainak megvizsgálásáról felvett jegyzőkönyvben (268. naplószerű) a szakértők tollbamondása alapján szóról-szóra olvasható a vizsgálat eredményeként, hogy „a fogak az alsó fogsorban a dadái hulláéhoz hasonló rendellenes helyzetet nem mutatnak”.

Ugyanez alkalommal az eltűnt Eszter másik testvérének, Solymosi Jánosnak a fogait is megvizsgálták a szakértő tudósok, s arról is megállapították, hogy „a dadái hullához hasonló rendellenességet nem mutat”.

Nem igaz tehát, hogy Solymosi Zsófi fogai a legkisebb mértékben is hasonlóak lettek volna a dadái hulla fogaihoz. Ilyen hasonlóságot a szemle alkalmával sem a tanárok, sem más senki nem észlelt, Eötvös sem, vagy legalább is nem szólt róla egy szót sem. Ebből következik, hogy az sem igaz, mintha Eötvös erre az állítólag általa észlelt sajátságos tünetre bárkit, s különösen az orvosszakértőket figyelmeztette volna, s az is valótlán, hogy Mihákovics a szájába adott nyilatkozatot megtette volna. Hiszen, amint fentebb szó volt róla, éppen a tanárok kérték a két testvér fogainak megvizsgálását, mert oly lényeges sajátságoknak tekintették két fog egymásra hajlását, amely a testvéreknél is rendszerint előfordul. Éppen ezért, ha ilyen rendellenességet találtak volna, nagyon is feljegyzésre méltónak tekintik. Eötvösnek e meséjével szemben az az igazság, hogy amidőn a Solymosi Zsófi és János fogainak szemléje után a szakértők látták, hogy újabb kísérletük is csúfos kudarccal járt, az előző jegyzőkönyvbe vett (271. naplószerű) kijelentésükkel homlokegyenest ellentétben, most már kijelentették, hogy az a körülmény, hogy a fogak között semmi hasonlóságot nem találtak, teljesen lényegtelen és mit sem bizonyít. Amíg tehát a hasonlóság megállapítását remélték, addig a fogak egymásra hajlása lényeges sajátosság volt, mihelyt azonban a hasonlóságot a legnagyobb erőfeszítéssel sem tudták megállapítani, a „sajátosság” egyszerre lényegtelenné vált.

Ismét okiratilag bizonyítható tehát, hogy Eötvös vakmerően állít valótlant, amikor a hulla fogainak és Solymosi Zsófi fogainál észlelt hasonlóságról beszél. Ezt csak később, a szemle után találta ki, amikor teljesen reménytelen volt a helyzet, s látta, hogy az exhumálás teljes kudarccal járt.

Miután jól tudtam, hogy Eötvös eszközei kiszámíthatatlanok és leleményessége kimerülhetetlen, a szemle után pár héttel, december 21-én, óvatosságból Solymosi Jánosnét, Huri Andrásnét, Tanyi Józsefnét, Szuchi Györgynét és Tóth Margitot is kihallgattam arra nézve, vajjon Solymosi Eszter és Zsófi fogai mennyiben voltak hasonlóak és mindannyian egyezően vallották, hogy Solymosi Eszter fogai jóval kisebbek voltak, mint a nővéréé, Zsófié.

Amidőn az orvostanárok és Eötvös utolsó reményüktől megfosztva belátták, hogy a fogakkal semmi eredményre nem jutnak, más úton tettek még egy kísérletet, hogy a hullának Solymosi Eszterrel való azonosságára legalább egyetlen valószínűsítő körülményt koholjanak,

az azonosság ellen szóló tünetek sokaságának ellensúlyozására.

A tiszadadi hullának Solymosi Eszterrel való azonosságát kizáró tünetek között a legfontosabbak egyike a nemzőszerv hüvelyének szembetűnő tágultsága volt, amely kétségtelen következtetést engedett arra, hogy a csonkafüzesi hullának életében a nemi élvezetnek gyakori része volt. Míg Solymosi Esztert mindenki egy fejletlen, ártatlan gyermeklánykának ismerte.

A tudós tanárok és Eötvös tehát utolsó kísérletképen a szerencsétlen 14 éves Solymosi Esztert akarták abba a gyanúba keverni, hogy életében szeretőt tartott! Ezt a lehetőséget Eötvös már az exhumálás iránti nagy előterjesztésében felvetette, most pedig az eltűnt leányka testvéreivel, Solymosi Jánossal és Zsófiával akarta elismertetni, hogy a szegény kis Eszter szeretőket tartott. Scheuthauer által ugyanis azt a megbotránkoztató kérdést intéztette Solymosi Zsófiához, „volt-e Eszternek szeretője?”

Solymosi Zsófi mélyen elpirulva, lángoló haraggal kiáltotta a meglepett tudósnak:

– Ha ilyet kérdez tőlem az úr, úgy itt hagyom, hogy olyat még sohase látott!

Azután – továbbra is a vizsgálóbírói hatáskörbe jogtalanul beavatkozva – az iránt érdeklődött Scheuthauer, nem köhögött-e gyakran Eszter? Egészséges volt-e a tüdeje? Természetesen Zsófi azt felelte, hogy Eszter éppoly egészséges volt, mint ő.

Erre a kérdésre azért volt szükség, mert a csonkafüzesi szemle szakértőinek megállapítása ezerint az Eszter ruháiba öltöztetett ismeretlen egyén tüdőgümőkórban szenvedett.

Nem sikerült e kérdésekkel sem közelebb jutni az azonosság kiderítéséhez! Elárulta azonban újólapon Scheuthauer, hogy nem azzal a célzattal jött le a szemlére, hogy a bíróság által adott megbízás értelmében elfogulatlanul, pártatlanul mondjon véleményt a kiásott hulla életkorára, elhalálzásának okára és valószínű időpontjára nézve, hanem egyenesen azzal az eltökélt szándékkal, hogy ő legyen a pörnek bírója, hogy tudományos szélhámossgal megkísérelje elhitetni a közvéleménnyel és a bírósággal, hogy az a hulla Solymosi Eszteré.

A csúfos kudarcok egész sorozata után hagyták el Tiszaeszlárt a tanárok, Eötvös és Szeffert kíséretében, s elkeseredve, lesújtva, megfogyatkozott reménységgel tértek haza a fővárosba.

A nyíregyházi törvényszék másnap határozott a szakértők kérelme fölött, a hulla csontjainak Budapestre szállítását illetően.

„Nem mondta ugyan ki – írja Eötvös –, de szentül azzal a gyanúval élt, hogy útközben mások kezén valahogy utóbb is elvész a csonkafüzesi holttest, s helyébe valamely fiatal 14 éves leányka holttestét csempészi valaki.” (III. 65.)

Ebben igaza van Eötvösnek! A nyíregyházi törvényszék erre is gondolt, erre is kellett gondolnia, amikor úgy rendelkezett, hogy a csontváznak csak egyik felét, s a gerinccsigolya fele részét küldi fel a szakértő orvosoknak, a másik felét pedig lepecsételve, borszeszben, bűnjelként megőrzi. A törvényszék gyanúját Eötvösnek és a bűnpártoló ligának addigi sötét üzelmei, Scheuthauer tanár megbotránkoztató viselkedése teljesen indokolták.

A bíróság felelős volt a hulla esetleges kicseréléséért!

Scheuthauer és társai lehettek a legtiszteletreméltóbb emberek, ismerte azonban Eötvösnek és a bűnpártoló szövetkezetnek elszántságát, közelfekvő volt a feltevés, hogy újabb hullacsempésztől sem riadnak vissza. A bíróságnak tehát csak a holttest visszatartott részei adhatták meg a biztosítékot arra, hogy a hulla csontrészeit valamely módon ki nem cserélik, a fővárosi viszonyok között jó pénzért, mindig kéznél levő, más hulla csontrészeivel. A törvényszék egyébként a csont-darabokat dr. Jósi Andrásal elkészített pontos orvosi leltár és leírás kapcsán küldte fel a tanároknak.

A nyíregyházi törvényszéknek ez a rendkívüli óvatossága és pontossága meglephette az orvostanárokat éppúgy, mint a bűnpártoló liga vezetőségét. Most már el volt vágva minden további machináció lehetősége.

A helyzet egyenesen siralmas volt!

A boncolás eredményét a hírlaptudósítók túl gyorsan táviratozták meg a napilapokhoz, s mindegyik napilap megállapította, hogy az exhumálás és újabb szemle semmi eredménnyel nem járt. A boncvizsgálati jegyzőkönyvet is leközlötték a lapok, s annak alapján az orvosi szakkörök előtt is tisztán állott, hogy a kiásott holttest nem lehetett egy 14 éves leány teste. A Scheuthauerék célzatos viselkedéséről is sokat írtak a lapok.

A fogak szemléje, valamint Scheuthauernek Eszter előéletét és egészségi állapotát nyomozó kérdései a védelem ügyére a legkedvezőtlenebb eredménnyel jártak. A közvélemény előtt nyilvánvalóvá lett, hogy mily vakmerő számításra volt alapítva a tiszzaeszlári sír megbolygatása és az egész felülvizsgálat.

A tanárok, különösen pedig az indulatos, ingerlékeny természetű Scheuthauer, hiúságukban mélyen megsértve, lehetetlennek tartották, hogy velük, a kiváló tudós tanárokkal szemben a három vidéki orvos maradjon felül. Főlényes gögjük ezt nem tűrhette el. Le kellett hengerelni, lehetlenné kellett tenni a három vidéki orvost! És mindenkifelett be kellett bizonyítaniuk, most már csak azért is, hogy a holttest Solymosi Eszteré!

A nyíregyházi törvényszék óvatossága is vérig sértette és végletekig felingerelte Scheuthauert. Mit csináljon a megküldött csontokkal? Hiába fogja áztatni és górcsővel vizsgálni, mást nem mutatnak azok, mint amit már az exhumálásnál láttak.

Eötvös hónapokig tartó nagy munkája, irodalmi és jogászai remeknek készült hatalmas előterjesztése, a bűnpalástoló liga minden mesterkedése, Zurányi, Szűcs János megvásárlása, mind hiábavalónak látszott. A védelem hatalmasnak látszó épülete megingott, s porba dőlni készült.

A „Budapesti Hírlap” Eötvös csúfos kudarcáról vezércikkben számolt be: („Eötvös K. és társai”; XII. 10.)

„... ez az egész új fejezet — írja — ebben a szociális és rémdrámában Eötvös Károly úrnak ama memoranduma által provokáltatott, amelyért az ügyvéd úr, mint értesülünk, 5000 forintot kapott honoráriumképen az orth. izr. irodától és szerencsekívánatokat ezen iroda meghagyása folytán remek munkájáért a vidéki orthodox egyházak előjáróságától. Ez a remek munka annak idején nemcsak a törvényszéknek adatott be, hanem fizetéses melléklet képen óriási lelei jelelnie dacára nyilván Eötvös ügyvéd úr, vagy a fentebb megnevezett iroda költségein, kiadatott az összes fővárosi hírlapok mellékletében, két lapot kivéve, melyek egyike a »Budapesti Hírlap« volt. Ezt akkor nem említettük, most is szó nélkül hagynék, ha nem ez óriási publicitás hatásának kellene nagy részben tekintenünk a dadái hulla exhumációját.

... Az eredmény szerint 90%-ok bizonyítja, hogy a hulla nem lehetett Solymosi Eszteré és csak 10%-ok található, amelyek alapján annyit lehet mondani, hogy nem éppen lehetetlen, hogy a hulla, amikor megszűnt élni, kevesebb ide lehetett 18-20 évesnél.

... Mít ér az, ha 14-re teszik is, ha egyezzer arra hiányzik minden bizonyíték, hogy a hulla a szerencsétlenül járt eszlári gyermeké?

Ha azok a boldogtalan sakterek, ha bűnösök, ha büntelenek, kik már egy év óta fogva vannak, családjukból, szabadságuktól megfosztva vannak, védekezésükben a legképtelenebb túlságra vetemednek: ki meri ember léteére csodálni? Ki nem hajlandó nekik azt még meg is bocsátani?

De mi indít egy magyar ügyvédet, egy országgyűlési képviselőt arra, hogy bírót, orvost és porkolábot egy »remekmű«-nek elnevezett magasabb stílusú pamflett-ben gyanúsítson, gyanúsításait, melyek igazságszolgáltatásunk és közegei becsületében térdig gázolnak, Európa elé vigye, hogy kieroszakolja egy már eltemetéskor feloszlásnak induló hulla kiásását 6 hó múltán? Mibe vetették Eötvös Károly úr társai reményöket? Csakugyan a rothadás és feloszlás művébe? Abban kerestek magoknak szövetségest? Nem vezet más út az ő igazságukhoz? A semmi eredmény, amely előttünk áll, megérdemelte-e azt az árt, amelyet a magyar ügyvédek igazságszolgáltatásunk becsületébe és jóhírébe markolva világgá szórtak? Ámulva, elcsodálkozva állunk e rejtély előtt.

Ők a legveszedelmesebb módját választották a védelemnek: gyanúsítani mindent és mindenkit, aki érdeküknek útjában állt. Egy diadalt arattak, a hullát sikerült kiásatniuk. De a hulla ingatag fogsorával, lerothadt ajkaival, üres szemgödreivel, elszáradt csontvázával rájuk vigyorogva, — hazugságban hagyta őket.”

A nagy kudarc azonban nem szegte kedvét Eötvös Károlynak, sőt újabb harcra tüzelte. Most már a végső, elkeseredett küzdelmet folytatta az igazság ellen. Nem ismert egy pillanatnyi fáradtságot. Napokon keresztül tanácskozott a tudós tanárokkal. Élénk levelezést kezdett a külföldi tudósok egész sorával, véleményeket kért dr. Hoffmann Ede bécsi, dr. Virchow Rudolf berlini és dr. Toldt prágai egyetemi tanároktól. Mozgalomba hozta az egész

tudományos apparátust, hogy legalább valamely kis halvány valószínűségét mutassa ki annak, hogy a csonkafüzesi holttest Solymosi Eszter holtteste is lehet...

A tudós tanárok nehéz dilemma előtt állottak.

Eötvös maga beismeri könyvében, hogy Miháلكovics tanár segédje a görcsövi vizsgálatok eredményeként kijelentette, hogy a haj- és szőrszálak borotvával vannak eltávolítva, s hogy maga Miháلكovics a csontok áztatása és vizsgálata alapján arra a meggyőződésre jutott, hogy a csontváz 14 évesnél idősebb, körülbelül 17-18 éves leánynak a csontváza.

Erre jelentette ki Eötvös Miháلكovicsnak, hogyha a tudomány össze nem fér az egyetlen lehető okszerű megoldással; akkor csak a tudomány hézagossága jön napvilágra. „Nem az igazság vall kudarcot, hanem mai állásában a tudomány!” (III. 23.)

Tehát Eötvös szerint a tudomány csak addig érték, amíg a bűnpalástolás céljait szolgálja. Ha nem sikerül bebizonyítani a tudomány segítségével, hogy a csonkafüzesi holttest Solymosi Eszteré, akkor a tudomány nem ér semmit. Az az igazi tudomány, amelynek segítségével be lehet bizonyítani, hogy egy 18 éves feslettéletű, finomkezű és lábú, tüdőbajos nő csontváza azonos a fejletlen és ártatlan 14 éves durva munkát végző mezítlábas parasztlánnyal!

Szerencséjére a tudományos kutatások akkor még valóban hézagosak voltak, s nem volt más hátra, mint a tudománynak ezt a hiányosságát kihasználni. „A tudós tanárok egyike sem látott soha 14 éves leánygyermekcsontvázat, állapítja meg Eötvös. Ilyen csontváz sem Budapesten, sem Bécsben, sem Grácban nem volt. Volt azonban Miháلكovics intézetében egy 17 éves fiúcsontváz, amelynél a bordaívzvégek csontosodása valamivel csekélyebb volt, mint a dadái hullánál. (III. 71.)

Prágában pedig volt egy 14 éves leánygyermek csontváza. Dr. Toldt prágai egyetemi tanárral közölte Scheuthauer a csonkafüzesi hulla csontjainak leírását. Hogy hü volt-e a leírás vagy sem, ez nuls kérdés, Eötvös szerint azonban dr. Toldt a leírás után kijelentette, hogy a nála lévő csontváznál a csontok fejlődése alig tér el a csonkafüzesi holttestétől. Az „alig” szó értelmét és tartalmát bővebben nem fejtette ki. Mindez azonban nem bizonyíték. Sem a Miháلكovicsnál lévő 17 éves fiú csontváza, sem a prágai 14 éves leányé.

A fejlődés fiúnál és leánynál különböző, s a tudomány adatai addig csak a német, cseh, angol fajták csontfejlődéséről szóltak, a magyar faj csont fejlődésével még nem foglalkozott tudományos irodalom. Egyébként az orvosi tudomány szerint a fanosodás idejében éppen a legnehezebb volt az életkort megállapítani, mert éppen e korban a legjelentékenyebbek az elváltozások a csont fejlődés tekintetében.

A tudományos adatoknak e hézagosságát használta ki Eötvös a tudós tanárok előtt!

Ez volt a mentő ötlet a teljes kudarc és sikertelenség után. Miután a tudományos kutatások hézagosak, bátran kimondhatják a tudósok, hogy „a legtöbb adat 16-17. életév mellett szól ugyan, de ezek nem oly nyomós természetűek, hogy kizárnák azt, hogy az illető egyén a 14-15-ik életév között is ne lehetett volna.” (III. 77.)

Ahol nem segít a tudomány, segít a sarlatánság! Amint látni fogjuk, ki is mondták ezt a tudósok így szószerint.

Elég volt ennyi Eötvösnek, diadalmasan írja is:

„Minden akadály megszűnt arra nézve, hogy a csonkafüzesi holttest ne Solymosi Eszter lehessen.” (III. 77.)

Azt nem igazolhatta be Eötvös a világ összes tudósai segítségével sem, hogy a csonkafüzesi holttest minden kétséget kizárólag Solymosi Eszteré. De nem is ez volt a cél. Elég volt az akadályokat megszüntetni arra nézve, hogy „a holttest ne Solymosi Eszter lehessen!”

Nem ment azonban könnyen ez sem. Hosszú volt az út odáig! Ezt az utat végigjárni, s az akadályokat elhárítani, nem közönséges munka volt. Ehhez Eötvös Károly kellett elszántságával, szívósságával, körmönfont leleményességével.

A kiásott hullának felküldött csontjaival, mint említettem, nem sokra mentek a tanárok, sőt

Mihálkoviccs kénytelen volt kijelenteni, hogy a csontok fejlődéséből következően, a holttest 17 év körüli nőé volt. Valami mást kellett kigondolni! Eötvösnek akkor még a tudományos adatok hézagosságára alapított mentőötlete csak csirájában volt meg. Az első ötletnek semmi köze nem volt az orvostudományhoz. Scheuthauer és társait akarta a felelősség alól mentesíteni, helyzetüket megkönnyíteni. Rávette Scheuthauert, hogy jelentse be maga és szakértő társai nevében, hogy csak abban az esetben tudnak szakvéleményt mondani, ha az egész hullát felküldi a törvényszék, a visszatartott csontrészeket is.

A többi majd elintézik a bűnpalástoló szövetkezet mindenre kapható, elszánt, kipróbált hamis tanú szerzői! A kicserélés vagy egyszerű eltüntetés gyermekjáték lesz a holttest csempészet merész komédiáját kitervező cinkosoknak. A tudós tanárok laboratóriumában majd akad megvásárolható alkalmazott, aki jó pénzért segít.

Scheuthauerrel bizonyára nem közölte a sötét tervet Eötvös. Nem volt nehéz rávenni a hiúságában sértett tudóst, hogy a nyíregyházi törvényszék bizalmatlanságán és óvatosságán bosszút állva kijelentse: „csak úgy tudunk véleményt adni, ha az egész hullát, a visszatartott csontokat is megkapjuk”.

Egyik főindokál a kérelemnek azt hozták fel, hogy „a test hosszúságának megállapítása szempontjából” is szükséges az egész hulla.

Egyidejűleg azt is kérték Scheuthauer és lársai, hogy dr. Trájtler és társainak az exhumálás alkalmával a Szeiffert állal hozzájuk intéztetett kérdésekre adott feleleteit a törvényszék közölje velük.

Természetesen a főügyészség a kérelem teljesítését indítványozta. Elfelejtkeztek azonban a tudós tanárok, „csakúgy mint Eötvös és Szeiffert, hogy az exhumálás alkalmával nyilatkozataikat, kijelentéseiket, pontosan szószerint vette jegyzőkönyvbe Megyeri, a hatósági tanúk jelenlétében.

Így azután a nyíregyházi törvényszék 1882 december 23-án hozott végzéssel (4598. Bf.-i 1882.) a szakértőknek ezt a kérelmet és a kir. főügyészségnek e kérelmet támogató indítványát elutasította, az indokolásban a szakértőknek szószerint jegyzőkönyvbe foglalt előző nyilatkozataira hivatkozva.

Hivatkozott elsősorban a végzés arra, hogy a szakértők december hó 8-án Tiszaeszláron felvett jegyzőkönyvben határozottan kijelentették, hogy az általuk megvizsgált hullának csont- és fogrendszerét, bár ismerik, mindazonáltal a kérdés pozitív eldöntésére, tudniillik a kornak biztos megállapítása céljából a csontrendszer egyes részeinek hosszabb művelet, nevezetesen azoknak hosszú időn át folytatott áztatása szükséges. Hivatkozott továbbá a végzés a szakértőknek ugyancsak szószerint jegyzőkönyvbe vett nyilatkozatára, mely szerint az exhumálás alkalmával a szakértők a hulla megmérését mellőzték, mert azt célravezetőnek nem találták, egyrészt a lágyrészek hiánya vagy töpörödése folytán, másrészt, mert a hulla kiegyenesítésének megkísérlésénél darabjaira széthullott. Mődjük és alkalmuk lett volna tehát a helyszínen is megmérni a szakértőknek a test hosszát, akkor azonban nem tartották fontosnak. Egyébként a törvényszék a végzés indokolásában azt is kijelentette, hogy a szakértők a test hosszának megmérésére felhíva nem lettek, s erre a törvényszék nem is kíváncsi.

A főügyészt pedig kitanította a kir. törvényszék, hogy a bűnvádi eljárási szabályok 58. § 2. pontjához képest a törvényszéknek gondoskodnia kell arról, hogy a bekövetkező eshetőségre érintetlen csont-részek rendelkezésére álljanak, ezért s mert a szakértők a csontáztatáshoz elegendő bő anyagot kaptak, a főügyészi indítvány nem teljesíthető.

De elutasította a törvényszék a kérelem másik részét is, amely arra vonatkozott, hogy a csontkafüzesi szende szakértőinek írásbeli felelete Scheuthauer és társai részére kiadassák, mert tőlük az első szakértők részére feltett kérdésektől különböző és azokkal éppen nem kapcsolatos kérdésekre adandó vélemény és nem fel ül vélemény követeltetvén, saját véleményüket függetlenül más szakértők véleményétől megtenni tartoznak, annál is

inkább, minthogy Tiszaeszláron december 8-án felvett jegyzőkönyvben ők maguk odanyilatkoztak, hogy a korábbi szakértők pótnyilatkozata (ha a bírósághoz később adatnék be) az ő általuk teendő véleményadásnál akadályul szolgálni nem fog.

Végül a törvényszék végzése felhívta a szakértőket, hogy szakvéleményüket most már haladéktalanul adják be.

A törvényszék elutasító határozata bombaszerűleg hatott az Eötvös-Szeyffert-Scheuthauer társaságra. Minden további terv egyszerre rombadólt. A közvélemény pedig gyanítani kezdte, hogy itt egyáltalán nem az igazság kiderítése és komoly szakértői vélemény adása a cél, hanem egyszerűen a védelmet a körülményekhez képest megóvni a teljes kudarctól, amely csak oly védelmet érhet, amely a bűnpalástolással való szolidaritást a jogvédelem keretébe illeszti.

Ezzel a kérelemmel a szakértők bizony alaposan kompromittálták magukat, s Kozma főügyész is kellemetlen helyzetbe került, amidőn nyilvánosságra jutott, hogy a törvényszéknek olyan indítványt tett, amely csak a bűnvádi eljárási szabályok megszegésével lett volna teljesíthető.

Eötvös első ötlete tehát nem sikerült, a fegyver visszafelé sült el. Ekkor tért át azután a második ötletre, amely a tudományos kutatások és eredmények hézagosságára volt felépítve.

VII.

A SZAKÉRTŐK MEGÁLLAPÍTÁSAI TUDOMÁNYOS SZÉDELGÉSNEK BIZONYULTAK. – A TANÚK VALLOMÁSA A VÉGTÁRGYALÁSON A TISZADADAI HOLTTEST KÖRMEIRŐL. – AZ ÖSSZES TANÚK VALLOMÁSAI A SZAKÉRTŐK ELLEN SZÓLTAK. – SCHEUTHAUER SZAKÉRTŐ VAKMERŐ MÓDON RÉSZREHAJLÓ VOLT A VÉDELEM JAVÁRA. – MINDEN ELFOGULATLAN VIZSGÁLÓ AZT ÁLLAPÍTHATTA MEG, HOGY A SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNYNEK NINCS SEM TUDOMÁNYOS, SEM BŰNTETŐ JOGI ÉRTÉKE.

A tanárok végül mégis csak kénytelenek voltak szakvéleményt adni. Eötvös ugyan még egy kísérletet tett a vélemény beadásának elhalasztására. Fellebbezést adott be a kir. törvényszéknél a szakértők kórelmét elutasító határozat ellen, mitsem törődve azzal, hogy az ilyen alaptalan jogorvoslatok a vizsgálat alatt levő „ártatlan” sakterek fogságának meghosszabbítását eredményezik.

1883 január 9-én végre elkészült a szakértői vélemény.

A kir. törvényszék tulajdonképpen csak egy kérdésre kért feleletet; a csontrendszerből és a fogakból a hullának milyen életkora állapítható meg? Erre nézve már szószerint idéztem a tudományos kutatások hézagosságára alapított szakvéleményt, amely nem zárja ki, hogy a hulla 14 éves és 4 hónapos is lehetett, ámbár valószínűbb a 16-17 éves életkor. Ezzel azután a szakértők be is fejezhették volna véleményüket. Ámde Eötvös Szeyfferttel még négy írásban foglalt kérdést intéztetett hozzájuk, hogy alkalmuk legyen az első szemle szakértőinek munkáját és tudását lebecsmérelni, s következtetéseiket kifejteni a hullának Solymosi Eszterrel való azonossága tekintetében, amely kérdőének elbírálása, amint azt már előttük több ízben hangsúlyozta a kir. törvényszék, nem az ő szaktudásuk körébe, hanem az ítéldbíró elé tartozott.

A vélemény első részében, amelyben a szakértők a kir. törvényszék által az életkorra vonatkozóan feltett kérdésre felelnek, mindenekelőtt közlik a tiszzaeszlári exhumáláskor magukhoz vett fejbőr és szeméremajak egy-egy darabjának górcsövi vizsgálatánál észlelt tüneteket. A szempillaszőröket, amelyeket az exhumálásnál felvett boncjegyzőkönyvben hiányzóknak mondtak, a górcsövi vizsgálatnál felfedezték és megállapították, hogy „a 8 mm hosszúságú sötétbarna pillaszőrök a rendes számtól el nem ütő mennyiségben vannak jelen”. A homlok-bőrön pehelyszőröket találtak. A fejbőr vizsgálatánál megállapították, hogy a hajtüszők egy része hiányzik, e csak nyílásaiknak megfelelő fekete pontokat látni, míg $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{3}$ részben hajgyököket tartalmazó tüszők is előfordulnak. Némely hajgyökök éppen a haj felszínéig érnek, s ezek, valamint a mélyebben a bőri felszíne alatt végződők, kereszt vagy

kissé ferde végződésűek. A végződési felszín nem foszladozott, hanem majdnem sírna. A szeméremajkakon gyér számban szeméremszőröket találtak, továbbá pehelyszőröket. A hónaljiszőrök vizsgálata a bőrnek e helyen teljes rothadása folytán nem volt foganatosítható.

Eötvös diadalmasan állapítja meg, hogy a halott hónaalján „semmiféle szőrszálat nem találtak”. (Hí. 50.) Természetesen gondosan elhallgatva, hogy azért nem találhattak, mert a bőrrel együtt elrothadtak a szőrszálak is. A hónaljiszőrök e hiánya, természetesen szerinte, a fiatalabb éretlen életkort bizonyítja, mert a hónaljiszőrök csak érettebb nőknél szoktak sarjadni!

„A csonkafüzesi szakértők sem vettek észre szőrt, s azért látteleletükben föl sem említették – írja tovább. Később a törvényszék előtt mégis azzal álltak elő, hogy ők világosan észrevették a hónaljnak szőrét. A kinevetetés lett jutalmuk.” (III. 50.)

A csonkafüzesi szakértők közül dr. Horváth László a végtárgyaláson (1883. VII. 24.) így nyilatkozott erre nézve:

„Átmentem azután a baloldalra, balkarját, miután felemeltem, s ott is szőrök, barna szőrök voltak, ez azért maradt ki a látteleletből, mert az agnoszkáláskor történt, s mi az agnoszkáláskor jegyzőkönyvet nem vettünk.”

Dr. Kiss is kijelentette, hogy a szőröket látta, de nem vizsgálták tüzetesebben, s azért nem vették jegyzőkönyvbe, mert nem akarták azt kibővíteni a lényegesebb dolgok árán.

A szőröket tehát a csonkafüzesi szakértők nem azért nem említették fel, mert nem voltak meg!

„De ha észrevették volna, akkor az egyetemi tudósa meS is találják – írja tovább Eötvös. Hiszen a szőr 170 nap alatt körülmények között el nem rothad, nyomtalanul el nem pusztul.” (III. 50.)

A hónaljiszőr el nem pusztulhat – Eötvös szerint – 170 nap alatt, de a haj és szeméremszőr elpusztulhatott 79 nap alatt, április 1-től június 18-ig. És vitatja is Scheuthauerék segítségével, hogy azok tényleg kimállottak, s nem igaz a csonkafüzesi szemle szakértőinek az a megállapítása, hogy úgy a haj, mint a szeméremszőrök a holttestről borotvával lettek volna eltávolítva.

„Olyan borotválás nincs, mely a hajszálak egy részét a bőrfelszín fölött, más részét bőrfelszín alatt metszhesse le, harmadik részét pedig ugyanazon helyen tövestől távolítsa el” – írja Eötvös. (III. 69.)

Ugyanezt mondták a tudós tanárok is: némely hajgyökerek éppen a bőr felszínéig érnek, bár azok harántul lecsapva látszanak, nem képzelhető, hogy metszőeszközzel távolítottak el, hanem egyedül az, hogy maguktól letörtek.

Azt elfelejtették elmondani a tudós tanárok, hogy miként képzelhető el a törés és később a törés helyett a szakítást képzelték el szívesebben, mondván, hogy „a sok üres hajtüsző a fejtetőn arra mutat, hogy azok hosszabb voltuknál fogva a vízben sodortatván, vagy valamely tárgyra odakapaszkodván, kiszakítottak, avagy részben a hónapokon át tartó előrehaladott rothadás közben maguktól kihullottak”.

Természetesen ennek a feltevésnek semmi tudományos alapja nem volt. Hiszen ha csakugyan szakadás következtében hullott ki a hajzat, akkor tövestől, tüszőtől együtt kiszakad, ha pedig a hajtüszők megmaradnak, s a hajszálak a bőr felszíne felett szakadnak, akkor nem mutatnak a hajszálvégzések majdnem sírna felületet, hanem foszladozottat. A borotválás lehetősége ellen felhozott indokok nem helytállóak. A borotválás következtében természetes, hogy csak azokat a hajszálakat távolították el, amelyek a bőr felszínén túl emelkedtek, amelyek a bőr felszíne alatt még csak növényben voltak, megmaradtak. A hathónapi földalatti rothadás következtében pedig a hajtüszők egy része a bőrrel együtt elrothadt. Tehát igenis létezhet olyan borotválás, mely a hajszálaknál háromféle képet is mutat.

Dr. Trájtler a végtárgyaláson (július 13.) úgy nyilatkozott, hogy a hajtövek egy része, ha

nem is mind, töpörödés folytán besüppedhetett a haj tüszőjébe. Dr. Kiss pedig azt mondta (július 14.): „fel kellett tennünk, hogy mesterségesen távolított el, mert mikor bemetszéseket tettünk bármely részén a fejbőrnek, haránt irányban ott sorakozva láttunk hajtüszőket és hajhagymákat, eszerint arra a meggyőződésre jutottunk, hogy erőszakkal távolítottak el”.

A tudós tanárok a szeméremajkon talált pehelyszőrökből sietnek nagy örömmel a fiatalabb kort megállapítani. Ámde találtak négy darab vastag szőrt is a szeméremajkon, tehát ott többnek is kellett lenni. Erre nézve azt a magyarázatot adták, hogy a többi szőr kihullása és a kevésbé kiálló szőrök harántvégződése valószínűleg „a ruházatnak a vízben folytonos odadörzsölése által keletkezett.”

Ezt a tudományos szédelgést még a legtapasztalatlanabb laikus is megmosolyogta.

Hiszen akkor csak a tropikus tájakon meztelenül járó néger nőknek maradna meg a szeméremszőrük, s minden rendes ruházatot viselő nőnél a ruha kidörzsölné a szőröket harántvégződésüekre, sokkal inkább a szárazon, mint a vízben mert hiszen a vízben a nedves ruha érintkezik a dörzsfelülettel, már pedig a száraz ruha erősebben dörzsöl. Dr. Trájtler a végtárgyaláson (július 13.) kijelentette: „ha pehely-szőröket találtak, magam részére argumentum, mert azon eszköz, legyen bár borotva vagy más, amellyel a szőr levágatott, a vastag szőrt elvitte, de a vékony szőröket – mert kisiklottak – meghagyta”.

– Hogy lehetséges – kérdezte Trájtler –, hogy a haj, mely Schenthauer szerint fennakadás folytán a hullámok által töretett le és a nemzöszervek szőrei, melyek eldörzsölés következtében koptak le, ugyanazon képet mutassák?

Hogy van az, hogy ha a vízben a ruha érintésére a szőr elkopik, az életben ugyanezen okból nem kophatik?

Dr. Trájtler e kérdéseire az egyetemi tanár urak a végtárgyaláson nem tudtak választ adni. És nem tudtak arra nézve sem felvilágosítást adni, hogyan lehetséges az, hogy amidőn a hajzat és a szeméremtesten lévő szőrzet a vízben kimállott, kirothadt, valamennyi szempillaszőr épen maradt?

A csontrendszerre vonatkozólag megállapítja a vélemény többek között, hogy a homloköblök fejlettsége egy 16-17 éves egyénnek felel meg, azonban nincs kizárva, hogy 1-2 évvel fiatalabb egyénnél is tág lehet.

Azt is megállapítja a vélemény, hogy az odaforrt vagy odaforradó félben lévő epiphysisekről az irodalomból annyi ismeretes, hogy azok a tiszadadai hulláét megközelítő állapotot „a 16-17-ik életévet szokták mutatni”.

Míndezek után pedig adják a már említett véleményt, mely szerint a felhozott adatok nem oly „nyomós természetűek”, miszerint „kizárnák azt”, hogy az illető egyén a 14-15. életév között is ne lehetett volna.

A tudós tanárok előtt áll egy csontváz, amelynél a csontrendszer és csontfejlődés saját bevallásuk szerint 16-17 éves életkornak felel meg, ámde mégis kimondják, hogy azért nincs kizárva, hogy az illető 14-15 éves is lehetett!

Ha tehát a hulla, amint azt az egyetemi tanárok hivatlatlanul bizonyítani akarták, csakugyan Solymosi Eszteré, akkor csakis az képzelhető el, hogy Solymosi Eszter 14 éves kora dacára egy 16-17 éves nő fejlettségét mutatta csontrendszerében és testalkatában!

Ámde a tudós tanárok felsültek ezzel a feltevessel is, mert aki Solymosi Esztert életében ismerte, kivétel nélkül mindenki korához képest is fejletlennek, gyenge testalkatúnak mondta.

A szakvélemény másik részében, mint említettem, a szakértők felelnek azokra az általuk szakszerűen megszövegezett és Szeyffert által önmagukhoz intéztetett kérdésekre, amelyekre adott feleleteikkel a holttestnek Solymosi Eszterrel való azonosságát kísérelték meg valószínűsíteni.

Az első kérdés az volt, hogy vajjon a láb bőrének finomsága és vékonysága, a balláb

kisujján talált tyúkszem, a kezek kicsiny volta és szépsége, növesztett körmei, melyeket a csonkafüzesi szemle alkalmával a szakértők tapasztaltak, nem enged-e más magyarázatot, minthogy az az egyén akié a holttest volt, életében folytonosan cipőt viselt és durvább munkával sohasem foglalkozott?

A tudós tanárok megállapítják, hogy a csonkafüzesi szemle idején a lábak és kezek felhámja az előrehaladott rothadás folytán teljesen hiányzott, s a felhámok hiányában a legkérgesebb, legdurvább kéz finomnak látszik, s azután az exhumálás alkalmával egyetlen körmöt sem találtak sem a kézen, sem a lábon, miután pedig a körmök éveken át ellenállnak a rothadásnak, s miután a körömtől megfosztott körömágyak, hogyha tapintás és bevágás által a körmök jelenléte nem lett megállapítva, amit az orvosok saját bevallásuk szerint tenni elmulasztottak, a gyakorlatlan szemnek szép, finom, szabad szélükön szabályszerűen határolt körmök gyanánt tűnhetnek fel, kétséget nem szenved, hogy a tiszadadai hullá, már akkor, amikor azt a Tiszából kifogták, körmökkel nem bírt, hanem azokat már a vízben a rothadás következtében elveszthette volt.

Egyrészt megállapítja tehát a vélemény, hogy a körmök éveken át ellenállnak a rothadásnak, s másrészt megállapítja, hogy azok a csonkafüzesi hullánál a vízben a rothadás következtében elvesztek.

De hiszen akkor évekig kellett a hullának a vízben rothadni? Solymosi Eszter pedig április 1-én tűnt el, s június 18-ig, amidőn a hullát a Tiszából kifogták, mindössze két és fél hónap telt el és köztudomású dolog, hogy a vízben a rothadás lassúbbmenetű, mint a szabad levegőn. Az exhumáláskor azt mondták a tudós tanárok, hogy teljesen kizárt dolog, miszerint a földben hat hónap alatt elenyészhetek volna a körmök. Most pedig „kétséget nem szenved”, hogy két és fél hónap alatt a vízben elrothadtak. A nemirészek pehelyszőrei, a szempillaszőrök épen maradtak, ugyanazon idő alatt a keményebb anyagú körmök elrothadtak!

És volt bátorsága Scheuthauernek mindezt így leírni!

A tyúkszemet azzal magyarázták meg a szakértők, hogy a szóban forgó egyén legalább időnkint éppúgy, mint Solymosi Eszter, lábbelit, „és pedig kelletnél szűkebbet és nem engedékenyt viselt”.

Hogyan vehették a merészséget a tudós tanárok megállapítani Solymosi Eszterről, hogy kelletnél szűkebb és nem engedékeny lábbelit viselt, amidőn köztudomású, hogy parasztlányok télen csizmát viselnek, s nem szűkreszabott cipőt, ami egy szegény kis cselédleányt napi munkájában akadályozná. Egyébként meg volt állapítva, hogy Eszter eltűnése idejében már mezítláb járt.

Hogyan vehették a bátorságot a tanárok egyszerűen ráfogni a csonkafüzesi szemle szakértőire, hogy „gyakorlatlan szemmel” nézték a körmöket. Hiszen nem kell orvosi szakképzettség sem ahhoz, hogy a kihegyezett végű, gondosan ápolat körmöket a rózsaszínű finom körömágytól megkülönböztesse.

Dr. Trájtler a végtárgyaláson (július 13.) így felelt meg az egyetemi tanároknak:

„Ha úgy tudnám, hogy azon hullának körmei nem voltak hosszabbak, mint a hús az ember ujjain, végre is nem lehet állítani, hogy csakugyan körmöt és nem körömágyat láttam. De miután tökéletesen kifejlődött hegyérevágott körmeit láttam, azt nem vehetem sem érzéki, sem optikai csalódásnak.”

A körmöket látta gróf Pongrácz Jenő (az egyik hatósági tanú), Székely Ferenc főügyész helyettes és Egressy Nagy alügyész is, akinek feltűntek a szépen ápolat körmök, sőt Egressy Nagy a saját kisujját is hozzámérte.

Dr. Kiss Jenő vallotta a végtárgyaláson (július 14.):

„Láttuk, vizsgáltuk a körmöket, összehasonlítottuk saját körmeinkkel, azt vettük észre, hogy azok tökéletesen kifejlődött körmök és nem körömágyak.”

Dr. Horváth László (július 14.) is határozottan mondja:

„Szembetűnőleg hosszabbak voltak a körmök, mint az ujjhús vége.”

K. Horváth Géza, aki Eötvös tanújának, Zurányinak vallomása szerint is „tüzetesen” megvizsgálta a hullát, a végtárgyaláson (júl. 11.) ezeket mondja:

„A szélei nyúlva voltak, a közepetáján pedig hegygel végződött, úgy látszott rajta, hogy gondozva volt. A körmök közepe túlhaladt az ujjakon. A körmöket fogtuk, tapasztaltuk mindannyian. Magát a körmöt megfogtuk; köröm volt, nem az ágya, hanem a köröm maga.”

Majd Eötvös kérdésére elmondta, hogy „olyan divat szerint levágott körmök voltak. Minden ujjon kivétel nélkül hegyesre volt nyelve, de gondolom, hogy éppen a kis ujján volt a leghosszabb”.

Scheuthauer faggatására pedig azt felelte:

„Lehetséges a csalódás, ha a köröm a körömágyon fekszik, de ha kinyúlik róla, akkor nem.”

Látta és tapogatta a körmöket az első szemlénél a tanúk egész sora, akik a végtárgyaláson sorban elmondták észleleteiket.

Lázi János vallotta (júl. 21.), hogy mind egészséges, szép köröm volt, nem hiányzott egy sem, valósággal látta és tapogatta valamennyit.

Soós András „a hulla körmeit vizitálva, nincs-e rajta vak köröm”, megtapogatta és mind egészséges köröm volt. (VII. 21.)

Ardai István fél kezén megnézte a körmöket, látta, hogy „finom körmök voltak”. (VII. 21.)

Babocsi Mátyás szerint a hullának „nagy, hosszú, keskeny körmei voltak”. (VII. 21.)

Szelei Gábor (júl. 21.) vallotta: „Megnéztem a kezét, láttam, köröm van rajta, hosszúkásak voltak a körmök, nagyobb volt egy kicsinyt, mint az ujj húsa, nem hiányzott egy köröm sem.”

És ott volt végül Szücs János, a bűnpalástoló liga tanúja, a „remek tanú”, „az értelmes fő”, a „gondos szemlélő” (Eötvös, I. 232.), aki – Eötvös szerint – „egymaga többet és jobban látott az első szemlénél, mint minden szolgabíró, vizsgálóbíró, kir. ügyész, csendbiztos, pandúr, írnok, járási orvos, s mint minden tanú, ácsorgó és jelenlevő”. (I. 233.)

Ez a Szücs János a körmökre nézve ezeket mondta:

„Úgy a láb-, mint a kézkörmöket kezemmel meg is fogtam és így fogdosás és tapogatás folytán is igazolhatom, hogy azok épek voltak, S különösen a kezek körmei szép, vékony, hosszúkásak és végükön vakartak (faragottak).” (270. naplószerű jegyzőkönyv.)

Szücs János ezt még 1882 december 21-én mondta, amikor exhumálás után a tanúk egész sorát hallgattam meg a körmökre nézve, miután azokat Scheuthauer és társai a boncoláskor hiába keresték. Akkor még Szücs Jánost nem volt ideje a bűnpalástoló szövetkezetnek tájékoztatni e kérdés jelentőségéről is, mert közvetlen az exhumálás utáni napokban történt a kihallgatás.

Ugyanekkor kihallgattam Farkas Gábor, Sós András, ifj. Horváth Gábor, Mészáros Gábor, Dorgó András, Pallós Miklós, ifj. Papp József és Róka Sándor pandúr tanúkat. (270. sz.]. j. k.), akik a csonkafüzesi hulla temetésénél jelen voltak.

Mindannyian vallották, hogy a temetés alkalmával a körmök mind megvoltak, s azokat addig senki a holttestről le nem szedhette.

„Boldogtalan vizsgálóbíró! – írja Eötvös –, ő még mindig azt hitte, hogy apró ravaszkodással a furfangos bíró tanúival majd megváltoztatja a természet törvényét.

Bizony megvoltak azok a körmök, de csak a Tisza árjában, ahol már a holttest kifogása előtt lemállottak.

Mert így rendelkezte a legnagyobb Úr, az egyetlen igazi Úr, a természet törvénye.” (III. 61.)

A természet törvénye ilyen csodákat, nem ismer, hogy amikor a testen a pehelyszőrök még éppen megvannak, a körmök már lerothadjanak! A tudós tanárok kísérelték meg a természet törvényeivel ellenkező csodákat elhíttetni!

Az egyik szakértő, dr. Belky, a vég tárgyaláson kijelentette (júl. 12.), „ha tényleg túl van a köröm az ujj végén és az illető megtapogatja, akkor nem csalódhatik”.

Megtapogatta a csonkafüzesi első szemlénél három orvos, egy szigorlóorvos, ügyészek,

hatósági tanúk, urak és parasztok egyaránt. Eötvös be akarta bizonyítani – Scheuthauer és társainak támogatásával –, hogy orvosok, hivatalos személyek, tanúk mind valótlanul állítják, hogy látták és tapintották magát a körmöt, holott, csak körömágyat láttak.

De teljesen valótlan Scheuthauer és társainak szakvéleményében foglalt az a feltevés is, mintha a lábakon és kezeken a felhám az első szemle alkalmával teljesen hiányzott volna és ezért látszottak a kezek és lábak olyan finomaknak.

Feltehető talán egy felületesen szemlélő laikusról, hogy összetéveszti a felhámnélküli testet egy friss holttesttel, de hogy három orvos, közöttük a tapasztalt, érdemes Horváth László, aki életében 300-400 hullát boncolt, ilyen durva tévedésbe essék, az teljesen ki van zárva!

De vallották is valamennyien a végtárgyaláson, hogy határozottan meggyőződtek arról, hogy a felhám nem hiányzott a kezeken és lábakon. Hiszen többek között azt írták véleményükben: „hogy a hulla mellén és vállain a felhám cafatokban rothadt, mely vékony, hártyszerű, könnyű lehámlása által nyilvánul”. Amikor tehát külön kiemelték, hogy egyes helyeken a felhám könnyen leválik, még a lehetősége is ki van zárva, hogy a többi részeken a felhám hiányzott volna, s hogy azt nem vették volna észre.

Hiszen ha a felhám a talpbőrnél hiányzott, s ezért látszott a láb finombőrűnek, hogy lehet, mégis, hogy a tyúkszem megmaradt, s arról a felhám nem hiányzott?

K. Horváth Géza vallotta a végtárgyaláson (júl. 11.): „A tyúkszemet be is vágtam, hogy csakugyan tyúkszem-e? A talpbőr olyan volt, mint aminő azé, aki nem mezítláb, hanem cipőben jár.

A holttest lába rövid, széles, kicsi, igen kicsi, majdnem szubtilis kis láb volt.”

Ugyancsak K. Horváth Géza vallotta, hogy a talpbőrön is tett metszést.

Lehet-e ezek után durva tévedésről szó?

A Szeffert által benyújtott második kérdésre kinyilatkoztatták a szakértők, hogy „a lia jak és körmök hiánya, a bőrnek megrepedt rothadási hólyagok által történt elroncsolása, az agynak csokoládészínű péppé való átalakulása amellest szólnak, hogy a szóbanlevő egyén halála és feltaláltatása között legalább 6, valószínűbben 11-12 hét lehetett, és hogy a hulla ezen idő legnagyobb része, valószínűbben ezen egész idő alatt vízben feküdt”.

A Budapestre küldött hullarészben hullaviasz találtatott – mondja a vélemény –, minthogy azonban a viasznak képződése, bár kevésbé gyakran mint vízben, nedves földben is bekövetkezik, s így a kiáztatás-kor talált viasz szintén már csak az első boncolás után a földben képződhetett.

Eötvös ezt a hullaviaszt rendkívül fontosnak tartja és kijelenti, hogy „e kérdésben az egyetemi tudósok ellenében is önálló véleményem alakult: (III. 47.)

Mint láttuk, nem ez volt az első eset Eötvösnél, amikor a védelem céljának megfelelően, külön orvosi szakvéleményt alkotott. Ilyen külön véleményei voltak dr. Kovács József orvostanár véleményével szemben, s ilyen külön egyéni észlelete volt a hulla fogának Solymosi Zsófi fogaival való hasonlósága.

Eötvös tehát felállítja a tudományos tételeit, mely szerint víz nélkül a holttest semmi része hullaszappanná nem alakul, viszont vizes környezetben a hulla ki nem száradhat, múmiává nem válhat. Ebből okszerűleg következik tehát, hogy a csonkafüzesi hulla egy részén azért mutatkozott hullaszappan, mert 1882 április 1-től június 18-ig, 79 napon át, vízben volt, viszont a nagyobb része azért vált múmiává, mert június 18-tól december 7-ig teljesen száraz homokbuckába volt temetve.

Mint a fentiekben idéztem, a tudósok szakvéleménye szerint a hullaviasz a földben is képződhetett. Eötvösnek ezt a „tudományos elméletét” tehát még Scheuthauerél: sem merték magukévá tenni, sőt egyenesen megdöntötték. Ennek dacára Eötvös a szakvélemény ismertetésénél azt a valótlan állítást merészeli megkockáztatni, hogy „a tudósok is azt mondták, hogy a hullaviasz képződése csak a vízben történhetett.” (III. 79.)

„A csonkafüzesi parlagi szakértők – írja Eötvös – a holttest elszappanosodását nem vették észre, mert ahhoz nem volt se elég figyelmük, se elég tudományuk. (111. 49.) Ha észrevették volna, azt kellett volna mondaniuk, hogy a holttest 70-80 nap óta van vízben, s nem pár nap óta. Pontosan annyi idő óta, amennyi Solymosi Eszter eltűnésétől a hulla kifogásáig eltelt.

De hát ha ezt kimondják, hova lett volna akkor a tutajosok elleni hajsza, a hullacsempészet otromba elmélete, s a vérvád és annak gyűlöletszító izgalmi?” – írja tovább jelentőségteljesen. (III. 50.)

Ezzel ezemben dr. Belky tanár, a szakértők egyike, a végtárgyaláson kijelentette, hogy „2½-3 hó kell ahhoz, hogy a hullaviaszképződés megkezdődjék”. (1883. VII. 12.)

Ha tehát Solymosi Eszter lett volna is a halott, április elsejétől, halála napjától június 18-ig, akkor sem lehetett volna hullaviaszt találni.

A csonka füzesi parlagi szakértők valóban nem vettek észre az első szemle alkalmával hullaviaszt, nem azért, mintha figyelmük és tudományuk hiányzott volna, hanem mert az akkor nem is volt a holttesten, amint a tudós egyetemi tanárok is, Eötvös külön elméletével ellentétben megengedik, hogy az a földben is képződött, 1882 júniustól az exhumálás idejéig, decemberig. Az egyetemi tanárok a december 7-i exhumálásnál szinten nem vettek észre hullaviaszt. Hullaviaszról a december 7-i és 8-i jegyzőkönyvben egy szó említést sem tesznek. Pedig akkor már volt hullaviasz. Legalább is későbbi szakvéleményükben már beszélnek róla, a tüzetesebb göröcsövi vizsgálat eredményeképpen.

Dr. Trájtler a végtárgyaláson vallotta:

„Ha a testhez nyúltunk, ruganyos volt, s az ujj benyomást nem hagyott, ha pedig a hullán hullaviasz lett volna, annak az ujjhoz kellett volna tapadnia, s az ujjbenyomásnak meg kellett volna maradnia.”

Dr. Kiss Jenő ugyancsak azt vallotta, hogy figyeltek arra, volt-e hullaviasz, de nem találtak. (Végtárgyalás, 1883. VII. 14.)

A szakvélemény ezekután szórói-szóra ezt mondja:

„Miótán ekképen bebizonyítottuk (?), hogy a tiszadadai hulla június 19-én sokkal nagyobb fokban rothadt volt, mintsem azt a boncoló orvos urak gyanították, megcáfoltuk azon állítást is, hogy a hulla vonásai oly állapotban voltak, hogy az ismerősöknek azt fel kellett ismerniük, mert a törvényszéki orvostan tanítja, hogy a hulla felismerése a rothadásnak itt jelenlevő fokánál a legközelebbi rokonokra nézve is, felette bizonytalan.”

Így akarta tehát Scheuthauer – Eötvös sugalmazása alapján – értéktelenné tenni az eltűnt Solymosi Eszter anyjának, rokonainak, ismerőseinek, a felismerési eljárásnál megjelent összes tanúknak nyilatkozatait, észleleteit. Egyszerűen ráfogták a holttestre, hogy június 18-án a felismerhetetlenségig rothadt volt! Scheuthauer és társai akkor látták a hullát, amidőn az már egy félév alatt múmiává vált a földben, az első szemle orvosai látták június 18-án, frissen, elváltóság nélkül. Láta a tanúk egész sora, köztük intelligens emberek is. És Scheuthauer egy félév múlva be akarta bizonyítani, hogy a hulla vonásai egy félévvel azelőtt felismerhetetlenek voltak, hogy az rothadtabb volt, mint az orvosszakértők „gyanították” !

Az első szemle szakértői természetesen felháborodva tiltakoztak Scheuthauerék vakmerő következtetései és feltevései ellen, ők nem gyanították a rothadás fokát, hanem alapos vizsgálat után állapították meg, hogy a hulla friss, alig egy pár napos.

Dr. Trájtler (júl. 13.) a végtárgyaláson azt mondotta:

„Állított (ezt természetesen Szűcs János, a „remek tanú” állította), hogy a dűlőföldre is érezhető volt a szag. Én büzt nem éreztem. Nem a hullának, hanem a rajta levő ruhának volt nagy szaga.”

Így is volt. A hulla egész friss lévén, csak csekély szagot terjesztett, ellenben a ruha a valódi Solymosi Eszter testén rothadt a testtel együtt akkor már két és fél hónapig, s a rothadt testről lehúzva, adták rá az idegen, csempészett hullára.

Dr. Horváth László ugyanazt mondta (júl. 14.):

„Én azt határozottan kétségbevonom, hogy a hullának különös nagy szaga lett volna, volt valami kis szaga, de az csak addig volt érezhető, míg a ruhák rajta voltak. Amint a ruhákat levettük, s a hulla csupaszon maradt, mintha csak a szél elfújta volna azt a szagot, azonnal eltűnt.

Dr. Kiss Jenő vallotta (júl. 14.), hogy a rothadás ellen szól az a körülmény, hogy „akárhog tapogattuk a hullát, ujjnyomokat nem vettünk észre, vagyis, hogy a szövet ruganyos volt”.

Amint láttuk, ugyanezt mondta Trájtler is és hozzátette még: „oly friss volt a hulla, mint az ágyban lehet látni”.

Ugyanezt igazolta valamennyi tanú, akik a felismerési eljárás alkalmával látták a holttestet.

Erre nézve 1882 december 11-én külön kihallgattam Farkas Gábort, Sós Andrást, id. Pap Józsefet, Szelei Gábort, Arday Istvánt, Babócsi Józsefet. (269-270. naplósza.) Vallomásukat, amelyekben egyértelműleg kijelentették, hogy „friss, rothadás nélküli test volt” a csonkafüzesi hulla, valamennyien megismételték a végtárgyaláson is.

Úgy látszik, kellő előzetes tájékoztatás hiányában, Zurányi Kálmán, a védelem koronatanúja is, szóról-szóra azt mondta a végtárgyaláson:

„A hulla combja és ikrája igen ruganyos volt, a comb és láb rózsaszínű testszínű.” (1883. VII. 10.)

És Scheuthauerék mégis azt írták véleményükben: „bebizonyítottuk”, hogy a hulla sokkal nagyobb fokban volt rothadt, mint azt az orvosok, tanúk közvetlenül látták, észlelték.

De van még ennél szemérmetlenebb megállapítása is a szakvéleménynek. Azt írja: „az alsó fogsoron észlelt rendellenesség pedig oly csekélyfokú, hogy művelt családokban sem ismertetik fel, hacsak valamely véletlen folytán nem irányul rá a figyelem”.

Természetesen elfelejtették a szakértő urak, hogy december 8-án az exhumálás és Solymosi Zsófi fogainak megvizsgálása alkalmával a gondos és előrelátó Megyeri Géza jegyzőkönyvbe vette pontosan (271. naplósza) dr. Belky kijelentését, mely szerint „a hulla fogainak az alsó sorban lévő fogak feltűnő egymásrahajlása annyira lényeges sajátság, hogy míg egyrészt bárki előtt első tekintetre feltűnik” stb. Dr. Belky tehát a december 8-tól január 9-ig eltelt egy hónap alatt homlokegyenest ellenkező véleményre jutott.

Szeyffert harmadik kérdésére a holttest halálára vonatkozóan a szakvélemény kifejti, hogy „mindazok a kóros tünetek, amelyeket a csonkafüzesi szemle szakértői megállapítottak a tüdőben, a gyomorban és májban egyszerűen csak rothadási hullatünetek és az az orvosi tapasztalattal áll ellentétben, hogy a korlátolt gümőkór szükségképpen vagy legalább az esetek többségében halálos vérszegénységet vonna maga után”.

Ha a tüdőben lévő kóros tünetek csak rothadási hullatünetek, vajjon miért nyomozta egy vizsgálóbíró buzgóságával Scheuthauer az exhumálás alkalmával, hogy Solymosi Eszter nem volt-e köhögős?

És vajjon dr. Kovács József, a kiváló tudós véleménye miért állapította meg, hogy a halál okául valóban a vérszegénység tekinthető?

Szeyffert negyedik kérdése, vajjon a csonkafüzesi hullánál az első szemle szakértőinek a hüvely tágultságára vonatkozó megállapításából a nemi közösülések nagymérvbeni gyakorlását bizonyítottan lehet-e venni, a szakértők kijelentik, hogy „a szűzhártya nyomtalanul még a kéjnőknél sem tűnik el, hanem annak maradványa lebeny alakjában visszamarad. Ha tehát az első szemle szakértői szűzhártyának nyomát sem találták, az emellett szól, hogy vagy a hüvelybemenetet csak kutasztolták, vagy ha azt megtekintették, a szükséges körültekintés és dolog-ismeret nélkül tették, miért is az állításuk értéknélküli”. (!)

Egyébként a szakértők szerint „van rá eset, hogy a szűzhártyának olyan tág a nyílása, hogy hüvelyknyi késnyél behatolását megengedi, berepedés nélkül”.

A szakértők tudománya itt a hüvelynél alaposan megakadt, s igyekeztek kitérő választ adni, illetve válasz helyett tudományos szórszál-hasogatással az első szakértői vélemény hiányosságát és felületességét hangoztatják, amiért csak az mondatik a hüvelyről, hogy

rendkívül tág, anélkül, hogy „ezen állítás az átmérők megjelölése által az itt szükséges tudományos indokolással bírna”, s hogy „sem a hüvely ráncainak minőségéről, sem annak felhámjairól nem tétetik említés, ámbár az előbbieknél kisimult volta, az utóbbiaknak megvastagodása a gyakran gyakorolt közösülés legjobb jelei közé tartoznak”.

Mindezek után pedig kijelentik egyszerűen a szakértők, hogy „miután a hüvely tágultságát az első szemle szakértői tüzetesebben le nem írták, azon állításuk, hogy a hulla nemzőszervei igen gyakori nemi közösülésre mutatnak, nem tekinthetjük bebizonyítottak”.

Elfelejtette Scheuthauer tanár úr, hogy nem sokkal előbb, amidőn a csongrádi fejletlen holttest boncolásánál közreműködött, ő is elmulasztotta a „hüvely átmérőjének hosszát” lemérni, s megfélekedezett „a hüvely ráncainak minőségéről” megemlékezni.

Ő is elegendőnek tartotta egyszerűen azt írni, hogy „a hüvelybemenet és ürtere tág” – Ebben tulajdonképpen benne is van minden, s csak a szőrszálhasogató nagyképűség gondolhat arra, hogy hátha a szűzhártya nyílása természetellenesen bő!

Dr. Kiss Jenő vallotta a végtárgyaláson (VII. 14.):

„2-3 ujjal könnyűszerrel be lehetett hatni a vaginába, amikor pedig felmetszettük, azt vettük észre, hogy a redők egészen el vannak simítva.”

K. Horváth Géza ugyancsak azt vallotta: „hogy nemcsak egy ujjal, hanem három ujjal is bátran bemehettem minden akadály nélkül”.

Sőt a védelem koronatanúja, Zurányi is szószerint vallotta:

„Szeméremtestét vizsgáltam, a hüvely nagyon ki volt tágulva, arra emlékszem. Szembetűnően ki volt tágulva.” (1883. VII. 10.)

Lehet-e itt tehát kétség? Lehet-e itt beszélni szűzhártyáról?

És ha nem tekinthető bebizonyítónak a hüvely tágultságából a nemi élvezetek nagymérvű gyakorlása, vajjon az exhumálás alkalmával Scheuthauer tanár úr miért vallotta olyan felháborító kiméretlenséggel Solymosi Zsófit affelől, vajjon nem tartott-e Eszter szeretőt? S vajjon Eötvös előterjesztésében miért panaszkolta, hogy „Solymosi Eszter előélete erkölcsrendőri és orvosi vizsgálatokkal megállapítva nem volt”?

A Szeffert utolsó kérdésére, hogy vajjon az első szemle szakértőinek azt a megállapítását, hogy a hulla nem vízbefúlás áldozata, támogatják-e oly boncletek és bizonyítékok, melyek a vízbefúlási halál lehetőségét kizárják?

Természetesen a szakvélemény megállapította, hogy sem bonclet, sem bizonyíték erre nincs.

Azt ugyanis nem vették bizonyítéknak, hogy a légutakon, a gyomorban és a belekben folyadékot nem találtak az első szemlénél az orvosok, mert „olyan fokban rothadt hullánál, mint aminő a tiszadada-i hulla 1882 június 20-án volt, folyadéknak hiánya a légutakban, a gyomorban és belekben, a szabályokhoz tartozik, azok már előbb elpárologtak. Hogy a hulla nem volt puffadt, mint a vízbefúltak hullája szokott, annak is az előrehaladott rothadás az oka, mert a gázok már elillantak, s hogy színét sem változtatta, bár két órán keresztül a napon volt, annak pedig az a magyarázata, hogy karbol-oldattal leöntötték.”

Régi és bebizonyított tétele a törvényszéki orvostannak – mondja a vélemény –, hogy rothadt, vízből kifogott hulláknál a vízbefúlási halált valószínűséggel fel kell venni, ha a bonclet nemleges, azaz semmi halálokot nem enged felismerni. Már pedig az első szakértők bonclete nemleges volt. Egyébként a vízbefúlás mellett szól az agy csokoládébarna péppé alakulása is, melyet úgy magyaráznak a tudós tanárok, hogy a szóbanlevő egyén vízbefúlt és hajánál vagy a test felső részénél valamely ruhadarabjánál fogva a víz alján valamely fatörzsön, cölöpön vagy egyéb hasonló tárgyon függve maradt. Midőn azután néhány nappal a halál után a mellkas és a has, melyekben a rothadási gázok először fejlődnek ki, éppen e gázok miatt a víz felszíne felé emelkedett, akkor a víz fenekén függve maradt fej a legmélyebb helyzetet kénytelen elfoglalni, a folyékony vér a nehézség törvénye szerint az agy felé tolt, az edények vérrel teltek meg, mely vérbőség szükségképpen az agynak rothadását,

péppé való szétfolyását előmozdította és a csokoládébarna festény képződését okozta.

E szövevényes történet után, amely Scheuthauer fantáziájának rendkívüli élénkségéről tesz tanúbizonyságot, a szakvélemény megállapítja, hogy az agy csokoládébarna péppé rothadását az agynak valamely önszervi halálos megbetegedése is okozhatta, amit azonban csak akkor lehet feltenni, ha a hulla nem azonos Solymosi Eszterrel, mert Solymosi Eszternek életében semmi agybéli betegségről senki sem tud.

Ámde a tudósok szerint azt, hogy a hulla nem Solymosi Eszteré, nem lehet feltételezni, meri sem az első boncolásnál, sem az exhumálás alkalmával, a második boncolásnál, „semmi jelenség a holttesten nem tűnt elő arra nézve, hogy az ne Solymosi Eszter, hanem valamely idegen női holttest legyen!”

Ezután pedig a szakvélemény hosszasan fejtegeti a holttest csempészet valószínűtlenségét. A holttestcsempészet tisztán ténykérdés ugyan és semmi köze az orvosi tudományokhoz, nem is kérdezte erre nézve senki a Scheuthauerék véleményét s mégis hosszasan fejtegetik, hogy milyen legyőzhetetlen nehézségekkel járt volna 6-12 hót előtt idegen hullát szerezni s azt oly hosszú időn át, vízben tartani, arra a Solymosi Eszter ruháit felölteni s mindezt észrevétlenül intézni. A hulla-csempészetet tehát valószínűtlennek tartják. Ezzel azután a szakvéleményt befejezik.

Ami a tudósoknak a vízbefúlás lehetőségére vonatkozó érvelését illeti, erre nézve a végtárgyaláson az első szemle szakértői részletesen nyilatkoztak.

Dr. Trájtler (július 13.) azt mondta:

„Midőn a hulla sem felpuffadt, sem pedig oly változásokat nem mutat, sem belsőleg, sem külsőleg, melyek a vízbefúlásnál előjönnek, nein mondhattam vízbefúlt hullának, hanem okot kellett keresnem és találtam is, amely a halál okát képezhette.

Ha a hulla nagyon rothadt lett volna 11-12 hét óta vízben, akkor mi sem, más sem tudta volna meghatározni, hogy vízbefúlt-e?⁴

Dr. Kiss Jenő (július 14.) így nyilatkozott:

„Hogy vízbe nem fúlt az illető egyén, azt bizonyítják mindazon körülmények, melyek a tankönyvekben a vízbefúlt egyénekre nézve felsoroltnak s amelyek a holttestnél hiányoztak.”

A tapasztalt ősz Horváth László (július 14.) azt mondta:

„Aki valaha azt a szerencsétlen hullát láthatta, az igen könnyen felismerhette, mert a feje éppenséggel úgy nézett ki, mint egy gipsz minta. Hogy vízbe nem fúlt, oly körülmények zárták ki előttem, amelyeket említettem. Életemben százon felül boncoltam vízbefúlt hullát. Az én köröm, mint járásorvos, a vencesellői halártól a csegei határig terjedt. Ez a tíz mérföld hosszú Tiszaköz rettenetes sok hullát dobott ki.”

A tudósok szakvéleményéből megállapítható, hogy azt pusztán a holttestcsempészet tényének megcáfolására kieszelt egyetlen hamis feltevésre alapították. Arra a semmivel sem igazolható feltevésre, hogy a csonkafüzesi hulla már 1882 június 19-én „előrehaladt rothadásban volt”. Ebből a feltevésből magyarázzák azután az első szakértői szemlén felvett boncjegyzőkönyv egyes leleteit. Így fogják rá a kórtünetekre, hogy azok rothadási tünetek, a kezek és lábak finomságára, hogy azok a felhámok lerothadása folytán látszottak olyanoknak, a körmök ápoltságára, hogy csak körömágyat láttak az orvosok, mert a körmök elenyésztek, a haj és nemiszőrök borotváltságára, hogy azok a rothadás folytán kimállottak és kihullottak, a vízbefúlás ellen szóló tünetekre, hogy a vízbefúlás tünetei is rothadás folytán felismerhetetlenné váltak, a felismerési tanúk bizonyosságára, hogy azok értéktelenek, mert a rothadás fokára tekintettel, a hulla felismerhetetlen volt s így tovább. Magát; az alapot, a feltevést azonban az első hullaszemlénél jelen voltak egyértelmű észlelete és tanúsága ellenére minden tárgyi alap nélkül, teljesen önkényűleg állítják fel és semmivel sem bizonyítják.

Illetőleg az első szemle szakértői által felvett boncjegyzőkönyvnek egyetlen leletére

hivatkozva kísérlik meg a rothadás előrehaladott voltát bizonyítani. Ez a tünet az agnak csokoládészinű péppé rothadása. Azzal érvelnek a tudósok, hogy miután az agy ilyen állapota csak előrehaladott rothadásnál észlelhető, nyilvánvaló, hogy az egész hulla, a rothadásnak előrehaladott állapotában volt.

Ámde ha a hulla – amint a tudósok bizonyítani akarták – Solymosi Eszteré, az első szemle idején, június 18-án csupán 79 napos volt. Az agy csokoládészinű rothadása azonban ennyi idő alatt a vízben nem állhat elő. Valamivel mégis külön meg kellett magyarázni a tudós tanároknak ezt a feltűnő jelenséget. Szó szerint idéztem azt a fantasztikus feltevést, amellyel Scheuthauer és társai az agy nagymérvű rothadását megmagyarázni igyekeztek, a hullának fatörzsön vagy cölöpön fennakadása folytán előállott olyan helyzetéből, amelyben a vér az agy felé tolult. Kijelentették a szakvéleményben, hogy még egy feltevés van, hogy az egyén, akié a holttest volt, esetleg halálát is okozó önszervi agybetegségben szenvedett, ámde ennek a feltevésnek csak abban az általuk kizártnak tekinthető esetben volna helye, ha a holttest nem a Solymosi Eszteré.

A végtárgyaláson (1883 július 13) Eötvös feltette a kérdést dr. Trájtlerhez, hogyan tudja összeegyeztetni azt a körülményt, hogy leírása szerint az agy csokoládészinű folyós állományt képezett, azzal az állítással, hogy a hulla friss volt.

„Abból – felelte Trájtler –, hogy ha egy szervet az orvos elrothadva talál, általános következtetést nem vonhat, mert midőn látom, hogy a többi szervek ily nagy elváltozás alá vetve nincsenek, inkább ezen egy szerv elváltozásának okát kell kutatni, mert ott találhattuk körülbelül a halál okát.”

És itt kell kitérnünk arra a feleletre, amelyet dr. Trájtler és társai a december 7-i exhumálás alkalmával az orvostanároknak Szeffert által hozzájuk intézett kérdéseire adtak. Ez volt az a felelet, aminek közlését a tudósok szakvéleményük megadása előtt a törvényszéktől kérték, s amit a törvényszék megtagadott.

Elsősorban kifejtik Trájtler és társai, hogy a tüdőknél megállapított kórtüneteket nem téveszthették össze a tüdő rothadási tüneteivel, mert minden kételyt kizárólag megállapították a tüdőgümő és caverna létezését és a mellhártyák összenövését, viszont a tüdőről nem tapasztalták, hogy bár csekély fokúlag is mállott állományú lett volna. Ezután felelnek az orvosok arra a kérdésre, mi alapon állapították meg, hogy a holttest vérszegénysége az élőnél is meg lett volna akkor, amikor az agy csokoládébarna színű rothadt, s amikor tehát, az előrehaladt rothadásnál is egyik tünet a holttest vérszegénysége.

E megállapításhoz őket a következő tünetcsoport vezette: „A hulla sápadt kinézése, a kültakarók zsírszegény volta, az izmok halványrózsa-színűsége, amely korántsem rothadásból származott, mivel az esetben sötétzöldes színt vesz fel, éppen úgy, mint a köztakaró is, továbbá az összes belszervek vértelensége, kivéven az agy hártyáit.

A hulla vérszegénysége az előrehaladt rothadás tünete semmiesetre sem lehetett, mert a hulla a rothadásnak még csak kezdődő fokán volt, s eltekintve a hullafoltoktól, melyek a hátsó részleteket fedték, a felhámnak a mellen észlelt csekélymérvű fellazulásán és az agy rothadt voltán kívül, az egész hulla, kültakarója halaványnak, s még a hasfalak is minden elszínesedéstől menteknek találtattak, úgyszintén az összes zsigerek teljesen épek voltak.”

Ami az agnak rothadt állapotát illeti, az létrejöhetett az élőben bármily indokbeli agyrázkódással egybekötött vérömleny következtében, vagy talán valamely az agyban lefolyt lobos folyamat folytán. Mivel pedig a tüdőben gümőt és cavernát találtak, alapossá teszi azt a feltevést, hogy az illető gumós agykéreglobban szenvedett, amely betegség esetén az agy csokoládészinű péppé málhatik szét. Hivatkoztak e részben a dr. F. v. Birsch-Hirschfeld kórbonctanának 504. oldalán foglalt leírásra.

Amint láttuk, Scheuthauerék szakvéleménye sem mond ellent ennek a megállapításnak, ők is azt mondják, hogy önszervi agybetegség esetén az agnak az első szemle szakértői által tapasztalt csokoládészinű péppé rothadása bekövetkezik, ők azonban ennél a hullánál csupán

azért zárják ki ennek a lehetőségét, mert Solymosi Eszter nem szenvedett olyan betegségben, már pedig az ő céljuk nem az elfogulatlan véleményadás volt, hanem hogy bizonyítsák, miszerint a hulla Eszteré.

Szeyffertnek arra a további kérdésére, hogyan magyarázzák meg, hogy míg a vállon és mellen, ahol a ruházat is késlelteti a rothadást, a boncjegyzőkönyvben foglalt leírás szerint a felhám cafatokban lelógott, addig a kézen és lábon, ahol – miután e testrészek szabadon állottak – a rothadás előbb kezdődik, a felhám mégis teljesen ép volt? – Dr. Trájtler és társai azt felelték, hogy egyrészt nem azt írták a jegyzőkönyvbe, hogy a felhám cafatokban lelógott, hanem hogy cafatokban rothadt, mely vékony hártyszerű könnyű lehámlása által nyilvánul, másrészt nem ismerhetik azokat a körülményeket, melyek között a holttest felbukkanása előtt volt, így tehát nem írhattak mást, mint amit tényleg észleltek.

Arra a további kérdésre, miként magyarázzák meg, hogy a kéz és a láb érdes nem volt, bár azt állították a véleményben, hogy 4 napig lehetett a hulla vízben – holott már 12 óra múlva erős duzzadást és érdességet mutat a kéz és a láb felhámja –, idézték Trájtler és társai Taylor híres munkájából Devergieu-nek a vízben talált hullák halálidejének meghatározásáról felállított tabellák adatait.

Eszerint azoknál a hulláknál, amelyek egy hónap körül voltak már vízben, észlelhető, hogy „a kezek és lábak hámja fehér, megvastagodott, megredősödött, míg 3 -5 napig vízben levő hullánál csak a kezek bőrének fehér kinézése tapasztalható”.

Az utolsó kérdésre, vajjon a szűzhártya hiányáról hogyan győződtek meg, a felelet, az volt, hogy azt a hüvelybejáratnál sem szabad szemmel, sem tapintó ujjal felfedezni képesek nem voltak.

Az első szemle szakéi-tői által felvett leletet Scheuthauer és társai csaknem minden részében egyszerűen valótlannak, hamisnak, s így az e hamis leletekre alapított véleményt is tévesnek nyilvánították. Némely kérdésben pedig egyszerűen ráfogták az első szemle szakértőire, hogy optikai vagy érzéki csalódás játszott közbe észleleteiknél. Mindezt természetesen azért tették, hogy a hullának Solymosi Eszterrel való azonosságát ilymódon igazolják.

Állítólag Miháلكovics és Belky sokáig vonakodtak Scheuthauer véleményét magukévá tenni. Hiszen láttuk, hogy Eötvös szerint is Miháلكovics a csont rendszer fejlettségéből a hulla életkorát 17 évesnek vélte. Scheuthauer azzal érvelt előttük, hogy Eötvösnek egész csomó tanúja van annak bizonyítására, hogy a dadái hulla a Solymosi Eszteré volt, minő kompromitálása lesz a tudománynak, ha a végtárgyaláson azt igazolják! Ezért nem szabad kizárni a hullánál olyan kornak feltevését, mely a Solymosi Eszterének megfelel!

Scheuthauerék tehát nem tárgyilagosan, kizárólag az előttük levő exhumált hullán tapasztalt jelenségek alapján adtak szakvéleményt, hanem véleményüket az Eötvös állítólagos bizonyítékaival igyekeztek összhangzásba hozni.

A tudós tanárok szakvéleményéből a nyíregyházi kir. törvényszék egyszerűen kihúzta azt a befejező részt, amelyben a holttestcsempészet valószínűtlenségéről hívatlanul értekeznek.

»Ő együgyű bíróság, ó vérvád babonája által megvakult emberek! – írja Eötvös nagy felháborodással (III. 84.). – Mintha az igazság elenyészne azzal, ha bírói toll azt keresztül-kasul húzogatja.»

A bíróság tehát „vérvád babonája által megvakult”, mert nem volt kíváncsi a tudós tanárok jogi véleményére. Nem volt kíváncsi véleményükre oly kérdésben, amely kizárólag bírói döntés alá tartozott, amelyre őket, meg nem kérdezte, mert az nem orvosi szakkérdés volt, s így arra kitérni, abba belekontárkodni semmi joguk nem volt.

Ugyanolyan joggal, ahogyan a holttestcsempészet valószínűtlenségét fejtegették, s a hullának Solymosi Eszterrel való azonosságát vitatták, foglalkozhattak volna Scharf Móric szavahihetőségének kérdésével is!

Csodálatos, bámulatba ejtő volt az a vakmerőség, amellyel Scheuthauer, a szakvélemény

szerkesztője, részrehajlását a szakvélemény minden sorában, s kivált a befejező részében kifejezésre juttatta. Pedig minden erőlködése, minden tudományos szédelgése hasztalan volt. Elvégre ő és tudós társai az exhumálásnál csak csontokat láttak, csak csontokat vizsgáltak.

Csak a csontokból az életkorra adott véleményüknek lehetett tehát valamelyes értéke és csakis ezt vehette figyelembe a törvényszék is. A többi, amit a szakvéleményben írtak, azon a feltevésen alapult, hogy a hulla már az első szemle idején nagymértékben rothadt volt és hogy az első szemle szakértői hamis véleményt adtak. Mindezeknek a teljes alap nélküli feltevésekből vont következtetéseknek a legkisebb tudományos értékük sem volt.

A szakvéleménynek figyelembe vehető része, amely a csontok fejlődési fokából az életkorra nézve vont következtetést, szintén nem bizonyít semmit.

Hiszen azzal, hogy nem zárta ki a szakvélemény, miszerint a hulla 14 éves is lehetett, még nincs bizonyítva, hogy a hulla csakugyan az Eszteré.

És melyik ér többet? Az anya szava, aki látta a hullát még frissen és nem ismerte fel egy pillanatra sem a leányát, vagy Scheuthauer lábszárcsont-bizonyosága? Ki bizonyíthatja inkább, hogy a holttest Solymosi Eszteré volt-e vagy sem: az anya, a rokonok, az ismerősök, a boncoló orvosok, akik az állhullát még felismerhető állapotban látták, vagy a szakértők, akik a már felismerhetetlen darabokból mondhattak véleményt? A boncoló orvosok pontos adatokra támaszkodhattak, a szakértő ők csak tapogatóztak, s véleményük, amelyeket a csontokról alkottak, csak feltevés, amely, mint utóbb az Orsz. Közegészségügyi Tanács kimondotta, lehet, hogy helyes, lehet, hogy nem helyes. Hiszen csontrészekből való felderítése a koriak a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, s tartozott kivált a tiszaezlári per idején, a múlt század nyolcvanas éveiben! S ott van végül a szakértő tanárok minden tudományosságának megcsúfolója, a sárga papír és benne a festék, amely 79 nap múlva is, amikor már a körmök kihullnak, a haj kimállik, épen, sértetlenül megvan. A kézre többszörös gúzskötéssel olyképen kötött kendőben, ahogyan azt saját magának nem is tudja senki megkötni!

Bizony nem akadt olyan bölcs ember, aki meg tudta volna fejteni a rejtélyt, hogyha a hulla csakugyan a Solymosi Eszteré volt és 79 napig ázott a Tiszában, ki kötötte kezére a kendőt, és miért nem ázott el a kendőben a papír és benne a festék!

Ennek a rejtélynek megfejtéséhez kevés volt a három tudós tanár minden bölcsessége és emellett a rejtély mellett nevetséges hiábavalósággá lett exhumálás, górcsövi vizsgálat és a tudós tanárok minden szellemi erő kifejtése, hogy elhitessék a lehetetlent, a hihetlent: a holttestnek Solymosi Eszterével való azonosságát.

VIII.

A KÖZEGÉSZSÉGÜGYI TANÁCS VÉLEMÉNYE NEM KEDVEZETT A VÉDELEMNEK. – A KÜLFÖLDI SZAKÉRTŐK ELTÉRŐ NÉZETEI. – SCHEUTHAUER EGYETEMI TANÁR BOTRÁNYOS VISELKEDÉSE A FŐTÁRGYALÁSON.

Bármennyire értéktelen volt is a szakértő egyetemi tanárok szakvéleménye, bármennyire rájuk cáfoltak az anyának, az ismerősöknek, a rokonoknak, az első szemle boncoló orvosainak, s mindenkinek, akik a hullát egy félévvel azelőtt látták, homlokegyenest ellenkező észleletei, bármennyire nevetségessé is tette a szakértők nagy tudományosságát a kendő és a festék, mégis alkalmas volt arra, hogy a felületesen ítélő közvéleményben s a sajtóban bizonyos kétségeket keltsen, vajjon mégis nem a Solymosi Eszteré volt-e a csonkafüzesi hulla? Hiszen három egyetemi tanár vitatja, hogy a hulla a Solymosi Eszteré is lehetett! Három kiváló tudós tekintélyét állították a képtelen feltevés mögé a bűnpalás-toló szövetkezet irányítói.

A tiszaezlári per fejleményei között s azok irányában legváltozékonyabb hangulatú és meggyőződésszerű napilap, a „Pesti Hírlap” egyenesen elragadtatva a Scheuthauerék tudományától, 1883 január 20-i vezércikkének újból a „Quo usque?” címet adva, kérdi: Mikor lesz vége a tiszaezlári pernek?

„Az antiszemitizmus érdeke az, hogy minél tovább húzódjék. Az igazság hatalmasan

kitörő fénye véget vetne uralmának. Az a sötét köd, mely ráborul a Tisza vidékére, eloszlanék.

A tiszaezlári ügy nem ér véget, mert húzzák-halasszák. Amit szó a vizsgálat ma, felbontja holnap.

Bírói tényébe nem szívesen avatkozunk. Hallgattunk akkor is, mikor a nyíregyházi törvényszék a hulla egyes részeinek kiadását megtagadta, mert azt hittük, hogy az igazságügyi kormányzat végre közbelép.

Aki olvasta az egyetemes orvosok véleményét, s olvassa általában a vidéki törvényszéki orvosokét, látja, mi a tudomány és mi a felcserkedés. Csak most, a tiszaezlári per mai stádiumában kellett megtudnunk, kellett megtudnia a világnak, hogy Magyarországon van orvosi tudomány, melyre büszke lehet, s mely a külföld színvonalára emeli. De persze ez a tudomány nem Nyíregyházán, de Budapesten, az egyetemen lakik! De nem von-e véleményünk értékéből, nem rontja-e le véleményünk közvetlen hatását, az igazság ellenállhatatlan erejét épp azon körülmény, hogy hiányos corpus delicti alapján adták azt.

Ki az oka ennek, ki felelős ezért?

Több mint valószínű, hogy a felsőbíróóságok a nyíregyházi törvényszék tagadó végzését megváltoztatják. De nom húzódik, halasztódik-e az ügy c miatt a végtelen ki?

S ki az oka ennek is? Ki felelős ezért is?

És az igazságügyi kormány mégsem lép közbe!”

A „Pesti Hírlap” kérdéseire az olvasó a feleletet az előbbi fejezetekben már megkapta.

Természetesen elfelejtette feltenni a kérdést, ki a felelős azért, hogy egy félév után nagy tudós apparátussal kiföldelték a csonkafüzesi hullát, s hogy a vélemény adást húzták-halasztották az eljárási szabályokba ütköző indokolatlan kérelmekkel.

Nem is lehet csodálkozni ilyen körülmények között, ha az „Egyenlőségének Scheuthauerék szakvéleménye feletti diadalmos ujjongása ilyen ékes szavakba tör ki:

„A legfőbb orvosi autoritás a tapaezkenés nyomorult borbély doktoraira rányomta a tudatlanság szégyenbélyegét.

A művelt világ bámulni fog a nyíregyházi törvényszék impertinenciája fölött, mely az ész és józanság, az elfogulatlanság és becsületérzés e nyilvánítását az ürosfejűség foghúzó szentenciája alá rendeli.” (A rituális bünt csináló banda, 1883. II. 14.)

Ezekben az illőkben szabad volt a magyar bíróságról ilyen hangon írni. A magyar bírót nem védelmezte senki. A gettósöpredék sajtója mögött ellenben ott állt a pénz hatalom, sőt állott maga az állam hatalom, amelynek mindennél fontosabb volt az állam pénzügyi érdeke.

A bűnpalástoló ligának diadalmos örömujjongása azonban korainak bizonyult. Miután Scheuthauerék szakvéleménye az összes kérdésekben homlokegyenest ellentétben állott a csonkafüzesi szemle szakértőinek a véleményével, az Országos Közegészségügyi Tanács véleményét kellett kikérni. Ez a tanács Budapesten működött s tagjait mindenkor a legkiválóbb egyetemi orvostanárok sorából nevezték ki. A nyíregyházi kir. törvényszék nyolc kérdést intézett a tanácshoz.

Az első kérdés: Vajjon a hulla életkora 14-17 éves, vagy 18 éven felüli életkorúnak tekintendő-e?

A válasz az volt, hogy a legtöbb jel arra mutat, hogy a hulla 16-17 éves nő teste volt, mindazonáltal nem állapítható meg határozottsággal, hogy nem volt-e a nő egy-két évvel idősebb vagy fiatalabb.

Eötvös szerint ez „nem komoly tudományos beszéd”. (III. 83.) Komoly tudományos beszéd lett volna kerekén kimondani, hogy a hulla életkora 14 év és három hónap, pontosan ugyanannyi, mint Solymosi Eszter életkora, vagy legalább is azt mondani, amit Scheuthauerék kimondták, hogy 11 és 17 év között kellett, lennie s ennél sem fiatalabb, sem idősebb nem lehetett.

Az Országos Közegészségügyi Tanács lelkiismeretes véleményt akart adni. Olyan

lelkiismeretes tudós pedig nem volt a világon, aki a csontokból megtudta volna teljes pontossággal állapítani az életkort. Scheuthauerék sein tudták. Az ő véleményük azonban kedvező volt a védelemnek, tehát az „komoly, tudományos munka”.

A második kérdés, vajjon a halál okául a vérszegénység, vagy más testi baj, avagy vízbefúlás tartandó-e?

A válasz akként hangzott, hogy a halált vérszegénység, vagy inkább más testi baj okozta volna, arra nézve elégséges bizonyító adatok a boncjegyzőkönyvben nem találhatók, épp oly kevéssé lehet bebizonyítani, hogy a halált fulladás okozta.

A Tanács itt is lelkiismeretesen válaszolt. A halálokot egy félév múlva következtetésekkel megállapítani nem lehet. Csakis azok állapíthatták meg pontosan, akik a holttestet friss állapotban, a csonkafüzesben látták.

Természetesen a józan ész, Eötvös szerint, másképp nyilatkozott volna. „A józan ész azt mondta volna – írja a jóhumorú Eötvös –, íme itt egy holttest, vízben találták, rajta semmi különös halálokot találni nem lehet, tehát azt kell tartani valószínűnek, hogy vízben halt. Ha tűzben találták volna, az volna a valószínű, hogy tűzben halt. Ha fának ágán, nyakánál fogva kötélén lógva találták volna, az volna a valószínű, hogy akasztás folytán halt meg. Ha széngázzal tele levő zárt levegőben találták volna, az volna a valószínű, hogy széngázmérgezésben halt meg. És így tovább!” (III. 83.)

Eszerint az okoskodás szerint, ha egy meggyilkolt egyén hulláját felkötik a fára, az a valószínű, hogy akasztás folytán halt meg.

Ez azután igazán komoly tudomány! Ezzel Eötvös lefőzte az Országos Egészségügyi Tanácsot!

A harmadik kérdésre, hogy a hullán hány nappal előbb állhatott be a halál, az első boncolást megelőzően 10 nappal előbb, vagy korábban. A válasz így hangzott: „Nem ismerve elégségesen a viszonyokat, melyek között a hulla a haláltól fogva feltalálásáig létezett, a halál beállásának ideje meg nem állapítható.”

Eötvös szerint ez a felelet „igazi hülyeség”. (III. 84.) Hivatkozik megint a hullaszappanra, amely 10 nap alatt nem képződhetik. Amint már szó volt róla, nem is akkor képződött, hanem azalatt a félév alatt, míg a savanyúvizes ládában feküdt a föld alatt.

A negyedik kérdésre, vajjon a hulla 3-4 napig, vagy hetekig volt a vízben, a válasz szintén az volt, hogy „ez az idő pontosan meg nem állapítható, hogy azonban 14 napon át s talán még néhány nappal hosszabb ideig feküdt volna a vízben, az nem valószínű”.

Természetesen ez legkevésbé tetszett Eötvösnek! Hiszen ez a vélemény kizárja, hogy a holttest úgy, ahogy Eötvösék akarták bizonyítani, április 1-től június 18-ig, 79 napig volt vízben s hogy az öngyilkos Eszter holtteste.

Eötvös leírja, hogy később találkozott a „Tanács” előadójával, aki „elterjedt híru tudós, egyetemi tanár s több tudományos könyv írója”. „Feltűnően kistudású és korlátolt elméjű férfiúnak találtam” (III. 85.) – állapítja meg Eötvös. Ez csak természetes, hiszen Eötvösnél az volt a tudás mértéke, hogy vajjon a bűnpártolás célját szolgálja-e?

Vajjon akad-e Eötvösnek olyan naiv olvasója, aki elhiszi neki, hogy egy elterjedt híru tudós, több tudományos könyv írója, „korlátolt elméjű és feltűnően kistudású” lehetett.

Van eset, hogy protekcióval egyetemi tanszéket nyertek korlátolt emberek is, de már tudományos hírnevet szerezni s elismert tudományos műveket – hacsak nem plágiumról van szó – korlátolt elmével alkotni nem lehet.

A további kérdésekben adott válaszában a Tanács kijelentette, hogy a boncjegyzőkönyv adatai nem szolgáltatnak elég bizonyítékot arra nézve, hogy a nemi közösülésnek nagy mérvben gyakorlását kimutatottnak vehessük, hogy nem zárható ugyan bizonyossággal ki a haj és szőrzetnek kihullása, sokkal valószínűbb azonban, hogy a hajzat és a szőrzet mesterséges úton, például borotvával, távolítottak el, hogy a körmök hiányának visszavezetése a boncoláselőtti időre sem zárható ki egész bizonyossággal, végül, hogy nem

zárható ki teljes bizonyossággal ugyan, hogy az elhunyt no életében durvább munkával foglalkozott s mezítláb járt, mindazonáltal sokkal valószínűbb, hogy az illető életében rendszerint nem foglalkozóit durvább munkával s nem járt mezítláb.

A Közegészségügyi Tanács véleménye tehát megállapította, hogy az egész exhumáció, a holttest kiásatásának komédiája, céltalan és felesleges volt s nem vezetett egy lépéssel sem közelebb az igazság megismeréséhez, hogy a Scheuthauerék tudományos nagyképűségének semmi tudományos értéke nincs, mert egy félév után a földben teljesen elrothadt holttestről tudományos biztonsággal és pontossággal semmi sem állapítható meg, sem az életkor, sem a halál oka, vagy bekövetkezésének ideje, csupán annyi, hogy férfi, vagy nő, gyermek, felnőtt, vagy aggastyán volt-e életében?

Az Országos Közegészségügyi Tanács ezt a véleményt nem indokolta meg, közölte azonban a törvényszékkel, hogy ha szükséges, az indokokat is közli. A nyíregyházai törvényszéknek elegendő volt maga a vélemény.

„A büntetőjog alapján az indokok hiánya érvénytelenné tette az egész véleményt – írja Eötvös (III. 86.) –, ezért tehát a törvényszéknek vissza kellett volna azt utasítani.” Eötvös ismét nemlétező jogszabályra hivatkozik.

Az indokolás hiánya mindenesetre mulasztás volt az Országos Közegészségügyi Tanács részéről, ámde később a Kúria e bűnperben hozott ítéletében (442-884.) kimondotta, hogy ezen mulasztást nem tartja olyan lényegesnek, hogy „ennek beszerzése nélkül a bűnügy alaposan el nem bírálthatnák”.

Természetesen a bűnpalástoló liga éppúgy felháborodással fogadta a védelemnek nem kedvező legfőbb felülvéleményt, mint Eötvös.

„Szégyenletes oktondisága még a laikus közönségben is felháborodást keltett – írja a felülvéleményről az „Egyenlőség” (1883. III. 25.) –, azt a vérlázító felháborodást, melyet mindenkor érezünk, valahányszor a tudatlanság nagyképűsködő arroganciával fellép.”

Eötvös nem nyugodtatott bele, hogy a tanács felülvéleménye megdöntse, vagy legalább is kétes tudományos értékűnek állítsa be az ő szakértőinek, Scheuthaueréknak hamis feltevésekre és ezekből vont logikátlan következtetéseire nagy fáradsággal felépített véleményét.

Lázás levelezést kezdett tehát neves külföldi tudósokkal.

A csonkafüzesi szemle első és második szemléjének szakértői által készített boncjegyzőkönyveknek adatait írásban közölve velük, véleményt kért tőlük. Természetesen csak saját használatra, hogy azoknak a hírlapokban leközlése által a közvéleményt a Scheuthauerék tudományos szélhámosságának értékelésében befolyásolja.

Az egyik levélben megkérdezett hírneves tudós Virchow Rudolf berlini egyetemi tanár a Közegészségügyi Tanács véleményéhez csatlakozott, s csak annyit enged meg, hogy a Scheuthauerék által nyújtott adatok alapján nincs kizárva, hogy a hulla hosszabb ideig volt a vízben s a csontképződések általuk történt leírásából az állapítható meg, hogy az illető egyén még a csontosodás idejében volt. (P. H. 1883. június 18.)

Virchow professzor tehát eléggé óvatos volt. A szóban forgó hullát sohasem látta, s egy leírás után, kivált akkor, amidőn az Eötvös kezétől származott, s így a hűség és pontosság tekintetében erősen kétséges volt, véleményt komoly és lelkiismeretes tudós nem is adhatott.

A másik tudós, akitől Eötvös véleményt kért, Hoffmann Ede dr. bécsi egyetemi tanár, Eötvös leírása után teljes biztonsággal megállapította, hogy a holttest 14 éves és 3 hónapos leányé, pontosan megfelel tehát Solymosi Eszter életkorának. Kijelentette azt is, hogy nem lehet többé eldönteni, vajjon a kifogott egyén szűz volt-e vagy sem.

Pedig ugyanannyi tudományos értéke lett volna annak is, ha azt is megállapítja, hogy a szóban forgó egyén szűz volt, mint ahogy megállapította naptári pontossággal az életkort.

Ez volt azután az „igazi komoly tudomány”, nem a Közegészségügyi Tanács határozatlan beszéde! Joggal várhatta ezekután a közvélemény Hoffmann professzortól annak a

megállapítását is, hogy például a hulla életében ingerlékeny természetű volt és szerette a töltöttkáposztát.

Hoffmann professzornak a Hírlapokban leközölt véleménye huszonkét hasábra terjedt, kifejti többek közt, hogy abból, hogy a ruhák iszappal teltek voltak, az a természetes következtetés vonható le, hogy amennyiben nagyobb mennyiségű iszap lerakódásához hosszabban vízben való fekvés szükséges, a hulla nem öltöztethetett fel két nappal feltalálása előtt ruhába.

Hoffmann tanár úr tehát szintén idegen területre kalandozott Scheuthauerék után. Az a kérdés, vajjon valószínű-e, hogy két nappal előbb lett a hulla felöltöztetve, nem orvosi szakkérdés. Elvégre egy friss, egynapos holttest is lehet iszapos, ha valamely oknál fogva az iszapba merült, s akkor Hoffmann tanár elmélete szerint az a természetes következtetést kell levonni, hogy a hülltest lioszabb ideig feküdt vízben. Példákat hoz fel Hoffmann professzor, hogy egy 60 éves férfi január 1-től június 8-ig (3 hónap, 8 nap) feküdt a Szajnában és hullája feltűnő friss állapotban volt. Elbeszéli, hogy éppen azokban a napokban, 1883 április 22-én vizsgálta egy 24 éves öngyilkos hulláját, amelynek feltűnő jó állapota miatt csak 4-6 heti vízbenfekvést vett fel, míg a nyomozás kiderítette, hogy február 17-én lett öngyilkos, vagyis két hó és három napig feküdt vízben.

Hoffmann tanár úr kápráztató tudománya nem tett különbséget, vajjon az év milyen szakában fekszik a hulla a vízben? Télen, a befagyott vízben természetesen friss marad a hulla, mert a hideg víz konzerválja. A tavaszvégi és nyári melegben a langyos vízben azonban a rothadás gyorsan halad előre. Micsoda tudományos szélhámosság kellett tehát ahhoz, hogy Hoffmann összehasonlítsa az általa vizsgált három hónapig, téli időszakban vízben feküdt hullákat a csonkafüzesi hullával, amely nyár elején, június közepén bukkant elő.

Természetesen Hoffmann és Virchow professzorok véleményeinek a tiszaezlári bűnpörben semmi szerepe nem volt. Eötvösnek adtak magánvéleményt, nem a bíróság kérdezte őket. Mégis szükségesnek tartottam rámutatni, milyen eszközökkel kísérelték meg Eötvösék a laikus közvéleményt félrevezetni, s a védelem ügye iránt kedvező hangulatot teremteni. Ugyanolyan összehasonlítással, aminőt Hoffmann professzor a hulla vízbenfekvésének idejére nézve felállított, Eötvös a végtárgyaláson, majd a könyvében is megkísérelte a bíróságot és a közvéleményt is egyaránt tévedésbe ejteni.

1882 április 28-án, amidőn még a tiszaezlári ügyben bírói vizsgálat nem is kezdődött, Solymosi Eszterről a Tiszaezlár lakossága és a főszolgabíróon kívül nem tudott senki semmit az országban. Tiszalöknél egy női holttestet vetett ki a Tisza. A holttest megvizsgálása végett kimentek a helyszínére ifj. Zoltán István segédszolgabíró és dr. Kiss Jenő járásorvos, egyike azoknak a szakértőknek, akik később a csonkafüzesi hullát boncolták.

Dr. Kiss Jenő a hulla életkorát körülbelül 15 évben állapította meg, s megállapította azt is, hogy körülbelül három hét óta lehetett a vízben. A holttestről & haj hiányzott. A vizsgálat után a holttestet eltemették.

Egy hónap múlva, május 30 án, amikor a tiszaezlári ügy vizsgálata már tíz nap óta folyt, elrendeltem a holttest kiásatását. Vajjon nem az eltűnt Solymosi Eszter holttestét rejti-e a sírgödör?

Így nyilatkozott meg az Eötvösök által únos-untalan hangoztatott „vérvádkereső” buzgalmam.

Vajjon, ha csakugyan vérvádat akartam volna bebizonyítani, mi szükség lett volna ennek a holttestnek az exhumálására?

Az exhumálásnál jelen akart lenni a tiszaezlári gyanúsítottak akkor bejelentett védője, dr. Heumann, s ezíránt kérelmet is nyújtott be.

„Elutasítják kereken. Igaz, hogy a törvények szerint feltétlen joga van hozzá” – írja Eötvös (II. 138.). Csak éppen azt a törvényt felejtí el megjelölni Eötvös, amely ezt a jogot a védőnek akkor biztosította. Többször volt már fentebb szó róla, hogy az akkori bűnvádi eljárási

szabályok szerint a védő ilyen elővizsgálati cselekménynél nem lehetett jelen.

Az exhumált holttestben Braun Sámuelné tokaji lakos, még az első szemlénél, április 28-án, 18 éves Amália lányát ismerte fel, aki alatt január 5-én beszakadt a Tisza jége s a jég alá merülve, a vízbe fült.

„Hasonlítsuk össze a két eljárást – írja Eötvös –, a csonkafüzesit és a tiszalökit. Mind a kettőnél ugyanaz volt a vizsgálóbíró és a vezető szakértő orvos.” (II. 140.)

„A tiszalöki holttestet nem fosztották meg ruházatától, s nem lökték meztelen az emberek elé, mert meztelenen nem lehetett volna felismerni” – írja tovább Eötvös.

A hasonlat – mint Eötvösnél gyakran – ezúttal is sántít. A tiszalöki holttest nem az eltűnt Solymosi Eszter ruháiban került elő, semmi köze nem volt Solymosi Eszterhez és már előzőleg felismerte az anya, Braunné is. Nem volt szükség tehát a ruháitól megfosztani, mert nem forgott fenn az eshetőség, hogy a ruha látása befolyásolhatja a felismerőket.

„A tiszalöki holttestnek is, a csonkafüzesi holttestnek is, hiányzott minden haja – írja tovább Eötvös – s ennek dadára a tiszalöki holttestnél nem mondták, hogy a fej le van borotválva, s hogy ez a nő zsidó volt, pedig bizonyos, hogy zsidó volt.

Ilyenek gyakran a szakértők és az elfogott tanulatlan bírák” – állapítja meg diadallal.

Természetesen elhallgatja azt a kis különbséget, hogy a szakértők a tiszalöki hullani kétségtelenül megállapították május 30-án, hogy az harmadfokú rothadás állapotában van, s nemcsak a haja, hanem az egész fejbőre hiányzik, míg a csonkafüzesi hulla a június 19-iki első szemle alkalmával egészen friss, pár napos volt, s így a haj hiányát nem lehetett kimállásnak vagy rothadásnak tulajdonítani, hanem csakis annak, hogy azt mesterséges úton távolították el, ami csak zsidó nőknél volt szokásos.

Eötvös még tovább megy az összehasonlításban.

Kiss Jenő dr. április 28-án azt állapította meg, hogy a hulla három hétig volt csak a vízben, holott május 30-án kiderült, hogy már január 5-ike óta, tehát 112 napon, vagyis 16 héten át volt a vízben.

„Hát mit ér akkor a csonkafüzesi tetemről nyilvánított véleménye, mely szerint az csak 3-4 napig volt a vízben?” – kérdezi Eötvös (II. 140.)

Elsősorban is a tiszalöki holttestet csak egyedül Kise Jenő vizsgálta meg április 28-án, e egyedül ő adta a véleményt, a csonkafüzesi holttestet három szakértő vizsgálta, akiknek egyike volt ugyan Kiss Jenő dr., így még ha ő maga tévedhetett is, a másik két szakértő helyreigazíthatta tévedését. Ámde Kise Jenő tévedéséből egyébként sem vonható le semmi következtetés. A végtárgyaláson, amidőn elébe tartotta Eötvös, hogy a 112 napon át vízben lévőnek bizonyult hulláról azt mondotta, hogy az csak három hétig állott a vízben, Kiss így válaszolt:

– Az a hulla legfeljebb 15 napig volt szabad vízben, azelőtt be volt fagyva és onnan magyarázható, hogy nem ment oly hamar rothadásba. Abból indultam ki, hogy láttam olyan meglehetősen változásokat, de áprilisban meglehetősen meleg van és a rothadás már oly fokot 2-3 hét alatt elérhet.

Egyébként még Scheuthauer professzor is a július 14-iki tárgyaláson szószerint ezeket mondotta:

– Alig hinné az ember, hogy hideg vízben, például jég alatt vagy a víz fenekén, milyen jól fenntartatnak a hullák. Csak az a hibája dr. Kissnek, hogy erre nem gondolt. Ha nekem tavasz kezdetén egy hullát adnak ki megvizsgálás végett, hogy megítéljem mióta van a vízben, akkor óvatosabb vagyok, mintha például áprilisban bíznak meg vele. Azt fogom mondani, lehetséges, hogy egy hulla 3-4 hét óta van a vízben, de hozzá fogom tenni, lehet, hogy 3-4 hóig.

Láthatja tehát az olvasó, mi az értéke Eötvös és Hoffmann összehasonlításának a holttestek vízben fekvésének idejére vonatkozóan.

Végül rámutat Eötvös, hogy dr. Kiss a tiszalöki holttestet 15 évesnek mondta, holott

kiderült, hogy elmúlt már 18 éves. S viszont a csonkafüzesi holttestet legalább 18-20 évesnek jelentette ki, holott erről bebizonyult, hogy csak 14 éves. (II. 140.)

Elsősorban is valótlan, hogy ez bebizonyosodott volna. Sőt éppen az ellenkezője bizonyult be. Másodsorban a csonkafüzesi holttest életkorát három szakértő állapította meg, a tiszalöki holttestet pedig csak dr. Kiss mondotta 15 év körüli életkorúnak.

Eötvös megkérdezte tőle a tárgyaláson (1883. VII. 14.), hogyha a tiszalöki holttestnél így tévedett az életkor meghatározásánál, akkor nem lehetséges-e a csonkafüzesi holttestnél is a tévedés?

Dr. Kiss így felelt:

– Nem lehetséges, mert ezt tüzetesebb szemle alá vettük, azt pedig felületesebben vizsgáltam.

– Hol van a garancia – kérdezte tovább Eötvös –, hogy itt sem felületesen történt a vizsgálat?

– Akkor az ügyészség jelenlétében vizsgáltuk meg – volt a felelet. S joggal hozzátehettem volna még dr. Kiss azt is, hogy akkor nem

ő egyedül vizsgálta a holttestet, hanem hárman nézték, fel is boncolták, holott a tiszalöki holttestet ő nem boncolta fel, s mert a csonkafüzesi holttest boncolása és szemléje oly időben történt, mikor az egész világ érdeklődésének központjában állott Solymosi Eszter eltűnése, s egy olyan hullánál történt, amely az eltűnt Solymosi Eszter ruháiba volt öltöztetve s jelen volt a vizsgálatnál a főügyészség kiküldötté, vizsgálóbíró, alügyész, hatósági tanúk, mindez kizárja, hogy a szemle felületesen történt volna.

Hogy tehát, Kiss Jenő dr. április 28-án egyes kérdésekben tévedett, abból nem lehet semmi következtetést sem vonni arra nézve, hogy a június 19-i szemlénél úgy ő, mint a boncolásnál közreműködő másik két. orvosszakértő és a boncsegéd szigorlóorvos hasonlóképpen valamennyien tévedtek, valamennyi észleletükben.

Hogy e minden alap nélküli képtelen következtetésnek némi kis erőtlenséget támaszt nyújtson Eötvös, azt írja végül dr. Kissről:

„Pedig a négy szakértő közül, aki a Csonkafüzesben szemléltette a holttestemet, ő volt a legtanultabb és legtapasztaltabb.” (I. 141.)

Ennek éppen az ellenkezője az igaz. A szakértők között ő volt a legkevésbé tapasztalt. Vegye elő az olvasó Eötvös művének első kötetét s lapozza fel a 298. oldalt, ahol szószerint olvasható:

„De vajjon az orvosokban a rossz lélek dolgozott-e, vagy csak a tudatlanság és elfogultság? Kiss Jenőt nem ismerhettem meg eléggé, nála e kérdésre nem felelhetek.”

Amint látja az olvasó, a II. kötetben már felelt e kérdésre a bátor Eötvös és pedig épp olyan biztossággal, mint Hoffmann professzor a csonkafüzesi holttest életkorára!

S ha további fáradságot vesz az olvasó és előveszi a III. kötetet, annak 12-ik lapján a dr. Trájtlerrel írt sorokban olvashatja:

„Pedig ő volt a vizsgálat vezetője. Ha ő tévedett, társainak is tévedniük kellett.”

Egyébként az igazság az volt, hogy a szakértők közül a legtapasztaltabb „kétségtelenül az ősz Horváth László volt, aki százonfelüli vízi hullát boncolt már életében, többet mint Scheuthauer, aki saját kijelentése szerint körülbelül csak ötvenet, a legtanultabbnak pedig hármuk közt Trájtler tartották, aki külföldi egyetemeken tanult, s akinek a közepesnél jóval nagyobb jelentékeny észbeli erejét Eötvös is kénytelen volt elismerni. (III. 11.)

A végtárgyaláson – amint láttuk – a törvényszék kihallgatta úgy a csonkafüzesi szemle szakértőit, valamint Scheuthauert és társait.

Miháلكovics és Belky a törvényszék előtt illő tisztelettel és a szaktudósok komolyságával viselkedtek, éppúgy, amint annak idején az exhumálás alkalmával Tiszaeszláron. Feleleteik rövidek, kimértek voltak és csak a feltett kérdés keretei között mozogtak. Az Országos Közegészségügyi Tanács véleményével nem szálltak vitába, kijelentvén, hogy nincsenek

hivatva a legfőbb orvosi fórum felett ítélni.

Scheuthauer viselkedése azonban a törvényszék előtt még meg-botránkoztatóbb volt, mint az exhumálás alkalmával.

Az Országos Közegészségügyi Tanács felülvéleménye, a nyíregyházi törvényszék határozatai, amelyekkel megtagadta a bűnjelként visszatartott hullarészek kiadását, s a főügyész által a csonkafüzesi szakértőkhöz intézett kérdésekre adott feleletek közlését és általában az egész tudományos apparátussal végrehajtott exhumálásnak sovány eredménye, jó adag haragot és gyűlöletet halmoztak fel az ősz professzor lelkében. Ez a felhalmozott, visszafojtott düh tört ki belőle a végtárgyalás alkalmával a törvényszék előtt.

Nyers dac, darabos beszéd, komisz modor jellemezték fellépését, megjegyzéseivel a legnagyobb felháborodást provokálta, s végsőkéig felkorbácsolta a szenvedélyeket.

Az exhumáció alkalmával tanúsított viselkedése után mindenki el volt ugyan készülve kihívó magatartására, leckéztető modorára, Scheuthauer viselkedése azonban ezúttal minden képzeletet és várakozást felülmúlt.

Horváth Géza szigorlóorvos examinálásával kezdte el botrány-kereső fellépését.

Az elnök számtalan figyelmeztetésére, hogy a tanú nem szigorlatolni jött, ténybeli kérdéseket intézzen hozzá, Scheuthauer ügyet sem vetve, azzal válaszolt, hogy ő ki fogja mutatni, hogy itt hibák történtek. Szenvédelye a kérdések során egyre fokozódott. Folyton durvábban és erőszakosabban viselkedett.

A közönség izgatottsága és felháborodása percről-percre nőtt. Alig tudta a hallgatóság indulatát fékezni, Scheuthauer pedig mintha csak játszani akart volna a közönség indulatával, egyre szenvedélyesebb, egyre gorombább, durvább hangot használt.

Végre Horváth Géza Scheuthauer egy megjegyzésére odavágta, hogy „én nem vagyok vádlott”. Scheuthauer erre goromba hetykeséggel válaszolt:

– De még lehet!

Scheuthauer e szavaira azután Trájtler dr. nem tudta többé indulatait fékezni, s védelmet kért az elnöktől a sértegetések ellen.

Korniss rendre is utasította meglehetősen enyhe tónusban Scheuthauert, aki azonban nem sokat törődött az egész bírósággal.

Scheuthauernek a szerepléséről még a „Pesti Hírlap” is így ír:

„Scheuthauer professzor nagy elevenséget hozott magával, s valljuk meg, egy csomó gorombaságot. Élesen beszél, s ha ilyen a tudomány hangja, bizony kellemetlen hang az.”

Majd július 14-én írja:

„Scheuthauer sokkal határozottabb és saját iniciatívájából terjengősebb volt az egyes kérdéseknél, látszott rajta, hogy minden feleletélten célzat van, arra gravitáló, hogy a hulla és Solymosi Eszter azonosak, s ez az átlátszó törekvésrendkívül csökkentette iránta a bizalmat.”

Az „Egyetértés” július 12-én írja:

„Gúny, keserűség és gyilkoló bonhómia volt minden szavában. Egyéves haragja tört ki belőle. A törvényszék és a közönség elképedt a jeleneten, amely hasonló lehetett a középkori vallásvitatók koncertációjához, amikor a tudósok végül a föliánsokat kezdték egymáshoz hajigálni.

Általános volt az indignáció, mert oly hangot törvényszék előtt alig pendített meg valaki Magyarországon. Az ősz haj és tudományos buzgóság iránt való tisztelet nem tarthatta vissza a legmélyebb rosszalást, melyben nemcsak az antiszemiták vettek részt.”

A „Nemzeti Újság”-ban Dóri Gyula „a nyíregyházi botrány” címen vezércikkben foglalkozott. (VII. 12.) Scheuthauer szerepével:

„Van-e rá példa bármelyik államban, hogy a törvényszék elé rendelt szakértő a tárgyalás folyamán feleselésbe bocsátkozzék az elnökkel, s aztán ennek figyelmeztetésére azt merje válaszolni:

– Én rendbe akarom hozni azt az ügyet, amit az urak (!) elhibáztak!

Vagy történte valaha törvényszök előtt, hogy szakértő inzultálhasson valamely tanút, sőt vád alá helyezéssel fenyegeessen?”

A „Magyar Állam” július 13-án írja:

„Scheuthauer magaviselete minden eddigi zsidó célzatú tüneményt háttérbe szorít, elhomályosít.”

A „Budapesti Hírlap” július 13-án „A közeledő vihar” című cikkében írja többek közt

Scheuthaueréről:

„Nem beszélhet 10 percig valakivel, hogy ne világosítsa fel őt valami orvosi kérdéstről, mely az illetőt legkevésbé sem érdekli. Egy-egy kérdése K. Horváth Géza tanúhoz egy negyed óráig tartott, de csak az elnök többszöri figyelmeztetése következtében tudta ily rövidre szabni. Amihez másnak három szó elég, neki hat szó kell. Bizony ez a rengeteg tudomány ily impraktikus módon érvényesítve, ha fegyver is kezében, de egy idomtalan buzogány, mellyel hadakozván, legelőször is önmagát veri fejbe.”

Még a kormány félhivatalosa, a „Nemzet” is, bár elragadtatással magasztalta Scheuthauer nagy tudományát, mégis kénytelen a törvényszék előtti viselkedését megróni.

„40.000 holttestet boncoltam fel, mondta Scheuthauer büszkén, s ez a szám rendkívüli erővel mutatja, hogy neki a legszélesebb tapasztaltságra, szakmájának a legtökéletesebb ösmeretére hivatkozni teljességgel lehető – írja a »Nemzet«. – Nem viselkedett kellő tisztelettel a törvényszék iránt, s a vele szemben állított tanúkkal valami olyan félvállról, vagy ha úgy tetszik, lóhátról beszélt, ami a haragot a végsőkig fokozta. A törvényszékek csak per »urak« szóltak, a tanúknak pedig nem volt más titulusa, csak »maga«. Be kell vallanom mindazonáltal, hogy annak az igazságnak, amit Scheuthauer védelmez, éppen semmit nem használ az a modor, amellyel védelmezi.”

Az ősz tudós nagy nyomatékot akart adni szavainak, így tévedésből, nagy haragjában négyezer helyett negyvenezret mondott. Másnap az újságolvasó közönség nagy derűtséggel olvashatta a „Nemzet”-nek Scheuthauer nagy mondása feletti elragadtatását. A lelkes cikkíró beugrott a negyvenezer számnak, s bámulattal állapította meg, hogy ez a szám azután igazán meggyőző erővel mutatja Scheuthauer nagy tapasztaltságát.

Néhány napilap azután számításokat állított fel, s kiszámította, hogyha Scheuthauer eddigi életében csakugyan 40.000 hullát boncolt, akkor naponként egy hullaboncolást számítva 109 évesnek és 215 naposnak kellene lennie, de ha csak 20 éves korában kezdte el, akkor 129 évesnek és 215 naposnak kellett volna lennie.

Scheuthauer első fellépése a nyíregyházi törvényszék előtti végtárgyaláson tehát az egész sajtóban és közvéleményben kivétel nélkül a legnagyobb visszatetszést keltette.

Sőt a védők egyike, Funták is nyíltan rosszalásának adott kifejezést:

– Ugyan ne okoskodjatok – figyelmeztette többek jelenlétében Eötvöst –, ez már mégse illik. Ez már sok, magatoknak tulajdonítsátok, ha a vége kravál lesz!

Úgy látszik Scheuthauert tapintatosan figyelmeztették azután, hogy viselkedése az ügynek nem lesz hasznára, mert másnap már alábbhagyott gorombasága, erőszakossága és szenvedélyessége. Egyébként a csonkafüzesi szemle szakértői bátran és önérzetesen védelmezték a goromba tudóssal szemben a maguk igazát. Különösen Trájtlerben akadt kemény ellenfélre.

Találóan hasonlította az „Egyetértés” a törvényszék előtt lefolyt tudományos vitát a középkori hitvitákhoz.

– Tagadom! – kiáltotta Trájtler többször Scheuthauer felé, mire az ősz tudós visszakiáltotta:

– Esküszöm!²⁵

²⁵ Scheuthauer megfigyelőképességének megbízhatatlanságára és tévedéseire való makacs ragaszkodására jellemző az alábbi eset, amelyet Tóth Béla „Magyar anekdotakincs” című művének IV. kötetében, a 153. oldalon „Mikor a tudós téved” címen írt meg:

„A hetvenes években az ablakrostélyra függesztve találták egy Bordács nevű pesti ember gazdasszonyát. Minden jel arra mutatott, hogy a nőt megfojtották, azután úgy akasztották fel. A gyilkossággal pedig Bordácsot vádolta a rendőrség, később meg az ügyészség.

A halottat Scheuthauer Gusztáv egyetemi professzor boncolta fel; megerősítette azt a véleményt, hogy az asszony nem maga ölte meg magát, sőt tanúskodott Bordács ellen is.

Azt állította, hogy a vádlott a boncolás napján nála járt és sok pénzt ígért neki, ha igazolja, hogy a nő öngyilkos lett.

Bordács kereken ellene mondott a professzor vallomásának. A bíróság szembeállította a tanút és vádlottat.

– Határozottan ragaszkodom kijelentésemhez – mondotta Scheuthauer –, teljes tudatában vagyok vallomásom súlyának és nem tévedhetek. Ez ember koponyájának különös formája már akkor is szemembe ötlött, mikor nálam járt, hogy megvesztegessen. Ez kizárja a csalódást.

Ezután iratok felolvasása következett; köztük a vádlott letartóztatásáról ezóli rendőri jelentése is. Alig figyelt

Az „Egyetértés” – Eötvös egyik szócsöve – is kénytelen volt megállapítani a Scheuthauer és Trájtler nagy összecsapása és tudományos vitája után:

„Trájtler úr a mai csetepatéből nem vereséggel szabadult.” (VII. 14.)

A „Pesti Napló” így jellemzi Trájtler szereplését:

„Világos, értelmes feleletei jobb benyomást keltettek, mint sokan várták és ügyesen helyt állt Szeiffert és Eötvös keresztkérdéseinek, egyes oldalvágásokat adva Scheuthauernek is.” (1883 VII. 14.)

Az ősz Horváth László, aki több vízihullát boncolt életében, mint Scheuthauer, orvosi gyakorlat szempontjából találóan és megcáfolhatatlan komoly egyszerűséggel adott feleletei Scheuthauer tudományos szögörgetegei után mély hatást gyakoroltak bíróságra és hallgatóságra egyaránt, sőt még a legelfogultabb újságírók sem tudtak szabadulni egykönnyen a mély hatás alól, melyet az öreg embernek egyszerűen a törhetetlen meggyőződés hangján, az igazságot szerető lélek keresetlen kifejezésével elmondott szavai kellettek.

A csonkafüzesi szemle szakértőivel szemben nem sikerült bizonyítani, de még csak valószínűsíteni sem azt a képtelen feltevést, hogy a holttest a vízbefúlt Solymosi Eszternek előrehaladott rothadásban levő és 79 napig vízben ázott holtteste lett volna.

„Dr. Scheuthauer úr bámulatos dolgokat beszélt a macerációkról – írja a »Budapesti Hírlap« augusztus 4-én és az áztatott hullák szokatlan tulajdonságairól, amelyek a holttestre csodálatosképen mind ráillenek. A maceráció a legeltérőbb tulajdonságok közös forrása. Ha a fogak nagyok, ez azért van úgy, mert a maceráció az ínyt összehúzza, de viszont a végtagokat megnyújtja. Beesett az arc, ez a maceráció jele, puffadtak a lágy részek, ennek is a maceráltság az oka. Előhaladt rothadás, friss hússzíne a testnek, mind a maceráció műve. De ez elasztikus tantétel hatalma annyira még nem terjed, hogy a jobb kar izomhiányát szintén a macerálásnak tudja be.

A festék, amelynek a 7-8 heti vízben ázás folytán el kellett volna olvadnia, ha Solymosi Eszterrel április elsején kerül a Tiszába, aligha mondható macerált festéknek! A balkarra kötött kendő meg éppen nem az áztatás folytán kötődött 4 görcsben a csuklóhoz.”

A kir. törvényszék ítélete határozottan kimondta, hogy a dadái holttest azonosságát Solymosi Eszterével nem látja beigazoltnak. „Az egyetemi tanárok véleménye csak mint elvont feltevés mérlegelhető”, mondotta a budapesti kir. ítélőtábla a bűnperben hozott másodfokú ítéletében. A kúriai ítélet – mint erről már szó volt – azáltal, hogy a holttestcsempészet megtörténtét bebizonyítottak veszi, csak éppen azt nem látja beigazoltnak, hogy azt a cselekményt a gyanúsítottak követték el, szintén kimondotta megfellebbezhetetlenül, hogy a csonkafüzesi holttest nem Solymosi Eszter holtteste.

A per végtárgyalása idején írja Mikszáth Kálmán, a kiváló író (P. H. 1883 július 10. „A kék szemek.” Tárca):

„Az anyától, aki holt leányára rá nem ismer, nincs appeláta, fórum. Hiába csődíti ide Eötvös Scheuthauer és Virchow uramékat. Hiába kérdi minden védő: Ha nem Eszter volt, mondjátok meg, ki volt a dadai hulla, míg a szíve dobogott?

Hiú kérdés lett volna ez csak!

Az anyának joga van azt felelni:

– Semmi közöm nekem a tiszadadai hullátokhoz, akárki volt. Én a saját gyermekemet keresem, akit a szívem alatt hordtam. Adjátok vissza a gyermekemet, bírák! Ti idedobtok nekem egy testet. Nem ismerem. Nem kell. Ez nem az enyém.

Mit ér ilyen szavakra feleletül a világ összes szakértőinek tudománya?”

rá valaki.

Egyszerre felugrik Füzesséry Géza ügyvéd, Bordács védője:

– De hiszen a vádlott a boncolást megelőző napon már le volt tartóztatva. Hogyan járhatott hát a boncolás napján a professzor úrnál?

Scheuthauer sápadtan lépett elő és a homlokára ütött:

– Eszerint kétségtelen, hogy más ember járt nálam. De hogy annak is ilyen érdekes koponyája volt, az bizonyos.

Ez az érdekes koponya húszévi fegyházába kerülhetett volna a vádlottnak. Így felmentették.”

NYOLCADIK RÉSZ.

HOL VAN ESZTER?

I.

HOVÁ LETT SOLYMOSI ESZTER? – HATALOVSZKY, EÖTVÖS EGYIK HAMIS TANÚJA. – EÖTVÖSÉK A TÖBBI HAMIS TANÚKKAL IS FELSÜLNEK. – VÁMOSI JULCSA VALLOMÁSA. – WEINSTEIN SZABOLCSI BELE AKARJA KEVERNI AZ ÜGYBE HURINÉT IS. – EÖTVÖSÉK KUDARCA AZ ÖNGYILKOSSÁG MESÉJÉVEL.

Amint az eddigiekben már láttuk, a védelmet Eötvös a tiszzaeszlári perben arra építette fel, hogy a csonkafüzesi hulla Solymosi Eszter holtteste. Ezt kísérelte meg a szakértőivel legalább annyira valószínűsíteni, hogy azok a csontokból megállapítsák: nincs kizárva, hogy a holttest egy Solymosi Eszterrel azonos életkorú nő holtteste is lehetett.

Ezzel párhuzamosan azonban megkísérelte a halottcsempészet bizonyítékainak megerőtlenítését is, azzal az állításával, hogy az erre vonatkozó vallomásokat törvénytelen eszközökkel, kínvallatással kényszerítették ki a vizsgálóbíró és a csendbiztos.

A végtárgyaláson a kínvallatás gyalázatos rágalomnak, kitalált mesének bizonyult.

A szakértők nagy tudományát pedig csúffá tette az elázhatatlan festék, a göröcsökötésű kendő, a tyúkszem, a kicsi, ápolt kezek és lábak, szépen vágott körmök, kitágult hüvely, leborotvált haj és a többi jelenség, amelyeket nem lehetett a maceráció által előidézett szokatlan tulajdonságok közé sorozni.

Scheuthauer és társai, akik életében Solymosi Esztert sohasem látták, mindennek dacára annyit ki mertek mondani, szemben az anyával, testvérekkel és mindazokkal, akik Esztert ismerték, nincs kizárva, hogy a csonkafüzesi holttest ne lehetne az eltűnt leány holtteste.

„S ha csupán ennyit mondhatnak ki, mivel jutottunk előbbre e szomorú ügy felderítésében – írja a „Pesti Hírlap”. („A helyzet képe”, 83. VII. 5.)

Semmivel. A rettenetes homály megmarad továbbra is.

„Csupán egy dolog kétségtelen – állapítja meg a másik napilap, a „Pesti Napló” a végtárgyalás folyamán (VII. 29.) –, hogy Solymosi Eszter eltűnt, de a rejtély, mely eltűnését környezi, nem derítettett fel a tárgyalás által, hanem egyúttal eltűnt minden valószínűség arra, hogy az formális bizonyítási eljárás által felderítették.”

Eötvös Károlya rejtély megoldására, a homály megvilágítására azt akarta elhiteni a bírósággal, sajtóval, közvéleménnyel, hogy Eszter öngyilkos lett. Be akarta bizonyítani ugyanazzal az eszközzel, ami az egész védelemnek leghatékonyabb eszköze volt, hamis tanúk megvásárlásával.

Amint az alábbiakból kitűnik, éppen olyan kevésbé sikerült Eötvösnek elhiteni, vagy a leghalványabban is valószínűsíteni Eszter öngyilkosságát, mint amily kevésbé sikerült elhiteni és bizonyítani a csonkafüzesi holttestnek Solymosi Eszterrel való azonosságát és a holttestcsempészet tanúinak kínvallatását.

A végtárgyaláson a hamis tanúkról és felbujtóikról éppúgy lehullt a lepel, mint a szélhámoskodó tudományról, vagy mint a kínvallatások legendájának szerzőiről.

Eszter öngyilkosságának ötlete, a jelek szerint, éppúgy Szabolcsi Miksától származott, mint a védelem által felhasznált sok egyéb, életrevaló gondolat.

„Vajjon elgondolható-e – írja Eötvös –, hogy ne foglalkoztam volna Eszter halálának titkával, s hogy elmém egész erejével ne törekedtem volna azt felderíteni?”

Eszter öngyilkossága naiv meséjének költéséhez bizony nem volt szükséges Eötvös elméjének egész erejét felhasználni.

Azt írja Eötvös tovább, hogy „különös feladata lett volna a vizsgálatnak felderíteni Eszter halála titkát.

De ők éretlen ésszel, s elfogult és pajkos elmével hamis útra s ostoba fordulatokra terelték

a nyomozást.” (III. 131.)

Annak idején elbeszéltem részletesen, hogy amikor a nyomozás megkezdése végett Eszláron először megjelentem, tüzetesen érdeklődtem a községben szerte Eszter eltűnésének minden lehetséges és elképzelhető oka felől. Az öngyilkosság kérdését is felvettem. Ezt a lehetőséget a községben mindenki teljességgel kizártnak tartotta.

Eötvös mégis a legnagyobb nyugalommal írja, hogy „a falu népe eleintén arról volt meggyőződve, hogy szándékosan ölte magát a Tiszába. Jól tudta ezt a vizsgálóbíró is. De ez a bíróság belekeveredett a vérvád rögeszméjébe”. (III. 136.)

Csodálatos az a határtalan vakmerőség, amellyel ezt Eötvös odaveti, akkor, amikor sem a vizsgálati iratokban, sem a végtárgyaláson egyetlen szó, egyetlen nyom, egyetlen jelenség fel nem merült, sem amelyből az öngyilkosság legtávolabbi lehetősége gyanítható, sem amelyből az volna megállapítható, hogy Tiszaeszláron egyetlen ember is akadt volna, aki az Eszter eltűnése utáni napokban az öngyilkosságot lehetőnek tartotta volna.

Székely Ferenc főügyész helyettes ez irányban szintén széleskörű nyomozást teljesített, amidőn 1882 június havában hetekig időzött Eszláron és Nyíregyházán, s egyetlen lehetőséget sem talált az öngyilkosság feltételezésére.

„A vizsgálatnak csak ott lehet, csak ott szabad valami rendkívüli titkos megoldást keresni – írja Eötvös (III. 134.) –, ahol az egyszerű, természetes, mindennapi megoldás teljesen hiányzik. Csak ennek a hiányában lett volna szabad a holttestesempészet pajkos ötletéhez folyamodni.”

Ez az egyszerű, természetes, mindennapi megoldás hiányzott. Hiába kotortattam fel a Tisza medrét, mindjárt a vizsgálat kezdetén, hiába kerestem Eszter eltűnésének természetes, egyszerű és mindennapi magyarázatát, nem volt semmi más nyom, csak a kis Scharf Samu gyermekes fecsegései és apjának elszólása a nánási esetről, Eszternek a zsinagóga közelében történt eltűnése, az idegen zsidók jelenléte Eszláron az Eszter eltűnése napján, éjjeli világosság a zsinagóga ablakában, a szomszédok által hallott kiáltások, a zsidók gyanús viselkedése, éjszakai gyanús utak a zsinagógába.

Nem volt más nyom, amelyen elindulni lehetett volna.

A perben hozott végítélet után, amikor a „Pesti Hírlap” a többi napilappal együtt az ártatlanul meghurcolt vádlottak felmentésében az igazság győzelmét harsonázta a világ minden tája felé „Roma locuta est” című vezércikkben – Tors Kálmán – kénytelen volt megállapítani:

„És ha a vizsgálat megindult, nem haladhatott más nyomokon, mint amelyek ő előtte a rejtély megfejtésére vezetőknél látszottak. Zsákutcába, mint ez alkalommal, nem egyszer vezettek már ily nyomok másutt is, de arra nem volt eset, hogy oly utakon is haladt volna a vizsgálat valahol, amerre nem mutatkozott semmi, de semmi indicium. Pedig ez esetben igazán nem mutatkozott más irányban, mint az eszlári zsinagóga felé.”

Mi lehetett Eötvös szerint az „egyszerű, természetes megoldás”, amelyet keresni kellett volna!

„A józan felfogás szerint a Tisza vizébe fült. Annak közelében járt utoljára, annak vize vetette fel élettelen holttestét.” (III. 135.)

Eötvös tehát ismét egyszerűen „bebizonyított” ténynek veszi, hogy a csonkafüzesi holttest Solymosi Eszter holtteste, aminek, mint azt a m. kir. kúria ítélete is megállapítja, éppen az ellenkezője igaz.

A megállapítás első része azonban igaz. Eszter tényleg a Tisza közelében járt utoljára. Ámde ugyancsak utolsó útja a zsinagóga előtt vezetett el.

Ugyanaz a józan felfogás, amely abból a tényből, hogy eltűnése előtt a Tisza közelében járt, szükségképpen arra következtet, hogy a Tiszába fült; abból a másik tényből, hogy a zsinagóga előtt vezetett utolsó útja, teljes joggal arra következtethet, hogy a zsinagógában veszett el.

Eötvös könyvében gyakran hangsúlyozza, s hangoztatta a végtárgyaláson is, hogy a víz közelében elveszett egyénekről mindenütt fel szokás tenni, hogy vízben veszttek. De ezt a

nézetet az Eszter eltűnése utáni hetekben a tiszzaeszlári zsidók sem osztották, amikor Esztert nem a Tiszában keresték, hanem a Hegyalján meg fenn Sztropkó vidékén. Elismerésreméltó buzgalommal kereste amott Lichtmann, emitt Rosenberg Hermann. Pedig a Tiszában kevesebb költséggel, pár halászbárka segélyével kutathatták volna. Sőt Rosenbergnek akkor annál is inkább ott kellett volna keresni, mert az öngyilkosság feltevésének igazolására éppen Rosenberg és Rozi kánya vallották utóbb azt a végtárgyaláson, hogy Eszter eltűnése napján szomorú volt.

Eötvös józan felfogása szerint Eszter vízbefúlására vonatkozóan három eset lehet: „vagy véletlenül esett bele, vagy külső erőszak lökte be, vagy öngyilkos szándékkal jutott bele”. (III. 137.)

Az első kettőt Eötvös is kizártnak tartja, s a harmadik eshetőséget kísérel meg a lehetőség látszatába öltöztetni.

A mindennapi természetes egyszerű megoldás, Eötvös szerint, az öngyilkosság. Mintha bizony mindennapi és természetes dolog volna, ha egy 14 éves gyermek, parasztleányka, eldobja magától az életet!

Mindenekelőtt igyekszik Eszter eltűnésének a nyomozás és végtárgyalás során egyezően megállapított sorát tévesen beállítani.

Amint láttuk, Eszter azon a végzetes napon 10 és ½11 óra között indult el szolgálatadója, Huri Andrásné házából, Kohlmayer boltjába. Próbamenéssel állapította meg a bíróság, hogyha Eszter 11 órakor indult el hazulról és Kohlmayer boltjában a bevásárlást elvégezte, 11 óra 47 perckor mehetett el visszafelé menet a zsinagóga előtt.

Eötvös ezzel szemben minden alap nélküli feltevésekhez folyamodik, hogy Eszter útközben biztosan betért valahova, a boltban is várakozott, míg rákerült a sor, s azután nővérel, Zsófiival is beszélt útközben, léhát déli 12 és ¼ 1 óra előtt nem érhetett a zsinagógához. Természetesen mindez Eötvös merész és teljesen önkényes feltevése, amelynek a megállapított tények homlokegyenest ellene szólnak.

Minden tanú vallomása megegyezik ugyanis abban, hogy még déli harangszó előtt látták utoljára Esztert, és pedig a zsinagóga közelében. Csak a kis Rosenberg Rozi állította az ellenkezőjét. Az a Rozi, aki a végtárgyaláson az időszámításból nagy derűtség közben levizsgázott, kijelentvén, hogy egy órában ötven perc van.

Két tanú akadt, de csak a végtárgyaláson, akik állították, hogy még jóval azután is látták Esztert: Hatalovszky András és Vámosi Julcsa. Mint az alábbiakból látni fogjuk, mind a kettőjükről kiderült a végtárgyaláson, hogy hamisan vallottak, s hamis vallomásukért nekik pénzt ígértek.

Solymosi Zsófiról azt írja Eötvös, hogy Rosenberg Rozival egyezően a végtárgyaláson a keresztkérdésekre „szilárdul”, abban állapodott meg, hogy Eszterrel délután 1 órakor találkozott. Amint annak helyén már Zsófinak a végtárgyaláson tett és szó szerint idézett vallomására rámutattam, mindebből egy szó sem igaz. Solymosi Zsófi ezt sohasem mondta, sőt Rosenberg Rozival e kérdésben a végtárgyaláson a legélesebben szembehelyezkedett.

Eötvös a két felbérelt hamis tanúval: Hatalovszky Andrásal és Vámosi Julcsával azt akarta igazolni, hogy Eszter még déli 12 óra után, tehát a zsidóknak a zsinagógából kijöve után is ólt és délután öngyilkos lett.

„A szegény leányka élete folyása tehát délután 1 óráig egészen bizonyos – írja Eötvös. (II. 139.) – Ettől kezdve mesterkéltn homály borul életére. A homályt a vizsgálóbíró idézte elő. Ki kellett volna puhatolnia, vajjon Eszter hazament-e Hurinéhoz, átadta-e a festéket? Azután átadta-e Lánczinénak a gálíckövet és Csordásnének a patkószeget?”

Hogyan gondolja ezt a nagyszerű humorú író? Hiszen a festék ott volt a csonkafüzesi hullá kezére kötözött kendőben! Ha pedig ott volt, akkor nyilvánvaló, hogy nem ment haza Eszter, s nem adta át Hurinének! Mit kellett volna itt kipuhatolni?

Csordásné, aki a patkószeget hozatta, a végtárgyalásig elhalt, ő tőle tehát nem lehetett

megtudni, megkapta-e a patkószeget? Láncki Gáborné pedig, aki a gálickő vételére adta a megbízást, Eötvös szerint „nem vallotta meg, de nem is tagadta el, hogy az egy krajcár ára gálickövet megkapta. Erről nem beszélt egyáltalán”. (III. 139.)

De hiszen Lánckinét a végtárgyaláson kihallgatta a törvényszék. Eötvös mint védő jelen volt a végtárgyaláson. Jogában állott bármely tanúhoz korlátlanul intézni kérdéseket. Élt, sőt állandóan visszaélt ezzel a jogával. Miért nem kérdezte meg hát Lánckinétől, megkapta-e a gálickövet?

Nem kérdezte meg, mert hiszen kétségtelen volt, hogy nem kapta meg, amint nem kapta meg Huriné sem a festéket, mert hiszen ott volt a kendőben. A gálickő miért nem volt ott, meg a patkószeg? Talán amikor az álhulla kezéhez kötözték, kiesett a kendőből, vagy már korábban elveszett? Ki tudja? Tény, hogy sem Lánckiné, sem Csordásné, sem Huriné nem kapták meg a hozott árukat. Hiszen akkor nem keresték volna Esztert Kohlmayernél mindjárt eltűnése után!

„Én pedig azt hiszem – mondja Eötvös –, mind a ketten megkapták portékájukat. Annálfogva hiszem ezt, mert ha a szegény lányka ezeket át nem adta volna, holttestének csonkafüzesi felbukkanásánál ezek is éppúgy benne lettek volna a csuklójára kötött kendőben, mint ahogy Huriné festékje benne volt.”

Majd így folytatja:

„A leányka szépen hazament. Mindenkinek átadta a magáét. Előbb a szomszédasszonyoknak, azután gazdasszonyának, Hurinének. A szomorú balsors csak azután köszönhetett be.” (III. 140.)

Mi ez? Vajjon mit gondol Eötvös olvasóinak jámborságáról és hiszékenységéről. Az egyik mondatban megállapítja, hogy Huriné festékje a csonkafüzesi hullára kötött kendőben volt, a másik mondatban ezzel szemben állítja, hogy a leányka ugyanazt a festéket hazavitte és átadta gazdasszonyának.

Az egyik mondatban azt írja, hogy csak Csordásné és Lánckiné kapták meg a portékájukat és éppen azzal indokolja ezt a feltevést, mert az ő portékájuk nem volt benne a hulla kezére kötött kendőben, mint a festék, a másik mondatban pedig már azt állítja, hogy mindenkinek átadta a magáét.

Vagy mindenkinek átadta vagy senkinek, mert éppen semmi értelme nem lett volna, hogy csak a szomszédasszonyok: Csordásné patkószeget és Lánckiné gálickövet adja át, mikor a főmegbízata gazdasszonya, ifuriné részére festék vásárlás volt. Mivel pedig Huriné festékjét egész bizonyos, hogy nem adhatta át, mert hiszen megtalálták a kendőben, bizonyos az is, hogy a gálickövet és patkószeget sem vitte el a megbízóinak, annál is inkább, mert hiszen ha elvitte volna, ezt csak látta volna valaki, erre csak akadt volna tanú, s elsősorban jelentkezett volna Lánckiné és Csordásné e fontos körülmény igazolására, amely fontos körülmény felől a végtárgyaláson kihallgatott Lánckinét megkérdezni Eötvös sem tartotta fontosnak, mert hiszen úgylis előre tudta a feleletet.

Amennyire vakmerő és szembetűnő ellentmondásra, épített feltevése Eötvösnek, hogy Eszter Kohlmayertől a vásárolt árukkal visszatért, éppoly alaptalan és hamis vallomásokra alapított állítása az is, hogy Eszter még aznap délután ölt és hogy nagy bánatában öngyilkos lett.

„A végtárgyalás folyamán egyik vasárnapon Nyíregyháza közelében fekvő Sima-tanyán pihentem – írja Eötvös – s ott vendégszerető házigazdám, Klár Dezső, jelentette, hogy Hatalovszky nevű legény óhajt velem beszélni.” (III. 140.)

Hatalovszky András „a szép, nyúlánk, erős, egészséges 23 éves legény” azután állítólag akkor elbeszélte, hogy Eszter eltűnése idején Huriné szomszédjában lakó Debreczeni Mihálynál volt szolga, s aznap délután 2-3 óra tájban a kerítéően keresztül hallotta, amint Huriné pörlekedett Eszterrel, mondván neki: „Estélig még háromszor is megjárhatod az utat a boltba”.

Eötvös – mint írja – az elbeszélést gyanakodva fogadta, s kétségei támadtak, nem fizettek-e vagy nem ígértek-e a vallomásért jelentékeny jutalmat?

Tudakozódott a legény után s kinyomozta, hogy „jelleme komoly, a munkát szereti, gazdáival sohasem volt baja stb., stb”.

Bejelentette tehát a törvényszéknél. A végtárgyaláson június 22-én történt a kihallgatása. Június 19-én, kedden, kezdődött a végtárgyalás s 22-én, ugyanazon hót péntekjén, már megtette vallomását Hatalovszky.

Valótlan tehát, hogy Eötvösnél a végtárgyalás folyamán, egyik vasárnapon, önként jelentkezett volna Klár Dezső házában „az igazság felderítésére”. Sokkal előbb megvásárolták már Eötvösök, másként nem is hallgathatták volna ki mindjárt a végtárgyalás első napjaiban.

Egyébként a június 22-i kihallgatás alkalmával Hatalovszky nem azt vallotta ugyan, amit Eötvös könyvében a szájába ad, elbeszélte azonban, hogy Eszter eltűnése napján, délután 2-3 óra tájban, a kertben volt és hallotta a kerítésen át Huriné hangját, amint azt mondta: „Estéig háromszor is meg lehet járni.” Hogy kihez szólt, Eszterhez-e, vagy máshoz, nem tudja. Esztert nem is látta. Huriné nem haragosan szólt, ő csak messziről hallotta ezt a beszédet a kertből s még közbül út is van s ettől rézsút fekszik Huriné háza.

„Igaz, hogy utóbb, hetek múlva, ez a legény is módosította vallomását” – írja Eötvös. (III. 143.)

„Látszott rajta, hogy a tanúkészítő-gyáron már keresztül ment. S úgy is volt. Andrikovics korcsmájában az eszlári bíró és emberei körülvették, tyúkkal, kaláccsal édesgették, Eszlárra is kivitték, ott azután halállal fenyegették, ha vallomása mellett megmarad.” Később azt is írja Eötvös: „odavitték az elnök lakására, ott is kecsgették, ijesztgették, úgy, hogy végül megtört”, de azért Eötvös előtt szégyenkezve védekezett: „Nem tehettem másként. Hanem ami igaz, azért mégis igaz.”

Természetesen mindez, az első szótól az utolsóig, a legvakmerőbb szemenszedett valótlanság.

Hatalovszkyt senki sem kecsgettette és ijesztette. Tyúkkal és kaláccsal csakugyan etették, de nem az eszlári községi bíró, hanem, amint a végtárgyaláson később beismerte, a zsidók! A tanúkészítő-gyáron keresztül ment. De ez a tanúkészítő-gyár nem az Androkovics korcsmájában, hanem Eötvös nyíregyházai szállásán székelt. Hatalovszky azért volt kénytelen vallomását visszavonni, mert reábizonyították, hogy hamisan vallott.

Szolgálat adó gazdája. Debreczeni Mihály, vallotta július 4-én, hogy Eszter eltűnése napján Hatalovszky egész nap vele együtt a községen kívüleső földjén szántott. Reggel együtt mentek el, este együtt jöttek haza. Délután három óra tájban tehát Hatalovszky nem lehetett benn a faluban s nem hallhatta Huriné hangját. Ugyanazt vallotta Debreczeni Mihályné július 20-án.

Debreczeni Mihály apósa, Láncki József, ugyancsak azt vallotta (VII. 4.), hogy a kérdéses napon este látta hazajönni vejét és annak szolgáját, Hatalovszkyt s tudta, hogy egész nap oda voltak szántani.

Hatalovszky tehát e tanúvallomások után jobbnak látta az igazság mellett maradni s visszavonni előbbi vallomását, nehogy hamis eskü miatt börtönbe kerüljön.

„Igaz, hogy ez mind hamis tanú volt” – írja Eötvös (III. 143.) Debreczeni Mihályról és társairól.

Ezt az állítását bebizonyítani azonban Eötvös meg sem kísérelte. Hatalovszkyról azonban a tárgyaláson az is kiderült, hogyan vették rá a hamis vallomástételre.

Korniss elnök az első kihallgatása alkalmával megkérdezte tőle:

– Hogy kerültél ide?

A legény zavartan felelt:

– Hát elhívtak. Oda volt értem egy izraelita ember, hogy jöjjenek el. Nagy Józsefné (VII. 9.) vallotta azután, hogy Hatalovszkyt a simai pusztán a zsidók fogvatartották az iskolában,

ahol a zsidógyerekeket tanítják és a magyar cselédnek nem volt szabad hozzászólni.

Hatalovszky erre beismerte, hogy Eszlárra Süßmann Jakab jött érte és vitte ki egy hétre a simái pusztára.

Harmadszori kihallgatásakor, július 20-án, azután elmondta, megtörve, Hatalovszky, hogy azért vallott az első alkalommal hamisan, mert erre Süßmann Jakab és Alter Mór eszlári lakosok vették rá. „Nem fizettek, csak azt mondták, ha valami bajom volna, kijutányoznak. A korcsmába odajöttek hozzám, etettek, itattak. Azután feljöttem velük. Süßmann hozott be Nyíregyházára és egész úton arról beszélt, mit vallják.”

Mivel Eötvösék kezdettől fogva tartottak tőle, hogy Hatalovszkyra rábizonyul a hamis tanúság s hogy esetleg majd felbujtóit is elárulja, újabb hamis tanúkkal azt akarták igazolni, hogy Hatalovszky 1882 május végén, amikor a bűnpör vizsgálata még a kezdet stádiumában volt, egy éjjel Süßmann korcsmájába bevetődött s elbeszélte, hogy neki nem megy a fejébe, hogyan ölhették meg Esztert déltájban, mert ő biztosan tudja, hogy azon napon délután, uzsonnaidő felé, Eszter még otthon volt, jól látta, amint az újfalui kútnál egy fűzfa alatt sírdogált.

Természetesen Hatalovszky András a végtárgyaláson tagadta, hogy ilyen nyilatkozatot tett volna.

Varga Katinak, Süßmann cselédjének, már első kihallgatásakor szemébe mondta, hogy arról egy szót sem szólt, hogy ő Esztert látta volna a fűzfa alatt sírni, nem is látta egyáltalán, csak Huriné hangját hallotta a kerítésen át. Varga Katin kívül Süßmann Jakabbal és feleségével akarták még Eötvösék Hatalovszky nyilatkozatát igazolni.

Felemlíti Eötvös, hogy Groszbergnek két növendéklánya és egy szolgálégy is hallották, ezeket azonban a végtárgyaláson nem hallgatták ki, nem is hivatkozott rájuk a védelem.

Ez a fűzfaalatti sírdogálás bizony csak az Eötvös, vagy inkább talán Szabolcsi Miksa fantáziájából került ki, mint az öngyilkosság meséjének elhitetésére felhasznált ötlet.

Kerítettek Eötvösök egy öreg, 75 éves zsidó embert, Frenkel Sámuel személyében, aki ötnegyed év után a végtárgyaláson kezdett emlékezni arra, hogy Eszter eltűnésének napján, délután 4 óra tájban, találkozott Hurinéval, aki panaszkodott neki:

– Ma már másodszor küldtem be a lányt festékért, nem tudom, hol van olyan sokáig?

Huriné tagadta, hogy ezt mondta volna. Valóban találkozott akkor Frenkellel, de azt mondta: „másodszor megyek a lányt keresni” s nem azt, hogy másodszor küldi festékéit. A koránál fogva gyengült emlékező-tehetségű aggastyán ötnegyedév múlva a szavakat könnyen felcserélhette emlékezetében.

A védőügyvédek egyike, Friedmann Bernát, védőbeszédében beismerte végül: „Mi akkor mindjárt lényegtelennek tartottuk Hatalovszky András vallomását, mert ha nem látta, hogy kinek szól Huri né, akkor ez semmit sem bizonyít, mert küldhetett mást is a késedelmező lányt keresni, vagy újra festékért.”

Mivel Hatalovszky Andrással így felsültek Eötvösök, az öreg Frenkel tanúsága pedig értéktelen volt, kellelt még egy hamis tanút keríteni, akivel bizonyítsák, hogy Eszter még délután egy órakeretben volt. Vámosi Julcsa 18 éves eszlári leány volt a kiszemelt áldozat, akit éppúgy, mint Hatalovszkyt, mindjárt a végtárgyalás első napjaiban a törvényszék elé állítottak.

Vámosi Julcsa 1883 június 25-én vallotta, hogy a kérdéses napon Esztert délután egy órakeret látta, mikor a boltból hazafelé ment. Ő szolgálatadója, Löventhal Salamon házának kapujában állt, Eszter meg is szólította őt, beszélt is pár szót vele, azután tovább haladt és a harmadik házban szolgáló Zsófiival állt meg beszélgetni. E vallomásra Vámosi Julcsa esküt is tett.

Solymosiné és Solymosi Zsófi nyomban kijelentették Vámosi Julcsa vallomására, hogy nem mondhat igazat, mert Eszter nem is ismerte őt, tehát meg sem szólíthatta. Egyébként is Vámosi Julcsa ötödfélévig soha senkinek egy szót sem szólt Eszláron arról, hogy eltűnése

napján látta volna Esztert és beszélt volna vele, holott, ha ez tényleg megtörtént volna, erről a fontos körülményről semmiesetre sem hallgatott volna ötödféléven át, amikor az alatt az idő alatt naphosszat nem folyt másról szó Eszláron, csak szegény Eszterről.

Vámosi Józsefné, a Vámosi Julcsa édesanyja, amikor tudomást szerzett, hogy lánya a törvényszék előtt milyen vallomást tett, július 3-án jelentkezett az eszlári elöljáróságnál és bejelentette, hogy leányát hamis tanúzásra bujtották fel. A törvényszék e bejelentés folytán Vámosinét beidézte, aki aztán a végtárgyaláson, július 9-én, elmondotta, hogy a leány előtte azt beszélte, hogy Esztert, délelőtt 10 és 11 óra közti. látta, de egy izraelita ember arra kérte, esküdjön meg, hogy egy órákor látta Esztert s akkor nagy jutalmat fog kapni, azért tett hamis vallomást. Elbeszélte Vámosiné, hogy amikor értesült róla, hogy leányát, hamis tanúzásra bujtották fel, elment leánya szolgálaladójához, Löwenthal Salamonnéhoz és kérte, engedje el a szolgálatból. Löventhaálné akkor azt mondta neki:

„Nézze, no haragudjék meg mindjárt, hogy a maga lánya megesküdt. Ha megesküdt, igazra esküdt, mihelyst kijön az igazság, megkapja azt, ami neki volt ígérve.”

Amikor azután Löventhalnéhoz hazafelé ment Vámosiné, találkozott útközben Weiszstein Hánival.

– Hol volt? – kérdezte Vámosinét.

– Oda voltam a leányom végett, hogy mit beszélt istentelenül – felelte Vámosiné.

– Nézze csak – mondta erre Háni –, minek járt, látja, így maguk boldogok lesznek, nem kell szőlőpásztornak lenni maguknak, a leányuk kiemeli abból a 100 forinttal, mihelyt elmúlik a baj, világra jön az igazság.

„Íme, saját édesanyja börtönbe akarja hurcolni leányát” – írja elszörnyedve Eötvös (III. 168).

Kétségtelenül nem mindennapi dolog, ha az anya leányát ilyen súlyos bűncselekményért feljelenti. Ámde nem az volt a célja, hogy leányát börtönbe juttassa. Ellenkezőleg, gonosz emberektől eltévelyített, fiatal, tapasztalatlan leányának lelkét akarta megmenteni és az igazság útjára téríteni és nem is a leányát jelentette fel, hanem a gonosz, lelkiismeretlen felbujtókat, akik a kiskorú, tudatlan leányt ilyen súlyos bűncselekménybe kergették.

„A felekezeti gyűlölködés ügynökei megrontották az anya lelkét” – írja Eötvös (III. 169).

Az anya lelkét nem rontotta meg senki. Az tiszta maradt, s a tiszta lélek a gonoszságot, hamisságot akarta leleplezni.

A szegény leány lelkét rontották meg a bűnpalástoló liga ügynökei. A szerencsétlen leány július 20-án elmondotta a törvényszék előtt a végtárgyaláson, hogyan vette rá Lichtmann Jakabnak Samu nevű fia, hogy esküdjön meg arra, hogy délután egy órákor látta Esztert, s akkor jó jutalmat kap.

– Addig járt utánam, nem tudtam tőle semmire menni, rávett, ráálltam, hogy jó – mondotta Vámosi Julcsa.

Elbeszélte azután, hogy Nyíregyházára Alter Mór eszlári lakos szekeren jött az Alter tanyájáig, ott azután fiakkerbe ültették. A fiakkerben Szabolcsi Miksa, Lichtmann Samu és egy „magyar úr” ültek vele, s Nyíregyházán őt bevitték egy zsidó vendéglőbe. Három napig volt ott, s ingyen kapott kosztot, kvártélyt és 60 krajcár tanúdíjat.

Útközben Szabolcsi biztatta, hogy csak jól esküdjék, meg fogja kapni a jutalmat. Amikor pedig a kihallgatása megtörtént, Lichtmann Samu odament hozzá és megdicsérte:

– Ne félj semmit, mert jól vallottál, megkapod a jutalmat. Lichtmann Samu tanította ki, hogy így mondja el a bíróság előtt,

hogy Eszter eltűnése napján előbb ebédelt és mosogatott, s azután látta Esztert.

A törvényszék kihallgatta a leány szolgálatadóját, Löwenthal Salamonnét arra nézve, hogyan férkőztek a gonosz lélekkufárok az ártatlan leányhoz.

„Szabolcsi Miksa – mondotta Löwenthalné – szombaton délután jött és akkor este eljött Lichtmann és egy Führer nevű fiatalember, aki Lichtmannéknál nevelő. Ezek kérdezték

Vámosi Julcsát, hogy nem menne-e Szabolcsi úrral Nyíregyházára tanúságot tenni, de akkor este, bár ő kész volt, nem akartam elereszteni. Elment tehát Lichtmann és mi lefeküdtünk, aludtunk egy jót, azután később kopogtattak az ablakon, Szabolcsi úr bejött és azt mondta: Na, Julcsa, akar-e eljönni? Julcsa kész volt elmenni. Erre azután el is vitte magával Szabolcsi.”

Eötvös és Szabolcsi Vámosi Julcsával ugyanúgy felsültek tehát, mint Hatalovszky Andrással. Nem sikerült sehogy sem az öngyilkosság meséjének valószínűsítését beigazolni, hogy Eszter aznap déli harangszó után még ölt és hogy még délután is látták volna fűzfa alatt sírdogálni.

Éppoly kevéssé sikerült bizonyítani az öngyilkosság meséjének elhitetésére koholt egyéb körülményeket is.

A másik ötlet ugyanis abból indult ki, hogy Huriné kegyetlenül rosszul bánt volna Eszterrel, ütötte, verte. Eszter szomorú volt, sohasem dalolt, cselédsorsa mélyen elkeserítette, éhezett is, fázott is, s végül is bánatában a Tiszába ölte magát.

Ezt a szomorú cselédtörténetet Eötvös természetesen nagyszerű írásművészetével megfelelő költői formában, szívszaggató fordulatokkal tálalja fel az olvasónak.

Az ötlet maga Szabolcsi Miksától származik. Úgy gondolta, hogy ily módon mentheti meg legkönnyebben hitsorsosait, ha a gyanút más irányba tereli. Hátha sikerül az igazságszolgáltatást így hamis nyomra vezetni, s ezáltal megszabadulhatnak a büntény következményeitől az eszlári zsidók, ő írta meg a „Debreczeni Ellenőr”-ben még 1882 júniusában, amit Huriné Eszláron neki állítólag elbeszélte, hogy Eszter mindig szomorú volt, sohasem látta nevetni és dalolni („Egyetértés”, 1882 június 28). Ez azonban magában véve még gyengén valószínűsítette volna az öngyilkosság lehetőségét.

1882 június 24-én tehát, az annak helyén szószerint ismertetett névtelen beadványban Weinstein-Szabolcsi Miksa részletesen leírta, hogy Huriné házsártos asszony, senkivel békében nem él, cselédjeit üti-veri, hogy Esztert is ütötte, aki vagy emiatti elkeseredésében lett öngyilkos, vagy Huriné maga ölte meg véletlen ütés által s tüntette el. Azután erre a gyanúra lehet következtetni abból a tényből, hogy Huriné mindjárt Eszter eltűnése napján délután elmesélte mindenfelé, hogy a zsidók ölték meg a leányt. Amint annak helyén már elmondottam, a beadvány folytán széleskörű nyomozást indítottam, a benne felemlített tanúkat kihallgattam (105. naplósám) s kiderült, hogy mese az egész, a legkisebb alapja sincs a feltevésnek, hogy Hurinének Eszter eltüntetésében valamely része volna.

Eötvös mégis konokul ismételteti, hogy „minő könnyű lett volna elfogulatlan, okos vizsgálóbírónak az öngyilkosság összes nyomait összeszedni”. (III. 146.)

Vajjon hogyan szedhetett volna össze a világ legokosabb vizsgálóbírója is olyan nyomokat, amelyek nem léteztek.

Szabolcsi Miksa nem nyugodott bele a bírói vizsgálat eredményébe. Amint arról fentebb már ugyancsak szó volt, 1882 július 17-én Nyíregyházáról megtáviratozta a lapoknak, hogy a vizsgálat új irányban folyik, a zsidóknak sikerült kipuhatolniuk, hogy Huriné rosszul bánt Eszterrel, eltűnése napján is megverte s ezért szökött meg s alkalmasint öngyilkos lett. Sőt Hurinét már el is fogták. („Függetlenség”, július 18.)

Később is makacsul ragaszkodott kedves ötletéhez Szabolcsi s azt különböző változatokban ismételten feltálalta.

1882 november 26-án az „Egyenlőségében így írt:

„Napnál fényesebben tűnik ki, hogy Solymosi Eszter abban az időben, melyben az egyetlen mesterségesen kikészített eszelős gyermek tanúvallomása szerint már fel volt darabolva, még élt, még sírt, s keservesen panaszkodott azon bántalmak fölött, melyekben embertelen gazdasszonya érdemtelenül részesítette... Oly pregnánsak a nyomok, oly világosak az adatok, oly természetes a feltevés, hogy Esztert nem a zsidók kergettek vagy vitték a Tiszába, hogy csak az olyan meg magyarázhatatlan elfogultság és vakság, hogy ne mondjam, határtalan gonoszság, mint a Hury Józsefé, lehetett arra képes, hogy észre ne vegye, észrevenni ne akarja.

Solymosi Eszter szomorú, mélabús természetű volt, nekem maga Huriné beszélte, hogy nem látta őt soha, azt a lányt nevetni, nem hallotta sohasem dalolni és Huriné maga beszélte, hogy ő azon nap reggelen, melyen Eszter

eltűnt, szidta ugyan és piszkolta, de meg nem ütötte, van azonban valaki, kit megnevezek majd ott és akkor, hol és mikor a tanút Bandiktól, Baryktól és Gyurkától féltennem nem kell, – van, mondom, valaki, aki tudja, hogy Huriné Solymosi Eszter nevű szolgálóját április 1-én kegyetlenül megverte, tudomása volt ezekről a vizsgáló bírónak, de nem alkalmatlankodott Hurinének, mert hiszen Ónody Géza rituális gyilkosságot akart.”

Április 1-én (13. szám) ismét visszatér Szabolcsi az „Egyenlőségében a Huriné elleni gyanúsításra:

„Vannak tanúk – nevet könnyen megérthető okoknál fogva egyelőre nem mondhatok –, kik látták, Huriné mint ütötte a leányt, agyba-főbe.

Az úton két asszony és egy férfi találkoztak Eszterrel, kiknek kérdésére Eszter elmondta, hogy Kohlmayer boltjába megyén vásárolni, együtt is mentek egy darabig, de hogy annyira szomorú volt, hogy beszélgetésbe nem bocsátkozott velők, csendesesen sírt és szemeiből sűrűen hullottak a könnyek. E három ember, kiket majd, ha kelleni fog, megnevezek, déltájra mondták a találkozás idejét.

Egy órával később már Solymosiné jajgatva kereste leányát a zsidótemplom tájékán, mert Huriné neki azt mondta, a zsidók ölték meg, azért van itt az a sok sakter.”

A tanúk, akikre Szabolcsi állandóan célozgatott, természetesen nem léteztek s azokat éppúgy nem nevezte meg sohasem, amint az „Egyenlőségében írt e fentebb idézett rágalmozó tudósításaiban állandóan emlegetett nem létező tanúit.

Végül május hó 20-án még határozottabban emel vádat Szabolcsi Huriné ellen:

„Solymosi Eszter eltűnésének rejtélyét kizárólagosan Huriné tudja megfejteti. Ami e héten tudomásomra jutott és ami e cikk megírására késztetett, a következő: Huriné olyan asszony, aki falujában minden nőhalott eltakarításánál főszerepet játszik, a holttestet megmossa, megtisztítja, felöltözteti. Huriné megnézni vonakodott a dadái hullát, ő, ki száz meg száz halottal minden félelem nélkül foglalkozott.”

Mint már arról a fentebbiekben szó volt, a csonkafüzosi holttest exhumálása alkalmával Megyeri Géza egész sereg tanút hallgatott ki, akik bizonyították, hogy Huriné félős, gyenge természetű, aki soha halottat meg nem nézett.

Szabolcsi Miksának e fantasztikus hazugságaiból keletkezett Eszter öngyilkosságának meséje, úgy, ahogyan azt Eötvös eleven tollal megírta.

Természetesen Eötvös saját fantáziájából is sokat adott a meséhez. Azon kezdi a mesét, hogy mindenkinek, Hurinének éppúgy, mint az eltűnt Eszter anyjának és testvércinek első gondolata az volt, hogy szegény lányka önként vetett véget életének.

Azt állítja, hogy Huriné ezt a végtárgyaláson, június 21-én, nyíltan beismerte. Természetesen abból egy szó sem igaz, mert Huriné a végtárgyaláson szórói-szóra ezt mondta:

„Azt gondoltam, beteg talált lenni, mert a kisfiam is hirtelen lett beteg és így halt meg.

Itt tehát szó sem volt az öngyilkosság gondolatáról.

A végtárgyaláson Grószberg Leóval tényleg olyan vallomást tételtek, hogy amidőn az Eszter keresésére indult Hurinéval találkozott, s azt kérdezte, megvan-e már Eszter, Huriné így felelt:

– Nincs; éppen most is odamentem, van egy kút, azt néztem, hogy oda nem ugrott-e bele?

Persze Grószberg e vallomásából egy szó sem volt igaz. Huriné a szemébe mondta, hogy vele azon a napon nem is találkozott és nem is beszélt. Ugyanez a Grószberg a végtárgyaláson a vizsgálati vallomásától teljesen eltérő vallomást tett a zsidó istenitisztelek befejezésének időpontjáról, s arról, hogy az idegen metszők mikor és kivel távoztak el. Vallomása tehát a Hurinéval találkozása tekintetében éppúgy megbízhatatlannak tekinthető, mint egyéb részében.

„Vajjon miért gondolt mindenki, Huriné, Solymosiné, Zsófi mindjárt az öngyilkosságra? – kérdi Eötvös. – Amikor különös ok nélkül erre gondolniuk szinte lehetetlen volt” (III. 147.).

Ezt ugyanaz az Eötvös írja, aki pár oldallal előbb azt írta, hogy a vizsgálatnak csak akkor szabad rendkívüli titkos megoldást keresni, ha egyszerű, természetes, mindennapi megoldás hiányzik. Tehát ott még az öngyilkosság gondolatát ilyen természetes megoldásnak tartotta..

Az igazság az, hogy sem Huriné, sem Solymosiné, sem más nem gondolt kezdetben sem öngyilkosságra, de arra sem, hogy a zsidók ölték meg a leánykát.

A tanúk egész sora: Solymosi Jánosné és Gáborné, Láncki Józsefné, Solymosi Zsófi stb.

vallotta, hogy Huriné első útja délután egy órakor Sólomosinéhoz, a leány anyjához vezetett, tőle tudakozódott, nem látta-e a leányt, azután Kohlmayer boltjába ment, majd Zsófitól kérdezősködött, késő délután pedig Solymosinéval együtt indult el a leány keresésére. Ekkor szölte el magát Scharf a nánási esetről, s akkor jött az első gondolata Solymosinénak, s nem is Hurinénak, hogy zsidók ölték meg a leányt.

Eötvös ennek dacára felállítja a kérdést:

„Miért jött hát az öngyilkosság gondolatára Huriné már öt óra előtt? Bizonyára azért, mert a leány, mikor a boltba ment, olyasfélét említhetett, hogy nem bírja az életet tovább, vagy hogy nem látják őt többé soha.

Ez csak feltevés – ismeri be Eötvös –, tanú erre nincs. Csakhogy ennek a feltevésnek rettenetes alapjai vannak a lányka aznapi viszonyaiban, a lelki állapotában” (III. 148.).

Itt következik azután a mese megható része: „A szegény leányka lelkét búskomorrá, szomorúvá tették az utolsó napon testi és lelki ráhatások. (III. 149.)

Április elsején nagytakarítás, meszelés volt Hurinénál. Aznap nem főztek meleg ételt, szegény Eszter tehát éhezett. De fázott is, mert dacára a hűvös időnek, még mezítláb is kellett járnia és hosszú utat tenni Kohlmayer üzletéig. Eszébe jutott biztosan szomorú sorsa. Mindezt évi 15 forint bérért és egy pár csizmaért kellett végigszenvedni!

S most képzeljük ehhez a mérges, haragos, örökké zsémbes és káromkodó gazdasszonyt – írja Eötvös. (III. 151.) – Huriné ilyen volt, még Solymosiné, aki védelmezte az egész végtárgyalás folyamán, is azt mondja róla, hogy nagyon lármás asszony. Tudni kell, mit jelent e szó a falusi nép nyelvén, – írja tovább Eötvös.

És Huriné maga is beismerte, hogy aznap délelőtt megpirongatta a leányt, mert „a kormos edényeket a sütőteknőben mosta meg”, de komolyan nem bántotta.”

Eötvös analizálja e kifejezés jelentőségét, mit jelent az, hogy „komolyan nem bántotta”? Ez alatt Eötvös szerint az értendő, hogy „kezét, lábát nem törte, fejét be nem szaggatta”, de emellett megtörténhetett, hogy „vesszőt vett a kezébe, s azzal megfenyegette, talán meg is kergette. A különben is szomorú és csüggedt leánynak ez is nagyban növelhette keserűségét és elszántságát.” (III. 151.)

Szóval az a cselédsors, amelyben ezrével vannak a 14 éves falusi parasztlányok, meg Huriné aznapi pirongatása kergette a halálba – Eötvös szerint – Solymosi Esztert.

Ez volna a „mindennapi természetes, egyszerű megoldás”.

Eötvös maga is látja, hogy mindez még nem ok az öngyilkosságra egy egyszerű kis parasztleánynál. Más magyarázatot is fűz hozzá.

Eszter abban az életkorban volt, „amikor érthetetlen, titkos mozgalom van a vérben, s amikor a nő egész szervezete a havonkénti változásra készül. Nagyon sok leány életkedve elhervad ilyenkor”.

Bizony a tapasztalat azt mutatja, hogy a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, ha egy fiatal gyermekleány öngyilkos lesz amiatt, mert a „szervezete a havonkénti változásra készül”. Kivált ritkaság a parasztleányoknál.

„Volt Hurinének egy 17 éves fia, Huri József. Azt mondta a végtárgyaláson, június 25-én, Eszter nem szokott dalolni. Március 1-től áprilisig, míg az ő házuknál volt, nem hallotta.

Íme, a szegény leánykának a lélek gyökeréig beszivárgott mélységes szomorúsága!” – állapítja meg szívfacsaróan Eötvös. (III. 155.)

Huri József nem mondta azt, hogy nem szokott Eszter dalolni, hanem csak azt mondta, hogy ő nem hallotta az alatt az egy hónap alatt, amíg náluk volt, március 1-től április 1-ig. Hozzátette azonban, hogy nem is hallhatta, mert ő egész nap szántani járt ki, csak napszálltakor járt haza, napközben soha nem volt otthon.

Íme „a lélek gyökeréig beszivárgott szomorúság”.

Ennek a szomorúságnak valószínűsítésére Eötvösök a végtárgyaláson tanúkat is állítottak.

A letartóztatásban levő, bűnrészességgel gyanúsított Rosenberg Hermann és felesége

vallották, hogy Solymosi Zsófi azt mondta nekik, hogy amikor eltűnése előtt találkozott Eszterrel, őt nagyon szomorúnak találta.

Rosenberg Rozi, aki a kapuban állt, mikor Zsófi és Eszter beszélgettek, természetesen szintén szomorúnak látta.

Gószberg Leó, aki a végtárgyalásra nagyon felkészült, szintén vallotta, hogy amikor Zsófi, Eszter eltűnése utáni napon bement hozzá a boltba és megkérdezte tőle, megvan-e már Eszter, így felelt:

– Dehogyan van. Sajnálom szegényt, olyan szomorú volt.

Vámosi Julcsa hallotta, amikor Zsófi a találkozáskor kérdezte Esztertől:

– Miért vagy oly szomorú? Talán megvert asszonyod? – Nem vert meg, – felelte Eszter.

Természetesen mindezekből egy szó sem igaz. Zsófi a végtárgyaláson szemébe mondta Rosenbergéknek úgy, mint Grószbergnek, hogy hazudnak. Vámosi Julcsát pedig – mint láttuk – felbujtatták a hamis tanúzásra, s utóbb ezt bevallotta.

„Semmi szomorúságot nem láttam Eszteren, még örömmel dicsekedett, hogy pénzt kap az asszonyától új csizmára, új ruhára”, – vallotta Zsófi. Solymosiné is azt vallotta, hogy Eszter eltűnése napján reggel azzal az örömhírral jött hozzá, hogy „ideadja Julcsa néném (Huriné) az öt forintot és ünnepre majd ruhát fog venni”.

Ugyancsak Solymosiné vallotta, hogy Eszter nem volt kénytelen szolgálni.

Egyébként a tanúk egész serege megcáfolta nemcsak azt, hogy Eszter szomorú lett volna akár eltűnése napján, akár azelőtt, hanem azt is, hogy Huriné házsártos asszony lett volna, s hogy Eszterrel rosszul bánt. Solymosiné, a leány anyja, vallotta, hogy Huriné úgy bánt Eszterrel, mint a saját gyermekével.

Elképzelhető-e, hogyha Huriné rosszul bánik Eszterrel, s ütötte, verte volna, ne panaszkodott volna sohasem Eszter anyjának vagy a testvérének, Zsófinak, és elképzelhető-e, hogy az anya ne tudott volna erről a rossz bánásmódról és leányát ott hagyta volna Hurinénál, aki üti, veri, holott nem volt kénytelen Eszter szolgálni, mert anyjánál otthon is lehetett volna.

De voltak más tanúk is, akik igazolták, hogy Huriné kifogástalanul bánt Eszterrel.

Lánczi Gáborné vallotta, hogy Huriné „oly jól bánik a cselédjével, hogy azt szokták mondani, elrontja a szolgálókat”.

Üveges Mihályné szintén azt vallotta, hogy „a füle hallatára korholta Esztert, miért emel gyermek létére nehéz teknőt”.

– Jótermészetű asszony Huriné! – mondotta.

Lánczi Gáborné azt is elbeszélte a végtárgyaláson, hogy Eszter, mielőtt a Kohlmayer-boltba indult volna, nem volt rosszkedvű, ő maga ajánlotta fel Hurinénak, hogy elmegy festékért.

Eötvös és Szabolcsi tehát csúfos kudarcot vallottak a Huriné kegyetlenségéről és az Eszter szomorúságáról és öngyilkosságáról költött mesével is.

Van Eötvösnek még egy tanúja, akire azonban a végtárgyaláson nem hivatkozott, ott tehát erre nézve ki sem hallgatták és csak húsz év múlva jutott eszébe a könyvében ennek a tanúnak „állítólagos” tudomását végső eszközül előhozni. Barcza Dani, a híres debreceni csendbiztos volt ez a tanú. Ugyanez a Barcza Dani, akiről már szó volt, aki barátság ürügyével beférkőzve Henter várnagy házába, Móricot akarta rávenni arra, vonja vissza a vallomását és mondja azt, hogy veréssel kényszerítették arra. Kenteinek pedig arra célozgatott, hogyha ez sikerülne, mindketten boldogok lennének. Ugyanez a Barcza Dani – a bűnpalástoló liga fizetett ügynöke – beférkőzött Huriné házába is egy kis beszélgetésre.

Eötvös akként írja le könyvében, hogy amikor Barcza Huriné házában járt, a mestergerendán egy spanyol nádpálcát vett észre. Levette a pálcát és suhogtatni kezdte, miközben mereven ránézve az asszonyra, azt mondta neki:

– Lássá, Huriné, ha ez a spanyolnád beszélni tudna, az megmondaná, hova lett Eszter!

Az asszonynak elállt a szava, ijedtében az asztalhoz esett és kifutott a szobából. Többé nem

mert a csendbiztos szeme elé kerülni.

Így beszélte el állítólag Barcza Dani a jelenetet Eötvösnek és hozzátette: „egész életemen át a gonosztevők megfigyelésével foglalkoztam, s az a szent igazság, amit most mondok. Az az asszony kergette halálba Solymosi Esztert”.

Ha tényleg így beszélte volna is el Barcza Dani Eötvösnek ezt a jelenetet, minden ok megvan arra, hogy a legerősebben kételkedjünk szavahihetőségében annak a Barcza Daninak, akiről a végtárgyaláson kiderült, hogy Henter várnagyot és Bubák Antalt meg akarta vesztegetni, csak hogy Scharf Móric meg nem történt kínzását igazolhassa.

A valószínűség azonban amellet szól, hogy ez a jelenet nem is a Barcza Dani, hanem az Eötvös fantáziájának szüleménye. Hiszen ha megtörtént volna, nem mulasztotta volna el Eötvös, aki a védelem céljaira minden elképzelhetetlen eszközt megragadott, a végtárgyaláson a Huriné elleni gyanú erősítésére felhasználni, s kérte volna erre Barcza Dani kihallgatását. Mindez azonban akkor szóba sem került. Csak húsz év múlva a könyvébe illeszti be a legjámborabb olvasó előtt is hihetetlen öngyilkossági mese halvány valószínűsítésére Barcza állítólagos magánnyomozásának eredményét.

De ha igaz lett volna, amit Eötvösék hamis tanúkkal akartak bizonyítani, hogy Eszter szomorú volt eltűnése napján, hogy Huriné rosszul bánt vele, mindez a legkevésbé sem teszi Eszter halála okának mindennapi, „természetes és egyszerű” magyarázatul az öngyilkosságot.

Érthetetlen és megmagyarázhatatlan lenne például, hogyha Eszternek tényleg öngyilkossági szándéka volt, miért vásárolta meg Kohlmayer-nél a festéket, s miért indult a boltból hazafelé.

Elképzelhető-e, hogy a boltból hazamenet hirtelen támadt volna a leánykának az a gondolata, hogy öngyilkos lesz, s azért ment kerülő úton a Tiszához. Hiszen akkor a legrövidebb úton is mehetett volna s nem éppen azon az úton, amely a Tiszának ama része felé vitt, ahol a víz sekélyes volta miatt legfeljebb lépésről-lépésre kellett volna beljebb menni a vízbe, hogy azután a közepén megölje magát.

A festék itt is áthúzta Eötvösék számítását, mint ahogy a csonkafüzesi hulla kezére kötött kendőben is árulója lett a holttest a csempészetnek.

Egyetlenegy lehetőség, egyetlenegy nyom nincs, amely öngyilkosságra mutatna. Vidám, egészséges, fiatal leány volt a szerencsétlen Eszter, szerető édesanyja, jó gazdasszonya. Mindezt az egész falu népe tanúsította.

S azután eltűnése napján még öröme is volt. Nagy öröm a szegény falusi leány eseménytelen életében, ha gazdasszonya váratlanul azzal lepi meg, hogy a közelgő húsvéti ünnepekre új ruhát csináltat neki.

A „Pesti Hírlap” a végtárgyalás folyamán „Ami ki nem derült” című vezércikkben írja:

„Azt, hogy a sakterek eltűnésében bűnösök, valamint azt, hogy ok ebben teljesen ártatlanok, kimutatni nem sikerült, éppoly kevésbé sikerült kimutatni azt, hogy másként tűnt el, vagy csak azt is, hogy másként tűnhetett el. Pedig megpróbálták kimutatni, hogy öngyilkos lett.

Ez a szuppozíció is elenyészett valamennyi tanú azon egybehangzó vallomásával szemben, hogy Huriné a legjámborabb asszony, aki mióta ismerik, mindig emberségeden hánt cselédjeivel, s Eszterrel is, jó volt hozzá, soha meg nem verte, sőt szeretettel bánt vele, mint gyermekével.”

Bizony Eötvösnek és társainak minden fáradsága, minden mesemondó fantáziája és ötletessége kárba veszett és kudarcot vallott, inert olyan naiv ember igazán nem akadt, aki elhiggye Eötvösnek, hogy egy 14 éves, egyszerű lelki berendezésű, érzésű és gondolkodású parasztlánykát a sors, amelyben a legtöbb hasonló korú parasztlányka osztályrészes, vagy a „vérében keletkező érthetetlen titkos mozgalom”, „szervezetének készülése a havonkénti változásra” az öngyilkosságba űzze.

II.

FELTEVÉSÜK, HOGY KIK MIÉRT GYILKOLTÁK MEG ESZTERT? – MILYENEK VOLTAK AZ ESZLÁKI ZSIDÓK? – MIKSZÁTH KÁLMÁN KLASSZIKUS JELLEMZÉSE. – A LIBERÁLIS HERMAN

OTTÓ LEHETSÉGESNEK TARTOTTA A VALLÁSI FANATIZMUSBÓL VALÓ GYILKOSSÁGOT. –
SCHWARZ SALAMON VALLOMÁSA JÚLIUS 20-ÁN. – AZ ORSZÁG KÖZVÉLEMÉNYE
BŰNÖSÖKNEK NYILVÁNÍTOTTA AZ ESZLÁRI ZSIDÓKAT,

A szerencsétlen Solymosi Eszter 1882 április elsején nyomtalanul eltűnt, s többé soha sem élve, sem halva elő nem került. Véletlen szerencsétlenség áldozata nem lehetett, mert hiszen akkor legalább holtteste előkerült volna. Az öngyilkosságnak lehetősége szintén teljességgel ki van zárva. Erre semmi oka nem lehetett, de nem mutat rá egyetlen nyom, egyetlen jelenség sem.

Előkerültek azonban Solymosi Eszter ruhái, amelyeket eltűnése idején viselt. Előkerültek egy idegen, ismeretlen holttestre öltöztetve. A holttestet csakis azok öltöztethették fel Solymosi Eszter ruháiba, akik Solymosi Esztert eltűntették, illetve azoknak cinkostársai vagy bérencei. A nyomozás kiderítette, hogy két zsidó sáfár, Herskó és Smilovics hajtották végre a csempészetet és hogy Solymosi Eszter ruháit egy eszlári zsidóasszony adta át Tiszaeszlár mellett a tiszaladányi füzesben Herskónak. Honnan került Herskó és Smilovics kezeihez az idegen holttest, s honnan kerültek elő Eszter ruhái, mindezt a vizsgálatnak nem sikerült földeríteni. Nem sikerült pedig a zsidóságnak az eszlári gyanúsítottakkal vállalt szolidaritása miatt, amely a bűn elpalástolását minden zsidó kötelességévé tette.

A holttestcsempészet bebizonyított ténye, amely, mint láttuk, teljes megerősítést nyert Smilovicsnak a börtönben Rosenberg Hermannhoz intézett levelével, kétségtelenné tette, hogy Eszter bűnténynek az áldozata lett, a bűntényt pedig azok követték el, akiknek érdekében a holttestcsempészetet kigondolták és végrehajtották.

Solymosi Eszter a zsinagóga közelében tűnt el, abban az időpontban, amikor az istenitisztelet ott bevégeződött, s az imaházban idegenből jött metszők tartózkodtak. A leány keresésére indult anya előtt a zsidó templomszolga minden előzmény nélkül egy hajdúnánási esetet említ fel, amikor zsidókat vádoltak meg egy eltűnt gyermek meggyilkolásával. Gyanú keletkezik az anya lelkében, amely erősödik, amikor a templomszolga négyéves kislánya többek előtt elbeszéli, hogyan vágták el a sakter bácsik a keresztény leány nyakát. Amidőn az anya feljelentésére bűnvizsgálat indul, Scharf Móric, a templomszolga nagyobbik fia azután részletesen elmondja, hogyan csalták be a leányt, hogyan fogták le és vágták el a nyakát. Jelentkeznek tanúk, akik Eszter eltűnése idején sírást, kiáltásokat hallottak a zsidó imaház felől, más tanúk aznap késő éjjel a zsidó imaházban világosságot, a zsidók közt nagy sürgést-forgást, jövést-menést láttak. Erről a sírásról Schwarz Salamon, a gyilkosság elkövetésével gyanúsított sakter utóbb azt mondta (1882 október 12.), lehetséges, hogy sírás hallatszott ki az imaházból, mert a zsidók imádkozás közben sírni szoktak. Hat nappal később, amikor újból kihallgattam Schwarz Salamont, már biztosan vissza is emlékezett, hogy ő sírt Eszter eltűnése napján a templomban. Csak éppen arról feledkezett meg Schwarz, hogy a férfisírás másképp hangzik, mint a gyermekleány sírása.

Bűnvizsgálatnak még semmi híre nincs, véletlenül katonaság érkezik a faluba, a zsidóság körében megmagyarázhatatlan izgalom támad. Amikor később a bűnvizsgálat során Scharf Móric a vallomását megteszi és az eset az országgyűlésen és a sajtóban is a nyilvánosságra kerül, összefog a zsidóság nagy része a gyanúsítottak érdekében. Eszter feltalálásáról költött mesékkel igyekeznek megteveszteni a közvéleményt. Hol itt, hol ott találnak egy újabb Solymosi Esztert. Közben az anyát meg akarják vesztegetni és hallgatásra rávenni. Végre egy eszlári zsidó, Rosenberg kijelenti, hogy három napon belül előkerül Eszter. A harmadik napon, Tiszaeszlártól nem messze, a Tiszában találnak egy holttestet, amely Eszter ruháit viseli, s amelyről utóbb kiderül, hogy zsidók öltöztették fel, hordozták tutajhoz kötözve, s eresztették el a Csonka-füzesnél. Mindebből pedig a vizsgálat és végtárgyalás folyamán kétségtelenné kiderült, hogy Solymosi Eszter bűnténynek lett az áldozata és hogy a tettesek zsidók voltak.

Ha nem is perrendszerű bizonyítást, de a legnagyobb valószínűséget nyert az is, hogy az

elkövetők azok a tiszaezlári zsidók voltak, akiket Scharf Móric vallomásaiban megjelölt, s úgy követték el azt, ahogy Scharf Móric a vizsgálat során többször és végül a végtárgyaláson a keresztkérdések tüzeiben egy pillanatra eem zavartatva, összefüggően elbeszélte.

Ha már most tényként elfogadjuk, hogy a gyilkosságot azok és oly módon követték el, akikről és ahogyan azt Scharf Móric állította őe a közvetett bizonyítékok egész sorozata valószínűsítette, csupán az a kérdés merül fel, mi lehetett a gyilkosság indító oka?

Solymosi Eszter szegény kis cselédlány volt, fejletlen életkorban. Sem rablógyilkosság, sem szerelmi bosszú vagy féltékenység áldozata nem lehetett. Csakis két feltevés lehetséges. Vagy kéjgyilkosság történt, vagy vallási fanatizmusból gyilkolták meg a szerencsétlen leánykát. Kezdetben, amikor a vizsgálat megindult, semmi különösebb ok nem mutatkozott arra nézve, hogy bárki is akár az egyik, akár a másik lehetőségnek nagyobb valószínűségét vitathassa. Amint láttuk, mindjárt a vizsgálat megindulása után történt az a végzetes hiba, hogy amíg egyrészt Ónody és Istóczy felvetették a „rituális” gyilkosság lehetőségét, addig másrészt a zsidóság nagy része olyan magatartást tanúsított, amely a legnagyobb mértékben alkalmas volt annak a feltevésnek, annak a gyanúoknak a megerősítésére, hogy a gyilkosságot vallási fanatizmusból követték el.

A zsidóság részéről a legnagyobb hiba volt, hogy azt az alternatívát állította fel, hogy a tiszaezlári bűntény vagy rituális vagy pedig, minthogy rituális bűntény lehetetlen, semmiféle bűntény nem történt, az egész gyanúok csak egyik vallásfelekezet ellen, e így az egész állam belbékéjének megzavarására koholt merénylet.

Rituális gyilkosság lehetősége pedig a bíróság előtt egy pillanatra sem vetődött fel. Elképzelhetetlen középkori babonának tartotta a nyíregyházi törvényszék minden bírása kivétel nélkül a rituális gyilkosságot. Az egész magyar sajtó ugyancsak lehetetlennek tartotta ezt és kezdettől fogva kivétel nélkül hangsúlyozta, hogy szó sem lehet másról, mint egyes fanatikus egyének vallási fanatizmusából elkövetett bűncselekményéről, ilyen indokból elkövetett bűncselekményt még a legfiloszemitébb lapok is lehetőknek tartottak, de kifejezetten és határozottan hangoztatták, hogyha ilyen bűntény történt, azért csak egyesek, az elkövetők felelősek, a zsidóság egészének, a zsidó vallásfelekezetnek felelősségéről azonban szó sem lehet.²⁶ Rituális gyilkosságról és a zsidóságnak ebből folyó egyetemes felelősségéről tehát komoly szó sohasem esett a sajtóban, sem a közvéleményben, legkevésbé pedig a bíróság előtt.

A zsidóság azonban csodálatosképen önként vállalta az egyetemes felelősséget, vállalta néhány gonosztevő bűnével a teljes szolidaritást. Folyton, únos-untalan az ellen tiltakozott kézzel-lábbal az egész zsidóság, amivel senki sem vádolta, senki nem gyanúsította Ónodyn és Istóczyn kívül: a rituális gyilkosság ellen. Azt a feltevést ugyanis hogy zsidóember vallási fanatizmusból gyilkolhat, a zsidóság már magában véve a rituális gyilkosság vádjának minősítette. Rabbik egész serege a talmudból vett idézetekkel igyekezett röpiratokban bizonyítani, hogy zsidó vallási okokból nem gyilkolhat, mert tiltja a tízparancsolat. Pedig minden vallásnak vannak és lesznek is fanatikusai, hogyne lehetnének túlzó fanatikusok a zsidók között, akik köztudomás szerint a legfanatikusabban ragaszkodtak mindig és ragaszkodnak ma is, nemcsak a dogmákhoz, hanem a talmud által előírt külsőségekhez is.

A történelem eseményei kétségbevonhatatlanul igazolják, hogy mindig léteztek és létezhetnek nemzet- és valláskülönbség nélkül egyesek, akik fanatizmusból követték el bűncselekményeket. Vallási fanatizmusból nemcsak egyes mártírokat, hanem királyokat, egész néptömegeket gyilkoltak le a középkorban. De a legújabb korban is voltak gyakori esetek. Ott volt a híres Ubrik Borbála esete, meg a hódmezővásárhelyi csizmadia, aki saját gyermekét ölte meg vallási fanatizmusból.

„Azokkal – írja a »Pesti Hírlap« 1883 július 15-én vezércikkében –, akik azért mondják ártatlanoknak a

²⁶ Egyetértés, 1882 V. 25. M. Korona, V. 26. Pesti Hírlap, VI. 1. Pesti Napló, IV. 30. Budapest, V. 31. Függetlenség, VI. 6. M. Állam, 1883 VI. 22, stb.

vádoltakat, mert per absolute lehetetlennek tartják már magát a bűnt, mellyel vádoltatnak, mi szóba sem állunk. Miért volna annak már eleve kizárva a lehetősége is, hogy vallási fanatizmusból embert öl valaki, amikor alig néhány év választ el bennünket attól az esettől, midőn egy nazarénus tulajdon gyermekét áldozta fel Istennek oltárán. Pedig ennek a tízparancsolatában is benne áll: ne ölj! S ha megengedjük azt, hogy lehet olyan fanatikus keresztény, aki egy okos ember előtt megérthetetlen bűnt elkövet, mi jögen állíthatják ugyanakkor, hogy de zsidónál ilyenre gondolni sem lehet. Akik ilyen préoccupait itélettel vannak, azokkal beszélni nem lehet.”

Csak a legnagyobb faji és felekezeti elfogultság tiltakozhatott az ellen, hogy a zsidó nem gyilkolhat fanatizmusból! Éppúgy gyilkolhat, mint a katolikus vagy protestáns. Hiszen katolikusnak és protestánsnak éppúgy tiltja a vallása a gyilkolást, mint a zsidóé, mégis előfordultak katolikusok és protestánsok között is, akik vallási fanatizmusból követtek el gyilkosságot anélkül, hogy annak feltevése és lehetősége ellen az egész vallásfelekezetnek egyetemesen eszébe jutott volna tiltakozni. Mennyivel inkább lehetnek félreértői, fanatikusai ezer évekkkel ezelőtt alapított misztikus vallásnak. A zsidók szent könyve, a Talmud, még sokkal szimboliztikusabb, mint a Biblia, s annyira kazuisztikus, hogy csak nagy teológiai tudású és műveltségű” ember tud a vallásos előírásoknak, parancsoknak valódi helyes értelmezést és magyarázatot adni. Milyen veszedelmek származhatnak tehát abból, ha ez a misztikus szent könyv fanatikus és műveletlen emberek kezébe kerül.

Természetesen a vallási fanatizmusnak az a foka, amely gyilkosságra is képes, a legújabb korban már csak vagy exaltait vagy kultúrátlan, alacsony műveltségű, állatias színvonalon álló egyének között fordulhat elő.

Az a kérdés tehát, vajjon a tiszaezlári bűnper gyanúsítottjai olyan egyének voltak-e, akiknél fel lehetett találni a vallási fanatizmusnak ilyen fokát, s akikről fel lehetett tételezni, hogy fanatizmusból gyilkoltak.

Amikor a tiszaezlári eset a sajtóban és országgyűlésen először került a nyilvánosság elé, 1882 május végén – amint erről már szó volt –, pünkösd vasárnapján a nagyobb fővárosi napilapok külön tudósítokat küldöttek Tiszaezslárra, hogy a közvéleményt, amely óriási érdeklődéssel várta a bűnper fejleményeit, kellően tájékoztassák. A hírlaptudósítók Tiszaezsláron természetesen felkeresték a zsidó imaházat is, mint ahol Scharf Móric akkor már nyilvánosságra került vallomása szerint a gyilkosság történt.

E tudósítók közül a legnagyobb mértékben filozemita „Pesti Napló” (1882. V. 30.) tudósítója a zsinagógában lévő rituális fürdőről a következőket írja:

„Azt, amit ebben a szobában láttam, nem vagyok képes leírni, csak annyit mondhatok, hogy azt az érzést sohasem éreztem még oly mértékben, mely elfogja az embert, mikor undorító helyeket lát.

E szobából körülbelül 30 és néhány lépcső vezet le egy piszkos odúba a föld alá. Ha az ember leér a lépcsők aljára, ott egy kútféle mélyedést lát maga előtt, telve fehéres, habos, büzhödtt vízzel, mely a földből szivárog fel, mint a kísérom mondta. E kútalakú mélyedésbe egy kályha van beillesztve és a vízbe is lépcsők vezetnek le.

És erre a döglletesen piszkos kútféle mélyedésre, melynek vizében nincs az a vízi állat, mely talán egy óráig képes volna megélni, azt mondják, hogy ez az orthodox asszonyok rituális fürdője.

Ha nem mondanák olyanok, kiknek erről tudomással kell bírniok, hogy ez csakugyan fürdő, sohasem hittem volna el, hogy ily vízben, így a föld alatt, ily irtóztos büzhödtt környezetben ember képes legyen megfürödni.”

A nem kevésbé liberális és filozemita „Pesti Hírlap” tudósítója hasonlóképen ír. (V. 29.)

„Soha életemben ennél rondább, büzhödtebb, borzalmasabb helyet nem láttam. Valóságos szatírája egy fürdőnek.”

Gróf Teleky Sándor, aki pár héttel később nézte meg ezt a rituális fürdőt, a „Budapesti Hírlap”-ban „Solymosiné” tárcacikkben számolva be a látottakról, többek között írja:

„Borzasztó egy hely, a medve nem választaná barlangjának, elszedülne benne... egy darab a középkor ghejtőjából... Ilyen undok, utálatos, ronda hajlékot nem láttam soha.”

Vajjon milyen kulturális színvonalon állhattak, milyen lelki tulajdonságokat rejthettek magukban azok az emberek, akik ilyen rettenetes undorító piszokban és szennyben éltek. Ahogyan fürdőjük kinézett, úgy néztek ki valamennyien. Tetvesek, piszkosak, fertelmes szagú, visszataszító külsejűek voltak valamennyien.

Lássuk milyen benyomást tettek ezek az emberek az emberi lélek egyik legnagyobb ismerőjére, a kiváló íróra: Mikszáth Kálmánra.

„De hogy csak egy cseppet is képet adhassak a vádoltakról, lássák őket önök egyenkint. Válasszuk ki a

legvisszatartóbbat. E tekintetben különben nehéz a választás. De mégis Schwarcz Salamon érdemli meg az elsőséget. Valóságos madár-képe van, felül széles koponya, mely alul hegyes csúcsban végződik. Különben az egész ember ilyen csúcsokból áll. Lengyel tincsek lógnak le nagy, vörös füleire. Ravaszág látszik ki belőle, ő van vádolva a gyilkosság elkövetésével. A tárgyalás alatt két ízben ásitott. Unta magát. A világ egyetlen bűnügyi krónikája som mutathat fel oly esetet, hogy a főgyilkos unná magát a saját tárgyalásán.” (Pesti Hírlap, 1883 június 21. „A tekintetes törvényszék előtt.”)

Egy másik vádlottról, Scharf Józsefről, pedig többek között ezeket írja Mikszáth:

„Sokszor úgy látszott, mintha az fájna neki ebben a dologban a legjobban, hogy fia kolbászt eszik macesz helyett. Kétszer is szemére vetette már két nap alatt, s ilyenkor elborultak nagy szürke szemei.” („A törvényszék előtt.” Pesti Hírlap, június 23.)

Arra a gondolatra, hogy fia már nem zsidókésért ordított, hogy kabátját megvágassa, a fiára az ég minden átkát küldte. Dühével és vallási őrzöngésével típusát adta az olyan fanatikus embernek, akit fanatizmusa mindenre, még gyilkosságra is képessé tesz.

A magyarul egy szót sem tudó galíciai Buxbaum, akiről Mikszáth azt írja, hogy „a nyála szétfreccsent a levegőben nagy sugarakban mindannyiszor, ha valami bosszantotta” a fogházban, ha Schwarcz Salamon közelébe juthatott, annak ruhája szegélyét csókolgatta. Erről többször tettek a fogházörök jelentést Egressy Nagy alügyésznek.

Schwarcz Salamonról még a bűnpalástoló szövetkezetnek legfőbb pártfogója, a kormánypárti „Nemzet” is így ír:

„Valamennyi között leghűbben fejezi ki azt a típust, melyet a lengyel zsidó zugiskolák rabbijairól képzelnünk szoktunk.”

De nemcsak Schwarcz Salamon, Scharf József és Buxbaum, hanem a többi vádlottak is egytől-egyig fanatikus középkori elmaradottságban élő emberek voltak.

Gräffl szabolcsi főispántól, amikor a tiszzaeszlári eset az országgyűlésen és sajtóban nyilvánosságra került, Tisza Kálmán belügyminiszter jelentést kért. jelentésében a főispán többek között a tiszzaeszlári zsidókról így ír:

„Az ottani zsidóság túlnyomó része Lengyelországból vándorolt be és nem nagy jeleit mutatja annak, hogy hazai kultúránk és a kor civilizációjának részesévé legyen. Zárkózott életet folytatnak, mint ama kor zsidósága, amely a zárkózott életre törvény, rendelet és társadalmi kényszer által volt utalva.”

Mezei Ernő országgyűlési képviselő is elismerte ugyanezt a már ismertetett interpellációban, amelyet a tiszzaeszlári esetre vonatkozóan a képviselőház 1882 november 15-i ülésén előterjesztett, többek között a következőket mondván:

– Ma, t. Ház, a tiszzaeszlári zsidók fejében bizony nagy sötétség van és azok semmi esetre sem rokonszenves emberek. Megengedem, hogy ők nagyon is kirínak a mi századunk szokásaiból és erkölcséből.

A XIX. század szokásaitól és erkölcsaitől – Mezei beismerése szerint is – elmaradott, testi és lelki szennyességben élő, nagyrészt galíciai fanatikus és kereszténygyűlölettől izzó tiszzaeszlári zsidókról vajjon oly lehetetlen és az egész zsidóságra sértő és megbélyegző volt feltételezni, hogy vallási fanatizmusból gyilkosságra vetemedhettek?

Scharf Móric vallomása és e vallomást nagy mértékben valószínűsítő összetett bizonyítókör ismerete után, aki csak egy pillanatra látta ezeket a barátságatlan, visszatartó külsejű embereket, minden faji és felekezeti gyűlölködéstől vagy csak elfogultságtól is mentesen, meggyőződéssel hitte és vallotta, hogy Solymosi Esztert ők gyilkolták meg.

Polónyi Géza írta a „Nemzeti Újság”-nak egyik vezércikkében (1883. V. 13.):

„A vallási fanatizmus többre képes, mint a bosszú, harag és gyűlöletnek mindazon alakzatai, amelyek az embert szörnnyeteggé tehetik.

Ha csak egyesek bűnéről lenne szó, nem leszünk igazságtalanabbak a történelemnél.

Coligninak vére és a hugenották felkoncolása sohasem lett a katolicizmus bűnévé, de Valois Margit nem került el a nemzedékek kárhóztató ítéletét.

A salzburgi érseknek a reformatus községek kiirtásával véghezvitt vandalizmusa éppúgy nem rovatott a katolikus felekezethez, mint ahogy VIII. Henriknek, a Plantagenetek utolsó sarjának is a kegyelmi zarándokoknak vérpadra hurcolása csak az ő lelkiismeretét terhelte, de a presbiterál anglikán egyház tanainak követőit soha be nem szennyezte.

Ezek és a spanyol inkvizíciónak rémtettei nem lehettek a kereszténység bűneivé, inerte a vallás maga nem a gyűlöletre és gyilkosságra tanít, hanem az engesztelékenységre és szeretetre.

Ha a tiszaezlári sakterek örült fanatizmusa gyilkosságra vetemedett, nem lehet bűnös a felekezet, ha tantételei és intézményei megütik az erkölcsi igazságoknak szigorú mértékét.”

Senki nem akadt Magyarországon a zsidókat fanatikusan gyűlölő Istóczyn és Ónodyn kívül, aki azt állította volna, hogy a zsidó vallás tantételei és intézményei gyilkosságra uszítják a zsidóságot. Csak azt hirdette a sajtó, azt hitte és vallotta az elfogulatlan közvélemény, hogy Tiszaezláron vallási fanatizmusból gyilkolhatták meg Solymosi Esztert a század szokásaitól és erkölcsseitől messze elmaradott sötét, fanatikus emberek.

Kivétel volt a kormány félhivatalos sajtója, a „Hon” és „Ellenőr”, majd összeolvadásuk után a „Nemzet”, továbbá a „Pester Lloyd”, s a zsidóság felekezeti hetilapjai, amelyek eleitől kezdve kizártnak tartották és hirdették, hogy zsidóember vallási fanatizmusból gyilkolni lenne képes, erre csupán keresztény embert tartottak képesnek.²⁷

A kormány sajtó azokból az érthető okokból, melyekről az előbbieken már részletesen szó volt, pápább akart lenni a pápánál. A végtárgyaláson ugyanis az egyik védő, dr. Friedmann Bernát, védőbeszédében szóról-szóra ezt mondta:

„Elismerem, hogy a vallási fanatizmus általában véve, nem tekintve egyelőre ez ügyet, van oly képtelenség, mint a babona és boszorkányság. Ez az emberi kedély nagymérvű aberrációjából ered ugyan, de ha megvannak előfeltételei, tényleg lehető, most már ritkábban fordul elő, de most is létezik.”

Igaz ugyan, hogy dr. Friedmann – természetesen – a továbbiakban kifejtette, hogy a tiszaezlári esetről az „előfeltételek” hiányoztak, tehát itt vallási fanatizmusból nem történhetett gyilkosság, ámde mégis javára írandó, hogy nem osztotta a zsidóság nagy részének a kormány sajtója által táplált, s a legnagyobbmértékű elfogultsággal hirdetett tiltakozását már a pusztá feltevés ellen is, amely zsidót vallási fanatizmusból gyilkosságra képesnek tart.

Herman Ottó, a kiváló tudós, a tapolcai kórvénynek országgyűlési tárgyalásán egy hatalmas beszédet mondott a zsidó vallás megreformálása mellett. E beszédében a vallási fanatizmusból elkövetett gyilkosság lehetőségére vonatkozóan a következőket mondotta:

„Aki Felső-Magyarország vidékeit bejárta és megfigyelte ott a zsidóság mozgalmait, a zsidók vallásos szertartásait, mit tapasztalhatott és mit vonhatott le ezekből? A zsidóság egy nagy részének, az úgynevezett orthodox elemnek, úgynevezett hitoktatói és Vorbereiterei, akik összegyűjtik az ő községüket, a községgel egyetemben órákon, napokon, éjszakákon keresztül tartják az istentiszteletet oly módozatok mellett, melyekhez fogható legfeljebb a táncoló derviseké Keleten, órákon keresztül valóságos vallásos orgiákat csapnak, mely orgiák visszahatnak természetszerűleg az embernek idegrendszerére, legelső sorban az agyra. És onnan jön az, hogy felsőmagyarországi és galíciai zsidó hitközségek Vorbereiterei egytől-egyig, egészen ritka kivétellel, érettebb korban az úgynevezett monológia tüneteiben szenvednek, mely semmi egyéb, mint az, hogy utcán járva, magánosan hagyva, gondolataik menetét már szájukon bírják követni, sőt az már a végtagokra is terjed, úgyhogy járva-elve folyton ismételik az imádságokat és megfelelő kézmozdulatokkal kísérik.

Ezek az úgynevezett „Vorbereiterek” mennek a közönséges jesivákba. Ezek a művelődésnek oly alacsony fokán állanak, hogy bizton kimondhatom, hogy ilyeneknek adva ki a Pentateuchot mindazzal, ami benn van, az ő kezükben Mózes öt könyve gyilkol, holott a művelt ember, a művelt pap kezében a béke pálmája is lehet belőle.

Én meg vagyok győződve közvetlen tapasztalásból, hogy azoktól minden kitélik, hogy ezekben az embereken megvan a fanatizmus, megvan a keresztények iránti gyűlölet. És azt tudjuk minden korok tanúsága szerint, a történelem legszomorúbb lapjain olvashatjuk, hogy a

²⁷ Utóbb még a „Nemzet” is elismerte, hogy „a zsidó vallásnak is lehetnek őrzőjei, kiket a beszámítás lehetősége vagy kizárása szerint a vérpadra, vagy a tébolydába kell küldeni”. (1882 szeptember 30. Vezércikk.)

vallási rajongás, fanatizmus, mindig kegyetlenséghez vezet az embert, akár önmaga, akár embertársa ellen. Ott vannak az inkvizíció példái, nem fogják tagadni, hogy az a fanatizmusnak az eredménye. Sőt, ott van a hódmezővásárhelyi nazarenus, aki vallásos rajongásából saját gyermekét ölte meg. Ilyen tünetek elől nem lehet elzárkózni. Ezek az istentiszteletek tele vannak misztikus szokásokkal, melyeken a keresztény társadalom, de különösen a köznép eligazodni nem tud és ahol sötétség, ahol homály van, ott a túlzás, a meseköltés majdnem kínálkozik.

Hát – bocsánatot kérek – az hozatik fel, hogy a tisztaeszlári eset egy vérvád. A rabbinusok gyülekezetei folyamodtak Európa híres teológusaihoz, s ezek adják a véleményt, hogy a vérvád egyáltalán képtelenség. És ezek történelmi és teológiai tanulmányaik alapján, legjobb meggyőződésük szerint kénytelenek konstatálni, hogy ők a vérvádra vonatkozó pozitív adatot a zsidó történetben, a zsidó vallásban egyáltalán nem találtak. Én sem mondok mást. Ezeket a forrásokat elmenve, melyeket egy Renan használt, melyeket egy Deutsch használt, vagy számos más társa, csakugyan a vérvád semmi pozitív nyomára akadni nem lehet. De egy miszticizmusba félig burkolt vallás egyáltalán a kíváncsiságnak van kitéve. Minden ember igyekszik és iparkodik annak vallási szokásairól magának valami tudomást szerezni. Tehát azt kérdelem, mit érhet és miféle veszélyeket rejthet magában a szokások azon anachronizmusa, aminőt éppen a legnagyobb tekintély Delitsch, kire a zsidó rabbik előszeretettel hivatkoznak, elősorol és amely vonatkozik a zsidóknak azon szokására, hogy a körülmetélési vért egy edénybe felfogják, vízzel felhígítják, aromatikussal szagossá teszik és azzal arcaikat megérintik. Ha talán méltóztatnak kételkedni, a könyv címe: „Christliche Zeugnisse gegen die Blutschuld.”

Hiszen – tisztelt Ház! – a keleti rítusok csurognak mindenféle vértől. Úton-útfélen ott van a feszület, az üdvözítő összevérezve, vértől csurogva a mártírok vértanúsága. Az ártatlan vérnek szimbolikus, s babonás tulajdonságai ki vannak fejezve mindenféleképp, de amíg egyes vallások, például a keresztény vallásfelekezetek ezt az egész vérkultuszt már csak szimbolice tartják fenn, a zsidóság a valóságos vért a rítusban megtartja, alkalmazza. Milyen tág mezeje van itt nyitva egyáltalán a gyanúsításnak, hogy a vérrel való bánásmód mégsem olyan, mint állítatják és mondatik: hogy ez egy kiirthatatlan iszony.²⁸

A zsidóság természetesen Herman Ottót, az antiszemitizmus egyik legnagyobb ellenségét, aki liberális elvei miatt Szalay Imrével pisztolypárbajt vívott, antiszemitának kiáltotta ki ezért a beszédéért.

Dacára azonban annak a heves tiltakozásnak, amellyel a zsidóság a vallási fanatizmusból elkövetett gyilkosságnak még a lehetőségét is kizárták vitatta, volt egy időpont a tisztaeszlári bűnper folyama alatt, amikor Schwarcz Salamon maga elismerte, hogy bár nem úgy, ahogy azt Scharf Móríc elbeszélte, de ő ölte meg Esztert.

Schwarcz Salamonnak ez a beismerése kívülről jött utasítás folytán akkor történt, amikor a hol (test csempészet kudarca – Herskó, Smilovics, Matej vallomása – után, minden elveszettnek látszott.

Július 20-án a fogházban kihallgatásra jelentkező Schwarcz Salamon elbeszélte, hogy nem ismerte azelőtt Solymosi Esztert, nevét sem tudta, mert azelőtt sohasem járt Eszláron. Április 1-én az imaház előtt; állott, amikor arra jött a leány. Odaröhögött a zsidókra és csúfságos szavakkal gyalázta őket. Ő hirtelen indulatba jött, s fejbeütötte a leányt. Nem akarta

²⁸ Korniss Ferenc beszélte el:

Dr. Heuman ügyvéd egy ízben felkeresett s hosszasan igyekezett meggyőzni arról, hogy mennyire elfogultság és képtelenség feltételezni az eszlári zsidókról, hogy vallani célból gyilkoltak volna. Főérv gyanánt hivatkozott arra, hogy hiszen a zsidó annyira irtózik a vértől, hogy még a körülmetélést és állatok leölését is külön közegre, a sakter re bizza.

Amint Heuman befejezte mondanivalóját, röviden csak ennyit feleltem:

– Hiszen mi is csak a Tisztaeszláron választás céljából összegyűlt sakterekről tételezzük fel, hogy Solymosi Esztert megölték. Schwarcz Salamon sakter van gyanúsítva tettesként, a többiek csak mint bűnsegédek.

Erre a feleletre Heuman nem tudott egy szót sem szólni.

agyonütni, csak megfenyegetni. A leány elesett és többé nem mozdult, az ütéstől meghalt. A holttestet azután az imaház kertjébe vitte, betakarta falevével, este pedig bedobta a Tiszába.

Schwarcz Salamonnak ezt a vallomását azután a zsidóság sajtóirodája az alábbi formában táviratozta meg a külföldi lapoknak.

A „Wiener Allgemeine Zeitung” budapesti sürgönye:

„Zsidó részről Solymosi Eszter eltűnése felől a következő verziót közlik velem. Az eltűnés napján Eszter a ház előtt álló sakter előtt ment el és csúfolta őt. A sakter egy ismert goromba, durva ember, szenvedélyétől elragadtatva hatalmas ökölcsapást mért Eszter fejére, hogy ez eszméletét veszítve rögtön összerogyott. A sakter, erőszakos tette felett megrémülve, a rabbinushoz sietett, aki azt a tanácsot adta, hogy a leányon eret vágjon, attól majd magához tér. Az élettelen testet a zsinagógába vitték be, ott eret vágott rajta a rabbinus, de eredmény nélkül. A leányka meg volt halva. Azon törekedtek azután, hogy a holttestet elrejtésék. A többi ismeretes.”

Utóbb, amidőn Eötvös biztatást és reményt nyújtott a zsidóknak arra, hogy be fogja bizonyítani a bíróság és közvélemény előtt, hogy a holttestcsempészet pusztán koholmány és hogy Eszter öngyilkos lett, nagyon megbánták, hogy Schwarcz Salamon beismerésével így elhamarkodták a dolgot, ettől kezdve teljesen elhallgatott a sajtó erről a verzióról.

A végtárgyaláson azután Schwarcz Salamon hősi pózba helyezkedve kijelentette, hogy azért vállalta magára a gyilkosságot, hogy ártatlan hitsoreosait a további üldözéstől megmentse.

Eötvös könyvében külön fejezetben írja le „a férfias eltökélésnek, a halálos elszántságnak, a hősi elhatározásnak fenséges példáját”. (II. 156-165. old.) Pedig egyéb nem történt, minthogy Schwarcz Salamon a többi zsidók segítségével elkövetett gyilkosságot egyrészt enyhébben, erős felindulásban elkövetett halált okozó, súlyos testi sértésként állította be, másrészt büntársait nem árulta el. Azok, akiknek kívülről jövő befolyása folytán Schwarcz Salamon ilyen formában beismerte a gyilkosságot, úgy gondolták, hogy a zsidóságra kevesebb baj háramlik abból, ha úgy állítják be a bűntényt, mintha Schwarcz Salamon hirtelen indulatában, véletlenül, akaratlanul ölte volna meg egy szerencsétlen ütés által a leányt, mintha az bizonyulna be, hogy a többi metszőnek és a tisztaeszlelő zsidók egy részének segédlete mellett, vallási fanatizmusból ontották vérének.

Hiszen ha a zsidók meg voltak győződve arról, hogy Solymosi Esztert hitsorsosaik úgy, olyan körülmények között meg nem gyilkolhatták, mint ahogy azt Scharf Móric elbeszélte, mi szükség volt kezdettől fogva a bűnpalástolás ezer módszerére és eszközére. Mi szükség volt a holttestcsempészetre?

Ezt a kérdést a végtárgyalás során a „Pesti Hírlap” is felvetette a Zűrzavar című vezércikkében. (1883 július 4.)

„Minden prókatori csúrs-csavarás mellett is, mindenkinek az juthatott legelőször eszébe a holttest megtalálásánál, hogy a váddal terhelt zsidók megijedt hozzátartozói kerítették elő azzal a célzattal, hogy a semmi külső sértést fel nem mutató tetemmel, amennyiben azt Solymosi Eszternek elfogadtatni sikerülne, a vérvételi vád alaptalanságát legszembeszökőbb módon demonstrálják.

De minek tették, minek nyúltak e módhoz, ha úgyis meg voltak győződve, hogy a gyilkosság abban az alakban, amelyben azt Scharf Móric előadta, teljességgel lehetetlen, meg nem történhetett képtelenség. Hiszen tudhatták volna, hogyha csakugyan az, akkor azt bebizonyítani is teljes lehetetlenség lesz.

... A benyomás pedig, melyet vallomásuk tesz, az, hogy aligha nincs valami részük a holttestcsempészetben s hogy vallomásuknak inkább az a része hamis, melyben azt tagadják.

A vádlottak ártatlansága a végtárgyaláson ki nem derült. A fennálló gyanúok továbbra is megmaradtak.

A gyilkosság bűnténye – akár közönséges, akár rituális – az eddigiekből ki nem derült – írja a Pesti Hírlap 1883 június 29-én vezércikkben –, másfelől tény az is, hogy ártatlanságukat kideríteni sem sikerült, hogy a gyanúok, amelyek eddig fennforogtak ellenük, a tárgyalás folyamán nem gyengültek meg s aki azokat elegendő súlyosnak tartotta pörbefogásuk indokolására a tárgyalás kezdete előtt, nem kénytelen megváltoztatni véleményét a tárgyalás alatt eddig felmerültek után sem.”

A végtárgyalás nem adott feleletet arra a kérdésre, hol van Eszter?

A nyíregyházi törvényszék csak a végtárgyaláson felvett bizonyítás eredménye alapján ítélezhetett. Mint láttuk, a bűntény egyetlen közvetlen tanúját, korára és hitsorsosai iránti gyűlöletére tekintettel, nem eskette meg a bíróság vallomására, s így annak bizonyító erejét sem fogadta el. Így azután, bár nagyszámú közvetett és összetett bizonyítékok alapján,

közvetlen bizonyítékok hiányában, a vádlottakat elítélhetőnek nem tartotta.

Az országos közvélemény azonban, mint egy óriási esküdtszék, a végtárgyalás adatai alapján megtalálta a feleletet arra a kérdésre: Hol van Eszter?

Ennek a nagy esküdtszéknek verdiktje Schwarcz Salamont és társait bűnösnek mondotta ki Solymosi Eszternek vallási rajongásból történt meggyilkolásában!

KILENCEDIK RÉSZ.

A VÉGTÁRGYALÁS

I.

MIÉRT KÉSETT OLY SOKÁIG A VÉGTÁRGYALÁS? – SZABOLCSI MIKSÁÉK PAULER TIVADAR IGAZSÁGÜGYI MINISZTERNÉL. – SZABOLCSI BOSSZÚBÓL PAULERT IS MEGRÁGALMAZTA. – POLÓNYI GÉZA A VÉRVÁDRÓL – A DEBRECENI POLGÁROK EZÜST SERLEGGEL AJÁNDÉKOZTAK MEG. – EZZEL AKARTÁK KIFEJEZNI ELISMERÉSÜKET A VIZSGÁLAT KÖRÜLI BUZGALMAMÉRT ÉS BÍRÓI ELFOGULATLANSÁGOMÉRT.

„Quo usque tandem?” A „Pesti Hírlap”, amint láttuk, gyakran hangoztatta a tiszzaeszlári per folyamán vezércikkeiben ezt a cicerói idézetet, attól kezdve, hogy a per kezdetén tanúsított dicséretreméltó tárgyilagosságából kivetkőzve, a bűnperben védővé lett illusztris munkatársának, Eötvös Károlynak egyik szócsövéül szegődött. Természetesen e kérdést mindenkor az igazságügyminiszterhez, s az ennek főfelügyeleti jogköre alá tartozó nyíregyházi törvényszékhez intézte, úgy állítva be a dolgot, mintha a nyíregyházi törvényszék szándékosan húzná a vizsgálatot és szándékosan késleltetné a végtárgyalást, csak azért, hogy az antiszemitáknak izgatásra alkalmas anyagot szolgáltatson.

A nyíregyházi törvényszék pedig a legkevésbé sem volt oka, hogy a tiszzaeszlári ügy a vizsgálat megindulásától számítva, csak ötnegyed év múlva került végtárgyalásra. A „Pesti Hírlap” tévesen intézte a kérdést az igazságügyminiszterhez és a nyíregyházi törvényszékhez, mert arra csak a bűnpalástoló szövetkezettől és annak fejétől, Eötvös Károlytól várhatott volna feleletet. Attól az Eötvöstől, aki könyvében a legfelháborítóbb szemérmertlenséggel veti fel ugyanezt a kérdést, „miért késik a tárgyalás, a nyilvánosság, az ítéletmondás? A gyilkosokra miért nem szakad le a törvény? Az ártatlanok miért nem menekülhetnek?” (III. 156.)

Az előnyomozat, mely a perben 1882 május 19-én megindult, június hó közepén már befejezéshez közelgett. Ezt éppen a „Pesti Hírlap” újságolta június 17-én. Másnap, június 18-án azonban felbukkant az eltűnt Solymosi Eszter ruháiba öltöztetett csonkafüzesi hulla, amelyet a gyilkossággal gyanúsított, eszlári zsidók bűntársai, cinkosai az igazságszolgáltatás félrevezetésére csempésztek a bíróság elé.

A holttestcsempészet bonyolult szálainak kinyomozása természetesen hosszú időt vett igénybe, annál is inkább, mert a bűnpalástoló szövetkezet minden eszközt felhasznált a vizsgálat menetének feltartóztatására, akadályok gördítésére, ellentéteket, szítva vizsgálóbíró és ügyész között, alaptalan panaszbeadványokkal fellármázva az egész világsajtót, így történt azután, hogy a vizsgálat, amely, ha nincs holttestcsempészet, már hónapokkal előbb befejezést nyert volna, 1882 október 22-éig húzódott. Még így is módjában állott volna az ügyészségnek november elején vádiratot benyújtani, s a végtárgyalás legkésőbb 1883 január elejére kitűzhető lett volna. Az ügyészi vádirat helyett azonban november 11-én Eötvös benyújtotta hatalmas előterjesztését és kérte a csonkafüzesi holttest exhumálását és újabb szakértői vizsgálatot. Az exhumálás teljes kudarccal végződött, de ismét hónapokkal elhúzta a pótvizsgálat befejezését. Láttuk, hogyan vonakodtak a szakértő egyetemi tanárok véleményt adni, hogyan kísérelték meg különböző ürüggyekkel húzni, halasztani a véleményadást, amíg végre a nyíregyházi törvényszék szigorú felhívására 1883 január 9-én benyújtották a szakvéleményt. Eötvöséit azonban még ekkor is kísérletet tettek újabb halasztás kieszközlésére és amint láttuk, ugyanaz nap, mikor a szakértők a véleményt beadták, alaptalan jogorvoslatokkal éltek a nyíregyházi törvényszék határozata ellen, amellyel a bűnjelként visszatartott hullarészek kiadását megtagadta.

Úgy látszik, azt akarták a huzavonával elérni, hogy az ügy elposványosodjék, a közvélemény belefáradjon, s azután majd csak találjanak valami ürüggyet a per beszüntetésére.

A szakértők véleményét kötelessége volt a törvényszéknek felterjeszteni az „Országos Közegészségügyi Tanácshoz. A felterjesztés február lén ment (231. szám alatt) el.

És ekkor csodálatosképen azoknak, akik a holttestcsempészetet, utóbb pedig az exhumálás komédiáját rendezték, s akiknek akkor nem fájt, hogy hitsorsosaik „ártatlanul” szenvedik a fogság kínjait, egyszerre nagyon sürgős lett a végtárgyalás kitűzése.

A fogságnak azok a sokat emlegetett kínjai a valóságban úgy néztek ki, hogy a vádlottaknak, Eötvös beismerése szerint is, a fogságban jobb dolguk volt, mint otthon.

„Az egész évi börtön alig látszott meg rajtuk – írja. (III. 185.) – Odújuk egészséges, s ételük eléggé bő és tápláló volt. Étkezésükben vallási szertartásaikat megtarthatták. Otthon valamennyi szegény, falusi, fölötté egyszerűen étkező és ruházkodó, s gyakran nélkülöző zsidó volt.”

Eötvös megnyugtatta a bűnpalástolókat, hogy most már Scheuthauemek és társainak véleménye után, amely a csonkafüzesi holttestnek Eszterrel való azonosságát vitatta, sikerült az ügyre olyan sötétséget borítani, hogy a kínvallatások meséjének valószínűsítésére felbérelt hamis tanúknak segítségével kiállhatnak a végtárgyalás nyilvánossága elé. A többit majd elintézik ők, a védők, egyetértve a főügyésséggel, amelynek intenciói azonosak az övékkel: a bizonyítékok megerősítése és annak eredményeképp a vádlottak felmentése.

Február 4-i számában megszólal az „Egyenlőség” és a bűnvizsgálat rezüméjét így találja fel a hiszékeny olvasóknak:

„Kitanítottak egy fiút a vérarulásra, megvesztegettek egy szegény tutajost, hogy hamis vallomást koholjon, megajándékoztak egy anyát, hogy a saját leánya holttesténél baromi közönyt szenvedjen, börtönbe hurcoltak ártatlan embereket, fagatták őket keserűvízzel, ütlegekkel, szóval a durva erőszak legkegyetlenebb kínásaival, tapostak törvényt, jogot, méltányosságot, hazudtak és rágalmaztak, szitkozódottak, piszkoltak és izgattak kilenc hónapon keresztül és az eredmény ma az, ami volt, minden a régienél maradt.

Különféle ürügyek alatt elodázzák a végtárgyalást, míg a vizsgálat valahol meglyukad, hogy simán kibújhassanak. Mi ezt nem fogjuk engedni.”

Egy hétre rá, február 11-én, a vádlottak feleségeit Pauler igazságügyminiszterhez vezette a bűnpalástoló szövetkezet „Spiritus rectora”, Szabolcsi Miksa, egyúttal a küldöttségnek szónoka.

„Nem kegyelemért jöttünk esedezni – mondotta –, hanem igazságért. Esedezünk nagyméltóságodhoz, kegyeskednék odahatni, hogy legyen végtárgyalás és legyen minél hamarabb.”

Pauler Tivadar, aki nagyon jól volt tájékozva a bűnper minden mozzanatáról, s a bűnpalástoló szövetkezet összes üzelmeiről, a következő választ adta:

„Én ez ügyet legnagyobb figyelemmel kísértem, már gyakrabban sürgettem a nyíregyházi törvényszéket és az ügynek régen vége is lett volna már, ha a hullát újból ki nem ássák. Csak az késleltette a dolgot annyira. Most felhozták a „Közegészségügyi Tanács”-hoz és most már be kell várnunk ennek véleményét. Meg fogom sürgetni itt a „Közegészségügyi Tanács”-ot, s majd a nyíregyházi törvényszéket.”

Majd Szabolcsihoz fordulva, így folytatta:

„Hisz ha ön folyton lenn volt és annyira be van avatva, akkor tudnia kell, hogy a hulla felásatása késleltette a végtárgyalást.”

Szabolcsi kész volt rögtön a válaszra és ömlött belőle tájékozó szájjal a rágalmak áradata:

„Tudom, kegyelmes uram! Tudom, hogy a hulla felásatásáig csak a vádat gyűjtötték halomra és a hulla kiásatása volt az első tény, mely a védelemnek is helyt adott, de tudom azt is, hogy Nyíregyházán húzzák-halasszák a dolgot, minden szükség nélkül. Én hónapokon át sarkában voltam a vizsgálóbírónak és valóban mondhatom, és itt, e magas helyen merészelem mondani, mert be is tudom bizonyítani, hogy a vizsgálóbíró nem az igazságot, hanem a rituális bünt kereszte és ennek keresésében visszaélt hatalmával, erőszakoskodott és számtalan törvénysértést követett el. Nem mondtam, hogy a vizsgálóbíró rosszakaratból követte el ezeket, hanem elfogultságból, vakságból. Nyomorult lázítók elhitették velem, hogy itt

okvetlenül rituális gyilkosság forog fenn és ő elhatározta, hogy kideríti azt, minden áron, akármily módon, akármily erőszakkal.”

Pauler a vádak és rágalmak özönére mindössze ennyit válaszolt:

„Legyen meggyőződve, hogy a vizsgálóbíró nem kerüli ki megérdemelt büntetését, ha a dolgok rábizonyulnak.”

Szabolcsi, természetesen, mint minden valótlan állításainak, úgy a miniszter előtt tett állításainak bizonyításával is adós maradt.

Szabolcsit nem elégitette ki a Pauler válasza, s az „Egyenlőség” ezért legközelebbi számában már el is csapja Paulert a miniszterségtől (II. 18. 7. szám), írván a következőket:

„Most már annyira meggyőződött a jogsértések botránosságáról, hogy a panaszt emelő vádlottak nejei előtt a Bary ellen emelt vádak alaposságának lehetőségét teljesen kizártnak nem állította, sőt ellenkezőleg, megígérte a vizsgálóbíró megbüntetését, ha a vádatok bebizonyítják.

Ez olyan nyilatkozat, mely az igazságügyi miniszteri szék változását kétségtelenné teszi.”

Később Szabolcsi bosszúból, mert Pauler nem volt hajlandó vádjait készpénznek elfogadni, s ez alapon a vizsgálóbíró megbüntetéséről gondoskodni, az „Egyenlőség” július 22-i számában Paulert is megrágalmazta a következőképpen:

„A miniszter úr a végtárgyalás első napjaiban a budapesti felsőbb törvényszék egyik tagjának ezt mondta: Nagy meglepedésemre szolgál, ha a rituális gyilkosság vádja, melyet századokon át nem tudtak tisztába hozni, az én miniszteri működéseim alatt fog valónak bizonyulni.”

Utóbb, a változatosság kedvéért, a felső törvényszék egyik tagjának helyébe a Magyar Tudományos Akadémia elnökét állítja be az „Egyenlőség” s azt írja, hogy az utóbbi előtt tette Pauler a szájába adott kijelentést. (56. szám, okt. 14.)

Az „Egyenlőség”-en kívül az összes napilapok között megint csak a „Pesti Hírlap” nem volt meglepedve Pauler válaszával. Újból felhasználta az alkalmat, hogy a nyíregyházi törvényszéket, s különösen engem igazságtalanul megtámadjon, s ismét a vizsgálatra fogja rá a per elhúzását.

„A szerencsétlenek érdekében” című vezércikkben írja:

„Tisza Kálmán hatalmas ember. Magyarország miniszterelnöke. Közel tíz év óta kormányozza az országot. Erősebb kezű miniszterelnök nem volt előtte, aligha lesz utána is.

És van valaki, aki még Tisza Kálmánnal is fontosabb, hatalmasabb ember. Aki ellen mit sem tehet nemcsak Pauler, de a kormányelnök, a miniszteri tanács, a parlament sem. Akivel szemben tehetetlen a művelt, felvilágosodott Magyarország közvéleménye.

Ez a hatalmas ember egy aljegyző, a tiszaezslári ügy miatt híressé vált Bary.

Hasztalan olvadnak fel könnyekben a letartóztatottak női, gyermekei, Tisza Kálmán nem segíthet rajtuk, csak Bary és a nyíregyházi törvényszék.

És ez helyesen van így. A kormány nem avatkozhatik az igazságszolgáltatás dolgába. A bírói hatalom magasabb a kormányhatalomnál. De a bírói hatalom sem koilátlan hatalom. Véget ér egyszer a tiszaezslári ügy is. Akkor azonban Bary és a nyíregyházi törvényszék nem lesz többé a minden felett álló hatalom. Akkor meg kell vizsgálni, miként fajulhatott olyan botránnyosra a tiszaezslári vizsgálat, hogy majd egy egész év alatt sem jutott el a vád stádiumáig. Akkor ki kell puhatolni a késedelmeskedés okait. És aki vétkesnek bizonyul, azt sújtani kell kíméletlenül, a törvény teljes szigorával. Van törvényünk a bíró felelőségéről, alkalmazni keli annakidején, ha alkalmazásra ok lesz.”

Eötvös határtalan vakmerőségében azt írja könyvében, hogy ő siettette a tárgyalást és két alkalommal heves vitát folytatott avégből az igazságügyi miniszterrel, aki azonban még erre sem avatkozott a bíróság dolgába. (111. 158.)

Mindezzel szemben az igazság az, hogy Pauler, ígéretéhez híven, nyomban megsürgette Tisza Kálmán belügyminiszter útján a Közegészségügyi Tanácsot. (Igazságügyi miniszteri átirat kelt febr. 13-án 498. sz. alatt, a belügyminiszter sürgető megkeresése a Közegészségügyi Tanácshoz febr. 15-én 912. sz. alatt.)

Az Országos Közegészségügyi Tanácsnak azonban, úgy látszik, nem volt sürgős az ügy. Csak egy hónap múlva, március 16-án tartott ülésében, felelt a bíróság által feltett szakkérdésekre.

Természetesen, Szabolcsiéit szerint, ennek is a nyíregyházi törvényszék volt az oka.

Április 1-én az „Egyenlőség” a nyíregyházi törvényszék puritán jellemű, nagytudású

elnökei, Korniss Ferencet, mint a „rituális bűnt csináló banda” fejét, olyan alávaló hangon támadja, amire magyar bíróval szemben soha egyetlen magyar sajtótermék nem mert vetemedni, sem azelőtt, sem azóta.

„Minket – írja a cikk –, akik a nyíregyházi törvényszéki elnök intencióit nagyon jól ismerjük és tudjuk, hogy a rituális bűnt csináló banda a végtárgyalás megakadályozása céljából minden elképzelhető visszaélésre, törvénytelenésre, hazugságra és gaszagra képes volna, valóban szomorúan mulattat az antiszemiták újságjaiban terjesztett azon hír, hogy az ügyészség és a védelem részéről akarják meggátolni a végtárgyalást.”

És az ilyen vérlázító támadások ellen Magyarországon akkor védtelenül állott a magyar bíróság.

Természetes, hogy ily körülmények között az „Egyenlőség” vérszemet kapott.

Április 8-án (14. szám) így folytatta gyalázkodásait:

„Az antiszemitizmus felekezeti ügyé fűjta fel az eszlári esetet s így a magyar állam egyik leghazafiasabb felekezetének békéje és társadalmi becsülete követeli, hogy a rituális bűncsináló banda vádjá a végtárgyalás alkalmával az egész nemzet, az egész világ előtt bizonyuljon azzá, ami, a nyíregyházi törvényszék bizonyos elemeinek és ezek nem törvényszéki csatlósainak a magyar zsidók vagyona ellen tervezett zsvány csínyjévé.”

Ilyen körülmények között legfőbb ideje volt, hogy a Főügyészség vagy vádiratot nyújtson be, vagy megszüntetést indítványozzon.

A per beszüntetéséről az ügynek ebben a stádiumában már nem lehetett többé szó. Ilyen indítvány előterjesztése az államhatalmat képviselő ügyészség részéről a keresztény közvélemény olyan felháborodását válthatta volna ki, amelynek következményeit Tisza Kálmán, aki pedig ez időben hatalma tetőpontján állott, sem hagyhatta számításán kívül.

Április 15-én érkezett a nyíregyházi törvényszékhez a vádirat. A vádirat elkészítésével és a végtárgyaláson a vádnak képviselével Kozma főügyész Szeyffert Ede budapesti főügyész helyettesét bízta meg. Székely Ferencre, aki pedig az ügyet már alaposan ismerte, nem bízhatta a vádat, mert tudta, hogy az egyenes jellemű, hajthatatlan Székely lelkiismerete és meggyőződése szerint, a közvádloi hivatását hűen és törvénytörően fogja teljesíteni, már pedig a tiszaezlári bűnperben a kormányhatalom intenciójának megfelelően olyan közvádli kellett, akinek működése a védelemmel egyetértve a vizsgálati eljárás kompromittálására és ezáltal a vádlottak felmentésére irányuljon. Havas Imrét el kellett ejtenie Kozmának, mert Havas túlbuzgósága – amint láttuk – kudarcot vallott. Így esett választása Szeyffertre, akit már korábban a csonkafüzesi hulla exhumálására is kiküldött, s akiben – mint a végtárgyalás lefolyása bizonyítja – nem is csalódott.

Joggal vethetné fel bárki a kérdést, miért kellett egyáltalán Kozmának a tiszaezlári ügyet kivenni az illetékes nyíregyházi ügyészség kezéből, s előbb Havas Imrének, majd utóbb Szeyffertnek a kezébe adni? A nyíregyházi ügyészség vezető állását Egressy Nagy áthelyezése után betöltötték Lázár Kálmán kir. ügyésszel. Miért nem ő képviselte tovább a vádat a bűnperben? A végtárgyalás folyama alatt a „Magyar Állam” című lap (július 22.) nyíltan rámutatott Kozma főügyész feltűnő intézkedésére, amely nyilván Tisza Kálmán intenciója szerint történt, a amelynek célja volt oly ügyész kezébe adni az ügyet, aki Kozmának feltétlen bizalmasa és parancsainak hű végrehajtója

„A főügyészség volt az – írja –, mely a perben az első kardinális hibát, elkövettük azzal, hogy már az előnyomozás eszközlésére saját kebeléből küldött egy delegált főügyész helyettesét, ahelyett, hogy azt, mint más bűneseteknél történik, kizárólag az eljáró törvényszék mellett rendszeresített kir. ügyészségre hagyta volna. Ezen eljárással nyomban elárulta a kir. főügyészség, hogy e bűnper különleges eljárásban igyekszik részesíteni, annyival inkább, mert a főügyészség eddig mindig csak nagyérdékű politikai perek vitelébe folyt be. Így tette maga a kir. főügyész úr politikai színezetűvé a tiszaezlári bűnper.”

A vádirat gyilkosság büntetével, mint tetteseket vádolta Schwarcz Salamon, Buxbaum Ábrahám és Braun Lipót metszőket és Wolnor Herman koldust, bűnrészességgel pedig Scharf Józsefet, Junger Adolfot, Braun Ábrahámot, Lusztig Sámuel, Weiszstein Lázárt, végül a holttestcsempészet által elkövetett bűnpalástolás vádjával terhelte Vogel Amselt, Smilovics Jankelt, Herskó Dávidot, Grósz Mártont és Klein Ignácot.

Ellenben a büntető eljárás megszüntetését indítványozta a vádirat Matej Ignác, Scharf Józsefné, továbbá a csonkafüzesi hulla felbukkanását megijósoló Rosenberg Herman és a

Solymosinét megkönyékező bába: Róth Borbála, a ruhaszállítással gyanúsított Groszberg Leone, a tokaji korcsmáros: Wieder Mór, továbbá Csepkanics György tutajos és végül Taub Emánuel metsző ellen.

A nyíregyházai törvényszék vádhatározatában a főügyész vádindítványát teljes egészében elfogadta, azzal az egyetlen változtatással, hogy Taub Emánuel is vád alá helyezte. Amint emlékezik az olvasó, Scharf Mór a vallomásában Taub Emánuel nem említette s nem emlékezett rá, hogy a zsidó imaházban ott lelt volna, amikor Esztert megölték. A főügyészség ezen az alapon indítványozta vele szemben a bűnvádi eljárás megszüntetését. Ámde midőn Taub maga beismerte, hogy 1882 április 1-én az egész napot a nála szálláson levő vendégének, Schwarc Salamonnak társaságában töltötte, már pedig Schwarc Salamont jelölte meg Scharf Mór a vallomása is főtettesként, a nyíregyházai törvényszék vádhatározatában vád alá helyezte Taubot is.

A holttest csempészet tetteinek, Vogelnek, Smilovicsnak, Herskónak, Grósznak és Klcinnek a vád alá helyezésére vonatkozóan azt írja Eötvös, hogy azt „a pajkosság címébe öltöztette az a körülmény, hogy vád alá jutott például Vogel, Grósz és Klein, akikre semmiféle terhelő jelenségnek még árnyéka sem vetődött, ellenben nem jutott vád alá, pusztán tanúnak maradt Matej Ignác, aki pedig mindvégig erősen vallotta a tárgyaláson, hogy ő az idegen holttest csempészésében, úsztatásában és öltöztetésében szakadatlanul tevékeny részt vett”.

„Bírói ostobaság volt ez, sőt ennél is több” – írja. (III. 100.) Ez alatt az ennél is több alatt, Eötvös szerint, azt kell érteni, hogy Matejt azért nem helyezték vád alá, mert keresztény volt.

Ha ostobaság, vagy ennél is több volt, hogy Vogel, Grósz és Kleint vád alá helyezte a bíróság, ellenben Matejt nem, akkor miért lett volna ez „bírói” ostobaság? Hiszen Kozma főügyész vádirata, indítványozta Matej ellen az eljárás megszüntetését. Ebből a vádiratból éppen nem az tűnik ki, mintha Vogelre, Grószra és Kleinre még a terhelő jelenségek árnyéka sem vetődne, aminthogy láthatta az olvasó, hogy volt éppen elég gyanúok mindhármukra nézve.

Vajjon miért nem indítványozta a védelemmel egyébként egyetértő főügyész Vogel, Grószsal és Kleinnel szemben a bűnvádi eljárás megszüntetését, úgy, amint azt tette Matejjel, Taubbal és a többiekkel szemben és miért nem terjesztette elő vádindítványát Matejjel szemben? És ha mindezt nem tette meg a főügyészség, miért beszél bírói ostobaságról Eötvös, holott elsősorban és teljes joggal ügyészi ostobaságról lehetne szó, ha ostobaság egyáltalán szóba jöhetne.

Eötvös szótárában ugyanis „ostobaság” alatt mindig azt kell érteni, ami törvényszerű és jogilag indokolt, „bölcesség”-nek pedig mindazt, ami a bűnpalástolás célját és érdekeit szolgálja.

Szeyffert egyébként a végtárgyaláson meg is indokolta, miért nem emelt vádat Matej ellen. Ez akkor történt, amidőn Eötvös és védőtársai azt indítványozták, hogy Matej ne tanúnak, hanem vádlottnak tekintessék, hogy így a vádlottakra terhelő vallomásának értéke és bizonyítóereje kisebb legyen.

Erre az indítványra Szeyffert szószerint a következőket mondta: „Ami pedig az itt kérdésben forgó büntettről nézve a bűnpártolás vétségét illeti, minthogy a tanú határozottan kijelentette, hogy neki azon célról, amely végből a hullausztatás történt, tudomása nem volt és ennek ellenkezőjére nézve pedig egyéb pontosabb adat nincs is, ennél fogva ez irányban szintén nem találok a bűnvádi eljárást elrendelhetőnek, megindíthatónak.” (1883. VII. 4.)

A törvényszék vádhatározatára egyébként, amely, mint láttuk, a vádirat értelmében készült, semmi meglepetést nem hozott, sem a sajtóban, sem a közvéleményben nem hatott a szenzáció erejével. Mindössze egyetlen napilap foglalkozott vele s használta fel az alkalmat, hogy nem a vádindítványt előterjesztő főügyészséget, hanem a nyíregyházai törvényszéket támadja.

Ez a napilap a rövidéletű „Nemzeti Újság” volt. 1883 március 20-án indult meg Déri Gyula felelős szerkesztő és Polcnyi Géza főszerkesztő nevével.

A lap főcélja volt a „Függetlenség”-et és Verhovayt tökretenni. Ennek a „Nemzeti Újság”-nak 1883 május 13-i számában Polónyi Géza írt egy terjedelmes cikket „A tiszaezlári vérvád” címen s egyebek között a következőket írta:

„...megdöbbenő valóságként áll előttünk a vád alá helyezési határozattal immár kétségtelenül megpecsételt azon tendencia, mely szerint a nyíregyházi törvényszék, mint illetékes bíróság, azt tételezi fel, hogy a felmerült és szerinte alaposnak látszó váddal támogatott gyilkosság rituális célból vallásos szertartással lett elkövetve.

... ha bebizonyulna az, hogy itt egy vallásos szertartással végrehajtott rituális gyilkosságról van szó, akkor mi leszünk az elsők, akik követelni fogjuk a nemzetnek törvényhozásától, hogy államunk azon kasszid és ortodox felekezettől, amelynek vallástételei mellett az ilyen dolog megtörténhetik, örökre megszabadíttassák.”

Az olvasó előtt állhatott – Polónyi szavaival élve – megdöbbenő valóságként, hogy immár nemcsak a tiszaezlári Bakterekkel szolidáris zsidóság keveri össze a vallási fanatizmus által motivált gyilkosság és a rituális gyilkosság fogalmait, hanem a nem közönséges szellemi képességű Polónyi Géza is. A vád alá helyező határozatban egyetlen szó sem volt rituális gyilkosságról. A nyíregyházi törvényszék, az ügyészi vádirattal egyezően, nem tételezett fel egyebet, minthogy Solymosi Esztert, a műveltség legalacsonyabb fokán álló testi és lelki szennybe merült zsidók, fanatizmusból ölték meg. Miért kellett volna az országot „megszabadítani” egy felekezettől, mert akadtak tagjai között fanatikus őrzöngők?

A bűnpalástoló szövetkezet hivatalos közlönye, az „Egyenlőség,, természetesen a vádiratot benyújtó főügyészséget, mint a zsidóság patronusát tömjénezve, úgy állította be a nyíregyházi törvényszéket, mint amely a végtárgyalás nyilvánosságától félve, megszüntető határozatot akart volna hozni s az ügyészség azért adott vádiratot, hogy a végtárgyaláson kiderüljön minél világosabban a vádlottak ártatlansága és lelepleződjének a vizsgálóbíró bűnös üzelmei, amellyel szegény ártatlan embereket akart a bitófára juttatni.

Minden képzeletet felülmúlt az a vakmerőség, amely, látva, hogy Magyarországon a bírói becsület szabad prédájává lett a galíciai gettó-söpredék közül bevándorolt minden sajtóbrigantinak, az „Egyenlőség” újabb és újabb becstelen hazugságokkal töltötte meg a szellemi kloakából kikerült lapjainak hasábjait.

A vádirat nyilvánosságra jutása után írja (16. szám, IV. 22.):

„Bary úrnak budapesti szennylapja, a «Függetlenség», a tiszaezlári per kezdető óta azt hazudta, hogy az ügyészség eltussolni akarja az affért s íme, most, midőn az ügyészségnek alkalma lett volna a beszüntető indítványt a legnyomósabb indokkal támogatni, most, miután Bary úrnak gyalázatos üzelmei lealcázva vannak, most a közvádoló nem él beszüntetés iránti indítványozás jogával.

... És vádat kellett emelni az ügyészségnek már csak azért is, hogy a végtárgyaláson kiderüljön, miszerint a terhelő vallomások nem a főiektől, hanem egyedül Bary úr tollából erednek.

...mi lehetetlennek tartjuk a beszüntető végzés hozatalát, mert nem tesz· szük fel, hogy Korniss úr bizonyos egyéneknek a beszüntetés olcsó árán kibúvót akar nyújtani azon hínárból, melybe a nyilvánvaló gazság útján jutottak.”

Majd a vádaláthelyezési határozat után írja (V. 13. 19. szám):

„Korniss úr nem bújhatott ki o határozat alól. Muszáj volt neki a végtárgyalás savanyú almájába harapni.”

Ugyane számban a mindig kitűnően értesült Szabolcsi írja:

„A törvényszék – ezt határozottan tudom és tudja mindenki, aki a viszonyokat csak némileg ismeri – belenyugodott volna a beszüntetésbe, mi rá nézve szerencsés kibúvó lett volna.

A törvényszék a dolgot oly színbe öltötte volna, mintha felsőbb presszió alatt állva, engednie kellett a kormányhatalom parancsának. Mártírságot vindikáltak volna maguknak a jog, az igazság melletti küzdelemben.

A vádlottak kiszabadultak volna, de a zsidóságon rajta maradt volna a szégyenfolt talán örökre.”

A végtárgyalás napját Korniss Ferenc június 19-ére tűzte ki. Nemcsak az ország közvéleménye várta lázas izgalommal e napot, hanem az egész művelt világ érdeklődése irányult Nyíregyháza, a kis vidéki magyar város felé, ahol végítélet fog elhangzani a nagy perben, amelyhez hasonló izgalmas és nagyarányú bűnper addig nem foglalkoztatott még bíróságot.

A végtárgyalás előestéjén a napisajtó egyik része megállapította, hogy a zsidók szolidaritása fújta fel a tiszaezlári pert világszenzációvá, a másik része viszont azt vitatta,

hogy az antiszemita kovácsoltak belőle fegyvert az egész zsidóság ellen, azért irányul az egész világ szeme Nyíregyháza felé, abban az óhajban azonban jóformán az egész sajtó egyetértett, hogy a vádlottakat felmentse a törvényszék.

„A közönség a lélektrázó gyilkosság tárgyalása előtt áll – írja a «Függetlenség» (VI. 19.) –, lesve az igazságszolgáltatás gépezetének járását. Nyugodtan vár, nem kér, nem követel semmit, egyedül az igazságot. Igazságot, csakis igazságot, minden részről mindenki számára, mindenkivel szemközt.

Az igazság oly ere, melynek szemét le lehet kötni, vakon vezetni, csak megcsalni nem lehet bosszúlatlanul soha. Bűnnel bűnt lehet palástolni, de bűnnel palástolt bűnt igazsággá, emelni semmiféle hatalom nem fog soha.

Éppen azért az utolsó órában vesznek számot lelkiismeretükkel mindazok, akik faji és vallási kérdéssé fújták fel a bűnpalástolást és a közönség felháborodása közt vállalták el a szolidaritást a szörnyű bűnnel. Engedjenek szabad folyást az igazságszolgáltatásnak, ez a mi jóakarátú, egyenes, őszinte szavunk hozzájuk!”

A „Pesti Hírlap” ugyane napon írja:

„Akasztófára vagy fegyházba jut Magyarországon mennyi gonosztevő anélkül, hogy a közvélemény törődne vele, mily vallásfelekezethez tartozik az elvetemedett gazember.

Az antiszemitizmus azonban az egész zsidóság ellen forduló fegyvert csinált a tisztaeszlári ügyből.”

A „Magyar Állam” írja:

„Most, az ügy utolsó stádiumánál, semmi egyebet nem követelünk, csak pártatlan igazságot. Ha történt bűn, büntetessék az például. Egyúttal utoljára figyelmeztetjük a hazai zsidóságot arra, hogy ne identifikálja magát a cudar gyilkosokkal.” (VI. 19.)

Meglepő volt a kormány lapjának, a „Nemzet”-nek cikke, amelynek megállapításai ezúttal teljesen fedték az igazságot.

„De csak figyelem és érdeklődés az – írja –, mely most már Nyíregyháza felé fordul. A szenvedély, a harag, a gyűlölet többé nem. Magyarország kialudta az antiszemitizmus rövid mámorát, miután alig ismerte vad orgiáit. Csak Pozsonyban és vidékén tört ki tettelegességben az antiszemitizmus. A magyar faj ősi fészkeben, a Tiszavidéken ellenben nem, pedig ott ölték meg állítólag a zsidó sakterek a keresztény hajadon Solymosi Esztert.

A nyíregyházi ügy nem a zsidóság ügye, nem is a kereszténységé, közönséges bűnügy.”

Mi lesz a végtárgyalás eredménye: elítélik vagy felmentik a vádlottakat? – ez a kérdés engem nem foglalkoztatott. A vizsgálatot legjobb tudásom és lelkiismeretem szerint, részrehajlás nélkül, pártatlanul folytattam le. Nem állítom, hogy a vizsgálat során hibák nem történtek. Tökéletes munkát csak tökéletes emberek végezhetnek, már pedig hiba-nélküli emberek nincsenek. A bíró is csak tökéletlen ember, hibákkal telve.

Az ellenem szórt vádakkal, rágalomokkal nem törődtem. Nem is törődhettem. Bírói tisztséget viseltem, ott volt a fegyelmi hatóságom, ha szabálytalanságot vagy visszaélést követtem volna el, a felelősségrevonás el nem maradhatott volna. Hiszen a kormányhatalom, amelynek nagy érdeke volt a tisztaeszlári ügy elsimítása, viszont a bírói függetlenségbe beavatkozni nem lehetett, kapva-kapott volna az alkalmon, hogy a kezemből kivétesse az ügyet, s engem fegyelmileg megbélyegezzen, ha erre csak a legkisebb okot sikerült volna megállapítania. Alaptalan vádak és rágalomok ellen hadakozni állásomnál fogva tiltva volt, de különben sem lett volna sem észszerű, sem célszerű.

Az elfogulatlan becsületes emberek közvéleménye amúgy is mellettem volt, s hogy a galíciai gettósöpredék mint vélekedett rólam, nem volt előttem fontos és irányadó.

Egyszer már, amikor a gyűlölet erről a részről a legvadabbul tájékozott ellenem, tüntetőleg nyilvánult meg velem szemben a tisztességes emberek közvéleménye. Szabolcs vármegye közgyűlésén történt ez, amiről máj fentebb szóltam, amely tüntetést egy pillanatig sem vonatkoztattam saját személyemre, hanem egyedül és kizárólag a hivatását lelkiismeretesen betöltő bíróra. A végtárgyalás előtt újabb alakban nyilvánult meg az elfogulatlan embereknek ez a közvéleménye, ezúttal Debrecen város polgársága részéről.

Debrecen városának négyszáz polgára egy ezüst serleget készített ezzel a felírással:

„Bary József vizsgálóbírónak, az igazság kitartó bajnokának. Nyíregyházán, 1883. Debreceni tisztelői. Legyen igazság vagy vesszen a világ!

A serleg másik oldalán Justitiának, az igazság bekötött szemű istenasszonyának a képe.

Május 17-én küldöttség keresett fel. Szathmáry Károly hírlapíró volt a küldöttség szónoka, aki a következő szavakkal adta át a serleget:

„Bíró úr! A debreceni közönség, amelynek mi megbízottai vagyunk, kifejezést kívánt adni mély tiszteletének az ön elfogulatlan bírói személye irányában. Küldőink bizalma és kiváló tisztelete azon a köztudaton alapszik, hogy ön ifjú éveiben is a bírói téren egy nehéz munkát annyi sokoldalú zaklatás közt, oly részrehajlatlan igazságossággal végzett, hogy kátói jelleme előtt anyagiak irányú korunkban csak a legmélyebb tisztelettel hajolhatunk meg.

Mi nem az antiszemitizmus nagyító szemüvegén nézzük az ön végrehajtott nagy művét, mert mi nem vagyunk antiszemiták, önben is csodáljuk a kitartó szilárdságot, hogy midőn a hazai közvélemény az antiszemitizmus eszméjétől volt áthatva, ön meg tudta Őrizni a korszerű áramlattól bírói függetlenségét, valamint más oldalról ellent tudott állani annyi alattomos fondorkodásnak, amelynek az ön igazságszerető lelke ki volt téve.

Ami keblünket ie az igazságérzet szent eszméje hevíti, önben feltaláltuk a részrehajlatlan igazság példányszerű emberét. Ezért üdvözöljük önt.

Fogadja tőlünk ez emlékserleget négyszáz debreceni polgár tisztelete jeléül, amit önnek, mint az igazság kitartó bajnokának, van szerencsénk átnyújtani.

Isten éltesse önt a magyar igazságszolgáltatás díszére, hosszú évek során át boldogan.”

A küldöttségnek ezeket válaszoltam:

„Vizsgálóbírói működésem rövid ideje alatt teljes buzgósággal és részrehajlatlanul igyekeztem hivatalos kötelességemet híven és pontosan teljesíteni. Nyugodt lélekkel mondhatom, hogy amit ily minőségemben tettem, egyedül a legfőbb állami közérdek: az igazság kiderítésének előmozdítására volt irányozva. Ily öntudattal nagyon szívesen veszem tolmácsolását azon elfogulatlan polgártársak őszinte bizalmának, akik a magyar igazságszolgáltatás meghurcoltatására és az igazság kiderítésének megakadályozására törekvő és e törekvésben a legundokabb eszközöktől vissza nem riadó tömeggel szemben védelmére kelnek az újabb időben üzletszerűleg megtámadott bírói függetlenségnek és akik az én kötelességszerű hivatalos működésemet nem azonosítják, nem hozzák kapcsolatba a társadalmi téren nyilvánuló antiszemitizmussal.

Kétszeres öröm reám nézve, hogy a józan, tisztességes, elfogulatlan gondolkozásnak fényes jeleit az önök nyilatkozatában éppen annak a nagy magyar városnak becsületes polgárai részéről van szerencsém tapasztalni, amelynek hazánk történetében oly szép múltja van és amelynek lakosai hazafiság és más szép tulajdonokról országszerte ismeretesek.

Becsés nyilatkozatukat nem csupán az én csekély személyem iránti megtisztelő bizalomnak, hanem egyszersmind és főképen a részrehajlatlan magyar igazságszolgáltatás, a melléktekintetek által nem befolyásolt bírói önállóság méltatásának tekintem. És bár én – mint hivatalnok – szigorúbb törvények alatt állok, mint önök, de minthogy akkor, amidőn a hivatalos kötelesség korlátain belül maradhatok, rám nézve is csak az általános társadalmi törvények kötelezők és a jelen esetben a társadalmi illem szabályait kellene áthágnom, ha önöknek, illetve az önök által képviselt és általam személyesen nem ismert polgártársaknak önzéstelen és nemes alapokon nyugvó bizalmát és megemlékezését visszautasítanám. Ezeknél fogva őszinte örömmel fogadom el a felajánlót emléket, mely eklatáns bizonyítéka a debreceni polgárok ama tiszta érzéseinek, amellyel a méltatlanul üldözött magyar igazságszolgáltatásnak s a becsületes hivatali működésnek oltalomba vétele iránt lelkesedni tudnak.

Adják át nemes érzésű, tiszta, jó magyarlelkületű megbízóiknak szíves köszönetemet, s viszont üdvözetemet, amely épp olyan őszinte, mint amilyen az ő becsés ragaszkodásuk csekély személyem iránt.

S önök, akik fáradságot nem kímélve, szívesek voltak a megbízatásban híven eljárni, s engem nagyrabecsült látogatásukkal megtisztelni, fogadják ezért különös köszönetemet is.

Adjon a magyarok Istene e hazának mindenkoron oly nemesen érző, oly tisztalelkű, oly igazságszerető honpolgárokat, mint önök és megbízóik.”

A serleget örök emlékül őrzöm.

És ha a tisztaeszlelri perben eredmény nélkül követelte is a tisztességes emberek közvéleménye, hogy: „Legyen igazság vagy vesszen a világ!”, az én bírói működésemnek ez a mondat maradt továbbra is jelmondata.

II.

MEGKEZDŐDIK A NAGY PER TÁRGYALÁSA. – A BÍRÓSÁG TAGJAI. – SZEIFFERT ÜGYÉSZ
BOTRÁNYOS SZEREPLÉSE A FŐTÁRGYALÁSON.

– VÉDŐBESZÉDET MONDOTT A VÁDLOTTAK MELLETT. – A SAJTÓ A LEGÉLESEBBEN
ELÍTÉLTE SZEIFFERT VISELKEDÉSÉT. – AZ IGAZSÁGÜGYMINISZTER SZIGORÚ
FIGYELMEZTETÉSE A KÖZVÁDLÓHOZ. – KOZMA FŐÜGYÉSZ ELLENTÉTES UTASÍTÁST AD NEKI.
– A VÁDLOTTAK SZEMTELEN VISELKEDÉSE A FŐTÁRGYALÁSON.

A végtárgyalás a vármegyeháza nagytermében folyt le. A nyíregyházai törvényszéknek nem volt olyan nagyobb helyisége, ahol ilyen nagyarányú bűnpör tárgyalása megtörténhetett volna.

„Külsőleg ily nagy és hosszú törvényszéki tárgyalás még nem volt Magyarországon s nem tudom, hogy más országban is lett volna” – írja Eötvös. (III. 162.)

Természetesen a vármegyeházának a kölcsönként nagyterme, amely mindössze 240 egyén befogadására volt alkalmas, szűk volt ahhoz, hogy az érdeklődőknek csak egy csekély töredékét is befogadja.

A bíróság elnöke Korniss Ferenc törvényszéki elnök volt, tagjai Gruden Ernő és Russu Gusztáv, pótbíróként pedig Fejér Barna szerepelt. Utóbb, a tárgyalás folyamán, Gruden Ernő megbetegedett s helyét véglegesen Fejér Barna foglalta el. Természetesen Eötvös szerint Korniss elnök is elfogult, vérvádhívó és zsidógyűlölő volt. A két bíróról, Russuról és Fejérről, nem állítja ezt, sőt utóbbi felől nincs kétsége aziránt, hogy minden babona és vallási gyűlölködés hiányzott lelkéből. A felmentő ítéletet Eötvös Russunak és Fejérnek tulajdonítja.

„Kétségtelen – írja –, hogy mind a két szavazóbíró a fölmentést javasolta, s így arra, hogy az elnök is szavazzon, nem volt lehetőség.” (III. 208.)

A valóság az, hogy Korniss elfogultság nélküli, pártatlan, részrehajlatlan bíró volt és valótlán, hogy zsidógyűlölő, vérvádhívó lett volna. Éppoly kevéssé volt az, mint bírótársai.

A közvédat – mint már említettem – Szeiffert Ede főügyész helyettes képviselte, a védelmet pedig Eötvös, Funták, továbbá a védelemről lemondott Horánszky Nándor helyett megbízott dr. Friedmann Bernát budapesti kiváló kriminalista, dr. Székely Miksa és dr. Heuman Ignác nyíregyházai ügyvédek látták el, egymásközt megosztozva a vádlottakon és a munkaanyagot.

Solymosiné magánvádló képviselőében Szalay Károly ügyvéd, országgyűlési képviselő vett részt a tárgyaláson. Szerepe azonban csak a perbeszéd során volt, mivel a bűnvádi eljárás szerint a végtárgyalás folyamán, míg a vádat a közvédlő képviseli, semmi szava nem lehetett, tanúkhöz kérdéseket nem intézhetett, indítványt nem tehetett. A budapesti napilapok természetesen valamennyien, és néhány tekintélyesebb vidéki lap is, tudósítót küldtek a végtárgyalásra, sőt a nagyobb bécsi lapok tudósítói és egy berlini újságíró, dr. Náthán is állandóan Nyíregyházán tartózkodtak a végtárgyalás egész folyama alatt. Olyan hatalmas érdeklődés a világ minden részéről nem nyilvánult még soha meg bűnpör tárgyalása iránt. Az összes európai nagy lapok és az amerikai hírlapok is hasáboakat szenteltek naponként a pör tárgyalásáról kapott tudósításaiknak.

A budapesti nagy napilapok mind, egytől-egyig, kiváló, országos nevű férfiakat küldtek le tudósítókul. A „Pesti Hírlap” tudósítója Mikszáth Kálmán, a „Budapesti Hírlap”-é Rákosi Viktor, a „Egyetértésé” Tóth Béla, a „Pesti Napló”-é Günther Antal, a későbbi igazságügyminiszter, majd a Kúria elnöke, voltak. Mint az „Egyenlőség” tudósítója jelentkezett és kért hírlapírói belépőjegyet Korniss elnöktől Szabolcsi-Weinstein Miksa.

Természetesen Korniss – igen helyesen – megtagadta a Szabolcsi kérésének teljesítését. Annak a sajtóterméknek a tudósítóját, mely magyar bíróról olyan hangon írt, mint ahogy

cégéres gonosztevőkről szokás, nem ismerhette el Korniss Ferenc hivatásos újságírónak, aki Mikszáth, Rákosi, Tóth Béla, Günther Antal és a többiek között foglalhatna helyet. Ezért azután az „Egyenlőségében Szabolcsi fokozott gyűlölettel, tajtékzó dühvel támadta Kornisst a végtárgyalás egész folyamán.

A végtárgyalás tartamára a nyíregyházai távírdahivatal személyzetét kibővítették s még így is csak megfeszített munkával tudták lebonyolítani azt a hatalmas táviratforgalmat, amely naponta a világ minden tája felé röpítette a végtárgyalás eseményeit. Naponta átlagban 25.000 szót adott le a nyíregyházai távírda Budapestre. A hírlaptudósítók a tárgyalás egész folyamata alatt 2416 táviratot, 1,143.213 szóval, adtak fel Nyíregyházán s ugyanazon idő alatt 923 távirat érkezett Nyíregyházára, 40.811 szóval.

A városban az egész végtárgyalás folyamata alatt a legnagyobb rend és nyugalom volt. Ennek megtartására a város rendőrfőkapitánya külön falragaszokon is felszólította a közönséget a végtárgyalás kezdete előtt, de ez a figyelmeztetés akár el is maradhatott volna, mert hiszen a legkisebb jel sem mutatott arra, hogy bármilyen rendzavarás is készülne. Ugyanazzal a fegyelmezettséggel és józan higgadsággal várta a nagyközönség a végtárgyalás lefolyását és a bíróság ítéletét, ahogyan az egész vizsgálat folyamata alatt minden provokálás dacára viselkedett.

Egyedül az ifjú Stefezius: Zarándy Gáspár, kiről már fentebb szó volt, kísérelte meg Nyíregyházán az antiszemita hangulatot zsidóellenes feliratú bélyegeinek terjesztése által szítani, mindaddig, míg Gräfl főispán erélyesen nem figyelmeztette, hogy jó lesz csendben maradnia, különben kitoloncolják Nyíregyházáról.

Korniss elnök a közvádoló és védők kérelmére a végtárgyaláson a rendes jegyzőkönyvvezető mellett gyorsírókat is alkalmazott.

„Aggodalmaink voltak arra nézve – írja Eötvös (III. 165.) –, vajjon elfogulatlan lesz-e a bíróság minden tagja? Különösen voltak kétségeink az elnökre nézve. Tudtuk, hogy Bary aljegyzőt gyakran ő vezette a vizsgálatnál. Bizony gondoskodnunk kellett, hogy a hetekre terjedő tárgyalásról lehető hű jegyzőkönyvek készüljenek.”

Korniss elnöknek a jegyzőkönyvek meghamisításával való meggyanúsítana, amit Eötvös enyhén a „kétség és az aggodalom” szavakkal fejez ki, volt tehát az oka a gyorsírók alkalmazásának, amelyhez az „elfogult” elnök csodálatosképpen készséggel hozzájárult.

A gyorsírói jegyzetek alapján a „Nyírvidék” című nyíregyházi lap kiadója, Jóba Elek a végtárgyalásról napi értesítéseket adott ki „Tiszaeszlár” címen, amelyek hűen és szósz szerint közölték a végtárgyalás egész lefolyását.

Az akkor érvényben levő bűnvádi eljárási szabályok szerint a végtárgyalás azzal kezdődött, hogy a megidézettek jelenlétének megállapítása után a közvádoló előterjesztette a vádat. Ezután került sor csak a tanúk és a szakértők kihallgatására.

Korniss Ferenc a végtárgyalás megnyitása után a hallgatóságnak a csend és a rend megtartására irányuló szokásos rövid figyelmeztetése helyett, tekintettel arra a nemcsak az egész országra, hanem mondhatni az egész művelt világra kiterjedő példátlan izgalomra és érdeklődésre, amely a tisztaeszlári ügyvel kapcsolatosan megnyilvánult, szükségesnek tartotta egyrésztől visszautasítani mindazokat a gyanúsításokat, amelyekkel a bűnper folyamata alatt a bíróságot a bűnpalástolók illették, másrésztől pedig hangsúlyozni, hogy a bíróság szilárdan áll a különféle áramlatok között és nincs más célja, mint az igazság kiderítése.

„Ezen kir. törvényszék – mondotta Korniss –, valamint eddig a különböző áramlatok közepette, olykor méltatlan gyanúsítások, olykor rosszakaratú ráfogások dacára is, bírói függetlenségét teljes mértékben megtartotta, ezen függetlenségét most, az utolsó órában is megtartani igyekszik és semmi mást nem akar, mint egyedül a való, a tárgyilagos igazság kiderítését.

A törvénnyel a kezében és az igazság érzetével szívében lép a megoldás elé.

A bírói magasztos hivatás és a bírói hatalom gyakorlásának ezen tudatában és

törvényszerinti meggyőződésének megszerzése után ezen kir. törvényszék a fejleményekhez képest kimondja a legkeményebb szót, de egyúttal emberien érző keble az örömtől feldobban, ha a szörnyű vád eloszlatva lesz és ha a vádlottak övéiknek és a társadalomnak visszaadani fognak.”

„Jobb lett volna Korniss úrnak hallgatni – írja másnapi számában az „Egyenlőség”, a tárgyalásra be nem eresztett Szabolcsi Miksa sérelme miatti ádáz dühében –, mert aki szükségesnek tartja a közvéleményt külön megnyugtanni arra nézve, hogy a törvényszék kötelességét fogja teljesíteni, az legalább is beismer annyit, hogy van alapos ok az ellenkezőtől tartani.

Azt a hitet akarta kelteni, hogy nem tartozik az antiszemita bandához, hogy annál nagyobb súlya legyen a marasztaló ítéletnek. Mert Korniss úr azzal a feltett szándékkal ült oda a zöld asztalhoz, hogy a vádlottakat elítéli. Ez a feltett szándeka, ezt tudja, ezt beszéli mindenki. A programbeszéd manővrozása csak arra való, hogy az ítélet bizalmat keltsen és imponáljon.”

Korniss bevezető szavai után Szeffert terjesztette elő a közvédat.

És akkor a magyar igazságszolgáltatás történetében páratlanul álló váratlan esemény következett be. A köz vád képviselőre hivatott főügyész helyettes a vádlottak mellett védőbeszédet mondott. A vádlottak helyett a vizsgálatot és a vizsgálóbírókat vádolta meg azzal, hogy „egy középkori babona bizonyítékait hajszolta lázas buzgósággal” és a nyíregyházi kir. törvényszéket támadta, amiért az vádhatározatában rituális gyilkosság gyanúját fejezte ki. Nekirontott az Országos Egészségügyi Tanácsnak is, melynek felülvéleményét „indokkal el nem látott orákulumának csúfolta.

„Megállapítottnak vétetik a szörnyű büntett gyanúja – mondotta Szeffert –, ámde kérdem, mi volt ama büntett indító rugója? E kérdés nincs tüzetesen kifejtve a vádhatározatban, pedig nem lehet előle kitérni vagy megkerülni, mert csak annak kiderítésével lesz a gyilkosság büntettének minden konstutív eleme megállapítható, ha kimondható az: embernek előre megfontolt szándékkal megölése.

Felelek tehát ama kérdésre és kinyilvánítom, hogy a vádlottak ellen a vallásszertartási gyilkosság gyanúja forog fenn.

Midőn Szeffert beszélni kezdett, odakünn sötét felhők tornyosultak, s csakhamar koromsötétség borult a tárgyalóteremre, amelynek homályából kísértetiesen vált ki a hosszúszakállú, bozontoshajú, pájeszes, kaftános zsidók serege. Mire Szeffert beszédének utolsó mondatához ért, mintha a tárgyalóterem hangulatának túlfűtött izgalma ráragadt volna a természetre. Odakünn rettenetes égiháború tört ki. Csattogó villámlások világították be a tárgyalóterem ablakait és hatalmas, zúgó mennydörgés közben hangzottak el szentori hangon Korniss elnök kemény, férfias szavai, amellyel Szeffert beszédének tónusát visszautasította.

„Arra nézve – mondotta –, hogy az előterjesztett vádnál leginkább mentő okok használtattak, melyek főképp a védelemhez tartoznak, semmi megjegyzésem nincs.”

Az elnök szavait itt a tárgyalóterem közönségének viharos tetszésnyilvánítása szakította félbe. Bármily válogatott, intelligens és fegyelmezett hallgatósága volt is a tárgyalásnak, a Szeffert beszéde alatt felgyűlt és visszafojtott megbotránkozás és felháborodás, mint a zsilip tágítása után az áradat, tört ki az emberekből, az elnök szavaira.

Korniss a hallgatóság lecsendesítése után így folytatta:

„Azonban vissza kell utasítanom azt, mintha a törvényszéknek kiküldött vizsgálóbírója lázas tevékenységgel a föld felett és föld alatt kutatva és a holtak nyugalmát felzavarólag működött volna.

Nem ezt tette, hanem tette kötelességét!

Vissza kell továbbá utasítanom azt is, mintha a kir. törvényszék az egész vizsgálat folyama alatt, vagy annak a fejlődése folyamán, a vádban a vallásszertartási gyilkosságot tekintette volna és ezen ügyet mint ilyet kívánta volna állítani.”

Általános rokonszenv fogadta az elnök erélyes és önérzetes szavait, amellyel megvédte vizsgálóbírói működését, és visszautasította a rituális gyilkosságnak a gyanúját, amelyet a főügyészség és védelem olyannak akart beállítani, mint amely a törvényszéktől indult ki, csak azért, hogy a törvényszék elfogultságát és a vádlottak elleni vád

képtelenségét igazolja.

Amilyen nagy elismerés és rokonszenv nyilvánult meg Korniss elnöki működése és személye iránt, olyan általános felháborodást váltott ki Szeiffert botrányos szereplése.

Az egész sajtó, a kormány félhivatalosának, a „Nemzet”-nek kivételével, még a nyíltan filozemita lapok is, egyértelműleg a legélesebben elítélték, kárhoztatták Szeiffertnek azt a magatartását, amelynek csak beharangozója volt a különös vádbeszéd, s amely magatartás az egész tárgyalás folyamán a vádlottakra terhelő tanúk faggatásában, kifárasztásában, a velük szemben tanúsított nyers modorban és terrorisztikus fellépésben, továbbá a védelemmel való nyílt összejátszásban és a védelem részére mentő bizonyítékok megszerzésében nyilvánult meg.

„Ilyen az a sajtó, mely az országos közvéleményt, képviselni akarja. Gyalázat!” – háborodott fel a végtárgyalásról kizárt „Egyenlőség” (Sz. főügyész helyettes és a sajtó. VI. 26.) – így elintézve az egész magyar zsunalisztikát.

A „Pesti Hírlap”, amely pedig előszeretettel támadta igazságtalanul a nyíregyházi törvényszéket és a vizsgálati eljárást, június 20-án írja vezércikkében:

„Az a vádbeszéd, mellyel a főügyész helyettes ma előállni jónak látta, nem vádbeszéd. Vagy ha az, akkor a vizsgálóbíró és az eljáró bíróság ellen intézett vádbeszéd. Azok, akik a vádlottak padján ülnek, e vádbeszédben vádolva nincsenek, s egy külföldi juriste, bizonyára megütközve fogná kérdezni, miért ültették hát e szegény embereket oda?

S most már fölmenthetik a vádlottakat, a közvélemény, félünk, nem fogja azt approbálni. Azt fogja mondani, hogy talán politikai okokból, talán a felekezetek közti jó egyetértés kedvéért, akár miért, előre úgy volt kicsinálva a dolog, hiszen vád sem volt, maga, aki vádló tartozott volna lenni, az volt a leghathatósabb védő, s nagy csoda még, hogy a vizsgálóbíró és az eljáró bíróság tagjai ellen nem indítványozta a bűnösség kimondását mindjárt első beszédében.

Végtelenül sajnáljuk ezt a maga nemében páratlanul álló tapintatlanságot, mely arról látszik tanúskodni, hogy ebben a szerencsétlen ügyben minden ember elvesztette a fejét. De legjobban Szeiffert Ede főügyész helyettes, kiről azt állították, hogy a vádhatóságot képviseli, míg beszéde azt a hatást tette, hogy a vádlott feleket. Szerencse, hogy oly emberek ülnek a védők között, mint Eötvös Károly mert különben előre meg kellene sajnálnunk őket, hogy ők e vádbeszéd után védőbeszédeikben már aligha találnak nyomós mondanivalót.”

Június 27-én „Madártávlatból” című vezércikkében írja:

„Ha a vádlottakat felmentik, valószínűleg nem annak fogják azt tulajdonítani, hogy ártatlanságuk kiderült, hanem inkább annak, hogy a vádak rájuk nem bizonyultak, nem pedig azért, mert a vádló nem kereste. És ez öreg hiba lesz, melynek igazságszolgáltatásunk tekintélye vallja majd kárát, egyetlen ember felfogása miatt, aki nem tudta vagy nem akarta tudni, hogy mi az ő feladata, s ugyanazt csinálta, csak hogy még több hévvel, mint az a négy ügyvéd, akik ez ügyben neki ellenfelei.”

A „Pesti Napló” június 24-i reggeli kiadásában írja:

„Szereplése igazságszolgáltatási botrány, s mindenült a legnagyobb megütközést kelti országszerte, sőt még egy bécsi lap, a „Presse” is felszólal ez ellen. Az állam képviselője egy bűnpörben, ahol gyilkossággal vádlottak állanak a törvényszék előtt, a kir. ügyész, kinek a közvádló szerepe jut perrendtartásunk értelmében feladatul, neki áll, nem a gyilkosság kiderítését kísérti meg, hanem, mint a mai eset is bizonyítja, akadályokat gördít a bíróság eljárása elé, ő, a kormány képviselője, az állam judikatúrája ellen fordul, s azt az egész világ előtt pellengérré állítja, mielőtt a tárgyalás az állítólagos visszaéléseket konstatálta volna. Mi igen sajnáljuk a politikának illetlen betörését az igazságszolgáltatásba, mert az államügyészi intézményt olyannak tartjuk, melyet kár volt ily súlyosan kompromittálni. Egyébként a per lefolyására és az ítélet hozatalára, reméljük, Szeiffert úr szerepcseréje, katonáknál ezt a csatában másként szokták nevezni, éppoly kevésbé lesz befolyással, mint a sajtó cikkei, vagy a közönség hangulata.”

Az „Egyetértés”-ben Herman Ottó írt vezércikket „Tanúságok” címen:

„Vajjon ilyen körülmények között várhatunk e egyáltalában oly ítéletet, mely általánosan megnyugtató lesz.

Baj esetében egyedül a közvádlót érheti a felelősség egész súlya, mert elvitázhatatlan tény az, hogy nem áll föladatának magaslatán.

Alternatíva előtt állott, vagy megtalálta a vizsgálat, anyagában a vádra az alapot, s ekkor az anyagnak megfelelő határozott vádat kell vala emelnie, vagy nem találta meg a kellő alapot, s ekkor megszűnik a további eljárás.

De állítólag nem kellő alapon, hiányos anyagra támaszkodva ingadozó vádat emelni, ez az igazságszolgáltatás szempontjából véve abszurdum, mely a jelen esetben még veszedelmes is lehet.”

A „Budapest” június 26-án „Az eszlári bűnpör közvádlója” címen vezércikkben

foglalkozik Szeffert botrányos szerepével:

„Ugyanazon ügyészség, mely a vád alá helyezést indítványozta, most a végtárgyalás alkalmával a vádlottakat védelmezi.

Ez oly kirívó ellentmondás, melynek nemcsak Magyarország, hanem egész Európa igazságszolgáltatásában nem lelünk a párjára, amellyel sokkal többet árt az egy év óta börtönben sínylődő saktereknek, mint használ. Szeffert közvádlói eljárása valóságos önpofozás. Arcul üti a saját vádindítványát, s kompromittálja nemcsak az ügyészséget, hanem az ország igazságszolgáltatását, jogérzékét, mert amit Szeffert tesz: Ázsiában sem történik meg.

Miért nem indítványozta a megszüntetési határozatot? Hisz, erre törvényes joga volt. Miért indítványozott meggyőződése ellenére vád alá helyezést? Ila pedig bűnösöknek vélte, mily jognál fogva viszi a védő szerepét?”

A „Nemzeti Újság” június 20-án írja „Közvádló mint védő” című vezércikkében:

„Arra nem egyszer volt már és lesz is még eset, hogy a közvádló tárgyalás előtt vagy annak folyama alatt visszavonta a vádat, ha meggyőződött annak alaptalanságáról, a törvénykezési életben azonban talán páratlan, hogy a közvádló csak a vádbeszéd végén tartsa fenn a vádat, de mindaz, amit előzőleg mond, nem pusztán enyhítő, de határozottan fölmentő körülmény a vádlottakra nézve.

Szeffert beszéde után azon körülmény, hogy az ügyészség a vádlói szerep helyett a védőire vállalkozott, még jobban felébresztette a közrejátszás gyanúját.”

A „Budapesti Hírlap” június 20-án írja:

„A közvádló Szeffert úr beszéde a legsajátosabb vádbeszéd, mely valaha törvényszék előtt elmondott. Nem is tesz komoly benyomást, inkább persziflálja a maga vádlói helyzetét, semmint vádolja azokat, akik ellen vádat formulálni kiküldetett. S ha mégis vádol valakit, az nem a sakter társaság, hanem a vizsgálóbíró és a nyíregyházi törvényszék, ami igen különös dolog.

Szeffert úr szellem, találekonyosság és méltóság nélkül, egy szóval csak igen közönségesen fogott feladata megoldásához. A primitív gúny, mellyel a vizsgálóbíró és a törvényszéket megtisztelte, az elnök visszautasító nyilatkozatát provokálta.”

Utóbb „A királyi ügyész” című vezércikkében írja (VI. 25.):

„Általános, megbotrányozást kelt az országban a közvádló magaviselete a nyíregyházi törvényszék előtt. Ezen embernek neve Szeffert Ede. Megrendíti hallatlan magaviseletével az igazságszolgáltatás iránti hitet az országban.

Fővédőjeként szerepel azoknak, kiket a vizsgálati gyanúokok alapján gyilkosoknak állít.

Az államot, a kormányt azon színben tünteti fel, mintha a gyilkosságot leplezni, s a netaláni gyilkosokat szabadon eresztenei akarná.

Ő, a közvádló, mint a törvényszék ellensége lép fel és gáncsoskodásaival a bíróság eljárásának az igazság kiderítésére folyton akadályokat gördít útjába.

Illetlenségeket követ el, a védőkkel szövetkezik a terhelő tanúk konfundálására, a mentő tanúk vallomásainak könnyítésére, a törvényszék intézkedéseinek kifogásolására.

Némelyek azt hiszik, hogy a minisztérium – nem Pauler, hanem Tisza – utasítására cselekszik, ha ez igaz lenne, akkor mondják ki, hogy a belügyminiszter rendeletén) Magyarországon gyilkolni szabad. Akkor mondják ki, hogy a bíróság semmi, a politika minden!

Ez a legnagyobb erkölcstelenség, mert az összesség, az állam nevében követetik el.”

A sajtó tehát, éppúgy a liberális, mint a konzervatív irányú lapok, abban a naiv feltevésben voltak, hogy Szeffert saját meggyőződéséből cserélte fel a vádlói szerepet a védőivel. Megfeledeztek arról, hogy az ügyész utasításra jár el. Elsősorban a közvetlen felettese, a főügyész szabja meg működésének és magatartásának irányát, a főügyész pedig az állam politikai érdekei szerint köteles eljárni és irányítani alantasainak működését. Amit tehát Szeffert tett, azt Kozma főügyész utasítására és irányítására, Tisza Kálmán akarata szerint tette.

Ennek meggyőző bizonyítékául szolgálhat, hogy a kifejezetten zsidó felekezeti lapokon kívül („Pester Lloyd”, „Pester Journal”, „Egyenlőség”) egyedül a kormánypárti félhivatalos „Nemzet” kelt erélyesen Szeffert magatartásának a védelmére, igyekezve annak magyarázatát adni ilyenképen:

„Korniss törvényszéki elnök való tényt konstatált. A közvádló beszéde nem volt vádbeszéd. A közvádló vádat emel és mégsem vádol. Mérlegeli a gyanúokokat és azoknak nem tulajdonít súlyt, tényekre utal, melyekben nem hisz. Bizonyítékokra hivatkozik, melyektől megtagadja a bizonyító erőt. Miért vádol és majdnem a felmentésre plaidíroz az ügyészség? Miért nem hisz a vádban, melyet emel? Miért emeli a vádat, amelynek erősségét önmaga rombolja le? Miért állítja a bíróság elé egy szörnyű büntett képét, amelyet úgy látszik agrémnek tart?

Mert magasabb érdekek, társadalmi tekintetek, magának az igazságszolgáltatásnak legfőbb érdekei követelték, hogy a nyíregyházi törvényszéki dráma színre kerüljön. Hogy a nyilvánosság arénáján mérkőzzék egy szörnyű gyanú a védelem erősségével. Hogy a bizonyítékok és ellenbizonyítékok az ország és a világ szemeláttára mérjék össze fegyvereiket. S hogy az igazság, mely a harc eredményéből kivillandik, lesújtson minden gyanút, megsemmisítsen minden kételyt.

Ha az ügyészség megtagadja vala a vádemelést, még hitványabb gyanúsításoknak leendett kitéve, mint volt tényleg.

Ezért jelent meg az ügyészség nevében a közvádoló a nyíregyházi törvényszék előtt váddal az ajkán, kétellyel szívében.

És ha a főtárgyaláson a bizonyító eljárás oly fordulatot vesz, mely az ügyészséget meggyőzi az általa csak kétellyel emelt vád alaposágáról?

Akkor vádolni fog határozottan, komolyan, eréllyel. Akkor kétely és aggály nélkül áll be az igazságszolgáltatás sorompójába és követelni fogja a szörnyű büntett büntetését. Ellenkező esetben elejti a vádat, melyet bizalmatlanul emelt. S mindkét esetben helyesen cselekszik. Mindkét esetben kiderül az igazság” (VI. 20.).

A józan ész és a közvádoló szerepkör természete éppen a fordítottját parancsolja annak, amit a „Nemzet” igyekszik igazolni Szeffert eljárásában. A közvádoló vagy elő sem terjeszti a vádat, vagy ha vádol, akkor a végtárgyalás fejleményeihez képest fenntartja vagy elejti a vádat, nem pedig, ahogy a „Nemzet” magyarázza, hogyha a végtárgyalás fejleményei majd meggyőzik arról, hogy a vád alapos, akkor fog csak komolyan és eréllyel vádolni! Hiszen ha így fogná fel a közvádoló a hivatását, akkor nevetségessé válna az egész közvádoló tisztség.

Megmagyarázza érthetően a kormánypárti félhivatalos, miért kellett olyan vádat előterjeszteni, amelynek igazságában a vádló nem hisz! A kormányhatalom nem merte megkockáztatni a tisztaeszlári per beszüntetését a közvád elejtése útján. Ezt nem tehetette a keresztény magyarság miatt, amelynek felháborodása elsöpörte volna azt a kormányt, amely ilyen nyíltan palástolja, leplezi el a bünt! Viszont komoly vádat sem mert a kormányhatalom emeltetni az ügyészséggel a zsidóság miatt, kivált a rente konverzió hajnalán. Kellott tehát a független bíróság felmentő ítélete, hogy arra hivatkozhasson a kormány: íme a bíróság minden befolyás és külső kényszer nélkül mondta ki a döntő szót! A bírói ítélet előtt mindenkinek meg kell hajolnia. Hogy az ítélet felmentő lesz, azt előre sejtette Tisza Kálmán. Hiszen az ügyészség már Egressy Nagy László eltávolítása óta minden eszközt megragadott és felhasznált a vád bizonyítékainak megerőtlenítésére.

Szeffert azzal az utasítással ment Nyíregyházára, hogy ezt a munkát folytassa és sikerrel fejezze be.

Hogyan mérkőzhetett a „nyilvánosság arénáján”, ahogy a kormánypárt; félhivatalosa írta, a senki által nem képviselt vád a védelem erősségével, amikor a védelem főerőssége maga a közvádoló? Hogyan mérhették össze fegyvereiket a „bizonyítékok és ellenbizonyítékok ország és világ szemeláttára”, amikor a közvádoló minden energiáját az egész végtárgyalás folyamán a terhelő bizonyítékok gyengítésére, erőtlenítésére, megsemmisítésére fordította?

Tisza Kálmánnak tehát minden oka volt bizonyosra venni a felmentő ítéletet, nem a vádlottak bűnösségének, hanem csupán elegendő bizonyítékoknak hiányában.

Szócsöve, a „Nemzet”, a fentebb idézett Szeffert-mentő cikkében el is árulja, hogy a harc eredményéből milyen igazság kivillámlását várja, amidőn élesen elítélte az egész magyar napisajtó egyöntetű, kemény kritikáját Szeffert magatartása felett.

„De talán Magyarországon van oly barbár törvény – kérdezi (VI. 26., vezércikk) ismét –, amely a közvád képviselőjének föltétlen köteletségévé teszi, begy vádoljon, mielőtt büntettet és bűnösöket lát?

Ebben a perben mindeddig nem volt valódi nyomozás, valódi vizsgálat, valódi vád. A főtárgyalás helyettesíti mindezt. A nyomozás és vizsgálat hibás és hiányai elrontották az egész megelőző eljárást. Nem állapítottak meg, nem hoztak tisztába semmit.

Szeffert főügyész helyettes azért jelentette ki, hogy a vádat csak feltételesen emeli, hogy meg lehessen tartani a főtárgyalást. Annak eredményéhez képest fog azután vádolni, vagy a büntető per megszüntetését kérni. Ehhez képest azután csak természetes, hogy nem pusztán a terhelő, hanem egyszersmind a mentő bizonyítékokat is keresi. Ez a magatartás tisztességében vita tárgya nem lehet.”

„Természetes” lett volna, ha a közvádoló az igazság kiderítésének mindenekfelett fontos

érdekében a mentő bizonyítékokat „is” keresi. Ámde az volt a baj, hogy Szeffert csak a mentő bizonyítékokat kereste, sőt önmaga produkálta a végtárgyalás egész folyamán. Ez az, ami már nem volt természetes! És ha tényleg nem lett volna valódi nyomozás és vizsgálat, milyen határtalan lelkiismeretlenség és kötelességszegés az ügyésztől olyan, az egész világ érdeklődését felidéző bűnpert végtárgyalásra engedni, anélkül, hogy újabb és valódi (eötvösi értelemben) nyomozás és vizsgálat lefolytatását indítványozná.

Bejelentette a „Nemzet” azt is, hogy a Szeffert elleni támadás miatt a főügyészség sajtópereket indít.

A „Budapesti Hírlap” másnapi számában (VI. 28.) a legnagyobb magyar publicisták egyike, báró Kaas Ivor az alábbi nyilatkozatot tette:

„A kormánypárti »Nemzet« írja, hogy a kir. főügyészség Szeffert Ede hivatalos működése ellen megjelent támadások közül a »Budapesti Hírlap« hétfői vezércikke ellen is megindítja a keresetet. Hitelesnek veszem a hírt. A cikket én írtam. Meggyőződésem szerint írtam. Hogy a vádlottak bűnösök-e, nem tudom, hogy a köz vádló nem teljesíti kötelességét amint illik, tudom. A közvádló tiszte: szigorral felügyelni, hogy a törvénynek elég tétessék, s kideríteni a büntényt és a vádlottakról, ha bűnösök, hogy bűnösök, ha ártatlanok, hogy ártatlanok. A vádeljárásnál a kir. ügyész szerepe nem kétséges, s nem függ egyéni tetszésétől, van erre törvény, szokás és szabály. Megrőttem Szeffert úr eljárását, fenntartom nézetemet és felelek róla a törvényszék előtt. Remélem, hogy velem, mint vádlottal szemben, a kir. ügyészség jobban fogja teljesíteni kötelességét, mint a tisztaeszlári gyilkossággal vádlottak ellen.”

Báró Kaas Ivornak nem nyílt alkalma a vádlottak padjáról szembenézni a törvényszék előtt Szefferttel. A főügyészség sem a „Budapesti Hírlap”, sem a többi lapok ellen sajtópert nem indított. Nem lett volna tanácsos az esküdtszék bírálata és döntése alá bocsátani a főügyészségnek a tisztaeszlári perben tanúsított magatartását, de még független szakszabóság elé sem.

Szeffert azonban saját személyében mégsem érdemelte meg, hogy a támadások célpontjául szolgáljon. Igaz, hogy olyan szerepre vállalkozott, amellyel – lehet, hogy meggyőződése szerint is – az állam érdekeit szolgálta ugyan, de mindenesetre megrendítette az embereknek az igazságba és a törvények erejébe vetett hitét és nevetségessé, komolytalanná süllyesztette az ügyészi hivatást. Teljesítette azt, amit ráparancsoltak. Bizonyos, hogy Székely Ferenc vagy Egressy Nagy nem vállalkoztak volna erre a szerepre, s az is bizonyos, hogy Szeffert nem született az igazság vértanújának.

A napisajtó helyesen és igazságosan bírálta meg Szeffert magatartását, csak azt felejtette el, hogy ezért a magatartásért és azért, hogy a tisztaeszlári perben vád nem volt, végeredményben a kormányhatalom volt a felelős, nem pedig annak csupán a megbízatás értelmében eljáró exponense.

Amikor a kormányhatalomról van szó, akkor ezúttal is csak Tisza Kálmánt kell érteni, mert amint már szó volt róla, a tisztaeszlári per tartama alatt Pauler csak névleges igazságügyminiszter volt. A tisztaeszlári per fejleményéről ezután is csak Kozmától informálódott, s csak vele értekezett Tisza Kálmán. Másodszor is megtörtént az a különös eset, hogy az igazságügyminiszter és a főügyész ellentétbe kerülhettek. Az első eset, amint emlékszik az olvasó, az volt, amidőn Egressy Nagy Lászlóval történt hatásköri összeütközésem alkalmával Kozma Egressy Nagynak, Pauler pedig nekem adott igazat.

Pauler ugyanis, úgy látszik, komolyan foglalkozott azzal a gondolattal, hogy Szeffertől az ügyészi megbízatást megvonva, visszarendeli Nyíregyházáról.

„Szeffert visszahívása” című cikkében írja a „Pesti Hírlap” (VI. 26.):

„Mint illetékes forrásból értesülünk, az igazságügyminisztériumban ma délelőtt, Pauler miniszter elnöklettel, alatt, értekezlet tartatott és megbeszélés tárgyát keltezte Szeffert megmagyarázhatatlan magatartása. A tanácskozási részvevők egy része a miniszter nézetéhez csatlakozott, aki már napok óta az ingerültség és felindulás hangján beszél Szeffert működéséről és eljárását nyíltan helyteleníti. Az értekezlet más tagjai ellenben azon nézetnek adtak kifejezést, hogy inopportunistikus volna, ha a miniszter olyas pressziót gyakorolna Kozma főügyészre, hogy az kénytelen volna Szeffertet visszahívni. A közvádló bizonyára bírhat azzal a meggyőződéssel is, hogy a tisztaeszlári pörben vádlottak ártatlanok. De ha a főügyészség rendeletéből, s annak vádirata alapján elfogadta a közvádlói tiszte, akkor a meggyőződésének semmiesetre sem lett volna szabad

kifejezést adni már a tárgyalás elején a bizonyítási eljárás megkezdése és keresztülvitele előtt. Ellenkezőleg, a legnagyobb óvatossággal kellett volna kerülnie még a látszatát is annak, hogy közvádoló létére a védelem felfogását osztja. Ez nemcsak kötelességszerű eljárás, hanem okos és tapintatos dolog leendett, mely megnyugtatóan hatott volna mindenkire. Ellenkező fellépésével a közvádoló azonban természetesen az ellenkező eredményt érte el, csak növelte az izgatottságot.

A baj azonban már megtörtént, s nem hisszük, hogy Szeffert visszahívása sokat segítene.”

Pauler végül is nem akart még az ügyészi megbízás visszavonásának „ultima ráció”-jához nyúlni, abban a téves hitben azonban, hogy ő a tényleges igazságügyminiszter, szigorú hangú rendeletben intette le Szeffertet.

Másnap ugyancsak a „Pesti Hírlap” közli (IV. 27.):

„Az igazságügyminisztériumban tegnap tartott értekezletből kifolyólag még tegnap délután expresszlevélben utasítás ment Szefferthez Nyíregyházára, melyben Szeffert az ügyészi teendőket és hatáskört szabályozó törvényre hivatkozással felhívatik, hogy tartózkodjék a törvény által kijelölt határon túllépni; ne mulassza el szem előtt tartani, hogy ő jelenleg a közvédat képviseli a nyíregyházi tárgyalásnál. Az utasítás szigorú ridegséggel van fogalmazva. Ugyancsak tegnap délután expresszlevélben értesített az igazságügyminiszter megbízásából Korniss, a Szefferthez intézett meghagyásáról.

Kozma főügyésszel leiratilag tudatta a miniszter a Szefferthez küldött megintést.

Az igazságügyminisztériumban el vannak rá készülve, hogy Kozma nem fogja szó nélkül hagyni a miniszter eljárását annál kevésbé, mert a miniszter a főügyészség megkerülésével és anélkül, hogy Szeffert közvetlen főnökét tájékoztatta volna, indította útnak a dorgáló levelet. Azt meg éppen tapintatlanságnak tartják, hogy a miniszter Korniss is értesítette a Szefferthez érkezett utasításról.”

Nem is hagyta Kozma szó nélkül Pauler intézkedését. Sietett ellenkező utasítással ellátni Szeffertet. Teljes biztonsággal tehetett ezt, minden kétely és aggodalom nélkül szállhatott szembe az igazságügyminiszterrel, mert Tisza Kálmán, a kormányelnök állott mögötte, az igazságügyminiszter mögött pedig nem állóit más, csak az országos közvélemény, s a maga becsületos igazsága.

A „Budapest” június 28-án írja:

„Szeffert Kozma Sándortól szintén kapott egy levelet, amelyben a főügyész nemcsak megdicsérte a védővádoló botrányos szereplését, hanem egyúttal arra is utasítja, hogy eddigi eljárásától egy hajszálnyira se térjen el.

Ez világos és nyílt összeütközés igazságszolgáltatásunk két faktora között.”

Kozma nem csatlakozott ezúttal sem Tisza Kálmán védelmében és szolidaritásában. Tisza Kálmán nyíltan Kozma és Szeffert mellé állott és hogy Paulert a nagy nyilvánosság előtt ne dezavualják, s hogy az ennek következményeit ne legyen kénytelen magára nézve levonni, utóbb egyszerűen letagadta, hogy Pauler Szefferthez ily tartalmú rendeletet küldött volna.

Július 1-én írja a „Pesti Hírlap”:

„A kormányelnök többek előtt, kik a tiszaezlári esetet hozták szóba, kijelentette, hogy a közvádoló eljárásával teljesen meg van elégedve, s helyesli minden szavát, melyet a tárgyalás során eddig mondott. Arra a megjegyzésre, hogy az igazságügyminisztérium mégis új rendeleteket adott Szeffertnek, a miniszterelnök egész határozottsággal azt felelte:

Ha ment is az igazságügy minisztérium részéről utasítás Nyíregyházára, csak arra vonatkozhatott, hogy nagyobb rend legyen a tárgyalóteremben.”

Arról elfelejtkezett a miniszterelnök, hogy a tárgyalóterem rendjének fenntartása egyedül és kizárólag az elnök jogköréhez tartozik, s abba a közvádolónak éppoly kevés beleszólása van, mint akár a védőügyvédnek vagy akár a miniszterelnöknek!

Tisza Kálmán így másodszor is mély államférfiúi bölcsességgel simította el az igazságügyminiszter és a főügyész közötti ellentétet, hogy a kecske is jóllakjék, a káposzta is megmaradjon. Kozma elégtételt kapott és Paulernek sem kellett otthagyni a miniszteri széket. Szeffert pedig a legfelsőbb elismerés birtokában, fokozott buzgalommal folytatta védői tevékenységét. Nem törődött sem a sajtó támadásaival, sem a nyíregyházi intelligencia bojkottjával, sem az országos közvélemény felháborodásával.

A nyíregyházi ügyvédi kar keresztény tagjai Krúdy Gyula felhívására ülést tartottak, ahol elhatározták, hogy az igazságügyminisztertől külön feliratban fogják kérni Szeffert visszahívását és ellene a fegyelmi eljárás megindítását, hogy ezáltal a mélyen sértett közérzet követelményeinek elég tétessék.

„Szeffert a nyíregyházi ügyvédek ellene irányuló akciójára kicsinylőleg nyilatkozott és gúnyosan mondta,

hogy míg őt Kozma fedezi, sem igazságügyminiszterre, sem senkire nem ad semmit” („Függetlenség”, VI. 25.).

Nem is adott semmit, gépiesen végezte, amit Kozma Pestről parancsolt:

„Arcán sohasem látszik semmi – írja róla Mikszáth („Pesti Hírlap”, VI. 28.). – örökösen egykedvű. Egy csöpp izgatottságot sem áruel.”

Mezőssy László, aki Szabolcs vármegye egyik legelőkelőbb családjának tagja volt, s a megyei életben vezérszerepet vitt, Verhovay Gyulához intézett, s a „Függetlenség” július 6-i számában leközölt elkeseredett hangú levelében írja:

„Fellázad keblem és öreg ereimben megpezsdl a vér, ha Nyíregyháza közelében eső kis falusi lakomból berándulok a törvényszék termeibe, s hallanom kell azt a viseletet, melyet Szeyffert úr a sakterok érdekében elkövet. Sokszor önkéntelenül keresem ilyenkor az egyszerű kis falusi templom harangkötelét, hogy félreverte annak ütőjét, hirdessem a vidéknek: Nép, kiáltsd a kormányhoz: Kormány, tégy igazságot!”

Senki sem csodálkozhatott, ha ilyen vádló mellett a vádlottak nemcsak a legnagyobb nyugalommal várták a felmentő ítéletet, hanem olyan kihívó szemtelenséggel viselkedtek, amire példa bűnügyi tárgyaláson még nem volt.

Alig ismertem rá a végtárgyalás kitanult, az arcátlanságig vakmerő vádlottaiban azokra a meghunyászkodott és alázatos emberekre, akik a nyomozás és vizsgálat során elébem kerültek.

„Szeretném én azt a törvényszéket látni, amelyik engem elítél – mondotta védőjének nevetve Buxbaum Ábrahám a végtárgyalás előtt” („Egyetértés”, 1883 június 19).

Ugyanez a Buxbaum a tárgyalás első napján a dühtől eltorzult arccal szembeköpte a bíróság előtt Scharf Móricot, amidőn szemébe mondta a vádat, mely szerint Eszter megölésénél ő is ott volt.

Mikszáth írta június 21-én („A törvényszék előtt”. Scarron.) a „Pesti Hírlap”-ban:

„Amilyen szelíd a vádló, olyan kemény, szemtelen fickók a vádlottak. Amint ott ülnek a padokon a hevenyészett sorompó előtt, olyan nyugodtan ülnek ott az órára tekintgetvén, mintha csak valami indóházban lógnának a lábukat, várván, mikor érkezik már a vonat.

A vén Scharf csinálta az első kedélyességét – írja tovább. – Az elnök ugyanis, mikor elősorolta, ki mivel vádolható, kifejejtette valahogy a vén Scharfot, mire az sértődve ugrott fel helyéről:

– Hát én eszerint haza is mehetek? – monda kihívó gúnyal.

Amikor Buxbaumot Móriccal szembesítették, fenyegetően Móric felé indult és az őt visszatartó fogházörnek mérgesen mondta: Coki! Móric kihallgatása alatt többször közbeszólt:

– Jó tanítója volt!”

Egy másik tárcájában (június 22-én) így jellemzi a vádlottakat. Mikszáth:

„Wolner az egyetlen a vádlottak közt, aki nem kihívó, szemtelen, hanem bizonyos tiszteletet tanúsít a törvényszék iránt. Amit azon a néven nevezünk, hogy »kock fráter«, annak a megtestesülése Braun Lipót.

Fesztelenül sétál fel s alá, olyan hangon felelgetve a törvényszéknek, mintha az „Orczy”-kávéházban tartana cerclét.

Sohasem láttam még ilyen szemtelen embert – mondja megbotránkozva Futtaki a hátam megett.

Ő volt az egyetlen, aki ellentmondásba keveredett. Már már úgy látszott, hogy nem mászik ki belőle, midőn Heumann, a híres nyíregyházi prókátor jött segítségére, s egy eleven ötlettel visszazökkenette az ártatlanság kerékvágásába.

Scharf az egyedüli, aki természetes apa volt. A többi vádlottakból mind kilátszott, melyikből beszél ki Funták vagy Eötvös Károly, meg lehetett ösmerni a stílusukat. Eötvöse sokkal jobb.”

A végtárgyalás folyamán, amint az ítélet kimondásának ideje követledett, a vádlottak határtalan, vakmerő szemtelensége napról-napra fokozódott.

Solymosi Zsófi vallomása közben Lusztig Sámuel közbevág és leinti Solymosinét ilyenképen:

– Van itt ügyvéd elég, nem szükséges, hogy az anyja ügyvéd legyen. Egyébként állandó közbeszólásaival és nevetésével zavarta a tárgyalást, úgyhogy végre is az elnök rászólt:

– Lusztig, ugye magának nagyon mulatságos ez a helyzet? Lusztig ránézett és szemtelen konfidenciával felelte:

– Miért ne mulatnék, nem kerül nekem semmi pénzbe?

„Ez a rendreutasítás különben igen felingerelte – írja Mikszáth (VI. 24. „Ideiglenes celebritások”) – s az egész tárgyalás alatt „fache” volt az elnökkel és a korlátlan túli részekkel. Oda se nézett. Ebből állott megvetése. Hanem az eszlári tanúkat fixírozta,

változatosság okáért irtózatossabbnál irtózatosabb szemeket vetve Solymosinéra, s mindenféle grimaszokat csinálva.”

Ugyanilyen kedélyesen fogta fel a helyzetet Klein Ignác – a lótoló Klein –, aki a végtárgyalás 14-ik napján, július 6-án, olyan kitörő jókedvvel mulatott a tanúk vallomásain, hogy az elnök végre is keményen rászólt:

– Vigyázzon magára, oly mulatságosnak találja a dolgot?

A végtárgyalás 16-ik napján Grószberg Leó és felesége (július 9-én) Cseres Andrásnét, aki – mint arról már szó volt – Grószbergékre a csonkafüzesi hulla felöltöztetésére vonatkozóan tett terhelő vallomást, a bíróság előtt dühös átkozódások és becsmérések közepette szembeköpték, amiért is azután az elnök, a szabadlábon lévő Grószberget és feleségét 48 órai fogsággal sújtotta.

Ez a kihívó szemtelen viselkedés nemcsak a vádlottaknál, hanem a zsidó tanúknál is tapasztalható volt.

Amikor a végtárgyalás folyamán, július 17-én, a bíróság a közvádolóval, a védőkkel és vádlottakkal együtt helyszíni szemlét tartott Tiszaeszláron a zsinagógában, mint a „Pesti Napló” is megírta (július 18.):

„A parasztság általában nagyon tartózkodóan viselte magát az egész idő alatt. Egy pár asszonyt leszámítva, nem lehetett közülük senkit se látni. Ellenben a zsidó lakosság nagy számmal jelent meg és igen kihívóan viselte magát!”

Mindezt a jóhumorú Eötvös így összegezi könyvében:

„Bátran, tiszta öntudattal, sőt nagy önérzettel néztek a vád szeme közé.” (III. 185.)

Nem az ártatlanságuk tudata adta meg a vádlottaknak és cinkosaiknak a kihívó és szemérmertlenségig vakmerő magatartásban nyilvánult biztonságát. Hiszen a nyomozás és vizsgálat során még félelemtől meghunyászkodott alázatos embereknek mutatkoztak valamennyien. Az ártatlanság emelt fővel, férfias bátorsággal szól és védekezik, de szemtelenné, kihívóvá nem tesz soha.

Nem az igazság erejének győzelmében, hanem a közvádoló által képviselt államhalalom pártfogásába és védelmébe vetett rendíthetetlen hit volt, ami a köpködő bűzös Buxbaumot eltöltte, amikor nevetve mondta:

„Szeretném én látni azt a törvényszéket, amelyik engem elítél!”

III.

A VÉDŐKNEK NEM SIKERÜL ELLENTMONDÁSBA KEVEHNI MÓRICOT. – EÖTVÖS ÍZLÉSTELEN KÉRDÉSE AZ ELNÖKHÖZ. – A SAJTÓ VISELKEDÉSE A TÁRGYALÁS ALATT. – A PESTER LLOYD HAZUGSÁGAI. – EÖTVÖS VISSZAÉL KORNISS ELNÖK ENGEDÉKENYSÉGÉVEL. – BARTHA MIKLÓS TÁMADÁSA A ZSIDÓ SAJTÓ ELLEN. – A VÉDŐK TANÚKÉNT VALÓ KIHALLGATÁSOMAT KÉRIK, AMIT A TÖRVÉNYSZÉK ELUTASÍT. – A VÉDŐK EMBERTELENSÉGE PÉCZELY ÍRNOKKAL. – EÖTVÖS TÖRVÉNYELLENESEN MATEJ VÁD ALÁ HELYEZÉSÉT INDÍTVÁNYOZTA. – EÖTVÖS ALAPTALAN VÁD JAI FARKAS GÁBOR KÖZSÉGI BÍRÓ ELLEN.

A tárgyalás első napján a kir. törvényszék Szeyffert vádbeszéde és a vádlottak kihallgatása után Solymosinét mint sértettet hallgatta ki, s utána Scharf Móricnak, mint a vádlottakat terhelő gyilkosság egyedüli közvetlen tanújának kihallgatása következett.

Eötvös azzal vádolja meg Korniss elnököt, hogy szabálytalanságot követett el, mert a tárgyalás rendje az, hogy „az alaki teendők elvégzése után elsősorban a vádlottak legyenek meghallgatva. Csak azután kerülhet sor a tanúk kihallgatására”. (III. 173.)

„Az elnök nem így cselekedett – írja tovább Eötvös –, hanem előbb, semmint a vádlottak előadhatták volna mentségüket, kihallgatta Scharf Móricot, azt akarván, hogy az ő vallomása világosítsa be a tárgyalás ezután következő napjait is. (III. 174.) És még hozzá úgy intézte a dolgot, hogy Scharf Móricot az ülés bezárása felé utolsó tanúként hallgatta ki. Úgy, hogy kérdéseket már se a vád, se a védelem képviselői hozzá nem intézhettek, s a tanú tudásának forrásait s egyéb körülményeit föl nem deríthették. Scharf Móric száraz, egyszerű, rideg vallomása meg nem gyöngített erővel röppent szét a világba.”

Ahány mondat, annyi valótlan! A tárgyalásról készült gyorsírói jegyzetek alapján kiadott jegyzőkönyvből megállapítható, hogy a vádlottak kihallgatása történt meg előbb, csak Scharf Józsefnek a kihallgatása tolódt át a tárgyalás második napjára.

A holttestcsempészet vádlottainak és tanainak kihallgatása, amint látni fogjuk, az elnök helyes beosztása szerint, a végtárgyalás elkülönözött második részében történt meg.

Egyébként a tárgyalás rendjének megállapítása a végtárgyalás elnökének diszkrecionális joga volt. Az sem igaz, hogy szándékosan az ülés végére tette volna az elnök Móric kihallgatását, s így azért nem intézhettek hozzá akkor a közvádó és a védők kérdéseket.

Erre nézve a végtárgyalás naplójában szószerint a következők olvashatók:

Szeyffert: Én kívánatosnak tartanám, hogy a keresztkérdéseket ne kezdjenek meg, hogy azokat azután egyfolytában lehessen elvégezni.

Friedmann Bernát: A kereszt kérdéseket ne kezdjük meg, nehogy felmerüljön azon gyanú, hogy a további kérdésekre nézve informáltak, hanem meg legyen győződve mindenki, hogy kérdéseinkre készületlenül felel.

Elnök: Eszerint a tárgyalást a mai napra befejezem stb.

Ebből tehát kétségtelenül megállapítható, hogy nem az elnök ötlete folytán, hanem a közvádó indítványára és a védelem hozzájárulásával történt a keresztkérdéseknek elhalasztása a másnapi tárgyalásra.

„Scharf Móric úgy mondta el vallomását, mint a gyerek az iskolai feladványt – írja tovább Eötvös (III. 174.). Nyilván látszott, hogy ezt a vallomást megtanulta.”

Ugyanezt állapította meg a kiküldött sajtótudósítók nagy része is. Másnap azután, amikor látták, hogy a délelőtti 9 órától délután 2 óráig tartó kereszt kérdések tüzeiben, amikor az ország egyik legélesebb elméje, Eötvös, a legelső kriminalisták egyike, Friedmann és még három védő, meg a főügyész helyettesek voltak a kérdezők, egyetlen egy pillanatra sem jött zavarba Scharf Móric, ellentmondásba nem keveredett, s így kétségtelenné vált, hogy a betanításnak még csak a leghalványabb lehetősége is teljességgel ki van zárva, a sajtótudósítók megállapították, hogy bizony az a lecke felmondásszerű előadás, a társasági stílushoz és hanghordozathoz nem szokott gyermek beszédmodora, s olyan zseniális tanítómestert anya nem süllhet, aki a közvádó és öt védő minden feltehető keresztkérdésére előkészíthette volna, akkor, amikor mindannyiuknak egy célja volt, a gyermeket szellemileg teljesen kifárasztani, belezavarni vallomásába, s valami ellentmondáson rajtacsújni!

A tárgyalás első napján Eötvös, le akarván rontani a Scharf Móric vallomásainak hatását, az elnökhöz e szavakkal fordult:

„Méltóztassék hozzá azon kérdést intézni, hogy ezt a vallomását nem tudja versben is elmondani?”

Korniss elnök csak ennyit felelt Eötvösnek:

„A tárgyalás komolyságát ennyire profanálni nem engedem. – Erre csupán ez lehet a felelet.”

Eötvös azt írja, hogy mégis meglehetősen elérte célját, „mert a sajtó és közönség nagy része nyomban belátta, hogy jó okomnak kellett lenni arra, hogy ily értelemben szólaljak fel.” (III. 175.)

„Eötvöstől mégis erős dolog volt kissé, megkérni az elnököt, hogy mondassa el a fiúval a vallomást versben is” – írja Mikszáth. (VI. 21. A tek. törv. előtt.)

Lehet azonban, hogy akadtak, akik méltányolták ezt a bíróság tekintélyének lekicsinylését célzó ízléstelenséget.

Másnap bizony az egész sajtó és közvélemény látta, hogy a tisztaeszlári per nem boszorkányper, Móricot be nem taníthatták, s hogy nem lehet ilyen kedélyesen kezelni ennek az eszes gyermeknek vallomását, mint ahogyan azt Eötvös megkísérelte.

A „Pesti Hírlap”, amely pedig Eötvös védői fellépése óta az „Egyetértés”-sel együtt valóságos szócsöve volt a védelemnek, most már súlyos dilemmába jutott, amit élénken

bizonyít az a vezércikk, amely június 23-án „A dilemma” címen jelent meg:

„...egyiknek vagy másiknak ki kell tűnnie. A sakterek bűnösségének vagy a koholmányának. Ha bebizonyosodik, hogy boszorkánypert erőszakoltak fel Magyarországra, vagy hogy aljas bosszúnak szolgált eszközül a magyar igazságszolgáltatás, ez az igazság iszonyú szerencsétlenség súlyával nehezednék az országra.

S mily színben tüntetné fel ez az igazság a magyarországi állapotokat. Azt bizonyítaná, hogy egy őrdögi szövetség, mely nem létezhetik, tervszerű gonoszságával megejtette a magyar társadalmat, hallatlan örvénybe sodorhatta a magyar igazságszolgáltatást, hogy egy boszorkánypert folyhatott Magyarországon a XIX. század végén. Hogy a legundokabb és hihetetlen csalás a törvénykezés szent formáiba öltözött. Hogy néhány gonosztevő – ami képtelenség – felhasználhatta Magyarországon rettenetes céljára az igazságszolgáltatás közegeinek jóhiszeműségét.

Azon gonosztevők, akik az iszonyú tervet koholták, a végzeted törvényszéki drámát rendezték, színrehozták, akik Scharf Móricot fenyegetésekkel, ígérekkel az apagyilkos tanúskodásra bírták, vallomásaira betanították; ezek a legpiszkosabb büntetésekkel egyenlő arányban a vádlottak padjára kerülének. De kik lehetnének ezek, a társadalom mely rétegéből kerülének elő? Lehetséges-e maga a föltevés is? A dilemmából csak az ment meg minket, csak az menti meg az ország reputációját, ha a sakterek bűnösöknek bizonyulnak. A harc tehát nemcsak *u.* sakterek élete miatt folyik. A játékban benne van most már Magyarország jóhírveve.”

Ez nagy dolog volt. Már a „Pesti Hírlap” is hitte a végtárgyalás első napjainak hatása, s később Scharf Móric vallomása alapján, hogy a sakterek bűnösök. Ettől kezdve azután hátat is fordított illusztris munkatársának. Az óvatos Kenedy látta, hogy baj van. Úgy látszik, hogy mégis kiderül, hogy a sakterek ölték meg Esztert, s akkor bizony a „Pesti Hírlap” sok lármája a vizsgálat ellen „Quo usque tandem” című nagy vezércikkei, a bíróküldés érdekében indított nagy propagandája, mind igazságtalannak bizonyulnak, s a népszerű újságot kompromittálják az országos közvélemény előtt. Sietett hát, amíg nem késő, frontot változtatni. Amint azután a végtárgyalás utolsó napjaiban, amikor a törvényszék Móric megesketését el nem rendelte, s így nyilvánvaló lett, hogy bármily sok és erős gyanúok merült fel a végtárgyalás alatt is a vádlottak ellen, mégis csak fel fogják menteni őket, mintha mi sem történt volna, újból a lehangosabban verte a nagydobot, rendkívüli különkiadásban közölve a vádlottak felmentésének örömhírét, hangoztatva, hogy „mi eleve meg voltunk győződve afelől, hogy a tisztátalan szándéknak vissza kell vonulnia az igazság fénye elől”. (Pesti Hírlap augusztus 3-i rendkívül kiadás.)

A sajtó tehát kénytelen volt beismerni, hogy Scharf Móricot nem taníthatta be senki arra, amit vallott. A németnyelvű lapokon kívül természetesen a kormánypárti félhivatalos volt az egyetlen, amely nem restelt ilyen arcpirító hazugságot írni Scharf Móric kihallgatásáról:

„Több ízben ellentmondásokba keveredett, de ilyenkor kitérően vagy egyáltalán nem felelt. Hanem nem jött zavarba annál is kevésbé, miután a védők ily ellentmondások után nem igen faggatták” („Nemzet”, június 21).

A következő napokon, amidőn a tanúkihallgatások folytak, az elhangzott vallomások még inkább meggyőzték a sajtót és a közvéleményt arról, hogy a nyíregyházi törvényszék mégsem egy középkori babona bizonyítékait hajszolta, amint azt a bűnpalástoló társaság által megtévesztett egyes napilapok feltűntetni igyekeztek, hanem a legerősebb gyanúokok alapján folyt le a vizsgálat és szolgáltatott számos terhelő bizonyítékot a vádlottak ellen.

Korniss elnök a végtárgyalás rendjét úgy állapította meg, hogy előbb Eszter eltűnésének körülményeire, a vádlottak gyanús viselkedésére, s vitatott alibijére, a kis Scharf Samu beszédjére, Scharf Móric első kihallgatásának és beismerésének körülményeire vonatkozó terhelő és mentő tanúkat hallgatta ki. A végtárgyalásnak ez az első szaka június 19-től június 28-ig tartott. Ekkor azután a közbejött Péter-Pál-napi ünnepre és vasárnapra tekintettel, de meg arra is, hogy a végtárgyalás alaposan kifárasztotta úgy a bírácoknak, mint a vádlónak és védőknek idegeit, pár napi szünetet tartott, s július 2-án kezdődött meg a tárgyalás második szaka, amidőn azután a csonkafüzesi holttestcsempészetre, az állítólagos tisztalóki kínvallatásokra, s a holttestnek Eszterével vitatott azonosságára vonatkozó tanú kihallgatása és egyéb bizonyítékok felvétele következett.

Amint említettem, a végtárgyalás második napját teljesen lefoglalta Scharf Móric kihallgatása. Másnap, 21-én következtek a többi tanúk. E napon nagyrészt asszonyokat és

leányokat hallgatott ki a bíróság, elsősorban Eszter anyját és szolgálatadóját, Hurinét. Azután, akik Eszternek a vásárlásra megbízást adtak, akiknek a kis Scharf Samu először beszélte, hogy „a sakter bácsi” elvágta Eszter nyakát, végül a zsidó imaház szomszédságában lakó Batoriékat és Kohlmayert, a boltost. A következő napon, június 22-én, a segélykiáltásokat megfigyelő asszonyoknak, majd azoknak a kihallgatása következett, akik Esztert eltűnése napján látták, s akiknél régebben szolgálatban volt,

Eötvösök előre, meg a végtárgyalás előtt beharangozták, hogy az összes terhelő tanúk be vannak tanítva vallomásaikra. Farkas Gábort, a derék eszlári községi bírót vádolta meg Eötvös azzal, hogy a tanúképzés szövetkezet feje, s ő oktatja ki az összes eszlári tanúkat.

Az „Egyenlőségben” a végtárgyalás előtt Szabolcsi Miksa „A jelek” című cikkben ezeket írta:

„Scharf Móricot 13 hónap óta folyton arra a hamis vallomásra tanítják, mert ezen fordul meg, vajjon a sakterek helyett Baryt vessék-e börtönbe?

Tiszaeszláron egy úriember végigjárta a becitált 86 tanút, informálta, tanította, felvilágosította és kecsegtette őket, hogy a zsidók pénzéből ők, a tanúk, milyen nagy részt fognak kapni, mert hisz övék lesz az érdem, ha a zsidókat elítélik, s ha aztán a többi az országból kikergetik.”

Ki volt ez az úriember? – természetesen elfelejtette megjelölni Szabolcsi. Ha létezett volna ilyen úriember, nem valószínű, hogy annak nevét Szabolcsi úr gyöngéd kíméletből elhallgatta volna. Tiszaeszláron egyetlen ember járta végig a tanúkat. Ez az ember Szabolcsi Miksa volt. A végigjárt tanúk közül egyeseket – Vámosi Julcsát, Hatalovszky András, Szokolczay Julcsát – sikerült is ideig-óráig ígéretekkel, pénzzel a tisztesség útjáról eltéríteni, azonban hamarosan valamennyiről kiderült, hogy hamisan vallott, s visszavonták a rájuk kényszerített hazugságokat.

Mily csodálatos véletlen, hogy a végtárgyalás során egyetlen terhelő tanúra vonatkozólag sem merült fel semmi adat arra, hogy vallomásukban őket bárki is befolyásolta vagy csak befolyásolni megkísérelte volna. Ezzel szemben, amint már az eddigiekből láttuk, és még látni fogjuk, a védelemnek csaknem valamennyi tanúja utóbb vagy önként bevallotta, hogy hamisan vallott s erre őt pénzzel és ígéretekkel vették rá, vagy mások leplezték le betanításukat.

A június 21-én és 22-én kihallgatott tanúk vallomásairól a „Pesti Hírlap” így vélekedett:

„A mai tárgyalás sok tekintetben megnyugtató, mert bebizonyult ama gyanú alaptalansága, mintha az eszlári tanúk preparálva volnának. A semmi befolyás által meg nem zavart közvetlenség látszott rajtuk.

Huriné vallomása is őszintének látszott, s eloszlatta némileg a rávonatkozó különböző kombinációkat (VI. 22.).

E két napon kihallgatott tanúk valamennyien terhelően vallottak, s ennek hatása mutatkozott a sajtó nagy részénél is. Egyes lapok, a németnyelvűek és természetesen a kormányparti félhivatalos egészen más következtetéseket akartak a végtárgyalás addigi folyamából levonni.

A „Nemzet” nem riadt vissza a Szabolcsi által kiesztelt, s Eszter eltűnését Huriné rossz bánásmódjával összefüggésbe hozó otromba és együgyű mese újabb felvetésétől sem.

„Huri Andrásné – írja június 22-én – teljesen megfelel annak a leírásnak, mely ugyan sehol meg nem jelent, de amelyet őrá mindazok elgondoltak, akik a most folyó per egyetlen elfogadható megoldását előre elképzelték.”

A „Függetlenséginek és Verhovaynak letörésére alapított „Nemzeti Újság” bámulatraméltó logikával a terhelő tanúk vallomásából a vádlottak ártatlanságát látta bizonyítva:

„A végtárgyalás 5-ik napján – írja –, bár a tárgyalás eltart még vagy két hétig, már világosan láthatni azokat a szájakat, melyekből valóban érthetetlen indokból ama sűrű fátyolt szőtték néhányan egy véletlen szerencsétlenség vagy talán bűntény felé csak azért, hogy fajgyűlöletet szítva, a legsúlyosabb vád alá helyeztessék 10-15 ártatlan ember 6 el is ítéltessek.

Ily viszonyok között nem is csodálhatni, hogy az egész végtárgyalás most már teljesen a színjáték nivójára süllyedt.”

Ettől a megállapítástól már csak egy árnyalat választotta el az „Egyenlőség”-et, amelyben az élénk fantáziájú Szabolcsi Miksa folytatta fantasztikus hazugságait ilyenképen:

„A tegnapi tárgyalás eredményei lesújtólag hatottak a rituális bünt csináló banda itt időző vezéreire. Verhovay izgatottan monda Barynak: „Ezt nem jól csinálták! Még baj is lehet ebből!” Bary a tárgyalás alatt

halásápadtan hallgatja a tanúk mentő vallomásait és folyton törli verejtékét.” (A leálcázás előérzete, június 22-én, 27. sz.)

Hatalovszky vallomásra, akivel azt akarták bizonyítani, hogy Esztert eltűnése napján, még délután is látta, s aki ezt a vallomását később, amidőn kiderült róla, hogy hamis vallomást tett, visszavonta, most ezt írta az „Egyenlőség”:

„... nagy megelégedésünkre szolgál, hogy valahára sikerült egy igaz szót is hallanunk azon tanúk ajkáról, kiket a rituális bűncsináló banda egész éven át tanított, oktatott, dédelgetett és támogatott.” (Június 22.)

Június 23-án írja ismét:

„De ha Scharf Móric bestiális magaviselete, a tanúk zavara és ellentmondásai figyelmen kívül hagyatnának is, akkor ott van egy másik tényező, a banda, melynek szemtelen magaviselete minden kétséget kizáró módon tanúskodik a vádlottak ártatlansága mellett. Henter Júdás-csókjai, Bary lázas verejtékezése, Ónody brutalitásai és Vay izgatása (!) összevéve olyan klasszikus bizonyítékot szolgáltat, melyet el nem disputálhatnak az antiszemitizmus szószólói.”

Az „Egyenlőség” így kísérelte meg elterelni a figyelmet a terhelő tanúk vallomásairól. A terhelő tanúk vallomásait híven közlő sajtótudósításokat egyszerűen hazugságnak, ferdítésnek nyilvánította a tárgyalásról kizárt Szabolcsi.

„... a tárgyalás leírására kiküldött gyorsírókat is hálójába kergette a banda – írja (június 22). – A sürgönyök, melyek a budapesti lapoknak a gyorsiroda részéről küldetnek, antiszemita szellemben szerkesztetnek. A tudósítások ferdítésektől hemzsegenek és nem tükrözik vissza a tárgyalás minden mozzanatát.”

Scharf Móricnak és a két napon át kihallgatott terhelő tanúknak vallomása után nagy volt a kétségbeesés és az elkeseredés nemcsak a magyarországi, hanem a külföldi zsidóság körében is.

A „Nemzeti Újság” június 22-i számában bécsi tudósítójának egy június 21-én feladott táviratát közli a következő tartalommal:

„A helybeli tőzsdén ma este egész határozottsággal beszéltek, hogy Rotschild Albert báró Szapáry gróf magyar pénzügyminiszterhez táviratot intézett a tiszaezlári bűnper tárgyában. Miután megbotránkozását fejezi ki a tárgyalás vezetése ellen, körülbelül ezeket tartalmazza a sürgöny: «A túlnyomóan zsidó elemekből álló pénzpiac eszközeivel oda akar hatni, hogy a magyar állampapírok oly nivóra szállíttassanak le, mely megfelel a magyar igazságszolgáltatásnak. Kifejti továbbá, hogy egyedül azon körülmény, hogy becsületszavát adta a pénzügyminiszternek, miszerint a rente-konverziót végrehajtja, bírja arra, hogy egész hatalmával ellensúlyozza az áramlatot és ennek köszönheti Magyarország, hogy a magyar rente nem áll 60-on alul».”

A bűnpalástolók látván, hogy a nyíregyházi tárgyalás egyre súlyosabb gyanúokokat szolgáltat a vádlottak ellen, így kísérelték meg terrorizálni a törvényszéket, s főként Korniss Ferencet, nehogy a vádlottakat elítélni merjék.

A külföldi sajtó és a külföldi pénzpiacok útján akarták Tisza Kálmánt abba a kényszerhelyzetbe hozni, hogy végül is kénytelen legyen beleavatkozni a perbe, megsérteni a bírói függetlenséget, s legalább is más törvényszéket delegáltatni a tárgyalásra.

Tudták, hogy a rente-konverzió végrehajtása óriási nagy pénzügyi érdeke az országnak. Évi 2 millió forint megtakarítást jelentett az államnak. A kiegyezés óta a Rotschild-csoport közvetítette az államnak a kölcsönöket, s helyezte el az állampapírokat külföldön. Az idézett közlemény szerint – feltéve, hogy az a valóságnak megfelelt – Rotschildékat sikerült félrevezetni és beavatkozásra bírni. De ha nem is volt igaz a beavatkozásról terjesztett hír, a terrorizálásra alkalmasnak látszott.

Hogy Tisza Kálmánnál célt érhessenek, a tárgyalás vezetése miatt hevesen támadták Kornissot.

A „Pester Lloyd” június 22-én esti kiadásában azt írta, hogy „a tárgyalás hallgatósága olyan erőszakosan és fenyegetően viselkedik, hogy a bíróság ítélkezésének és a védelemnek szabadsága a legnagyobb mértékben veszélyeztetve van. Tisza Kálmánt hívja fel tehát, hogy gondoskodjék a rend fenntartásáról, melyet a törvényszéki elnök állítólag nem tudna fenntartani. Megvádolja továbbá a bíróságot, hogy visszavonuláskor tanácskozásait abban a szobában tartja, ahol a női hallgatóság ül.

A „Pester Lloyd” vádjaiból természetesen egy szó sem volt igaz. Még Eötvös is szükségesnek tartotta a védelem érdekében a június 23-i tárgyalás kezdetén „téves állítás”-nak

minősíteni a „Pester Lloyd” vakmerő hazugságait.

„A védelem részéről kijelentem – mondotta –, hogy a védelem semmi oly felindulást vagy zajos jeleneteket még nem vett észre, mely a védelem szabadságát itt korlátozni képes lehetne. A védelem részéről erős meggyőződésem az, hogy a törvényszék elnökének vezetése alatt mind a bíróság függetlensége, mind a védelem szabadsága teljesen meg lesznek óva.

Ebben a meggyőződésben nem is csalódhattak sem Eötvös, sem védőtársai. A védelemnek olyan korlátlan szabadságot nyújtott Korniss az egész végtárgyalás folyama alatt, ami egyenesen páratlan volt a magyar igazságszolgáltatás történetében.

Eötvös is kénytelen elismerni könyvében, hogy „a vádlottaknak és tanúknak minden okos szabadságot megengedett, s a védők minden alkotmányos jogát teljes tisztelettel érvényesülni engedte”. (III. 179.)

Emiatt egyes lapok meg is támadták Kornisst. A „Magyar Állam” írta június 28-án:

„Bele vagyunk kényszerítve azon helyzetbe, hogy hazánk igazságszolgáltatásának szégyenével töltsük be lapunk legnagyobb részét a hallatlan huzavona tárgyalás egész tartama alatt. Nincs példa az összes országok judikatúrájában arra, ami nyolc nap óta Nyíregyházán lejátszódik. Sehol másutt meg nem engednék azt az émelygős idővesztést.”

A „Függetlenség” sem vette jó néven ezt a túlságos engedékenységet. Július 9-én írja: „a törvényszék a legutolsó szörszálhasogatás körül is készakarva előzékeny a védelem iránt”.

Annyi vád és gyanúsítás után, ami a nyíregyházi törvényszéket öt negyedéven át érte, indokolt volt Kornissnak ez a magatartása. A védők – különösen Eötvös – vissza is éltek, mint látni fogjuk, a nagy szabadsággal a legteljesebb mértékben.

A „Pesti Napló” írja június 29-én:

„Az azonban más kérdés, hogy mily nyomokat hagy a bünper tárgyalása a közvéleményben. És erre nézve a védelemnek, különösen Eötvösnek túlhajtásai nagyon rossz szolgálatot tettek, mert teljesen feleslegesek voltak.”

Kornisst teljesen hidegen hagyták a sajtótudósítások. Úgy ült végig az elnöki székekben, mint a pártatlan, részrehajlatlan bíró klasszikus, ércebeöntött alakja.

Mikszáth írja róla („Pesti Hírlap”, jún. 22.):

„Az elnök nagy erélyt és nagy tapintatot mutatott a tárgyalásnál s oly rendkívüli éberséget, aminőt még sohasem tapasztaltam. Nem közönséges ember!”

Az „Egyenlőség” naponta szórta rá a rágalmakat és fenyegetéseket, de Korniss természetesen semmit sem törődött a piszkolódással, s a legvadabb terrornak is keményen ellenállott.

„Egy gyöngye hajszálon függ a leálcázás bosszuló Damokles-kardja. Minden pillanatban leszakadhat – írja az „Egyenlőség” június 26-án –, hogy sújtsa, ki a bandának bünpalástoló szolgálatokat teljesített. Korniss urat veszély fenyegeti. Mi figyelmeztetjük erre, mikor még menekülhet.”

Majd július 3-án írja (35. ez.):

„Bary úr még beleesik abba a verembe, melyet másnak ásott, ha ma nem, akkor holnap, de nem fog menekülhetni a felhalmozott bünanyag alól.

Miképp fogja Korniss úr akkor igazolni Bary ellen eddig tanúsított kíméletét?

Most az ideje. Most kellene Korniss úrnak őt átengedni az igazságszolgáltatásnak. A tárgyalás után már úgysem fog az többé tőle függni.”

Július 5-én „Más törvényszék” című cikkében a bünper letárgyalására más törvényszék delegálását követeli, miután „a törvényszéki elnök bebizonyította, hogy nem képes rendet tartani”. (37. szám.)

Miután látták, hogy Korniss semmit sem törődik a támadásokkal, megkísérelték a külföldi sajtót fellármázni, hogy az igazságszolgáltatás meghurcolása útján kényszerítsék Kornisst a védelem érdekeinek oly mértékű méltánylására, mint azt Szeffertnél látták:

A legvadabb hazugságokkal töltötték tele a világsajtót. Az „Egyetértés” június 26-án írja:

„Egy bécsi lapnak Nyíregyházáról a következő badarságokat sürgönyzik: «Budapestről érkezett hírek szerint hihető, hogy már a közelebbi napokban egy királyi biztosság érkezik ide, amely a pör vezetésére fel fog ügyelni (!). Törvényszéki hivatali körökben mélyen érzik, hogy a magyarországi igazságszolgáltatás jó hírnevének milyen rendkívüli hátrányára válnak azok a nagy hibák, miket a vizsgálat és a tárgyalás alatt elkövettek. Bary vizsgálóbíróról azt beszélnek, hogy mihelyt valamelyik tanúnak a vallomása a vádra nézve nem kedvező, Henter várnagyot, Scharf Móric mostani gyámját, a tanúk számára fenntartott szobába küldi, hogy a következő tanút

előkészítse arra, hogy előzőjének hibáját jóvátegye».

A „Budapesti Hírlap” június 27-én „A külföldi sajtó és Tiszaeszlár” című cikkében idézi a „Wiener Extrablatt” 1883 június 24-i számából a következőket:

„Hogy mily hallatlan eszközöket alkalmaznak, hogy a fiúnál (Scharf Móric) zabolátlan életmód nyújtása által nyomorult helyzetének tudatát és a bűnbánatot felgerjedni ne engedjék, a következő irtóztatós tények bizonyítják: Scharf jelenlegi gondnoka, Henter portás, a fiút elkísérte egy nyilvános házba, hol egy leány azzal dicsekedett, hogy a kis koronatanúnak ő a szeretője és egy tekintélyes hölgyről nyíltan beszél, hogy ő az, aki Móric iránti rokonszenvét kimagyarázhatatlan módon tanúsította.

E gyalázatot azért idézzük – teszi hozzá a „Budapesti Hírlap” –, hogy a fegyvereket jellemezzük, melyekkel harcolnak. Ezer hazugság kevés, mit világgá kürtöltek.”

Ennek a „Wiener Extrablatt”-nak Löwi nevű tudósítóját egyébként Nyíregyházáról a rendőrség kitiltotta gyalázatos tudósításai miatt.

A „Journal Débats” párizsi lap Nyíregyházáról inspirált vezércikkében azt írja, hogy a per tárgyalása a középkor sötét idejébe helyez vissza bennünket.

A „Temps” szerint:

„E törvényszéki eset a középkor törvényszéki irataiból van véve, amelyet a vallási és faji fanatizmus ébresztett fel.”

A „Neue Wiener Tagblatt” írta:

„Midőn a tiszaeszlári ügyet kezébe vett” – Vcrhovay –, az ügy oly pompásan állott, hogy Bary úr és társai mindennap pezsgőztek. Midőn Eötvös legelőször meglátogatta a törvényszék elnökét, a pezsgőzések is véget értek.”

A „Republique Française” párizsi lap felveti a kérdést, vajjon „a magyar kormány a gyűlöletes tragikomédiának rendezőit nem leplezhette volna-e le”?

A „Nemzet” sietett leközölni mindkét lap cikkét.

A „Pester Lloyd” leközölte a „Times”-nek a tiszaeszlári bűnpörről írt cikkéből a következő, Scharf Móricra vonatkozó részt:

„Bár maga is zsidó, elhittették vele, hogy a zsidóknak ernbrevés kell rituális célokra és így eltöltik őt is ama kiolthatatlan gyűlölettel, mely mindenüvé elkíséri a zsidókat, hol keresztény fanatizmus (!) újra felébreszteni képes a babonát.”

A „Pesti Hírlap” június 27-én, „A külföld véleménye” című vezércikkében felháborodva tiltakozik a külföldi sajtó rágalmai ellen.

„Az elmaradt, a középkorban járó Magyarországnak”, ez most a jelszó az összes nyugati sajtóban.

Pirulva kell beismernünk, hogy saját emberségünkben egyetlen évi költségvetésünk kiadásait sem tudjuk egészen fedezni. A külföld jó véleményére tehát rászorulunk. Kölcsöneink sikere, a magyar állampapírok kurzusa jelentékenyen függ attól, mily vélemény uralkodik felőlünk Parisban, Londonban, Brüsszelben, Amszterdamban. Ez azonban nem lehet rá ok, hogy a külföldi sajtó gorombáskodásait zsebrerakjuk, hogy mikor jogtalanul bántanak bennünket, félénken meg lapuljunk.

„... A magyar állam szempontjából a tiszaeszlári vérvád egyszerű büntetőper, melynek megindítása a hatóságok részéről az igazságszolgáltatási és a társadalom iránti kötelesség volt. Ha Bretagneban vagy Írországnban hasonló körülmények között eltűnik vala egy fiatal leány, per indult volna Franciaországban is, Angliában is egyaránt.”

Július 4-én ugyanilyen és az országos közvéleményt híven visszatükröző hangon írja „Zűrzavar” című vezércikkében:

„Gondoljuk meg, hogy a német nyelven megjelenő magyarországi lapok e per alkalmával mind ritkított, feltűnő betűvel közlik, amit a nyíregyházi vizsgálat és bírói eljárás kompromittálására alkalmasnak ítélnék. Nem bánják ők, ha a külföld, ahova az ő szavuk elhangzik, ez egy perből ítéletet fog alkotni az egész magyar igazságszolgáltatás fölött s magát a magyar társadalmat, a magyar nemzetet is abból lesz hajlandó megítélni. Oly kommentárokkal kísérik a tárgyalást, melyek alapján a másfelől nem informált külföldi ember nem is Ázsia szélére, hanem kellő közepére fog minket helyezni. Ez eljárást határozottan hazafiatlannak kell kárhoznunk.”

A külföldi sajtót a magyarországi németnyelvű lapok, a „Pester Lloyd” és társai informálták így szándékosan, hamisan. Ezek a németnyelvű lapok éppúgy, mint az „Egyenlőség”, a végtárgyalás gyorsírói jegyzetei alapján készült tudósításokat nyilvánították hamisnak és a végtárgyaláson kihallgatott tanúk vallomásainak részben elferdítésével és részben elhallgatásával, illetve hamisnak nyilvánításával, úgy akarták feltüntetni, mintha a végtárgyaláson terhelő bizonyítékok egyáltalán nem merültek volna fel. Ezeknek a tudósításoknak hazafiatlan, nemzetgyalázó és rágalmazó hamisításait ugyanígy elítélte a többi

tisztességes magyar napilap is.

A „Magyar Korona” június 28-án a közvélemény misztifikációja ellen a következőképpen tiltakozott:

„A tárgyalás lefolyásáról majdnem minden idegenajkú lapban hazug relációkat és még hazugabb konklúziókat találunk, amiben a rendszeresség félreismerhetetlen. A főcél ebben az, hogy azon esetre, ha az ítélet nem úgy ütne ki, ahogy akarnák, ráfoghassák Magyarországra, hogy bírói igazságtalanul ítélték. A külföldi lapok, fájdalom, ezen rendszeresen üzött ferdítésekből merítik az ügy lefolyásáról tájékoztatásukat.”

A „Pesti Napló” június 29-én írja:

„A német hírlapirodalom magatartása is igen elkeserítőleg hat. Ha a német, lapok tárgyilagos nyugalommal várják be a per eredményét, az általuk védett, ügynek is sokkal jobb szolgálatot tesznek, mint aminőt most értek el, midőn a célzottán egészen ellenkező impressziót hagynak hátra.”

A „Magyar Korona” június 27-én „Hogyan piszkolják az országot a külföld előtt” című vezércikkében írja:

„Mindenesetre feljegyzésre méltó, hogy a tiszaezlári eset tárgyalása alkalmából azok a nagy patrióták, kik mindig büszkén hirdetik, hogy azért, mert ők német nyelven írnak, szívökben ilyen meg amolyan magyarok, nem átallják Magyarország jó hírnevét a külföld előtt oly módon befeketíteni tendenciózus rá fogásaikkal, melyekkel igazságszolgáltatásunkra a becstelenség bélyegét szándékosan ütik. Furcsa patriotikus hivatás. A külföld előtt mocsokba tiporják Magyarországot, idehaza pedig ápolói a germanizációnak.”

Az „Egyetértés” is mélyen felháborodott a „Pester Lloyd” és németnyelvű laptársainak alávaló célzatú ferdítéseivel s a magyar igazságszolgáltatás újbóli bemocskolására irányuló tendenciáján és szórói-szóra átvette a Bartha Miklós szerkesztésében megjelent „Kolozsvári Ellenzék” alábbi közleményét, amely a „Pester Lloyd”-ra vonatkozóan ezeket írja:

„Megjegyzései, miket a nyíregyházi tárgyaláshoz fűz, valóban bosszantóak. Elfogultabb nem lehetne a legrajongóbb sakter sem. Szerinte, amit a keresztényvallású tanúk vallanak, mind sült hazugság, amit pedig a zsidók vallanak, az mind napfény, tiszta igazság. Szerinte a keresztény tanúk mind összejátszanak, a zsidó tanúk mind kifogástalanok. Ha a keresztények mindnyájan úgy viselnék magukat egy irányban, miként a «Pester Lloyd» viseli magát más irányban, két hét alatt kiütne Magyarországon a vallásháború, aminek bizony nem a keresztények vallanak kárát.”

Mit várhatott volna a magyar közvélemény a „Pester Lloyd”-tól és a többi németnyelvű laptól akkor, amikor a Rotschild-csoport rossz kedélyhangulatától megijedt és a rente-konverzió sikerét féltő kormány félhivatalos lapjában és könyomatosában a legfelháborítóbb ferdítésekkel, célzatos hírekkel igyekeztek a közvéleményt megtéveszteni?

A félhivatalos június 22-én írja:

„Mind világosabb lesz minden elfogulatlan előtt, hogy ezidőszerint a nyíregyházi törvényszék előtt egy komédia folyik le. Egy vád emeltetett egy 14 éves fiú víziója alapján.”

„A zsidó lapok magatartását értjük – írja a »Magyar Állam« június 26-án »A kir. ügyész és az eszlári ügy« című vezércikkében –, de már a félhivatalos lap magatartását nem tudjuk megérteni. Mi indokolja ott azt a kardcsörtető dühös saktervédelmet?”

Látva, hogy Korniss nem hajlandó az „Egyenlőség” kívánsága szerint a vizsgálóbíró fejét tálcán nyújtani a bűnpalástoló szövetkezetnek, s hogy nem hajlandó a nyomozati és vizsgálati eljárást dezavualni, sőt ellenkezőleg, azzal a legteljesebb szolidaritást vállalja, a vizsgálati eljárás és az én személyem lett ismét a támadások célpontja.

Bizonyos formai szabálytalanságokat akartak kideríteni, hogy azután az eljárások, a tanúvallomások és egyéb vizsgálati cselekmények hitelességét, erejét és értékét megdönthessék.

Június 29-én a félhivatalos könyomatos, a „Budapester Correspondenz” az alábbi valótlan és célzatos táviratot adta le a napilapoknak:

„Azután a vizsgálati jegyzőkönyvek olvastattak fel, miközben a védőknek többször nyílik alkalmuk azoknak tartalma és alakjára nézve megsemmisítő megjegyzéseket tenni és Bary eljárását ostorozni. Több helyen a védők derült han gultatba esnek, mely a hallgatóságra is átragad.”

Június 23-án, a végtárgyalás negyedik napján történt, hogy a tiszaezlári főbírótól jelentés érkezett a főszolgabíró és alispán útján, hogy Cseres Andrásné fontos körülményről, a csonkafüzesi hulla ruháinak szállításáról és a zsidóknak az Eszter eltűnése napján tanúsított viselkedéséről vallomást akar tenni.

Amint már arról szó volt, Korniss kiküldött engem Cseresné kihallgatása végett, s én erről Szeffert rögtön értesítve, ki is mentem, órák hosszat vártam Szeffert kiérkezésére, ehelyett azonban Kornisstól kaptam utasítást, hogy a kihallgatás foganatosítása nélkül rögtön térjek vissza. Közben ugyanis az történt, hogy Szeffert tiltakozott kiküldetésem ellen, természetesen a védőkkel egyetértve, minek folytán Korniss úgy határozott, hogy Cseresné a törvényszók fogja kihallgatni.

Erről a kiküldetésemről a „Nemzet” ezt a célzatos, valótlan hírt közli június 25-én: „Bary József vizsgálóbíró két órán keresztül kihallgatást tartott. Ma reggel Ónody Gézával visszatért.”

A „Budapester Correspondenz” ugyanezt a valótlanúságot ekként variálja:

„Bary ma 5 órakor Ónody képviselő kíséretében ide visszatért, Ónody és társai új szalukat szönek a bünper várakozásuknak meg nem felőli menetének fel tartóztatása és a nép izgatása céljából.”

Természetesen egy szó sem volt igaz abból, hogy Ónody Gézával tértem volna vissza. A cél azonban az volt, hogy úgy állítsák be, mintha hivatalos küldetésemben az antiszemita Ónody kísérne és befolyásolna.

A „Nemzeti Ujság”-ban bizonyos Tóth Gáspár vezércikkezik a vizsgálóbírói szabálytalanságokról (július 8-9):

„A vizsgálóbíró – írja – hibát hibára halmozott. Vizsgálati jegyzőkönyveit egyedül vette fel, holott a vizsgálatoknál jegyzőkönyvvezető alkalmazását a gyakorlat éppúgy megköveteli, mint az ez irányban kibocsátott rendeletek és szabályok. Kihallgattatott a vizsgálóbíróul alkalmazott aljegyző ötéves gyermeket, holott annak tanúsodási képtelensége inég laikus előtt is kézzelfogható bizonyosság. Belevonta a vizsgálóbíró, mint segédkező hivatalos személyt, a közigazgatási csendbiztost, kinek pedig a vizsgálatnál abszolúte semmiféle szerepköre nem lehet. A vizsgálat folyama alatt hírlapi polémiákba bocsátkozott, ami szelíden bírálva, a lehető legnagyobb tapintatlanság a vizsgálóbíró részéről akkor, amikor a vizsgálatot még folytatja, amidőn az ügy még bíróság által eldöntve nincs.”

Az újságírói felületességnek és lelkiismeretlenségnek tipikus példáját adta Tóth Gáspár úr, aki többek között összetévesztette, felcserélte a személyemet Egressy Nagy László alügyésszel, amikor hírlapi polémiákról beszél. Én ugyanis a tisztaeszlári per egész folyama alatt soha nem nyilatkoztam egyetlen újságnak sem és nem polemizáltam senkivel.

A védelem látva a terhelő tanúk felvonulását, vallomásaiknak hatását a közvéleményben, természetesen kikészített hamis tanúknak nyilvánította valamennyit, akiket a nyomozás és vizsgálat folyama alatt én kényszerítettem hamis vallomásra, s most a végtárgyalás ideje alatt az csalán községi főbíró, Farkas Gábor tartja őket össze.

A végtárgyalás első napjain én is a hallgatóság között voltam, s ott ült Farkas Gábor is. Eötvöséknek akkor az az ötletük támadt, hogy a terhelő vallomásokat az én jelenlétemnek és befolyásomnak tulajdonítsák.

„E vallomások eredeti ötlete Barytól és társaitól származott – írja Eötvös és hozzáteszi: Minden tanú jóhiszeműleg vallott, Minden tanú szentül hitte, hogy az az igazság, melyet ő állít, de azért minden terhelő tanú vallomása tárgyilag hamis volt” (III. 167.).

A végtárgyalás tanúi a tárgyalóterem végén, a közönség hátamegett levő ajtón jártak be, amely szemben volt azzal az emelvényel, ahol a bíróság foglalt helyet.

A tanúk tehát, mikor bejöttek a tárgyalóterembe, legfeljebb a hátamat láthatták s amint a közönség sorai közt elhaladva, a bírói emelvény elé, a bírósággal szemben álltak, akkor pedig ők fordították a hátukat felém.

Ugyanez volt a helyzet Farkas Gáborral szemben is. Egyenesen nevetséges volt tehát, hogy a védelem részéről Friedmann Bernát felszólalásában „ceterum censeo”-ként követelte, hogy a tárgyalóteremből távolítsanak el.

Az elnök természetesen megtagadta a jogtalan kérelem teljesítését azzal, hogy „az efölötti határozat a kir. törvényszékhez, mint ilyenhez, nem tartozik. A szabályok azt mondják, hogy a tárgyaláson felnőttek, kivéve azokat, akik tisztességtelenül jelennek meg, résztvehetnek. Más kivételről a szabályok nem szólnak”. (Június 26.)

A védők azonban ötletekben nem szűkölködtek. Szeffert által indítványt terjesztettek elő

úgy a Farkas Gábor, mint az én tanúkenti kihallgatásom iránt. Akinek ugyanis tanúkenti kihallgatását a bíróság elrendeli, az, az eljárási szabályok szerint, nem maradhat a tárgyalóteremben kihallgatásának megtörténteig. Farkas Gábor tanúkenti kihallgatását a bíróság elrendelte s így őreá vonatkozóan a védők célt értek. Velem szemben más volt a helyzet. Hivatalos személyek ugyanis oly ténykörményekre nézve, melyeket hivatalos eljárás közben észleltek, tanúkul ki nem hallgathatók, hanem hivatalos jelentéstételre szoríthatók.

Ennek dacára Szeffert és az összes védők kérték a tanúkenti kihallgatásomat Scharf Móric kihallgatásának körülményeire nézve.

Megbotránkoztató volt, hogy jogászok, kivált olyan kiváló hírben álló jogászok, mint Eötvös és Friedmann, ilyen indítvánnyal kompromittálták magukat.

Elvonatkoztatva a tisztaeszlári pertől, képzeljen el az olvasó egy rablógyilkost, aki vizsgálóbíróját a törvényszék elé állítaná és ott kérdéseinek keresztüztüzebe szorítaná, sőt egyenesen megvádolná.

Nem is említve a jogászi és igazságszolgáltatási szempontokat, józan ésszel elképzelhető-e ez?

Ha a vizsgálóbíró eljárása hiányos, vagy homályos, a közvádó és a védők kérhetik a vizsgálat kiegészítését, ha a vizsgálóbíró hibát, vagy mulasztást követ el, ám bűnhődjék érte, de a megtorlás nem lehet annak a végtárgyalásnak a feladata, amely éppen a vizsgálat anyaga és tárgya felett folyik, hanem egyedüli útja csak a perorvoslat, vagy a vizsgálóbíró ellen indított fegyelmi vagy büntető eljárás.

Mindezt igen jól tudták Eötvösök, jól tudták, hogy az eljárási szabályok szerint a vizsgálóbíró nem lehet tanú abban az ügyben, amelyben ő teljesítette a vizsgálatot. A vádlottak szabadulása és a bűn elpalástolása érdekében azonban nem volt az ő szemükben lehetetlenség, képtelenség, nem volt szabály. . .

A törvényszék természetesen a közvádó és védők kérelmét elutasította, kimondván, hogy:

„Bary vizsgálóbírónak, mint ilyennek, ténykedése és eljárásának eredménye az általa vezetett vizsgálati iratokban feltüntetve és előadva lévén, etekintetben tanúskodása nem szükségeltetik.

A kérelmet annál is inkább mellőzni kellett, mert ha a vizsgálóbíró az általa megejtett vizsgálatban mulasztást, sőt szabály- és törvény-ellenességet követett volna is el, azok iránti kihallgatása sem tartozik a végtárgyalás körébe.” (Június 26.)

Ennek dacára Friedmann, általános derűtség között, még jónéhányszor kifogásolta, hogy a hallgatóság soraiban vagyok. Pedig Friedmann volt a védők között a legjózanabb, a legmérsékeltebb.

„A védők közül kimagaslik dr. Friedmann – írja a «Pesti Napló» június 22-én reggeli kiadásában –, Eötvös Károly csak bőbeszédű, hosszadalmassá teszi a tárgyalást anélkül, hogy legkevesebb is hozzájárulna az ügy fölfejtéséhez.

S midőn ma Solymosinétől azt kérdezte, bír e tudomással arról, amit róla az «Augsburger Allgemeine Zeitung» írt, mindenesetre nem mindennapi jelét adta találékonyságainak.”

Eötvösnek a végtárgyaláson vitt védői szerepéről Mikszáth ad kitűnő jellemzést:

„Ha szól, mindig okosat mond, mert ha bolondot mond is, olyan pompás dialektikája van, hogy rögtön be tudja bizonyítani, milyen bölcs dolog volt az. Az eszlári per sokat ártott neki népszerűségében: de szerencséje van, Szeffert visszaszerezte azt neki apródonkint. Mert a rosszat is tűrhetővé teszi a rosszabb.

Eötvös kézzel lábbal védi, akit véd. Neki nem elég, hogy kifáragja a védbeszédet, hogy ébren van örökké a tárgyaláson, hogy kinézi a tanúkból gondolataikat is, ő az asztalnál borozás közben is véd és pedig mindenféle eszközzel.

Ezek közül nem utolsó az, hogy adomákat komponál az antiszemiták ellen s azokat kiröpíti a jámbor újságírók közé. Azoknak az csinálja meg a hangulatot legjobban.”

A védők taktikája, a terhelő tanúk vallomásainak nagy hatása folytán, abban merült ki, hogy hajhászták a formahibát és mindig kicsinyességekben akadékoskodtak, mint akik maguk sem bíznak védenekik ártatlanságában. Amint azt a „Függetlenség” is panasolta július 10-i

számában:

„A védelem magatartása felháborító volt. Hangos megjegyzéseket tesznek a tanúkra, a terhelő tanúkat hamisaknak állítják, a közönséget a tanúkkal való összejátszással nyíltan vádolják s ha az elnök figyelmezteti őket, jogait kétségbevonják.”

A védők, akik eredmény nélkül kísérelték meg hamis tanúkkal igazolni Scharf Móric bántalmazását és a holttestcsempészet tanúinak kínvallatását, a végtárgyaláson önmaguk végezték a legembertelenebb kínvallatást. Scharf Móricot és valamennyi terhelő tanút, amellet, hogy órákon keresztül a keresztkérdések tűzébe fogták, a leglényegtelenebb kérdésekkel faggatták, ugyanazt a kérdést különböző formában többször is megismételték. A közvádoló Szeyffert pedig tüntető buzgósággal segített a védőknek.

Zdanek Gergelyt, akivel azután a védelem Móric bántalmazását akarta igazolni, Szeyffert állította elő a fogházból, ahol lopásért ült, midőn előbb kinyomozta, hogy Zdanek, Móric vallomástétele idején, Recsky csendbiztos szolgálatában állott. Csúfosan felsült azonban vele Szeyffert, mert olyan zavaros vallomást tett, olyan feltűnő ellentmondásokba keveredett, annyira nyilvánvaló volt vallomásának hamis volta, hogy a bíróság ez okból megesketését mellőzte s vallomását figyelembe nem vette.

Eötvös védőtársai, valamint Szeyffert főügyész helyettes, akik a humanitás nevében tiltakozva lármázták tele a világot a kínvallatás hazugságaival, s a humanitás nevében nyilvánították nevetségesnek az eszlári sakterek elleni gyanút és vádat, akik a humanizmus védelmezőinek tüntették fel saját magukat a nagy nyilvánosság előtt, a modern büntetőjognak, a humanizmusnak elveit maguk ütötték arcul és tagadták meg Péczely Kálmán, a szerencsétlen törvényszéki írnok múltjának leleplezésével. A modern büntetőjogi elvek között első helyen áll, hogy a büntetés kiszabásával kimondott hivatalvesztés idején túl, az illető polgári jogainak teljes élvezetébe lép és e jogainak birtokában őt megháborítani nem szabad.

Az emberies érzés azt mondja, hogy az elkövetett büntett erkölcsi súlya, következményei nem terjedhetnek túl a törvényszék által kiszabott, határokon, s azt azontúl is éreztetni nem egyéb, mint erkölcsi tortúra.

Szegény Péczely Kálmánnak nagy szerencsétlensége volt, hogy ebben a felvilágosult században született!

Szeyffert kinyomozta, hogy Péczely tizenkét évi börtönbüntetést töltött ki fiatal éveiben Illaván, s ugyancsak Szeyffert szolgáltatta az erre vonatkozó adatokat Eötvösöknek, Szeyffert nyújtotta át Eötvös leleplezése után nyomban az illavai fegyháztól beszerzett értesítését (június 26, tárgyalás).

A nyilvánosság előtt azonban Eötvös úgy tüntette fel, hogy még „veszprémi fiscus korából” emlékezik arra, hogy egyik hozzáérkezett miniszteri értesítésben, amely a fogházból próbaszabadságra bocsátott rabok nevét közölte, a nevek között ott szerepelt Péczely Kálmán neve. Azt kérdezte tehát Péczelytől, azonos-e azzal a Péczelyvel?

Akadhatott-e olyan naiv ember, aki elhitte Eötvösnek, hogy sok száz és ezer név közül, 17 évre visszamenőleg, visszaemlékezett éppen a Péczelyére?

S ha vajjon Eötvösnek gyanúja volt az azonosságra nézve, nem erkölcsi és hazafiúi kötelessége lett volna-e ezt bizalmasan közölni Kornissal, a törvényszék elnökével? Nem tette, mert. titkos kéjérzettel akarta kiélvezni az általános megdöbbenést, amit ezzel a leleplezéssel elérni remélt. Nem Péczely Kálmánt akarta kompromittálni vele, hanem a tisztaeszlári bűnpör vizsgálatát és a nyíregyházi törvényszéket, hogy reámutathasson: íme, egy börtönviselt gyilkos volt a Scharf Móric vallatója, s hogy az „Egyenlőség” megírhatta nagy diadallal:

„Az elnök önagysága 11 évig megtűrt egy megbélyegzett gonosztevőt a vezérlete alatt álló törvényszék hivatalnoki karában.” (31. sz., június 27.)

Így nézett ki az Eötvös-féle hazug humanizmus, amely a humanizmus örök törvényeinek alkalmazását csak a zsidó vádlottak javára követelte.

Visszataszító volt az a cinizmus, amellyel Eötvös és védőtársai, valamint Szeyffert

bevezették a Péczely leleplezését.

A leleplezés a végtárgyalás hetedik napján, június 26-án történt, de már előző napon, amidőn Péczelyt tanúként kihallgatták, valóságos tortúra alá vették. Komédiát, csúf játékot űztek vele, mint az éhes macska az áldozatával.

A „Pesti Napló június 26-i reggeli számában írja:

„Nagy feltűnést kellett, azon modor, mellyel a főügyészhelyettes Péczely tanúval bánt, ki tudvalevőleg a legelső feljegyzést tette Scharf Móric vallomásáról, fenyegető hangon intézte hozzá a kérdéseket, mikre a beteges tanú teljes nyugodtsággal válaszolt.

Az ülés végén Heumann Péczelyt saját feljegyzésével akarta meghazudtolni, de az elnök az iratokhoz csatolt ezen feljegyzések felolvasása által konstatálta, hogy Heuinann tévedett.

Ha a jelek nem csalnak, holnap izgalmas jelenetekre van kilátás, ha a főügyészhelyettes a tanúkkal felvett sértő modort folytatja.”

Rákosi Viktor a „Budapesti Hírlap”-ban „A vádolt tanúk” című cikkében írja (június 28):

„Különös egy epizód a mai. Egy egész külön kis végtárgyalás indult meg, melyben a vádlottak Péczely és Recsky.

... oly kérdések intézettek hozzájuk, oly tanúvallomások tettek ellenök, mintha vádlottak volnának.

A védők egyesült erővel először Péczely Kálmán ellen intéztek rohamot. Minden prókatori fogást kimerítettek, a legravasabb kelepceket állították, majd szörmentén, majd szenvedélyesen beszéltek, vádakát is szórtak s a megkínzott Péczely megmaradt állítása mellett.”

Természetesen azokra a terhelő tanúkra, akik annyi kíméletlenség és terror után is megmaradtak vallomásuk mellett, egészen egyszerűen rámondták a védők, hogy hamis tanúk.

A védelemnek nem szimpatikus tanúkat egyszerűen „te” vagy „maga” szólították, mintha csak a kocsisukkal beszélnének. Elfelejtették, hogy tanú áll előttük és úgy kérdezték, mintha vádlottal beszélnének, pl. „tanú tehát tagadja” ezt vagy amazt? Megbotránkoztató volt ez, mert hiszen a védőknek tudni kellett, hogy a tanúnak valamiről van tudomása vagy nincs tudomása, tehát a vallomás mindig állítás és a tanú sohasem tagad, hanem tanúsít vagy bizonyít, s ha bizonyítani nem tud, akkor sem tagad, hanem bizonyos körülményekről tudomással nem bír.

Fokozta a megbotránkozást, midőn Eötvös elvesztve türelmét, illetén szavakra fakadt ki: „hazudsz”. Vagy amidőn Friedmann a Recsky vallomására azt az észrevételt tette: „hiszi, aki akarja”. Emellett állandóan a „tanúkészítő” szövetkezetéről beszéltek a védők, ezzel a nekik nem tetsző tanúkat lekicsinyelve, sértegetve és vádolva. Már pedig bármily szabad keze legyen a védőnek, sem a védői tisztnek, sem a törvényszéknek tekintélyével semmiképp sem egyeztethető össze, ha a tanúkat a törvényszék színe előtt nyíltan hamis tanúskodással vádolják. A védő hivatása, ha a tanú hamisan vall, azt bebizonyítani és szolgáltatni oly ellenbizonyítékot, mely a vallomást értékteleníthesse. Természetesen Eötvösök nem tudták bizonyítani, mert hiszen a vád alaptalan rágalom volt. Ezért megmaradtak a pusztá állításnál, a szavahihetőség kétségbevonásánál. Pedig tudniuk kellett, mint jogászoknak, hogy a pusztá kétkedés, ha még oly sértő alakban nyer is kifejezést, a bizonyítékot megérőtleníteni sohasem fogja.

Amilyen kíméletlen bánásmód nyilvánult meg a terhelő tanúkkal szemben úgy a közvádoló, mint a védők részéről, éppoly dédelgetett kedvencei voltak a vádnak és a védelemnek egyaránt a védelem által megvásárolt hamis tanúk és az egymás albijét igazoló eszlári zsidó tanúk.

A „Pesti Napló” június 27-én írja:

„Kínos hatást tesz Szeyffert magatartása azon tanúkkal szemben, kik ellen a legkomolyabb aggályok merültek fel a vád szempontjából és hogy a védelem tanúhoz a főügyészhelyettes még kérdést sem tart szükségesnek intézni, míg a vád tanúi ellen maga a közvádoló produkálja a védelem helyett az anteaktákat. Ez oly jelenség, mely gúny tárgyává teszi azon köteletségérzetet, melyet a közvádlónak szem elől tévesztenie nem szabad.”

Az eszlári zsidó tanúk egytől-egyig zavaros ellentmondásokkal telt vallomásokat tettek, s azokra a dolgokra, amelyekre a nyomozás és vizsgálat során nem emlékeztek, most kitűnően kezdtek visszaemlékezni, ha azzal a védelem érdekeit szolgálták, de viszont amire akkor

emlékeztek, ha terhelő adatnak mutatkozott a védők szemében, arról most mélyen hallgattak és nem akartak emlékezni. Percnyi pontossággal tudták most már, mikor volt vége Eszter eltűnése napján az isteni-tiszteletnek, melyikük kinek a társaságában hagyta el a templomot, mit csináltak egész nap az idegen metszők.

Egyik vádlott, az agyafúrt észjárású Buxbaum, egy ízben hosszasan fejtegette a bíróság előtt, hogy a börtönnek milyen különös hálása van, hogy megjavítja az emlékezőtehetséget! (Június 26, végtárgyalás.)

Jóformán valamennyi zsidó tanú visszavonta a nyomozás és vizsgálat során tett vallomását azzal, hogy akkor meg volt ijedve. Amíg félték, megmondták az igazat. A végtárgyaláson, tudván azt, hogy maga a közvádoló Szeyffert, s az ő képében az államhatalom áll a hátuk megélt, bátorságot kaptak és nyugodtan hazudtak.

A „Budapesti Hírlap” június 29-én „Stádium” című vezércikkében írja:

„A terhelő tanúkra folyton mondogatják a védők, hogy be- és össze vannak tanulva. A felmentő tanúkra ezt senki sem mondja, pedig ők önként vallottak a vizsgálóbíró előtt, s egyre azt mondják, hogy most jobban emlékeznek a dologra.”

A „Magyar Állam” írja június 27-én „A kir. ügyész védelmének hatása” című cikkében:

„A közvádoló adta meg az első lökést arra a zűrzavarra, melyé a már hat napja tartó vallomások ellentmondásai összegomolyodtak. A zsidóság a maga elemében van, a feszélynek legutolsó maradványát is levetkőzte, s már most vall, mintha könyvből tanulta volna. Innét van az, hogy a vizsgálati jegyzőkönyvbe felvett vallomások lépten nyomon tagadásba vétetnek az új vallomások által. Csupa elleni-mondás, megnyílt a hamis tanúskodás csatornája!”

A védelem által előállított keresztény tanúkról sorban kiderült, hogy hamisan vallottak. Hatalovszky András, mint láttuk, amidőn reábizonyult, hogy Eszter eltűnése napján reggeltől estig kint szántott a mezőn, maga vonta vissza azt a hamis vallomását, mely szerint Esztert még aznap délután látta volna. Bevallotta azt is, hogy Süßmann Jakab bírta rá ígéretekkel a vallomástételi-e. Leskó Mariról, akivel Móric bántalmazását akarták igazolni, kiderült, hogy két zsidóasszony hozta be Nyíregyházára, kiderült, hogy Mozga Péternek, Recsky kertészének, Braun aranyműves 20 forintot ígért, Szójár Annát, Recskyék volt szolgáloját egy „talpas kecske” gúny nevű nyíregyházi szabó akarta hamis vallomásra rávenni. Bakó Ignác pandúrt Róka Sándor pandúr által akarták megvesztegetni. Róka Sándor és Kazimir pandúrok, anyagi érdekeltsége a végtárgyaláson szintén kiderült.

Barcza Daniról kiderült, hogy Henter várnagy előtt célzásokat tett, hogy boldogok lesznek, ha Móricot sikerül vallomásának megváltoztatására bírni, s kiderült az is, hogy Bubák Antal kocsisnak pénzt ígért, ha hamis vallomást tesz. Pap debreceni vendéglős előtt pedig eldicsekedett, hogy mennyi pénzt fog kapni a zsidóktól.

Juhász Andrásné a végtárgyaláson (július 7) vallotta, hogy a végtárgyalás előtt Grószbergné jelezte neki, hogy 700 forint van letéve azok számára, akik a csonkafüzesben először nézték a hullát, arra az esetre, ha a végtárgyaláson Eszterének fogják azt mondani. Lichtmann Józsefne pedig egy harmados tengeri földet ígért neki.

A végtárgyalás folyamán, a jegyzőkönyv szerint július 14-én, Jármay Jenő főszolgabíró útján a rakamazi előjáróság jelentette, hogy ott kihallgatásra jelentkezett Strikó Jánosné tokaji lakos és előadta, hogy Keiszniann József tokaji lakos neki az eszlári ügyben való közreműködése esetére 500 forintot ígért, hasonlóképen Laczkinét Reismann 200 forinttal, a tokaji izraelita pedig 500 forinttal akarta megvesztegetni.

És ott volt végül a lélekvásárlás legékesebb példájául Vámosi Julcsa esete. Amidőn kiderült, hogy hamisan vallott s ezt saját édesanyja jelentette be a törvényszéknél, Eötvös, hogy megfélemlítse az anyát, kérte a bíróságot, hogy Vámosi Julcsát helyezze vád alá és nyomban tartóztassa le hamis vallomás miatt.

Eötvös látta, hogy a végtárgyalás a vádlottakra nézve súlyos terhelő bizonyítékot szolgáltat s napról-napra rosszabbul áll védenecinek ügye, a többi terhelő tanúkat azzal akarta megfélemlíteni, hogy egyszerűen letartóztatásukat indítványozta. Ezt a módszert alkalmazta Matejjel szemben, aki, mint tudjuk, a holttestcsempészetre vonatkozóan tett nagyfontosságú

vallomást. Azt akarta demonstrálni Eötvös a szegény, egyszerű, félénk tutajosok, Matej és társai előtt, hogy ők nagyobb hatalmat képviselnek, mint a törvényszék tagjai, mert azt, aki nekik nem kedvező vallomást tesz, börtönbe is vettetik.

Matej ellen egyrésztől hamis tanúzás büntette miatt kérte Eötvös a vád alá helyezést és azonnali letartóztatásba helyezését, másrészt bűnpalástolás miatt, mert hiszen Matej a holttestcsempészetben való részességét beismerte.

Eötvösnek nem volt fontos, hogy ez az indítvány jogászilag teljesen abszurd és nevetséges volt, amellyel magát súlyosan kompromittálta. A vádlottak érdekében minden eszközt, ami felhasználható volt, lett légyen az bármily lehetetlen, gondolkozás nélkül fel is használt.

Tudta nagyon jól, mert hiszen a fiatal joghallgatót is elbuktatják az alapvizsgán, ha nem tudja, hogy a büntetőtörvénykönyv szerint a hamis tanúzás büntetéről szó sem lehet addig, míg a tanú vallomására esküt nem tesz s az eskütételig százszor is módosíthatja és visszavonhatja a vallomását. Az eskü tehát a hamis tanúzás büntetének fogalmi kelléke. Matej pedig még vallomására esküt nem tett, amidőn Eötvös az indítványt előterjesztette.

Bűnpártolás miatt is kérte Eötvös Matej vád alá helyezését és letartóztatását. Átitatta és bizonyítani akarta, hogy a holttestcsempészet éppúgy koholmány és a „titkos tanács” által kitalált mese, mint Eszternek a zsidók által történt megöletése. Ennek ellenére bűnpalástolásról beszél, holott, ha, az ő álláspontja szerint, nincs bűn, nem lehet bűnpártoló sem. Bűn azonban volt, amit Eötvös tagadott, de még így sem lehetett szó bűnpalástolásról Matejnél, mert ő nem volt beavatva a holttestcsempészet rejtelseibe, nem tudta, mi célból kötözték a holttestet a tutaj alá és öltöztették fel Eszláron?

De nem lehetett szó hamis vallomásról Matejnél, nemcsak azért, mert még akkor esküt nem tett rá (később az esküt is letette), hanem mert tartalmi valósága, Herskónak és Smilovicnak a nyomozás és vizsgálat során tett vallomásával; teljes igazolást nyert. Herskó és Smilovics, bár a végtárgyaláson vallomásukat visszavonták, a visszavonásnak elfogadható indokát igazolni nem tudták. És ott volt, legfőbb bizonyosságául annak, hogy Matej a végtárgyaláson igaz vallomást tett, Smilo-vicsnak a börtönben Rosenberghez írt levele.

„E levél által – írja a »Pesti Napló« június 5-én – Matej vallomása belső igazolást is nyer, s annál különösebb, hogy a védelem ily körülmények között opportunusnak tartotta Matej letartóztatását indítványozni.

A védelemnek nagyon rossz két napja volt, s erősen megingott az alap, melyen kétségtelenül kimutathatni hitte a vád abszurd voltát.”

A védelem sok hamis tanújára, akiről a végtárgyaláson sorban kiderült a hamis tanúzás, Eötvös rögtön kitalálta a mentséget.

„Elismerem, hogy a mi táborunkban is vesztegetnek, de a mieink csak arra vesztegetik meg a tanúkat, hogy vallják be az igazat.” („Pesti Hírlap”, július 20.)

Mintha bizony arra, hogy valaki az igazat bevallja, szükséges volna pénzzel rávenni.

Hogy a „másik táborban” ki vesztegetett és kiket vesztegettek meg, mily célból, azt Eötvös pontosan meg nem jelölte, soha bizonyítani még csak meg sem kísérelte, de azért állandóan hangoztatta és híresztelte.

Az „Egyenlőség” már azt is tudta, honnan kapják a terhelő tanúk a pénzeket, csak éppen személy szerint elfelejtette megjelölni, hogy kik kapták a pénzt és kiknek az útján?

Július 4-én írja 36. számában:

„Alapos gyanú merült fel, hogy a banda főcinkosai összeköttetésbe léptek bizonyos muszka forradalmárokkal, kik izgatási célokra küldtek nagyobb pénzüsségeket. E pénzeket használják tanúszerzésre.”

Július 18-án (42. szám) aziránt érdeklődik az „Egyenlőség”, „Hová lett a pénz?”

„Körülbelül 40 ezer forint állott rendelkezésükre és ezt a tenger pénzt néhány hó alatt egész az utolsó forintig elverték (muszkapézn).

Igenis elverték, mert csak a legparányibb részét fordították megvesztegetési és izgatási célokra.”

Július 22-én 43. számában megismétli a kérdést: Hová lett a pénz?

„Ismételjük, biztos tudomásunk van, hogy Német- és Oroszországból Budapesten tartózkodó antiszemita főcinkosoknak több ízben jelentékeny pénzüsségek küldettek és tudjuk azt is, hogy a pénzüsségek nagy része tisztaeszlári lakosok számára lett összegyűjtve.”

Nem volt határa annak a vakmerőségnek, amellyel ez a szennylap a rágalalmazásokat és gyanúsításokat, a hazugságokat gyártotta napról-napra.

Természetesen Eötvös után a sajtó egy része is teleharangozta a közvéleményt, hogy a terhelő tanúk be vannak tanítva.

A „Nemzet” járt elől ezúttal is a közvélemény meghamisításában. Matej kihallgatásáról például ezeket írta (július 3. esti lap):

„Konstatálható, hogy Matej most éppen úgy beszél szóról-szóra, mint az imént: betanult. A tolmács megerősíti, hogy Matej szóról-szóra megismétli vallomását.”

Matejt ugyanis a végtárgyaláson szembesítették Herskóval és szemébe mondta mindazt, amit előbb már az elnök kérdéseire elmondott.

A tolmács konstatálta, hogy úgy beszél most is, mint az elébb. A „szóról-szóra” kifejezést azonban a tolmács nem szó szerint értette. Igazolja ezt a gyorsírói jegyzetek alapján készült jegyzőkönyv, amelyben a két vallomás csak lényegileg egyezik.

Mikszáth éles megfigyeléssel írt tudósításai nyomán a „Pesti Hírlap” kétkedve fogadta a „Nemzet”-nek a védők által sugalmazott megállapításait. Július 10-én „Az erkölcs nevében” című vezércikkében írja:

„...vagy pedig hinni kell a sajtóban fel felmerülő, s a védőügyvédek által nyíltan formulázott feltevésben, hogy Nyíregyházán vagy másutt tanúképzítő szövetkezet van? Hogy hol van, s kikből állnak, megmondani senki sem tudja. Mi annál kevésbé tudjuk. Levegőben függő vád az is, mint a többi száz és a többi ezer.”

Eötvös szerint az Andrikovics uram vendéglője volt „a tanúgyártó műhely”. „Az eszlári bíró, Farkas Gábor, a sok eszlári tanú és hozzávalója, mind oda szállt, ott készült a tanúk közvéleménye” – írja. (III. 200.) Miben állott ez az Eötvös által kitalált tanúgyártás? Ügy sejteti, hogy Farkas Gábor, az eszlári bíró fejében születtek az ötletek s így készültek a „hamis” vallomások. Példákat hoz fel a könyvében.

Azoknak a tanúknak a nagy része, akik a csonkafüzesi hullát látták, a végtárgyaláson azt állította, hogy a holttest nyakán forradás volt és hogy a szem kék volt. Nyilvánvaló tehát, hogy hamisan vallottak, mert hiszen a csonka füzesi szemlénél kétségtelenül megállapították dr. Trájtler és társai, hogy a holttest szeme fekete és a jegyzőkönyvben a nyakon levő feiradásról semmi említeti nincs.

Az „Egyetértés” találóan írja erre vonatkozólag július 8-án:

„Sok humor volt abban, amint a védelem körömszakadtig fogta pártját Baryéknak, akik jegyzőkönyve ez egyezzer a sakterok malmára hajtotta a vizet, az eszlári kék szem ügyében.

A tanúk részéről, akik forradásról és kék szemről beszéltek, amint már arról volt szó, egyszerű érzéki csalódásról volt szó. Dr. Trájtler megmagyarázta a végtárgyaláson a tévedés okát.

„A hullának állkapcsa fel volt támasztva, s így a fölfelé húzó bőrdőt nézhatték forradásnak, ami valósággal nem volt az.

A szemszín tekintetében a tévedés onnan eredt, hogyha tekeszerűen beszüremkedett közegen nézünk egy barnás tárgyat, ez kékesnek tűnik fel.” (Július 13.)

Dr. Pelky egyetemi tanár szintén természetesnek, érthetőnek találta e csalódást, s azt a következőképpen magyarázta:

„Zurányi mondta, hogy a szem tekék annyira fel voltak fordulva, hogy a szempillát egészen fel kellett emelni, hogy a szem színét meg lehessen látni. Mivel a tanúk a pillát, nem emelték fel egészen, a piszkos és kissé kékes kötőhártyát látták az illetőn, s ezt véve szemnek, azért mondják a szem színét kékesnek, ellenben az orvosok, kik a pillát felemelték és a szemet tüzetesen megnézték, a szemnek valódi színét látták.” (Július 12.)

Felhossa még Eötvös a tanúgyártás harmadik bizonyítékául, hogy a tanúk a végtárgyaláson azt vallották, hogy a csonkafüzesi hulla lábujjai egymáson feküdtek, már pedig a mezítláb járó Solymosi Eszter lábujjai széjjelállók voltak. „A tanúkezelők” – ahogy Eötvös írja –, amint az 1883 december 9-i exhumálás alkalmával meglátták, hogy a hullán a lábujjak a rothadás és száradás következtében össze-vissza görbültek és több közülük egymásra is hajolt, nyomban

kitalálták az új tünetet és tanúvallomást.

Ezzel szemben az az igazság, hogy azok a tanúk, akik a végtárgyaláson a csonkafüzesi hulla lábujjait egymásra hajlóknak mondták, az exhumálás alkalmával nem is látták a hullát, hanem látták az első szemle alkalmával Csonkafüzesben és Eszláron.

Ennyi mindössze, amit a terhelő tanúk kikészítésének, betanításának bizonyítékául fel tud hozni az az Eötvös, akinek betanított hamis tanúi sorra siralmas leleplezésben részesültek a végtárgyaláson.

Képzeltető-e vajjon, hogy ezeket az Eötvös által betanítottoknak állított tanúkat Andrikovics kocsmájában vagy másutt Farkas Gábor vagy más tanította volna be arra, hogy a csonkafüzesi hullának a szemét kéknek mondják, s a nyakán volt forradásról beszéljenek? Hiszen, ha be lettek volna tanítva, akkor a „tanúgyártók”, a „tanúkészítők” vigyáztak volna arra, hogy olyan tényeket mondassanak a tanúkkal, ami a csonkafüzesi szakértők véleményével összhangban van.

Mikszáth Kálmán a végtárgyalás végén, a bizonyítási eljárás utolsó napján írja arról a Farkas Gáborról, akit Eötvös a tanúkészítő műhely főmesterének, az antiszemita „titkos tanács” tagjának, a kis Scharf Samu betanítójának és a vérvádmese főterjesztőjének tesz meg („A törvényszék előtt. – Az eszlári bíró.” „Pesti Hírlap”, július 22):

„Eötvös 25 napon át szított gyanúja egyre olvadt kisebbre-kisebbre, mígnem legutoljára csak ennyi maradt meg.

– Magárák feltűnően sok a sógora és komája a faluban.

A mai tárgyaláson legérdekesebb volt Farkas Gábor eszlári bíró kihallgatása, kit a védelem többiben gyanúsított a tanúk kikészítésével. De az egyszerű paraszt bírónak nyílt és bátor föllépése és világos, egyenes feleletei ezt a gyanút nem látszottak megerősíteni.”

Farkas Gábor, aki típusa volt az értelmes, józan, higgadt magyar földművelőnek, Eötvösnek önérzetesen így válaszolt a végtárgyaláson:

– Legyen bárki sógorom vagy testvérem, vagy akárki, sokkal nagyobb lelkiismerettel jártam el, hogyses én valakit utasítottam volna vallomástételre. Nincs olyan tanú, aki ezt be tudná bizonyítani, akár atyámfia, vagy akárki. (Július 21.)

Ennek a derék, becsületes, egyszerű embernek többet köszönhet a zsidóság, mint Eötvösnek, mint Szabolcsinak és az egész bűnpalástoló társaságnak együttvéve.

Elsősorban az ő érdeme, hogy Tiszaeszláron és környékén az egész per folyama alatt, de kivált a felmentő ítélet után, amely sok helyen véres zendüléseket váltott ki, a legkisebb zavargás sem volt, s egyetlen zsidónak a legkisebb bántódása sem történt. Farkas Gábornak ez az érdeme legfelsőbb helyről is elismerésben részesült.

1884 február 8-án a király koronás ezüst érdemkereszttel tüntette ki az egyszerű falusi bírót.

Ekkor már a tisztaeszlári zsidók felmentése után nem volt szükség a Farkas Gábor ellen Eötvös által emelt vád fenntartására. Most már az „Egyenlőség” (1884 febr. 10) is elismerte, hogy:

„a tisztaeszlári községi bíró egész befolyását használta fel, hogy a nyíregyházi végtárgyalás után hazatérő vádlottak a községben minden bántódás nélkül tartózkodhattak, sőt odahatott, hogy az izgatók által megzavart béke a község lakossága közt ismét helyreálljon. Ez üdvös és hazafias tettéért a községi bíró méltán kiérdemelte öfelseje elismerését.”

Csak Eötvös nem tudta megbocsátani Farkas Gábornak soha, hogy igaz úton járt és nem szegődött a bűnpalástoló szövetkezet zsoldjába. Még húsz év múlva is könyvében megismétli az ellene emelt vádakat. Enélkül nem sikerült volna elhíttetni az olvasóval, hogy a terhelő tanúkat mind betanították, s így az egész tisztaeszlári per nem volt egyéb, mint az antiszemiták által kitalált vérvádmese.

IV.

ISTÓCZYT FELMENTETTE A BUDAPESTI ESKÜDTSZÉK ENNEK HATÁSA A KÖZHANGULATRA. – A TÁRGYALÁS ELSŐ SZAKASZA UTÁN AZ ÜGY BONYOLULTABBNAK LÁTSZOTT, MINT ADDIG VOLT. – ÚJABB KÜLFÖLDI TÁMADÁSOK MAGYARORSZÁG ELLEN. – KÍNOS INCIDENS ÓNODY

KÉPVISELŐ ÉS SZEIFFERT FŐÜGYÉSZHELYETTES KÖZÖTT.

A végtárgyalás első két hete lezajlott anélkül, hogy a bűnpalástoló szövetkezet célját elérte volna. Nem sikerült sem Korniss Ferencet, sem a nyíregyházi törvényszéket megfélemlíteni. Felsültek úgy a vizsgálati eljárás szabálytalanságáról és törvénytelenységéről hangoztatott vádakkal, mint a Scharf Móric betanításáról kitalált mesével. Nem sikerült a közvéleményt és a sajtó nagy részét – a „Nemzet”-et és a németnyelvű lapokat kivéve– félrevezetni a terhelő tanúk betanításáról kitalált rágalomokkal sem és nem sikerült Tisza Kálmánt sem a bírói függetlenségbe való beavatkozásra kényszeríteni.

Tisza Kálmán nem tehetett egyebet, minthogy Szeiffert által a védelem kezére járt, s a vád bizonyítékainak erőtlenségére mindent elkövetett, hogy azután a bíróság felmentő ítéletet hozhasson. Ennél többet nem tehetett volna az országos közvélemény olyan felzúdulásának felidézése nélkül, amely esetleg egész pártjával együtt elseperhette volna. Hiszen már Szeiffert magatartása is országos felháborodást keltett. A szerencséje csak az volt Tiszának, hogy a támadások Szeiffertet csak saját személyében érték és Szeiffert szótlánul, hősieen tűrte azokat és felfogta a felháborodásnak felé morajló áradatát, nem engedve, hogy az tovább jusson az ő magatartása miatt végeredményben felelős kormányig.

Tisza Kálmánnak számolnia kellett az ország közhangulatával, amely ezekben a napokban nem túlságos sok rokonszenvet árult el a zsidósággal szemben. Június 30-án, amikor a végtárgyalás első szakasza már lezárult, tárgyalta a budapesti esküdszék az Istóczy Győző ellen sajtó útján elkövetett felekezeti izgatás miatt indított bűnügyet. Istóczy ugyanis a „12 Röpiratában „Az elzsidósodott Magyarország” című cikkében, minden zsidót ki akart kergetni az országból. „Ki a zsidókkal!” Ezzel a felhívással végződött a cikk. A budapesti törvényszék tíz szóval kettő ellenében kimondta, hogy Istóczy nem bűnös, s a bíróság ezen az alapon felmentette.

Július 1-én „A mai verdikt” című vezércikkében a „Pesti Hírlap” írta:

„Solymosi Eszter eltűnése és a mai verdikt között szoros összefüggés van. Tíz, – nem – két év előtt is ilyen verdikt alig lett volna elképzelhető. Ma ellenben majdnem mindenki el volt készülve, hogy a zsüri határozata felmentően fog hangzani.”

A tárgyaláson a védő, Vadnay Andor, azt a kérdést intézte a közvadászhoz, miért nem indít a kir. főügyészség sajtópert az ellen a lap ellen, mely hónapok óta „rituális bűncsináló bandának” nevezi a nyíregyházi törvényszéket? A védő által említett lap az „Egyenlőség” volt.

Az esküdszék verdiktje megdöbbenetette Tisza Kálmánt is és főleg a zsidóságot.

Ilyen országos közhangulat mellett Tisza Kálmánt, bár a tiszzaeszlári per napról-napra több kellemetlenséget és bosszúságot okozott neki, államférfiúi bölcsessége megakadályozta, hogy tovább menjen és engedjen a pénzhatalmat jelentő zsidóság kívánságának, amely azt követelte volna, hogy az ügy tárgyalására más bíróságot delegáljanak.

Pedig, ha hinni lehet a „Nemzeti Újság” értesítéseinek, akkor a rente konverzió folytatását a Rotschild-csoport megakadályozta, így akarván kényszeríteni Tisza Kálmánt a tiszzaeszlári perbe való beavatkozásra.

A „Nemzeti Újság” ugyanis „Rente-konverzió és Tiszzaeszlár” című közleményében írta:

„A Magyar Altalános Hitelbanknál készen volt a konverzió folytatására vonatkozó és a lapokban közzeendő hirdetés. A konvertáló csoport megállapodása szerint e hirdetésnek vasárnap, július 1-én kellett megjelennie. A közzététel azonban Bécsből érkezett távirati utasítás folytán fölfüggesztették.

Az említett bécsi távirat indokolást is tartalmazott, amely abban kulminált, hogy a nyíregyházi események nem alkalmasak arra, hogy elősegítsék a konverzió sikerét.”

A nyíregyházi eseményeket nem tartóztathatta fel Tisza Kálmán sem. A végtárgyalás első tíz napjának eseményei annyira nem igazolták a vádlottak ártatlanságát, hogy a „Nemzet”-ben Visi Imre június 29-én írt vezércikkében felveti a kérdést:

„S ha azok a vádlottak mégis bűnösök? Ha a lelkükön csakugyan embervér szárad? Ha az eszlári leány mégis az ő áldozatuk volt? S ha a felvilágosultság bűnös érdekében emeli fel szavát? Nem arrogálhatom magamnak, hogy e kétség fel nem merül előttem. Ama lány gyilkosa – minden, az ellenkező mellett szóló bizonyosság, s

minden pszichológiai okoskodás ellenére – ott lehet ez emberek között is, s a szó, mely védelmükre felhangzik, védhet és megoltalmazhat gyilkost is. De hát ki lesz a vétkes ebben? Azok, akik egy vétek megtorlását az első pillanattól kezdve egy vallás ellen gyűlölködő váddal hozták rémes kapcsolatba?”

Azt elfelejtette Visi Imre hozzátenni, hogy egy vallás ellen a gyűlölködő vádat Istóczy és Ónody emelték ugyan, ám de akik a megtorlást ezzel a váddal hozták kapcsolatba, s a szolidaritást minden ellenkező bölcs intelem és kérelem ellenéljen első perctől kezdve vállalták, maguk a zsidók voltak.

A napilapok a tárgyalás első szakának lezárta után úgy látták, hogy teljes a zűrzavar, hogy sem a vádlottak ártatlansága nem derült ki, sem az nincs teljes határozottsággal bizonyítva, hogy ők követték el a vádat. „Világosságot” követelt a sajtó!

A „Nemzeti Újság” július 5-én vezércikkben írja:

„Szabad annak megtörténni, hogy egy gyűlölet végkövetkeztéseiben kiszámíthatatlan bűnügy ítélethozatalkor éppen olyan homályba burkolt maradjon, mint a tárgyalás előtt volt és így az izgatók kezében évtizedekre eszköz legyen a társadalom nyugalmanak megzavarására. Mert hogy a most folyó végtárgyalás sem a vádlottak bűnösségét, sem ártatlanságát kézzelfoghatólag kitüntetni nem fogja, az az eddigi eredményekből máris határozottan következtethető.

Föltétlenül követeljük, hogy az eszlári ügyre világosság derítessék, s hogy a rejtély bonyolítói, bárkik legyenek, leálcáztassanak, a bűnösök bűnhődjenek, az ártatlanok rehabilitáltassanak – de tétessék mindenesetre lehetetlenné, hogy a társadalom nyugalma az e szomorú ügyből származott félelmes veszélyeknek továbbra is ki legyen téve.”

A „Budapestében július 1-én „Világosságot, igazságot” című vezércikkben Brankovics György írja:

„Az eddigi törvényszéki eljárás sem azt nem derítette ki, hogy a sakterek ártatlanok, som azt nem bizonyította be, hogy bűnösök. Az első felvonás tehát a szó szoros értelmében elhibázott, mert a vége egy szóval sem több annál, amit már a kezdetén tudtunk, t. i. hogy Solymosi Eszter nincs.

Kiderített azonban sok más dolgot, amire elkészülve általában nem voltunk. Kiderítette azt, hogy az ügyesség azzal az intencióval ment le Nyíregyházára, hogy nem a bűnügyet, hanem a nyíregyházi törvényszéket fogja leleplezni, kiderítette azt, hogy hazánkban a belügyminisztérium a közhatalom kompromittálásával rendőri felügyelet alá helyezi a törvényszéket.

Lehet-e ily körülmények között csodálkozni azon, mikép oly kevéssé lehetett kimutatni, hogy a leány nem a sakterek kezén tűnt el, mint azt, hogy másként tűnt el?

Lehet-e ily körülmények között csodálkozni, hogy a mai budapesti esküdtszék Istóczyt a lázítás vádjá alól felmentette.”

Tisza Kálmán, ha államférfiú bölcsessége a következményekkel számolva megakadályozta abban, hogy a nyíregyházi eseményekbe beavatkozzék, a kormány sajtója útján mindent elkövetett a zsidóság rokonszenvének megtartására.

Július 10 én megállapítja a „Nemzet”, hogy „mind tisztábban látható az egész bűnper mesterkéltsége, erőszakolt előkészítése”.

A „Nemzet” a tanúvallomásokot eleitől kezdve célzatosan és a védelem érdekeinek megfelelően kommentálta. A mentő tanúk vallomásait és a mentő körülményeket kiélezte, a terhelő körülményeket nevetséges színben, megerőtlenítve tüntette fel. A terhelő tanúk vallomásában minden esetben ellentmondásokat látott fennforogni.

„A zsidó lapokon a »Nemzet« túltesz a saktervédésben – írja a »Magyar Állam« július 11-én –, s minden vallomásból, a védők minden megjegyzéséből tud valami előnyösét kihasználni, kikovácsolni a vádlottak javára.”

A végtárgyalás harmadik hetében a bűnpalástoló szövetkezet előjött a legerősebbnek vélt fegyverével, a tisztalöki kínvallatásokkal. Amint láltuk, ezzel is olyan csúfos kudarcot vallott, mint a Scharf Móric betanításáról és bántalmazásáról kitalált mesével. A sajtó egy része nyíltan megállapította, hogy a kínvallatás egy gyalázatos ügyvédi legendává vált, a sajtónak az a része pedig, amely nem akart a védelem ügyének ártani, mélyen hallgatott a tortúrának már hónapokkal előbb világgá kürtölt, s most alaptalannak bizonyult vádjáról.

Emiatt, azután az „Egyenlőség” neki is támadt, a sajtónak, s a sajtószabadságra érdemtelennek nyilvánította az egész magyar sajtót. A bűn-palástoló szövetkezetnek, s hivatalos lapjának, az „Egyenlőség”-nek liberalizmusa csak addig terjedt, amíg abból a zsidóságnak haszna, előnye volt.

Back Ignác volt rabbi, amikor Herman Ottót az „Ungarische Izraelitát” című szennylapban a legotrombábban megtámadta, s amidőn az tőle elégtételt kért, a sajtószabadságra hivatkozott. Most pedig a zsidóság magyarnyelvű lapjának nem kellett a sajtószabadság.

Amikor Istóczyt az esküdtszék felmentette, a „Pester Lloyd” és társai, éppúgy, mint az „Egyenlőség”, az esküdtszék intézménye ellen cikkeztek.

Sajtószabadság, esküdtszék csak addig voltak az ő szemükben a liberalizmus, a demokrácia vívmányai, amíg a zsidóság érdekeit szolgálták!

Az „Egyenlőségének erre a különlegesen értelmezett liberalizmusára nagyon jellemző cikkben többek között a következő sorok olvashatók:

„Nem érdemes beszélni róla, ezt mondja a fővárosi szabadelvű sajtó és hosszú vezércikket közöl a tonkingi lázadásról. Agyon akarja hallgatni mind e dolgokat, hisz csak egy pár rongyos rusznyák zsidóról van szó.

Ilyen a mi szabadelvű sajtónk. Csak egy lap van Budapesten, mely kötelessége magaslatán áll, és ez a lap a »Nemzet«. 8 a »Nemzet«, félhivatalos lap, a kormány orgánuma. A többi lapok pedig majdnem kivétel nélkül ellenzékiek. Valóban sajtóságos, de hiszen nem csoda, mikor zsidókról van szó, akkor hiába keresünk a lapoknál konzekvenciát. Veszélyes játékot űz ez a sajtó, visszaél hatalmával, nem érdemli meg, hogy szabad legyen.” („A sajtó és tortúra”, 38. sz., július 6.).

Természetesen az „Egyenlőség” megállapította, hogy a tortúravádak igazolást nyertek. Vogel, Klein és Cl rász ellentmondó és zavaros vallomásait, amelyben a kínzásokat panaszolták, az „Egyenlőség” kétségtelen, megingathatatlan igazságnak tekintette és hirdette.

Ehhez képest „Az eredmény” címen július 7-i 39. számában írja:

„Amit mi egész éven ál hirdettünk, hogy t. i. Bary úr és csatlósainak kínzásai kuszáltak össze ezt a szerencsétlen ügyet, fényes igazolást nyert (!).

Az agyongyötört vádlottak feljajdulása nem fog elhangzani, mint a szó a pusztaságban. Meg fogják fenýíteni, akik hatalmukkal rútol visszaéltek.”

A bűnpalástoló szövetkezet, látván összes addigi üzelmeinek eredménytelenségét, s a budapesti esküdtszék verdiktjében megnyilvánuló közhangulatot, egyrészt, miután az alaptalannak bizonyult tortúra-vádak miatt most már nem sikerült a belföldi sajtót a közvélemény félrevezetésére az igazságszolgáltatás elleni újabb támadásokba belehajtani, a külföldi sajtóval rendeztetett újabb támadást a magyar igazságszolgáltatás ellen, hogy ezáltal az országos közvéleményt is megijessze, megfenyegesse, másrészt mindent elkövetett, hogy a végtárgyaláson botrányt provokálhasson, hogy annak menetét megakasztva, arra hivatkozással, hogy a végtárgyalás a felizgatott hangulat miatt az ország belbékéjét veszélyezteti, kénytelen legyen a kormány beszüntetni az ügyet, vagy legalább is más bíróság elé vinni.

Hiába reménykedett a „Pesti Hírlap” július 4-én „A zűrzavar” című vezércikkében ekképen:

„...talán holmi külföldi klikkek és szövetkezetek is megemberelik magokat és nem esnek abba az arroganciába, mint például az »anglo-jewis association« nevű liga, mely egy londoni sürgöny szerint az eszlári per vádlottjainak fölmentése után lépéseket készül tenni a por megindítóinak felelősségié vonása iránt. (Angol-zsidó szövetkezet július 1 én Londonban tartott gyűlésén.)

... az eszlári per már csak a magunk baja, ahhoz nincsen köze semmiféle külföldi hatalmasságnak, ha mindjárt Rotschild maga lenne is a fejedelme, s oly nagy érdek függne a jóindulatától, mint akár a rentekkonverzió.”

A bűnpalástoló szövetkezetnek – amely szoros összeköttetésben állott a francia sajtót informáló, a Párizsban székelő, s akkor már egy negyedszázad óta fennálló hatalmas nemzetközi zsidó egyesülettel, az „Alliance izraelite universelle”-el, éppúgy, akárcsak az angol zsidó szövetkezetel tel – a legnagyobb világlapok egyikét, a „Times”-t sikerült ismét félrevezetni és még az eddigieknél is erősebb támadást intéztetni a magyar igazságszolgáltatás ellen.

A „Times” újabb cikkben azt a nagy vádat emelte, hogy Magyarország 300 évvel maradt el a kortól, s a vádat arra alapítja, mintha rituális gyilkosság címén emelték volna a sakterek ellen a vádat.

A cikk részletesen foglalkozott a vizsgálati eljárás körül elkövetett visszaélésekkel, a tanúk

kínzásával és előkészítésével.

„Bary magaviselete – írja – a legnagyobb mértékben kifogásolható és rendellenes, minthogy ő volt, aki fenyegette és bántalmazta a tanúkat és ha regényben találkoznanánk vele, azt várnék, hogy a harmadik kötetben ő veszi el a büntetést, melyet másnak szánt.

Ami a törvényszéket illeti – végződik a cikk –, nem képzelhet magának angol ember oly bírósági eljárási, mely csak némileg is megértetné a nyíregyházi törvényszék magatartását.” Végül azt írja még, hogy „Magyarország nem tarthat többé igényt arra, miszerint a civilizált államok közt említsék”.

A „Correspondence Hongroise” című párizsi könyvatos a „Times” újabb gyalázkodó cikkeivel egyidejűleg a kormányt támadta, amiért megengedte (!) a tisztaeszlári ügy tárgyalásai.

A magyar sajtóban természetesen az újabb külföldi piszkolódások nagy felháborodást kellettek.

Július 10-én „Valahára” című vezércikkben írja a „Magyar Korona”:

„Az egyik nagy párizsi lap szerint a magyar kormánynak nem kellett volna megengedni a tisztaeszlári bűnper tárgyalását. Úgy látszik tehát, hogy Franciaországban meg van a kormánynak az a joga, hogy kénye kedve szerint megakadályozhat pereket, amelyek kényelmetlenek reá nézve, vagy amelyek árthatnának az ő pártjainak. Nálunk, ázsiai barbároknál, a törvények teljes függetlenséget biztosítanak a törvényszéknek, mihelyt valamely ügy a bíró keze közé kerül, a kormánynak semmi ürügy alatt nem áll jogában beavatkozni a per menetébe. A mi barbár országunkban a törvényszék saját meggyőződése szerint elmarasztaló vagy felmentő ítéletet fog hozni anélkül, hogy legkevésbé törődne vele, tetszeni fog-e az ítélet vagy nem a kormánynak és pártjának.”

„Miért van ez a sok gyalázkodás? – veti fel a kérdést július 12-i vezércikkében. – Néhány szerencsétlen sakter miatt, kik gyilkossággal vannak vádolva, mintha bizony az ő kacskaringós tincsek lennének Magyarország közművelődési fokának hőmérői, mintha bizony ellenkeznek a civilizáció fogalmával a bűntények felderítése?”

A külföld legtöbbszörre a bécsi sajtó tükrében szemléli Magyarországot. Hogy ez a tükör mit mutat, azt már volt szerencsénk tapasztalni nem egyszer. A német sajtó magyarországi levelezői, többszörre lelkiismeretnküli jöttment idegenek, afféle élősd faj, amelynek se Istene, se hazája.

Ezek a schonnakik aztán csupa merő hálából, hogy magyar földön hizlalhatják potrohukat, kígyót békát kiáltanak reánk.

Így gyártatik az európai hamis közvélemény hazánkról. Az elszigetelt magyar sajtó a nagy külfölddel szemben nem védelmezheti meg kellőképpen a megtámadott magyar nemzetet. Ez már a kormánynak kötelessége. Azért áll a nemzet élén, azért húzza úgy a maga, mint sajtóirodája részére a dús fizetést.

Felszólítjuk tehát a kormányt, hogy sajtóirodája által vagy bármely más úton hasson oda, hogy ezen célzatosan terjesztett rágalmak megcáfoltassanak. Ez a nemzet becsületének kérdése.”

A rente-konverzió sikerét kockáztató Rotschild-csoporttól megijedt kormánynak kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy a rágalmakat megcáfolja, a „Correspondence Hongroise” azonban egyenesen a kormányt tette felelősé, amiért eltúrte, hogy a tisztaeszlári pert a bíróság előtt tárgyalják. Ez ellen már kénytelen volt a kormány, sajtója útján, tiltakozni. Természetesen nem úgy, ahogy azt a „Magyar Korona” önérzetes cikkében tette.

A félhivatalos „Nemzet” július 11-i vezércikkében a többek között ezeket írta:

„Amitől féltünk, bekövetkezett. A tisztaeszlári ügy kompromittálta Magyarországot. A külföld ujjal mutat ránk. A világlapok naponkint pellengérré állítanak bennünket.

A külföld a tisztaeszlári ügy alkalmából ismerte meg az igazságszolgáltatási ön társadalmi viszonyainkat. Tehát abból, ami sötét Magyarországon, csak az árnyfoltokat látja lebegni az ország felett s nem a fényt. Csak a gyalázatot és nem a dicsőséget. S a külföld ítélete mégis szuverén. Nem felebbezhető semmi fórum elé. Tűrnünk kell, habár arcunkba szökik miatta a vér. S kik idézték fel ezt az ítéletet? Kik hozták Magyarországra a szégyent, kik nyomták a külföldi sajtó ítéletének tüzes vasát a magyar nemzet élő testére?”

Azok, akik megcsinálták nálunk az antiszemitizmust, akik ezzel kapcsolatban megcsinálták a tisztaeszlári rémes esetet.

Csak két szóból álló kérdést intézünk azokhoz, akik a nyíregyházi pert intézik. Nem várunk arra, hogy szóval válaszoljanak e kérdésre, szeretnők, ha tényekkel válaszolnának. S kérdésünk nem több, csak ennyi: «Quo usque tandem?»

A „Nemzet” tehát nem azt tette, ami kötelessége lett volna. A magyar igazságszolgáltatást nem védelmezte meg, az ellene emelt hamis vádakot és aljas rágalmakat meg nem cáfolta, sőt azokat valóknak elismerte. Elismerte a bűnpalástolók igazát, e elfogadta a való tényeknek azt a felháborító elferdítését, amit a bűnpalástolók hirdettek, hogy az egész tisztaeszlári pert az antiszemiták mesterségesen idézték fel, s a felelősséget mindezért áthárította azokra, akik szerinte felidéztek a külföldi sajtónak lesújtó ítéletét.

„Quo usque tandem?” – kérdezte, s a kérdésre válaszul tényeket kért. Vajjon kitől? Nyilván a nyíregyházi törvényszéktől, mert hiszen a tárgyalás ott folyt. Milyen tényekre, milyen válaszra gondolt a „Nemzet”? Nyilvánvaló, hogy a válasz alatt a felmentő ítéletet értette.

Miért kellett akkor az antiszemita helyett, kik állítólag megcsinálták a „rémes esetet”, a zsidó saktereket ültetni a vádlottak padjára? Ki kényszerítette erre az államhatalmat, illetve annak képviselőjét, az államügyészséget?

Tisza Kálmán, ha közvetlenül nem is merte a bíróságot ítéletében befolyásolni, ezt a befolyásolást a félhivatalos sajtóorgánuma útján kísérelte meg. Így akarta kiengesztelni Rotschildékat!

A „Nemzet”-nek a nemzetet így meggyalázó cikkétől természetesen vérszemet kapott „Egyenlőségében (július 15., 4. szám) dr. Májslis Mór és így folytatta a nemzetgyalázást:

„Csoda volna e – írja –, ha ennyi szörnyűségek után Európa idegenkedéssel elfordulna egy oly nemzettől, mely elég gyenge volt egy maroknyi ember garázdálkodásait nyugodtan eltűrni mindaddig, míg az ország pellengérré kerül.”

Ugyancsak az „Egyenlőség” írja július 18-án, 42. számában, „A külföldi sajtóban” címen:

„Ha szó nélkül elnéztük, miként tiporták Kárba egész éven át a legfőbb emberi jogokat, akkor nincs okunk panaszkodni, hogy a külföld végre sikra szállott a megsértett joguk mellüit és pákát tört azok felett, kik a XIX. század vívmányait semmibe véve, a bot és keserűvíz középkori uralmát meghonosították.

Európának van joga a reakció e neme ellen felszólalni, a művelt világ sajtójának kötelessége protestálni a szellem ózon elvadulása ellen. Igaz, hogy elsősorban a hazai sajtót illette volna meg a tiltakozás, de a magyar sajtó nem áll hivatása magaslatán.”

Kilátszott tubát a lóláb ezekből a cikkekből. Elárulta magát a külföldi sajtó informálója. A magyar sajtót, a „Nemzet” és a németnyelvű lapok kivételével, nem sikerült a nemzetgyalázásra rávenni, a bűnpalástoló szövetkezet tehát a külföldi sajtó által akarta így terrorizálni a kormányt, bíróságot, közvéleményt és belföldi sajtót egyaránt.

A sajtó nagy része, elsősorban a nagy lapok, a „Pesti Hírlap”, „Pesti Napló”, „Egyetértés”, óvatosan hallgattak. A két nagy publicista, Rákosi és Kaas Ivor „Budapesti Hírlap”-ja azonban ezúttal is, keményen megadta a választ, a „Nemzet”-nek, s a háta mögött álló megfélemlített kormányhalalomnak.

Július 12-én „A Nemzet és a nemzet” című vezércikkében írta:

„Szégyen és gyalázat az volna, ha ily esetekben a kormányok igazságot nem a bírói széknél keresnének, hanem tennének maguk a kezükben levő hatalmuknál fogva, szégyen és gyalázat az volna, ha bíránk nem azt néznék, mi az igazság, hanem azt, hogy mit zúg a tömeg és mit zúgnak a világlapok. Szégyen végre az, hogy a «Nemzet» a kormány orgánuma. A kormány ama elhatározásából, amely a nyíregyházi eljárást megindította, csak a gyalázatot akceptálja a azt «cm a kormány, hanem a nemzet főjére zúdítja.”

Július 22-én, amidőn a bizonyítási eljárás már befejeződött, írja a „Magyar Korona”:

„A külföldi rágalmazók erőszakoskodással, barbarizmussal vádolták a magyar nemzetet. Ezt megcáfolják a nyíregyházi végtárgyalás alatt kiderült adatok. Ott az erőszakost ódás, ott a barbarizmus, hol megvesztegetett, hamis esküt tevő tanúkkal küzdenek, az igazság ellen törekszenek, a hazugságot diadalhoz segíteni.”

Ugyanígy ír a „Függetlenség” július 10-én:

„S még ezek cipelnek ki minket és állítanak a külföld elé, mint civilizálatlan barbárokat.

Mióta civilizálatlanság és barbárság az igazságot kideríteni s a bűnt megtorolni s mióta civilizáció a bűnpalástolás, a tanúképzés és tanúvásárlás piszkos eszköze?”

A külföldi világlapok, a „Times” és társai, ha nem a „Pester Lloyd”-on keresztül szereztek volna információikat, hanem tudósítók szemtől-szemben látták volna az eszlári zsidókat, az eszlári rituális fürdőt, akkor rájöttek volna, hogy ezek a vádlott zsidók maradtak el háromszáz évvel az európai civilizációtól, nem a magyar nemzet és a magyar igazságszolgáltatás, amelynek olyan nagyműveltségű, kiváló tudású, modern gondolkozású, klasszikus jellemű egyénisége vezette a végtárgyalást, mint amilyen Korniss Ferenc volt.

Amint említettem, a bűn palástoló szövetkezet, amíg egyrészt a félrevezetett külföldi sajtó által akarta megfélemlíteni a kormányt, bíróságot és közvéleményt, másrészt mindent elkövetett, hogy a botrány kiprovokálásával a végtárgyalás menetét megakassza.

Eötvös és Szeyffert kezdettől fogva olyan magatartást tanúsítottak a végtárgyaláson, hogy

minden percben tartani lehetett egy nagy botrány kitörésétől és hogy ez nem következett be, az csak a hallgatóság magas intelligenciájának és fegyelmezettségének volt tulajdonítható.

Szeyffert vádbeszéde után, Scharf Móric órákig tartó faggatása közben, Péczely leleplezésekor, a Matejnek és Vámosy Julcsának letartóztatására vonatkozó indítvány előterjesztésekor különösen izzó volt a hangulat és a felháborodás moraja zúgott végig a hallgatóságon.

Szabolcs vármegye intelligenciáját nem sikerült inzultusokra, botrányra ragadtatni, még akkor sem, amidőn Eötvös Scharf Móricot a vármegye tanújának nevezte. Megelégedtek azzal, hogy Eötvöst, Szeyffertet és a többieket társadalmi bojkott alá vették, s a tárgyalótermen kívül nem titkolták el a velük szemben táplált ellenszenvet és megvetést.

A különösen Eötvös személye iránt nyilvánult ellenszenv és felháborodás a végsőkig fokozódott, amidőn a dada csószhoz a csonkafüzesi hulla nemi vonatkozásaira a legszemérmertlenebb kérdéseket intézte, holott láthatta, hogy a társadalom vezető osztályának hölgyei közül többen vannak a teremben. Férfiasság, illem, udvariasság követelték volna, hogy előzetesen figyelmeztesse a nőket azontúli kérdéseinek szemérmert sértő voltára. Nem tette. Látszott az arcát elformátlanító gúnyon, hogy így akar bosszút állni Szabolcs megye hölgyközönségén, amiért bojkottálják.

Nem kevesebb felháborodást keltett, amidőn Eötvös a tisztaeszlári református lelkészhez és tanítóhoz azt a kérdést tette fel, látták-e Solymosi Esztert valaha meztelenül, s életében pontos méréseket végeztek-e a koponyáján?

Az öt héten át tartó tárgyalás folyama alatt egyszer mégis előfordult egy kínos incidens, de az sem a végtárgyaláson, a tárgyalóteremben, hanem a tárgyalótermen kívül, a vármegyeház épülete előtt, az utcán. Július 19-én – amidőn a végtárgyalás már több mint négy hete tartott – Szeyffert indítványozta Ónodfy Gézának tanúkenti megidézését és kihallgatását arra nézve, igaz-e, hogy a csonkafüzesi hulla felboncolása előtt hangoztatta, hogy a hulla egy feslett életű nő hullája?

Természetesen ez valótlan volt és a bűnpalástoló szövetkezet találta ki, hogy úgy tüntessék fel, mintha Ónodynak és az antiszemitáknak befolyásuk lett volna a bűnper vizsgálatára.

Eötvös magáévá tette Szeyffert indítványát, sőt megtoldotta azzal, hogy kérte Szabolcsi Miksa tanúkenti kihallgatását is, arra, hogy már azt is beszéltek szélében a boncolás előtt, hogy az illető tudóvszben halt meg. Szabolcsi egyébként a törvényszékhez intézett beadványában különböző körülményekre már előbb tanúként jelentkezett, amidőn azonban megidézték, a tárgyaláson nem mert megjelenni.

A törvényszék elutasította úgy Szeyffertnek, mint Eötvösnek az indítványát, mint amelyek lényegtelen körülményekre vonatkoznak.

Ónody a hallgatóság soraiban ült, amidőn Szeyffert előterjesztette indítványát és a haragtól és felindulástól reszketve hagyta el a tárgyalótermet. Megvárta a legközelebbi szünetet, amidőn Szeyffert a vármegyeház előtt az utcán le és fel sétált Ambrózy alügyész társaságában.

Gróf Hadik Barkóczy Emilt és Lónyai Sándort maga mellé véve, Szeyffertet kérdőre vonta, amiért nevét meghurcolta és a perbe erőszakosan bevonta.

– Ilyen tendenciózus sértésekéi sem öntől, sem mástól el nem tűnök, – mondotta Ónody. – önnek megtiltom, hogy engem pellengérré merjen állítani, ellenesetben mint zsidópénzen, védelemmel és vádlottakkal cinkoskodó gazembert, lealcázom, ha kell, megsemmisítem és ettől a világ semmiféle hatalma meg nem menti.

Szeyffert csak annyit válaszolt:

– Engem a törvény véd.

– Engemet pedig az ön törvénye ellen a becsület és igazság véd. Adjon felvilágosítást, vagy azonnal oly elégtételt veszek magamnak, aminőt érdemel, s aminőt becsület-orvtámadó gazemberek ellen használni a szokás! – felelte Ónody izgatottan és megsuhintotta a kezében

levő pálcát Szeffert orra előtt.

Szeffert a fenyegetéstől halálsápadttá válva, kijelentette, hogy kész felvilágosítást adni, de nem az utcán. Erre mindannyian felmentek Szeffert hivatalos helyiségébe, ahol Ónody Szeffert előtt gróf Hadik Barkóczyt és Lónyait megbízottainak felkérve, kijelentette, hogy bár gazemberekkel nem szokott párbajt vívni, de kész Szefferttel kiállani. Ezzel azután gróf Hadiknak és Lónyainak azt mondván: „Hagyjuk itt ezt a gazembert!” – Szeffertet otthagya és tanúival együtt távozott.

A szünet után a végtárgyalás tovább folyt, s közvetlenül a tárgyalás berekesztése előtt Eötvös Károly szólásra emelkedett. Előadta, hogy megdöbbenéssel értesült arról, hogy az igazságszolgáltatás egyik hivatalos közege: a közvédlő ellen, merényletet követtek el. A merénylet, rögtöni, haladéktalan megbüntetését követelte.

Fenyegetően jelentette ki, hogyha ebben rögtön és haladéktalanul intézkedés nem történik, a védelem a maga hivatalos eljárását rögtön és haladéktalanul felfüggeszti és magasabb helyen fog orvoslást keresni.

Eötvös tehát sietett az inzultust ürügyül felhasználni arra, hogy a végtárgyalás menetét megszakítsa, s „magasabb helyen”, hivatkozva arra, hogy Nyíregyházán az igazságszolgáltatás közegeinek biztonsága veszélyben forog, más törvényszék delegálását eszközölje ki.

Korniss azonban nem ijedt meg az Eötvös fenyegetéseitől. Igen helyesen, kijelentette, hogy ő a tárgyalóteremben úgy a védelemnek, mint a közvédlőnek szabadságát megőrizni tartozik, s azt fenn is fogja tartani, ami azonban a tárgyalóterem kívül történik, az a hatáskörén kívül esik, a közigazgatási és rendőri hatóságokhoz tartozik. Egyúttal felkérte Szeffertet, hogy a törvényszék előtt mondja el az affér lefolyását.

Szeffert kérte, hogy azt másnap mondhassa el. Időre volt szükség, hogy Kozmával közölje a történetet, s utasítást kérjen a további teendőire nézve, otthagya-e a tárgyalást, amint azt Eötvös tanácsolta neki, vagy maradjon.

Tisza Kálmán akkor már torkig volt a tiszzaeszlári tárgyalással. Ötödik hete tartotta az lázas izgalomban az országot, a külföldi sajtó ázsiai színben tüntet fel a magyar közállapotokat, a rente-konverzió megakadt, az ország pénzügyi helyzete a lehető legsiralmasabb volt.

Iyen körülmények között Tisza alig várta, hogy vége legyen a tárgyalásnak. Most, több mint négyheti tárgyalás után, a bizonyítási eljárás befejezése előtt, már az országos közvélemény erős felzúdulása nélkül sem lehetett volna a vég tárgyalást félbeszakítani s más bíróság elé vinni az ügyet.

Tisza tehát Kozmának kiadta az utasítást, hogy a tárgyalást be kell fejezni, Szeffertnek maradni kell. Egyúttal Gräffl főispánt táviratilag utasította, hogy a közvédlő és védők személyének biztonságát a legteljesebb védelemben részesítse és intézkedéséről értesítse Szeffertet is haladéktalanul.

Gräffl főispán tehát, Tisza utasítására, még aznap délután a következő tartalmú levelet írta Szeffertnek:

„Azon aggályok eloszlatását célozván elérni, melyeket a személyes biztonság tekintetében a Nagyságod ellen folyó év július 19-én hivatalos működéséből kifolyólag intézett merénylet a tiszzaeszlári bűnügyben eljáró védőknél is ébresztett, van szerencsém értesíteni, mikép legújabbán vett utasítás és felhatalmazáshoz képest, azt, aki a bíróságot, vádlottakat, vagy védőket megfélemlíteni tényleg kísérelné, bárki legyen, minden kivétel nélkül hatalommal fogom ártalmatlanná tenni. Hozzájárulok, hogy ezen intézvényemet Nagyságod belátása szerint alkalmasnak talált helyen és időben használhassa és közölhesse.”

Szeffert a másnapi tárgyalás kezdetén bemutatta az átíratot, amelyet Korniss felolvastatott s ezzel az ügy el volt intézve.

A „Nemzet”-ben ugyancsak másnap megjelent hír szerint, Kozma utasította Szeffertet, hogy ha újabb támadásban részesülne, azonnal hagyja ott a végtárgyalást s utazzon a

fővárosba és egyúttal felhatalmazta, hogy személye biztonságának védelmére a fogházóri személyzetet fegyverhasználatra is utasíthassa. Egyébként Szeffert – írja tovább a „Nemzet” – azt jelentette Kozmának, hogy egészsége annyira megrendült, hogy a legnagyobb valószínűség szerint kénytelen lesz az ügyben való további működéstől felmentést kérni.

Eötvösnek tehát egyelőre nem sikerült a végtárgyalást szétrobbantani. Szeffert egészségét a támadás megrendítette ugyan, de azért a végtárgyalás tovább folyt és a fogházörökön kívül Gräffl főispán rendőrei, pandúrjai is fokozott éberséggel Őrizték Szeffert testi épségét s így megrendült egészsége is csakhamar helyreállt.

Egyébként a súlyos inzultus miatt feljelentette Ónodyt hatóságelleni erőszak miatt, ágy állítván be a dolgot, hogy a támadás hivatalos köztárgyalói minőségében és működésben érte.

A nyíregyházai törvényszék utóbb (227/884. Bf.), 1884 február 9-én hozott határozatában az eljárást megszüntette bűncselekmény tényálladékának hiányában, megállapítván, hogy Szeffert, amikor őt támadás érte, hivatalos működésben nem volt, tehát hatóság elleni erőszakra szó nem lehet, ellenben Ónody cselekményében a rágalmozás és becsületsértés vétségének ismérvei megvannak, ámde ezek miatt Szeffert feljelentést nem tett, sem az ügyészség vádat Ónody ellen nem emelt.

A nyíregyházai törvényszéknek ezt a megszüntető határozatát a budapesti kir. ítélőtábla 1884 április 1-én olyként módosította, hogy közcsendelleni kihágás bűncselekményének ismérveit látta Ónody tárnadásában fennforogni s ennek elbírálása végett az iratokat a nyíregyházai törvényszéknek visszaküldte, egyebekben a kir. ítélőtábla iő megállapította, hogy Szeffertet a támadás nem hivatalos működésében érte s így a hatóság elleni erőszak fenn nem forog.

A sajtó természetesen élénken tárgyalta a Ónody-Szeffert ügyet s a legtöbb napilap megállapította, hogy az inzultust Szeffert magatartása idézte elő, mert olt, ahol a köztárgyaló összejátszik a védelemmel, ott, ahol a terhelő tanúk valószággal vádoltak, ott, ahol az ügyésznek minden igyekezete az eljáró bíróság kompromitálására irányul: a botrányok elkerülhetetlenek. Jellemző volt, hogy a merénylet után nem maga a megtámadott köztárgyaló, hanem Eötvös, a védőügyvéd, követelt elégtételt. Ezekután nyilvánvaló volt, hogy a válok nagyon is meg vannak elégedve Szeffert működésével s hogy Eötvös felszólalása csak vizsontszolgálat volt e kölcsönös támogatás fejében ment.

A „Budapesti Hírlap” írta „A becsület” című vezércikkében (július 21-én):

„Ki az oka annak, hogy egy törvényszéki tárgyalás alkalmával ily jelenetek, ily botrányok előfordulhatnak. Senki és semmi más, mint Szeffert köztárgyaló ferde és kvalifikálhatatlan magatartása. Az, hogy köztárgyalói szerepét elhagyva, kezdettől fogva mint védő lép fel a vádoltak és ezek tanúi mellett s mint vádló a terhelő tanúk ellen.

Eddig azt kérdeztük a tiszaszlári perben: hol az igazság? Most azt kérjük, hol a becsület, kérdezzük pedig a következő okoknál fogva: Hamis tanúknak vásárlása a zsidók részéről, részint ezek önvallomása, részint a mások tanúbizonyosága által oly mértékben konstátáltott, hogy ezek által a legnagyobb fokú korrupció bebizonyítottnak látszik, mely a zsidóság részéről e perben üzetett. Ily példák méltán felkelthetik a gyanút, hogy mindenkit korrumpáltak, akihez egyáltalán hozzáférhettek. Az csak bizonyos, hogy hamis tanúk vásárlását vagy előállítását a becsület tiltja. Mégis azt látjuk, hogy az ily gyanús tanúkat is legyezget a köztárgyaló.

Ha Eötvös Károly, mint ügyvéd, pénzért a saktereket védi, ne akarjon erkölcsbíró lenni s ne viselje magát kihívóan oly férfiakkal szemben, kiknek van annyi becsületük, hogy ne kelljen tőle tanulniok. Értjük ezalatt azon méltatlan és lealázó modort, melyben Eötvös, Szeffert és egy csomó zsidó ügyvéd a terhelő tanúkat faggatják, gyanúsítják, vádolják, sértik. Azok után, amiket Recsky, Vay és más úriemberekkel szemben maguknak megengedtek, senkinek, léhát Harynak, Ónodynak sem vehetjük rossz néven, ha e kompánia keze közé kerülni nem akarnak, ha féltik tőlük becsületüket, mert világos, hogy csak meghurcolni akarják őket, mivel ha váddal léphetnének fel ellenök, régen megtették volna.

Szeffert a magyar állam képviselője, Eötvös a magyar képviselőháznak még tagja s a többi ügyvédek előállottak a tortúrás rémhistóriákkal, vádolták a magyar megyét s a magyar törvényszéket. Kisült, hogy ezt a zsidók és Eötvös Károly kitalálták és ráfogták azért, hogy az egész eljárást e címen megsemmisítsék s a terhelő vallomásokat semmire redukálják. Hogyan egyeztethetik össze lelkiismertökkel, hogy gázoltak Magyarország becsületében?

Szeffert és Eötvös tehát maguknak tulajdonítsák, ha a közindignáció ellenük fordul s immár oly fokra

hágott, hogy Korniss elnök úr tekintélye sem képes őket a nyilvános inzultusoktól megvédeni s ezentúl börtönőrök és zsandárok fognak személyes biztonságuk felett örködni.

Hol az igazság, hol a becsület?”

Ezeket a kérdéseket bizony joggal feltehető minden igazságszerető és becsületes ember a tiszzaeszlári perben, ahol az államhatalom nyújtott segítséget arra, hogy az igazságot elrejtse, agyonüssék és a becsület, a tisztességes emberek becsülete, a becsütelenség szabad prédájává legyen. Mert így követelte a „salus reipublicae”.

V.

A KORMÁNY SAJTÓJA HELYESELTE A ZSIDÓK MAGATARTÁSÁT. – SZEIFIERT VÁDBESZÉD HELYETT VÉDŐBESZÉDET MONDOTT.

BEKSICS GUSZTÁV MAGASZTALJA SZEIFFERTET. – EÖTVÖS JÚLIUS 30-ÁN ELMONDJA VÉDŐBESZÉDÉT. – A BUDAPESTI HÍRLAP BÍRÁLATA EÖTVÖS BESZÉDÉRŐL. – AZ ÍTÉLET KIHIRDETÉSE AUGUSZTUS 3-ÁN. – A VÁDLOTTAK KIHÍVÓ VISELKEDÉSE AZ ÍTÉLET KIHIRDETÉSEKOR. – HÁLAADÓ ISTENTISZTELET A ZSINAGÓGÁBAN. – ESZTER ELTŰNÉSE ÖRÖK REJTÉLY MARAD.

Öt hétig tartó tárgyalás után, július 24-én végre befejezést nyert a bizonyítási eljárás és a perbeszédre került a sor. Bíróság, közvádó, védők, sajtó, közvélemény egyaránt belefáradtak a kánikulai melegben hetekig tartó izgalmakba. A bizonyító eljárás szolgáltatott sok gyanúot és közvetett bizonyítékot a vádlottak ellen, más közvetlen tény-tanúja az állítólagos gyilkosságnak azonban Scharf Móricon kívül nem volt. Ami egyéb közvetett bizonyíték volt a gyilkosság tenyérére, s éppúgy a holttestcsempészetre vonatkozó bizonyítékokat is a bűn-palástoló szövetkezet, mint láttuk, az eszközök elképzelhetetlen változatosságával igyekezett megérőtlenteni.

„Maradjon minden titok, rejtély, bizonytalanság, s legfőbb törekvésük a bizonyítékok hiánya” – írta Teleki Sándor a „Budapesti Hírlap,” július 22-i számában („Nyíregyházai tüskék”).

A kir. törvényszék – amint arról már szó volt – Scharf Móric megesketését fiatal korára, s a zsidóság ellen lelkében mutatkozó ellenszenvre tekintettel, mint amely körülmények vallomását megbízhatatlanná tették, mellőzte. Ezzel voltaképpen el is dőlt az ügy sorsa. Most már előrelátható volt, hogy felmentő ítélet következik.

A sajtó nagy részének magatartása egyszerre megváltozott. A „Pesti Hírlap”, „Egyetértés”, „Nemzeti Újság”, „Budapest” egymással versenyezve igyekeztek jóvátenni azt a nagy hibát, amit elkövettek akkor, amikor a Szeiffert és Eötvös magatartását kárhoztatták, vagy amikor a tanúvallomások alapján lehetségesnek és elképzelhetőnek tartották, hogy Solymosi Esztert valóban az eszlári zsidók ölték meg, s hogy a holttestcsempészetre nem mese, hanem valóság.

A legnagyobb buzgalommal azonban a „Nemzeti Újság” igyekezett expiálni a bűneit.

Július 25-én írja „A vármegye tanúja” című vezércikkében:

„Öt hétig tartó herce-hurca után, melyben a botrányos per titkos szítói minden követ megmozgattak, hogy a vádnak némi plauzibilitást adjanak, ez a vád kártyavárként önmagától összedől. Hamisnak tűnt ki a kiindulási pont, tévesnek a bűn feltevése, hazugnak a tanúk vallomása. És mindehhez még az is járul, hogy a bíróság az egyetlen terhelő tanú vallomását megbízhatatlannak s ezzel implicite hazugnak, kieroszakoltnak mondja.”

Majd rátérve Eötvösnek arra a kijelentésére, amellyel Scharf Móricot „a vármegye tanúja”-nak nevezte, a továbbiakban írja: „Vajha az igazság ebben a dologban soha ki nem derülne.” Az óhajlás érthető volt, mert hiszen ha kiderült volna valaha az igazság, a „Nemzeti Újság” kénytelen lett volna ismét véleményét változtatni.

„Itt nem egy vármegye jó hírnevének helyreállításáról van szó – írja tovább –, hanem másról, hogy a külföld előtt ne tárjunk fel egy újabb képet azokról az úgynevezett legbensőbb ügyeinkről, melyek díszünkre nem, csak szégyenünkre válhatnak.”

Az országos közvéleményt előre előkészítették a felmentő ítéletre. Azzal az érveléssel akarták a közvéleményt befolyásolni, hogy egy ember éleléért nem lehet ezrek életét kockáztatni, vagyis, hogyha Solymosi Esztert csakugyan a vádlottak gyilkolták volna is meg, még akkor sem szabad őket elítélni, mert elítéltetésük által azt állapítaná meg a bíróság, hogy rituális

gyilkosságot követtek el és akkor nem lehetne megakadályozni az általános zsidóüldözést. A per kimenetelétől tehát egy felekezet nyugalma függ.

A kormány sajtója – mint láttuk – eleitől kezdve úgy állította be a tisztaeszlári ügyet, mint amelyben rituális gyilkosság gyanúja miatt folyik az eljárás a gyanúsítottak ellen. Így követelte ezt az eszlári zsidó vádlottak érdeke, akiknek szabadulását csupán ezzel a beállítással lehetett államérdekként feltüntetni.

Hiába tiltakozott ez ellen a hamis beállítás ellen a nyíregyházi törvényszék, hiába utasította vissza erélyesen Korniss Ferenc a végtárgyalás elején, amidőn Szeffert vádbeszédében is megismételte azt és rá akarta kényszeríteni a törvényszékre a vádnak ilyen értelmezését.

Az ítélelhozatal előtt, augusztus 2-án, a kormány félhivatalosa Vezércikkben – nyilván a nyíregyházi törvényszéknek adresszálva – újból ezzel a rosszhiszemű beállítással igyekszik a közvéleményt is félrevezetni:

„Nem tagadjuk, hogy más esetekben a zsidóság túlságos érzékenységet tanúsított és fölösleges módon kereste a szolidaritást. De ebben az esetben oly eklatáns volt a vád irányzatos volta, oly határozottan a zsidó vallás és általán a zsidóság ellen irányult az, hogy csak a teljes vallási közöny, mely éppen nem tulajdonsága a zsidóknak, lett volna képes a megtámadott felekezet részéről megtagadni a szolidaritást, mely annál természetesebb volt, minthogy maga a bírósági vád is, maga Scharf Móríc vallomása, már nem egyes örvöngökről, hanem egy egész hitközségre sütötte rá a gyilkosságban való részvétel bélyegét.”

Azt a végzetesen hibás, észszerütlen magatartást tehát, amelyet a zsidóság a tisztaeszlári per folyamán Magyarországon tanúsított, amely egyedüli és kizárólagos oka volt az azelőtt ismeretlen antiszemita irányzat kifejlődésének és megerősödésének és amely magatartást kezdetben kivétel nélkül az egész magyar sajtó, az egész ország elfogulatlan közvéleménye a legélesebben kárhóztatta, most a kormány sajtója megdicsérte, felmagasztalta, jogosnak, sőt kötelességszerűnek minősítette.

Az olvasónak meg kellett dörszölnie a szemét, jól lát-e, nem az „Egyenlőség”-et vette-e a kezébe a „Nemzet” helyett?

Szeffert Ede július 27-én mondta el a vádbeszédet, amely ismét védőbeszéd volt. Anélkül, hogy a vádat elejtette volna, a vádlottak felmentését indítványozta.

Azzal, hogy Szeffert a vádat el nem ejtette, nem zárta ki a lehetőségét, hogy Solymosi Esztert a vádlottak ölték meg és pedig a Scharf Móríc vallomására alapított vád szerint. Ha ezt kizártnak és a vádlottak ártatlanságát teljesen megnyugtatóan beigazoltnak tekinthette volna a közzvádló, akkor a vádat el kellett volna ejtenie.

A napisajtó, amely azelőtt a „Nemzet” és a németnyelvű lapok kivételével, élesen bírálta és kárhóztatta Szeffert magatartását, most már a felmentő ítélet előérzetében kezdett más húrokat pengetni.

A „Pesti Hírlap” belső hasábjain szószerint a következőket írta:

„A vádló hü maradt magához egész az utolsó pillanatig. Nemcsak hat hét alatti viselete volt olyan, mintha védő lenne, hanem a vádbeszéde is védőbeszéd volt. Heumann még a fejét is csóválta, hogy semmi elmondanivalót nem hagyott neki a hullausztatásról.” (Július 28.)

Ez volt a „Pesti Hírlap” Janus-arcának egyik fele. Ugyanazon számban „Szeffert Ede” című vezércikkben, már a megsejtett felmentő ítéletre tekintettel, Szeffertet ekként dicsőítette és magasztalta Beksics Gusztáv:

„De a per eredménye igazolja Kozma Sándor és Szeffert Ede álláspontját még a közvélemény előtt is. Szeffert mai fényes beszéde megvilágította az egész pert, annak összes bizonyítási anyagát és a vádhatalom felfogását, mellyel a pert kezdte, folytatta és befejezte.

Miként alapíthatott volna kategorikus vádat ily vizsgálatra az államügyészség? Miként léphetett volna az e vizsgálat által nyújtott adatok alapján a bíróság elé ily nyilatkozattal: vádolom rituális gyilkossággal a saktereket is! Ha ezt teszi valú Szeffert Ede, kötelessége ellen vétett volna. Egy mese és a népszenvédélyek szolgálatába alázza volna le a közzvádat. Szeffert Ede nem ezt tette, csak feltételelesen (!) emelt vádat. Azt mondta, a vizsgálat rossz volt, a vád megállapítására vagy nem szolgáltatott adatokat, vagy ezek legnagyobb részéhez kétely, gyanú fér. Tartassék meg tehát a végtárgyalás.

Volt ehhez joga Szeffert Edének, mint a közzvádló képviselőjének? Volt. Az erkölcsi bátorságnak oly jelét adta, melyre ily izgatott időben csak kevesen képesek, mert csak kevesen elég bátrak a kötelességet akkor is

teljesíteni, mikor az nem tapsokat, hanem vádak és gyanúsításokat provokál.

A közzéadott megette kötelességét az igazságszolgáltatás, a társadalom és az ország reputációja iránt. Súlyos, de jól teljesített kötelesség volt.”

Az élelmes Beksics Gusztáv, miután tollát a bűnpalástoló szövetkezetnek bérbeadta, a honoráriumot meg is akarta érdemelni, s azért még ugyanazon a napon a „Nemzet”-ben is vezércikkben magasztalta Szeffert. Ugyanazon a napon, ugyanarról a témáról tehát egy kormánypárti és egy ellenzéki lapban vezércikkezett.

A „Nemzet”-ben így variálta a Szeffertre halmozott dicséreteit:

„A büntető per eredménye azonban minden jóhiszemű embert meggyőzhet, hogy a közzéadott és Szeffertnek igaza volt.

. . . mily helyzetben leendett ma az államügyész, ha a tárgyalás kezdetén határozottan és nem feltételesen emeli vala a vádat? Ma be kellett volna ismernie, hogy a társadalom szenvedélyeinek szolgált eszközül, hogy megejtette egy dajkamese s a boszorkányperek közzéadójának színvonalára alázta le a magyar államügyészséget.”

Az ötletes Beksics a bűnvádi eljárási szabályoknak a közzéadott jogkörére vonatkozó egészen új rendelkezéseit találta ki: a feltételes vádemelés jogát, megelőzve ezzel az újítással az összes művelt országok törvényhozását. A kötelességmulasztást kötelességteljesítésként dicsérte fel, amikor elismerte, hogy a közzéadott a hiányosnak, rossznak tartott vizsgálat alapján vádat emelhet, főtárgyalás elé vihet egy ügyet, ahelyett, hogy a vizsgálat kiegészítését, s illetve új vizsgálat lefolytatását indítványozná.

Egyben azonban igaza volt Beksicsnek. Amit Szeffert tett, ahhoz nagy erkölcsi bátorság kellett!

Szeffert védőbeszéde után a magánvédő Solymosiné képviselőjében Szalay Károly pótolta a közzéadott mulasztását, s mondotta el a valódi vádbeszédet. A következő napokon azután a védőbeszédre került a sor. Először Funták beszélt, majd Friedmann, azután Székely és Heumann s a végén Eötvös.

A védők közül – mint már szó volt róla – a legkevésbé túlzó, s mint jogász is legkiválóbb: Friedmann Bernát volt.

„Higgadt, szelíd, mérlegelő és mérsékelt” – írja róla Mikszáth. Elfogultsága azonban éppen olyan nagy volt, mint a többi védőé. Erre nézve ugyancsak Mikszáth hozza fel a „Pesti Hírlap”-ban az alábbi kis esetet:

„A védők között van egyetlen egy, akit tárgyilagossáknak neveznek. Ez a védő Móric vallomásra megjegyezte: „Meg vagyok róla győződve, hogy hamis tanú. – Hát nem veszi ön észre, hogy az a fickó semmi részletre sem emlékszik? Ha látta volna, bizonyosan tudná a részleteket is. Ha nem tudja, világosabb a napnál is, hogy be van tauítva”.

Matej Ignác vallomásra ugyanez volt a megjegyzése: „Hamis tanú! – Hát nem látja ön, hogy olyan részletesen nem tudná elmondani a dolgot, lehetetlen, hogy el tudná mondani, ha be nem tanították volna.” (1883. VII. 8. «A tekintetes törvényszék előtt»)

A szenvedélyes Heumann védőbeszédét már sűrűn szakította meg az elnöki rendreutasítás, amely legerélyesebb formában akkor nyilvánult meg, amidőn Heumann azt állította, hogy „a vármegye közigazgatása fejeitől kezdve, le a falusi bíróság, erkölcstelen, törvénytelen úton hajhásznak hazug bizonyítékokat” a vádlottak ellen.

Július 30-án mondotta el Eötvös hatalmas védőbeszédét, amely több mint öt óra hosszat tartott. Az elnök Eötvöst is rendreutasította, amidőn Székely Ferenc főügyész helyett kilencvenkilenc százalékban téve felelőssé a csonkafüzesi szemle hibáiért, azt mondotta róla, hogy „az az ember bitorolja helyét a kir. főügyészség hivatalában”.

Annál feltűnőbb és meglepőbb volt, hogy Szeffert, aki Eötvös beszéde után felszólalt és ítélet elé bocsátotta az ügyet, egy szóval sem tartotta szükségesnek megvédelmezni Eötvösnek támadásával szemben Székely Ferencet.

Július 31-én Szalay válaszolt a védőknek, majd Eötvös viszontválasza következett. Ezzel azután a végtárgyalás befejezést is nyert és az elnök az ítélet kihirdetésére augusztus hó 3. napjának délelőtt 11 óráját tűzte ki.

Az ítélet kihirdetése előtti napon a „Budapesti Hírlap” „Eötvös Károly” címen remekbe

készült vezércikkben, nagyszerű jellemzését és hü kópét adta Eötvös védői szerepének, működésének.

A „Budapesti Hírlap” vezércikkírói, egyúttal a magyar publicisztika büszkeségei, Kaas Ivor és Rákosi Jenő, véleményük, ítéletük önállóságát mindvégig megtartották, nem törődve azzal, vajjon az ítélet felmentő lesz-e vagy sem?

Dacára annak, hogy ekkor már valószínűnek látszott a vádlottak felmentése, Eötvösnek a nagyszerű ékesszólással elmondott hatalmas védőbeszédével részben visszaszerzett népszerűségét alaposan megnyirbálta e vezércikk.

„Köztudomású – mondja többek között –, hogy Eötvös mögött áll az egész zsidóság, mely a közbünténnyel vádlottak ügyét magáévá tette, helyettük perlekedik és a pert megnyerni akarja. Láttuk, mint alakult át a védelem agitációvá és támadássá, mekkora gépezet dolgozott, hogy az összes hatósági közegek, kik az ügybe a vizsgálat alatt befolytak, az egész világ előtt gyanúsítsanak. Láttunk a bíróság közegei közül kémekeket, hallottuk a tortúra vádját, s hallanunk kellett a még rettenetesebb vádat, hogy a vádlottak gyanúba vett bűnös cselekménye nem egyéb, mint a hatósági közegek gonosz koholmánya, kik azt a pár nyomorult szegény zsidót elveszteni akarják, terhükre bizonyítékokat gyárilag állítanak elő, s hamis tanúkat nevelnek ki. Egész hadjárat indított nagy sajtóapparátussal, szeltében hirdettek a vádak lapokban külföldön, hogy – ami peres ügyekben nem szokás – közvélemény támadjon a vádlottak javára.

Á közvélemény igen kíváncsi tudni, hogy minderre miért volt szükség? Ha annyira evidens a vádlottak ártatlansága, mi célja volt a mentőapparátusnak, s ha kétes lett volna is azoknak ügye, mi jogon avatkozott belé az egész zsidóság? Ha követelt el hibákat a vizsgálat, miért nem követték a törvény által megjelölt jogorvoslat útját, miért kellett a kormány helyett Európához folyamodni? Mely célszerűség, mely érdek vagy józan ok követelte az agitációt Magyarország jóhír-neve rovására? Mily alapon emeltetett a bűnkoholás vádja és ki ellen? Ezek felől vártunk joggal tájékozást Eötvös Károlytól, mint aki arra legkompetensebb, mert ő volt a zsidó revolúciónak feje, intézője, genorálisszimusza.

... A csempészet lehetetlen, az egész történet csak koholmány. De hát kinek a koholmánya? a vizsgálóbíróé? a kir. ügyészé? a boncoló orvosoké? az eszlári falu bírójáé?

Azt mondják, a perben a zsidó vallás vádoltatik. A bíróság ezt a felfogást kezdettől fogva visszautasította, a közvélemény a vérvádat Magyarországon soha el nem hitte, s a zsidó fiú vallomása után is legfeljebb a vádlottak babonását tételezte fel.

... A sakterek sorsa független az antiszemizmustól, mert a bíró igazságosan ítél, akár van antiszemita mozgalom, akár nincs.”

Agusztus 3-án délelőtt a távíró a világ minden tája felé vitte az az örömhírt: a vádlottakat felmentették!

Eötvös az ítélet kihirdetése után az elnöknek köszönetét nyilvánította, amiért az ő és a bíróság „magas bölcsessége, szigorú és alku nem ismerő igazságszeretete” lehetővé tette, hogy a per ilyen megoldást nyerjen.

A tárgyalás befejezése után külön is felkeresték Szeyfferték Kornisst s úgy ő, mint Szeyffert, megköszönték a tárgyalás vezetésének pártatlanságát. Korniss fagyosan, majdnem nyersen válaszolt. Hiszen éppen Eötvös és Szeyffert voltak, akik mindent elkövettek, hogy a végtárgyalás botrányba fúljon. Csak Korniss hajlíthatatlan bírói jelleme, nagy akaratereje, csodálatos szellemi ébersége tudta megállani azt az ostromot, minek öt héten át ki volt téve, kivált amikor még a társhatóság, az ügyészség részéről is, gyakori támadások érték, öt héten át naponként 5-6 órát vezetni egy tárgyalást, melynél a legvakmerőbb bűnpártolás a legügyesebb furfang minden szálát beleszővi, vezetni közvádló nélkül, egészen a saját felelősségére, oly emberfölötti feladat volt, amely csak őszinte csodálatot válthatott ki.

„Túloztam, mikor az elnök érdemeit megvilágítottam – írja Eötvös –, hiszen ő mindvégig elfogult volt.” (III. 210.) Természetes, az az Eötvös szemében elfogult volt mindenki, aki nem állott a védelem szolgálatában, aki a vádlottokról bűnösséget mert feltételezni.

„Kétségtelen – írja Eötvös –, hogy mind a két szavazóbíró a fölmentést javasolta s így arra, hogy az elnök is szavazzon, nem volt lehetőség.1 (111. 208.) Ebben az állításban benne rejtőzik a feltevés, hogy ha szavazásra kerül a dolog, az elnök nem a felmentés mellett szavazott volna.

A bíróság tanácskozása titkos s így ami ott történik, az sohasem juthat nyilvánosságra. Kétségtelen azonban, hogy Korniss utóbb is azt a véleményt hangoztatta, hogy a vádlottakat

fel kellett menteni, mert a közvádoló és védelem egyetértő bűnpalástoló mesterkedéseivel sikerült annyit elérni, hogy a végtárgyaláson nem merült fel elegendő megnyugtató bizonyíték ahhoz, hogy elítélhessék őket. Esküdszék azonban az összetett bizonyítékok alapján kétségtelenül elítélte volna őket, mert nemcsak gyanúokok, hanem a vádlottak bűnösségére mutató jelenség, közvetett bizonyíték akadt, bőven. Már maga a holt lest csempészet bebizonyított ténye, kiegészítve Smilovics levelével és összevetve Scharf Móric vallomásával, elég lett volna az elítélésre. Szemérmetlen állítás tehát az, amit Eötvös ír, hogy „a vádlottak ártatlansága kitűnt s ők visszanyelték becsületük épségét”. (III. 203.) Utóbb mégis, ezzel ellentétben, elismeri, hogy „aki futólag átolvassa az ítéletet, értve a későbbi táblai és kúriai ítéletet is, lehetetlen, neki tökéletesen megnyugodni, csalódás érzete lepi meg. Mintha, azt kellene mondani: ejh-hajh, látom-látom, hogy a vádlottakat nem lehetett elítélni, de valami mégis csak van a dologban; ilyen ítéletet nem lett volna szabad hozni a bíróságnak”. (III. 221.)

A bíróság, a törvényszék, budapesti tábla, Kúria más ítéletet nem is hozhatott. A bírák, az előttük fekvő anyagból kiéreztek, látták, hogy a vádlottak bűnösök, de mégis felmentő ítéletet kellett hozniok. A bírót kötik a formák, köti a törvény, a bíróság ítélete nagyon gyakran csak alaki igazságot mond ki.

Amilyen valótlan és alapnélküli, amit Eötvös sejtett az olvasóval, hogy az elnök, szemben a két bíróval, az elítélés mellett volt, éppoly légből kapott koholmány Verhovaynak meséje a téglási találkozásról. „Az ország urai” című könyvében elbeszéli ugyanis, hogy Tisza Kálmán miniszterelnök az ítélet kihirdetése előtt néhány nappal a hajdúmegyei Téglásra rendelte Korniss Ferencet s e találkozás következménye volt a felmentő ítélet. Ez a találkozás nem történt meg. Kornisst közvetlenül senki még csak meg sem kísérelte befolyásolni. Ismerte mindenki hajlíthatatlan jellemét. Tisza csak a sajtója és ügyésze útján igyekezett befolyást, gyakorolni a per kimenetelére, azonban közvetlenül nem is mert volna a bíróság ítélezésébe beavatkozni. Tudta jól, hogy Korniss a legkisebb beavatkozást is a legkeményebben és leghatározottabban visszautasította volna.

A sajtó nagyrésze kitörő örömmel fogadta a felmentő ítéletet. Az ártatlanság kiderült, hirdették Eötvös után azok a napilapok is, amelyek egy-két héttel előbb még nagy dilemmáik voltak s képtelenségnek, hihetetlennek minősítették, hogy Eszter meggyilkolásának vádját s a terhelő bizonyítékokat bárki is koholhatta volna.

A „Pesti Hírlap” rendkívüli kiadásban adta hírül a felmentést, telve émelyítő frázisokkal „az igazság fényéről, a hazugság összeomló kártyavaráról és az elismerés koszorújáról”.

„Ha van olyan ítélet – írja – mely a vád alaptalanságát és a vádlottak büntelenségét a napnál fényesebben bizonyítja, úgy ez az!

A sakterek ellen indított hatósági üldözés első stádiumában tisztában voltunk afelől, hogy a laza látszataból az emberek bizonyos csoportja koholt bizonyítékokat óhajt előállítani. Eleve meg voltunk győződve afelől, hogy a tisztátlan szándéknak az igazság fénye elől végre is vissza kellend vonulnia a sötétségbe, honnan az emberük közé tolakodott, s hogy a hazugság halmazának egy napon kártyavár gyanánt kell összeomlania.

... Azok, akik halált kiáltottak a sakterek fejére, hónapok óta nem tesznek egyebet, mint a nyíregyházi bírák rendíthetetlen igazságosságát magasztalták, mert ettől várták a halálos ítéletet. Meglehet, ma elhallgatnak. Pedig éppen ma van az igazság napja. Ez az a nap, amikor mi szó és dobverés nélkül, csöndben hallgatva, tesszük reá a bíróság zöld asztalára a mi elismerésünk szerény koszorúját!”

A nyíregyházi törvényszék alighanem csak erre a szerény koszorúra pályázott, vágyott. Másnap aztán még émelyítőbb szavakban magasztalta „csöndben hallgatva” a „Pesti Hírlap” ezt a bíróságot, amelyre sokszor a vádak és rágalmak özönét zúdította.

Ugyanígy dicsérte, magasztalta Kornisst is. Most már Kornissal is meg voltak elégedve nemcsak a „Pesti Hírlap”, hanem a „Pester Lloyd”, az „Egyenlőség” és Eötvös is.

Megbocsátottak neki mindent, megbocsátották, hogy pártatlan bíró és tiszta jellem, megbocsátották, hogy nem állott a bűnpalástolók táborába. Most már felfedezték kiválóságát, erényeit, miután többé nem kellett tartaniok a vádlottak elítéltetésétől.

A „Pesti Hírlap” frázisai, dicshimnuszai, ömlengései azonban eltörpülnek a „Nemzeti Újság” vezércikkének szuperlatívuszai mellett.

Undorító példájául a szemérmetlen, vakmerő hazugságnak, gerinctelenségnek, elvtelenségnek, érdekhajhászatnak, álljon itt a „Nemzeti Újság” „Felmentve” című vezércikkének e pár sora (augusztus 4):

„Felmentették őket, az igazság vértanúit, felmentették őket, feltétlenül visszaállították polgári becsületüket, visszaadták őket a társadalomnak, amelynek azelőtt is feddhetetlen, becsületes tagjai voltak, lemosták róluk a szennyet, a piszkot, melyet rosszlelkű emberek hitvány eljárása vetett rájuk.

Itt állnak ők körülvéve az ártatlanság, a vértanúság glóriájától felemelt fővel, büszke tekintettel.

Az igazság! Mintha az nem lett volna a napnál is világosabb már hónappal ezelőtt. Mintha már a tisztaeszlári ügynek kezdetekor nem lett volna világos minden józanul és tisztességesen gondolkodó ember előtt, hogy az egész dolog nem egyéb a hazugságoknak szakadatlan láncolatánál.

Kínozták és gyötörték őket, álmukban felzavarták és kínvallatásoknak vetették őket alá, a legigaztalanabb és legabszurdabb vádakot szórták ellenük, vádjaik bizonyítására a hamis tanúknak egész légióját szervezték, s rábírták a fiút, hogy atyját gyilkossággal vádolja.

És ez a sok aljasság, ez a sok nemtelenség mind kárbaveszett. A nyíregyházi törvényszék elnöke ünnepélyesen, a király nevében kijelentette, hogy a tisztaeszlári vádlottak ártatlanok, kijelentette, hogy az antiszemita az egész bizonyítási eljárás alatt egyetlen oly számbavehető tanút sem bírtak előkeríteni, kinek vallomása a vádlottak terhére rótt gyilkosságot csak a legtávolabbról is támogatná. Kijelentette tehát, hogy akik a tisztaeszlári ügyet csinálták, nem egyebek áruitoknál, kik a nemzetet és a törvényszéket tévútra akarták vezetni.”

Nem lehet csodálkozni rajta, hogy ettől már a zsidóság is megcsömörlött, s az „Egyenlőség” gúnyosan jegyezte meg:

„Valóságos pálfordulást észlelünk a fővárosi hírlapok ítéletében.”

A „Pesti Hírlap”-hoz és „Nemzeti Újság”-hoz harmadiknak csatlakozott a „Budapest”, amelyben Brankovics György augusztus 4-én így méltatta az ítéletet:

„Meg vagyunk győződve, hogy a magyar nép, amely mindenkor igazságszerető volt, amely a szabadság, a testvériség és az egyenlőség elveit imádja, e felmentő ítéletnek, amelyet egy alapjában elhibázott vizsgálat, egy jogilag megdönthetetlen bizonyítékokat fel nem mutatható tárgyalás előzte meg, e felmentő ítéletnek, mely élő bizonyítéka annak, hogy Magyarországon nem halt ki az igazság, e felmentő ítéletnek, amely Magyarország tekintélyét a külföld előtt helyreállítja, s a piszkot, amelyet idő előtt reánk szórtak, visszaröpíti bel- és külföldi ellenségeinkre – csak örvendeni fog.

Mi, akik a rituális gyilkosságot legelőször jelentettük ki ostobaságnak, mi ez örömben nyílt homlokunkkal veszünk részt.

De éppoly nyíltsággal kárhoztatjuk azt is, hogy az elővizsgálat nem az eltűnt Esztert, hanem a rituális gyilkosságot kereste, s hogy a kifogott tiszadadai hullának nem a kilétét kutatta, hanem abban a rituális gyilkosság elpalástolását látta.”

A „Pesti Hírlap”, „Nemzeti Újság” és „Budapest” ilyen tónusú cikkei után igazán meglepően szerény egyszerűséggel és következetességgel hirdette az „Egyenlőség”, hogy „Nyíregyházán vannak bírák, megtisztult jogérzetű bírák”, akiket egypár nap előtt még „a rituális bűncsináló banda” gyűjtőnéven emlegetett. Egekig magasztalta most azt a bíróságot, amelynek becsületében ötnegyed éven át gázolt.

„Amit egy kotéria gonoszsága iszonyú vandalizmussal lerombolt, azt a nyíregyházi törvényszék megtisztult jogérzete ismét felépítette.

A nyíregyházi törvényszék a vádlottakat felmenté és a vádlókat elítélte.

Mi hittük, tudtuk és hirdettük elejétől kezdve, mind a mai napig, hogy az igazság utat tör magának a törvényszék csarnokába.

A nyíregyházi törvényszék megtette kötelességét. Az ártatlanul vádlottakat felmentette, a hamisan vádlókat elítélte. Elítélték, de meg nem büntették. Az ítélet csak a bűnösséget konstataálta, de a lakolását el nem rendelte. A megtorlás nagy művét a jövőtől várjuk.

A felmerült jogsértéseket meg kell vizsgálni és erélyesen intézkedni, hogy semmi jogtalanság se maradjon megtorlás nélkül.

Mi bízunk és nem fogunk csalódni. Vannak bírák Nyíregyházán és van igazságszolgáltatás Magyarországon.” (Augusztus 5., 46. szám.)

A „Nemzet” legalább következetes maradt önmagához. Beksics Gusztáv ezúttal is megtette

kötelességét és újból kiérdemelte a honoráriumot.

Elvonult, mint setét árnyék – írja többek között. – Véget ért, mint csapás. Megszűnt, mint valamely járvány. De az igazság teljes diadalával és a vádlottak felmentésével ért véget.

A nyíregyházi per legnagyobb része az első pillanattól fogva az utolsóig, igazságszolgáltatási anomália volt.” (Augusztus 4.)

Ezekután a vizsgálóbírói korlátlan hatalom törvényhozási megszüntetését sürgette.

Ezzel szemben a „Függetlenség”, amely pedig az egész per folyama alatt szélsőséges álláspontot foglalt el, s a rituális gyilkosságot is lehetőknek hirdette, a felmentő ítéletet a bíróság iránti tisztelettel és az ítélet bírálata nélkül vette tudomásul.

„A bíró lelkiismerete tisztelet tárgya legyen mindenki előtt – írja–, ne bíráljuk mi sem, hogy akár a jogszerűség, akár az eget ostromló igazság szempontjából helyes s a nyíregyházi törvényszék ítélete, vagy sem? A bíró lelkiismerete marasztaló ítélethez elegendő bizonyítékot nem talált.”

A többi lapok, az „Egyetértés”, „Budapesti Hírlap”, „Pesti Napló”, „Magyar Állam”, „Magyar Korona” elismerésiméi tó tárgyilagossággal, ízléssel és komolysággal fogadták a felmentő ítéletet.

A „Budapesti Hírlap” vezércikkben ezeket írja:

„A művelt világ megnyugvással veheti tudomásul, amit elfogulatlan meggyőződésünkben mi is nyugodtan teszünk közhírré, hogy Nyíregyházán a magyar bíróság el tudta választani a bűnpertől a politikát, s úgy ítél, ahogy a per bizonyítási anyaga engedte...”

Ebbe a megoldásba, s a fennmaradó jogorvoslatok törvényes útjába a nemzet bele fog nyugodni. S ha él is benne az aggodalom, hogy a rémes dráma minden titkát nem leplezte még fel a gondviselés, de vigasztalást meríthet abból a tudatból, hogy a törvényszéki gyilkosság (Justizmord) kísértete nem fogja háborgatni a nemzetek lelkiismeretét, s keresztény érületünknek elégtételül szolgál, hogy e perben nem volt a zsidóknak Pilátusa, ki kezeit mosva a bitófa felé forduljon, s nem volt néptömeg, mely a vádlottakra a „feszítsd meg”-et üvöltötte volna.

De midőn ezt tesszük, nem fojthatjuk magunkba kárhóztató véleményünket azok eljárása felett, kiknek hivatalos és hivatlan működése által a per anyaga annyira összebonyolított, s oly monstrummá nőtt, hogy az ítélőbíróság amiatt nem volt képes a ténykérdéseket annyi ellentét közül kideríteni.

Komor felleg gyanánt nehezedik a nemzetre az a tudat, hogy a tisztaeszlári perben a megoldás nem ad, s nem adhat választ a kérdőjelekre, melyek a nagy dráma minden jelenete után visszamaradtak emlékezetünkén.”

A „Pesti Napló” ugyanily értelemben írja:

„Nincs és nem is lehet megjegyzésünk magára az ítéletre; a bíró azt meggyőződése szerint hozta, s e meggyőződés a perben fölmerült tényeken alapul. De konstatálhatjuk, hogy mindazok, akik a magyar barbarizmussal a világot, telelarmázták, mindazok, akik a magyar igazságszolgáltatást, félvén a marasztaló ítélettől, előre pellengérré állították, mindazok ma teljes elismeréssel adózhatnak a nyíregyházi törvényszék igazságszeretetének, s mindazok elismerhetik, hogy Korniss Ferenc elnök az egész tárgyalást a lehető legnagyobb nyugalommal, részrehajlatlansággal és tárgyilagossággal vezette.

Ami magát a vérvádat, a rituális gyilkosságot illeti, csak néhány fanatikus hirdethette, hogy ez képezi a törvényszéki eljárás tárgyát. Nem képezte. Akik ráfogták a bíróságra, hogy rituális gyilkosságot nyomoz, azok készakarva összetévesztették a bíróságot azon izgatásokkal, melyek a perrel karöltve jártak, melyek igen sajnálatosak, de melyekért a bíróság felelősségre nem vonható.

Hogy most a pernek vége van, reméljük, minden oldalról el fogják ismerni, hogy a méltatlanul megtámadt igazságügyminiszter helyesen járt el, midőn semmiféle felszólalás s presszió által nem hagyta magát megingattatni, hanem a bírósági eljárást ugyanazon törvényszék előtt lefolyni engedi zavartalanul a törvény korlátai között. Semmiféle bírósági ítélet nem lehetne oly megnyugtató, minden oldalra nézve, mint éppen ebben az ügyben a nyíregyházi törvényszék ítélete.

Ami a pernek ezt a részét illeti, azt véljük, hogy a bírói kar, s a magyar igazságügyi kormány bizonyos megalégedéssel tekinthet a perre, nem fog szűgyenére válni.” (Augusztus 4.)

A „Magyar Állam” „Az ítélet után” című vezércikkében írja:

„A törvényszék ítéletében megnyugszunk, meghajlunk előtte azon tisztelettel, mely a magyar igazságszolgáltatást megilleti. Nemcsak megnyugszunk az ítéletben, hanem örvendünk neki azért, mert ha az ítélet marasztaló lett volna, akkor a zsidóság és azok barátai, kik már megszokták mindent saját érdekeiknek rendelni alá, bizonyára kegyetlenül megmarcangolták volna a magyar igazságszolgáltatást.

Sajnos, Magyarország odáig jutott, hogy jólétének minden föltétele kényszerítve van a zsidó érdekekkel való tranzakcióra, megalkuvásra, örvendünk a felmentő ítéletnek azért, mert bizonyos, hogy e felmentő ítélettel együtt igazságszolgáltatásunk jóhírneve, a marasztaló ítélettel együtt igazságszolgáltatásunk s hazánk legyalázása közt volt a választás, már pedig úgy vélekedünk, mégis nagyobb szükségünk van az igazságszolgáltatás jó hírnevére, mintsem arra, hogy a tisztaeszlári néhány zsidó rituális vagy akármilyen

gyilkosság vádjában elmarasztaltassék.

Most tehát a zsidók és érdektársaik, minthogy az ítélet nekik kedvező, szintén legmagasabb megelégedésüket fogják igazságszolgáltatásunk iránt kifejezni s kíváncsiak vagyunk, hogy azt, amit eddig ellene elkövettek, milyen eszközökkel fogják jóvátenni?”

A „Magyar Korona” augusztus 4-én „Az ítélet” című vezércikkében Solymosi Eszter eltűnése rejtélyének felderítését követeli.

„De ha a vádlottakra nézve – írja – oly szerencsés véget ért is a világraszóló affér, ezzel még nincs, nem lehet befejezve az egész dolog.

Hová lett Solymosi Eszter?

És ha a külföldi sajtó fizetett rágalmozói bectelenséggel, gyalázzal vádolták Magyarországot igazságszolgáltatásának eljárása miatt, mert távolról sem merték hinni, hogy az ítélet felmentő is lehetne, vajjon mit fogna mondani keresztény társadalmunk igazságszolgáltatásunkról, ha nyíregyházi törvényszék ítéletével teljesen befejezettnek tartaná az ügyet és nem kutatná, nem keresné, hogy kik hát a bűnösök, kik vesztették el, kik ölték meg Solymosi Esztert?”

Természetesen a külföldi lapok is vezércikkekben tárgyalták, kommentálták az ítéletet. A „Nemzet” sietett e külföldi újabb piszkolódásokat reprodukálni, idézni a külföldi lapokból az alábbi szemelvényeket:

„Fremdenblatt”:

„A holdkórosok könnyelműségével rendezték Bary és társai hajtvadászatot. Elrejtett zugokból keresték elő a középkor titkos eszközeit; brutális orgiákat ült és máglyát akart emelni, hogy a bírói eljárás örve alatt megsemmisítsen egy emberfajt.”

„Neue Freie Presse”:

„... felülvizsgálatra vár még azon sokat emlegetett vizsgálóbíró eljárása, aki a vádat létesítette és akit az államügyész és a védők hasztalan szólítottak a bíróság korlátai elé.”

A „Daily Telegraph” a per okozóinak szigorú megbüntetését követelte.

A berlini „National Zeitung”:

„Az elővizsgálat az irányzatot, törvénytelen, erőszakos, gyakran kegyetlen cselekedetek hosszú sorának bizonyult.”

A párisi „Le Petit Journal”-ban „Zsidógyűlölet” címen bizonyos Thomas Grimm nevű úr írja le a per egész lefolyását s főleg a tiszalóki kínvallatások rémdrámába illő meséjét, az Eötvösék beállításában. Thomas Grimm forrásként a „Revue des deux Mondes” tudósítását jelöli meg, amelynek szerzője Viktor Cherbuliez, a nagy regényíró volt.

„Elég, nemde? – írja Grimm úr a borzalmak felsorolása után. – Ez a XIX. század teljében, civilizált országban, Magyarországon történt.”

Végezetül annak a reménynek ad kifejezést a cikkíró, hogy

„lesz olyan bíróság is, amelyik elbánjon Bary bíróval és méltó segédjeivel érdemük szerint.”

A vádlottak az ítélet kihirdetését közönyösen, sőt hetyke magatartással fogadták.

„A vádlottak büszkén lépegettek és nevetgéltek mindenfelé – írja a »Budapesti Hírlap« (augusztus 4) – A tárgyalási teremben is hangos nevetgéléssel mulatoztak, míg meg nem kezdődött az ítélet kihirdetése, fixírozták a közönséget, s látszott rajtuk, hogy gyanítják már a szabadulásukat.”

Amint az ítélet köztudomásúvá vált a városban, a távíró hivatalt valósággal megrohanták, nemcsak a hírlapírók, hanem magánosok, főleg a zsidók. Maguk a zsidók legalább ezer táviratot adtak fel Európa minden vidékére. Távirat ment Rotschildnak, Kossuth Lajosnak Turinba, Jeruzsálembe, Alexandriába, New Yorkba.

A vádlottak, akiket a törvényszék a felmentő ítélet következtében nyomban szabadlábra helyezett, a zsidóság nagy tömegétől kísérve, a Rochlitz-féle kóser vendéglőbe vonultak, ahol az orthodox zsidóság étellel-itallal várta a szegény „ártatlan mártírokat”. Itt osztották ki közöttük az országos izraelita iroda által a zsidóság körében rendezett gyűjtésből befolyt 4500 forintot, majd az asztalra állva, szónokoltak. Később eljöttek a rabbik és megáldották őket. Azután a zsinagógába vonultak mindannyian, ahol ünnepélyes istentiszteletet tartottak. Szabolcsi Miksa az oltárhoz lépett és hálaimát mondott, amelyben az ég áldását kérte Kozma, Szeffert, a védők és a védelem érdekeit képviselő újságírók fejére.

A szabadlábra került vádlottakat hitsorsosaik pár nap alatt úgy eltüntették, hogyha véletlenül a kir. tábla vagy kúria megváltoztatta volna a törvényszék ítéletét, sohasem lehetett

volna előkerestetni őket. Scharf Móricot, aki szüleinek szabadulása folytán, a gyámhatóság őrizetéből visszakerült az atyai hatalom alá, Budapesten át egyenesen Amszterdamba vitték, ahol gyémánt köszörüs lett. Ma is ott él.

A törvényszék ítéletét Solymosiné mint magánvádló képviselőjében Szalay Károly megfellebbezte. A budapesti kir. ítélőtábla helybenhagyta a törvényszék ítéletét. A tábla ítéletét Szalay a kúriához fellebbezte. A kúria ugyancsak helybenhagyta a felmentő ítéletet.

Ezzel a tiszaezlári per aktái végleg lezárultak. Solymosi Eszter eltűnésének rejtélye örökre felderítetlen maradt.

Az állam elsődrendű érdeke kívánta, hogy soha napfényre ne kerüljön, mi történt a szerencsétlen leánnyal? A végzet kiszámíthatatlan szeszélyéből így kapcsolódik be néha egy egyszerű falusi cselédleány sorsa egy egész ország sorsába.

VI.

TISZA KÁLMÁN NÉPSZERŰTLENSÉGE. – MEGBUKOTT A FŐGONDNOKVÁLASZTÁSON. – A ZSIDÓK MEGPRÓBÁLJÁK ISMÉT FELHASZNÁLNI KOSSUTHOT ÉS NEVÉBEN LEVELET HAMISÍTOTTAK. – SCHARF JÓZSEFET DIADALMENETBEN HOZTÁK BUDAPESTRE. – TŰNTETÉSEK ÉS ZAVARGÁSOK A FŐVÁROSBAN. – VÉRES ZSIDÓELLENES TŰNTETÉSEK AZ ORSZÁG TÖBB VÁROSÁBAN.

A tiszaezlári perben a vádlottak felmentését az országos közvélemény ugyanazzal a méltóságteljes nyugalommal és a bíróság iránti tisztelettel fogadta, amilyen nyugalommal várta ötnegyed éven át a bírói vizsgálat lefolyását és az elkövetett bűn megtorlását. A végtárgyalás folyama alatt már előkészítették a közvéleményt a vádlottak felmentésére. Bármennyi keserűséget gyűjtött is a lelkekben a zsidóságnak a per kezdetétől tanúsított magatartása és a magyar igazságszolgáltatás ellen emelt alaptalan vádak által az ország jó hírvéneke bemocskolása, ezt a sok keserűséget magába fojtotta mindenki, úgy, hogy az ítélet kihirdetését követő napokon teljes nyugalom és csend volt az országban. Az antiszemita sajtó – amint láttuk – szintén tisztelettel fogadta a bíróság ítéletét és sem Istóczy 12 Röpiratában, sem Verhovay „Függetlenségiében nem használták fel az alkalmat a zsidóság elleni izgatásra. A klerikális „Magyar Állam” pedig éppen a megváltozhatatlanba való belenyugvással állapította meg, hogy „sajnos, Magyarország odáig jutott, hogy jólétének minden föltétele kényszerítve van a zsidó érdekekkel való tranzakcióra, megalkuvásra”. – De ha a lelkek mélyén felgyülemlett keserűség a zsidóság elleni tüntetésekben, zavargásokban nem is nyilvánult meg, annak biztos jelei az országos közvéleményben könnyen észrevehetőek voltak.

Ez időben választott a tiszántúli református egyházkerület új főgondnokot. Tisza Kálmán miniszterelnök és Vályi János voltak a jelöltek. Más körülmények között a tiszántúli reformátusok boldog büszkeséggel választották volna meg az ország miniszterelnökét erre a tisztségre. Most azonban a tiszántúli reformátusok nagy része nem túlságosan helyeselte a tiszaezlári per eltussolási szándékát, nem lelkesedett a kormány sajtójának a közvélemény megtévesztésére irányuló ferdítéséért, az államhatalom képviselőjében a tiszaezlári perben a védelemmel szövetkező közvádló megbotránkozató szerepléséért, amelyekért végeredményben Tisza Kálmán volt a felelős. A főgondnoki választás egyidőben ért véget a tiszaezlári per végtárgyalásával, s a választás meglepő eredménye az volt, hogy a tiszántúli egyházkerület főgondnokává a miniszterelnökre leadott 258 szavazat ellenében 299 szavazattal Vályi Jánost választották meg.

Mindennek dacára a kölcsönös kiengesztelődés jegyében azt is elfelejtette és megbocsátotta volna a nagylelkű magyar társadalom, hogy Tisza Kálmán saját személyében, saját felelősségére a politikai érdekek parancsára fedezte a bűnpalástolást és az igazság kiderítésének megakadályozását – és a lelkek mélyén felgyült keserűség, amint az ítélet kihirdetését közvetlenül követő napokban külső cselekvésben nem nyilvánult meg, úgy később sem tört volna ki soha antiszemita tüntetésekben és véres zavargásokban, ha azt a zsidóság megdöbentő, kihívó magatartásával valósággal ki nem kényszerítette volna.

A zsidóságnak nagy öröme a tiszaezlári pernek hitsorsosaira kedvező kimenetele felett, azután a végsőkéig vállalt szolidaritás után, ami a zsidóság részéről a per egész folyamata alatt megnyilvánult, teljesen érthető volt. A zsidóság jobbjával, még az intelligens és asszimilálódott elemeivel is elhitték Szabolcsiék, hogy a per kimenetelétől az egész világ zsidóságának sorsa függ, mert ha kiderül, hogy a tiszaezlári zsidók ölték meg Solymosi Esztert, a világon mindenütt általános zsidóüldözés tört volna ki.

Nem csoda, ha Szabolcsiaknak elhitte ezt az évezredek üldöztetésben amúgy is túlzóan beteges érzékenységűvé vált zsidóság.

De ha az igazság elhomályosításával, a bűnnek óriási apparátus felhasználása mellett sikerült elpalástolásával, a büntetteknek az igazságszolgáltatás kezei közötti kimentésével sikerült szerencsésen végére jutni a tiszaezlári pernek, mi lett volna ezek után kötelessége a magyar zsidóságnak önmagával és az egész nemzettel özenben?

Egy kötelessége lett volna: mélyen hallgatni és ízléssel, tapintattal, szerénységgel venni tudomásul a bíróság ítéletét, egyúttal mindent elkövetni, hogy jóvátegyék azt a nagy bűnt, amit az ország ellen a külföld előtti bemocskolás által elkövettek, hogy kiengeszteljék a felháborodott országos közvéleményt.

Tudta jól minden zsidó, tudnia kellett, hogy Solymosi Esztert az ő hitsorsosai ölték meg, s hogy itt államérből hunyja be a szemét az ország miniszterelnöke, s nemcsak eltűri, de saját hatósága közegeivel elősegíti a bűn elpalástolását, a bűnösök menekülését. A zsidóságtól mindenki joggal várhatta volna tehát, hogy a bűnpalástolás nagy karneválja után kijózanodik és megnyugszik.

Örülni joga, és lehet, hogy oka is volt a magyar zsidóságnak, de hogy ez az öröm olyan tüntető, ízléstelen formában nyilvánuljon meg, s a hallgatás helyett az öröm mámorában parancsolgassanak, fenyegetőzzenek, leckéztessenek fennhéjázó modorban és szemérmetlenül, ez már olyan hallatlan vakmerőség volt, ami felett nem térhetett napirendre még a legtürelmesebb filozemita sem.

„Mi megbocsátunk, de nem feledünk” – írta a zsidóság lapja, a „Pester Lloyd” az ítélethozatal utáni napon vezércikkében. Azután nekiesik sorban előbb Pau 1er igazságügyminiszternek, azután a szabolcsmegyei nemességnek, az egész vármegyei intézménynek, kijelentvén, hogy: „a municipalizmusnak véget kell vetni”.

De még ezzel sem éri be a „Pester Lloyd”. Nekirohan az egész magyar társadalomnak és kannibalizmussal vádolja a nemzetet, elmondván, hogy „a zsidóság van hivatva a magyarságot áthatni a maga gazdasági erejével, nemzeti szelleme és patriotizmusával” (!!). Végül kijelenti, hogy „a magyaroknak a zsidósággal társadalmilag egyesülni a szükség parancsolja, melynek engedelmeskedni muszáj”. Vagyis nem a zsidóknak kell asszimilálódni, hanem fordítva!

Óriási felháborodást keltett országszerte a „Pester Lloyd” határtalan vakmerősége. Egyenesen csodálatraméltó volt a magyarságnak az a türelmesege, amely még erre a kihívásra sem reagált. A napisajtó nem mert válaszolni a „Pester Lloyd” cikkére. A függetlenségi sajtó, a „Pesti Hírlap”, a „Nemzeti Újság” és „Budapest” – mint láttuk – már egy hét óta nagy erőfeszítéssel fáradozott a zsidóság szimpátiájának megszerzésére, nem utolsó sorban az előfizetők és hirdetőik megszorodásának vagy legalább megtartásának reményében. A sajtó többi része sem mert már szembeszállni a zsidóság pénzhatalmával, amelynek hátamegett az államhatalom tekintélyével maga a miniszterelnök állott. Egyedül a „Budapesti Hírlap”-ban volt meg a bátorság visszautasítani a „Pester Lloyd” felháborító kihívását:

„Ilyen hangon ír a »Pester Lloyd« a tiszaezlári ítélet napján – írja többek között. – így leckézteti a magyar nemzetet – németül. Intitúciónkat eltörli, nemességünket összeszidja, s csaknem kimondja, hogy zsidókká kell lennünk mindnyájunknak.

Talán nem minden zsidó oly jó hazafi és magyar, mint a »Pester Lloyd«, ezeket

figyelmeztetjük, hogy csitítsák hitsorsosaikat. Lássák be, Magyarország még a magyaroké, s nem a zsidóké, s a magyarok tisztességesen, azaz csöndesen viselik magukat, s nem csinálnak a nyíregyházi törvényszék ítéletéből keresztény kérdést.” („A zsidóság és Magyarország.”)

Ugyanebben a vezércikkben írja a „Budapesti Hírlap”:

„A tiszaezlári per el van döntve. A rejtély rejtély maradt. A vádlottakat felmentették, de hogy Solymosi Eszter mi utódon vesztette el életét, ki nem derült.

Nagy a zsidóknak öröme, hogy a vádlottakat felmentették. És ez természetes. Senki nekik rossz néven nem veheti. Miután elkövették mindjárt kezdetben azt a roppant nagy hibát, hogy a gyilkosság gyanújába keveredett zsidókkal szolidaritásba léptek, s ezen szolidaritást annyira vittek, hogy akárhányszor hazájuk ellen fordultak, csakhogy hitsorsosaikat megmentésük.

Melyik keresztény felekezetnek jutna eszébe, ha valamelyik tagja vallási fanatizmusból elkövetett gyilkosság gyanúja miatt, bűnvádi vizsgálat alá kerülne, abból dogmatikus és egyházi kérdést csinálni, s melyik keresztény ember tenné meg, hogy u vádlottakkal szolidaritásba lép, nem tudván, alapos-e a vád vagy sem, csupán azért, mert egy hitvalláson vannak? Olyan nincs, Bevárnák a per lefolyását és végét, s azután az üldözött ártatlanságnak pártját fognák, az elítélt bűnösöket sorsukra bíznák.

Nem így a zsidók. Nekik első a hit felekezet, előbbre való az igazságnál, törvénynél, hazájuknál. Ezen különállásuk és összetartásuk – egyes ritka kivételektől eltekintve – a tiszaezlári per folyamában elszomorító ridegséggel tünt ki. Határtalan szenvedélyességgel fordultak a magyar társadalom, a jogrend, az állami intézmények ellen nem egyéb okból, csak azért, mert a magyar igazságszolgáltatás egy minden valószínűség szerint gyilkossági bűnesetben zsidókban gyanította a tetteseket, s vallási fanatizmusban kereste a tetteknek motívumát, leccalur intra et, extra. Egyes bűntényeket generalizálni – ha megtörténtek – nem volna szabad, ónod) ék hibáztak, midőn a vérvádat az egész zsidóság ellen emelték, azonban az antiszemita agitáció a szemita agitációtól nyerte erejét és indokolását, mely szemita, agitáció sokkal nagyobb volt, mint az antiszemita.

Láttuk dolgozni a zsidó sajtót hazánkban, becsben és az egész külföldön, gyalázzván nem az antiszemitával, hanem Magyarországot és a magyar nemzetet, láttuk a zsidókat gyűjteni bel- és külföldön roppant összegeket agitacionális célokra és perköltségekre, láttuk a Rotschild csoportot beavatkozni a magyar politikába és igazságszolgáltatásba: láttuk a tőzsdéket tüntetni, s Magyarország hitelét támadni meg, így akarván pressziót, gyakorolni a tiszaezlári perben. A zsidó tábor követelni merészeli, hogy egy törvényszéket ok nélkül bírói funkciótól foszson meg, hogy egy miniszterét a korona bocsássa el, hogy egy vármegyét helyezzen ostromállapotba stb. S követelték mindezeket oly sértőn, illetlenül, fenyegetőzve, hogy minden magyar embernek vére felforrt.

Hát a zsidóké Magyarország?

Még nem egészen – volt a felelet, s a zsidók lármája és szitkolódzása nem ingatta meg országunkat, s nem akasztotta meg az igazságszolgáltatást.

Most, hogy a bíróság, keresztény bírák, minden provokáció dacára, függetlenül, azaz meggyőződésük szerint a zsidó vádlottakra kedvezően ítélek, a német lapok és a zsidó közönség általában beláthatnák, hogy helytelen magaviseletet tanúsítottak, hogy patriotizmusuk az emancipáció és egyenjogúsítás dacára, gyöngének bizonyult, s hogy igen ártottak maguknak azon nemzet körében, melynek tagjai ...”

Az örömtől megkötyagosodott zsidók dehogy is látták be magatartásuk helytelenségét, dehogy is igyekeztek expiálni, amit vétettek a nemzet ellen, igazságszolgáltatásának megrágalmazásával. Amikor látták, hogy bár az országos közvélemény méltóságteljes komolysággal vette tudomásul a bíróság ítélezését, de csordultig tele van keserűséggel, amikor látták, hogy bár a bíróság felmentette a vádlottakat, de mivel a végtárgyaláson eszter eltűnésének rejtélye nem derült ki, még kevésbé derült ki a vádlottak ártatlansága, a közvélemény esküdtszéke elítéli őket, a nemzet nagy számúzott fiának, Kossuthnak

tekintélyével akarták ismét a közvéleményt a maguk javára fordítani. Tudták, hogy Kossuth az a bálvány, amely felé sugárzik minden magyar ember szeretete, tisztelete, csodálata. Kossuth azonban akkor már nemcsak Csernátony információjából ismerte a tiszaezlári per történetét, s nem sikerült sem szóval, sem írásban nyilatkozatra bírni a nagy férfiút, aki bizonyára nem nagyon örült, hogy bizonyítékok hiányában megmenekültük a vádlottak a büntetéstől, de a rejtély továbbra is rejtély maradt. Az örömben kéjelgésnek féktelen tobzódása azonban nem riadt vissza attól sem, hogy a legszennyesebb hullámokat verje a közvélemény szemébe. Akadtak emberek, akiknek vakmerőségét a felmentő ítélet a végletekig fokozta, s akik nem riadtak vissza a hamisítástól sem, nem riadtak vissza attól sem, hogy Kossuth tiszteletet és kegyeletet parancsoló nevével a leggyalázatosabban visszaéljenek. A „Wiener Allgemeine Zeitungéban tették közzé a hamisított levelet, amelyben Kossuth az eszlári per elintézése alkalmából émelygő gratulációt intéz Eötvöshöz. A levél „legkedvesebb barátom” megszólítással kezdődik, s e szavakkal végződik: „Remélem, hogy nemsokára ismét ölelhetlek”, s a levélben fájdalomnak ad Kossuth kifejezést, hogy Szeffertet és Eötvös védőtársait nincs szerencséje személyesen ismerni, de ismeretlenül de háláját fejezi ki nekik. Leírja, hogy mily izgalomba hozta vén szívét az Eötvös mesteri védőbeszéde. „Ónody úr legutóbbi fellépte az államügyész ellen engem egy pillanatra sem lepett meg – írja tovább. – Olyan embertől, mint ő, más nem is várható.”

A magyar napilapok sietve közölték a szemérmetlen hamisítványt, holott annak stílusa elárulta, hogy azt Kossuth nem írhatta. A legjellemzőbb azonban, hogy Eötvös, holott tudta, hogy Kossuthtól semmiféle levelet nem kapott, annál kevésbbé, mert őt nem is ismerte, egy szóval sem tiltakozott, nem cáfolt, hanem vállalta a hamisított levelet, s Kossuth „legkedvesebb barátjának” népszerű szerepét.

Vajjon mit gondoltak a vakmerő hamisítók, mit gondolt Eötvös? Talán Kossuthnak nemes liberalizmusában bíztak, hogy ha már közölték a lapok ilyen tartalmú levelét, nem fogja meghazudtolni, leleplezni őket, nem akarván ezáltal ártani a zsidóságnak?

Rosszul számítottak.

Kossuth, amint a hamisítás tudomására jutott, azonnal levelet írt a „Pesti Napló” szerkesztőjéhez, Urváry Lajos országgyűlési képviselőhöz, kijelentvén, hogy Eötvöst nem ismeri, neki soha levelet nem írt. „Nem tagadhatom – írja többek között –, vártam, reméltem, hogy Eötvös Károly úr feleslegessé fogja tenni a nyilatkozatomat annak kijelentésével, hogy ő tőlem ilyen levelet nem kapott.”

A nagy száműzött valóban nem ismerte Eötvöst, amikor ezt várta tőle, ha ismerte volna, természetesnek találta volna, hogy Eötvös nem tiltakozik. Természetesen, amidőn Kossuth cáfolata megjelent, megszólalt végre Eötvös is. Most már cáfolt ő is és gyerekesen mosakodott, hogy nem volt a fővárosban, nem olvasott újságot stb., stb. (Lehet, hogy Lepsényben volt éppen, ahol a tiszaezlári per befejezése után egy szép birtokot vásárolt magának 80 ezer forintért, amelyet a lepsényiek „eszlári pusztá”-nak neveztek el.)

A vakmerő hamisítás leleplezése nyomában a felháborodás újabb hulláma zúgott végig az országos közvéleményen, amelyet már a „Pester Lloyd” szemérmetlen vakmerősége amúgy is a végsőkig felizgatott.

Mindez azonban még nem volt elég. Az országos izraelita iroda, amelynek élén ezidőben Chorin Ferenc és Mandel Pál képviselők állottak, Scharf Józsefet augusztus 7-én diadalmenetben hozta Pestre, s itt Móric fiával együtt megvendégelte, hogy azután tovább vigyék a fiút Amszterdamba.

A zsidóérdekeltségű napilapok hasábos cikkekben ünnepelték a „nagy mártírt” és a zsidóságot.

„Üdvözljük Scharf Móricot a fővárosban – írta a »Nemzeti Újság« (aug. 8-án) –, abban a reményben, hogy itt nem fognak akadni Baryk, Vayk, Recsnyk éri Henterek, kik a fiú fejét elbolondítják és kiirtsák belőle a szülői szeretetnek és hitnek legparányibb szikráját, csakhogy az is céljaiknak szolgáljon.”

Ugyanekkor a „Nemzeti Újság” Pauler igazságügyminiszter ellen csúnya támadást intézett,

őt antiszemita miniszternek nevezte és azzal vádolta, hogy az eszlári vizsgálat idejében az antiszemitákkal cimborázott, hogy véd- és dacszövetséget kötött velük a zsidók ellen.

Augusztus 7-én este érkezett Scharf József Móric fiával Pestre s itt a Kerepesi-úti „Hattyú”-vendéglőben szálltak meg, a fővárosban tartózkodásuk ideje alatt az országos izraelita iroda vendégei voltak, ennek főtítkáranál, dr. Simon ügyvédnél étkeztek. Az a kihívó izléstelenség és tapintatlanság tehát, hogy megérkezésük után a szálloda ajtajára tűzött nagy plakáton hirdették a nagy örömet, hogy „Scharf József és családja Tiszaeszlárról megérkeztek”, csakis az országos izraelita iroda vezetőinek tudtával és hozzájárulásával történhetett meg.

Az utcán járó-kelő közönség, amelynek egyébként sejtelve sem lett volna róla, milyen nevezetes egyének érkeztek meg a „Hattyú”-szállodába, a nagy plakátra figyelmessé lett, s természetesen mindenki kíváncsi volt Scharf Móricra, a nagy per koronatanújára. Percek alatt hatalmas tömeg verődött össze a szálloda előtt. Természetesen a rendőrség jogosan félve és tartva attól, hogy a felháborodott és többszörösen provokált közönség tüntetést fog rendezni, bizonyára Tisza Kálmán belügyminiszter értesítése és utasítása után, széjjel akarta oszlatni a tömeget.

A zsilipek akkor egyszerre szétszakadtak és a felháborodás, az elfojtott keserűség elementáris erővel tört ki. Az utcai csőcselék – mint ahogyan ilyen alkalmakkor történni szokott – kihasználva a kedvező alkalmat, általános rombolást, rablást és véres verekedést rendezett. A tüntetés és annak a mellékhatásai csakhamar az egész városra kiterjedtek és napokig nem szűntek meg. Egy hétig valóságos ostromállapotban volt az egész főváros. A lavina ezzel megindult s az egész ország csakhamar a legsajnálatosabb események színhelyévé vált.

Másnap már Pozsonyból érkezett hasonló tüntetés és zavargás híre, majd Sopronban, Hatvanban, Veszprémben voltak véres zavargások. A rendőrség nem bírta a zavargókkal éti fosztogatókkal. Hiába emelte fel a szavát a sajtó, hiába tiltakoztak az antiszemita lapok is a legerélyesebben, a tömeg szenvedélyének nem sikerült gátat emelni. Verhovay egyenesen „haramiák bandájának nevezte a tüntetőket, akik kompromittálják az antiszemitizmust. A „Magyar Állam” a legszigorúbb intézkedéseket követelte.

„Ha a szükséges – írta (augusztus 9) –, legyen a legszigorúbb ostromállapot, működjenek a rögtönítélő bíróságok, ne legyen pihenője a bakónak.”

A tüntetéseket és zavargásokat provokáló zsidóság még erre sem józanodott ki az öröm mámorából. Ahelyett, hogy Scharf Józsefet és fiát azonnal továbbutazzatták volna, napokig a fővárosban tartottam még az állatkertet is megmutogatták Móricnak.

Végre három nap múlva Móricot Amszterdamba küldték.

Egyheti kemény küzdelem, sok véres áldozat után, végre sikerült a rendőrségnek a fővárosban rendet teremteni. A vidéken azonban még hetek múlva is – főleg a Dunántúlon – különböző helyeken ismétlődtek véres zendülések. Ezek közül a legnagyobb volt, legtöbb áldozatot szedett az augusztus 25-én Zalaegerszegen kezdődött, az egész környékre áttérjedő, napokig tartó zendülés, amelynek során a csendőrök a tömegre sortüzet is adtak. Zalalövőn, Csurgón és Nagykanizsán is óriási rablással és verekedéssel kísért tüntetések zajlottak le.

A zalaegerszegi és környéki zavargások letörésével végre helyreállott az országban a rend és a nyugalom. A zsidóság is lassanként kijózanodott az örömmámorból, kivált midőn a saját bőrén szenvedte végig kihívó magatartása által felkeltett szenvedélyek kitörését.

Három hónap alatt annyira megnyugodott a közhangulat is, hogy november 19-én Tisza a képviselőházban nyugodtan bocsátotta tárgyalás alá a keresztény-zsidó házassági javaslatot, amely az asszimiláció céljait volt hivatva szolgálni. E javaslat tárgyalásának végén a „Budapesti Hírlap” 1883 november 23-án „Epilógus” című vezércikkében a többek között írja:

„Aki nem hazudik, nem szépít, nem kedveskedik, aki társadalmi problémát lát a kérdésben, nem középkori babonát és orvoslását, megoldását sürgeti: az a zsidók érzékenysége előtt mind egyenlő azzal, aki bottal megy

a boltajtó ellen.

A zsidók mind, kivétel nélkül, a legműveltebb és legjobb éppúgy, mint a legműveletlenebb, semmi különbséget nem tesz semmire és senkire nézve, babonának, gyűlöletnek, barbarizmusnak dekrálja e mozgalmat, a zalamegyei bekormozott képű zendülőről abban a hangban ad hírt a külföldnek, amelyben Herman Ottóról beszélt.”

A „Budapesti Hírlap”, mint ez idő tájt mindig, kiváló publicistáinak, Rákosi Jenőnek és báró Kaas Ivornak szemével meglátta és bátran megírta az igazságot. Megdönthetetlen erejű igazság szól az idézett sorokból. A zsidó érzékenység volt végeredményében az indító oka a zsidóság magatartásának a tisztaeszlári perben, s ez az érzékenység teszi megoldhatatlanná a zsidókérdést is, amely ma éppúgy meg van, mint 1883-ban meg volt, de amelyről beszélni nem szabad, mert aki a zsidókérdés egyszerű létezését állítja, az már középkori gondolkozású, elmaradt gyűlölködőnek számít a zsidóság szemében.

Emiatt az érzékenység miatt kell egy emberöltő óta szemlesütve szégyenkeznie minden magyarnak, ha Tisztaeszlárról esik szó. Pedig ahogy a tisztaeszlári per lefolyt, az mindig dicsősége és büszkesége lehet a magyar nemzöinek s elsősorban a magyar igazságszolgáltatásnak.

„És mi el merjük mondani – írta Tors Kálmán a »Pesti Hírlap«-ban augusztus 4-én –, hogy egy ilyen természetű per, mint a nyíregyházi, sehol, még a bírói homlok előtt alázattal leboruló Angliában sem folyt volna le olyan rendben, oly kevés izgalommal és oly igazi méltósággal, mint ahogy lefolyt Nyíregyházán.”

A világ bármely művelt államának dicsőségére és büszkeségére vált volna az olyan bíró és tárgyalásvezető, mint Korniss Ferenc, annak a törvényszéknek elnöke, amely előtt az egész per lefolyt, s akinek az útmutatása és irányítása szerint és minden ténykedésem jóváhagyása mellett folytattam Je a vizsgálatot. És mindenki csodálatát és bámulatát érdemli meg az a művelt magyar társadalom és az a magyar nép, amely méltóságteljes nyugalommal, a törvények és a bíróság iránti tisztelettel, komolyan és józan higgadsággal viselkedett a per egész folyama alatt akkor, amidőn napról-napra próbára tették türelmét, kihívták jogos felháborodását.

És végeredményében mi történt Nyíregyházán?

A bűnösök megszabadultak. A zsidóság megakadályozta az igazság kiderítését.

Ha szégyenkezésre van ok, akkor csak azt kell szégyelnünk, hogy a tisztaeszlári perben nem derült ki az igazság, s a bírói ítéletek nem feleltek a kérdésre: Hol van hát Eszter, mi lett a sorsa?

Az igazságnak nem volt szabad kiderülnie . . .

Keserű és fájdalmas csalódás lehetett ez egy pályája kezdetén álló és hivatásáról ideálisan gondolkozó fiatal bíró lelkében, ámde az adott viszonyok között talán így volt a helyes, a célszerű, az észszerű, ezt követelték: az ország nyugalma, gazdasági és külpolitikai érdeke. A bírónak azért; minden csalódáson keresztül sem szabad hitét elveszteni az igazságban, s nem szabad egy hajszálnyira sem letérni arról az útról, amelynek jelzőtáblája a „Fiat justitia” jelmondatát hirdeti.

Az államot nem a bírák kormányozzák, hanem az államférfiak. És ha az igazság összeütközésbe kerül az államérdekkel, ám érvényesüljön a „salus reipublicae”, leplezzék el az igazságot saját felelősségükre az államférfiak és számoljanak érte saját lelkiismeretük és a történelem ítélőszéke előtt. Igazi bíró azonban ehhez segédkezet nem nyújthat, még akkor sem, ha az egész életén keresztül viselnie kell a középkori babonaság, az antiszemitizmus, a kínvallatás igaztalan vádjait, ezrek és százezrek: egy egész faj és felekezet igaztalan gyűlöletét...

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó

Bevezetés

Első rész:

Solymosi Eszter eltűnése

Második rész:

Scharf Móric

Harmadik rész:

A lavina megindul

Negyedik rész:

A csonkafüzesi holttest

Ötödik rész:

A hullacsempészet

Hatodik rész:

Az igazság ellen

Hetedik rész:

A kiásott csontok

Nyolcadik rész:

Hol van Eszter?

Kilencedik rész:

A Végtárgyalás

I D Ő M U T A T Ó

1882.

- IV. 1. Solymosi Eszter eltűnése.
IV. 3. Solymosiné bejelenti leánya eltűnését.
V. 3. A kis Scharf Samu fecsegése a libalegelőn.
V. 4. Solymosiné a főszogabíronál nyomozást kér.
V. 6. Jármű főszogabíró tanúkat hallgat Eszláron és a vallomásokat beterjeszti a nyíregyházi ügyészséghez.
V. 12. Egressy Nagy alügyész helyszíni vizsgálatot indítványoz.
V. 16. A vizsgálóbíró a helyszíni vizsgálatra határnapot tűz.
V. 19. A vizsgálóbíró és alügyész megjelennek Eszláron.
V. 20. Helyszíni szemle és kihallgatások Eszláron. – A „Magyar Állam” című lapban megjelenik az első közlemény Solymosi Eszter eltűnéséről.
V. 21. Éjjel Scharf Móric vallomásra jelentkezik.
V. 23. Ónody Géza képviselő a képviselőházban szóvát teszi a tiszaezlári esetet.
V. 24. Istóczy Győző képviselő interpellációja a tiszaezlári nyomozásról.
V. 27. A „P. Lloyd” esli kiadása közli először Scharf Móric vallomásáról szóló hírt.
V. 28. A napilapok tudósítói Nyíregyházára utaznak.
V. 29. Solymosiné megvesztegetését megkísérlik.
VI. 2. Székely főügyész helyettes Nyíregyházára érkezik.
VI. 9. Roth Borbála gyanús megjelenése Eszláron, Solymosyné házában.
VI. 12. Rozenberg Hermann Eszlárról titokzatos útra kél.
VI. 16. Rozenberg hazaérkezik és hirdeti, hogy Eszter három napon belül előkerül.
VI. 18. Tiszadadánál felbukkan a Solymosi Eszter ruháiba öltöztetett idegen holttest.
VI. 20. A holttestet Eszláron bemutatják Eszter rokonainak és ismerőseinek.
VI. 22. Székely Ferenc visszatér Budapestre.
VII. 1. Eötvös és védőtársai védői megbízatásukat bejelentik.
VII. 5. Matej beismerő vallomást tesz.
VII. 6. Herskó beismerő vallomást tesz.
VII. 15. Smilovics beismerő vallomást tesz.
VII. 17. Eötvös leköltözik Nyíregyházára.
VII. 26. Konfliktus a bíróság és ügyészség között.
VII. 29. Előnyomozat befejezése, vizsgálat elrendelése.
VIII. 20. Eötvös beadványát Scharf Móric fogvatartásáról és a kínvallatásokról a napilapokban leközölteti.
VIII. 22. Weinstein Szabolcsi Huszton Herskóval és Matejjel megkínzatusokról jegyzőkönyvet vétet fel.
IX. 6. Kozma főügyész Nyíregyházán.
IX. 10. Havas ügyész Nyíregyházán átveszi az eszlári ügy közvádlói teendőit.
X. 11. Ónody interpellációja Havas ügyész működése miatt.
X. 22. A vizsgálat befejezése.
XI. 5. Zurányi gyógyszerész Budapesten vallomást tesz.
XI. 11. Eötvös beadványa a törvényszékhez az exhumálás elrendelése iránt.
XI. 12. A beadványt a napilapok külön mellékletként közlik.
XI. 15. Mezei Ernő képviselő interpellációja a tiszaezlári ügyben.
XI. 27. Pauler igazságügyminiszter válasza.
XII. 7. A csonkafüzesi holttest kiföldelése Tiszaezláron.

1883.

- I. 9. Az egyetemi tanárok szakvéleményüket benyújtják.
III. 16. Az Orsz. Közegészségügyi Tanács véleményének beérkezése.
IV. 11. A vádirat beadása.
VI. 19-VII. 31. Végtárgyalás.
VIII. 3. A törvényszék ítéletének kihirdetése.